TEVHÎD OKUMALARI

Halil İbrahim GENÇ

İstanbul 2017

İletişim
tevhidokuluistanbul@gmail.com

Baskı
İmak Ofset
0212 656 49 97

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 1
BAŞLIKLAR 7
BİLGİ EDİNME YÖNTEMLERİ: 9
Keşif: 9
Nakil: 14
Bilgi, Bilinç, Ahlak, Hukuk, Kolektif Bilinç ve Erdemler: 16
İlim, Bilim: 33
ALLAH: 37
Allah'ın Zati Sıfatları: 37
Varlık ve Varoluş: 44
Hareket: 50
Nur: 52
Şahıs (Zat), Heyecan ve Potansiyelini Keşfetmek –Kendini Tinsellikte Üretmek: 53
KİMLİKTE HALK EDİLMEK: 61
HAZRET ÂLEMLER: 62
ALLAH'IN SUBUTİ/ SABİT –DEĞİŞMEZ SIFATLARI: 63
RAHMETİN –HALK ETMENİN- İLKELERİ: 64
HALK ETMEDEKİ "NE İÇİN" İLKESİ: 67
ALLAH'IN ESMALARI: 71
ALLAH'IN AYETLERİ: 73
TEVHİD: 77
TANRI TASAVVURLARI: 81
Monizm 81
Deizm: 84
Panteizm: 84
Panenteizm: 84
Politeizm: 85
Ateizm: 85
Agnostisizm: 86
DİN VE İSLAM: 89
Nübüvvet: 93
Velayet: 94

İslam'ın şartları: 95
İmanın şartları: 97
Vicdanın şartları: 98
İnsan olmanın şartları 99
DUA: 101
ÂDEMİ ARAMAK, İNSANI BULMAK VE TASAVVUF: 105
Yol, Korku, Ümit,Korkuları Aşmak, Birey Olmak ve Korkusuzluğa –Selamete Kanat Açmak: 121
Cihadı Ekber, İmtihan ve Fütüvvet: 130
Tasavvufta Öğreti, İrfan- Doğuş ve Kalb/Gönül ve Kendini Gerçekleştirmek: 139
KÖLELİK, İNTİSAP, İTİKAT, İTİMAT, İTAAT, KULLUK, HÜRLÜK, HÜSRAN VE TAKVA 143
Sevgi ve Güzellik: 149
Tasavvuf ve Özgürlük: 160
HÜRLÜK: 169
HÜRLÜKTE, HAKLAR/ DEĞERLER BELİRİMİNE GÖRE CEZA, MÜKÂFAT, İMTİHAN İLE TERBİYENİN GEREKLİLİĞİVE KAYGIDAN HUZURA İNSAN: 181
KAYGIDAN FEDAKÂRLIĞA, HAYAT VE ÖLÜM ARASINDA İNSAN: 195
MEZHEPLER -VAHDETİ VÜCUD, VAHDETİ ŞUHUD, VAHDETİ KUSUD VE VAHDETİ MEVCUD: 203
Mezhepler: 203
Vahdeti Vücud ve Vahdeti Şuhud: 205
GÖRÜNÜŞE TAŞINMAK: 217
İMAN: 229
DUYULAR: 233
İRADE; İMKÂNLARIN -POTANSİYELLERİN GERÇEKLEŞMESİ ERKİ: 237
DUYGULAR; YAKİNLİK, TASARRUF ETMEK, TİNE TAŞINMAK, TİNSEL KILINMAK, TİNDE DEĞER BELİRİMİNE GÖRE ANLAMLI KILMAK, TİNDE DUYGUDA GERÇEKLEŞMEK VE YENİDEN ÜRETMEK: 245
DÜŞÜNCE: 251
MANTIK: 259
DİYALEKTİK, SİBERNETİK VE SPEKÜLATİF/ AYNALAŞMA/ YANSITMA, İZAFİYET: 281
Zihin, Bellek, Unutmak ve Hatırlamak: 285
Akıl: 288
Vicdan: 288
Kalp ve İkinci Yaratılış -Yeniden Doğum: 288
Ruh: 291
Ferdiyet: 293

GÖRMEK, GÖRÜNÜŞ BULMAK; HOLİSTİK DÜŞÜNME İLE İZAFİYETE AŞKIN BAKIŞ KAZANMAK VE PRAGMATİZMİ KRİTİK ETMEK: 295
Öznenin, nesnenin görünüş bulması ve görmek: 303
AYDINLANMA: 311
GERÇEKLİLİK: 319
Gerçeklik İdraki (Varlık Görüşü): 321
İlkeler, Ütopya, İnanç, Gerçekleşme/ Gerçekleştirme ve Politik Olmak: 338
Zaman Üzerine: 347
Mekâna Dair: 368
İNSAN 375
Nefs Mertebeleri: 384
Akıl Mertebeleri: 390
Cinsiyet, Eril ve Dişil Belirimlere Göre İnsan: 399
Usun Belirimi Olan Dil ve İnsan: 413
DİL (ANLAM-DEĞER-DUYGU-YARGI YÜKLEMİ) VE VESVESE: 441
RUYA 459
FELSEFE: 473
Dönemleri: 482
Felsefenin İki Ana Çizgisi –Evresi-: 506
Eminlik, Merak, Acziyet, Kaygı, Sorgulamak, İroni (Çelişki), Şüphe, Bilmek ve Varlıkta Ben, Varoluşta Benlik Arasındaki İnce Çizgi: 515
Değerler, Karakterler, Ahlak, Kimlik, Miras, Kültür, Mitler, Medeniyet ve Uygarlık: 523
MEDENİYET ALGISI: KLASİK DÖNEM, MODERNİZM, POSTMODERNİTE: 535
ORYANTALİZM, EMPERYALİZM, DECCALİZM VE SONUÇLARI/ SONU: 551
SANAT; ESTETİKTEKİ HİLE, CAZİBEDE SAKLI DURAN GERÇEKLİK: 561
SİYASET: 591
Siyasette Yapısallık, Sosyolojik Yapılar Üzerinden Yönetim ve Ötekinin Belirimi Doğrultusunda Yenilenmek: 606
İLETİŞİM: 615
HUKUK; KENDİNİ GERÇEKLEŞTİRMEK, İNSANLAŞMAK VE GELECEĞİNİ KURTARMAK: 621
TARİH VE İNSAN: 637
TOPLUM, İNSAN, ŞEHİR VE MABET: 655
Toplumda: Sistem, İktidar, Devlet ve Hukukun Gerekliliği: 666
“YARATAN RABBİNİN ADI İLE OKU”: 679

ÖNSÖZ

Amacımız Allah'ı tanımak…

Buna da "halife diye yarattım" dediği insanı tanımaktan başlamak yerinde olur.İnsanı tanımaya ve insan olduğumuzun bilincine gelmeye çalışacağız.

İnsan olma şuurunu oluştururken, insanlığımıza ve Hakk'a dair bilim bize nasıl yön veriyor, felsefe bize nasıl yardımcı oluyor, tarih bize ne anlatıyor ve hangi yolları kullanarak insanlığımıza ulaşacağız?

İnsan fizik doğaya ait olarak nedir, nasıl insan olur? Tine ait olarak insan kimdir, ne içindir anlamaya çalışacağız.

Bu çalışmada; ne olduğumuz, nasıl olduğumuz, kim olduğumuz, ne için olduğumuzun sorularına tevhid perspektifinde cevap bulacağız.Her şey Allah'ta neden-erek belirimlerine göre hikmet üzeri gerçekleşiyorken olan-bitene kayıtsız kalmamamız gerektiğinin anlayışı üzeri ders göreceğiz. Böylece tavırları sonucunda Allah'ı ve anlayan olarak da kendimizi daha iyi tanımaya çalışacağız.

Çoklukta gezinirken, bütünde, bütüne aşkın olarak vahidiyeti ile tavırlarında görünen Allah'ta her şeyin gerçekleştiğinin idraki ile hiçbir şeye yabancı kalmamamız gerektiğinin aklı ile okumalarda bulunacağız. Bilimin inanç olduğu bu devirde, hak ve hakikate dair anlam ve değerlerin yozlaştırılmasına karşı yenilenme olarak bir anlam arayışının derslerini çalışacağız. Ayrıca dini sadece şekle ve nâkile indirgemiş zihniyetlerden uzak olarak hak ve hakikate göre edinilen değerler bütünü olarak dini hakkı gereği anlamaya çalışacağız. Hakikati farklı veçheleri ile anlama deneyimleri olan Din, felsefe, bilim ve sanata farklı bir perspektiften bakarak anlam arayışında olmaya çalışacağız. Bilim ve dinin sonuç verilerden hareketle aynı akli çizgide gerçeklikleri olduğunu belirtecek, süregelen çatışkı ve sanılarını bir kenara bırakıp ussal nitelikleri ile uzlaşmaları gerektiğinin aklını edinmeye çalışacağız.

Din, hakikati istidada bağlı olarak hak üzeri yaşamak için gereklidir. Bilim, hakikati bilmek, felsefe hakikati anlamak ve sanat ise hakikati içselleştirmek ve bağ kurabilmek için insan tininde gerekli olandır. İnsan bulunduğu ortamı, kendi için uygun kılar iken değiştirdikleri ve dönüştürdükleri ile tinsel kılar ve miras bırakır. İnsan miras bıraktıkları ile tarih varlığıdır… Tarih, insanın kendisini ilkeleri ile bulması gerektiği, kendisini miras bıraktığı ve diğer mahlûkattan ayrıldığı/ farklılık

gösterdiği düşünce alanıdır… Ama tanrısallığını da açık ettiği hakikatini bilme/ bulma adresidir.

Elbette bir öğrenme gayretindeyiz… Ama hak ve hakikate bağlı olarak değer niteliğinde yaşama anlam katmayan bilmenin bir anlamının olmadığının bilinci ile anlam arayışında bulduğumuz anlamları değerinde yaşamanın gerektiğinin idrakine de uyanmaya çalışacağız. Her devirde anlam ve değer yozlaşmasına tanık olunur. Bu zamanında en büyük belası, elbette ki tinsel ilkesinden -kıblesinden uzak olarak bilginin amaç belirimine göre yorumlanması ile görünüş bulan bilgi kirliliği ve tinde değerlerin yozlaştırılmasıdır. Bu durumda amacımız, sav-aşımız, hak ve hakikate göre bilginin yorumlanmasına katkıda bulunmak ayrıca hak ve hakikate göre asli değerinde nasıl yaşanması gerektiğinin bilincini edinmektir.

Geçmişi/ tarihi önümüze almak veya gerimizde bırakmak gibi bir idealimizin de yok. Geçmişin tecrübelerini önümüzde değil, gerimizde değil, yanımızda bulundurmamız gerektiğinin bilinci ile ders görmemiz gerektiğinin idrakindeyiz. Herşeyden önce; sorgulayan insanlar olarak Allah'ın varlığında olup-bitmekte olanlara yabancı durmadan, Kur'an çizgisinde ideal insan olma niyetindeyiz. Sorgulayacağız ki gölgelerde kalmadan kendimizi bulabilelim ve insan olmanın evrenseline (Rabbimiz olan Allah'a) bağlı olarak özgün bir biçimde kendimizi gerçekleştirebilmeye kapı aralayabilelim. Sorgulayan akıl sahibi, tinde kendini gerçekleştirmeye kapı aralamıştır.

Tevhid her şeyde Hakk'ı görmek ise bunu nasıl yapacağımızı hayatımızdaki ilimler üzerinden göreceğiz.

Tevhidi akli olarak anlamlı kılabilmek adına tevhidin nedeni olan ve ereğinde duran Allah'ı iyi bilmemiz gerekir. Tevhid derslerine zemin olacak düşünce çizgimizi belirli kılmak için bilgiyi tanımlamak ve edinme yöntemlerini açıklamak ile başladık. Çünkü bir noktada da bilgi ile ilişkilendirmediğimiz bir konuyu hakkı ile bilemeyiz, tanımlayamayız, doğru biçimde anlayamayız ve evrenseline bağlı olarak yorumlayamayız.

Konu başlıkları birbirleri ile ilgili oldukları açılara bağlı olarak iç içe anlatımlar içerebilir. Bu nedenle her konu başlığı, öncesinde ve sonrasında kendi ile ilgili ifadeler de göz ardı edilmeden okunmalıdır. Amatörce yapılmış bir çalışmadır… Literatür bilgimin eksikliği nedeni ile literatürde karşılığı olabilecek ifadeler şahsıma mal edilmeden, anlatılmak istenen doğrultusunda yerindeliği sebebiyle kullanılmış olduğu açısından ele alınmalıdır. Zaten ilim, kimin malıdır ki onun, şunun veya benim olmuş olsun. Hak olan herkesindir… Ve hikmet arayışında

olanlar için serbestçe kullanılmalıdır… Ama her düşüncenin kaynağını belirtmek, hem emeğe saygı hem düşüncede verilen ürünün sorumlu olduğu kaynağı göstermek hem de yeni bir düşünceyi detayları ile ifade edebilmek ve sorumlu olduğunun bilincini de edinmek adına önemlidir. Bu durumda herkes, keyfi olarak her aklına geleni söylememe haddini de edinmiş olur. Böyle olsa da ilim, hikmetin göstergesi olarak kişilere mal edilmeden yeni düşünceler üretebilmenin nesnesi olarak kabul görmelidir. Bu nokta da dileyen, hak olana bağlı olarak dilediği gibi kitapta ihtiyacı olanı kendine mal etmeden –kişiselleştirmeden ve referans göstermeden- kullanabilir. Referans göstererek eleştirisini de yapabilir. Eleştirel olarak yeni bir düşünce alanına geçişe sebep vermekte isek ne mutlu.

Zengin ve geniş bir düşünce alanında mücadele etmekteyiz, edeceğiz ve etmemiz de gerekir. Derslerimize yön vermek adına not tuttuğumuz başlıklar, anlayışınıza sunulmuştur. Bu kitap, tevhid okumaları çalışmasının ön hazırlığı olan notları içermektedir.

Aşk insanı kendisine olan derin uykudan uyandırır.

Öteki ile varoluşunun heyecanını yaşatır.

Değişir insan, sevdiğine dönüşür.

Öteki kalmayınca, aynasında bulmuştur kendini.

Ayna tutulduğunda, kimse görmez kendini.

Görünen, uyandırır insana kendini…

Sen ben, bende sen…

İkiliğin bittiği,

Aşkın kurban edileceği,

İnsanın kendine öteleDiği ile

Uyandığı andır bu.

Biz olduğu andır bu.

Bizi, az görme!

Bizde olan ahadiyetin sırrına

Vahidiyette uyanıştır bu.

Kendine uyuyanın, hilede var olanın

Kendini bulduğu, bildiği

Öteki ile başlayan uyanışının, en özel masalıdır bu…

Kimi bu masalın yitik kahramanıdır.

Kimisi de dillerde, sayfalarda ayna tutan

Gönül gezginleridir.

Öylesi veya böylesi, ne fark eder

Aşk, seni tükettikçe

Hûda'ya ermenin yoludur.

Kendini sevgiliye sunmanın, en güzel yoludur.

Aşk ile tevhide, birliğe de yol tutulur.

İnsan inanmışlıkta bulur kendini

Aşk, en saf hâli ile inanmışlıktır.

BAŞLIKLAR

İslam medeniyetinin kurucu kültür etkeni,kültü (kültür oluşturan değer belirimi) olan tasavvuf; kadim bilgeliğe bağlı olarak dogmadan öte, günün koşul ve ihtiyaçlarına göre yenilenme ruhuna sahip bir çizgiye haiz nitelikte gelişime açık durur/ durmuştur. Tasavvuf ehli için;insanınnefsi emmareolarak nitelendirilenden yana, tabiatında/ biyolojik yapısı gereği sebep-gerekçeler doğrultusundaemir verenden had ve haklar üzeri arınması, insan yetiştirmenin ve kâmil insan olabilmenin ön koşullarındandır. Böyle olsa da arınma; sezgi zemininde kalbi olarak duygusal zekânın gelişimine olanak vererek, keşfi düzeyde bilgi edinmenin yöntem gereği olarak da görünüş bulur.

Zekâ, insanın nedenlere bağlı olarak anlayabilme, amaca bağlı olarak da değerlendirme yetisi ile doğru yargılarda bulunabilmesini sağlayan melekesidir. Sezgisel düzeyde zekâ, insanın beş duyusu dâhilinde nurani yoğunluğuna göre de anlayış bulması durumudur. “Müminin ferasetlisinden korkunuz. O Allah’ın nuru ile bakar.” Bunun ile beraber duygusal zekâ düzeyindeki zekâda ise tinsel olarak değer algılarına göre anlayış gerçekleşirken, deneyim edinilen olaylar üzerinden de gelecek öngörüsüne göre de sezgisel olarak yargılarda bulunarak eylemlerde bulunulur. Bu düzeydeki zekâ gelişiminde değer algılarına göre nedenler anlaşılırken, erek belirimine göre de değerlendirmelerde ve yargılarda bulunularak eylemlerde bulunmaya doğru irade belirimlerine göre sevk olunur. Bu zekâ mertebesinde deneyimlerle dolu geçmiş, geleceğin okunmasının aracısıdır.

Akli düzeyde zekâ ise yasalar/ zorunlu olanlar ve ilkeler/ gerekli olanlar ile nesnelliğe aşkın düşüne bilirken kavramsal düzeyde kavraya bilme ve kavradığını koşul ve ihtiyaçlara göre yeniden üretebilmenin zemini olan yetidir.

Zihin ise duyulara bağlı olarak insanın, dış dünyayı iç dünyaya taşıdığı; yani nesnel/ nedensel dünyayı öznel/ tinseldünyaya taşımasının aracısı olan melekesidir. Zihin, duyusal bütünlüğe bağlı olarak yapılan her okumada gerçekleşen organik bilinçselliktir. İnsan olabilmenin ilk okuma kıpılarındandır. İnsan, zihin zemininde doğaya bağlı olarak okudukları üzeri insan olmaya doğru evrilir. Doğal düzeyde ilk bilgi edinme evresi zihindir. Zihin, beş duyuya bağlı olarak doğayı okuyan, ölçülendiren, haritalandıran, konumlandıran, hissettiren vb. doğal bilinç yapısallığımızdır. Bu yapısallığın zemininde ruh bilinçli olarak insan olma niteliği kazanmaya başlar.

BİLGİ EDİNME YÖNTEMLERİ:

Keşif:

Keşif başlığı altında görülmesi gereken ise:

1. Doğal bilinç zemininde, feyzi akdes ve feyzi mukaddes düzeylerindegelişim bulan, doğamız gereği bulduğumuz sezgidir.

2. Bilinçli fert olma düzeyinde gelişen, görüşe sebep olan ilhamdır. İlham ise melekûttan, insanın kendi ruhundan, birçok varlık mertebesinden (cinler, doğa unsurları vb) ve Allah'tan olmak üzere dolaylı veya dolaysız olmak üzere edinilen, içeriği olan anlamın duygusunda edinilen bilgidir.

3. Allah ile sohbet etmek veya Allah'ı ruhunda bulan insanın dolaysız olarak ruh üzerinden doğruluğundan hiç şüphe edinilmeyen bilgi edinmesi olan hatırdır.

Keşfi bilgi sadece sözel değil, görsel imgeler üzerinden görüler ile de edinilir. Rüyalar, rüyetler, murakabeler, berzahta ve yakazada vb. düzeylerde görülen içsel ve dışsal her görü, karmaşık olmaması ve arı duru olması kaydı ile keşfe bağlı düşünce gelişiminde feraset kazanacak insanın zekâ gelişiminin gereğidir.

Keşiflerde, kelama bağlı bilgi ediniminde kesinlik, görülere bağlı bilgi ediniminde de duruluk esastır. Böyle olsa da her keşif düzeyinde şüphe ile üzerine düşünülecek olan her bilgi aktarımında doğru olanı bulmak, kişinin zekâ ve idrakine bağlı olarak görünüş bulan basiretine bağlıdır. Her yanlış, bilgi verisi dahi doğru olanı edinmenin zorlayıcı kıpısı olarak önemlidir.

İlham ve hatır, vahyin bir alt derecesi olarak vahiyden ayrı değildir. Vahiy; Allah'tan, doğrudan bereket olarak olan-bitenin, varoluşun gerçekleşme nedenlerini –ne için olunduğunu- değer belirimlerine göre bilmenin bilgi edinme yoludur. Vahyin bir özelliği de insan –özne- muhattab olduğu içindir ki deneyime açık olarak doğruluğunun ispatlanabilir olmasıdır. Bu bağlamda keşfin gerçekliği, sonuç veren amaca bağlı belirimlere göre doğruluğunun değerlendirilmesi sonucunda kanıtlanabilir. Her keşfi bilgi kesin olan vahiy bilgisi doğrultusunda da değerlendirilmelidir. İlham ve hatır gibi keşfi belirimler kalbi düzeyde vahiy bilgisi edinmek niteliği taşısa da sonuçta doğruluğu kanıtlanabilir olmaları ile varlık görüşü edinmeye ve yaşamda karşılık gördükleri doğrultusunda yaşamaya yön vermeye neden olmalıdırlar.

Keşif yolunda insan, sağlıklı düşünecek ve doğru olan bilgiyi edinecekse eğer; öncelikle vahiy ve sonrasında hadis bilgisine vakıf olmalıdır… Ki keşfi olarak bulduğu/ edindiği bilginin sağlamasını yapabilsin. Ayrıca tevatürden gelen, kadim bilgeliğin mana incileri olan, yolun gereğinde görülen, duyulan, ortak yaşanan ve sonrasında ifadeye taşınan her bilgi verisi de geçmişin deneyimleri olarak keşif yolunda edinilenlerin sağlamasını yapmanın referansları olabilirler.

Bu durumda dikkat edilmesi gereken ise geçmiş tecrübelerin hangi mertebelerde karakter belirimlerine ve zamanın ihtiyaç, koşul ve talepleri doğrultusunda muhataplar üzerinden gerçekleştiğidir. Bu doğrultuda her zamandaki değişkenlere göre keşfi yaşananları/ edinilenleri değerlendirmek de bir o kadar zordur. Bu durumda hatmi meratib sürecinde seyri seferi eksiksiz tamamlamak ve bilmek, mertebe ve makam seyrinde duygusuna bağlı yaşananları bilmek, insanın yolda yaşayacaklarını da öngörmenin koşuludur.

Keşfi bilgi ediniminde önemli olan bir diğer özellik de; bilginin değer niteliği kazanması ile insan yaşamını, amaca bağlı olarak biçimlendirici olmasıdır. Bu doğrultuda amaç edinilen ise geçmiş süreçte kadim olarak yaşananların doğruluğunun kesin olarak bilinmesi gerçeğine dayalı olarak insan yetiştirilmesidir. Keşifte doğru olan bilgiyi edinmek ise vahiy ve hadis bilgisi ile sağlamasının yapılmasıdır.

İnsan söz varlığıdır ve doğru olan söz/ bilgi ve akıl melekesiyle edindiği ilimle ürettikleri üzeri edinilen değerler doğrultusunda bilinçte doğacaktır. Bu nedenle doğru bilgi ile iyi insan ve sonuçta da tinde değerler doğrultusunda edinilecek olan güzel insan yetiştirmenin gereği olarak tasavvufta karşılık görür.

Arınmaya bağlı bilgi ediniminde zikirler, riyazetler, halvete girmeler, çile çıkarmalar; nefsi emmarenin haz, heves ve menfaatleri ile kirlenmemiş duru bir görüş sahibi olmanın gereğidir. Böylece nefsi emmare ile kirlenmişlikten arınan bir zihin ile duru bir bakış sahibi olarak bilgi edinimine açık bir durumda bulunulur.

Arınmada sohbet ise bir mayalama olarak insanı, kadim olan ile tinsel/özsel ve özneldüzeyde gelişimine sebeptir… Bu daKişilikte değişime ve karakterde dönüşüme tabi tutmanın da gereğidir. Sohbette amaç, kadim bilgiyi kaynağına bağlı insandan almaktır. Kadim bilgi gereği de irfan ile insan yetiştirmek sohbetten amaç edinilendir. İnsan anlam ile kendini bulur, amaçsallığa bağlı olarak değer edinimleri ve değer edindiğine bağlı olarak ürettikleri ile de insan olma niteliği kazanır. Ruh değil ama ruh zemininde insan, doğal bilinç zemininde söz ile bu suretçe halk edilir. Sohbette keşf, tinde görünüş bulan Allah'a tanık kılmayı hedef

alır. Sohbet ile doğada gerçekleşenler tinsel/ öznel düzeyde değer algısına göre iç dünyaya yani tine taşınırlar –tinsel/ öznel algısallıkta spekülatif bakışımda görünüş bulurlar.

Spekülatif olan, olduğunun dışında görmekten öte insanın iç dünyasında gerçekleşene göre dış dünyayı algılarken dış dünyada gerçekleşenlerin iç dünyasına da ayna olmasıdır. Sohbette önemli olan ise spekülatifalgısallıkta mutlak gerekli olana göre gerçekleşenlere tanık olunabilmesidir. Mutlak gerekli olması gereken/ Vacib-ül Vücud olan Allah'ı algılaması, yani Allah'a sezgisinde tanık olabilmesidir.

Allah, nesnel olan değil, olayın kendisinde edimsel olan olduğu içindir ki Allah'a tanıklık, edimlerinde tanıklıktır. Bu da doğada zihin düzeyinde algısal bilince sahip olan insan için imanı gerekli kılar. İman ile sezgisel algıda Allah'a tanıklık gerçekleşir. Böylesi durumda, normatif düzeyde gerçekleşen fenomenal bakışıma aşkın olarak spekülatif (anlam ve değer nitelemesi doğrultusunda bilinçte karşılığı olarak yansıyan ile bakışımda –görüşte- bulunma) düzeyde gerçekleşen değer algısına göre öznelliğe tanıklık gerçekleşir. Anlamlandırma ve amaçsallığa bağlı olarak değer nitelemesinde bulunmak insan olarak yaşanılana yorum getirmektir.

Edinilen keşfi bilgi zevki olup ferdidir, umumiyeti bağlamaz. Her insan keşf ettiğini özeli olarak kendinde yaşar. Talep varsa eğer ihtiyaç ve koşulların gereği üzere kesin ifadede tecrübe edilenler paylaşılır. Zaten sohbet bir yönü ile de tecrübe edinilenlerin dillendirilmesinden öte değildir. Bütün geçmişler tecrübe edilmesi gerekenlerin özeti olarak sohbette dile getirilir.

Keşfe bağlı olarak bilgi edinimi ve insan yetiştirilmesi; insanın yaratıcı melekesi vezekâ gelişimi doğrultusunda tinsel (öznel ve özsel) düzeydeki gelişiminde açık ve net görüşlü olmasına olanak vermesi adına önemlidir. İnsan keşfetme ile kendini deneyimlemenin performansında iken kendini yaşamanın sevincini de edinir… Ki insan kendisini tecrübe ederken edindiği bilgi ile kendisine nakil ile beyan edilen ilimden farklı olarak edilgen olmaktan daha çok etken bir karaktere taşınır ve özgüven ile bakışımdadır/ eylemdedir.

Tasavvufta seyir,yükseliş ve iniş olmak üzere iki ayaklıdır. Bunlar muhabbet ve mücadele ile Allah'a yükseliş, ayrıca cihad (amaca bağlı yenilenmenin gereğini yapmak) ve hizmet (tinde gerçek olanı yaşamanın gereği) ile de edinileni halka taşımak, halkı hak ve hakikate yükseltmek için halk mertebesine iniştir. Bu iki ayağa halvet ve celvet denildiği olmuştur. Halvette celvet ve celvette halvet mertebeleri de zikredilmiştir.

Eskiler, mizaçlara (eğimlerinden/ davranışlarından belli olunan kişilik belirimi) meşreplere (tutumlarından belli olunan karakter belirimi) göre insanı kadim olan/ değişmez olan bilgiye göre yetiştirmeye çalışırlardı. Her bilgi değişmez ilkesine bağlı olarak doğru olarak anlaşılsa da kişilerin mizaç ve meşrebine göre yorumlanışı sebebiyle itikat düzeyinde farklı görüşlerin doğmasına sebep vermiştir. Bununla beraber itikatlara bağlı olarak biçimlenen dünya görüşleride farklılıkları ile beraber tinsellikte çeşitlenmenin ve tinsellikte gelişim için diyalektik bir zemin edinmenin gereği olarak doğmaya başlamıştır.

Bizim konumuz, başlıklar adı altında geçmişin kadim yönünü ele alarak ders niteliğinde sohbet müfredatı oluşturmaktır. Böylece kadim olana bağlı olarak gelişen olayları nedenleri ve sonuçları itibarı ile değerlendirme olanağı da edinmiş oluruz. Ayrıca günü ve geleceği de kadim olana göre anlama olanağı edinmiş oluruz.

Keşf, sebep-gerekçe erek belirimine göre öznelliğe tanık olmayı da getirir. Tanrı'nın gerçekliliği özne olmasıdır. Bu durumda hakikat, hak ve hadler üzeri öznelliğin beliriminde tanık olunandır.

Bilim, neden-sonuç ilişkisinde nesnelliğin nedenselliğine tanı getirmeye çalışır. Ne'liğive nasıl gerçekleştiğini bilmek uğraşında bulunulur. Hakikat bilgisi ise; Vahiy, keşif ve hatır ile edinilecek olanıdır. İnsan hangi bilinç ve karakter mertebesinde bulunmakta ise hakikati kendine göre yorumlar. Bir Hindu'nun, Yahudi'nin, Hıristiyan'ın, İslam'ın, vahdeti vücutçunun veya vahdeti şuhutçunun hakikat sahibini özne bilmesi, aynı düşünce düzleminde bulunması olsa da her bir dini görüş; hakikati, fizik dünya ile zanlara/ hurafelere bağlı olarak ilişkilendirirken veya nesnel- öznel düzeylerdeitikada bağlı yaklaşımlarda bulunur iken farklılıklar/ izafi belirimler gösterir.

Bununla beraber yorumlama yetisi ile anlamın değer niteliğiyle insanın önünde durması itikat olarak belirir. İnsan inanç varlığıdır… Kendi varoluşuna, algıladığı dünyaya, gelecek algısına kendi iç dünyasının gerçeklik idrakine göre itikat veya iman ile bakar.

İnançta insan, fizik doğanın mahiyet olarak gerçekliğine aşkın bakışımda durduğu içindir ki fizik doğanın mahiyetine bağlı gerçekliliğini kendi bilincinden öteler. Bu sebeple bilim inanç ile yapılmaz, deney- gözlem sonuçlarına göre bilgi verisi edinimine göre yapılır. Böyle olsa da bilim özneliği ve öznelliği, fizik doğada bilgi edinmenin gereği olan sebep-sonuç ilişkisine göre sebep-gerekçe bağıntısı eş ölçümlü olmamasından dolayı pozitivist bilim alanında sorgulanmaz. Sorgulansa da

özne değilse de öznelliği, biyolojik yapısallığın sonucunda gerçekleşen fonksiyonel işlevselliğe bağlar. Kısmen haklı olunsa da bilim, özneye, ne-liğin tanısını edinme amacında olarak örtülü kalır.

Çünkü pozitif bilim nedenselliğe bağlı olarak bilgi nesnesini her şeyden ötelemiş olarak bilincin önüne alır, bilgi nesnesini "ne" ve "nasıl" sorularıyla bilgi edinme yöntemleri doğrultusunda tanımlamaya çalışır. Tanımladığını da teknikle beraber kullanım nesnesi kılma amacını güder. Bu da nesnelliğe bağlı nedensellikte anlam arayışı ve teorik düzeyde de yorumda bulunmaya çalışmaktan öte bir şey değildir. Pozitivizm yerelliğe, belirleyiciliğe, indirgemeciliğe bağlı olarak fizik doğada gerçekleşenleri deney, gözlem, sonuç verilerine göre ölçülendirerek tanımaya/ tanımlamaya çalışır. Kuantum Mekaniği, enerji (enerji nitelik yapısı ile nurdur; açılımında hayat, kudret, irade, ilim vb. değişmez sıfatlarda öznel ve nesnel tavırlarda görünür) ilmi ile beraber; organik bütünsellik, belirsizlik, sonuca bağlı olarak öngörüsüzlük –kaos-pozitivizmin yeniden ele alınarak kendi içindeki düşünce dinamiklerini sorgular hale getirmiştir.

Bununla beraber insan, keşifte olduğu ve ilham aldığı veya vesveseye aldığı, nesnelliğe yönelten dürtülerin çokluğu içinde iç dünyasında ki bilgi işlem ve iletişim üzeri doğru bilgi alıp almadığına karar veremez. Bu durumda; gelen bilgiyi, vahiy, hadis kutsi, hadisi şerifler ışığında değerlendirmek gerekir. Bunun ile beraber gelen bilginin insanı sırat-ı müstakim üzeri yani tinde sonuç alacağı veya tinde sonuç verecek olan bir bilgi olarak kendisini amaçta belirenin hak olup olmamasına göre neye, kime ve nereye sevk edip etmediğine bakılmalıdır. Unutulmamalıdır ki hakikat vahiy veya keşifle bilinir… Yargıya bağlı yorumlandığında izafi olarak öznel kılınmış olması ile ifade edilir. Yani herkes kendi baktığı pencereden hakikate tanık olduğu kadarını ifade eder.

Keşif; ilham, hatır, iç görü, öngörü, olmak üzere ruhanilerden, meleklerden veya dolaysız olarak Allah'ın kendisinden nasip olabilir… Ama insanın kendinde şahsı olarak Allah'ı bulması ile kendi şahsından dolayımsız olarak keşiflerde bulunması keşfetmenin en son ve en önemli mertebesidir. Rabbi olan Allah'ı kendi bularak kendinden beslenmek sonuçta olması gerekendir. Bu durumda önemli olan insanın kendi mertebesine ait olarak edineceği her bilginin kesinkes doğru olmasıdır. Bu mertebede insan kendini yanıltmaz, kendine yalan söyleyemez, kendini yanlışa sevk edemez. Çünkü buna Rabbi Allah müsaade etmez.

Nakil:

Nesnelliğe bağlı olarak doğa zemininde ve tarihsel olgusallıkta edinilen her bilgi nakil etme ile edinilenbilgidir. Bu bilgi edinmenin birçok yöntemi olsa da en bilindik olanı, doğadan akli olarak bilgi ediminin ve doğayı anlamlı kılmanın öncülerinden olan Aristoteles'in düz mantık yöntemidir. Bu bilgi edinme yönteminde değişmezler/ kategoriler doğrultusunda burhan ile bilgi edinimi söz konusu olandır.

Düz/ doğrultusal mantıkta: kıyas, analiz, sentez, kanıtlama -ikna, tanıtlama- sınıflandırma ve isimlendirme ile de parçadan tüme varım, doğadan bilgi edinim sürecinin kıpılarıdır.

Kategoriler: nitelik, nicellik, görelik ve kiplik gibi dört sınıflandırma düzeyinde bulunurlar. Bu sınıflandırma ile bilinecek olan ise âlemi mahsus da denilen doğa alanıdır. Sonuçta pozitivizm de bu mantığın nedenselliğe bağladığı bilgi edinim doktrini, fonksiyonellik ve değişime bağlı bilgi edinimi doktrini savına yerini bırakmıştır.

Antik Yunan'ın ilk doğa filozofları doğaya anlam yükleminde bulunmuşlardır. Sofistler ile bilgi sorunsal kılınmıştır. Çünkü bilgi gerçekliğin bilgisi idi; ama mutlak bir hakikate değil, insanın izafi anlam vermeleri söz konusu olandı. Bu nedenle sofistler bilgi olarak bize sunulana şüphe ile bakmamızın ilk düşünce örneklerini verirler. Sokrat ile ilkesine bağlı düşünme ile bilginin sorunsallığı aşılmaya çalışılmıştır. Eflatun ve Aristoteles'te ise bilgi sorunsal olmaktan uzak bilgi edinimi sorunsal olmuştur. Eflatun idealar ile bilgi ediniminin psikolojik ilkelerini –iradenin evrensel biçim ve yönelimlerini- belirli kılmıştır. Aristoteles ise bilginin kaynağı olarak mevcudatı göstermiş ve mevcudatı değişmezlerine bağlı olarak kendisi ile mümkün ve imkân belirimlerine göre bilmenin mantıksal düşünce ile gerçekleşebileceğinin yolunu açmıştır. Bunu yaparken de ilk filozoflar gibi doğaya geri dönüldüğünü görürüz. Aristoteles ile ilk doğa filozofları arasındaki en önemli fark ise ilk filozoflar doğaya mitsel düzeyde anlam katarken, Aristoteles ise doğadan anlam bulmaya çalışmış ve anlam bulmanın yöntemlerini belirli kılmıştır.

Düz mantık olan Aristo mantığı ile doğayı değişmezlerine/ kategorilere göre sınıflandırarak tanımlama/ anlamlı kılma, yasalar ile çözmeye çalışma ve bu doğrultuda olan biteni anlamlı kılmanın altında ezilen bir insanlık var. Düz mantık ile doğrultusal düşünce biçiminde bulunarak doğayı,zorunluluklarına/ yasalarına bağlı olarak sebep-sonuç ilişkisinde bilebiliriz… Ama düz mantık ile tinsel düzeyde ilkelere bağlı olaraksebep-gerekçe bağıntılılığında doğayı anlamlı kılamayız/

kılmayız. Doğayı tanımak, öznelliği/ tinselliği tanımak anlamına gelemez ama tinselliği anlamaya insanı yakin kılar. Çünkü doğada olanlaröznellikte görünüşün nesnesi olarak tinselliğin belirim delili/ ayetidirler. Bu nedenle yapmaya çalıştığımız; insanı doğaya uyandırmaktan daha çok tine uyandırmaktır… Tasavvufi sohbetlerde doğaçlama ile irfan düzeyinde ifade edilenleri de felsefi çizgide mantıkla anlamlı kılma çabasında olarakAllah'ı, evrenselliğinde/ Rabb-ül Âlemin sıfatı gereği bilmeye ve anlamaya çalışmaktır. Zatı ile de O'nu tanımaya çalışmaktır.

Bu bağlamda ilk başlıklarımızdan bir tanesi de kendi sürecinde eleştirel akıl (ilkesine göre bağlam kurarak –akılederek- nedenler doğrultusunda değerlendirme yapabilen akıl) düzeyinde kendinde diyalektik bir ilerlemeyi barındıran felsefedir. Düz mantıkta diyalektiği göremesek de analitik ve deneysel olarak analize dayalı karşılaştırmalı akıl tipine tanık oluruz. Bunun sonucunda da kullanabilinir bir dünyanın kapısını bilimle aralamış bulunuruz.

Bizler başlıklarımız altında birçok konuyu ele alırken felsefe ve mantık başlığı adı altında diyalektik ve sibernetik mantığı da beraberinde işleyeceğiz.

Dersimiz adına belirteyim ki ilk başlığımız keşfi bilgi idi. İkinci başlığımız burhan/ delil ile bilgi edinimi olmuştur. Burhan (kesin delil, kanıt, ispat) ile bilgi edinimi; bilgi nesnesini, tinsel gerçekliğinden soyutlamış olarak nesnel olarakalgı üzerinden gerçekleşenakli düzeyde tanımaya çalışma ilmidir. Böyle olsa da tinsel alanda/ iç dünyada bilgi, tinsele ait olması ile algı nesnesinin nihai hakikati olarakmetafizik bir mefhumdur ve nesnesine aşkın bakışıma, tanıklığa sebep olur. Bu bağlamda normatif ve spekülatif olarak doğa zemininde doğaya aşkın fenomenal tanıklık insanın kaçınılmazı/ insan olabilmenin de kaçınılmazı olmaktadır.

Düz mantık ile burhana dayalı bilgi nesnesini bilmeye çalışma, nedene bağlı bilişle gerçekleşirken, gerekçeli ereğe bağlı olarak nedenlerin belirlendiğine örtük kalındığından dolayı hep eksik kalır… Ve sonradan edinilen bilgiler ile bilme nesnesini tanıma; gelişen bilim, çoğalan ilim ile hep tamamlanmaya çalışılır.

Yukarıdaki anlatımlarda dikkat edilmesi gereken ise sebep-sonuç ilişkisinde doğada nedenselliğe bağlı olarak anlam arayan insanın, biyolojisi ve tini gereği sebep-gerekçe bağıntılılığında amaçsal olmasına göre doğaya aşkın, metafizik düzeyde nitelik kazanmasıdır. Bu durumda insanın, doğada nedenselliğe göre değil tinde amaçsallığa göre görünüş bulduğunu belirtmek gerekir. Elbette ki biyolojik yapısı ile insan, doğaya ait olan yönü ile öznellikte kendini bulur… Ama ruhu itibarı ile insan zaten özne olma niteliğindedir.

Bazıları insanı; biyolojik yapısallığına ve bilgi işlemsel işlevselliğe bağlı olarak bilişim sürecinin sonucunda gerçekleşen nedensel çizgide bir olaydan ibaret görse de-bunda haklılık payı da kısmen olsa da- insan, ruhu ile öznedir ve doğaya ait yönleri üzerinden öznelliği edimlerinde bulur. Yani insan öznesi ile insanın öznelliğini birbirine karıştırmamak gerekir. Öznellikten bahsetmekteysek, zeminde öznenin varlığı sebebiyle edimsellikte kendini gerçekleştirmesinden bahsetmekteyizdir. Yani batında olanın zahirde kendini gerçekleştirmesinden bahsetmekteyizdir. İnsan, sebep-sonuç nedenselliğinde nasıllığını bulmak adına, sebep-gerekçe amaçsallığında ne için de belirişinin eş ölçümlü olmaması sebebiyle psikoloji bilimi yapmak adına, insan biyolojik fonksiyonelliğe indirgenemez. Böylesi çabalarda görülen ise düz ve doğrultusal mantık çerçevesinde insanın, doğaya/ zorunluluğa – nedenselliğeindirgendiğidir. Bunun yerine ise sebep- gerekçeye göre sebep-sonuç nedenselliğinin belirli kılındığını görmek gerekir ki gerçekte insanın nedenselliğini bu durumda görmüş olalım. “Kâinatı insan için, insanı kendim için halk ettim.” Bu hadisi şerif iman eden burhan ehline bu bağlamda yol levhası olmalıdır.

Nakil, sebep-sonuç nedenselliğinde edinilen bilgi ile nesnelliğe tanık olmayı sağlar.

Bilgi, Bilinç, Ahlak, Hukuk, Kolektif Bilinç ve Erdemler:

Üçüncü başlığımız bilgi ve bilinçtir.En sığ anlamı ile bilgi, bilgi nesnesini nedenine bağlı olarak tarif etmektir. En basit anlamı iledebilgi,değişmezleri doğrultusunda olanın tanısıdır. Bilgi, bilgi nesnesinin dilde çözümlenmesi/ dilde ifadeye taşınmasıdır. Bilgi, bilgi nesnesinin mahiyetinden bağımsız olarak dil ile zihinde karşılık bulmasının sonucunda elde edilen verisidir. Bilgi,yasa ve ilkelere göre edinilmekte ise kesinlik ifade eder. Her kişinin bilgiyi kritik etme ve referansına göre verdiği yargılara/ hükümlere ve amaca bağlı değer yüklenmesine göre edinilen değerlendirmeler doğrultusunda görelilikte ifade edilir. Bu durumda önemli olan ise yasa ve ilkelere göre edinilen bilgi çıtasına göre nerede durduğumuzdur.

Bilgi; sezgisinde anlayışı edinilenin nedenselliğinde bulunan veanlaşıldığında dolayımsız olarak bakışıma sebep olması ile belirendir. Bilgi, algıda ve sezgide nedeni olanın anlayış belirimi olarak duygusunda/ hâlinde, içeriğine göre içselleştirilmesi üzeri ideasına bağlı irade belirimi ile yönelmişliğe sebep veren, edimlerde öznelliğin belirimi olarak gerçekleşen ve her türlü düzeyde görülecek olan üretimde gerçek kılınan olarak görünüş bulandır. Dil ile usta belleğe taşınması ile bilinçte ussal kılınandır… Ki ussal kılınıp da ifadesinde, sezgisi ile anlayışı ve

ussal olarak da idraki kesinliğe bağlı olarak verilebilir olana bilgi denir. Bu bağlamda bilgi; gerçek olarak görünüş bulanın, dil ile anlayış ve idrakte öznel kılınması ve öznelliğin beliriminin nesnesi olarak görünüş bulur.

İnsan için bilgi; dışsal duran mevcudun kendine mahsus değişmezleri ile duyusal algı/ normatif ve dilde tanısı/ spekülatif -kavramsalolarak tinsel alana taşınmasına sebep kendinde yüklendiği/ insan da yüklenilen içeriğidir. Bilgi, her ne kadar nesnesine bağlı olarak edinilmiş ve nesnesinin bilgisi olarak, nesnesinin tanısında nesnel olarak görünmüş olsa dahi öznenin biliyor olması itibarı ile özneldir.

Bilgi;özneye ait, öznelliğe sebep tinsel ve metafizik olarak düşünce alanına ait olandır… Özne olanın, tinsellik/ öznellik alanını belirli kılan düşünce üzerinden, doğada biçime ve tinde içeriğe bağlı olarak olgusallıkta beliren, ayrıca edimsellikteöznel görünüşün nesnesi olandır. Sonuçta ise öznenin ürün vermesi üzeri görünüş bulmasının nesnesi ve öznenin öznellikte kendini gerçekleştirmesinin nesnesi olan, kendinde ürettiği tinsellik belirimidir. Bu nedenle insan için doğada ürün, tinsel olanın beliriminin belirlenim nesnesi olarak tinsel olana taşınmanın –ayet olarak bilgisini de verir.

Bu bağlamda belirtmek gerekir ki doğada, nedenlere bağlı olarak olgu düzeyinde beliren her durum özneyi işaret eden delildir. Doğada gerçekleşen her olay da özne olanın edimsel olarak öznellikte beliriminin gerçekleşmesidir. Bilgi, kâinattanesnel görünüşlerde somuta taşınmıştır ve kâinatta işlevsel kılınması ile özne olanın kendini edimlerinde gerçekleştirmesi ve sonuçta da görünüşe taşımasının nesnesidir.Kâinatta her an hareket ve süreksizliğe bağlı olarak bilgi işlem gerçekleşmektedir.

İnsan için bilgi; mahsusun makulleri –yasa, ilke/ zorunlulukları ile dilde aklen tasdiki ve zihinde tasavvuru doğrultusunda tinsel alanda –düşünce alanında- görünüşe taşınmasıdır. Bu durumda bilgi, hak belirimlere göre kazanılmış olandır. Bilgi gerçeklik algısı oluşturur… Bu nedenle doğru/ hak olan bilgi edinimi insan için zaruridir.

Bilgi özneldir ve öznel olduğu içindir ki öznenin kendi iç dünyasının –değer, amaç vb.- belirimlerine göre de yorumlanarak değişime uğrar. Varlıkta/ Allah'ta bilgi ceberut düzeyinde kesinlik içerir, ama insanda bilgi, iç dünyasını yapılandıran gerçeklik idrakine göre yorumlanması sonucunda değişime uğraması ile özneldir. Bu bağlamda bilgi; ceberutun/ zorunlu kılınanın, yani doğada yasalar -prensipler ve tinde ilkeler doğrultusunda makullerine göre sağlaması yapılacak olması gerekendir. Böylece evrenseline bağlı olarak gerçek olanın kesin bilgisi edinilebilir.

Yasaları ve ilkeleri us ile belirli kılan insan için vicdan, bilginin bilince sebep işlevselliğinde yönelmişliklere sebep verirken, hak veya batıl olana sevk etmesine kıyasen sağlamasını yapabilmenin melekesi olarak önem gösterir. Vicdan, us zemininde ilkeye bağlı değer belirimlerinde görünüş bulur. Bu bağlamda vicdanı ile ilkelere göre yapısal olanın bilgiyi kullanışında, amaç belirimleri doğrultusunda gerçeğe/ hak olana göre edimlerde bulunması üzeri sağlıklı olunur.

Her bilgi nesnesi, tümeline aidiyette değişmezlerine bağlı olarak fizik doğaya ait niteliklere sahiptir. Bu nitelik belirimlerine göre süreksizlikteki değişimlerine göre her belirim niceldir. İnsan bilgi nesnesini duyuda,dilde bilgisiyle içselleştirirken,bilgi nesnesi fizik doğaya ait olarak niteliklere haizdir… Ama insanın bilgi nesnesi üzerindeki anlama ve değere bağlı olarak gerçekleşen yargısal bakışımı, nitelemelerde –yüklemlerde- bulunarak özne olarak öznel bakışımına sebeptir.

Böyledir, ama bilgi nesnesini kendisine mahsus sıfatlarıyla neden (ne,nasıl) belirimine göre bilmek ile bilgi nesnesinin kendi öz mahiyetine –tümeline, aslı olan melekûtuna- bağlı olarak makul olanında bilmek iki farklı durumdur. Bu durumda bilgi nesnesine, fizik doğa beliriminden daha çok fizik doğasını belirli kılan özsel niteliği üzerinden tanığızdır. Birşeyi mahiyeti itibarı ile özsel niteliğiyle biliyorsak, nicel belirimlerine müdahil olabiliriz. Bununla beraber bilgi nesnesinin özsel mahiyetin (asıllar âlemine göre olan karşılıklar) insandaki öznel kılınmış temsiline, mahiyetine bağlı olarak yüklenecek her anlam, nur deryasındaki bilgi işlem ve iletişim sebebi ile etki edildiği gök katından (iç âlemine) itibaren mahiyeti belirli kılar… Ve içkin olan anlamından itibaren değişimine de sebep verebilir. Buna da tasarruf diyoruz. Mevcudat olarak her bilgi nesnesi mahiyeti itibarıyla; özü olan cevheri –materyali- doğrultusunda doğaya/ zorunluluğa haizdir, öznelliğini belirli kılan cevheri –nuru- doğrultusunda da tinselliğe haizdir.

Nedenlere bağlı olarak anlam bulan insan, amaca bağlı olarak –ideaların irade belirimi olmaları üzerinden- değer üretir. Bu da varlık bilimsel, bilgi bilimsel ve görüngübilimsel sorunsal olana ışık tutar. Çünkü bilgi nesnesini duyular ile algılamak, deneyle bilmek, deneyimle tanık olmak anlam bulma ile gerçekleşirken, değer yükleminde yargısal bakışımda bulunmak bilgi nesnesine kendisinin dışında yükleneni ile tanık olmaktır. Sorun bilgi nesnesini ne olduğuna dair bilmek ise deney bize ne olmadığını ve aslen ne ile var olduğunu gösterir. Deneyim ise bilgi nesnesi ile bağ kurmak olsa da bilgi nesnesi öteki olarak bulunduğu sürece mahiyetine uzak kalınır. Dil ile kavramında içselleştirmek ve öznel kılmak ile de

bilgi nesnesine yakin gelinmiş olunsa da hakikatinde dışsallığını korur ve yabancı durur.

Bilgi ile bilgi nesnesi üzerinden kurulan bir dünyaya taşınırız. Bu yeniden yaratım ile bilgi nesnesini öznel kıldığımız kadarı ile kendimizle biliriz. Bilgi nesnesi kendi ile ne'liğinde –kimliğinde bilebiliriz ama öz mahiyeti itibarı ile kendisine hep uzağızdır. Çünkü dilde değer yüklenene, kendisinin gerçekliliğini dışında bakılıyordur. Mevcudat adına ortak diyebileceğimiz aynı töz ve aynı özler nedeni ile de her bilgi nesnesi yeniden yaratımda tüketilirlerken, yaratımda mutlak öz deneyimlenir ve O'nun kendiliğe eylemde yakin gelerek erme imkânı bulunur. Her bilgi nesnesi varsayılanları ile bu bağlamda öz kendiliğe ermenin nesnesi olur.

Aslında ise bütün anlamlar ve doğada belirimler Tanrı'nın zatına kıyasen nicel belirimlerden öte değildir. Nicel değişimler üzeri beliren özsel/ öznel belirimler tinsel düzeyde nitel yüklemler olarak görünüş bulurlar.Nicel olan, tümel formlarda sürekliliğe haiz ve ölçüsel belirimlerinde de süreksizlikte belirendir… Ama formlar sürekli nicel olmaktan öte, yaratımda, tinsel olan nitelemelerdir. Nitelik ise bir olgunun (cismin, maddenin, öznenin vb.) varoluşsal olarak değişmezi-kendilik için başka bir şeyi gerekli kılmayan-, olmazsa olmazı olandır. Nitelik nitelendiği –form- ile nicel belirimler üzerinden görünüş bulur. Nitelik ile nicelik karşıt belirim olmaktan öte, varlıksal olanın varoluşsal olarak görünüş bulmasının gereğidir. Madde (belli bir niteliğe haiz olan) ve cisim (nicel belirimleri ile beraber nitelendiği formu ile maddenin tavırsal düzeyde çeşitlenmesi) arasındaki en önemli fark da budur. İlkeler formlara içkin olarak görünüş bulurken, nicel olan her belirim zamana tabi olarak, ilkenin eylemde –harekette- görünüş bulmasının gereğidir. Her tikel, tekil belirim ve ilişkileri, sonuçta tümel olanın görünüşe gelmesinin gereğidir. Her niteleme ise ussallığın gereği sebebiyle dilde form olarak karşılığı olandır/ olması gerekendir.

Tanısı yapılanın sözde ifade ile ilkesi bağlamında akli düzeyde idraki/ kavranması ise bilmektir. Tanı konusu olgu, söz/ logos ile anlamlı kılındığı içerik doğrultusunda biçim kazandığında anlaşılır olması ile bilgi niteliği kazanır. Böylece bilgi, nesnesinden öte, nesnesinin söz dolayımı ile içselleştirildiği, bellek ile bilinç edinimine sebep olgusallıkta görünüş bulur.

Bilginin amaca bağlı olaraksibernetik işlevsel olması ise bilinci görünür kılar. Doğada bilinç, Allah bilgisinin eylemde işlevsel olarak değişmezler –yasa ve ilkeler- zemininde, zorunlu kılınmış olanlar ile olgusal düzeyde görünüşe taşınmasıdır. İnsan; doğa zemininde bilinçte görünüş bulurken zihne bağlı olarak duyusal algı üzeri dolayımsız bilgi ediniminde bilinci, doğası gereği bulur… Bilgisini edindiklerini

ilkesine bağlı olarak idrak ederek kavradığında ve işlettiğinde ise belleğe bağlı olarak bilinçli olmayı ferdi olarak bulur.

Yukarıda anlamlı kılındığı doğrultuda belirtirsek eğer; öznenin bilmesi, öznel düzeyde bilinçli olmanın ilk evresidir… Amadoğaya ait nedensellikte bilmek, ereğe/ amaçsallığa bağlı bilinçli olunduğu anlamına gelemez. Bilinçli olmak; bilginin idrakinde olarak ilkesinde ve yasasında bağlamlar ile –akli ilişkilendirmelerde bulunma ile görünüş bulduğu gibi, bilginin amaca bağlı değer niteliğinde işletilmesi ve yaşama yön verilmesi ile de görünür olur.

Şuur, öznenin şuurudur. Bilinç ise nesnenin bilinci olmaktan daha çok öznenin nesnesi ve ilişkileri üzerinden edindiği öznelliğinin bilincidir. Bilgi, her ne kadar ussal olarak öznelliğe dışsal nesnesine bağlı ediniliyor olsa da bilinçte öznel kılınır… Ve bilgi, nesnesine bağlı olarak her ne kadar nesnesinin bilincini edinmeye sebep olsa da anlam-değer-duygu-yargı yüklemlerine bağlı olarak iş gördüğü –sonuç verdiği- ölçüde öznenin şuurunda bilinçlenmesine nedendir. Öznenin nesnesine aşkın şuurda bulduğu kendilik bilinci ile nesnesi –üzerinden- nesnesine aşkınsal edindiği kendilik bilinci ve amaca bağlı olarak değer belirimleri üzerinden edindiği kendilik bilinci kendilik şuuru zemininde farklı düzeylerde gerçekleşen kendilik bilinci edinimleridir.

“Bilinç nesnesinin bilincidir” demek; -eksik bir ifade olarak- bilinci nesnellikten hareket ile anlamlı kılmak olur… Ki bilinç, nesnellikten hareket ile anlamlı kılınmayacak kadar özneldir… Ama nesnesi ve ilişkiler üzerinden de yönelimlere bağlı olarak formasyonlar kazanır. Her kendini gerçekleştirme erk belirimi, irade belirimi olarak görünüş buluyor iken irade belirimine göre öznenin kendini gerçekleştirme istenci, bilinci görünür kılmaktadır. Ve nesnesine bağlı olarak iradenin görünüş bulması ile özden hareket ile kendin gerçekleştirme iradesinin görünüş bulması iki farklı düzeyde bilinç beliriminin göstergesidir. Demem o ki nesnesine bağlı olarak nesnenin bilgisini edinerek bilinçlenmekle, kendilik şuurunda bilinçli olmak ve özdenhareketle beliren istenç -kendiliğin imkân ve ilke belirimleri ile gerçekleştirilmesi istenci- ve nesnesi üzerinden hareket ile görünüş bulan istençlere bağlı olarak bilincin görünüş bulması arasındaki farklılıkları göz ardı etmemek gerekir.

Bilinçte bilgi,döngüsel/ sibernetik biçimde sistem düzeyinde veri-işlem- geri verim hareketinde işlevseldirve neden-erek ilişkisinde işlevsel olduğu durumda bilince nedendir. Bilinçte, bilgi işlem düzeyinde veri alış verişi olarak belirlilik vardır. Bilinç belirli olana göre yönelmişliklerde doğrultusal işlevseldir… Ama öznesi olan ruh ile üç zamanlı –geçmiş, gelecek ve şimdi belirimlerine göre- işlevsellikte bilinçli olma

görünür olur. Bu nedenledir ki bilinçli olmada yaşanan meleke ve duygular hep üç zamanlı olarak yaşanır.

Bilinç değil, bilinçli olmak üç zamanlı olarak yaşamak demektir. Bilinçli olmakta öznel kılınan her durumda üç zamanlı ortamda üç zamanlı olarak yaşanmak durumunda kalınır. Geçmişin verisi geleceğe yansıtılırken ve günde olanların verisi değerlendirilirken bilinçli olmak üç zamanlı gerçekleşir… Ve bilinçli olmak üzerinden kendilik bilinci –ben olma bilinci- üç zamanlılığa aşkın olarak yaşamaktır. Ben olmak, bilinç zemininde bilince aşkın olarak kendiliğin bilincini edinmek, kendiliğini yaşamak ve sonuçta da ifade etmektir.

Bilinci bineği olarak bulan ruh/ özne; sezgisel algı, duyusal algı üzeri okumaların sonucunda zihinde, doğal hali ilebilgiyi işlevsellikte bulur –"Kur'an'ı belletti"-. Akla ve iradeye bağlı yargılar sonucunda bilinçlenen insanın, edim ve üretimlerinde bilinç zemininde halk edilişi vardır –"insanı halk etti"-. İnsanın bildiği ile akıletmesi ve bildiğini ve kendisini de bildikleri üzerinden ifadeye taşıması, sonuçta tinselliğinin/ öznelliğinin belirimidir –"beyanı belletti". İnsan bu süreçte iken esma ilmi ile kendinde içselleştirdiğini düşüncesinde talim eder. İnsan doğaya ait olanı esması ile dilde içselleştirirken ilkeye ait olanı da esması ile içselleştirir… Doğada olanı kullanabilir kıldığı ve kendinden yeniden ürettiği ölçüde talim eder, tinsel olanı ise deneyimlediği, gerçekleştirdiği düzeyde talim eder.

Mahiyetinde, idealinde bulunanın kendinde gerçekliliği ileduyusal algıda ve dilde tanısıyla tinsel düzeyde gerçek olarak algılanması iki farklı durumdur. Böyle olsa da dilde gerçek olarak algılanan ile nur deryasında yakinlik kurulduğundan, düşünce –tinsel-alanında gerçekleşenlerin doğa alanına da etkileri olur. Doğa alanı, düşünce –tinsel-alanında biçimlenen, yeniden üretilen olarak tinde tinselliğe yükselme zeminidir. Böylece irade/ amaca bağlı olarak doğada olan bitene değer nitelemeleri üzerinden ya doğada yayılımcı, ya da tinde ilkeler ile yükselici düşünce pratiği edinilir. Aslında doğada olanlar, Tanrı'nın düşünce alanı olan nur deryasında olup bitmekte olanların yan ürünüdür. Asıl olan iseyan ürün üzerinden tinde gerçekleşenlerde –ilkenin, esmanın, sıfatın ve bunlar üzeri öznenin- görünüş bulunmasıdırve görünüş bulana tanık olunmasıdır.

Bilinç, doğa zemininde doğaya ait olan ile örgünsel etkileşimdedir. Nurani düzeyde de kendi derinliğinde olanın etkisi altında işlevseldir. Bu bağlamda bilinç, etkisi altında olduğunun örgünsel olduğuna açılan ve örgünsel olana etki etme yeridir. Böyle olsa da örgünsel alanda gerçekleşenlere de açık bir kapı olarak etkisinde kalır. Etkisi altında kaldığı örgünsel alan, kendine zemin olur.

Genel anlamı ile bilinç, nesnesine bağlı olarak doğrultusal yönelmişliklerde görünüş bulsa da bilgi işlem işlevselliğinde sibernetik biçimsellikte ve özneye bağlı öznellikte spekülatif bakışımda görünüş bulur. Kendinde bütüncüldür ve öznel olan yargı, yönelmişliklerde izafi olan öznel belirimlerinde doğrultusal işlevsellikte belirir. Sibernetik işlevselliğinde yaratımın sonucunda öznenin, kendini gerçekleştirme erki –istenci- belirimi vemeleke, anlam, irade vb.durumlar doğrultusunda da nesnesi üzerinden öznellikte beliriminin gereği olması bilincin gerçeğidir.

İnsan, külli bilinç zemininde bilinçli kılınandır. Her yönü ile bilinçte halk edilen insan, üst bellekte sezgisel, zihinsel, duygusal, ussal vb düzeylerde bilinçli olsa da bilincin alt katmanları ile külli bilince bağlı olarak kendisini bulur.

Bilgi, tanısı yapılan/ yapılacak olan ile iletişimin –her düzeyde okumanın- sonucu ve gereğidir. Bilgisi edinilen ile tanış olunur ama her tanısı yapılan ile tanışlık; ikilikte gerçekleşirken özsellikten ve asli nitelikten kopuk olunması sebebiyle eksik kalır.

Bilgi, malum ile âlim/ bilinen ile bilen (nesne ile özne) arasındaki akli ilişki sonucunda edinilendir. Bilgi vahiy, keşfi, nakli, deneysel vb. yöntemler ile edinilse de bilgi doğaya ve tine ait olarak iki düzeyde edinilendir. Bilginin; nesnesi olay ve olgulardır, öznesi dildir, işlevinde bilince nedendir, amaca bağlı kullanımında yaratımda görülür, yaratımın sonucunda olay ve olguda nesnel kılınır. Her düzeyde ise özne değil, özneldir ve öznenin iradesine bağlı olarak sıfatında ilim olarak belirir, zatını âlim kılar. Bilgi ile bilgi nesnesini algılarken –nesnesine tanıkken gerçekliğine -ilkesel ve özsel varlık mahiyetini algılayamayız. Bilgi nesnesini içselleştirirken ve yeniden yaratımda kendimizde üretimde bulunurken, kendimize taşımanın sonucunda deneyimlememizle mahiyetine yakin geliriz. İdealar ile de bilgi hep öznel kılınanın, dil üzerinden öznelleşmesi üzeri özneldir.

İdealar –en basit, yalın hali ile iyilik, doğruluk, güzellik- bilgi edinmeye yönelten potansiyellerimizdir. Bilgiyi ise, tecrübe, sezgi, keşif, mantığa bağlı uslamlamalar, deney-gözlem ile edinilen bilimsel nakiller ile ediniriz. İdea, ilkenin fıtratta/yaradılışta potansiyel/içerik/hal olarak bilincin işlevselliğinde bulunuşudur. İlke ise dolayımsız olarak insanın yaratılışında bulunan ideanın kavramsal düzeyde usta bilincin önüne konulmasıdır.

Yaratılışta hazır bulunan içerik olarak idea, duygusunda yaşanandır… İlke olarak da usta karşılık bulmuş olarak bilinçte yer edinir. İlkeler ile kavramsal düzeyde düşünürüz, ilkenin potansiyeli olan idea ise yönelmişliklere sebep veren

dirimsellikte yaşamsaldır. İdea, nesnel ve duyusal değil, özneldir. Öznel olduğu kadarıyla da ruhsal düzeyde yaşamsaldır. İdea, soyut olmaktan öte içerik olarak duygusunda yaşanan öznelliği belirli kılan iç dünyanın somut gerçeklik öğesidir… Ve ideayla dış dünyayı anlamlı kılan olarak insan, insan olmanın zeminini ruhsal yönelmişlikler ve değerinde yargısal bakışımlarla edinir. Bilgi nesnelerini, ideaların yöneltmişliği sonucunda bilme çabasında bulunuruz…Ama ideayla ne-likte değil, öznellikte insan olarak var olmanın duygusunda yaşarız, bilmeye doğru yöneliriz. İdealar, şeyleri kavramsal düzeyde bilince taşımanın ruhsal öğeleridir. Düşünce alanında her kavram, içerik olarak ideasına bağlı anlamlı kılınır, değer yükleminde olarak da öznel kılınır. Önemli olan ise idealar ile kendi için bilen ve yaşayan öznenin; ideaları evrenseline bağlı olarak yaşaması, bilmeyi de idealar ile irfan düzeyinde de gerçekleştirmesidir.

Us ile biliriz, vicdan melekemize bağlı olarak ideaların belirimi ile de bilgiyi değerinde öznel kılmış olarak kullanabiliriz/ kullanırız. Bu durumda usun ilkeler ile işletilmesinin belirimi olan vicdan melekesi üzerinden bilgi, ahlak belirimine neden iken öznel kılındığı –kendi için veya herkes için kılındığı- durum üzerinden öznenin varoluşunu, kendini gerçekleştirmesinin ahlak nedeni kılınır. Duyu ve hazlara bağlı olarak bilgiyi fevri düzeyde kullanmak, öznel kılmak ise insanı kendi hakikatine –Allah'a uzaklaştırır. Nicel belirimlerin dünyası olan doğa da insan kendine dışsal nesneleri üzerinden kendini deneyimlerken kendi aslına uzaktır/ uzaklaşır. Bilgisi edinilenin idealinde herkes için kılınması –rahmet kılınması-, Allah'a yakinleştiricidir… Ve insanın, ediminde bulduğu -haz değil de- yaşam sevincinde kendiliğini bütünler ikenvaroluşunu güzel ahlak bulmasına nedendir.

Bilgi mevcudun haberini almaktır. Eskiler âlim, malum ve malumat demişlerdir. Bilen, bilme ve bilgi, habir ve kelim sıfatlarına haiz olarak da gerçekleşme olanağı bulur. Bilgi başta olay ve olgusunun haberi iken sürecinde nesnesi ile iletişime sebep olanıdır. Sonuçta ise sibernetik işlevsellikte bilincin görünümüne sebeptir. Bilinç zemininde ise kendiliğin ifadesi (Ben) ve kimlik edinmede yaratımın en üst seviyesinde noktalanır. Özne (şahıs) irade ve duygusunda içselleştirerek ve kullanılabilinir kılarak öznel kıldığı bilgi ile ürün verirken yeniden yaratımda kendini bulur. Bilgi yeniden üretim safhasında bütün doğayı içselleştirmenin ve üretenin kendi için kılarken öznel kılmasının da aracıdır. Bu safhanın sonunda, üreten ürettikleri üzeri (her üretilen bilginin olgusal düzeyde olayında görünüşe taşınmasıdır) kendi potansiyellerini dışlaştırmanın, kendini gerçekleştirmenin yaşamsal belirimlerinde kimlik edinmeye doğru evrilir. Kimlik edinimi ile beraber yaratım, tinde yaratım olarak tavırsal belirimlerde çeşitlenmeye, zenginleşmeye

sebeptir. Böylece us ile bilinen; duyu, nefsi emmare, vicdan, duygu vb. ile bilgi, değer niteliği kazanmış olarak yaşamın tinsel gerçeği olur.

Bilgi = olay olgusunda nesnel kılınandır (doğada yaratım olarak görülür) = dil ile öznel kılınan = us ile edinilendir = nesnesinin haberidir = ilişkide iletişimin gereğidir. Ayrıca bilgi = amaca bağlı olarak değer ediniminde tinseldir = değer edinimi ile beraber nesnesini öznel kılandır = içeriğinde ve duygusunda özneldir = ahlak beliriminin nedenlerindendir = kendilik bilincine nedendir = kendiliğin ifadesinde (Ben) noktalanandır = kendiliğin nesnesi üzerinden ifadesi = kimlik vb. belirimlerde = nedenselliğe ve erekselliğe bağlı olarak gerçeklik idrakini verirken de tinde yaratımın olmazsa olmazıdır. Demem o ki insan dilde bilgi ile üretilendir. Âdem olarak dünyaya geldik, insan olmaya çalışmaktayız. İnsan olmamızın en temel yolu da bilgi edinmekten ve bilginin üretimdeki –yaratımdaki rolü doğrultusunda eylemden geçmektedir. Bu nedenle bilgi ve eylem insanın kaçınılmazıdır. = tabirinden kastım ise denktirler, tamamlarlar değil, birbirlerini varlık belirim düzeylerine göre karşılarlar anlaşılmalıdır. Bilgiden bahsetmekteysek; Allah'ın yaşamın öznesi olarak kendini tavırlarında çeşitlendirirken zenginleştirdiği yaşamında, kendini görünüşe taşıması serüveninin ana nesnesinden bahsetmekteyizdir.

Bütüncül ve katmanlı düşünebilmek için bilginin ne olduğunu bilmek gerekir. Bilginin iradeye bağlı olarak us ile edinildiği söylersek: bilgi ve eylemi aynı çizgide görebileceğimiz gibi bilgi ve idealara bağlı olarak ahlakı da aynı çizgide görebiliriz. Bilgi irade ideaları ile ussal yönelmişlik sürecinde edinilirken, içselleştirilmesi ile beraber ahlak belirimleri olan tutum ve davranışlarda öznellik kazanmış olarak görünüş bulduğuna tanık oluruz. Bilgi işlevselliğinde sibernetik yapısallığa haiz olduğundan bütüncül düşünmek kaçınılmazdır.

Düz mantık ve diyalektik mantık doğrultusal düşünmeye sebep iken sibernetik mantık ile döngüsel bilinç yapısallığında bütüncül düşünmek kaçınılmaz olur. Zaten karşılaştığı durumlar karşısında insan, üç zamanlı olarak değerlendirme yapma yetisi ile sibernetik düşünmektedir. Bellek, zekâ, doğrultusal bakma, vicdan, irade, us, kıyas, yargı vb. sibernetik düzeyde mantık yürütmenin gerekli melekeleridir.

Sibernetik düşünceyi mitsel düzeyde ele alırsak; Âdem nebi de nesnesine bağlı olarak gerçekleşen yönelmişlikte doğrultusal düşünceyi görürüz. Habil ile Kabil mitinde diyalektiğin kıpılarını görsek de nesnesine bağlı gerçekleşen irade belirimine göre kendi üzerine dönüşü göremeyiz… Tine bağlı kendi üzerine dönüşü Habil'de görsek de batıla hakkın galip olduğu belirli kılınmaz. Şid nebide ise doğrultusal belirime haiz olan iradenin yön değiştirdiğini görürüz. İrade kendi için

irade etmek düzleminde nesnesi üzerinden kendi üzerine dönmenin de öznel belirimi olarak Şid'de görülür. Bu durum ilk şehit insan olan kardeşi Habil'de tanık olabileceğimiz bir durum değildir.

İradesi ile karşılaştıklarını değerlendiren ve kendini savunmaya ve korumaya alan bilinç yapısallığında sibernetik mantık yürütmenin başlangıcına tanık olunur. Geçmişin tecrübesi, geleceği öngörülür kılarken, günde sibernetik düşünmek iradeye bağlı olarak kaçınılmazdır.

İradeye bağlı olarak bilgi, idealar doğrultusunda ve duygu belirimleri üzerinden ahlak beliriminde öznel görünür –öznel kılınır. Ahlak, fıtri düzeyde bilginin formda içsel kılınmış olması doğrultusunda nesnelliğe bağlı olgusallıkta meşrepler düzeyinde görülür. Sonradan edinilenler üzerinden gerçekleşen ahlak ise huyların ahlakıdır… Ki huylar, doğamız –fıtratımız zemininde adet edindiğimiz, mizacımızı belirli kılan yönelmişliklerde görülen ahlak biçimidir. İlkelere göre meşrep ve mizacın, yani doğamız ve tinsel yönelmişliklerimizi belirli kılan karakter ve kişiliğimizin, zamansızlara göre idealize –terbiye- edilmesi sonucunda edinilen ahlaka da tanık olunur –güzel ahlak-. Böylesi ahlakta hakikat sahibi Allah kendisini yaşam tavırlarında insan üzerinden nesnesine bağlı olmadan olduğu gibi gösterir.

Ayrıca kolektif bilinç yapısallığında ilkelerin idealize edilmiş olması ile hukuk edinilmesi sonucunda edinilen etiğe tanık oluruz. Etik, ötekinin hak-had belirimleri üzeri hukukunun gözetilmesi belirimi ile görünür olur. Ötekinin hukuku, kurumsal yapısallıkta kolektif bilinçte görünür olur. Ötekinin, yapının hukuku üzeri edinilen ahlaka etik denir. Etiği, sadece ahlak anlamında ifade etmemek gerekir.

Etikten bahsetmekteysek; ahlak ve hukuk bağıntılılığından bahsetmekte olduğumuzu da anlamak gerekir. Ötekinin ahlakı, had-hak belirimleri diğerinin de hak-had belirimleri üzeri hukuksal düzlemde ahlak edinimini zorunlu kılar. Bu bağlamda aidiyetler ve sorumluluklar (özellikle sorumluluklar) ötekinin hukuku üzerinden beliren ahlakın gereği olarak görünüş bulur. Bu durumda öznel olarak bağlayıcı olan vicdandır; toplumsal olarak da bağlayıcı olan ise hukukun tesisi ve içgüdülere karşı caydırıcılığı olan ceza yaptırımlarıdır. Bu bağlamda ahlak felsefesini hukuk felsefesinden bağımsız ele alınamayacağını da belirtmek gerekir.

Ahlak:

- İçerik ve biçime bağlı olarak belli bir formun olması gerekenlerini kendinde barındırması olarak yasaya bağlı mevcuda gelmenin, yeterlilik ahlakı.

- Varlığın/ mevcudun formu –kıvamı- gereği kendinde barındırdığı imkânlarının idealara/ ilkelere bağlı olarak gerçekleşme iradesinde varoluşa zorunlu taşınmaların iradeye bağlı görülen irade ahlakı.

- Varlığın/ mevcudun yeterlilikleri zemininde sebep-gerekçelere bağlı kendini gerçekleştirme ahlakı.

- Kuvveler –melekelerin gerçekleşmesi ahlakına bağlı olarak bilgisi edinilenin (melekelerini kullanabilmek ve duyu, sezgi, us ile ilişkide bulduklarının ve emek olarak yeniden ürettiklerinin bilgisini edinmek) idealara bağlı olarak kendi için veya herkes için paylaşılır kılınmasında seçimler ve eylemler ile beliren niyet ahlakı.

  Eylemde niyet, yapılan işi –ne için olduğuna dair- ilkesine bağlı olarak iyi veya kötü kılar. Bir şeyin ne için kullanıldığı ve bir eylemin ne için yapıldığı sonuçları itibarı ile eyleme, evrenseline bağlı olarak olumlu veya olumsuz değer niteliği kazandırır. Böyle olsa da idealar irade belirimleri olarak eylemi ve bağlı olduğu niyeti kritik etmenin çıtalarıdır. Niyet iyi, doğru veya güzel nitelemeleri ile olumlu olsa da eylemin sonuçları itibarıyla herkes için iyi veya doğru olması beklenemez.

  Bu durumda idealara bağlı görünüş bulan her eylem, kişisel düzeyde idealara bağlı olunarak kendi için doğrunun, iyinin veya güzelin beklentisinde olana, olumsuz bakış açısı ile görülebilir. Önemli olan ise bu değildir… Önemli olan herkes veya öteki için yapılanın sonuçta, tinde etik olarak iyiliğe, doğru olana ve güzellik edinimine sebep olmasıdır. Elbette ki bencilce ve kendi için yapılan her edim kötü, yanlış ve çirkinliği kendinde barındırır… Ama fedakârlığa bağlı yapılan her eylem ise iyiliği, doğruluğu kendinde barındırırken tinde güzelliğin görünüşüne de nedendir. Niyette bencil veya fedakâr olmak, yapılacak eylemi sonuçta eylem sahibi adına doğru veya yanlış kılacaktır. Unutmamak gerekir ki “rahmeti kendime farz kıldım” diyen bir Rabb-ül Âlemin var… “Ameller niyetlere göre ölçülür” ve “niyeti güzel olanın akıbeti de güzeldir.”

- Bir önceki şık doğrultusunda belirteyim ki eylem idealara bağlı olarak izafi nitelemeler ile değerlendirilirken dikkat edilmesi gereken, bireysel olarak vicdan, toplumsal olarak da hukuktur. Hukukta öncelenmesi gereken ise

mülk üzerinden adalet değil, emek üzerinden adaletin tesisidir. Vicdanda dikkat edilmesi gereken ise ötekinin –diğerlerinin hukukudur… Ötekinin hukuku doğrultusunda da edinilmesi gereken sorumluluklar ve yapılması gereken fedakârlıklardır. Bu durumda imkân olarak evrenseller olan ideaları sonuçta herkes için evrensel kılmaya kapı aralanabilir.

Vicdan ve hukuk ile öteki üzerinden ortak yaşamın gereği olarak rahmetin, selamın, müminliğin gerçekleşmesi talep ve beklentileri sebebiyle toplumsal ilişkilerde amaca bağlı gereklilikler nedeni ile sürekli ve sürdürebilir bir yaşam adına olması gerekenin ahlakı.Herkes için gerekli/ faydalı olan, bireysel ve ortak gerçekleştirilen tutum (doğru olanı veren) ve davranışlar (iyi olanı gösteren) sonuçta iyi ve doğru olanın gerçekleşmesi olarak ahlak belirimidir.

Vicdan ideaları eylemsellikte gerekli kılar; hukuk ise ideaları yaptırımları ile zorunlu kılar. Bu doğrultuda toplumda güzellik, doğru olanın sonuçta bütünlüğü ve iyi olanın da uyumluluğu sağlaması sonucunda etik düzeyinde ilişkilerin tutarlığında edinilen olur. Zaten bireysel olarak da doğrunun sonuçta bütünlüğü koruduğu ve iyiliğin de uyumlu kılması nedeni ile ahlaki düzeyde güzelliğin edinildiği bilinir. Özellikle Anadolu halk dilinde surete değil de ahlakında iyi ve doğru olana –özü- güzel denildiği bilinir.

İlkeye bağlı her değer yargısı, öznel olduğu içindir ki izafi belirimler gösterir. Herkes için iyinin, doğrunun ve güzelin –ayrıca esma tecellilerin- farklılıklar göstermesi; herkes için iyi, doğru ve güzel olanı, vicdan ve hukuk üzerinden ortak değerler olarak edinmeyi gerekli kılar. Vicdan aidiyet ve sorumluluklar bilincinin edinildiği meleke olarak da iyi ve doğruyu koşullar… Ve toplumsal ortak değerlerin karşılık gördüğü duyarlılık melekesi olarak da insanı, iyi ve doğrunun gerekli olduğu yönünde rahatsız eder. Vicdanında rahatsız olan insan, herkes veya öteki için olması gerekeni yaptığında, nedenini de –ne için olduğunu da- gerçekleştirme fırsatını değerlendirmiş olarak olgunlaşır/ olgunlaşmaya başlamıştır. Çünkü insan, insan ile halk edilirken, ötekini fedakârlık ile öncelemesi sonucunda ilkeye ait olarak yaşamdan bir şey koparmış değil de yaşama bir şey katmış olması ile daha anlamlı bir dünyaya kapı aralar.

> Arı olarak özde olan ilkenin nesnesi üzerinden belirleyici ilişkilerde görünüş bulması ve bununda ilkeye bağlı olarak öznellikte –diğerinde- karşılık bularak aşikâr olması, ahlakta güzelliği açık eder. Güzel ahlak, biçimde güzel olanı değil, eylemde güzelliği açık eder… Ama eylemde güzelliğin sonuçta surette de güzelliğe neden olduğu ve özneyi cazibeli kıldığına da tanık olunur.
>
> Bu ahlak belirimleri üzerinden insan, sonuçta varoluşuna ve yaşama ahlak ile anlam katarken, özne olarak ne için olduğunuda açık eder. Çünkü yeterlilikleri zemininde insan, ahlakta kendini gerçekleştirirken kendinde hazır olan Rabbini de tutum ve davranışlarında beliren esma tezahüründe açık eder. Kendini gerçekleştirmek, ne için olduğunu bulmak ve sonuçta insan olmak ahlak zemininde kendini bulmak olur. Ahlak, insan olmanın zorunlu koşuludur. Bundan olsa gerek ki Hazreti Resul –mademki böyledir- "Allah'ın ahlakı ile ahlaklanın" demektedir.
>
> Demem o ki tinde estetik, etik olmak ile edinilecek olandır. Tinde etik ise tinde estetik olanda gerçekleşecektir/ gerçekleşir.

Ahlak açısından bakıldığında bireysel olarak vicdan, yapısal olarak hukuk öteki ile kendini bulmanın gereğidir. İnsan biyolojik sebep-gerekçeleri doğrultusunda tekbencidir. Tekbenciliği ise öteki ile edindiği ahlak beliriminde hukuksal zemini olan kolektif bilinç ediniminde aşar. Hukuk, ahlak ve kolektif bilinç ile insan tekbenciliği kendinde ötelemek zorunda kalırken, insan olma sınırlarını da edinmiş olur.

Böyle olsa da insanı erdemlerde görürüz. İnsan erdemlerde yaşadığı anda tekbenci-liğini, ötekinin hukukunu öncelikli tutması üzeri tinde nedenini hakkı ile ereğinde yaşamış olarak gerçekleştirmiş olur. Bu durumda insanın erdemli edimleri üzerinden en yalın biçimde görünen aslı olan Allah'tır.

Erdemler, idealaların insani ilişkilerde ötekinin hukukuna bağlı olarak öncelikli tutulması üzeri idealize edilmesi ile görünüş bulurlar. Feragat edebilme iradesi ve fedakârlığın duygusunda niyete bağlı olarak yaşanması ile insan tininde yerini alırlar. Bir nesnenin nedenine bağlı olarak varoluşu ve kullanılması erdem değildir. Bir nesnenin ilkelere bağlı olarak ötekinin faydasına kılınması erdemi görünür kılar. Erdemler nesnel değil, özneldirler… Ve öznel olarak ilkeli edimlerde görünüş bulurlar. Din fedakârlık üzeri biçim kazanır… Dinde insandan bir istenen de erdemler üzeri tininde kendiliğin inşa edilmesidir. Erdemlerde tekbencilik ilkenin

ereğinde yaşanması ile aşılmış olarak tinde –dinde- yerini rızaya ve bizliğe bırakır. Fedakârlık, ilkelerin gerçekleşme prensibidir. Her ilke, fedakârlıkta karşılık beklemeksizin gerçekleştiğinde ise erdemler olarak görünüş bulurlar… Ve erdemler, beşerlikten terfi ederek insan olabilmenin değer belirimleri olur iken Allah'ı yaşamanın da rahmeti olurlar.

İnsan âdem dünyaya gelir, rab ve mürebbi sıfatları arasında bilginin yaşamsal olarak idealize edildiği ahlakta terbiye edilirken insan olmayı bulur. Rabbi ve mürebbisi olan ile terbiyesini bulmayan, nedeni olan Allah'ı hakkı ile yaşamaktan öte, insan değildir.

Dikkat edilecek olunursa; bilgi, bilinç, duygu-irade, değer belirimleri, ahlak ve hukukun zorunlu belirişi sürecinde, bilginin hangi düzeylerde gerçekleştiğine, işlevsel kılındığına zorunlu bağıntılarında tanık olmaktayızdır.

Bilgi, insanın duyular, idealara bağlı olarak irade etmesi, uslamlamalar vb. melekeleri üzerinden okumaları sonucunda elde ettiğidir. İnsan her düzeyde okurdur… Okuduğunu içselleştirirken –öznel kılarken ve yeniden üretirken tinde insan olarak halk edilir. İnsan edindiklerini de dil ve ürettikleri ile beyan ederken de nakleder –miras bırakır. Her insan insanlığın miras bıraktıkları içinde doğarken, ürettiği kültür ve medeniyet değer algısı içinde kendini de inşa eder. Nedenlere bağlı olarak anlam bulan âdem, amaca bağlı değer üretmesi sonucunda insanlaşır. Her miras bıraktığı da yeni değer algılarında yeni bir insanın doğmasına sebep verir.

Başta bilgi edinmeye sevk eden idealar, sonuçta değer edinmeye sebep evrenseller olarak görünürler. Böylece insan olmanın ilk evresinden son evresine kadar en temel belirleyici ilkelerin idealar olduğunu görürüz. İnsan bilgi sahibi olur ama idealar ile insan olma yolunda kendini idealize ederken güzel olma yolunda kendini bulur. İyilik özden gelen, doğruluk dışsal nedenler sonucunda uyandırılan ve güzellik ise her iki ideanın sonucunda tinde elde edilendir. Güzellik ideası insanın sonuçta insan olmasının gereği olarak tini sebebiyle edinmesi gereken ideadır. Zaten potansiyelinde güzelliği barındıran, güzeli kendi için kılmaya çalışan, güzel olan için kendini bulan ve sonunda güzel olmaya doğru vicdanı ile evrilen insan güzeldir. Evrenseller ile kendini idealize eden insan, ideal insandır.

Tine ait bilgi,vahiy, keşif ve nakil düzeyinde edinilir… Tümeller/ ilkeler doğrultusunda tamlayıcı biçimde görüşe nedendir. Doğaya ait bilgi ise nakil, teorik ve ampirik biçimde analitik düzeyde edinilir; parçadan, nesneden hareket ile biçimi ölçülendirmek/ ölçmek, ayrıştırma yöntemi ile analiz ederek sonuç verileri

elde edilmesi ile tanımlanır.Doğa ne vakitözne olanın öznellikte beliriminin nesnesi olduğu bilgisi ile görünür; o vakit insan için irfan ile Allah'a edimlerinde tanık olma anlayış kapısı aralanır. Böylesi durumda insan doğaya aşkın spekülatif/ tinsel - öznel bakışımda görüş sahibi olarak hak belirimler üzerinden hakikate tanık olur. İşte bu tevhitsel görüştür. "Yer değişti başka bir yer oldu."

Zaten insan anlamın amaca bağlı değer niteliği kazanması ile beraber nesnel bakmaktan öte öznel bakışımda bulunurken ve kendi için bakarken değerler dünyasından dış dünyaya yargısal bakar. Dış dünyayı değer bakışımı ile önünde bulur. Yer değişmiş ve başka bir nitelik kazanmış olarak insanın önünde durur. Önemli olan ise neden olanın amaca bağlı olarak değer belirimine göre nesnel kılınırken, nesnenin amaç edinilmemesidir. Nesnesi üzerinden tecrübe edilen ile idealaın evrensel değerler olarak idealize edilmesi üzerinden erdemlerde yaşamak öncelenmesi gerekendir.

Nesnelliğe bağlı olarak her bilgisi edinilen,bilgisi dolayısı ile bilinirken mahiyeti itibarı ile ötelenendir. Bilgi nesnesi mahiyeti itibarı ile keşfi düzeyde anlaşılır olur.

Bilgi nedenlere bağlı olarak edinilir; ereğe, sonuç verilerine, amaca göre işlevsel kılındığı ölçüde ve ürün vermeye sebep olduğu duruma göre değer niteliği kazanarak insan yaşamında yerini alır.

Nedenler/ illetler bilgi edinmenin zorunluluğudur. Nedenler iki cihete görülürler. Bunlar;

1. Nesnel nedenlerdir. Doğada yasalar nesnelliği, sebep-sonuç ilişkisinde nedenlere bağlı hak belirimlerine göre görünür kılar.

2. Öznel nedenlerdir. Tinde ilkeler, öznelliği, sebep-gerekçe bağıntılığında hak belirimlerine göre görünür kılar.

Sonuçlar, geçmiş evrelerde olanların ne için gerçekleştiklerinin görünüşüdür. Ereğine bağlı olarak gerçekleşen her sonuç, ne için olduğunu bilmemizin gereği olarak önümüzde durur.

Soyutlama ile bilme nesnesinin aslında ne olduğuna ulaşılır… Ama yasa ve ilke ile bilme nesnesini olumlarız, somut/ gerçek görürüz. Olumlamada, nedenselliğe –ilke ve yasaya- bağlı düzeyde görüşte nesnelliğe indirgeniriz/ akli olarak ta hak belirimlerine göre ortak düşünce çizgisinde belirleyici olarak indirgemede bulunuruz. Olumsuzlamada ise nesnelliğe bağlı düzeyde nesne olanın olumsuzlanması ile neden olanı belirleyiciyizdir, neden olana aklen de

yükselmişizdir.Böyle olsa da neden, eş ölçümlü olarak tümelden bakabilmenin nedeni olsa da ussal düzeyde yargısallıkta belirli kılınmış olana indirger. İnsan usun doğası gereği belirleyici ve indirgemeci düşünmek zorunda kalır. Bu nedenle her düşüncede hakikate, haklar ve hadler üzeri tanık olunur.

İndirgemecilikte önemli olan ise:

a. Teorik olanı, yasası veya ilkesinde gösterebilmektir.

b. Teorik olanı, farklı teoriler ile karşılaştırırken ortak yasalara göre edinilen veri sonuçlarıdoğrultusunda ve ilkelerde ortak kavramlarına göre aynı ussal düzlemde örtüşmeler sonucunda bağdaştırmalarda bulunabilmektir.

c. Teorik olanın karşılığını yaşamda görebilmektir.

d. Teorik olanın ilkesine bağlı olarak nesnesinde uygulanabilir veya yasasına bağlı olarak nesnesini kullanabilir kılmasıdır.

e. Gelecek algısı sebebiyle imkânlara, yasalara ve ilkelere bağlı olarak olacakları ön görebilmenin gereği olarak olasılık sonuçlarına indirgemektir. Bu bağlamda indirgemecilik öngörülü olmanın gereğidir. Bilim ile doğada öngörülü bir yaşama taşınmamızı da bu bağlamda ele alabiliriz.

f. Varlıkta aynı düzlemde olay ve olguları eş ölçümlü olarak görebilmektir. İndirgemecilikte yapılan ise teorik olanın sağlamasını yapmış olmaktır. Bu durumda ontolojik olarak da indirgemecilikle beraber ilimler arası disipline de yol edinilmiş olunur.

Böyle olsa da sebep-sonuç nedenselliği ve sebep-gerekçe amaçsallığının eş ölçümlü olmaması, yani aynı ilkelerde aynı düzlemde bulunmamaları, sadece doğayı/ fizik nedenselliğidüşünceye zemin alarak düşünülmesi sebebiyledir. Varlık olarak doğa değil, nur ve şahıs olma niteliğinde bulunan Allah, varoluşun zemini olarak ele alınırsa eğer; mutlak tin sahibinin sebep-gerekçeleri doğrultusunda beliren sebep- sonuç nedenselliğine tanık olunur ki bu da doğayı bir o kadar özne olmasa bile tinsel/ öznel kılar. Aslında Allah'a varlık mertebe belirimlerinde, hadler ve haklar üzerinden tanık olmak bir nevi indirgemeci düzeyde tinsel olana tanık olmaktır. "Ben kulumun hüsnü zannı üzereyim" hadisi kutsisi de bu bağlamda anlaşılmalıdır.

Benzer-benzemez, soyutlama- genelleştirme, somut kılma – ayrıştırma akıl ile bilmenin kıpılarıdır. İnsan zihinde zıt, usta karşıt algıladıklarına göre ayrıştırıcı, belirleyicidir; tümeline ve nesnesine bağlı olarak da indirgemeci düşünür. Böyle olsa da insan, gelecek algısı/ idraki üzeri olasılıklar doğrultusunda imkânlar çerçevesinde indirgemeci olarak belirsiz olanı belirli kılma çabasında belirsizliğe bakar. Bu bağlamda insan bir o kadar da belirsizliğe bağlı olarak varoluşu bulandır. Yani insan doğası gereğideterminist (gerekirci, belirleyici)olduğu kadar gelecek belirimleri doğrultusunda, öznellik düzeyinde indeterministtir de.

Felsefe için söylenecek bir şey var ise eğer; bilgi bilim ile başlanması gerektiğidir. Bilgiyi bilmeden hangi hikmetin bilgisine vakıf olabiliriz? Bilgi olmadan da neye tanık olabiliriz? Tanık olduğumuzu ne denli biliyoruzdur, nasıl sorgularız? Felsefe sorgulamanın bilimi ise bilgiyi bilmeden yapılacak her sorgulama eksik olacaktır.

Bilimler, doğayı ölçülü kıldıkça ve yeniden üretim veya yaratım alanına kazandırdıkça inanırlıklarını korurlar. Tinde ise bilimler, mevcudatın öz mahiyetini anlamlı kılamadıkça doğa alanında sıkışıp kalırlar. Doğada olan, bilimle ne olduğuna dair bilinebilse de tinde öznelliğine dair bilinmez. Bu nedenle bilimin, felsefe ile tinin öznel imkân dairesine doğru bilmenin alanını geniş tutması kaçınılmaz olarak önünde durur. Felsefe doğada bilimle kendini sonlandırmamalıdır. Bilincin öznel alanda ise anlam bulma ve değer üretme bağıntılığında fenomonolojik, epistemolojik, ontolojik, biyolojik, psikolojik ve teolojik vb. düzeylerin ilkelerine bağlı ussal hareketle, kendine düşünce alanı oluşturmalıdır.

Bu başlık altında genel anlamda bilinç tiplerini de işlemekte yarar vardır.

- Nesnel Bilinç: Bu bilinç tipinde duyulara bağlı olarak nesnesinden hareket ile bilginin işlevsel olduğunu söyleyebiliriz. Zihin, doğa felsefesi, pozitif bilim, materyalizm, evrim vb. hep, bu bilincin çizgisinde kendilerini bulurlar.

- Öznel Bilinç: Bu bilinç tipinde de öznel belirimlere (sıfat, meleke, arzu, değerlere vb.) göre amaçsal, ereksel belirlenimler üzerinden değer algısında ve yargısında bulunarak bilginin işlevsel kılındığını söyleyebiliriz. Tinsellik, Değerler bilimi, idealizm, teoloji, karmaya bağlı olarak tinsel düşünebilmek vb. hep, bu bilincin çizgisinde bilgiyi işlevsel kılar.

- Kolektif bilinç: Her bilinç tipi öteki veya nesnesi ile ilişkinin sonucunda belirdiği içindir ki kolektif bilinçte belirir. İlişkide bilinç, her ne kadar öznel

belirse de kolektif bilinç zeminin de görünüş bulur. Külli akıl, hukuk, sosyoloji, psikoloji vb. hep, bu bilinç tipinde olan-biten ile alakadardır.
Bu bilinç tiplerinin; öznelliğe, nesnelliğe ve bütüne bağlı olarak gerçekleşenler doğrultusunda nedenlere, iradeye -amaçsallığa, sonuçlara -erekselliğe, değer algılarına vb. bağlı olarak kendi içinde neyi öncelemektelerse ona göre bilincin yapısal kılınması ile biçim alarak zenginleştiği görülür. Realizm, idealizm, materyalizm, sürrealizm, varoluşçuluk, öznel idealizm, nesnel idealizm, hümanizm, faşizm vb…

İlim, Bilim:

Nedenlere bağlı olarak anlam bulan insan; bulduğu anlamları ilkesinde bağlam kurarak ilişkilendirdiğinde akıleden olarak maluma ait makuller, burhanlar ile bilgi edinir. Bu ilimdir. İlim matematikte sağlaması yapıldığında, olgusallıkta karşılık bulduğunda, eyleminde deneylendiğinde, gerçekliği ispat olduğunda ve kullanılabilinir bir dünyanın kapısını açtığında bilimdir.

Bilim, nesnesini deney, gözlem, neden-sonuç ilişkisinde yöntemsel olarak bilgi verisi almayı amaçlar. Nesnesinin değişmezlerine göre, gözlem ve deneysonuçları olan verilere göre de tespitlerde bulunmak ve yasalar ile olanı anlamlı kılmakise yöntemleridir. Bilimde öncelikli olan sonuç verilerine göre nesnesini tanımaktır.

İnsan, ilmi geçmişlerin de dediği gibi feyzi akdes ve feyzi mukaddes olmak üzere iki mertebe düzeyinde edinir.

Nesnellik, determinizm (belirlemecilik, gerekircilik, nedensellik, mekanik bir doğaya tanık olmak, nedene göre sonuç belirlemelerinde bulunak), pozitivizm (olgusalcılık, ayrıştırıcı ilim sahaları belirlemek, ölçülebilinir bir dünya ile ilerlemek, ihtisas alanlarında uzmanlaşmak), indeterminizm (belirsizlik –olasılık-), deneycilik (ampirizm) vb konu başlıklarını da Allah'ın varlığı ve yasaları (sünneti) çerçevesinde işlemek gerekir.

Bilinmesi gereken ise görünen doğa ile insanın doğaya aydınlanacağıdır ama Allah'a aydınlanamadığıdır. İnsan görünen doğadan Allah'a bilim ile yol bulabilirse eğer tine, tinselliğe/ özneye, öznelliğe doğru aydınlanmaya yol edinebilir. İnsan görünen doğayı bilim ile kendi için aydınlatmakta, görünen doğa ise insanı kendi öz varlığına aydınlatmaktan öte durur.

Doğayı analitik tanımaya çalışan insan, tinde bütünlükçü düşünce biçimi edinmedikçe bilgi ediniminde ilerleyemez. Doğada nesnelliğe, lokalliğe, ölçüselliğe bağlı olarak pozitivist, determinist, ampirik, kategorik vb. düzeylerde düşünürüz.

Tinde iseilkelere bağlı olarak evrenselinde aşkınsal, spekülatif ve deneyim edindiklerimiz bakışım sahibi olarak öznel düşünmek zorunda kalırız.Doğada, bilinç alanında, parça-bütün çelişkisi üzerinden,kavramlaştırarak,uzamsal olarak parça-bütün, sonlu-sonsuz ilişkisini akılederiz ve keşfederiz;düşünce alanında ise, doğadaki parçalara karşılık gelen evrensellerin mekânsal organik ilişkileri üzerinden tözselliği ve tinselliği anlarız ve yaşarız.

Bilimin üç evresi vardır. Bunlar:

1. Kategoriler ve deney-gözlem verileri sonucunda bilgi nesnesini sebep-sonuç ilişkisi doğrultusunda nedenselliğine bağlı olarak nesnelliğinde bilmeye çalışmak. İndirgemeciliğin gereği olarak da teoriler üreterek bilme nesnesini anlamaya çalışmak (teori bilme nesnesini anlamaya çalışma yöntemidir, bilme nesnesini bilgi nesnesi olarak bilmek değildir.) Bu düzeyde bilim ile teorik düzeyde yorum, pratik düzeyde ise gerçekliliğe bakılır.

2. Yasasına bağlı olarak bilgisi edinileni kullanabilir kılarak, kullanılabilinir bir dünyanın kapısını açmak.(Süleyman mertebesinde anlamlı kılınan.)Bilim verilerini amaca bağlı olarak kullanılabilir kılmak.
3. Tözüne bağlı olarak yeniden üretilebilinir bir dünya kurabilme. İnsan bu düzeyi, düşünce ve hayal gücü ile fıtratı gereği yaşamaktadır. Günümüz biliminde bu evreye henüz gelinememiştir. (İsa mertebesinde anlamlı kılınan.)

Bu üç evre dâhilinde belirteyim ki amaçsallıktan uzak sadece nedenselliğe bağlı bilim yapmak, sebep-gerekçe bağlamında okumalardan uzak, fizik doğada olan biteni anlamlı kılmaktır. Fizik doğada olanı sebep-sonuç ilişkisinde anlamlı kılsak da tinde olanı sebep-gerekçe bağlamında anlamlı kılacak bir disiplin edinmek zorundayız. İnsanda ne gerçekleşmekte ise amaca bağlı da anlamak ve yorumlamak gerekir. Bilim bundan uzak durdukça ruhsuz baktığı bilgi nesnelerini tanımlamaktan/ anlamlı kılmaktan öteye gidemez.Bilim, sonuç verilerine göre nedenleri belirleyici kılandır. Âdem'den Hatem'e İslam'a Kuran perspektifinde bakıldığında sonuç verilerine göre tinde neyin, nasıl yaşanması gerektiğinin nedenleri belirli kılınır. Bu da Kur'an'ın deneyimsel düzeyde bilimsel bir niteliğe haiz olduğunu gösterir. Demem o ki doğayı ve tini aynı akli çizgide farklı disiplinler olarak bilimsel nitelikte ele alabiliriz.

Bilim, doğrulanabilinir olan ile yapılır. Bir dönemin bilim paradigmalarına bağlı olarak oluşturulan kurumlar, ihtiyaç duyulmadıklarında ve evrensele bağlı olarak yanlışlanabilir olduklarında doğrulanabilinir olanın kapısını aralar. Yanlışlanabilinir

kılmak ile bilim yapılmaz, doğrulanabilinir olana kapı aralamış olarak bilim yapılır. Yanlışın, doğrunun azığı olduğunuda unutmamak gerekir.

Her varoluş mertebesinin diğer mertebelere kıyasen farklılıkları, varlık ilke alındığında, kendi alanlarındaki gerçekliği izafi olarak belirler. Bu nedenle her mertebenin gerçeği ile diğer mertebelerin gerçeğini olumsuzlamak –yanlışlanabilinir kılmak da ortak evrenselden –ilimler arası disiplinden-, bilimsel nitelikten uzaktır.

Mesela, meleklerin sebep-sonuç nedenselliğinde sebep-gerekçe bağıntılığında insanın kan dökeceğini söylemeleri ile Allah'ın ereksel –amaçsal olarak tinde gerekçesinde insanı halk etmesi amacı, melekleri bilinç yapısallığını anlamak adına önemli iken Allah'ında hangi bilinç üzeri iş gördüğünü anlayabilmek adına önemlidir. Allah'ın gerçeği meleklerin gerçeğini yanlışlamamız –olumsuz görmemiz- anlamına gelmez.

Musa'nın kavminin gökten indirilen rızıktan gına duymaları ve bu nedenle nefsi emmarenin gerçeği sebebiyle dünyalık nimetlere yönelmelerini de bu bağlamda düşünmek gerekir. Bir köre geçmişinde yaşananlar sebebiyle mi kör olduğunu soranHavarisine, İsa'nın "Tanrı'nın işleri onun yaşamında görünsün diye kör oldu" diyerek ereğinde –amacında anlam katmasıda iki farklı gerçeklilikte olan-bitene bakmaktır.

Farklı gerçeklik idrakleri, diğer gerçeklik idraklerini yanlışlanabilir olduğunu değil, tercih olarak hangi gerçeklik idrakinden bakmamız gerektiğini gösterir. Kuantum'un gerçeği, maddenin gerçeğini yanlışlanabilir kılmadığı gibi maddenin hangi gerçeğe bağlı olarak gerçekleştiğini görmemiz adına gereklidir.

İlim, sonuç verilerine göre sağlaması yapılarak doğruluğu kanıtlanabilinir olan ise bilimsel niteliğe haizdir. Bazı çevreler bilimsel paradigmayı,matematiksel olarak tanısı kanıtlanabilinir olan ile sınırlı kılarlar. Uzamsal olanı sebep-sonuç ilişkisinde nedenselliğine bağlı olarak nicel beliriminde bilmek için matematik bir yöntem olarak elbette ki kullanılabilinir…Ama sebep-gerekçe bağıntılılığında amaçsal olanı, olayında yüklendiği değer belirimine göre bilmek matematiğin zorlanacağı bir alandır. Elbette ki kimyasal değerlere göre belirli olan ve olayında yaşanan duygusallıkları matematik ile nicel belirimlerine göre bilgisini edinme mümkündür… Ama her duyusunda yaşananın öznellikteki değer yüklemi –mahiyeti, nitelik yüklenmesini- ve yönelmişlikleri matematik ile sağlaması yapılarak -matematiğe bağlı bilimsel paradigma ile- bilimsel nitelikte bilinecektir

diye bir kaide olamaz. Pekâlâ, yaşam tecrübeleri matematik keşfedilmeden önceki bilimsel evre olarak önümüzde durur.

Olgular dünyasını matematiğe bağlı bilimsel veriler ile en soğuk biçimde bilebiliriz… Ama olayında gerçekleşen öznel belirimleri, değer yüklemlerini deneyim yöntemi ile de bilimsel nitelikte bilebiliriz. Bilim, sonuç verilerden hareket ile kanıtlanabilinir olanın bilgisini edinmekten ve kullanabilinir kılmaktan öte değildir. Ortak deneyimler de sonuçta edinilmiş olan bilginin, öznel olduğu kadarı ile evrensel olduğu anlamını taşır. Bilimsel niteliğe haiz oldukları görünür.

Mesela; hukuk, bilim olarak görülmese de bilimsel niteliğe haiz olarak işlevsel olandır. Özellikle tevhidin yaşamsal yönünü de buna örnek gösterebiliriz. Allah ki dini üzeri görünür… Öyle ise dinde buyurdukları ile sonuç alınabilinmekte ve kendine varılabilinmekte ise din de bilimsel bir nitelikte olayında yapılanmış olması ile görünmektedir. Bu bağlamda Kur'an'da hep sonuçlardan konuşulması ve sonuçlara göre yaşanılmasının istenmesi önemlidir. Nedenlere bağlı yapılan değil, ama ereğe bağlı yapılan veya yapılacak olan felsefe de kanıtlanabilinir olan sonuçlara göre olan-biten anlamlı kılınmakta ve nedensellik sonuç olana göre belirli kılınmakta ise elbette ki bilimsel niteliğe haiz olarak yapılıyor olacaktır. Özellikle insan bilimleri, nedensellik zemininde erekselliğe, amaçsallığa –yönelmişlikler üzerinden alınan sonuçlara göre uygulamalı bilimler alanı olarak görülmeli ve bilinmelidir.

Bunları anlatmamızın sebebi; tevhid derslerine zemin olacak düşünce çizgimizi belirli kılmak içindir. Çünkü bir noktada da bilgi ile ilişkilendirmediğimiz bir konuyu hakkı ile bilemeyiz, tanımlayamayız/ ifade edemeyiz… Hakkı ile de konuya vakıf olamayız.

Tevhidi akli olarak anlamlı kılabilmek adına tevhid düşünce biçiminin –mantığının- oluşmasının nedeni olan Allah'ı iyi bilmemiz gerekir.

ALLAH:

Allah'ın Zati Sıfatları:

Bir varlığı,-onu o yapan- varoluşuna ait değişmez sıfatları ve süreksizlikteki değişebilir sıfatlarıyla –tavırsal belirimleri ile bilebiliriz. Önemli olan ise değişmez sıfatları ile varlığın bilinebilir olduğunu görerek varlık bilgisi doğrultusunda bilgisini edinebilmektir. Elbette ki sıfatlar ile bilmek, bilme nesnesine dışsal bakışımda bulunarak ötesinde durmuş olunması ile eksik bilmektir. Böyle bir durumda bilmek, bilineni nesnelliğe indirgeyerek bilmenin ötesinde bir şey ifade etmez. Önemli olan ise bilmek ile varlığa yol tutarak O'nu kendiliğinde anlayabilmektir. Kendiliği deneyimleneni ise nesnellikten öte tinsellikte anlamış olarak biliriz. Varlık değişmez sıfatları ve değişken tavırları ile/üzeri görünüşe taşınır. Değişmez sıfatları vücud bulmanın gereğidir. Değişken tavırlar ise değişmez sıfatlar zemininde neden-erek belirimine göre varoluşta görünüş bulmanın gereğidir.

Bu anlatımlar ışığında belirteyim ki düşünsel düzeyde ilke ve yasalarına bağlı olarak değişmezleri doğrultusunda bildiğimiz elbette ki gerçekliğinde bildiğimizdir… Ama bilgisini edindiğimizden öte, bilgi ile ötelediğimiz kendilik mahiyetine hep yabancı dururuz.

Bu bağlamda da Allah'ı sıfatları ile bilmek, O'nu değişmezlerine bağlı olarak gerçekliliği ile bilmek anlamına gelse de künhüne (özüne) insan hep yabancı durur. Bunu unutmamak kaydı ile zati sıfatları işlemek gerekir.

1) Vücud

Bu sıfatı ile Allah'ın bilenebilinir olduğunu anlamaktayız. Vücud görünüşe sahip olmak demektir ki görünüşe haiz olmak bilinebilir olmak anlamını taşır. Bir varlığı kendisi ile bileceğimizden dolayı bu sıfat ile kendisi ile kendisini bilebileceğimiz de anlamlı kılınır.Bu sıfatı,nur/ enerji ve uzay/ sonsuzluk başlıkları altında işlemekte yarar vardır.

Varlık olarak vücutta hep aynılık –homojen- olduğu içindir ki kendiliğin dışında başka bir şey görülmez. Bu nedenle olsa gerek ki âlemlerden –mümkünler dairesinden- berîvücuda erişildiğinde Efendimize miraç hadisesinde "dur, daha fazla yorulma" denilmiştir. Misli ve ölçüye bağlı olarak her var olan, mutlak vücudun dışına çıkamadığından dolayı vücudu, varoluşun mekânı -zemini olarak bulur.

Vücud sonsuz ve kendinde aynı olduğundan, mevcudat aynı olanın dışına çıkamaz… Vücutta hep aynılık sebebiyle varlık olarak kendinde hep aynı

noktada bulunulur. Çünkü sonsuz olan da nerede olunduğunun referans belirim noktası bulunmaz. Vücutta aynılığı sebebiyle kendinde noktadır ifadesinde dahi bulunulmuştur. Mekân, varoluşsal belirimlerin referans alınması üzeri görünüş bulur. Bu nedenle kendisi mekânsız iken var ettiklerinin mekânı olur. Zaten mevcudat varoluşunu, vacib-el vücud olan O'na borçludur. Her halk edilen Allah'ın varlığında –vücudunda- tini gereği yüklendikleridir.

Nokta, başkası olmadan sadece kendi olandır. Bu kavram şahsının kendiliği içinde kullanılır. Bu durumda dikkat edilmesi gereken; vücud ile şahsın aynı olduğudur. Çünkü nuru ile şahsında vücudun kendisinde vücudun kendisi olarak hep aynıdır. Öznel tavırları ve halk ettiklerinin çeşitliliği üzerinden de aynılığı -noktalığı- bozulmadan farklılığı açık eder. Vücutta -şahsında aynı olan kendinde duygusunda yaşadığı tavır ve sıfatlarında ayrıca nuru ile eyleminde halk ettiklerinde her daim yeni bir oluşta -tavırlarda bulunur… Eylemde kendinde dışlaşırken, imkânlarını açık etmesi ile görünüş bulur.

Aynılık -noktalık sonsuzluğu işaret eder. Sonsuzluk her ne kadar sonsuz olduğu deneyimlenemese de vücutta aynılık ve kendi dışında olamamak sonsuzluğu insana işaret eder. Bunun dâhilinde "baktım gördüğüm olmadı, seslendim sesimi duyan olmadı" hadisi kutsisi ve "Benden başka bir ilah olup olmadığını benden daha mı iyi biliyorsunuz" ayeti Allah'ın, yanında başkası olmayan sonsuz olduğunun ifadesini taşır. "Dengi yoktur" ayeti de bunu işaret eder. Yani vahiyle de bilmekteyiz ki Allah kendinde sonsuz ve mutlaklığa haiz olan ahad (tek) varlıktır.

Vücud belirimi varlık belirimidir. Varlıktan bahsetmekteysek vücud beliriminden bahsetmekteyizdir. Mevcuda aşkın ve içkin olması ayrıca dil bağlamında değer nitelemesi olan sıfatlandırma ve isimlendirme ile varlıktan bahsetmekteysek, metafizikten bahsetmekteyizdir.

Allah'ın varlığı, duyular ile gözleyemeyenler için ya insan zihninin bir ürünü olarak inancın nesnesi görülür, ya varlığı sınanamadığı içindir ki varlığı bilinemez olarak görülür. Bir mekân belirli kılınmaması sebebiyle de varlık olarak konumlandırılamayabilir. Allah; eserleri ile kendini işaret eden –akli olarak bilinir olan, dualar ile var olduğu sınanabilen -bilinir olan/ tanık olunabilir olan, her şeye içkin ve aşkın olması ilemekânlarınmekânı olan kendisi iken, bütün değil de bütûnda/ Vahid olanın her yerde olması sebebiyle mekân izafe edilemez olandır. Zamanda beliren, süreksizlikten öte durduğu içindir ki zatı, sıfatları ve esma tavırları ile de değişmezlikte zamansız olandır.

Vücud var demektir. Varlığı olan ise tanık olunabilir olandır. Allah nesne değil özne olduğu içindir ki kendisi ilkeler doğrultusunda biçimlenen prensipleri doğrultusunda sınanabilinir olandır. Duanın kabulü, adalet sıfatı gereği herkesin ettikleri ile yani geçmişinin karşılıkları ile karşılaşması, hesaplaşması, ceza veya mükâfatını alması –karma- buna dâhildir. Bununla beraber ilkesine bağlı salih ameller işleyenlerin gönüllerinde bir yaşam sevinci var ettiğini de

buyurması O'nun sınanabilinir olduğunu gösterir. "Yap bir iyilik,mahlûk bilmez ise Halik bilir" ve karşılığını bulacaksınızdır. Doğru olun, elbet yardımcınız olarak Allah'ı bulacaksınızdır. Dua edin, elbette size cevap verecektir. Hangi tavır ile O'na yaklaşırsanız O'nun da size öylesi yakin olduğunu, sizi öylesi kabul ederek öylesi görüneceğine tanık olacaksınızdır.

Her deneyim gayret ister… Ki olmadığında bir daha denemek; ta ki sonuç alana kadar denemek gerekir. Sonuç alındığında ise hep aynı sonuca varmanın ışığında Allah'a tanık olunacaktır. Sözü delildir… Sözü gerçekleştiğinde kendisi görünecek olandır.

Fizik doğayı duyular, kategoriler, deney-gözlem ile biliriz. Allah'ı ise imanımızla kabul ederiz… Ama "Allah'a iman dolu bakışımda" tanık oluruz. Bu da ikiliğe aşkın olarak Allah'a eylemlerinde tanık olmanın sonucunda edinilir. Salt metafizik olarak Allah'ı fizik doğadan ötelemek, fizik doğayı ise Allah'tan ötelemek, irfandan yoksun ifadelerde bulunmaktan öte değildir.

Demem o ki; her ne kadar teorik düzeyde Allah'ın varlığı imana, keşfe bağlı olarak akli düzeyde kanıtlanabilinir olsa da kanıtlamaktan öte, Allah'ın varlığına pratikte tanık olunmasının aklını vermekteyim.İnsan "işittik ve iman etik"te –ilmen yakin düzeyinde- kanıtlanabilinir olana tanıktır. "Gözü ile gördüğünü kalbi yalanlamadı" ayetinde ise –ayn-el yakin düzeyinde- gözü ile gördüğüne, gördüğü değil eyleminde görünen olarak sezgisinde tanıktır. İnsan inanmışlıkta halk edildiği içindir ki bu iki durumu da inanmışlığında bulur.Duyusal düzeyde biçimde görünüş ise eylemde görünüşün nesnesi olma kıvamında bulunur. Göz sadece nesnel biçimleri değil, eylemde görünüşe de tanık olmamızın aracıdır. İnanmışlıkta önemli olan ise hak ve hakikate inanmış olduğumuzdur. Batıla inanmışlık ise hak ve hakikatin galip gelmesi kıyasınca sonuçtan bakıldığında, insana hüsran getirir.

Aidiyet duygusu ile insan, ihlâslı ise yakin bulur. İnanmışlık ve aidiyet sorumluluk duygusu ile beraber eylemde samimiyet görüldüğünde Allah'a yakin olmak gerçekleşir. Aidiyet,yönelinenilkeye bağlı olarak kimlik edinerek sosyal düzeyde kendini konumlandırmak içinde gereklidir.

Felsefi olan her teorik –ilmen yakin- ifadenin; hakikati ile bağlantılı olarak diğer mertebe belirimlerinin gerçekliliği ile bağıntılı olduğuna –aynel yakin- ve yaşamda birebir karşılık bulması gerektiğine –hak-el yakin- tanık olmak gerekir. Bu bağlamda Kur'an diskuru ile bakıldığında; Allah'ın varlığına –hakikatine- dair bir söylem ile beraber âlemlerin Rabbi olarak delilleri üzeri tanık olunması gerektiği beyan edilir… Ki bununla beraber; Allah'ın varlığına, O'nunla olan ilkeli –dua, adalet (karmada), salih amellerden sonuç almak vb- irtibatta bulunmak O'na tanık olmaya sebeptir. Bu durumda insan, yaşadığına tanık olmanın eminliğinde Allah'ı bulacak olandır.

Demem o ki; us ile fizik doğanın gerçekliliğine tanık olabiliriz ve Allah'ı, metafizik düşünce alanına ötelemiş ve gerçekliliği sınanamaz olarak inancın öznesi kılabiliriz. Fizik doğada gerçekleşenleri sebep-sonuç ilişkisinde nedenselliği ile bilebiliriz. Biyolojide gerçekleşenleri de sebep-gerekçe bağıntılığında bilebiliriz. Bilmek tanık olmaktır. Özne olana ise öznelliğinin bilgisi üzeri ilkeli edimlerinde gerçekleşen karakter belirimleri doğrultusunda yaşadıklarımız da tanık olarak kendisini bilebiliriz.

Usu sadece doğayı bilmenin aracı kılmak ve Allah'ı inancın öznesi de değil nesnesi kılarak salt bir metafizik alana ötelemek, duyulara bağlı gerçekleşen düşüncenin ürünü olmaktan öte değildir. "Allah'ı iman dolu bakan gözler ile görmek" ise irfan düzeyinde öznel –ferdi- bir tanıklıktan öte değildir. Demem o ki pratik yaşamda Allah'a tanık olmak evrenselinde kendisine ussal düzeyde tanık olmak demektir… Allah'ın varlığını bir o kadar felsefi kılarak gerçekliliğinde bilmenin yolunu edinmek demektir.

Allah, karakter belirimi olan tavırları ile ilkeleri ve yasasına bağlı yönelmişliklerde değişken edimlerdedir. Kâinat O'nun ediminin olayıdır. Öyle ise bilgisine bağlı olarak O'nunla ilişkide O'na tanık olmanın yolunu edinmek gerekir. Allah'ı biliriz ama nasıl, ne ile, ne biçimde biliriz ve O'na tanık oluruz sorunsal olandır. Bu sorunsal olanın çözümü ise pratikte hak-el yakin olarak kendisine, yukarıda anlatılanlar ışığında tanık olmakla mümkündür.

İnsan, inanmışlığı emin olduklarında bulur… Kanıtlanabilinir olana usta emin olması ile inanır; tanık olduğuna ise emin olduğu olarak iman eder. İnsan inanmışlıkta bulur kendini, inanmışlığını bozan ise inandığına şüphedir. Şüpheyi ise vesvesede bulur. Vesvese gerçekleştiğinde ise gerçek olanın yerine gerçek olmayanın fısıltısını ikame etmek olur.

Her şeyden önce belirteyim ki itikat ehli için olmasa da iman ehli için, Allah sınanması gereken olarak bilinmesi gereken değil, muhabbetle yaşanması gereken olarak müşahedesi yapılması gerekendir.

Her şeyden önce Allah'ı bilmek istemekteysek eğer; Kuddüs esması gereği Allah'ı iyi tanımak gerekir. Kuddüs kendinde arı, katışığı olmayan, varlığı kendi ile gerçek olandır. Bu bağlamda diğer sıfatlarıda Kuddüs olunması üzeri okursak, Allah'ı varlığı itibarı ile kendinde kendi ile kaim oluşu üzeri daha iyi anlayabiliriz.

2) Muhalefet-ül lil Havadis

Bu sıfat ile bilinmesi gereken ise görünen mevcudat/ şeylere benzer olmadığıdır.Kendisinin bir mekân ile belirli kılınamayacağını anlarız… Ne olmadığını bu sıfatla bilmiş oluruz. O içte duran şahıs olduğundan dolayı,duyuların nesnesi değildir ki O'nu, duyular ile tanık olduklarımız gibi sınırlı olarak bilmiş olalım.Bu da duyular ile zihne bağlı olarak

akılettiklerimizdoğrultusunda Allah'ı bilemeyeceğimiz anlamına gelir… Ama sınırlı olanlar, tümeline bağlı olarak ortak sıfat benzerlikleri gösterirler. Örneğin: bilme, görme, duyma vb. biricik olan evrensel sıfatlardır… Ayrıca esma tavırlarında, karakter ve kişilik belirimlerinde de benzerlik görülür. Böylesi subiti sıfat ve esma benzerlikleri –düz mantık çizgisinde külli ve cüzi diye ayırt edilseler de- benzer olmaktan öte, vahdet sıfatı gereği Allah'ın birliğini gösteren –tümelinde benzeri olmayan, biricik- evrensellerdir. Allah'ın sıfat ve tavırları ile mahlûkatın sıfat ve esma tavırları iki ayrı varlık belirimi olmaktan öte, Şahsında mutlak olanın (Allah'ın) varoluş sıfat ve esma tavırlarından ibarettir.

Benzersizlik şahsının ahadiyeti sebebiyle şahsına ait olsa da subiti ve esma tavırları da benzersizdir… Benzer diye görülenler, Allah'ın tavırlarındaki çeşitlilikte farklılıklar göstermesi sebebiyle -düz mantığa göre kıyas ve çıkarım ilkesine bağlı olarak- ifade edilse de evrenseller/ tümeller olduklarından benzer olmaktan ötedirler. Bu nedenle tevhidin gereği olarak benzer olmadığın idrakinde, her tavrında Allah'a vahdet sıfatı gereği tanık olmak gerekir… Benzer kavramından hareket ile değil, birlik –vahdet- kavramından hareket ile düşünmek ilmi düzeyde hakiki olarak Allah'a daha yakin kılabilecek bir düşünce çizgisinde bulunmak olur.

Konu insan ise eğer; insan Allah'a benzemekten öte, Allah'ın üzerinde kendisini tavırlarında görünüşe taşıdığıdır. İnsan ile Allah'ın bezer sıfatları var demek, düz mantık gereği düşüncenin ilkel evresinde ifade edilebilinir… Ama ilkelerden ve ilkelerin biricik olduklarından bahsetmekteysek; Allah'ın tavırları olan ilkeler zemininde insanın halk edildiğini görmek gerekir… Ve insanın Allah'a benzemesinden daha çok insanda Allah'ın kendini tavırlarında gerçekleştirmesinden bahsetmekteyizdir.

Söz-âlemler, her ne kadar O'nu işaret etseler de kendisi değildir. Kendisi, söz-âlemler üzerinden kendisini tavır –karakter- belirimlerinde halk eder ve kendisini ifade eder. O mahlûkuna benzemediği gibi söz ile de sadece işaret edilendir. Her esma da kendi değil, dilde öznelliğinin ifade edildiği bir belirimdir. Esmanın anlam olarak yaşanması da kendinde, anlamın dirimselliğinde karakter belirimine zemin olmasıdır.

Mevcudat gibi olmadığı içindir ki Allah'ı mevcudat gibi bilemeyiz. Yani doğada, sabitelere göre görünüşlere sahip değişkenleri bildiğimiz gibi Allah'ı bilemeyiz. "O zatı ile düşündüklerimizden Aliyy'dir." Bir misli ve dengi olmayan olarak mevcudat ile kıyası olamayacak olandır. "Hiçbir şey O'nun gibi değildir." Âlemlerin Rabbi olması sebebiyle kendisine tevhidin gereği olarak her şeyin kendisi olarak değil, her şeye içkin ve aşkın oluşu ile tavırları olan karakter belirimlerinde tanık olunması gerekendir.

Peki, nasıl biliriz? Varlığı ile başlangıcı olmayan sonsuz –kıdem ve sonu olmayan –beka- olarak biliriz. Bu, O'nun varlığını değişmezlerine bağlı

olarakteorik düzeyde bilmek olur… Yukarıda dediğimiz gibi kendisine pratik yaşamda birebir –hak-el yakin- tanık olmak O'nu deneyim ile bilmek anlamını taşır. Şahısta aynılık –varsayılan ve sonradan edinilene göre benlik bilinci değil, öz varlık olarak şahısta aynılık-, sıfat ve esma tavırlarında birlik ve nesnel olanda bütünlük prensiplerini göz ardı etmeden Allah'ı düşünmek ile de ilmi olarak daha doğru sonuçlara ulaşan bir çizgide bulunuruz.

Her şeyden önce; şahıs olmanın şuurunda biçimsizliğin olduğunu da bilmekte fayda vardır… Benzerlik misli olana –ölçüye bağlı olarak doğaya aidiyet söz konusu iken kendilik şuurundaki biçimsizlikte mislilik değil, şahıs olmak olandır. Bu nedenle de doğada olanlar ile Allah'ın zatına/ şahsına tanık olamayız ama verdiği ürünler –ayeti olanlar- üzerinden yaratıcı bir şahsın olduğuna iman etmiş olarak O'nu bilebiliriz.

3) Kıdem

Başlangıcı olmayan değişmezliğe sahip olanın belirimidir. Olması gereken/ zorunlu olan –vacib-el vücud. Her mevcudun zorunlu evveli olandır. Kendisinin evveli olmamak ile birlikte her mevcudun evveli olandır. Kıdem sıfatı ile de bilmekteyiz ki Zatı ile doğaya ait değil, sıfatları ile doğa O'na aittir.

4) Beka

Sonu olmayan, değişmezliğe sahip olanın belirimidir. Zatı, sıfatları, esmaları ile zamansız olandır. Her mevcudun sonu olandır. Bu sıfatta dikkat edilmesi gereken ise Allah için entropy kanununun geçerliliğinin olmamasıdır. Bu sıfat ile de biliriz ki Zat doğa ile sınırlı ve süreksiz değildir. Doğasal belirimlerin bir başlangıcı olmak ile beraber, sürekliliğinden bahsedemeyiz. Entropyla bilmekteyiz ki zamanın tersinmezlik oku vardır… Ama tözden hareketle bakıldığında kendinden bir şey kaybetmeyen beka sahibi için tersinmezlik de söz konusu değildir. Mekâna ve zamana ait olanlarda tersinmezliğe tanık olsak da zamansız olan kudret sahibi için olay ve olgulartersinebilir. İbrahim'in kuşları, Üzeyir'in eşeği, İsa'nın ölüleri diriltmesi vb. örnekler verilebilir.

Kıdem ve beka sıfatları ile bildiğimiz, Allah'ın ezelden ebede her daim var olduğudur. Yanında kimse bulunmadan, dayanağı olmadan kendi ile var olduğunu –kıyamı bizatihi-, nedeni kendisi olduğunu da bu sıfatlarından hareketle anlamaktayız.

Kıdem sıfatı ile beraber nura bakıldığında nur, yoktan var değil kendi ile var olandır ve yok olmayandır. Bu nedenle entropy yasasını, âlemlerin mutlak özü ve tözü olan nur için geçerli olmadığını belirtmek gerekir. Çünkü herşey tözün varlık alanında mevcudiyet ve yokluk düzeyinde süreksizliğe bağlı olarak görünüş bulurken süreksizlikte sürekli olan için bozunumdan bahsedemeyeceğimizi belirtmek isterim. Bu durumda entropyi nurun mikro evrende yenilenen tavırlarda bulunması olarak ele almak gerekir…

Bununlaberaber makro evrende entropya süreksizlikte tanık olduğumuzu da görmek gerekir. Makro evrene yasalar çerçevesinde sibernetik bilinç yapısallığında bakıldığında, amaca bağlı kontrollü bir entropye tanık oluruz. Amaç/ sonuç, nedeni belirli kılar ki sibernetik işlevsel olan bilinç yapısallığında nedenler amaca bağlı değerinde anlam kazanırlar.

Nurun (enerjinin) doğası gereği kendinde kayıp olmaması, kaybı olan için entropyi belirli kılar… Nurun kendisi adına entopyden bahsedilemez. Bu da ilk bakışta termodinamiğin birinci ve ikinci yasalarının çelişir görünmesine rağmen, nurun doğasında çelişmezlik ilkesi gereği çelişmediklerini görmemiz adına önemlidir.

Termodinamiğin kanunlarını evrenselde okuduğumuzda bilim dili ile dinsel olanın dilinin, farklı ifade biçimleri olsa da aynı noktada buluştuklarını söyleyebiliriz.

5) Kıyamı Bizatihi

Kendi dışında dayanağı olmadan kendi ile var olan. Kendi ile kaim, kendi kendine yeten olarak tükenmeyen değişmezliğe sahip olan. Nedeni kendi olandır.

Kıdem, Beka ve Kıyamı bizatihi sıfatları ile görünen o ki Allah fizik doğası ile bilinebilir olarak tanık olunabilinecek olandır. Bu bağlamda bu sıfatlara haiz, nur olduğunu söylemek yerinde olur.

6) Vahdet

Bu sıfat ile de kendinde bütün olan şahsı olması ile mevcudata içkin, dışına çıkılamayan muhit ve değişmez sıfatları ile evrenselliğinde kayıt altına alınamayacak olarak zamansız ve aşkın duran Rabb olanı anlamaktayız.

Kıdem, beka, kıyamı bizatihi sıfatları ile değişmezleri ile mevcudat gibi imkân ve sebepler dairesinde bilemeyeceğimiz Allah'ı bilmiş oluruz. Vahdet sıfatı ile ise mevcudat gibi değil, ama mevcudat üzerinden birlik sıfatına bağlı olarak düşüncede kendisine yürüyebileceğimiz Allah'ı birlik sıfatları üzeri bilebileceğimiz anlamlı kılınır.

Vahdet sıfatı ile görmemiz gereken ise Allah'ın, hakikat olarak her mevcudun ortak değişmez evrenseli olduğudur. Bu da O'nu her mevcudun ortak varoluş zemini olarak tözü/ cevheri kılar. Yani halk etmeyi kendi dışında bir şey ile yapmayan, kendini mevcut kıldıklarının cevheri, mekânı kılan içkin ve dışsal düzeyde kuşatıcı olan bir varlıktan bahsetmekteyiz.

Zati sıfatları bilindiğin dışında sıralamam ise varlığının gereği değil de O'nu bilmenin gereği olarak bu sıralamayı uygun görmemdir.

Vahdet sıfatı ile her mevcudun mutlak evrenseli olması ile anlamlı kılabileceğimiz bir düşünce kıpısı/ dayanağı ediniriz. Bu bağlamda zeminde olanın tinsel/ öznel sıfatları gereği doğada olan bitene aşkın olarak kendini subiti sıfatlarında da görünüşe taşıdığını belirtmekte yarar vardır. Vahdet sıfatı ile görmekteyiz ki nesnesi ile değil de kendisi ile bilinmesi gereken Allah'ın mahiyetini, deney gözlem ile değil, deneyim ile bilme imkânımızolduğudur.

Mevcudattaki formlara bağlı sabiteler ve değişmez zorunlu olan yasalar doğrultusunda görülen o ki durmaz olan değişimler ve süreksizlik içinde değişmeden kalan, bize mutlak gerçek olanı gösterir. Bu da Allah'ı vacib-ül vücud (zorunlu varlık, olması gereken mutlakıyet sahibi varlık) sıfatı ile kendisini bilmemiz anlamına gelir. Vacib-ül Vücud demek; ilinek/ arazi değil, mutlak neden olan demektir.

Vacib-ül vücud sıfatı, kıdem, beka ve kıyamı bizatihi sıfatları ile içeriğini bulurken, vahdet sıfatı ile de anlam kazanır. Mevcut olarak sonlu ve değişken olan ile varlık olarak sonsuz ve değişmez olanı bildiğimizde, sonlu ve değişkenliğin Allah için bir belirim olmaktan daha çok belirlenim aracı olduğuna tanık oluruz.

Allah için sonlu ve değişkenliğin bir belirim olduğunu belirtmek, vahdeti vücutçu olmaktan öte bir ifade taşımaz. Bu konuya ileriki başlıklarda döneceğiz.

Vahdet sıfatı, Allah'ı mevcudat üzerinden bilebilmenin akli dayanağını verir. Çünkü bu sıfat ile Allah'ın evrenselliğini ve diğer sıfatları ile de evrensel olduğunu anlamaktayız.

Varlık ve Varoluş:

Varlık; mutlak varlık ve mevcudat olmak üzeri iki başlıkta işlenir. Bu iki başlığı vahdet sıfatına bağlı olarak işlemek gerekir.

Vahdet sıfatına bağlı olarak varlık sıfatı üzeri işlenmesi gereken bir başlık da varlık safhaları ve varoluş sahalarıdır.

Varlık bilimi felsefede *İdea'nın –özlerin, imkân*dâhilinde olanın ve öznelliğinbilimidir –bilimi de olmalıdır. Varoluş bilimi ise felsefede *mevcudat'ın – mümkünün ve oluşun* bilimidir. Din alanında ise özellikle İslam'da varlık, teoloji ile beraber işlenir. Bizler varlık dediğimizde ise Allah'ı kastederiz, mevcudat

dediğimizde de halk edilenleri kast ederiz. İslam felsefesi temelini İslam akaidine bağlı olarak Yunan felsefesi doğrultusunda bulur.

İlk İslam felsefesi (Farabi, İbni Sina, İbni Rüşt ve diğerleri.)Aristoteles ve Plato'nun uzlaştırıldığı yeni Platonculuk'un izlerini taşır. Teolojiye dayalı ontoloji düzeyinde felsefi gerçeğini bulur… Ve bu düzlemde gelişir.Bunun ile beraber Vahdet-i Vücud görüşünün uzantısı olarak da Spinoza ve Hegel'i görme durumumuz vardır. Bunların üzerinde büyük etkisi olduğu kanısı ile İskenderiye Okulu yeni Platon'cular'ın babası da diyebileceğimiz Plotinos'u da zikretmekte yarar vardır.Bu düşünce ehlinde âlemi mahsus/ doğa alanı ve âlemi ma'kul/ ilkeler alanı birlikte işlenmiştir. Çoğu zaman aynılık ile birlik içerik olarak karıştırılmıştır.

Mahlûkat mevcudattır, varlık ise aslı itibarı ile Allah'tır. Bu iki durumu farklılıklarında bilmez isek inancımızı temellendireceğimiz sağlam bir zemin üzeri yaşamımızı ve tevhid düşüncemizi inşa edemeyiz.

Varlık olanın sıfatlarına göre belirimi:

- Cevher – İlinek.
- Ruh – Madde.
- Aşkınlık – İçkinlik.
- Sonsuz – Sonlu.
- Birlik – Çokluk.
- Birlik – Aynılık – Farklılık.
- Mekân– Zaman (Uzam)
- Değişmezlik/ Süreklilik – Değişim/ Süreksizlik.
- Statik/ Durağan – Kinetik/ Hareket
- Benzerlik – Benzemezlik.
- Nedensellik – Ereksellik.
- Öncesi – Sonrası. Doğaya Ait Olan.
- Öncesizlik – Sonrasızlık. Doğaya Kıyasen İlkeye Ait Olan. Tinsel Olan. Öznellikten bakıldığında ise mutlak özne olarak Allah'ın zatı ve doğaya kıyasen ruh bu konuda işlenmesi gerekendir.
- Kapsayıcılık – Dışında Kalma (İçkin Olma – Dışsal Olma)

Allah zati sıfatları ile bilmemiz gereken ise Allah'ın varlık olarak halk etmeye başlaması ile beraber kendini mekân kılması ile mekânsallığa, amaca bağlı hareket

belirimi ile beraberde zamana sebep kaynak olarak zamansallığa haiz olduğunu söyleyebiliriz.

Allah için mekân, vücud sıfatının gereği olarak halk ettiğini kendi dışında bırakamaması sebebi ile vacib-el vücud sıfatı ve muhit esmasının bir belirimi olarak zorunludur. Halk ettiğine içkin ve muhit olması sebebiyle de her yerde bulunması zorunlu olduğundan dolayı, kendisine belli bir mekân isnat edilemeyendir. Her yerde olan bir yerde olmaz. Bir yer işareti ile kendisine mekân isnat edilemez. Bu nedenle olsa gerek ki kendisine ne yerdedir, ne göktedir vb. ifadelerde bulunulmuştur. Bütünde değil de içkin olarak bütûnda olan ve dışsal olarak da muhit (kapsayıcı) olan için, belli bir yerdedir demek yerine, her yerdedir denilmesi gerekli olmuştur.

Allah'ın zatı için zamansızdır ifadesinden ise zaman kaydı altında bulunmamasını anlamak yerinde olur. Zaman kaydı altında olan tükenendir, süreksizlikte fani olandır, sürekli olan değildir. Allah ise kendi varlığının dışında varlık alanı olmayan olarak kendinde tükenmeyen ve tüketilemeyecek olandır. Zamanda olan sonludur, Allah ise hareketin kaynağı olması nedeni ile -zamanın sahibi olan el Faal' olarak- zamansız olandır.

Bir varlığı değişmezlerine göre biliriz ama her türlü varoluş belirimi ile değişenlerine göre varoluşunu anlamlı kılabiliriz. Allah'ı da değişmezlerine göre biliriz… Ama varoluşuna dair evrensel hareket belirimleri doğrultusunda varoluşunu anlamlı kılabiliriz. Bu nedenle esma yaşantısı varoluşunu anlamlı kılmanın bir gereğidir. Bunun ile beraber sözü senettir, sözüne bağlı olarak yaşanılandan sonuç alındığında varoluşunu anlamlı kılabileceğimiz bilgisini de elde edebiliriz.

Allah'ın değişmez –sabiteleri- sıfatları ile bilmemiz dilde gerçekleşen teknik bir konudur. Bireysel olarak Allah'ı zatında tecrübe etmek ise özel donanımlı olmayı gerektirir. Birebir Allah'ı evrensel tavırlarında tecrübe edişimiz ise yaşadığımız varlık olarak O'nu duygusunda tanımamızın kapısını aralar. Bunun içindir ki amaca bağlı olarak eylemde birlik kendisine duygusunda yakin gelmenin aracıdır. "Bugün benim için ne yaptın" diyen Allah'a esmaları ile taşınmak eylemde gerçekleşirken dikkat etmemiz gereken ise evrenselimiz olanı Rabbimiz olarak yaşadığımızdır.

Önemli olan ise tavırlarında birliği bulurken, kendi dışımızda bulamayacağımız zatı ile aynılığı bulabileceğimizdir. Tavırlarda birlik zatı ile aynılığa doğru kapı aralar. Bir olduğumuz ile hemhâl oluruz ama aynı olduğumuz ile sadece kendimiz oluruz.

Duygular ve arzular; bir taşma, nesnesi üzerinden ihtiyaç belirimi olarak görünürlerken eksikliği gidermekten öte, nesnesi üzerinden sıfat belirimlerimiz üzerinden –potansiyellerimizi gerçekleştirirken kendiliğimizi tecrübe ettiklerimizdir. Arzular nesnesini –ötekini içselleştirmenin, mahiyetini tatmanın – zevk etmenin ve varoluşunu hissederek hakkı ile tanık olmanın da aracıdırlar. Arzular, nesnesinin –ötekinin mahiyetine –içeriğine- ermenin, bilmenin kapısını aralar. Helalinde hakkı gereği yaşanan her arzu ise şükretmeye de kapı aralar.

Nesnesinde kalmadan kendiliğimizi tecrübe ettiğimiz arzu ve duygular öznel belirimlerimiz olup özneliğimizi keşfetmenin de araçları olmalıdırlar. Her duygu ve arzu nesnesine aşkınsal yaşanırken; nesnesine bağlı olarak duygulara, arzulara ve nesnelerine esir olarak amaç edinilmesi deöz kendiliğe örtünmeyi de beraberinde getirir.

Duygular gerçekleşirken arzular, gerçekleşme iradesi ile insanı esir alır. Duygu ve arzular gerçekleştiğinde ise nesnesine nötr olunması ile canlılıklarını başka duygu ve arzulara bırakırlar veya nesnesi üzerinden yenilenirler. İrade edilen arzu nesnesi hep öncelenir… Ulaşılmaz olması da her ne kadar arzuyu canlı tutsa da arzu nesnesi yitirildiğinde arzuda canlılığını yitirir. Duygu nesnesi de yitirildiğinde, duygununda canlılığı yitirilir.

Duygu ve arzular insanı nesnesine bağlı olarak dışa dönük kılarlar. Arzular ve duyguları canlı tutulmak için nesnesini ulaşılmaz kılmak ise iradede öncelenmesini sağlasa da nesnesinden kopuk duygu ve arzuların sürekli canlı tutulmasından bahsedilemez. Saplantılı ruh haline sahip kişilerde arzu ve duyguyu besleyen düşünceler ile bunun gerçekleşmesi söz konusu olabilir.

Arzular ve duygular gerçekleşirken insanı esir alırlar… Ve insan esir alındığının nesnesine bağlı olarak yönelmişliklerde bulunmak zorunda kalır. Bu doğrultuda da irade nesnesine bağlı olarak gerçekleştirilmek istenir. İrade hedef odaklı bir belirimken nesnesini ötelemek, daha kuvvetli bir irade veya caydırıcı olan –ceza/ vicdan, hukuk vb.- başka nedenler ile mümkün olabilir. Arzu, duygu ve nesnesi insanın yönelmişliklerini belirli kılar ama hangi niyete bağlı olarak nesnesi üzerinden gerçekleşecekleri önemli olandır. Bu bağlamda dinde helal ve haram çizgilerinin mevcudiyeti veya hukuk ile edinilen kolektif bilinçte ötekinin hukuku arzu ve duygularımızın da meşru sınırlarını belirli kılar. Bu durumda duygu ve arzular öteki ile terbiye edilmiş olarak insan olmanın öznel belirimleri olurlar.

Bilinç dışılığı belirli kılan toplumsal kolektif bilinç: bilinç dışılığı bastırılmış olan arzu ve duyguların alanı kılmaktan öte, terbiyenin gerekliliği olarak aidiyet ve

sorumluluklar ile kendini sınırlayan beşerin insan olabilmesinin ilk belirimlerindendir. Öteki ile uyandırılan vicdan melekesi, aidiyet ve sorumluluk duygusu, değer algısı, hukuki ceza belirimleri insan olmanın meşru sınırlarını belirli kılar. Bu durumda sorunsal olan ise kolektif bilinci belirli kılan belirimlerden olan değerlerlerin hangi düzeyde toplumda belirdiğidir. Hak ve hakikate göre evrenseler doğrultusunda edinilen değerler ile insan olmanın meşru sınırları belirli kılınmakta ise sağlıklı bir bütünlük elde edilebilinir…

Eğer vicdan, aidiyetler, sorumluluklar, ötekinin hukuku, cezanın caydırıcılığı vb. olmaz ise duygu ve arzularını, nesnelerinde sınırsızca gerçekleştirmeye çalışmanın keyfiyetinde insan olmanın haysiyeti yitirilir. Asli değerler içerikleri boşaltılmış olarak değersizleştirilir; insan olmanın meşru sınırları kalkar. Böyle olduğunda ise insan anı yaşarken, yakalamaya çalışırken, gününü kurtarmaya çabalarken, yarını kâbusu olarak önünde durur. Geçmişi, keşkeler ile pişmanlığın nesnesi olarak bilincinin önünde durur. Kaygı ve korkular varoluşun dayanılmaz sıkıntısı olarak yaşadığı olur.

Varoluşun belirimi olan duygular ve arzularile de nesneleri üzerinden potansiyellere bağlı olarak kendilik yaşanıyordur. Önemli olan ise vicdanen ve hukuken, ötekinin de hakları ve hadleri doğrultusunda meşru olan alanda kendini gerçekleştirmektir. İnsan kendini nesnesi üzerinden gerçekleştirirken de Allah'a, bilincinde şuuruna örtülü olmadan gerçekleştirmelidir. Kendiliğe örtünmeden kendilik bilincinde olmak gerekir.

Demem o ki Allah'ı varlık sıfatlarına bağlı olarak değişmezleri gereği hep teknik düzeyde bilmeye çalışır veya anlatmaya çalışırız.Unuttuğumuz ise O'nun varoluşuna ait duygusundan –hissiyatından uzak ifadelerde bulunduğumuzdur. Bu, O'nu tam anlamı ile bilmek değil, bildiğinin zannında olarak eksik bilmek olur. Önemli olan ise O'nun meşru kıldığı alanda insan kendini gerçekleştiriyorken O'nu, sıfat ve esmalarının duygusunda yaşadığının bilincinde olarak da duygusunda bilmesidir. Nesnesine takılı kalınarak saplantılarda yaşanılan her duygu ve arzu insanın aslına bilincinde örtük yaşamasına nedendir. Bununda aşılmasına en güzel çare salih ameldir.

"Habibim seslendim sesimi duyan olmadı, baktım gördüğüm olmadı." Hadisi kutsisinde dahi subiti sıfat belirimleri ile ahadiyetini ve vahidiyetini ifade eden Allah'a tanığızdır. Allah'ın mekânsal ve zamansal belirimleri ile kendini ifade ettiğine de tanığızdır… Ama kendi varlığını yoklayıp da kendinden/ kendiliğinden başkasını bulmayan/ bulamayan Allah'ın varlığında kendini yoklamasının duygusunu sorgulamayız. O'nun kendinde yaşamakta olduklarına kayıtsızızdır -

duyarsızızdır. Esmalar asli olarak duygusunda yaşandığında kendisi ile hemhâl olduğumuzda kendisini anlamaya olanak edinebiliriz. Esma, nesnesi üzerinden duygusunda gerçekleşen tavır belirimleri olarak öznelliğin göstergesidirler…Ve biricik olmaları nedeni ile mevcudatın evrensel olan tinsel nedenleri iken yaşandıklarında Allah'ı hissetmemize, duygusunda da O'nu anlamamıza sebep olmalıdırlar. Kaderimiz sıfatlar ve esmasında Allah'ı yaşamaktır. Evrensel potansiyellerimiz ile O'nu yaşadığımızın bilincine ermemiz gerektiği kadar, esmanın duygularında da Allah'ı tavırlarında bulmamız gerekir.

Varlığı teknik düşünce alanına hapsettiğimiz gibi bilimsel olarak da mevcudatı teknik düşünce –bilgi alanına sıkıştırmaktayız. Özden, özneden, öznellikten uzak bilgi ile nesnel görünüşler dünyasından öte bir şeye tanık olamayız. Bu da insan tinine bir katkı olmaktan öte, insanı kendilik bilincine nesnelerinde örtünmesinin yolunu açar.

Varoluş kendiliğin tecrübe edilişinden ibarettir. Kendiliğini tecrübe etmek, potansiyellerinde kendini yaşarken kendini keşfetmek ve varlığının derinliğine ermenin gereğidir. Varlıksal benlik ile varoluşsal benlik arasında tinsellik edinilir. Varlıksal benlikte kendilik en yalın hâli ile başkası olmadan Ben olmasında yaşanır. Varoluşsal benlikte ise varlıksal benlik sahibi nesnesi üzerinden varoluşunu potansiyel sıfatlarını yaşantılar. Yaşadıkları üzerinden öznel kıldıkları ile duygusunda benlik edinir, şahsiyet edinir.

Allah'ı iman ile kabul ederiz, vicdan ile buluruz, us ile biliriz, sezgi ile keşfederiz, aşk ile de kendisine ereriz. İlkeli yaşamda duygusunda yaşadığımız kendisi ise kendisine varoluşumuzun gereği olarak duyarsız kalamayız. Harekette yasalar zemininde ilkesel olana esma tavırlarında tanık oluruz. Esmalar Allah'ın öznel düzeyde nesnesi üzerinden kendini hareket beliriminde veçhelendirmesidir. Bu nedenle hareket beliriminde Allah'ı evrensel idea belirimi olan esma vechelenişinde sezerek tanık oluruz. Harekette niyeti okumak da sezgi ile gerçekleşir. Esma tavrında da Allah'ı sezeriz ve ussal olarak da biliriz. Esmalar makullerdir, tümellerdir, zamansızlardır, evrensellerdir, rahmetin ilkesel tavırlarıdır ve en yüksek derecede tinde görünüş olan kimlik belirimleridirler.

Harekette görünüş bulan makuller/ akli olanlar akılla bilinir, sezgisinde anlaşılır ve eylemde yaşamsaldır. Allah'ın veçhelerine doğadaki nesnel biçimsellikte değil, öznel hareket belirimlerinde tanık olmak gerekir. "Baki olanın veçhine yönel" denilirken de bu kast edilir. Bu veçhelenme ise insanda en kâmil düzeyde gerçekleşir. "Her nereye dönersen Allah'ın veçhi oradadır." Ayetinden ise nesnel

görünüşler dünyasını Allah'ın veçheler alanı olarak görmemek gerekir. "Baki olanın veçhine yönel" denilirken de bu anlamlı kılınır.

İnsan nedene bağlı anlam bulurken nesnelliğe bağlı objektif bakışım sahibidir… İnsan amaca bağlı değer yükleminde bulunurken nesnelliğe aşkın spekülatif olarak sübjektif bakışım sahibidir. Kur'an'da da görmekteyiz ki insanın öz varlığı olan Allah'ın Rabbi olması sebebiyle insan böyledir. Dil ile değer yükleminde bulunanlar ile nedenler dünyasının zemininde, iç dünyada değerler dünyasında yaşanır. Değerler dünyası ile nesnel olan öznel kılınır ve öznel kıldığı ölçüde de varoluşun nesnesi kılınır. Bu da varoluşunu tecrübe etmenin öteki ile gerçekleştiğini gösterir.

İnsan için önemli olan ise ötekini ötelemeden varoluşun tecrübe edilmesidir. Çünkü öteki dediğimiz, farklı sıfat belirimleri ile kendini yaşarken, başkasıymış gibi görünen öz varlığımızdan ayrı ve gayrı olan değildir. "Yaratılanı hoş gördük yaratılandan ötürü" Yunus Emre'nin doğuşunu da bu anlam ışığında yâd etmek yerinde olur.

Varlık bahsinde dikkat etmemiz gereken; varlık-varoluş, şahıs-şahsiyet, özne-öznellik, özne-nesne, içerik-biçim, birlik-aynılık vb. ifadelerde bulunurken, bu kavramların anlamlarındaki farklı ince çizgilere dikkat etmemiz gerektiğidir. Toptancı bir yaklaşım ile hepsini bütünleyerek anlamaya çalışmak felsefi olmaktan öte sığ bir yaklaşım olur.

Anlam-değer bağıntısında olan-biteni anlamlı kılmak adına yapacağımız her düşünsel ediminde metafizik bir yaklaşımda olarak nesnelliğin ötesinde öznel bakışımlarda bulunuruz. Dilin nesnesinden öte öznel varoluşu sebebiyle de felsefi olanın metafizik düzlemde ifade kazandığını belirtmekte de fayda vardır. Dilden bahsetmekteysek, anlam değer bağıntılığında felsefi olanın metafizik ifade içerdiği gerçeğini de görmek gerekir.

Hareket:

Varlıktan bahsedilmekte ise hareket ve hareketin nedenleri ve mahiyetini – kaynağını da işlemek gerekir.

Harekette esas olan dinamikliktir, statik olana devinim değildir. Statik olana, dinamikliğin sonucunda kuvvet dengeleri üzeri özdeşliklerde tanık olunur.

Hareketin esasları.

1. Nurun doğasına ait hareket biçimi olan sarmal zikzak biçimselliğinde elektro manyetik alanlarda hareket edilmesi. Makrodan mikro'ya kadar

döngüsel hareket beliriminde görülenler, sarmal zikzak biçimselliğinde hareket etme prensibinde görülür.

2. Genel hareket, zaman. Yasalar zemininde varoluşun gereği olarak hareketin nedenlendirilmesi ve ilkelere bağlı olarak hareketin amaçsal gerçekleşmesi. Bütünsel ilişkide uyumun-dengenin-düzenin belirim prenslerinde mevcudatın varoluşunun gereği olarak ölçü (hız, ivme vb.) belirimlerine göre hareketin yeter kılınması.

3. Hareketin, ilkeye ve yasaya bağlı sibernetik düzeyde sonuca/ amaca bağlı olarak gerçekleşen devinime ve döngüselliğe neden belirimleriyle –ceberutta- zorunlu ve devamlıkılınması.

4. Hareketi nesnel belirimler üzerinden zamansal olarak belirli kılması ile iradeye bağlı olarak amaç belirimlerine göre doğrultusal gerçekleştirilmesi.

Varlık ve hareket başlıklarından sonra her işlenecek konu bu iki konu başlığının alt başlıklarından başka bir şey değildir.

Bu iki başlık altında işlenmesi gereken temel iki başlık ise ilk felsefe (metafizik) ve ruh/ özne/ nur bilimdir. Bu bağlamda özne-nesne olgularınıda işlemek yerinde olur. Zemin ve dışlaşma ilkeleri ile bu konuyu işlemek gerekir.

Bir gerçekleşmeden bahsetmekteysek eğer, potansiyel olarak gizilde duranın dışlaşması sonucunda aşikâr olmasından da bahsetmekteyizdir. Hareket, tinsel anlamda varlığını yaşamaktır ki bu bağlamda hareket varoluşun kaçınılmaz gerçeğidir. Harekete bağlı olarak varoluş, anlam-değer bağıntısında edinilen duygu-irade belirimlerinde gerçekleşir. Varlık –şahıs zemininde harekete bağlı her yaşanan –üretilen- varoluşsal değişimlerde tinselliğin –şahsiyetin- inşasına nedendir. Varoluşsal olan her değişim ve dönüşüm varlık zemininde gerçekleşir. Varlık değişmez ama varoluşsal belirimlerde değişim, nedensel-ereksel belirimlere göre hareket nedeni ile kaçınılmazdır. Varoluştaki süreksizlik varlık olarak sürekli olana tanık olmanın nesnesi kılınmıştır. Bu ussal olsa da süreksizlikte gerçekleşen bir durumda yenilenerek bir sonraya nedenini aktarımdır… Ve varoluşsal olarak öznelliğin nesneleri üzerinden hep sürekli kılınmasıdır.

Varlıkta hareket varoluşun gereğidir… Ve zaman belirimi olarak görünüş bulur. Zaman bu bağlamda öznel olup mekân belirimine aşkınsallığı işaret eder. Hareket,

varoluşsal tavırlar üzerinden hep kendini yaşamaktır. Nesnelliğe aşkın öznelliğin, tavır belirimleri üzeri görünüşe gelmesidir.

Allah'ta hareket, neden ve amaca bağlı olarak düşünce sıfatını da karşılar. Allah, hareketinde düşünen olarak yaratımda bulunandır. Bu nedenle düşünceyi sadece beynin bir kimyasal bir aktivitesi olmaktan öte, nur deryasında başladığını, nurun halk etme tavrı olarak bilmekte yarar vardır. Şahsiyet kazanması da düşünen olarak bilinçli hareket etmesi üzerinden tavırlarında belirir. Önemli olan ise şahsi belirimlerinin onanması sonucunda kimlik kazanmasıdır. Bu nedenle kul perdesinde kendini tinde –manada- halk ettiğini belirtmekte yarar vardır.

Hareket, Allah'ın varoluşsal zorunluluğudur. Yasaları belirli kılan, yasa zemininde ilkesi gereği rahmet tavrında yaşadığı evrenseldir… Mevcudatın varoluşunu da kendi ile belirli kılmasıdır. Hareket üzerinden Allah'a bakıldığında bağlayıcı ve zorunlu olana tanık olunur. Varlığı ile ötelenemeyecek olan hareket belirimleri ile de ötelenemeyecek olandır… Ama kendiliğine örtülü bilinçte ötelerde aranandır. Hareket varoluşun, mevcudatın zorunlu bulduğudur… Daim kaynağı -faili ise ezelden ebede her daim Allah'tır.

Nur:

Allah'ın zat olarak kendilik niteliğine haiz nitelik durumu nurdur. Günümüzde enerji denilende nurdan başka bir şey değildir. Tinsel olarak nur; şuur, dirilik, şahıs olma/ özne –kendilik, bakış ve hareket niteliklerine sahiptir. Özellikle zati sıfat belirimleri ilenura bakıldığında nuru anlamak daha kolaydır. Örnek: Kıdem ve beka sıfatları ile termodinamiğin birinci kuralını anlamak gerekir. Böyle olsa da zati sıfatlar dilde bilmemizin gereğidirler, Allah'ın kendiliği değildirler. Allah'ın kendiliğini nurda aramamız ve bulmamız gerekir ki her mevcut, Allah'ın şahsını kendinde bulması gerekir. Kendilik ötesi olmayan varlık belirimidir. Nur olan Allah için kendilik değişmezidir.

Nur kendi öz niteliğinde öznedir/ şahıstır. Kendi elektro manyetik yapısallığında hem elektrik yükü ile parçacık durumunda bulunur hem de manyetik alan yükü ile beraber sarmal zikzakta hareket biçiminde dalga davranışı gösterir. Bununla beraber, elektrik yükü olan parçacıklar/tanecikler kendinde kabz ve bast davranışında etkileşimlerde bulunur. Ayrıca bu kabz-bast davranışında manyetik nitelikte enerji emilimive salınımı yaparken dalga davranışında görülür. Nurlar hem elektrik yüklü tanecik nitelikleri ile sarmal zikzakta dalga davranışına neden olurlar hem de manyetik alan enerji yükü emilimi ve salınımında dalga

davranışında bütünde hareket ederler. Aynı özne niteliğinde yekvücut olarak kendi şahsında bilgi işlevde bulunulmuş olunur.

Nur, bilgi işlevsel hareketinde frekansına bağlı olarak renk dinamiğine sahiptir. Bununla beraber nurda renk, dilin belirişinin ilk evrelerindendir. Ayrıca nurun her titreşim düzeyinde davranışı, bilinçli ses/ dil niteliğinin belirimidir ki nurda bu düzeyde dilin görünüş bulması düşüncenin de nur alanında görünüş bulmasıdır. Her nur taneciği sarmal zikzak hareket biçimi ile hareket ettiğinden dolayı, bir noktadan başka bir noktaya kendi âleminden hareket ile doğrultusal hareketle gitmediği içindir ki hesap edilenden daha hızlı ve fazla mesafe kat etmiş olarak ulaşır. Yani ışık taneciğinin saniyedeki hızı hesap edilenden fazladır. A noktasından B noktasına üç yüz bin kilometre hız olarak tespit edilenden daha hızlı ve daha fazla mesafe kat etmiş olarak mikroda nurun hareketi gerçekleşir.

Nur deryasında düşünce, nurun kendi şahıs hakikatine bağlı olarak anlam edinimi ve bilgi üretimi ile sonuçlanır. Bununla beraber nurun kendine bağlı/ töz olarak/ nesnel ürünler vermesi kendinde duygu/ hâl içeriklerine bağlı olarak öznel/ tinsel –manevi- bir dünya kurmasının gereği olarak belirir. Demem o ki düşünce (halk etme hareketi) ve duygu –içerik- nur deryasında gerçekleşir ve başlar.

Nurun yasa ve ilkelere bağlı iş görmesi anlam ve bilgiye bağlı olarak ussal doğrultuda iş görmesidir –Ceberut-. Nur mülk âlemi denilen fizik doğaya doğru halk etme evresinde iken kendi içindeki ilişkide sicimsel uzantılarda bağlar kurarak üç boyutlu evreni görünür kılar. Bunun haricinde kendi niteliği olarak sicim biçiminde olması ve kendi niteliğinde sicim gibi uzaması gerçekleşmez.

Şahıs (Zat), Heyecan ve Potansiyelini Keşfetmek –Kendini Tinsellikte Üretmek:

Şahıs, nuruntindeöz niteliğidir. Şahıs cevher olarak nurdur. Şahıs olmak dirilik, şuur, bakış ve hareket sahibi olmaktır. Bu nitelemeler ile şahıs olmanın öznel belirimleri düşünen, hayal kuran sıfatları doğrultusunda âlim olmak, irade sahibi olmak, kelim olmak, gören - duyan olmak (iletişimde bulunmak),iş gören ve sonuçlandıran güç sahibi/ enerjik olmak –azim ve kudret sahibi muktedir-, kendini oluşta görünüşe taşımak –tekvin- sabit/ subuti sıfatları olarak öznellikte belirim sıfatlarıdır.

Şahıs mahiyeti ile Allah'ın kendini oluşa taşıması halk ettiği ile yek olması değil, iş görmesi ile emeğinde kendini görünüşe taşımasıdır. Tekvin sıfatı oluşa getirmekten öte kendini görünüşe taşıması anlamını da içerir.

Halk etmekten bahsetmekteysek eğerdüşünüldüğünden bahsetmekteyizdir. Düşünce kelim ve âlim esmaları doğrultusunda halk etme eylemidir. Allah'ta düşünce "varım düşünüyorum" belirimine haizdir. Mahlûkatta ise düşünce istidada bağlı olarak "düşündükçe varım" nitelemesi ile belirir. Bu bağlamda düşünceden nasipli olduğu kadarı ile her mevcut düşündüğü ölçüde kendini gerçekleştirdiği kadarı ile tinde varoluş bulmaktadır. Böyle olsa da özne olanın düşündüğünden "varım düşünüyorum" dan bahsedebiliriz. Düşünce ile var olmak; öznel belirimlerde bulunarak kendini şahsiyet düzeyinde var kılmaya sebeptir. Düşünen olmadıkça düşünceden bahsedemeyiz. Sonuçları itibarı ile düşünce, özneyi varlıksal olarak belirli kılmaz, öznelliği belirli kılan yaratım eylemidir… Kendiliğin şahıs değil, şahsiyet belirimlerine göre vücuda getirilmesinin varoluşsal gereğidir.

Düşünce, hayal kuvveti vb. kuvveler subuti sıfatlar üzeri evrensellerdir. Evrenseller sirette -belirlenim olarak- esmalardır; kuvvetler ise evrensellerin surette eylem gücüdür. Yani her mevcut istidadı gereği bu kuvveleri kendinde bulur ve kendinde yüklemiş olduğu karakter belirimi sıfatı olan esma tavrına göre tinsellik beliriminde olarak kendini gerçekleştirme olanağı bulur.

Düşünce âlemi emir âlemidir; belirimi ise ceberut âlemidir. Düşünce âlemine ait hayal sultanı/ kuvvesinin belirimi olan âlem ise melekût âlemidir.

Genelde, yaratıcı ve töz olan neden Allah'tan (vacib-el vücud) ve yaratımından teknik düzeyde bahsetmekteyizdir. Allah'ın yaratımda, özünde öznel olarak yaşadığı ruhsallıktan ve tin ediniminden bahsetmeyiz… Esmalardan bahsetmekteysek, nesnesine bağlı olarak içeriğinde –duygusunda yaşanan ruhsallıktan da bahsetmekteyizdir. Sıfata bağlı tavırda yaşamsal karşılığı olan her esma içeriğinde Allah'ın zatının kendini potansiyelinde açması –dışlaştırması- ve yaşamasıdır. Varlık olarak kendiliğinde sadece kendi iken, ürün verirken şahsiyet kazanmanın nesnelerini edinmiş olarak tavırlarında –tutum, davranış ve yönelimlerinde- kendini sıfatlarında gerçekleştirirken tininin öznesi olarak öznellikte kendisini bulur. Yaratımda ilk hissettiği duygulanım olan heyecan ise yaratım nesnesi üzerinden varoluşunu tin edinirken tecrübe edinmesidir. Nesnesi üzerinden varoluşunu tecrübe etmenin ilk duygusu heyecandır. İdealar, sıfatlar, esmalar, ayetler varoluşunu, nesnesine bağlı olarak rahmetinde kendini yaşarken deneyimlemesidir.

Demem o ki Allah dediğimizde, sadece ussal düzeyde yaratmakta olan duyarsız ve duygusuz bir varlıktan bahsetmemekteyiz. O'nun Vedûd, Rahman, Rahim, Afüvv, Kerim, Şehid, Tevvab vb. esmaları ve nice hadisi şerif ile de bilmekteyiz ki Allah,

tavırlarının duygusunda varoluşunu en yalın biçimde yaşamaktadır. O'nun yaşadıklarıdır ki mevcudatın yaşadıklarının evrenselidir. Bu nedenledir ki heyecan, her ilk yaratımda hissettiğimiz, kendimizi yaratım nesnemiz üzerinden bulduğumuz, kendinde gizil bir sevince haiz varoluşsal duygulanımımızdır.

Konu başlığının genellemesi itibarı ile belirtirsek; şahıs kendini öznel belirimlerindegerçekleştirendir. Esma tavırlarında rab belirimlerinde karakter ediniminden bahsetmekteysek eğer, bunu kast etmekteyizdir. Esmalardan bahsetmekteysek eğer,evrenselin tavırlarda belirişinden bahsetmekteyizdir. Allah dediğimizde dahi her mevcudun ortak Rabbi olan Rabb'ül Âleminden bahsetmekteyizdir. Her mevcudun mutlak evrenseliolan, Allah'tır. Her mevcudun kudreti ve kuvveti üzerinde de tavırda bulunan Allah'tır.

Esmalara dikkat edilecek olunursa; her esma Şahsı Mutlak'ın kendinde duygusu/ hali olması doğrultusunda içerik yükleminde kendini tavırsal olarak tinsellikte gerçekleştirmesidir/ gerçek kılmasıdır.

Özellikle belirtmek gerekir ki Allah Teâlâ ilk halk ettiğinde kendisinde beliren hâl/ duygu, halk etmenin verdiği heyecandır.Bu durumda beliren ilk esma Azim'dir. Heyecan, Azim esmasını belirleyici kılan duygusu, anlam bulduğu içeriği –hâlidir. Burada kast ettiğim heyecan; şaşkınlıktan öte, şevke sebep heyecandır. Heyecan; kendini keşfetmenin, potansiyelini eyleminde ürün verirken görmenin de neşesidir. Kendini ürün verirken bulmanın neşesinden sonra gelen ise azimdir -şevktir. Heyecan ile edinilen ise tinde, kendinde yenilenmedir. Heyecan, üretirken kendinde yenilenmenin, kendini sıfatlarında tavırda halk etmenin duygusudur. Ürün verirken eylemde kendini bulmanın tinsel belirimidir. Heyecan, her yeni olan ile gerçekleşir… Ve kendilikte ilk değer belirimidir. Benlikte duygusuna bağlı olarak değer üretmenin, ürettiğini de öznel kılmanın, kendilik bilincinde olarak kendini varoluş belirimlerinde inşa etmenin başlangıcıdır.

Özgün biçimde ürün vermek; potansiyeli, açılımında –dışlaşmasında- gerçekleşmesi ile heyecan duygusunda yaşarken, kendini potansiyelinde fark etmenin de idrakini verir. Heyecan, bir nevi kendi üzerine dönmenin ilk evresidir. Bu durumda ürün veren, her ürün verdiğinde potansiyellerinde yenilenen olarak kendini bulur. Şahıs değil, potansiyelinde kendini bulmak -gerçekleştirmek, anlam ve değer yönü ile bakıldığında, ürün üzerinden kendini de yeniden üretmek anlamına gelir… Ki bu, şahıs olanın şahsında kendini bilirken, potansiyelinde de kendini bilmesi üzerinden kendini tinde yaratması söz konusu olur.

Tin; özne olanın kendini, ürettikleri üzerinden anlam-değer bağıntılılığında öznellikte üretmesidir… Ki maneviyat dediğimiz de özne/ şahıs olarak değil, öznel/ şahsiyet olarak kendiliğin üretilmesi ile gerçekleşendir. Tinsel olan anlam-değer duygusunda özneldir ve öznel olduğu üzere kendiliğin açılımlarında zenginleşme ve kendiliğe dönüşte ise derinleşmede görünür. Şahsın kendinde ki derinliği fark etmesi ise heyecanda görünür olmuştur. Kendinde potansiyeline bağlı derinliğini fark eden ise ürün verirken ussallığı, potansiyellerinin açılımı ile çeşitlenmesinde zenginleşmesinin gerekli zemini kılmıştır/ kılar –kılmak zorundadır. Üretmenin, potansiyelinde kendini bilmenin, keşfetmenin heyecanı olmasa idi ussal bir zeminde kararlı olmak belki de hiç gerçekleşmeyecekti.

Ussal olan zeminde heyecan ile tinde halk edilme başlar… Ve tinde halk edilmenin doruğu ise dil zemininde kimlikte kendiliğin ifade edilmesidir –kimlikte halk ediliştir-. Kimlik edinmek ise ilkeli edim ve üretimler sonucunda potansiyelin değerinde anlamlı kılınmasıdır. Bu haysiyetten şerefe doğru özne değil, öznel olarak kendiliğini yaratmanın sürecinde bulunmaktır. Kendi ile kıyam eden, özerkliğini ürettiği ile iç dünya alanı –öznel alan- var ederken kendi ile bulan, ürünleri üzerinden tavırlarında kendini gerçekleştirirken bulduğu duygularda her an kendini de halk eder.Bu anlatımda öznelliği anlamlı kılmaya çalışmaktayım, öznenin öznellik için kendine nesne kıldığı ürünlerini değil. Nesnel ürün kendini tinde –öznellikte gerçekleştirmenin kıvam belirimidir; öznenin kendiliği değildir.

Yaşanılan –deneyimlenen ilk gerçekleşen/ gerçekleştirilen heyecanlandırır. Heyecanı hangi duygular ile karışık yaşadığımız elbette ki önemlidir… Ama demem o ki geneli olmasa da duygulanımların da Allah'a bağlı olarak gerçekleşirlerken evrensel ve ontolojik bir yönleri olduğudur. Duygusu edinilenin esmada ussal kılınması ile beraber yaşamsal olduğudur. Duygusu edinilmeyenin yaşamsal ve mantıksal bir karşılığı olmadığından gerçekliliğinin olamayacağıdır.

Bu nedenle felsefi olan salt ussal bir alanı göstermek ile beraber; yaşanılanın, öznel –tinsel ve varoluşsal tarafını da göstermek zorundadır. Evvela duygusu edinilenin, ussal kılındığından bahsetmekteysek eğer; ussal olanın yaşamda karşılıklarını da görmek ve anlamlı kılmak gerekir. Eylemin duygusu ve ussal olanın duygusunun aynı çizgide varoluşsal gerçekleştiğini de görmekteyiz.Bu da bizler için felsefenin ana olan iki ayrı çizgisi değil, her iki çizginin de aynı yaşamsal ve ussal düzlemde katmanlılığa sebep iki çizgi olduğudur.Ussal olan yaşamsaldır, yaşamsal olan dil ile ussal kılınır/ kılınması da gerekir.Ussal olanın da yaşamsal olarak gerçekliğinin de gösterilmesi mantığın gereği olarak şarttır. Eskilerin belirttiği ilm-

en, ayn-el, hak-el ve hak-el yakinden de yakin mertebelerinden bahsetmekteysek, bu nokta da aynı düzlemde konuşmaktayızdır.

Bu anlatımlar ile beraber başlıkta anlaşılması gereken ise bu öznel belirimler ile kendimizi ve olup bitmekte olanları, tinsel düzeyde evrenseline bağlı olarak daha kolay anlayabilir olduğumuz ve anlamlı kılabileceğimizdir.

Şahsı, subuti sıfatlarını, tavırsal belirimlerini, eylemde/ rahmet tavırlarında iken kendinde gerçekleştirdiklerini ve bunların evrenseller olduğunu bilirsek eğer insan olarak kendimizi tanımamız daha kolay olur. Allah'ın sıfat belirimleri Allah'ın şahsi varlığını belirlemez; Allah vardır ki bu sıfatlarda kendini gerçekleştirirken kendini kendinde görünüşe taşımaktadır. Kendini kendinde görünüşe taşımanın ilk evresi hayaldir. İkinci evresi dilde düşüncedir.İkinci evrede, düşüncenin ürünü ve nesnesi olan üzerinden kavramsallaştırma ve son olarak da kavramsallaştırdıklarını dil üzerinden evrensel karşılıkları ile beyan/ ifade etme de görünür… Ve öznellikte beliren, yaratım halinin/ esmasının duygusuna bağlı olarak ve düşünce üzerinden de nesnel olanın anlam ve değer düzeylerinde içselleştirilmesi söz konusu olandır. Bu durumda anlam ve değerde yaratılan, yaratımın sonucunda değer algısına göre öznellikte/ tinde, normatif ve spekülatif olarak fenomenal düzeyde yer edinir.

Bu nedenlerden dolayı insan; düşünceyi biyolojisinin bir işlevselliği olmasından öte, ruhun biyolojik fonksiyonlar –özellikle beyin/ kürsü- üzerinden gerçekleştirmesi doğrultusunda -evrenseli olarak bulması sebebiyle- Rabbi olan Allah'a daha kolay yakinlik bulur… Kendini kendinde gerçekleştirme olanağı bulur. Düşünce kuvveti ile Allah'a ulaşmak, en yetkin biçimde gerçekleşir. İnsanın Rabbi ile Rabbinin vahidiyetine uyanması düşünce ile mümkündür. İlm-el, ayn-el ve hak-el yakin mertebeleri sezgi ve düşüncede müşahededе bulunma mertebeleri değil midir?

Bu başlık altında; şahıs ve düşünceyi işlemek gerekir. Özellikle belirtmek gerekir ki şahıs düşünce değil, düşünendir. "Düşündükçe varım"ın altında yatan gerçek ise tinde düşünce üzeri kendini gerçekleştirirken, karakter belirimlerine göre kimlik düzeyinde, tinsellikte varoluştur. Varoluş;özne olanın, tinselliğin gereği olarak sıfat, esma tavırlarında belirişe gelmesidir…Ama tinsel olanın kendiliği, varoluşa her daim aşkın /sirette durur. Tinsellikte varoluşa taşınmakta asli olan ise şahıs olunduğunun şuurunda öznenin düşünüyor olduğudur… Vedüşünürken de kendisini tinde gerçekleştirmekte olduğudur.

Burada kastetmeye çalıştığım; biçimler dünyasında var olmamızın zemininde, biyolojik fonksiyonlar sonucunda düşünceye yükselen olarak insan olmamız

değildir;cevherinde ruh iken zaten düşünebilme yetisine sahip olduğumuzdur… Ve bu niteliğine uyanılması ile insan olmaya devinen, kendini düşünürken ve düşündüğünde -kavramlarla değil- tümellerle anlam bulan, bilen ve amaca bağlı olarak da iradesi üzeri değer ürettikçe kendini gerçekleştiren insanı tümellerle tanıyabilmektir. İnsanın tümelinde bulunan ve kendini sıfat belirimi ve tavırlarında görünüşe taşıyan Allah'tır; ferdi bilincinde kulluğunda insan, insandır.

İnsan sonuçta var olandır. İnsan olmak; Allah'ın şahıs olarak tekliği sebebiyle, ruhani ve biyolojik sebep-gerekçeler sonucunda nedensellik zemini üzerinden gerçekleşirken tinde bir hiledir. Önemli olan ise insanın, insan olma hilesi üzerinden öz varlığına uyanarak doğaya aşkın ve içkin kendiliğine uyanmasıdır. Böyle olduğunda insan, Hakk ile kendini bulmuş olarak insanı kâmil olandır. Yani hileden kurtulandır. İnsan hiledir, hileden uyanan rabbi ile kendiliğine uyanmış olandır. İman dahi hiledir, insanı kendi özvarlığına öteler. İnsan, iman ile rabbine safha, safha tanık iken insan olmanın nedenini bulmuş olarak gereğinde yaşar… Ama insan iman ile rabbini üst bilincinden ötelemiş olarak kendine dışsal bulurken öz-kendiliğine örtük olarak bakışımda bulunur. Bu nedenle iman, mutlak şahsın rablik belirimindeki tavırsal görünüşlerine tanıklık getirirken öz-kendiliğe örtünmenin hilesi olarak görünür.

Bu başlık altında "nefsini bilen Rabbini bilir" hadisini de işlemek gerekir. İnsanın biyolojik düzeyde edindiği nefsi emmare ile ruhta kendiliği karıştırılmamalıdır. Nefsi emmare ve ruhta kendilikiki farklı olgusallık içerir. Nefsi emmare biyolojik yapısallığa bağlı olarak edinilen varoluş ve üreme sebep-gerekçeleri üzerinden beden enerjisine bağlı olarak sonradan üretilen nefs durumdur… Ki bu nefs mertebesi, insanı kâmil olarak insanın kendine uyanması için terbiye edilmesi gerekli olandır. Ruh ise Allah'ın daha latif olan nuru ile halk edilmiş olandır… İstidadı gereği yapısallığa sahiptir, anlam içeriğinde, sıfat yapısallığında, ilkeye bağlı sebep-gerekçede tutum ve davranışlarda kendini gerçekleştiren edimsellikte görünüş bulur.

İnsan özne olarak hile olduğu gibi; her ruh düzeyinde istidada haiz yapısallığa sahip melekler ve ruhanilerde öznellikleri itibarı ile hilede gerçekleşen kendilikte varoluş bulurlar. Gerçekte mutlak özne olan ise sebep-sonuç ilişkisinde nedensel bağıntılılıkta hile de görünüş bulan öznel belirimler üzerinden sebep-gerekçeye bağlı olarak kendini görünüşe taşır.Allah Celle Celalühü "zatıma varana kadar hileme aldanmayın" demekte. Her hadis olan –sonradan olan- nedenselliğe bağlıdır. Tinsel düzeyde de amaçsallığa bağlı olarak olay ve olgusal ilişkilerde koşul, ihtiyaç, zorunluluk, gereklilik belirimlerine göre kendini gerçekleştirirken var

oluşunu yaşar. Böyledir, ama nedensellik zemininde amaçsallığa bağlı her görünüş bulma mertebesinde kendini sıfat ve esmalarında gerçekleştiren ve hilesi üzerinden kendini onatan olarak da gerçek kılan, kendinde gerçek olan Allah'tır.

Nedensellik, nesnelliğin beliriminin gereğidir. Her nesnel olan ise amaçsal olanın –özne olanın- beliriminin belirlenim nesnesi olarak gereğidir. Bütün kâinat insana neden olan nesnellikte görünüş bulur. İnsan ise Allah'ın insanlık âleminde tinde görünüş bulmasının nesnesi olarak amaçsallıkta nedenini bulur. Olan biten Allah'ın kendini görünüşe taşımasının, tinde beliriminin belirlenim nesnesi olmaktan öte bir var oluşa sahip değildir. Bu nedenle insan, nedenselliğe bağlı anlaşılmaktan öte fıtratı/ biyolojisi gereği ve ruhu gereği kendini iradeye bağlı olarak amaca bağlı gerçekleştirirken amaç ve tinde ereklere göre anlamlı kılınmalı ve anlaşılmaya çalışılmalıdır.

Böyle olduğunda insan, sağlıklı bir biçimde tinsel dünyasında karakter belirimleri, karakter edinimleri ve karakterler arası geçişler sırasında öznelliğinde bütünlüğünü koruyan ve kişiliğinde tutarlı tutum ve davranışlarına göre daha kolay anlaşılabilinir… Varsa eğer nefsanî hastalıkları, talepte edilmekte ise şifası, daha sağlıklı tanılar ile tinde ereğe bağlı gerekçeler üzeri sonuçsallığa bağlı olarak tedavi verilebilir. Tasavvufta da yapılan bundan ibarettir. Yani tinde amaca bağlı olarak insanın insanlık yolundan –sırat-el müstakimden- sapmış olup olmamasına göre tanı ve tedavi yöntemi insan için kullanılması gerekir. Her mertebenin gerçekliğine göre hakkını vererek hadler üzeri yaşamak, sağlıklı insan olmanın niteliğini belirler.

Dikkat edilecek olunursa eğer insan psikolojisinde, ya hadler çiğnenmiş olduğundan ya da varoluş mertebelerinin hakları verilmediğinden/ verilemediğinden dolayı sağlık problemleri yaşanır. İnsanın biyolojisine bağlı tanı ve tedavi, tinsel düzeyde insanın insan olma niteliğinden yana ötelenmesidir. İnsanın fıtratı tinde amaçsallığa bağlı halk edildiğinden; biyolojik, sosyolojik, teolojik vb. düzeylerde gerçekleşen gerekçeleri göz ardı edilmeden, insanın tinde yerini karakter ve kimlik belirimlerine göre tespit etmek önemlidir.

İnsan kendini ait ve sorumlu hissettiği yerde bulur. Anlam ve değer yorumlanması sonucunda insan, aidiyet ve sorumluluklarda gerekçelerini karakterize eder. Bu bağlamda insanı tek bağlamda değil, biyolojik, sosyolojik, teolojik vb düzeylerde sebep-gerekçe bağlamında ele almak gerekir. Biyolojik düzeyde nefsi emmare, sosyolojik düzeyde toplumsal ortak bilinç, teolojik düzeyde ise Tanrı hakikate göre insanın kendi rabbine hak ve hadler çerçevesinde ne kadar uzak veya yakin olduğu göz ardı edilmeden, insan ilişkilerinde beliren tutum ve davranışlarında ele alınmalıdır.

Biyolojik ve ruhani istidatlara göre sebep-gerekçe bağlamında iradeye haiz olarak kendi için kıldıkları ile amaç varlığı olarak görünüş bulan insan için, insanın tanınması; nedenselliğe bağlı gerçekleşen doğrultusal düşüncede insanın anlaşılmaya çalışılmasından öte, nedensellik zemininde tinsel düzeyde sibernetik düşüncede/ mantıkta insanın anlaşılmaya çalışılmasıdır. Bu da insanı tanıyabilmek için önemlidir.

İnsan için bilinmesi gereken önemli bir konu da insanın, neden ve sonuç beliriminde ussal olan doğrultusal belirlenimler zemininde, sebep ve gerekçelere göre ruhsal düzeyde yaşadığıdır. Yani insan nedenleri, ne için olduğuna bağlı olarak kendini gerçekleştirmesininmalzemesi olarak önünde bulur. Bu da insanı zorunlu olarak anlam arayan ve değer üreten kılar. Nedenler, gerekçelere bağlı olarak önünüzde ise değer algısı ile bakışımda bulunma başlamıştır. Anlam ve değer edinimi sürecinde insan, yorumlamacı olarak okumalarda karakter belirimlerine göre kendini bulur.

İnsan için kâinatta olayın anlamı, olgusal olanın nedeni şahıs zemininde düşünülmediğinde sorunsaldır. Çünkü kâinatta gerçekleşenler, şahsın anlam ve değer belirimlerine göre kendini görünüşe taşımasının gereği olarak gerçekleşirler. Şahsı, sadece doğa zemininde görünüş bulan insanın şahsı düzeyinde biyolojiye veya ruha indirgemek mutlak şahıstan uzak, olan bitene sığlıkta bakmamızdan öte değildir.

Doğada bilimsel olan, yasalara bağlı olarak neden-sonuç bağlamında görünür. Tinde bilimsel olan ise ilkelere bağlı olarak neden-gerekçe bağlamında amaç doğrultusunda görünür.İnsanı doğası/ fıtratı zemininde tinsel düzeyde görmek gerekir. İnsan dış dünya olarak doğaya ait olmaktan daha çok, doğa zemininde tinsel sıfatları üzeri iç dünya edinirken özne olarak yaşamında tine aittir. İnsan, biyolojik fonksiyonelliği doğrultusunda doğa bilimleri alanında normatif olarak ele alınsa da tinsel eğilimleri, yönelmişlikleri sebebiyle tutum ve davranışları doğrultusunda uygulamalı olarak ele alınmalıdır. Bu da insanı nesne kılmadan, özne olması sebebiyle insan olma haysiyetini koruyarak ele alınmasını gerektirir.

Özne olarak insan sonuçta halk edilen olduğu içindir ki nedeni kendinde olmayan olarak varoluşu, var olduğunun yanılgısından ibarettir. Her an her düzeyinde halk edilirken insan olmanın hilesinden kendine uyanabilirse insan, sonunda rabbi ile kendini bulacaktır.

KİMLİKTE HALK EDİLMEK:

Allah zatı için diyecek olursak eğer kendilik şuurunda olup da kendini bilmeye çalışan değildir. Her yeni halk edişte sıfatlarında kendini yaşayan, potansiyelleri doğrultusundagerçekleşenleri zevk edendir. İnsan potansiyelini,tümeller üzerinden eylem ve üretimlerinde keşfettikçe, kendini insan olma niteliğinde bulur. Allah ise kendini, sıfat ve esmaları gereği tavırlarda yaşadıkça karakter ve kimlik beliriminde kendini Allah kılar. Yani bilemediğimiz kadar uzun bir zamanca kendini tecrübe eden bir varlığın kendini bilirliğinin birikimlerinde kendimizi bulmaktayız… Ve öyle bir ilah ki zatında değil, karakter tutum ve davranışlarında, kimlik belirimlerinde mevcudatıkendine tanık kılarken; tinde de kendini halk eden bir ilahtır.

Bu durumda, düşünce adınadikkat edilmesi gereken ise insan olarak kendi tecrübelerimizde kendimizi bulmaya çalışmakta ve buldukça kendimizi zevk etmekteyiz… Ama Allah ise değişmezleri ile kendini tecrübeden yanaaşmış olarak kendini onatmak/ kendine tanık olunan ilah olarak halk etme tavrındadır. Bu nedenin ereğine bağlı neden olarak evrensel olması sebebiyle, İnsanın tininde de en yüksek düzeyde içerik edinmesi, kimlik beliriminde onanmasıdır.

Ürün verirken ve ürün verilmesi sonucunda tutum ve davranış belirimleri karakter edinimi ile sonuçlanır. Her karakter edinimininsonucunda onanma ile gerçekleşen ise kimlikte –tinsellikte/ öznellikte halk ediliştir.

Tinsellikte kendini halk etmek, kendini evrensellere bağlı rahmet tavrında gerçekleştirmek, kendini gerçekleştirirken kendine tanık kılarken kendini –özneliğinde/ kendiliğinde değil-öznel belirimde gerçek kılmaktır.

Tinsellikte kendini halk etmek, anlam ve değer nitelemelerine göre kendinde tinsel bir dünya kurmak ile sonuçlanır. Allah, kendisine kurduğu tinsel dünyasında yaşadığımız mutlak evrenselimizdir. Bu nedenden dolayı O'nun mahlûkuna yakinliği değil,mahlûkun O'na yakinliği bahis konusu olması gerekendir.

Kimlikte halk edilmek soyutlama ile dilde halk edilmektir. İsmi ile zikredilen nesnesine aşkın olarak, nesnesinden soyutlanmış olarak tanık olunandır. Nesnelliğe aşkın kimlikte öznel kılmak/ kılınmak metafizik düzeyde tinde varoluşa nedendir.

HAZRET ÂLEMLER:

Nur başlığı altında makrodan mikroya kadar; Lâhut'tan/ varlık âleminden veHahut'tan (emir âlemi, nur âlemi), Ceberut'a (yasa ve ilkeler ile iş görme, külli akıl, aklı evvel)melekûta (asıllar, tertip âlemi, hayal âlemi, kavil âlemi) mülke (görünen, hissi âlem ve görünmeyen kudret belirimi olan mekânsal âlemler), nasut(insanlık âlemi, şahadet âlemi)âlemine kadar anlamlı kılmak da gerekir. Hareketin prensiplerini ve nur deryasını da anlamlı kılmak gerekir.Bu âlemler işlenirken kürsüyü, kavil âlemini, asıllar âlemini, gölgeler âlemini, şahadet âlemini, emir âlemini vb. âlemleri,insan üzerinde de anlamlı kılmak gerekir.

Aklı evvel (kozmik akıl, ilke ve yasalar ile iş görme/ Ceberut – külli akıldır. Aklı sani ise her mevcudun nurdan istidadına göre halkedilen ve istidada bağlı hak edilmiş olan akıldır(istidada bağlı akıl).

ALLAH'IN SUBUTİ/ SABİT –DEĞİŞMEZ SIFATLARI:

Bu sıfatlar Allah'ın tinsel -öznel sıfatları olup tinsel nitelenmelerdir.Bunlar; hayat, ilim, irade, kelam, kudret, semi, basar, tekvindir. Bu sıfatlar vahdet sıfatı ile bilinmelidirler ki mevcudatında imkân belirimlerine göre ortak olduğu evrenselleridir. Zeminde –evvelinde olanın gizilde dururken doğada aşikâr olması ile görünüşe taşınması, mevcudatta beliren tinsel sıfatların evrensel olarak aynı kaynağın belirim sıfatları olarak belirlenimini sağladığına sonuçta tanık oluruz. Subuti/ sabit -değişmez olanın evrenselliği sebebiyle bu sıfatların,sadece Allah'ın değil, Allah'ın olarak mevcudatın imkân ölçüsünde nasibi kadarı ile Allah'la birliğini göstermeleri adına ve Allah'ın–sıfat ve esmalarına bağlı gerçekleşen tinsellikte/ öznel belirimlerinde- bilgisini edinmek adına önem taşır.

Her bir sıfatın tümelinde de tek -biricik ve evrensel olduğunu bilmek gerekir.

RAHMETİN –HALK ETMENİN- İLKELERİ:

Kavram olarak Allah,dildeel ilah kavramının zaman içinde yüklendiği içeriğe bağlı olarak biçim aldığı kavramdır.Mevcudatın nedeni olan yaratıcı kuvvet sahibine Allah demekteyiz. Bu kavramıesmayı küll, ismi azam vb nitelemeler ile anlamlı kılındığına da tanık olmaktayız.

Yaratıcı olan Allah'tır ve Allah'ı iyilik, doğruluk ve güzellik irade ideaları üzeri rahmet tavrında halk ettiği genel bir kabuldür. Bu ilkelereadalet ideasını da eklemekte yarar vardır. (Adalet ideası bu irade idealarını kapsar; iyiliğin, doğruluğun ve güzelliğin hem varoluşta surete gelmesi hem de var olanların kendi aralarındaki ilişkilerindede tesis edilmesi için tavırlarda bulunur) Çünkü ideanın gerçekleşmesi üzeri bütün eylemler diğer idealar doğrultusunda da ereğine doğru biçim bulur ve karakter niteliği kazanılmasını sağlar. Âlemlerde var etmenin bu ilkeler üzeri olduğunu gördüğümüzde bu evrensellerin Allah'ın genel ve bağlayıcı irade belirimleri olduğunu belirtmekte yarar vardır.

İdea, potansiyelde irade belirimleri olarak gizildir (örtüktür), eylemde görünüş bulur. Makuller olduğu içindir ki duyular ile değil akıl ile öznel belirimler olmalarına tanık olunabilinirler. İdealar,ustailkeler ve kavramlardırlar; düşüncede ise evrensellerdirler ve değer niteliği kazanmaları ile de üst yapı kurumlarıdırlar.Amaç beliriminde referans niteliği kazandıklarında ise idealler olarak görünüş bulurlar. İlkeler, eylemin değişmez irade temelleridirler ve doğadaki biçimler dünyası onların görünüşe gelmesinin kıvamında halk edilmişlerdir. Amaç öznelikte/ tinsellikte görünüşe gelmek ise ilkeler öznelliğin beliriminin değişmezleridir.

Zaten bilgi,(bilimsel düzeyde teorik veya deney ve gözlemden elde edilen olarak) bilimin temelinde de idealar ile yönelmişlik sonucunda edinilendir. İdealar ile bilmeyiz, idealar ile bilmeye yöneliriz ve bulduğumuz anlamları değer nitelemesinde bulunarak bilgiyi dil ile öznel kılarız. Zaten anlam iç dünyanın ögesi olarak özneldir/ dirimseldir. İdealar, varoluş belirişi olan belirlenime özne sıfatı yüklenmesi ile zılli kimlik bulan özneyi, bilgi edinmeye sevk edici değişmezleri olarak belirleyici olan ilkelerdir. İlkeler, hareketin evrensel olan irade belirimleridir. **İlimde ise "bilgi" (hikmet olarak), Âlim esması doğrultusunda öznel belirimler üzerinden kimlik bulan ruhun, içerik bulduğu ruhsallıkta/ tinsellikte nasut âleminde insan olarak surete gelir. İnsan dediğimiz, ilmin düşüncede öznellikte noktalanmasıdır. Bu da insanın kendini beyan edişinde görünür.** Bu ifadeyi, "Rahman, okumayı belletti, insanı halk etti, beyanı belletti" ayetinde işaret edilen var kılma sürecinin beyan edilişinde de anlayabiliriz. Beyanda bulunmak "ben"

olarak kendiliğin beyanında bulunmaktır. Her beyan, nesnesine bağlı ifade etmek olsa da insan, ilmiyle benliğinde noktalandığını anlam-değer nitelemesi üzeri kendini ifade etmenin nesnesi olarak yorumlamış olması ile ifade eder. İnsan her ürün vermede de verdiği ürün üzerinden sıfatlarını ilahi esmalara bağlı olarak serimlemesinde kendini beyan ederken, aslında Rabbi olan Allah insan üzerinden kendisini beyan etmektedir.

Öznesiz, ilkesiz bir metafizikten bahsedilemez. Doğaya ait olana duyu, zihin düzeyinde işleyen akıl, doğada/ zorunlu olanın değişmezleri ile tanık olunur… Ama ilkelere, vicdan, iman ve us ile gerekli olanlar olarak tanık oluruz.

Her şeyden önce belirtmek gerekir ki ilke doğaya aşkın spekülatif/ kurgul bakabilmenin, doğada beliren ama tine ait olan mevcudata ruhu/ tinde içeriği ile öznel bakabilmenin de gereğidir. Salt akıl üzeri bilinecek olan doğaya, ilkeler/ idealar ile bakmaz isek ruhsuz bir bakışımda, ruhu olmadığının zannı ile yabancı kalırız.

Halk etmenin gerekleri:

1. Halk edilecek olanın yaşayacağı olay ve olguların mekânsal ve yaşamsal öntasarımını yapmak. Levhi mahfuz (mevcudun Allah katındaki değişmezi olan, yazgısını belirleyici temsili olgusu).

2. Nur ile ruh bedende halk etmek. Levhi mahfuza göre yaşayacak olanı belirli kılmak. Biçim, içerik, öznellik, sıfat yükleminde esma tavrında ilkeye bağlı içerik kazandırılması… Ruh beden.

3. Yasalara bağlı olarak fizik doğada biçim, nesnellik düzeyinde aslına uygun fizik bedenleri var oluşa taşımak. Doğa nesnesi olanın, tinde olanın dışlaşmasına neden olabilecek kıvamda halk edilmesi. Fizik beden.

4. Kıvamda halk etmek, amaca bağlı irade edilenin açığa çıkmasının gereği olan yaratımdır.

5. Ruh beden ve onu taşıyacak fizik bedeni –kıvamda bulunanı-/ yani biyolojik bedeni bütünlemek.

6. Her halk edilenin bulunduğu ortamın yasa ve ilkelerine göre bütünle ilişkisinde var edilmesi.

7. Halk etmekten murat ne ise doğada erek/ olgu-olay ve tinde erek/ amaç-edim belirimlerine göre sonuç olana gerekçesinde taşımak. Sonuçta murat edilene sevk etmek.

8. Fizik bedende biyolojik olarak beliren can ile taşıdığı ruh bedeni, dil ile bilinç zemininde tinde nur ile halk etmek. Aslına aslı ile nitelik kazanmış olarak dönülmesi. Yani asıl olanın kendini halk ettiğinde kendine yükseltmesi ile görünüşe taşıması.

9. Halk etmeye zemin olanlarda uyum ve denge içinde amaca bağlı iş görülebilmesi. Bu şık özellikle insan için önemlidir.

Yukarıda ki sekiz şık doğrultusunda görülmesi gereken halk etme evreleri:

1. Mikrodan makroya noktadan noktaya prensibi ile halk etmede bulunmak. Bu da elektromanyetik ortamlarda sarmal zikzakta kolayca hareket edilmesine olanak verilmesinin bir gereğidir. Bu da doğada halk etmenin bir evresi olarak işlenmesi gerekir. Tinde ise bu ilke belirli kılmanın, belirli kılınmanın gereğidir.
2. Doğanın/ zorunlulukların sonucunda yasalar çerçevesinde had belirimine göre sebep-sonuç ilişkilerinde nedenselliğe bağlı halk edilmek. Fizik doğa/ nedensellik ve nesnellik.

3. Tinde gerekli olan ilkeler doğrultusunda haklar belirimine göre sebep-gerekçe bağıntılığında erekselliğe bağlı halk edilmek. Tinin doğası –öznelik ve öznelliğin neden ve gerekçe belirimlerine göre ereksel belirimi. Fizik doğadaki süreksizlikte, sürekli olmaya çalışmak ve mutlak sürekli olan ile mertebe mertebe değişim ve dönüşümlerde süreklilik bulmak.

4. Yaratışta önemli olan dördüncü bir evre ise tinde doğa zemininden tinde yükselişe olanak verilmesidir. Bu noktada insan kendine yükselir. Kendi varsa var olanları yaşamaktadır. Bu evrenin sonucu itibarı ile tekbenci (her şeyi kendi ile var bilme, cem mertebesinin zılli belirimi.) olmaya kadar insan kendini tecrübe edebilir. Böyle olsa da bu yaratılış evresinin sonucunda ise Mutlak Öznenin kendini görünüşe taşıdığı hak ve had belirimlerine göre olan bitende olanların da Hakk'tan olduğu bilinci ile kendi hak ve had belirimlerinde istidadı kadarı ile Hakk'ı yaşadığının bilincini edinir/ edinmesi de gerekir. Her şey Hakk'tan ise hak belirimlerimize göre haddimizi bilmek, tinde erdemlere bağlı olarak yükselmenin gereğidir. Hakkaniyet ilkesi gereği ötekinin hukukuna bağlı olarak ahlak edinmek de tekbenciliği aşmanın gereğidir.

HALK ETMEDEKİ "NE İÇİN" İLKESİ:

Halk etme ve halk etme eylemi, Allah'ın kendini bilmesi veya kendini görmesi iradesi için değil, zatının iman ile bilinmesi, tavırlarının sonucunu görülmesi iradesi için gerçekleşir.Bunun ile beraber halk etme eylemi zatın kendi potansiyelinde gizil bulunan sıfatlarını aşikâr etmesi ve ürün verirken kendine duygusunda kazandığı karakter belirimleri üzeri kimlik edinmesi için gerçekleşir. Bu durumda zat olan halk ederken tinde de kendini halk eden ve tecrübe edendir.

Tecrübe eder derken; zatını değil, zatının potansiyelini sıfat belirimlerinde tin edinişinde deneyimlemesini kastetmekteyiz. Her tecrübe nesnesi üzerinden gerçekleşir. Allah da verdiği ürünler üzerinden sıfat, esma ve ayet belirimlerinde kendiliğini tecrübe edendir. Kendini tecrübe ederken şahsiyet olarak tinde kendini halk eder. Her halk ettiğinde ise halk ettiğini de yaşamsal olarak tecrübe edendir. Burada dikkat edilmesi gereken, Allah'ın zat olarak kendini bilmesi değil, halk etme eylemi üzerinden zatı zemininde sıfatlarını nesnesi üzerinden yaşarken potansiyelinde kendisini bilmesi ve öznelliğine nesne kıldıklarını da verdiği ürünler olarak bilmesi ile Âlim ismini de edinmesidir.

Her halk edilen, öznel kılındığı kadarı ile öznelliğin belirimi olan sıfatların gerçekleşmesinin nesnesidir. Her halk edilen, istidadı kadarı ile özden nasipli olduğu ölçüde Allah'ı öz varlığı olarak tecrübe edendir. Her halk edilen, kendisinden amaç edileni nedeni olarak bulurken, nedenini gerçekleştirdiği ölçüde Allah'a yaşadığı sıfatları üzeri geri dönendir.Her halk edilen, kendinden dışlaştırdıkları ölçüde kendini gerçekleştirendir. Her halk edilen, gerçekleşenlere tümelinde tanık olduğu ölçüde hak –gerçeklik belirimi üzeri hakikati olan Allah'a yol bulandır. Her halk edilen, bilincini edindiği hakikat bilgisi üzerinden Rabbi olan Allah'a yol bulandır. Her halk edilen, Rabbi ile nedenine bağlı olarak belirecek amaçta –yönelmişliğinde eylemde bulunduğu ölçüde bağ kurmuş olarak Rabbi olan Allah'a erme imkânı bulur.

Her halk edilen, öteki ile ilişkisinde, ilişkisi kadarı ile tin edinen olarak kendini bulur. Her halk edilen, ötekinin kendini gerçekleştirmesinin gerçeği olarak önünde durur. Her halk edilen, öteki ile tümelinde bir olduğunun bilinci kadarı ile bizliğe erer. Her halk edilen, kendi ile var kıldığı kadarı ile ötekini yabancısı değil, kendi gibi bilir. Her halk edilen, ötekini tümeline bağlı olarak aynası olarak bulduğu kadarı ile yabancılığı aşarak bizliğe –çok sesliliğe, çoklu uyumluluğa- kapı aralar. Her halk edilen, ötekini var kıldığı ölçüde sonuçta da kendine varoluş olanağı bulur…

Kendini deneyimlemenin heyecanı ise halk etmenin ne içinliğinin başlangıç duygusudur. Kendini keşfetmenin duygusu, yeni olanın görünüş bulması üzerinden gerçekleşir. Her yeni yaratım heyecana sebeptir. Tinde yenilenmek ise heyecanı canlı tutmanın gereği olarak hep yeniden ve özgün biçimde yaratımı gerekli kılar.

Allah için yaratım, kendi potansiyellerini keşfetmenin heyecanı ile başlar… Kendi için kıldıklarının değer niteliği kazanması ile devam eder. Bu nedenle Allah için anlam bulmaktan öte, var ettikleri ile değerler dünyasında yaşamak öncelenendir. Yaratım her ne kadar yasa ve ilkeler ile gerçekleşse de sonuçta anlam-değer bağlamında değerler edinimi ve değerler sonucunda ahlak edinimi üzerinden değerler dünyasında kendini tinde inşa etmeye döner. Bu nedenle kendini tinde özgünce ve ilkelerine bağlı olarak yasalar zemininde sınırsızca halk etmek Allah'ta gerçekleşendir. Bu durumda yaratım nesneleri, Allah için olmanın sonucunda Allah'ı Malik-ül Mülk kılar. Bu esma ile anlaşılması gereken ise O'nun değer kıldıkları ile kendine, hâkim olduğu bir dünya kurduğudur. Bu esma ile bilmekteyiz ki nesnesi üzerinden iradenin gerçekleşmesi ve amaca bağlı olarak da sürekliliği özneyi iktidar sahibi kılmaktadır. İktidar, nesnesi üzerinden iradenin, amaç edinilenin gerçekleştirilmesini gerekli kılar… Ki Allah bu nedenle Malik-ül Mülk esması ile zikredilirken, iktidar sahibi olarak da anılmış olunur.

Değerler, inancın nesnesi olarak tinselliğe –öznelliğe- zemindirler. Tinde kendiliğin varoluşsal düzeyde inşası değerler edinmenin sonucunda gerçekleşir. Bu durumda önemli olan ise değer olarak üretilene inanılmasıdır. Demem o ki evrenselinden bakıldığında inanç, sadece mahlûkata –insana ait bir varoluşsal belirim değil, Allah'ın da inandığı içeriğe bağlı olarak değer kıldığı ile yaşadığı bir gerçektir. Bundan dolayıdır ki inanç; değerler edinmenin gerçeği olarak kendiliğin, varlık –şahıs- zemininde varoluşsal –şahsiyet- olarak inşa etmenin gerçeğidir.

"Ben gizli bir hazineyim bilinmeyi istedim" hadisi kutsisi ile de bilmemiz gereken ise Allah'ın kendi zatının bilinmesi ve potansiyeline açılımlarında tanık olunmasıdır. Kendine tanıklık, kendini onatmak mükemmeliyetçi bir yaklaşım ile kendini değer olarak gösterme istencidir. Değer olana tanıklık ve değer olanı onamak ise öznel olarak kendini kıymetinde görmeye ve özgüvene neden olur. Bu da Kebir esmasının doğuşuna nedendir.

Bilinmek istencinde dikkat edilmesi gereken ise bilmekten öte, bilinmeyi istemiş olmasıdır. Yaratımın, kendi zatını bilmek için olmasından öte, kendi zatının potansiyelini keşfetmek ile alakadar olarak gerçekleştiğini de belirtmek gerekir. Kendini potansiyeline bağlı olarak keşfetmek, varlık olarak kendini bilmek değil, varoluşsal olarak kendini bilmeye sebeptir. Bu durumda Allah'ın, potansiyeline

tanıklığı, kendini varoluşsal olarak tecrübe edişi, kendine uyanış olarak Âlim esmasını görünür kılar.

Yaratırken hem yaratım nesnesini bilen hem de kendini potansiyellerinin gerçekleşmesinde bilen evrenselimiz olan varlığın, kendinden kendine olan serüvenini yaşamaktayız. Eser sahibi olarak yarattığının hep önünde olduğu içindir ki bizlerin O'na tanıklığı, O'nu bilmesi ve onaması gerçekleşirken, zaten O öncesinde bilendir. Bu nedenle bizlerin O'nu bilmesi, varlık birliği sebebiyle kendisini bilmesi anlamına gelmez.

Kâinat insan, insan ise Allah için halk edilmiştir. Zaten öznel olan tinin gereği olarak amaçsallıkta görünür. Nesnellikte/dışsal olanda amaçsallık/öznellik görülmez, nesnelliktesonuçsallık vardır. Tinsel olan (özsel/ öznel ve manevi olan) nesneye aşkın ve içkin olduğu içindir ki nesnel sonuçsallıkta tinsel amaçsallığı da görmek gerekir. Bu da mekanik bir doğadan daha çok organik bir doğaya tanık olmayı bilincin önüne koyar.

Organik doğada ise evrenseller bağlamın da insan doğaya duyarsız kalamaz. Önemli olan ise doğa üzerinden Rabb-ül Âlemin olan Allah'a tanıklıktır. O'na yönelmek veya zorunlu dönüşte bulunmak yaratımın amaçsal gereği olarak gerçekleşir. Bu nedenle insan, Allah için olduğunun bilinci ile nedeni olan Allah'ı eylemlerinde yaşamanın gereğinde kendini Allah için kılmalı/ bulmalıdır… Ki insan olmanın hilesinden O'nun nuru ile şuurlanması sonucunda kurtulabilsin. Böylece öz varlığına –öz kendiliğine insan uyanmış olsun. Bunun sonucunda ise insan üzerinden kendini gerçekleştirene hizmet etmek ile değerler dünyasında kendine uyanışı devamlı kılmak gerekir. Böylece nedenimiz olanı ereğinde olarak hakkı ile bulur ve hakkı gereği yaşarız.

"Kâinatı insan için, insanı kendim için halk ettim" hadisi kutsisinden; kâinatın sadece insan için halk edildiği düşünülerek, tekbenci olarak sınırsızca kullanabilir bir alan olarak görülmemesi gerekir. Bu hadisi kutsi de insanın Allah için halk edildiğinin vurgulanması kâinatın hangi amaca bağlı olarak kullanılması, işlenmesi ve yeniden üretilmesi gerektiğinin de aklı verilmektedir.

İnsan tekbenci olarak 'her şey benim içindir' diyeceğine, bu hadisi kutsi ile sorması gerekilen, kâinatın 'ne için, benim için' halk edildi' olmalıdır. Bu durumda; Allah'ın bilinmek muradı, insanı yer küreye halife kılma iradesi,ayrıca insanın Allah'ını bilerek kendisine ibadet –hizmet etme iradesi ve eylemleri ile dönmesinin öncelendiğini bilmek gerekir. İnsan için halk edilmenin, nesnellikte ve nedensellikte sebep-sonuç bağlamlarında kalarak, kâinat için halk edilmek

olmadığını anlamak gerekir. İnsan; Allah'ı ve sıfatlarını, esmalarını değerler olarak yaşamında idealize ettiğinde, nesnel ve neden kılınmışların hepsinin kendi için olduğunu Allah ile bulmuş olacaktır. Böylece insan, Allah için irade ve edimlerde bulunurken, kendi için de irade etmiş ve edimlerde bulunmuş olur.

ALLAH'IN ESMALARI:

Esmalar; potansiyel sıfatlar, potansiyel sıfatlar zemininde ideasına bağlı olarak karakter belirimi olan tavırlar olmaları belirlenimlerini gösteren kavramlar/ mefhumlardır. Bu bağlamda içeriklerine bağlı olarak dile aittirler… Ve tezahüre ait yönleri ile de müşahedeye aittirler. Zat,sıfat ve fiil öncelikli belirimlerin belirlenimidirler. Bu doğrultuda da zevk edenleri olmuştur. Eyleme bağlı olarak görünüş bulan esmalar ile Allah'ı doğada değil, doğa üzerinden tavırsal belirimlerine göre öznellikte/ tinsellikte biliriz/ buluruz.

Her bir esma, Allah'ın karakter belirimleri iken kimlikte kendini halk etmesidir. Esma içerik olarak potansiyelin tavırda beliriminin –duygusunda/ halinde yaşanmasıdır. Her yaşanan kendini sıfat belirimlerine göre tecrübe etmektir. Zatı ile kendini bilen Allah, sıfat ve esmaları ile kendini tavır belirimlerinin içerik halinde yaşayan, tecrübe eden ve keşfedendir. İnsan ise kendini yaşayan Allah'ı hakkı gereği kadarı ile had belirimlerine göre tecrübe eden/ etmesi gerekendir. Burada dikkat edilmesi gereken ise Allah'ın insanı tecrübe ettiğidir.

Bundan da tinsel düzeyde insandan ilmen veya diğer insani sıfatlarda beslendiği düşünülmemelidir. Çünkü insan düşündüğünde anlam vereni ve ürettiğinde de eser vereni esma tavırları gereği Allah'tır. İnsan kendini, edim ve üretimlerinde karakter ve kimlik belirimlerine göre üretir. Aslında ise Allah insanı, insan edim ve üretimleri üzerinden üretendir ve ürettiği insanın önünde duran ürün vericisi olarak aşkınında durur.

İsimlendirme, varoluşta olanı onamaktır, varoluşta olanı onarken de kendini de dolaylı olarak beyan ederken onamaktır. İnsanın mevcudiyeti isimlendirmesi de mevcudatı mahsusiyetinde –kendine has sıfatları gereği onaması ve imkân dairesinde mevcuda öznel olarak değer yükleminde bulunmasıdır. "Esmaları söyle" demek, mevcut belirimleri ona demek anlamına gelir. Böyle olsa da esmalar, dışsal duranı içsel ve özsel kılabilmenin –insanın kendine taşıyabilmesinin- aracıdırlar. Bunun ile beraber doğada olanlar esmalar ile hem tinsel alana/ iç dünyaya taşınmış olunur hem de değişmez belirimlerine göre varoluşları ruhsallıkta/ öznellikte -tinsellikte onanır. Böylece esma ile değer yüklemi kazanana öznel olarak bakışımda bulunulur.

Dilde kavramlar ile dış dünya, tinsel olan iç dünyaya taşınır iken dile bağlı edinilen içerik ile her şey normatif ve spekülatif değer düzeylerinde görülür. Esmalar inancın değer belirimi olarak öznelde Allah'a tanık olmamızın gereğidirler. Allah'ın varlığını onadığımız ve varoluşuna tanık olmamız esmalar ile gerçekleşir. Esmalar

nesnelliğe aşkın zata işaret ederken tenzihin ve dilde kavramda Allah'a tanık olmamız sebebiylede teşbihin bir kılındığı ussal olan varoluşsal belirimlerdir.

Esma, duygusunda yaşanılırken de nesnelliğe aşkın kendiliğin tecrübesi ile bekasında yaşanırlar. Esma kendi dışımızda olarak bağlayıcı olmaları ile de beklentilerimize karşılık veya yönelmişliklerimize neden ise fenasında yaşadıklarımızdır.

Eskiler esmayı zat, sıfat ve efal belirimlerine göre de kategorize etmişlerdir. Zati esma: Hay, Kayyum, Samed, Nur vb. olup zatının değişmezlerini işaret eder. Sıfat esma: Basir, Semi, Âlim, Mürid, Hâkim, Gani, Hüve vb. olup öznel değişmezleri işaret eder. Efal esma: Halik, Afüvv, Adl, Nasir, Fettah vb. olup nesnesi üzerinden fiil sonucunda görünüş bulan değişmez öznel belirimleridir. Böyle olsa da her esmaya tanıklık efal içerir ve zati esmalar haricinde sıfat ve efal esmaları hareket beliriminde gerçekleştikleri içindir ki edimseldirler, fiile bağlı gerçekleşirler.

Bunun ile beraber belirtmek gerekir ki esma rububiyetin ve ulûhiyetin ubudiyet üzerinden tanıklığı veya yaşanmasına göre de belirimleri olan değişmezlerine göre kategorize edildiği de olmuştur. Rububiyet esma: Rabb, Mürebbi, Afüvv, Hadi vb. veçheleridir. Ulûhiyet esma: Azam, Kebir, Azim, Kahhar, Celil vb. görünüş veçheleridir.

Esma, baki olan zatın –şahsın tinde görünüş veçheleridir. Esma ile nesneye aşkın olana tanık olunur. Esma ahlak düzeyinde idealize edildiğinde ise nesnesine aşkınsal olarak da tinde yaşama yükseltir.

ALLAH'IN AYETLERİ:

Ayet delil, işaret demektir. İspat ettiğini kendinde işaret edene ayet denir. Bu bağlamda doğada olanlar ve vahiyle bildirilenlere ayet denilmiştir. Ayet ile anlamamız gereken düşünce yolu ile akli düzeyde makullerine bağlı olarak bilinebilinir olan ve işaret ettiğini anlaşılabilinir kılanı anlamak gerekir. Ayet, işaret ettiğinin belirimi/ görünüşü olmaktan öte, işaret ettiğinin belirleniminin/ görülmesinin aracıdır.

Ayet, delile bağlı Allah'ı bilmeye çalışmaktır ki Kur'an'da ayetlerimizi enfüste ve afakta göstereceğiz denilir. Ayet; öznel tavırlarında değil, öznelliğin nesneleri üzerinden Allah'ı ussal düzeyde bilmeye ve O'na ilmen tanık olmaya neden us belirimleridir. Ayeti ile tanık olmak us ile bilinebilir olmasını gerekli kılar. Bu noktada "akıl etmez misiniz" vb. Kur'an ayetlerine sıkça rastlarız. Ayet, bilgisinde Âlim olan Rabbe tanıklığa nedendir. Ayetinde tanık olmak demek, bilgisini edindiğinle tanık olmak anlamını taşır. Buna burhan ile tanıklık da denilir. Nesnel olanın ayet hükmü taşıması, neden olanın amaca bağlı olarak nesnel kılınması sebebiyledir.

Her ayet, nesnel olarak nedenselliğe ve amaçsallığa işaret ederken usa tanıklığı ve ussal olanın öznel belirim olması nedeni ile Allah'a tanıklığı gerekli kılar. Bu nedenle mevcudatın, oluş bilgisinden, nesnel kılınanın bilgisinden mahrum olmak, öznelliğe de tanık olmaktan mahrum kalmaya nedendir. Nesnel olanın bilgisi hayret ile nesnesine tanıklığa sebepken, öznel olarak da yaratıcıya hayran olmaya sebeptir. Ayette hayret edilirken, ayetin sahibine hayran olmak, Allah'a ilmen yakin gelmenin gereklerindendir.

İlmen yakinde böyle olsa da ayetlerin –nesnel olanın içselleştirilerek/ öznel kılınarak verilecek yeni ürünler üzerinden yaşamsal kılınması, özvarlığın nesnesi üzerinden öznel tavırlarında yaşadıkları ile hemhal olarak kendisine yakin gelmeye sebeptir. Nesnesi olan ayetler üzerinden deneyime bağlı olarak yakin gelinen Allah'tır. Bu da keşfi olarak sezgisinde Allah'a tanık olmak anlamına gelir. Allah, ayetlerinin yaşamsal ve öznel kılınması üzerinden esma ve sıfatlarında da yakin gelinen, yaşanılandır. Bu nedenle ayet bilgisi ile insan, nesnellikten öznelliğe doğru ayetleri idealize ederken kendini de gerçekleştirendir. Bu ifadeleri kitabı mübin olan kâinatta olup-bitmekte olanlar üzerinden de düşünmek gerekir. Böylece ayet kavramını evrenselinde içeriğini doldurmuş olarak genelde görünüş biçimine göre anlamlı kılmış oluruz. İnsan yaşamına dikkat edilecek olunursa; mevcudat ve oluşta ayet hükmü taşıyan her şeyi öznel kılmakta ve kendini gerçekleştirirken Allah'ı –tanrısallığı yaşadığını görürüz.

Ayetleri ile Allah'ı anlamaya çalışmak olması gerekendir… Ama ayetleri üzerinden Allah'a yükselmek yaşanması gereken olarak insanın önünde durur. İnsan en büyük (ayet-el Kübra) ayet iken kendinin Allah'a gidecek yolda en önemli kavşak olduğunu görmelidir… Kendisini gerçekleştirirken yaşadıkları üzerinden kendiliğini Allah ile bulmalıdır. Her ayet delili olduğunun izini taşır. Kendini gerçekleştirirken nesnesi, kendi özvarlığına yaşadıkları üzerinden ayna tutar.

Ayet olan –nesnel kılınan- ile öznelliğe kapı aralanırken, kendiliğe de ayna tutulur. Ayet hükmü taşıyan nesnel olduğu kadarı ile öznellikten uzak ama ilişki ağında öznelliğe kapı aralar ve çanak tutar. Önemli olan ise şâhısa bağlı olarak özde aynılık varken, varlıksal belirimlerinde –varoluşsal tavırlarında- birlik ve ayet beliriminde ise bütünlüğün olduğudur.

Ayet beliriminin çok sesliliğinde düzen, tertip, uyum, denge, bütünlük, estetik vb. ile nesnel düzeyde birliğe ve tavır beliriminde ise öznel düzeyde de bizliğe tanık olunması gerekir… Şahıs olarak özün tekliği sebebiyle de bizlikte tecrübe edilenin aynılıkta kendiliğin sıfat belirimine bağlı olarak tecrübe edilişi olduğunu da bilmek gerekir. Özde aynılık, varoluşsal tavırlarında öznel düzeyde birlik, ayet beliriminde ise bütünlük –nesnel olanın ilişkide/ harekette birliği- varoluşsal dışlaşma sürecinde ussal olarak takip edilmesi gereken mertebelerdir. Özden bakıldığında yaratım ile kendinde öznel olarak tavırlarda çeşitlenmenin ve yaratım nesnesinde ise ilişkilerde bütünlüğün korunurken öznel belirimlerinde çeşitlenmenin sürekli ve zengin kılındığıdır.

Özde aynılık, sıfatlarda-esmalarda birlik, eylemde amaca bağlı gerçekleşen bütünlük, nesnel olarak görülen ayet beliriminde de ilişkide bütünlüğünü zorunlu kılar. Ayet belirimi üzerinden de öznel tavırlar ile tinde görünüş gerçekleşir. Her mevcut ayet belirimi olması ile de özde aynılığı, sıfatta birliği ve eylemde kendini gerçekleştirirken amaca bağlı olarak erekte istenen ile bütünlük içinde hareket eder.

İnsan, her ne kadar çatışkıda kendini bulmuş olması sebebiyle eylemde bütünlük göstermiyor gibi görünür. Böyle olsa da insan için çatışkı, kendisini potansiyellerinde gerçekleştirmenin gereği olarak nedenini erekte yaşamasına neden bütünlük edinimine sebeptir. Çatışkı ilişkilerde bütünlenmeye insanı zorlar ve insan çatışkı üzerinden amaca bağlı stratejik (taktiksel) düşünürken sibernetik düşünmüş olarak bilincinde bütünlük edinir. İradesini Allah'ta buluyorken de edimleri ile harekete dâhildir. Doğada us ve ürün verirken ilerleyiş ve tinde gelişim ile de görülecek olan ise insanın amaca bağlı olarak bütünlükte yaşam bulduğudur. İlmin çoğalması ve öncelenmesi ile görülmesi gereken ise halife, bilinmek ve

hizmet iradesi gerçekleşirken Allah iradesi üzerinden de amaca bağlı bütünlükte insanın kendi asli varlığına en önemli ayettir.İnsan kendini gerçekleştirirken, edimlerinde ve ürettikleri üzerinden Allah görünüş bulurken kendi aslına ayet hükmü kazanır.

Ayette, bütünlüğün sonucu olarak estetik, ustan daha çok öznelliğe taşımanın gereği olarak tezahür eder. Cazibesi ile kuşatıcı olana, böylece yakinlik bulmaya doğru yol edinilir. Bu doğrultuda ilişkilerinde sezilen olarak da kendisine eyleminde tanık olmak kaçınılmazdır. Bu durumda nesnesine –ayetine- aşkın bakışımda sezgisinde kendine tanıklık gerçekleşir. Tevhid de bu bağlamda gerçekleşir.

Tevhid, nesnesinde –ayetinde- Allah'a tanık olmak değil, nesnesi üzerinden eyleminde Allah'a tanık olmayı gerektirir. Bu nedenle tevhidi nesne ile öznelliği/ özneyi aynı görmekte olarak toptancı ve panteist düzeyde ele almak, zanda –yanılgıda bulunmaktan ibaret olur. Tevhid, nesnellikte değil, eyleminde öznel görülene tanıklığı gerektirir. Bu nedenle tevhidi ayet –nesnel olanın bilgi- belirimlerinde değil, ayet –nesnel olanın bilgi- belirimleri üzerinden eylemde görünüş bulan özneye öznel tavırlarında –ilkesel edimlerinde- tanıklıkta bulmak gerekir. Tavırları esma üzeri okursak eğer ussal düzeyde de Allah'a tanık oluruz.

Afakî ve enfüsi ayetler, usta Allah'ı bilmeye nedendirler. Melekelerimiz üzeri tinde yeniden üretildikçe yaşamın nesnel gerçekleri iken öznel kılınan gerçekleri olarak tinde yerlerini alırlar. Yaşananlar doğrultusunda yeniden üretilen, üretenin kendini Rabbi olan Allah ile bulmasına da nedendir. Ayetler değişmez olmalarına göre yaşamın değişkenleri üzerinden yeniden tecrübe edilirken veya öznel olarak değer edinimi ile yeniden üretilirken, insan aslı ile kendine uyanmaya yol bulmalıdır.

Ayetlere değişmez ilke veya değişmez yasalardır dersek eğer, değişmez olanlar ile ussal olarak Allah'a tanık olunabilineceğini ifade edebiliriz. Süreksizlikte değişmez olanlar ussallığı bize gösterir. Ayet olan değişmezler; dil, duygu (hâl), irade, arzu belirimleri ile amaca bağlı olarak öznel kılındıklarında öznel tavırlarda tinde çeşitlenmesinin –zenginleşmesinin öznel olguları olarak görülür.

Şuana kadar yaptığımız, her şeyin nedeni olan Allah'ı anlamaya çalışmaktır… Ve Allah'ı evrenseline bağlı olarak bilmeye çalışırken yaşamın her alanında görmeye çalışmaktır. Böyle olsa da sonuç itibarı ile Allah'ı sadece bilmek ve O'na tanık olarak tanımak tek amacımız değildir.Allah'ıdeğer olarak önümüzde duran, yaşanması gereken olarak görmek gerektiğini de anlamlı kılmaya çalışacağız.

TEVHİD:

En sığ manası ile tevhid; tek bir Allah'a iman etmektir. Tevhid, Allah'ın vahdaniyetineeylemde tanık olmaktır…Her şeyi hak görmek değil, her şey üzerinden hak olana tanık olmaktır; doğadaki Özneye,biçimde(/varoluşta) değil, varoluşeylemleriüzerinden tanıklıktır. Gerçek olan ise olay değil,olaydan öte edimsellikte -tinsellikte/ öznellikte- tavırları ile beliren Öznedir. Özneye ise olay ve olgusallıkta değil, olay ve olgusallıkta gerçekleşen edimsellikte beliren öznellikte tanık olunur.

Eylem –hareket-, öznenin belirimi olarak kendini gerçekleştirmesidir. Tamamı ile tinseldir/ özneldir, özseldir. Tevhid nesnesinde değil, nesnesi üzerinden gerçekleşen ilkeli eyleminde Allah'a tanık olmaktır. Bu durumda tevhid, nesnelliğe aşkın bakışımda öznelliğe tanıklıktır.

Tevhid; iman ile sezgide ve keşfetmek doğrultusunda da irfan edinmenin ilmi adıdır.İrfan –tevhid- bilgisi öznelliğin, bilim ise nedenselliğe bağlı nesnelliğin bilgisini edinmenin yöntemidir. Bilimsel olana yabancı kalmadan irfan edinmenin peşinde de olmamız gerekir.

Bu başlıkta işlenmesi gereken iki konu:

1. Teslimiyet. Müslimlik.
2. Barış/ selamet –sulh. Müminlik

Bu iki şıkkın; birincisi ilahi sıfatlar gereği ilahi iradeye fıtri olarak ve ilkenin gereği olarak eyleminde uymaktır. İkincisi ise kalben nefsi emmarenin -emir altındaki nefsin "kötü"lüğünden emin olmak, toplumsal düzeyde hukuk ve kalben vicdan sahibi olarak toplum genelinde etik ve ferdi olarak da ahlak sahibi olmayı gerektirir.

Her iki konu başlığını da **tenzih** ve **teşbih** bahisleri ile açmak gerekir. Din, ereğine –varlığa/ şahsa- bağlı olarak amaçsal gerçekleşen eylem düzeyinde tenzihten ibarettir. Nedenine bağlı olarak da din,insandanistenenleri anlaşılabilinir kılmak adına akli düzeyde teşbihten ibarettir. Teşbih, esma, ayet ve sıfat belirimlerine göre tümelinde (tevhid-ideasında) bakışım sahibi kıldığı içindir ki akli olarak da tenzihtir.

Allah'ı sıfatları gereği anmak –ifade etmek ve hakkı gereği yaşamak tenzihdir. Bununla beraber tenzih, mevcuda geleni hakkı –değeri gereği anmak –ifade etmektir. Çünkü her mevcudu hakkı gereği beyan etmek, sıfatı gereği iş gören Allah'tan nesnesini tenzih etmiş olmak anlamını taşır. Bu durumda nedeninde ve

değerinde hakkı gereği bilmek ve beyanda bulunmanın tenzih olduğunu belirtmek gerekir.

Bilgi bilimsel düzlemde tenzih konusuna bakıldığında yukarıda anlatıldığı gibi olsa da tenzih,dinde kulun kendisine uygulanan terbiye yöntemi olarak görülür. Allah zatında kendi ile kaim, başkası olmayan arı varlık olarak mutlak şahıs olduğu için; sıfatlar ve esmalar şahsının belirimi olarak tek ve evrensel oldukları için; amaca bağlı işlerinde rahmet üzeri bulunduğu için Kuddüs esması gereği tenzih edilemeyecek olandır. Bu nedenle hak ile zandan ve kötü ahlaktan kendini tenzih etmesi gereken kuldur. Kul kendini öz yarlığına uzak kılan, nefsi emmaresinin tutum ve davranışlardan terbiye ettiğinde, zanlardan kurtulup gerçek olan ile bakışımda bulunduğunda tenzihte bulunmuş olarak kendi olana erer. Böylece tenzih edilmesi gerekenin Allah değil,-varsaydıklarından yana tenzih edilmesi gereken- kendisi olduğunun bilincinide edinmeye yol bulur. Tenzih konusunu anlayabilmek adına: “kulum sen varsan Ben yokum, Ben varsam sen yoksun” hadisi kutsisini örnek verebiliriz.

Tevhit, tenzih ve teşbihte Hakk’a tanık olmayı gerektirir ki sıfat birliği ve esma bakışımı ile böylesi bir tevhit bakışımı mümkün olur.

Tevhitte önemli olan sulhu bulmaktırki tevhit ile bizden istenen; Allah’ı âlemle bir kılmak değil, zaten vahit olanı her olay ve olgu üzerinden tavırlarında müşahede edebilmektir. Bununla beraber tevhit; öz de olan Allah’ı, rabbi sıfat belirimlerinde yaşayabilmek için müslim olarak kötü huylardan kendini tenzih ederek kulun, ilkelerin gereğini eyleminde yaşamasıdır. Yani böylesi tenzih ile Allah kuldan rab tavır belirimleri ile kendini yalın bir biçimde görünüşe taşıyacaktır.

Bunlar ile beraber bu başlık altında işlenmesi gereken dört konu da;

- Zılli tecelli: Allah zatı ile sıfat ve esma tavırlarında, her hak belirimi üzerinde vahit olarak kendini fiilinde görünüşe taşıyandır. Nefsi emmarede kendi için tavırlarda bulunan ego sahibinin üzerinden de kendini görünüşe taşır… Ama kulun asıllarından uzak bir bilinçte, zihinde duyularda kalması, aklı maaşta menfaatleri doğrultusunda iş görmesi, ilkelere kıyasen örtük/ örten kötü tutum ve davranışlarda bulunması zılli tecellidir.

  Zılli tecelli dedikleri; hakikati hak belirimlerine göre yaşarken yaşadığına gafil olmaya derler… Nesnesinde, duygusunda kalırken, yaşanılan öz varlığa şuurundan yana örtülü olmaya denilir.Zıll demek, gölge demektir.

Zılli tecelliden kasıt, gölgesi –uzantısı- olarak nesnesinde insanın takılı kalarak kendini gerçekleştirmesidir.

- Asli tecelli: Hakk'ı hak belirimlerine göre her mevcut istidadı kadarı ile zaten yaşamaktadır. Önemli olan ise tenzih gereği ilkeye/ değişmezlere bağlı olarak Hakk için eylemlerde bulunurken Hakk'ı yaşadığının bilincinde olarak yaşamaktır. Bu da asli tecellidir. Asli tecelli dedikleri Hakk için tutum ve davranışlarda bulunurken, varoluşunu ereğinde yaşamaktır… Rabbini hakkı gereği yaşayabilmektir. Asli tecelli, öz varlığından itibaren kendilik şuuru ile nesnesi üzerinden kendiliğini yaşamaya denir. Uzantısı olmadan duygusunda esmayı, sıfatı hakkı ile yaşamak ve duygusunda samimi –hakiki- olarak Allah için eylemlerde bulunmaktır.

  Allah için olan, insanın kendi için olandır. Bu mertebede insan, asli olarak duygusunda yaşadıkları ile kendini gerçekleştirirken kendini Rabbi olan Allah ile bulur… Ki böylece kulluk, hak-had belirimi sınırlarında Allah için yapılan ilkeli -sahici edimler üzerinden Allah'ı hakkı ile yaşamaya nedendir. Bu durumda kulluk, özde aynı olunan şahıs ile kendini bulmak ve yaşamak ile özgürleşen insanın edinmesi gereken öznel bir mertebe olarak görünüş bulur.

  Zılli tecellide, kendini gerçekleştirmenin nesneleri kullanım aracı olarak hep tüketilenken, asli tecellide kendini gerçekleştirmenin nesneleri ilkeleri yaşamanın, onlara yükselmenin nesnesi olarak tinde yerini alır.

- Tecelliyi Berki: Berki, şimşek gibi parlak ve çok hızlı anlamında kullanılır. İnsan çıkmazlara düştüğünde veya Allah muhabbeti ile dertlendiğinde Allah'ın varlığını hissedeceği olaylar veya olgular ile karşı karşıya kalabiliri. Bazen duanın hızlı kabulü, irade edilenin aniden gerçekleşmesi, düşünülen bir şeye anında cevap edinilmesi vb. gibi durumlar Allah ile yakinlik ve muhabbet bulmaya sebep tecellilerdir. Bu gibi sıfat ve esma belirimleri ile Allah'ın kendisini kulu için görünüşe taşıdığı tavırsal belirimlerine tecelliyi berki denir.

- Tecelliyi Zati: Bu tecellide ayn-el ve hakk-el müşahedeler süreklidir… Ve Allah'a tanıklık tavırlarındaki süreklilikte gerçekleşir. Kul ise sürekli biçimde Allah'a tanık olma duyarlılığında bulunur. Tecelliyi bekride, kendini kulu için görünüşe taşıma olayları seyri seferin başlangıç aşamasında

gerçekleşir. Tecelliyi zati ise kul yaptığı nafile ibadetler sonucunda duyarlılık kazanması ile elde edilir.

Zılli ve asli tecelli ayırımını, siret ve suret bakışımındanda anlatmak gerekebilir.Zılli tecelli,mevcudun sireti/ özü ile ilişkisini kurmadan,sirette olanın(Baki olan) hak esma ve sıfatlarını surete (fani olana) yüklemek ve nesnel olanı dayanak edinirken özne olana örtük yaşamaktır.

Zılli tecelli, asli ile kemale ermemiş, ferdiyetini bulmamış ve şuurlanmamış olanın, kendiliğine,asli olarak tavırda olanın belirlenimlerini nesnel kılarak yüklemesidir. Bunun içindir ki arzularını biyolojik gerekçeleri ile emir kılan nefs, levm edilir… Bunun içindir ki asli Ben varken/ yaşanırken,ikilikte varsaydıkları ile "ben" diyen, kendini nesnel kılan zılli bendedir.İnsan aslı ile Benliğini bulurken, nesneleri –dayanakları- üzerinden edindiği, varsaydığı benlikte ben demek ile kendiliğinin hilesine takılı kalır… Gizli şirkte kendini bulur.

Hakikat ve mana ilham olur. Kendiliğine, nesnelliğe bağlı inandığı değerler ile varsaydıkları üzeri esma ve sıfat yükleyen,varsaydığı benliğindevaroluşun hilesinde kendini bulur. Nesnesine bağlı dayanak edinilenler ile varlığına inanılan, varsayılan ve sonradan edinilen benlik ile haktan, hakikatten ve tevhittenhabersiz olunur. Bu nedenle dinde tenzih; hakikatin, öz kendiliğin şuuruna ererek gerçekte 'ben' olana ermenin de gereğidir.

Öteki ile değil, kendinde kendi ile ben olan, ilişkide nesnesi üzerinden edinilen benlikte kendini görünüşe taşır. Böyle olsa da ben olan –şahıs- ile ilişkiler sonucunda nesnesi üzerinden edinilen benlik –şahsiyet- birbirleri ile karıştırılmamalıdır. Şahısta aynılık, şahsiyette ise tavırlarda birliğe tanık olunur.

Böyle olmak ile beraber: nesnesine bağlı olarak ilişkide, nefsi emmarenin irade, arzu ve duygu belirimleri üzerinden edindiği tekbenci benlik –şahsiyet kazanımı ile ilkelere bağlı olarak edimlerde Allah'ı hakkı gereği yaşamak ile edinilen benlik –şahsiyet kazanımı, duygusunda farklı iki benlik durumudur. Demem o ki Ben=Ben değildir. Ben ve ben zemininde benlik edinimleri arasındaki ince farkı görmek gerekir. Varlık zemininde aynı görünseler de nesnesi üzerinden benlik sahibi olan ile nesnesinde yitik kalan öznenin benlik belirimi aynı değildir.

TANRI TASAVVURLARI:

İnsanın düşünce tarihine bakıldığında Tanrı veya Tanrılar üzerine birçok görüş beyan edildiği görülür.

Monizm

Tek bir Tanrı'nın olduğu görüşüdür ki teizm ile aynı çizgide beliren itikatları içerir. Semavi dinler itikatlarında farklılıklar gösterseler de imanda Allah'ın şahsının tekliğine ve sıfatlarında vahidiyetine iman etmeleri sebebiyle monisttirler.

Bu Tanrı görüşünde asl olan; Tanrı'nın yaratıcı neden olduğu ve kâinat üzerinde egemen kuvvet sahibi olduğudur. Bu görüşün Tanrı'yı kanıtlama savları:

- Ontolojik Kanıt: Yaratıcı olacak ise varlığının mükemmel olması zorunludur. Kendisinden başka irade eden, hüküm eden ve egemen olan başka bir tanrının varlığının olmaması gerekir.Neden olan, kendinde noksansız olmalıdır ki halk ettiğinde değişmezliği, sürekliliği, tükenmez – baki- oluşu ile yarattıkları üzerinden kendinden bir şey kaybetmeden ihtiyaçlı olan olarak görünüş bulmuş olsun (Samed).Bu kanıt, yarattı ise eğer yaratmasının sonucunda noksansız iş görmesi üzerinden de edinilen kanıtı olarak ifade edilir. Sübhan sıfatı ile bağlantılı düşünmekte yarar vardır. Bu kanıt Kıyam-ı bi Zatihi sıfatı ve Samed esması ile ilişkilendirilebilir. Bu kanıt söylenen, varoluşu olan her olay ve olgunun, bir ilk nedeni olarak Allah'ın olduğudur.

- Kozmolojik Kanıt: Nedensellik kanıtıdır ki varoluşun nedeni olarak Tanrı görülür. Vacib-el vücudu bu noktada ufuk açıcıdır. Kıdem sıfatı ile de düşünülebilir.

- Düzen Ve Amaçsallık Kanıtı: Kâinattaki düzen ve sonuçta ereksel kılınmışlığa göre amaçsallığın oluşu Tanrı'nın varlığının kanıtıdır. Eser -saat- varsa müessir -saatçi- de var, görüşüdür.

- Ahlak Kanıtı: Tanrı vardır ki ahlaktan bahsetmekteyizdir. Tanrı olmasa idi iyi-kötü, yanlış-doğru gibi ahlaki belirimlerden yoksun kalınırdı. Tanrı'ya imanın yitirilmesi veya zayıflamasında ahlaktan yoksunluğa tanık olmak da bunu ispat eder. Rahmeti ilke edinmesi bağlamında düşünülebilir.

- Dini Tecrübe Kanıtı: Semavi dinlerden, nebilerden bahsetmekteysek; insan tarihi ile ilişkili olarak Tanrı'nın varlığının kanıtlanabilinir olduğundan bahsetmekteyizdir. Bu görüşe özellikle "Tanrı'yı ispat etmeye gerek yoktur. Sezgi ile zaten varlığı hissedilendir." Sloganı ile anlam verilmek istense de bu kanıt için, kadim bilgelik kanıtıdır da demek yerinde olur. Çünkü her kadim olan bilge, kendi içsel tecrübeleri sonucunda öznel olsa da birbiri ile aynı doğrultuda hakikate dair mesajlar vermeleri ile evrensel ve sonuçları itibarı ile de bilimsel bir nitelikte ifadelerde bulunmuşlardır. Bu da Tanrı'nın varlığını kanıtlar. Evliyanın, bilgelerin varlığı da O'nun olduğunun kanıtıdır.

  Bilimsel akılda istenen; nedene bağlı olarak kaynak belirimi ve etik gerekçeye bağlı olarak da kaynak belirtilmesidir. Kaynak olan ise referans verilerek zikredilir. Bu nâkile bağlı bilgi edinimi için geçerli olandır. Etik olarak da nâkile bağlı edinilen her bilginin referansı ile beraber zikredilmesi ise beklenir. Bu ayrıca sorumluluk bilinci gereği de olması gerekendir.

  Böyledir ama kadim bilgelikte kaynak; mutlak öz olan, yaratımın sonucunda da yarattıklarının tözü olan Allah'tır. Varlık mertebeleri varoluş düzeyleri olarak süreçte yaşandığında, aynı koşul, ihtiyaçlar ile karşı karşıya kalındığında birbirinden bağımsız ve habersiz olarak farklı kültürde, dilde ve tarihte olan insanların aynı sonuçlara bağlı olarak benzer veya birebir aynı ifadelerde bulunduğu görülür. Bu tarihsel süreçte birbirlerinden etkilendikleri fikrini edinmeye neden olsa da varoluş mertebe süreçlerinde aynı özden beslenildiği için aynı/ benzer durumlar ile karşı karşıya kalınması sebebiyle benzer araç (ibadetler) ve yöntemler (tarik -yol) ile aynı/ benzer sonuçlara ulaşılmasının kadim bilgelikte mümkünlüğü göz ardı edilmemelidir… Ama kadim bilgelikte, gerçeğe dair olanın evrenselinden hareket ile farklı tarih, kültür ve dilde ihtiyaca, taleplere ve beklentilere bağlı olarak her daim özgün bir biçimde ifade edildiği ve yaşama taşındığı da bilinmelidir.

  Kadim bilgelik; nakilden değil, Allah'tan nefeslenmektir. Zaten evrensel sıfatlara (düşünce, hayal gücü, irade vb.) bağlı olarak koşul ve ihtiyaçlar doğrultusunda beliren her gerçekleşmede asıl olana bağlı olarak üretimde

bulunulur. Bu da gerçek olanın, varoluş süreçlerinde de aranması gerektiğini gösterir.

Kadim bilgi, her zamanda gerçekliğini koruyan, kültürel değerlerde görülecek olan, kültüre sebep kült –değer olarak görünür. Kadim bilgi; nurdan, Allah'tan -aynı kaynaktan- beslenmenin ortak nokta olması ile Allah'ın hakikatine, ilkeler ile beliren evrenselliğine işaret eden kanıttır.

Kadim bilgi, dirimsel olanın, dirimsellikte karşılığı olan irfan bilgisidir. Dirimsel olduğu içindir ki her zamanda dirimselliğini, kültürlerin arka yapılarında canlı tutar. Özellikle mitlerde, ilkeler/ evrenseller/ zamansızlar ile kültürlerin kült –değer- olan kadim bilgi ile nasıl dokunduğuna rahatlıkla tanık olunabilir.

Bu bağlamda kültürler arası kaynaşmayı, kadim bilgide öncelenen ilkeler ile mümkün olduğunu/ olabileceğini görmek gerekir. Kültürler arası eklemlenmeler ise kültür nesnelerinin paylaşımı ve sahiplenilmesi ile mümkün olmaktadır. Bunu haricinde kültürlerde nesnesine bağlı edinilen nesnel kimlik belirimleri sebebiyle de kültürler arası kaynaşma/ birleşme görülmez. Çünkü kültür zemininde edinilen kimliklerde ayrıştırıcı olmak öncelenendir. Ayrıştırıcı kültür nesneleri, kültürlerdeki ortak evrenseller ile aşılmadan, kültürlere aşkın medeniyet kurulamaz.

Kadim bilgi, evrensellerin bilgisi ile kültürü namus çizgisinde dokur. Birey kültürde beliren değerler, aidiyetler ve sorumluluklar ileolması gerekeni belirli kılarken, kadim bilgide öncelenen ilkeler ile insan, yaşama izlek edinerek evrenseline açılan kapıyı aralar. Kültür nesnelerinde ve kültüre bağlı kılınan nesnel kimliklerde (Arap, Türk, Alman, kast sistemlerinde beliren kimlikler vb. durumlarda) ise ayrıştırıcı olmak öncelenirken evrenseline ermek, evrensel olanda buluşmak ötelenir.

Kadim bilginin öncelendiği toplumların/ kişilerin izleğine dikkat edilecek olunursa eğer Allah'a ermeye yol edindikleri görülecektir. Bu bağlamda tasavvuf önemlidir. Tasavvufta öncelenen ise ilmi ledün denilen kadim bilgiye Allah'ın öncelenmesi ile varılmaya çalışılmasıdır.

- Tinsel Kanıt: Bunlara ek olarak da belirtmek gerekir ki pratikte, ibadetler ile Tanrı'ya yaklaşmak mümkün olduğundan, ibadetlerden sonuç almak Tanrı'nın kanıtıdır.

- İlkesel Kanıt: Karmada adalet ilkesi ile insanın kendi yaptıkları ile yüzleşmesi de Tanrı'nın kanıtıdır.

- Ayetsel Kanıt: Sözü, varlığının senedidir. Dua edildiğinde icabet etmekte, hayır yapıldığında yaşam sevinci vermekte ise kendisine sözünün gerçekleşmesi sonucunda tanık olmak varlığının ispatıdır.Bu ispatları isteyen bilgisi kadar çoğaltabilir.

Deizm:

Tanrı- kâinat ikiliğinde her ikisinide birbirinden ayrı gören itikattır. Deistler için Tanrı, aklen ispat edilebilir, varlığı kabul edilebilirdir, ama Tanrı kâinatı halk ettikten sonra yasalar ile işlevsel olarakkendi başına bırakmıştır. Tamamı ile mekanik doğa yasaları doğrultusunda bir yaratıcıya inanmanın ürünü olan bu görüşte dikkat edilecek olunursa, şirkte oldukları net olarak görülür. Kâinatı Tanrı'dan bağımsız düşünmek,kâinata asli olarak varlık atfetmek olur ki bu da şirktir. Bunun ile beraber belirteyim ki; mekanik doğa anlayışının sonucunda böyle düşünülmüş olunsa da bu görüşe monist Tanrı görüşünde olan Yahudilerin de -sadece tenzih itikadı sebebiyle- deizme yakın durduğu görülür.

Panteizm:

Tanrı'yı doğayla özdeş kılan, bir gören itikattır. Ussal uzantılarını Parmanides'e kadar bağlamak mümkündür. Yeni Eflatuncuların babası Plotinus, kısmen de olsa Vahdeti Vücut görüşünün babası Muhyiddin Arabî, Spinoza vd. birçok düşünürün bu görüşte olduğu bilindiktir. Baba-oğul-kutsal ruh üçlemesi ile Hıristiyanlığında panteist bir çizgide olduğu rahatlıkla görülür. Özellikle Arabî ve Spinoza'nın panenteizm uzantısında da bulundukları görülür. Panteizm, politeizmden farklı olarak Tanrı'yı kuvvetlerinde ve doğada bütünler. Pan, eski Yunanca da bütün anlamına gelir.

Panenteizm:

Kamu tanrısalcılık diye de bilinir. Bu inanışta Tanrı irade sıfatı ile kâinatta iş gören olarak öncelenendir.İradesinikâinat üzerinden gerçekleştiren tanrı anlayışıdır.

Panteizmden faklı olarak Tanrı'nın her şeyi kendi özünden halk ettiği, halk ettiklerinin ilk devindiricisi olarak aşkında bulunan ve halk ettiklerine içkin olarak onlara –iradesini gerçekleştiren olması ile-egemen olduğunun ifade edilişidir. Panteizm gibi "her şey Tanrı'dır" denilmekte ise panteizmin uzantısı ve geliştirilmişidir de diyebiliriz. Panteizmden farklı olarak "her şey Tanrı değildir" denilmek istenirse eğer; Kur'an çizgisinde, İslam tevhid itikadına da yakın durur… Ama eksik bir içeriğe sahiptir.

Politeizm:

Politeizm, çok tanrıcılık inanışıdır ki tam anlamı ile İslam'da ki karşılığı şirktir. Eski antik din anlayışlarının çoğunda görülür. Tek Tanrı'ya inanmadan kutsal kabul edilen totemi put edinen (fetişizm) veya tek Tanrı'ya inanmak ile beraber tanrısal kuvvet atfedilenlere de inanmak (henoteizm) biçiminde görülür.

Ateizm:

Ateizm Tanrı tanımazlık görüşüdür. Bazı teistler her ne kadar evren üzerinden Tanrı'nın varlığını ispat etmek derdinde iseler de ateistler de evrenin kendiliğinden var olduğunu, evren dışı yaratıcı ve yapılandırıcı bir güce inanmamak gerektiğini ifade ederler. Duyusal gerçekliliğe inanırlar ve materyalisttirler. Nesnel çizgide düşünerek sebep-sonuç ilişkisinde görülen nedenselliğe bağlı olarak varoluşun gerçekleştiğine inanırlar. Bu nedenle pozitivisttirler.

Ateizmin savları:

- Kötülük Savı: Tanrı olsa idi kötülük olmazdı. Bu kanıt, tinde diyalektiğin gerekliliğinden yoksun düşünülen sığ bir kanıttır… Ki bunun içindir ki hayır ve şerrin Allah'tan olduğuna iman edilir. Hak batıl üzerinden kendini görünüşe taşır. Ayrıca ifade etmek gerekir ki her iş amaçsallıkta ereğinde nedenlenerek hikmetinde gerçekleştiriliyorken Allah için kötülüğün olmadığını belirtmek gerekir.

- Madde Savı: Maddenin varlığı ve maddeselliğe bağlı devinim kendi dışında bir yaratıcıyı inkâr etmeye yeterlidir. Bu kanıt da nurun bilgisinden yoksun ve Tanrı'nın nuru ile maddenin öz cevheri olduğundan da yoksun, sığ bir savdır. Bu savda ki akli çizgi, sebep-sonuç ilişkisinde nedenselliğe bağlı olarak nesnel zeminde düşünce ile görünüş bulur.

- Toplumsal Sav: Bu sav ile de akıl ile toplumsal yapısallıkta yaşayan insanın akli bir varlık olarak Tanrı'ya ihtiyaçlı olmadığı ifade edilir. Bu savda da Tanrı deist olarak ötelerde zannedildiğinden olsa gerek ki insanın sıfatlarının Allah'ın sıfatları olduğu hiç düşünülmemiştir.

- Evrim Savı: Her şey bing-bang ve evrimin sonucu kendiliğinden var iken Tanrı'dan bahsetmeye gerek yoktur denilir. Mevcudatı ve olaylarını kudretinden –bing bang'e de (büyük patlama) sebep olan- halk eden Allah iken mevcudatı ve olaylarını zaman içinde görünüşe taşıyan da Allah iken; bu savda Allah'ı inkâr etmek için yeterli bir gerekçe değildir. Zaten evrim bir teoridir; gerçekliği ispat edilmiş olsaydı dahi Allah'a iman etmeye de engel değildir. Bing bang'tende bahsetmekteysek eğer; nuru ile kendinde coşkunluğundan bahsetmekteyizdir ki bu da Allah için bir patlama olmaktan öte, kendinin coşkunlukta belirimidir.

  Bu şıklar kanıt olmaktan öte savdırlar. Farklı düzeylerde bu savlar artırılsa da hakikate kıyasen bir anlam taşımazlar. Allah'ı hakkı ile tanımayanların kendilerine uydurdukları akli yalanlar olmaktan öte de değildirler.

Agnostisizm:

Tanrı varlığının bilinemez olduğunun savunda bulunan itikattır. Bu itikada göre Tanrı'nın varlığı mahiyeti itibarı ile ya kimse tarafından bilinememektedir ya da varlığı ispat edilemez olandır. Yani Tanrı bu itikat sahipleri için; varlığı sınanamaz olduğu içindir ki bilinemez olandır.

Bu itikat görüşlerinden bahis etmemizin nedeni, Kur'an'a bağlı olarak tevhid itikadının nerede olduğunu görmemizdir. Allah her şey değil, zatı ile her şeye içkin, sıfatları ile her şeye aşkınsal olması ile tavırlarında müşahede edilmesi gerekendir. Doğadaki olgular kendiliği değil, edimlerinde kendiliğini yaşamasının nesneleridir. Panenteizm, tevhid görüşüne en yakın görüş olsa da eksik durur. Özellikle panteizmin uzantısı anlamında içerik yüklendiğinde tevhid itikadından da uzaktır. Kendinden ve kendinde olan kendidir görüşünden farklı olarak; kendinden ve kendinde olan kendiliği değil, ayrıda değil görüşü benimsenmiştir. Olan Tanrı değil, Tanrı'nın tavırlarında görünüşe gelmesinin nesnesi olarak görmek gerekir… Ki Tanrı'yı olanların kendiliği değil de zamansızlar ile tavırlarında müşahede etmemiz de bunun kanıtıdır. Özneyi nesnesi kılmak, Kur'an bahis konusu olduğunda İslam tevhid itikadında yoktur. O ki Nur'dur, Rabb-ül Âlemindir; âlemlerde olanlar değil, âlemlerde olanların öz kendiliğidir.

Tevhid, nesnellik –doğa- zemini üzerinden kendini öznel sıfat, esma belirimleri ile gerçekleştiren, erekte bulunan Allah'a bakışımda bulunmaktır. Tevhid, erekte olan Allah'a yönelerek tenzih edilen nefsi emmare üzerinden Allah'a ermenin de yöntemidir.

Tevhitten amaç; "la keyfi ve la misli" olarak Allah'a tanıklık olmaktır. La keyfi tanıklık; öznel olan her türlü haz, arzu ve menfaatten arı olarak Allah'a tanık olabileceğimizdir. La misli tanıklık ise duyular ile ölçüde –sınırlarda imkânlı kılınan ve süreksizlikte zamana ait kılınandan öte, iman ile tavırlarında Allah'ı müşahede etmek anlamını taşır. Hazreti Ali'nin de dediği gibi "bu –duyusal- gözler ile değil iman dolu gözler ile Allah'ı görürüz." Tevhid, Allah'ı zamansızlar ile müşahede etmenin; fani olandan Baki olan Allah'ın veçhine yönelmenin ilmidir. Fani ve imkâna –sınırlı kılınmış zamana- ait olanı Allah görmenin ilmi değildir. Sadece la keyif bakmak doğaya tanıklığa sebeptir. Bu nedenle la keyfi olmak ile beraber la misli görüşte iman ile Allah'a tanık olmamız gerektiğini belirtmek gerekir.

Tevhid bir anlamı ile de Allah'a perdelerinde değil, perdelerin arkasında işlerinde -eyleminde tanık olmaktır. Böyle olsa da Allah'ın zatını insan dışarıda bulamayacağı içindir ki Allah'ın zatını/ şahsını kendinde bulacaktır. Yani insan ve doğada olanlar –imkânlarından bakıldığında O değildir ki O kılınabilinir olsunlar. Allah zatında dışarıda bulunamayacak olan olduğu içindir ki özde bulunacak, öz varlığımız olandır. Özde içkin bulunanı, toptancı bir ifade ile doğa ve doğada olanlar kılmak, kendiliğin mahiyetinden öte, bir kılma –zorlama çabasıdır.

Zaten her düşünce, dilin doğası gereği ikilikte öteleme ile gerçekleştiği içindir ki düşüncede –aynı, öyledir kılma çabaları mahiyetine tanık olmaktan öte, ne olmadığına tanık olmamıza sebeptir. Bahsettiğimiz tevhid dahi her ne kadar gerçekçi olsa da Allah'ı ikilikte müşahede etmektir… Ki tamda bu noktada hileyi rabbanidir. Çünkü müşahede edeni, öz kendiliği olan Allah'a öteler. Bu nedenle insanın ötelerden, kendine, aslına dönmesi ve aslı ile kendini bulması hileden kurtuluşun gereğidir. Tevhide bağlı uslamlamalar sonucunda -olsa dahi- edinilen ilimle gelen her tanıklıkta, tanık olan aslı olan kendisine örtülü olarak bir tavır beliriminde Allah'a özne değil, öznelliğinin beliriminde tanıktır… Ki bu durumda da Allah'ın şahıs –zat mahiyetine örtülü kalınır.

Demem o ki;Allah'a öznel belirimleri olan tavırlarında, zamansızlar ile veçhelenmesinde tanık olabiliriz ama şahsını kendimizde yaşadığımız olarak bulmadığımız sürece hilede kalırız. Bu bağlamda iman dahi hiledir. Çünkü ikilikte gerçekleşir. Demem o ki tevhid, Allah'a Baki –zamansız veçhelerinde tanık olmanın ilmidir, nesnel olgusal –duyusal- olana aşkın bakış sahibi olmaktır…Ama öz

kendiliğe de örtünmek durumunda insanı bırakır. Allah'ı tevhid ile bileceğiz, zamansız tavırlarını yaşarken bulacağız ve nuru ile diriliğinde yaşadığımız olarak kendisine zatında kavuşacağız. Ayrıca, sözünü gerçekleştiren olarak gerçek kıldıklarında kendisine tanık olacağız.

Doğada olanlar -nedeni kendi olmayanlar-,nedeni kendi olanın kendisi değildirler. Nedenleri olan Allah'tan ayrı da değillerdir ki ikilikte görülsünler. Allah'ın tavırlarında görünüşünün nesnesidirler –ilinektirler. Allah'ın ne olmadığının kanıtıdırlar. Şahıs olduğunun da işaretçisi olan delilleridirler. Zaten duyusal düzeyde her nesneye ne-liğinde tanık olunur; mevcuda Allah'tır diyerek mevcudu kendi ne-liğinden ötelemek, gerçekliğinin dışında onu görmek, istediğimiz gibi kılmaktan öte değildir. Her varoluş mertebesini kendi düzleminde hak belirimlerine göre bilmek ve diğer mertebeler ile zorunlu ilişkilerinde hakkı gereği zevk etmek gerekir.

***

Bu anlatımlar ile beraber özellikle belirtmek gerekir ki; yukarıda belirtilen Tanrı tasavvurları, neden Tanrı anlayışından itibaren tasavvur edilen itikatlardır. Tevhid itikadının bunlardan farklı olarak itikat ilkesinde, erek Tanrı anlayışının hâkim olmasıdır. Bu nedenle Tanrı; teorik ifade edilmekten öte, pratik yaşamda amaçta yönelinen ve sonuçta kendisi müşahede edilendir. Neden Tanrı'yı kabul etmeyebiliriz ya da yaşamın her alanını O'nunla anlamlı kılabiliriz… Ama neden Tanrı olması ile beraber erek Tanrı olarak önümüzde duran Tanrı'ya değerinde yönelmiş olarak sonuçta tanık olabilir ve erebiliriz.

Tevhid bahsi, yakinlik (kurbiyet) bahsini de içerir. Her tevhid mertebesinde Allah'a yakinlik bulunur. Yakinliğin başı ise iman ve duadır.

DİN VE İSLAM:

Din, amaca bağlı eylem bütünlüğünde nedenselliğin –ne için ise onun- gerçekleştirilmesidir, hikmetin amaca bağlı olarak açık edilmesidir. Din inanç dünyamızın belirimlerini içerirken, ne için olunduğunu belirli kılar ve neye göre yaşanması gerektiğini idealize eder. Bu bağlamda din, değerler dünyamızda gerçekleşen bir olgusallığa sahiptir. Sebep-sonuç ilişkilerinden daha çok öznel olarak sebep-gerekçeye bağlı olarak yaşamın Allah'a göre tinsel alanda idealize edilişi din olarak görülür.

Din kavramı itibari ile soyut olandır… Belirlenmiş değerlerine bağlı olarak yaşandığında gerçekleşendir. Din, inanca bağlı yaşamın anlamlı kılınması ve yaşamın neye göre yaşanacağını açık ederken, evrensellerin öznellikte, öznel edimsel olarak dışlaşmasının hukukunu içermesi gerekendir. Evrenselleri öznellikte açık etmeyen din, din olmaktan öte hurafedir.

Din, kültüre sebep külttür -değerdir/ değerler bütünüdür. Kültürde karşılık bulduğunda ve hikâyesinde yeni kuşaklara aktarılırken, duygusunda öznel kılınan olarak hep canlı tutulandır. Bu nedenle din, tinsel dokusallığı ile inanç dünyasının vazgeçilmezi olur. Hukuki çerçevede kurumsallaştırıldığında ise erk olarak bütün yaşam alanlarında görülen yapısallığa sebep olarak medeniyetin oluşumunu önceler. İnanca göre belirli bir dünyada inanların, inanç ilkelerine göre ortak kimlik edinimi ilişkilerinde medenileşmeyi sağlarken, medeniyetin kurulmasını da önceler.

Din, inancın erki ile inanlarını kurumsal yapısallığında baskı altında tutmak, çıkar amaçlı olarak ilişkilerinde yönlendirmek için kullanılmakta ise kişi ve grupların tekelinde inananları için tehlikelidir. Din insanın hak-had belirimlerine göre kendini gerçekleştirmesinin –hikmetini, ne için olduğunu bulmasının gereği iken inananın bundan uzaklaştırılması dini din etmekten çıkarır. Dini zulmün aracı kılar.

Önemli olan ise dinde, evrenselleri yaşamın her alanında hakkı gereği yaşamaya neden alanların açılması ve yapılanmaların tesis edilmesini sağlamaktır. Dinin amacı dışında her aşırı yapılanma, inananı kendi öz varlığına yakın kılmaktan öte, öz varlığından uzaklaşmaya nedendir. Semavi olan din, bir noktada da inananın iç dünyasını da değerleri bağlamında yapılandırdığı içindir ki iç dünyada Allah'a yakin gelmenin duygularını da oluşturmak zorundadır. Böylece duygusunda buldukları ile inanan, öznelliğine –kişilik belirimlerine ve dış dünyada beliren dinin yapısallığına da aşkın olarak kendini semavi alanda da bulabilsin. Semavi olanın

inananı semavi de kılması gerekir. İnananını semavi kılmayan din, din olmaktan öte çıkarların, cebir ve şiddettin aracıdır.

Her hakiki olan evrenseli ile zamansız olana taşınmayı kendinde içerir/ içermelidir… Ama her hakiki olan suni ve sahte olana karşıt olarak görünüş bulur. Hak olanın batıl üzerinden kendini gerçekleştirmesi ve görünüşe taşıması diyalektiği sebebiyle, dikkat edilmesi gereken, dinde batıla düşmemektir. Dinde, değerleri hakkı gereği yaşamama zayıflığı ve aşırılılığı, yozluğa nedendir ki dinden amaç edilen iç dünyaya taşımak gerçekleştirilmesi gereken iken, dışa dönük kılınan inananın, dış dünyada kalındığına tanık olunur. Elbette ki din dış dünyada da yapısal kılınır… Ama her yapı gibi liyakat esas alınarak yapının işletilmesi gerekir. Ki gönülde karşılık gören dinden, inananlar soğutulmasın. İnanç kalbidir… Bu nedenle kalbi olanın duygusu öncelenmelidir ki değerinde yaşanabilsin. Kalbi olanın duygusunda yaşanmasına engel olabilecek yapısallığa ve yapısal uygulamalara da dikkat edilmesi de gerekir.

Din olarak İslam, Âdem'den Hatem'e semavi din olarak Allah'ın kendisine seçtiği tek dindir. "Allah katında din İslam'dır" denilirken de bu anlamlı kılınır… Ve sebep-gerekçeleri üzerinden çatışkıda kendini bulan inananın, çatışkıyı yok kılması, yok etmesi veya yok sayması ile yaşayacağı bir din olmaktan ötedir. İslam'da çatışkıya aşkın nasıl yaşanabilineceği gösterilirken, gerçekçi olarak yaşamın nasıl yaşanması gerektiği öncelenir. Böylece İslam, selamete, sulha davet olarak inananı akıbete göre yaşaması gerektiğinin telkinini içerir. Akıbet -gelecek ise inananı gerçekçi kılar… Akıbete bağlı tecrübe edilenler ise gerçeklere -ilkelere göre yaşamasına nedendir.

Âdem'den Hatem'e İslam, teklif yönü ile Allah'a iman, akıbete göre yaşam ve salih amel ilkeleri ile özetlenir.

Âdem'den Hatem'e İslam; fıtrat dini, hanif din, hak din sürecinde barışa davetin dinidir… Ve barışa davetin dini olarak İslam adında görünüş bulur. Fıtrat dininde insanın fıtratı ile –nedensel kılınmışlıkta- barışık olması kendini İslam kılar. Hanif dinde insanın Rabbine teslimiyeti –ilkeleri edimlerinde göstermesi- doğrultusunda değerler yaşantısında –iç dünyasında öznellikte ne için olmasında- barışı bulması kendisini İslam kılar. Hak dinde ise insan toplumsal yaşamda barışı –selameti hukuk/ vicdan ile- bulması ile İslam olur. Her dinin idealinde olan gerçekleştiğinde, selamı –barışı- da edinilmiş olunur.

Son din olarak İslam ile kast edilmekte olunan ise geçmiş İslam sürecinden (yukarıda bahsi geçen) öte değildir. İslam olma sürecine aşkın olarak insanın iman

ile idealinde bulduğu Allah'ı, erdemler olarak ahlak beliriminde yaşamasıdır… Ve Rabbi olarak kendi üzerinde –hakkı olan- ve her şey üzerinden –had belirimlerinde- bulduğu Allah'a göre kendini gerçekleştirmesidir. "Allah'ın ahlakı ile ahlaklanın, sıfatları ile sıfatlanın" hadisi şerifi de buna işaret eder. Nedeni olanı ideali olarak ereğine alan insan için son olan, idealinde olan ile kendini gerçekleştirmesidir ki bu da insanı İslam kılar. Son din demek; evvel olanın ideal olan olarak sonda yaşanması ile kendisine taşınılması anlamına gelir. Bu doğrultuda dinini ikmal eden dindardır, ikmal etmeyene ise dini-dardır.

Dinden amaç edinilen; insanın doğası gereği iç dünyasındaki ve dış dünyasındaki çatışkısını bitirmesi değil, çatışkıya aşkın olan barışıklıkta yaşamayı öğrenmesidir. Böylece insanın doğa zemininde tinde yaşam edinmesi öngörülendir.

Bilim ile doğayı biliriz/ tanırız, tanık oluruz ve doğayı kullanabilinir kılarız. Din ile de Allah'ı biliriz/ tanırız, tanık oluruz ve O'na ermeye yol ediniriz. Din, her şeyin varoluş nedeni olan Allah'a amaçta yönelmiş olarak O'na yakin gelmenin ve bu doğrultuda da O'nu istidadımız doğrultusunda hakkı gereği yaşamanın belirli kılınan yaşam çizgisidir. Din amaçsal kılınan yoldur; idealinde ise bulunan Allah'tır. İdeal olana göre yaşamak ise dinde gerekli görülendir. Bilim ile de bilme nesnesi ne ise nedenselliğine bağlı olarak bilmeye çalışırız/ biliriz. Doğayı bilim ile bilmek ile de mevcudatın Allah olmadığının bilgisini de ediniriz. Bilim ilkesi gereği nedenselliği arar; dinde ise erek belirimi ile ideal olan Allah'a göre yaşam ile Allah hakkı gereği yaşanmaya çalışılır. Bilim bilmenin, din ise değerlerde hakkı ile yaşamanın çizgisinde görülür.

İslam son dindir demek; insanın ne için olduğunu belirli kılan nedeni olanı –Allah'ı-, idealine –iman ile-alarak ereğinde yaşaması ve ereğinde kendini gerçekleştirmesidir. İnsan, nedeni olan Allah için olduğunun bilinci ile ideali olarak O'nu ereğinde yaşamadığı sürece, kendinin nedeni olan gerçekliliğini gerçekleştirmemiş olarak barışı –İslam'ı- bulucu değildir.

İmanda birlik olsa da itikatlarda farklılıkların, dinler tarihinde vahiyi ve taşıyıcılarına bağlı olarak yorumlama düzeyinde görülmesi söz konusu olandır.

İslam'ın şartları ve imanın şartları ve farz/ zorunlu olan ile seçime bırakılmışları da işlemek gerekir. Din öğüt ve tekliften ibarettir. Teklif edilen iman ve hüviyettir, öğüt edilen ise sonuçlar öngörülerek ahlaki erdemler doğrultusunda yaşanmasıdır.

İslam başlığı altında dinler tarihi işlenmelidir. Bu doğrultuda insanlık tarihinde din evreleri görülmesi gerekendir. Bunlar:

1. Doğa kuvvetlerine bağlı olarak beliren dinler. Politeizm, Panteizm/ Şamanlık.

2. İnsan tasarımına bağlı gelişen tasvir dinler. İrade ettiğine tapınmak. Putperestlik/ Paganlık.

3. Tek tanrılı dinler. Monoteizm.

4. Semavi/ duyuma, Tanrısal söz ile gelişim bulan dinler. Bu dinler de sürecinde; fıtrat dini, hanif din, hak din ve İslam sürecinde işlenmesi gerekendir. Özellikle; nebiler tarihi ve davette ortak bildiri/ davet – söylevde birlik- işlenmelidir.

    - Fıtrat Dini: İlkelerin, idea olarak potansiyelde bulunması ve ferdi olarak koşul ve ihtiyaçlar doğrultusunda gerçekleşmesidir. Bu düzeyde ilkeler zılli veya asli yaşanabilinir. Fıtrat mertebesinde din, fıtri gerekçelere bağlı olarak nesnel olan üzerinden kendini gerçekleştirmek vardır.

    - Hanif Dini: İlkenin, iman ve düşünce üzerinden idealinde gerçekleşmesi için, ferdi olarak yapısal bir bilince doğru evrilmek ve sonuç itibarı ile ilkeleri idealinde yaşamanın dinidir. Hanif dinde esas olan ferdin ilkeye göre yaşam biçimi edinmesidir. Hanif dinde, tinsel yaşamda/ tinsel-öznel olan iç dünyada ilkeler ile biçimsellikte insanlığını bulanın edimlerinde ilkeye bağlı kendini gerçekleştirmesi söz konusudur.

      Hanif dinde doğa zemininde yaşanırken doğada olanlar, sürekli olan Allah'a göre ilkesinde iç dünyaya taşınırken anlam itibarı ile hak değerinde görülerek tinde yerini alırlar. Bu bağlamda doğada olanlar Allah'a ulaşmanın araçlarıdır. İlkesel yaşama göre iç dünya edinmenin, iç dünyada insanı inşa etmenin din mertebesidir.

    - Hak Dini: İnsan nefsi emmare/ biyolojisine bağlı içgüdüler sahibi olduğundan dolayı zaaf ve kötülüğe meyillidir; toplumsal düzeyde ilkelerin yaşanması talep edilir. Bu durumda ilkelerin toplumsal düzeyde gerçekleşmesi için hukukun zorunlu görüldüğü dindir.

- İslam Dini: Çatışkıda insan tininin gereğini ararken; ferdi veya toplumsal düzeyde çatışkıya aşkın ve hikmetine bağlı yaşamayı, insanın hakkı olan ile edindiren dindir. İyilik, doğruluk, zaaf ve kötülük ile beraber insan tininde çatışkıda/ diyalektikte, çatışkıyı aşmanın gereği olarak tezahür eder. Güzellik ise çatışkıya aşkın edinilen olarak iyilik ve doğruluğun sonucunda yükselinecek olan ilkedir. Bir nevi İslam güzellik idealinde tinde güzel olan ile hikmeti gereği yaşamayı edinmektir.

İslam'da gerçek olan Allah'ın zatıdır ve Allah'ın zatına ve O'nun tavırlarına göre idealinde nasıl yaşanması gerektiği, amaç edinilmesi gerekendir. "Hakk'tan geldiniz Hakk'a döneceksiniz", "her şey aslına rücu eder" gibi ayetler ışığında bu mevzunun tinde sibernetik bir işlevselliğe haiz olduğunu özellikle belirtmek gerekir.

Ayrıca belirteyim ki din Allah'ın dinidir; kişi ve grupların adına din olmaz. İsevi, Musevi, Muhammedi din diye din ayrımına gitmek, dinden yana cahil olmak anlamına gelir. Bu gibi tanımlamalar İslam olarak Allah dininde ihtiyaca bağlı gelişen ekol belirimlerdir.

İslam itikat yapılanmasında da sorgulanan bir konuda dinin kimin için olduğudur. Bir itikat mezhebinde "din Allah içindir"; başka bir itikat mezhebinde ise din, "insan içindir" Aslında ise insan için olan da Allah'ın insanda kendini gerçekleştirmesi öncelendiğinden dolayı, insan için olanın Allah için olduğunu özellikle belirtmek gerekir. Bu da tevhidin gereğindendir.

Din nübüvvete bağlı olarak velayet edinilmesini gerektirir. Bu bağlamda velayet ve nübüvveti de alt başlık olarak belirtmek gerekir.

Nübüvvet:

Nebi haber verendir. Haber verdiği ise neden ve erek belirimlerine göre Allah'ın varlığında Allah'a iman etmek, O'nun varlığında nasıl yaşanılacağının da haberini vermektir. Bu da ahret/ akıbete göre belirli kılınmışlar üzerinden salih ameller ile yaşanmasıdır.

Nebiliğe bağlı olarak insanın, idealize edilen ilkelerin amaca bağlı olarak yaşama taşınması dini görünür kılar. Din çatısı altında amaca bağlı değer edinimleri ile yaşamın anlamlı kılınması ile de din yaşam biçimi olarak görünüş bulur.

Dinde istenen ise insanın Rabbi olan Allah'ı bilmesi, muhabbetine ermesi ayrıca sıfat ve esma yaşantısında O'na hizmet ederken O'nunla kendini bulmasıdır. Bu bağlamda nübüvvet bir yönü ile insanın dış dünyasını biçimlendirirken, bir yönü ile de insanın iç dünyasında Allah ile kendini bulmasının kapısını aralar. İnsan böylece nübüvvet ile insanlığını inşa etmenin tinsel davetini almış olur.

Velayet:

Velayet, veli kökeninden türemiş, kulun Allah ile yakinlik bulması sonucunda edinilen mertebesidir. Velayet mertebesinde bulunana veli denir. Veli, sorumlu olduğuna göre aidiyetleri belirli olan ve sorumlu olduğunu hakkı ile gerçekleştirene denir. Veli olan, Rabbini hangi sıfat ve edim üzeri bulması gerekmekte ve olması gerekenleri Allah için yapmakta ise yüklü –sorumlu olduğu ilahiyata ait sıfat ve esmayı gerçekleştirirken Rabbine yakin gelendir.

Velayette yakinlik mertebeleri vardır… Ki fena ve beka olarak bu yakinlik mertebeleri sınıflandırılmıştır. Allah'ı/ Allah'a: nübüvvet ve us ile bilmek; iman, vicdan ile bulmak; aşk ile kendisine kavuşmak; nafile ibadetler ile sıfatlarına ermek; güzel ahlak, salih ameller ile esmalarını –ahlakını- duygusunda yaşamak; ayrıca nur ile zatına –şâhısına ermek velayette öncelenendir.

Değerler öncelikleri belirli kılarlar. Velayette ise değer olarak erekte bulunan Allah, insanın karşı karşıya kaldığı her türlü koşul, şart ve ihtiyaç beliriminde hangi durumda bulunulursa bulunulsun hep öncelenmesi gerekendir.

Veli yaşamında Hakk'ı önceleyendir ki bu nedenle yüzü Hakk'a dönüktür. Hizmete döndüğünde ise nübüvvetin gereği olarak insanı önceler –öncelemesi de gerekir. Nübüvvetin nişanı üzeri mürşidlik nasip olursa eğer; veli, hizmetinde Rabbini bulan, hizmetinde tine ait açılımlarda Rabbinden beslenen ve besleten olan, hizmet ettiğinde de Rabbini bulan olarak ikinci bir yakinlik elde eder. Bu nedenle nübüvvet iki velayetli olmak anlamında çift kanatlı olmaktır. Zaten tinde derinleşmek ötekine hizmet ederken emeğinde kendini keşfetmekten geçer. Emek verirken insan aslına bağlı olarak açılan sıfatlar ile de kendini keşfetme olanağı edinir.

Bu nedenlerden dolayı nübüvvet her daim velayete galiptir. Veliliğin başlangıcı nübüvvettir ve velayetin sonucunda ise nübüvvete geri dönmek tinde derinleşmenin, insanı kâmil olabilmenin gereğidir. Ötekine hizmetinde emek verirken insan, Rabbini kendi üzerinde sıfat ve efal de gerçekleştirirken bulur ve

duygusunda yaşar. Bu olurken de ötekini kendine- aslına yükseltmenin sonucunda yabancılığı rıza ve bizlikte olumsuzlamış olarak aşar/ aştırır.

Bunun ile beraber nübüvvette, ötekine hizmet ederken potansiyelini gerçekleştirirken, ötekinin duygusuna bağlı olarak hüviyetinde Rabbin sıfatlarının duygusu üzerinden karakter edinimi söz konusu olandır. Ötekine hizmetin sonucunda ise kendini ötekinin tinde özgün olan yaratılışında görürken kendine tanık olmak da başka bir cihetten gerçekleşir. Böyle olmak ile beraber ötekilik aşılırken biz olmakta kendilik, aynı çizgide varoluşunu yaşamakta bulunur.

Velayet ba harfinin altındaki nokta gibidir. Her şey kendilik bilincinde –ben olma bilincinde noktalanırken, aslı ile kendilik bilincini bulmak veliliğin gereğidir. Her veli, Rabbini üzerinde bulduğu baskın kuvveti olan sıfatı doğrultusunda kendiliğini de Rabbi ile bulur… Ve Rabbi ile bulduğu makamında seyirdedir. Velayette doruk kendilik bilincinde –Ben olmanın şuurunda Ali olmaktır. Şah'ı velayet bu bağlamda velilikte son noktadır.

Nübüvvette ise hizmet verildiğinde ba harfinin noktası nun harfinin noktasına terfi eder. Aslı ile kendini bulan, aslından hareketle hizmette iken kendisine yönelinmesi ile kıble edinilen olarak kendini bulur. Aslını, değer belirimine göre ereğinde yaşar…

Nübüvvette; zorunluluklar/ olması gerekenler, nedenler ve sonuçları bağlamında amaca bağlı olarak ne için olunduğuna dair -zamanın galip düşüncesi karşısında olması gerekenin aklı verilerek- ifade edilir. Risalette, olması gereken erek belirimine göre istidada bağlı olarak –zamanın koşul, talep, ihtiyaç, beklenti ve ahkâmına göre- yorumlanır. Velayette ise olması gereken, duygusunda yaşanır/ yaşanması da gerekir.

****

İslam başlığı altında İslam'ın şartları olan: şahadet, salah, oruç, zekât ve haccı işlemek gerekir. Bununla beraber tevhit kelimesi olan "la ilahe illallah" ile beraber imanın şartlarını da işlemek de yarar vardır. İmanın şartları: Allah'a, meleklerine, kitaplarına, nebilerine, hayır ve şerrin Allah'tan olduğuna –kader ve kazaya, öldükten sonra dirilmeye iman etmektir.

İslam'ın şartları:

Amaca bağlı amaç edilen ile bütünlenmenin, erek odaklı yaşamanın, ortak kimlik edinmenin, ortak amaçta bütünleşmenin vb. neticelerin gereğidir. İslam'da ibadet

eylemseldir ve eylem; içkin olan –potansiyelde bulunan- sıfatlarının belirimleri ile aşkın duran özneye/ Allah'a ermenin aracıdır.

İnsan için dış dünya evvel, iç dünya ise ahir âlemdir. Allah için ise iç dünya evvel, dış dünya ahir âlemdir. İbadetler ile insan dış dünyanın nesnelliğinden iç dünyanın öznellik, tinsel alanına yükselmeye yol arar. Nesnelerini kendine dayanak kılan insan, dayanaklarından ve nefsi emaresinin tekbenci tutum ve davranışlarından ibadet –hizmet ile arınırken, üzerinde sıfat ve esma tavırları ile galip Rabbi olan Allah'a da ermeye yol edinmiş olur. Böylece dış âlemin nesnelliğinden iç âlemin öznelliğine doğruda taşınmış olur. Dışsal olan değil, içsel olan alan kendini bulduğu mabedi olur.

İbadet -hizmet başkası olarak dışsal algılanan mabuda tapınmaktan öte, neden Allah'a ereğinde yaşanmasına olanak veren araçlardır. Dinde nedenlerden daha çok amaçsal kılınana göre yaşamın idealize edilmesi söz konusudur. Allah ise dinde, neden olduklarına aşkın, ibadetler ile yakin gelinmeye çalışılandır… Değer belirimi ile öncelenendir. Kelimeyi tevhit olan "la ilahe illallah" a da bakıldığında neden Allah'tan daha çok öncelenmesi ile yönelmesi gereken, erekte duran Allah anlamlı kılınır.

İbadetler ritüel olmaktan ziyade ortak değerler edinimi ile ortak kimlikte ortak bilinç edinmenin gereğidirler. İbadetler İslam'da yukarıda bahsi geçen neticeler için araç olup amaç değillerdir. İbadetler şart olarak sorumluluk alan insanın, toplumsal ve bireysel düzeyde kişilik gelişiminin de bir parçasıdır.

Şahadet getirme, insanın sözü ile kendisini değer yükleminde amaçsal kıldığı ile kendisini anlamlı kılması ve bu doğrultuda yaşamına yön ve biçim vermesinin gereğidir. Namaz, insanın kendisini dış dünyadan tenzih ederken Rabbi olan Allah'a ermesinin aracıdır. Bir olan ile birliğin bilincine ermeye yol edinmektir. Oruç, dış dünyaya yönelmişliklerden uzaklaşarak insanın iç dünyada niyeti üzeri bütünlüğünü korumaya çalışmasıdır. Bireysel ibadetler içinde en önemli olandır. Hem ahlaki hem nefsi emmarenin dürtülerinden ve güdülerinden yana terbiye olmanın hem de Allah'ın nuru ile nurlanmanın gereğidir. Zekât, beraber var olmanın hakkı gereği insanın öteki dediğine insanca el uzatırken üzerlerindeki haklarını vermesinin gereğidir. Allah'ı kulu üzerinde ki hakkının paylaşım ile verilmesinin ve malın vicdani olarak insana yük olmamasının gereği olarak helal kılınmasının gereğidir. Zekât ile insan rahmet etmenin zevkine varmış olarak bencilliğini aşmaya da yol bulur. Hac, beytullah olan insanın Allah'ın beyti olan Kâbe üzerinden kendi öz varlığı olan rabbine hicret etmesinin gereğidir.

Daha nice faydaları ile beraber ibadetleri manevi yolun olmazsa olmazları olarak görmek gerekir. Bütün ibadetler insanı Allah'a yakin kılmanın aracıdırlar. Hakk'a yakin gelen için ise ibadet halka el uzatmanın hizmet aracıdırlar. İnsanlığa olumlu biçimde örnek ve nur ile nefes alabilecekleri bir alan oluşturmanın da gereğidirler. Kötülüğe karşı bir set oluşturmanın da gereğidirler. Ortak ibadetler ile toplumsal ilişkilerde ortak kimlik edinmenin, ilkeleri içselleştirmenin, Allah'a bağlı olarak kıbleye yönelmişlikte motivasyonun –şevkin artması vb. nedenler ile bakıldığında ibadetlerin bir dinin olmazsa olmazı oldukları görülür. İbadetler ile kul, bireysel düzeyde takva ile toplumsal düzeyde ise ortak değer belirimleri ile şerden yana korunmuş olarak muhafaza edilmiş olunur.

İbadet, Allah için rıza ile yapılan herşeyi kapsar. Her ne ki helal kılınmış olarak meşrudur ve Allah için yapılması uygundur; Allah için yapıldığında ibadet hükmü taşır. Bunun dâhilinde olarak Allah için yapılan, insanın öz varlığına varması içinde araçtır. Bu nedenden dolayı "yakin gelene kadar ibadet et" denilmiştir.

İbadetler sonucunda yakin elde edilirse eğer ibadet yakin gelmek için değil, Allah'a sıfat ve esmalarını hakkı gereği duygusunda yaşamanın aracıdır. Yani ibadet hizmet niteliği kazanır… Ve ibadette evvela Allah kıble edinilirken, yakinliğin elde edilmesi sonucunda hizmet niteliği kazanması ile Allah ile halka yönelinir. Yakinden sonra ibadet, Allah'a hizmetin halka hizmetten geçmesinde biçim kazanır… Ve olması gereken olması gerektiği için yapılırken Allah'a yakinlik masivaya düşmeden hep canlı tutulur/ tutulmaya çalışılır. Hizmeti edenler hizmet ederken yaşadıklarının duygusunda Allah ile yakin bulurlar. Hizmet ederken hizmette Allah bulunur. Bu bağlamlarda hizmet insanın kendi için de yaptığıdır. Başlangıcında ibadet ise ibadet edenin kendi varoluşunu Allah ile hissetmeye de kapı aralar.

İmanın şartları:

İnsanın ideal olan değer belirimlerine göre yaşamına yön vermesinin gereğidir. İdeal olana iman etmek yapısal olarak insan yaşamını hem iç dünyasında idealine bağlı yorumlamacı olarak inşa etmesinin, hem de dış dünyada olan biteni idealine göre yaşamasının gereğidir. İmanın şartları ile insan, idealine aldığı ile anlam ve değer ediniminde yaşamına yön verir. Bu bağlamda metafizik bir dünyaya sahip insan için imanın şartları hem yaşam duruşu edinmenin hem de karakter ediniminde sağlam bir zemin edinmenin gereği olarak görülürler.

Dikkat edilecek olunursa; İslam'ın şartları edimseldir ve amaçta belirene teslimiyet içerirken müslim olmanın ve müslim kimliğini edinmenin de gereği olarak görünür.

İmanın şartları ise ideal olanın kabul edilmesine göre kalbidir ve aidiyetleri ve sorumlulukları belirleyerek vicdanın tesis edilmesini sağlar. Ayrıca imanın şartları emin olunan ideal olana göre mümin olmanın gerekleri olarak görülürler. Şeyh Arslan Dımaşki'nin de dediği gibi; "iman halktan uzak kılar. Yakin ise kişiyi kendinden uzak kılar." İman ehli mümindir ki "mümin, Allah ile bakar." Yakin ehli Ariftir ki "arif, Allah ile Allah'a bakar." Yani iman ile mümin, âlemlere Allah ile bakarken; böylesi mertebenin zemininde arif olan, âlemlere aşkın bakışımda, tevhidin gereği olarak öznellikte/ spekülatif –yansıtmalı- düzeyde şahsı olan ile şahıs belirimlerinde ki belirişine kulluk perdesinde müşahittir.

İslam'ın şartları şahadet hariç vakte tabidir. İmanın şartları ise insanın iç dünyasında zamansızları olarak andaki değişmezleridir. İmanın şartları ile insandan amaçlanan ise zamansızları olarak değişmezlerini kendinde gerçekleştirmesi ve yaşamında da vakte tabi olduğu biçimde göstermesidir. Bu durumda İslam'ın şartları değer olarak özde edinilenin vakitte belirmesinin zemini olur. Böylece insan idealinde olanın değer olarak amaçta belirmesi ile edindiği ritüelleri doğrultusunda yaşamsal kılınan, sanatsal bir etkinliğin içinde kendini bulur… Ki kendine uyanabilsin.

İslami çizgide İslam'ın ve imanın şartlarına –olmazsa olmazlarına- ek olarak bu çizgide tesis edilen vicdanın şartlarını da eklemekte yarar vardır.

Vicdanın şartları:

Vicdan usun ilkeler –evrensel değerler doğrultusunda usun işletilmesidir. İnsani ilişkilerde ötekinin hak-had belirimleri üzerinden vicdan uyandırılır. İnsan kendini ötekini hak-had belirimlerine göre özeleştirisini yaparak sorgulamakta ise vicdan edinmeye başlar. Değerlere bağlı olarak vicdan uyandırılır. Değerler doğrultusunda aidiyet ve sorumluluklar ile belirli olan meşruiyetlere göre de vicdan edinilir.

Vicdan üç zamanlıdır. Geçmişte kalan ama hatırası canlı olanlar doğrultusunda vicdanda, insan kendini kınayan ve hesabını görendir. Şimdiki zamanda vicdan ile hak-batıl ayrışımına ve değer belirimlerine göre olması gerek –doğru olan tercih edilir. Bu durumda vicdan, usun zekâ belirimine de haiz olarak, karar verme veya ahlaki değerlere göre yargıda bulunma melekesi olarak görülür. Gelecek zaman belirimine göre ise vicdan üzerinden yaşanan, geçmişin ve olanın tecrübeleri üzerinden kendiliğin değil de, ötekinin hak-had belirimlerine göre hareket edilmesidir. Vicdanlı insan sezgisinde bilir ki yaptığı her şeyin kendine geri dönüşümlü olarak yaptırımları vardır. Hem bu nedenden dolayı hem de ötekinin

hukukunun fedakârlık ile öncelenmesi sebebiyle vicdan üç zamanlı melekemiz olarak görünüş bulur.

Zaten ussal olarak da üç zamanlı bakışımlarda bulunuruz. Tarihsel olgusallık, şimdi ve burada olan ve olabilecek olanın öngörüsü üzerinden bakışımda bulunuruz. Nefsi emmare mertebesinde de deneyimi edilenler, deneylenmek için yönelmiş olunanlar ve beklentisinde olunan, gerçekleşmesi istenenler olmak üzere üç zamanlı yönelmişliklerde bulunuruz. Üç zamanlı olmak demek; sibernetik bilinç işlevselliğinde stratejik hesaplamalar yaparak karar almak ve uygulamada bulunmak anlamını taşır. Üç zamanlı olmayandan, kendilik bilinci edinerek kendi için hareket etmesini beklememek gerekir.

Vicdan insana verilmiştir… Ve vicdan üzerinden insan; ilkelerin veçhelenmesine sebep iradeye direnmese eğer; gerçekleşen ilkenin duygusunda –hâlinde vücuda gelmesi ile insan olma niteliğini de kazanmış olarak tinde vücuda gelir. Böylece insan; beşeri ilişkileri -yani her türlü biyolojik ve nefsi emmareye bağlı sebep-gerekçeleri- üzerinden âdem iken vicdan ile insan olmayı bulur. Vicdan insan olmanın ön şartıdır.

Had ve hak belirimlerine göre –adil- yaşamak, gelecek öngörüsüne göre ideal ve doğru olanı yaşamak, koşul ve ihtiyaç belirimlerine göre salih amellerde bulunmaktır. Vicdanın şartları tesis edilmeden insan tam anlamı ile İslam olamaz. Çünkü yaşam alanlarında –hem iç hem de dış dünyasında- Hakk'ı hak ve had belirimlerine göre yaşayamaz. İnsandan amaç edilen, hak ve had belirimlerine göre Hakk'ı yaşamasıdır. Adalet, vicdanda öncelen temel şarttır.

Bununla beraber belirtelim ki vicdanın ve imanın şartları tinde hakiki insan olabilmenin şartlarıdır. Bununla beraber insanın doğada insan olarak görünmesinin tinsel şartları da vardır.

İnsan olmanın şartlarıise okumak –öğrenmek-, anlam bulmak ve değer üretmek ile iç dünyada halk edilmek, ayrıca dış dünyaya edim ve üretimler ile kendinde olanın beyanı üzeri kendini hep yenileyerek özgün bir biçimde üretebilmektir. İnsan olmak kendini üretmekten geçer ki kendini zamanın ahkâmına göre yenilemeyenler, yeniden özgün bir biçimde üretmeyenler diğer insanlık safhalarının gölgesinde kendilerini bulurlar. Kendini zamanın ihtiyaç ve koşullarına –zamanın ahkâmına- göre yeniden üreten ve ürün veren insan tarih öznesi olan insandır. İnsan yenilenmemekte ve yeniden özgünlükte üretememekte ise tarih öznesi olmaktan öte tarih öznesi olanların –gölgesinde- nesneleri olurlar. İlim ve ahlak, insanın halk edilmesinde öncelenen şarttır.

DUA:

Kulun ihtiyaçlarını başkasından değil, Rabbi olan Allah'tan dilemesi duadır. Dua bir nevi, bir çocuğun mevlasından ihtiyacının giderilmesini temenni etmesidir. Ne kadar sıdk ve samimiyetle ihtiyaçlı olunan istenirse eğer istenilen sonuçta verilebilir/ edinilebilir.

Duanın gerçeği kulun rabbe yakinlik bulması için isteğini/duayı vasıta edinmesidir. Duanın kabulü ile kul, imanı ölçüsünce Rabbine veren olarak tanık olurken yakin gelir. Bu durumda dua, kuluna Rabbinin varlığının ispatıdır. Dua, Allah'ın kanıtlanabilir olarak varlığının gerçekliliğinin sınandığı yöntem olarak insanlığa hediye edilmiştir… Ama dua eden için dua Rabbi ile muhabbet bulmasının gereği olarak gerçekleşir. Kul rabbi ile dualarında konuştukça, duanın kabulü ile de Rabbi kuluyla konuşmuş olur. Önemli olan, Rabbimizle dua ile konuşmaktır ama Rabbin kulunun duasını kabulü ile kuluna konuşması muhabbete ve imanın kuvvetlenmesine sebeptir. Bu durumda dua bir ibadet olarak Allah'a yakinleştirici olma özelliği ile kulun yakinlik bulması üzeri Allah'tan gayri düşüren şeylerden uzak kılınmasının aracı olarak arınma yöntemidir. İbadet olan, hem arındırmalı hem de yakin kılmalıdır.

Dua ile kul, Rabbine ihtiyacı doğrultusunda, acziyetinide göstermiş olarak kendisini sunar. Duanın kabulü ile de Rabb kulunu kabul ettiğinin mesajını duanın kabulü ile göstermiş olur. Bu neden ile dua hitap-muhatap ilişkisinde Allah ile rab sıfatı gereği kulunun mevlası olarak yakinlik bulması için gerekli kılınmıştır.

Böyle olsa da dua, tasavvufta kulun seyri seferinin çocukluk devresidir. Hakk'a erişildikten sonra dua yapılası değildir. Çünkü yapılası olan, olması gereken ne ise onun eylemde ve tasarruf –potansiyellerin amaca bağlı gerçekleştirilmesi- gereği gerçekleştirilmesidir. İnsan için yetişkinliğin/ rüştün gereği olarak bu da olması gerekendir. Allah'a eren veli için olması gerekenin yapılması hak olandır. Bu mertebede dua belki başkaları adına Allah'a ricada bulunmak olur… Ki bu mertebede dua insanın kendi dışında tanık olacağı rabbi değil, kendi üzerinde hazır olan Rabbine müracaatıdır. Bu mertebeden ötesi ise "onların ol dediği olur" ayetinin mertebesinde insanın Allah'a ermekte yetkinlik edinmesidir… Ki bu düzeyde insanda "ol" diyen, zaten Allah'tır.

Dua, kabul edilmesi ile Allah'ın ispatı, muhabbetullaha ermenin başlangıcı, kendini gerçekleştirmeye doğru yol edinmenin de başlangıç aşamasıdır. Seyri sefer iman, dua ve muhabbetle başlar. Duanın kabul görmediği durumda insandan istenen karşılaşılan koşul ve ihtiyaç durumlarında olması gerekeni kendisinin yapmasıdır.

Bu da insanın kendisini gerçekleştirmesi için gereklidir. Kendi dışında bulduğunun iradeyi gerçekleştirmesi, insanı nedenini dışında bulan çocuk gibi kılar. Kendi özünden hareketle iradenin gerçekleşmesini sağlamak ise insanın yetişkinliğinin bir göstergesidir. Bu nedenle dua, sonunda yerini eyleme bırakmış olarak kendini Rabbine bağlı olarak gerçekleştirmenin de başlangıç aşamasıdır.

Dua sadece istemek ile yetinmek değil, istenene doğru yapılması gereken ne ise onun yapılmasını da gerekli kılar. Bu durumda dua ihtiyaçlı olunanı istemekten öte, isteneni edinmenin edimlerini hakkı ile yerine getirebilmek için yapılmalıdır. Duanın kabulü, istenenin edinilmesinin gereği olan edimleri yerine getirmekle mümkün kılınır. Ki duanın kabulünü de istenene karşı şevk ve azim ile edimlerde bulunmakta olduğumuzu gördüğümüzde anlarız. Bunun haricinde sadece naza dayalı ve beklenti içeren ve duanın kabulüne doğru sevk edici olmayan dualaların kabulü, çocukluk devresinin saflığı ile alakadarlıktan öte değildir. İnsan saf bir gönülle Allah'tan bir şey isterse "Allah kuluna vermemeye hayâ eder" derler.

Duada en önemli olan bir durumda dua eden ile dua eden arasındaki ilişkide dua edilen Allah'ın rububiyet sıfatları gereği dua eden kuluna kabul ettiği duanın karşılığını vermesi sonucunda kendisini ulûhiyet sahibi kılarak da rububiyet tavrında görünüşe taşımasıdır.

Duayı en anlamlı kılan ayet "kullarım Benden sual etmekteler. De ki: Ben onlara yakinim, dua edenin duasına icabet ederim" ayetidir. Allah, kendisine dua edenlerin Rabbidir. Dua eden kendisine yöneldi ve kendisinden istedi diye sevinir. Dua bir nevi Rabb ile tanışmanın aracıdır, Rabbe yakin gelmenin de aracısı olarak tenzihin gereğidir. Dua ile rabbine yönelen tenzihte Rabbine sığınmış olarak kabul görür. Bilinmeyi isteyen, kendine dua edilmesi ile tanınmak istemekte. Yalnızca kendisinden istenmesi ile de "la ilahe illallah"(ın) yaşanmasını takdir etmekte. Dua ile kul, şirksiz olarak Allah'a yönelmiş olması ile kulluğunu bulur. Kul olanın ise duası kabul olur.

Dua konusunda dikkat edilecek bir noktada; istenen gerçekleştiğinde istenenin gerçekleştiğine tanık olacak idrakte bulunulmasıdır. İnsan istedikleri verildiğinde, duasının gerçekleştiğinin idrakinde olduğunda yakinlik hâsıl olur.

Dua hep olması gerekendir… Ama kabul sürecinde ve yetişkinlik sonucunda yerini, eyleminde olması gerekeni gerçekleştirmeye bırakmalıdır.

Duada önemli olan bir durumda, irade ve iradenin gerçekleşmesidir. İnsan varoluşunu idealar zemininde iradeye bağlı gerçekleştirir. Duada irade etmek ile irade birliğinde insanın kendi öz varlığına yol bulması gerçekleşir. Allah bir kulunu

kendine murat etti mi, dua etmesine sebep acziyetle –dertle- karşı karşıya bıraktırır. İsteyen kendi, gerçekleştiren de kendidir. "Ben istemeden siz isteyemezsiniz" ayetini bu bağlamda da anlamak gerekir.

İrade öz varlıktan –şahsı mutlaktan- hareketle mevcudatta görünüş bulur ve gerçekleştirilmesine doğru hareket devam eder. İrade edilenin evvelde –iç dünyada öncelenmesi sebebiyle her fiil Allah'a bağlı olarak gerçekleşir. Dua'nın kabulü ile buna tanık olmak da bir fiil deneyleyerek gerçekleşir.

Samimi duada iradenin gerçekleşmemesi söz konusu değildir… Ama hikmetine bağlı olarak iradenin ne vakit gerçekleşeceği ucu açık ve belirsizdir. İsterken kul, verirken Allah, kulunu kendine murat eder. Bu nedenle kulun isteğinde, Allah kendisinin irade ettiğini gizil tutar.

Tevhid bahsi dâhilinde fena mertebelerine de kısaca değinmekte ve hatırlatmakta yarar vardır. Zaten bir alt başlığın ana konularından bir tanesi de fena mertebeleridir.

ÂDEMİ ARAMAK, İNSANI BULMAK VE TASAVVUF:

Tasavvuf, neden Tanrı'dan erek Tanrı'ya doğru iman ile duygular/ hâller doğrultusunda mizaç ve meşreplere göre karakter belirimleri üzeri hakikatin haklar çerçevesinde erdemler ile tecrübe edilişidir. Başka bir deyişle de tasavvuf; Allah'a erdemler ve irfan ile varmak ve güzel ahlakın gereğinde irfan ile ideal olanda gerçek olanı yaşamak demektir. Tasavvuf; tevhitte/ irfanda bilinçlenen insanın, erdemlerde Hakk'ı hakikatine bağlı olarak hakkı gereği yaşaması gerektiğinin bilincinde yaşamasıdır.

Tasavvuf, insan olanı bulmak ile başlar. İnsan bulunduğunda, insan olmaya örnek olan ile iç dünyada ilkeler ile insan, anlam-değer bağlamında eylemleri üzerinden duygusunda ve iradesine bağlı olarak inşa edilir. İnsan bulunmadan Allah da bulunamaz. Kâinat üzerinden Allah'ı bilebiliriz ama insan ile Allah'ı bulabiliriz… Ve Allah'a insan kendisinde kavuşabilir –erebilir. Bilmek, bulmak ve ermek tasavvufun gerçekleştiği alanları belirli kılar. Bilmek, ilim ve tefekkür; bulmak, edim (amel) ve tanıklık; ermek ise öznellik ve yaşamak düzeylerinde, sufinin yaşamını ereğine bağlı olarak belirli kılar.

Tasavvuf, âdemliğin nedenselliği ve ne için olduğunun düşünsel düzeyde aranması ile başlar, insanı bulmak ile devam eder. Âdemi aramak, insan olarak kendi bulmak ve Hakk'ı da insanlığında bulmak ile sonuçlanır. Nerden gelinmekte, nereye gidilmekte; kimden gelinmekte, kime gidilmekte; nasıl ve ne için varolunmakta ise varlıksal olarak kendilik sorgulanmaktadır… Ve âdem kendi varoluşunun derdine düştüğünde tasavvufun kapısı aralanmış olur ve insan olarak kendini bulmaya doğru yol edinilir. İnsan ise kendini inanmışlıkta bulur. Aslı ile varolunduğunun bilincini edindiğinde ise aslına inanmışlığında değil, aslının kendi olduğunun şuurunda bulunur ve insan olduğunun inanmışlığında kendini bulunur.

Âdemi aramak ve insanı bulmak, Mehdi veya Mesih beklentisi gibi değildir. Âdemin kendiliğini araması insanı bulması bir yönü ile de her zamanda hazır olan hazreti insana geri dönmesidir. Hazreti İnsanda –insanlıkta- Allah'a ermek, tasavvufta öncelenendir. Hazreti İnsan hem şahsı manevidir hem de hazırda örneği bulunan İnsanı Kâmildir. Birilerini beklemek yerine; insanda, insanlıkta hazır olanda âdemliğin aranması ve insanın bulunması gerekir. İnsan dışında, meleke kuvvetleri güçlü olan mahlûkatı önceleyen her türlü öğreti de insanın insanlığına, Hakk'a, kendiliğine kendini ötelemesidir. Tasavvufta gaye, Allah'a ermek ve insanlığını Allah ile bulmaktır… Ki hizmete öncelen hep insandır. Nübüvvette dahi hizmet, Hakk adınainsana yapılır iken insanın insanlığını bulması için değil midir?

Şuurlu ve bilinçli her mevcut, ereğe bağlı kendiliğini aradığında veya anlam arayışında bulunduğunda kendini tasavvufta bulur. Tasavvufta erek edinilen hangi varlık düzeyi ise ona göre amaç belirimleri doğrultusunda yapılacaklar belirli kılınır. Bu da amaç edinilene ulaşmakta, insan doğasındaki sıfat ve esma –tavır- çeşitliliği sebebiyle yöntem –tarik- çeşitliliğine sebep olur. Önemli olan ise varılması erdem –şeref- olarak görülene varmaktır.

İnsan yapısal düşünür ve amaca bağlı olarak değer edindikleri üzerinden yapısal hareket eder ve ürünler verirken yapısal –merkeziyetçi- olarak yaşamı her türlü alanda biçimlendirir. Yol (tarik) amaca bağlı yapısal bir uygulamadır. Böyledir ama yaşam ilişkilerinde yapısal kılınan zemininde hareket edilse de yaşananlar sonucunda duygusunda insanın neye hamilse, hamil olduğunu gerçekleştirmesi üzerinden insanlığını özgünlükte bulması yapısallığa aşkın olarak kendini bulmasıdır. Bu nedenle insan yapısallığa aşkın olarak varoluşunu bulur ve yaşar.

Âdemi aramak, her ne kadar yapısal veriler üzerinden gerçekleşse de insan, iç dünyada anlam-değer bağlamında, duygusunda yaşadıklarında kendini bulur. Duygusunda ve iradesine bağlı yaşananlarda kendiliğe dışsal kalınmadan varoluş, nesnesi üzerinden deneyimlenir. Yapısal olan, nesnel düzeyde ussaldır… Ve ussal olan, kendiliğe dışsal olarak nesnesi üzerinden ikilikte ötekiye tanıklıkta belirir. Ussal olanda ya – ya da belirlenimlerinde yargısallık vardır. Öznel olanda ise irade ve duygusuna bağlı olarak ussal olanın hem - hem de belirimlerinde tavırlara zemin olduğu görülür… Ve insan, duygusunda yaşadıkları ile de yapısallığa –ussal olana aşkın bakar ve yapısallığa aşkınsal olduğu, gerçekleştirdiklerinde yaşar.

Belki de bu yönü ile tasavvuf; zorunlu kılınan sisteme, putlaştırılan nesnelliğe ve ussal ifade edilenin öznelliğe galip gelmesine bir itiraz olarak yitik özne olmaktan aşkın özne olmayı sezgisinde önceleyen olması ve nesnesine aşkınsal duygusunda yaşamayı, özneyi -insanı önceleyen olarak postmodern söyleve yakın durur… Ve yapısallığı olumsuzlamaktan öte, yapısallığı insanın kendini gerçekleştirmesinin aracı kılar. Önemli olan da yapısal ve nesnel olanın amaç edinilmemesidir, hak ve hakikate göre değer beliriminde amaç edilene bağlı olarak işlevsel kılınmasıdır. Amaç kendini gerçekleştirmek olmalıdır… Ki bu bağlamda tasavvufta insan, kendini ararken kendini gerçekleştirmesi gerekendir.

İmamı Rabbani'nin Muhyiddin Arabî'ye getirdiği eleştiriyi de yapısallık ve öznellik bağlamında ele almakta fayda vardır. Yapısal olan kâinat ve yaratıcı özne arasında organik ve duygusunda yaşanan bir bağ kurmak yerine aynı olduklarının yargısına karşı, Rabbani tarafından bir itirazın ifade edildiğini söyleyebiliriz. Rabbani; Beyazıt Bestami'nin "Cübbem altında Allah'tan başkası yok" ifadesini de bu bağlamda,

beden-özne aynılığından daha çok, duygusunda yaşanana dikkat edilmesi gerektiğini belirtir ve örnekler. Âlemler ile Allah'ın aynılığına itirazda; yapısal kılınan –ussal olan ile yargısında ikilikte bulunulurken, duygusunda yaşanan da kendine dışsal kalınmadan şahsiyetin deneyimlenmesi arasındaki ince çizgiyi görmek gerekir.

Devleşen yapıda –sistemde, tapınılan nesneler ile niteliği dışında yüklenmiş değerlerde inandıklarımız, kendi elimiz ile yapıp da kendine yitik özneler olmamıza sebep olanlardır. Dinde putperestlik olarak kabul görenlere dikkat ettiğimizde din, davet ettiği ile gerekçesinde postmodern bir söyleve haizdir. Zaten sürecinde gerçekleşene dikkat edildiğinde öznelliğin öncelenmediği durumlarda varlık olarak Allah şahsı ile müdahildir… Ki öncelenmesi gereken özneye dikkat çekilir. Her zamanın ahkâm ve mertebe açılımlarında da buna farklı açılardan tanık oluruz. Bu durumda her sürecinde gerçekleşende Allah'a tanıklık kaçınılmazdır.

Ussal –yapısal olanı eylemde aşmak, eylemde gerçekleştirdiklerinde öznelliğini bulan insanın sisteme aşkın yaşaması, -sadece tüketen, nesnesinde ve arzularında kendine yitik öznenin kurtarılması- tasavvufta öncelenendir. Bu nedenden olsa gerek ki tasavvufta, önce insan denilmekte ve ilim irfana katılmaktadır… Nesnesinde değil, duygusunda yaşananda insan bulunmaktadır.

Sen-ben rıza ile paylaşımda aşılır, Bu yapılırken de iktidar arayışına, nefsi emmareye galip olarak öteki ile yabancı olmaktan kurtulup biz olmaya kapı aralanır. Çoklu ilişkilerde insan biz olacak ise sevgi, rıza, tevazu, hoşgörü, aynı zeminde varoluş vb. ile bilinçlendiğinde selamı bulması gerekir. Ki tasavvuf ile öncelenen de bir anlamda budur.

Demem o ki insan; bulunduğu sistemleri devleştirmeden, nesnelerini tapınılacak hâle getirmeden, eli ile yaptıkları inanç dayanakları olmadan vb. arzularını sınırsızca yaşamadan, olması gerekeni görememekte. Kendine yitik özne iken, ötekinin hukukunu da yitirdiğinde hakikate yitik özne olarak kendini bulur. Kendisine din ile teklif edilene ise tasavvuf ile erme olanağı bulur. Kendisine teklif edilen ise yitiklikten, kendine yabancı durmaktan kurtulmaktır –hüviyeti Hakk'tır. Mutlak özne ile aşılamaz ve tüketilemez olan ile kendilik bulunduğunda ise her nesne –sistem kendini gerçekleştirmenin nesnesi olmaktan öte değildir.

Yapısal zemin üzerinden kendiliğin tecrübe edilmesinde, özellikle sohbet ve melâmetin tasavvufta tarik olarak yöntem edinilmesi, öncelenmesi önem gösterir. Çünkü sohbet, duruma, ihtiyaca ve talebe göre duygusunda anlam-değer akışında aslına bağlı olarak gerçekleşirken, özgün bir yaratım alanı -anı oluşmasına sebeptir.

Melâmette ise amaca doğru yürürken nesnel yapısal kılınanlardan öte öncelenen, yaşamın kendisinde insanın, tecrübeleri doğrultusunda varoluşunun anlam ve değerini duygusunda keşfederek yaşamasıdır.

Tasavvufta tarikler bir çeşitlilik olsa da tasavvuf sohbet ve melâmette görünüş bulur. Özvarlığından hareketle varoluşunu duygusunda tecrübe etmek, tasavvufta öncelenendir. Sohbet insana varlık aynası iken melâmet de insanın nesnelliğe bağlı yapısallığı amaç edinmeden kendine yol bulmasını kolay kılar. Sohbette insan, Allah'a, kendine yol bulur; melâmette ise insan, yaşam ilişkilerinde Allah'ı erdemlerin duygusunda asli olarak yaşama olanağı bulur.

Melâmet derken de tarik olarak Melâmiliği kastetmemekteyim… Melâmet sözlükte ayıplama, kınama, çıkışma anlamlarını içerse de kastettiğim; nesnel yapısallığı amaç edinerek, dışa yönelmişlikte takılı kalınmasına, kendiliğin öncelenmesi ile itirazda bulunarak ilkeli tutum ve davranışlarda bulunmaktır. Melâmette öncelenen insandır, özeleştirisi -vicdanı- üzerinden insanın kendilik bilincini edinirken olması gerekenleri yapmasıdır. Her ne durumda olunursa olunsun, Allah içinken insan için, hayırlı olan tutum ve davranışlarda bulunulmasıdır… Ama Melamiliğin nesnel yapısallık içeren tariklere karşı itirazını da önemsemek gerekir. Kendi nefsi ile mücadele içinde iken nefsi emmarenin arzularını yerine getirmemek için aykırı tutum ve davranışlarda bulunmak, Melâmilikte görülen bir durumdur.

Melâmette aykırı olmak, nefsi emmarenin keyfiyeti doğrultusunda arzuların fantezi düzeyinde gerçekleştirilmesi değil, nefis emmareye aykırı tutum ve davranışlarda bulunulmasıdır. Böylesi, ilkeli olan her tutum ve davranış nefsi emmareyi edim ve yargısında kınamak anlamını da içerir. Önemli olan ise nefsi emmareyi kınamakta –melâmette- kalmak değil, ötekinin hak-had belirimlerine göre de insani ilişkilerde hakkaniyet ilkesi gereği letafet sahibi, fütüvvet ehli olarak tutum ve davranışlarda bulunmaktır. Toplum, nesnelin yapısal dünyasında dışa dönük yaşıyorsa eğer -ki dışa dönük yaşamak toplumsal ilişkinin gereğidir-, hakkaniyetli olmayı varsın yanlış anlasınlar veya aykırı görsünler. Önemli değil!

Toplumsal yaşamda faziletli yaşamak ve insanın hayrına tutum ve davranışlarda bulunmak ve bu doğrultuda insanın kendini gerçekleştirmesinin imkânlarını kullanması aykırı görülmekte ise toplumsal yapısallığın eleştirisi olarak aykırılık şarttır. Nefsi emmaresi ile yaşayan insana, idealde insan olmayı örneklemek gereklidir. Bu durumda güzel ahlak, eylemde görünüş bulan değerlerde insana ayna tutulması gereklidir.

İlkeler tinde gerekliliktir. Gerekli olduklarını, nefsi emmarenin hep kendi için olması ve hep kendi için kılmaya çalışması sebebiyle toplumsal yaşamda öteki ile ilişkide olması gerekli olanlar olarak tecrübe etmekteyiz. Ötekinin hukuku ilkeleri, birlikte yaşamın sürdürebilirliği için zorunlu kılar. Hukuk ise ilkelerin toplumsal yaşamda idealize edilmesi çabası olarak görünür. Tasavvufta öncelenen ise Allah'ın hukukudur. İnsan üzerinden kendini gerçekleştirme iradesinin ereğinde gerçekleşmesidir.

Tasavvufta gaye Allah'a ulaşmak/ yakin ve insanı kâmil olmaktır. Amaçta nedenlerin belirli kılınması sebebiyle de sezgi, keşif, tefekkür, tecrübe ve duygulanım/hâller üzeri yaşananlar, sibernetik bir seyir durumuna sahiptir.

İnsan seyri sefer sürecinde Allah'a erdiğinde varlık olarak kendindedir. Âlemlere döndüğünde ise hizmette kendini gerçekleştirmenin zevkinde yaşar. İnsan hizmetinde nedeni kendi olmadığının bilincinde olarak, nedeni olanı gerçekleştirdiklerinde yaşarken oluşta kendini bulan olur. İnsan için yokluktur demek yerine hiledir demeyi tercih etmekteyim. Çünkü yokluk mahiyete tabidir. İnsan ise mahiyet sahibidir.

İslam tasavvuf sürecinde tevhid; tevhidi vücud, tevhidi şuhud ve tevhidi kusud gibi itikat ekolleri ile gelişim bulmuştur.

Bu başlık altında işlenmesi gereken:

1. Muhabbetullah: Hitap-muhatap ilişkisinde tanışma, buluşma, kavuşma evresi. Muhabbetullahın gerçeği ise sevmektir. Sevmek aşk ile sevmek olunca insan, sevdiğinde kendini tüketir ve sevdiğini kendinde doğurur.

2. Marifetullah: Her varlık kendi ile bilinir. Allah ile Allah'a tanık olma ve O'nun şahsının bilgisi ile olup bitmekte olanları kritik etme.

3. Hizmet: Hakkaniyet ilkesi doğrultusunda öteki ve nesnesi üzerinden ilişkilerde Allah için edimlerde ve üretimlerde bulunurken Allah'ı hakkı ile yaşamanın gereğidir. Hizmet; marifetullahtan önce, ilkelerin eylemde ve üretimlerde gerçekleştirilmesi gerekli kılan Müslimlik mertebesinde görülür. Bu mertebede kul Allah'ı kendine dışsal bulur ve ikilik perdesinde yapılması gerekenleri yapması ile hizmetini –ibadetini bulur. Allah ile edinilen marifetullahtan sonra ise hizmet, kulun Allah'ı Rabbi sıfatı ile bulurken, sıfat ve esma tavırlarının gereğinde yaşanmasında gerçekleşendir. Böylesi hizmette kul, kendi olanı, hizmet gerçekleşirken

veya sonucunda kendi olarak bulur. Hizmet, -sonucundan bakıldığında, kulluktan ilahiyata yükselmenin gereğidir. Kul hizmetinde Allah'ı buldukça tevhitte bakışım sahibi olarak seyirdedir… Allah'a erdikçe ise ikiliğin perdesinden kurtulmuş olarak öz kendiliğini bulur. Hizmet, Allah ile özgürleşmenin gereğidir… Ki kul olunmadan, insanın aslına ve ahretine bağlı olarak özgürleşmesinden bahsedemeyiz.

İnsan, seyri seferde hatmi meratib ederken, ya celvette halvet ya da halvette celvet ile Rabbi olan Allah'a yol bulur. Celvet, bulunduğu konumu, alanı terk etme anlamını içerir. Halvet ise tenhaya çekilme anlamına gelir. Böyle olsa da tasavvufta celvet, halk için halka Hakk'ın sıfatları ile geri dönmeye denir. Halvet ise Hakk için halktan uzaklaşmak anlamını taşır. Halvette celvet de Hakk için halk terk edilir. Kalp yurdu sahibine teslim edilir. Celvette halvette ise halkın içinde iken mevki, makam vb. terk edilerek halk ile asgari ilişkilerde bulunularak Allah'a, Allah için yapılan edim ve üretimler ile hizmette iken ermeye yol bulunulur. Sonuçta ise Hakk'a hizmet için, halkın iyiliği için Hakk'tan halka dönülür. Özünde Hakk ile dışında halk ile olunur.

Bu üç başlık ile beraber işlenmesi gereken iki başlık daha vardır.

I. Fena mertebeleri: İnsan benliğini hilede bulur ve hilede bulduğu benliğinin olduğundan emin –inanmış- olarak benlik sahibi olarak tutum ve davranışlarında gizli şirkte bulunur. Allah ise "bana kendin ile gelme" der. Tasavvuf ehli için fena, gizli şirk olan benlik hilesinden kurtulup Hakk ile kendinin kaim ve daim olduğunun idrakine ve hâline ermesidir. Fenadan istenen muhabbettir. Sonuçta edinilecek olan ise Allah'a kulun kulluk bilinci itibarı ile kendi için değil de Hakk için oluşu ile ermesidir. Fenanın doruğu fakr-dır-. Fakr mertebeleri sonucunda kul bekaya ermiş olarak kendi iç dünyasındaki bütünlüğünü Allah ile bulmuş olur.

   Fena mertebeleri muhabbet mertebeleridir ki aşkın şiddeti ölçüsünce kul, nefsi emmaresinden yana fena buldukça Allah'a erer. Fena mertebelerinde insandan istenen, kendisi varken Allah'a eremeyeceği sebebiyle kendi yokluğuna ermesidir. Terk etikleri ile öz varlığına yol bulurken kendinde olumsuzlayamayacağı –terke edemeyeceği olan ile kendiliğini bulmasıdır.

   - İlmen yakin, ayn-el yakin, hak-el yakin. İlim ile tanıklık mertebeleridir.

- Tevhidi efal, tevhidi sıfat, tevhidi zat. Kâinat seyrinde Allah'a tanıklık seyridir.

- Tevhidi efal, tevhidi sıfat, Zat. İnsan olma sürecinin seyrinde Allah'a tanık olma seyridir.

- Fenafiş şeyh, fenafir resul, fenafillâh. İnsan olanı bulduğunda insana biat ile Allah'a erme seyri. Bu seyirde öncelenen kâmil olan insana muhabbettir. Kâmil insan sevildikçe insan kendi aslına da yol edinir. Çünkü kâmil insanda kendini görünüşe taşıyan Allah'tır ve Allah ile insan kendisini bulmaya yol edinir.

  Tasavvuf, idealde bulunan insanın –ötekinin yaşanması üzerinden insanın kendini bulma seyridir. İnsan olanı -insanlığı, insan yaşadıkları üzerinden keşfeder. Bu mertebede: gözden göze, özden göze, gözden öze, özden öze seyri ile şahısta aynılık, sıfatlarda –esma tavırlarında birlik ve eylemde amaca bağlı olarak (Allah'a ermek) nesnesine aşkın bütünlükte kendini bulmak istenendir.

  İnsan fenafillâhtaise ayn-el yakin her anında Allah iledir; hak-el yakin de ise daim salâtta kendini eylem ve ürettikleri üzerinden Rabbi olan Allah ile bulur. Allah'ta kendini bulur ama kulluk perdesinde en yalın biçimde –saflıkta Allah'ı ihlâsı üzeri yaşamaktadır.

  Fena seyrinde önemli olan sevgiye, aşka, şevke bağlı olarak Azim esması gereği kulun erek ile rabıtalı (bağ kurmuş olması) olarak istikamet edinmesidir. Kıble istikbal olarak bilincin önünde dururken, edimlerde yaşanan olarak gerçekliğine tanık olunur.

  Kâinatta Allah'ı biliriz ama insan kapısına varmadan Allah'ı bulamayız, İnsanda Allah'ı bulmadan da kendimizde Allah'a kavuşamayız. Pir idealde durandır, mümkün duygusuna –hâline bağlı olarak yaşandığında, kendisi olana da ermek imkânı edinilir.

  İnsan insana kavuşmadan yol belirsizlikte fıtrata veya hanif olarak sadece yaşanması ile yürünendir. İnsan bulunduğunda ise yolda belirsiz olan belirli kılınır. Hak olan söz talim edildikçe Allah'a ermemek

uzaklarda kalır. İnsan yaşar O'nu, yaşadığında kendi olarak bulacaktır O'nu. İnsanı bulan ise İnsan cemalinde seyredecektir Rabbi olan Allah'ı. Kâh esma tavrında kâh sıfat belirimlerinde.

Bu mertebelerde dikkat edilmesi gereken bir konu da ruhbanlıktır. Ruhban, Allah adına iş görmeye çalışan ve maneviyatta kendine vazife çıkaran kişilere denir. Pirin, (şeyhin, mürşidin) bundan farkı; kuldan değil, Allah'tan ruhsatlı olması sebebiyle, üzerinde iş göreni Allah iken kendine durumdan vazife çıkarmamasıdır. Ruhbanlık dinde otorite olarak insanın kendini hakkı gereği gerçekleştirmesinin engelidir. Bu da kilise tarihi ile tecrübe edilmiştir.

Tariklerde ise taliplerin mürşitlerinden tövbe almaları, yersizce himmet beklemeleri Piri, talibin taleplerine bağlı olarak bir nevi ruhban kılar. Tarikten amaç, yersizce taleplerde bulunmak değil, olması gerekenler yaşanırken talibin taleplerini hakkı gereği yerine getirirken kendini gerçekleştirmesidir.

Pir her ne kadar ruhban olmasa da Allah ile birebir yaşanması gerekenler öznel olarak deneyimlenirken, pirden olmaz işler istenmemelidir. Talipler yaşamda kendi başlarına yürümeyi öğrenmesi gerekenlerdir. Pirlerini ruhbanları kılması gerekenler değildirler. Elbette ki pir bize ayna olacak, bildiği ile irşat edecek, vicdanda aydınlanmamıza ışık tutacaktır.

Bunda önemli olan ise talibin piri ruhban edinmemesidir. Tariklerde ruhbanlık, taliplerin talepleri üzeri çocukluk devrelerinde pirlerine yakınlaşmanın vesilesi olarak gerçekleşir. Bu da yetişkinliğe ermenin bir gereği olarak ilk evrelerinde olur… Ve kısmen de olması gerekir. Çünkü çocukluk devresinde insan, rububiyetin gereği kâmil insanı dayanak edinir/ edinmesi de gerekir.

- Terki dünya, terki ukba, terki terk. İnsanın gönül dünyasına değeri dışında koyduklarını terk etme seyri. Gönül Allah yurdudur, kendisinden başka biri ve neleri istemez.

II. Beka mertebeleri: Beka, daim olan mertebe seyri safhasında hem uhrevi âlemlerde seyir edilir hem de öznel olarak insanın kendini bulduğu insanlık

hilesinden uyanılmış olarak Allah ile öznellik değil de özneliğin idrakine erilir. Fena mertebelerinde kul kendi olanı kendine dışsal bulmuş olarakyakin gelir.

Beka mertebelerinde kul, kul olmadığının bilincinde kendi olan ile sadece kendidir. Ben olan ben-e ermiştir. Kendi olanı kendi olarak bulmuştur ki "Benlik" bu mertebede haktır, hilede ki kendilikten kurtulmuştur. Bazı beka mertebelerinde, uhrevi olan değişmez âlemler de seyir edilir… Ki böyle seyirler, kul bilincinde gerçekleşse de uhreviyete aidiyet sebebiyle beka seyri olarak kabul görmüştür. Miraç hadisesi de buna örnek verilebilinir.

- Bekabillah, bekada fenafillâh, bekayı nevand. Uhrevi mekânsal mertebeler seyridir.

- Hak-el yakindende yakin. Öz kendiliği ile bilinçlenenin, nesnesi üzerinden ilişkilerinde Allah'ı yaşadığının bilincinde olduğu mertebedir.

- Allah'ın esma ve sıfat tecellisi, ismi faal gereği tavırlarında tezahür etmesi seyridir. Kulun edimleri üzerinden Asli tecellide Allah görünür. Hak-el yakinden de yakin mertebesinde, esma ve sıfatları fena tecellisinde müşahede edeni değil de baki olandan hareketle yaşanmasında eylemde Allah kendini görünüşe taşır.

- Cem, hazreti cem, cem-ül cem, ahadiyet-ül cem. Bu mertebeler şahıs mertebeleridir. Öznelliğine uyanışın mertebeleridir.

Bu başlık altında işlenmesi gereken bir konu da:

- Şeriat. Hukukun sürdürebilinir bir toplumsal yaşam için gerekliliği ve öngörülür bir gelecek tahayyülü ile ilerlemek için zorunluluğu önemlidir. Vicdan, korku, haklar, hadler ve adalet bu başlığın ana konularıdır. Şeriat, nefsi emmarenin tabiatı doğrultusunda güvenilmez olan insan ile neden bulur. İlkelerin toplumsal yaşamda görünüşü ve ilkelerde tavırlarda bulunan Allah'ı kendisini insan tini üzerinden görünüşe taşımasının tinsel zeminidir. Şeriatta sabır istenir. Şeriatta sabır ise; ereğe bağlı tutarlı tutum ve davranışlarda bulunmayı gerektirir.

Şeriatta önemli olan, suçun meşru görülmemesi için cezanın hak olmasıdır. Ceza hak görüldüğünde ise gelecek belirimi olarak önünde durduğu içindir ki insanı, hukuka göre stratejik düşünmeye evriltir. İnsan hukuk ile bireysel olarak stratejik düşünmeye aşkın olarak ötekinin hukuku üzerinden stratejik düşünmek zorunda kalır.

İslam hukukunda ceza hükmünde öncelenen ise kısastır. Kısasta suç olarak yapılanın birebir karşılığı suçluya uygulanır. Böylece ötekinin acısını hissetmeye olanak da verilmiş olunur. Ötekinin acısını bilmeden insanın nefsini ötekine göre sınırlamasında terbiye etmesi beklenemez. Ayrıca toplumda intikam hissinin de adaletin sağlanmasıyla önüne geçilmiş olunur. Kısasın uygulanması ile hem toplum vicdanı rahatlar, hem de suçu işleyen teselli bulur. Böylece bireysel olarak yaşama tutunma nedeni bulunurken toplumsal olarakta toplumun siyasal ve ahlaki meşruiyet sınırları belirlenmiş olunur. Kısasta ceza, suçun meşru olmadığının ve ceza hükmüne göre akıbet bilincinin edinilmesi gerektiğinin aklını verir. Toplumda meşruiyet sınırları belirdiğinde evrenseller toplumsal yaşamın gerçeği olarak görünüş bulurlar. Kısas, tinde ilkelerin adalet zemininde yaşanmasının da gereğidir. İlkeleri yaşayan insanda ise Allah, sıfatları zemininde esma tavırlarıyla görünüş bulur. Bu da insanın tinde hayat bulması için gerekli olandır.

Böyle olsa da kısas ile hedeflenen –öncelenen en önemli durum: toplumsal yaşamda cezanın caydırıcı olması nedeni ile emniyetin sağlanmasıdır. Böylelikle sürekli ve sürdürülebilir bir toplumsal yaşam hedeflenir. Bunun ile beraber suçlunun ahret hesabının, cezasının burada verilmesi sebebiyle kaldırılmasıdır. Bu da ahrete iman düşünüldüğünde hem insanı terbiyesi bağlamında sınırlayıcı olması hem de geleceğini kurtarması adına önemlidir. Ceza hükmüyle adaletin tesis edilmesi suç işlemede caydırıcı olduğunda gelecek öngörüsü ile toplumsal yaşam kolaylaştırıldığı gibi emin adımlarla geleceğe doğru yürünür. Kısas ile ahret azabının kefaretinin ödenmesinden dolayı da hesabı görülecek olmamanın rahatlığı ile yaşanır. Kısas hem psikolojik, hem toplumsal hem de ahret ve akıbet adına insan için hayati önem taşır… Ayrıca tinde ilkeler ile hayat

bulmanın gereğidir. Adalet, toplumsal yaşamda insanın hikmetinin görünmesinin gereğidir.

Şeriat (hukuk), nefsi emmare sebebi ile toplumsal yaşamda öteki ile ilişkilerde edinilmesi gereken olarak görünür. Şeriatta yasa, evrensellere tutunmak için gereklidir. Nefsi emmare sebebi ile şeriat, insanı insan ile olan ilişkilerinde kendini meşru olan hak-had belirimlerinde gerçekleştirmesinin gereğidir. Şeriat, insani olduğu kadar –doğaya tâbi ve tine ait olarak insan yaşamı öncelendiğinde- insan için olandır.

- Tarik. Nafile ibadet yoludur. Sevgi, hakkaniyetli olmak ve yakin gelmek bu yolun gereğidir. Tarik; erek beliriminin değer olarak içselleştirilmesi, ereğe yetişilmesi, ereğin yaşamda görünüşe taşınmasının gereği olarak belirir. Tarikte izlenen ise metot uygulaması ile değer belirimine göre sonuç almaktır.Tarikte sabır istenir. Tarikte sabır ise sadakat gerektirir. Tarik, insanı bulmak ve insana hizmet ile Allah'a ermenin yol olarak yöntem kılınmasıdır. Pir denilen Allah'ı insanlığında bulmuş olandır ki sonuçta kendisine erişilmesi ile Allah'a da erme olanağı da edinilmiş olunur.

  Mürşidi olmayanın mürşidi şeytandır denilmiştir. Bundan kasıt, mürebbisi olmayanın nefsi emmaresine tutsak olacağıdır. Nefsi emmare ise idealde duran ve iş gören insan bulunduğunda terbiyesi mümkün olandır. Mürebbisi olan ise korku ile had belirimi, aşk ile de olması gerekenleri şevk ile yaparken nefsi emmaresini terbiye eder. Tarikte öncelenen; doğaya ait sebep- sonuçlar, biyolojiye ait sebep-gerekçeler ve psikolojiye ait arzularına göre ideal görülen beklentilerin aşılmasını sağlayarak insani hassasiyetlere, geri dönülmesi ve evrensele bağlı değerler edinilmesi ile insan olunmasıdır.

  Tarikten amaç insan yetiştirmektir. İnsan ise Allah'a kendinde kavuşmuş olmalıdır ki hizmetinde insanı kıble edinerek Allah'a hizmet etmiş olması ile Allah'ı hakkı ile yaşamış olsun. Bu olduğunda insan nedenini ereğinde yaşadığı Rabbi olan Allah ile bulmuş olur.

Tarikatta yapılan nafile ibadet ve riyazetler ile insanın, insani duygu ve hissiyat melekelerinde duyarlılığının artması da amaçlanır. Böylece sezgi, keşif ve idrakte basiretinin artması, Allah ile nurlandıkça da gerçekleşir. Amaç; nura erdikçe, ilmi ledün ile basiret – görüş- sahibi de olmaktır… Ve insanın Allah'ı rabbi sıfatlarında duygusunda – hâlinde- hakkı ile yaşamaya olanak bulmasıdır.

İlkeye bağlı eylem pratiği, melekelerin kuvvetlenmesini sağlarken, değerlere bağlı olarak insani duygulanımlarda (merhamet, sevgi, af etmek, sorumluluk vb.) duyarlılığın artmasına da nedendir.İnsan olunacak ise eğer duygular ve insani duyarlılık varoluşsal gerekliliklerdir.

- Hakikat. Allah'ın bilgisine ermektir. Allah bilgisine göre de rızaya ermeyi gerektirir. Rızaya ermek hakkaniyetli tutum ve davranışların sonucunda elde edilir. Fedayı nefs ve fedayı can ile bu mertebe,Allah'a adanmışlığın mertebesidir. Bildiği Allah'ı değer olarak görüp O'na adanmayanlar hakikatin bilgisinde kalmışlardır.

  Hakikatte öncelenen; âlemleri mevcut nesnel gerçeklerinden öte, aslına bağlı gerçeklik belirimine göre tevhidin gereğinde keşfetmektir. Hakikat sahibi Allah'a, mevcudata aşkınsal olan öznel seyrinde, mevcudata aşkın bakışım ile tanık olmaktır… Ve insanın Allah'ı, öz şahsı olarak bulmasıdır. Allah'a Allah ile tanık olmaktır.

  Hakikat iç dünyanın, mikro evrenin gerçeğidir. Dış dünya belirimi/ belirimleri ile iç dünyanın hakikatin göstergeleridir.

- Marifet. Hakikat bilinendir, tanık olunandır; önemli olan ise hakikatin hak kılınmışlar –tekil ve tikel belirimler üzerinden- ve belirli kılınmış hadler üzeri yaşadıklarımızda tezahürüdür. Bu da marifettir. Marifette istenen ise sulh ve sükûnettir.

  Beşeri gereksinimlere göre beliren ihtiyaçların hak-had belirimi üzerinden helal –meşru kılınmışlar üzerinden gerçekleştirilmesi insanın rabbi olan Allah'ı insani ilişkiler üzerinden bulmasına nedendir. Marifet, yaşamın her yönü ile Allah için kılınması ile hizmetinde Allah'ın asli tecellide yaşanmasıdır.

Hâl, makam ve mertebe; bu üçlü tasavvufun en temel kavramlarındandır.

Hal: Duygusunda yaşanan idea –ilkelerdir. Aşk, merhamet, cömertlik vb.

Makam: Duygusuna bağlı olarak edinilen kalıcı öznel belirimlerdir. Zat, velilik, mürşitlik, nebilik, kutupluk, ariflik, vb.

Mertebe: Nesnesine bağlı olarak beliren ve sınıflandırılmış öznel veya nesnel seyirlere sahip varlık düzeyleridir. Âlemler, fena veya beka seyirleri vb.

Tasavvufta tarik ehline mürid denir. Yetiştiriciye pir, mürşit, şeyh, mürşidi kâmil denir. Öznel olarak kendinde Allah'a Rabbi sıfatı gereği eren veliye Arif denir. Arifler, rabbi sıfatı gereği yaşarken, yaşadıklarını Allah'a atfederek tevhidin gereğinde yaşarlar… Ama tevhid ikilikte bulunmaktır ki Allah ve kul ikiliğinde kulun Rabbini yaşarken kendinden ötelemesi, hakikatinden bakıldığında gizli şirktir. İşte, arifi billâh denilen makamda, kul-Allah ikiliği yaşananın duygusunda aşılır. Düşüncede ve ifadede Rabbine ötelemede bulunmadan Allah öz kendilik olarak ilkelerin duygusu üzeri yaşanandır… Arifi billâh hüviyetini Hakk'ın kendisi olarak bulan ve yaşayandır. Arif ise Allah'ın hüviyetine, kulluğun liyakat duygusu sebebi ile kendini öteleyendir… Yani kendini yaşarken kendinden kaçandır.

Tasavvuf, yedi merhaleden ibarettir:

1. Birinci seyir, arınmaktır. Tenzihte seyir etmektir. Ölmeden önce ölmektir. Nafile ibadetler ile Allah'a yol tutmaktır.

2. İkinci seyir, nurlanmaktır. Arınırken Allah'tan nefes almak, ruhlanmaktır.

3. Tefekkür ve keşif ile bulmak -tanık olmak.

4. Sezgisinde, irfanında ve ilminde bulduğunu duygusunda yaşamaktır.

5. Duygusunda yaşadığının hâline vakıf olmaktır. İrfan sahibi olmaktır. Sıfat ve esmaları hakkı gereği yaşamaktır. İlminde bulduğunu taliminde yaşamaktır. Aslına bağlı olarak kendini gerçekleştirmektir.

6. Duygusunda yaşadığını, ötekinin ahlakına bağlı olarak edep ve erkân üzeri idealize ederek güzel ahlaka taşımaktır. Hakikati hak-had belirimler üzerinden hakkı gereği yaşamaktır.

7. Hakkaniyet ilkesi ile hizmet ederken, emek üzeri hizmetinde de Allah'ı bulmaktır. İnsana hizmet ederken Allah'a hizmetinde Allah'ı hakkı gereği yaşamaktır. Emeği üzerinden ürettiğinde özgünce, tinde kendini gerçekleştirmektir.

Böyle olmak ile beraber sohbet, tasavvufta muhabbetullaha ermenin gereği olarak en zaruri olan insan yetiştirme vasıtasıdır. Yetişme sürecinde insanın nurlanması ve bedendeki nur kapılarının açılması doğrultusunda salihlerden olması gerçekleşir. Salihler denilen Allah'ın yeryüzündeki veli kullarıdır, erenleridir. Erenlerin büyüklerine kutup denir. Kutup kendinde Allah'ı rabbi sıfatı gereği tasarruf ettiği ölçüde bulandır. Erenleri büyük kılan, Allah'ın nuru ile varoluş bulmalarıdır. Nura erdikleri ölçüde, enerji merkezleri açık olduğu kadarı ile Allah'tan beslenirler. İrfanları, tasarrufları sıfat ve esmalarına bağlı olduğu kadarı ile zamanın ahkâmında bağlıdır.

Erenler yeryüzünün sorumluları, idare ve sevk edicileridir. Allah o halifelerinin mevcudiyeti üzerinden yeryüzüne mana hazinesini indirir… Ve işlerini görür. Yeryüzünde dönen işler kırklar, on ikiler, yediler, dörtler, üçler ve bir kişi olmak ile beraber birçok velinin ruhani tasarrufu ile gerçekleşir. Yeryüzünün mirasçıları salihler olarak hep velilerdir.

Demem o ki her ne aranması gerekirse insan kendinde, insanlıkta aramalıdır ve bulmalıdır. Kâinatta şu an itibarı ile insan olmaktan daha büyük bir şeref yoktur. Ne mutlu insan olabilene, insanlığını Allah ile bulabilene! Bu nedenledir ki insan; cinden, melekten, uzaylı diye beklediklerinden, süflilerden vb. mahlûkattanhaberden olmalıdır ama medet beklememelidir. Önce insan olduğunu unutmadan, evrensel değerler ışığında ötekinin hukukunu da gözeterek, insanlığı kıble edinmek, insanın önceliği olmalıdır.

Tasavvuf mertebelerini –aşamalarını yukarıda belirtilen biçimde bilmek, âdemi insan kılmaz. Öncelenenler doğrultusunda yapılan her türlü mertebe, sınıflandırma veya yapılandırma, varlık ile alakadar olarak varoluşa dair gerçekliği varsa eğer; nerede olduğumuzu görmek için gereklidir.

Yasalar veya ilkeler evrenseller olarak öncelenmeleri ile yapılanmayı, sınıflanmayı veya mertebe olarak düzeylendirmeyi de beraberinde getirir. Her türlü sınıflandırma, mertebelendirme veya yapılandırma usta daha kolay anlamak, bu doğrultuda da tinde ilerleyişte daha hızlı ilerlemek için gereklidir. Her türlü sınıflandırmaya veya mertebelendirmeye bağlı olarak görünüş bulan yapı, kontrollü harekete, ilerlemeye ve anlamaya nedendir… Ama insanı böylesi ussal nesnel kılınanlarda bulamayız. İnsan, her mertebede, mertebede yaşadıklarının duygusunda öznellikte mertebeye aşkın yaşayandır.

Demem o ki ussal olan ve usun nesnesi olmaktan öte varoluşun nesnesi olan yapısal kılınanı amaç edinmeden, nesnelliğinde tanımlamak, anlamak ve hakkı

gereği yaşamak gerekir. Hakkı dışında yaşanan her mertebe ya nesnelliğinden uzak öznel kılındığı düzeyde bencilliğe, iktidar edinimine sebep olabilir. Denetim ve kontrol gerekçeleri ile beraber sistemleştiğinde -kurumlaştığında ise otoriter yapılanmalara neden olur.

Böylesi durumlarda insan, sistemin -kurumun bakısı altında ezik ve kendini hakkı ile gerçekleştiremediği için de kendine yitik kalır. Bu durumda insan ya sistemle yaşamayı öğrenecektir ya sistemi kendisi için kılma –iktidar- yollarını edinecektir ya sistemi yenileme denemelerine gidecektir ya da sisteme asi kendini gerçekleştirme yolları arayacaktır. Her kendini gerçekleştirme ise örnek alındığında öncelenmesi ile sistemleşmeye -kurumsallaşmaya da nedendir.

Önemli olan ise sistem veya kurum olarak yapıda hak ve hakikate göre neyin öncelendiği, amaç –değer belirimlerine göre nasıl işlevsel kılındığıdır. Öteki ile görünür olan üçüncü şahıslar ile de meşruluğu kabul edilen hak-had belirimlerine göre insanın, kendini gerçekleştirmesinin kolaylıklarının da önü açık bir biçimde sağlanması sistemde –kurumsal olan da öncelenmesi gerekendir. Bu durumda sistem -kurum her yeni kendini gerçekleştirme ile de yenilenmeye açık olmalıdır. Katı sistem –kurumlar liyakate, değerlere bağlı muhafazakâr oldukları ölçüde insana aidiyet ve sorumluluklar yüklemiş olmaları ile kendilerini korurlar. Böyle olsa da yenilenme tarih sahnesinden ötelenmemenin gereğidir. Yenilenmeyen her yapı, kırılgan hatlara sahip olmaya başlar ve yenilenmediği takdirde yeni olanın görülmesi ile beraber sığ, yoz tutum ve davranışlarda bulunması ile beraber yıkılma sürecinde bulunur veya yıkılmaya mahkûmdur.

Bunları belirtmemin sebebi, tasavvufta insan öncelendiği içindir ki hak ve hakikate bağlı olarak her yeni olan ile yenilenmek, rahmetten istifade etmenin gereğidir. Bu nedenle tasavvuf ehli, her daim yenilenebilecek gönül genişliğine ve ferasete -basirete sahiptir/ sahip olmalıdır. Zaten İslam'da öncelenen insan olduğu içindir ki din yapısı altında insan ezik kalmaktan ziyade, kendisini hakkı ile gerçekleştirebilecek kolaylıklara sahiptir. Din bu durumda hukukunda dahi, insana kolaylıklar sağlayarak daha rahat hareket alanı edinilmesi ile daha rahat ve güzel biçimde yaşamayı önceler. İnsanın insanlığının nedenine bağlı olarak insanca yaşayabilmesini önceler.

Düşüncede öncelenen, yaşamda ise değer olarak öncelenen yapısallığa sebep olması üzerinden otorite olması sonucunda düşünce ve yaşam alanlarını, toplumsal bilinçte karşılık bulduğu ölçüde, meşru olan hak-had belirimlerine göre sınırlı tutar. Bu ortak düşünce ve yaşam alanı edinmek için önemlidir. Böyle olsa da

öncelenenin otorite olması erek –hedef, amaç- belirimine göre hareket etmek – edimlerde bulunurken ereğin yaşamda görünmesi- için gereklidir.

Bunun dışında, otoriteye sebep yapının/ yapısallığın nesnelliği dışında amaç edinilmesi sonucunda ise düşüncede sığlığa ve yaşamda bağnazlığa tanık olunur. Amaç, erekte duranın yaşamda gerçekleşmesidir… Amaca taşıyacak nedenler insan bilincinin önüne hakkının dışında değer olarak alındığında, amaçtan sapılır. Bu nedenle erekte değer belirimi olarak insan bilincinin önünde duran Allah'a yetiştirecek nedenler, nesnel olmalarının hakkı dışında amaç edinildiğinde Allah'tan da uzaklaşılır.

Yapıya/ yapısallığa aşkın yaşaması gereken insan, yapıyı/ yapısallığı önceledığinde düşünce ve yaşam alanlarında otoriteyi belirli kılar. Amaç, otorite edinmek olmasa da yapı/ yapısal olan otorite amaç edinilmeden, düşünce ve yaşam alanlarının kapsayıcı olarak geniş tutulması gerekir… Ve ortak yaşam alanı ve yaşam biçimlerine göre meşru olan hak- had belirimleri doğrultusunda sığ değil, çeşitliliğinde zengin olan bir yaşam öngörülmelidir.

Efendimiz Muhammed Mustafa da hakikate memur iken şeriata duçar (yakalanmış, uğramış tutulmuş) olmuştur… Ama şeraitten önce insanı öncelemiştir. Siyerde de buna tanık olunacak birçok kıssa bulunur. İslam şeriatında öncelen ötekinin hukukudur… Hukukun kendisinin ululanması ve insanın göz ardı edilerek öncelenmesi söz konusu değildir. Her içtihat ve itikat mezhebinde de görülen yapının/ yapısallığın öncelendiğidir. Bu da tek tipte görülen ve kendi gibi olamayan insan yığınlarına tanık olmaya nedendir. Elbette ki içtihat ve itikat mezhepleri düşüncede ve uygulamada bir çeşitlenmedir… Ama önemli olan, insanın öncelenmesi ile Allah için olduğu yaşamda, asli nedeni ile kendini bulmasının engellerini kaldırmak olmalıdır. Mezhepleri ululamak ve mezhep insanı yetiştirmek ile yapıyı kendi kılan insana tanık olunur. Ötekine hep yabancı durulur. İnsan olandan ise beri kalınır.

Bu durumda insan, kendini ait bulduğu yapının/ yapısallığın ardılı olarak özgünlükten yoksun yaşar. Kendiliğin özüne bağlı olarak yeniden üretilmesi için; dışsal olanın dışsal yaşam alanında belirleyici olması gerekirken içsel olan tinsel alanı nesnellikte takılı bırakmak ile belirli kılmaması gerekir. Tinsel olan öznel ve içsel olan düşünce, duygu ve anlam bulma alanıdır ki bu alanda her şey amaca - ereğe bağlı olarak yapılanır… Ve nesnel olan her yapı/ yapısallık, iç dünyada amaca taşımanın gereği olarak biçimsellikten içeriğe yükselişin gereği olarak insan bilincinin önünde durur. Bu nedenle biçimsel olanın içeriğini –ruhunu edinmek

biçimsel olana takılı kalmak ile olmaktan öte, amaca bağlı olarak edimlerde bulunmak ile edinilir.

Bunun dışında yenilenmekten uzak, anlam daraltmaları ile sadece yapıyı ululamaya dayalı ve yapıyı önceleyen zihniyetlerde taassup, yozlaşma ve nesnelde –suretlerde, biçimsellikte- kalınması sebebiyle tek tipleştirilen insanda sığlık görülür. Hakikat sebebiyle insan hukukunun öncelenmediği her yapıda yozlaşma kaçınılmazdır.

Allah'a ve dinine hizmet, ilkesine bağlı olarak değişen ahkâm ve koşullara göre yenilenmeyi, rahmetin açılımı gereği zorunlu kılar. Yenilenmemek Allah'a ve dinine hizmetten insanı beri bırakır ki Allah ve dinine hizmet edecek yeniliğe açık ve edim ve ürettikleri ile yenilemeye neden, yeni birileri hep bulunur. "Sizler dinimize hizmet etmezseniz, sizleri giderir dinimize hizmet edecekleri getiririz." Dine hizmet demek, dinin gereklerini gerçekleştirmek demektir ki dinde gerçekleştirdiklerimizin sonucunda Allah'ı hakkı ile yaşamış olalım.

Yukarıda anlatılanlar ile anlamak gerekir ki tasavvuf; sistemler -kurumlar içinde tek tiplikte kendini bulan âdemin, yapıya/ yapısallığa baskın gelerek –aşkın yaşayarak- kendini özü ile gerçekleştirmenin yoludur. Yapıyı/ yapısallığı nesnesi bilip amaca –Hakk'a- bağlı yaşarken Hakk'ı yaşadıklarında bulmanın yoludur. Geçmişi önüne almadan, arkada bırakmadan ibreti ile yanında tutarken günü geleceğe –akıbete/ ahrete göre gerçekçi olarak yaşamanın yoludur.

Yol, Korku, Ümit,Korkuları Aşmak, Birey Olmak ve Korkusuzluğa – Selamete Kanat Açmak:

İnsan, fıtratı ve idealleri gereği değer belirimlerine göre günü koşul ve ihtiyaçlarına göre yaşarken varoluşunu, nesnesi üzerinden gerçekleştirdiklerinde bulur. Yaşadıkları, idealler doğrultusunda değer belirimlerine göre ereğinde kendini gerçekleştirmesinin yoludur. Yaşam ereğe bağlı yaşadıklarına göre olguya dayalı nedenler nesnel kılınır… Ve varoluş nesnesine bağlı olarak yaşanırken, kendini gerçekleştirmenin yolu edinilir.

Ereğe bağlı her nesnel belirim ise değer belirimine göre öznel kılındığı ölçüde varoluşun dayanağı ise eğer korkunun görünüşüne nedendir. Dayanaklar, ereğe –geleceğe bağlı güvencelerdir… Güvenceleri yitirmek ise -yitirme düşüncesi dahi- korkuyu insana hâkim kılar. İnsan varoluşunu acılarda ve korkuda hisseder. Korku hâkim olduğu ölçüde, insanı korku nesnesinde takılı bırakırken, kendiliğe dışsal

kılar. Buna rağmen korku şiddetine göre varoluş, nesnesi üzerinden iliklerine kadar hissedilir.

İnsan reflekssel korkularında dahi varoluşunu kendiliğine dona kalışında bulur. Kaybedeceklerinin, başına geleceklerin endişesi ile korkularını kaygı ile deneyimler. Olağanın dışında tehlike gösteren ile uyarıldığında ürpermek, titremek, paniklemek vb. durumlarda karın bölgesinden yukarıya doğru yükselen korkuda haşyet deneyimlenir. Kendiliği zorlayan, kendilikte dona kalmaya sebep ve nefes almakta zorlanacak kadar azamete tanık olunduğunda korku heybette deneyimlenir.

Korku nesnesi üzerinden yaşanırken korkanı ana taşır… Anda yaşanan ise varoluşunu hissetmeye sebep, nesnesi üzerinde yaşanan korkudur. Böyle olsa da geçmişin acı tecrübeleri endişede yaşanan korkuyu kaygı ile gelecek algısına göre yaşamaya neden iken korku anda kendiliğini muhafaza etmenin, korumanın gereği olarak üç zamanlı yaşanır. Bu durumda korku, aciz düşülene göre iş yapmaya korkanı sevk ederken, stratejik düşünmeye de neden olur. Korku ile stratejik düşünen ise kendini maskeler, maskelendikleri arkasında düşünmeye, iş görmeye başlar.

Böylece varoluş, varsayılan dayanaklara göre yaşamak için, korku ile tutunduğumuzdur. Korku, yaşama -yaşamın nesnelerine de tutundururken; kendilik bilinci –ben bilinci de korkuya neden olana -ötekine- bağlı olarak görülen had-hak belirimleri ile varoluş sınırları belli olanın kendisini muhafaza etme çabasında gelişir. Korku ile varoluş, kendiliğin değer olarak belirimine sebeptir.

Bu durumda korku, Allah'ın Hafız ismine bağlı olarak varsayılanlara göre edinilen benliği korumanın güdüsü mahiyetinde iş görür. Allah mahlûkatını Hafız esması ile tutan, koruyandır. Korku da bu ismin dirimsel deneyimlerindendir.

Böyledir! Ama korku nesnesi, varoluş sınırlarını gösterirken kendiliğini de korkulan olarak görünüşe taşır. Aşırı korkulan bilinçte otorite –hâkim, rab ise korkuya teslim mahkûm olunur. Bu durumda korku kendini gerçekleştirmenin, varoluşu hakkı ile yaşamanın önünde engel olarak durur. Korkan korktuğuna ezik, korktuğunun güdümü altında kılıbık, korktuğunun iradesine bağlı köle vb. durumlarda korkuyu nesnesine bağlı kılındığı yaşamın prangası olarak bulur.

Böyledir! Amakorku hayati ise yaşama tutunmanın gerçeği olarak insanın varoluşsal savunma güdüsüdür. Korkan yaşama korku ile tutundukça, kendi potansiyeli olan melekelerini daha hızlı ve kabil olduğu ölçüde kullanmaya başlar… Bu durumda ümit etme ve sonrasında cesaret, korkudan sonra uğranan

duygulardır. Böylece insan imkânlarını kullanmanın eminliği ile özgüven bulurken korkuya mahkûmluğu da aşmanın yolunu edinmiş olur.

Korku kendinde, gölgesi altında kalınası değil, hikmetin gerçekleşmesi için bir araçtır. Varlıksal olmaktan daha çok ilinektir… Ve aşılması da gerekli olandır. Ümit ve ümit ile hayata tutunmak da korkudan sonra gerçekleşir. Korku -havf; kaybetme, yitirme doğrultusunda kaygı, tehlike gösteren durumlar üzerinden de endişeye nedendir. Kaygı endişenin, edişe de kaygının farklı yüzü gibidir. Bu durumda korku; ümit (reca) ile hedefe, gerçekleşmesi istenene, varılması gerekene yönelmenin önceleyeni olarak aşılması gerekendir. Her önceleyen gerçekleştiğinde, erekte olana göre aşılması da gerekendir. İlkeler ise önceleyen olarak yaşanması ile aşkınsallığa taşıyandır.

Korkuda insan, varoluşunda hayata tutunurken, ümit ile de hedef/ amaç/ erek belirlemeleri ile yaşama, gerçekliğe tutunur. Ümit; yaşamda gerçek olanlara geri dönmenin, gerçeğe tutunmanın önceleyeni olarak cesaret ile aşılması gerekendir. Cesaret; insanın korku, ümit sürecinin sonunda kendiliğine geri dönmesinin gereğidir ki sonucunda bulunan özgüvende varoluşundan eminlik edinilendir.

Ümit, yarına inanmaktır; yarına tutunmaktır. Yarını yaşanan günde bulmaya/ ermeye çalışarak gayrete sarılmanın da gereğidir. Umut, azim ile ayrılmaz olan iki kardeştir. Umudu yitirmek kardeşinden de uzaklaşmaya nedendir. Korkular çığ gibi büyürken; hüsrandan asalete, mahrumiyetten afiyete, mahkûmiyetten hürriyete doğru kurtuluşun ilk adresi umuttur. Hep çaresizliklerde umuda tutunuruz… Ki gerçekleşenin, kendimizi de gerçekleştirmenin fırsatı olduğunu yakalayabilelim. Küfürden, zulümden, örtülü olmaktan, Allah'a yönelerek ümit ederken, acziyetten kurtuluşa kapı aralanır. Ümit edilen ile acziyetin daraltan, sıkan, korkutan çaresizliklerinden kurtulmaya yol edinilir.

Korkularda kalmak, hakikate örtülü kalındığından dolayı bir nevi küfürdür. Umut böylesi küfürden kurtulmanın ilk durağıdır. Acziyette, hüsranda, mahrumiyette, mahkûmiyetteolan insan, umut ve azim ile silkelenirken kendilik bilincini de korumaya alır.

Karanlıklar denizinde boğulurken, önünü görmez olan insan; umut ile bir nefs alır ve önünü görmek için bir doğrulur. Yüzülecek ise korku deryasında ümit, yüzmeye sebep iken sahili gösteren bakışta bulunur. Olması gerekenin gerçekliğini edinmeninde sebebi olur. Korku olup-bitmekte olanın gerçeğine tanık kılsa da korku nesnesinde kalındığında korkanı olanın gerçeğinden de koparabilir. Bu

durumda ümit, gerçekte olması, yaşanması gerekene kapı aralar. Ümit, olması gerekenin gerçeğini taşır.

Umut göklere uzanan çaresiz kulun eli olsa da Allah'ın çaresiz kuluna göklerden uzattığı ellerinden bir eldir. Bu ele tutundukça; iyilik, doğruluk, güzellik, insanın doğru yolu olur. Nefsi emmareye aldanıp da insanlıktan uzaklaşılmaz. Umut insanlıktan uzaklaşmamanın, nedenini ilkelerde –idealarda bulmanın da adresidir.

Umut, gönülde huzuru bulmaya doğru, cennetin kapısını da aralayandır. Cennet kapılarının sırrıdır umut. Çatışkılar içinde halk edilen insan, her cennet kapısına umut ile yol tutarken, iman ile geçer her kapıdan… Ve umut edene, cömert olanlardır her kapıyı açan. Fahri Kainat Muhammed Mustafa "Veren el alan elden üstündür" demektedir. Allah kuluna hakkını kulu eliyle vermekte değil midir? Cömertlik yiğitliktir… Ve yiğit olanlar, umut edenleri cennete taşır. Gönülde huzur ve selametin kapısını aralarlar. Umut edene Allah, elbette bir kulundan yetişir. Önemli olan ise umut ederken korkuya yenilmemektir. Küfrün deryasında nefse yenilerek kötülük denilen öz kendiliğe örten işlere bulaşmamaktır.

Umut etmek cennetin kapısında beklemektir. Azim ile cennetin kapısında bekleyenler, mahkumiyetten hürriyete, mahrumiyetten afiyete, hüsrandan asalete doğru yürüyenlerdir.

Umut, her ne kadar korkulanlardan yaşama tutunmak olsa da iradede öncelenenin gerçekleşmesinin duygusu olarak belirdiğinden, olması istenenin gerçekleşmemesi kaygısına da hamildir. Umut ettiklerimiz, olmaması riskine karşılık kaygısı ile beklediklerimiz veya kaygısı ile gerçekleştirmeye çalıştıklarımızdır. Olma ihtimalinin inanç/ iman ile canlı tutulması ise gerçekleşmesinin ihtimalini artırır. İnançsızlık, umut edilenden uzaklaştırırken insanı, korkuya, paniğe, travmaya, depresyona da teslim kılar. Olmazların umut ile olur kılındığını unutmadan, insanın yaşama tutunma katığının umut olması gerekir.

Böyledir! Ama korku ile korkana verilen lütuflardan bir tanesi de korken dona kalınmasa eğer; düşünce melekesine dönüldüğünde, düşüncenin çözüm üretme yetisi olarak çalışmasıdır. Aşk, sevgi, şevk, umut vb. gibi duygularda zekâ motivasyonlarını bulmuş olarak cilalanırken –belirginleşirken, evvela korku zekânın kapısını aralar, anlayışın oluşmasına yardımcı olur. Eğitim ve öğretimde korkak olanlardan dâhilerin –dehaların çıkması da korkularını motivasyona çevirmeleridir. Düşünce ve kıpıları korkunun gölgesinde gelişime açık olurlar. Yeter ki korku baskı altında bırakmasın, amaca bağlı gerçekleştirilmek istenenin

motivasyon duygusu olsun. Sonuçta başarı elde edildiğinde ise dağ gibi korkular olsa aşılmış olunur.

Böyledir! Ama korkan, belli bir amaca bağlı olarak geleceği kaygı ve tehdit ile bilincinin önünde bulduğunda istenenin gerçekleşmesinin aracı olarak korkuyu yaşar. Bu durumda korku ya yoldan –hak ve hakikaten uzaklaşmanın- ya da kendi aslına yol bulmanın, terbiye edilmenin gereği olarak amaca ulaşılana kadar araç olarak kullanılır.

Böyledir! Ama korku, korku nesnesine varoluşsal olarak şiddetli bir biçimde tanık olmaya neden iken korkulanı kendinde belirgin kılmaya -hıfz etmeye ve onda olanı da ruhsal düzeyde gerçekleşen kendine taşımaya neden ruhsal beslenmeye de nedendir. Bu nedenledir ki korkulanın kimler olduğuna dikkat etmek gerekir. Çünkü korkulan, korkanın meleke zemininde ruhsal düzeyde, mizaç ve meşrep yönelmişlikleri iledoğduğunda, korkandan görünüş bulur.

Bu durumda korkulana aynı biçimde yönelmek kendisine ayna olmak olur. Bu durum korkanın korkusunu kendinden yansıtan köpeklerde, ezilmiş halkların başkaldırısında, yetişmekte olan çocuklarda özellikle ergenlerde görülür. Korku bu durumda bir nevi oluşturduğu morfik rezonans etki alanı oluşturması ile hem kendiliğin aktarımı hem korkunun aktarımı, hem de kişilik biçimlerinin duygusunda aktarımına da nedendir. Bu sevgide yapıcı biçimde gerçekleşirken, korkuda uyarılmış olarak gerçekleşir.

Böyledir! Ama biyolojik sebep-gerekçelerden olan üremenin toplumsal gerekçelerine ve hayatta kalma güdüsüne bakıldığında da korkunun, bu düzeyde yönelmişliklere neden olduğu da görülür. Bu da korkuyu hayati düzeyde önemli kılar.

Zaten korku olmasaydı, kör -aptalca cesaret sınırlanamazdı. Korku ile varoluşunu korumaya çalışan, hayati düzeyde ilişkilerine dikkat etmek zorunda kalır.

Böyledir! Ama ceza veya ötekinin kendini korumasının gerekliliği düşünüldüğünde korku, insanın biyolojik sebep-gerekçelerinin de ötekinin hukuku üzerinden meşru sınırlarda gerçekleşmesinin nedeni olur. Bu da öteki ile insan olabilmenin gereği olarak hukukun temel belirleyici duygusunun korku olduğunu gösterir.

Böyledir! Yukarıda anlatılanlar ile beraber anlamak gerekir ki korku; Ali Keremallahü Vech'in dediği gibi "hikmetin başıdır." Çünkü tanık olmanın ilk evresi her ne kadar duyular ile gerçekleşse de korku ile de nesnesine tanıkken,

melekelere bağlı olarak nedenini gerçekleştirmenin –hikmetini, kendi gerçekliğini yaşamaya doğru zorlanılır.

Böyledir! Ve korkan insan sığınak arar ve korkanın Rabbi olan Allah'a yönelmesi korkuları üzerinden gerçekleşir. Bu durumda Rabbine duası ile sığınan için korku, Rabbine ermenin kapısını aralar.Allah'tan korkan, nefsi emmaresi sebebiyle meşru olmayan yaptıklarının karşılığını göreceğinden ve Allah'ın adaleti ile karşılaşmasından dolayı korkar. Sığınmaya sebep korku ise sevgiye döner ve sevgi ile aşılmış olarak geride bırakılır. Ve sığınılan, selamete taşırken zatı gereği sevilir. Sığınmaya sebep korku, sevgiye gebedir. Rububiyete tanık kılar.

Böyledir! Ama korku ile korkulana ulûhiyet belirimlerinde tanıklık gerçekleşir. Aşkta ise rububiyeti ile Allah'ın kulunu muhafaza ettiğine tanık olunur. Ulûhiyette eylemin şiddetinde kendini açık etme, rububiyette ise nesnesi üzerinden muhabbet ile kendini görünüşe taşıma vardır. Allah ulûhiyette azameti gereği kendinde iken rububiyetinde kuluna rahmeti gereği yönelmişlikte bulunur. Ulûhiyeti gereği her görünüşte ise korku, azametin heybeti karşısında gerçekleşir. Kalpte dona kalma ile tanık olma söz konusu olandır. Nurani ve melek tecellilerinde ise kul, ürperti ile kendinde cereyan eden korkuyu karın boşluğundan itibaren iliklerine kadar hisseder.

Böyledir! Ama korku, ötekini değer edinen için, tedirgin olma, kaybetme, ayrı düşme, yitirme, telaşlanma, layık olamama, liyakatini gösterememe vb. durumlarda aidiyetler ve sorumluluklar edinilmesi üzerinden insani ilişkilerde de görülür… Korku sosyalleşmeye –toplumsallaşmaya yönlendirici birey olmaya zorlayıcı da olan duygudur.

Böyledir! Ama aşırı korkular –travmalar (sarsıntılar), insanı asosyal de yapabilir… Aşırı kaygıya sebep aşırı korkular ile görülecek olan ise yaşanan durumların niteliğine göre travma, depresyon (tükenmişliğe, acziyete, umutsuzluğa düşmek), evhamlanmalara paranoyaklık (aşırı şüpheciliğe) vb. durumlara sebebiyet verebilir.

Her şey yerinde ve hakkı gereği ölçüsünde gereklidir… Aşırı düzeyde fazlası ise takıntılı olunduğunda ruhsal sorunlara neden olabilir.

Böyledir! Ama öteki ile ilişki hak-had belirimlerini açık eder. Böyle olsa da üçüncü bir şahıs olarak gözcü olan bir öteki ile meşru alanlar belirli olur. Meşru olan her şey rahatlık ile yapılırken, meşru olanlar ile belirli olan meşru olmayanlar, yapılması yasak olarak bilinç dışı kılınır. Üçüncü şahıslar ile görünür olan yasaklar; korku sınırları –eşikleri olarak belirginleşir. Korku özellikle kaygı düzeyinde bilinç dışını belirli kılan duygu olarak görülür. Bu durumda toplum sağlığı adına korku,

olması gerekendir. Kolektif bilinç edinilirken de korku sınırları -eşikleri olan yasaklar, haram edilenler ile de meşru alanlar ve yapılması gerekenler -helaller belirli kılınırken, toplumda sağlıklı bir toplum bireyi olmak da söz konusu olandır.

Birey olmak,korku eşikleri üzerinden gerçekleşir. Fıtri gerekçeler doğrultusunda korku ile sosyalleşmeye itilen, toplumun belirli kıldığı rol modele göre olmaktan daha çok kendini özgünce gerçekleştirmenin, toplumda tamamlayıcı olmanın sonucunda birey olmayı bulmalıdır. Toplumun rol modelleri, her ne kadar ihtiyaç duyulana göre olsa da önemli olan bireyin kendini imkânlarına göre belirli kıldığı doğrultuda gerçekleştirmesidir.

Umut edilen ise hayallerin peşinde koşmak olsa da geçmişin acı tecrübeleri ve geleceğe kaygı -korku ile bakılması insani ilişkilerde gerçekçi olmaya korkanı zorlar. Böyle olduğu içindir ki mülkiyet ve emek üzerinden gerçekleşen bütün insani ilişkilerin temelinde korkunun hâkim olduğu gerçeğine tanık oluruz.

Böyledir! Ve ortak korkularımız ile korkularımızı aşacak aynı amaçlarda buluşuruz. Sebep-gerekçelerimize bağlı olarak çıkar amaçlı buluşsak da hukuk çizgisinde buluştuklarımız ile korkularımızı aşarız. Bu durumda korku toplumsallaşmanın ve ortak akılda buluşarak öngörülebilinir bir geleceğe doğru yürümenin önceleyeni olan duygudur. Ortak korkular, ortak akılda buluştuklarımız ile sürdürebilir bir toplumsal yaşamda selametin edinilmesine de kapı aralar.

Böyledir! Ama korku, geleceğe doğru adım atmanın gereği olarak görülür. Böyle olsa da korku eşikleri aşıldığında, suç ve ceza sonuçsallığına göre korku, yaşanacakların öngörülmesi doğrultusunda geleceğe kaygı ile bakışı belirli kılar. Bu da gelecekte mesul kılınmayacağa göre edimlerde bulunmak ile aşılması gerekendir. Bu nedenle korku, özgürlüğünde anahtarı olarak taşınması gerendir.

Bu anahtarı taşımayanlar, geleceklerinden kopuk günde yaşadıkları ile günü kurtarırlar… Ama yarını, mesul kılındıkları ile yüzleşecekleri, hesaplaşacakları ve cezasını çekecekleri gün olarak bulurlar. Mesul kalınanlar ile korkmaya gebe bırakılan, mesul kılındıklarını hakkı ile yerine getirdikçe –yaşadıkça selametini bulur, özgürlüğüne kapı aralar.

Korku eşikleri üzerinden mesuliyet çizgileri edinen korkan için korku, insan olabilmenin gereğidir. Biyolojik olan fıtri, sebep-gerekçeler ise fedakârlık/ feragat ahlakı ile aşıldığında ise korku yaşamda gerçekliğini yavaş yavaş kaybetmeye başlar. Yaşam ilkelerin idealize edildiği edimler ve üretimler sonucunda paylaştıkça güzelleşir… Ve korku yerini huzura, selamete ve güzelliğe bırakır.

Böyledir! Ve korkanın korktukları yolunu yokuş kılar… Korkan korktuğu ile yüzleşmediği sürece hep korku nesnesinde takılı kalmış olarak kendine dönmeye fırsat bulamaz. Korkan korktukları ile yüzleşmelidir. Hak olanı görüp ona göre yaşamalıdır. Batıl zayi olacağından, korkuya neden olmayı yitirir… Ve korkan cesarette kendini bulduğunda kendinden emin yokuşları düz yol kılar kendine. Nefsi emmaresi olana; iyi olanı, doğru olanı –olması gerekeni yapmak zordur. Zor olan aşıldığında ise korku uzaklarda kalır.

Korku varlıksal değil, ilinektir. Bu nedenle imtihan edilmenin de duygusu olarak görülse de aşılması gereken olarak önümüzde durur. Sınanan için olması gerekeni yapmak, hem sınandığını aşmak, hem de sınanırken uyanan korkuyu aşmaya nedendir. Her halükarda korkan, korkuları ile yüzleşecektir/ yüzleşmelidir. Korkacak birileri veya nesneleri kalmadığında, varoluşunu öz varlığı ile bulacaktır. Çünkü o korkacak bir şeyi olmayandır. Korkular ile sınadığı kendisine vardığında, korkacak bir şeyi de kalmayandır. Bu durumda rahmet, geride bıraktıklarına geri dönmesinin kaygısını uyandırdığında, korkanlar için selametin eli olunur. “Ümmetim, ümmetim” denildiği gibi “ne olursan ol gene de gel” denir. Bilinmeyene korku ile yürüyenlere yol ışığı olunur… Ve yol korkakların yolu değil, korkuları olup da aşanların, selamete kanat açanların yoludur.

Dikkat edilmesi gereken ise korkuyu aşmak yerine travmada takılı kalınmasıdır. Bunun ile beraber korkuyu yitirmek, üst yapı kurumlarını yitirmek, insan olmanın sınırlarını yitirmektir… Ki bu durumda gerçekleşen deliliktir. Delileri deli kılan üst yapı kurumlarını yitirmesi ile korku sınırlarını yitirmiş olmalarıdır.

Böyledir! Ama yaratma –üretme ile ürettiği üzerinden potansiyelini yaşamanın heyecanında yenilenen insan, sevgi ile kalpte tazelenir, korku ile de yaratılışın kodlarına –varoluşunun sınırlarına, acziyete- geri döner. Korku, acziyetin görünüş bulmasını sağlar. Bencilce yaşamaya da sebep olabilir. Benciliği aşan için korku, ötekinin mesuliyetini de yüklenmek olarak biçim kazanabilir. Bazen ötekinden mesul olmak insanı korkutur. İnsan, sevdikçe mesuliyetten doğacak olan korkuları da aşar… Mesuliyet vicdani ise eğer; olması gerekeni yapamamaktan, mesul olduğuna sahip çıkamamak, sorumluluğunu yerine getirememekten de korkar.

Her mesul kılınan, insana emanettir. Emaneti hakkı ile ilkesine bağlı yaşamak korkuyu uzaklaştırır. İnsan geleceğe doğru rahat bir nefes alarak kaygıdan uzak, kendiliğini hakkı ile yaşamaya da kapı aralar.

Böyledir! Ama nefsi emmarede fıtri gerekçeler sebebiyle istenenin yerine gelmemesi kaygısı, varoluşa tehdit görülene karşı benliğin savunulması ve

keyfiyetin bozulması, kaybetmelerin, isteksizce elden çıkanların, savunmasız kalmanın korkusuna da gebe olarak öfkeye nedendir. Öfke genelde, nefsi emmarenin keyfiyetlerine dokunulması sebebiyle görülse de kendiliğe tehdit algılananlara karşı öz benlik savunması olarak da görülür.

Öfke geçici deliliktir. Öfke anında insanın öteki ile sınırları olan yasak ve değerler bakışımı, üst yapı kurumları vb. iş görmezler. Nefsi emmarenin değerleri alaşağı ettiği andır öfke. İnsan inandığı her şeyi hiçe sayar. Ötekine zarar vermeyi kendi önceliği kılar. Nefsi emmare her ne kadar korkak yaratılışlı olsa da öfke anında kendini aşar… Anne, baba, kardeş vb. gibi değerler de insanın gözünden kaybolur gider.

Öfke, hırs, açgözlülük, bencillik vb. nefsi emmare duygularının kökeninde korkunun yattığını da bilmekte fayda vardır. Nefsi emmaresi ile yaşadığı her şeyi kendi için kılan insan, nefsi emmaresi ile kendi için korkak olandır. İçgüdüler korku duygusunda gerçeklik kazansalar da öfke, tamah, bencillik, hırs ile korkular maskeler arkasında gizlenirler. Her insanın bilinçaltının derinliklerinde, nefsi emmaresi sebebiyle korku hep gizilde bekler. Nefsi emmarede korku olmasaydı, insanı insanlık vasıfları edinmesine sebep sınırlar edinilemezdi.

Böyledir! Ve hırs, tamah, öfke vb. duygular korkunun bir biçimde dışa vurumun belirimidirler. Bastırılmış, bilinç dışı kılınmaya çalışılan birçok korkularımız bu duygularda saklı kılınır. Korku, sonuçlara bağlı olarak bilinç dışılığı görünür kılan duygu olsa da hayatta kalma güdüsü üzerinden savunma refleksleri de geliştirdiğimiz duygumuzdur. Bunun ile beraber cezaya, meşru olmayana bağlı olarak kaygı bağlamında hissettiğimiz korkular; hayatta kalma güdümüz sebebiyle toplumsal yapıda hem yerleşik olmamız, birey olarak kabul görmemiz, toplumda sürdürebilir bir yaşamın gereği olarak görülür. Bu da insan olarak ötekinin hukuku üzerinden kendimizi gerçekleştirmemizin gereğidir. Bu bağlamda korku kendi gerçeğimizi –hikmetimizi bulmamıza da sebep duygumuzdur.

Böyledir! Ama nefsi emmare ile insan, kaybedeceklerinin, sahiplendiklerin korkusu ile beraber tekbenci iken kendiliğinde bencilliği de bulur. Allah'tan korkan için böylesi korku yiğitlik ile aşılması gerekendir. Yiğit korkusunu/ korkularını yenene denir.

Nefsi emmare korkak yaradılışlıdır. Yiğit olan korkuyu; cesaret, öz güven ve azim ile aşarken kendini hakkı ile yaşamanın da afiyetini edinir. Yiğide Allah kendi bağışlar. Allah ile afiyette yaşandığında cennet de gönülde bulunmuş olunur. Umut, cennetin kapsına taşır. Yaşamın amaca bağlı değer kazandığı duygusu olur.

Azim ile geleceğe tutundukça insan, yiğitlik ile –olması gerekeni yapmak ile cennete girer.

Böyledir! Ama nefsi emmarenin içgüdüsel korkuları özellikle hayatta kalma korkusu, sahiplendirirken nesnelerini, bencilikte –zılli tecellide- yaşanırken kendilik, korku bir nebze unutulur. Böyle olsa da unutulan korku, ölümün yalın gerçeği karşısında insanın hep önünde durur. Bu durumda korku yaşamı anlamsız ve tatsız kılar. Böyle olsa da yaşamın değerini açık eden korku ile ölüm, yaşamın değer kazanmasının da değer belirimi olur. Ölüm korkusu ile yaşam değerli olduğunun duygusunda bulunur. Kısacık hayatta yaşamın değerlere bağlı olarak daha da anlamlı kılmanın ilkesel yolu edinilir.

Böyledir! Ve içgüdüler korkuda karşılık bulurlarken, yaşamın ölüm karşısında ki çaresizliği değil de yaşamın değerli olduğunu kanıtı olarak görünüş bulurlar. Ahret yaşamına iman ise ölüm korkusuna aşkın geleceğe göre yaşamayı da öncelerken, yaşama güdüsü korkusuna da aşkın yaşanır.

Böyledir! Ama nefsi emmare sebebiyle bulunan korku; mücadele etmenin, şartlar karşısında yenilenmenin, yaşam da nesnel olgusal olana göre gerçekçi olmanın da bilincini edinmeye sebeptir.

Korku, afiyeti bozar. Önemli olan ise gerçek olanı yaşarken, gerçek olan ile eminlik bulurken, korkulana aşkın yaşamın da edinilmesidir. Korku tüketirken, umut ile canlanır insan. Yiğitlikte gençlik bulurken de cenneti kendinde bulur.

Böyledir, insan! Korkarken kendini gerçekleştirmenin fırsatını edinir. Gerilirken kendinde nurun azamet ile tecellisi gereği, kodlarında yazılı olan yazgısının da açılımına, melekelerinin gelişimine ve yeni olarak ne verilecek ise kendisinde bulmaya da sebep korkuyu, insan olmanın ilk evre duyguları içinde en önemlisi olarak bulur. İnsan olmayı ise vicdan melekesi üzerinden bulur. Us, dil, irade vb. melekeleri üzerinden ve duyguları doğrultusunda insan olmanın yazgısını yaşar.

Demem o ki korku dahi birçok durumda ve ilişki sonucunda insan olmamızın bir gereği olarak önümüze çıkmakta. Her yönü ile bakıldığında yaşananların, tek bir tanım ile sınırlanamayacak kadar önemli olduğuna da tanık olmaktayız.

Cihadı Ekber, İmtihan ve Fütüvvet:

İnsan nefsi emmare sahibi olarak sadece kendi için olması, nesne ve dayanaklarını sadece kendi için kılması sebebiyle tekbencidir. Nefsi emmare; biyolojik sebep-gerekçeler zemininde içgüdü, arzu ve menfaat belirimlerinde ruhsallığa bağlı

olarak şahsiyet kazanmış şeytani melekemizdir. Hazreti Allah, bu melekemizi "-sadece- kötülüğü emreder" ifadesi ile tanımlar.

İnsan, ruhunda ise rahmeti kendine farz kılan Allah'ın emri üzeri ilkelere bağlı olarak ruhsal –irade ve duygusal belirimleri kendinde bulur. Bu durumda insan, tekbenci olarak sadece kendi için olan değil, hakkaniyet ilkesi üzeri ötekisi için de nesnesi üzerinden edim ve üretimlerde bulunandır.

İnsan, Allah'a iman ve tasavvufta kendine insanı kâmili bulmak ile yol bulursa eğer; nefsi emaresini sınırlayıcı olan hak belirimi ile de karşı karşıya kalır. Zaten her öteki, insanın insani sınırlarını meşru hak belirimlerine göre belirli kılar. Böylece öteki, nefsi emmarenin önündeki engel olarak insanın kendi iç dünyasındaki savaşının da başlangıç nedeni olur. Bu durumda iken insan, vicdanın da uyanması ile ötekinin meşru hak-had belirimlerinden de kendini mesul kılar. Böylece nefsi emmare ve vicdan üzerinden gerçekleşen bir savaşın içinde kendini bulur. Ötekini vicdanı ve sevgisi ile kendi iç dünyasında bulan insan için bu savaş kaçınılmazdır. Öteki, tekbenciliği aşmanın nedeni olarak insanın önünde durur.

Savaş öteki ile başlar. İnsan için en büyük savaş ise nefsi emaresini sınırlayan ötekini yok etmek olarak insanlığından kaçışı değil, insanca yaşamanın gereği olarak nefsi emmaresini zapturapt altında tutmasıdır. Bu da zor olanı tercih etmektir. Zor olan, nefsi emaresi ile insanın mücadelesidir… Ki Hazreti Nebi "insanın nefsi ile savaşı en büyük cihattır (cihadı ekber)" demiştir.

Dinin özü gereği tasavvufta, Allah'a iman ile ereğe –ahrete/ akıbete bağlı olarak ilkelerin idealize edildiği salih ameller olan erdemlerde yaşanması öncelenerek, bir yaşam biçimi oluşumu içinde insanın inşası amaçlanır… İnsan geçmişi doğrultusunda ötekiyle ve Hakk'ın hukuku sebebiyle de kendini vicdan melekesi üzerinden bir savaşta bulur. Bu savaşta insan kendi nefsi emmaresini öz eleştiri yaparak –kınayarak (levm ederek) tanımaya da olanak bulur.

Savaşın ikinci bölümünde ise insan karşılaştığı olay ve olgular karşısında vicdanı ile hak ve batılı ayırırken haktan yana kararlar alarak, feragatte bulunması doğrultusunda edim ve üretimlerde bulunur. Bu durumda da insan, ilkelerin yaşamında idealize edilmesi ile hanif olarak dış dünyadan iç dünyasına kapı aralar.

İnsanın fıtri sebep-gerekçeleri olan üreme, hayatta kalma güdüleri doğrultusunda nefsi emmaresinin kaybedilecek nesnelerinin -dayanaklarının kaygısı ve ilahi olanın cazibesi çekimi –olması gerekenin yapılması istenci- arasında gerildiği görülür. Bu gerilimi, olması gerekeni yapmak ile aşan yiğit, kaygı yerine huzuru, keder yerine sevinci gönlünde bulur.

Savaşın üçüncü bölümünde ise insan, nefsi emaresi ile değil, vicdanı üzerinden bakışımdayken, gelecek belirimlerine göre kendi için olmaktan daha çok ötekinin hak-had belirimlerini gözeten olarak hakkaniyet ilkesi ile rıza üzeri feragat ahlakında bulunur. Bu durumda insan, fedayı nefs veya fedayı can mertebelerinde imanında sınanan olarak kendinde tekbencilikten eser kalmadan rahmet ahlakında Allah'ı kendinde bulur. Feragat ve fedakârlık yiğidin ahlakı olur.

Savaşın dördüncü bölümünde yiğit, insana hizmet etmek ile vazifeli ise halktan gelecek zorluklara karşı insanın hayrı uğruna mücadelesine –savaşına devam eder. Savaşı dava gütmek değil, hizmetinde Hakk'ı hakkınca yaşamak olur. Ötekinin hakkı gereği yaşamak üzerinden naif, latif olmak, yiğidin asaletinden dolayı zorunlu bulduğu/ bulması gereken ahlakı olur. Haksızlık karşısında ise yiğit, zulme itiraz edeceği cesareti öz varlığından hareket ile kendinde bulur. Sonuç özgüvene teslim olmakta, huzuru Allah ile bulmaktır. Yiğit denilen; başta kendi ile kavgalı, yaşam ilişkilerinde zulüm ile kavgalı iken kavgalarını bitirmiş, olması gerekeni ahlakı edinmiş, fazilet –erdem sahibi kişiye denir.

Savaş cesaret ister ve korkaklara göre değildir. Yol savaşırken, kendinde diyalektiği olduğu içindir ki hep öteki ile aşılası engeller ile doludur… Ve engeller üzerinden nefsi emmare ile savaşırken, kötülüğü, kaygıları sav-aşmak ile yürünür. Bu da insanı imkânlarına bağlı olarak potansiyelinde olanı açığa çıkmasına sebep veren imtihan, sınanma ile baş başa bırakır. Sınanmak kendini savaşta bulmaktır.

İmtihan, insanın kendi ile imkânlarına bağlı olarak yüzleşmesine de nedendir… Ve her insan kendisi ile yüzleşmekten yana, kaygılandıkları üzerinden çekimser davranır veya kaybedecekleri sebebiyle korkar. Bu bağlamda sınanmak, kaygı ve korkulara neden olduğu doğrultuda savaşı kızıştırır. İnsan için kaygı ve korkular savaşın gerçeği olarak bilincinin önünde bulduğudur.

İnsandan istenen ise içsel olan ve kendinde yaşadığı öznel diyalektikte kaygı ve korkularda kalması değil, hak ve hakikate bağlı olarak hakkaniyet ilkesi gereği çözüm üretmesi ve olması gerekeni yapmasıdır. Bunun için gerekli olan ise cesarettir. Cesaret de insanı, azim esmasına bağlı olarak yaman ve yiğit kılar. Feta, yani yiğit olmak; nesnesine, karşıt olarak önünde duran ötekine, nefsi emmareye aşkın olarak öznelliğin ilkesel düzeyde tecrübesine olanak verir. İbrahim nebi, Eshabı Kehf, İsa nebi, Muhammed Mustafa efendimiz, Ali efendimiz, Sıddık efendimiz vb. birçok nebi ve veliyi bu yiğitlik mecrasında görebiliriz.

Fütüvvette içe dönük olarak Allah ile dışa dönük olarak da insana hizmet ile insan, nefsi emmaresini -içgüdülerini, haz, arzu ve menfaatlerini- aşmış olarak rabbi olan

Allah ile kendiliğini bulur. Allah ile duygusunda yaşadıklarında varoluşunun zevkine erer.

Yiğit -genç delikanlı olmak, zor olanın sorumluluğunu almak ile olur ki Allah'a iman etmekte sınanmak ile ne kadar yiğit olduğumuz açığa çıkar. İnsan yiğitliği erdemleri yaşarken bulur. Erdemler yaşanası en zor olanlardır ki nefsi emmare her daim muhalefettedir. İnsan kendindeki savaşta muhalifini; ilkeye, amaca bağlı olarak her yendiğinde ise yenilenmenin ruhunu eyleminde kendine üflemiş olarak Allah'a yükselir. Fütüvvet yani yiğitlik, nefis emmareyle sav-aşırken hak olanın gerçekleştirilmesi ile kötülüğün aşılması ile eylemde kendini yenilemek ve yeniden üretmeyi de beraberinde getirir.

Demem o ki fütüvvet ehli olduğumuzda hak olanı ne pahasına olursa olsun gerçekleştirmek icap etmektedir. Her yiğitlikte ise gönlümüzde hayrın sevinci ve eylemdeki zikrin verdiği mutmainlikle nesnenin getirdiği gınalıktan kurtulmuş olarak gınası olmayan zevkte, yaşam sevincinde ve huzurda varoluşumuzu hissederiz. Böylesi sonuç aldıkça yaşanılanın gerçek olduğunun idraki ile beraber sevinç ve mutmainlik, sonuçta özgüven bulmamıza da nedendir… Ki bu durumda özgüven; nesnesinden -dışsal dayanaklarından hareketle değil, kendilikten hareket ile varlığını yaşamaktır.

Yiğitlik özde genç durmanın, değişen ahkâma göre yenilenmenin ve dirilikten nefes almanın gereğidir. Yiğitlikte esas olan sorumluluk ve aidiyet belirimine göre değerler çizgisinde hareket etmektir. Yiğit değer olanı nam-usu edinmiş olandır. Evrensele bağlı edinilen değerler namus olunca, namus korunması gereken olarak takvaya sebeptir. Takva değerlere bağlı edinilen namusta biçimlenir ve görünüş bulur. Takvada öncelen de namus edindiğini korumasıdır ki bu da insanın, insanlık haysiyetini koruması olarak görülür. İnsanlık haysiyetini koruyan için şeref ise değerleri hakkı ile yaşamasıdır.

Her kötülük veya zulüm, insan haysiyetini alaşağı eder. İnsan hissiyatında -duyarlılığında namus edindiğini öncelemekte ise zulme, kötülüğe, ahlaksızlığa karşı kendisini vicdanı gereği rahatsız hisseder. Bu da insanın vicdanı üzerinden şecaat bularak cesur olmasını gerektirir. Yiğitlik cesarette görünür ve yiğit zulmün önünde de durandır… Kendi insanlığının hikâyesinin de kahramanıdır. Çünkü yiğitlik ile elde edilen, insan haysiyetinin korunmasıdır ki insanda kendine değer edindikleri ile duyarlı olan Allah'tır. Yiğitte kendi namusunu kororken Rabbi olan kendi namusuna sahip çıkmaktadır. Bu durumda yiğit Rabbi Allah'ı Celil, Malik, Rabb, Mevla esmaları ile duygusunda bulur.

Zaten şehitleri şehit kılanda yiğitlikleridir… Kendi fedayı can ile tekbenciliği aşarken Hakk'ı böylesi bulmalarıdır. Sufileri veli kılanda fedayı nefste –fütüvvet sahibi olarak tekbenci olmayı aşarken Hakk'ı kendilerinde hizmetlerinin gereği olarak bulmalarıdır.

Fütüvvete sebep, vicdan ve nefsi emmaresine hâkim olmakta görülen şecaattir. Vicdan ile sorumluluklar edinen, şecaat ile aidiyet duygusuna bağlı olarak yiğitliği kendinde bulur. Yiğit olan haksız yere iş görmez, nefsi emmaresini –tekbenciliği- salih amel ile aşandır. Kör cesaret öfke ve nefrette görünüş bulurken, hak olan –olması gereken- için hareket etme duyarlılığı gerektiren basirete bağlı cesaret ise vicdan ve şecaatte görünüş bulur.

Önemli olan ise olacağa göre temkinli olarak cesaretin us ile sınırlarını da çizmektir. Bu nedenle olsa gerek ki bir ayette "ne elini fazla sık, ne de elini fazla aç! Ola ki yerinenlerden olmayasın" denilmiştir. Çünkü cesaret, duygusunda olan-bitene odaklı olmayı gerektirirken olacağa kör kılabilir. İnsan, olması gerekeni vicdana bağlı olarak nur ile basiret sahibi olarak görür. Yiğitliğin gereği olarak ise olması gerekeni yapabilmenin cesaretini kendinde bulabilir. Önemli olan ise gelecek ihtimalleri de göz ardı etmeden olması gerekeni Allah için yapabilmektir. Olabilecek ihtimaller hesabı –us- ise nefsi emmareyi uyandırdığında olması gerekene karşı cesaretin yitirilmesine sebep verebilir. Bu nedenle olası tehlikeler, kalp kırmalar, insanın zararına olacaklar öngörülerek, cesaret yitirilmeden olması gerekenin yapılaması stratejik olarak hareket etmeyi zorunlu kılar.

Bu durumda tekbenciliğe geri dönüş olsa da fütüvvet ehli bunu, ötekinin hak ve hukuku için hakkaniyet ilkesi ile öngörülü olarak tutum ve davranışlarda bulunması ile aşar. Bu da evliyayı kibar ve evliyayı latifin görünmesine nedendir. Zaten her veli sorumlu kılındığı ilahi sıfatın –insanlığının, emanetin- hakkı için fütüvvet sahibi olmak zorundandır.

Sebep-sonuç bağıntısında nesnelliğe –yasaya- iye zorunlu olanın zemininde, sebep-gerekçe dairesinde fıtrata iye içgüdüsel davranışlarda, psikolojik düzlemde arzu ve menfaatlere iye beklentide –yönelmişliklerde ve tinde gerekli olan ilkeler ile erdemlerde insan olma sürecinde kendimizi buluruz. Önemli olan ise tinde gerekli olanlar ile nesnesine aşkın değer belirimlerinde biçimlenen iç dünyada edindiğimiz ve yaşadıklarımıza göre anlamlı kıldığımız yaşamı hakkı ile yaşamamızdır.

Tinde gerekli olanlar ile zorunlu olana aşkın olarak nesnesine bağlı gerekçelendirileni ve dışsal yönelmişliğe sevk eden ve nesnesinde takılı bırakan

arzuları hakkı olan değerinde yaşama olanağı buluruz. Hakkı dışında yaşananlar insanı zillete iter –sürükler. Hakkı gereği yaşananlar ise insanı izzet sahibi kılar. Yiğit izzetini, insanlık haysiyetini koruyana denir… Ki salih ameller ve zulmün önünde aydınlık bir fener gibi durması onu şerefli kılar. Kendi özvarlığından hareket ile nedenini kendinde bulan için yiğitlik, kendi dışında olana secdeyi haram kılar.

Fütüvvette dikkat edilmesi gereken, müminin nefsi emmaresi ile kendi iç dünyasında mücahid sıfatını da edinmesidir. Tasavvufun arınma ve hizmet seviyelerinde nesnesi üzerinden öznel düzeyde gerçekleşen sibernetik diyalektiğe tanık olunur. Bu gerçekleşirken de öz varlığı ile edim ve üretimler üzerinden kendilik bilinci edinilirken, nesnesi üzerinden Allah'tan karşılık görülmesi ile sibernetik spekülatif -aynalaşmaya- tanık olunur… Ki yapılanlar ile yüzleşmek öz varlığın rabb sıfatları ile görünüşüne ayna olduğu gibi sohbet ve muhabbetullaha ermek ile de Rabbi ile kendilik bilinci edinmeye doğruda aynalaşma gerçekleşir. Sohbet –kelam varlık aynasıdır… Ve mücahid kendindeki savaşa aşkın ve dava edindiklerini bıraktığında Hakk'ı görmeye ayrıca kendini Hakk ile bulmaya yol edinmiş olur.

Demem o ki mücahid olan yiğit kendindeki savaşı ile yol kat ederken, kendindeki savaşa helalinde ve hak-had belirimlerinde edim ve ürettikleri üzeri aşkın yaşamayı öğrendiğinde, Allah'ı görmek ile nasiplenir… Ve kendini Allah ile bulması da an meselesidir. Savaşırken savaşa aşkın yaşamak, dava edindiğini bırakmak –terki dava- yiğitliğin gereğidir… Ama kendiliğini Rabbi ile bulan için hizmet -davayı Hakk- yiğidin kaçınılmazı olarak bulduğu olur. Yiğit rahmetten bir nefestir… Ve hizmetinde görülen nefesinde, âdem olan canlar insan olandan ruhlanarak nefes alır. Nefsi ile davasını bitirmeyenden, rahmetin nefesinden –nefsinden, şahsından- nasiplenilemez.

Fütüvvette öncelenen bir durumda nebi efendimiz Muhammed Mustafa'nın ahvali –sireten sünnetidir. Efendimizin suretten sünneti; sakal bırakmak, cübbe giymek, misvak kullanmak vb. olup zamanın koşul ve durumlarına göre değişen tavırlarıdır. Yerel, kültürel birçok etken neden ile suretten sünnetin gerçekleştiğine tanık olunur. Böyledir ve zaman kaydına göre suretten sünnetin uygulanması veya uygulanmamasında bir önceleme yoktur… Zorunlu da değildirler.

Sirette sünneti ise hakikate bağlı olarak ahvaline ait olup, muhammediyet dairesinin zorunluluğudur, olmazsa olmazıdır. Her zamanda ümmet olabilmenin yapılması, yaşanması gerekli olanlarıdır.

Bunları birkaç şıkta toparlarsak:

- Hüznü zan: Hikmete vakıf olmanın ön ayağı ve ötekine yabancı durmayı aşabilmenin ön koşuludur.

- Hizmet: Karşılıksız, Allah için yapılan amellerde Allah'ı bulmanın, emek verdiğinde Allah'ı yaşayabilmenin koşuludur.

- Fakr: Olduğu gibi olurken, bencilliğe düşmeden hakikati olduğu gibi yaşamanın; insanın kendi nefsi ile aslına örtünmeden yaşamanın ön koşuludur.

- Orta yol: Her işte hakikate bağlı olarak hak-had belirimlerine göre amacında tutarlı ve ilişkilerinde uyumlu ahlak üzeri basiretli olmanın gereğidir. Güzel ahlakın gereğidir. Her aşırılık, taassup, güzelliğe örter.

- Hakkı gereği yaşamak: Her durum ve mertebeyi hak ve had belirimlerine göre hakkı gereği yaşamaya çalışmak ise sulhun, selametin ön koşuludur. Bunda öncelenen ise iç dünyada Hakk ile olunurken, dış dünyada ihtiyaçlar ve talepler üzeri ilişkilerde bulunurken ahvalin –iman, sadakat, vefa vb.- bozulmamasıdır. Dışı halk ile içi Hakk ile olmak. Dışta mülke ait olanı Hakk için hizmetin nesnesi kılmak; bu sünnette olması gerekenlerdir.

- Değerlerin öncelenmesi: Yaşanan veya yaşanacak olan her türlü ihtiyaç, koşul ve şart karşısında hak olanın ve hakikatin öncelenerek yaşamına yön vermek bu sünnette görünür olandır. Bu sünnette görünüş bulan ise erdem sahibi bir karakterdir.

Bunlar dâhilinde peygamber efendimizin yeni olarak insanlığa kattıkları ise şunlardır:

- Zatın bilgisine vakıf olmak ve öz varlığı ile kendilik bilincini edinirken varsayılanlara -inanılanlara göre edinilen benlik bilincine aşkın olmak ve yaşamak.

- Her nebi ilahi sıfatların idealize edildiği ihtisasa sahiptir. Âdem nebi, dil –us ve emek vermenin; İbrahim nebi ilkeli düşüncenin -mantıklı olmanın, değerler edinimine göre yaşayabilmenin ihtisasına sahiptir. Musa nebi adaletin –hukukun; Yakup nebi sonuçsal olana göre düşünmenin, psikolojinin –nefsi emmarenin; Yusuf nebi iktisadın, suretlerin

arketipindeki/arkeformundaki –melekûtundaki anlamların, zekânın ihtisasına sahiptir. Davut nebi mülke hükmün, iktidar olmanın; Süleyman nebi emeğe hükmetmenin ve mülkü kontrol edebilmenin kullanabilmenin ihtisasına sahiptir. İsa nebi esmaların, ferdiyetin vb. ihtisasına sahiptir.

Efendimiz ise Nebilerin ihtisas alanlarını nedenlere bağlı anlamlarına göre değil de amaca bağlı değer belirimine göre umumi kılandır. Bu bağlamda "güzel ahlakı tamamlamaya geldim" demektedir. Nebilerin uzmanlık alanları, muhammediyette değer belirimlerine göre yaşanılan olsa da nasılına örtülü kalınır. Çünkü nedenler, amaçsallıkta beliren değer belirimlerine göre nesnel kılınırlarken ne için olduklarını da bulmuş olurlar. Ne için olduğu belirli olana göre yaşanılan da nasıl olunduğunun sorgusu geriden gelir… Öncelenen değildir.

- Nebi efendimiz; nedenlere göre belirli olan ihtisas alanlarına göre değil de değer belirimleri üzerinden yaşama biçim verendir. Nedenselliğe –nesnesine aşkın, Allah ile her şeyi gören, değerlendiren ve anlamlı kılandır. Bundan olsa gerek ki "Ya Rabbi bana eşyanın sırrını öğret/ göster demiştir. Bir sıfatta takılı kalmamak, öğrenme şevkinin devamlı olması ile ilme öncelik verilmesi önemlidir.

  Dikkat edilecek olunursa ereğe/ sonuçlara/ amaca bağlı olarak nesnel olanın nasıl olduğu sorusu muhammediyette sonradan görünüş bulur. İradeye –amaca bağlı olarak ne için ise olması gerekende yaşananın, nasıl olmak olduğu sonradan üzerine düşünülendir.

- Hazreti nebinin en önemli gösterdiği -katkısı ise bütün insanlığa evrensel hitabıdır. Geldiği kavmi veya ırkı öncelemeden sadece insanı öncelemesi bu bağlamda önemlidir. "Arabın aceme, acemin de araba üstünlüğü yoktur" ve "Arab geldim ama arabtan değilim" hadisi şeriflerinde de kültüre ait aidiyetler ve mesuliyetleri aştığını görmekteyiz.

  Özellikle ilim, insan, güzel ahlak, hukuk vb. tümelleri öncelemesi sebebiyle insanlığa insanca yaşamanın, insanın hikmetine bağlı olarak kendisini gerçekleştirmesinin evrensellerini -izleklerini göstermesi de onu, küresel ölçekte değerli kılar. İnsanlığa mirası ise bu bağlamda ortak yaşamın neleri önceleyerek sürdürebilir olduğunu göstermesi adına da önemlidir.

  Zaten Âdem'den Hatem'e İslam, insanı, ötekinin hukukunu, ilmi, hikmeti, güzel ahlakı, idealde olanı yaşamın her alanında görünüşe taşımayı, akıbete göre yaşamı vb. öncelerken bütün insanlığın dini olarak en önemli teklifi insanoğluna sunar. En önemlisi de bütün insanlığın ve mevcudatın

ortak evrenseli olan Allah'ı hakkı ile nasıl yaşanması gerektiğinin aklını verir.

İslam, mesajı ile insanlığa ortak bir gelecek vaat eder… Ve bu gelecekte varsayılan önceliklere göre edinilen değerler doğrultusunda yer edinmek değil de insan olarak gerçeğinin edim ve üretimlerde gerçekleştirilmesi sonucunda yer edinmenin mümkün olduğu vurgulanır. Öncelenen insandır… Ve insan tümellere bağlı olarak kendini gerçekleştirdiğinde selameti de bulacak olandır.

İslam, evrenselleri öncelerken teklifi gereği zamansızdır. Bu bağlamda küresel ölçekte galip düşünce olarak insanoğlunun edinmesi gerektiği –edineceği gerçekliğini de kendinde barındırır. Böylesi geleceğin ismine ister cennet deyin, isterseniz hayal deyin fark etmez.

Evrenseller –zamansızlar, sonuçta kendilerinin gerçekleştirmesinin zorunlu olduğunun idrakini verirler. Bu doğrultuda küresel ölçekte İslam'a duyarlılığın artması da kaçınılmazdır… Ama çıkar ve şer odaklarının boş durmayacağı da kesindir. Zaten İslam, hem akıbete/ ahrete göre yaşamı öncelemesi ve insanoğlunun karşıt ilişkide –diyalektikte gerçeği bulması ve ilerlemesi sebebiyle gerçekleşmekte olanlar –olup bitmekte olanlar ile de hikmet gereği barışmayı da önceler.

Böyledir! Öyle ise öncelikli olarak yapılması gerekenleri önceleterek, gerçekçi bir yaşamın kapısı İslam ile aralanır. Gerçek olan, küresel düzeyde bütün insanlık için olandır. Bu bağlamda İslam, başta evrensellerin öncelenmesi gerektiğini; bu doğrultuda da yaşam sürecinde olması gerekenleri öğütler ve sonuçta da olacakların öngörülmesi gerektiğini mesajı verilirken gerçekçiliği her alanında barındırır. Bu doğrultuda da varsayılan değer belirimlerine göre suni olan her türlü sınırlanmaya/ sınırlandırmaya karşıdır. Bu nokta da küreseldir/ küresel olarak da gerçekleştirilmesi gerekendir.

Zaten nebi efendimiz ile gösterilmek istenen de budur. "Her nebi kendi kavmine gönderilmiştir. Ben ise bütün insanlığa gönderildim." Hadisi şerifi ile âlemlere rahmet olarak gönderilmesi ile de anlamamız gereken evrenseller ile küresel çapta nasıl bir yaşamın istendiği -öngörüldüğüdür.

Evrensellerin dışında ve şiddetin öncelendiği bir İslam düşünülemez. Şiddet ile İslam'ı bağdaştırmaya çalışmak ise İslam'ın gerçeğine ters düşer. Şiddet ve İslam kavram olarak da bağdaşmaz iken şiddeti önceleyerek İslam olunacağının zannında ve eylemlerinde bulunmak, İslam olmanın dışındadır/ sığdır. Amasöz konusu olan, yaşam ve değerlerin hiçe sayılarak

yok edilmeye çalışılması -zulüm ise; İslam olmak için şiddete başvurmak, en son çare olarak insan olmanın, insanlık haysiyetini korumanın gereği olması nedeni ile İslam olanın önünde durur. Nebi efendimizin yaşamı ile de bu, en güzel biçimde anlatılmıştır.“Zalimin önünde susan dilsiz şeytan gibidir”

Tasavvufta Öğreti, İrfan- Doğuş ve Kalb/Gönül ve Kendini Gerçekleştirmek:

Tasavvufta öncelenen, âdem denilen beşerin insan olmasıdır. Bu noktadan hareketle, değerler edinimi ile vicdan sahibi insan yetiştirilmeye çalışılır.

Tasavvuf bir tarafı ile irfana dayalı ilmi ve ahlak yönü ile öğretidir. Böyle olsa da ilkelerin varoluşsal talim yönü ile de kendilik tecrübe edilirken ve ereğe bağlı insan kendini gerçekleştirirken ussallığa aşkın ruhsal bir deneyimler yolu olarak tasavvufta kendini bulur. Yolda insan, yaşadığını deneyimledikçe yol bulan ve yürüyendir. Yol öğreti tarafı ile sınırlı değildir… Amaca bağlı olarak yaşanacaklarda haddini bilerek kendini gerçekleştirme yoludur.

Öğretiye aşkın talim etmek, kendini gerçekleştirirken Rabbi olan Allah’ı bulmaktır. Talim edilen ile Âlim olunur. İlmi edinilen ile anlayış ve selamete bağlı olarak yol kendinde genişler. Yolun genişlemesi ise insanın, kabul yelpazesine göre kalbininanlam-değer-duygu zenginliğine göre de göğsünün genişlemesidir. İçte gönlün genişliği, dışta göğsün genişliğine de nedendir.Ruhsal olanın bedensel belirimleri olduğundan, tasavvufta iç dünyanın güzelliğine dikkat edilir. Öncelenen insanın iç dünyasıdır… İç dünyasında iyi yaptıkları ile doğru oldukları ile güzelliği bulan için, dış dünya da yalın güzelliği ile görülmeye başlar… Ve daha güzel bir dünya için güzel duygu, niyet ve eylemlerde bulunulur.

Tasavvuf öğreti yönü ile nesnel idealizm çizgisinde görülür. Talim yönü ile de mitler, duyguların canlı tutulması ve bu doğrultuda hak hakikat öncelenirken romantik yönü ile de dikkat çekicidir. Her şeye rağmen ise yaşamın olumlu veya olumsuz gerçekleri karşısında tutarlılık (sabır), metanetle vb. sağlam bir karakter edinimi ile beraber, tutum ve davranışlarda akıbet/ ahret öncelenirken hakiki olmakla gerçekçiliği zorunlu olarak kendinde bulur. Geçmişin acı tecrübeleri ve özellikle gelecek -olacak, gerçekçi olmayı öncelemeyi gerektirir… Ve bu nedenle tecrübe edilenler ile olacağa göre yaşam, gerçekleri ile usun –bilincin önünde her daim durur. “Mümin iki defa yanılmaz” mealindeki hadisi şerifle de bu anlamlıdır.

Tasavvufta öğretinin sorunsal kılınması, öğretinin öncelenenleri ile ussal çizgide kendiliğe dışsal bırakan yönü ile nesnesi odaklı gerçekleşmesidir. İrfan, nurlanma (enerji) ile anlayışa bağlı sezgisinde edinilen ve duygusunda -hâlinde yaşanan ilme vakıf olmaya denir. İrfan nesnel idealizm çizgisinde öncelenenleri ve ahlak yönü ile sohbete bağlı olarak öğreti biçiminde de verilmeye çalışılır. Böyle olsa da öğretilerde ussal olarak öncelenenler belirleyici iken sohbet ile irfan edinmede ise kalbi olarak öncelenen doğuştur. Doğuşta, hatırın veya sezginin verdiği anlayışın duygusunda ilmine vakıf insan doğar.

Bu durumda sorunsal olan; kendiliğe dışsal ussal belirimlere göre insanın sınırlar edinerek tek tip biçimde mi görünüş bulduğu veya irfana bağlı olarak doğaçlamada bulunurken, akan doğuşta tasarımsız olarak mı doğduğudur. İnsan bir yönü ile ilmin işlevsel kılındığı bilinç sahibi olarak ilmi zeminde halk edilendir. Böyle olsa da insan meleke, anlayış ve duygu yönü ile de bilinç alanında ruhsal tecrübeleri olan gönül (kalp) alanına sahiptir.

Bilinç her ne kadar ussal zeminde görülse de meleke, anlayış ve duygu yönleri ile de gönül âleminin zeminidir. Her iki yönü ile de bilinçte insan öğreti ile olgusuna bağlı olarak –us, dil, ilkeler vb.- öncelenenleri ve yaşam ilişkilerine göre de deneyimledikleri –meleke, duygu, anlayış vb.- ile oluşta halk edilendir. Bu nedenle tasavvufta insan, her ne kadar ilmi yönü ile öncelense de teknik bilgi noktasında öncelemelerden uzak, irfana dayalı bir öğretiye bağlı olarak öncelenir. Teknik bilgi yasasına veya ilkesine bağlı olarak nesnesini anlamlı kılarken, kullanıldığı ölçüde doğada yaşam kolaylığı sağlar. Bu da medeniyet kurabilmenin ön koşuludur.

Böyle olsa da insan, yaşam ilişkilerinde kalpte –gönülde buldukları ile iç dünyada her an bir oluşta halk edilendir. Bu durumda öğreti her an bir oluşta doğuş buldukları ile halk edilen insanın, hangi çizgide oluşa bağlı gerçekleşmesini yaşaması gerektiğini öğütler. Tasavvufta öğreti öğütten ibarettir. Öğüdü tutan –dersini alan kendini hangi öznel belirimlere göre gerçekleştireceğinin zeminini –yaşam çizgisini- edinir.

Tasavvufta insana teklif edilen ise asli kendiliğidir… Aslı ile kendini bulurken, akıbete göre değerlerde önceledikleri doğrultusunda yaşaması ve hüviyeti Hakk olduğunun bilincinde olarak yaşamasıdır. Böyle olduğunda emanet hakkı ile sahibine verilmiş olarak varsayılan benliğe aşkın kendilik bilinci -Ben bilinci ile varoluşun nihayetinde bulunulur. Bu durumda âlemlere dönüldüğünde her iş ve nesne hikmeti gereği hakkı ile görünürken hakkı gereği yaşanır. Olgusuna –nesnesine bağlı öncelenenlere göre her daim oluştaki değişimler belli bir çizgide yaşanırken insan kendini aslına bağlı olarak gerçekleştirme olanağı bulur.

Kur'an çizgisinden tasavvufa bakıldığında; yolda gerçekleşenler kişisel değil, kişinin fıtratına bağlı olarak mizaç ve meşrebine göre karşılaştığı olay ve olgular karşısında istidadında olanı gerçekleştirmesi içindir. Sınanmak, elde olanların yitirilmesi, ilkeye –ereğe bağlı olarak bırakılması gerekilenlerin rıza ile bırakılması, geçmişte örneklenen yaşamların ilkelerine bağlı olarak yaşamda örneklenmesi ve insanın aslına bağlı olarak kendini gerçekleştirmesi kişisel değil, yolun töresindendir. Yolun töresinde, -yani öğretisinde- istenen ise yolun töresine takılı kalınması değil, insanın deneyimledikleri üzerinden iç dünya –gönüle kapı aralamasıdır… Dışa yönelmişliklerin de terbiye edilirken, içe yönelmişlikte kendini, aslını araması ve sonuçta bulması ve ermesidir.

Demem o ki tasavvufun amaca bağlı yönelmişliğinde öncelenenlerine bağlı olarak edinilen töre ve terbiyeye göre öğreti yönün olmasıdır… Ve öğretiye bağlı olarak duygusunda yaşananlar ile insanın doğuş buldukları ile doğmasını sağlamaktır. Bu da yapılırken; her insanın fıtratı gereği kendini gerçekleştirmesi öncelenir. Her insan taklit olamayacak kadar özeldir ve kendini ardıl ve taklit olmadığı oluşta gerçekleştirmelidir.

Tasavvufun sorunsal kıldığı ise sistemleşen insan ilişkilerinde, sistem içinde insanın bulunmayacağıdır. İnsan, anlamından –manada halk edilendir… Ve iç dünyaya aittir. İnsan kendine dışsal kendi ürettiklerini tapınılası kıldığında (eli ile ettiklerine toparlar), kendine yabancılaşır… Nesnesinde kaybolur. Ussal olanı kendini gerçekleştirmesinin nesnesi kılmaması, ussal olanı öncelemesi sebebiyle insanda, eli ile ettiğine tapınmaya, öznelliğe –şahsiyete yitik olmaya Allah müdahildir.

Çünkü kendini nesnesi üzerinden gerçekleştirirken nesnesinde –ussal olup da ürettiğinde öznelliğini yitirmeyen Allah'tır. İnsanın ve her mevcudun Rabbi olması sebebiyle evrenseli olması nedeni ile zorunlu olanı -evrenseli Allah olduğu içindir ki olması gereken kendiliğin –özneliğin öncelenmesidir.

Kâinat Allah'ın medeniyet yapısıdır ve bu yapı içinde insan öncelenirken öznelliğin de öncelendiğini görmek gerekir. Bu duruma süreçte tanık olduğumuzda ise İbrahim'in dogmalar ve batıl ile sınırlı olan özgür düşünceye engel kültüre itirazı, Musa'nın iktidar, bürokrasi, sermayeye bağlı medeniyet üçlü sisteminde ezilen –köle- insanlığın sesi olması sebebiyle sisteme, güce bağlı medeniyet yapılanmasına itirazı dikkate değerdir. Özellikle yapı merkeziyetçiliğe, tek tipliğe, olgusallıkta sonlanmaya/ sonlandırmaya ve sistemleşirken ötekileştiren modernizmin, sorunsal olduğunun haykırışı olan postmodernizm de bu bağlamda dikkate değerdir.

Sistemin -yapının/ yapısal kılınanın- öncelenmesi ile her daim yeni bir oluşta varoluş gerçekleştirilirken -özne değil, öznellik edimde gerçekleştirilirken- nesnel olgusal -ussal olan ile kendini özgürce ve özgünce gerçekleştirmenin önüne geçilmesi sorunsaldır. Önemli olan ise ussal olanın insanı kendini had-hak belirimleri doğrultusunda ötekinin de hukukunu gözeterek özgürce ve özgün biçimde insanın kendini gerçekleştirmesin önü açılmalıdır. Değerler ile şevk –motivasyon verilirken, vicdan üzerinden de ötekinin hukukuna dikkat edilmelidir.

Yapısal olanda, sistemde, sistemi amaçlayan insanların çıkması kendine yitik öznelerin çıkmasına nedendir. Sistemin amaçlanması –öncelenmesi ile otorite kurulduğunda, sistemin çarkları –elamanları- olan özneler, sistemin nesneleri, sistemi kullananlarının da köleleri olurlar. Sistemleşmek, medenileşmenin bir gereği olsa da sistem içinde kendini gerçekleştirme olanakları iyileştirilmiş ve sağlanmış olmalıdır… Ki insan, sistemi kendini gerçekleştirmenin nesnesi olarak bulsun. Bunun için de sistemi belli kişi ve grupların tekelinden, hegemonyasından da özgürleştirmiş olmanın da hukuki zeminini edinmelidir.

Toplumsal yapıda öncelenen/ öncelenmesi gereken kolektif bilincin gereği olarak ötekinin hukuku ve hukuki olanın –meşru olanın- tesis edilmesidir. Tasavvufta öncelenen ise insani ilişkilerde rızadır… Hukuk vicdanın gereği olarak hakkaniyet ilkesi gereği zaten öznel kılınması ile yaşanandır. Allah'ı ve insanı sevmek fedakârlığı ahlak edinmeye de sebeptir. İrfan ile vicdan üzerinden doğuş gerçekleşirken insan vücud bulur, Allah da insanın edimleri ve ürettikleri üzerinden kendini veçhelendirir. Bu gerçekleşirken de insan, rabbi olan Allah ile özgün biçimde özgürce yaşadığı olarak kendini bulur.

Ussal olan, özneyi kendine dışsal kılar. Bu nedenle usun ilkeler ile çalışması ile vicdanın edinilmesi önemlidir. Çünkü vicdan melekesi ile insan, kendi üzerine dönecek ussal melekesini de edinmiş olur. İnsan kendilik bilincini –benlik bilincini-, irade melekesi üzerinden ve usun görünüşü olan dil melekesi üzerinden kendiliğini nesnesine aşkın ifade etmesi doğrultusunda edinir. Tasavvufta bu bağlamda öncelenen ise sohbet ile vicdanın uyandırılması doğrultusunda nesnesinde takılı bırakan iradeden yana Allah'a olan sevgi -aşk ile fakra erişirken, varsayılan benlikten kurtulmuş olarak Ben olan ile kendiliğin bulunmasıdır. Sonuçta ise Ben olan irade ederken insan üzerinden edim ve üretimlerde, insandan kendi gerçekleştirdiğine tanık olunur.

KÖLELİK, İNTİSAP, İTİKAT, İTİMAT, İTAAT, KULLUK, HÜRLÜK, HÜSRAN VE TAKVA

Kölelik; insanın (cinler dâhil), kendi dışında bulunan ve kendisini gerçekleştirmekten yana sınırlı kılarak kendisine egemen olan bir kuvvetin özerklik alanında, o iradeye bağlı olarak yaşamasıdır. Bağlı olunan iradenin amacına bağlı olarak iş görmek, insani hürriyet haklarının gereği gibi yaşanmaması köleliğin sonucudur. Köle; kendi dışında başkası olanın, gölgesi altında, iradesine bağlı olarak yaşayandır.

Bireyin köleleştirilmesi, toplum ve ülkelere yapılan sömürgecilik ve devlet ilişkilerinde de emperyalizm kölelik biçimleri olarak görünüş bulur. Sömürgecilikten ileri, gelişmiş olan -kültür yayılımcılığını da kendinde barındıran- modern emperyalizmde, çıkar hedeflerine ulaşmak için, kendi gibi olmayanı, kendi için, kendi gibi kılmaya çalışmak da köleliğin bir biçimidir. Bu kölelik biçimlerinin ortak özelliği, hakkı –kendinin- olmayanın kendi için kılınmasıdır.

Bu bağlamda hürlük ise iradesini kendi dışında duranın gölgesi altında bulunmadan, kendi için iradenin gerçekleştirilmesi olarak anlamlı kılınır. Bu da hürlüğün, nedenine bağlı başlangıç tanımı olsa da daha önce de dediğimiz gibi hürlük, insani hak-hadler çerçevesinde ortak yaşam alanında sorumluluklar edinerek egemenliği kendinde/ kendinden olarak yaşayabilmektir. Bu, hürlük tanımında dikkat edilmesi gereken ise hürlüğün bireyin özerkliği ile alakadar olduğu görülür… Ama ereğe bağlı anlamı ile hürlük; hak-had belirimlerin gereği doğrultusunda yaşamanın sonucunda sonuçta ceza hükmü ile karşı karşıya kalınmayacak olunmasının gereği ile yaşam alanlarında özerkliğin edinilmesidir. Bu durumda hürlük ötekinin hak-had belirimleri üzeri de yaşamak gerektiği anlamını da içerir.

Yaşam alanı edinilmemiş hürlükte, eksik ve sınırlı kılınmış bireysel özerklikten bahsedilebilinir… Yaşam alanı edinilmemiş yerlerde tam bir özgürlükten de bahsedilemez. Vatan ve aile bunun için iki güzel örnektir. İlkesine bağlı olarak yapısal olanda ödevler ve sorumlulukla sınırlı kılınmışlık, yaşam alanlarında sürdürebilir bir toplumsal yaşam için de gereklidir. Böyle olsa da özne olarak insanın kendini bulması ve ilkesine bağlı amacı doğrultusunda kendini gerçekleştirmesi için de özerklik alanlarına sahip olanların (devlet, işveren, aile, kavim vb.) esnek, yapıcı, olumlayıcı, destekleyici olması gerekir… Ki insan kendisini toplumsal olan ortak değerler çatısı altında evrenseline –aslına/ özüne- bağlı olarak gerçekleştirebilsin.

İnsan, kendini öteki ile gerçekleştirir ve bulur. Bu nedenle insan, kendini bulduğu anlam ve edindiği –ürettiği- değerlere göre aidiyet bağlamında intisaplı (nispetli, bağlı kılınmış,) olduğu öteki ile bulur. Aile, çalışılan kurumlar, vatan vb. olgular bu anlamda örnektir. İntisaplı olmak insan için gereklidir. Önemli olan ise intisaplı olunanın özeklik alanında insanın, kendisini ne kadar gerçekleştirdiği veya sonuçta edindikleri ile gerçekleştirme olanağı bulduğudur.

İnsan, değer edindiklerine 'öyledir' kanaati ile inanır. Bu nedenle de intisaplı olduğuna itikat etmeyi, aidiyet hissi ile kendiliğinden bulur. Bu doğrultuda da itikat (inanma) ettiğine itimat (güvenme) etmeyi de bulunduğu yapı içinde bulur. Bu doğrultuda da amaca bağlı olarak ifade edilen her söze itaat etmek gerekli görülür… Ve sözün ise itimat ile içselleştirilmesi sonucunda, tabi bir biçimde kabul görmüş olarak gerçekleştirilmesi beklenendir.

İnsan, anlam-değer bağıntılığında yapısal kıldıkları içinde iken itaati, köleliğe benzer biçimde iradesi dışında gerçekleşenler doğrultusunda bulmuş olsa da kabul ettiği yönelmişlikleri doğrultusunda kıble edindiği değerlere göre gönüllü olarak bulur ve yapar. Böyle olsa da insan için itaat, nefsi emmaresi sebebiyle diğerinin iradesine bağlı olmayı getirdiği içindir ki itiraz ile de karşı durduğudur. Ayrıca bulunulan yapının değerler sıralaması dışında, öncelikleri olarak farklı değerleri tercih etmesi ile de itaate itirazı kendi içinde bulur. Ortak değerler, yaşamsal gereksinimler, amaca bağlı menfaatler ile de insan, itaat etmeyi kendine gerekli görür ve intisap ettiği yapı içinde, yapının amacına bağlı olarak kendisini gerçekleştirmeye çalışır.

Bu durumda insan, amaca bağlı olarak olağan had belirimleri ile uyması gereken sınırlar edinmiş olarak kendini gerçekleştirmek zorunda kalır. Öteki ile hukuk, böylece zemin bulmuş olur… Ve hukuk ile yapısallık kazanmak da böylece gerçekleşir. İnsan için yapısallığın en önemli nedeni karşılıklı hak-had belirimlerine göre bağlayıcı olan ortak hukukun edinilmesidir. Ortak hukuk, bağlayıcı olduğu kadar, hükmünde yaptırıma da sahip ise itaat insan için kaçınılmazdır. İnsanın toplumsal kılınması, sürdürebilinir ve sürekli bir biçimde öteki ile beraber yaşaması ortak hukuk edinimi ile mümkün kılınmış olunur. Bu da itaati, ortak değer edinimi ile üst yapı kurumları edinilmesi sonucunda insanın, kendi için nesnel kıldıkları –neden edindikleri- üzerinden olması gereken olarak bulmasını sağlar.

Bu da kölelikteki itaatten farklı olarak insanın kendi için olan doğrultusunda amaç edindiğini gerçekleştirmesinin ve tür olarak neslinin devamlılığının gereği olarak görünür. Böyle olsa da önemli olan, karşılıklı ilişkilerde beraber yaşamdan sonuç

almış olarak itaatin karşılıklı gerçekleştiriliyor olmasıdır. Bu bağlamda ortak hukuk, itaati belirli kılandır.

Kulluk ise ortak hukuk gereği karşılıklı ilişkilerde taraflar için evrensel kılınmış olan sözün gerçekleştirilmesi olarak görünür olur. Bu nedenle söz, taraflar arasında bağlayıcı olarak itaate sebeptir. Bu bağlamda sözünde doğru olan Allah'ın dahi verdiği sözleri gerçekleştirirken ve kullarının itaat ile sözünü gerçekleştirilmesine bağlı olarak da kendi sözüne, ortak hukukta itaat ettiğini de vurgulamak gerekir. Bu bağlamda söze itaat, sözün gerçekliğine bağlı olarak gerçekleştirilmesi sonucunda sıddîkkıyeti görünür kılar.

Şeriatın (hukukun) gereği olarak böyle olsa da hakikatin gereği olarak bakıldığında itaat ve itaat ile edinilen kulluk, kendi dışında durana köle olmaktan öte, kulu olunanı yaşamanın gereğidir. Kölelik, edinilmemiş hürlüğün kulluğudur. Kulluk ile kast ettiğimiz ise öz varlığın hakkı ile yaşanmasının kapısını aralayan olarak insanın kendini evrenseline bağlı gerçekleştirirken hürlüğünü bulmasıdır. Kulluk, ötelerde durandan ve kölelikten öte, insanın kendisi olanı kendiliği olarak bulması ve yaşaması ile nedenini öz kendiliğinde bulmasının ön gereğidir.

Demem o ki insanın kendisini evrenseline (Allah, Allah'ın sıfat, esma ve ayetleri) bağlı olarak gerçekleştirmesine olanak bulmasına sebep olan kulluk, kendisini hakikatinde tatması, yaşamasıdır. Kölelikte insan kendini tadamaz, yaşayamaz ama Allah'a kullukta insan, özünden gelen, cömertliğe, merhamete, af etmeye, sevmeye itaat –teslimiyet- sonucunda kendini en yalın durumu ile yaşama olanağı edinir. Şeriat ile bağlı kılınan sözden amaç edinilen de zorunlu olan evrenselin değer edinilmesi ile gerçekleştirilmesine olanak edinilmesidir.

Bu nedenle sonuçta; insanı evrenselini yaşamaktan öteleyecek yapı veya yapılanmalara itaat beklenemez. Bu nedenle hak ve hakikate kıyasen insanı kendini yaşamaktan öteleyecek yapı ve yapılanmalara karşı itaatsizliği; asilik olmaktan öte, kendini yaşayamamanın haksızlığına karşı bir başkaldırıdır. Zulmün önünde insanın kendi asaletini, insanlık haysiyetini korumasıdır. İnsanı kendi irade ve çıkarlarına bağlı olarak özekliğinin gölgesi altında tutmaya çalışmak insana zulümdür.

İnsan uyanık olmalıdır. Kendisini hakkı ile yaşamaktan mahrum bırakacak, evrenseline bağlı bulduğu iradeyi gerçekleştirmesinden uzaklaştıracak ve sonuçta pişman kılacak yapı veya yapılanmalardan uzak durması gerekir.

Elbette ki intisap etmiş bulunacağız… Ama kişi, grup veya kurumlara değil, hak ve hakikate, tümelimizde –evrenselimiz- olana intisaplı olacağız. Hak ve hakikat

ışığında yaşamaya olanak edinilen ve insanın kendi ile ayağa kalkmasına sebep olacak ile evrenselini yaşamayı olanaklı kılacak olana intisaplı olunması gerekir. Öteki ile var olunduğunun bilinci ile ötekinin de haklarını, hadlerini gözetleyici olan ve güvence altına alan ve itimat edilen hukuka da dikkat etmek gerekir. Vicdanda da tesis edilmeyen hukuk, zorbaların kendi için kıldıkları hukuktur ki bu da insan tininde meşru olmayan hukuksuzluktur.

İnsan neye/ kime kul olduğuna dikkat etmelidir. Akıl ile evrenseli kıyasınca değerlendirme yapmalıdır… Ve sonuçlarını değerlendiremediğinden, öngöremediğinden ayrıca evrenseller ile tesis edilen vicdanı ile kabul edemediğinden uzak durmalıdır. Yani insan kendinde, itaate karşı itiraz hakkını feta olarak hep saklı tutmalıdır. Ola ki kendisini hak ve hakikaten, hak ve hakikate olan sorumluluk ve ödevlerinden yana uzak kılacak olanlara karşı durmuş olsun… Ve batıldan uzaklaşmış olarak da insanlık haysiyetini korumuş olsun.

İnsan sorgulamalı ve vicdanı ile doğru olanda karar vermelidir. Kur'an'a dikkat edilecek olunursa eğer; sorgulayan insan istenir ve sorgulaması gereken insana seslenilir… Vicdanı doğrultusunda doğru kararlar alan ve yaşaması gereken ideal insan tipi ders olarak ifadelerinde örneklenir. Aklı ile sorgulamayanlar, vicdanı ile karar vermeyenler sonuçta hüsran ile karşı karşıya kalırlar.

Hürlük veya hüsran, insanın önünde durur. İdeal olan hürlüktür ve hüsran, hürlüğün kıymetinin göstergesidir. Bireysel ve toplumsal düzeyde sonuçta hür kılmayan ve hüsrana sebep veren her türlü intisap ve itaatlerden uzak, kul olmak gerekir. Kul; hakikate kuldur, hakkı gereği yaşamayı haddi doğrultusunda edindiğinde kuldur. Hakikat her ne kadar insandan haklar üzeri tezahür etmekteyse de önemli olan hakikate intisaplı olmaktır, kişi veya guruplara değil.

Her şey ve her iş Allah'ta başlayıp bitmekte iken, kişi ve gruplarda bitirmemek gerektiğinin idraki ile intisaplı olmak gerekir. İnsan bir biçimde hep intisaplıdır… Ama intisaplı olduğu kişi, gurup ve yöntemlerden hak olana ve hakikate yetiştirici sonuçlar görmemekte, edinmemekte ise insan olmanın haysiyetini yitirmemek için uzaklaşmalıdır.

Hak ve hakikate uzak kılınmış olarak hüsran bulmak, insan haysiyetinin yitirildiği yerde görülür. İnsan haysiyeti, hürlükte görünür. Hürlük ise hak ve had belirimlerine göre hakikatin, gereği üzeri yaşanması sonucunda edinilendir. Hakikatten gafil bırakan nefsi emmarenin iradesi üzeri yaşamak ise hürlük olmaktan öte, sonuçları itibarı ile insanı hüsranda bırakır. Önemli olan ise sonuçta hüsran kılmayacak olan hürlüğün edinilmesidir.

Tasavvufta, dinde hürlük amaç edinilen değil, Allah'a kulluğun, hizmetin sonucunda edinilendir. Evrenselinde kendini yaşamanın mutmainliği hürlüğün duygusudur. Hürlük idealin yaşanması olarak görünse de duygusu mutmainliktir. İnsan aklen tutarsız gördüğü, vicdanen kabul etmediği ve sonuçta da kalben mutmain olmayacağından öte, kendini korumalıdır. Bu da insan haysiyetinin aslına bağlı olarak korunmasının gereği olarak takva denilendir.

Takva, kulluk çizgisinde evrenseli olana bağlı olarak insan olmanın yaşanmasıdır. İnsanı da tininde üstün kılan, takvasıdır ve takvası ile bulduğu hürlüğüdür. Takvası olmayanın hürlüğünden de bahsedilemez. Takva ile ödev ve sorumluluklarında bütünlenen insan, fedakârlığı ölçüsünde kendini evrenselinde gerçekleştirmenin sonucunda mutmainliğini edinmiş olarak hürlüğün duygusunu edinmiş olur. Ayrıca ahrette/ akıbetinde kendini ceza hükmünden kurtarmış –korumuş- olarak da sürekli hürlükte (selamette) kendini bulur. Nefsi emmaresine tutsak olanlar ise geçici olanın hazzında, -kendini yaşamanın tadı değil- haz duyduklarının esiri olarak sonuçta kaybettikleri ile kendilerini hüsranda bulurlar.

Elbette ki manevi düzeyde de intisap ettiğimiz büyükler olabilir… Sonuçta evrenselin yaşanmasına olanak veren irşadı ile bize ayna olarak bizi bize gösteren birileri gerekir… Bizleri hak ve hakikatte örten ruhbanlar değil, irşadı ile bizi kendimizi gerçekleştirirken kendimiz ile ayağa kalmayı gösterecek, öğretecek mürebbi edinmemiz gerekir. Bizleri kendi menfaatlerinin gerçekleşmesinin aleti kılacak olanlardan da uzaklaşmak gerekir. Amaç, hak ve hakikate varmak ise menfaate dair karşılık beklemeden hizmet eden mürebbiler bulmak şarttır… Bizi bize gösterecek kâmil insanlar bulmak gerekir. Bizi bize örtecek kişilerden de uzak durmak olması gerekendir.

Dinde ruhbanlık dinde köleler edinmeye sebeptir. Bu da dinden amaç edinilenden uzaktır. Çünkü dinden murat edilen; insanın aklı, vicdanı ve kalbi ile başkasının gölgesi altında kalmadan kendini gerçekleştirmesidir. İnsanın kendini gerçekleştirmesi ise hakikati, hak ve had belirimleri üzeri–istidadı kadarı ile- yaşamasıdır.

Velilikte insan, Allah'a yakin geldiği sıfatı hakkı gereği yaşamaktan mesuldür. Velilik ise öznel olarak sıfatı gereği iç dünyasında Allah'a yakin olmanın duygusunda yaşamaktır. Velilikte öncelenen Allah'tır. Mürşitlik ise Allah'a yetişen için insana yönelme ile Allah'a hizmet öncelenir… Ve hizmet edilen insanında sorumluluğu üstlenilir.

Demem o ki mürşitlik, irşat görevi durumdan vazife çıkarmak değildir.Allah'a erenin, merhamet, şefkat vb. duygular ile insana yönelmesi, insanı aslına yetiştirmenin gereğidir. Bu bağlamda mürşit, veliliğini de aşikâr edendir.Mürşide intisap ise insanın aslına yol bulmasının gereğidir. İnsan, kâmil insan ile varlık aynasını bulmuş olarak kendi nedenini -hikmetini gerçekleştirmenin doğru yolunu bulmuş olur. Sevgi ile Allah'a ermeye doğru yol bulanlar veliliği edindikten sonra irşadı, şefkat ve merhametin sonucunda insana hizmet etmekten mesul olmalarında bulurlar. İrşat, insanın mesuliyetini üstlenmektir. İnsanın insana ayna olması ile insanın insana olan mükellef kılındıkları doğrultusunda yardım etmesidir. İnsanları kendine köle, eleman edinmek ise irşattan öte, nefsi emmarede bencilce hareket etmeye sebeptir.

Elbette ki insan intisaplıdır, intisaplı olduğuyla vardır. Ama bağlı olunan yerlerin hangi amaca bağlı olarak iş görmekte olduğunu, insanı nereye sevk ettiğini sorgulamak, değerlendirmek ve öngörmek gerekir. Körü körüne bağlılık ve adanmışlık vb. gibi kişiyi, hikmetten, haktan, hakikatten uzaklaştıracak her türlü olay ve olgu aklen, vicdanen sorgulanması gerekir. "Akıletmez misiniz?" "Biz atamızdan böyle görmedik" ifadesine karşılık, "Onlar hata yapmış olsa da mı?" ayetleriyle bu açıktır.

Mümin öngörülü olandır. Bizden istenen; aklıyla, vicdanıyla sorgulayan insan olmamızdır… İtikadımıza sunulan her fikri, peşin kabul etmememizdir… Ön yargılar ve ön yargıları belirleyen değer yargıları doğrultusunda sığlaşan, yozlaşan ve dinidar olarak anlam darlığında düşünen insan olmamız beklenmemektedir. Kişi ve gruplara göre değil, hak ve hakikate göre yaşar isek hürlüğü mutmainlik duygusunda bulacağızdır. Kişi ve grupların gölgesinde kalmışlıkta ise gölgeye sebep dayanak yitimi, insan için hüsranı kaçınılmaz kılar. Hüsran ise zillette ve kaygı duygusunda insanı rahatsız eder.

İnsanın dayanak edindiği öz varlığı olan Allah ise, kişi zaten hürlüğe kapı aralamıştır. Dayanaklarımızı yitirdiğimizde kıyametimizi yaşamaktayızdır. Öyle ise kişi, grup ve nesnel olan her dayanak yitimini, hak ve hakikat ile ayağa kalkmamıza neden olan fırsat bileceğiz… Ve kendi özümüz olan Allah ile ayağa kalkmasını bilip, hak ve hakikate göre yaşamamız gerektiğini öğreneceğiz. Kişi, gurup, kavim, nesnel her türlü dayanağı değil, Allah'ı yaşamayı, Allah ile yaşamayı öğreneceğiz. İman ile belirli kılınan ise Allah'a intisaplı olarak Allah'a itaat edileceğidir; kendi arzularının (hevalarının) peşinde koşan kişi, grup ve kavimlere itaat değil.

“Allah var; ne dert var, ne de gam var.” Evvelimiz O, ahirimiz O iken kendisine hakkı ile dönenlerden olalım… Kendi hevasının gölgesinde kalanlardan, kişi ve grupların menfaatinin uzantısında iş görenlerden değil. Ondan geldik, geri Ona dönücüleriz… İnsan olarak Allah’a gafil kalmak; insanın değerli kıldığıyla şereflenmesi ile nam-us edinmesinden dolayı, gerçek şerefini yitirmek olur. Çünkü Allah katında en değerlisi insan iken insan için en değerli olanın Allah olması gerekirken, insanın şerefini Allah ile bulması olağandır. Allah dışında edinilen her türlü namus ve şeref ise insanı özvarlığı olan Allah’ı hakkı ile yaşamaya öteler… Ve Ona dönüşünden uzaklaşmış olarak gölgelerde insan, kendine, insanlığa, gerçek nedeni olan amacından yana yoksun kalarak gafil kalır.

Ya Rabbi! Bizleri, varlığında seni en güzel biçimde yaşamaktan mahrum kılma; senden mahrum ve gafil de bırakma!

İmanımız haktır… Ama akli olan ile sınırları çizilmiş, vicdan ile yürünen doğru yolda yaşanması gerekendir. Böylesi iman ile hakkıyla yaşayalım, hür yaşayalım ve yaşadığımızdan mutmain olarak yaşayalım… Birisinin gölgesi altında olan değil, birilerini gölgesinde bırakarak menfaatler doğrultusunda kullanmak için de değil. Peygamber Rahmaniyet dairesinde uzantısızdır… Mademki peygamber ümmetiyiz; O'nun gibi uzantısı olmayan gölgesizlik mertebesinde bulunmamız gerekir.

İnanç, amaca bağlı olarak değer belirimlerine göre kendini geliştirmenin ve keşfetmenin gereğidir… Sonuçta ise basiret sahibi olmanın gereğidir. Gerçeğe doğru yürürken, gerçek ile aydınlanmak ve gerçek olan doğrultusunda yaşamak içindir. Varsayılan inanılanlar ile gerçeğe kör olmanın ve gerçeğe ermenin nesnelerinde takılı kalmanın değil, basiret sahibi olmanın gereğidir.

Sevgi ve Güzellik:

Öğretilerde duygular öncelenebilinirler ama idealize edilmezler. Duygular öğretide değil de eğitimlerde –terbiye etmede- idealize edilirler –öncelenirler. Her duygu, nesnesi üzerinden ilişkinin sonucunda oluşta öznelde görünüş bulur. Oluşta yaşanan ise kavramında her ne kadar idealize edilmeye çalışılsa da gerçekliği yaşandığında deneyimlenendir. Bu nedenle öğretilerin önceledi duyguların, her insanda da gerçekleşmesi de beklenemez.

İnsani ilişkilerin çeşitliliği ve içte deneyimlenenlerin ardı sıra gerçekleşirlerken süreksizliği sebebiyle de her duygu ardı sıra gerçekleşecek olan duyguya zemin olur… Ama her duygudan sonra ardı sıra gerçekleşecek olanın kestirilmesi de insan

melekesi ve ilişkilerinin çeşitliliği sebebi ile zordur. Bu nedenle tasavvufta sevgi, aşk, şevk, korku vb. duygular öncelense de insan fıtratındaki meşrep ve mizaç farklılıkları, meleke çeşitliliği ve ilişki durumu kestirilemeyeceği içindir ki öğreti olarak uygulanan değil, yaşamsal olarak beklenendirler. Bunlar görüldüğünde ise amaca bağlı olarak istikamet edinildiği de belirmiş olur.

Kalpte insan her mertebede türlü türlü hâlden hâle geçer. Sevgi bu bağlamda hedeften, istikametten sapılmamasını gereği olarak insanda görünüş bulur. Sevgiliye yürünürken, nefsi emmarede meşru sınırlarına çekilmek zorunda kalır. Sevgi bir öğreti olmaz ama sevgi –aşk yoldan sapmamanın –terbiyenin, imkânda olanın gerçekleşmesinin- gereği olarak yaşanması beklenendir. Böyle olsa da sevgi, öteki -başkası olarak önünde duranı, ulaşılmaz kabul edileni kendine taşımanın, yabancılığından kurtulmanın, duygusunda tadına -zevkine varmanın duygusudur. Öteki sevgi ile içselleştirilirken, kendisi ile bağ kurulur ve birbirinden böylece beslenilmesine de neden olur. Sevdiğinde tükenen sevdiğini kendinde bulur. Sevdiği ile yeniden doğar.

Sevgi, bağ kurulan içselleştirildiği ölçüde de yetişilememesi veya kaybedileceği kaygısı ile korkuya nedendir… Ama korktukça sevgi, yaşama tutunmanın ve yaşamı anlamlı kılmanın da duygusu olur… Korkularımızı da aşmamızın duygusu olarak kendimizde bulduğumuz olur.

Zaten duygular ile bakarken yaşananlara, duyguda bütünlediklerimize nesnelliğinden farklı olarak değer beliriminde öznel kıldığımız ölçüde bakarız. Bu bağlamda sevgi, duygusunda bütünlenen insanın, metafizik iç dünyasında da bütünleyenidir. Korkularda insan, iç dünyasında bütünlüğünü yitirir… Ama sevgi ile iç dünyasında amaçta bütünlenmiş olarak sevgisinin nesnesine doğru yürür.

Sevgi, sevenin kendini bütünlükte bulurken varoluşunu da güzellik ideasında yaşamanın, zevkine varmanın duygusudur. Güzel olanı cazibesinde görmenin ve yaşamanın da duygusudur. Güzellik cazibede görünüş bulurken, duyguda aranacaksa eğer duygusu sevgidir… Sevgi ile idealinde öznel kılınan olarak yaşanandır. Sevgi, güzelliğin idealinde görünüş bulmasının duygusudur.

Nesnel olgusal olanın biçimselliğinde güzellik, uyum ve bütünlükte aranır. Öznel ve edimsel olanın oluşta belirişinde ise güzellik, nesnesi üzerinden ilkenin, eylemde bütünlükte ve ilişkide uyumda (armoni) en yalın bir biçimde görünüşünde görünür. Böyle olsa da güzel olan, cazibesinde görünür olurken, sevgi duygusunda idealinde tanık olunan olması ile görünüş bulur. Güzellik, sevgide kendini görünüşe taşır.

İdeanın en yüksek görünüş biçimi güzellik ideasıdır. Sevgi olmaz ise güzellik, duygusunda yaşamsal değil, sadece akli olandır. Güzellik, akli iken kâinatta cazibede görülen ve sevgi duygusunda da öznel kılınması ile yaşanandır. Bilmekten öte, tanışmanın, kavuşmanın, kaynaşmanın da gereğidir. Güzeli severken -yaşarken güzelleşmenin de gereğidir. Yaşananlardan/ yaşadıklarından hoşnut –razı olmanın da sevgi ile mümkün olduğuna tanık olunur.

İyi olmak, kendilikte bütünlenmek ve öteki ile kaynaşmak için; doğru olmak, özünde olan ile bir olmak ve öteki ile birlikte olabilmek/ yaşayabilmek için gereklidir. Güzellik ise kendini zevk etmenin, ötekiyi iyi kılmanın gereğidir. Güzel olarak ideal kabul edilen değerler doğrultusunda ise doğru olmak gerekli kılınır. Güzel, cazibesinde sevgi ile karşılık gördüğünde iyi kılar ve değer belirimine göre doğru olana sevk edicidir. Ötekiden emin kılarken, birbirini kabul ettirirken toplumda birey olmanın gereğidir. Sevgi ile yer edinen, yokluğunda gözlere kendini de arattırandır.

Belki de bu nedenlerden olsa gerek ki hazreti Muhammed Mustafa "güzele bakmak sevaptır –mükâfattır" demektedir. Özde güzel olan Allah'tır; eylemde güzel olan güzel ahlaktır; sözde güzel olan hakikatin yüksek belagat, şiirsel veya musiki ile ifadesidir; biçimde güzel olan ise duyularda tanık olunan, özellikle algıda seçili kılınandır.

Güzel olan, cazibesinde –dirimsel eylem bütünlüğünde kendine çektikçe sevgiyi zorunlu kılar. Bu durumda sevgi, güzelin değerinde görünüş bulmasının da gereğidir. Cazibesinde güzel görülen, diriliğini sunmaktadır. Sevgi, eylemde beliren cazibeye teslim olmaktır. Cazibedeki diriliği bulmaktır.

Böyle olsa da güzellik, kendi gerçeğinde cazibeli iken ötekinin sevgisi ile görünür kılınır. Güzellik sevgi ile onandığında gerçekliğine değerinde tanık olunur. Duygu karşılığı ile onan, gerçekliğine –hikmetine de tanık ettirir. Bundan olsa gerek ki Âşık Veysel Şatıroğlu "güzelliğin on para etmez bendeki bu aşk olmayınca" diyerek nazını da ifade etmiştir.

İlkeler zamansızdır ve zamansızlığa taşırlar. İnsan ise iç dünyada andadır, zamansızdır ve tümeline bağlı olarak özünde tektir/ biriciktir… Ve yönelmişliklerinde, edim ve üretimlerinde kendini zamanda görünüşe taşırken imkânlarına bağlı olarak kendini çeşitlilikte gerçekleştirir. Böyledir! Ama iyilik ile zamana iner, doğruluk ile zamanda olur. Güzelliği kendinde bulduğunda ise zamansızlığa -evrensele taşınmıştır. Güzellik baki olanda kendini bulmak olduğunda, zamansızlığa ermek olur. Seven, suretin güzelliği değil de özün güzelliği

ile zamansız kılınır. Suretin güzelliği ile sevmek zamanlı kılsa da seveni; seven, suretten öze doğru sevdikçe çekilir. Sevmek, zamansızlığa doğru uzanmanın da adı olur. Miraç hadisesi ile de bu, misal edilmektedir.

Böyle olsa da biçim ve içerik güzellikte bütünlenir. Biçim ve içerik, biçim ve bütünlük, biçim ve ilişki, ilişki ve seçicilik, algı ve öncelik, istenç ve yönelmişlik; güzelliğin, değer belirimi üzerinden yaşamsal etkileri sonucunda görünüşü sürecinde görülenlerdir. Sevgi ise güzelliğe yönelmişliğin gereği olarak olması gerekendir.

Güzele yönelmek, cazibesi gereği Allah'ın emri gibidir. İnsan bu nedenle olsa gerek ki hep güzele doğru yönelir… Ve kemali de güzellikte bulur. Güzel olan ile bütünlenmek, birleşmek, özde ise ermek gerçekleştiğinde, güzellik kendine taşırken, kendine de aşkın kılandır. Güzel çekiciliği ile nedene bağlı nesne olmaktan öte, idealde durandır. Bu nedenden olsa gerek ki unutturdukları ile kendine taşırken, kendini de içsel kılarken, kendinin aşılmasına da neden olur.

Bu da sanatın, eserin kendi gerçeğidir. Kendine yönelttiremeyen ve aşkın bakışa neden olmayan eser, estetik olmaktan öte, iğretiye nedendir.Zaten güzel olanın gerçeği, değer belirimi ile kendi olgusal gerçekliğine aşkın bakışıma nedendir. Bubağlamda güzellik, sonuçta istenene duygusunda ermenin de gereğidir. Böyle olsa da güzellik, öteki ile kendini gerçekleştirmenin decazibeli hilesidir.

Güzellik ideasında, iyi ve doğru olan idealinde biçim kazanır. İyilik, ihlâsın ve Kuddüs olanın ihlâs üzerinden görünüşüdür; doğruluk vicdanın ve adalet sahibinin adil olarak görünüşüdür. Güzellik ise ihlâs ve vicdan üzerinden en yalın hali ile görünüş bulan şahsın özdeki niteliğidir. Nesnesine -mevcudata yansıttığında ise nesnesini dahi cazibeli kılar.

Güzel olana yönelmek, güzel olanın değer kabul edilmesi belirimidir… Ve değer olanın da paylaşılmak istenmemesi sebebiyle güzel olandan dolayı kıskançlık ile güzeli sakınmak ve nefret ile değerlerin alaşağı edilmesi de kaçınılmazdır. Sevgiden, güzellikten kötülük doğar mı? Belki de en büyük kötülükler, güzel olana haset ve sevenine nefretten dolayı görünür olandır… Ki nice sevenin, güzel olanında katledilmesi de bundandır.

Habil ve Kabil hikâyesinde de ilk örnek olarak güzellik ve sevgi ilişkisine tanık olunur. Böyle olsa da güzel olanın güzel olanı hak ettiği hikâyede, hak edilmişliğin kıskanılması ve nefret ile karşılık görmesi nedeni ile insanın, biçimlerin gölgesinde kalırken, iç dünyasının kapılarını kapatmasına da tanık olunur.

Bu yönü ile de görünse sevgi, en kötü olanın dahi içindeki ilahi nefesin görünmesine vesiledir. En kötü olan dahi severken güzel olanı, içindeki iyiliği de masumiyette gösterir. Bazen de olur ki o masumiyette, sevdiği için doğru olanı yapıverir. Bazen de olur ki sevdiği için kendini feda eder. Belki de kötü olan ne ise geçmişe ait, hepsinden kurtuluverir.

Sevgi, iyi veya doğru değil, sadece güzeldir… Ve güzelliğin insanda karşılığı olan duygudur… Ama değerde paylaşılmaz olarak nam-us edinilen olduğu içindir ki kıskançlık ve nefrete karşı, saklı ve korunması gerektiği doğrultuda daha da değerli kılınırken, gizilde de tutulması gereken özel olandır. Sevgi ile hak edilmiş her güzelliğe karşı elbet bir Kabil bulunur. Yaşamın gerçeği ise Kabil olanın, güzelliği alaşağı ettiğidir. Öz güzelliğinden de soyunduğudur. Böylece sevilecek bir şeyinin de kalmamasıdır. Sonuç: çirkinlik ve iticilik… Cazibesi kalmayanın, ruhsuzluğu diyebileceğimiz duygusuzluğu ve duyarsızlığıdır. Bundan olsa gerek ki güzellik, bazen olur ki karşılık görmeyecek bir sevgi sebebiyle başa beladır. Böyle olsa da güzellik, yönelmişliğe ve edimselliğe sebep olacak olan değer edinmenin de ilk kıpısıdır.

Sevgi sevenin özeli iken güzel olanı da özeli -değeri kılar… Ama her özel olan gibi muhafaza etmeyi, gözünden sakınmayı da gerekli kılar. Bu da güzel olanın gizlenmesine –örtünmesine sebeptir. Güzel herkes için değildir… Ki güzellik pazar malı olsun. Sevgi ilk evresinde böyledir ama sevgi ile hak edenler güzel olana sahip olmaktan öte, ona ait ve mesul kılınmış olarak kendilerini sevginin güzel kılan evresinde kendilerini bulmalıdırlar. Bu gerçekleştiğinde sevgi, güzele iyi ve doğru olan yönelmişlikler ve edimlerde yürünürken güzelliğin de edinilmesine sebeptir… Ve güzel olan sevilen, kendisi için mücadele edilmesini de hak edendir.

Güzel olan Allah'tır. Bu neden ile sevilmeye layık olarak sevilmesi ile güzelliğine doğru yürünmesi ve erişilmesi gereken de Allah'tır. Aşkı ilahi ile Allah'a erişildiğinde O'nun ile güzellik bulacaktır.

Güzel olan, en yalın hali ile arı, saf -Kuddüs- da olandır. Kendinde olanı maskelemeden, olduğu gibi yansıtandır. Bundan olsa gerek ki insan için "en güzel kıvam"dır ifadesinde bulunulmuştur. İnsanda en güzel olan ise Allah'ı –öz varlığını- edim ve üretimleri üzeri olduğu gibi doğrudan yaşayan ve yaşadıklarında gösterendir. Allah nefsi emmare ile maskelenmeyecek kadar güzel olandır. Nefsi emmaresi ile dışa dönük, nicelin dünyasında haz, arzu ve menfaatleri ile sürüklenen için; aslının güzelliğine varmak -içsel olana, öze, öznelliğe, ilkelere yönelmişlik ise uzaklaştıkça uzak bir ihtimal olarak geride bıraktığıdır.

Daha da ötesi; en güzel kıvamdan, varsayılan yalanların değerler dünyasından iblisliğe kadar inmektir. Güzellik nefsi emmarenin ideali olmaktan öte, kendi için kılmaya çalıştığıdır. Önemli olan ise gerçek güzel olanın kendi için kılınmayacağının idraki ile aidiyet duygusu ve mesul olmanın gereği doğrultusunda güzel için olmaktır. Böyle olduğunda; güzellik hak edilmiş olarak yaşamın, varoluşun gerçeği olması ile elde edilen olmaktan öte, sadece edinilendir.

Bazen de sevgi, kendimiz için kıldığımız güzel olanlardan vazgeçmeyi de gerekli kılar. Bu sevilenlerin yararına olan bir nedenden dolayı olabilir… Sevilenler, varsaydığımız değerler olarak bizi hakikate örtmekte ise kendi rızamız ile bıraktığımız/ verdiklerimiz veya cebren elimizden alınanlar da olabilir. Dinde öncelenen ve tasavvufta ahlak olarak beklenen fedakârlık denilen ise sevdiğimizi zan ettiğimiz beğendiklerimizden verdiğimizde görünüş bulur. Nesnel olan beğenilse de sevgiye layık olan öznedir. Özne ise güzel ahlakta –fedakârlıkta kendini görünüşe taşıdığında sevilendir, sığınılandır, yönelmiş olunandır ve sonuçta tinde örnek olandır.

Fedakârlık, bağışlamak ile ilişkilendirildiğinde kerim olmak, ahlakta güzel olmanın gereğidir. Her doğru olan veya iyi olan bilinmelidir ki feragati de kendinde önceler. İyi ve doğru olan, zor olup da yapılması tinde olması gerekli olandır ve yiğitliği de görünür kılandır… Yapıldığında ise Allah ile hem nurunda vücud bulmak, hem ahlakında şahsiyet kazanmak, hem de hizmetinde kendisinden beslenmek nedeni ile güzellik insanın kaçınılmazı olur. Ahretinde de iç dünyasında güzel olan, iç dünyasının güzelliğine bağlı olarak aidiyetinde bulduğu ve mesul olduğu sıfatlar doğrultusunda güzel biçimde halk edilir. Bu da keşifler ile tanık olunan olduğu gibi özü ve amelinde güzel olanın ileriki yaş haddinde güzelliğe haiz cazibesi ile biçim bulmasında da tanık olunabilinecek olan bir durumdur.

Sevgi, şafi esmasının da yansımalarından bir yansımayı da kendinde barındırır. Seven, sevdiği ile nefsi emmarenin kendi için olması –bencil olması- ahlakını da aşar.Kötülükten beri olunurken ötekinin yabacılığı da ortandan kaldırılır. Kendi için değil, severken yakin gördüğü için var olur… Ve sevgi bencilce yaşanası olmayandır.

Şafi esmasının gereği olarak sevgi ile kötülüğe sebep korkulardan –nefsi emmarenin her türlü kötü huyundan arınanlar, kendilerinde karakter bütünlüğünü de ideaları gerçek değerinde yaşamak ile bulur. Karakterinde, tutumları ile bütün olduğunu gösteren, kişilik belirimi olan davranışlarında da kendinden emin kılması sebebiyle güzel olduğuna kanaat getirtir.

Güzellik bir değer belirimi olarak sevgide karşılık görürken, iyi ve doğru olan üzerinden idealde olmanın edinilmesidir. Karakterde ki güzellik, öznenin hakiki olması doğrultusunda olduğu gibi görünüşünde belirir ikenkişilikteki güzellik, öznenin etki ettiği değer de öteki üzerinde karşılık görmesi doğrultusunda görünüş bulur. Bu durumda karakteri ile tutumlarında güzel ve güzelliği bu açıdan gösteren örnek olması sebebi ile hazreti Hasan'ı; ayrıca kişiliğinde güzel ve güzelliği davranışlarında gösteren hazreti Hüseyin'i de hatıralarına hürmeten anmak gerekir.

Sevgi de diğer duygular gibi bilincin üç zamanlı olması sebebiyle üç zamanlı yaşanır. Geçmişin hatıraları, güne tutunmak ve yarına yönelmişlikte geleceğin inşası sevgi üzerinden de gerçekleşir. Elbette ki korkular, öngörülebilinir bir geleceğe insanı sevk ederler ve sevgi günde güzel bulduğuna tutunmaktır… Ama sevgi, güzellik idealine bağlı olarak yaşamı değerli kılarken –anlamlı kılarken, değerinde yaşananı –güzel olanı- yarına taşımanın mesuliyetini de kazandırır… Ve güzel olana, sevilene göre geleceği yeniden inşa etmemizin de duygusu olarak görünüş bulur.

Kaderi gayrette yaşamak, sevgi ile zevk olur. Acılar ise kendini gerçekleştirmenin fırsatları iken sevginin de ne kadar değerli olduğunu gösterirler. Acılar içinde kaybolurken sevgi, korkuların neden olduğu ümidin doğmasına ve yeniden hayata tutunmaya nedendir. Güzellik ise o esnada yaşama ilkeler ile tutunmakta saklıdır.

Bazen olmaza tutulmaktır; bazen de oluru görmemektir. İhtiyaç varsa eğer sevgiye; olmazı, oluru bahane kılmak olur sevgi. İhtiyaç duyulan ise bir parça duyarlılıktır. Duyarlı değilsek eğer güzele, güzelliğe, sevgi kendini arattırır. Bam teline dokunulmuş insanın, gerçek nedenine –fabrika ayarlarına, dönmesinin gereğidir. Güzellikte görülecek olan gerçeğe de uyandırır. İhtiyaç duyulan sevgi ile en olmaz görülen dahi olur kılınır.

Hiç beklemedik yerde, itici ve çirkin görülene öfke kusulurken sevgi, gönül kapısını aşındırır. Ötekini vazgeçilmezi kılar. Belki öfkeye bir ders vermenin gereği; belki de öfkede birbirini paylaşmanın, kaynaşmanın sonucudur. Belki de insan olarak birbirini güzelce paylaşmanın, kaynaşmanın mümkün olduğunu gösterir.

Böyle olsa da sevgi, bazen de ulaşılmaz olan güzelliğe duyulan hasretin acı tadı olur… İsmi aşk olur. İnsanı kendi içinde yakan şiddetli sevginin adı olan aşk ile Allah'a yakin olunur. Böylesi derdin adıdır sevgi, sever iken kendini unutturur. Ne varsa varsaydığı değerlerden yana, hepsinden yükselerek aslına tutundurur.

Böylesi derdin, dermanı ise ulaşılmaz olanın acısı ile yanarken sevginin tatlı tatlı yakışı olur. Sevgiliden gelen her esinti gönlü kuşatırken, sevgi yeniden tazelenmenin adresi olur. Sevilene, güzel görülene tutunurken, yaşam yaşanacak kadar güzel olur/ güzel görünür/ güzelliğin gereği olarak değerinde anlamlı kılınır. Acılar çekilmez kılarken yaşamı, sevgi yeniden tutunmaya neden olur. Hem akıl, hem de nefsi emmare hem de insan bedeni, sevgi ile korunmaya alınır. İdeal olan sevilirken, amaca bağlı tutkuda bütünlük de sağlanmış olunur.

Sevmek neden olsa da idealde olana yetişmeye; sonuçta amaç değil, araçtır. Bu nedenle olsa gerek ki bu şarap misali cennet nimetinden uzun mühlet istifade edilmek istense de vazifesini gördükten sonra bırakmak zorunlu olur. Sonuçta sevgi; şefkate, merhamete, saygıya vb. dönerken, ötekini kendi aslı ile tanımaya neden olur… Ötekinin gerçeğini görmeye ve ona da hakkı gereği yönelmeye, el uzatmaya nedendir. İnsan, kendi aslına dönmesinin elini de böylece bulmuş olur.

Böyle olsa da sevgi, aşırılıkta tutkuya döndü ise gizli şirke sebeptir… Sevilen ne - kim ise insanı gerçekten uzak, haz veya tutkuda takılı kıldığında, hakikatine bağlı olarak kendini gerçekleştirmesinden ötelemektedir. Bu durumda sevgi, insanın gözünü de kör edendir. Körlük, korkular veya sevgi ile çoğu gerçeğe gözünü yummak olsa da hakikate, olması gerekene gözünü yummak, görmemeye çalışmak, gerçek ile yüzleşmek zorunda kalındığında insanın kıyameti olur.

Seven kördür… Önemli olan ise gerçeğe, hakikate tanık kılacak sevgi ile varsayılanlara kör olabilmektir… Varsayıp da sevdiklerimiz elimizden alındığında veya bırakmak zorunda kaldığımızda gerçek olan ile yaşamaya devam etmek daha kolay olur. İnsan sevgi ile neye –kime hakkının dışında değer vermekte ise kâbusu olarak bulur. Acı olan ise hakkının dışında değer verdiğinin gerçekte değerine tanık olmasıdır… Emek verdiğinin elinden kayıp gitmesi, gönlünde ise çıkmasıdır.

Elbette ki seveceğiz… Ama değerinde sevmek, insanlığımıza örtünmememizin de gereğidir. Bazen olur ki hakkının dışında sevilenler sebebiyle insanlığımızdan uzak tavırlarda, insanlığımızı katleden zulümlerde buluruz kendimizi. Elbette seveceğiz… Ama ötekinin hukukunu hiçe saymadan, hakkımız gereği kadar seveceğiz. Bazen de sevgide önemli olanın, fedakârlıkta bulunmak olduğunu bilecek, sevgiyi değerlerin belirli kıldığı sınırlarda yaşamak zorunda kalacağız. Böylece sevgi gerçekçi olmamızın kapısını aralayacak… Hüzün, hasret veya acı çekmek kendisine karışsa da olması gerekenin yolunu gösterecektir.

Bir vazgeçilmez olarak sevgi, insanın insanlığını duygusunda yaşamasının, kendi tadına varırken Allah'ın güzelliğinin de zevkinin edinilmesinin gereğidir. Bilinmeyi

isteyene doğru yürümenin gerekliliğidir. Bu nedenle olsa gerek ki tasavvufta güzel insan yetiştirilmek istenirken, sevgi beklenendir. Geldiğinde ise seveni tarumar eder. Allah bir kulunu severse eğer; iç dünyaya, kendisine döndürecek musibetler ile evvela kulunu kahreder, dışa yönelmişlikten –masivadan yana kulunu arındır… Ve diyeti kendisinin olduğu ölümle, canını kendisine alır. Kendisi ile de güzel ve cazibeli kılar.

Seven, cazibesinde sevilen olarak Allah kullarına uzattığı rahmet ellerinden bir el olarak sonunda güzellikte görünüş bulur. Sürecinde ise hakiki seven ise eğer ihlâs ile eyleminde iyi ve tutumlarında ise doğruluğu vazife edinmiş olarak sevdiğine samimidir. İyilik ile O'na koşar, doğruluk ile O'nu kendinde muhafaza etmektedir. Sonunda ise koştuğunu kendinde bulur ve muhafaza ettiği ise sevgi ile kendisini muhafaza etmesinden öte değildir. Rabbi O'nu sevgi ile muhafaza eder, dokunulmaz kılar.

Zaten sevgi ile sevilen değerli kılınırken sevenin dokunulmazı olmaz mı? Seven değer edinendir. Sevdiğini de değeri olarak dokunulmazı kılar. Bundan olsa gerek ki her güzel olanı sahiplenmek isteyen, muhafaza edecek olan birileri hep bulunur. Bulunmaz ise eğer sevgi ve güzellik insanın ruhsal elbisesi olmaktan öte, arzularını tatmin etmenin aracı olarak takıntıları olur. Hakiki olarak iç dünyaya ait olan dış dünyada aranır olur. Bulunacak olan ise tapınılan nesnelerinde arzu ve kendi nefsine zulüm olur.

Sevgi, yeniden sevgi, gönülde yenilenirken –tazelenirken yaşama tutunmanın adı olur. Yaşam sevgi ile değerli bulduklarımızla anlamlı iken, anlamlı kılınırken güzel görmenin, güzel olmaya doğru yürümenin gereği olur. Güzellik, kendi bütünlüğünde imkânlarını olduğu gibi yaşamaktır. Maskelerden uzak, en yalın hali ile kendiliğini bulmaktır.

Böyle olsa da seven, severken savunmasızdır. Sevgiliye teslim olunur, bağlı kılınır. Bu doğrultuda da kırılmak da sevginin kaçınılmazlarındandır. Korkuda savunma refleksleri ile bakan, sevgi ile verilen emeğin karşılık bulmayışında yıkılmayı öngöremez. Emek vermek, sevmenin sonucunda edinilen lütuf iken yıkılmışlıkta kalmak sevgiye ihanettir.

Aşkı hayvaniden -şehvetten, aşkı mecaziye –kul aşkına, aşkı mecazdan aşkı ilahiye doğru sürecinde seven için aşk, kendini aşarken yeniden kendini üretebilmenin nedeni olur. Seven sevdiği ile olan ilişkide kendini yeniden üretmenin de sebebini bulur.

Sevgi, korku, kaygı, aşk vb. her duyguyu ve melekeyi çeşitli renklerde türlü türlü yaşarız. Bu nedenle tek bir açıdan duygu ve melekeleri anlamlı kılmaya çalışmak eksik olur.

Şahsın diriliğine bağlı olarak melekelerin, anlamın ve duyguların dirimselliğine bağlı olarak bakıldığında; bunları halk ederken kendini yaşayan, kendine şahsiyet veren ve mevcudat olarak halk ettiklerine de bu bağlamda anlam katan Allah'a tanığızdır. Sevgiyi, merhameti, af etmeyi vb. yaratmak ve duygusunda yaşamak, kendiliğine şahsiyet kazandırırken, değer de katmaktır. Bunun ile beraber, mevcut olarak halk ettiğine de kendisi ile değer katmak ve anlamlı kılmak mümkün olur.

Kendinde tek ve yanında kimse olmayanın duygusu yalnızlık olsa gerek. Halk ettiğinde, tinde duygusu ile anlam kattığıyla beraber yaratılanın nesnelliğine aşkın anlamlı kılınması da yalnızlığı aşmanın yoldur.

İnsana bakıldığında da kültür, medeniyet değer belirimlerinde halk ettikleri ile doğaya –nesnelliğe yabancılığı (garipliği), aştığı ve duygusunda buldukları ile yakinlik elde ettiği görülür. Baba, anne, millet, vatan vb. sevgi ile bağlı olunanlar, yabancı iken onlara duygusunda yakin gördüklerimizdir. Aidiyet duygusu ile mensubu olduklarımız ve mesul kılındıklarımızla gariplikten karibliğe, yalnızlıktan beraberliğe, bütünlüğe, dostluğa, kardeşliğe vb. ile duygusunda bulduklarımız ile tekâmül ederiz.

Bu tekâmül de yabancılık ve yalnızlık sevgi ile aşılması gerekendir. Allah, baba, anne, vatan, millet vb. duygusunda kendilerine yakinliğin elde edilerek yalnızlıktan, yabancılıktan kurtulmanın değer belirimleridir. Değerlerden ve değer olanın duygusundan yoksunluk –nihilizm- yalnızlığa mahkûm olmanın, anlamsızlıkta her şeye yabancı kalmanın bir diğer adıdır. Değer üreten, değer edindiği ile yalnızlığını aşar. Anlamsızlık ile değerli kılmanın duygularından yoksunlukla boşluğa düşmek, kendini konumlandıramamak; aidiyetten, mesuliyetten ve mensubiyetten yoksunluğun da sonucudur. Çare ise aidiyet, mesuliyet ve mensubiyet değerlerine, duygularında geri dönüştür… Ve emek verdiği ile insanın kendini yeniden üretirken, ürettikleri ile de kendine anlam katarken yalnızlığını aşması ve nesnelerini de anlamlı kılması ile sevdikçe yabancılıktan kurtulmasıdır.

İnsan dünyaya garip gelmiştir. Ürettikleri ile duygusunda edindiği değerler sonucunda yabancılığı aşmış ve yalnız kalmaktan kurtulmuştur. Mümin ise dünya da gariptir… Ve idealde olan tanrısallığı edim ve üretimleri üzerinden

gerçekleştirdikçe yabancılığını aşar… Ayrıca Allah'a yakin gelmesi ile iç dünyasında yalnızlığını da aşar.

İnsan yalnızlığı kendisine dışsallıkta bulur. Yabancılığı ise iç dünyasında duygusunda yaşarken bulur. Sevmek ile de değerli kıldıklarıyla yalnızlık ve yabancılığı aşandır. Sevgi ile duyarlı olduklarına da değer edindiği ölçüde bakandır. Sevgi, nesnesine kör olmak için değil, yabancılıktan, yalnızlıktan kurtulmanın çaresi olarak halk edilmiş olandır.

Sevgi imanda biçim kazandığında, nedenselliğe –nesnelliğe aşkın hakikate yönelmenin ve tanık olmanın gereği olarak bulunur. Her nesne ve iş, hakikat idraki ile biçimlenen sevgi sonucunda, hakkı gereği değerinde yaşanır. Bu durumda iken insan, nesnesi olan dayanaklarından da feragat eder, fedakârlıklarda bulunur. Nefsi emmareye bağlı oluşan korkularımız sıkı sıkıya nesnelerine, dayanaklarına tutunmaya neden iken sevgi, fedakâr olmanın ilke nedenlerinden olan duygudur.

Sevgi ile yapılan fedakârlık, vicdanda insanın kendinden bahşetmesinin –kendini vakfetmesinin de gereğidir. Olması gereken yapılmadığında, vicdan da ilkesine mahkûm kılınmak gerçekleşendir. Sevgi ile yapılan fedakârlık, kendini vicdanda bağışlamanın da gereğidir. Bahşetmeyenler bağışlamaktan/ bağışlanmaktan mahrumdurlar.

Sevgi, bahşetmenin duygusunda insanın kendini de bağışlamasının, ötekini de bağışlamasının gereğidir. Sevgi ile paylaşmak, yaşamı kolay kıldıkça, yaşamı daha da yaşanır kılar… Paylaşan ötekini, değerli bulmaya nedendir. En basiti hediyeleşmek, insanı öteki ile mutlu kılar. Ötekini kendinden mahrum etmemeye de nedendir.

Sevgi iman ile biçimlendiğinde, Allah'a ermenin gereğidir. Böyle olsa da sonuçta, Allah'a yetişilmesi doğrultusunda velilik edinildikten sonra merhamete, şefkate bürünmesi ile insana, hizmet olarak insana geri dönmeye nedendir… Aşk ile yananlara merhamet ve şefkat ile el uzatmak da irşadın gereğidir. Seven, sevilen irşatta buluşur ve kavuşur. İrşatta tanık olunan ise kişiler değil, hizmette rab sıfatları ile görünen Allah'tır. Sevgi, insanın aslına doğru kendinden kendine uzanan bir yol açar. Bu yoldan ise gayret ile olması gerekenler yapıldıkça yürünür. Sonuç Allah'ı bilmek, bulmak ve kavuşmaktır. Ola ki hizmet verilir… Hakkı gereği rab sıfatları beliriminde Allah'ı yaşamaktır… Yetiştirdiklerinde de zevk etmektir.

Sevgi, sevdiğinden mesul olmayıda gerekli kılar. Mesuliyet ise kendini sınırlı kılacak insanın korkusu olarak önünde durur. Böyle olsa da sevgi, sevdiği için mesuliyet

edinmenin fedakârlığını da göstermeyi gerekli kılar. Acımak değil, sevgi, şefkat ve merhamet ile insan sevdiği ile ortak bir yaşam edinir. Ben iken biz olmayı öğrenir.

Tasavvuf ve Özgürlük:

Özgürlük, tasavvuf düşünce alanında da konuşulan bir mevzudur. Fütüvvet sahibi kılınan ile bakıldığında insandan istenenin, özgürce ve özgünce yaşaması için kendini gerçekleştirmesidir.

Kendini gerçekleştirmek, nesnesi ve öteki ile gerçekleşirken, nesnesinde ve ötekinde her takılı kalmak insanın kendini aslına ötelemesidir. İnsanın kendini imkânları doğrultusunda aslına ötelemeden, hak-had belirimleri üzerinden gerçekleştirmesi özgürlüğünü bulmasıdır, özgünce yaşamasıdır.

Özgürlük; ihtiyaçların giderilmemesi durumunda acziyete düşmek, sınırlanmak, mahkûm kılınmak, başkasının iradesine bağlı olarak yaşamak, nesnele bağlı uzantılarda kalırken gölgelerde kendini bulmak vb. durumlarda ideal olanın istenmesi ile görünüş bulur. Bu durumda Allah için özgürlükten (hürlükten) bahsedilemez. Çünkü Allah, sınırlanamayan, başkasının iradesine mahkûm olmayan, nedeni sadece kendi olan olduğu içindir ki özgürlük ideali olmayandır. O tini gereği yasalar ve ilkeler gereği hareket ederken iradesini mutlak olarak gerçekleştirendir. İdealinde özgürlük olmasa da özgürce ve özgünce kendini gerçekleştirendir. Tanrısal hikmetten bahsetmekteysek eğer; iradesini kendisine bağlı olarak gerçekleştirenden bahsetmekteyizdir.

Demem o ki doğada mevcut kılınanlar içinde insana –cinlere-, bakıldığında özgürlüğün ideal olarak belirdiğini görürüz. İhtiyaçların acziyetinden kurtulmak emek; emek üzerinden imkânların gerçekleştirilmesi için iradeye bağlı çaba; tabuların, dogmaların sınırlamasından yana düşünce de ilke ve yasalara bağlı düşünmek; değerleri hakkı ile yaşamak için memleket (vatan); özgürlüğün anahtarlarıdır.

Böyle olsa da ötekinin hukukuna bağlı olarak beliren ceza, akıbete göre insanı mahkûm kılmayacak sınırlar edinilmesi ve bu doğrultuda da edim ve üretimlerde bulunulması, selamet bulmak olarak özgürce yaşamanın gereğidir. Hukuki açıdan bakıldığında öngörülebilinir bir gelecek, sürekli bir biçimde özgürce yaşamanın gereğidir. Ötekinin hak-had belirimleri, ötekinden mesuliyeti de hukuki olarak zorunlu kılar. Öteki ile hukuk ve rıza çizgisinde yaşamasını öğrenen, özgürlüğü –kendini hakkı ile gerçekleştirmeyi öteki ile bulmuş olur.

Özgünlüğü ise ötekinin gölgeleri –uzantıları- altında kalmadan aslı ile kendini gerçekleştirdiğinde bulur. Çünkü aslı olan Allah, Bari olması nedeni ile biriciklikte kendisini gerçekleştirmektedir. Bu durumda da ötelerde bilinene kul olunurken, özünden hareket ile iradesini iradesi, sıfatlarını sıfatları, tavırlarını tavırları olarak bulan için özgürlük Allah ile bulunan olur.

Allah ile özgürlüğün anahtarı ise özünden rahmet tavırları olarak beliren ilkeler doğrultusunda Allah'a teslimiyet ile müslim olmakla gerçekleşir. İlkeler fedakârlıkta, ötekinin hukukunun öncelenmesi ile yaşandığında; özgürlük, hizmet adı altında bulunan olur.

Özgürlük, evrensellerin ötekinin hukuku üzerinden yaşanmasında bulunur. Evrenseller ile ötekinin sıfat ve iradesinin uzantısı –gölgesine aşkınlıkta biz olarak yaşandığında ise özgünlükte tadına varılan olur. Allah ile imkânlarını bulanlar, kendilerine Allah'ı ideal olarak aldıklarında özgürlük, ideali olanı –erekte olanı- yaşamak ile mümkündür. Zaten ideal olarak görülenin ereğinde yaşanması, idealin gerçekleştirmesi olarak özgürlüğe dâhildir. İmkânlar ideal olarak değer edinilene bağlı olarak gerçekleştirilirler. Bu nedenle ereğe –ideal olana bağlı olarak amaçta değer olarak görünen üzerinden özgürlüğün göründüğünü de unutmamak gerekir.

Ali Şeriati'nin de dediği gibi; insan doğaya, tarihe, nefsine, kültüre vb. tutsaktır. Böyledir! Ama geleceğe kaygısı ile beraber insan geleceğe de tutsaktır. Bunun dâhilinde de gelecekte kendini mahkûm kılacak olan edim ve üretimlerinin cezasına da mahkûmdur. Yani yasa ile öncelenene karşı mesuliyet edinmiş olması ile geleceğe karşı sorumlu olması da söz konusu olandır. Ceza mahkûm kılınacağımız olarak önceliklerimizi izlek olarak bilincimizin önüne koyar… Ve insan yasa ile ceza belirimine göre cezaya kaygı ile mahkûm kılınandır. Hak olan sorumluluklar ve aidiyetler çizgisinde, meşru alanda insan kendisini gerçekleştirirken bu mahkûmiyete de son verir. Cezadan doğan kaygı böylece aşılmış olur.

Özgürlük bir yaşam alanı edinme ile de alakadardır. Bilim ile doğadan yana özgürlük edinsek de doğaya karşı ilk özgürlük alanını dil ile düşünce zemininde ediniriz. Duygusunda yaşadıklarımız ise doğaya aşkın yaşadıklarımızdır. Hayallerimiz ile de doğayı yeniden kendimiz için kılarken doğaya hâkim güç olarak doğaya karşı özgür yaşarız.

Elbette ki zorunlu olanlar –ceberut, yaşam alanlarını belirli kılması sebebiyle insanın varoluşunu öncelemekte olan zemindirler. Bu zemine bağlılık bir tutsaklık

olmaktan öte, insanın kendini bulması, gerçekleştirmesinin gereğidir/ gerekliliklerini kendinde bulundurur.

Nefsi emmareye tutsaklık ise insanın doğayla ilişkilerini sağlarken doğayı kendi için kılması adına önemlidir. Nefsi emmare ile insan, doğaya kendi için bakarken aşkın bakmanın özgürlüğünü de beraberinde edinir. Nefsi emmare ile insan haz, arzu ve menfaatlerini gerçekleştirdiği nesnelerine ve bu belirimlerine saplantılı olursa tutsak olur. İç dünyasını sınırlı ve geçici olan ile daraltırken, aslından uzaklaşmanın ve ötekinin hukukunu da hiçe saymanın edimlerinde özgürlük nefsi emmaresine tutsak olmanın keyfiliğinde yaşanır. Bu da özgürlük olmaktan daha çok keyfiliktir. Bu durumda ötekinin hukuku ile insan, aidiyet ve sorumluluklar kazanırken, ayrıca nefsini helal –hak, meşru kılınmışlar ile terbiye ettiğinde toplumsal ilişkilerde daha rahat olacağı özgürlük alanı edinir.

Bunun ile beraber insan, akıbetinde/ ahretinde mesul kılınmayacağı, cezasına mahkûm edilmeyeceği edim ve üretimlerde bulundukça özgürlüğü önü açık –öngörülü bir gelecek algısı üzerinden selamet edinmiş olarak yaşamakta bulur. Özgürlük için önemli olan da budur. Yarın insanı mahkûm kılacak yasak kılınan edimlerden, üretimlerden insanın uzak durması; özgürlüğü günün ihtiyaçlarına göre yaşamaktan öte, gelecek belirimlerine göre yaşamayı önceletir.

İnsan, iç dünyada dil zemininde kültürde doğarken, kültürün nesnesi olarak doğar. Kültür nesnesi olarak insan, kültür nesneleri üzerinden aidiyetler sorumluluklar edinirken varsayılan değerler edinir. Önemli olan ise insanın kültür nesnesi olmadan kültür nesneleri üzerinden kültür nesnelerinde saklı olan değerler doğrultusunda kendini evrenseline bağlı olarak gerçekleştirmesidir. Bunun dışında kültür nesnelerinin tapınılacak biçimde, iç dünyada haklarının dışında değer kazanması görülür.

İnsan için, eli ettiği –ürettiği- emeğin, değer beliriminde kıymet taşıması sebebiyle özeli olduğu bir gerçektir. Özelin hakkı dışında değer niteliğinde görülmesi insanı kendi hakikatini gerçekleştirmesine öteleyen gölgesinde kaldığı putlar edinmesine sebep olur. Bu bağlamda kültür aşılması gereken alışkanlıklar alanıdır. Kültürde ilkeler duygusunda canlı tutularak yaşanmakta ise nesnesine aşkın yaşamayı da edinmeye sebep olurlar. Bu da kültür zemininde insanca yaşamanın kapısını aralar.

Her şeyden önce ise kültür, insanın kendini gerçekleştirmeye olanak bulduğu, nesnesine ürettiği üzerinden değer belirimlerine göre baktığı ve böylece kendini ait hissettiği ilk yaşam alanını belirli kılar. Doğa böylece kendisine aşkın yaşanılan

memleket -yurt olma niteliği kazanır. İnsan özgürlüğü ilk olarak kültür alanında tatma imkânını bulur.

Böyle olsa da kültür, ötekiyi de belirgin kılarken, nesnelerine daha şiddetli tutunmaya sebeptir. Daha şiddetli tutulanlar, kültür nesnelerinde yitik, kültür nesnelerine mahkûm özneleri açık eder. Bunun en kötü yönlerinden birisi de kültürde beliren nesnel kimlikler açık olurken, ötekinin yabancı –düşman, tehdit olarak görülmesi de belirginleşir.

Böyle olsa da kültür ile gelenekte canlı tutulan, duygusunda yaşanırken hakikidir… Ve evrenseli dolayımsız -direk tecrübe etme imkânı verir. Yeter ki gelenek, ilkeye varmanın veilkeyi yaşamda gösterebilmenin âdeti olmuş olsun. Nesnesinde takılı kalan, öznenin öncelenmediği kültürde gelenek haktan uzak batılda olmaya nedendir. Hak veya batıl içeriklerine rağmen kültür, ortak bir bilinç, ortak karakter belirimleri ve kişilik belirimleri üzerinden ortak kimlik edinmenin gereği olarak önem gösterir. Bu da insanın muhafaza edilmesi ile yeni kuşaklara doğru yürümeyi kolay kılar.

Kültür, değer belirimlerine göre tutsak olunması gereken değil, hak belirimine göre nesnelerine aşkın yaşanması gerekendir. Kültürel değerlerde nefsi emmareye bağlı olarak ötekinin hukukunun öncelenmemesi, hak olmayanın gerçekleştirilmeye çalışılması, hak ve hakikate göre kültür edinimini de zaruri kılar.

Kültür, duygusunda yaşananın hakiki olarak yaşanması için önemlidir. Bu nedenle kültürsüz olunmaz ama kültüre sebep kültler –değerler- üreterek yeni kültür edinme çabasında bulunmak gerekir. Kültür tarihsellik kokar. Bu nedenle kültür edinmenin tarihselliği de içerdiğine dikkat ederek, suni kültürler oluşturmamak gerektiğini de bilmek gerekir. Suni olarak oluşturulacak her kültür de nesnelerine duygusunda duyarlılık görülürken, öznelliğe, ötekine duyarlılığın olmadığı da görülür/ görülebilir. Bu durumda nesnesine bağlı yaşanan duygu veya arzu, nesnesini insanlık batağı kılar. Gölgesinde yaşanılan ne ise mahkûm kılındığımızdan öte değildir.

Kültür, nesnesinin içselleştirildiği değer belirimlerine göre özneldir… Ve öznenin, öznel kılınanlar üzerinden değer belirimlerinin duyguları doğrultusunda varoluşunu gerçekleştirdiği görülür. Bu bağlamda her ne kadar bir özgürlük alanı oluştursa da kültürde gereken, insani ilişkilerin hak-had belirimlerine göre öncelenmesidir. Böylece nefsi emmareye göre beliren keyfiyetlerin sınırlandırılmasıdır… Ve erke ait olarak egemen sınıflara göre belirli olan kast yapısı, putperestlik vb. tabular gibi inanca ait yozluklar ve hak olana göre belirli

olmayan törenin yapısal kıldıklarından kültürün arındırılmasıdır.Bu bağlamda kültürden yana özgürleşmenin yolu medeniyet edinme sürecinde gerçekleşir.

Medeniyet ise yapısal kılınan ürünler üzerinden insanın ussallığına tanık, değer belirimleri ile görünür olandır. Medeniyette de kültür gibi tarihsellik kokar. Medeniyette önemli olan ise medeniyeti inşa etmemize sebep ortak değerlerdir. Bu neden ile medeniyet alanında öncelenen değerler, ilkeler ne ise özgürce yaşamanın alanı edinilmiş olunur. Medeniyet hangi değerler üzeri inşa edilmiş ise o değerlerin gerçekleştirilmesi ve daha rahatça –özgürce yaşanmasının zeminidir. Bu nedenle hak ve hakikate bağlı olarak yaşanması gerekenler ne ise bu doğrultuda edinilen değer belirimlerine göre medeniyet inşa etmek zaruridir.

Medeniyet, ilkelerin tesis edilmesi doğrultusunda evrenseli öteki ile yaşayabilmenin kapısını aralarken, özgürlüğü öteki ile edinmenin de gereğidir. İlkeler tesis edilirken, kültürde sığlaşan ve insanlığına uzaklaşan özne için, insanlığını hakkı ile yaşamanın evrensel belirimleri de görünür olur… Ama medeniyet yapısal olduğu içindir ki medeniyetin yöneticileri ve yapısının hangi çıkarlara göre yönetildiği önemlidir.

Medeniyette önemli olan ise ihtiyaçlara göre çıkarların gözetilmesine aşkın olarak ilkelerin gözetilerek, evrensel olanın herkes için olmasının kapısının uygulamada aralanması gerektiğidir. Böyle olmadığında medeniyet, yapısallığı ile öteki diye görüneni eritmeye/ yok etmeye çalışır. İnsanı da yapı içine hapseder. Önemli olan ise insanı yapısal olana hapsetmeden kendini gerçekleştirecek zemini olarak medeniyetin tesis edilmesidir… Ve öteki diye görülen medeniyetin de hak-had belirimlerine göre değerlerine dokunulmamasıdır.

Bu olmadığında ise çıkarlar, değerler bahane edilerek çatışkının kapısını aralar. Böylece insanca yaşamanın zemini olması gereken medeniyet, vahşice yaşamanın olanaklarını edinmenin bir gayreti olarak önümüzde durur.

İhtiyaçlar ve değerlere bağlı üretimlerin haricinde medeniyet, korkular ve kaygılar doğrultusunda verilen ürünler ile insanın içinde bulunduğu, önünde bulduğudur. Medeniyeti korkularımız doğrultusunda üretiriz, duygusunda bulduğumuz değerde de yaşarız. Böylece korkulara mahkûmiyetten, kurduğumuz medeniyet ile kurtuluş yolu buluruz/ bulmaya çalışırız. Gelecek insanın önünde korkular -kaygılar ile dururken ve ötekinden korkmak gönlü sarmakta ise medeniyet kurmak insan için -zorunda kaldığı- gerekli olandır.

Kültürün, hak çizgisinde olamayan varsayılan öznel nesneleri ve medeniyetin tapınılan nesneleri insanı tarihselliğe mahkûm kılar. “Atamızdan görmedik” ayeti

ile de buna bir nevi ayna tutulur. Evrensel olan ile kültürde yenilenmek ve evrensel olanın medeniyette kurumsal yapılanma ile de tesis edilmesi sonucunda insan, tarihten yana özgürleşir.

Bu özgürleşmede dikkat edilmesi gereken ise tarihin acılar ile dolu ibretlik olaylarından ders çıkartılarak tarihi ders alanı olarak görmektir. Yeni mahkûmiyetler edinmemek için de bu şarttır… Ayrıca tarihin olgusallığında hak olana göre evrensel ile bağlantı kurmamıza neden olay ve olguların hikâyesinin duygusunda canlı tutulması da ortak kimlik edinerek geleceğe doğru yürümenin gereğidir… Ama nesnelliğe bağlı kimlik edinimleri –ırk, cinsiyet, millet vb.- insanı hakikate öteler. Buna da dikkat etmekte yarar vardır. Bir şeyden özgürleşirken yeni bir duruma göre yeniden mahkûm kılınmamaya dikkat etmek gerekir.

Her şeyden önce tasavvuf, İslam medeniyeti alanında, buram buram kültür ve tarihsellik kokar. Hak ve hakikate göre belirli kılınan hadlerde insanca yaşamayı önceler. Tasavvufta öncelenen insandır… Ve insan doğadan ruhu ve Allah; nefsi emmareden iman ve terbiye; kültürün nesnesine bağlı sığlığından da ilkeleri önceleyerek özgürleşmesine sebeptir… Ve insanın öteki ile daha iyi bir biçimde medenileşmesine de kapı aralar. Tasavvufta amaç medeniyet kurmaktan öte, insan yetiştirmektir.

Tasavvuf; doğa ve insan ile ilişkilerde edinilen kültüre aşkın, medeniyetin de yapısallığına aşkınsal olarak; özünde Allah, dışında halk ile hak-had belirimlerinde rıza üzeri yaşamayı önceler. Tasavvuf, Allah'tan özgürlüğünü satın almanın yoludur. Özgürlük mahkûm kılınandan kurtulmak veya sınırlı kılana aşkın yaşamayı gerektirir.

Bu yolda Âdem'den Hatem'e insanın kendisini; nesnelin –nicelin yapısal dünyasına göre değil, öz varlığı olan rabbi Allah'a göre gerçekleştirmesi istenir. Âdemiyette fıtrata, dil ve emek ile değer ediniminde aşkınsal yaşanır. Beden mahkûm olunan olmaktan öte, hazlar ve ihtiyaç belirimlerine göre sahiplenilendir. Doğa ile zorunlu kılınan, doğaya aşkın yaşam edinir. Şid mertebesinde, iradenin gerçekleşmesi/ gerçekleştirilmesi ile doğaya aşkınsal yaşam edinilir. İdris mertebesinde, biyolojik sebep-gerekçeler meşru sınırlarında yaşanırken, iç dünyanın kapısı aralanır. Diğer melekelerin kuvvetlenmesi ile de insan, kendini melekeleri ile doğaya üstün kılındığını fark eder. Nuh mertebesinde duygularda değer belirimlerine göre doğaya aşkınsal yaşanır. Duygular ile içsel kılınan nesnelere, törelere bağlı olarak da kültür edinilir.

İbrahim mertebesinde ise kültürün sınırlayıcı baskısına rağmen ilkeye göre yaşam edinmenin gereği bulunur. Yakup ile insani ilişkilerde nefsi emmarenin akıbette zorluklara sebep verecek doğası keşfedilir. Yusuf ile bu nedenden dolayı nefsi emmare zapturapt altına alınır. Musa ile yasaların öncelenmesi ile aidiyet ve sorumluluk alanları, meşru kılınanlar ile belirli kılınır. Nefsi emmarenin hareket alanı belirli kılınırken özgürlük de belirli kılınmış olunur. Bunun ile beraber ortak değerlerin özgürce yaşanacağı yurt edinilmesi gerektiği bilinci edinilir.

Davut ile özgürce yaşamanın temeli olan –mülkte- yurt edinilir. Süleyman mertebesinde, öteki ile yaşamın sürekli kılınması –selamet adına, gelecek adına- emeğe bağlı hukuk öncelenir. İsa mertebesinde dil ile iç dünyasında değer belirimlerine göre de özgürce yaşamanın özgüveni elde edilir… Hukuk zemininde kendini gerçekleştirmenin gereğine uyanılır.

Muhammed Mustafa mertebesinde ise Allah'ın zatı ile yaşam hakkı gereği yaşanırken, insani ilişkilerde hak-had belirimleri üzerinden hakikatin yaşamsal olduğu gösterilir. Hakikate eren için, doğa zemininde insan ile olan insani ilişkilerde Allah yaşanan olarak kendini göstermektedir. Önemli olan ise kendilik bilincinde, hak ve hakikate göre hizmetin gereğinde yeniden şahsiyetin –tinin- üretilmesidir.

Demem o ki özgürlük, insan için; zulümden aydınlığa, mahkûmiyetten iradenin gerçekleştirilmesine, zorunluluktan aşkınlığa/ aşkınsallığa, aşkınlıktan/ aşkınsallıktan da hak-had belirimlerine göre yaşam alanlarını belirli kılarken kendini gösteren hakikate göre yaşamayı sürecinde öğrenmeyi gerektirmekte. İnsan kendini özvarlığından hareket ile gerçekleştirdiğinde nedenini ereğinde yaşamamış olarak Allah ile özgürdür/ özgürleşir. Kendini hakikati yaşarken, hakikatin görünüşüne adayanlar özgürlüğü Allah'tan alırlar. Özgürlük, zorunlu kılınandan kurtuluş olmaktan öte, batıl olarak varsayılanlardan, suni olandan, nesnesine takılı kalınandan, zulümden vb. durumlardan kurtuluştur.

Özgürlük birçok nedene bağlı olarak ilkesel ve yaşamsal kılınsa da amacın, iradenin ereğinde gerçekleştirilmesini önceler. Tasavvufta, kul olunan Allah öncelenirken, insan kendini gerçekleştirirken Rabbi ile bulduğunda, Allah'tan özgürlüğünü satın almış olur. Allah'tan özgürlüğünü satın almışlara hürler denir. Hürler mevcudiyete, kayıtlılığa aşkın kendiliğini yaşayanlardır. Zulmü kendilerinde bitirmiş barışa erenlerdir. Her olayda hakkı gereği olgusunu nesnesi kılarak ilahiyatı yaşayanlardır.

Hürler, tinde kendini yeniden üretebilenlerdir. Geçmişin sayfalarında kalmadan, kimsenin de gölgesinde de haddinden fazla durmadan kendilerini emek verdikleri

üzerinden koşullara aşkın, ihtiyaçlara cevap verirken yeniden üretenlerdir. Geçmiş ile hesabı kapanmış, gelecekte mesul kılınacak yaşadığı kalmamış ve günü nefsine göre değil, hak ve hakikate göre yaşayan tininde hürdür. Hürlüğün duygusu özgüvendir; ilkesi iradenin gerçekleşmesi ve iradenin gerçekleşmesi için adaletin öncelenmesidir, ereği ise Allah'ı hakkı ile yaşamaktır. Hürlük yapısal kılınmayacak kadar da özneldir…Yapısallığa aşkınsal, ilkeli yaşamakla edinilecek olandır. İlke sorumluluk ister, sorumluluk ise öteki ile edinilir. Hürlükte özgürce yaşamak için öncelenmesi gereken bir durumda ötekinin hak ve had belirimleridir.

Hür, iradesine bağlı kendini gerçekleştirirken Allah ile kendini gerçekleştirene denir. Ötekini öncelerken hizmette kendini rahmette bulana denir. Rahmette Allah'ı zevk ederken, dış dünyada da selamette yaşayana denir. Hür, geçmişinden yana mesuliyetinin hesabını verdikten sonra, geleceğin mesuliyetini yüklenip de günde yaşadıklarından yana kendini mesul kılana denir. Mesuliyet ise özgürlüğün vidanda takılı anahtarıdır. Vicdanı olanlar için özgürlük; ilkeler duygusunda, edim ve üretimlerde vücud bulurken kendiliğin yaşanmasıdır. Nedenini ereğinde yaşarken, ne için olunduğunun bulunmasıdır. Nedenini ereğinde gerçekleştirmektir. İnsanın nedeni Allah için olduğundan dolayı ereğinde, Allah'ı bulup yaşadığında özgürlüğünü de Allah ile bulacak olandır. Bu bağlamda hür, insanı kâmil olandır.

Özgürlük, iradenin gerçekleştirilmesi iradesinde saklı yatar. İrade etmek, irade edilenin gerçekleşmesini de irade etmeyi beraberinde getirir. Özgürlükte ise irade, gerçekleşmesi iradesini geride bırakmış olarak yaşanır. Çünkü irade edilen, gerçekleşiyordur/ gerçekleştiriliyordur.

Böyle olsada insan insana mahkûm kılındığından, insan ile insani ilişkiler kurarken, ötekinin/ ötekilerin –diğerlerinin de hukukunu adil olarak veya rıza ile gözetmek zorunda kalınır. Bu durumda insan, kendi dışında bıraktığı öteki ile yabancılığını bitirirken, ötekine mahkûmiyetini de sevgi, rıza, merhamet vb. ile gönlüne alması sonucunda aşar. İnsan mahkûm kılındıklarını ya olumsuz noktada yıkar geçer ya da olumlu nokta da aşar geçer.

Önemli olan ise mahkûm kılındıklarında kendini başka yönleri ile gerçekleştirmenin, keşfetmenin fırsatını da elde ettiğidir. Bu bağlamda her mahkûmiyette mahkûm kılındığımız, aslında kendiliğimizdir. Kendimizi, gerçekleştirirken ilkeye bağlı aşmak insanın zorunlu kaderidir. Ya zevk ile kendimizi hakkı ile gerçekleştirerek özgürlüğü tadacağız ya da kendimizi hakkı ile gerçekleştirmemenin mahkûmiyetlerinde, kendimize dışsal kıldıklarımız nesnemiz diye gördüklerimizde yitik olarak zamanın akışında sürükleneceğiz.

Zorunluluk mahkûmiyet değil, varoluşun gereğidir. Zorunluluğu mahkûmiyetten öte, zevk ile hakkı gereği, aşkınında bulunarak yaşamak gerektiğinin idrakinde olunmalı. Tinde ve ilkesinde olması gerekenleri de hakkı gereği gerçekleştirmek gerekir. Bu durumda ise mahkûmiyetten doğan korkular ve geleceğe umutsuzca kapı aralayan kaygılar uzaklarda bırakılmış olarak öz güven ile umutların gerçekleşeceği yarınlara doğru yürünür. Önemli olan özgürlüğü tanımında bilmekten öte, özgürlüğü duygusunda yaşamaktır.

HÜRLÜK:

İnsanda amaç belirimi olarak değer niteliğinde görünüş bulan hürlük, insanın nedenlerinden kopması değil, nedenini ereğinde bulduğunda, ereğinden hareketle nedenlerini belirlemesi ile edinilendir. Tinde ereklere göre nedenin belirlenmesi ile yaşanan nedensellikte hürlük, insanın kendini tatması/ zevk etmesidir. Mutlak olan Allah'ın tinde belirimi olan amaçları neye göre hür olabileceğimizin aklını verir. Bu bağlamda Kur'an'da, insanın ne için halk edildiyse halk edilmişliğinin gerekçesi sebebiyle yaşadığında hürlük, Allah'ı rabbi olarak kendinde yaşamaktan öte bir şey değildir.

İnsan, doğa zemininde doğaya karşı düşüncesinde özgürlüğü bilmek ile bulmaya başlar. Bildiği ile ürettikleri sonucunda ise doğaya karşı tini ile özgür olduğunu görünüşe taşır. İnsan için düşünce alanı doğayı tüketme ve yeniden üretme alanıdır. Bu nedenle insan düşüncesi ile özgürlüğün kapısını aralar. Öznelde gerçek olan, düşündükçe ve düşündüğü doğrultusunda ürettikçe özgürlükte kendini tecrübe eder.

Özgürlük tinsellikte edinilendir… Ve tinsel alanın kurallarına – hak ve hadler belirimine-, doğanın zorunluluk belirimi olan yasalar/ değişmezlerine göre ve tinde olanın gereklilik belirimi olan ilkeler/ zamansızlara göre düşünüldüğünde, üretimlerde bulunulduğunda ve hakikate bağlı değerler edinildiğinde özgürce yaşamın kapısı aralanır. Doğada bildiğimizle özgürlüğün kapısını aralarız ama tinde ilkeler ile ideasına bağlı olarak eylemlerde, her türlü alanda ve anlamda üretimlerde bulunduğumuzda özgürlüğü edinmeye başlamışızdır.

İlkeler, hareketin irade prensipleri olarak öznel potansiyellerdir. Özgürlük nesnellikte değil de öznellikte aranacaksa eğer ilkeler doğrultusunda yaşamayanın sonuç itibarı ile özgür olacağından bahsedemeyiz. Çünkü insan yaptıklarını geçmişi olarak önünde bulacak olandır. Çünkü sibernetik tinsellikte/ öznellikte döngüsel olan bilinç işlevselliğinde insan varoluş bulunmaktadır.

İnsan bildikçe özgürlüğün kapısını aralar, gerçeğin bilgisi ile edimlerde ve üretimlerde bulundukça özgürlüğe yol tutar. İnsan özgürlüğü ise doğaya ait bildiklerinden öte tine bağlı yaşadıklarında bulur. Doğayı bilmek, doğada üretimler ile doğa zemininde yaşarken doğayı özgürlüğün nesnesi kılar… Ama ilkeyi ideasında eylemde –değerinde yaşamak insanı, tinsellikte kendini doğaya aşkın yaşamak olarak özgür kılar.

Böylesi yaşanılanda insan; tinde özgürlüğü, doğayı yaşamaktan öte kendini yaşamakta bulur. İlkeler evrenseline bağlı olarak yaşandığında ise hem akıbet

olarak insanı sınırlayıcı değillerdir hem de hakikat sahibi Allah'a eylemde kavuşmanın araçlarıdırlar. Allah'a, ilkeleri değerinde yaşadığımız eylemlerimizde kavuşuruz. Allah'ı bilmek Allah'a ermenin ön koşulu olsa da insan ideaları duygusunda, eyleminde, gerçekleştirdiğinde Allah'a kendinde bulmaya ve O'na kavuşmaya yol edinir. İlkeler ile insan kendini gerçekleştirirken Rabbi ile kendini bulmuş olarak tinde özgürce kendini yaşayandır. Bu bağlam da "Allah'ın sıfatları ile sıfatlanın, ahlakı ile ahlaklanın" hadisi şerifini hatırlatmakta yarar vardır. Din tinde özgürleşmenin yoludur.

Hürlük başlığı altında:

1. Doğada hürlük: İhtiyaç duyulanların aciz kılmasından yana emek ve toplumsallaşma ile edinilen hürlük. Yaşam kolaylığı edinilmesinde görünür. Bilimsel veriler; yasası bilinenin kullanılabilinir olması olanağı edinildiğinde, doğaya karşı doğa nesneleri ile hürlüğün elde edilmesi görülür. Ali Şeriati'nin ifadelerinde de buna rastlamak mümkündür.

   Böyle olsa da doğa, zorunluluk alanı olarak mevcut olarak varoluşun gereğidir… Uyum sağlayacağımız olarak da bulduğumuzdur. Koşulları gereği zorlamaları ile insanın asli niteliklerine bağlı olarak kendisini gerçekleştirmesinin gerekliliklerini kendinde barındırır. Bu nedenle kendisinden kurtulmanın özgürlüğü değil de kendisi zemininde, tinde yaşayabilmenin özgürlüğüne kapı aralaması doğrultusunda ele alınması gerekir.

   Doğada, emek ve toplumsal yapısallık kazanılması ile insan, değer belirimleriyle tinde yaşam edinmesi sonucunda doğaya aşkın olmasında hürlüğü bulur.Doğanın zorlaması, insanın imkânlarına bağlı olarak kendini gerçekleştirmesinin gereği olarak tinsel alanda beliren özgürlüğü edinmenin de gereğidir.

   Cennetten inen Âdem –her insanoğlu- için, geldiği cennete –iç dünyaya, tinsel alana geri yükselmesi emeği ve ötekinin hukuku üzerinden toplumsal yaşamdaki ilkesel edimlere bağlı olarak gerçekleşir. Hürlük, doğadan kurtulmanın değil, tinde var olmanın gereği olarak bulunulandır.

2. Batıl olandan yana hürlük: Zanlı düşünceden, kötü zihniyetlerden yana hak olanla, salih amellerle edinilen hürlüktür. Hak –gerçek olan batıl üzerinden kendini görünüşe taşıdığından; hak-batıl öznel diyalektiğinde değer

edinilene göre amaçsallıkta beliren çatışkıda özgürlük, hak olanın galip gelmesi ile edinilendir.

Değer belirimlerindeki çeşitlilik ve değerler doğrultusunda karşı karşıya kalmanın çatışkı beliriminin gerçekliliği ile de barışık olmak gerekir.

3. Kültür nesnelerinin put edinilmesinden yana hürlük: Kültür nesneleri tabular ise eğer; gölgesinde durulanlar olarak hakikate örterler… Evrensellerin değer edinilmesi ile tabuların –dokunulmazların gölgesinden kurtuldukça kültürde hürleşmek söz konusu olandır. İbrahim nebide olduğu gibi hakikate örten dokunulmazlardan kurtulmak gerekir.

4. Nefsi emareden yana hürlük: Nefsi emmarenin haz, arzu ve menfaat belirimlerinden, helalleri gözeterek edinilen hürlük edinilir. Vicdan ise nefsi emmareden yana ötekinin hukukunun gözetilmesi ile özgürlüğün kapısını aralar.

   İnsanın nefsi emmaresini tanıması, ötekinin de nefsi emmaresini tanımasını gerekli kılar. Çünkü nefsi emmarenin tabiatı genel olarak herkeste aynıdır. Kendi için kılmak, bencillik, kurnazlık, korkaklık, dayanaklarının çokluğu ve kuvvetine göre bencilliğe bağlı cesaret, öfke, çıkarları için zalim olabilmek vb. ahlak belirimleri onda görülendir.

   Ötekinin nefsi emmaresini kendi nefsi emmaresi ile bilen insan, ötekinin hukukunu gözetirken, nefsi emmareye aşkın yaşamı da edinir… Böyle olsa da nefsi emmarenin genel ahlakına göre ötekini tanıyan insan, ötekinin güvenilmez olduğunun bilincinde de olarak temkinli olmak zorundadır. Bu da özgürlüğünü kısıtlayacak olay ve olgular ile karşı karşıya kalmamak için gereklidir.

   Yakup nebi gibi nefsi emmesi ile tecrübeler edinen bir idrakte, ötekinin neler yapabileceğine uyanık olarak öteki ile yaşamayı öğrenmek zorundayız. Öteki ile yaşamak her ne kadar güven gerektirse de güvensizlik de öteki ile yaşayabilmenin gereği olarak tecrübe ettiğimizdir.

5. Akıbetten yana hürlük: Akıbette ceza hükmüne sebep olacak edim ve üretimlerden sakınarak, takva doğrultusunda edinilen hürlüktür. Vera – dikkat etmek; hak ve batıl olanın, nefsin istenci ve olması gerekenin

bilincinde olmak ve adalet gereği cezanın hak olduğu bilinci, sürdürebilinir bir özgürlüğün kapısını aralar. Ceza caydırıcı olarak insanın önünde durmakta ise insan selamette hürlüğü ötekinin hukuku üzeri bulur. Hukuk ile Ötekinin nefsinden yana emin olunur.

Hukuk zemininde toplumsal bilinç edinmeye neden erklerin edinilmesi ile selametin, güven ortamının, ötekinden eminliğin sağlanması yarınlar adına emek ve emeğin biriktirilmesine neden olur. Emeğin iktisadi olarak geleceğin öncelenmesi ile kullanımı akıbetten yana insanı rahatlatır… Temel ihtiyaçların karşılanmasından yana edinilen dayanaklar ile daha özgürce yaşamanın kapısı aralanır.

İnsan yarını nedeni ile biriktirir. Biriktirirken de medeniyet kurmaya doğru yol alır. Medeniyet insan ürünlerinin biriktirilmesi ve korunmasının sonucunda edinilen yapısal kılınan değerler ile biçim kazanır.

Böyle olsa da birikimin -kârın nasıl kullanıldığı veya kullanılması gerektiği sorunsaldır. Emeğin bireysel olarakbirikimi,toplumsal yaşamda ihtiyaç duyulana göre ürün verilmesi, emeğe bağlı hukukun tesis edilmesi medeniyet kurmanın önceleyenleridir. Medeniyetin devamlılığı ise daha rahat –özgürce bir yaşamın gereği olarak mülkün değil, servetin ve emeğin kârhanesine göre adilce vergilendirmesiile mümkündür. Satılan ürün öncelikli değil, birikime bağlı olarak kâr edilenden vergi alımı eşit değil, ama adilce olur. Vergi toplumun ortak hesabı olarak birbirini dayanak edinmesidir. Bu hesabın toplumun selameti ve refahı adına hizmette adilce neye ve nasıl kullanılması gerektiği ise denetlenebilinir bir yapı ile mümkün kılınır.Vergi ve hizmet, medeniyette tesis edilenler ile hak-had belirimlerine göre daha özgürce yaşamın kapısını evrensel nitelikte aralamalıdır.

Emeğin birikimi ve hukuk medeniyetin önceleyenleridir. Emek olarak gelirin, ihtiyaç giderlerinin dışında kalanının oran olarak vergilendirilmesi adil olmanın gereğidir. Bu yapıldığında ise sadece tüketime dayalı değil, tasarrufa da dayalı iktisat ile tüketim ve birikim doğrultusunda orta yolun tutulması, adaletin egemen –galip düşünce olarak hâkim olduğu bir medeniyet kurmanın da gereği olur.

Her şeyden önce ise karma gereği “eden bulur” ilkesi ile düşünüldüğünde, ilahi adalet sebebiyle hadler edinilmiş olarak akıbetten yana özgürlüğe kapı aralanır. Olacağın, ilkesine bağlı olarak kestirilmesi –öngörülmesi, nasıl özgürce yaşanacağının göstergesi olur.

6. Değerlerini rahatça hakkı ile yaşamanın gereği olarak vatan edinmek ile yaşanacak hürlük:Memleketi olmayan evrensele bağlı değerlerini hakkı ile yaşayamaz. Memleket/ vatan, değerlerini hürce yaşamanın gereğidir.

   Musa nebi ile anlamlı kılınan bir değer de memleketsiz olunduğunda değerlerini yaşamaktan yana insanın ne kadar zorlandığıdır. Musa ile kutsal topraklar olarak vaat edilen, vatandır. Vatan var ise eğer insan değerlerini özgürce yaşayacağı dışsal zemini bulur. Toplumsal yapısallıktaki değer çeşitliliği sebebiyle ayrı dünyalarda yaşayanlar ise ortak hukuk kuralları çerçevesinde birbirlerine baskın gelmeden ortak yaşam edinmeyi yasalar -kanunlar ile edinirler. Musa ile bu açıdan da anlamlı kılınan, hukukun üstünlüğünün nedenselliğidir. On iki Yahudi kabilesini kanunlar ile aynı çatıda buluşturma çabasında da bu net görülür.

   Böyle olsa da olması gereken, tecrübeler sonucunda olmaması gerekenler üzerinden idrak edilmeleri ile yaşama taşınırlar. Davut ile görülecek olunan ise olması gerekeni yaparak önce memleket edinmek, hukukun çatısı altında memlekette birlikte yaşamayı öğrenmeye çalışmaktır. Değerlerimiz birbirimizden ayırsa da ortak hukuk aynı alanda yaşama olanağı sağlar.

   Memleket zemininde hukuk iletoplumsal yapısallıktahürlük, selamette devamlı yaşanılandır. Memlekette hürce yaşamanın gereği de hukuktur. Hukuk mülkiyet üzeri değil de emek üzerinden tesis edildiğinde sürdürebilir bir toplumsal yaşamda hürlük öngörülebilir bir gelecek ile mümkün kılınır. Emek üzerinden değil de mülk ve galip sermayeye göre hukukun tesis edilmesi, ötekine mahkûm ve köle olmanın sebebi olur.

   Davut ve Süleyman nebilerin hikâyelerinde de buna tanık olunması gerekir. Davut mülk üzerinden adaleti tesis etmeye çalışırken, Süleyman nebi emek üzerinden adaletin tesis edilebileceğini öngörendir.

7. Düşünce alanında hürlük: Her türlü dogma, hurafe ve zan ile düşüncenin sınırlandırılmasına karşılık ereğe bağlı gerçekleşen hikmet, irfan ve hak olanın bilgisi ile hürce düşünülür. Düşünce ürün vermenin alanıdır. Özgün ürünler vermek, kendini ürün verirken gerçekleştirmek, kimsenin gölgesi altında olmadan düşünebilmek, düşüncede hürlüğün gereğidir.

   İbrahim nebi ile düşüncede hür olabilmenin nasıl gerçekleştiğine de Kur'an kıssalarında tanık olabiliriz. Sokrates'i de bu bağlamda hatırası gereği anmak gerekir.

   Düşünen, düşündüğü sürece hürlüğe kapı aralar. Çünkü düşünce doğası gereği; dogma, hurafe ve zanlar ile sınırlandırılamayacak kadar sınırsız bir alanda gerçekleşmek istencini –gücünü kendinde barındırır.

   Her hürlük belirimi; zulme karşı vicdanın gereği olarak –tinselliğin, varoluşun gerekliliği olan ilkeler, batıla karşı ise sonuçta gerçekliği ispatlanmış olanlar ile usta gerçekler doğrultusunda özgürce düşünmenin sonucunda bir başkaldırı olarak belirir. Zulme, batıla karşı, gerçek olan ile düşüncede yenilenmediği sürece hürlük, beklentisinde olunandan öte değildir. Hürlük, ideal olarak görülenin istenmesi sonucunda, zulüm ve batılın galip düşüncesine karşı bir inkılâbı –değişimi de yapısal olarak gerekli kılar.

   İrade, mücadele ve ilkesinde tutarlılık hürlüğü edinmenin gereğidir. Hürlük, ideal görülenin amaçta değer olarak belirmesi ile görünür olan, ideal olanın istenmesi ideasıdır… Amaç olmaktan daha çok amaç edilenin istenmesi olarak görünüş bulur. Yaşamda her ne kadar iradeye bağlı olarak hürlük görünür olsa da düşünce de hürlük, düşünceyi sınırlayan nesnel olgusal olana indirgeyici itikat belirimi dogmaları aşmak ile edinilir. Bu da dogmanın değer belirimi olması sebebiyle itikat (inanç) dünyasına ait olması nedeni ile inanca karşı cesaret bulmak ile gerçekleşir.

   Dikkat edilmesi gereken ise Allah'a imanın, her türlü itikada aşkın olarak düşünmeye neden olmasıdır. Çünkü iman ile tevhitte düşünüldüğünde, Allah'ta gerçekleşenlere kayıtsız kalmak gibi bir durumun olmadığı görülür. Kendi için bilinmeyi önceleyen bir varlıkta düşünce, olması gereken olarak her alanda gerçekleşmesi gerekendir… Ki böylece Allah'ı daha iyi ve doğru olarak tanımaya olanak bulunsun. İtikatlarda ise

böyledirler ile kesinlikte düşünülürken, ötekinin gerçeğine örtülü kalınabilinir. Gerçek olana itiraz dahi edilebilinir.

Dikkat edilecek olunursa eğer; batıl olanın görünüş bulması, Allah'ın varlığında varlığını sorgular duruma taşımasıdır. Bu bağlamda hak olan ile kendinin bilinmesine de yol açmış olur. Bu durumda sorgulamak, tartışmak, diyalog hak olana inceliklerinde tanık olmayı gerekli kılar.

Düşüncenin; böyledir, böyledir ifadeleri ile kesinlik içeren nedenlere göre biçimlenmesi, dokunulmazlar olarak beliren savların sorgulanmaması ve tartışmaya açık olmaması sonucunda dogmalar ile sınırlanması, kendini düşünce de sığ alanlara hapsetmek olur. Hak olana göre düşünmek ve sürekli üretimde kendini geliştirmek, düşünce de özgür olunması gerektiğinin idrakini verir.

Hüsnü zan –yani olumlu bakabilmek, itikada bağlı varsa eğer dogmalarımız, onları aşmamızın gereğidir. Yanlış düşünebiliriz… Önemli olan ise düşünmektir. "Yanlış doğrunun azığıdır" derler. Öyle ise düşünceğiz ama hak olan önümüze geldiğinde ona açık olabilecek, kabul edebilecek ahlakta da olmamız gerekir. Hak kendini cebren kabul ettirirse eğer, iç dünyasında da zayi olanlardan olmak kaçınılmaz sondur.

Her düşünce alanını kendi öncelenenlerine göre zevk etmek olması gerekendir. Düşünce de yöntemler öncelenenlerine bağlı olarak paradigma (değerler dizisi, öncelenen değerlere göre düşünmeye sebep olan) edinmeye sebeptir. Yöntemler düşüncede alanına bağlı olarak doğru sonuçlar almak ve daha kolay düşünmek için gereklidir.

Her düşünce alanının kendi gerçeğine bağlı olarak düşünmek, doğru ve kesin veriler almayı kolaylaştırır… Ama her düşünce alanını sonuç ilkelerine göre değil de neden ilkelerine göre önceleyen paradigmalar ile okurken, diğer düşünce alanlarında düşünmekte zorlanılabilinir… Ve sağlıklı düşünce ortamı elde edilmez ise sanıya bağlı zorlamalarda bulunabilinir. Bu nedenle ve gerçeğin sonuçta belirmesi nedeni ile bütüncül düşünebilmekten mahrum da kalmamak adına düşünenin, düşüncede tutarlı, devamlı ve sebat etmesi olması gerekenidir. Tutarlı ve nitelikli düşünmek zordur ama gerçek ile buluşmaya değerdir.

Yasalar ile doğada olana göre yön bulan düşünce, ilkelerin bilinçte üst yapı kurumu olması ile biçim kazandığı alanda gerçekleşir.

8. Mutlak olan ile ereğine erişilerek edinilen gerçek hürlük/ tinde hürlük: Nedeni Allah olanın, Allah'ı esma ve sıfat tavırlarında hakkı gereği ile yaşaması ile edinilen hürlüktür.Gerçek hürlükte budur. İlk neden, sonuçta yaşanan olarak bulunduğunda, akıbetin ve doğanın sınırlayıcı etkenlerine aşkın olarak iç dünyanın gerçeği olan Allah ile hürlük bulunur.

   Bu hürlük Allah ile bulunduğundan dolayı selamet adı ile biçim kazanır. Her şey sonuçlarına bağlı olarak hikmeti gereği bilinirken ve hikmetini –nedeni olan asli gerçekliğini- yaşarken, uyum ve tutarlıkta sulhun bulunması, bu hürlüğün gereğidir. Barışı (sulhu) bulanlar; mahkûm kılıcı, sınırlayıcı her türlü olay ve olguya aşkın olarak hürce yaşarlar. Böylesi hürlükte; akıbetinde mesul kılacak, sorgusu yapılacak, cezası çekilecek hiçbir edim ve üretimde tutum ve davranışta bulunulmaz.

   Her şey hakkı gereği, helal olduğu ölçüde imkânınca yaşanır. Her iş ve nesne Allah'tan iken davalı olacak her durum aşılmış olunur. Davalar terk edilirken sulh, sükûnette kendini gösterir. Özde sükûnet, yaşadıklarında metanet, ilkede –kıblede, hizmette- tutarlılık ve ötekinin hukuku gereği hakkaniyet ilkesi ile ilişkilerde uyumlu olmak bu hürlüğün gerekli kıldıklarıdır. Hizmet nasipte varsa eğer; hizmet edilenler geçmişin yansımaları olduğundan, kendi ile barışıklığın gereği olarak geçmişi ile de barışmak ve hizmet edilenlere uzanan elle mümkün kılınır.

   Kendisi, halk, nefsi, Allah, geçmişi, geleceği vb. ile barışmış olan hürdür. Hürlük de öncelenen her ne kadar iradenin gerçekleştirilmesi olarak görülse de sonuçta önceleneni hakkı gereği rıza ile yaşarken barışıklığı da bulmuş olmak gerektiğidir. Barışı bulmayan, saplandığı iradenin hakkını elde etmek ile uğraşırken, selametten yoksun irade ettiğinin tutsağı olur. Gerçek hürlükte, nesnesinde takılı bırakırken dışa dönük kılan, her türlü irade beliriminden de kurtulmak gerekir.

   Barış; her irade edileni imkâna bağlı olarak hakkı ile yaşarken, ötekine bağlı olarak kendilik gerçekleştirilirken, hakkaniyet ilkesi üzerinden salih ameller ile salihlerden olurken, sulhun bulunması ile selametin edinilmesinde görülür.

Ötekinin nefsi emmare sahibi olması ve nefsi emmaresini terbiye etmemiş olması, dünyada selametin devamlı bir biçimde edinilmesine engeldir. Çatışkının gerçeği ise kendini hep geliştirmenin, düşüncede yenilemenin, doğada ilerlemenin ve tinsel alana -gerekli olan ilkeler ile-zorlanmanın/ itilmenin gereğidir. Bu nedenle çatışkı ile de ötekinin gerçeğine uyanık olarak nasıl yaşanması gerektiğini öğrenmek zorundayızdır. Önemli olan ise çatışkılı diyalektikten rekabete dayalı diyalektiğe bağlı olarak düşünebilmeyi ve yaşamayı da öğrene bilmektir.

Zulümden selamete, batıldan gerçek olana, acı ve sıkıntılardan huzura, çatışkıdan rekabete, davadan sulha, zorunlu olandan ilkesel olana ermek – yetişmek özgürlüğün gereğidir. İdeal olanı, karşıtı üzerinden bulmak, karşıtına galip gelirken erekte belireni eyleminde yaşamak, özgürlüğü diyalektik kılar. Her özgürlükte, aşılası bir mahkûmiyet ile karşı karşıya kalınabilinir.

Cenneti yeryüzünde inşa etmek mümkün değilse eğer, çatışkının gerçeği ile nasıl yaşanabilineceğini öğrenmek zorundayızdır. Bu bağlamda her şeyden önce öncelenmesi gereken hukuktur –adil olabilmektir… Ve kendini gerçekleştirirken hakiki insan olabilmektir.

Hakiki insan isek Allah'ın yeryüzündeki gerçek halifesi olarak yeryüzüne varisçi kıldığı salihlerdenizdir –kutuplardanızdır. Belki bu zamanlarda yeryüzünde bir cennet inşa edemeye biliriz ama bireysel olarak iç dünyamızda cenneti edinebileceğimiz bir gerçektir. Öyle ise adalet ve selam üzeri yaşarken kendinden emin kılan/ emin olunan, salih ameller ile sulha eren, Allah ile selametini bulan, ötekine rabbin rahmet eli olan iken huzura eren biri olarak cennetin kapılarını sonuna kadar aralayabiliriz.

Bu başlıklar birbirleri ile ilişkili olarak işlenmelidir.

Fizik doğanın ve biyolojik yapısallığın neden olarak belirleyici olması insanı, hürlüğünü sorgular durumda bırakır. İnsanın seçimlerinde, fizik doğa zemininde biyolojik yapısallığı ve işlevselliğinde belirlenmişliği "ben istemeden siz isteyemezsiniz" ayetinde ifade edilir. Fizik neden-sonuçlar, biyolojik neden-gerekçeleri belirli kılmakta ise eğer buna eskiler kaderi mutlak demişlerdir.

Fizik doğada ve biyolojik yapısallık ve işlevsellikte amaca bağlı iş gören Mutlak özne olarak âlemlerin rabbi olan Allah'tır. Fizik doğadaki sebep-sonuçlardan biyolojik sebep-gerekçeler ile tinde yükselmeye olanak verilir. Allah amaca bağlı edimlerinde iş yaparken mutlak erildir. Bu nedenle insan fizik ve biyolojik doğasında Allah'ın amaç kıldığı ile paralel doğrultuda yaşadığında kısmen hürlüğü bulur.

İnsan, fizik ve biyolojik doğasında mutlak belirleyici olan Allah'a erdiğinde ise O'nunla eril olan olarak fizik ve biyolojik doğası zemininde tinde hürlüğü bulur… Ki bu hürlükte insan, birliğin gücünü keşfeder ve rabbi ile bulduğu etkin sıfat belirimleri ile özgüven bulmuş olarak amaca/ tinde akıbete bağlı olarak doğa zemininde doğaya aşkın yaşarken hürlüğü bulur. Böylesi durumda insanda gerçekleşen doğada gerçekleşmekte olarak bulunur ki nedende belirleyici olan doğanın kendisi amaçta belirleyici olan insanın kendisi ile kullanılmaya, amaca bağlı olarak biçim kazanmaya ve tine bağlı yeniden üretilmeye başlanır. Bu durumda insan doğanın belirleyici gücü ve zatı olarak görünüş bulur. Batında duran, insanda kendini aşikâr etmiş olur.

Bu süreçte yaşanan önemli bir tinsel tecrübede insanda gerçekleşenlerin doğada ve insanlık âleminde değişim ve dönüşümlere sebep verecek biçimde karşılık bulurken insana kim olduğunu yansıtan aynası olmasıdır. Böylesi spekülatif olarak sübjektif/ öznel bakışımda insan kendini bulur, doğa zemininde tinde hür olarak kendini bulur.

İnsan elbette ki fizik doğada ve tinde nur ile Allah'ın iki kudret eli ile halk edilmiştir. Doğaya ait fizik yasalarının neden olması ve biyolojik gerekçelerin belirimi altında özgür iradeye sahip olduğu söylenemez. Bununla beraber insan birçok mertebenin katmanlı yapısallığı –ruh, beden, us, vicdan, nefsi emmare vb melekeleri- üzeri halk edildiği içindir ki nefsi natıka (konuşan, beyanda bulabilen, kendini ifade edebilen özne) olarak kendini bulur.

Böyle olsa da insan, karşılaştığı olay ve olgular karşısında beliren ihtiyaç ve koşullara göre bir doğrultuda bakışımda olarak irade ve seçimlerde bulunamaz. Çünkü insan, karşılaşılan ihtiyaç ve koşullar karşısında, geçmiş, gelecek bağıntısında günde yaşanacak olana karşı birçok irade belirimini, seçim olanağını ve bunların kendini gösterdiği mevcut mertebesinin iç sesini kendinde bulur. Bu durumda iç ses kalabalığına ruhani ve meleklerden gelen ilham, cinlerden gelen vesvese ve seslenişlerde eklenirse eğer insan, çok seslilikte irade ve seçimlerinde karar verememe, yargıda bulunamama ve eyleme geçmeme gibi bir durumda bulunur.

Bu durumda insanda önemli olan ise insanın iç seslerinin nereden geldiği değil, iç seslerine bağlı olarak kendinde beliren irade ve seçimlerde bulunmasına göre nereye doğru sevk edildiği/ yönelmişliğidir. Bu durumda dikkat edilmesi gereken ise Allah'ın muradına göre akıbetinde insanın tininde güzellikten yana sonuç alacağı ve kendisini akıbetinde fizik doğada sınırlı kılınacağı ve ceza ile tutsak kılınacağı tutum ve davranışlardan uzak durmasıdır.

Demem o ki insan, kendi iç dünyasında ki irade ve iletişimde olduğu bütün mertebelerin bilgi işlem olarak beliren ses çeşitliliğine, tinde amaca bağlı olarak irade ve seçimlerde bulunması ile aşkın olarak baskın gelmesi gereken imtihan ve terbiye varlığıdır. Tinde amaca bağlı olarak kendi iç dünyasındaki çeşitliliği ilkeli karakter belirimlerinde bütünleyen ve kimlik belirimlerine göre de bütünlüğünü pekinleştiren insan, şizofren olmaktan kurtulur.

Şizofren başlangıcında sosyal ilişkileri zayıf, kendini insanlar ile olan ilişkilerinde beyana taşımamış insanın, kendi iç dünyasında kendini kendi öznel karakter yüklemleri ile beyana taşıdığı görülür. İnsan için sosyalleşmek, kendini karakter belirimlerine göre kimlikte ifadeye taşıyarak çok sesliliğe aşkın olarak kendisini bulması adına önemlidir. Bununla beraber koşul, ihtiyaç ve değer belirimlerine göre zaruri olarak beliren karakter edinimlerinde görülen bir karakterden diğer bir karaktere geçişlerde insanın kişiliğinde tutarlı olması ve kimliğinin gerçekliliğinden emin olması, her ne kadar tine kıyasen hile olsa da çok sesliliğe aşkın kendini bulmanın gereğidir.

İnsan kendinde çok seslidir; kendindeki çok sesliği karakter belirimlerine göre tasarımsal olarak öznel kıldığında şizofreni kaçınılmazı olur.

Bu durumda insanın kendi katmansal nedenlerine ve etkisi altında kaldığı öznel durumlara mahkûmiyeti söz konusu olur. Bu nedenle insanda, insanı böylesi sağlıksız bir biçimde sınırlayıcı nedenlerinden özgürleştirmenin yöntemi olarak terbiye iki yönlüdür.

1. Biyolojisine ait nefsi emmaresinin nedenlerini hak ve hadlere göre terbiye etmesi. Bu terbiyeden sonuç almak kişinin terbiyeden yana talebindeki kararlılığı ve amacında durana karşı olan muhabbetidir. Bu şık dâhilinde belirtmek gerekir ki Allah'a iman ve O'na muhabbet terbiyenin gereğidir.

2. Tinsel amaca bağlı olarak karakter ve kimlik belirimlerine göre insanın bütüncül karakter belirimlerinde iç dünyasının ilkeye bağlı yapısallıkta işlevsel olması ile sağlıklı bir öznelliğe sahip olması. İnsanın amaca bağlı

olarak iç dünyasındaki çeşitlilikte terbiye edilmesi. Bu terbiye biçiminde önemli olan ise vicdan ve vicdan bağlamında beliren aidiyetler ve sorumluluklardır.

Bu şık dâhilinde belirtmek gerekir ki salih ameller ve akıbete göre yaşam insan terbiyesinin gereğidir. Ayrıca belirtmek gerekir ki anlam arayışı ve değer üretiminin hangi ilkelere göre olması gerektiği de bu şıkta işlenmelidir. İnsan anlam bulan ve değer üretendir. Bu bağlamda insanın fizik nedenlere göre beliren bilgi ile terbiye edilmeyeceğini belirtmek gerekir. İnsan,fıtratına bağlı olarak tinine ait anlam ve değer edinimleri üzeri ilkesine bağlı olarak terbiye bulur. İlkenin amaç olarak önünde durması ve bu doğrultuda amaca bağlı yapılan her türlü çalışma terbiye olmanın gereği olarak görünüş bulur. Tefekkür, salih amel ve ibadetler bu bağlamda örnek gösterilebilinir.

İnsan çok sesliliğine mahkûm edilmeyecek kadar özeldir. Yukarıdaki iki şık ile insanda murad edilen ise insanın arı duru bir iç dünyada rabbi olan Allah'a uyanarak Allah ile kendini bulmasıdır. Allah Kuddüs'tür, kutsiyet/ saflık – katışıksızlık edinilmeden insanın rabbi ile kendine uyanması söz konusu olamaz.

Terbiye amaca bağlı arınmaktır. Arınıldığında, insan gerçek nedeni –vacib el vücud- olan Allah'ı ereğinde bulur. Önemli olan ise muhabbetle insanın Allah'ı amacına almasıdır. Allah ile hürlük yolunda ilerlemesidir. Terbiye olmayanın, yani rabbi ile kendini bulmayanın hürlüğünden bahsedilemez. İnsan; doğada fizik nedenini bulsa da, tinde nedenini doğada arasa da ereğe bağlı olarak beliren tinsel nedenini doğada değil de Allah'ta bulur. Bu durumda hürlük Allah ile bulunması gerekendir.

HÜRLÜKTE, HAKLAR/ DEĞERLER BELİRİMİNE GÖRE CEZA, MÜKÂFAT, İMTİHAN İLE TERBİYENİN GEREKLİLİĞİVE KAYGIDAN HUZURA İNSAN:

Terbiye sonucunda öteki ile hak-had belirimlerine göre değerler doğrultusunda yaşamayı öğrenmek ve buna bağlı olarak da akıbete göre yaşamayı öğrenmek ile edinilen rüşttür. İnsanın iradesini ve imkânlarını hangi şartlar ve ihtiyaçlar doğrultusunda geçmiş tecrübeler ve gelecek belirimlerine göre günde nasıl yaşaması gerektiğinin idrakinde yaşamak, rüştünü edinmektir. Rüştünü edinmek, hürlüğün yolunu ve hürce nasıl yaşanması gerektiğinin idrakini de edinmektir.

Hürlük bir değer belirimidir. İnsan edindiği anlamlara göre hürlük kavramını edinmez. Edindiği değerlerini, tinde hakkı gereği ile yaşayıp yaşamadığı doğrultuda hürlüğünü kritik edebilir. Bu bağlamda insanın hadler doğrultusunda sorumluluk bilinci ile belirmesi gereken haklar/ değerler belirimlerinin yaşanması ölçüsünde hürlüğünden bahsedilebilinir.

Değer belirimi olan ceza hadlere göre yaşamanın, mükâfat ise haklara göre yaşamanın gerekliliğinin belirimidirler. Ceza, tinde erek belirimi olarak görülen bir değere göre yaşamamanın suç niteliği kazanmasının gereğidir. Cezasız suç, meşruiyeti olduğundan suç niteliğini kaybeder. Bu da tinde değer algısından yana değer yitimine sebeptir. Ceza sadece, toplumsal yaşamın selameti, insan yaşamının devamlılığı, sürdürebilinir bir toplumsal yaşam, vicdanların sükûneti, adaletin tesisi vb durumlar için gerekli olduğu kadar değer yitiminin önündeki barikattır ve insanın tinsel düzeyde yaşam bulmasının zeminidir. Caydırıcı ceza insana, doğa zemininde yaşarken tin varlığı olduğunun da uyarısıdır.

Mükâfat ise hak edilen değer olgusunun tinde edinilmiş motivasyonudur… Gelişimin, ilerlemenin gereği sonucunda yaşanması gerekli olandır. İnsanı tinsel düzeyde uyumlu ilişkilerinde insanca yaşamasının gereğinin pekinleştiricisidir. Mükâfatı olmayan eylemlerde; ereğe bağlı bütüncül hareket birliği ve amaca yönelik olarak değer edinimi ile beraber tinsel alana çekilme gerçekleşmez. Mükâfat ile insan, değer edindiğini hakkı olarak görürken tinsel alanda kendini bulur ve amaca bağlı bütünlükte karakter ediniminde insan, tinini bulur.

Böyle olsa da mükâfat beklenti olduğunda, olması gerekeni yapmaya da engel olabilir. Bazende olur ki mükâfata –sevaba- bağlı beklentiler, yaşanılanların güzelliklerini duyumsamaya ve zevkini edinmeye engel olabilir. Beklenti, olana duyarlılığı yitirtirse, olanın zevkinden mahrum kılabilir. Bu nedenle mükâfata bağlı beklentilere sebep vermeden, olması gerekene dikkat etmek gerekir. Olanın,

olması gerekenin zevkinin de bir mükâfat olduğunun bilincini ve duyarlılığını da edinmek gerekir.

Ceza ve mükâfat; öğrenimin değil ama tinde insanın hak ve had belirimlerine göre eğitiminin -terbiyesinin zorunlu iki ayağıdır. Özgürlükleri sonuç belirimine göre edinmenin bilincini de bu iki kavram ile edinmekteyiz. Bu konu hem Kur'an derslerinde hem de insan gelişiminin her safhasında tinde değer belirimine göre insan eğitiminin ön koşulları olarak insanın önüne gelen iki konu olduğu içindir ki önemlidir.

Ceza ile mükâfat arası her yaşanan, gelecek belirimleri ile beraber seçimlere ve karar vermelere, kaygı ile zorlandığımız imtihandır… Ki sonuçta elde edilecek veya karşı karşıya kalınacak olana göre yönelmişliklerimizde kaygıda yaşanılan, önceliklerimizi -değerlerimizi belirli kıldığımız ve tercihler ile yaşamımıza yön verdiğimiz imtihan olarak bulduğumuzdur.

Her gelecek belirimlerimi olan amaçsallığa göre seçim veya karar vermelerimiz insanı imtihanda kılar. İmtihanın duygusu da kaygı ve korku karışık heyecanlanmaktır. İmtihanın gerekliliği potansiyelde olanın açılımı, ereğin değer yükleniminde yaşam alanına taşınması, kötü olandan arınmak, değer olarak edinilenin sorumluluğun edinilmesi vb. durumlar doğrultusunda insanın rüştünü bulması için, terbiyenin gereği olarak görmek gerekir.

Ceza, mükâfat ve imtihan terbiye edilmenin gereğidir. İnsan rüştünü ise gelecek belirimlerine göre kendisi için, evrenseline bağlı olarak ideal olanı seçtiğinde gösterir. Mevcudiyetini borçlu olduğu ötekiler için de iyi, doğru ve güzel olanı fedakârlığa bağlı tercih ettiğinde, insan olmanın olgunluğunu öteki ile bulur. Bu da erdemli insan olmanın kapısını aralar.

Erdemli insan, fedakârlık yaptıkları ile nefsi emmaresinden –biyolojik sebep-gerekçelerden- doğan kaygılarına aşkın yaşayabilendir. Gelecek belirimine göre kendinden sorumlu olma ve ötekinin hukukunu da gözetmek gerektiğinin idrakini edinen için varoluş, rüştünde yaşanandır. Kendi iradesi ile ayakta durmak veya seçimlerde bulunmak rüşt için yeterli değildir. Gelecek belirimine göre yaptıklarının/ yapacaklarının sonuçlarına bağlı olarak mesuliyetini almak ve öteki ile var olduğunun idraki ile ötekinin mevcudiyetinden de mesul olmak, vicdanın sonucunda rüştünü bulmak olur.

İmtihan edilmeyenin sorumluluk bilincine göre ne seviyeye geldiği bilinemez. İmtihan hangi tinsel seviyede bulunduğumuzun da görünüşünü sağlar. Öncelenendeğerlerin belirimine göre imtihan gerçekleşmeye zemin bulur.

Öncelenen değerlere göre yapılacak olanlar da zorluğa tabi olmak ise imtihanı açık eder.

İmtihan, tinde gerekli olana göre insanın amacına aldıklarından yana seçimlerde bulunarak sonuç belirimine göre yaşamasının bilincini edinmesinin de gereğidir. Her sonuç belirimi olarak insanın önünde duran ise insanda kaygıyı uyandırır. Kaygı, insanın gelecek belirimlerine göre ulaşamayacağı veya kaybedeceği/ kaybedeceklerinin idraki üzeri insanda korku, şüphe, dikkat, hadler belirlemesi ile çekinme, değer belirimleri doğrultusunda ise hayâ etme hâllerine bağlı olarak gerçekleşebilir. Kaygının gerçeği, nesnel düzeyde değer edindiğinden yoksun kalma, öznel düzeyde değer edindiğine karşı, kendini sorumlu hissettiğinden dolayı insanın utanma çekincesidir.

Kaygı ile yaşam, seçmek veya karar vermek zorunda kaldıklarımız ile imtihana - sınava döner. İmtihan ise değerde önceliklerimizi belirli kılar. İmkânda bulduklarımızı nasıl ve neleri önceleyerek gerçekleştireceğimiz, sonuçta ise insanlığın hangi safhasında kalacağımız belirli ise imtihan, insanın insanlığa - tümeline bağlı olarak erekte belli olacak nedenselliği –hikmeti, gerçekliliği doğrultusunda mertebelendirilmesi sonucunda kaçınılmazıdır.

İnsan kaygı ile geleceğe bakınırken öngördükleri ile stratejik düşünmek zorunda kalır. İnsan kaygıları ile bilinç dışı kıldıklarında kendini tutum ve davranışlarında maskeler. İnsanın gizilde tuttuğu kaygıları, iç dünyasında belirlediği stratejisinin sonucunda nedenlerine bağlı olarak edindiği karakter beliriminde takındığı tutumları, kişilik belirimi olan davranışları ve ifade biçimlerinde gizil olarak görülür. İnsanı iç dünyasına göre tanıyacak isek eğer kaygılarını bilmek gerekir. Değer belirimleri doğrultusunda gelecek, insanın önünde kaygılandığı olarak belirsiz durur. Belirsizlik ise kaygıyı uyandırdığında insanın, kendisini gerçekleştirmeye doğru kapı aralamasıdır.

İnsan kaygı kapısı önünde ya bir gözcü olarak bekler, ya geleceğe/ sonuç belirimleri doğrultusunda hedef belirleyerek kendini gerçekleştireceği yeni bir yaşama doğru yol bulur ya da gelecek belirimlerine göre bulunduğu anda kararsız kaldığı durum/ durumlar karşısında, iç dünyasında kendinde gerçekleşen bir savaşta kendini bulur. Her durumda da kaygı, insanın imtihan belirimi olarak değer edindiği ne ise yüklendiği olması üzeri kendini neye göre gerçekleştireceğinin seçimi ile baş başa bırakır. Bu neden ile insan, sonuçta kendi için doğru, iyi ve güzel olana göre belirli kıldığına doğru yönelmiş (ise eğer) olarak karar verir ve kaygı geleceğe adım atmasının öznel deneyimi olarak bağlayıcı nitelikteki duygu belirimi olur.

İşin ilginç yanı geleceğe adım atan insanda ya özgüven eksikliği nedeni korku-çekingenlik duygusu ya da özgüven nedeni ile kararlılık-ilerleme iradesi belirir. Gelecek kaygı ile önünde durduğunda, kaygı şüpheye de neden olduğunda kendine güven yitirilebilinir ve yapılması gerekeni yapmak tereddütler sebebiyle mümkün olmaya bilir. Bu durumda önemli olan ise sonuçları öngörülebilir olana göre hareket edilmesidir. Bu bağlamda karmaya –ilkeler gereği yaşamaya da dikkat etmek yerinde olur.

Kaygıda insan, kendini değer edindiklerine göre gerçekleştirebilmenin imtihanını vermekte bulunur. Değer edinilenler ile iradesine bağlı olarak seçim yapmak zorunda bırakılması ile yöneltilen insan, varacağı sonuçlarda kendi üzerine düşünen olarak kaygıyı, tecrübe edinmenin kapısı olarak da bulur. Kaygıda insan, imkânlarına bağlı olarak kendi kendini sınar –sınamak, değerlendirmek zorunda kalır… Kendini sınarken de sevk olduğu sonuçlar üzerinden de kendini tanıma fırsatı bulur.

İnsan kaygı olarak açılan kapıdan geçtiğinde varacağı sonuç üzerinden de kendini mizaç –kişilik- ve meşrep –karakter- belirimine göre tanırken, kendini de değerlendirme fırsatını edinmiş olur. Bu durumda, kaygı üzeri yaşanmış geçmiş, insanın kendini tanımlayacağı/ ifade edeceği değerlendirme/ kritik etme ölçüsü olur. Böylesi durum sonucunda ise insan, benliğine ya pozitif değer yükleminde bulunur ya da negatif değer yükleminde bulunur. Pozitif değer yükleminde bulunmak narsisliğe kadar, negatif değer yüklemi ise özgüven eksikliğine kadar sonuçlar gösterebilir.

Kaygı ile şüphe, gelecek öngörüleri sebebiyle kendiliğin sınanmasına sebep iken kendiliğin imkâna bağlı gerçekleştirilmesini zor kılar. Olması gerekenler ise zorluk olarak açık olduklarında, yapılması zorlaştıkça da insanın idealinde kendini gerçekleştirmesinin fırsatı olarak önünde buldukları olur. Böyle olsa da insan zor olanı değil de nefsi emmaresine kolay geleni yapar ve asli nedeninden, kendini idealde gerçekleştirmekten kaçar. Ceza ise kaçan insanın doğru olana dönmesinin gereği olarak önünde bulduğudur. Ceza ile kaygı buluştuğunda ise insan kendini idealine bağlı olarak gerçekleştirmeyi öteki ile bulmuş olur. Olması gerekeni toplumsal ortak akılda edinerek terbiye edilmiş olur. Yani her insan Rabbini, ötekinde de Rabb olarak görünmesi üzerinden bulur.

İnsandaki karakter belirimi, nedenlerine bağlı olarak iç dünyasındaki tutumlarının sonucunda edinilir. Karakter insanın gizilinde yüklendiği değerdir… İhtiyaç ve koşullar karşısında kişilik belirimi olan davranışlarda tutumlarımızı açık ederken belirendir… Ama duygusundayaşandığında edinilirken gizilde –iç dünyanın bir

gerçeğidir. Batında insanın kendine duygusunda zahir olandır. Duygusunda yaşandığında samimi olarak hakkı gereği yaşanılır. İnsan, değer yüklemi olarak edindiği karakter belirimlerinde ya nefsi emmaresine bağlı olarak zılli tecellide kendini bulur ya da ilkeye bağlı idealde bulunanı gerçekleştirdiğinde asli tecellide kendini bulur.

İnsanın benliğine negatif değer yükleminde bulunması, insanın geçmişte bıraktığı kaygıları kendinde hep canlı kılar. Bu da insanın hep sınandığının zannı ile kendisini ya ütopyasına bağlı olarak maskelemesine ya daha dikkatli olarak stratejik düşünmesine ve kararlar almasına/ vermesine ya da özgüvenini yitirmiş –ezik- bir kişilik yapısında kendini kabul etmesine sebep verebilir. Kaygı, insanın mesuliyetlerine bağlı olarak gerçekleştiğinde ise karakter geçişlerinde nasıl bir kişiliğe sahip olacağının ön belirleyicisidir. Kaygı duygusunda insan, seçimleri ile kendisinin ne olacağından daha çok kim olacağına da karar vermiş olur. Bu nedenle kaygı durumunda, insanın ne olacağı değil, kim olacağına da karar vermesi sebebiyle, seçimlerinde nelere veya kimlere göre değil, kendisine göre kararlar vermesi önemlidir.

Başkalarının gölgesi altında ve eşyanın doğası gereği yönelmişliklerde insanın seçimlerde bulunarak geleceğe adım atması kendini bulmasına yardımcı olmakta öte sığ kılar. Bu, insanın geçmiş tecrübeleri olan insanların tecrübelerini örnek almaması anlamına gelmemelidir. Geçmişin sınanmışlıklarında tecrübeleri ile örnek alabileceğimiz insanlar olmadan kaygı durumunda kararlar almak zor olur. Önemli olan ise Allah'ı tanıyarak kaygı durumunda olması gereken ne ise O'na işlerimizin sonucundan yana güvenerek edimlerde bulunmaktır. Böylesi sonuca doğru yürürken insanda gerçekleşecek olan ise özgüven/ iman ile emin adımlar ile yaşamaktır.

Kaygı korku ile özdeştir. Bu özdeşliği özgüven bozar. İnsan özgüvenini Allah'ta bulduğunda kaygıları olmadan evrensellere göre olması gereken ne ise onda kararlı olarak yaşar.

Kaygı, ötekini belirgin kılar. Ortak kaygılar ise ötekiliği aşarak insan idealinde bütünlenmemizin kapısını aralar. Ortak kaygılar, adaletli olarak aynı çizgide buluşmaya olanak verirken, insani ilişkilerde zamansızların/ evrensellerin - idealların öncelenmesi gerektiğinin idrakini edinmeye nedendir. Ortak kaygılar, evrensele açılan kapılardır. Bu nedenle insanın, ortak kaygıları ilişkilerde hukukun öncelenmesine motivasyon olarak görmesi ve olumlu noktada kullanması gerekir.

Meşru kılınanlar doğrultusunda kaygı ile bilinç dışı kılınanlar üzerinden insan olmanın doğru yolu edinilebilinir. İnsanın kaygılandıklarını bilinç dışı kılması ile kendinde bastırdıkları, iç dünyasında elbette ki vicdan melekesi üzeri çatışkılı gerçekleşen bir yarılmaya sebeptir. İnsan kendiliğine dair seçimlerinden yana öznelliğinde çatışkılı yarılması sonucunda ya kendi için ideal olana göre –bencilce- hareket eder ya da herkes için ideal olana göre hareket ederek kendinde ki çatışkıyı, kaygılarını aştıracak eylemlerde bulunarak kendini sağlıklı bir benlikte bulur. İnsanda kaygıya bağlı yarılma nedenlere bağlı gerçekleşirken; amaca bağlı olarak da gerilime sebeptir.

Benlik insanın zorunlu kendilik deneyimidir. Hiç kimse kendini öznellikte deyimlemekten kaçamaz. İnsan kaygı duygusu üzerinden var olan potansiyel benliğini karakter ve kişilik gelişimi doğrultusunda ya erdemler ile tinselde aşkında bulur ya da metalar ile kendini doğada bulur.

İnsan bilincinde bilinç dışının nesnelerini belirli kılan da kaygıdır. Kaygı, toplumda beliren ortak değerlerin – meşru kabul edilen kültür nesnelerinin- insanı ortak alanda gerçekleşecek ilişkilerinde sınırlaması sebebiyle bilinç dışılığı vicdan melekesi dâhilinde belirli kılan duygu olarak görülür. Bilinçdışı kılmanın melekesi vicdan, duygusu kaygıdır.

Bilinçdışı kılınması gereken bilinçdışı kılınmadığında, insanın karşılaşacağı suçluluk duygusu -pişmanlık, hayâ, suç niteliğinde ise korku, öz eleştirdir… Bunlardan hariç olarak toplumun değer kabullerine göre kabul görmeyenin bilinçdışı olarak bilinçten ötelenmemesinde kararlı olunması ise sapkınlık olarak nitelenmeye mahkûm kılınır. Çünkü toplumsal ortak kabuller, ortak amaçsal belirimler olarak toplumun yaşayış biçim düzeyinde yolunu belirli kılar. Böylesi yolda beliren amaçsallıktan sapmak insanı toplum nazarında sapkın kılar. Bilinç dışı kılınanlar ile olması gerekenin yaşanmasını öncelenir. Bu durumda kolektif yapısal olanında bilinç dışı öğeleri belirir. Kolektif yapısal olanın bilinç dışı öğeleri, bireysel bilinç dışılığı da belirli kılar. Sapkınlık, bilinç dışı kılınması gerekenlerin bilinç dışı kılınmaması sonucunda yaşanır.

Böyle olsa da insan için önemli olması gereken ise Allah'ın gösterdiği yaşam yoluna göre belirli kılınana amaçtan sapılmış olarak sapkın olunup olunmadığıdır. Bu anlam ışığında Fatiha süresinde belirtilen "sapkınlardan eyleme" ifadesi ile anlaşılması gereken ise kaygıdır ve kaygının insanı amaca kilitlediğidir. Bu nedenle kaygı, insanın sırat-el müstakimde Allah tarafından belirli kılınmış sonuca -kendisine ermenin/ sonucu -cenneti edinmenin ulaşmanın gereği olarak halk edilmesi gerekli olandır.

Allah tarafından belirli kılınmış amaca kaygı üzerinden yürünse de kaygı kurban miti ile anlamlı kılınan, Allah'a adanmışlık ile ve güvenmişlikle aşılır –teslimiyetten bahsetmekteysek, kaygının teslimiyetin belirim kıpısı olduğunu da belirtmekte yarar vardır. Böylece insan biyolojik sebep-gerekçelerine (hayatta kalma güdüsü, yeme güdüsü vb.)aşkın tinde öz kendiliğine uzanan bir yol edinmiş olur. Ki bu yolda kaygı ve kaygı ile özdeş korkular ile yürünmez. Allah ile bir olduğunun bilincine ermek, her türlü kaygıdan uzak, adanmışlık ile salih amellerde bulunmak ile mümkündür. Kaygı gelecek belirimine göre ahrete/ ahrete göre sınırlanarak ilkeye bağlı yaşamın kapısını da aralar.

Demem o ki kaygı iki kıpıda gerçekleşir. İnsan ya biyolojik sebep-gerekçelerine göre nefsi emmaresi sebebiyle aklı maaş mertebesinde beliren değer belirimlerin kaybı üzerine kaygılanır ya da vicdan melekesi ile idealde olanın değer belirimi doğrultusunda tinde kendini gerçekleştirememesine bağlı olarak gerçekleşir. Kurban miti ile anlaşılan o ki biyolojik sebep-gerekçeler, bağlar ideal olana bağlı olarak tamamı ile aşılmaktadır. Bu işin uzmanları, bunu net bir biçimde ifade eder.

Kaygıda gerçekleşen, bilinçaltına bastırılan dürtünün imgesinin bilinçdışı kılınması ile beraber kişinin seçim yapma karşısında kendinde öz kendiliğine uzanabileceği bir yarılmanın oluşmasıdır. Kaygı, geçmişin tecrübelerinin de bilincin önünde durması sonucunda özeleştiriye/ kendini kınamanın da gereğidir… Doğru olana vicdan üzerinden yönelmenin de gereğidir. Bu bağlamda kaygılanmayanın tini gereği sağlam bir karakter edinmesi ve toplumsal rol modellere göre beliren karakter geçişlerinde sağlam bir kişilik edinmesi beklenemez.

Kaygı, insanın -Allah ile olan- değerlere bağlı ilişkisinde beliren ve insanın toplumla olan ilişkilerinde beliren haklar ve hadler belirimlerine göre meşru kılınmış olanlardan gayrı olarak tutum ve davranışlarda bulunulması ile de görünür olandır. İnsan meşru kılınmışlara göre hukuk –şeriat- zemini edinmesi ile hem meşru olmayanların bilincinde olarak kaygıya gebedir hem de öngörülen bir gelecek ile kaygıya aşkın yaşamayı öğrenir.

Geçmişin acı tecrübeleri -insan geçmişi olarak biriktirip de kaybedeceklerinin korkusu-, geleceğin öngörülemez olması –insanın beklentilerinin olamayacağı korkusu- insanı, kaygılarına sebep olarak günü yaşamaktan mahrum bırakır. Geçmiş, acı tecrübeleri kaygılanmaya gebe bıraktığı gibi stratejik düşünmeye sebep olarak geleceğe öngörülü bakılmasına da sebeptir. Bu bağlamda geleceğe geçmişin tecrübeleri ile stratejik olarak öngörülü bakmak, kaygıların aşılmasına özgüven ile olanak bulunulması ile günde olması gerekenden mahrum kalınmamasını sağlar.

Geçmiş tecrübeler ve öngörülebilinir bir gelecek –hukuk, iktisadi birikimler, ilişkilerde uyumlu olmak vb- ile günde olması gerekeni bilmekte isek kaygı bizden giderilir. Kaygı, stratejik düşünme akıl mertebemiz olan aklı maaşta insanın, geçmiş yaşananlar ve gelecek belirimlerine göre kendisinin edilgen kılındığı duygu belirimidir… Zaten insan kaygı üzeri aklı maaşta bulunmuş olarak stratejik düşünür. Böyle olsa da kaygı ile kendini savunmasız hisseden insan için stratejik düşünerek çözüm üretmek, kaygı ile kendini edilgen –savunmasız hisseden insanın eril tavırlarda –üretilen çözüm ile- olarak iç dünyasında kişilik, karakter veya kimlik belirimleri düzeyinde ayağa kalkmasına sebeptir. Bu bağlamda kaygı insan için, kaygıya neden olan karşılaştığı ihtiyaç ve koşul belirimleri karşısında kendisini yeniden üreterek yenilenmesi, hayata tutunması adına fırsattır. Böylece kaygı, insanın, gerçekleştirecekleri ile kendine yükselmesine sebep olması gerekeni olarak görünüş bulur.

Böyle değil de kaygıya neden olanlar karşısında insan; şüphe, acziyet –yetersizlik-, korku, kapana kısılmışlık, umutsuzluk, öfke vb. duygulara neden olabilme olasılıkları durumunda kendisini; paranoyaklık, depresyon, nevroz, sürecinde psikoz durumlarına kadar gelişebilecek olan bir süreçte bulabilir. Bu durumda insanda, umut –gerçek ile bağı koparılmamış ölçüde hayaller-, sevgi, özgüven, sorumluluklar, aidiyetler –sahiplenmeler-, idealde olanı amaç edinme, iman, hobiler vb. nitelenmeler uyandırılırsa eğer; olumlu eğilimler –yönelmişlikler- gerçekleşir ise insan, sağlıklı bir kişilik ve karaktere doğru sevk edilebilinir.

Kaygı her koşulda insanı seçimlere zorlar. Önemli olan ise insanın seçimlerinde sonuçları öngörülebilinir olanlar doğrultusunda kendisini akıbeti olarak sınırlı, tutsak vb. yeni kaygılara sebep olacak durumlardan, akli ve vicdani olarak olması gerekenleri görerek, seçimlerde bulunarak kararlar alması ve bu doğrultuda da tutum ve davranışlarda bulunmasıdır.

Kaygılı insan, geçmişine bağlı olarak bulunduğu durumun kaynağını bulmak adına kendisine “ne için” sorusunu, geleceğine bağlı olarak da kaygıdan kurtulmanın çaresi gereği “nasıl” sorusunu sorabilir/ sormalıdır… Her ikisinden birini de sorabilir. Önemli olan ise kaygıya sebep sorunsal olanda kaygının kaynağına ait sorularda insanın vakit kaybetmesi değil, insanın seçimlerinde kararlar alması ve uygulamaya başlamasıdır. İnsan kararsız, olması gerekenleri yapamamakta, nedenler kendisini geçmişe mahkûm kılmakta ve geleceğe kör karanlık bakmakta ise kaygı, psikolojik rahatsızlıkların habercisidir. Bu haberci, unutulmaması ve dikkat edilmesi gerekilen bir habercidir. Bu anlatılanlar doğrultusunda “Allah var ne dert var ne gam” kelamı kibarını ifade etmek yerinde olur. İmanla, aşkın olan

Allah'a bağlılık, kaygıyı aşmanın gereğidir ve özgüven edinmeye sebeptir. "İyilikler kötülükleri giderir" ayeti ışığında ise her mümin, kaygılandığı geleceğine doğru nasıl yol alması gerektiğinin idrakini de edinir.

Kaygıda; geçmiş, insanın karakter belirimlerine göre tutumlarını ve gelecek ise kişilik belirimlerine göre yönelmişlikleri doğrultusunda davranışlarını belirli kılar. Bu bağlamda kaygıyı, karakter belirimlerine göre aidiyetler -sahiplenmeler ve gelecek belirimine göre de sorumluluklar– kendinde değer olarak belirlediklerini kaybetme doğrultusunda da görmek gerekir.

Kaygı erildir ve insanı dişil kılar. Önemli olan ise kaygının basamak edinilmesi ile insanın, değer edindikleri ile kendini gerçekleştiremeye olanak bulmasıdır.

Tasavvufta bilindik olan terki dünya, terki ukba ve terki terk mertebeleri salikin, kaygıdan kurtulup günü hakkı gereği olması gerekenlerde yaşaması mertebeleridir. Bu mertebelerde salik, ideali olarak beliren Allah'a yönelmiş olarak yaşadıklarından yana ve gelecekten yana her türlü beklentiyi iman ve olması gerekeni yapmanın teslimiyeti ve muhabbeti ile aşmış olarak kaygıdan uzaktır. Bunun en büyük sebebi ise salikin sırat-el müstakim üzeri olmasıdır. Yani doğru yolda olarak tutum ve davranışları sonucunda idealinden yana sonuç alabildiği içindir ki iç dünyasında ne geçmişin, ne de geleceğin imgesel belirimlerine tutsaktır. Doğru yol demek, amaca bağlı olarak yaşananların/ gerçekleştirilenlerin sonucunda ideal görülenden yana sonuç alınabilinen yaşam yolu demektir. Evrenseline bağlı olarak doğru olana göre edinilen ideal olana ermek, kaygıyı giderir, zevke –huzura- sebeptir.

Mutluluk, nesnesine bağlı olarak geçidir ama huzur -saadet, her türlü durumda rıza, kendinden yana mutmain olmak ile beraber nesnesinden öte öznel olduğu içindir ki daha kalıcı bir deneyimdir. İnsan mutluluğu aramaktan daha fazla huzuru aramalıdır, huzuru bulduğunda ise kalıcı mutluluğu da iç huzuru olarak bulmuş olsun… Ki huzur Allah'ı yaşamak ile edinilir. İnsanın geçici olarak edindikleri ile edinilmez. Geçici olanlar (hazlar, arzular, menfaatler vb) nesnesine bağlı olarak deneyimlenmeleri sonunda gınaya sebeptirler.

Önemli olan ise tek başına olunduğunda ve geçici olanlar yitirildiğinde dahi huzurun yitirilmemesidir. İnsan, sıfatlarından, edimlerinden vicdanen rahatsa, sorumluluklarını yerine getirmekte ve kendisini akıbetinde/ ahretinde cezaya mahkûm kılacak olay ve olgulardan yana muhafaza etmekte ise eğer; kaygıdan beri olmak ile huzurludur… Bir o kadar da özgürdür. Özgürlük, kendini gerçekleştirirken kendini hissederek kendinden mutmain ve huzurlu olmanın

duygusunda yaşamaktır… Ki bu da özgünce kendini yaşamak ile mümkündür. Kendinden mutmain olmak özgüven, huzurlu olmak ise kaygısızca yaşamaya nedendir.

Terk mertebeleri gereği insan, kaygılanacak nesnelerinin kendindeki imgesel/ temsili karşılıklarını yitirdiğinde terk edecek bir şeyi de kalmaz. Bu durumda iç dünyada kaygıya sebep temsiller yitirildiğinde, insan kendisini Rabbinden beri bırakanlardan –masiva- arınmış olarak Rabbini kendi ile bulur… Ve terk edecek bir şeyi kalmamış olarak terk etmeyi terk ettiği, terki terk mertebesinde Rabbi ile kendisini selamette bulmuş olarak yaşar. Böylesi durumda kaygı reflekssel bir duygu olmanın dışında insanın bilincinde kalıcı olarak yer edinici değildir.

Toplumsal yaşamda selam/ barış –eminlik- ise kaygıların giderilmesinin gereği olarak hakların güvence altına alındığı ve ceza hükmü ile hadlerin belirlendiği hukuk ile mümkün kılınır. Bu da ortak alanda sürdürebilinir bir yaşamın, insan türünün devamlılığının ve aynı anlamlarda olmasa da evrensel olan ortak değerlerde buluşularak kolektif bilinç edinmenin gereğidir. Siyasi olarak insanın kaygıları hukuk zemininde çözüldüğünde insan öngörülü bir geleceğe kaygısızca bakabilir ve geçmişin hak ihlalleri olarak toplumsal tramvaya sebep olayları unutmaya olanak bulabilir. Bu durumda hukukun adalet ilkesine bağlı olarak işlemesi ve yaptırım gücü ile kötü olandan caydırıcılığı kaygıyı toplumsal bilinçte giderir ve selametin tesis edilmesini sağlar. İnsan yaşamında dikkat edilmesi gereken en önemli olgulardan bir tanesi de hukukun kişi ve grupların çıkarlarına göre değil, evrenseline bağlı olarak hak ve özgürlükler çerçevesinde had belirimlerine göre tesis edilmesidir.

Toplumdaki etnik gruplar geçmişe ait hak ihlallerinin travmaya sebep olayların hikmetini idrak etmeden hikâyesi olarak canlı tuttukça kaygı, toplumların kaçınılmazı olur. Böylesi durumda gerçekleşen ise etnik grupların kimliklerini nedenlendirecekleri hikâyeler edinme gayretkeşliğinde bulunmalarıdır. Acı olan ise travmaya sebep geçmişin hikâyeleri ile kimlik bunalımında etnik grup bireylerinin kendilerini sosyal yapısallıkta ve ilişkilerinde konumlandırmaya çalışmalarıdır. Bu her ne kadar hak arayışı olarak doğru olsa da hikâyesi ile canlı tutulan travmayla kaygı, o toplumun kaderi olarak görülür. Etnik gruplar ve toplum bireyleri birbirlerine karşı hüsnü-zanlarını yitirmeden kaygılarını aşabilmelerinin barışçıl yollarını bulmalıdırlar. Diyalog ve hukuk -zemininde hak ve had belirimleri üzeri-, kaygıları aşmış olarak ortak bir yaşam kurmanın ve sürdürülebilir bir toplumsal yaşamın ön koşullarıdır.

Kaygısı olan toplumlar ve kişiler, kültürel bağlamda mahkûm kaldıkları kaygı nesnelerinde hürlüğü arasalar da hürlükten mahrumdurlar. Böyle olsa da kaygı ve korkular ile toplumlar ortak değerlere göre medeniyet kurmanın da ortak duygusunu bulmuşlardır. Ötekinden ve ötelerden korkmak ve kaygılarda bulunmak, aklı maaşta stratejik düşünen insanı ürün vermek zorunda bırakır… Ve öteki ile ürüne bağlı paylaşım, kaygıları aşmaya da neden iken medeniyet kurmaya doğruda adım atmak olur.

Kaygı, Allah'ın medeniyetteki izi gibidir. İnsan, korktukları sebebiyle kaygılar doğrultusunda ürün vermek zorunda kalır… Ortak ilişkiler ve ortak alanlar edindikçe de verdiği ürünlerin ortak değer niteliği kazanması ile beraber medeniyet kurmayı kaçınılmazı olarak bulur. Öteki ile kurulan medeniyette kaygı, ideal olanı aratırken ilkeleri takip edilen Allah'a –tanrısallığa doğru yürümenin evrensel duygusu olur. Medeniyet kuran insan, doğaya aşkın tinde yaşam bulurken, tinini de nesnel olan üzerinden verdiği ürünler doğrultusunda gerçekleştirendir.

Medeniyetin önceleyeni kaygı iken medeniyetin sonucunda aranan ise sulh ve selamettir -güvendir. Kaygı insan için, insanın kendini gerçekleştirmesi, imkânlarda kendini keşfetmesi için en önemli olan duygulardandır.

Her yeni başlangıç kaygıyı da beraberinde getirir… Ama bazen de yenilenmek için kaygının zorlamasına ihtiyaç duyulur. Tarihe bakıldığında kaygı, tarihin gerçekleşmesinin duygusu olarak görünür. Savaşlar, kültür, medeniyet kaygının gerçeği sonucunda tarihsel olgular olarak görünüş bulur.

Her medeniyet taşıdığı kaygılar ile yenilenmek zorundadır. Zamanın koşul ve ihtiyaçlarına göre yenilenmeyenler, tarihten silinmek zorunda kalır. Ötekinin uyandırdığı korku veya kaygılar, ilerlemeyi ve yenilenmeyi önceletir. Kaygı duyulanlar ile sıkışmak, zora düşmek ile de arayışta olarak çare aramak ve sonuçlar elde etmek, ilerlemenin yenilenmenin gereğidir. Kaygı ile medeniyet kurulurken, doğaya karşı yaşam kolaylığı edinen özgürleşen insan; kaygıların giderileceği hukuk ile de özgürce yaşamanın da zemini elde etmiş olur.

Fizik doğayı, sebep-sonuç ilişkisinde; biyolojik doğayı, sebep-gerekçe bağıntılığında doğa zemininde; tinselliği ise evrenseline bağlı olarak ilkelerle buluruz. İnsan ilkelere bağlı olarak fedakârlık ve fakrı edinmediği sürece doğaya ait insan olarak, insan niteliğine uzaktır. Toplum düzeyinde, toplumsal ilişkilerdeki hak-had belirimlerine göre insanda bilinç dışılık her ne kadar var olsa da insan dürtülerini bilinç dışı kıldıklarıyla kendinde ötelerken özgürlüğe zemin bulur. Bu özgürlük

değil, özgürlüğe zemin bulmaktır. İnsan, akıbette kendisini sınırlamayacak, mahkûm kılmayacak ilişkilerde bulunduğunda ve günü hakkıyla yaşadığında özgürlüğü bulur.

Bilinç dışına sebep olan sadece toplumsal baskılar değildir. Vicdan ve kaygı toplumsal ilişkilerde belirli kılınırken; fedakârlık, şefkat ve merhamet doğrultusunda aidiyet/sahiplenmeler, sorumluluklar da insanda bilinç dışılığa neden iken, tinde özgürleşmesinin, insanca yaşamasının duygu ve melekeleridir.

Özgürlük, kendini gerçekleştirmektir. Toplumun hak ve had belirimleri, toplum öznesi olmanın hilesinde insanlığımızı bulmamızın gerekliliğidir. Ama ilkeler ile insan, fedakârlıkta rahmet tavrında iken kendini tinde gerçekleştirmiş olarak özgürdür. Neden? Çünkü toplumun yükünü fedakârlık ile üzerinden atmıştır… Ve Allah'ın yükünü/emanetini de hakkıyla yaşaması gereği eyleminde teslim etmiştir. Fedakârlık, kaygılara aşkın tinde yaşamamızın ön koşuludur. Fedakârlık ile insan, fizik doğasına, nefsi emmare düzeyinde bulduğu fıtratına aşkın olarak tinde kendini bulur.

Endişelerden beslenen kaygıyı olması gerekeni yaptığımızda; şüphelerden beslenen kaygıyı güven ve eminlik bulduğumuzda; bilinmezlerden beslenen kaygıyı bildiklerimizle; pişmanlıklardan dolayı bulduğumuz kaygıyı pişman kılındıklarımız ile yüzleştiklerimizde aşma olanağınıda ediniriz. Kaygıda kalmak değil, kaygıyı besleyen neden ile yüzleşmek, aşmanın çözünü bulmak ve gerekeni yapmak kaygıyı aşmaya da nedendir. Kaygı sürekli yaşanılası değil, kendisinden amaç edilen ne ise gerçekleştikten sonra aşılması gerekendir.

Herşeyden önemli ise bilinç dışı kıldıklarımızı, ötekinin -toplumun hak-had belirimi gerçeği sebebiyle kendimizde bastırırken; hayâ ile kendimizde geriye attığımız veya kendimizde sildiğimiz olarak buluruz. Hayâ ile bulduğumuz tinde meşru olana göre hareket etmeyi ahlak ediniriz. Bu durumda hayayı da olmaması gereken, meşru olmayanları bilinç dışı kılmanın duygusu olarak buluruz. İman ile de nefsi emmarenin gerçeğine aşkın olarak öz değerlere tutunmuş olarak yaşamayı buluruz. Helal –hak kılınanlar ile de kaygı ile bilinç dışı kılınanları bastırmadan gereğinde hakkı gereği yaşamış olarak sağlıklı insan olma olanağı da ediniriz.

Hayâ, olması gerekene yönelten duygumuz iken kaygı, olacağa göre ne yapılması gerektiğinin idrakini edinmeye yönelten duygumuz olarak belirir. Önemli olan ise olmaması gerekenleri kaygı ile bilinçdışı kılmak yerine hayâ ile de bilinçdışı kılmanın ne kadar önemli olduğunu da görmektir.

Bilinç dışı kılınanlar; dürtüsünde ve iradesinde bastırılmadan hayâ ile kendilerinden yana sağıldığımız ve helaller ile yaşadıklarımız olduğunda, sapkınlıktan uzak kendimizi insan olarak buluruz. Kaygının insanı geren duygu gerçeğinden; huzur, saadeti edinmenin yolunu böylece öğrenmiş ve edinmiş oluruz.

Kaygı olması gerekeni yapmanın gereği olarak görünüş bulurken, olması gerekenleri değil de olmaması gerekenleri yapmak, -belki günü kurtarmak adına da olsa- karşı karşıya bırakacağı sonuçlar sebebiyle kaygıyı sürekli kılar. Tinde olması gerekeni yapmak ise kaygıyı aşmamıza nedendir.

Sevgi, beğenme, ilgi vb. ile insan değerli kılar… Ama kaygı, değer olanı açık eder. Değer olanın muhafazası gereği tutum ve davranışlarda bulunmayı veya üretimlerde bulunmayı önceletir. Emek değer olarak üreticisinin önünde durur… Ve üretirken insan kaygılarını da aşmanın bir yolunu edinmiş olur.

Hayatta koşullar, ihtiyaçlar, gerekli olanlar vb. değer belirimlere göre seçimde bulunmaya zorlanılır. Kaygı ise neleri önceliğimize bağlı olarak seçimler yapmamız gerektiğinin duygusu olması nedeni ile de seçim yapmayı gerekli kılar. Seçimsizlik ise kaygının devamlılığına neden iken seçimler sonucunda ya kaygıya aşmaya sebep edim ve üretimlerde ya da kaygıyı sürekli kılacak davranışlarda bulunuruz. Önemli olan ise meşru olana göre olması gerekeni yapmak ile kaygıyı sürekli kılmamaktır.

KAYGIDAN FEDAKÂRLIĞA, HAYAT VE ÖLÜM ARASINDA İNSAN:

Nefsi emmaremiz / biyolojik gerekçelerimiz (hayatta kalma ve üreme) sebebiyle kaygılandıklarımız, geleceğe doğru bakış sahibi olmamıza neden iken tinde kendi üzerimize kapanmamıza nedendir… Asli varlığımıza örtünmeye de nedendir. İnsan böylesi kaygıyı, güdüye bağlı korkularının gölgesinde kalmış olarak kendisini tinde gerçekleştirmeye engel prangası olarak bulur. Mahkûmiyet, biyolojik gerekçeler sebebiyle kaygılandıklarımızın gölgesinde kalmaktır. Kaygıyı nefsi emmarenin duygusu olarak bulan insan için, nefsi emmaresine tutsaklık da kaygı ile pekinleşir.

Fedakârlık, şefkat, sevgi, merhamet, acımak, cömertlik vb. duygusunda ruhsal yaşananlar; biyolojik gerekçelere aşkın olarak kaygının gölgesinde kalmanın mahkûmiyetinden kurtulmaktır… İnsan; idealların (iyilik, doğruluk, güzellik, adalet…) evrensele yükseltici zeminini edinerek tinde kendisini gerçekleştirir. Bu durumda evrenseli ile kendini gerçekleştiren insana, kâmil (tam, olgun) insan demişlerdir.

Böylesi insan, irfan bilincinde ve güzel ahlak zemininde kendisini gerçekleştirmiş olarak fıtratına aşkın, tinde özgünlüğünü bulmuş ve yaşamda fıtratına ait sebep-gerekçelere aşkın olarak kendisini huzurda bulur. Kaygı, böylece tinde bulunan huzur ile giderilmiş olunur. “Sizler hayır ederseniz, kalbinizde bir sevgi halk edeceğim” ayetini de bu bağlamda anlamak yerinde olur. Çünkü insan, yaşam sevincini bulduğunda kaygısı giderilmiş olarak kendini huzurlu bulandır. Biyolojik gerekçelere bağlı her türlü kaygı; huzuru, mutluluğu, selameti, stratejik (taktiksel) düşünmenin getirdiği maskelerin ardından kurtulmanın arayışında, insanın tinde kendisini ideaların evrenselliğinde tamamlamasının/ bulmasının gereği olarak gerçekleşir. Kaygı kendisine mahkûm kılınmak için var değil, doğaya aşkın tinde insanın kendisini gerçekleştirmesi için var kılınmış olandır.

Biyolojik yaşamdan bakıldığında yaşam; süreksizlikte, cansızlıktan canlılığa doğru edinilmiş görülür. Cansızın, canlılık deneyimleri elbette ki şaşkınlığa neden olmalıdır… Ama cansızda bir canlılığın olduğunun da kanıtıdır ki o canlılık zemininde biyolojik canlılığın dışlaştığı ve görünüş bulduğuna tanık olmaktayız. Mevcudat, zeminini elbette ki nur ile Allah’ın dirimselliği ve şuursallığı ile bulmaktadır.

Sadece, duyulara bağlı olarak zihinsel bir edimin görüşü olarak ölüme, – süreksizliğe bağlı olarak bütün yaşamı- anlamsız-değersiz görmeye neden biçimsellikte uslamlamalarda bulunmak, ideasının evrenselliğinden yoksun fikirlerde bulunmaktır.

Hayat ve ölüm yaşamın en somut gerçeğidir. Bu gerçek üzerine her düşünürün anlam-değer dünyasına bağlı olarak bir fikri olmuştur. Bazı düşünürlerin hayatı ölüme bağlı olarak anlamsız-değersiz görmesi veya anlam vermek için değerli görmemesi; anlamsız-nedensiz, değersiz-amaçsız bilmek sonucunda-insanın biyolojik ve ruhani fıtratına aykırı olarak- gerçekten uzak fikirlerde bulunmalarıdır. Ölüm,süreksizlik nedeni ile yaşamı değerli kılan ve yaşanılanlara da bu bağlamda sıkı sıkıya tutunduran gerçek olarak önümüzde durur. Yaşama tutunmak, ölümden kaçmak, yaşamı değerli kılmaktır. Hiç ölmeyecek gibi yaşayan insan için ölüm, yaşamı öncelerken değerli kıldığı nedeni olarak önünde durur.

Tercih olarak önceledi̇ğimiz değer olarak önceledi̇ğimizdir. Bu bağlamda yaşamın öncelenmesidir ki ölüm üzerinden anlamlı kılınmasıdır. İnsanda ölüm gerçeğinin korkusu ise dünyayı insan için daha yaşanacak yer yapma çabası olarak medeniyet kurmasında görülür. Medeniyet kurmak, ölümden kaçmanın gereği ile başlayan serüvende insanın dünyayı kendi için kılma çabasında yaşamı değerli kılmasıdır… Ama yaşam dünya ile değil de Allah ile değerli kılınması gerekendir… Ki yaşam, insan olarak gerçek değerinde evrenseller ile biçim kazanmış olarak hakkı ile yaşanan olmuş olsun.

Ölüm, ölümden sonra –Allah'a, cennete kavuşmak veya cehennemden kaçmak için de- yaşayacak insan için, yaşamı değerli kılmanın gereğidir. Her şey ahret/ akıbete göre kullanılır olduğunda sonuçta gerçekleşecek olana yetişmenin nesnesi olarak değerde görünür. Önemli olan ise dünya için edinilenlerin, sonuçta gerçekleşecek olana göre ahret veya akıbet öncelendiğinde feda edilebilecek kadar değerde sahiplenilmesidir. Bu da fani olandan baki olana doğru yürümenin gereğidir.

Hayatta kalma güdüsü dahi ölüme direnmek olarak yaşamın değer belirimi iken; biyolojik gerekçeleri düşünceye zemin edinmeden böylesi düşünmek, değersizleştirmiş bir dünya ile insanı karşı karşıya bırakır… Ki yaşam bir şeyler ifade etmediğinde, duygusu yitirilmiş olarak elbette ki anlamsız gelir… Ama ölüm ile görünen o ki biyolojik gerekçeleri (özellikle yaşama tutunma/ hayatta kalma) doğrultusunda insan, nefsi emmaresine bağlı olarak yaşamı, idealar zemininde kendi için –idealleri doğrultusunda- değerli kılar.

İnsanlık tarihinde insanın anlam bulma ve değer üretme ile ilerleyişi ile görülen o ki yaşam, anlam-değer edinimi ile değerli –anlamlı kılınmakta, renklenmekte… İnsan da bu renkliliğin içinde ölüm karşısında kendisini, anlam-değer dünyasına bağlı olarak meydan okurcasına gerçekleştirir… Doğayı, nicel görünüşünün anlamsız gelen soğukluğundan kurtarmakta, kendi ile değerli kılmakta, bundan da öte, kendini de –yaşamını da- ölüme bağlı olarak anlamlı ve değerli kılmaktadır…

Bunu da doğa karşısında aciz kılınmışlığı sebebiyle ve öznel irade belirimi olan ideaların nesnel olarak yaşama zemin olmaları doğrultusunda bulduğu -kendi için olarak beliren- yaşama tutunma güdüsü ile yaşamamak -ölmek kaygısının oluşturduğu dürtülerinin sonucunda edinir.

Yaşam, ölüm korkusu/ ölme kaygısı ile anlam kazanır… Ve böylece değerinde yaşamanın kapısı ölüm ile aralanır. Biyolojik gerekçeleri sebebiyle ölmemeye çalışmak, yaşama tutunmak süreksizlikte süreksiz olanları kendi için anlamlı ve değerli kılmak, insanın kendi evrenselidir -gerçeğidir. Yaşamın ölüm ile bitiğinin zannında olmak, ölümle sınırlı görmek; bu doğrultuda da ölüm ile anlamsız kılmak ise bu gerçekten yoksun, doğadaki nicel ve süreksiz olay ve olgular karşısında ezik kalmış bir düşüncenin ürünüdür. Sonlu düşünmek, nicelliğe bağlı düşünmektir ki varlık deryasının dalgalarında takılı kalmaktır. Ölüm ile insana hatırlatılan ise dalgaların değilse de varlık deryasının sürekli var oluşu ile bir anlamının olduğudur… Ve bir anlama bağlı olarak asli olan varlık deryasının (nur deryasının) dalgalarında bir amaca bağlı olarak anlam yüklendiğidir. “Biz her şeyi bir hikmet üzeri yarattık” ayeti ile de bu ifade edilir.

Demem o ki doğa zemininde biyolojik gerekçelere göre beliren amaçsallığın gösterdiği, amaçsal kılınmaya sebep ilişkiler ağında görünüşe taşınan iradeye bağlı amaçlılık ile her şeyin anlamlı kılındığı ve amaca bağlı olarak değerli kılındığıdır. Nedenlere bağlı anlam edinen insan, amaca bağlı olarak anlama değer yüklerken tinsel doğası gereği de yaşamı anlamlı- değerli kılmakta değil midir? Hangi biçimde veya düzeyde olursa olsun fark etmez; yaşamın anlamsız-değersiz olduğunu söylemek; amaçsallıktan/ amaçtan yoksun olarak anlam-değer beliriminin fenomenolojisinden, ontolojisinden yoksun eksik bakışımda bulunmaktır.

Yaşam, ölüm üzerinden amaçsallığa bağlı olarak değer belirimlerine göre kendisine tutunmak ile anlam kazanır –anlamlı kılınır. İnsanın kendi için kıldıkları ile değer kazanır… Böylece insan, iradeye/ amaca bağlı olarak anlam ve değer edinimi ile insan olmanın gerçeğini, kendini gerçekleştirmesi ile edinir. Başka bir deyişle de ölüm; insanın kendini gerçekleştirmesinin önünde duran nedeni olması sebebiyle, var olmasının nedeni olarak bulduğu yaşam kadar önemlidir… Ki insanın, kendinde saklı olan tanrısallığı gerçekleştirmesinin gereği olarak önünde bulduğu kaygı, korku bariyeri (önleç, engel), önünde duran ölüme bağlı olarak yaşama tutunma nedenidir.

Ölmek mi? Biyolojik doğası gereği insanın, entropyiye –süreksizliğe direnmesinden de öte, insanın doğa zemininde, iç dünyasına bağlı olarak bulduğu anlam ve ürettiği değerler ile doğaya aşkın tinde/ öznellikte yaşam bulmasının gerçeğidir. Bu

bağlamda dil zemininde; toplum olmak, kültür üretmek, medeniyet kurmak da ölmemek için direnmek değil midir? İstisnalar hariç; insan, ölümü zikrederken dahi sadece güdüsel olarak değil, kendinde bulduğu anlam-değer dünyası ile de sahiplendikleri doğrultusunda kendini ölüme karşı direnç göstermekte bulur.

Böyle olsa da ölüm ile de barışmalı. Ölüm ile barışmak yaşam ile barışık olmanın da ön koşuludur. Gerçek olana sırt dönmek, inkâr etmek, insanı gerçek olan ile yüzleşmekten alıkoyamaz. Öyle ise gerçek ile yüzleşmek, gerçek ile barışmak yaşamı daha anlamlı ve değerli kılar. İşin ilginç yanı ise insan anlam bulmayı değil de değer edinmeyi –başlangıcında- ölümün önünde durması sebebiyle bulur. O kadar kaygılandığı-korktuğu ile de yaşamına biçim verir. Yaşamında edindiği değerler ölümü unuttururken, hiç ölmeyecek gibi de yaşarken ölümsüzlüğü tadar ve ölümsüzce yaşar.

Aslında da böyledir! Ama korktuğu –yani ölümile yüzleştiğinde ise onun üzerinden edindiği değerleri geride bırakacak olarak kendini bulur. Bu da yaşamı ve yaşananları anlamsız-değersiz kılmaz. Yaşamı, yaşananları amaca –ideale bağlı olarak dolu doluya anlamlı-değerli kılmaya sebep olur. Ölen ölmüştür ama ölenin gösterdiği ölüm gerçeği ile insan, ölmek yerine (intihar etmek yerine) yaşamı tercih etmesi ile neyin daha değerli olduğunun seçimini de yapmış bulunur.

Gerçekten kaçamaz insan… Gerçek ölüm olarak önünde durmakta ise ya onunla barışmak zorundadır, ya da onun gerçeği doğrultusunda bulduğu değerler dünyasında onun gerçekliğinden uzak, dünyevi yaşamda bulur kendini. Dünyevi kaygıları ile de değer edindiği haz, arzu ve menfaatlerine bağlı olarak yaşarken, kendine kayıptır insan. Öteki bildiği diğerlerine de uzak,kendi için kendine –aslına, nedenine, gerçeğine örtünmüştür ve kendini dışa dönük, doğanın insanı olarak bulur. Önemli olan ise insanın, insanlığa ait olarak ötekinin/ diğerinin yaşam hakkı-ve yaşam hadleri doğrultusunda özveri, fedakârlık, şefkat, merhamet, affetmek vb. ruhsallığında bulduklarıyla tinde duyarlı olması ile kendini bulmasıdır.

Bu ruhsallıklar dahi dikkat edinilecek olunursa eğer; özden gelen rahmet beliriminin coşkunluğunda görülse de bazen olur ki ölümün gerçeği karşısında insan yaşamında görünür olur. İnsan, ötekiliği; ötekisi yaşasın, hoşnut olsun, kaygılarını aşsın vb. diye el uzattığında aşar. Öteki, değer kıldığı olarak kendine anlam yüklediği olması sebebiyle evladı, komşusu, babası, annesi, kardeşi, yurttaşı, yoldaşı, sevgilisi vb. değer de karşısında değil de yanında bulunur. Böylece ölüm, karşımızda değil de yanımızda bulduklarımız ile yaşama anlam-değer katmanın nesnesi olur.

Böyle olsa da ölüm; yanımızdakini, sahip olduğumuz dünyevi nesneleri de yitirmemizin gerçeğidir. İnsan, edindiği anlam-değer belirimlerine inanmışlıkta da gerçeğini bulur. Bu durumda ölüm, inanmışlıkta bulduklarımızı yitirdiğimizin idrakini verirken, inandıklarımızı yıkan gerçeklik olarak önümüzde durur. Sahip olduğumuzun sanısında -zannında olduklarımız yitirilecekse, yanımızda bulduklarımızı kaybedeceksek; insan, anlam-değer hilesinde/ aldatmacısında bulunduğunun zannı ile düşünüyor olarak kendi gerçeklik zeminini yitirebilir. Böyle olsa da bu durum, daha aşkın duran bir gerçek ile insanın kendisini bulmasına sebeptir. Bu da insanın bitmeyen bir yaşama sahip olarak yeni bir mekânsallıkta –iç evrende- yaşama taşınmasının gerçeğidir.

Bu bağlamda ölüm, inancın nesnesi olur ki bu dünyadan başka bir dünyaya geçmenin kapısıdır. Önemli olan ise öbür dünyaya; doğanın nicel belirimleri ile edinilmiş anlam-değerleri ile kurulu bir bilinç yapısallığında edinilen ruhsallık ile değil, tinin gerçekliğine bağlı anlam-değer nitelemeleri ile taşına bilmektir… İnsanın doğasının gerekçelerini, ötekinin hak-had belirimleri üzerinden hakkı gereği yaşarken, aslına, öz kendiliğine bencillik ile kapanmadan, diğeri için de var olması –Hakk için de var olması- ile aşması sonucunda kendisini, tinin insanı olarak gerçekleştirmiş olması ile öteye gitmeden iç dünya olarak ötede duranı da kendinde gerçekleştirmesidir. Ölmeden önce, fıtri sebep-gerekçelere ölerek kendini tinde gerçekleştirmesidir.

Bu durumda ölüm, hak-had belirimlerine göre öteki/ insanlar ve mutlak hakikate –Allah'a- bağlı olarak dış dünyanın gerçekliğinden bağımsız bir dünya edinmenin gerçeği olarak insanın önünde durur. Bu her ne kadar metafizik bir durum gibi görünse de mevcudat dalgalarının asli niteliği olan varlık deryası –nur deryası- ile bakıldığında bir o kadar gerçek olarak önümüzde durur. Ölüm ile yok olan bu dünyaya ait olandır… Ölüm bedenselliğin gerçeğidir, ruhun değil… İç dünyaya aidiyette, nur niteliği ile var olan ruh için ölüm, ruhun gerçeği olmadığı gibi kendi gerçekliğine beden ile örtünmekten kurtuluşun adresidir.

Bu durumda insan için yaşam, ölüm ile kaçılan olmaktan öte, ölüm sonrasına hazırlık olarak hakkı ile yaşanması gereken olarak önünde durur. İdealar zemininde insan, kendi için irade eden olarak biyolojik gerekçeleri ile ölümden kaçmanın yarışındayken, ideaları ilkeler olmaları ile idealde yaşamanın gerçekleri olarak önüne aldığında, ölüm sonrasına kendisini hazırlık yapmakta –salih ameller yapmakta- bulur. Ölüm bu durumda korkulası ve kaygılanası olmaktan öte kendisi ile barışılmış olunması ile insanın en önemli tinsel unsuru olur.

Bu durumda sorulması gereken ise ölüm olmasaydı gerçekten insan olur muyduk? İnsanlığımızı hakkı ile yaşamaktan öte, belki de dünyanın tanrıları olurduk; ölüm karşısındaki acziyet yoksa ve sadece biyolojik gerekçeler –nefsi emmare- ile insan varsa eğer; insanca yaşamanın insancıl değerlerinden (fedakârlık, şefkat, merhamet, cömertlik vb) belki de mahrum kalırdık. Hepsinden de öte kendimizi, hak-had belirimlerine duyarsız olmak ile öteki ile bulmak yerine, ötekini başkası değil, yakınımız olarak yanımızda bulmak yerine, yalnız yaşamaya mahkûm bulurduk… Nefsi emmare de yalnızca kendi için olan benciller olarak tekbenci yaşardık.

Bu durumda da öteki dünya inancı ile insan, nefsi emmaresini de terbiye etmenin gerekliliğini sonuçlarından öngörerek ölüm ile edinmiş olur. Bu bağlamda semavi ve semavi niteliğe kısmen de olsa haiz olan diğer dinlerin ahret yaşamı vaadi, insanın doğa zemininde doğaya aşkın tinde insanca ve insancıl yaşamasının gereği olarak önemli bir yer tutar. Bu bağlamda Kur'an'da, akıbetlerden/ ahretlerden -insan yaşamının sonuçlarından- bahsedilmesi; sadece geleceğe ait teorik -metafizik bir beyan değil, geleceğe –sonuçlara, ereğe göre edinilen bir bilincin edinilmesi ile daha insanca yaşanacak bir dünya kurma idealinin gerçekleştirilmesinin bariyerlerinin de gösterilmesidir.

Bunun gerçekleştirilip gerçekleştirilmemesi de ayrıca bir tartışma konusudur. İnsanın nefsi emmaresinden bahsetmekteysek; insan için insanca yaşamasının, hukuk hariç başka zeminlerde bulunamayacağıdır. Ahret/ akıbet inancı ise insanın, vicdanın uyanışına sebep belirimlerden olarak ferdi olarak hukuk edinilmesinin gereğidir. Çünkü adalet tinin yargı kılıcıdır. Herkes bu kılıcın önünde er ya da geç eğilmek zorunda kalacaktır. İnsanın; savaşlar, katliamlar tarihi ile de ölümün gerçekliliğine bağlı olarak edindiği tecrübe, elbette ki hukuk zemininde ortak yaşam ve yaşam biçimleri ile yaşamın anlam ve değer kazandırılarak yaşanmasıdır. Bu da cezayı, insanca yaşayabilmenin mükâfatının gereği olarak hak kılar. Ölüm gerçeği ile de hukuk, yaşam hakkının ve hadlerinin güvence altına alınmasında gerçeğini bulur. Kaygı ise nefsi emmarenin güvenilmez olması gerçeği sebebiyle hukukun gerekli olduğunun göstergesidir.

Nasıl ki ölüm bir ceza değildir. İnsanca yaşamanın gereği olarak da kaygılar üzerinden gerçeklik kazanan ceza hukuku, ceza olmaktan öte, insan için anlam ve değerlerinde yaşayabilmenin, geleceğe öngörülü bakabilmenin bir mükâfattır. Yasa belirli ise ceza, insanın kendisine yaptıkları ile öncesinde kestiği hükmüdür. Ceza, hak edilenin verilmesidir. Bu nedenle cezaya rağmen insan, insanca

yaşamanın değerlerine tecavüz etmekte, değerlerini gasp veya yok etmekte ise sonuçta kendi hükmünü de vermiş olarak kendini akıbetine mahkûm kılmıştır.

Demem o ki yaşam ceza ile mükâfat arası yaşanırken, ahret/ akıbet inancı ile beraber ölüm, daha çok insanca yaşamamızın gereği olarak önümüzde durur. İnsan, ölüm ile kendi üzerine dönerek, kendi muhasebesini de yaparken insanlığına belki kapı aralar.

Her şeyden öncede belirteyim ki insan Allah içindir. Allah mutlak diridir, yaşamın da mutlak nedenidir. Önemli olan ise ideaların evrensel kabul değer belirimlerinde ilkeler olmaları ile yaşanırken, insanın güzel ahlakta Allah'a doğru yol edinmesidir… Ki bu yolda ölüm haktır ki insan haz, arzu, menfaatlerine dair beklentilerinden ve hakikate dair zanlarından da ölerek, kendi gerçeğini yok olmayışında, Allah ile bulur.

İşte! Bu durumda ölüm; insanın, inanmışlığın hilesinden uyanarak hakikat ile uyanması anlamını kendine barındırır. Ölüm bir son olmaktan öte, hakikati kendinde tecrübe etmenin gerçeği olarak önümüzde durur. Ölüm ile edinilen ise insanın aslı olan Allah ile gerçekliğini bulması, anlam-değer dünyası ile kendini bulduğu insan olmanın hilesinden uyanarak asli gerçeğine göre yaşamasıdır.

"İnsanlar uykudadır, öldükleri zaman uyanırlar. Zatıma varana kadar hileme aldanma. Her nefs ölümü tadacaktır. Bir kulumu seversem canını alırım ve kendi canımı diyeti kılarım" hadis, hadisi kutsi ve ayetler ışında da söylemek gerekirse; bedenler dünyasında esas olan ölüm olsa da tinin doğasında esas olan ölüm değil yaşamdır. Ölüm ise son değil, sadece tadılacak olandır.

Yaşamın sürekliliği inancı ile ölüm, sadece gerçekliliği olan bir anlam olarak önümüzde durmaz… Amaca bağlı sonuç için aşılması gerekli olmasından daha çok, amaca taşıyıcı nesne olması ile değer nitelemesi kazanmış olarak da barışık olduğumuz bir gerçek olarak önümüzde durur. Mevlana'nın "düğün gecem" demesi gibi… Bu bağlamda hayatta kalma güdüsü olarak yaşama tutunmak, ölüm korkusu ile karıştırılmamalıdır. Ölüm ile barışık olanlar için ölüm korktukları, kaçmaya çalıştıkları değil, olduğu gibi karşılanan ve Allah'a kapı aralayan -vuslata sebep- başlangıç olaylarıdır.

Ölüm hak! Yaşamdan kaçmanın –intiharın, emanete ihanetin-adresi değil, kendisine nefsi emmare ile sırt dönülerek bilinç dışı kılınan değil, gerçekliliği göz ardı edilmeden hakikate yürüyüşün hatırlatıcısıdır…Doğru yaşamanın bariyeri, iyilik yapmanın hızlandırıcısı, öteki ile yaşamanın gerekliliğini sağlatandır… Öteki ile yaşarken de yaşam hakkı sebebiyle hukuk ve ahlakta güzelliği edinmenin

önceleyenidir.Ötekini değerde buldukça da eş, dost, kardeş edinmenin de belirleyici gerçeğidir… Ki, iyi ki var!

Ötekinin yaşam hakkı ile hukuk zemininde adalette buluşmak; idealara evrenselinde bağlı olarak fedakârlık, şefkat, merhamet, affetmek ile ötekiliği aşmak ve sonuçta biz olmak, insan için gerekli olandır. Biz olduğumuzda, insan olduğumuzun tadında –idrakinde yaşamak ile kendimizi buluruz. Çatışkılı diyalektikten olumlu diyalektiğe geçtiğimizde, insan olmanın değerinde yaşamaya olanak bulabiliriz. Ölüm, insanca yaşamamız gerektiğinin hatırlatıcısı olmalı, hayvansal dürtülerimizi tetikleyerek hayvanca yaşamamıza neden olmamalıdır.

İnsan sevdiklerinin, değer edindiklerinin ölmemesi için çabalar. Çabalarken kurduğu ilişkide bağlılıklar elde etmesi ile de ötekiliği aşmış olarak kendini bulur. Öteki ise hayvansal dürtülerin sınırlanması gereken değer belirimleri ile karşımızda durur.Aşmak üstün gelmek değil, gölgelerde kalmadan kendini bulmaktır. Ötekini aşmak kendini bulmak, tinde yenilenmek ve özgün olmanın değerinde görünüş bulmak için gerekli olsa da ötekiliği aşmak, değer belirimine göre biz olmak için gerekli olandır. Ölüm ve kaygı sonuçta; hem ötekini aşmanın sonucunda bizleri ben kılar, hem de ötekiliği aşmanın sonucunda insanlık tümelinde buluşmanın gereği olarak bizleri biz kılar.

Salt bilgi nesnel –nicel olana, ölüm de nicel olanın değişken doğası gereği yok oluşa tanık kılarken nihilistliğin (hiççi –yokçu, değersiz kılma) beslendiği iki kıpı olur. Maddecilik ve belirsizlik ile bakıldığında da nihilist söylev kendi ifadesine zemin edinir. Tinin –öznenin gerçekliği, yasa ve ilkesinde belirli kılınmışlığın gerçekliliği, idealar ile yönelmişlikte -amaçsallıkta salt bilginin değer niteliği kazanması ve ölümün yaşama tutunmak ile anlamlı kılmanın en yüksek çıtası olarak insanın önünde durması nihilistliği aşmanın adresidir.

Nihilizm (hiççilik) değersiz kılmak ile sonuç bulurken, insanı kaygı ile baş başa bırakır veya insanı gamsız kılar –duyarsız yapar. Önemli olan kaygıyı sürekli kılmak değil, kaygıyı aşmak veya kaygıya aşkın yaşamaktır. Gamsız ve duyarsız olmak değil, duyarlı olduklarımız ile insanlığımızı inşa ettiğimizi de bilmektir. Duyarlılığımızı yitirmemektir. İnanmak –iman etmek ise değerlere sıkı sıkıya sarılmak ile anlamlı kılınan bir yaşam ve bir dünya görüşü edinmek ile belki de kaygıya aşkın yaşamayı öğretir. Değerler duyarlı da olduklarımızdır. Değerler alanı inancın alanıdır. Değerlerde yaşamak insanın gerçeği iken değersiz kılma çabası insan için yıkım olur… Ama hangi değerlere göre yaşanması gerektiği ise insanın kendi tercihine bağlı olarak önünde durur. Tinde değişmez olana göre değer edinmek ve yaşamak, insanın sürekli bir kaygıdan kurtulmasının adresidir.

MEZHEPLER -VAHDETİ VÜCUD, VAHDETİ ŞUHUD, VAHDETİ KUSUD VE VAHDETİ MEVCUD:

Her biri neden Allah'ı anlamlı kılmışken,itikatta Allah'ın zati mahiyetinden daha çok mevcudat, sıfatlar ile ilişkisi ve mahiyeti üzerine farklı görüş içerirler. Bununla beraber erek olan Allah bahislerinden öte durur. Yani düşünce yöntemi olarak düz mantık ve diyalektik mantık sürecinde görülseler de diyalektik sibernetik mantığa örtülü bir düşünce çizgilerinin olduğu görülür.

Vahdeti Vücuda, İspinoz'a ve Hegel'de; Vahdeti Kusuda Yahudilikte ve Vahdeti Şuhuda ise varoluşçu felsefede tanık olabiliriz.

Evvela İslam'da mezhepleri işlemekte yarar vardır.

Mezhepler:

İslam'da mezhepler itikada bağlı ve içtimai olmak üzeri iki gurupta toplanır. İçtimai mezhepler dinin uygulamaya ait yöntem farklılıklarını gözetir. Bunlar; Hanefi, Şafi, Hanbelî, Maliki ekolleri ile beraber itikada bağlı ayrılıkları ile görülen Şii, Caferi vb mezheplerdir. İtikada (inanca) bağlı mezhepler ise dinin neden ve amaca bağlı akli konularına, farklı ilkelere bağlı olarak yorum getiren mezheplerdir. Şii camiasını Sünni camiadan ayıran en büyük fark ise kişi ve kişilere bağlı olarak gerçekleşen tarihsel siyasi gelişmelerdir. Ayrıca iman esaslarında ve içtimada neyi öncelikli aldıkları da farklılıklarını görmek adına önemlidir. Böyle olsa da kelimeyi tevhide ve dinin esaslarına bağlılıkları sebebiyle ortak noktalarını görmek ön yargılarımızı kırarak İslam ve iman çizgisinde bütünleştirici düşünmek adına önemlidir.

Diğer itikat-i mezhepler olan Selefiye, Kaderiye, Cebbariye, Mutezile, Eşariyye ve Maturidi'yi konumuz adına belirtmekte yarar vardır.

Selefiye: Sadece dindeki nakillere, naslara bağlı olarak hareket eden ve nakillere yorum getirmeyi kabul etmeyen itikada bağlı savdır.

Kaderiye: Kulun cüzi irade sahibi olarak irade ve eylem özgürlüğünün olduğunu ve öncesinde yaşamının belirli kılınmadığını savunan itikada bağlı savdır. Varoluşçuların ifade ettiklerine yakin bir görüştür.

Cebbariye: Kaderiyeye muhalefet olarak kulun önceden belirlenmiş olan yaşamı olduğunu ve kulun özgür iradesi ve eylemlerinin olmadığını savunan itikada bağlı savdır. Nesnel idealizm çizgisinde değerlendirildiğinde dikkat çekicidir.

Dikkat edilecek olunursa eğer Kaderiyye ile Cebbariye arasında ki muhalefetin; Kaderiye açısından bakıldığında ahretteki ceza bahsi doğrultusunda biçimlendiği görülür. Cebbariye'den bakıldığında ise Allah'ın kadiri mutlak olması sıfatına göre irade ve eylemde başkası duracak olan kul ile Allah'a şirk koşulmuş olduğudur.

Mutezile: Selefiye'den ayrı olarak nakle akli yorum getiren itikada bağlı olarak kelam ilminin (İslam teolojisinin) gelişiminde en büyük rolü oynayan sava sahiptir. Mutezile, uzaklaşmak anlamına gelir. Zaten bu itikadınbaşlangıcı,Vasıl Bin Ata'nın Hasan Basri'den fikir ayrılıkları sebebiyle farklı bir açıdan yorum getirme ihtiyacını gerekli duymasından dolayı uzaklaşmasıdır. Bu itikat, aklı öncelikli koyarak kıyasa bağlı gerçekçi olmayı ve daha insancıl yaklaşımlarda bulunmayı ön görür. Allah'ın görülmeyecek olması, sonsuza kadar cezanın hak olmaması, büyük günahların küfür olarak kabul edilemeyeceği, itikat savları ile de buna rahatlıkla tanık olunur.

Mutezile, kader bahsinde Kaderi çizgide bulunur. Aklı kimi zaman aşırı düzeyde nakle tercih etmesi sebebiyle Sünni ekol tarafından dışlanmıştır. Yorumlamaya bağlı olarak dinde zorlama olmadığını bu mezhebin tavrı ile görmekteyizdir.

Mutezile'nin İslam'a en önemli katkısı, keskin ve sınırlayıcı olan düşünce alanından yorumlamacı olarak daha özgürce düşünebilineceğini göstermesidir.

Eşariyye; Muhalefet-ül Havadis sıfatına göre Allah bir şeye benzemez itikadı ile öncelikli düşünen bir sava sahiptir. Mutezileye tamamı ile muhalefette görülür. Nakle bağlı olarak akli düzeyde, kelam ilmi gereği yoruma açık olması gereken yerlerde yorumun yapılması gerektiği savında dururlar.

Maturidiyye; Eşariyeden fazla farklı olmamak kaydı ile bilginin nasıl edinilmesi gerektiği ve bilgiyi neye göre yorumlamak gerektiğine açıklık getirmeye çalışılır. Bu düzeyde Eşariyenin bilgi bilim yönü gibidir. Böyle olsa da imanın eylem ile gerçekleştiğini belirtilen Eşariyeden farklı olarak imanın kalbi olduğu belirtilir. Eşariyede dinin kaidelerine göre zorlamalarda bulunma görülse de Maturiyede dinde zorlama olmayacağı görüşü hâkimdir.

İtikada bağlı mezhepler; İslam'da yoruma bağlı olarak gelişen ve kelamın inanç dünyasını ne kadar değiştirdiğini görmek adına önemlidir. İslam çizgisinde görülen kelam ilmi, vahiyle belirli kılınan İslami hükümler doğrultusunda ikna etmeye dayalı ifade biçimselliğinde beliren yorum ilmi demektir. Her bir yoruma bağlı olarak İslam çizgisinde görüş ayrılıkların fikri düzeyde bir diyalektik düşünce ortamı oluşturdukları da düşünen insan –iman eden düşünürler- adına önemlidir.

Her fikir, anlamın irade ve amaçsala bağlı olarak değer yüklenmesi ile yorumlanması doğrultusunda, itikada açık olan teklif düzeyinde görünüş bulur. Bu nedenle itikat mezheplerinde görülen, fikirlere bağlı olarak -yorumlamalar ile- İslam'da diyalektik düşünce alanını oluşturduklarıdır. Özellikle Mutezile, Eşariyye vb. mezheplerin belirli ana hatları ile düşünen âlimlerin, fikir dünyaları ile yeni düşünce alanları açmış olmaları önemlidir.

Bu bağlamda sudur teorisi ile görülen Meşşai okulunun büyükleri olan Farabi'yi ve İbni Sina'yı zikretmek gerekir. Sudur fikrinde Allah mevcudatın ilk nedeni olarak olması zorunlu (vacib-el vücud) olan varlıktır. Kendinden bir şey kaybetmeden halk edendir. Örneği olmadan var ettiği içindir ki -yokluktan değil- yoktan var edendir. Düşünmesi mevcudatın varoluşuna nedendir.

İşrakilik itikadını da unutmamakta yarar vardır. İşrakilikte önemli olan ise keşfe, sezgiye dayalı olarak ilmin edinildiğinin vurgusudur. Bu yönü ile İşrakilik, ilmi leduna kapı aralar; mantığı önceleyen Meşşailiğe de bir eleştiridir.

Vahdeti Vücud ve Vahdeti Şuhud:

Bu mezhepler haricinde; tasavvuf ekollerinden olan vahdeti vücudile vahdeti şuhudgörüşlerinin itikat düzeyinde beliren savları da hep tartışıla gelmiştir.Her iki görüşte fikir ayrılığı Allah'ın vahdet sıfatına ve muhalefet-ül Havadis sıfatına getirilen yorum farkından ibarettir. Vücutçu görüşte kâinatı, sıfatları ve tavır belirimi olan esmaları Allah'ın belirimi olarak –bir şeye benzer olması itikadı ile- görmek söz konusu iken Şuhutçu görüşte ise kâinatı, sıfatları, esmaları Allah'ın belirimi değil de belirleniminin belirleniş nesneleri olarak –bir şeye benzemez itikadı ile- görmek söz konusudur.Kâinat, Allah'ın beliriminin–belirleniş-nesnesidir. Bu ifade ruh içinde aynen geçerlidir. Beden ruhun beliriminin belirlenimnesnesi olarak belirmiş olandır. Vahdeti Şuhutçuların savını "o değil, ondan ayrı da değil" ifadesinde görebiliriz.

Vücutçu görüşte; duyusal düzeyde algılananlar, nedenselliklerine bağlı olarak oluşlarının gerisinde olan ile anlamlı kılınmakta ve Hakk'ın zahire gelişi –vücudu olarak görülmektedir. Şuhutçu görüşte ise duyusal düzeyde algılananlar, ayet belirimi olarak öznelliğe tanık olmanın nesneleri olmaları doğrultusunda tanık olunanlardır. Bu durumda vücutçular daha çok normatif düzeyde, Şuhutçular ise daha çok spekülatif düzeyde tinsel bir dünya görüşünde bulunurlar. Bununla beraber Şuhutçular vücutçulara kıyasen nesnel biçimselliğe normatif bakışımlarında daha gerçekçi olarak her mevcudu kendi mertebesinin gerçekliğinde tanımaya çalışırlar.

Her iki savın düşünürleri de nedenselliği Allah'a bağlamaları fikirlerinde sudur savına yakin dururlar. Temelde nedensellikte aynı görüş üzeri bulunsalar da sıfat, esma ve âlemlerin mahiyeti üzerine beliren ayrı görüşleri ile dikkat çekerler.

Arabî Tanrı-mahlûk ikiliğini 'ikisinin de aynı olduğu' söylevi ile aşmış görünse de teoride kalır. Pratikte böyle görünmemektedir.

Şuhutçu görüşün vücutçuluğa eleştirisi:

1. Vücutçu görüş teorik (İlm-el yakîn) bir söylevdir gerçekte/ pratikte olan bir durumu ifade etmez.Arabî, Allah-mahlûk ikiliğini 'ikisinin de aynı olduğu' ifadesi ile aşmış olduğunu söylese de bu teoride kalır. Pratikte, âlemlere Hakk nazarı ile bakmak iman ehli için mümkün görülmediği gibi şirk mahiyeti de taşır. Aslında Şuhutçuların demek istediği: şahısta –özde aynılık varken, aynılığı nesnelliğe indirgemek haksızlık olur. Nesnellikte görülmesi gereken bütünlüktür… İlişkide ise uyum-denge ve amaçsallıkta birbirlerini tamamlarken bütünlenmek görülendir.

   Sıfat ve esma tavırlarında görülmesi gereken ise birliktir. Özde aynılığı şahıs düzeyinde görmek gerekir. Nurun kendinde tavır çeşitliliğinde yetmiş bin durumundan bahsedilir. Böyle olsa da özde şahıs olarak varlık aynıdır… Ve nurda bütûnlük, şahısta -kendilikte aynılık, varlık olarak özde aynılığı zorunlu kılar. Nurdaki vücut beliriminde, bu nedenle kendiliğe bağlı olarak aynılık görülür.

2. Âlemler Allah'ın vücududur diyemeyiz. Allah ve âlemlerin mahiyetinde bir oldukları söylevi sınırsız olanı sınırlı kılmaktan,içkin, aşkın ve muhit olarak bûtünde olanı parçalı görmekten ve kendiliğin dışına ötelemekten öte bir fikir değildir. Âleminmahiyetinin ne olduğu da bu bahiste tartışılandır. Bu görüş, Allah'ın muhalefet-ül lil Havadis zati sıfatına da muhaliftir.

3. Âlem yokluk ise mahiyetini Allah'ın vücudu görmenin tezat olduğudur. Âlem yoklukta değildir. Yok demekte ise yaratışın inkâr edilmesi ve Allah'ın tavırlarında inkârı da getirir. Bu da kabul edilesi değildir. Bu görüşe karşı olarak da âlemin varlığının yokluk değil de mahiyeti itibarı ile arazi (ilinek) olduğu vurgulanır. Yani âlem kendi ile değil, Hakk ile kaim olduğu içindir ki kendisini değil, Hakk'ı görmek gerekir –aşkınsal olan- dense de bu da algıda gerçekliğin ötesinde teorik biçimde normatif düzlemde spekülatif (kurgul) bakışta bulunmaktan öte değildir.

Bu mevzuda önemli olan varlık- yokluk meselesinde takılı kalınmasıdır. Önemli olan ise gerçeklik algısının izafi olduğunun bilincinde olarak neye göre neyin var olduğu, yokluk hükmünde bulunduğu açısından paradoksal düşünmek yerine; hangi mertebede neyin hangi gerçeklik düzeyinde bulunduğunu görmemizdir.

4. Sıfatların zat ile aynılığı fikrine karşıda; sıfatların tavırlar olarak sonradan halk edildiği, zatın kendiliği olmadığı vurgulanır. Sıfatlarda aranması gereken zatın kendiliği değil potansiyeli -imkânı- olan belirimler olduğudur. Bu nedenle zatın kendiliği ile sıfat belirimlerinin aynı olmaları anlamında ifade edilmeleri de karşılığı olmayan teorik bir ifadeden öteye geçmez. Zat kendiliğinde sıfattan ve esma nitelemesi almadan kendi olandır. Sıfat veya esma nitelemesi alması tavırlarda varoluş beliriminden öte değildir.

5. "O değil ama ondan gayrı da değil", görüşü ile biçimsel olan ile içeriğin, aynı değil ama bir olduğu ifade edilmeye çalışılır. Biçim-içerik veya özne-nesne birliği, olgusunda aynı olunduğu anlamını taşımaz. Her belirim –eylemde ve biçimsellikte görünüşe geliş, aynılığı değil, tavırda –oluşta kendini gerçekleştirme olarak görünüş bulur. Nesnel olgusal olan öznel edimsellikte tinde kendini gerçekleştirmenin nesnel nedeni olarak görünüş bulur. Edimde kendini gerçekleştirirken nesnesine aşkın kendini gerçekleştirme söz konusu olandır. Bu da varoluşunu gerçekleştirmek için nesnesini gerekli kılar… Ötekiyi de mevcut kılmaya nedendir.

   "O değil, ondan gayrı da değil" ifadesi; Allah'ın hakikat itibarı ile özde aynılığı, nesnel olgusal olanın görünüşünde ise birliği dile getirmek anlamını içerir. Ayrıca tevhid gereği bakıldığında, nesnesine aşkın tavırlarında –edimlerinde, oluşta- görünüş bulmakta ise varoluşun, nesnesine aşkın gerçekleştiğine de tanık olunur. Öteki kılmak, varoluşun nesnesi kılmak aynılıktan uzaklaşmak anlamına gelse de özde aynılık sebebiyle birlik, Allah'ın ve halk ettiği mevcudatın kaçınılmazıdır. Şahsında, özde aynılık; sıfatlarda, esma tavırlarında birlik ve nesnesinde bütünlük, dizgesinde amaçsallığa bağlı olarak edimlerde –oluşta- kendiliğin görünüşe taşımasının belirimleridir.

6. Kanaatim o ki varlık felsefesi yapılacak ise eğer bilgi ve şahıs öncelemeleri ile yapılması gerekir… Varoluş felsefesi de yapılacak ise eğer dirilik öncelenerek yapılmalıdır. Şahıs ve melekeleri –sıfat ve diğer potansiyelleri-, duyguda yaşadıkları ve edimde gerçekleştirdikleri ile kendini gerçekleştirmesi, diriliğine bağlı olarak yaşadıklarıdır. Kendilik şuuru ile nesnesi üzerinden potansiyellerine bağlı olarak bilinçlendikleri ile kendilik bilinci edinilmesi de iki farklı durumdur.

   Sınırlı olan ile sonsuz olan karıştırılmamalı… Ve sonsuz olanın; sınır olanlar değil, sınırlı olanlar üzerinden sıfat, esma tavırlarında kendini görünüşe taşıdığına tanık olmak gerekir. Ötekiyi var kılmak, kendini onun üzerinden gerçekleştirmek anlamına gelir. Allah, varlık ve şahıs olarak ötekisi olmayandır… Ama halk ettiğinde, özde kendine örtünmeden ötekisini de kendinde halk edendir. Seyri seferden de amaç ötekiliği aşarak, asılda aynı olan ile kendilik şuuruna ermektir. Böyle olduğunda özde aynı olan, sıfatlarında bir olanın diriliğine sahip olarak yaşanıyordur. Nesnesi olmaktan öte, kendiliğinin idrakine erişilmesi ile bakılıyordur.

   Elbette ki "O değil, ondan gayrı da değil" ama O özde aynı, diriliğine bağlı olarak yaşadıklarında bir olunandır… Ve ussal olarak kendine nesne kıldıklarında ise amaca bağlı olarak kendini gerçekleştirdiklerinde yaşanandır. Yaşadığımız olarak imkân verildiği ölçüde ve değerde istidadımız kadar yaşadığımızdır. Bu nedenle O'nu nesnel olgusal olanda değil, yaşamın diriliğinde ve dirilik zemininde diri kılınanlar/ diri olanlar –meleke, anlam ve duygu- da kendini gerçekleştirirken yaşayan/ yaşanan olarak buluruz.

Algıda gerçeklilik/ nesnel gerçeklilik, öznel gerçeklilik/ tinsel gerçeklilik, neden ve ereğe göre sürecinde gerçekliliğin belirmesi vs. Demem o ki her mertebede gerçeklik idraki farklıdır. Gerçeklik idraki varlık ve yokluk kavramları ile anlamlı kılmaya çalışmak veya sadece oluş görüşü ile hareket beliriminde aşıldığını belirtmek kısmen doğru olsa da insan düşüncesinin girift düşünce alanlarını belirler. Bunun yerine hangi mertebede gerçeklik idraki doğrultusunda gerçeklik algısı oluştuğunu anlamlı kılmak ve sürecinde bunu zevk etmek yerinde olur.

Zaten Allah'ın mutlak olan zatının mahiyetinden bahsetmekteysek; yokluk denilen, varlıksal bir mahiyet olmayan, fikri bir ifade olarak zihinsel bir anlamlandırmadan öte bir şey değildir. Bu bağlamda gerçekliği yokluğa göre değil, varlığa ve varlığın varoluşsal tavırlarına göre belirlemek ve her mertebede farklı gerçeklik idrakinin

oluşmasının nedenini de tinde çeşitli gerçeklik idrakleri üzeri anlam bulunulması ve hakikate farklı veçhelerden ve farklı mertebelerden tanık olunabilmenin gereği olarak görmek gerekir.

Vahdeti vücuttan kasıt: öznenin deneyimi öznelliğin belirimleri ile olur ki duygusunda –hâlinde, içeriğine bağlı yaşananlarda mahlûkun yaratıcısından nasibi vardır… Ki bu kast edildiğinde sıfat ve esmasında birliğin olduğu söylenebilinir. Aynılık ile birlik, birbirine karıştırılmamalıdır. Zatında sadece kendidir… Sıfat ve esma tavırlarında varsayılan benlik bilinçleri var edilirken sıfat ve esmasında birlik vardır. Âlemler ise O'nun kendini sıfat ve esmalarında yaşamasının nesnesi olarak görünüş bulur. Öyle ise duygusunda içeriğine bağlı olarak yaşananlarda birliğe tanık olunur. Bu durumda vahit olana tanık olunur. Nesnesi olanda ise vahdete, bütünlüğe tanık olunur. Nesnel olan ise değer belirimine göre öznel kılındığı ölçüde de esma ve sıfat belirimlerinin gerçekleşmesinin nesnesidir.

Ayrıca belirtmek gerekir ki birlik, kulluk bilincinde –perdesinde tanık olunandır. Elbette ki şahsına bağlı olarak birlik, sıfat ve esma tavırlarında duygusunda tecrübe ettiklerinde deneyimseldir –oluşta, yani hareket belirimi üzeri yaşanandır. Amaca bağlı değer belirimlerine göre nesnesi üzerinden tavırlarının duygusunda yaşanması ise öznelliğinin belirimidir… Ki bu belirimde de nesnesi olanı öznel kıldığı ölçüde; kendi kıldığı değil, kendinde bütünler; kendi değil, kendinin kılar.

Demem o ki nesnelikte değil, tavır belirimi olan rab sıfatları gereği Allah'ı, nesnelliğe aşkın duygusunda yaşadıklarımızda buluruz. Duygusunda bulduğumuza birliğinde tanık oluruz. Aynılığı ise ötelenemeyecek olan şahsında -şahsının kendilik bilincinde, ben bilincinde- buluruz. Bunu da nesnesine bağlı olarak sonradan edinilen -varsayılan benlik bilincinde değil, dayanağı olmadan benlik bilincinde olmasının kendiliğinde buluruz. Nesnesi üzerinden eyleme bağlı olarak duygusunda yaşadığımız Allah'ı, nesnesi üzerinden duygusunda yaşayabileceğimiz eylemlerin sonucunda bulabiliriz… Ama O'nu hissetmenin duygusunu, nesnesinde takılı bırakan anlam ve duygulardan arındığımızda bulabiliriz.

Elbette ki bütün sıfatlar ve esma tavırları duygusunda yaşanırken Hayy olmasına bağlı olarak dirimsellikte yaşanır. Dirimsellikte yaşanan, ben bilincinde kendilik olmasa da kendilikten ötelenmeyecek kadar, imkânı -potansiyeli olanı eyleminde yaşamasıdır. Yani görmek, duymak, düşünmek, kerim olmak, iyi olmak vb. O değildir ama O görendir, duyandır, düşünendir, duygusunda cömertliği, iyiliği vb. yaşayandır. Duygusunda yaşanan, asli olan benlik şuuruna neden değil, kendiliğin -imkânlarına bağlı olarak- deneyimlenmesidir.

Meleke, melekelerimiz zemininde edindiğimiz anlam ve yaşadığımız duygu dirimsel olduğu ölçüde eril –etken olmaları ile yönelmişliklerimize, tutum ve davranışlarımıza nedendir. Zaten gerçeklik algısı/ idraki, anlamı edinmek ve duygusunu yaşamak ile edinilir. Bulunan -edinilen anlamlar, duygusunda içselleştirilirlerken ve duygular da eril olmaları nedeni ile karakter belirimleri ve karakter belirimlerine göre görünüş bulan kimlik belirimlerini de açık ederler. Önemli olan ise ilkesinde –evrenselinde öncelenenler doğrultusunda yönelmişliklerde bulunurken tutum ve davranışlarımızı, değişken koşul ve ihtiyaçlara göre belirli kılmamızdır. Bunu yaptığımızda 'rahmeti kendine ahlak edinmeyi, zorunlu -farz- kılmayı' da anlamaya yaklaşmış oluruz.

Mutlak diri olarak yaşayan, sadece O'dur. Öyle ise duygusunda yaşadıklarımızda, O'nu bulmamız ve O'na ermemiz gerekir. Allah'ın nurani diriliğine bağlı olarak anlam ve duygunun dirimsel -öznel- olması ve bu doğrultuda ilkenin anlam ve duygusunda Allah'a ermek söz konusu olandır. İlkeleri yaşamda bulduğumuzda anlam içerikleri ile dirimsel oluşlarında buluruz. Bununla beraber ilkeleri dirimsel olan anlam içeriğine bağlı olarak karşılayan duygularında yaşarız. İyiliği huzurda; güzelliği sevgide, cazibenin dirimselliğinde; doğruluğu mutmainlikte; cömertliği sevinçte; adaleti korkuda, pişmanlıkta, kaygıda vb. duygular üzerinden;Halik'ı -yaratımı- heyecanda; Azim'i şevkte; Kuddüs'ü ihlâsta ve samimiyete vb. bulur ve yaşarız.

Duygusunda yaşadığımız, zemini olan melekesinin dirimselliği üzeri de yaşadığımızdır. Adaleti vicdanda; yaratımı hayal, sezgi ve usta buluruz. Her bir melekemiz, bir çok ilkeyi farklı düzeylerde gerçekleşen duygularında yaşamamızın da zeminidir. Vicdanda, adalet, iyilik, doğruluğun yaşanmasını buna örnek verebiliriz. Duygusunda yaşanan, ilkesine bağlı olarak kültürde karşılık bulduğunda, medeniyette de tesis edildiğinde toplumsal yapısallıkta hep canlı tutulur/ tutulması da gerekir.

Öteki ile nedenselliğe-amaçsallığa bağlı ilişkide duygusunda edinilen ile tinde yeniden yaratım elde edilecek bir zemin edinilir. Allah olmanın duygusunda Allah olmak, Baba olmanın duygusunda baba olmak, anne olmanın duygusunda anne olmak düşünüldüğünde; olgusunda nesnel olanın zemininde nesnel olana aşkın olarak öteki ile ilişkilerimizin sonucunda, karakter belirimlerine göre duygusunda yaşanacaklarda, ötekiye aşkın olarak kendimizi, tinde gerçekleşen yeniden yaratımın yeni bir safhasında buluruz. Bu safhada yaşananlar, duygusunda gerçek olduğu içindir ki ussal olarak ötelenemeyecek –inkâr edilemeyecek kadar gerçektir. Bu yaratım, değerlerin öncelendiği tin alanında gerçekleşir. Nesnel olan

doğa belirimlerinde takılı kalmak, aslen gerçekleşmekte olandan, uslamlamada ki toptancı yaklaşımlar sebebi ile insanı uzak kılar.

Zat (şahıs) mutlak özdür; kendinden yaratmasının sonucunda her şeyin tözü de olandır. Esmalar –idealar ise kendisini gerçekleştirdiği potansiyel açılımları olarak öznel tavırlarıdır… Ve dilde ilke olarak ifade edilen dirimsel özlerdir. Özler dilde öğretilenler ile anlamı verilmek istenenlerdir, talim edilmeleri ile de yaşamsal/ dirimsel olarak gerçekleşirken yaşananlardır. Özler ile nedensel –doğasal- olana aşkın bakılırken, nedensel olanın özlerin gerçekleşmesi için nesnel kılınması ile nesnesine aşkın yaşanır. Tasavvufta bu nedenle olsa gerek ki sohbet ve talim öncelenir. Özler doğaya ait nedensel olanın ne için olduğunun tinsel nedenleridirler. Bu nedenle olsa gerek ki nasıldan daha çok ne için olunduğunu verirler.

Fenomonoloji nasıllar ile ilgilenirken ve genel anlamda da bilinci öncelerken, külli bilinçten kopuk –doğayı askıya almak ile- bir biçimde nedenselliği öznel (tekil) ve cüzi (tikel) olan bilinci öz kılmasına indirger. Cüzi bilinç, külli bilince açılan kapıdır… Ve mikronun –nurun doğasında gerçekleşenlerin sonucunu kendinde bulur. Mikrodan itibaren doğada yasa, nesnel olgusal -biçimsel olanın ve tinsellikte ilke, içeriksel –özsel olanın öznel edimsellikte görünüşüne sebeptir. Nesnel olgusal olan ise öznel edimsel olanın görünüşünün nesnesi olarak nedenini bulur.

Gerçek olan kendinde mutlaklığı barındırandır… Ki gerçek olanın kendini, ürettiği nesnelleri üzerinden gerçekleştirmesi ve kendini onatması –tanıklar var etmesi kendini gerçekleştirme sürecinde bulunmasıdır. Kendinde olanlar gerçekleşirken de gerçek olduklarının idraki ile görünürler. Bu bağlamda bizim için gerçek olandan hareket ile yaşamın anlamlı kılınması önemlidir. Nesneleri üzerinden gerçekliği nesnesi ile öznenin birliği olarak görmek ile nesnesini özne gerçeğinin kendisi olarak görmek iki farklı durumdur. Her mertebede gerçeklik birbirine karıştırılmadan kendi imkânlarında görülmelidir.

Doğada sonuç, olgusallıkta ne için olunduğunu gösterir. Amaçsal olanda ise erek –gerekçe, ilişkide ne için olunduğunu belirli kılar. Olgusal olan amaca bağlı nesnel kılındığında ise tinde de ne için kılınan olunur. Özne nesneyi kendi için kılandır. Bu durumda nesnel olanın zemininde öznellik görünüş bulur. Nesnel olana yönelmişlik nesnel olanı belirli kılarken; kendini gerçekleştirmenin nesnesi olarak nesnel olana anlam -değer ve duygusunda nesnelliğine -öklidyen oluşuna- aşkın bakışımda bulunulur. Böyle olsa da yönelmişlikte belirli kılınan nesnel olanın gerçekliği kendinde durur.

Saf -dolayımsız algıda nesnel olanın çeşitliliğine bakışımda ayrışım görülmese de tinselliğin doğası gereği anlam-değer-duygu içeriklerine göre bakışımda görmek –algı önceliğine bağlı olarak-, ayrışımda bulunmak da kaçınılmaz olur. Nesnelin, nicelin dünyasında yüklü olunan, özde olanın dışında olan değildir. Özsel olan dirimsel olduğundan, kendini gerçekleştirmeyi önceler ve nesnesi olanı kendinin gerçekleştirebilmenin kıvamı diyebileceğimiz bütünlük ölçüsünde bulur. Olayında -oluşta gerçekleşmekten bahsetmekteysek, bu hep böyledir. Bu durumda yönelmişlik, nesnesini belirli kılmaktan öte, özden itibaren kendini gerçekleştirmenin belirimidir. Nesnel olanın görünüşü ise özne için olduğunun gerçeğini taşır.

Görünüş, ne içine bağlı olarak gerçekleşir… Öznel ve nesnel düzeylerde görünüşün nasıl olduğu ise tözden itibaren, yasa, ilke ve melekeler ile sabittir. Bu durumda görünüşün nasıl gerçekleştiği nesnel kılınanın dünyasına yönelimi önceler. Görünüşün ne için olunduğu ise tinsel –öznel olanın dünyasına yönelimi zorunlu kılar. Bu durumda nesne-özne birliği yerine nesne-özne aynılığını tercih etmek veya olgusal nesnelliğin –doğanın- sonucunda öznenin, özün gerçekleştiğini ifade etmek nesnel olan nicelin dünyasında saplantılı bir biçimde takılı kalmaktır. Öznellikten itibaren mutlaklığı da göz ardı etmeden, özne-nesne aynılığını dile getirmek de nesnel olana içkin olan öznenin gerçeğine insanı kör eder. Öznelik nesnel olanda bulunmaya ve anlamlı kılınmaya başlanır iken insan, öz kendilikten kendini –şuurunda- öteler.

Nedenlere bağlı olarak olanı anlamaya çalışmak değil de olanı varsayılan anlamlarda anlamlı kılmaya çalışmak yerine, ne için olunduğuna bağlı olarak olanı, gerçekleşenleri anlamaya çalışmanın ve anlamlı kılmanın vakti gelmiştir. Nedenlere bağlı tartışma konularının elbette olması gerekir… Ama Allah'ın belirlediği tinsel amaçsallığı ve evrenselliğini es geçmeden, ne için olunduğunun bilgisi ile yaşamı nitelikli kılmanın edim ve üretimlerinde bulunmalıdır. Ne için olunduğu değer belirimidir ki olgusallığa bağlı nedenselliğe –nesnelliğe aşkın yaşamak, değer belirimleri ile mümkün kılınır.

Ayrışmamış olanda, imkânlarında kendi olmanın gerçeği vardır. Kendi olan, imkânlarında kendini gerçekleştirirken gerçekleştirdiklerini de kendi ile gerçek kılar. Nitelediği değer yüklemleri ile de kendinde –öznel olan- yeni bir gerçekliğe de kapı aralar. Önemli olan ise edim ve üretimde değer nitelemesine göre inanmışlıkta üretilen yeni gerçekliğin, imkânlar ile aynı doğrultuda gerçekleşip gerçekleşmediğidir; yaşanıp yaşanmadığıdır. Bu bağlamda değer nitelemesi ile gördüklerimiz, kendinde ayrışımsız olarak kendi olmanın gerçeğinde iken imkânına

bağlı olarak öznellikte karşılık bulduğu değerde, tinde yeniden üretilen olarak yaşamda yerini edinir.

Bu bağlamda değer nitelemesi ile tinde yeniden üretilen, sıradanlıkta sadece kendinin gerçekliğinde bulunurken, ötekinin de gerçekliğinin bir parçası olarak tinde yerini alır. Ötekinde kendini yeniden bulan için gerçeklik kendine yeniden yenilendiği –üretildiği durumda tanık olmaya nedendir. Bu durumda; Allah kulundan kendini varlık –zat olarak değil, Allah olarak halk ederken kendine, tinde ürettiği gerçekliğine tanık olmasını örnek gösterebiliriz. Tinde edim ve ürettikleri ile insan, ötekinde karşılık gördüğü değer ölçüsünde kendiliğine dönerek tinde aldığı rol modele göre kendine tanık olmakta değil mi? Bu da sanal olmaktan daha çok imkânların –potansiyellerin görünüşü üzerinden gerçekleştiği içindir ki bir o kadar gerçektir.

Nesnesini halk ederken, kendilik zemininde şahsın; karakter, kimlik edinme sürecinde nesnesi üzerinden şahsiyet kazanması söz konusu olandır. Nedenler tinde ne için olduklarını bulurlarken de değerde karşılık buldukları ölçüde, tinde yerlerini alırlar. Bu da aynılık ile karıştırılmaması gerekendir.

Demem o ki nesnel nedensellik üzerinden bir düşünme ile âlemler ile Allah'ın, nesne ile öznenin, içerik ve biçimin aynı olduğunu belirtmek toptancı düşünmek olur. Özde mutlak olanın nur olması, şahıs olması bilgisinden uzak ve değerler dünyasında bu kadar girift biçimde şahsın değil, şahsın şahsiyetini tinde halk etmesi söz konusu iken düşüncede dikkatli olmak gerekir. Hep öznellikte yaratılırken, yaratımı –oluşu sadece nesnel olgusallığa indirgemek de bir o kadar eksik bir yaklaşım olur.Bununla beraber Şuhutçu görüşte, Allah'ı –öznelliği kast ederek- hep ötelere ötelemek fikri de hakkı ile yapılmış bir ifade değildir. Bir şeyi anlaşılabilir kılarken anlaşılmaz kılmak, felsefi olmaktan da uzaktır.

Değerler dünyası inancın dünyasıdır… Ve gerçek olana bağlı olarak imkânlar doğrultusunda gerçekleştirdiklerimizi gerçek kılar iken gerçekleşenlere dedeğer belirimlerine göre iman ederiz –onlardan eminizdir-. Yani doğruluklarından eminizdir. Çünkü gerçek dediğimiz sonuç alınan, sonuç verebilen veya sonuçta yaşamsal olması ile de deneyimlenebilendir. Bu bağlamda gerçekleşenlerden emin olarak yaşama yön verilir. Yaşam gerçek olana göre gerçekçi olarak yaşamak zorunda kalınandır. Sadece nedene bağlı olarak edinilen sanılarda –zanlarda değer yüklemlerinde bulunmak, imkânlarda karşılık görmemekte ise batıl olarak yok olmaya da mahkûmdur. Çünkü insan doğada yasa ve tinde ilkenin hak olması üzeri yaşamına yön vermek zorunda kalandır/ bırakılandır.

Biçim, içeriği yansıtır. İçerik biçimin nesnel kılınması üzerinden görünüş bulur. Yukarıda anlatılanlar doğrultusunda da belirteyim ki özne-nesne ve içerik-biçim aynılığından daha çok –özün/ özlerin biçim ile bir olduklarının savı, tevhit mantığı çizgisinden bakıldığında daha tutarlı ve doğru bir söylev olarak görülür.

Yukarıda anlatılan nedenlerden olsa ki tasavvufta ilkenin –özün, anlam ve duygusunda Allah'a ermenin, Allah'ı yaşamanın öncelenmesi, dirimselliğinde O'nun bulunması/ bulunacağı anlamını da taşır. Bu bağlamda bilmeye bağlı olarak edinmek, ermek, yaşamak; yaşamsal olanı eylemlerimiz üzerinden yaşamak ile gerçekleşir. Öz/ özler dile bağlı olarak ilke edinilmesi üzerinden eylemde talim edildiğinde, dirimsel olmaları sebebiyle Allah'ı yaşamda -idealde bulmanın gereği olarak ne için olunduğunu belirli kılarlar. Nesnesi üzerinden yaşanırlarken de nesnesinin tinsel nedenleri olarak ne için olduğunu belirli kılarlar. Sonuçta –idealde olan, amaca bağlı olarak ne için olunduğunu da belirli kılar.

Yani Allah için/ insan için/ hak için olan, kendini gerçekleştirmenin nesnesi olarak varlık sahnesinde ne için olunduğunu bulur… Ki doğaya ait her neden, kendini gerçekleştirmenin gereği olarak öznelliğin belirim nesnesi olarak ne için olduğunu bulur. Önemli olan ise nesnel olanın öze/ özlere bağlı olarak kendini gerçekleştirirken hikmetini –gerçekliliğini aslı olan özü ile/ yaşamsal olan özler ile bulmasıdır.

Bu nedenledir ki nesnel olgusal olan üzerinden ussal olarak ifade edilen biçim ve içeriğin, özne ve nesnelliğin aynı olduğu savı, teorik bir ifade olarak zorlamadan öteye geçmez. Önemli olan ise duygusunda yaşananın, kendiliğin fiilde imkânlara bağlı olarak deneyimlenmesi olduğunun idrakinde bulunmaktır. Bu bağlamda nesnel olgusal olana odaklı olarak, öznel edimsel olana kör olmamak gerekir.

Zaten tevhid, nesnesinde Allah'ı görmek değil, öznel edimsel olan tavırlarında Allah'ı görmek ve ilkesine bağlı olarak duygusunda Allah'ı yaşamaktır. Velilik ise tevhitte ussal ve sezgisinde tanık olunanı -Allah'ı, tavırlarının duygusunda yaşarken bulmaktır. İmana bağlı sezgi eylemde görünüşe tanıklığa neden olurken; tavırlarını duygusunda yaşamak, nesnesi üzerinden kendilik bilinci edinilmesine nedendir. Böyle olsa da asli -zat- olarak şahsında kendini bulmak, şahsının öz şuuruna ermektir.

Sonuçta her iki görüş de nedenselliğe ve nesnelliğe bağlı ifade ettiklerinde itikada bağlı olarak kabule dayalı bir sunumdan öte değildir. Her iki görüş de müessirden esere veya eserden müessire doğru akıl etmeyi farklı açılardan kendilerinde barındırırlar. Böyle olsa da her iki düşünce alanında yapılan tartışmaların, neden

Tanrı'ya bağlı olarak nesnel olan üzerinden mahiyetine dair yapılan tartışmalar olduğu görülür.

Tasavvufta öncelenen ise erek Tanrı'dır. Erekte olan ise değer belirimi ile yaşama biçim verendir, nesnel olanı da ereğe –amaca- bağlı işlevsel kılandır. Bu bağlamda her iki görüşü tartışırken, Tanrı'yı mevcudatın ve oluşun nedeni olması doğrultusunda anlamlı kılarlarken, erek Tanrı olarak sibernetik tavırsallıkta kendiliğini önceleğini de görmek –anlamlı kılmak gerekir.

Erekte duran, nedene, nesnelliğe bağlı olarak donuk duran ve teknik olarak ifade edilmeyecek kadar gerçek olandır. Neden olup da erekte duran, nesnelliğe aşkın duygusunda yaşanan olarak dışlaştığında, yaşamın gerçeği olarak yaşanılandır. Değer belirimi ile de öncelenen olarak yaşamı yapılandıran -yapısal kılandır. Böyle olsa da duygusunda yaşanırken yapısallığa aşkın bulunacak olandır. Bu bağlamda nesnesi üzerinden amaçta bütünlenilen, sıfatları ve esmaları üzeri eylemde yaşanan olarak zatını nesnesine aşkın tavır belirimlerinde görünüşe taşır.

İtikat mezheplerinin tamamı ve vahdeti vücud, vahdeti şuhud dâhil olmak kaydı ile genel anlam çerçevelerinde nedene bağlı anlamlı kılmalarda bulunurken, dinin özünde olan amaca bağlı değer belirimlerinde halk edilişi es geçmekteyizdir. Nedenler ne içi olduklarını iradede/ amaçta bulurlar… Amaçta ise nedenler nesnel kılınırlar. Bu doğrultuda da tinde ne için olunduğu öncelenmesi gerekirken, nedenler nesnellikte tinde yerini alırlar. Bu bağlamda her iki görüşte de nedenlere bağlı anlamlı kılmaların olduğunu görmekte yarar vardır.

Vahdeti Kusud görüşü ise irade edilene bakar ve genel anlamda belirgin olarak ifade edilmiş olan hüküm ve yasaklar dairesinde iradeye bağlı olarak Allah'ı kabulleri üzeri tanır ve şeriat dairesinde kalır. Vahdedi kusut için Allah, sonuçlar adına yasa koyucu otaritedir. İradede –amaçta her şeyin bütünlük kazanması ve sonuçta istenene göre hareket edilmesi vahdedi kusut ehlinin varlık görüşünü belirli kılar.

Vahdeti mevcut ehli ise mevcudatı ayetler hükmünde Allah'a delil bilir… Ve delilleri ile ussal olarak Allah'ı, olan-biten üzerinden tanımaya -tanıtlamaya çalışır. Vahdedi mevcut için Allah, doğa nesnelerine aşkın özne ile nesnesi birbirinden ayrıştırılarak bilinendir/ bilinecek olandır. Bu ehil, nedenlere bağlı olarak sonuçta olması gerekene tanık olan bilim insanları gibi düşünen bilinç yapısallığına sahiptirler.

Bu doğrultuda vahdeti şuhud ehli için de öznel olarak imanın ve vicdanın gereğinde, Allah'a rab sıfatı belirimleri ile eylemlerinde tanık olmayı

önceledikleri belirtebiliriz. Mevcudat ise ussal olarak Allah'ı bilmenin nesnesi –ayetleri- olarak bilinmesi gerekendir.

Vahdeti vücud ise ussal olarak ilmi bir teoriden ibarettir. Kozmogoniden (evren doğumdan) hareket ile Allah, insan ve evrenin aynı olduğu görüşü ile toptancı bir yaklaşıma sahiptir. Bu açıdan vahdeti vücuda bakıldığında, ilmi düzeyde toptancı varlık görüşü ile karşılaşılır. Öznel olmaktan daha çok nesnel belirimler (ilk neden olarak Allah, ayanı sabiteler, âlemler teorisi vb.) ile ontolojik bir varlık görüşü ile kelamcı bir yaklaşıma haizdir… Bu nokta da tasavvuf düşünce alanına –yanlışlara rağmen- büyük zenginlik kattığı söylenebilir.

Bilimsel olan ise sonuç veren, sonuç alınabilinen hak ve hakikate göre Marifetullah sahibi olarak sıratı müstakim (sonuç veren/ alınan yol, yani bilimsel niteliğe haiz yaşam yolu) de bulunmaktır. Demek istediğim; ilmi olarak bir görüş sahibi olmaktan daha çok keşfi tecrübeler veya bilimsel veriler sonucunda hak ve hakikat ışığında sonuç alınanlara göre varlık görüşünün netlikte oluşmasıdır. Bu da hikmete/ gerçekliliğe, sonuçtan/ ahirden hareket ile tanık olmayı zorunlu kılar. Böyle olduğunda vahdet sıfat nitelemesi izleğiyle gerçeğe tanık olmaya çalışmaktan daha çok, Vahit esma nitelemesiyle -zatı ile içkin ve sıfat ve eylemleriyle aşkın, kapsayıcı olan- Allah'a gerçekliği ile tanık olma olanağı bulunur. Çünkü vahdet, nesnellikten hareket ile bütünlüğü –bireşimi- anlamlı kılan bir kavram iken özneyi/ öznelliği anlamlı kılmaktan uzak, tevhitte zorlamadan ibaret ussal bir kavram olarak bilincin önünde durur. Bu durumda tevhid kavramını, vahdet ilkesi izleğinde birlemek anlam içeriğiyle anlamlı kılmak yerine halk ettiklerine zatı ile içkin bir olan özneyi nesnesine aşkın tavırlarında –nesnesi (halk ettikleri) ile aynı değil- müşahede etmektir. Vahdet öznelliğin amaca bağlı tavırsallıktaki birliği veya nesnel olanın ilişkilerindeki birliği olarak anlamlı içeriklerine göre tanımladığı duruma göre anlamlı kılınmalıdır.

GÖRÜNÜŞE TAŞINMAK:

"Gizli bir hazine idim bilinmeyi istedim." Bu hadisi kutsi ışığında doğada belirlenim ve doğayı nesne kılıp tinselliktegörünüşe –özne olanınşuurlu diriliğini ve hareketini keşif ve idrak etmek için-zemin kılmak ile gelişen görünüş evreleri bu başlığın ana konuları olmalıdır.

1. Doğada görünüş: yasalar ile zorunluluğa bağlı olarak nesnel olgusal olanın, bütüne bağlı olarak ilişkisinde biçimselliğe haiz görünmesidir. Doğada kuvvet alanları, alanlardaki etkileşim biçimleri ve kırılma, değişim, dönüşüm eşikleri harekete bağlı olarak görünüşe gelmenin belirimleridir.

2. Tinde görünüş:özne olanınşuursal diriliğine, öznel edimsel hareket beliriminde –tavırlarında görünüşüdür. Karakter ve kimlik beliriminde en yüksek biçimde gerçekleşir. İman ile O'nu sezerkenkeşifle anlayışta O'na tanık olmak… Ve burhanları üzeri de vicdana bağlı olarakeylemindegörünürken, us ile O'nu idrak ederek O'na tanık olmak-.

3. Yukarıdaki her iki şıkta görünüşe gelmek,bilinçteişlevsel kılınan bilgi ile mümkündür.Anlam-değer bağıntısında gerçekleşen algıya göre varlık ve yokluğu anlamlı kılmak gerekir. Her görünüş, bilgisi edinildiğinde anlam-değer bağıntısında varlık görüşü edinilmesi ile izafi olarak tanık olunandır.

    - Batında/ gizilde olanın görünüşe taşınması, akıl ve keşf ile mümkündür. İrfan ve tevhid alanı, zuhur alanı. Bu düzeyde hakikatin görünüş bulması öznelliğe tanık olmak ile alakadardır. Her insan, karakter belirimleri doğrultusunda Allah'ı kendi gibi bulur/ tanık olur. Kendimiz olana kendi sıfat belirimleri ile tanık oluruz. Bize bizim gibi görünür. Her can, rabbini kendi gibi bulur ve kendi kadarı ile bilerek tanık olur.

    - Zahirde olanın görünüşe taşınması, duyular, bilinç ve akıl etmek ile mümkündür. Bilim ve ilim alanı. Tecelli alanı.

    Her iki şıkta ise dil de anlam-değer belirimlerine göre görünüşe tanık olunduğunu bilmekte yarar vardır.

Görünüş bulan mevcudatın *varlık mahiyetinin –yokluğu* veya *var oluşunun gerçekliliği* de bu başlık altında işlenmeli. Varlık, varoluş, eylemde gerçekleşme

doğrultusunda gerçekliği hak ve had belirimlerine göre mertebelerde zevk etmek gerekir. Yokluk, varlıkta söz konusu olan değildir. Varoluş düzeyleri için eylemde gerçekleşmek ise hak ve had belirimi düzeyinde gerçeklik taşır… Ki bu da hikmet üzeri görünüş bulmaktır.

Mevcudat için görünüşe gelmek, nedenlere bağlı nesnellikte gerçekleşse de doğada sonuçlara -ereğe, tinde ise amaca bağlı olarak varlık sahnesinde oluşta yerini almaktır. Allah için görünüşe gelmek ise mevcudatın tinde amaca bağlı nesnel kılınması ile yapısal olan nedensel kılınanlar üzerinden eyleminde kendini sıfat-esma tavırlarında ereğinde görünüşe taşımasıdır. Mevcudat, yasaya bağlı yapısal kılınan doğada görünüş bulurken, yasalar zemini üzerinden ilkelere bağlı olarak mevcudat üzerinden kendini gerçekleştiren, tavırda görünüşe taşıyan Allah'tır. Yapısallık ussal olarak us sahibine tanıklığı sağlasa da sonuç –erek, amaç belirimler üzerinden öznel olanın görünüşünün nedenlere aşkın öncelenmesi sebebiyle sibernetik tavırsallıkta özneye –öznelliğinde tanıklık iman ile mümkündür.

Özne iç dünyadadır; tavırlarında ve verdiği eserlerde kendini görünüşe taşır… Verdiği eserler üzerinden de tavırlarda –tutum ve davranışlarda- iken karakter belirimleri ve kimlik edinimleri ile kendini görünüşe taşır. Potansiyeline bağlı olarak kendini gerçekleştirmesi tinsellikte görünüşünün birinci evresidir. Ürettikleri üzerinden kendini karakter ve kimlik edinimlerinde gerçekleştirmesi ise görünüşe gelmenin ikinci evresidir. Yasalar ile doğada ürün verilirken us ile görünüş bulur, us ile de tanık olunabilir olandır. İlkeler ile tinde tutum ve davranışlarda bulunurken de tinde sezgisinde ve duygusunda tanık olunandır. Anlam nesnesine tanık kılar. Değer ise nesnesine aşkın olarak değer belirimine tanık kılar. Bu nedenle görünüşe gelen, nesnelliğe aşkın, kendisine tanık olunan olarak görünüş bulur.

Özne –şahıs- evrensellerde kendini gerçekleştirirken tin sahibidir. Her tavır içeriğine bağlı olarak üründe biçim kazanırken tinselliğe sebeptir. Tin, özde ruhtur ama tavırda imkana bağlı olarak kendini gerçekleştirenin kendine yüklendiği olarak gerçeklik kazanır. Ürünleri üzerinden de amaca bağlı değer beliriminde kendini nesnelliğe aşkın olarak görünüşe taşır… Ve tinsellikte kendine derinlik verir. Öteki kıldığı ile onandığında, değer niteliğinde yüklendiği ile kendiliğin derinliğinde kendini açık etmiş olur.

Nedene –yasaya- bağlı her görünüş, sonuca/ sonuçlara bağlı olarak nesnel olma niteliği kazanır. Nesnel olan her olgu, biçime içkin tine sahipken; ilkesine -amaca

bağlı değer yüklemi ile beraber ne içinliğini bulur. Sonuçta gerçekleşen nedenini belirli kılarken, nedeni olanı kendi için bulur.

Demem o ki görünüş bulan, nedene bağlı olarak görünüş bulurken; tinde ne için olduğuna bağlı olarak da görülen olur. Nedenler sebep olduklarını gösterseler de ne için olunduğunu göstermezler. Sonuç nesnel düzeyde ne için olunduğunu gösterir… Ve bütünde sıfatına bağlı olarak tamamlayıcılıkta ne için olduğunu bulur… Tinde de ilkesine bağlı olarak amaç belirimine göre de her neden, ideal olana yönelmişlikte varoluşun nesnesi olurken ne için olduğunu bulur… İdeal olanın değer belirimine göre de her nesne ne için olduğunu gerçekleştirirken ne için ise onun için görünüş bulur. Amaca bağlı olarak da her nesne amacı gerçekleştirmenin nesnesi olarak ne için olduğunu bulur.

Görünüşe gelmek, kendini gerçekleştirmek ile ilgilidir. Öznel olan, ruhsaldır - tinseldir; tinsel olan da eylemde görünüş bulur… Emek üzerinden de kendini tinde değer nitelemesi ile karakter ve kimlik ediniminde beyan eder. Her beyan da öznenin (tinde şuur sahibi olanın), kendini gerçekleştirdiği sıfatına/ sıfatlarına bağlı olarak tinsellik kazanmasıdır.

Tin, kedinde imkânlarına (potansiyellerine) bağlı olarak içerik ve sıfat yükleminde nurun biçim kazandığı şuurda ve duygusunda bilinçli olduğu, öznenin (nurun asli niteliği) dirimselliğinde yaşadığı şahsiyet kazanmış durumudur. Tin, özdür; kendini amaca bağlı yönelmişlikler sonucunda edim ve üretimlerde imkânlarında gerçekleştirdiğinde tinsellik –şahsiyet kazanmış olur. Her şahsiyet belirimi, karakter edinimi olarak nesnelliğe aşkın tinin tinsellikte yükselişinde de kendini buluşudur.

Tin (ruh), değişmezleri ile tümeline ait olarak zamansızdır. Özne niteliği hep yönelmişlikte olduğundan zaman hareket belirimi olarak kendine haiz kaçamadığıdır. Mekânda, imkâna bağlı olarak kendini gerçekleştirirken de nicel belirimler üzerinden kendini zamanda bulur… Ve yönelmişliğinde her nedeni kendi için değer belirimi olarak anlamlı kılar… Anlam ve duygu içeriğine bağlı olarak da değer olarak edindiğini, kendi için kılmış olarak değer belirimleri üzerinden kendini görünüşe taşır. Her değer belirimi ise usta bildiği ve inandığı, duygusunda ise kalben emin olduğu olarak gerçek kabul ettiğidir. Değerler alanı, tinin tinsellikte –öznellikte/ şahsiyet ediniminde kendini gerçekleştirirken sonuçta gerçek olarak bulduğudur.

Tin, evrensellerde kendini gerçekleştirdiğinde, tinselliğin gereği olarak ideal olanda kendini görünüşe taşır… Ki tin, evrenseller ile herkes için kendini gerçekleştirme

alanını da edinmiş olur. Evrenseller ile kendini gerçekleştirirken onandığında meşru değerler alanı olarak kendini gerçekleştirme alanını da edinmiştir. Böylece tin -içerik ve duygusunda şuur- sahibi olan sonuçta herkes için ideal olana göre kendini gerçekleştirmenin olgunluğunda bulunur. "Rahmeti kendime farz kıldım" ayetinde de bu net görülür. Tin sahibi nesnel olgusal olanda değil, öznel edimsel olanda olgunluğunu bulur. Bu neden ile insan, nedenler dünyası olarak doğada yasalar ile olgunlaşmayı (tekâmülünü) bulmaz; tinde ilkeler ve herkes için ilkeler ile yaşadığında kendini gerçekleştirmenin meşru zemininde olgunlaşmayı bulur. Bu da mutlak tine bağlı olarak kendini idealde olan ile gerçekleştirmektir.

Tin dediğimiz, aslına –mutlak özne olana Allah'a- bağlı olarak anlamda içerik, sıfat beliriminde duygusu edinilen ile kendilik bilinci edinilmiş olunmasıdır. Bu da ruhtur. Ruh, içerik ve duygusunda Rabbi ile kendini zorunlu –Rabbinin emrinde- bulandır. Ruhta kendini gerçekleştiren ise Rabbi olan Allah'tır… Ki her gerçekleştirme de ruh –tin, edim ve üretimde etki ettikçe, kendini görünüşe taşıdıkça melek olma niteliği kazanır. İnsan ruhu, bedene içkin olarak kendini gerçekleştirirken insan olma niteliği kazanır. İnsan olmayı, doğanın koşulları ve insan ile birlikte yaşamanın gerekleri üzerinden edim ve üretimlerde bulunurken insan olmanın tini üzerinden kazanırız.

Elbette ki ruhta, kendilik bilinci olan olarak kendi gerçeğini kendinde taşıyanlarız… Ama kendi gerçeğimizi –hikmetimizi insan bedeni üzerinden gerçekleştirirken insan olmamız sonucunda buluruz. Gerçek olan -hikmet sonuçta görülendir. İnsan olmayı bulduğumuzda ruh –tin insan olmanın tinselliğini kazanmış olarak kendini bulur. Önceden olan ruhtur; edim ve üretimler üzerinden sonrasında kazanılan ise insan olmaktır. İnsan olmak ruhun –tinin değer niteliği yüklendiği ile kendi gerçekliğini bulması, değer nitelediği ile kendini yeni bir tinselliğe taşıması –yükseltmesidir.

Bu Allah içinde böyledir. Kendinde mutlak zat olan, edim ve ürettiklerinin sonrasında Allah olmayı bulandır. Tinde görünüşe gelmek, kendini varlık olarak değil, tinde varoluşsal olarak yeniden de üretmek –halk etmek anlamını taşır. Bir defa yeniden halk edildi mi, yeniden halk edilmenin değer belirimi olması gerçeğinde kendini gerçekleştirmek de öznenin -varlık gerçekliğine bağlı-, varoluşsal gerçeği olarak bulduğu olur.

Özün kendini olmazsa olmazları ile gerçekleştirmesi ile tin açık olur. Bu da kendinden olarak bir dışlaşmanın sonucudur. Varlık olarak gene kendinde kalınması sebebiyle özne, yasa gereği görünüş bulan dışlaşmada nesnel olgusal biçimsellikte gerçekleşene içkin olarak içerde gizil kalır. Bu hep böyledir…

Görünüşe gelmek, sıfat veya esma tavrında gerçekleşirken şahıs –dışlaşmanın öznesi- gizilde durur. Özne dışlaşmada ürettiği üzerinden tutum ve davranışlarında bulunurken kendini görünüşe taşır. Kendine tanık olacağı halk ettiğinde ise kendini tinde değer beliriminde onatması ile varoluşsal olarak yeniden halk eder. Nesne edindiği de tavır belirimlerinde görünüşünün kıvamına haiz olarak ölçüde beliren örtü niteliği kazanır.

Şahıs, kendinde biçimsiz olandır. Her daim ve her durumda da şahıs niteliğini kaybetmeden kendilik şuurunu korur. İçerik ve duygusunda bulduğu ile tinde –ruhta biçim kazanır. Ruh; kendilik bilincinde, şuurunda, duygusunda yaşadığı ile de olmazsa olmazı olan özün tözü olmasına da örtülüdür. İnsanın aslına örtük olmasında da bunu net görmekteyiz. Töz; kendinde iken sadece öz olanın, sonuçta gerçekleşenin olmazsa olmazı olduğunda aldığı nitelemedir.

Tözünden yana başkalılaşan ruh, içerik olarak biçimi ile bir alana veya belli bir materyale bağlı olarak şekillendirildiğinde ise bütünde olması gereken nedeni gereği kendini, nesnel olgusal olan bütünün bir parçası olarak bulur. Bütünde ise bulduğu ortak tin üzerinden kendini gerçekleştirirken özünde olanı da görünüşe taşır. Bütün/ bütünsel olan kendindeki ruhu –ortak ruhu-,ilişki bütünlüğünde görünüşü üzeri yansıtır iken hissettir/ duyumsatır. Bütünsel olanda edinilen ortak ruh ise koşullar, ihtiyaçlar ile cebren ve cazibe ile de gönüllü olarak kendini gerçekleştirmeye zorlar. Zorlanılan alanda ruh (tin) kendini gerçekleştirirken, aslına da yönelmiş bulunurken; tavırlar ve emekler üzerinden bulduğu tinsellikte (ruhsallıkta) zılli veya asli düzeylerde evrenseli olarak Allah'a –aslına- dönmüş olur.

Ruhun aslı olana yönelimi de zihinsel düzeyde edinilen bir itikat olmaktan öte, bütünde kendini gerçekleştirme zorunluluğunu ve zorluğunu bulması nedeni ile gerçekleşir. Bu da tinin sibernetik doğası gereği zorunlu olandır. Yönelinen değer olarak belirdiğinde ise inanılan olduğu kadarı ile iman edilendir. Bu her insanın kaçınılmazı olarak da bulduğu veya bulacağıdır. Zaten tini gereği Rabbine -vahidiyeti gereği- bağlı olan her can, inanmayı –iman etmeyi zorunlu olarak bulur. Yaşamın zorlukları veya inancı tercih olarak önünde bulan insan için de Allah'a inanmak, değer yitimi nedeni ile vb. birçok nedenden dolayı gerçekliliğini yitirebilir.

Değerler, gerçekliğine inanıldığında ve duygusunda yaşandığında gerçek olarak görünüş bulurlar. Neden olarak ispatı olanın değer olarak belirimi üzerinden gerçekliği inkâr edilse de hakiki olduğunu değiştirmez. İnsan kendini hakiki olan ile bulduğunda, gerçek değerinde kendini gerçekleştirmiş olarak tekâmülünü de asli ile bulacak olandır. Bütün yaşanılanlar insanı buna zorlar.

İnsan Allah ile kendini bulduğunda ise tini gereği kendinde görünüşe gelenin Allah olduğuna tanık olur. Tin, en basit anlamı ile ruh olarak anlamlı kılınsa da edim ve üretimde iken nesnesi üzerinden anlam ve duygusunda bilinci edilen –yaşanılan ile sonuçta bulunandır. Bu bağlamda emek, kültür, medeniyet vb. durumlarda; doğa nesneleri, değer belirimleri ile tinsel kılınırlarken ve yeniden üretilirlerken yeni bir tinde kendilerini bulmuş olurlar. Aslında ise değer olarak belirenin, sonuçta anlam ve duygusunda yaşanılması da tin edinimidir. Her üretim, anlam ve duygusuna bağlı olarak yeniden üretilirken, anlam ve duygu yükleminde değerli kılınırken, tini de verilmiş olandır. Tini denilen anlam ve duygusunda değerinde yaşanmasıdır.

Her düzeyde tine bakıldığında sonuçta insan olmanın önceleyeni olarak tine, tinsel olana tanık olunur. İçinde doğulan tinseldir… Tinsel olan içinde hep yenilenen olarak doğan tindir. Tin özünde doğmamış olsa da halk edilmiş olarak kendinde bulduğu ile kendilik bilincinde var olandır.Doğumdan kast ettiğim ise varlıksal değil, varoluşsal kendiliğin yeniden üretilmesidir. Her üretilenin kalıcı izler bırakması sonucunda ise tin, hep içinde doğdukları –kendisini önceleyenleri- ile kendilik bilincinde kendini bulur. Emek, kültür, medeniyet, tarih, din vb. varoluşsal düzeyler tinin, içinde hep yeniden kendini halk etmeye zorlandığı önceleyenleri ve sonuçta da değerler düzeyinde izleği olarak bulduğudur… Her şeyden önce de melekelerle –imkânlar zemininde- anlam, değer, duygu bağıntısında buldukları ile kendini gerçekleştirmeyi bulur.

İnsan bedeninin halk edilmesi ve amaca bağlı olarak ruh üflenmesi mitinde de görülmesi gereken; sonuçta insan yaşam bulduğunda, insanda insan olmanın duygusunda ve anlamında kendini gerçekleştirenin ve böylece insanı kendi için kılarken değerli kılan Allah'tır. Burada dikkat edilmesi gereken biçimden, nesnel olgusal olandan daha çok içeriğin duygusunda edinilmesidir. Nesnel olgusal biçim de içeriğini yansıttığı ve yaşamaya taşıdığı ölçüde tinini açık ettiği kadar tinseldir. Önemli olan ise biçimde takılı kalmadan biçime içkin ruhuniçeriğinin, duygusunda yaşanılmasıdır/ edinilmesidir. Hemhâl olmak gerçekleştiğinde de yaşanılan ruhu ile yaşanmaktadır.

Unutulmaması gereken ise her ruh, içkin olduğu biçim üzerinden kendisine yol bulunandır. Her biçim, ruhu olarak kendinde saklı olanı yansıtacak kıvamda bulunur. Bu nedenledir ki her kıvam belirimine haiz olan biçim üzerinden, biçimin güzel ve cazibeli kılındığı değer belirimine göre yeni bir ruhsallığa –tinselliğe gebe kalınır. Önemli olan ise nefsi emmareye göre değil de güzel ve cazibeli olanın tinini gerçek duygusunda yaşamanın duyarlılığında olunmasıdır.

Mekân, biçimi gereği anlam ve duygusuna içkin, ruhu olandır. Anlamının sezildiği ve duygusunun hissedildiği kadarı ile de ruhuna ortak olunandır. Zaman ise ilkesine bağlı olarak ahkâmının duygusunda yaşanılandır. Mekâna aşkın, tinsellikte –öznellikte bulunandır… Ussal olduğu kadarı ile bilinen ve eylemde gerçeğini bulurken yaşanılan olması ile de sadece yaşanılandır. Zaman ilkesi doğrultusunda gerçekleşen ahkâmına –ahkâmın koşul ve ihtiyaçlar üzerinden gerçekleşen duygusuna- bağlı olarak yönelmişlikler, tutum ve davranışlar ile yaşanırken, görünüşe taşınmanın gerçeğidir.

Zamanın gerçeği harekettir… Hareketin gerçeği öznel olmasıdır. Nesnel olgusal olan üzerinden kendini fail olarak gerçekleştirirken zamansal kılan öznedir. Öznenin kendini her türlü düzeyde gerçekleştirmesi ise kendini mekana aşkın zamansal kılmasıdır. Tin, anlam-değer-duygu yüklemlerinde -dirimsel olan ile- zamansal kılındığı ile öznellikte bulunulandır… Ama mekana aşkın olarak yaşanılandır. Zaman da nesnel olmaktan öte, öznel olduğu içindir ki tinseldir. Mekan da değer belirimine göre kendiliğin gerçekleştirilmesinin nesnesi olduğu ölçüde tinsel kılınandır. Ortak tin ise ortak değerler üzerinden paylaşılan olarak kendiliğin gerçekleştirildiği meşru öznellik alanıdır.

Tin, üretim –yaratım sonucunda anlam-değer içerikleri ile beraber duygusunda yaşanılan olarak kendiliğin gerçekleştirilmesiyle yaratıma içkin, içerde, ferdi olarak yaşanılandır… Kendinde bulduğu tinsel kıldıkları ile de yaşayandır. Biçim tinselliğe açılan kapı olsa da tinsel olan, ferdi olarak öznel yaşanılandır. Bununla beraber Allah'ın ilkelerinin evrenselliğinde zamansızlıkta da varoluşunu bulur… Mekâna -doğaya yönelmişlikleri üzerinden tutum ve davranışlarında ise kendinden dışlaştırdığı ile kendine derinlik kazandırır. Onanmayan her kendilik, kendinde derinliği olan gizillikte; karakter ve kimlik edinimi değer belirimlerinin duygusundan yoksun olarak kendi derinliğinde içeride yükselmeye olanak bulmayandır. Her karakter ve kimlik edinimi öteki ile kendini görünüşe taşırken, değer belirimine göre tinin, tinsellikte iç dünyada nitelendikleri ile duygusunda bulduklarıyla yükseliş kazanmadır.

Tin, öz olarak olması gerekendir. Kendinde dirimsel olmasının gereği olarak kedilik şuuru olandır. Mutlak olanın çizgisinde kendini gerçekleştirme alanı bulandır. Kendini imkânlarına (potansiyeline) bağlı gerçekleştirirken ve ürettikleri üzerinden kendilik bilincinde kendini bulandır. Kendini gerçekleştirmesinin nesnelerinden ve gerekçelerinden hareketle kendilik zemininde kendini değer edindiğinin anlam ve duygusunda kendini yeniden üretmek zorunda kalandır. Tin, içkin olduğunun

anlam-değer-duygu belirimlerini, sonuçta yeniden üretilen tini olması gerçeği ile de bulandır.

Evrenseller tinin varoluş alanıdır; öznellik varoluş alanında kendini gerçekleştirmenin her alanında ve düzeyinde anlam ve duygusunda değer olarak yaşanılandır; nesnellik ise tin olmaktan öte, tinde kendini yeniden üretmenin zemini olarak değer belirimine göre tinsel kılınandır. Kendi özünde ise tine içkin olmasıdır. Bütünden ve sonuçtan bakıldığında, bütünün her parçası sonuç itibarı ile nesnel düzeyde tinselliği ile bütüne ruh katandır. Bu nedenle olsa gerek ki nesnel olanın tinini bütüne sunduğu katkıda da buluruz.

İnsan tinsel olanı büyük resimde görmek isterse eğer; yasalar zemininde ilkeler ile süreçten ve bütünden bakmak zorundadır. Bütünden bakılmadığında parçalar dünyasında tine tanık olmak zorlaşır. Günümüzde kaos teoremi ve felsefede süreç kavramı ile bütüncül düşünmeye insanın yönelim bulması bu bağlamda önemlidir. Süreç, bütünü görmeye zorlar… Ve kaos, hareketin etki alanları ve belirimleri ile bütüncül düşünmek zorunda bırakır. Sürecinde ve nesnel olanın bütününde gerçekleşeni gören, gerçekleşenin tine ait tinsel olduğunun dışında bir şey göremez. Sadece nesnel olgusal olana bağlı olarak süreci ilkeden yoksun doğaya indirgeyerek okumak, insan aklının doğa ile sınırlı kılma çabası olarak küçümsenmesidir.

Anlatılanlardan dolayı, içerik ve biçimin, özne ve nesnenin, öz ile maddenin aynı olduğu fikrine bağlı olarak kabullerde olunmaması gerektiğidir. Şahısta aynılık, sıfat ve esma belirimlerinde nedenselliğe ve amaçsallığa bağlı olarak gerçekleşen birlik –vahidiyet- ve nesnel olgusal olan belirimlerde de yasasına bağlı olarak bütünlüğün olduğuna tanık olmak gerekir. Bu kabul –önerme doğrultusunda varoluşun, varlık olarak Allah ile gerçekleştiğini idrak etmek gerekir. Şahıs, sıfat, esma ve nesne belirimlerini, toptancı bir yaklaşım ile aynı olduklarını belirtmek felsefi –gerçek ile bağıntılı olmaktan öte, itikada bağlı sınırlayıcı bir ifadedir… Ve haksızca yapılmış bir indirgemeciliktir.

Ayrıca belirteyim ki duyguda algıladıklarımız elbette ki yasasına bağlı olarak görünüş bulur. Bütüne katkısı gereği varoluş nesnesi olarak da görünüş bulur. Böyle olsa da yasaya bağlı –külli bilinçte-görünüş bulana aşkın olarak öznel belirimler ile de tinde görünüş bulunulur. Yasaya ve ilkeye bağlı gerçekleşen her görünüş bulana tanık olunması ile onandığı düzeyde nasıl görünüş bulduğu da görünüş bulmanın gerçekleşme düzeylerine göre ele alınmalıdır. Hangi mantık çizgisinde çıkarımlar ile bilmekteysek; hangi duyguda hangi ilkeyi hissederek yaşamaktaysak; irade belirimi ile beraber değer yargılarında bulunmaktaysak;

hangi inanca –imana bağlı olarak kabullerde bulunmaktaysak; ruh içte ve dışta ne ile bütünleşmekte ve bu doğrultuda sezgide hissiyatlarda bulunmaktaysak; sonuçta yönelmiş olduğumuza tanık olmaktayızdır.

Her tanık olduğumuza nesnelliğinde normatif düzeyinde objektif veya değer belirimlerine göre sübjektif olarak bakışımda bulunuruz. Objektif düzeyde belirene idealar ile –bilmek için dâhi olsa- yönelmekte olunduğundan ve dil ile değer yükleminde bulunurken de tümel gerçekliğine bağlı olunsa da sübjektif bakışımda bulunuruz. Bu nedenle her iki düzeyde de tanık olunan kendiliğine aşkın olarak, tanık olanın tinine göre görüldüğü değerde görünüş bulmuştur. Görünüş bulmak ve tanık olunması ile değer belirimi üzerinden görünüş bulmak, varoluşun kaçınılmazıdır.

Her şeyden önce ise dil, anlamda idrakini verdiği ile varlık aynası olarak görünüşe taşınmanın/ taşımanın gereğidir. Her olay ve olgu dilde anlam bulduğunda, içeriğine bağlı olarak beyanda görünüş bulur/ görünüşe taşınır. Böylece de her olay ve olgu fizik nedenine aşkın olarak tinde –iç dünyada, manevi alan olan değerler alanında, öznellikte de karşılık bulmuş olarak tanık olunduğu değerde görünüş bulur. Böylece dilde içselleştirilen, dil ile tanık olunurken değerler dünyasında da gerçek kılınandır.

İnsan, ruhun ümmeti olan idealar sebebiyle her tanık olduğunun doğasına, aşkın olarak değer algısına -yargısına göre bakışımda bulunur. Bu nedenledir ki insan dış dünyanın nesnel gerçekliğine ait olmadan, dış dünyanın nesnel gerçeklik zemininde tinde kendini bulur… Ve doğayı tini gereği buldukları ile kendini gerçekleştirmenin de nesnesi olarak kendi için kılar. Böyle olsa da kendini gerçekleştirmeye –görünüşe taşımaya doğa ile mahkûm kılınan insan, sonuçta nedenini meleke, sıfat, esma, tavırlarında duygusunda yaşıyor olduğu Allah'ta bulur. Yani insan da kendini, insanın nesnesi üzerinden gerçekleştirdiği edim, üretim ve öteki ile ilişkilerinde eylemde görünüşe taşıyan Allah'tır. İnsanın kendisine kul kılarken iman, us, vicdan vb. melekeler ile kendine tanık kılması ile de kendini görünüşe taşır. Sonuçta ise her nesne üzerinden ve Allah ile kendine tanık olmaya başlar.

Görünüşe gelmek; potansiyeline bağlı olarak kendiliğini gerçekleştirme eylemi sonucunda dışlaşmada bulunmaktır. Her dışlaşma hem potansiyeline bağlı olarak kendini gerçekleştirmek, hem üretilen üzeri kendiliğin farkına getirecek yaratımda bulunmak, hem de kendilik şuuru değil ama nesnesi üzerinden kendilik bilinci ile kendine tanık olabileceği aynasını var etmektir. Ve bu olurken de kendilik aynası olan nesnesi üzerinden öznel belirimler de tavırlarda bulunurken hem kendini

değer edinimi ve varlık görüşü değer yargıları/ algısı doğrultusunda karakter belirimlerinde halk etmektir, hem onanmak ile kimlikte kendini görünüşe taşımaktır. Yani görünüşe gelmek, hem kendini gerçekleştirmek hem de kendini gerçekleştirirken kendini değerlerde –tinde halk etme safhalarında geliştirmek, yenilemek ve hep yeniden halk etmektir.

Kur'an'da Kehf suresi görünüşe gelmeyi bütün açılardan betimlediği için özellikle bir çalışma konusudur. Tinde görünüşe gelmek ve doğada görünüş bulanlar da mertebelerine göre ne için gerçekleştikleri açısından ifade edilirken anlamlı kılınır. İlgili arkadaşların özellikle bu konu adına Kehf suresini çalışmalarında yarar vardır. Çünkü görünüşe gelmek, mertebeleri gereği Kehf suresinde betimlenmiştir.

Eshabı Kehf ile öznel ve irade belirimleri olan idealarla iç dünyada tinde halk edilmek anlamlı kılınır. İki bahçe sahibi ile de idealarla yönelmişlikte değer edinilenlerle tinde yaratım ve bu bağlamda karşıtı ile görünüşe gelmek anlamlı kılınır. Erekten bakan Hızır ve nedenlerden bakan Musa ile de hem doğan nesnelerinin hem de Hızır'ın eylemleri sonucunda Musa geçmişi ile yüzleşmekte iken Hızır'da kendini ve bilgisini davranışlarında dışlaştırmaktadır. Bu hikâyede her iki kahramanın iç dünyasında olanların nesneler dünyası üzerinden ayna tutularak görünüşe taşındığı anlamlı kılınır. Zülkârneyn hikâyesinde de dilde, dış dünya nesnelerinde ve hâlde –duygularda- insanın nedene ve ereğe bağlı olarak karşılaşılan durumlar karşısında talep ve ihtiyaca göre özgün biçimde ürün verirken tinde yaratıldığına dikkat çekilir… Ve her nesnesi olan ile kendini gerçekleştirirken, kendine -aslına yol bulunduğu, ayrıca tinde gelişim süreci anlamlı kılınır. Bu açıdan suredeki hikâyeler bir önceki hikâyenin devamı olarak görülür.

Böyle olsa da suredeki her hikâye, bir önceki hikâyenin aşılmış durumlarını da kendinde barındırır. Her aşılmışlıkta ise bir önceki hikâyede anlamlı kılınan karşıt veya çift belirimlerin ilkesine bağlı olarak ilişkide nasıl aşılması gerektiği de ifade edilir. Eshabı Kehf ile hak-batıl görünüşlerinden hak olanın süreçte kendini batıl üzerinden gerçekleştirdiği ve hak olanın süreç sonunda galip geldiği anlamlı kılınır. İki bahçe sahibi birbirlerine hak-batıl veçheleriyle ayna iken deneyim sonucunda ortak değer edinilmesi ile nesnelliğe aşkın tinde hangi değerlere göre yaşanması gerektiği anlamlı kılınır.

Hızır ve Musa hikâyesinde ise neden ve erek ilişkisinde ussal olanı ve değerde görünmesi gerekeni görmek –idrak etmek- için aceleci olmamak gerektiği, hikmetin –gerçeğin sonuçta görünüşe geleceği anlamlı kılınır. Sükût öğrenmeni ilk dersidir. Her olay ve olgunun hikmetini görmek dilersek evvele geçmişe ait

nedenleri -değerleri geride tutmak gerekir… Ki bizim için yeni olanı ilkesine bağlı olarak hakkı ile ön yargısız olarak değerlendirebilelim, hikmetine sonuçta tanık olabilelim. Bu hikâye ilişkilerde ortak dil edinmenin ne kadar önemli olduğunu da görmek adına önemlidir. Bu sure birçok anlam zenginliğini kendinde barındırırken sadece bu bağlamda sınırlı da değildir.

Zülkârneyn hikâyesi ile de ortak dil, ortak duygu ve ortak üretim ile sorunların aşılırken, insanın koşullar karşısında talep ve ihtiyaçlara göre tinde kendisini canlı tutarken hep yenilediği anlamlı kılınır. Mesela Hızır da kendini gerçekleştirmek ereğe bağlı olarak ferdi iken Zülkârneyn'de nedenleri de kendine katmış olarak erekte olması gerekene hizmet ettikleri vardığı görülür. Bu da surede ince ve şık bir ayrıntıdır… Böyle olsa da Musa ile talep edenin de talep ettiğine yönelik olması gerekenleri ön koşul olarak kabul ederken tutarlı –sabırlı olması gerektiği de anlamlı kılınır. Bu nokta da sadece Hızır'ı mesul görmek haksızlık olur.

Kur'an'da Âdem, Havva hikâyesi de doğa zemininde birbirinden yaratım olarak erkek ve kadın çiftinin (zıt değil) dışlaşmasında birbirlerini tamamlamaları anlamlı kılınır… Ve ortak dil, ortak duygu, ortak ürünleri üzerinden insanın insan ile olan ilişkilerinde insan -eli- ile tinde halk edildiği/ edileceği de anlamlı kılınır.

Kur'an tinde görünüşün mertebelerini ifadesinde toparladığı için, önemli bir kaynaktır.Seyri seferde miraç ve ciraç seyirleri de iç dünyada ve dış dünyada karşılaşılanlar üzerinden Allah'a kendini görünüşe taşıdığı mertebelere aşkın olarak tanık olma seyridir. Bu seyirde insan kendine dışsal her bulduğunu kendinde de bulur. Sonuçta da Allah'ta kendini bulur.

İMAN:

İman Allah'a görünüş biçimlerinde –veçhelerinde, sıfat belirimlerinde, duygusunda yaşananda tanık olmanın koşuludur. İman var ise eğer kuluna Allah görünür. İman yok ise Cenabı Allah'a tanıklıktan bahsedemeyiz. İman, imanı gaybi ve imanı şuhudi olmak üzere iki mertebede gerçekleşir.

İman emin olmak anlamını taşır ki insan kalben emin olmadığını aklen bilse de değerinde yaşamına taşıyamaz. Bu sebepten dolayı İslam'da iman değerinde/ duygusunda Allah'ı bilmenin ön koşuldur. Görünüşe taşınmanın kalbi gereğidir. İman Allah'ı yalanlamadığımız, varoluşumuzda dolayımsız –direk bulduğumuz ruhsal bakışımımızdır. İman bilince değil, ruha iner; kalpte etkisi olan eminlik duygusunda yaşanır. O'nu kalbi kılan iç dünyanın öznel belirimi olmasıdır. İman dışarıda değil, insanın özünde –ruhunda bulacağı, kalbinde yaşadığıdır.

İman, insanın potansiyelinde gizil duran Allah'ın idealde/ erekte belirimine sebep ilkesi olarak kendinde olanın dışlaşmasının aracısı olması ile insanı Allah'a yaşadıkları üzeri yakin kılan melekesidir. İman ile insan Allah'a sıfat, esma, ayet belirimlerine göre yakin gelirken, iman edenin kulluk perdesi belirimi sebebiyle öz varlığına örtülü kalmasına da sebeptir… Şahısta aynılık ve mutlak şahsın ahad olması hakikati sebebiyle ve öze kendi dışında tanık olunamamasından dolayı ikilikte gerçekleşir. Bunlardan dolayı iman, muhabbetullahın gereği olsa da hileyi rabbaniden ibarettir.

Allah'ın varlığına iman kati olduğunda, kesinkes vardır ve öyledir anlamında O'nun varlığından yana eminliği ifade eder. Böyle olsa da iman, Allah katında meşru olmayan –kabul görmeyen ve meşru olan –kabul gören yaşanılanlara göre artan ve eksilen bir duyguya haizdir. Bunun haricinde de Allah'a varlığı itibarı ile iman tam iken gelecek belirimine göre işlerinde kendisine güvenmek olarak imandan yana sıkıntıya düşebiliriz. İman, Allah'a işlerinde de güvenmeyi önceler… Ama insan olarak geleceğe belirsiz bakarken, Allah'a işlerinde iman etmekten yana şüpheye düşülür. Bu imanın eksikliğinden olsa da önemli olan böylesi durumda şüpheye düşüldüğünde insanın kendi işini kendi görmesidir. Bu durumda işini gören insan için Rabbini, emeği üzerinden edimlerinde yaşaması gerçekleşir. Bu her ne kadar önemli olsa da işlerinde Allah'a iman etmek –güvenmek de imanda öncelenmesi gerekendir.

Hazreti Ali, "yakinen Allah'ı görsem de imanımda artma eksilme olmaz" derken Allah'a varlığı itibarı ile imanı kast etmiş bulunur… Ama iman, duyguların durum ve koşullara göre farklı tonlarda yaşanması sebebiyle, duyguya haiz niteliğinden

dolayı artar, eksilir veya yitirilebilinir. Bu da hadisi şeriflerde ve ayetlerde sabittir. Hazreti Ali'nin meşhur sözü ile imanda kesinliğin olması gerektiğini anlamış oluruz. İnsan, işlerinden, ihtiyaçlarından, zorda kaldığı durumlardan vb. dolayı imandan yana zaafa düştüğünde ve Allah'a işlerinde de güvenmemeye başladığında, O'nun varlığına imanı da yitirme riskini de edinmiş olur.

İman ise dinde, riske atılmayacak kadar önemlidir. İmanı olmayanın dini olmaz. İmanı doğrultusunda fedakâr olmayan da dinini hakkı ile yaşayamaz. Bu bağlamda fedakârlık iman ister ve Allah'a, işlerinin sonucunda da güvenmeyi –iman etmeyi de gerekli kılar. Allah'a işlerinde tam iman etmeyen –güvenmeyen, nefsi emmaresi ve biyolojik sebep-gerekçeleri sebebiyle doğan korkular nedeni ile fedakâr olmakta zorlanır. Zor olan ise aşılması gereken olarak insanın önünde dururken, Allah'a iman, muhabbet ve güven nefsi emmareye zor geleni aşmak için gerekli olandır. Dinde iman gerekli olandır, fedakârlık ise istenendir.

Zaten us ile nesnelliğe bakarken, iman ettiklerimiz (emin olduklarımız) ile değerler ediniriz. Değerler edindiklerimiz –inanç alanını belirli kılması- üzerinden de hayâ duygusunu buluruz. Us, iman, hayâ vb. imkân olarak hep bulunanları; edim-üretim, anlam-değer bağıntısında insani ilişkiler sürecinde zorunlu olarak açık ederiz. Değer edindiklerimize olan iman ile de algı önceliği bulur ve değer yargılarında bulunuruz. Değer edinilenler ise fedakâr olmaya insanı zorlarlar. Her insani ilişki, fedakâr olmayı zorunlu kılar. Hukuk, cebrenfedakârlığı zorunlu kılar ama iman, rıza ile fedakâr olmaya neden olur.

İman, irade edilenin, sözün anlamına bağlı olarak gerçekliği olanın gerçekleşmesinin de duygusu olarak olması gerekendir. Gerçekleşecek olan, gerçekleşeceğinden emin olarak gerçekleşeceğine iman edilmekte ise gerçekleşmesi kaçınılmazdır. Ola ki imanın sonunda şüphe olmasın. İnandığını –iman ettiğini gerçek olarak gören insan için, inandığını –iman ettiğini- gerçekleştirmek/ gerçek kılmak, istenendir.

İman sadece Allah'a görünüş belirimlerinde tanık olmak için değil, iman edilen –varoluşundan emin kılan- her hangi bir duruma değer beliriminde görünüşüne de tanık olmanın gereğidir. İman edilmeyene, gerçek olsa da tanık olunmayabilinir. Gerçekliği olmayana da iman edildiğinde gerçek olarak kabul edilebilinir ve ona göre de yaşanılabilinir. Emin olduklarımız iman ettiklerimiz olarak bulduklarımızdır. İman ile emin olduklarımıza da değer algısı ile bakışımda bulunuruz. Emin olunmayana değer niteliği ile bakılması söz konusu değildir. Emin kılınana değer algısı oluşturulduğu belirime göre de tanık olunur.

İman değerler dünyasının kapısını aralar. İman ettiklerimiz (emin olduklarımız) ile de değer belirimlerine göre gerçeklik idraki buluruz… Ve bu doğrultuda da dünya görüşü ediniriz/ edinmeye başlarız. Ussallığa bağlı olarak şüphe ve olacağa dair güvensizlik imanı (eminliği) bozabilir. Şüphe, yeni iman edileceklere kapı aralarken, şüphe edilene karşı dikkat etmeyi ve sorgulamayı da beraberinde getirir. Güvensizlik ise ilişkilerde uyumsuzluğa ve sonuç vermeyecek ilişkilere neden olabilir. İman edinilene de duyarsız kılar.

Şüphe 'ya değilse'yi içerir. 'Böyledir' ifadesinin anlamını içeren sanılar ile örülmüş dogmadan kurtuluşun ve doğru, hak olanı ararken de düşüncede gelişimi önceler. Böyle olsa da hak olana iman etmek gibi değildir… Rahatsız edici bir duyguya haizdir… Belirsizliği de beraberinde getirirken doğanın çıkmaz sokağına daldırır… Varoluşu tinde değil de görüngüler dünyasının uzantısı olarak anlamlı kılmaya yönlendirir. Bilimde pozitivizm de en son durağı olur. İman ise varlıksal olup kendilikten ve duyusal algıdan şüphe etmemekten başlar ve tinde yaratımın önceleyeni olarak özgüven duygusuna neden olur. İradenin gerçekleşmesi ve bilgisi edinilenden sonuçlar alınması ile de özgüven duygusunda yaşanılandır. Yasalar ile doğada gerçekleşenler, ilkeler ile tinde –öznellikte/ maneviyatta- gerçekleşenler, varoluşun olması gerekenleri olarak cebren emin kılındıklarımızdır. Yasalar zemininde ilkeler ile insan, kendiliğinin asli olan varlığına –Allah'a, tanrısallığa- melekeleri ile yol tutar… Tanrısallığı ise edim ve ürettiklerinde, doğaya hâkim kılındığı ölçüde bulur. Böyle olsa da Allah'ı yaşadığının bilincinde olmayandır… Kendine gaybtır.

Şüphe, hak olana karşı vesvese olmakta ise ikilemde -çelişkide bırakması sebebiyle sonucu hüsran olabilir… İman da belli çizgilerde düşünmeye, öğrenmeye katı kurallar ile engel ise insanlığın hak ve hakikat yürüyüşüne engel olabilir. İman, her türlü gerçek olan bilgiye duyarlılık ve gerçek olana göre yaşanması içindir. Şüphe ise düşünce dinamiğini canlı tutmak ve yeni fikirler –önermeler- ile düşünmeye yeni nedenler üretirken düşüncede gelişimin ve gerçek olana tanık olmanın anlayışını oluşturmak içindir. Şüphe ve belirsizlik rahatsız edici olduğu içindir ki rahatsızlıktan kurtulmak için düşünmek -ve olması gerekeni yapmak, eylemde bulunmak- insanın en yetkin imkânıdır.

Yukarıda ifade edilen nedenlerden dolayı dinde Allah'a iman etmek öncelikli olarak aranırken, imanda kati olmak beklenendir. Kati iman ile Allah'a tanık olmak gerçekleşebilir… Ve yaşanan her türlü olay ve olgu karşısında karakter bütünlüğü korunurken iman ile kazanılan değerler dünyasında sarsılmaz bir biçimde yaşanılır.Şüphenin araladığı cehennem kapısından, imanın araladığı cennetin

kapısına varılır. Aranan ise selamettir… Ve iman Allah ve hak olan ile selametin bulunmasına nedendir. Çünkü İman değerler dünyasına geçişe neden iken mutlak ve gerçek olanın değer edinilmesinin sonucunda –Allah'tan olması sebebiyle- her şeye duyarlı olmayı da öncelikli kılar. Duyarlılık ise selamete ve saadete açılan kapı gibidir. Öteki ile edinilen ortak değerler ile insan güven edinirken, değerlerinden dolayı duyarlı oluşuyla da birbirine kapı aralar… Ve iman ile yürünen cennet, öteki ile edinilen olarakbulunur.

Rivayet olur ki Hazreti Allah Âdemi halk ettiğinde sormuş: "ya Âdem; aklı mı, imanı mı, hayâyı mı önce istersin?" Âdem, aklı istediğini söyler. Hazreti Allah da "ya iman akıl ile berabersin, ya hayâ iman ile berabersin" der. Aslında bu rivayet ile anlamlı kılınmak istenen; akıl ile bulunandan emin olunacağıdır... Emin olunanlar üzerinden değerler edinileceğidir… Ve değer olanlar üzerinden hayâ ederek ahlak sınırları edinileceğidir. Hayâ ile de yaşamımızı etik düzeyde öteki ile biçimleriz.

Soruda Âdem'e verilmek istenen, Âdem'de olmayan değil, imkân olarak Âdem'de olanlardan hangisinin yaşamsal olarak önceleneceğidir. Varlıksal olarak da her âdemde –insanda- görülen o ki akıl, iman ve hayâ varoluş sürecinde bulduklarıdır.

DUYULAR:

Duyular Allah'ın sıfatlarına bağlı olarak yaşadığımız, neden olanın kendinde saklı bilgisinin deşifre edildiği araçlardır. Duyular, melekeler olarak özneldirler, dirimseldirler… Ve insana dışsal duranın tinsel alana taşınmasının ilk evresidirler. Duyular, nedensel olanı nesnel kılmanın da ilk evresidirler… Öznelliğe dışsal nesnel olanı yüklemlerine bağlı olarak öznel kılmanın gereğidirler. Öznelliğe bağlı duyusal okuma nesnelliğe aşkın bakışım verir. Kokusu alınan kokusu alındığı değerde, tatı alınan tadı alındığı değerde vb. görülür/ algılanır.

Duyu nesnesi duyular ile hissedildiğinde gerçekliği olduğu gibi yaşanır. Duyu nesnesi ile hissedilen, haz olarak tinsel kılındığında insanı dışa dönük olarak da kendini nesnellik içinde bulmaya taşır. İnsan duyuları ile nesnel olanda kendini bulması sebebiyle bedene ait olarak kendilik bilinci geliştirir. Böylece insan duyuları ile kendini de tinde üretmenin ilk evresinde bulunur.

Duyular ile gerçekleşen ise nesnel olan ile bağlantı kurarken, nesnel olanı kendiliğe taşımanın ilk evresinde öz kendiliğe de örtünmektir. Böyle olsa da duyular ile nesnel olan ayrıştırılır ve bu doğrultuda da ya kabul görür ya ret edilir. Duyular istence bağlı olarak belirli kılındığında yaşamdan, yaşanılan nesnellikten de keyif almanın gereğidirler. Zaten duyular ile istence bağlı olarak nesnel olanın değer nitelemesinde tinde yeniden üretildiğini görürüz. Duyular ile görünüşe taşınan ise nesnel olanın özünde olana geri taşınmasıdır. Duyular ile nesnel olanın özünü göremesek de özünde olanı açık etmesinin zeminini elde ederiz.

Duyular doğanın erki karşısında gerçekliği, kendimize dışsal nesnel alanda bulmamızın araçlarıdır. Böyle olsa da öznel gerçekliğe de örtünmemize neden ilk öznel –meleke belirimlerimizdir. Duyular ile nesnelliğe aidiyetten, tinselliğe aidiyete doğru insan, kendini nesnel olan üzerinden gerçekleştirmenin de zeminini elde eder. Duyular ile Allah'a hep yakinizdir. Duyularda hissiyat, görme, duyma, dolayımsız bilme –sezgi-, haz alma vb. durumlarda, sıfatlarının dirimselliğinde insana acı veya keyfiyet veren Allah'tır. Ruh duyular aracılığı ile kendinde olan sıfatları gerçekleştirme olanağı bulur. Beş duyuya ek olarak dolayımsız bilme yetimiz olan sezgiyi de bilmekte yarar vardır. Duyular üzerinden, dışsal olanın nesnelliğinin bilgisini sezgi de dolayımsız olarak direk tecrübe ile biliriz. Ve duyular ile yaratılan yaşananların gerçekliğine inanmayı cebren –yasa ve ilkeler üzeri zorunlu kılınmaları üzerinden buluruz.

Duyular aracılığı ile insana rızk –manen ve madden gıda- olan, hem duyulara döner hem de Allah'ın sıfatlarına, esma tavırlarına da dönmüş olması ile nesnel olana

aşkın tinde yaşamanın kapısı da aralanmış olur. İnsan duyuları ile sebep-gerekçeleri doğrultusunda yönelmişliklerde bulunurken, yönelmişliğinde duyuları ile ayrıştırıcı olsa da yalın duyusallıkta yaşadığı ortam ile bütünlükte olarak kendini bulur. Her yönelmişlik yalın bütünlükten insanı ötelemiş olarak duyu nesnesi üzerinden ruhun, nesnelliğe olan yabancılığını gidermesi adına önemlidir.

Ruh özne olduğundan, doğaya ait nesnelliğe yabacıdır; nesnelliği yadsır ve garipser. Yabancılığının ilk evresini duyular ile bulsa dayabancılığının ilk evresinide duyuları ile aşar. Daha sonra ise kendi için kıldığı, değer edindikleri ile anlamlı kılma üzerinden yabancılığı tamamı ile aşar. Nedensel olanı kendi için kılarken nesnel olan üzerinden de kendini gerçekleştirmenin tecrübelerini edinme yoluna girmiş olur. Ruhun, doğaya ait nesnel olanı garipsemesi nesnel olana ait olmayışından kaynaklanır. Sonradan olan -doğaya ait bedensellik, kendini gerçekleştirene kadar misafiri olarak bulduğudur. Duyular ile dış dünya diye algıladığına tanık olur.

Duyular zihin melekesi üzerinden kendiliğe dışsal olanı ölçülendirerek yaşam alanı, –mekânsallık edinmenin önceleyeni değildir ama- mekânsallık idraki edinmenin gerçeğidir. Duyular ile zaman idrakinde bulunulmaz… Ama zamana bağlı olarak yönelmişliklerde bulunurken duyu sahibi zamansal kılınır. Zaman ussal belirimler ve belirlemeler üzerinden görünüş bulur.

Duyular, ruhun imkânlarını direk olarak deneyimlemesi ve beden üzerinden görünüşe taşınmasıdır. Her duyusal olarak görünüşe taşınan, yaşanan ne ise nurun potansiyel sıfatlarına bağlı olarak gerçekleştirmesinin dışında başka bir şey değildir. Ruh nurda yaşantısal olanı kendinde -öznellikte tecrübe eder. Göz görmez, nur ile görürüz; kulak duymaz, nur ile duyarız vb. Bunu da bilmekte yarar vardır.

Duyularda nefsi emmare de hak sahibi olarak yönelmişliklerde bulunulmasına sebeptir. Bundan dolayı, her yönelmişlikte hangi duygu ve niyet üzeri olunduğuna dikkat etmek gerekir. Örnek: Kurnazlık nefsi emmarenin hâllerindendir ki kendinde kendi için kılacağına doğru gizli bir sevinç taşır. Ruhta ise rahmet söz konusu olduğu içindir ki rahmet edildikçe mutmainlik ve yaşam sevinci gönlü kaplar.

Duyular ve duyular dâhilinde diğer melekeleri ile insana, kendini dirimsellikte gerçekleştirmenin zemini verilmiştir. Her melekede dolayımsız olarak -zorun olunması sebebiyle- Allah, sıfatları veya esma tavırlarının duygusunda istidada bağlı olarak yaşanılandır. Duyular nesnelliğe bağlı edinilen sıfatlar olmaktan öte, nura bağlı edinilen ve nesnesi üzerinden yaşanan öznel belirimlerdir. İnsan için

tikel –cüzi oldukları kadar, evrensel sıfat beliriminde tanrısallığın deneyimlendiği ve tanrısallığa kapı aralayan ilk evre,şâhısaait yetilerdir.

Duyular, doğada nesnel olgusal olana tanık olmanın gereğidir. Doğada yaşam, duyular ile yön bulur ve biçim kazanmaya doğru evrilir. Beş duyuya bağlı olarak gelişen sezgi ise bir duyu olarak görünüş bulur… Ve sezgi ile doğaya karşı insan, dikkatli olmayı, duyarlı olmayı ruhunda bulur. Duyular ile dışa yönelmişlikte seyir eden insan sezgi duyusu ile hem dışa dönüklüğe hem de içe dönüklüğe yön bulunabilecek bir makas elde edilmiş olunur. Çünkü sezgi, yönelmişlikler sonucunda gerçekleşen duygulanımlara göre içe dönük veya dışa dönük olmaya neden olabilir. İradeye bağlı olarak da dışa dönük kılabilir. Sezgi, öznel düzeyde tanıklığın gereğidir.

Duyular ve melekeler her ne kadar ayrıştırıcı olsa da bulunulan ortam veya mertebeler ile bütünlük bulunmasını sağlar. Her durumda duyu ve melekeler ile öznel olarak bütünlük korunurken, dışa dönük veya içe dönük olarak ilişkilerde bütünlük de edinilmiş olunur.

Duyu organlarından olan göz, dışa açılan penceredir; kulak, anlam ve değerlere açılan kapıdır; burun, doğadan nefeslenme bilmenin uzantısıdır; dil, doğayı tine taşımanın anahtarıdır; deri ve tüyler, çevrede olanları hissetmenin gereğidir. Göz, usa, idrake ve zekâya; kulak, yaşam ve biçimlenişine; burun, ilişkilerde kişilik belirimine; dil, lisana, lisan ile edinile gönüle; deri güzelliğe, gizilliğe ve örtülü olmaya ayrıca deri ve tüylerin bütünü ise duygusal ve sezgisel duyarlılığa da anlam içeriğinde işaret ederler.

Doğa ile tanışmak ve bütünlenmek duyular ile gerçekleşir. Her doğan, duyuları kadarı ile bulunduğu ortamı okurken, idrakini edindikleri ile bilinçlenir. Bilinçlendiği ölçüde kendini ifade etmenin dilini edinme sürecinde bulunurken, tinde halk edilmenin zeminini de edinmiş olur. Duyular, nesneleri üzerinden sağlıklı bir bilinç edinmenin ön ayağıdır. Bilinç ise üç zamanlı olarak sibernetik döngüde edinilen bilgi verileri sonucunda irade ile belirli kılınan sonuca göre nedenlerin belirlendiği yapısallıkta işlevsel olandır. İrade belirimi üzerinden de kendini ifade etmek bilinçli olanın zorunluluğu olmuştur. Özellikle Rahman süresinde “Rahman kuranı (okumayı) belletti, insanı halk etti, beyanı belletti” ifadesinde de bu süreç dile getirilir.

İRADE; İMKÂNLARIN -POTANSİYELLERİN GERÇEKLEŞMESİ ERKİ:

Öznenin;sezgisel, duygusal ve ussal yönelmişliklerine bağlı olarak görülen, bilinçli olduğunun farkındalığını gösteren melekesine irade denir. İrade, öznelliğin bütün belirimlerinin kendinde bütünlendiği özne olmanın dışa vurumudur.

İçerde güdüler, dürtüler, hazlar, sezgiler, duygular ve düşünceler vb. melekeler üzerinden farklı bilinç alanlarında yönelmişlikler bulmamız iradenin dolayımsız belirimidir. İrade, içerde anlamın gerçekliği ile buluştuğunda fikir ve niyet sürecinde, öznenin kendinde gerçek olanın gerçekleştirilmesinin gereği olarak belirir. Kendinden önceki süreçte bilinçte olanların tamamını toparlar ve bilinçte bütünlüğün korunması olarak da görülür.

Böyle olsa da irade; yönelmişliklerde, tutum ve davranışlarda amaçsallığa bağlı olarak öznenin bilinçli olduğu belirimi olması ile beraber görünüş bulur. Dolayımlı olarak da dışa dönük kılan belirimlere göre duyular ile algı önceliği tanınana, duygular ile eyleme doğru taşınmasına sebeptir. Düşüncede yargı da bulunma, fikir edinmek ve sonuçta da seçimlerde bulunmak, irade erkinin sonucunda gerçekleşir.

İrade, öznenin kendinde bulunan öznellik erkini –dirimselliğini ve şuursallığını-, dolayımlı veya dolayımsız olarak dışa dönük dışlaşması ile açık etmesidir. Bu bağlamda özde gerçek –imkân olarak bulunan her idea –ilke (sıfat ve efal esmalar dâhil), iradenin biçim aldığı gerçekler olarak eylemde gerçekleşmek durumundadır –öznenin kendini gerçekleştirmesidir-.

Özne kendinde şuurlu iken anlam ve irade ile yaratım nesnesi üzerinden bilinçli olmayı bulur. İrade, nesnesi üzerinden özneyi dışa dönük kılarak gerçekleşse de öznenin kendinde, yönelimlerde, yargılarda, seçimlerde -niyetlerde vb. bulunurken gücüne bağlı olarak kendiliğini dolayımsız olarak deneyimlemesidir –gerçekleştirmesidir... İmkânda bulduğunu dışlaştırmasına nedendir.

İrade öznede uykudadır; potansiyellerini açık etmenin nesnelerini buldukça, uyanır ve ideal edinilen değer belirimlerine göre yön bulmuş olarak biçim kazanmaya başlar. Özden hareket ile başlasa da nesnel olanı özne kendi için kılarken irade; tavırlarda –tutum ve davranışlarda- öznel belirim olan karakter ve kişiliklerde farklı açılardan kendiliğine tanık eder.

İmkân olarak içerde -potansiyelde gizli duran, gerçekleşme gücü -yönelimi olarak iradeyi bulur. Gerçekleştiğinde ise irade, sonuçta öznenin amaca bağlı eylemi

üzerinden imkânlarını gerçekleştirmesinin ve kendini görünüşe taşımasının zorunlu olanıdır.

Böyle olsa da irade, sınırları belirsiz olan bir erktir. Bu nedenledoğada yasa, tinde ilkeler ile zorunlu ve gerekli olanlara bağlı olarak sınırları belirgin olmasıyla evrenselinde gerçek olana göre biçim kazanması, varoluşun da gerekenidir. İradede sınırsızlık, varoluşta ki değişkenliğe neden iken kararsızlık nedeni ile bilinçli olarak sürekli olan bir varoluştan bahsedilemez. İrade öncelenenleri –imkânlar olarak beliren ilkeler ile sınırlanırken, ilkelerin değer belirimlerinde biçim kazanır. Her değer belirimi ise iradenin meşru alanlarını gösterir…Değer olarak ideal alınana göre de irade yön bulur. Bu da imkânda olanın idealde belirene göre sürekli bir biçimde gerçekleştirilmesinin gereğidir. Bu nedenle olsa gerek ki Hazreti Allah; "rahmeti kendime farz kıldım" demektedir.

Bu durumda özne için ahlak kaçınılmaz olur. Öncelenenlerine bağlı olarak izlek edinilmesi yaşamsal olarak ahlakı açık ederken, kendini sınırladıkları ile terbiye etmesi anlamına da gelir. Bu bağlamda Allah nefsinden yana izzet sahibi olduğunu da belirtir. Muizz esmasını bu bağlamda da görmek gerekir. Zaten yukarıdaki ayette buna delildir.

Böyle olsa da irade, ilkelerde biçim kazanırken evrenseller olarak, varoluşun imkânlarda yaşanmasının gereğidir… Mevcudatın varoluşunun da gereği olarak zorunlu olan öznel erktir. İrade olmaz ise nedene bağlı anlamlar, amaca bağlı olarak değerde görünemezler. İrade değer belirimine sebep olan öznel yetidir. Bu nedenle yaşam ve yaşam nesneleri anlamlı kılınmaktan öte oldukları içindir ki ruhsuz –anlamsız boş nedenler olarak görülürler. İrade boş nedenden kurtulmanın; amaca, ideal edinilene bağlı olarak da nesnelliğe aşkın değerlerde görebilmenin, böylece yaşama, yaşananlara duygusunda ve değerinde anlam katabilmenin de gereğidir.

Her anlam ve duygu iradede bütünlüğünü bulur… Ve varoluş kararsızlıkta değil, anlam ve duygunun isteklendirmesi üzeri yaşanır. İrade edilenler ile de yaşam –varoluş, irade ile değerli kılınanların alanında kendini gerçekleştirmenin anlamını bulur. Nedenler, öncelenenler irade ile amaç edinildiğinde öznenin izleği iken anlam kazanırlar. Kendiliğinde anlamlı olan, değer aldığı ile anlamlı kılınmış olarak duygusunda anlam katılan olur. Varoluşun, anlam-değer ve duygusunda gerçekliğini bulması da böylece kazanılmış olunur.

Böyledir! Ve irade; idealar ile öznellik zeminde biçim aldığında, bütün yönelmişlikler de idealardan hareket ile özden itibaren gerçekleşir. İnsan, idealar

ile harekete bulunurken, tutum ve davranışlara sevk olunurken, Allah'ın iradesi de evrensel belirimi ile üzerinde gerçekleşmektedir. Bu diğer canlıların da gerçeğidir.

Bu durumda iken imkânlarını gerçekleştireceği nesnelerine sahip ve malik olmak, sonuçta da iktidar bulmak sürecinde insan kendini bulur. Önemli olan ise kendi için kılmaktan öte, evrenselleri öteki ile yaşadığının bilincinde olarak ötekinin de varoluşunun haklarını fedakârlık ile gözetebilmektir. Böylece irade, evrenselinde aldığı biçimsellikte terbiye bulmuş olarak imkânları meşru alanda –öteki ile belirli olan sınırlarda- gerçekleştirmenin gereği ile varoluşta kararlılık ve ortak alanda sürdürebilinir bir yaşamın önceleyeni olur. Bu da ötekini benimsemek, yakin bulmak, bağ kurmak veya barışmak ile mümkündür. Zaten öteki ile ortak amaçta bulunduğumuzda barışı –belirli olan ortak iradeyi- buluruz.

Böyledir! Ama ortak olunmayan aynı amaçsallıkta –iradede tersleşmelerde-, bazen olur ki çatışkıyı buluruz. Çatışkı amaç belirimlerinde iradelerin tersleşmesidir. Bu da diyalektiğin gereği olarak insanın tininde durağan değil de imkânlarına bağlı olarak kendini gerçekleştirmesinin, ilerlemesinin gereği olarak önünde bulduğudur. Evrenselinden bakıldığında çatışkı, tartışma, rekabet vb. düzeylerde öznelliğe bağlı olarak gerçekleşen diyalektik; hak –gerçek olanın açık olması ve batıl olanın zayi olması için olsa da imkânlarında insanın kendini gerçekleştirmesinin zorlaması olarak rahmetin görünmesinin gereğidir.

Bu durumda irade hukukun tesis edilmesini de zorunlu kılar. Hukuk, iradeye bağlı olarak hak -gerçekten yana imkân olarak sonradan hak edilmiş olan- taleplerinin gerçekleşmesinin, ilkelerin gereklilikler düzeyinde gerçek olduğunun kanıtı olarak görünüş bulur.

İrade hukuk ile meşru alanlarını bulduğunda, öznenin imkânlarına bağlı olarak kendini gerçekleştirmesinin -özgürlüğünün öncelendiği sıfat olarak görünüş bulur. Kendini gerçekleştirmek, elbette ki irade belirimidir… İdeal olarak edinilen değer belirimlerine göre iradenin yön bulması özgürlüğü insan tininde görünüşüne nedendir… Ama nefsi emmareye göre mi Allah'a göre mi ideal olan edinilmelidir; sorunsalı vardır. Kendilik gerçekleştirilecek ise irade sonucunda yapılacak eylemlerin sonuçlarına da dikkat etmek gerekir. Eylem iradenin görünüşüdür. Etkileri sonucunda karşılaşılacaklar öngörülmediğin de istenmeyenler ile karşı karşıya kalınabilinir.

Bu bağlamda özneye irade bağlamında mesuliyet yüklemek, mensubiyetlere göre iradenin yön bulması/ biçim almasını sağlamak, aidiyet duygusu ile de nelerin hakkı gereği yaşaması gerektiğin idrakini edinmek olması gerekendir. İradede

önemli olan; iktidar olmaktan öte, kendini hak-had belirimlerine göre hakkı gereği gerçekleştirmek olmalıdır… Ötesi, cehennemi davet etmek olur. Sınırsızca irade ettiklerini gerçekleştirmek, ötekinin hukuku ile sınırlandırılmalıdır. Aidiyetler, sorumluluklar, mensubiyetler ve sonuçta ceza; neye göre yaşanması gerektiğinin belirimi iken, sınırsızca irade ederken kendini gerçekleştirenin, kendini yalnızlıkta tüketmemesinin de gereği olur.

Yukarıda anlatılanlar ışığında da anlaşılacağı gibi cüzi irade denilenin, İradeyi külliyenin -evrensel iradenin sebep-gerekçelere bağlı olarak görünüşü olduğunu da belirtmekte yarar vardır. Allah'ın iradesi mahlûkatının iradesi üzerinden gerçekleşir. "Ben irade etmeden siz irade edemezsiniz" ayeti de buna delildir.Özgür irade denilen, Allah'ın iradesini ilkesine bağlı olarak gerçekleştirmektir. Böylece öz kendiliği, varsayılan kendiliğe aşkın olarak yaşayabilmektir.

Elbette ki sebep-gerekçeler üzerinden irade edilmektedir. İnsanlar ve cinler; irade ettiklerinden mesul kılınmış olmaları ile edindikleri meşru olan hukuki zeminde kendilerini imkânlarına bağlı olarak gerçekleştirmekten mesul kılınmışlardır. Mesuliyet irade ile içerik kazanır… Ve İradesinden mesul olan akıl sahibi bilinçli olmasının gereği sonucunda mesul kılındığından sorgulanır. Hukuk; devlette, vicdanda ve mahşerde sorgulanmanın hak kılınmasıdır. İradenin ceza ile yön bulması içindir.

Öyle ise gerçekten –hak olandan uzaklaşmak, hukuk ile gerçekliğini gerekliliğinde gösterene doğru yeniden yönelmenin de gereğidir (Tevvab, Afüvv). Bu durumda sebep-gerekçelere göre irade etmeye aşkın sonuçlara –akıbete/ ahrete göre irade ederek yaşanması gerektiği idraki de edinilmiş olunur.Akıbet, iradenin hangi alanlarda gerçekleşmesi gerektiğinin idrakini edinmek için şarttır. Böylece insan iradede de üç zamanlı olarak yaşamayı öğrenmiş olur.

Ümitlerin, irade ile biçimlendiğine tanık olunur. Geleceğe tutunmak irade ile yaşamda yol edinmektir. İrade geçmişin izlerine bağlı olarak gelecek ile biçimlendiğinde gün de olması gerekenin kararında ve nesnesi üzerinden gerçekleştiğinde son bulur. Karar veya yargılar, irade ile güne, üç zamanlı olarak dönmenin gereğidir.

İrade iç dünyada belirirken evvele aittir. Dış dünyada gerçekleşirken ahire -sona bağlıdır. Gerçekleşmesi ise ihtiyaç ve koşullara göre belirecek olan ihtimaller sonucunda kararlılıkta yön bulması ile mümkün olur/ olabilir.

Özellikle dinden amaç edilen, iradenin meşru alanda terbiye edilmesidir. İrade, öznenin kendi için değil de fedakârlıkta öteki için olanlar ile biçim kazandığında, ilkeler erdemler olarak yaşandığında, dinden amaç edilen irade bir yönü ile de ahlak düzeyinde gerçekleşmiş olur.

Bilgi işlevsel olandır. İşlevselliğinin nedenini ise iradede bulur. İrade ise bilgiden beslenirken, görünüş bulurken -bilgi ile biçim kazanırken-, nedene bağlı bulunan anlamın ve nesnesine, değer yükleminde bulunmanın gereği olarakyönelmişliklerde yön bulur. Başlangıçta imkânların görünüşe taşınmasının içgüdüsel –erki olarak- belirimi olan irade, varoluş sürecinde duyular, sezgiler ve duygular sürecinde bağlantı buldukları ile nesnesi üzerinden kendini gerçekleştirmenin gereği olarak seçimlerde bulunmak da görünüş bulur…Eyleme ve üretime sebep olarak nesnesi üzerinden harekette gerçekleşmesi ile sonuçlanır. Sonuçta da değer belirimlerinin de nedeni olarak karakter ve kimlikte sabiteler kazanarak tindebiçim almanın, tinde var olmanın öznel gereği olarak görünür…

Her kültür ve medeniyette üretilen ortak değer edinimleri de iradenin gerçekleşmiş sonuçlarıdır. Ortak değerler ise hem iradede terbiye olmanın gereği hem iradenin meşru alanda yön bulması hem tinden beklenen iradenin gerçekleşmesinin kolaylığının elde edilmesi hem de öteki ile insan olmanın ruhunun elde edilmesi için vb. gereklidir.Hayat öteki ile kolay gelir ve ortak irade, duygular ve bunlar sonucunda edinilen her değer belirimi ile insan yabancısı olmadığı bir dünya kurar. Şahıs olmak, dil, irade, duygular vb. insanı metafizik kılarken, değiştirici ve dönüştürücü olma erkini de kendinde bulmaktır.

İnsan anlam-değer-duygu-irade bağlamında her edim ve üretiminde doğa zemininde doğaya aşkındır… Ve doğal olanı da kendi ile değişime zorlar. İnsanlık tarihi ile görünen o ki doğal olanın kaderi insan tininde yer edinmektir. Bu da doğal olanın içerik-biçim ve madde-mana bağlamlarında değişmesi ve dönüştürülmesi anlamına gelir. Kendi ortamında doğal olanı sökmek, koparmak değil ama insanlık tininde değer ve duygu belirimine göre yerini almak zaten olmakta olandır… Ve insan ile kendisine insan olmanın ruhu üflenen her nesne, kendini insan tininde bulmak zorunda kalır.

İçgüdü ise potansiyel olarak gizilde duran imkânın eminlikte deneyimlenirken gerçekleşmesinde açık olan dolayımsız irade belirimidir. Akılda şüphe etmek vardır; içgüdülerde ise şüpheye yer yoktur. Ama akla –vicdana ve duyguda da korkulara uğradıktan sonra tereddüt etmek, içgüdülerin kaçınılmazı ve sınırlayanıdır. İçgüdüler yaşama tutunmanın ilk evresidir. İçgüdüler ile nesnesi üzerinden imkânların gerçekleştiğine tanık olunur.

Varoluş öznel olarak irade ile öncelenenler doğrultusunda yön bulur. Öznelik-şahıs-, iradeye bağlı olarak öznellik –şahsiyet- edinimi ile tinde görünüş bulur. Tinde ise şahsiyet edinimi ile değerler ediniminde biçim kazanılmış olunur. İçerik ve anlam, içgüdü ve sezgi, duyular ve duygular,algı ve yönelmişlik iradenin belirim zeminleridir.İradeye bağlı edinilen değerler ile de tinsellikte varoluş, insanın kaçınılmazı olur.

Gerçekleşme erki olarak irade ilkeye bağlı sonuçlarda nedenlerin ne için olduğunu açık ederken, nedenler amaçsallıkta iradeye bağlı olarak kendi için kılınırken ne içinde kılınmış olunurlar… Ve insan doğanın sonucu olarak doğayı kendi nedeni için bulurken (insancıl ilke), doğayı amaca bağlı irade belirimleri ile de kendi için kılmaktadır. Bu bağlamda doğa ne içinliğini insanda hem neden hem de amaç beliriminin nesnesi olarak bulur.

İçgüdüler, dürtüler, duyular, sezgiler, duygular ve düşünce sürecinde irade, her mertebede birbiri ile bağıntılı olarak katmanlı ilişki ağında görülür. Katmanlı ilişki ağının gerçekleşmesi ise iradenin öznel gücü olmasından dolayıdır.

İçgüdüler, dürtüler, duyular ve sezgilerde yönelmişlik, duygularda ideal olanın belirimine göre yön bulmak ve düşünce de kararlarda –yargılarda bulunmak sonucunda değer belirimleri doğrultusunda eylemde -edimlerde bulunmak, öznelliğin en yalın belirimi olarak iradeyi açık etmektedir. Eylem, emek ve iradenin onanması varoluşun gereğidir. Ve özgürlüğün başlangıç kıpısıdır.

Önemli olan ise ilkesel –tümel olana göre iradede yaşanılanda tutarlı olmaktır. Bu bağlamda sabır; hem iradenin değerlere göre tavırlarda tutarlı olarak biçimlenmesinin hem de bu doğrultuda karakter edinilene göre kişiliğin gelişiminin de gereğidir. Esma-ül hünsanın sonunda yer alması ise bu bağlamda anlamlıdır. Çünkü ideal olan ilkeler –idealar ve esma, iradedeki tutarlılığın sonucunda görünüş bulur. Bu da Allah'ın ahlak olarak edindiklerini tutarlılığında gerçekleştirdiğini de açık eder.

Tümeller; dilde ilkelerdir, herkes ve her şey içinken evrensellerdir, her biçime içkin potansiyellerdir, irade belirimi olarak yönelmişliğe ve eyleme sebep öznel tin belirimleridir… Ortak değer belirimi olarak da kültüre sebeptirler, karşıtlık belirimi olmaktan öte de tinde tavır çeşitliliğinin çıtalarıdır. Hukuk ile meşru alana taşınırlar… Ve her öznel belirim bu çıtaların zemininde görünüş bulurken, diyalektik üzerinden de gerekli -idealler- oldukları kavrandığında vazgeçilmezlerdir. İrade vazgeçilmezleri olan ilkelere göre biçim ve yön bulur. Her duyguda ilkeler, gerçekleşme iradesinde öznellik belirimi olarak görünüş bulur.

Esma –idea, öznenin iradesinde biçim kazandığında ve duygusunda yaşandığında anlam-değer bağıntısında öznel ve dirimsel düzeyde gerçekliği olandır.

Her düzeyde irade, yaşama yön vermek ve biçim kazandırmanın gereğidir. Bu bağlamda da irade, değer edinmeye ve değerli kılmaya neden olan melekedir. Bu meleke ile nesnel olgusal olana objektif olarak tanık olmak yerine, sübjektif düzeyde tanık olunur. İnsanın metafizik düzeyde varoluşundan dil ne kadar sorumlu ise değer belirimine sebep olan iradede o kadar sorumludur. Nesnel olgusal olanın doğası zemininde nesnel olgusal olana aşkın olarak yaşamayı dil ile olduğu kadar irade ile de buluruz.Yaşamı anlamlı kıldığımız değer belirimleri de irade ile önceledikleriimizdir.

DUYGULAR; YAKİNLİK, TASARRUF ETMEK, TİNE TAŞINMAK, TİNSEL KILINMAK, TİNDE DEĞER BELİRİMİNE GÖRE ANLAMLI KILMAK, TİNDE DUYGUDA GERÇEKLEŞMEK VE YENİDEN ÜRETMEK:

Her duygu nesnesi üzerinden yaşarken, nesnesini içselleştirmenin, iç dünya da bağlantı kurmanın gereği olarak görünüş bulur. Her yönelmişlik, duygusunda –hâlinde- yaşanan ile belirli kılınır.

Duygular; bilgisi deşifre edilenin, bilinçte işlevsel kılınması için de gerekli olandır. Duygular duyulardan farklı olarak nesnesini tanımaktan öte, nesnesi üzerinden ilkenin, özün dirimsel olarak yaşantılandığı öznel belirimlerdir. Ruh, nesnellikte garipsediğini, ilkesine bağlı duygusunda bulduğunda/ yaşadığında garipsemez. Duygusunda yaşanan ile kendilikte –ruhta yaşanandır… Ki ruh duygular üzerinden ilkeleri yaşantılarken, duygular üzerinden insan olma evresine geçer. İlkeler duygularda direk olarak tutum ve davranışlar üzerinden yaşanırken insan olmanın tavırsallığı da elde edilir.

Duygulara sebep kimyasal etkileşimler görülse de duygular da nurda, nurun kendinde oluşturduğu öznel belirimlerdir. Zaten kimyasal olanda önemli olan, açığa çıkan enerjinin hissedilirken duygusunda yaşanmasıdır. Bu nedenle nura bağlı olarak ne gerçekleşmekte ise duygusunda yaşanan olma özelliği taşır.

Duygular kendisinden kaçılamayacak kadar öznel ve özel iken, dış etken olarak görülen nesnelerinden bağımsız iç dünyanın tecrübeleridirler… Ve nesnesinin de nesnel olgusal olmaktan öte, öznel kılınmalarına sebeptirler. Her duygu –yani hâl-, ilkenin dirimsel kılındığı duygusunda yaşandığı içindir ki Allah'a da yakin geldiğimiz/ bulduğumuz ruhsallıkta yaşanırlar. Önemli olan ise duygunun nesnesinde takılı kalmadan, ilkenin yaşandığının idrakinde olarak Allah'ı yaşadığımızın bilincinde olmamızdır. Çünkü duygularda da duyular gibi zorunlu olan yakinlik söz konusu olandır.

Böyledir! Ama melekelerimiz zemininde duyguları yaşarken, duygular nurda yaşandığından –dirimsel etkileri de olandır. Yani her duygu dirimsel olarak hakiki yaşanırken eril olma özelliği ile iş görücü, yönelimlere sebep olucudur… Özellikle de dirimsel enerjinin salınımı sebebiyle de bulaşıcı olandır. Mizaç ve meşrebe bağlı olarak karakter belirimleri edinmek de öncelenen duygular zemininde gerçekleşir.

Böyledir! Ve her duygu hakiki olarak nurda yaşanırken iç dünyaya ait olarak iç dünyayı –mikro evreni de- etkiler. Bu nedenle olsa gerek ki melekelerde hakiki

olarak duygusunda karşılık gören, dış dünya denilende de karşılık gördüğü alanlarda gerçekleşir veya etkileşimlere sebep vererek yönelmişliklere neden olur. Sadece düşünmek veya irade etmek değil, duygusu hissedilen, yaşanan ilke melekelerde hakiki olarak karşılık gördüğünde tasarruf etme yetisi de elde edilir/ edilebilinir. Duygusunda yaşanan ise hakiki olarak ilkesinde kendini gerçekleştirmeye de nedendir.

Duygu –hâl, nesnesi üzerinden dolayımlı olarak yaşanır olsa da iç dünyada özneliğin, imkânlar -potansiyeller dâhilinde dolayımsız olarak tecrübe edilişidir. Duygusunda yaşanan, hakiki olarak ilkenin/ ideanın yaşanmasıdır. Böyle ise eğer duyguların dirimselliğinde şahıs olmanın hakikatine kapı aralanır. Böylece nesnel olana aşkın öznellikte, nesnesine aşkınsal olan tinde yaşam gerçekleşir. Böylece her duygu nesnesi de duygusuna bağlı olarak iç dünya da canlı tutulurken iç dünyada da kendiliğinden bağımsız olarak yerini almış olur. Önemli olan ise duygusu edinilen ile nesnesinin ötekiliğine de aşkın bakışın elde edilmesidir.

Böyledir! Ama neden olduğu duygusunda beğenilmeyen, ayrıştırılan, ayrı tutulan her duygu nesnesi de ötekiliğin belirimine sebeptir. Bu durumda duygu nesnesi belirginlik kazanırken, dikkat edilmesi gereken olarak iç dünyada istenmeyen olarak da görülebilinir. Kimi duygularda gerilen, kimi duygularda rahatlayan, kimi duygularda esnekleşen, kimi duygularda gönlünü açan vb. durumlarda insan, duyguların hakikiliğine bağlı olarak karakter belirimlerinde kendini bulur… Mizaç olarak bulunan duygulanımlarda yönelmişlikler, meşrep gereği olarak bulunan duygulanımlarda ise tutumlarda bulunurken karakterini de açık eder.

Duygu yoğunluğu ve geniş duygu yelpazesine sahip olmak ise duyarlı insan olmaya nedendir. Duyarlı insan ise vicdan sahibi olarak ilkeleri önceleyen olması nedeni ile güzel insandır… Güzelliğini ise Allah kendisine tinde veçheler edinirken, Allah ile vücuda gelmesinde bulur. Bu nedenle olsa gerek ki duyarsız insanın, duygusu az olan insan olduğuna da tanık oluruz… Duyguları öldürdükçe duyarsızlaşmak, insanı öldürmektir.

İnsan duygularda kendini buldukça, duygusunda gerçekleştirdiklerinde edindiği ruhsallıkta kendini inşa edendir. Kendisinde duyguları ile bulduğu ise Allah'ta kendini bulmasından öte değildir. Duygular ilkesine bağlı olarak nesnesi üzerinden gerçekleşirken insanı aşkına taşıyanlardır… Nesnesi üzerinden yaşanırlarken de aşkınsallıkta yaşama nedendirler.

İnsan duygusunda yaşadıkları ve iradesine bağlı olarak amaç belirimine göre nesnel kıldıklarını ilk evresinde kendi için kılar. İdeal edindiğine göre de

nesnesikıldığını idealinde görmek ister. Kendi için idealine taşımaya çalışır/ taşır. Duygusunda yaşadıkları ile de değer kıldığı nesnesi ile bütünlenirken, nesnesini olduğunun dışında ideal kıldığına göre görür, kullanır ve yeni olan ve ideal gördüğü nesne bulana kadar da nesnesini korurken sonuçta tüketir.

Böyledir! Ama insan ilkeleri önceleyen olarak nesnelerini kullanırsa eğer, olması gerekene taşınır… Ve duygusuna bağlı olarak değerinde yaşadığı nesnesini idealine taşıması ile de öznel kıldığı ölçüde insanlaştırır –insan için kılmıştır-…Hem madden hem de manen anlam-değer-duygu-irade bağlamında kendinden kattıkları ile kendi için kıldığına kendisinden ruh katar… Ve artık kendinden ruh kattığı, kendiliği olmaktan öte insan tinine katılmıştır. İnsan kendi nesnesini tin alanına taşıması ile ilahi alana da taşımış olur. Böylece kendi nefsi emmaresinin keyfiyetine aşkın olarak nesnesi ile bağlantı kuracağı duyguyu da kendinde bulur. Nesnesinin özüne de ermeye doğru yol edinir. Öyle ki kendine değerinde taşıdığını duygusunda canlı tutarken özünü de idealine taşır. Belki nesnesinin özü ile tam bir bağlantı kuracak duyarlılığı bulamasa da nesnesini idealinde kendi ile kendi için kılar. Böylece anlam ve değer belirimlerine göre tinde yaratımın da zeminini edinmiş olur.

İnsan da nesnesi olmak amaçlanan değildir. Nesnesi, idealinde/ ideal kıldığında/ ideal olması gerekende vb. yaşaması için iken, nesnesi olanın amaç ediniminde insan, kendine yitik –kendine gayb- kalır. İdeal olanın amaçta görülmesi üzerinden amaçtan uzaklaşıp, uzaklaşmamaya göre insan, ya sapkındır ya da doğru yolda durur. Hakikate göre ise her iki şık, hikmet üzeri –yani gerçekliğin görünmesi için- beliren, hakikatin belirim kıpılarıdır. Hak, batıl üzerinden kendini görünüşe taşır. Melekeleri –özellikle us, dil, irade ve duygu dörtlüsü- ile insan, amaca bağlı nesnel kıldıklarına aşkın kendini tinin dünyasında bulur. İnsan olmak, melekeleri zemininde duygusunda buldukları ile nesnesine aşkın olarak anlam ve değerde tinde halk edilmektir ve yaşamaktır.

Anlam ve değerinde bulunan, ilkesine bağlı olarak duygusunda yaşanandır. Ussal olan içerik duygunda canlı iken ilkesine bağlı duygu karşılığı ile de canlı tutulurken, irade ile buluştuğunda yönelmişliklere sebeptir. İrade sonucunda ise edimlerde, üretimlerde bulunmak ve tavırlar –tutum ve davranışlar- üzerinden kendiliği imkâna göre yaşamak kaçınılmazdır.

Usta değişmezler –kategoriler-, hayal etme yetisi ile beraber irade ve duyguya bağlı olarak nesnel kılındıklarında öznenin tavır belirimlerindeki değişimlerde nedenler olarak gözlemlenirler. Duygusunda yaşanana göre öznel kılınan her değişmez, iradeye bağlı olarak kendi için kılınan olurken, sonuç itibarı ile ne için olunduğuna da taşınmış olarak tavırlarda değişimin zemini olur. Nesnel olgusal

olan ise nedenselliğindeki değişmezler doğrultusunda, insanın kendi için kılmaya başlaması ile de değişimi, iradenin ve duygunun kaçınılmazı olarak bulur. Ne için olunduğunu ise sonuçta tinin gereği olarak insan için olmasında bulur.

Koşul, ihtiyaç, olması gereken vb. durumlara karşısında duygular oynak bir zemindir. Ussal olan ve vicdan ile öteki ile meşru olan hak-had belirimlerine göre yaşanması gerekir. Bu da bilinç dışılığı öteki ile belirli kılar. Ötekinin hukuku ile duygusunda yaşananlar, sağlık bir biçimde gerçekleştiğinde afiyette yaşanırlar. Bastırılanlar ise hak olanda –helal kılınanda- gerçekleştirilmediklerinde, meşru olmayanda gerçekleşmek için insanı zorlarlar.

Bu nedenle dinin özü olan tasavvufta, helal olan meşru alanda insanın terbiyesini öncelenir. İlkeler duygusunda yaşandığından dolayı da meşru olmayandan yana terbiye edilirken ilkeye duyarlılığı artırılan insanın, Allah'a duygular ile ermesi öncelenir… Ve hizmette de duygular ile insan öncelenerek edim ve üretimlerde bulunulur. Duygular –aşk, şevk, Allah korkusu vb.- Allah'a yükselişin taşıyıcıları ve –Sevgiden dolayı uyanan korku, merhamet, acımak, şefkat vb. duygular da- insanlığa inişin sevk edici kuvvetleri olarak iş görürler. Her duygu, ilkesinin dirimselliğinde Allah'a ermeye neden, içsel bir deneyim olarak öznellikte gerçekleşir.

İlkeler duygusunda hakiki olarak yaşandığında irfana, erdemli tutum ve davranışlara nedendir. Duygusunda samimi olarak kabul edilen, içselleştirilen veya ayrıştırılan, kabul edilmeyen duygu nesnesi de tinde karşılık bulduğu değerde anlamlı kılınır… Ve insanın nazarında (bakışımında) değer belirimine göre görünüş bulur; nesnel olmaktan öte, öznel -tinsel kılınmıştır… Ve tinde edindiği değer kadar anlamlı kılınır. Bu da nesnel (objektif) olmaktan öte, öznel (sübjektif) olan yaşamında insanın, duyular zemininde duygular ile metafizik alana taşındığını anlamını da taşır.

Dil de metafizik düzeyde yaşam bulmanın dirimsel melekesidir… Ama dil ile insan dilin ikiliğinde kendine kayıptır. Dil, duygulara, yaşananlara tercüman ise eğer; insan dil üzerinden dilin varlığına ayna olması doğrultusunda kendiliğine yol bulur; kendilik bilinci edinir –ben olma bilincinde kendini ifade eder.

Dil usun görünüşüdür. Bu bağlamda usta, dirimselliğinde bulunan her anlam, kendi içeriğine bağlı olarak duygu –hâl taşır. Bu nedenledir ki kelamın dirimselliğinde insan, kendisine aktarılanları da anlama kabiliyetine bağlı olarak duygusunda canlı bulduğunda, anlayış veya bilme gerçekleşirken, tinde kendisini duygusuna bağlı olması ile hakiki olarak yeniden üreteceği zemini de edinmiş olur.

Usta bulunan, dilde beyan edilirken duygusunda ve uyandırdığı duygularda aktarılır. Bu bağlamda özellikle insan yaşamı, sadece usa indirgenmeyecek kadar duygusunda dirimseldir… Duygusunda varoluşsaldır. Duygusunda gerçekleşen ilişkilerde hakikidir… Ve duygusunda hakiki olarak yaşanan, us zemininde duygusunda ifade edildiğinde ve duygusunda istenç üzeri biçimlendiğinde âlemlerin yeniden ve tinde inşasına neden olur.

Âlemler insan eli ile duygusunda yeniden inşa edilirken, insan duygusunda yaşadığının gerçekliğinde, kendisinin de insan olarak halk edildiği zemini edinir/ edinmiş olur. İnsanlık tarihi de bundan ibarettir… Ve ussal olarak baktığımıza duygusunda da şahit olmak gerekir.

Değerler öteki ile ilişkide ortak amaçsallığa bağlı olarak görünüş bulur. Öteki değerler edinmenin ve tinde halk edilmenin gereğidir. Âdem'in yaratılış mitinde de görülmesi gereken: Âdem'in evvela biçim ve içerik üzeri yüklendikleri ile halk edilmesidir.Havva'nın halk edilmesi sonucunda da eşi olan insan –öteki- ile insani ilişkilerinde insanın değer belirimleri üzerinden tinde halk edildiğidir. Değer ile tinde halk edilen insan için her değer anlam ve duygusunda yaşamsaldır… Ve duygusunda gerçeklik taşır. Doğa ile buluşan insan; doğanın zorlamaları ile imkânları gereği kendini gerçekleştirmek zorunda kalırken, öteki ile ilişkilerinde değer belirimlerine göre kendini gerçekleştirme gereğinde bulur.

Demem o ki kendini toplumdan soyutlamak, sıradanlık içinde ortak değerlerin duygusunu yitirmek veya aynı ortak değerlerin paylaşılmadığı durumlarda insan yalnızlaşır, kendini yalnız hisseder. Yalnızlık ise insanın gerçeği değildir. İnsanın gerçeği öteki ile insani ilişkilerde kendini değer belirimleri üzerinden gerçekleştirmesidir. Değerler duygusunda hakiki olarak yaşanır. Yalnızlaşan insan değerleri yitirdikçe aidiyet, mesuliyet ve mecburiyetler ile üzerinden edindiği duyguları da hakiki olarak hakkı gereği yaşamaktan beri kalır/ kalabilir. Değerler ile duygulanım birbirlerini beslerler. Nedenler duyguya sebep olsalar da nedenlerin bilgisinde duygu aranmaz. Bu nedenle olsa gerek ki salt bilgide duygu aranmaz… Ama genel anlamda söylesek eğer anlam, isteklendiklerimiz –değerler üzerinden duygular edinilir… Ve anlam, duygu ve değer bağıntısında ilişkide olan için duygular hep canlı tutulur.

Modern insan, kendi için yenilenirken konfor edinimi ile de beraber öteki ile mesafesini artırırken yalnızlaşan insandır. Öteki ile ilişkide ve üretimlerde bulunulurken yalnızlık ortak değerler ile aidiyet, sorumluluk ve mecburiyetler ile geride bırakılır… Ama modern insan fevrileşirken, değerlerden uzaklaştıkça da duygusuz insan olmaya yüz tutar. Duygusuz insan ise ötekine duyarsız ve kendini

hakkı ile gerçekleştirmekten yoksun kalan insan olarak kendini bulur. Çare: duyguların hakiki olarak yaşanması, değerlerin hakkı gereği yaşamda karşılık bulaması içindir ki öteki ile ilişkileri kesmemektir… Sıradanlığı, yeniden ve yeni –özgün- olarak üretenler ile aşmaktır… İç dünyada farklı hissettiren, öznenin öznel gerçeğini, herkes için ortak değerlerde buluşarak aşması ile yalnızlıktan kurtulmasıdır. Bu durumda duygular, -anlam-değer bağıntısında öteki ile- hakkı gereği yaşanabilirler.

****

İnsan, ruhta kendidir ama insan olma ruhunu duygularda bulur. Duygularda hissettikleri ile de insan olduğunu hisseder. Duygu, anlam-değer ilişkilerinde insanın varoluşunun öznel ve dirimsel gerçeğidir.

İnsanın gerçeği şahıs olduğu ve -nedenlere bağlı anlam bulurken amaca bağlı olarak bulduğu anlam zemininde- değer üretmesidir. Şahıstan ve amaçtan –ideal olandan hareket ile değer edinen, bu doğrultuda dünya görüşü edinirken yaşam biçiminde olması gereken gerçeğini yaşar. Melekeler –sıfatlar (iman, duygu, irade, duyu, eylem vb.) ise kendini gerçekleştirmenin öznel belirimleri olarak değerler gerçeğini –tinde- yaşamanın zeminidirler.

Değerler, öznel (karakter ve kimlik belirimleri) ve nesnel (metaya dayalı) olarak bulan için, nesnesi üzerinden öznellik (şahsiyet) kazanmış olarak yaşanır. İnsan, doğa zemininde yaşarken anlam bulduğu ile doğaya –nesnesine- aşkın olarak tinde –öznel, manevi olarak- edindiği değerler ile kendini gerçekleştirendir. Bu durumda asıl olarak insanda değer üretirken kendini değerlere bağlı gerçekleşen tavırlarında gerçekleştiren Allah'tır. İnsan için önemli olan ise Allah'ı yaşarken zılli mi asli mi yaşadığıdır.

Aklın gerçeği bilmektir. Öznenin gerçeği ise bildiğini değerde yaşamaktır. Hazreti nebi Muhammed Mustafa bu bağlamda önemlidir. Aklın gerçeğini gösterirken, değerlere bağlı olarak ahlakta öznenin gerçeğini yaşamında göstermiştir… Ve evrenseline –tümeline bağlı olarak düşünür iken ahlak, eylem birliğinde ve ortak ürün verirken ortak değerler edinilmesi ile ortak duygularda biz olabilmenin kapısını aralamıştır.

DÜŞÜNCE:

İç nutuk da diyebileceğimiz düşünce, nesnel olmaktan daha çok öznellik alanında gerçekleşir… Varlık olarak değil, varoluşsal olarak tinde kendini gerçekleştirmenin –dolayımsız- iradesinde kendilik alanında gerçekleşen yaratım yetisidir. Her yaratım, kendi potansiyellerini dışsallaştırma ve kendiliğini yeterlilikleri ile bilmeyi de beraberinde getirir. Düşünce kendini tinde var etmenin varoluşsal edimidir. Düşünce yetisi, düşünebilmek iradesinde açık olur. Sonuçta da kendini gerçekleştirdikleri üzerinden görünüşe taşıma ve –tanık kılma, onatma- yetisi olarak açık olur. Yaratım-kendini gerçekleştirme ve nesnesini gerçekleştirme-, bilme ve görünüşe taşınma evrelerinde öznenin tözsel alanında töz olarak tinde –öznel bütün belirimleri ile katılımda olduğu kendini gerçekleştirme yetisidir.

Öznenin şuurlu olması düşünmeyi de başlangıcında yaratım yetisi olarak bulmasını sağlar. Şuurlu olarak bakış sahibi olmak, diriliği de iradeye bağlı yönelimde bulunmayı da beraberinde getirir. Öznenin özne olmasının niteliği olan şuurlu olmak, kendi töz alanında biçim vermeye –yaratıma- sebeptir… Bu bağlamda düşünce ilk evresinde hayal gücü belirimi olarak gerçekleşir. Hayallerin belli bir amaç ile gerçekleşmesi düşünceyi kendi için kılan özne için kendini gerçekleştirdiği, hayal nesneleri ile kendini imkânları ile bulduğu varoluşsal alanıdır. Bu ikinci evrede düşünce, kurgusallık ile amaçsallıkta yön bulur ve her yaratımda imkânlarını değerlendirme alanı olarak da gelişirken, kendisi de gerçeklik kazanır… Her yaratım içeriğine bağlı duygusunda dirimsel kılınırken de tinseldir ve öznenin öznelliğinden beslenmiş olarak görünüş bulur. Öznelliğe bağlı gerçekleşen her belirim öznenin kendini gerçekleştireceği yeni bir evreye nedendir. Bu üçüncü evrede düşünce, düşünce nesneleri edinilmesi üzeri dilde anlam ve değer yüklemleri sonucunda bilinç alanı olarak şekillendiği tözsel alanda nesnesi ve ötekiyi var etmesi üzerinden dilde ikilikte gerçekleşir. İç nutuk olarak düşünce, kendi ile konuşma biçimini alır… Ve özne kendini düşünce de -kendine kendi için- görünüşe taşır.

Düşünen düşünce nesnesi üzerinden iç nutukta düşünürken kendine yansıttıkları ile ikiliği zorunlu olarak bulur… Ve iç nutuk sebebiyle düşüncede iki kişi, varoluşun gerçeği olarak belirir. Düşüncede varoluş ikilikte gerçekleşirken kendiliğe yansıtmalar kendilikte gerçekleşirken, düşünenin düşüncede –hiçlikten soyunarak kendini gerçekleştirmesidir/ kendini gerçek kılmasıdır. Düşüncede nesnesi üzerinden gerçekleşen iki kişinin oluşu, düşünce nesnesi üzerinde kalan için, yanılsama olarak bir başkasına nutuk edilmekte idrakinin zannında da gerçekleşir/ gerçekleşebilir. Düşüncede olan ise şahsın tekliği sebebiyle şahsın düşünce

ediminde kendine nutuk etmesidir. Mutlak şahıs zemininde aynılık sebebiyle şahısta ikilik düşüncede mümkün kılınır… Ve karakter ve kimliğe bağlı her şahıs belirimi, şahsın tavırları olarak kendini anlam-değer yükleminde çeşitlendirmesidir.

Aslında ise şahısta ikinci ve üçün şahısların olması bir hileden ibarettir… Ki bu hile yine düşünce ile aşılacak olandır. Düşünenin ilkesi, değişmez ve sürekli olan mutlak şahıs –Allah olsa da düşünce her nekadar ikilikte gerçekleşse de nesneleri üzerinden Allah'ı bilmenin, bulmanın,tanık olmanın, varmanın ve sonuçta O olduğunun idrakini edinmenin gereğidir. Düşünen düşündüğünü sonunda kendinde bulduğunda O'nunla düşündüğünü bulur… Ve sonuçta da aslında O'nun düşündüklerini, düşündürdükleri olarak bulduğunu görecektir. Kur'an'da akıl etmenin –düşünmenin, okumanın- önemli kılınmasını da bu doğrultuda idrak etmekte yarar vardır. Kur'an'a (okunan/ okunanlar) Kur'a denilirken düşünmek kastedilir. Çünkü her okunan düşünülendir ve düşünmeye nedendir.

Düşünce sınırsız bir alanda ve sınırsızca –her türlü- yaratıma açık bir töze bağlı gerçekleştiği içindir ki yaratıcının yarattıkları ile varoluşun sürdürülebilirliği için yasa koyucu ve ilkeye göre tavırlarda bulunmanın zorunluluğunun ve gerekliliğinin deneyimlenmesi sonucunda gerçekleşmenin, hiçliğe tercih edildiği idrak alanıdır. Bu durum da "rahmeti kendime farz kıldım" ayetinde ifade edilir. Düşüncede yasa ve ilke,düşünen öznenin kendini neye göre gerçekleştirmesi gerektiğinin gerçeği olur. Böylece öznenin düşünce alanında varoluşun sürdürülebilirliği için nesnesi ve ötekinin yasa ile zorunlu kılındığı ve ilke ile de ilişkilerin belirli kılındığı vebelirli kılındıkları ile görünüş bulan bilinçte bir iç dünya kurulur.

Artık düşünce, bilinç alanında her anlam ediniminde yükselmek, her değer ediniminde derinlik kazanmak ve her nesnesine uzanmak da inmek düzeylerinde derinlik kazanır… Ve düşünen; düşünme hareketinde, nesnesine her yaratım evresinde yaratımı ile uzanırken kendisini de zamansal kılar. Bilinç alanında düşünen özne için düşünce, bilginin nedene bağlı işlevsel kılınması sebebiyle tutulması ile beraber her daim öznel kılınması ve amaca bağlı işlevsel kılınması sonucunda gelecek bakışımı ile beraber üç zamanlı olma niteliği kazanır. Bu da öznenin tözsel alanında katmanlı bir biçimde düşünme olanağı bulması ile kendinde derinlik kazanmasına neden olur. Başta sadece kendi olan,-artık- nesnesi üzerinden kendini başkası kılarken ve bunu da çeşitlendirirken öteki kıldıkları kendi olandır… Ve kendini üç zamanlı kılarken, değişmezliğinde zamansız olması ile nesnesi kıldıklarına aşkın olarak bulur. Nesnesi olan ise düşüncede yasa ve ilke ile belirli kılınan, değişimlerde nedenine bağlı gerçekleşirken zamana ait olandır.

Tözsel alandaki birlik sebebi ile yaratıcı olan yarattığını nesne olarak bulurken, onu hissetme ve yaşama olanağını da kendinde bulur. Yarattığı kendi değildir… Ama yarattığında yarattığını da yaşayan kendisidir… Yarattığını başkası kılarken üzerinden kendine varoluş sıfatları yükleyen ve dilde beyan eden de kendidir. Düşüncede nesnesi –imgesi- ve kendiliğin ötekileştirilmesi üzeri tavırsallıkta karakter edinimi ve dilde beyan ederken kimlikte belirmek –kendini dilde görünüşe taşıma- düşüncenin en yüksek evresidir. Bu da yaratımın her safhasında neden-sonuç sürecinde içerik-biçim bütünlüğünde, erek-amaç gerçekleşme sürecinde anlam-değer yükleminde kendiliğin gerçekleştirilmesidir.

Ruh için düşünce, hep olandır… Ve beden ile bütünlenme safhasında kendiliğin unutulduğu evrede yetilerin gerçekleştirilmesi iradesi doğrultusunda amaca bağlı yön bulur… Ve duyular ile okunan dünyada nesnel olanı öznel alana taşınma yetisi olarak yeniden biçim kazanır. Nesnel alan düşüncenin malzeme alanıdır. Yasalar ile yeni dünyada gözünü açan duyular ile dolayımsız ve sezgisel olarak algıda düşünürken –okurken- yön bulur. İrade ile seçimleri sonucunda ve dil ile de belledikleri sonucunda yeni dünyayı düşüncenin –kendini gerçekleştirmenin alanı olarak bulur. İç dünyada düşünceyi bulan özne, dış dünyayı da düşünce alanı olarak bulmuştur… Ve algıdan idrake doğru akli ve sezgiden irfana doğru" keşfi olarak düşüncede buldukları ile anlam-değer bağıntısında nesnel olana aşkınyaşamayı edinir. Bundan böyle düşünen sadece kendi değil, nesneleri ve ilişkide olduğu ötekiler ile kendi olandır… Ve kendini, hem gerçekleştiren hem de gerçekleştirirken karakter ve kimlik belirimlerinde tinde halk edilen olarak bulur.

Düşüncenin tözü öznedir… Ve özne düşünceyi her safhasında kendini gerçekleştirmenin –tözü değil- yetisi olarak bulur. Düşünceye bağlı yaratım bulan her nesne ise varoluşunu düşünce yetisine borçludur… Ve her yaratımda gerçekleşen düşünce alanında yerini alırken, düşüncede ürün verilen olarak değer belirimi ile beraber öznel kılınması ile beraber tinsel kılınır. Artık düşüncede her yaratılan değer belirimine –değer yargılarına- göre düşünceye biçim ve yön verir.

Allah'ta düşünce, kendini yasalar-ı zemininde ilkelere bağlı olarak sıfatlarında gerçekleştirme alanıdır… Ki bu mecradaki düşüncede kendini sıfat, esma belirimlerine göre öznellikte tecrübe etmenin nesneleri –temsili görünüşler- de halk edilir. Allah'ta düşünce halk etme sıfatına denk gelir. İnsanda ise düşünce, halk edilmişliğin zemininde duyularla okudukları ile başlar… Ve kendi için kıldıkları ile değer edinme sürecinde görülmeye devam eder. Hayal gücü evresi ile de gelişime açık kılınmıştır… Ve anlam bulma, değer üretme sürecinde yaratım yetisi

olarak bilinçte insan, düşüncesini Allah'ın düşünce mecrasına taşımadığı sürece, doğrultusal biçimde doğaya yönelik anlam arayışında bulur.

Dolayımlı düşüncenin gerçeği dildir… Ki dil Allah'ın kendinde, kendi için ilk yarattıklarındandır ve âlemlerin ilke bağlamında tümelde karşılığı temsili/ imgesel olarak dilde örneklenmiştir/ örneklendirilmiştir… Dilde olan, nesnellikte biçim kazandığında düşüncede olan gerçekleştirilmiştir/ gerçekleştirilir. Düşüncede olan, dilde yüklenilen içeriğe –öze bağlı dirimselliğinde öznel gerçeklik alanında iken biçime bağlı bütünlüğünü bulduğu nesnesinde, kendini doğa alanında gerçekleştirme alanında bulur. Doğa ise düşüncenin bilinç alanıdır… Ve düşünce doğada, düşünenin doğa nesnelerini kendini gerçekleştirmesinin nesneleri olarak bulduğunda –nesneleri kıldığı- gerçekleşme olanağında bulunur.

Dil, öznel olan iç nutuk olarak düşüncede görünür ve ses belirimidir… Ki ilk evresinde bilgi işlem, ikinci evresinde ise dil ile içerik/ hal –öznellik bulan mevcut olan ile hitap-muhatap ilişkisinde iletişimin gereği olarak doğmuştur.

Dil, usun görünüşü olarak yazıda sözcükler/ sembollerle ifadede görünüş bulur. Böyle olsa da dilde sözcükler, sözel –nutuk/ natık- olarak yüklenilen içeriğin anlamını – hâlini- veren temsiller/ imgeler ile görünüş bulur. Böylece dil insan için, dolayımsız düşünebilmeye –anlam, yargı ve yorumlarda bulunarak- katılımcı olarak yeni bir katman eklenmesi ile dolaylı düşünebilmenin gereği olarak görülür.

İnsan; melekelerinin zemininde ve düşünceye itki olmaları ile koşul, ihtiyaç ve talepler doğrultusunda katmanlı düşünceyi dil ile edinir… Dil ile imgesinde öznel kılınan gerçeklik idrakinin zemininde inşa edilir… Dilde içsel kıldıkları ile öznellik/ düşünce alanında kendisini, imgelerin içerikleri ve yönelmişliklere sebep olan imgelerin uyandırdığı duygularda/ hâllerde kendini bulur.

İnsan düşüncesinde imgelere bağlı olarak anlam bulurken yönelmişlikleri, amaçları ve yargılara bağlı olarak değer üretirken, toplumsal ilişkilerinde beyana bağlı olarak da kendini görünüşe taşır. Dil özne değil, öznelliğe içkindir ve ifadede usun görünüşü olarak dışlaşmış olur. İnsan düşündükçe insan olarak var olur, ama insan cevheri olarak ruhtan bakıldığında ruh vardır ve düşünen olarak insan olur demek daha doğrudur. Yani "düşünüyorsam varım" demek yerine "düşünenim ve düşündükçe gerçeklik idrakime göre nitelenen bir insan olmaktayım" demek daha doğrudur. Bu Allah'ın zatında da böyledir. O ki düşünendir ve düşündükçe hem mahlûkatı var kılar hem de kendini ussal bir belirim olarak kimlikte Allah mahiyetinde halk etmekte değil midir?

Düşünen özne, düşündükçe sıfatlarına/ potansiyellerine bağlı olarak kendini gerçekleştirir. Kendini her gerçekleştirmesinde kendini deneyimler, kendini keşfeder. Düşünce, kendini deneyimlerken özneliğini ve öznelliğini keşfetmenin de ussal zeminidir. Kendini düşünen, düşündüğünü düşünebilen ve düşündüklerini gerçekleştirirken kendini yaşadıklarında öznel kılan özne için düşünce, varlığının –zatının- değil, varoluşsal beliriminin zorunluluğudur. Varoluştan bahsettiğimizde, potansiyellerine bağlı olarak kendini gerçekleştiren, varoluşsal tavırları ile kendini görünüşe taşıyan, düşünen özneden bahsetmekteyizdir. Düşünce özne değil, potansiyel olarak gerçekleşen öznel bir belirimdir.

Düşünce öz olarak nurda başlar, öznenin potansiyel açılımı olarak öznel bir sıfat belirimidir. Düşünce fizik doğada gerçekleşenler üzeri "mevcut olandan mevcut olana doğru dil bağlamı ile geri dönüş" olmaktan öte, özden başlayıp mevcudun nesnelliği üzerinden özsellik -öznellik alanına ve kendilik bilincine (Ben olma bilincine)- alanına geri dönüş eylemidir. Bu bağlamda düşüncenin, mahsusun bilgisini edinme sürecinde makul olana doğru evrilen süreçte idrak edilmesi gerekir… Ki insan düşünce yetisi ile öznellik alanında kendiliğine yol edinir ve mevcudat öznelliğe giden yolun basamak taşlarıdır.

İnsan, imgeler, içerikler, anlam ve duygusuna bağlı olarak normatif ve spekülatif düşündüğü içindir ki bilincinin önünde şey olarak duranın kendi gerçekliğine uzak durur. Böyle olsa da kendinde şey olan kendinde batın iken, insan ile kendinde şey olması üzerinden aşikâr olur. İnsan kendinde şey olanı, kendi için kılarken kendine taşımış olarak batınını –iç mahiyetini- kendinde gerçekleştirirken kendine aşikâr edendir. Bu nedenle insan düşüncesi ve keşfi önünde bilinmez –gizil- olanın, gizil kalması beklenemez.

Düşünce yetisi insanın, Allah ile buluşma yetisidir. İnsan düşündükçe mevcudat -doğa zemininden tanrısallığa yükselmeye de yol edinir. Doğada yaptığı işlerde bunun kanıtıdır.

İnsan düşünce yetisi ile dil zemininde, bilinç alanında iç dünyada doğar. İnsanın dile yüklenmiş anlam ve değer belirimlerine göre iç dünyada kendini bulması ve ruh iken kendini insan nitelemesi ile gerçekleştirmesi görülür. Bu nedenle dil ve anlam-değer yüklemlerine insanın ikinci yaratılışı adına dikkat etmek gerekir. Dil insanın iç dünyada yaratımının gereğidir. Düşünce ile dilde yaratım bulan insan için Allah'ın sıfatlarının ve esmalarının gerçekleşmesi olarak bulduğu her yeti (meleke) ve tavrı kendini yaratımda gerçekleştirirken Allah'ı yaşamasına ve O'na ayna olmasına nedendir. İnsan Allah'ın varlık aynası olmayı, düşünce zemin üzerinden melekelerinin gerçekleşmesi ile beraber edim ve üretimde bulunurken edinir.

İnsan her yönü ile Allah'ın, sıfat ve esma tavırlarında beliriminin göstergesidir –delili, ayetidir.

Düşünce yaratım yetisidir… Yaratım –imkâna bağlı kendini ve nesnesini gerçekleştirmek ise yaratım nesnesini görünüşe taşımak, öznellikte kendini imkânlarında yaratmak ve yaratım nesnesi üzerinden kendini anlam-değer bağlamında duygusunda edindiği karakter ve kimlik belirimlerinde yaratmak olarak gerçekleşir. Düşünce ayrıca bilme yetisidir. Yaratımda yaratan, imkânlarında kendini keşfederken kendini imkânları ile bilir, yaratığını bilir, yaratığı üzerinden amaca bağlı olarak kendini anlam-değer bağıntısında gerçekleştireceği görünüşe gelme açılımlarındada bilir. Her bilme, bilgide –dilde kendini tinde yeniden gerçekleştirme olanağı da edinmek anlamına gelir.

Düşünce için özet olarak belirtirsek; öznenin kendisini nesnesi olmadan dolayımsız olarak gerçekleştirme erkinin irade olarak belirmesi ile düşünce başlar. İmkânda bulunanların, kendini gerçekleştirmede yeti –melek/ meleke- olarak açık olurken gerçekleşme erklerinin irade olarak belirişi ile düşünceye katılımı ve düşüncede bütünlenmeleri (her bir meleke öznel olduğu içindir ki sonuçta düşüncede bütünlenirler -biz olurlar) de süreklilik kazanır. Yaratımda yaratım nesnelerinin açık olması ile beraber duyusal algı-zihin okumalarında düşünce dolayım kazanır. Böylece imkânlarını zihin alanı olarak da bulan özne için bilinç zihin alanıdır. Bunlar gerçekleşirken de gerçekleşme/ gerçekleştirme olarak yaratım varoluş belirimi olarak açık olur…

Varoluşun öznel düzeyde sürekli kılınması ve nesnesine bağlı olarak da sürdürülebilinir kılınması için yasa-ilke ile bilinç kazanılırken düşünce alanı da belirir… Ve bilinç, yasaların zorunluluğunda, ilkelerin gerekliliğinde cebren düşüncenin gerçekleşeceği zemin olur. Her meleke kendini gerçekleştireceği ve ilkesi ile sınırlandığı bilinçte, gerçekleşme olanağı bulur. İmkânlar, yasa ve ilkeler ile görünüş bulan bilinç zemininde dil-imge bağıntısında, anlam-değer içerik yüklemlerinde düşünce, neden-sonuç (yasalarda gerçekleşen) ilişkisi ve neden-gerekçe (ilkelerde gerçekleşen) bağıntısında gerçekleşmeye başlar…

Melekeler (kâinatta melek) gerçekleşme erki iradesinde dolayımsız düşüncededirler… Bilinçte düşünceye katılımcıdırlar, özneyi düşünmeye itki ederler ve düşüncede gerçekleşme iradesi ile bütünlenirlerken bilinci açık ederler… Bilinçte gerçekleşme olanağı bulurlar. Zaten melekeler olarak duyu, irade, dil, duygu, sezgi vb. imkân çeşitliliği bilincin değişmezleridir. İmkânlar ile bilinç, imkân çeşitliliğinde bilinçli olmaya nedendir. Melekelerin çeşitliliği sebebiyle

ve melekelerin düşünceye itki etmeleri ile –özellikle dil zemininde- öznenin kendinde katmanlı düşünmesi gerçekleşir…

Dil ile düşünme, ussal bağlamlar kurarak usu açık eder. Us, düşüncenin dilde gerçekleşmesidir… Ve ussallıkta düşünce soru sorma ve cevap bulma –arama- olarak başlar. İlkesine bağlı olarak uslamlamalarda bulunmak ise olumsuzlama ve olumlama da bulunmak ile gerçekleşir. Her ilkeli düşünce edimi bir cevap arayışı olarak ilkeye ve cevaba göre belirleyiciliği beraberinde getirir. Artık düşünce soru (ne, neden, nasıl, ne için, kim, kimin vb. ve cevap arayışında gerçekleşir. Doğaya ve tine yönelimlerde dilde edinilen okuma yöntemleri ile de düşünce, -mantık biçimlerinde gerçekleşirken- düşünen öznenin gerçek olana uzanmasının gereği olan yeti olur.

Düşünce öznenin tözsel alanında gerçekleştiği içindir ki duygusunda gerçek olana bağlı olarak irade yüklenen her düşünce, nesnelin dünyasını değiştirici niteliğe sahip olarak nicelin dünyasını yeniden biçimlendirmek olur. Bu nedenle anlam-değer bağıntısında gerçekliği duygusunda bulunan ile olması gerekenin iradesinde bulunmak düşüncenin değiştirici gücünün açık edilmesidir. Töz alanı nitelik alanıdır… Ki niteliğe bağlı olarak nicele dokunulur ve nicel olan değiştirilir ve dönüştürülür.

Düşünce, her kıpısı (hayal gücü, dil, us, mantık vb.) ile evrenseldir. Her mevcut istidadı kadar düşünceden nasiplidir. İnsan için düşünceden bahsetmekteysek; düşünce ile bilmek, edim ve üretimlerde bulunmak sonucunda kendisini, -ürettiği zamanın galip düşüncesi karşısında hep yeniden gerçekleştirirken yenileyenden bahsetmekteyizdir. Her canlı sıfatına bağlı olarak tümelinde gereklilikte kendini bulurken, her insan geldiği zamanın galip düşüncesi karşısında hiçbir zaman aynı insan değildir. Âdem olarak hep aynı âdemizdir ama kendini gerçekleştiren insan olarak hep aynı insan değilizdir. Her gelen, hep yeniden kendini üretmesi ve ürettiğinde değer belirimleri içinde kendini bulması gereken insan olarak biriciktir… Ama her aslan, ceylan, kuzu tinde yüklendiği içeriklerde tümeline bağlı olarak hep aynı zamanda kendini gerçekleştiriyor olarak kendi bulurken hep aynı aslandır. İnsan düşüncesi ile ürünleri sonucunda tarihsel düzeyde zamansallık kazanması ile diğer mevcuttan ayrılır.

Düşünceden bahsetmekteysek; yaratımdan, gerçekleşmekten/ gerçekleştirmekten, bilmekten, koşul-ihtiyaç-talepler doğrultusunda ürün verirken yenilenmekten, ilkelere bağlı olarak karakter ve kimlik belirimlerinde kendilik bilinci edinmekten -benlikte var olmaktan, görünüşe taşınmaktan/ taşımaktan ve zamansız olan öznenin eylem sebebiyle zamansal beliriminden bahsetmekteyizdir. Düşünce, öznel zamansallığa sebep veren yetidir. Zamansızlar ile düşünülüyor olsa da düşünce eylemsel olduğu içindir ki zamansallığın öznellikte ilk görünüş bulduğu yetidir.

İnsan olarak düşünmeyi, çoklu meleke belirimi ile beraber koşul-ihtiyaçlar-talepler doğrultusunda ürün verirken hep yeniden yenilenmekte buluruz. Düşünce evreseli, istidada bağlı olarak her mahlûkun bulduğudur… İnsanı ise düşüncede farklı kılan; düşünmeye itki edenolay ve olgular karşısında, her üretimde bulunuşunda kendini melekelerine bağlı olarak emek ve ürün üzeri hep yeniden yenilemesidir… Böylece emeğe-ürüne bağlı olarak miras bıraktıkları ilehep yeniden yenilenirken, tarihsel –zamansal- olarak süreç varlığı olmasıdır. İnsan hep aynı şeyi yaşayan değil, koşul-ihtiyaç-talepler doğrultusunda her ürettiğinde, melekeleri ile buldukları ile yenilenirken kendini gerçekleştirendir. Kur'an'da bu durum, her nebinin -zamanın ahkâmına göre kendini gerçekleştirmesi sonucunda "ben müminlerin ilkiyim" ifadesinde bulundukları ayetlerde karşılık bulur.

Düşünce, evrenselinde Cebrail meleği ile örneklendirilmiştir. Sidretül Münteha (yükselişte son, inişte başlangıç olan dilde –tinde- görünüşe taşınma oluşu) ise kelam ağacı olarak örneklendirilmiştir. Bu ikisi ise yedinci göğün değişmezleri olarak anlam ve değer bağıntısında, içerik ve biçim örgünselliğinde gerçekleşmekte olanları ilişkilerinde açık ederler.

Demem o ki Cebrail meleği diğer melekler gibi yetilerimizde de görünüş bulurlar. Öyle ise düşüneceğiz ki bu melekemizi kullanmamız sebebiyle ayetler bize inebilsin. Cebrail'i beklemeye gerek kalmadan bizdeki Cebrail'i uyandırmamız ile Allah'a, başkalarının gölgesinde kalmadan özgürce yükselebilelim… Ve edim ve üretimlerde de özgünce yaratımlarda bulunurken, rabbimiz sıfatı ile Allah'ı kendimizde bulabilelim. Böylece "enfüste ve afakta ayetlerimizi göstereceğiz" ayetinin hakkı üzeri -bilgide gerçekliğini bulan ayetler insana inmiş ve yaşamını akıbete göre kolaylaştırmış olsun.

Düşünce, düşüncenin gerçekleşmesi iradesine bağlı olarak olgusallıkta biçim verme ile başlar… Ve kavramlar ile dilde biçim almalar üzerinden kıyasa bağlı olarak değerlendirme yetisi elde edilmesi ile -üç zamanlı düzeyde- mantığı zorunluluğu olarak bulması ile devamlıdır… Ve mantık, bilinçte düşüncenin prensiplere bağlı olarak doğru -gerçek bilgi verileri almak adına biçimlenmesidir/ biçimlendirilmesidir.

MANTIK:

Yunancada organon–alet(bilmenin aleti) anlamına gelen mantık, natık (konuşan) ve nutuk (söylev) ile aynı köktendir… İç konuşmanın –düşünmenin belli ilkeler ile gerçekleşmesi gerektiğinin ilmidir. En genel anlamı ile mantık, doğru ve yanlış olanı birbirinden ayrıştırmak için yapılan uslamlamalardır… Değer bakışımlarından bağımsız olarak sadece düşüncede doğru olana varmanın, sonuçsal olan veriler üzerinden ilkesine bağlı olarak yeni sonuçlara varmanın, salt bilgi edinmenin yöntemidir. Böyle olsa da kıyas ve çıkarımlarda bulunmanın ussal zorunluluğu sebebiyle düşünce gelişiminde her us sahibinin zorunlu olarak edindiğidir. Algıdan zihine ve değişmezler bağlamında ilişkilendirerek akla taşınan her olay ve olguyu doğru biçimde anlamaya çalışma ve bilme yöntemidir. Mantık ile ussallıkta, görünüş bulana tanık olunur. Mantık; düz–klasik- mantık, diyalektik mantık ve sibernetik mantık/ sibernetik diyalektik/ sibernetik spekülatif olmak üzere işlenmesi gerekir.

Us, bağlamlarında bilinene tanıklığa sebep olur. Mantık ise usun –düşüncenin gereği doğrultusunda öncelenen ilke veya yasa üzerinden sonuçtan hareketle -önermelerde bulunurken- değerlendirmelerde bulunarak çıkarımlarda bulunmanın ve sonuçta da yargıya varmanın, bilmenin ussal zorunluluğudur. Mantık ilkesine bağlı çıkarımlarda bulunmak ve çıkarımlarda bulunurken doğru olanı gerçeğinde bilmenin ilmidir… Usun yapısal biçimde nitelik kazanmasının ilmidir. İnsanın, ussal olarak sonuçlardan hareketle ifade ettiklerinde, edimlerinde ve üretimlerinde mantıksal olduğu görülür. Mantık usun doğası gereği zaten zorunlu olandır.

Düz -klasik mantıkta; kategorik, analitik, yasa, ilke bağıntılı düşünüldüğünden dolayı doğrultusal düşünce biçimine tanık oluruz. Mantık bir değerlendirme ilmi iken ampirik düşünce biçiminde mantık analiz etme yöntemi olarak biçim kazanır. Yukarıda belirtilenlerden dolayı diyalektiği düz mantıkta göremeyiz. Sebep-sonuç ilişkisinde nesnelliğe bağlı nedensellik üzerinden uslamlamalarda bu mantığa tanık olunur. Özdeşlik, çelişmezlik ve yargıda üçüncünün olanaksızlığı gibi prensipler bu mantığın düşünce alanını belirli kılar. Özdeşlik, çelişmezlik ve üçüncü bir yargının olanaksızlığı, böyledir-i koşullar. Bu mantık ile olgusal olan üzerinden yapılan her önerme yanlış veya doğru olarak olumlanması gerekendir. Her çıkarsama ise tümden gelim, tüme varım ve benzerler üzerinden usta kıyas ile gerçekleştirilir.

Diyalektik mantığa;felsefe tarihi boyunca farklı biçimlerde tanık olunur. Diyaloglarda doğru olana göre kıyaslarda bulunurken yanlış olanı açık etmek; karşıt iki önerme belirimini, düşünce ilkesinin bilgisine bağlı olarak olumlama veya

olumsuzlamada bulunmak; tez-antitez-sentez gibi bir yöntem ile karşıtları ortak bir kavramda veya fikirde buluşturmak vb. biçimlerde bu mantığa tanık olunur. Diyalektik mantıkta önemli olan ilke, olgudan daha çok karşıt belirimler üzerinden doğada hareket, tinde ise oluş sürecinden olgusal olanın anlamlı kılınmaya çalışılmasıdır. Heraklitos'un, hareketi ve değişimi öncelemesi önermesi doğrultusunda Hegel ile idealist çizgide ve Marks ile de materyalist çizgide bu mantık biçiminin geliştirildiğini ve sistemleştirilmeye çalışıldığını görürüz.

Klasik mantıkta olgular; özellikle kıyas ile bilinirken içerikten yoksun biçimsellikte statik yapı olarak bilinmeye çalışılırdı… Ayrıca bu mantık biçiminde, belirli bir tümele bağlı olarak çıkarımlarda bulunulurken, ilişkide beliren başka bir ilkeye veya karşıt bir belirime göre yanlış sonuçların çıkarılacağına kör kalınır.Karşıt görüşler açık oldukça, içeriğin dışlaşması da söz konusu olduğu içindir ki düşünceyi biçimsel –yapısal kılarken sabit kılan klasik mantık, yetersiz ve sadece teorik kalır/ kalmaktadır. Klasik mantıkta olgular, klasik mantığın uzantısı ve gelişmiş biçimi ile kategorik belirimler doğrultusunda çıkarımlarda bulunmakta olarak da bilinmeye çalışılır… Ama kategoriler (olgunun değişmezlerine bağlı olarak sınıflandırılması) analitik düşünmeyi temellendirirken sadece nedenselliğe bağlı değişmezler olarak devinimsiz olmaları sebebiyle düşüncede çıkmaz sokağa girmek gibidir. Bu bağlamda idealar irade belirimleri olarak kategorik olanın öznelliğe bağlı amaçsallıkta devinimini açık ederler. Bu da bilimsel düşüncenin sadece nedenselliği değil, ereksselliğide içermesini gerekli kılar. Nedenselliğe bağlı fikir ediniminde görülecek olan yargı ve amaçsallığa bağlı olarak da görülen karşıt belirimlerin ilişkisinde diyalektik, içerikte olanın görünüşünün nedeni olarak yeni bir mantık yöntemi edinmeyi gerekli kılar. Diyalektik mantık ile de klasik mantıkta gösterilen her önerme üçüncü bir yargının olanaklı kılınması ile diyalektiğe sebep verilirken çürütülebilir/ çürütme olanağı bulur. Bu da klasik mantığın sonu değil ama farklı bir mantık biçimi ile olan-biten bakabilme ve anlayabilme olanağı sağlar. Klasik mantık olgular üzerinden doğru bilmeye yönelik bir avantaj sağlarken, diyalektik ile olayına bağlı olarak olgunun oluş sürecinde hangi nitelemeler ile gerçeklik kazandığını –gerçekleştiğini- bilmeye yönelik bir avantaj sağlanır.

Diyalektik şeyleri bilmenin değil, erek belirimlerine göre özneliğin, ilkesine bağlı olarak nasıl gerçekleştiğinin bilgisini verir… Sonuçta da ilke neden gerçekleşirken özneye, ilkenin gerçekleştiği eylemde ilke ile tanık olunacağının bilgisini verir… Ve ilkeye bağlı olarak olması gerekenin aklını edinme tecrübesi olması ile insan tininde görünür… Ayrıca yanlış binene karşı hak olanın kazanımı ile de batıldan uzaklaştırıcı olarak tinde yükselmenin kapısını aralar. Böyle olsa da olumsuz ussal yıkıcı olan çatışkılı diyalektikten, yapıcı olan ve kontrol altında tutulabilinen olumlu

ussal diyalektiğin yaşamsal olarak gerekli kılınması insanlık adına, insanca yaşamak adına önemlidir.

Klasik mantıkta kıyas, örtüştürmeye dayalı önerme olarak görülürken, sonuç değerlendirmenin yargısı olarak edinilendir. Matematikte ise klasik mantıkta ki kıyastan farklı olarak gerçekleşen matematiksel değerler doğrultusunda yöntemsel belirimlere göre çıkarımlarda bulunulmasıdır… Ama matematikte = (eşittir) sembolü ile gerçekleşen, sonucun, ön verileri ile –örtüştürmelere gitmeden- kıyas edilmesinden öte değildir. Modern mantık ile de mantığın semboller ile matematiksel uygulanması görülür. Matematiksel bulumlar ile beraber analitik ve ampirikmantık yöntemi ile de bilim yapılmaya çalışılırken; olgu, analiz etme mantığı ile bilinmeye çalışılır.

Ayrıştırıcı olarak parçadan hareket ile sonuca/ sonuçlara varım ve sonuç değerlerden hareket ile analizi yapılanın tanısını yapmak, mantığın yargısallığından farklı olarak mantık ile aynı akli çizgisinde yapılmaktan öte değildir… Ama mantıkta yargı, bilimsel düşüncede yerini kanıta bırakır.Klasik mantığın yetersiz kaldığı yerde deneyim/ deney ve gözleme dayalı olarak kesin olanın bilgisi elde edilmeye çalışılır. Bu durumda ampirik mantık, teorik uslamlamaya realite gereği galip gelir. Bilimsel akılda dahi sonuç verilere ulaşmak için parçadan -bilimin bilme nesnesi olan olgudan- hareket ile düşünce geliştirilirken, kategorilere bağlı olarak sınıflandırma yapılırken ve sonuç verilerden hareketletümden gelimci olarak kanıtlarıyla tanı koymak ile mantık yürütülmekte olunduğu görülür.

Zaten ruh, doğa ile ilişkilerinin sonucunda bedende bilgi işlevin gerçekleşmesiyle bulduğu bilinçte, -imkânlara göre- mantıklı olmayı doğası gereği bulur. Bilinç, nedenini nesnel olanın sonucunda değil, öznenin kendini gerçekleştirdiği öznel alanı olmasında öznel kılındığı zamansallıkta bulur. Bilincin sibernetik yapısallığında üç zamanlı olması (geçmiş,gelecek ve gün), öznenin kendini gerçekleştirirken, mantıksallığıda edinmesine sebeptir… Mantığın yöntem olarak karşılaşılan durumlar karşısında geliştirilerek biçimler alması ise olması gerekendir. Bilinçte bellek ise alışkanlıklar sonucunda edinilmekten öte, hem fizyolojik nedenler hem de çağrımsal vb. olarak nedenini bulurken mantığın gelişimini önceler.

Diyalektik mantıkta ise olgular;karşıtlıkta, varoluş sürecinde hareketin –eylemin- sonucu olarak nasıl görünüş bulduklarıyla anlaşılmaya çalışılırken, içeriklerinin de açık edilmesi ile anlamlı kılınmaya çalışılır –böylede olması gerekir-. Klasik mantığın soru kipini ne, diyalektik mantığın soru kipini ise nasılolarak buluruz. Klasik mantıkta olgu, diyalektik mantıkta ise hareket –oluş öncelenendir. Klasik

mantıkta olgu bütünün dışında kendisi ile bilinmeye çalışılırken, diyalektik mantık ile de örgün bir dünya görüşüne ulaşılırken –sibernetik zaten örgünlüğü gösterir- olgu örgünsellikteki yerindeliğinde anlaşılmaya çalışılır/ çalışılmış olunur.

Diyalektik mantık ile hareket, süreç, bağıntıda yerindelik, nicel birikimlerin nitel değişimlere sebep vermesi, karşıtların çelişmesi vb. prensiplerde düşünce alanının sınırlarını çizdiğine tanık olunur. Klasik mantık ile sabitelere göre düşünülürken, diyalektik mantıkta ise çelişki ve çatışkıya göre olay bağıntısında değişimde her şey süreçtekarşıtı ile anlaşılmaya, tanıtlanmaya ve tanımlanmaya çalışılır/ çalışılmıştır. Çelişki ve çatışkı savı, klasik mantıkta ki üçüncü bir yargının olmazlığı prensibine karşı, üçüncü bir yargıyı gerekli kılar. Belirsizlik, görelilik veya her savın bakıldığı açıdan ilkesine bağlı olarak doğru olması vb. yargılar ile ya-ya da, böyledir gibi kesin ifadeler geride bırakılır. Bir şey sadece kendidir (özdeşlik ilkesi) ise bir şey karşıtını da kendinde barındırır ilkesine yerini bırakır.

Kanaatim o ki diyalektik mantıkta hareketin, sürecin karşıtlık bağıntısında ele alınarak usta çıkarımlarda bulunulması, olgusal olanın içeriğine bağlı olarak olayında gerçekleşmesine tanık olunmaya çalışılması önemlidir… Ama doğada ve tinde karşıtlar olduğunun zannı ile doğada ve tinde çelişkinin olduğu yargısından hareket ile çıkarımlarda bulunmak, diyalektiği yanlış bir düşünce mecrasında bulmak olur. Bu doğrultuda diyalektiği sistemleştirme çabalarında görülen tez, antitez ve sentez –oluş- çizgisinde –hep- tüme varım öncelenendir –ve zorlamadır-. Böylece karşıtlık sentezde –oluşta- aşılmış olunur. Her sentez de ise karşıtlar sentezin kıpıları olarak yerlerini almışlardır. Bu mantık anlayışında her karşıt birbirini sentezde bütünlerken barındırırlar. Bu da klasik mantıktaki özdeşlik ilkesini yadsır. Tez, antitez ve sentez diyalektik yöntemi ile doğada ve tinde tarihsel olgusallıkta ilkesine bağlı olarak dayanaklar gösterilse de bir zorlama olmaktan öte değildir. Çünkü:

1. Doğaya özden bakıldığında zıtlık, karşıtlık, çelişki değil de özün tavırsal çeşitliğine tanık olunur. Tinde beliren çatışkı dahi amaca bağlı olarak özde olanın gerçekleşmesi ve görünüş bulması için bir hile olarak belirmesinden öte değildir. Çelişki zannı ise izafiyet prensibi ile aşılması gereken bir sorundur. İzafiyet de bütüncül düşünmeye neden iken tevhid ile aşılması gerekendir.

2. Birinci şık doğrultusunda doğaya bakıldığında; doğada zıt diye ussal belirlemelerde bulunulan her belirim birbirlerini bütünleyen çiftlerdir.

3. Zıtlar, karşıt olarak ussal belirimler değil, ussal belirlemelerdir ve varoluşu belirli kılan yasalara bağlı olarak bütünlendikleri olguda varoluşu birbirlerini tamamlayan çiftler olmak da bulurlar.

4. Mutlak –Tanrısal tinde yasalar zemininde ilkeler ile tavırda çeşitlilik olduğundan zıtlık olmadığı gibi hikmete –sonuçta açık olacak gerçeğe- göre karşıtlık da -çelişki de- yoktur. Mutlak tinde sonda açık olması istenen gerçekliğin belirimi –hikmetin açık olması- içindir ki insanlık tininde zıtlık değil, öznelliğe bağlı olarak irade belirimlerine göre karşıtlık vardır. Her karşıtlık, aynı olgu üzerinde farklı görüşlerin gerçek olup olmadığının yargısı ile belirir.

   Doğruluğu deney veya deneyim ile sınanmamış her olgunun veya olayın bilgisi, teorik düzeyde farklı karşıt görüşlerin usavurumu ile doğrulukları tanıtlanmaya çalışıldığında usta diyalektik görünüş bulur. Ussal olan, deney veya deneyim ile doğruluğu sonuç vermesi veya sonuç alınması doğrultusunda sınanmadığı sürece teorik kalır… Ve teorik düzeyde karşı savlara hep açıktır. Teorik olan yanlış veya doğru olsa da irade ile fikre –niyete- büründüğünde ve duygusu ile yaşam alanlarına edim ve yargılar -yaptırımlar ile değer belirimlerine taşındığında, karşıt yönelimlerde olarak insan yaşamını da diyalektik kılar. Doğruluğu, matematik, deney-gözlem ve deneyim ile sınanmış olan ise gerçekliği açık olduğu içindir ki kendisi üzerinden açık olan diyalektiğin de bitimine sebeptir.

   Diyalektik karşıt belirimler üzerinden mantık yürütmek olsa da bilimsel olmaktan öte, bilimsel düzeyde sonuç alabilmeye doğru fikir edinmelere sebeptir. Diyalektiğin tez-antitez-sentez yöntemi ile bilimsel kılınmaya çalışılması onu usta bilimsel bir yöntem yapmamaktadır. Sibernetik mantıkta ise sonuçtan hareket ile düşünmek gerçekleştiğinden dolayı ussal olanın sınanabilmesini olanaklı kıldığından usun mantıkta bilimsel düzeyde işletilmesi olanaklı kılınır. Sibernetik mantık uslamlamalarında çelişkiye de yer verilmeden, sonuca bağlı olarak fikrin -niyetin doğruluğunun sınanması deney-gözlem veya deneyime bağlı olarak gerçekleştirilir/ gerçekleştirebilir.

5. Her karşıt belirim, nedenlere bağlı olarak beliren çiftlere aşkın olarak irade belirimine göreamaçsallıkta değer nitelemesi ile açık olur. Her değer nitelemesi ise nicel görüşe aşkın nitel bir yüklemde -nitelemede-

bulunmaktır. Her nesne, doğaya ait nitel değişmezleri zemininde nicel belirimler üzerinden görünüş bulur. Nesnelliğe bağlı nitelikler, tinde tümellere bağlı nitelemelere de nedendir. Nesnenin doğaya ait niteliği ile tinde değer yargısında nitelemelerde bulunulması, nitelik ile niteleme farkı doğrultusunda nesnel ve öznel, nedensel ve amaçsal -inanç düzleminde- düşünce alanlarında çeşitlenmeye sebeptir.

Nesnel nitelik ile tinde nitelemede bulunmak iki karşıt durum değildir. Nedenselliği belirli kılan nitelik ile amaca bağlı olarak değer nitelemesiyle varoluşsal kılınmak; varlıksal olanın varoluşsal olarak görünüşe taşınmasıdır –tinde değer nitelemesi ile kendinde çeşitlenmesidir.Bu da insanın amaçsallığı doğrultusunda olması gerekendir… Ama nesnel nitelik alanı ile ilgili olan bilimsel bakış ve nesnelliğe aşkın, öznel olarak değer bakış açıları ile inanç alanından bakış, gerçekliğin nede, nasıl, nerede aranması gerektiğine dair iki farklı görüş olarak karşıt belirime sebeptir. Bu da doğada olan ile tinde olanın ayrıştırılmasına sebep olsa da doğada olanın özünde olarak tinsel olması, öznel olarak tinsel kılınması, öznenin gerçeği ile değerler alanında gerçekleşmeye neden olurken, öznelliğin nesnesi olması ile ne için olduğunun sonuçta açık olması, iki karşıt görüş olmaları yargısını haklı kılmamaktadır.

Sibernetikte sonuç nedenleri belirli kılarken, düşüncede ve iradeye bağlı beliren her karşıt belirim ve karşıt ilişkide; hem karşıtlar açık olur hem de her karşıtın bağlı –yüklenmiş- olduğu içeriğin -ilkesinin tinsel düzeyde görünüşe taşınması olanağı bulunulur… Böylece her oluşta gerçekleşen yerindeliğine göre gerçekleşmiş olur… Yerindelik ise sonuca-ereğe-amaca bağlı olarak nedenlerin ne için olduğunu açık eder… Ve amaca- sonuca/ ereğe bağlı nedensellikte her karşıt belirim çelişmeden tinde yerlerini alırlar… Ama her karşıt belirim özde olanın açık olmasının –gerçekleşmesinin iradeye bağlı olarak çatışkısını da beraberinde getirir. Sibernetik ile görülen o ki yaşan her şey amaca –ereğe göre nedenselliğini nesnel kılınması doğrultusunda çelişkisizce bulmaktadır. Bu kader bahsi adına da önemlidir. Nedenler her ne kadar yaşam alanını belirli kılsalar ve biçimlenmesine sebep olsalar da aslında; amaç-sonuç-erek nedenleri belirli kılarken, yaşanacak olan sonuçta gerçekleşecek olana göre belirli kılınmıştır. Sonuç, amaç ve ereğe göre belirli kılınmışlığın dışında yaşanmadığı da sibernetik mantık ile anlamlı kılınır/ kılınabilinir.

6. Varoluş çift yaratılışta gerçekleşirken, kendi için olmak ve bütünde diğeri/ diğerleri -başkası- için de olmak iradede iki farklı şey için olmayı da beraberinde getirir. Bu da çelişik olmaktan öte, farklı iki irade durumuna bağlı olarak ya kendi için ya da diğerleri için olmayı tercih etmek ile iç dinamik olarak –çelişki değil- çatışkıda bulunmaya nedendir… Ama ilkesine bağlı nedensellikte hem kendi için hem de diğerleri için olunduğundan dolayı çelişkinin olmadığı durumda bulunulur… Ve akıbete –karmaya- bağlı gerekçeler sebebiyle hukuk, fedakârlık vb. bulunurken hem kendi için hem de diğerleri için olunurken çatışkıya aşkın tinde bulunulur/ bulunabilinir -sulh.

   Zaten bütünde ve ilişkide herkes birbiri için iken herkes için –veya öteki için- yapılanın sonucunda kendi için de eylemde bulunulmuş olunur. Öteki veya herkes için yapılan ile sürdürebilir ortak bir yaşamda kendimiz için eylemlerde bulunmuş oluruz. Bu açıdan bakıldığında idealar bütünlenmenin, bütünlüğü korumanın gereği olarak bütünde anlam kazanırlar.

   Böylesi durumda bütünde gerçekleşmenin gereği olarak–karşıt belirimler ve çatışkı sebebiyle olduğu zan edilen- çelişkinin olmadığına tanık olunur.Her düşünce görüşünün –fikrinin- ilkesine -gerçeğe- bağlı olarak tutarlı olmayışı düşüncede çelişkiyi açık eder. Çelişki fikirlerin gerçekleşmesi yönünde yargıda, seçimde bulunamamak, irade gösterememek, kararsız kalmak da görünüş bulur. Her karşıt görüş; çelişki olmaktan öte, öznel yargılar nedeni ile karar vermeler sonucunda görünüş bulur.Görüş olarak tarafların belirli olması karşıtlığı açık eder… Ve insan için özünde her daim bir seçimde bulunmak, koşul-ihtiyaç-talepler sebebiyle zorunlu bırakıldığıdır.

   Fikirlerde çelişki, gerçek olanın –ilkesine bağlı olarak tutarlı olanın- görünüş bulması adına gerekli olandır. Çelişkide bulunan, neden-erek bağıntısında sonuç alınamayacak olan, sonuç veremeyecek olandır. Bu bağlamda söylev ve uygulamada nedenselliğe ve amaca bağlı çelişkilerin olması da ironiye nedendir. İronik olan, söylevde içerik ve kastedilenin örtüşmemesi ayrıca söylevde kastedilenin dışında edim –uygulanmada bulunulması sebebiyle çelişkiyi kendinde barındırır. Bazen de olur ki ironik olan ile gerçek olan vurgulanmak istenir. Bu da diyalektik değil,

dilsel bir hiledir (maksat edileni açık etmek için kullanılan yöntem). Zaten izafiyetin gerçekliğinden dolayı niteleme olarak çelişkinin gerçekliğinden bahsedilemez.

7. İç dinamik olarak çatışkıyı kendinde bulan için, bilgiye bağlı olarak görünüş bulan karşıt olan her irade belirimi, karakter ve kişilik belirimlerinin benlikte toparlanması ve esmada beyan edilmesinde ilke edinmiş olunması ile aşılır. Bu da insan tininde ve Allah'ta –Kur'an'da net olarak tanıtlanır. Doğada –yasaya bağlı olarak- ve tinde –ilkeye bağlı olarak-görülen her sonuç; aslında çelişkinin olmadığını, karşıt belirimler üzerinden gerçeğin, olması gerekenin açık olduğunun göstergesidir.

8. Her çatışkı beliriminde diğeri ile iradeye bağlı her tersleşmede de çatışkı iç dinamik olmaktan öte, diğeri ile de bulunulan olur… Böylece fikirler taraf beliriminde açık olurken birbirlerini olumsuzlayan nitelemeler ile diyalektiğe nedendir. Diyalektik süreçte hak (gerçek) olanın belirimi ve galip düşünce olarak genelde kabul edilmesi ile kendinde çelişkiyi barındıran görüş geride bırakılır/ bırakılmak zorunda kalınır… Çünkü hak olana göre edim ve üretimlerde bulunurken ilerleme kat eden, gerçek olmayanın yerini, gerçek olana bırakmaya zorlar. Her karşıt; karşıtını açık eder, karşıtını kendinde barındırmadan, karşıtına dönebilir… Karşıtı ile ilişkide birbirlerini yadsırken –olumsuzlarken-, birbirlerinde olan öze bağlı olarak kendilerini gerçekleştirmeye nedendirler.

   Her diyalektik zorlamalarda kendini gerçekleştirmek zorunda kalan için, karşıt belirime göre değerlerin belirgin olması ile safların belirgin kılınması ve nesnel olanın –bilgisi ile kullanabilinir olanın- amaca bağlı olarak değer niteliği kazanması da söz konusu olur. Diyalektik çatışkı öteki ile değer edinmek zorunda da bırakır. Böylece nesnel olan yasası ile gerçek iken tinde değer nitelemesi kazanması ile amaca bağlı nesne kılınırken, tinde ne için olduğunu bulmanın tinsel gerçekliğinde görünür olur… Ve yüklendiği değer ile de tanık olunandır.

9. Klasik mantıktaki özdeşlik ilkesi gereği her karşıt karşıtını kendinde barındırmaktan öte, sadece kendidir ve karşıtı ile ilişkide bütünlendiği yeni olgusallıkta karşıtının taşıyıcısı olur. Yani her kavram -anlamı gereği-, duygu ve benzer olgular da içerik olarak dirimsellikte sadece kendi olarak yaşanılandır. Belki yaşanırken, dirimsellikte kavramda karşıtını da

çağrıştıran veya duyguda karşıtını da uyandırandır… Ama dirimsellikte öznellikte yaşanırken karşıtı olmadan bulunandır. Demem o ki tez, antitez ve sentez kuramı dirimsellik söz konusu olduğunda varlıkta, mevcutta ve varoluşta karşılığı olmayan ve dilde gerçekleşenbir zorlamadan ibarettir.

Çünkü tümeli gereği her kavram veya duygu içerik olarak birbirlerini barındırmazlar… Ama bulundukları olguda bütünün belirimleri olarak varoluşun gereğidirler. Mesela: "hayat ve ölüm birbirini barındırır" derler. Hayat ölümü ölümde hayatı barındırmaz, hayat ve ölüm mevcut olan olgunun hareket ve değişime bağlı olarak beliren iki farklı belirimi olarak izafiyette kendinde bulduğudur. Hayat ölümle sonlanır ve ölüm de yeni bir hayata nedendir. Yin ve yang sembol örneğinde de beyaz ve siyah iç içe bir döngüde gösterilirken, siyah siyahtır, beyaz da beyazdır. Kendileri ile açık olan bulundukları dairenin –bütünün bir parçası olmalarının dışında bir gerçekleri de yoktur.Her karşıt karşıtını barındırmaktan öte, karşıtı ile bütünde ve ilişkide açık olması gereken gerçeğin görünüşe gelmesinin kıpılarıdır… Ve gerçek, nesnel olandan hareket ile değil, özne olandan hareket ile bakıldığında; öznenin kendini nesnesi kıldıkları üzerinden görünüşe taşımanın ve karşıt belirimleri hilesi kılarken ilişkileri üzerinden görünüşe taşınmanın sonucunda açık olur/ olandır.

Bunun haricinde hayat ve ölüme, yin ve yanga değer belirimi olarak nitelemelerde bulunmak ne için olunduğuna bağlı olarak onu anlamlı kılmak olur. Klasik mantıkta üçüncü bir yargının olanaksızlığı, sonucun ne için olunduğunu göstermesi sebebiyle üçüncü bir yargının olasılığı sebebiyle aşılır/ aşılabilir/ aşılmaktadır. Karşıtlar ise yerindeliğine göre düşüncede yer edinirken birbirlerini bütünde tamamlar ve kapsarlar… Ama her kavram veya duygu birbirlerini içerik olarak barındırmazlar. Dirimselliklerinde sadece oldukları içerikte yaşanırlar.

Mesela: mekân ve zaman veya madde ve zaman da iki karşıt olmaktan öte, öznenin harekete bağlı olarak tözsel niteliği doğrultusunda yaratımda tavırsal -ussal belirimlerinde- çeşitlenmesidir. Madde -mekân ve zaman, sentezi yapılacak olmaları ile bir kılınmaktan öte, aynı değilseler de birdirler. Aynı özün, ussal olan tavırsal belirimleridirler… Ayrıca her şeyi –özellikle nesnel olgusal olanları- karşıtı ile bileceğiz diye

bir kaide de yoktur. Bilimsellikte, her olgu kendisinden hareket ile zaten bilinmeye çalışılmaktadır… İlla bir karşıt var ederek olgusal olanı bilmeye çalışmak bir zorlamadan öte değildir. Bu bağlamda varlık ve yokluk dâhi yokluğun izafi olması sebebiyle varlığın karşıtı olamayacağı içindir ki karşıtı olmaktan ötedir.

"Bir şey başka bir şeydir de"savı nedene ve amaca bağlı olarak bakıldığında varlıksal nedensellik ile varoluşsal amaçsallıkta anlam-değer bağıntısında çeşitlenmeden öte bir savdır. Bir şey sadece kendidir… Ama bütünde birçok olguyu –karşıtlığı, çifti- kendinde barındırabilir. Bu da o şeyin kendi ve başka bir şey olduğu anlamına gelmez… O şeyin kendindeki çokluğa –olgusal olana- aşkın olarak çeşitlilikte –tavırsal belirimlerde varoluşsal değerde- kendi olduğunu gösterir… Nedene bağlı gerçeklilik ile amaca bağlı değer nitelemesi ile açık olan gerçeklik iki karşıt durum olmaktan öte, nedenselliğe bağlı varlıksal ve öznelliğe bağlı varoluşsal olan iki farklı gerçeklik durumunu gösterir. Bu da bakış açısına göre izafi niteliği olan bir durumu da açık eder.

Maneviyat adına özellikle belirteyim ki öz benlik ile varsayılanlara göre edinilen benlik, bir bilinçte iki ayrı benlik barındırılmasının çelişkisi değildir… Öz benliğin, hem neden olması hem de varsayılanlara göre beliren benlikte/ benliklerde tavır belirimleri ile çeşitlilikte kendisini sonuçta açık etmesinin gereğine tanık olunur. Bu da yerindelik (sonuçta görülmesi gereken için olması gerekli olan) prensibi ile her hangi bir açıdan bakıldığında çelişki değil de izafi olarak gerçekliğin farklı veçhelerde görülmesinin gereğidir.

Diyalektik olayda açık olur… Ve diyalektiğin kıpısı olan karşıtlar birbirlerini olgusallıklarında barındırmaktan öte, bağlı oldukları olgunun bütünlüğünde görünüş bulurlar. Olguların karşıtlığı barındırması, olgudaki karşıtların birbirlerini kendiliklerinde barındırdıkları anlamına gelmez.

Bu kuram doğrultusal bir diyalektik anlayışının ürünü olarak tüme varım çizgisinde bulunur. Asl olan ise özneden –şahıs olandan hareket ile şahsın iradede çeşitlenmesi üzerinden ilkesine bağlı olarak çatışkıyı, beliriminin bir aracı kılmasıdır. Yani diyalektik aslında tümden gelim çizgisinde görünüş bulur.

Bu kuramı, vahdeti vücuttaki insan-doğa ikiliğini her şey Allah'tır anlayışında sentez etmekte de görmek mümkündür. Biçim-içerik, özne-nesne aynıdır demek ya özneyi önceleyerek (idealist çizgide) ya da nesnelliği önceleyerek (materyalist çizgide) olsa da gerçeklikten uzak, toptancı bir söylev olarak bir zorlamadır.

Eskiler, Tanrı ile bir olunması gerektiğini belirtirlerdi. Aslında ise bir olunan ile bir olunmaz. Sadece şuuruna erişilebilir. Mutlaktan –tümel olandan hareket ile bakıldığında imkân olarak bulunanlar (karşıtlıklar da dâhil olmak üzere); geçmiş, gün ve gelecek belirimine göre amaçta – sonuçta istenenin değerde görünmesinin belirli kılınmış olunan nedenleridir.

Aşağıda göreceğimiz sibernetik mantıkta, diyalektikte yadsınan özdeşlik ilkesi yadsınmaz… Ama diyalektiğe de aşkın bakışım getirilir. Olan, kendi olmadıkları ve kendi gibi kılınanlar ile –piramidin tepe noktası misali- kendidir. Bu söylev tez, antitez ve her ikisinin aşılmışlığını ima eden sentez ifadesinin çizgisinde görünse de öyle değildir. Kastettiğim, senteze ulaşılması değil, evrenselden, mutlak olandan hareket ile karşıtların yerindeliğinde ve döngüsel bağıntılıkta aşılmış olduğudur. Tez, antitez ve sentez gibi bir yöntem, evrensel olanın şuuruna ermenin çocuksu önceleyeni olabilir, daha fazlası değil.

Varlık olarak kendi olan başkası olmaz ama kendi olmadıkları ile kendi olmadıklarına aşkın olarak varoluşsal düzeyde kendiliğini bulur. Nedende kendi olan değer beliriminde kendi olmadıkları üzerinden nedende kendi olana aşkın olarak neden-değer bağıntısında imkân-eylem döngüselliği edinildiğinde kendini gerçekleştirirken varoluşta bulur. Varlığında kendi olan varoluşta değer belirimleri üzeri tavırsallıkta çeşitlilikte belirir. Bu nedenlerden dolayıdır ki karşıtlık bir çelişki olmaktan öte, sonuçta görülmesi gereken gerçeğin belirimi sebebiyle gerekli ve yerinde olarak olması gerekendir.

Eğer karşıtları nesnel karşıtlar (zıtlar adı altında ussal belirlenenler) ve öznel karşıtlar olarak iki sınıfta ele alır isek: Nesnel karşıtlar, doğadaki bütünlükte çeşitliliğin, farklılıklar düzeyinde görünüşünün gereği olarak belirirler. Yani birbirlerini barındırmaktan öte, olması gerekenlerdir.

Öznel karşıtlar ise idealar (iyilik, doğruluk ve güzellik) anlam-değer bağıntısında öznenin fıtri –meleke/ sıfat, esma- donanımı ile de alakadar olarak amaca bağlı izafi bir belirimdir… Ve özden hareket ile tavırsallıkta tinsel olarak çeşitlenmenin gereğidir.

İdealara bağlı olarak gerekçe belirimleri ile amaçsallığın nesneleri üzerinden görünüş bulan bu tinsel çeşitlenmede çelişki değil, insan öznelliğine bağlı olarak sonuçta çatışkı açık olur/ olabilir. Çatışkı ise çelişki olmaktan öte, hak-batıl belirimlerde hak olanın görünüş bulması ve bu doğrultuda insanın tininde gelişiminin ve doğaya kıyasen ilerlemesinin gereği olarak belirir. İnsanlık tininde yerini alır.
Her olay ve olgu nedenselliğinden öte, iyi-kötü, doğru-yanlış, güzel-çirkin değer yargıları (nitelemeleri)ile özne karşısında karşıt belirimlere haiz olan izafi bakışımlara maruz kalır. Bu durumda olay ve olgu iki karşıt durumu çelişkili olarak kendinde barındırmaktan öte, nitelendiği izafi bakışımlara göre görülenlerdir. Olay ve olgunun etken sonuçlarında ise öznenin kendi için (Malik-ül Mülk esması gereği) veya herkes için olduğu niyetlere bağlı olarak gerçekleştirdikleri ise -amaçta ve eylemde çelişik olmaktan ötedir- sonuçta bütünde varoluşun –hikmetin- gereğine ne kadar hizmet etmekte ise o kadar gerçekçi ve olması gerekendir.

Karşıtların izafi belirimleri, karşıtların birbirlerini birbirlerine içkin olarak barındırmaktan öte, birbirleri ile hikmetleri –gerçekleri- gereği bağıntılı olduklarının göstergesidir. Her bir bağıntı ve ilişki belirimi ise görelilik bakışımına nedendir. Bu neden ile izafiyette; bağıntı, ilişki ve farklılıklara bağlı her belirime göre çelişki nitelemesinin aşılmış olduğu bir bakışım edinilir.

10. Çatışkı, özde olanın gerçekleştirilmesi –dışlaşması, gerekli olanın idrak edilmesi ve böylece gelişimin ve ilerlemenin ussal önceleyeni olarak gereklidir. Çatışkıda gerçekleşen zorlamada her karşıt belirim kendinde olanı açık etmenin yolunu edinmiş olur.

Her çatışkı bir çelişme değil, seçimlerde bulunmanın sonucudur. Nicel olan, çatışkı içerisindehem tinsel olan niteliğin -özde olan öznenin- görünüşüne hem de değer nitelemelerinin görünüşüne yerini bırakır. Değer nitelemeleri üzeri kendini gerçekleştiren özne, tinsel –öznel- kıldıkları ile kendini gerçekleştirirken kendini de görünüşe taşır.

Ayrıca belirteyim ki her nicel birikim nitel değişime neden olacaktır diye bir kaide de yoktur. Nitelikte değişmezliğini koruyan için her nicel yüklem kendisini değişik formlarda açık etmek olur. Bunun ile beraber belirteyim ki nicel birikimler nitel değişimlere neden olmakta ise bu nitelikte deformasyona nedendir… Ki nitelikte değişim o şeyin kendisini mümkün kılmaz. Artık o şey kendi olmadığı başka bir şeydir. Eski kendi geride bırakılmıştır. Bu önerme için genelde su ve hallerini örnek verirler. Su her halinde su olma niteliğini kaybetmeden değişik formlarda görünür. Suyun nicel etkilere bağlı olarak değişik formlarda görülmesi onun niteliksel olarak değiştiğini göstermez. Su eğer nicel birikimler sebebiyle niteliksel olarak değişmiş olsaydı döngüsünde hiçbir zaman yeniden su olamazdı. Nicel birikimler nitel dönüşümlere sebeptir savı daha önceleri benimsediğim bir sav olsa da içeriği yetersiz ve slogan bir söylevden öte değildir.

Bu doğada böyle iken tinde de böyledir. Mutlak olan değişmezliğinde nicel yüklemler alması ile çeşitli öznel formlarda –duygusunda yaşanılan anlam-değer bağıntısında edinilen karakter ve kimlik belirimlerinde- kendini görünüşe taşır. Ama her öznel form hiçbir zaman mutlak olanın özneliğinden yana bir şey yitirmesine de neden değildir. O kendinden bir şey yitirmeden kendi olandır. Kendinden bir şey yitirmeden de başkasını halk edendir. Özsel nitelikler haiz olduklarından yana yitimsiz olarak değişmezdirler, yitimli olarak değiştiklerinde ise artık kendileri değildir… Ama kendiliklerinden yitimsiz olarak varoluşsal tavırlarında nitelendikleri ile ve diğer nicel belirimleri ile değişkenlik gösterebilirler… Ve nicel birikimler, olgunun nitelendikleri ve değişmez olan form belirimindeki değişmez niceliklerini değiştirir/ değiştirebilir. Daha fazlası değil. Yaratımdaki her niteleme ise bir değer belirimi olarak algılanırken, değişimi ile beraber farklı bir değer beliriminde algılanır. Bu suyun hâllerinde de görülebilinir.

Nicel birikimler değil de niteliğe –tözsel olana bağlı olarak gerçekleşen her yeni yaratım nicelin dünyasının değer nitelemeleri ile yeniden biçim kazanmasıdır. İnsanlık tarihinde de görülen o ki niteliği bilinen ve kullanabilinir kılınan ile nicelin dünyasına yeniden biçim verilmektedir. Formlar değişkenlikte gerçeklerini -hikmetlerini- bulurken, değişmeyen niteliklerdir. Nitelikler değiştiğinde ise formlardan -kıvamdan- beklenen

içeriğin yansıtılması beklenemez. Başka niteliklere bağlı olarak aynı formların gerçekleştirilmesinde ise niteliğe bağlı içerik ne ise yeni bir bütünlükte ve duyguda yeni bir yaratım açık edilir. Bu yaratım diğer niteliğe göre görünmüş olanın formda benzeri dahi olsa değer beliriminde aynısı değildir.

11. Mutlak olan Allah'ın -öz şahsın tininde amaç edilenin açık olması için çatışkı bir hile olarak görünür. Çünkü her çatışkıda özde olanın kendini iradeye bağlı tavırlarda çeşitlendirdiği ve esmalarda varoluş olarak bütünlediği görülür. Mutlak olan ile var olan insan için tininde görülen de bundan başka bir şey değildir. Benlik bilinci ve esmasında her insan, içsel olan karşıt dinamikliğine (öz varlığının iki tavırsal belirimi olan ruh ve nefsi emmare belirimlerine) aşkın olarak kendini bulur. Hem kendi içinken hem de bütünde herkes için olma iradesinde çatışkıda bulunuşunu da aşmış olur. Ayrıca amaca bağlı gerçekleşen diyalektik sonucunda gerçek olan, gerekli olan açık olurken karşıt belirimler yerindelik prensibi ile olması gerekenler olarak görünüş bulurlar. Sonuç ne için olunduğunu gösterirken, yerindelik prensibi ile olan-bitenin ne için gerçekleştiğine de tanık olunur. Yerindelik, ne için olunduğunun göstergesidir.

12. İradeye bağlı olarak beliren her karşıtlık, irade ve duyguda karşılık bulan ilkenin gerçekleşmesinin gereği olarak yerindeliğin göstergesidir. İlerleme ve gelişime bağlı olarak edinilen her sonuç çatışkının ne için olduğunun da göstergesidir… Ama diyalektikte amaç çatışkı değil, çatışkının aşılmasıdır. Bu da öznellikte; vicdana bağlı uslamlamalarda ilkesel eylemler, benlik edinimi ve yüklenen değer belirimleri –nitelemeleri- ile kendilik bilinci edinmek ile mümkündür. Toplumsal yapısallıkta ise hukuk –yasalar ve ortak değerlerin öncelenmesi ile bu mümkün olur… Ayrıca ortak amaçsallıkta tersleşmek değil, rekabet ile ilişkileri canlı tutmakla da çatışkıya aşkın diyalektikte kendini gerçekleştirmek söz konusu olur.

    Yani insani yasalar ve ilkeler ile ortak değer edinimi doğrultusunda çatışkıyı hem aşma hem de kontrol altında tutma olanağı bulunulur.Siyasette demokrasi, ticarette rekabet, ortak yaşamda hukuk vb. olması gerekenler ile ilerlemenin ve gelişimin gereği olan diyalektik olumsuz ussal olmaktan öte, olumlu ussal olarak gerçekleştirilebilinir.

> Ötekini yok kılmak değil de öteki ile bütünde ve ilişkilerde var olunduğunun bilincinde olarak var ettikçe sürekli ve sürdürebilir bir beraberlikte ortak yaşam alanları edinilebilir. Ortak sonuçlar, ortak değerlerden ortak sonuçlar çıkarmak ile de ötekileştirmeden insanca yaşamın kapısı aralanabilir. Olumsuz ussal olan diyalektik belirimde görülen çatışkıda karşıtlar bütünden fevri –kişisel- kılınanlar ile ayrışırlar… Bütünü bozarlar. Ta ki bütünde varolunduğunun bilinci ile sibernetik diyalektikte üç zamanlı düşünebilen özne, tecrübeleri sonucunda ilkeye bağlı olması gerekenlerle diyalektiğe aşkın yaşamayı öğrenmiş olsun.

Diyalektik (cedel) Zül Celali Vel İkram esmasının görünüş bulduğu belirimlerdendir. İnsan tinine sonuçtan bakıldığında, rahmetin karşıt belirimler üzerinden çatışkıda tafsil edilirken görünüş bulduğu görülür. Düşüncede, nefsi emmare ile kalpte ve insanın insan ile olan ilişkilerinde diyalektik görülür… İmkân olarak bulunan ilkeler –esmalar- diyalektik ilişkide açık olurken tevhidin karşıtlar ilişkisinde de görünüş bulduğuna tanık olunur. Amaç ilkeler gereği tevhid ise diyalektik karşıt ilişki sonucunda belirecek olanın gereğidir.

Yargısal ve amaçsal olarak bilginin göreli belirimi doğrultusunda iradeye bağlı görünen işlevselliğinde hak–batıl ilişkisinin sonucunda ilkelerin, öznelliğin beliriminin gereği olarak insan tininde görünüş bulduğuna tanık oluruz. Analitik, ampirik ve matematikseldüşünce sürecinde bilimsellikte diyalektik görünmez.Diyalektik özneldir… Ve sebep-gerekçe (iradeye bağlı amaçsallıkta) belirimleri üzerinden beliren karşıt ilişkide, hak-batıl belirimlerinde yapılan uslamlamalarda bu mantığa tanık olunur… Ve batıl olan hak olanın görünüşünün nesnesi olan ilinektir. Her daim hak olan batıl olan üzerinden görünüş bulur… Ve hak olan –düşünce ve irade- ile ilerlenir, gelişilir ve tinde yükselmek gerçekleşir. Batıl olan ise zanlı düşünce ve keyfiyete bağlı olduğundan zayi olur.

Batıl olan geride kalmasa da (insandan ve nefsi emmaresinden, batıl değerler edinimi doğrultusunda zanlardan ve hurafelerden bahsetmekteysek her daim olduklarından dolayı da) geride bırakır. Batıl olan, bilginin zanna, hurafeye bağlı olarak değer niteliği kazanması ile görünüş bulur. Bu bağlamda böylesi asıl olan diyalektikte önemli olan, bilginin hangi iradeye bağlı olarak neye göre değer niteliği kazandığıdır. Nefsi emmareye göre değil de evrensel olan ortak değerlere göre bilgi herkes için olandan hareket ile değer kazandığında ve niyete bağlı işlevsel kılındığında batıl olan karşıt aşılmış olarak diyalektik de görünüş bulduğu düzeyde geride bırakılır.Bilgisinden yana çelişki gibi görülen karşıtlar bilim ile

aşılır… Ve iradeye bağlı görülen diyalektik çatışkı ise yasalar çerçevesinde ve rekabet ile kontrol altına alınmış veya sulhta (ortak irade belirimlerinde buluşmak) diyalektik aşılmış olunur.

Sibernetik mantıkta ise sonuç nedenleri belirli kılar ve bilgi sonuçlar üzerinden nedenlerin nesnel kılınması ile işlevseldir. Bilinç de bu mantık uslamlamaları sonucunda görülür. Öznel olan ve diyalektik sibernetik uslamlamalarda mantıkta ise hak olanın sonuçta belirmesi gereği üzerinden, batıl olanın nesnel kılınması doğrultusunda bilinç zemini üzerinden öznellikte görünüşe tanıklık gerçekleşir. Bu da tinin ussal yapısallık zemininde gerçekleşmesine tanıklığa sebeptir. Tinin ussal doğasına, sibernetik diyalektikte tanık olabiliriz. Özne çatışkıda kendini özüne bağlı olarak gerçekleştirirken, eylemde ve ürün vermesinde kendi özünü sonuçlandırdıkları üzerinden kendine dönmesi ile üç zamanlı bilinç işlevselliğinde kendilik bilinci edinir. Bu durumda düz ve diyalektik mantıkta belirsiz kalan, sibernetik mantıkta tecrübe ile edinilen bilginin üç zamanlı döngüsellikte işlevsel kılınması sonucunda doğru veriler üzerinden aşılmış olunur. Böylece bilimsel nitelikli mantık edinimi gerçekleşmiş olunur.

Böylesi her eylem ve ürün verme sonucunda sonuçtan hareket ile nedenler, iradeye bağlı değer belirimleri üzerinden nesnel kılınır… Ve sonucun bilinçli kıldığı idrak üzeri bilgi, sibernetik döngüde öznellikte kendiliği gerçekleştirmenin nesnesi olur. Bu mantık biçiminde metafizik gerçekliğe tanık oluruz. Böyle olsa da doğadaki eko sistemde, bilim teknikte, ceza hukukunda, hedef belirimli iktisadi düşünmede vb. sibernetik mantığa tanık olmaktayız. Aslında insan döngüsel olanda sonucun nedenleri belirli kıldığını gördüğünde ve bu doğrultuda düşündüğünde sibernetik mantığı bilincin ve düşüncenin bir gereği olarak zaten bulur. Gelecek belirimine göre ve geçmiş tecrübelere göre bilgi, günü yaşamaya neden iken iradeye bağlı değer belirimi ile beraber sibernetik döngüsellikteki işlevselliğinde öznel olduğu gerçeğinde bilinçte yerini alır/ almıştır.

Amaç ve değer belirimine göre nedenler sibernetik döngüde belirli kılınır iken ötekinin bilincinin de aynı çalışması sebebiyle, öznel ve iradeye –amaca- bağlı olarak diyalektik gerçekleşmesi gereken olur. Diyalektik bağıntıda değil ama sibernetik döngüsellikte her olgu olayına bağlı olarak bütünlüktebağıntılı olarak görülmek zorunda kalınır. Bilinçte -evrensel olan ve evrensel olanın belirimi olan cüzi bilinçte de görülen o ki sibernetik bilgi işlevselliğinde her olay ve olgu öznel kılındığı değerde organik bütünlükte varoluşunu bulmuştur/ bulur.

Diyalektik gizilde –zeminde, özde- olanın aşikâr olması için özneyi zorlamaktır. Zorlanan özne, melekelerini zorlandığı yönde kullanması ile kendini tinsellikte

gerçekleştirme olanağını da bulur. Sibernetikte de döngüsellik söz konusu iken üç zamanlılık devamlı yaşanandır. Sibernetikteki döngüsellikteki tekrarlar –rutinler- (doğada ve tinde tümeline bağlı olarak gerçekleşenler) da diyalektikte açık olan olması gerekenler ile aşılır/ aşılmaya çalışılır. Her diyalektik belirim zorlamayı/ zorlanmayı da -itkiyi de- beraberinde getirir. Diyalektik her zorlamada özde gerçek olan, eylemde bulunmak ve ürün vermek –dışlaşması- üzerinden gerçekleşir… Ve böylece diyalektik kendini gerçekleştiren öznenin, varoluşsal olarak kendini görünüşe taşımasının gereğidir. Sibernetikte diyalektik gerçekleştiğinde de diyalektik, sonuçta –erekte, amaçta- görünüşe gelecek olanın nedeni olarak belirli kılınandır. Sibernetik olanda, sonuca göre nedenler belirli kılındığı içindir ki diyalektiğe mutlak tinden bakıldığında hile olduğu görülür.

Diyalektik belirim sibernetik bilinç işlevselliği sebebiyle tekrarların aşılmasının gereğidir. Her tekrar aşıldığında ise yeni koşul-ihtiyaç-talep-gerekli-zorunlu olanlar ile karşı karşıya kalındığında diyalektiğe sebep kıpılar zamanın ahkâmına göre yeniden görünüş bulmaya başlar. Her diyalektik karşıtlıkta, karşıt belirimler zorunlu görünüş bulur… Her Musa bir Firavun ile her İbrahim de bir Nemrut ile karşı karşıya kalmak zorundadır. Seyri seferde, Âdem'den Hatem ne yaşandı ise karşıtı ile beraber yaşanması/ yaşatılması da buna örnektir. "Geçmişlerin başından geçenlerin başınızdan geçmeyeceğini mi zannediyorsunuz?" ayeti ile de tinsel düzeyde gerçekleşen sibernetikteki diyalektiğe net tanık olunur. Her tekrarı olan, sibernetik döngüde diyalektik ile zamanın ahkâmına göre özgünce düşünsel edim ve üretimlerle aşılmaya çalışılırken, insan için doğada ilerlemenin, tinde gelişimin ve yenilendikleri ile döngüde tekrarı olanlara aşkın yaşamanın aracı da bulunmuş olunur. İlke ve yasası ile gerçekliği bulunanla da diyalektik hep aşılandır/ aşılması gerekendir. Bu neden ile diyalektiğe aşkın olabilmek aynı durumda sibernetik bilinç işlevselliğinde öznenin öznel belirimlerde varoluşunu bulması da demek olur.

Her diyalektik belirimde bilgi, irade ve değer algısıyargısallıkta belirleyici etkendir. Diyalektiğin, karşıt ve çatışkı kıpılarında iken sonuçlarının görülmesi ve sibernetiğe tanık olunmasına da olanak yoktur. Diyalektik, sibernetik olanda amacın –sonucun belirimi ve erekte olana erişilmesi için nesnel kılınandır/ kılınır. Diyalektik, bilgi ve iradeye –amaca- bağlı olarak karşıt ilişkide öteki ile görünür olmakta iken sibernetikte de amaç belirimine göre nedenler belirli kılınır. Yani diyalektiğin bütün kıpıları, sibernetik olanda görünüş bulur ikensonuçta hikmetin –gerçeğin- beliriminin nedenleri olarak belirli kılınmış olanlardır. Bu da amaca –sonuca bağlı olarak nedende olması gerekenlerin zorunlulukta -olmazsa olmaz olarak- gerçekleştiğinin göstergesidir.

Bu savdan hareketle kader bahsi de –ilke ve yasalar ile belirli kılınmışlık düzeyinde- anlamlı kılınabilinir… Ve diyalektikte çözümsüz –belirsiz kalana, sibernetikte alınacak sonuç ile çözüm üretilebileceği de görülebilinir. Ceza belirimine göre hukuk, hedef belirimine göre iktisatta sibernetiğe tanıkken toplumda ve sermayede belirsiz olana öngörü sağlanmış olunması ile geleceğe doğru adım atılır.

Klasik mantık olana bakarken tek zamanlıdır… Ve şimdi ve burada-yı gerekli kılar.Diyalektik mantık geçmiş ve olana bakarken iki zamanlıdır… Öncesi ve şimdiyi gerekli kılar/ kılarken de olabileceğe kapı aralar. Sibernetik mantık ise geçmiş ve gelecek belirimine göre döngüsel uslamlamalar da çözüm bulurken, olanı nesnesi kılarken, ne içinliğini de açık etmiş olarak üç zamanlıdır… Ve bengide tanıklığa taşır… Mantıkta olması gerekende budur.

Sibernetik mantıkta dikkat edilmesi gereken; sonucun-ereğin-amacın, nedenleri belirli kılarken nesnel kıldığıdır. Bu doğrultuda nesnel olanın sonuçta-erekte-amaçta bütünlenmesi üzerinden gerçekleştiği ve nedenini bulduğu görülür. Buna bağlı olarak da çıkarımlarda bulunulur. Bu mantık biçiminde klasik mantık gibi –tüme varım ve tümden gelim de olsa- nedenden sonucadoğru çıkarımlarda bulunulmaz… Sonuçtan hareketle nedenlerin belirli olduğu/ belirli kılındığı sonucu gereği çıkarımlarda bulunulur.

Diyalektik ilişkide görünüş bulan diyalektik mantığı belirli kılan amaç -hedef belirimlerine göre açık olan karşıtların, hem çatışkısı sonucundahak olanın galibiyeti sürecine hem de batıl olanın hak olandan beslenirken olumlu veya olumsuz olarak değişmesine/ dönüşmesine tanık olunur… Hak olanın ise koşul, ihtiyaç ve taleplere göre kendini özgün bir biçimde göstermesi de bu doğrultuda gerçekleşir. Bu mantık biçiminde de her ne kadar hedef –amaç belirimlerine göre düşünce alanı oluşturulsa da doğrultusal olarak nedenlerden hareket ile uslamlamalarda bulunulduğuna tanık olunur.

Kanaatim o sibernetik mantık biçimi ile en tutarlı ve doğru olan ussal çıkarımlarda bulunulur. Çünkü döngüsel olan sonuç da verendir. Sonuç alınan ise gerçekliği gösterir. Zaten amaç ve geleceğe bağlı olarak uslamlamalarda sibernetik mantık zorunlu olandır. Bilincin üç zamanlı işlevselliği ve değer belirimleri sebebiylededöngüsel bağlamda işlevselliği sebebiylesibernetik mantığın zorunlu kılındığını görmekteyiz. Sadece nedene bağlı ussal olan değil, zamana bağlı gerçekleşene göre uslamlamalarda bulunmak ve doğru olan sonuçtan hareketle nedensel olanı nesnel kılmak ile düşünmenin yapısallık kazanması daha doğru ve gerçekçi yaşamaya neden olur/ olabilir.Bu bağlamda tevhit, akıbet ve ahrete göre

veriler üzerinden sadece düşüncenin değil, yaşamın da tinsel düzeyde sibernetik yapısallık kazanmasına sebeptir.

Sibernetik mantık ile değerler açısından bakıldığında; değerlerlerin duygusunda özneyi nesnesi ile aynı değil, bütünlediği görülür. İnsan için, sebep-sonuca bağlı nesnellik alanı başlangıç evresinde ve sürecinde düz mantık (klasik mantık) ile bilmek için yönelmiş olduğu olsa da değerler alanı da sibernetik mantık ile yönelmişliklerini bulduğu düşünce ve kalbi alanıdır. Sibernetik mantık ile tine bakıldığında ise adalet gereği ve spekülatif düzeyde aynalaşma gereği nesnesi üzerinden öznel düzeyde görünüşe taşınmaya da tanık bulunur. Sibernetik mantıkta döngüsel olana göre çıkarımlarda bulunulduğundan, olan-biten yerindeliğinde ve gerekliliğinde anlaşılmaya çalışılır.

Öznelliği; anlam-değer bağıntısındagörünüş bulan sibernetik diyalektiktenesnel olana değer nitelenmelerinde bulunmanın sonucunda belirensibernetikspekülatif mantık ile daha anlamlı kılabiliriz. Bu bağlamda tinde gerçekleşenlerinbu mantık ile anlaşılması yerinde olur. Bu mantık ile metafizik alanda öznelliğe öznel kılınanlar üzerinden tanık olabiliriz. Bu mantıkta, her şey kendi bütünlüğünde gerçekleşirken, bütüne dâhil olanlar üzerinden gerçekleşenler ile birbirlerine ayna oldukları ve bu doğrultuda yönelmişliklere neden olduğuna tanık olunur.

Tevhitsel mantık ise spekülatif mantık çizgisinde mutlak ilke olarak Allah'ın öncelenmesi ile eylemleri –tavırları doğrultusunda görünüşünde O'na öznel belirimlerinde tanık olmayı gerekli kılar. Tevhitsel görüde, iman ile nesnelliğe aşkın bakışımda, nesnelliğe –nedenselliğe aşkınsal seyrinde Allah'a tanık olmak öncelenir.

Esma, sıfatlar –özdendir ve mevcudun varoluşunun belirleyicisi olduklarında özlerdir - öznenin öznel belirimleri olarak dirimseldir… Ve dirimselliğe harekette –tavırsallıkta tanık olunur. Bu durumda ussal olanda öznellik, hareket öncelenmiş olarak nesnesine aşkın, bütünlük içeren çıkarımlar yapılması ile dirimselliğinde tanık olunanın bilgisi elde edilir… Ki irfan bir yönü ile de bu mantık üzerinden elde edilir. Tevhit, nesneye bağlı olarak değil, özneye/ öznelliğe bağlı olarak nesnelliğe aşkın bakışımlara taşıyan mantık çıkarımlarda bulunmayı önceler.

Esmalar –idealar, ilkesel özler olarak tinde öncelenenlerdir. Özler, nedenlerin, nasıl olduğuna aşkın ne için olduklarını belirli kılan ilkelerdir. Bu nedenle özler ile mantık çizgisinde görülmesi gereken nedenlerin ne için olduklarıdır. Bu bağlamda melekeleri öncelemeden, dirimsel olan özlerin öncelenmesi ile ne için olunduğuna dair, ussal olarak çıkarımlarda bulunabilinir… Ki tevhitte her şey kendini

gerçekleştirmenin nesnel belirimleri olarak görünür. Kendilik ise ilkesel olan özlerde kendini dirimsellikte gerçekleştirmede, -yönelmişlikler, tutum ve davranışlarda- yani tavırlarda gerçekleşmede görünüş bulur. Bundan dolayıdır ki nedensel olan, öznel olanın görünüşü için, öznenin kendini gerçekleştirmesinin nesnesi olarak görünüş bulur. Tevhitsel görüş, diyalektiğe aşkın sibernetik spekülatif –ilkeye bağlı edinilen değerler algısında- bakışımda gerçekleşir.

İzafiyette her şey nesne-özne, anlam-değer, neden-sonuç, neden-gerekçe vb. belirimlerine göre belirli kılınır iken diyalektikte de karşıtlar belirginken; tevhid ile hem izafiyet hem diyalektik belirimlere aşkın bakışımda bulunulur. Tevhid ne için olunduğunu/ olduğunu anlamak adına çıkarımlarda bulunmanın mantıksallığını içerir. Tevhide fenomonoloji açısından bakıldığında, görüngülerin –belirişlerin nasıl gerçekleştiğine bağlı olarak çıkarımlarda bulunmak yerine, ne için var olduklarına dair çıkarımlarda bulunmanın öncelendiği görülür.Bu da tevhidin prensiplerinde net olarak görülür.

Tevhidin prensipleri –ilkeleri:

- Allah –ilmen yakin-.
- Allah'ta.
- Allah'tan.
- Allah'la.
- Allah'ın.
- Allah için.
- Allah'a.
- Allah –hak-el yakinden de yakin-.

Bu düşünce prensiplerine dikkat edildiğinde nedensellik Allah ile anlamlı kılınırken, ne için olunduğu Allah için olunduğu ile anlamlı kılınır… Ki bu durumda tevhid amaca bağlı öznel belirimleri ile öznenin değer belirimleri üzeri görünüşe gelişidir Bu durumda neden Allah, erek Allah olarak yönelinen olması doğrultusunda değer nitelemesi ile yaşama anlam katmanında gerekçesi olur. Tevhit mantıksallığında, ne için olunduğu belirli kılınırken, ne için olunduğuna da bağlı olarak değerler edinilmesi ile yaşama da yön verilir.

Tehvidin olgusu öznedir ve tevhid, nesnesi üzerinden olayında olgusunun görünüşüdür. Bu durumda öznenin her yönelmişliğinde nesnesini kendisi ile anlamlı kılması ve nesnesi üzerinden kendisini öznel tavırları ile görünüşe taşıması tevhidin gereğidir.

Mantıkta önemli olan, bilginin; kesinliği, apaçıklığı ve değişmezlere bağlı olarak tutarlığı-doğruluğudur. Kesinlik ifadede, apaçıklık burhanda, tutarlık ilişki ve bağıntıda, değişmezlik ise yasa ve ilkede görülmesi gerekendir. İfadedeki tutarlılıkta mantıkta istenendir.

Mantık; değerlendirme ve çıkarım ilmidir. Her önerme; yargıda kesinlik kazanana kadar değerlendirme ve çıkarımlarda bulunarak doğruluğu kıyas ve eleştirel olarak test edilendir. Düz mantık doğrultusal mantık biçimidir… Ki modern mantık denilen sembolik mantığında doğrultusal olduğu görülür. Sembolik mantıkta sonuç hedefli olarak içerikten yoksunluk, anlamın basitleştirilmesi çabası görüldüğünde ruhsuz felsefenin kapısı aralanmış olunur. Teknik alanda sembolik mantık her ne kadar başarılı görülse de felsefenin semboller değil de içeriklere bağlı olarak yapılması gerektiğini unutmamak gerekir. Çünkü felsefe her şeyden önce bir mantık yürüyüşüdür… Sorunsal olanın, mantıksal gereksinimler ile değerlendirilmesi sonucunda aydınlığa kavuşturulmasının gereği olarak insan tininde görünüş bulmuştur. Formüller ve denklemler ile matematik çizgisinde yapıla gelen modern bilimin, nedenlerden hareket ile değil de sonuçtan hareket ile kavramlar ile anlaşılabilir felsefi nitelikte ele alınması bilginin/ bilimin evrensel kılınması adına önemlidir.

Anlam bulma ve eleştirel düzeyde yorum yapabilme mantığı gerekli kılar. Dilin anlam zenginliğinde anlamaya çalışmak, doğru çıkarımlarda bulunmak, düşüncede mantığı gerekli kılar. Mantık, düşüncede anlamanın gereği olarak her insanda yaratılışı gereği yetisi olması ile zaten vardır. Felsefe adına önemli olan ise ilkelere ve yasalara–ceberuta, aklın evrenseline- bağlı olarak sonuç veren –alınan- değişmezlere göre çelişmezlik –tutarlılık prensibi doğrultusunda mantığın işletilmesidir. Gelecek belirimine göre de değişmezler -evrenseller doğrultusunda olası olacaklara göre durum değerlendirmesi yapmak ve bu doğrultuda da hareket etmek mantığın gereğidir.

Gerçek, mantık ile usta dille doğrulanılmasıyla, zorunlu ve gerekli olan doğru olarak bilinir olandır. Dil gerçek olan ile öznenin arasında gerçeklikten kopmanın sınırı olmaktan öte, öznenin gerçek olan ile bağlantı kurması ve gerçek olana göre yaşamını idealize etmesinin us belirimi olarak gerekli olandır. Dil gerçeği idealize etmenin değil, gerçeğe göre öznenin yaşamsal olarak kendisini, öznellikte idealize etmesinin –yeniden yenilenerek yaratmasının, yaşam biçimi edinmesinin- de gereğidir. Gerçeğin dilde karşılık görmesi, gerçekten kopuş değil, gerçek olanın öznel –tinsel alana taşınmasıdır. Gerçek, öznel alanda dilde anlam bulduğunda, -

anlamın dirimselliği sebebiyle- dirimsellikte hakiki olarak yaşanılandır, tanık olunandır.

Bu bağlamda mantık usun gerçeği olan dil ile usta gerçeğe uzanabilmenin ilmidir. Sorunsal olan karşısında insan, bir mantık biçiminin yetersiz kalması sebebiyle mantığın yetersiz ve gerçek ile bağıntı kurmaktan öte olduğunu söylemek yerine, sorunsal olanın ussal –mantıksal- gerçekliğine bağlı olarak mantığı yeniden keşfetmelidir… Ve yeniden doğrulama yöntemi olarak ussal kılmalıdır/ kılabilmelidir. Olup-bitmek olanın gerçeği ussallığa dayanır… Her ussal olanın da gerçeği mantıksal bir belirimdir. Böyle iken dilin mantık çizgisinde doğrulamanın uslamlamalarına açık olması, gerçeğe dil ile dokunabilmenin –tanık olabilmenin mümkün olduğunu gösterir.

Gerçek ise susmanın başlangıcı değil, yeniden konuşmanın, yaşamı kendisine –gerçeğe- göre idealize etmenin başlangıcıdır. Söz, gerçek olan ile hesaplaşırken yeniden başlar. Yaşam gerçek olana göre yeniden biçim alır… Ve insan gerçek olan ile yeni bir zamansallıkta kendini bulurken, gerçek olan ile idrakinde ve yaşam biçiminde yenilenmek zorunda kalan olur. Gerçeğin kendiliği, dilde söz ile açık olur. Öyle ise söz ile gerçeğe tanık olmak –gerçeği onamak dil ile gerçeğe uzanmaktır. Mantık da gerçeği bilgisinde dil ile doğrulamaktır.“Akıl etmez misiniz?” denilirken de insandan beklenen, ussal olanın mantığına bağlı olarak us ile tanıklığın gerçekleşmesidir. Gerçek yaşamsaldır ve evrenseldir… Mantık, bilgisinde ona tanık olmanın önceleyenidir.

Bilinç zemininde duyusal algı, sezgisel algı, zihin, akıl, düşünce, kavram, kavrayış, anlayış, bilgi, ifade –beyan-, yönelmişlikler, edim ve üretim mantığın alt başlıklarıdır.

DİYALEKTİK, SİBERNETİK VE SPEKÜLATİF/ AYNALAŞMA/ YANSITMA, İZAFİYET:

Her dört başlığı da mantık çerçevesinde akli olarak görünüşe taşınmanın gereği olarak irdelemek gerekir. Tevhid diyalektiği, kendilik ise sibernetiği aşmanın gereğidir.Spekülatif bakış ise öznelliğe tanık olmak ve kendiliğe dönüşüngereğidir. Spekülatif bakışım, tinde sibernetiğin sonucu olarak tevhidin belirimidir. Tevhid tamamı ile sibernetik spekülatif gerçekleşen bir irfan bakışımıdır. Karma dahi sibernetik ve spekülatif düzeyde gerçekleşir. Her yaptığımız, sonuçları itibarı ile bize geri dönerken sibernetik ve spekülatif bir düşünce biçimine sahip olarak kendi üzerimize dönerken, nedeni kendimiz olanı sonuçta bulduğumuz/ yaşayacağımız durum olarak görürüz. Özellikle sanat nedensel gerçeklikten öte, erekte öznel gerçekliğe bağlı olarak nesnel olanın tinde değer nitelemesi ile yerini edinmesine sebep iken spekülatiftir… Ve eserin açığa çıkması ile değer bağlamında anlamlı kıldıklarıyla sibernetik düzeyde anlam-değer-duygu akışına sebeptir.

Bu konu kendi içinde derinleşir; dilde anlam-değer bağlamında her niteleme –yargı- ile nesnel olana aşkınsal görüş gerçekleşir. Zaten dilde -form olarak nitelenen-, her olay ve olgu sibernetik bilinç işlevselliğinde temsil edildikleri ile spekülatif biçimsellikte tinsel-öznel- kılınırken tinde yerini alır… Her olay ve olgu da nitelendiği değerin temsili olurken spekülatif bakışım kaçınılmazdır. Nesnesi, nitelendiği değerin imgesi olarak yansıttığı ile bilinçteyerini alır.Sibernetikte -döngüsel bütünlükte- öznenin nesnelliğe aşkın olması ve spekülatiflikte ise öznenin nesnesine aşkınsal görüşte derinlik kazanmış olarak bakışımda bulunması söz konusu olandır. Düz mantıktaki önermeler ve kategorik düzlemde akıl etmeler, nesnel birliğe –bütünlüğe varıma zorlar. Diyalektik ile de örgünsel bütünlüğe doğru yol alınır. Sibernetikte ise sonuç nedenleri belirli kılarken her şey yerindeliğinde bütünün gereğinde gerçekleşmektedir. Spekülatif bakışımda ise nesnel olanın dünyasından değer yargıları ile aşkınsal bakışıma taşınılırken, her nesne, ne için olduğunun anlamını -nitelendikleriyle- özne ile kazanır.

Bu durumda özneye aşkın duran bir nesnellikten de bahsedilemez. Özne, sonuç itibarı ile her nesneyi kendi için kılarken, nesnel olanın ne için olunduğunu da açık eder. Böylece her nesnel olan, ne için ise olması gerekene varımın bir sunumudur -serimlemedir. Doğaya ait nedensel gerçekliliği olan, tine ait ereksel -değer yargısı- gerçekliğine bağlı olarak tinsel kılınır iken koşul-ihtiyaç-talep belirimlerine göre de sunumda yerini alır. Her sunum, nesnel olanın tinsel kılındığı değerde olması gerekenini bulmasıdır… Ve özne olanın nesnesi üzerinden kendini de görünüşe

taşımasıdır. Bu da nesnelin; doğallığından öte, tinde değer kazanmış olduğu ile varoluşudur… Ve Allah'ın, insanın, öznel gerçekliği ile tanışılmasıdır/ tanışmaktır.

Nesnel olana nitelendikleri ile –öznellikte- spekülatif bakışımda bulunmak izafiyetin; izafiyet ise -çelişki değil ama- diyalektiğin; diyalektik ise bütünden kopuk düşünceden olay ve olguları ilişkide bağıntılarında –birbirine içkin ve bağıntıları ile bütününde- düşünmenin gereğidir... Ve sibernetik olanda rutine aşkın ilerleme ve gelişim de diyalektik ile mümkün kılınır.

Özellikle belirtmek gerekir ki insan olmanın dünyasında bu mantık biçimlerinde düşünebilmekteyiz. Kâinatta; farklı yasalara ve ilkelere bağlı olarak gerçekleşenler varsa eğer hangi akıl üzeri gerçekleşmekte ise o aklın zorunlu bağlamlarına göre düşünüldüğünde yaşanılanlar anlamlı olur. Bizlerin elinde olan zorunlu bağlamlar ışığında ilişkilendirerek bildiklerimiz ve bildiklerimiz (edinilen veriler) doğrultusunda değerlendirmelerde bulunmamızdüşünülen akıl bağlamında doğru olup; başka bir bağlamda eleştirilebilir. Ayrıca zorunlu bağlamlarda bildiklerimiz, bilebileceklerimize perde olabilir.

Bu da ereğe bağlı değer yargıları, kritik etmenin farklı referanslara bağlı gerçekleştirilmesi veya bilemediğimiz bir aklın bağlamları ile değerlendirilmeye tabi kılındığımız için görülecek olandır. Demem o ki şimdi bu mantık belirimlerinde düşünmekteyiz ve olup bitmekte olanları doğa ve tin alanında bu kadarı ile değerlendirmekteyiz. Yani dünyamız bu kadar genişlikte baktığımız bir açı ile şekillenmiş. Yarınınne getireceğini ve Allah'ın insanlığa akli bağlamda neler katacağını bilememekteyiz. Aristoteles'in dünyası ile bizlerin şuanki dünyasının bir olmadığını bir örnek olarak verebiliriz.

Düz mantıkta mekanik bir doğa görüşüne taşınılırken, diyalektik, sibernetik ve spekülatifmantıkta organik doğaya tanık olunur. Yasa, ilke, gerekçe ve tutarlılık doğrultusal bir mantığın gerekli çizgileridir.

Düz mantığın sonucunda edinilecek olan;bilgiye getirilecek değişik ve değişken referans belirimlerine göre edinilen yargı sonucunda görülecek olan izafiyettir. Bilgiyi izafi kılan, neden-erek, nesnel-öznel, anlam-değer farklılıklarına göre ayrı sonuçlardan –belirimlerden bakılıyor olunmasıdır. Bilgi doğru belirimlere bağlı olarak bakış açılarına göre izafiyet kazanır. Sanı (zan), hurafe bakış açıları bilgide izafiyete sebep verdiği kabul görmemelidir. Sanı (zan) olanın gerçekle ilgisi yoktur ki izafi olarak da görüşe neden olsun. Sanı ile edilen görüş gerçekten uzak bir yaklaşım olarak hak olanın görünüşünün nesneolmasından öte değildir.

Büyük melekler (yücelerin -illiyun) dışında diğer meleklerin kan döken insana tanık olmaları, neden olunan doğrultusunda nesnel düzeyde doğru bir yargısallık olsa da Allah'ın erekte öznelliği nesnel olan üzerinden açık etmesi de sonuçta açık olacak gerçekten hareket ile yargıda bulunmasıdır. Her iki durum da bulunulan mertebe farklılığı ve gerçeklik idrakine göre bilginin izafi olarak önerme ve yargılarda bulunulmasına sebep olduğuna tanık olunur.Her iki düzeyde de bilgi verisi, doğru olmak ile beraber karşıt olmaktan da ötedir. Olana bağlı olarak bilgiyi göreli kılan, öznelerin bulunduğu gerçeklik idrakine göre olana farklı düzeylerde hem -hem de beliriminde yargıda bulunmalarıdır. Hazreti Resulün dağıtılan kurban etleri için "bir but hariç hepsi bizimdir" hadisi de nedenselliğe bağlı olarak çelişki içeriyor görünse de amaca ve karmada da sonuca bağlı olarak kazanımlar sebebiyle doğru bir yargı olarak izafiyeti açık eder. Bu bağlamda nedene bağlı gerçekleşen için ifade edilen çelişki olarak görülürken, olayında amaca bağlı değer nitelemesi sebebiyle izafi olmaktan öte değildir. Bu düşünce –ifade- amaca bağlı bütünlük edinimi sebebiyle holistik bir düşüncedir. Bir olay ve olgu sadece kendi iken olayında gerçekleşirken olumlu veya olumsuz nitelemelerde bulunulacak iyi veya kötü, doğru veya yanlış sonuçlara neden olabilir. Bu da o olay veya olgunu iyi veya kötü olması değil, izafi olarak değerlendirilmesidir. "Sizin şer bildiğinizde hayır, hayır bildiğinizde şer vardır" denilirken de izafiyet anlamlı kılınır.

Bilgi ile göreceliği anlamlı kılabiliriz ama bilgi, mertebe belirimlerine göre göreli –bağıntılı- görünse deyasa belirlenimlerine göre kullanabilinirliğinde doğruluğu kanıtlanmış bilgide görecelilik olmaz. Doğru bilgi, herkes için aynı olandır. Bilgi, amaca bağlı olarak bulunulan mertebeye göre çeşitli alanlarda değer niteliği kazandığında, değişken ve değişik referanslara göre de kritik edildiğinde, değer ve kritik yargılarının belirimi ile göreli bir durum arz eder. "Kulumun zannı üzeriyim" hadisi kutsisi ve "günde kırk makam geçerdim,her makamda kendi küfrümü görürdüm" hadisi şerifini de bu bağlamda zikretmek gerekir.

İzafiyet mantık biçimi olacak ise eğer sibernetik mantığın uzantısında, bu mantığın bir alt başlığı olur. Çünkü sibernetik döngüsellikte bir şeyin; nedenleri ile beraber döngüde organik bağıntılılıkta yerini alması, amaca bağlı olarak bütünü desteklemesi, amaca bağlı yüklenilen değer belirimlerinin açık olması vb. durumlarda yerindelik ilkesi gereği ile belirimlerinde çeşitlenmesine sebeptir. Bu bağlamda izafiyet, bütün ile bağıntılı olanın çeşitlilikte görülen belirimlerinde farklı açılardan ilişkilendirilmesi olarak görünüş bulur. Çeşitlilikte belirim izafi mantığı görünür kılmaz ama ana evresidir… İzafi mantığı görünür kılan ise çeşitlilikte belirenin, farklı açılardan göreli olan durumlarının görünüşüne sebep ana

zemininden hareket ile bağıntılı olduğunun da gösterilmesi ile mümkündür. Zaten izafiyet: göreli ve bağıntılı anlamlarını kendinde taşıyan bir kavramdır.

İzafiyet, sibernetikte holistik düşünebilmenin gereği olan mantık belirimidir. İzafi olandaki göreli belirimler, yasa ve ilkeler bağıntısında toparlanmaya çalışılsa da mutlak öznel gerçeklilik zemininde çeşitlenmenin olduğu ve insan öznesine bağlı olarak ussal olan farklı açılardan gerçekleşen bakışımlarda varlık görüşlerin belirgin olduğunu unutmamak gerekir.

Bilginin göreliliği aşağıdaki bağlamlarda açık olur:

- Çelişmezlik-Çelişki. Niteleme düzeyinde çelişkinin varoluşsal olarak bir gerçeği olmasa da izafiyetin görünüş bulmasının bir önceleyeni olarak görülebilir.
- Kesinlik-Belirsizlik.
- Öngörüsel/ Sezgisel-Olasılık.
- Yokluk- Varoluş.
- Varlık-İlinek.
- Statik/ Sabitlik, Durağanlık – Hareket ve Değişim.
- Nitelik-Nicelik.
- Neden-Erek.
- Neden- gerekçe, nedensellik-amaçsallık.
- Yasa-İlke (yasa zorunlu olan ve zorunlu kılandır; ilke ise gerekli olan, öznel, ussal ve deneyimsel olarak olması gerekli görülendir).
- Dilde nedenlere –anlama- bağlı yargı – amaca bağlı beliren değere göre nitelemeler. Anlam-değer bağıntısı.
- Özne-nesne.
- Neden-sonuç, neden-gerekçe, bağıntılılık-gereklilik/ yerindelik gibi belirimler.
- Çeşitlilik-çokluk-birlik çizgisinde ilişkide belirimler (vb).

Düşüncede ve yaşamda tevhid, bireysel içsel mücadelede vicdan, olumsuz ussal ticareteaşkın olarak rekabet, toplumsal yaşamda hukuk, ümmet ve insani ilişkilerde hayır vb. diyalektiğe son vermenin değil ama diyalektiğe aşkın yaşamanın gereğidir…

Sibernetik işlenirkende dikkat etmemiz gereken, sibernetiğin gerçekleşme prensipleridir.

- Bilgi alış-verişi (haberleşme –iletişim-, aktarım ve temas).
- Kontrol (yasa ve ilkeler üzeri had belirimleri).
- Denge ve uyumun gözetilmesi (sonuca/ ereğe –amaca bağlı olarak ilişkilerin ayarlanması).

Sibernetikte sonuç itibarı ile görülecek olan ise haberleşme –iletişim-, amaç ve davranıştır. Amaca bağlı olarak haberleşme, davranış ve amaca bağlı olarak da davranışta ki tutarlılık sibernetik olan döngüsel sistemlerde bilinci görünür kılar. Sibernetik sonucunda görünür olan bilincin kendisidir. Bilinçten bahsetmekteysek sibernetikten bahsetmekte olduğumuzu da bilmekte yarar vardır.

Organik doğa, eko sistem, biyolojik ve tinde insan yaşamı, dua, karma vb. olgulara dikkat edilecek olunursa sibernetiğe tanık olunacaktır. Sibernetik olan üzerinden tinde spekülatif olarak aynalaşmanın gerçekleştiğini de görmek gerekir.

Zihin, Bellek, Unutmak ve Hatırlamak:

Zihin; duyular zemininde bilinçli olmaya etki eden, bilinç faaliyetlerinin bütünsel işleyişinin sonucunda görülen anlayışa ve kavrayışa sebep olan algılama ve algılama ile yönelmişliğe neden,meleke bütünlüğünde beliren melekedir/ yetidir. Duyusal algı sonucunda zihin, tabii/ dolayımsız düşünsel olandır ki zihin ile duyusal düzeyde sezgi ve düşünsel olana taşınmanın zemini edinilir. Zihin bir nevi bilinçte gezinmenin makası gibidir. İnsan bu makası kullanarak diğer bilinç melekelerini –akıl, hayal gücü vb.- de kullanmaya olanak bulur. Aslında ise zihin, ruhun bilgi edinimi ile bilinçli olmasına sebep olan genel bilinçte beliren düşünsel alandır.

Zihin, nesnelliğe ait okumaların yapıldığı bilinç işlevselliğidir… Zihinde ruhun amaca bağlı irade belirimlerinde değer yargıları ile okumalar yapmasıda görülür. Bu bağlamda zihin, dışa dönük olduğu kadar anlam-değer bağıntısında içe dönüklüğe de olanak sağlayan okuma yapısallığına haiz olan bilinç işlevselliğidir. Zihinde duyular her ne kadar önemli rol oynasalar da sezgi ile anlayış zihni bilinç işlevselliğinde temellendirir.Sezgi ruhsal olarak anlayış bulmaktır.

Zihin ile edinilen bilinçli olmakta, insan için söz konusu olan ise bellek yetisini de kullanıyor olmasıdır. Bellek, bilincin üç zamanlılığında ruhun bilinçli olmasını sağlayan çağrışım melekesidir. Zihni belirgin kılan en önemli meleke de bellektir. Bellek; duyusal, sezgisel, duygusal ve ussal olan deneyimsel alışkanlıklara bağlı olarak nesnel olanı bildiği ölçüde hıfz etmek olarak görülse de bilinçte çağrışım melekesi olarak öznenin öznel bir belirim sıfatıdır. Uslamlamalar ve iradeye bağlı eylemlerde bulunmak ile de kendini açık eder. Zihin -bilgi işlev ve iletişim

melekesi-, belleğe bağlı olarak da uslamlamalara zemin olması ile sezgi ve anlayış bulma çerçevesinde ruhun düşünsel olana katılmasının yetisidir. Ruh (kendinde şuurlu olan); bedenselliğin getirdiği okumalar sonucunda donanımda oluşan bilinçle buluştuğunda zihin, duyular ve özellikle sezgi zemininde bulduğu bilgininöncelenenlere göre işlenmesi ile edindiği melekesidir. Zihin zemininde de dil ile usun açık olmasına yol edinilir.

Bellek insan için hem ussal hem de yaşamsal açıdan önemlidir. Edinilen bilgilerin depolanması, koşul ve ihtiyaçlara göre sürekli bir biçimde aktif kılınması belleği görünür kılar. Her bilgi bilinçaltında kayıtlı kılınırken, unutmak kayıtlı bilginin bilinç üstüne taşınamaması ile ilgilidir. Bir nevi, unutulandan yana boşaltılan belleğin yeni olana hazırlanması, yeni olan yüklenirken yeni ile bakışımda bulunması içindir.

Unutmak, belleğin önemini açık ederken; bellek ile insanın, sonradan yüklendikleri ile varsaydığı değer algılarında varsaydığı benlikte varoluş bulduğu görülür. Böyle olsa da insan, nurda ruh varlığı ile asli ile kendiliğini bulurken unutkanda değildir. Unutmak, beden ile bütünlüğün gereği olarak bedene ait bir durumdur. Böyle de olması, insanın dünya hayatında kendini gerçekleştirmesinin gereğidir.

Hatırladıkları ile yaşama tutunan insan, unuttukları ile de yeni yaşam alanlarına kendini taşıma olanağı bulur. Bazen unutmak; acıları, travmaları silmenin silgisi olarak sağlıklı olmanın gereği iken bazen de hatırlamak acılar, travmalar vb. ile deneyim edinen insanın, hatırladıklarıyla geleceğine yön vermesinin gereği olarak bulduğu olur. Bazen unutmak; yeni edinimlere yer açarken yenilenmenin gereği olur. Bazen de hatırlamak; koşul ve ihtiyaçlara bağlı olarak yenilenmenin gerekli olduğunu idrak etmemizi sağlar. Bazen unutmak; dikkat etmemiz gerektiğini hatırlatırken, bazen de hatırlamak dikkatli olmamız gerektiğini gösterir. Bazen unutmak ile uyum sağlanır yaşanılan ortama; bazen de hatırlamak ile uyumlu olmak gerektiğinin idrakinde bulunulur. Her yenilenme –değişim veya dönüşüm- eskiyi bırakırken, yeniyi kabul ederken –belleğe alırken- unutmaya ve hatırlatmaya nedendir.

Bazen yaşananlar bilinçli olarak unutulmak istenir. Bazen de yaşananlar hiç unutulmak istenmez. Karşılaşılan olay ve olgular karşısında insan, unutmayı veya hatırlamayı öncelikli kıldıklarına göre bulur. Bilinçte ise duygularda öncelenenlere ve dikkat edilmeye değer olanlara göre kimi bilgi geriye atılır –unutulmuş olarak- kimi bilgi de hatırda tutulur. İnsanın elinde değildir; unutmak veya hatırlamak. Çoğu durumda unuttum demek ile unutulmuyor, hatırlayacağım demek ile de hatırlanmıyor. Kudret, biyolojik yapıda nasıl iş görmekte ise ona göre yaşananlar,

olup- bitmekte olanlar unutulmakta veya hatırlanmakta. Bazen de olur ki öngörülebilinir olan olacaklar dahi unutulabilinir veya tecrübeler ışığında hatırlanabilinir. Bu durumda basiretsizlik veya basiretli olmak insanın kaçınılmazı olabilir.

Unutmak ve hatırlamak kaderde –zorunlu olanlara göre- yaşadıklarımız doğrultusunda kazada –sonuçta gerçekleşecek olana göre olması gerekenlerde- yaşamaya doğru zorlanmaktır. Seçim hakkı denilen ise unuttuğumuz veya hatırladıklarımız kadarı ile gerçekleşen/ gerçekleşecek olandır.

Bazen unutulanlar sebebiyle günü yakalarız; bazen de hatırladıklarımız sebebiyle günde olması gerekenlere döneriz. Her unutulan geride bırakılandır; hatırlanan ise öne alınandır. Unutmak ile bakıldığında dünya daha da yaşanacak bir yer olur. Hatırladıklarımız ile de daha iyi yaşanacak bir dünya kurmak için gerekenleri yaparız. Bazı şeyleri unutmak gerekir, unutamamaktaysak da hatırasını canlı tutmamak gerekir ki gerçeğe dönebilelim. Bazı şeyleri de hep hatırlamak gerekir, unutmamak için de hatırlatacak izi olan emeklerde bulunmak gerekir ki gerçeklerden soyunup da hayallerde kaybolmayalım.

İnsan ve toplum bilinci hep canlıdır. Unutmak veya hatırlamak değerlere göre öncelenenlerin duygu şiddetine ve duyarlılıkta karşılık bulmasına bağlı olarak her iki yönde de gerçekleşebilir. Anlam-değer-duygu ayrıca ihtiyaç ve koşullar doğrultusunda unutmak ve hatırlamak ile insan; geçmiş, gün ve gelecek idrakine göre kendisini olması gerekenler –yapılması gerekenler içinde bulur.

Zihin; unutmak ve hatırlamak arasında, dışsal ve içsel yönelimlerde makas görevi gören, karar vermeye yardımcı olan ve insanı hep kendine dışsal kılan melekedir. Unutmak ve hatırlamak ile zihinde insan yönelmişliklerde kendini bulur. Ruh, bilinci nasıl ki zihin alanı olarak bulmaktadır… İnsan formunda biçim kazandıktan sonra insan olarak kendini gerçekleştireceği dünyaya geldiğinde, doğayı en genel anlamı ile zihin alanı (Kur'an'ı mübin) olarak bulur.

İnsan sebep-gerekçeler ile de amaçsal olduğu içindir ki unuttuğu ve hatırladıklarına göre tutum ve davranışlarda bulunur. Unutulanlar bazen aldanmaya neden olur. Hatırlananlar da bazen olur ki aldatmaya neden olur. Unutmak ve hatırlamak arasında insan, ihtiyaç ve koşullar karşısında yaşadığı/ yaşayacağı olası durumlar karşısında geleceğe doğru adım atmaya zorlanır. Unutmak ile donlaşan insan, hatırladıkları ile çözülür, çözüm üretir. Böylece yaşamına yön verir, seçimlerde bulunur, kendisi için olması gerekenleri yapar,

öteki için de olması gerekene göre tutum ve davranışlarda bulunurken taktiksel bakışımlarda hareket etmeyi bulur.

Unutmak, unutulanı gerçekleştirilmekten yoksun bırakır. Tamamı ile unutan olsa idi insan; kendini gerçekleştireceği sebepleri de unuturken, kendisini zamansız değil de zaman dışı kılar. İnsan hatırladıkça, hatırladıkları ile kendini gerçekleştirirken zamanda kendini bulur.

Unutulanlar ve hatırlananlar ile bellekte insan, kendisine sunulanın dışına çıkamaz. Her edindiği bellekte karşılık buldu ise eğer, değer belirimi ile beraber insan olarak yaşamasına neden olur. Bellek, sadece anlamın tutulduğu değil, anlamın değer belirimlerine göre öncelenmesi doğrultusunda varsayılanda yaşamaya da nedendir. Bu neden ile insandan bahsetmekteysek bellekten ve belleğe göre unutmak ve hatırlamaktan da bahsetmekteyizdir.

Akıl: Bağlamında, ilişkilerinde bilme nesnesini yasa ve ilkeleri ile gerekçeli olarak değişmezlerine ve değişir olduğu durumlara göre kıyas etme ile gerçekleşen bilme yetimizdir. Akıl tutarlı olanlar ile bilmektir. Akıl yetisi bilmek/ idrak etme yetisidir. Değerlendirme, kıyas, çıkarımlarda ve yargıda bulunmak aklın kıpılarıdır. Akıl, mantıksal gerekçeler ile kullandığımız -öznel olan- bilme yetimizdir.

Vicdan: Akıl yetisinin duygular ve ilkeler ile işletilmesine vicdan denir. İnsan akıl edendir, ama vicdanı uyanmış olanı insan olarak bulabiliriz. Vicdan melekesi;ilkelerin vücuda geldiği, ilkeyi bulmaya neden Hakk'ın kendisini ilkelerde veçhelendirdiği melekesidir. Kalbi bir melekedir. Hayal gücünde değerler üreten özne vicdan melekesi ile değerleri belirgin kılar. Değerler vicdan ile usta üretilen ve belirgin kılınandır.

İdeale bağlı olarak evrensel bir ahlak ediniminden bahsetmekteysek vicdan olması gerekendir. Vicdan ile edinilen sorumluluklar ve yapılması gereken fedakârlıklar, evrensel düzeyde edinilmesi gereken ahlakın önceleyenleridir.

Kalp ve İkinci Yaratılış -Yeniden Doğum: Benliğinde değişmeyen öznenin- ruhsal olanın- her an sezgide, duygularda ve akli değişimlerde değişken -veçhelerde- tavırlarda bulunduğu, kendiliğini yaşadığı ruhani mertebesine kalp denilir. Kalpte önemli olan sezgidir ve sezgiler ile anlayış bulmaktır. Kalp melekesi, anlayış bulma melekesidir. Sezgiyi, altıncı duyu olarak kalp mertebesinde iyi bilmek gerekir. "Kalpler verdik ki anlayasınız" ayeti bu bağlamda önemlidir.

Kalp -gönül, Allah'a dirimselliğinde yakin gelebileceğimiz ve duygusunda hissedeceğimiz, Allah mabedidir. Bu mabetten ahadiyet denizine kadar yol vardır. Allah'ın zatı, kalpte kendilik bilinci –ben olma bilinci üzerinden bulunur/ bulunması da gerekir.

Kalp melekesi ruhun, bedenin bilinçli işlevselliği ve enerji –nurani- alanı ile bütünlenirken edindiği melekedir. Kalp melekesi, dil ile düşünce melekesi edinmekten önce edinilen ve dil ile edinilecek olan dolayımlı düşünceyi de önceleyen dolayımsız düşünme melekesidir… Ve yaratılışı gereği kendinde düşünceyi, biçim ve içeriğe sahip görünüşleri dolayımsız bilme biçimi olarak sezgide bulur. Ruh, kalp melekesinin nurani alanı ile de diğer görünüşlerin mahiyetine, özüne/ içeriğine özden hareket ile vakıf olma –hem hâl olma- özelliğini de kendinde bulur. Kalp bir nevi, sezgi donanımı ile hissiyat melekesidir. İlk evresinde duyular üzerinden duyulara aşkın belirir… Duygular ile buluştuğunda duygular ile hissiyat edinilir… Ve düşünce ile buluştuğunda dilin yüklemlerinde anlayış bulmanın da önceleyenidir. Kalp ile anlaşılan, us ile bağlamları kurularak idrak edilirken de sezgi, anlayış ile usa eşlik eder.

Kalbi okuma -sezgi ile anlayış bulmak- insanın zorunlu olarak bulduğudur. Bilincin her evresinde bu okuma, kendinden sonra oluşacak olan diğer okuma biçimlerinin önceleyeni olarak zeminidir. Kanaatim o ki kalbin işlevselliğini, bedendeki kalbin işlevselliğine benzetmek yanlış olmaz. Ruh bedenle bütün iken bedenden salınan enerji ile de bütünlük bulur… Salınan enerji ile özden hareket ile beden ve beden dışı olana, olan-bitene her dokunulduğunda geri beslenirli olarak olanın, olan-bitenin bilgisi de bilinçte öncelenenlere göre okunur ve anlaşılır kılınır. Ruhun bütünlendiği enerji alanı, geri beslenirli olarak taşıyıcı olan –sanki- bir sensor görevi edinir.

Ruhun bütünlendiği enerji alanı olarak beden zemininde edinilen kalp; iletişim –bağlantı- kurma, anlama ve duyarlılık kazanma (ruhun kendiliğinde duyarlı olması haricinde nesnel ve öznel ilişkilerinde –ötekine- duyarlılık kazanması) melekesi olarak çalışır. Bu gerçekleşir iken ruh; kalbin bilgi işlem değişkenliğinde anlam-değer-duygu bağıntısında hâlden hâle geçer… Ayrıca bedene bağlı enerji alanında ruhani olan ve gelişimini tamamladığında bedenden özgürleşebilecek olanyeni bir beden daha kazanır. Kalbi bedende ruh, her an bilgi edindikçe kararlar alabilme ve uygulayabilen özelliklere sahip olarak kendini varoluş belirimlerinde yenileyen ve geliştiren özelliklere de sahip olur. Bu da insanın görünen doğasından farklı olarak ruhani düzeyde edindiği beden ile tür olarak evrim geçirmesidir… Asl olarak insan olmak adına edinilen/ edinilmesi gereken beden de bu ruhani bedendir.

Kalp melekesi ile edinilen ruhani –nurani- beden ileinsan,ahret hayatını yaşayacağı ve geçmişinin izlerini taşıyan yeni bir bedene de sahip olur. Astral seyahatler bu beden ile mümkündür… Ayrıca astral seyahatler –özellikle miraç gibi hadiseler bu beden düzeyinde gerçekleşirken- bu bedenin varlığının da kanıtıdır.İnsandoğaya ait beden işlevlerinde açık olan diğer melekeleri zemininde –özellikle us ve dil ile- ikinci yaratılışını, yaşadığı bütün durumlar üzerinden böylece edinmeye başlar.

İkinci yaratım, ikinci bir doğum olarak doğaya ait fizik bedende değil, ruhun edindiği nurda beden bulmak ile gerçekleşir. Böylece hem nurda fiziksel bir yapıya sahip hem de geçmiş yaşadıkları üzeri içerik ve biçim bulunması doğrultusunda ve kalp bedenin bellek yapısallığı ile beraber bilinçli olunan bir yapı kazanılır. Yeni beden kazanımında önemli olan ise nefsi emmarenin tabiatına bağlı olarak değil, ilkelere bağlı olarak yeni bedenin tinsel donanım kazanması; bu doğrultuda da yönelmişliklerde, tutum ve davranışlarda bulunmasıdır. “Nasıl ölürseniz –neşr olursanız- öyle haşr olunursunuz” hadisi şerifini bu bağlamda hatırlamak yerinde olur. Bu ve buna benzer hadislerle de görülen o ki insan yaşamında herşeyden önce ikinci yaratımın öncelenmesinin hayati önem taşıdığıdır.Kur’an’da Hazreti Allah da ikinci yaratıma göre yaşanması gerektiğinin telkin ve nasihatlerinde bulunur. Zaten Kur’an’daki her telkin ve nasihat, ikinci yaratımda daha özgürce yaşamanın gereği olarak da buyrulur.

Kalb melekesine kalp denilmesinin sebebi de bedende en yüksek düzeyde enerji salınışına neden olankalp organı olduğundan dolayı olabilir… Beden uzvu olarak kalp, meleke olarak kalbin oluşmasına en büyük katkıda olan organlardandır. Böyle olduğu kanaati ile ayrıca belirteyim ki beden ruh ikiliğinden değil, beden ruh birliğinden ve amaçsallıkta beliren bütünlüğünden bahsetmekteyim.

Her türlü bedensel işlevsellik sonucunda edinilen zihin, kalb melekesinin bir veçhesini oluşturur. Bedene bağlı enerji aktiviteleri ve bedene bağlı enerji salınışları ile edinilen enerji alanları kalbin varoluş belirimleridir. Ayrıca yaşanılanlar sonucunda, bellek edinimi doğrultusunda, nedenlere bağlı okumalar ile edinilen anlam ve amaca bağlı değer belirimleri ile varsayılan kendilik bilincinin –ben olmanın- oluşması, her türlü beden işlevselliği zemini üzerinden ruhun kendini bulduğu ortama taşımasının gereğidir. Bulunan anlam ve üretilen değerlere bağlı olarak varsayılanlar üzerinden ben olmak, kalpte kendiliğinin inşa edilmesi sonucunda gerçekleşir. Ruh kendinde ben iken bulunduğu yeni ortamın getirileri ile ben olmayı varoluşun gereği olarak bulur. Beden bütün işlevselliği ve ilişkileri ile kalb mabedinin inşa edilmesinin zeminidir. Kalb ise tamamı ile nurani bir alanda gerçekleşirken öznellik alanı olarak anlam-değer-duygu bağıntılarında,

insan olarak kendiliğin inşa edildiği ve insan nitelemesi ile kendiliğin bulunduğu bilinçlilik melekesi olarak görünüş bulur.

Sadece bedenin kendi içindeki sinirsel ve kimyasal işlevselliklere bağlı olarak kalbin anlamlı kılınamayacağını da belirtmek gerekir. Nur düzeyinde kalbin edinildiğini unutmamakta gerekir. Kalb alanı dirimselliğe bağlı özsel olan mahiyet alanıdır… Ve ortak öznellik alanıdır. Doğada birbirlerine ayrı duran her mevcut birbirini bu alanda kendine yakin bulur.

Ruh: Kendiliğin yaşandığı özsel cevherdir (tözdür). Öznelik ruhsallıktan ibarettir. Ruh; şuur, dirilik, görüş, hareket, şahıs olmak, ilke yükleminde belirli bir sıfata haiz olarak enerjik yaşam alanına sahip olmak anlamına gelir. Yani ruh dediğimiz bütün bu değişmezlere haiz olan benliktir. Ruh, belli bir sıfat yükleminde kendiliğin yaşandığı mertebedir. Değişmez olan en belirgin niteliği benliktir (özne).

Nurun ilkesi bağlamında anlam ve belli bir sıfat yüklenerek alan hâkimiyeti ile vücud bularak görünüş bulması durumuna ruh denir. Ruh, yüklü olduğu sıfat/ sıfatlar ve anlamın duygusuna göre kendilik bilincinde bulunduğu içindir ki nefs – şahıstır (nefsi emmare değil, sadece nefs). Her ruh kendindeki sıfatı ve sıfatına bağlı olarak yüklendiği anlamı gerçekleştirirken melek olarak vücud bulur… Ki her melek, asli itibarı ile ruhtur. İnsan meleği ise beden ile buluştuğunda vekalp melekesini edindiğinde –varoluş, kendini gerçekleştirme melekesi olarak kalbi bulduğunda-, insan olarak kendini gerçekleştiren/ gerçekleştirmeye çalışan bir melektir. Kalp melekesi ile edindiği yeni beden ile de yeni dünyalara geçişin kapısını aralar.

İnsan ruhu, insanın kendiliğidir. İnsan ve ruh iki farklı potansiyel değildir. İnsan, ruhun yer kürede bedende tecrübe ettikleri üzeri kendini gerçekleştirmesi sonucunda yüklendiği niteliktir. Bu nitelikte insan, varoluşunu hep oluşta ve gerçekleşme süreçlerinde bulur. Ruh; bilinç, bilinçli olmak veya zihin nitelemeleri ile karıştırılsa da bu ve benzer nitelemeler ruhun öz niteliğine bağlı olarak bedende beliren meleke ve sıfatlarıdır. Bedende ne yaşanmakta ise ruha bağlı olarak yaşanmaktadır… Yaşayanı ruhtur. Nefsi emmare ise dışa dönük kendimizi bulmamıza sebep melekemiz olarak biyolojik sebep-gerekçeler üzerinden yaşadığımız candır –biyoenerjidir. Ruha –nurani melekeye- baskın geldiğinde ruh kendini nefsi emmare zannında yaşar.

Nefsi emmare dirimselliğinde akılda menfaat, kalpte arzular ve bedende hazlar ile bilinci istila ettiğinde ruhun kendisini de kendine esir kılar… Ayrıca nefsi emmare kurnazlık ahlakının aklı ve duygusu üzeri yaratılışa sahiptir. Ruh ise Allah'ın

emrinde ve ilkelere bağlı olarak iş gördüğünde kendini asli ile bulabilen bir yaratılışa sahiptir… Ki kendinde olanı vererek, gerçekleştirerek kendinden hareketle iş görendir. Kurnazlıktaki gibi nesnesi üzerinden nesnesi olanları kendi için kılma derdinde bulunmaz.

Hâli istiğrakta ruha tanık olabiliriz. Rüyalardaki bedensiz, şekilsiz vücutta bakışımlarda bulunurken ruha tanık olabiliriz. Yani öz kendiliğe tanık olabiliriz. Kurnazlık, öfke, ötekinin iyiliğini istememek vb. durumlarda nefsi emmareye tanık olma imkânı bulabiliriz. İbadetlere isteksizlik, kendi için kılma iradesinde bulunma vb. durumlarda da nefsi emmareye tanık olabiliriz.

Ruh özdür; özün dirimsel doğası gereği, her öz gibi kendini gerçekleştirme iradesini kendinde bulur. Bu doğrultuda da yönelmişlik, kendiliğin gerçekleştirilmesinin iradesine gebedir. Her yönelmişlik, emri ilahiye bağlı olarak özde gerçek olanın nesnesi üzerinden kendini gerçekleştirmeye doğru yönelimidir. Nesnel olan ise kendi bütünlüğünü korurken, kendini tinde gerçekleştirenin kendi için öznel kıldığı değerde iç dünyaya dil ile taşınır.

Bu durumda ruh, nesnelliğin kendiliğinden öte, anlam ve değerde duygusunda bulduğu ile bakışımda bulur ve her mertebede farklı yönelmişliklerde kendini tinde gerçekleştirmenin nesnelerini bulur. Kendini gerçekleştirirken de anlam ve değer belirimleri ile duygusunda buldukları ile şuursal içeriğini zenginleştirir. Kendinde şuurlu iken nesnesi üzerinden kendilik bilincinde –ben olma bilincinde- kendini ifade etmekte bulur. Ruh nesnesi üzerinden kendini gerçekleştirirken karakter ve kimlik belirimleri edinmesi ile de tinde yeniden yaratımın gerçekleştiği öz cevherdir. Bu öz cevher kendini ne ile bulmakta ise bulduğunu öznel kıldığı nesnesi olması itibarı ile tüketir… Ve kendini tinde yeniden üretecek nesneler bulur veya yeniden üretir.

Bu durumun nefsi emmareden farkı; nefsi emmare biyolojik sebep-gerekçelerde sadece tüketime odaklıdır. Usu istila ettiğinde kendine ait melekeleri ile kendini gerçekleştirmek için stratejik olarak bakışımlarda iken sadece tüketmeyi –yok kılmayı- hedefler. Ruhta ise nesnesini ilkesine bağlı olarak hakkı gereği tüketirken -kendi için kılarken- yeniden üretmek varoluşunun gereği olarak bulduğudur.

Bu başlık altında geçmiş ruh görüşlerinde; yaruh-beden ayrılığından ya da ruh-beden birliğinden bahsedilmektedir. İnsan, beden ve ruh bütünlüğünden doğar diyenler de vardır. Beden bir araçtır ve ruh-beden birliği üzerinden bilinç zemininde dil-bilgiile edinilenler doğrultusunda edim ve üretimler sonucunda edinilen tinsellikteki öznelliğe insan denilmesi gerekir. Böyle olduğunda ruh

cevherinin bedende, bedene içkin ve aşkın olarak yeni bir halk edilişte insan olduğunu görmekte oluruz.

İnsan; ruh meleğinin insan ideasına bağlı olarak insan formu üzerinden bilinçte ferdi düzeyde halk edilişidir. İnsan ruh öznesinin öznellikte tinsel karakter belirimidir… Ve karakter belirimi üzeri dilde tümeline bağlı olarak kimlik edinilmesi ile ifade bulur. Ruhun kendisi özne olarak kendiliktir. İnsanı ruhun dışında düşünmemek gerekir.Bununla beraber insan, anlam buldukları ve değer olarak ürettikleri doğrultusunda kültür, medeniyet ve tarih öznesi olarak toplumsal yaşamda kendini gösteren özne/ insan olarak kendini bulur/ bakar. İnsan amaç ve ananeleri üzeri öznelliğe bağlı olarak kültür edinir ve nesnelliğe bağlı olarak da ürettikleri üzerinden medeniyet kurar. Değerler bütünü olan kültür ve medeniyete ait olarak insan, tinde halk edilmeye, çeşitlenmeye de zengin bir zemin edinir. Önemli olan ise değer nesnelerine takılı kalmadan öznelliğini ilkelere bağlı olarak hakkı gereği gerçekleştirmesidir. Her kültür nesnesi ise kurulacak medeniyetin ilk izleridir.

Ruh, bedene içkinken duyumsayan ve düşünen olarak bedene aşkındır. Bedende gerçekleşenler üzeri bedene aşkın olarak duyumsanan da ruh, öznel belirimlerde davranışlarda bulunur. Organlar, ruhun duyumsamasının aletleridirler… Ama kısmi dahi olsa duyumsananı yaşarlar. Bu da organik doğanın gereğidir. Her nesne ereğinde yaşananın izlerini kendinde öncül olarak yaşar.

Ferdiyet: Ruhta kendilik şuuru, ferdiyeti belirleyici olandır. Ferdiyet, benlik bilincinin ilişkiler üzerinden şuuruna erişilmesi ile edinilendir. Nefsi natıka,kendilik bilincinde –benlikte- dolaysız olarak yaşanılan ferdiyettir. Ferdiyette, ilişkilerin karakter ve kimlik belirimleri üzeri kendilik bilincinde –Ben olmanın bilincinde- olmak esastır. Bu başlık ruh, nefsi natıka, ben, karakter, kimlik vb başlıklar altında işlenmelidir.

Özetler isek,diri ve şuurlu olan öznenin/ zatın – Allah'ın nurda her tavrı, her belirişi bir "ruh beden" ve bu belirişin belirlenimi de sıfat yükleminde, esma tavrında bulunan bir "ruh özne"dir. Bedenlenmiş bu "ruh/ özne"nin içkin olduğu zatının emrinde/ iradesinde bulunması üzeri emir, ceberut, melekût, mülk ve nasut âlemlerinde siret ve suret ilişkisi üzeri dışlaştırdığı, yaşadığı bu istidat, ruh bedene yüklenen tözsel sıfat (sıfatlarda tinseldir/ özneldir) ve öznel esma tavrı üzeridir. Kendisine yüklenen tözsel sıfat ve esma karakter belirimini idrak eden ve irfan dairesinde tavırlarında da hizmetiyle yaşatan bu "ferdi" belirim, nasut âleminde tinsel hakikatini (akıbetini) şuurlu bir insan ("can beden"/ form ve "nefs beden"/

nefsi emmareye bağlı irade beden) olarak ferdiyetinde yaşar ve ilişkilerinde de yaşatır (nefsi natıka). Böyle olsa da ruh bedende şahıs olarak fert olan, hak ve hadler üzeri istidatlarda kendi görünüşe taşıyan zattır ki o da Allah'tır.

Özde şahıs olan biricik olarak zaten ferttir… Ama her ferd nesneleri ve öteki ile ilişkisi üzerinden ferdiyetini kendini gerçekleştirdikleri ile bulur.

****

İnsan, her melekesi ile evrenseli olana bağlıdır… Ve melekesinin evrenseli olan ile de yaşamsal olarak bağ kurmaktadır. Bu doğrultuda da evrensel olan ile şuurlanmasının gereğini melekeleri ile bulur.Lâhut (zorunlu varoluş zemini), ceberut (mevcudatı önceleyen yasa ve ilkeler ile zorunlu akıl âlemi) melekût (hayal sultanı ve melekelerin asli âlemi), mülk (doğanın nesnel dünyası ve kuvvet ile hikmet üzeri var olan âlem), nasut (insanlık âlemi) vb. âlemler de insanın içkin olması nedeni ile evrenselleri olduğu içindir ki kendini gerçekleştirme sürecinde asıllarına doğru ulaşacağı/ ulaştıklarıdır. İnsan şahsı ile de Allah'ı istidadı gereği zaten yaşayandır

.

GÖRMEK, GÖRÜNÜŞ BULMAK; HOLİSTİK DÜŞÜNME İLE İZAFİYETE AŞKIN BAKIŞ KAZANMAK VE PRAGMATİZMİ KRİTİK ETMEK:

Duyusal algıda bakmak ile doğanın görünüş bulması, yasalara bağlı bilgi ile görüş sahibi olmak, tinde görünüş bulmak ve ilkelere bağlı bilgi ile görüş sahibi olmak; bu başlığın ana konularıdır. Bu başlıkta "gizli bir hazineydim, bilinmeyi murat ettim" hadisi kutsisi önem gösterir.

Bu başlığın belirleyici olan iki şıkkı vardır:

1. Doğada yasalar zemininde görünüş bulmak. Nesnellik alanı, duyusal ve akli alandır.

2. Tinde ilkeleri zemin edinerek görünüşe taşınmak (Öznenin, şuurlu diriliğini ve hareketini idrak). Öznellik alanı, eylemsel belirimi olan, keşfi, akli ve irfan alandır.

Bu iki başlık altında da izafi olarak algılayışa göre varlık, yokluk ve oluş meselesi de yokluğa mahiyet vermek üzeri değil (Hegel gibi değil), varoluş mertebeleri gereği işlenmelidir.

Her mertebede görünüş bulmak, gören öznenin sıfat belirimlerine ve dünya görüşüne göre izafidir. Önemli olan evrensellerine ve yasasına bağlı olarak görünüşü algılamaktır. "Ben kulumun zannı üzeriyim" denilirken de olan izafi bakış açılarına sahip olunduğudur… Ama hak/ değişmez olana göre izafiyeti görüp bağlayıcı olan ilkeler ile yeni bir bakış açısına taşınmak gerekir. Diyalektik izafi olanda hak olanın belirimi ile ilerlemeyi getir. İzafi olanda durulmaz… Diyalektik, izafi belirimlerde hak olan ile ilerlemenin gereğidir. Diyalektik (ikilik) ise tevhit ile (bilinçte kurgul/ spekülatif olarak) aşılası olandır. Bunların da bu ders başlığı altında işlenmesi gerekir.

Her ne kadar edinilen bilgi ile izafi olarak görüş sahibi olunsa da holistik düşünce alanında bütüncül düşünmek zorundayızdır. Her şeyin ve her işin bağlayıcı ilkeleri ve yasaları ile döngüsel olan sibernetik sistemlerde bütünde görünüşe sebep olması sebebiyle de bütüncül düşünmek zorundayızdır… Ayrıca varlıkta varoluş ilkeleri doğrultusunda gerçeklik katmanlı biçimde açık olurken; bütünde her olay ve olgu birbiri ile ilişkili, içkin ve kapsayıcı olarak gerçekleşirken; bütüncül düşünmemek, izafi olarak bütünden kopuk düşünürken/ düşünüldüğünden dolayı gerçekliği bir yönü ile ele almaktan öte değildir.İzafi düşünmek, analitik yönde

gerçekleşmekte ise ilimde uzmanlaşmaktan öte elde edilecek bir şey yoktur.Her ilmin ilkelerine bağlı olarak ontolojisi de karşılıkları ile bütüncül düşünmek, olan-bitene daha gerçekçi yaklaşımlarda bulunmayı sağlar.

Düşüncede bütüncül olmak; olaylar ve olguları gerçekleşme süreçlerinde döngüsel ve kapsayıcı olarak ele almak ile mümkündür.Döngüselsibernetik sistemlerde makro ve mikroda gerçekleşenlerin birbirlerine içkin ve dışkın olarak birbirlerini kapsayıcı olduğu görülür. Bu da sibernetik ve spekülatifdüşünce biçimini vebilincinizorunlu kılar. Tinde karma ile görülecek olanda o ki tinsel olan da sibernetik ve spekülatif olarak görünüş bulmaktadır. Nesnel olgusal olanda bütünlük yasalar ile belirli kılınırken, tinde bütünlük ilkeler ile belirli kılınır. Zaten evrensel olan ile bütünden hareketle her olay ve olgu; nesnelliğe bağlı ölçüsünde ve öznelliğe bağlı değerinde görülmek zorunda kalınır. Zaten insan üç zamanlı bilinç işlevselliğinde dil ile -bakış değil- görüş bulurken, anlam-değer bağıntısında zamansal olarak bütüncül düşünürkenbütünden hareket ile bakışımda bulunur. Her sonuç verisi tümelden hareket ile tümelin nesnelerini anlamlı kılmayı gerekli kılar.

Bu bağlamda analitik her yöntem ile her olgu ne olduğuna dair bilinmeye çalışılırken, ruhsuz olarak sadece tanısı yapılan olur… Ama tümelden hareket ile bütünün tamamlayıcı bir unsuru olan her olgu, bütünde yasalar ile belirli kılınan alan ölçüsünde formunu bulurken –yaratımda- tinsel olarak yüklendiği ile anlam kazanır… Ve bütünde gerekli olduğu değerinde anlamlı kılınır/ kılınabilir. Günümüzdeki kaos teoremi de hareketin bütündeki etki sonuçlarını kestirememek savı olsa da hareketin sonuçlarının bütünde kestirilememesi, hareketin sisteminde gerçekleşenlere göre takibi, insanı bütüncül olarak düşünmeye zorlar.

Holistik düşünce mantığı, diyalektik üzerinden edinilebilecek bir mantık biçimi olsa da diyalektiğe aşkın bir düşünce biçimidir. Çünkü yasalar ile bütünlük bulanda, ilkeler ile tümeline bağlı olarak bütünlüğün korunması ile gerçekleşmek söz konusu ise diyalektik mantıksal yöntem nesnel olgusallıkta bir zorlamadan ibaret iken öznel edimsellikte hak (gerçek) olanın görünüş bulmasının ara bir gereği olarak gerçekleşir/ gerçekleşmek de zorundadır. Sonuçta sibernetik ile bütünden hareket ile düşünmek gerekli olacak olandır/ olması da gerekendir. Sibernetik döngüsellikte, sonucun nedenleri belirli kılmasında açık olur. Holistik ise olguların –olayında, ilişkilerinde- birbirini kapsayıcılığında açık olur.

Ayrıca belirteyim ki bütüncül düşünmede nesnellikte bütünlük, tümellerde birlik varılması gereken sonuç iken bu sonuçlardan nesnel olan ile özne olanın aynılığı sonucuna ulaşmak da bir zorlamadan ibaret olur.Bütünlüklü düşüncede, olup-

bitmekte olanlara mertebe –varoluşsal düzey ve düzlemlerinin- belirimlerinin gerekli olduğu gerçeği sebebiyle edinilen görüşe sebep olurken izafi olana aşkın bir bakış sağlar. Kast ettiğim holistik düşünce elbette ki maddeye dayalı veya panteist bir çizgide gerçekliğini arayan bir holistik görüşten ötedir. Kast ettiğim yasa ve ilke ile nedenlenen nesnel olgusal olanınilkeye bağlı amaçsallıkta öznel edimselliğin sonucu olarak görünüş bulurken, tinde gerçekleşen holistik düşünmedir.Bu düşünmede nesne ve öznenin aynılığından değil, birliğinden bahsedilir.

Holistik düşünme metafizik bir düzlemde düşünmektir… Ama metafiziğin bilimi yapılacak ise holistik düşünme ilk –ve mutlak olan-nedenden itibaren holistik düşünme zorunludur. Mutlak olanın kendi dışında nedeni olamadan var olması sebebiyle her yarattığına içkin ve dışsal olarak muhit olması ve her mevcudun diğeri ile bütünde var kılınması sebebiyle holistik mantıkta düşünmek gereklidir. Tevhide; Allah, Allah'tan, Allah'ta, Allah'la, Allah için, Allah'ın, Allah'a ve sonuçta da Allah'a varım ile Allah prensipleri ile bakıldığında mutlaklığın nitelendikleri ile holistik düşünmeye neden olduğu görülür. Tevhid tamamı ile diyalektiğe aşkın sibernetik spekülatiflikte holistik düşünme biçimine haizdir… Ve holistiğe bağlı olarak eylemde kendini gerçekleştirme olanağı verir.

İzafiyette, karşıtlık olacak diye bir kaide yoktur… Ve niteleme olarak çelişki izafiyette gerçekliğini yitirir. Nesnel olanda çelişki olmaz. Zaten Şafi (bütünleyen, bütünlüğünü/ bütünlüğü koruyan) esması gereği amaca bağlı bütünlükten ve hikmetin sonuçta açık edilmesinden bahsetmekteysek niteleme olarak çelişkiden bahsedemeyiz. Birlik ve değişmezlik ilkesi veya hareket ve değişim ilkeleri ile bakıldığında iki farklı dünyaya tanık olunur… Ama bu iki dünya iki çelişen dünya değil, dünyaya izafi olarak iki varlık görüşü ile bakarken iki ayrı dünyadan bakışımda bulunmaktır. Hızır ve Musa hikâyesinde de gerçekleşen her olaya farklı doğruların bakışımı ile izafiyet net bir biçimde anlamlı kılınır. İzafiyetten bahsetmekteysek, niteleme olarak çelişki bir zorlamadan ibaret olur. Dilin, izafi varlık görüşleri sebebiyle farklı dünyalarda yaratıma sebep olması; dilin biçimlendiği mantık çizgisinde yeniden inşa edilirken gerçekçi olunmasını da gerekli kılar.

Eski çalışmalarımda Kur'an'daki bazı ifadeleri kavramlaştırmak adına çelişki kavramını kullandığımı hatırlamaktayım. Görülen o ki Kur'an'da ifade edilenler, varoluş beliriminin çeşitliliği sebebiyle gerçekliği/ gerçekleşmeyi izafi biçimde farklı açılardan ifade etmekmiş. Mesela: "Semiramis yoldan çıkardı" ve "biz yoldan çıkardık". "Bizimle tartıştı" ve "onlarla tartıştı" vb. ayetlerde çelişki değil de ifade

edilen ile varoluşa, tümel ve tekil belirimler üzerinden gerçekleşemeye farklı açılardan –izafiyette- bakışım verilmeye çalışılır.

Dil ile varlık görüşü edinir iken bilinçte kurulan her dünya, görüşte bulunmaya sebep olanlar ile izafiyete sebep olacak biçimde biçimlenir… Ve olay ve olgulara doğru yargılarda izafi olarak bakılırken, dilin biçim aldığı mantıksallığa da tanık olunur. Sibernetik mantıktan hareket ile neden yerine bağıntılı, sonuç yerine gerekli gibi kavramları koysaydık; başka bir görüşte bambaşka bir dünyaya bakardık. Yaşamın zorlukları karşısında diyalektik mantıktan öte, nedende hastalık yerine şifa, gerekçede zahmet yerine rahmeti kullansaydık bir derviş gibi yerindelik prensibi ile göreceğimiz bir dünyaya bakardık… Nedenselliğe aşkın olarak sonuçtan gördüğümüz bir dünyada da yaşadıklarımız ile barışık olmayı bulurduk. Her mantık biçimi, dilin yeniden anlam-değer yüklemlerinde yapılanmasını gerekli kılar. Görünen o ki dilin anlam-değer yüklemlerine göre üretilecek her mantıksal yöntem varlık görüşümüzü değiştirir… Yeni bir dünyadan bakmamızı sağlar. Derrida'nın yapısöküm ile yapmak istediği de böylesi bir duruma neden olur. Bu durumda Derrida bir nokta haklı olsa da kast etmek istediğim, her mantık biçimi ile dilin anlam-yüklem değişenlerine göre yeniden biçimlenirken varlık görüşünde bambaşka bir dünyaya bakmaya neden olduğudur.

İzafiyet; doğruların dünyasında ya - ya da yerine hem - hem de belirlemelerine göre bakış sahibi olmaya nedendir. Düz mantıkta formel bir bakışım ile bilinmeye çalışılan, izafi olan da farklı açılardan doğrulanır… Ve bütüncül (holistik) olarak görülmek zorunda olunan olarak bilinmeye çalışılır. Bu da çatışkılı diyalektiğe de aşkın bir varlık görüşe neden olur. Böyle olsa da izafi olan her bir doğruya göre nedenselliğe bağlı yargı ve amaca bağlı olarak da seçimlerde bulunmak, izafi görülenin, izafiyet nedeni ile diyalektiğe sebep olması da mümkündür. Bu bağlamda diyalektik, hak-batıl ilişkisi haricinde izafi olanda da görülür/ görülebilir. İzafiyette olay ve olgunun gerçekliği ile ilgili her doğru içinde bir tane doğru olanı seçmek söz konusu olmamalıdır. Bunu yerine ilkeye bağlı bütüncül bakış ve yerindelik ilkesi ile olan, olup-bitmekte olanı olması gerektiği neden-gerekçeye göre bilmek –görmek- söz konusu olması gerekendir. Bunu holistik mantıksallıkta bakışım sağlayan tevhitte görmek mümkündür… Ama izafi bakışıma neden olarak karşılaşılan olay ve olgular karşısında koşul-ihtiyaç-taleplere göre her hangi bir doğru seçmek zorunda kalınırsa en doğru olanı seçmek olması gerekendir.

En doğru olan, sonuca bağlı olarak olması gerekeni olan-biteni en anlamlı kılandır… Ve en doğru olan, bütün için gerekli, tamamlayıcı ve bütün içinde sürekli ve sürdürebilir bir yaşam olanağı sağlayandır. İslam'da sonuç verilere –beyanlara-

göre hikmet sahibi olmak ne kadar bilimselse, bütünde herkes için yapılan da kişinin kendi için yaptığı olarak gerekli ve bilimsel bir biçimde ahlakı edinmesine nedendir.

Bu durumda izafiyete, pragmatik mantık ile baktığımızda; en doğru olan en faydalı olan olarak seçilecektir. Pragmatik mantık, yargıdan öte, iradeyi yargısal olana seçimde bulunmayı gerekli kılarak katmış olur… Seçimde bulunmayı gerekli kılar. Pragmatizmde (faydacılık-gerekçilik) iyi denilen, aklı maaşta seçimlerde bulunulmasıdır. Doğru denilen ise gündelik yaşamda eylemlerde sonuç veren bilginin doğruluğunun kanıtlanmasıdır. Bir bilgi, uygulanabilir olduğu ölçüde doğrudur. Her teori doğrulanamasa da pratikte sonuç veren her bilgi doğrudur. Bu bağlamdan bakıldığında Kur'an'ın bazı ayetlerinin uygulandığında doğruluğu kanıtlanmış olarak Allah'ın varlığını da kanıtlayan deliller olduğu görülecektir.

Bu ayetlerin, pragmatik mantığın doğruluk prensibinin gerekliliğinde ifade bulduğu görülür. Örneklersek: "Hayır işleyenin gönlünde sevgi halk eder", " iyilikler kötülükleri giderir", "Dua edenin duasına icabet ederim" vb. ayetlerde buna tanık olmak mümkündür. Cennet ve cehennem bahisleri de ahret değil de akıbet olarak anlamlı kılındığında, sonuçlardan hareket ile ifade edilenin doğruluğu yaşanırken kanıtlanmış olunur.

Pragmatizm her ne kadar yaşamı bilimsel bir görüşle ele alma ve yön verme çabası olarak görülse de pragmatik mantığa; tecrübeler edinmiş bir çocuğun, kendi için kıldığı/ kılmaya çalıştığı şeyler sebebiyle sonuçtan hareket ile sibernetikte üç zamanlı olarak stratejik düşünürken sonuçlar alabildiği eylemlerinde de görebiliriz. Yaratılış ile sebep-gerekçe doğrultusunda kazanılanın, yöntemleştirilmesi de ayrıca önem taşır.

Böyle olmasına rağmen pragmatizmde sorunsal olan, doğruluğu sonuç alınması ile kanıtlanmış bilgiye göre faydalı –iyi- olan seçilirse ve eylemde gösterilirse; bir kişi için doğru ve iyi olan diğeri için kötü ve yanlış olan olarak görünüş bulur/ bulabilir. Bu izafi durum etik değerler sebebiyle sorunsaldır… Bu da pragmatiklerce, mutlak bir ahlak yasası veya ilkesinin olamayacağı savını ifade eder… Ama Kur'an, hadis, siyer ışığında İslam ile bilmekteyiz ki din, fedakârlık ilkesinde yaşamsal olarak gerçeğini bulur… İnsan fedakârlık ilkesi ile kendi için doğru sonuç veren bilgi ile değil de bütünde bütünün korunması, devamlılığı, sürekli ve sürdürebilir bir toplumsal yaşamın gerekliliği için, herkes için olanın yapılması sonucunda sonuç veren bilginin doğruluğunu bulur… Ve herkes için olanı yapmak seçiminde bulunduğunda, kendi için faydalı olanı da sonuçta bulmuş olarak mutlak bir ahlak ilkesi edinir/ edinebilir. Toplumda hukuk ve öznellikte vicdan; doğru olanın, olması

gerekenin uslamlamasında yapılması gerekenin bilgisinin doğruluğunun kanıtlanacağı adrestir.

Yasalar bütünlüğü sağlarken, ilkeler ile yakalanacak olan birliktir. Herkes için olması gerekenin yapılması insanın kendi bütünlüğün koruması adına da önemlidir. İnsan var ettikçe, varlığında derinleşmesine sebep olacak eş, arkadaş, dost, kardeş vb. bulacaktır. Öteki başkası değil, yakını olarak yabancısı olmadığı olacaktır. Fedakârlık, sorumluluğa ve aidiyetlere içkin anlamı ile mutlak bir ahlak ilkesinde buluşmanın önceleyenidir… Ama rıza ile yaşanması gerekendir… Hukuk ve vicdan zemininde gerçekleşmesi gerekendir. İlke vicdanda belirirken benlikte bütünlenmenin ve birliği edinmenin, yasa ise hukuk ile toplumda kolektif bilinç yapısallığına sebep verirken bütünlüğü korumanın ve bütüncül düşünmeye sebep olur.

Ayrıca belirteyim ki pragmatikmantıkta sorunsal olan bir durumda zamansallıktır. Bireysel olarak pragmatik düşünen birisinin seçimleri sonucunda yapacağı eylemler, belki günde sonuç almak, günü kurtarmak için doğru olabilir… Ama günü kurtarmanın doğru bilgisi, yarını inşa etmenin veya insanın yarınını kurtarmasının doğru bilgisi olmaya bilir. Sonuçta ceza olarak bağlayıcı olmayanın ve yarına güzel bir miras bırakmanın bilgisi ile seçimlerde bulunmak ve yapılması -olması-gerekeni yapmak, üç zamanlı düşünen insan için özgürce yaşamasının gereğidir. Bu da bilginin, doğruluğunun kanıtlanmasın sadece günde sonuç almalar ile değil, geçmişin tecrübeleri ışığında gelecek öngörüsü ile de nasıl kullanıldığıyla alakadar olarak doğru ve iyi sonuçlar alınması gerektiğini gösterir.

Pragmatizmde –kimilerince- mutluluk, doğru ve iyi olanın kritik etme noktası olarak kabul edilse de herkes için olanın, sonuçta mutluluk olmasa da saadeti getireceğini göz ardı etmemek gerekir. Dünyada saadet, vicdan ile aranması gereken ve hukuk ile de tesis edilmesi gerekendir. Bütünün selameti, sorunlar içinde yaşayan bireyin mutluluğuna etken değilse de saadetine sonuçta etken olacaktır/ olmalıdır. Buna ailede tanık olabiliriz… Ve savaşlarda selametin yitirilmesinden ise bütünde selamın olmasıyla -öngörülür bir gelecek ile- güvenli bir yaşamda saadetin bulunması önemlidir. İyi olarak kast edilecek olan refah ise her zaman mutluluğa neden olmayacağı gibi kimi zaman saadeti de edinmeye engel olabilir. Beklentilerin gerçekleşmesi sonucunda edinilecek olan mutluluğun da devamlı olmadığı herkesçe bilinir. Bu da iyi, doğru, güzeli kritik etmek için mutluluğun yeterli olmayacağını göstergesidir.Faydaya göre değil ama varlık görüşüne göre kimi zaman sıkıntılar içinde yaşamak,-saadet amaca, sonuca, ideale bağlıyaşamda edinilmekte ise- mutsuz olmaya neden olmayabilir.

Saadet, mutluluğun iç huzurda bulunmasıdır. Mutluluk nesnesine bağlı olarak dışa dönük kılarken, coşkunluklara ve heyecana sebep olandır. Saadet ise içsel olarak sükûnet ile huzurlu olmayı gerekli kılar. Saadette aranması gereken ise doğru olana göre vicdanın sükûnet bulması üzeri yaşanmasıdır. Vicdan doğru olanın adresidir… Ve Pagmatizm de iyi olanın sağlamasının yapılacağı meleke, sorumluluklar ve meşru olanın kabul gördüğü vicdandır… Doğru olanın sağlamasının yapılacağı meleke ise ustur.

Yaşamın çeşitliliğinde insan, her türlü olasılığa açık ve savunmasız iken mizaç ve meşrebi doğrultusunda duyarlı olduklarına göre neyi yaşayacağını kestirmek zordur. Bununla beraber; bir olgu ve olayın, ihtiyaç veya varlık görüşüne göre niyetlere bağlı olarak iyi veya kötü değerlendirilebileceğini unutmamak gerekir… Ve bilgisi bilinenin hangi niyetle kullanıldığı, nelere sebep olduğu ayrıca hangi sonuçlar ile karşı karşıya bırakacağını da doğru değerlendirerek düşünmek gerekir. Bu doğrultuda iyi olanın niyet ile ilgi olduğu yönünü hep hatırlamakta fayda vardır. “Niyeti güzel olanın akıbeti de güzeldir” kelamı kibarınıda bu arada zikretmek yerinde olur.

Holistik mantıkta en önemli olan ilke, bütünün parçalarının bütünü barındırırken bütüne içkin ve dışsal olarak bütünde görünüş bulduğudur. Holistik düşünce ile töz kavramı, varoluşun zemini olarak felsefi düşünce alanında öncelenen olur. Töz zemininde iletişim-ilişki-etkileşim ile görülecek olan bütünün dışında birşeyin gerçekleşmediğidir. Parça bütünü taşırken bütünün de yansıtıcısıdır. Bu bağlamdan bakıldığında holistik düşünce biçimi ilespekülatif düşünce biçimine varım da gerçekleşir. Bu durumda holistik düşüncenin metafizik düşünme çizgisinde gerçekleştiğine de tanık olunur. Zaten sibernetikten de bahsetmekteysek holistik düşünmenin de gerekliliğini görürüz. Her sibernetik sistem belirimi holistik düşünmeyi gerekli kılar… Ama önemli olan sistemin nesnelliğe bağlı mı öznelliğe bağlı mı okunduğudur.

Holistiği anlamak içinDNA, kök hücre, insan, kültür vb.önemliörneklerdir.İnsan kâinat zemininde kâinata içkin ve dışsal iken kâinata aynadır. Ayrıca Allah ile var iken Allah’a da aynadır. İslam anlayışında holistik düşünce mantığı tevhid zemininde kültürde belirleyicidir. Özellikle kültürü ele alırsak her bir kültür öğesinin bütünde karşılık bulduğu ölçüde görünmesi ve her bir kültür bireyinde kültürün görünüşe taşıması, kolektif bilinçaltında biçimlenen bireysel bilince tanık olmamıza nedendir… Ve bireysel bilinçte; kolektif bilinç zemininde kolektif bilinçten ayrı olmadan içselleştirilenler ile bütüne ait düşünülmektedir… Ve dışsallıkta görülen her kültür belirimi de aidiyet ve sorumluluk bilinci edindirirken,

bütünsel düzeyde kolektif düşünmeye neden olur… Bunlar gerçekleşirken de bütünde gerçekleşenleri korumak için kolektif eylemler ile korunma refleksleri geliştirilir.

Bundan çıkarılacak sonuç; insan, doğada ve toplumsal yaşamın gereklerinde ortak bir bilinç alanında dünyaya gelirken, kendini bütüne ait ferd (birey) olarak gerçekleştirme olanağı bulur… Ortak düşünce alanlarında bütüne ait ve bütünün bir dışlaşması olarak bütünü yansıtırken –gösterirken- bütünün etkisi altında düşünür. Bu olurken, rutine bağlanan durumlardan öteki ile bulacağı diyalektikte veya çifti ile bulacağı uyumlu ilişkiler sonucunda yeni bir şey üretmek ile bütüne yeniden biçim verme olanağı bulur.

Görünüş bulmaktan bahsetmekteysek; insan merkezli olarak görünüş bulmaktan bahsetmekteyizdir. İnsan varsa eğer; insanın duyuları, akli anlayışı ve idraki sonucunda tanık olduklarını kendinde içselleştirmesi sonucunda öznel düzeyde görünüş bulmasından, ayrıca bu durum sonucunda insanın da kendini gerçekleştirirken görünüş bulduğundan bahsetmekteyizdir. Mahsus ve makul olana göre bir şeyin insan için görünüş bulması, insanın meleke donanımının işlevsel kılınmasının sonucunda gerçekleşir… Ama insanın olmaması, diğer mevcudatın veya varlık olarak Allah'ın olmaması anlamına gelmez. Bununla beraber yasalar ve ilkeler ile –evrensel- bilinç zemininde görünüşe gelindiğini bilmekte yarar vardır. Bu durumda varoluşun ortak ilkelerini bilmekte yarar vardır. Ayrıca belirteyim ki insan için bir şeyinveya öznenin görünüş bulması (mevcudiyet bulmak) ile kendini görüşe taşımak (tinde varoluşsal olarak kendini gerçekleştirmek) iki farklı durumdur.

Fenomonoloji, nasıl görünüş bulunduğu ile ilgilenir. Böyle olsa da gerekçeye/ amaca/ ereğe/ sonuçlara bağlı olarak bakıldığında, her nedensel olanın nesnel kılınması ile ne için olduğunun bilgisi de elde edilir. Bir şeyin ne için olduğu, özüne bağlı olarak neden gerçekleştiğini gösterir… Ki bu durumda sonuç/ amaç/ erek nedenselliği belirli kılarken, nedensel olanın nesnel görünüşünün, ne için olduğuna bağlı olarak gerçekleştiğini gösterir.

Bu açıdan bakıldığında nasıl olunduğunu belirli kılan ise ne için olunduğudur. Bu neden her oluşta gerçekleşen ne için ise nasıl olunacağının kıvam ve işlevselliğine da sahip olarak görünüş bulur. Bu da demektir ki olay diye gördüğümüz bir edimden ibarettir. Olayında gerçekleşen her durum ve davranış ne için olduğuna bağlı olarak gerçekleşmek de olan bir edimdir.

Bir görünüşün nasıl gerçekleştiği ifade etmek; teknik, mekanik vb. uslamlamalarda bulunmaktır. Ne için olduğunu anlamlı kılmak ise değerinde görüş sahibi olmaya nedendir. Bu da ruhsuz bir bilim yapmaktan insanı kurtaracak aralıktır.

Öznenin, nesnenin görünüş bulması ve görmek:

Doğada kendinde ilke ve yasasına bağlı olarak nedenselliğinde gerçek olan her mevcut, karşı karşıya kaldığı koşullar/ şartlar ve ihtiyaçları doğrultusunda,durağanlığına veya potansiyeline bağlı olarak edimde ve üretimde bulunduğu ölçüde kendini gerçekleştirir/ kendisini görünüşe taşır.

Böyle olsa da her mevcut, diğerinin duyular ile algılayışına, zihin ve sezgi ile anlayışına, us ile idrakine bağlı olarak tanık olunduğu ölçüde görünüş bulmuş olur. Görünüş bulmak, başkasının tanıklığı ile de ikinci evresinde gerçekleşir. Her mevcut kendini gerçekleştirirken görünüş bulur ve her mevcut başkasının tanıklığı sonucunda görünmüş olandır.

İnsan için, mevcudun kendine mahsus değişmez sıfatları ile görünmüş olmasını iki düzeyde anlamlı kılmak gerekir. Doğada mevcut olan, değişmezleri ile –bağlı olduğu yasa ve yüklendiği ilke çerçevesinde- kendini gerçekleştiriyorken/ görünüşe taşıyorken diğerleri tarafından görülmesi ile onanmış olarak görünüş bulur. Böyle olsa da doğada olan, tinde yüklendiği anlam ve değer ile doğada batındır/ gizildir. İnsan bu durumda doğayı anlam ve değer hazinesinin açıldığı alan olarak önünde bulur. Çünkü doğada olanın tinde yüklendiği anlam ve değer insan ile aşikâr olur.

Doğada olanı, ne olduğuna dair değişmezlerine bağlı olarak biliriz/ müşahede ederiz ama mahiyeti itibarı ile tininde yüklendiği anlam ve değere yabancıyızdır. Doğa olanın, tözüne bağlı içeriği ve öznelliği veya nesnelliğine bağlı anlamı ile doğada insan için batında durduğunu söylersek eğer; insan için doğada olan, kendi için aşikâr edilmesi gereken olarak önünde durur. İnsanlığın ilim tarihi ile de bu net olarak görülür. Doğada batın/gizil olan, insan ile kendi değerinde aşikâr edilir.

Bu durum Allah içinde geçerlidir. Âlemlerin öznesi –Rabb-ül Âlemin- olan Allah, âlemlerde batın iken insana aşikâr olur ve insan üzerinden dünya mülkünde kendini gerçekleştirir. Bilinmeyi ve kendine halife edinmeyi murat edinmiştir ve insanı halk etmiştir. Bu nedenle insan için gizil olan, sonunda insan için Allah'ı bilmesi ve Allah'a ermesi için –Allah için- aşikâr olacaktır/ olandır.

Allah, âlemlerde her halk ettiği mevcuda, belli sıfatları ile mevcudun istidadı ölçüsünde aşikârdır. İnsan için ise insanın, efal, sıfat ve zat mertebelerinde

donanımlı olması sebebiyle Allah'ın birçok sıfatına bağlı olarak hem kendini görünüşe taşıması hem de görünmüş olması mümkün kılınmıştır.

İnsan doğada ve tinde olanın aşikâr kılınarak görünüşe taşındığı mertebede Allah ile bulunur. Bu nedenle insana âlemlerin zatıdır da denilmiştir.

Konumuz adına belirtmek gerekirse; doğada ve tinde olan kendinde batın iken insanın önünde anlam ve değerinde aşikâr olmayı bekler. Bu bağlamda insan için, doğada anlam üretmek söz konusu olan değildir. Nedenlere bağlı edinilen her anlam; icat edilmekten öte, bulunmuş/ keşfedilmiş olandır. Bulunan/ keşfedilen her anlam, amaca bağlı değer yüklemleri doğrultusunda değer kazanır iken değer üretmenin de zemini olur. Nedene bağlı edinilen bilgi, cevher gibi yalındır… Ve amaca bağlı her işlenişinde değer üretiminin nesnesi olur. Değer üreten insan, doğada anlam bulur iken tinde ise anlam üreten olma özelliğini gösterir. İnsan merkezli varoluşçu düşüncenin düşünce yapısallığını –uslamlamayı- belirleyen anlam üretmek, değer yükleminde bulunmaktır. Tanrı ve insan merkezli tevhid düşüncesi itibarı ile düşüncenin yapısallığını –uslamlamayı- belirli kılan ise anlam bulmak ve değer üretmek bilincinde bulunmaktır.

Duyu ile algılanan, zihin ile sezgisinde anlaşılan, us ile doğaya ve tine ait değişmezlerine bağlı olarak bağlamlarında bilinen ve mahiyeti olarak tinselliğine/ öznel kılınmış olunmasına insanın öznelliğinde tanık olması ve tanık olduğunu bilgisi dâhilinde müşahede etmesi sonucunda gerçekleşir. Bu doğrultuda insan için tanık olunan, bilgisine bağlı olarak normatif düzeyde görünüş bulmaktadır, bilgisinin değer belirimine göre ise spekülatif düzeylerde görünmüş olmaktadır.

Bir elma kendindeki değişmezlerine bağlı olarak bilimin bilme nesnesi olacağı gibi, insanda tat ve gıdaya dönmesi gerçeği ile değer niteliği kazanırken yargısal bakışımda dagörür. Nedensel gerçekliği ereksel gerçekliğinde değer algısı -yargısı ile beraber anlam kazanması ile tinde görüş bulur. Tinde aslına bağlı yüklenilen her niteleme–arketipine göre de- anlam ve değer belirimleri doğrultusunda da görülebilir. Her durumda da insan öznel/ sübjektif olarak görür ve görünüş bulana,bulunduğu anlam, idrak ve değer mertebesi doğrultusunda izafi düzeyde bakışımda bulunur. Bu da insan yaşamının tinde renklenmesi ve değerlendirme yetisindeki gelişimi, tinde ilerlemesine zemin edinmesi adına gerekli olandır.

Her değer bağlamında görülen de tinde aldığı anlam yüküne göre nitelendiği ile nesnelliğine aşkın, varoluşunu bulur. Her görüş, nesnesini de nitelendiği ile öznel dünyasında değiştirici kuvvet etkileşimine haizdir. Bu durumda her nesnel olan kendi anlam dünyasında değiştiğinde nesnelliğine de aşkın olarak tinsellikte

kendini bulur.Öznellikte gerçekleşmenin bir gerçeği de budur. Bütündeki her ilişki anlam-değer bağıntısında nesnelliği değilse de öznelliğe etki ettiği ölçüde değiştiricidir. Zaman içinde her nesnel olanın nesnelliğinde de bu değişimin izleri görünüş bulur. Bu durum nicelin birikimi üzeri niteliğin değişimi değil, nitellikten hareket ile başlayan bir değişimdir.

Fıtrattaki çeşitlilik, karakter ve kişilik belirimleri ve buna sebep olan esma farklılıkları ve karşı karşıya kalınan koşul-ihtiyaç-talep vb. gibi durumlar karşısında gösterilen refleks, jest, tutum ve davranışlar sebebi ile her insan için, görünüş bulmak aynı düzeyde gerçekleşmez… Ve görmüş olmak da –bağlı olunan ortak yasa ve ilkeler doğrultusunda gerçekleşenler hariç- aynı düzlemde gerçekleşmez. İnsana duyularlagörünenin, görünüş bulması ile insanın onu sezgi, dil, us vb. zemininde anlam ve değer yükleminde görmesi iki farklı durumdur. Anlam ve değerinde görülen, insanın öznellikte yüklendiği anlam ve kendilik değer belirimlerinin farklılık göstermesi sebebiyle her insan için izafi olarak görülür. Bu, diğer canlıların birbirlerini görmeleri içinde geçerlidir. Bir ceylana bir aslanın veya insanın bakışının aynı değerlerde gerçekleşmediği bir gerçektir.

Bilim ile fizik doğanın gerçeğini bilmeye doğru yol alınır ama insan anlam ve değerler –inanç- dünyası olarak metafizik zeminde halk edilmesi sebebiyle tinde olanın hakikatine ise iman –inanç- ile yol alır/ bulur.

Hiç kuşku yok ki doğada tabi hali ile bulunan bilgi, nesnesinin bilgisidir… Ve her olgu ve olay; duyu, irade, duygu, anlam, değer belirimlerine göre öznenin okuması sonucunda bilgisi ile görünüş bulur. Bilgi, her ne kadar nesnesinin bilgisi olsa da özneldir ve tinsel düzeyde nesnesine tanıklığa sebeptir. Bilgisi ile nesnesinin görünüş bulması, dilde en yüksek düzeyde gerçekleşir.

Bilgi, nedenlere bağlı anlam bulmak ile nesnesini görünüşe taşımanın aracı iken koşul-ihtiyaç-talep belirimlerine göre dilde yüklendiği değer-duygu-yargı belirimleriyle, metafizik düzeyde görüşe neden olması ile nesnesine aşkın bakışıma da neden olur. Her görünen, bilgisinin verdiği bilinç –varlık görüşü- ve metafizik yüklemde aldığı değer yüklemine –değer yargısına- bağlı olarak görünüyordur.

Önemli olan ise doğru bilgi ile bilgiformasyonlarının ve bilgi edinme formasyonlarının sürecinde görüş sahibi olmak ve bilginin verdiği varlık görüşü ile doğru yargısallıkta metafizik bakışımda bulunabilmektir. Bilginin öznelliğinden bahsetmekteysek; metafizik bakışımın kaçınılmaz olduğunu da biliriz. Önemli olan ise gerçek bilgi ile öznellikte varlık görüşü edinilmesidir. Gerçek olan ise sonuçta verili bilgisi ile görünüş bulandır… Ki yasalar doğanın, nesnelliğin ve ilkeler ise tinin,

öznelliğin gerçeğidirler. Yasa ve ilkesi ile görünüş bulan her bilgi nesnesi, sonuçta nesnel olarak görünüş bulmaktan daha çok öznel olarak metafizik düzeyde görülendir. Görünüş bulan; her düzeyde görünüş bulduğu bilginin formasyonlarında olgusallığı belirli kılan olayında –anlam-değer-duygu-yargı yüklemlerinin farklı düzeylerinde görülür iken- görünüş bulur. Olayında olgusuna tanık olan özne için her görünüş, anlam-değer-duygu-yargı yüklemlerinde (bilginin formasyon süreç belirimlerinde) görülen olarak tinselliğin nesnesi olarak bakılandır. Her bilgi; bilginin formasyonları sürecinde bilginin hangi düzeyde olduğuna bağlı olarak yasa ve ilkesi doğrultusunda, mantık biçimlerine göre yöntem belirimleri –bilgi edinme formasyonları- doğrultusunda nesnel ve öznel düzeylerde kritik edilmeye ve yorumlanmaya açıktır. Bilgi gerçek olandır… Ve her gerçek, nesnel belirimleri kritik edilmeye ve öznel bilgi yüklemleri ile metafizik düzeyde yorumlanmaya açık olmayı, öznelliğin gerekçeli olan amaçsal yönelimleri doğrultusunda bulduğu varoluş doğası gereği bulur.

Bilgi, nesnesine bağlı karşılıkları, uygulanabilirliği ve sonuç verileri ile doğruluğundan emin olunduğunda öznenin tinsel dünyasının –metafiziksel olarak- parçasıdır… Ve nesnesine bağlı edinilen bilginin doğruluğundan şüphe edilmemekte ise bilgi, eleştirel yaklaşımı tüketir iken amaç belirimlerine göre değer yüklemleri ile yorumsamaya açık olarak öznenin yaklaşımlarına açık durur… Ve bilgi ile nesnesine her yorumsal yaklaşım, metafizik dünyanın ikinci defa kapısını özne için aralar.

Bilgi, öznel yüklemleri ile yönelmişliklere ve gerekçelere bağlı olarak metafizik formasyonlarda sonuç olarak görünür iken öznenin kendini bilgi nesneleri üzerinden görünüşe taşımasının da nesnesi olur. Özne, bilgi sahibi olarak bilginin öznesidir… Ve bilgi, amaca bağlı gerekçe ve yönelmişliklerinde belirleyici etken iken nesnesinin bilinci ile öznenin bilinçlenişinin ve nesnesine bağlı olarak edinilen varlık görüşü doğrultusunda değer belirimlerine göre öznelliğin biçimlenmesinin aracı olur. Bilgi; öznenin; bilginin değer belirimleri doğrultusunda nesneleri üzerinden iradeye bağlı tavırlarında görünüş bulmasının da nesnesi olur. Böylece bilgi, bilgi ile gerçekleşen özne-nesne sibernetik ilişkisininve üç zamanlı olarak bilincin sibernetik olan döngüsel bilgi işleyişinde hem nesnesinin hem de bilgi sahibi öznenin görünüşe taşımasının nesnesi olur. Bu bağlamda bilgi, bilincin sibernetik işlevselliğinde spekülatif (yansıtan) olarak tinsel alanda –iç dünyada/ bilinçte- varlık aynası olur. Özellikle, dil düzeyinde görünüşe gelmelerde ise dil, tamamı ile varlık aynasıdır. Böylece bilgi, varlık görüşü edinme sürecinde, varoluşsal belirimlerin nesnesi olarak öznenin öznel bir belirimidir.

Bilgiden bahsetmekteysek öznenin öznel beliriminden bahsetmekteyizdir. Bu bağlamda her öznel belirimin; mutlak özne olan Allah'ın kendisini ilkesel tavırlarında görünüşe taşıması olduğunu da tevhidin gereği olarak belirtmek gerekir. Bilginin sahibi Âlim olan Allah'tır. Bilgi ile nesnesi üzerinden kendini görünüşe tavırlarında taşıyan Allah'tır. İnsan, bilgiyi dış dünyadan nesnelerinden edindiğinin zannında olsa da bilgi, öznel olarak iç dünyada nurun bir tavrı olarak varoluşu belirli kılınandır. "Kulum düşündüğünde manasına veren Benim" hadisi kutsisini de iman ehli için özellikle belirtmek isterim. Her okuma biçiminde özne, yönelimleri doğrultusunda okumalar yapar iken nurun –enerjinin- bilgi formasyonlarındaki etkileri üzeri okumalarda bulunuyordur.

Bilgisini edindiğimizi/ bildiğimizi görürüz ve dil ile görünüşe taşırız… Us, dil, iman ve diğer kalbi melekeler ile duyular zemininde duyusal görüye aşkın olarak bilgi nesnesine anlam-değer-duygu-yargı yüklemleri ile tanık oluruz. Bu bağlamda; esmaya bağlı gelişen tevhid diliyle, tevhid ilkesinin olgusu olan mutlak özneye –Allah'a-, olay beliriminde görülen amaca bağlı edimlerinde tanık olunduğunu da belirtmek gerekir.

Körlük, içeriksiz olarak anlam-değer-duygu-yargı belirimlerinden yana yüklemsiz bakmaktır… Ki görmek, anlam-değer-duygu-yargı yüklemlerinde bilgi nesnesini bilginin bu formasyonları doğrultusunda görmektir.Görülmeyenin gerçekliği ise kendinde gizildir… Ve her görülen, bilginin edinilmesi -zorunlulukları (bilgi edinme yönelmişliğine sebep –irade belirimi olan- idealar, uslamlamalara sebep kategorik önermeler, duyu, us vb. diğer melekeler) olan- formasyonlarına ve bilginin varlık görüşüne sebep formasyonlarına (yüklemlerine) bağlı olarak gizillikten yana aşikâr oluşu ile gerçekliğinin belirimleriyle varoluşununsunumundadır.Varoluşsal her sunum, nesnenin biçim-içerik bilgi yüklemlerinin öznenin onun ile olan ilişkisinde okuma formasyonlarında (sezgi, duygu, us, mantık biçimleri ve ilkeleri, deneyim ve deney-gözlem vb.) karşılık görmesidir. Öznede her karşılık gören ise bilgi nesnesinin yüklemlerine bağlı olarak kendi gerçekliğinin öznellik alanında görünüş bulmasıdır.

Varoluşsal her sunuma, bilginin formasyonları doğrultusunda metafizik görüde tanık olunur. Metafizik görü, nesnelliğe ve duyusal görüye aşkınsal olsa da biçim ve içerik yüklemleri ile nesnel olana özne olmanın gerçeğiyle bakışımda bulunmaktır. Bu, nesnenin kendi gerçeğinden uzak bir bakışım olmaktan öte, bilgi nesnesinin, gerçekliliğine bağlı olarak edinilen/ edinilmesi gereken bilgisinin dildeki yansıtmalı/ spekülatif görünüşünde, bilginin formasyonları –yüklem belirimleri- ile bilgi nesnesinin öznellikte/ tinde görünüşe taşınmasıdır. Bu

doğrultuda gerçekleşen özne ve bilgi nesnesinin ikili ilişkisinde ise birlikte varoluşun ve bilgi formasyonlarında beliren ilişkinin ürünü olarak gerçeklik görünüş bulur. Bu bağlamda;"bilgi, nesnesinin gerçeğine ulaşamaz/ gerçeği bilinemez" vb. yargısal ifadeleri yerine; bilgi nesnesine bilgisini edinen öznenin ulaşabilirolduğu ve bilgi nesnesinin gerçeğinin belirimlerine göre –öznellikte karşılık bulduğu bilgisi ile- bilinebilir olduğunu da belirtmek gerekir. Zaten âlim olmaktan -El Âlim'den de- bahsetmekteysek, bilgi nesnesine bilgisi ile ulaşan ve bilgi nesnesinin gerçeğine vakıf olan özneden bahsetmekteyizdir.

Bilgi özneldir… Ve özne, bilgi yüklemlerinde öznellik alanı olan bilinçte, inandığı ve emin oldukları ile hak-had belirimleri doğrultusunda aidiyet, sorumluluk, mensubiyet belirimleri üzeri kendisini değerde edindiklerinde tin sahibi olarak bulur. İnandığı/ emin olduğu bilginin yüklemleri üzeri öznenin, öznel belirimlerinde kendini bulduğunu belirtebiliriz. Her inanılan ve emin olunan, -varlıksal olarak olmasa da- tinsel olarak varoluşta kim olunduğuna dair -varsayılan değer yüklemleri/ yargılarında- kanaatler edinilmesine sebeptir. Kim olduğuna dair her kanaat, bilginin anlam-değer-duygu-yargı yüklem formasyonlarının koşul-ihtiyaç-talep-beklenti belirimlerine göre öznede karşılık bulduğu durumlar karşısında edinilir… Ki kim olunduğu dahi nesne-özne ve öteki ile öznel ilişkiler sonucunda birlikte varoluşun gerçekliği üzeri gerçeğin ortak ilişkide belirmesi sonucunda belirli kılınır. Dinde kul-Allah ikili gerçekliliğinde, Allah'ın kimlikte ve kulun sıfatında gerçekliliğini bulması da bu anlamda gerçekleşir. Kul olmaz ise zati ilahi karakter ve kimlik belirimlerinde Allah olarak görünüş bulmaz. İnsanın insan ile olan ilişkisinde değer edindikleri üzeri ortak gerçeklik bilinç beliriminde karakter ve kimlik oluşumlarının sonucunda, kim olduğuna dair inandıkları veya emin oldukları ile görünüş bulduğunu da örnek olarak gösterebiliriz. Sonuçta bilgi, nesnesi üzerinden kendilik bilinci –benlik- edinmenin ve ilişkilerde kendiliği beyan etmenin öznel belirimlere sebep olan nesnesi olur.

Bilginin nesnesi üzerinden bilginin, öznellikte karakter ve kimlik formasyonlarında biçimlenişinde en önemli rolü ise idealar üstlenir. İdealar; irade, imkân belirimleri olarak öznenin kendini gerçekleştirme erkinde irade belirimleri olmaları ile makuller olarak –özneldirler- öznel yönelmişlik ve tavırlarda görünüş bulurlar. Bununla beraber, her bilgi nesnesine yönelmişliğin de ilk nedenleri olarak iradede dirimseldirler. Bilgi nesnesinin bilgisini edinmenin her öznel belirimlerinde de ilkeler olarak formasyon kazanırlar. Ussallığa sebep kategorik her önerme (nitelik, nicelik, iyelik, kiplik vb.) ise bilgi nesnesinin değişmezleri ile bilinmesinin uslamlamalarına sebeptir. Nedenlere bağlı olarak her bilgisi edinilen, değişmez belirimleri ile öznelliğe taşınır ve bilgi, nesnelliğe bağlı öznellik kazanır. Böyle olsa

da bilinçte ilke beliriminde form kazanan idealar ile işlevsel bilinçte nedene bağlı edinilen her bilgi, amaca bağlı yönelmişlikler sebebiyle değer nitelemesi ile yüklendikleri sonucunda öznenin tinsel düzeyde öznel belirimlerinin nesnesi olur. Bu durumda kategorik her değişmez, idealara bağlı olarak öznellik alanında değer yüklemlerinde formasyon kazanarak, nesnellikten öznelliğe bilgisinin taşınmasıyla aşılmış olarak bilinç alanında işlevseldir.

Her kategorik belirime göre gerçekleşen uslamlamalarda bulunurken de nesnel olanın bilgisi olduğunun yargısı da ilkeler ile gerçekleşir. Her yargı, bilginin öznellikte ilkelere bağlı olarak bakışıma neden beliriminde, kategorik değişmezlere aşkın görüşe nedendir. Nesnelliğe bağlı her uslamlamada bilgi, idealarla öznelliğe taşındığında –nesnesinin bilincinin edinilmesiyle- ve yine idealar ile nesnesine aşkın görüşe nedendir. İdealar -ilkeler-; bilginin edinilmesi, bilginin bilinçte işlevsel olması, bilginin anlam-değer-duygu-yargı yüklemlerinde öznellikte formasyon kazanması, bilginin nesnesine aşkın görüşe sebep olması, bilgisi edinilenle amaca bağlı değer belirimlerinin görünüş bulması, bilgi nesnesinin bilgisi üzeri öznenin amaca bağlı eylemlerinde görünüş bulması vb. sürecinde öznenin sonuçta, ahlaki düzeyde tutum ve davranışlarında görünüş bulur iken her formasyonda bulunur. İlkeler; bilginin formasyonlarının ve öznenin bilgiye ve bilgi nesnesine bağlı ahlaki formasyonlarının değişmez ve gerekli olan ana formlarıdır.

Ayrıca demem o ki epistemoloji ile fenomenoloji yapılacak ise -nesnellik zemininden hareketle değil, nesnelliğe aşkın belirimi ile özne/ öznelliğin ve ideaların biliminin de yapılması gerekmektedir… İdealar; öznel olan temel irade belirimleridir. İdeaların, bilgi formasyonlarında nesnel ve değer yargıları sonucunda bilginin öznellikte karşılık bulması ve bilgi nesnesine aşkın görüşe neden olmalarından dolayı kategorik her önerme (duyuda nesnel ayrışımlar ve usta nesnel bağlamlar olarak görünüş bulurlar) ussallığa bağlı nesnel bağlamlarında aşılmış olunur. Kategorik her önerme, ilkesine bağlı değer yargısı bakışımlarında da uslamlamanın gereği olarak ayrıştırıcı -soyutlayıcı- olma formasyonunda görülürler. Usun işlevselliğinde hem bağlam hem de soyutlama beliriminde görülen her kategorik önerme, sonuç itibarıyla bilginin idealarda karşılık bulması doğrultusunda nesnel belirimlerinden yana öznellikte aşılandır. Özne her durumda bilgi nesnesine aşkın bakışımda bulunmak zorunda olandır… Zaten dilin nesnesine aşkınsallığı sebebiyle her görüş, dilin öznellikte anlam-değer-duygu-yargı belirimleri ile metafizik düzeyde gerçekleşir.

AYDINLANMA:

İnsan bildikçe, bildiğini yaşadıkça ve doğru olanı edindikçe aydınlanandır. Aydınlanmak, gerçeğin bilgisini edinmek ve gerçek ile bilinçli olmak anlamını taşır. Aydınlanma, gerçeğin peşinden koşmak olduğu içindir ki amaçsaldır. Amaca bağlı bilinçlenmeyi de beraberinde getirir. Aydınlanmayı doğu ve batı aydınlanması olarak iki açıdan ele almak gerekir. Ayrıca bireysel ve toplumsal düzeyde aydınlanmanın gerçekleştiğini belirtmek de fayda var.

Gerçek, kendi zemininde yaşanırken şuurundan yoksun kendisine örtülü olunandır. Gerçeği gerçek kılan, kendisi yaşanırken kendisinin şuuruna örtük olunması sonucunda batıl olan üzerinden görünüş bulmasıdır. Gerçek gizilde dururken, görünüşleri ile hep aşikâr olandır. Aydınlanma sıradanlığın –rutinin- uykusunda gizli duran ve görülmeyen gerçeğe uyanmaktır. Her aydınlanma bireyseldir… Ama ussal belirimleri doğrultusunda insani ilişkilerde toplumsal etkilerini de beraberinde getirir. Aydınlanma araç ve yöntemleri ile gerçekleşirken, araç ve yöntemlerin gerçekten uzaklaştıracak biçimde amaç edinilmesi aydınlanmayı mümkün kılmaz.

Batı aydınlanmasında us, aydınlanmanın -gerçeği bilmenin- önceleyen koşulu iken doğu aydınlanmasında kalp gerçeğe ermenin önceleyenidir. Batıda us ile nesnellikte bilinmeye çalışılan gerçek; doğuda, -gerçekten uzak kılanlardan arınma ile- sezgisi edinilirken öznel olduğu içindir ki ermeye çalışılandır.

Özellikle on yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda usun öncelendiğine tanık oluruz… Kültürel ve dinsel dogmalardan kurtuluş olarak bilginin, bilmenin, usun kullanılmasının gerekliliği batıda öncelenirken, usa uyanış aydınlanmaya uyanış olarak görülen olur. Bilim, sanat, felsefe ve modernleşme ile beraber kültürel yaşamın değişmesi, sosyal yaşamın yeniden üretilmesi usun öncelenmesi ile aydınlanma meyvelerinin toplanmasıdır. Her şeyden önce batıda aydınlanma kurumsal din yapısallığına karşı usun öncelenmesi ile edinilmiş kazanımları belirtir. Elbette ki us ile gerçeğin bilgisini edinmek ile idrakinde gerçeğe uyanış olarak aydınlanmak mümkündür… Ama gerçeği nerede aradığımız, ne ile aradığımız; gerçeğe ulaşmak için önemlidir. Us ile gerçeğe ulaşmak, nedenlere bağlı olarak nesneler dünyasında gerçekleşmekte ise doğanın gerçeğine –yasalara- uyanmaktan bahsetmekteyizdir… Öznelliğe bağlı olarak ilkeler ile öznenin gerçeğine uyanmak da us ile mümkündür.

Böyle olsa da doğu aydınlanmasında düşüncenin sezgi kıpısı daha belirgin iş görürken; us ile bilmek değil de keşf ile bulmak, ilkeye bağlı eylemler (ibadetler) ile

gerçeği yaşamak, yaşam alanlarına kültürel olarak taşımak görünendir. Us yargıda durur ve kanıt ister. Keşf ve sezgide ise kanıt aranmaz, yargıda durulmaz, zaten tanık olmak söz konusu olandır ve olması gereken yapılandır. Bir açıdan da doğu aydınlanmasında bilgi keşf ile edinilirken, yaşamda tecrübe edilerek doğruluğuna –gerçekliğine- tanık olunandır. Elbette ki keşf ve sezgi sonucunda us ile de gerçeğe tanık olmanın kapısı aralanır. Nesnesine bağlı olarak bilgiyi öznenin edinmesi ve öznel kılması ile keşfle mutlak özneden beslenerek bilginin edinilmesiyle yaşamda gerçekliğine tanık olunması iki farklı yöntem olarak bilginin edinilmesidir. Us ile bilim ve tekniğe doğru ilerlenirken, keşf ile de irfan ve ahlaka doğru tinde gelişim kat edilir.Bilim,buldukları ve üretimine sebep oldukları ile de doğada insan tinine sağladığı varlık görüşü ve değer belirimleri ile katkıda bulunur.

Doğu aydınlanması semi –sözel ve bu doğrultuda da kültürde kendini gösterir. Batı aydınlanması ise görselliğe –yazıma bağlı olarak gelişen ussallığın sonucunda kurumsal yapılanma üzerinden gerçekleşir. Doğuda kült (kültüre sebep değer), değerlerin inanç alanında ahlakı gerekli kılar. Batıda ise kurumsal düzeyde tesis edilecek olan yasa, ahlakı zorunlu kılar. Doğu insanı kültünü değiştirici değer olarak inanç alanında bulur. Batı ise usa bağlı olarak kültünü, modernizm izleğinde suni olarak yaratma çabasında bulunur/ bulur. Aydınlama doğuda eyleme bağlı olarak edinilecek kültürel bir olgu iken batıda ise dogmaya bağlı kurumsal yapılara karşı, usun öncelenmesi ile geliştirilen bir özgürlük harekettir. Doğuda aydınlanma, kültürel olgu içinde bireysel olarak özgürleşmeye açılan kapının aralanmasıdır. Batıda ise toplumsal düzeyde dogma ile biçimlenmiş kültüre-kurumlara karşı bir başkaldırıdır.

Gerçek evrensel olandır… Dil ile bilgide açık edilir. Bilgi iseidealara bağlı olarak bilinçte üç zamanlı olunmasıyla işlevsel olması sebebiyle öznellikte işlevsel kılınır iken gerçek, edim ve üretimlerde görünüşe taşınandır. Bilgi gerçekliğin, her düzeyde gerçekleşen insani ilişkilerde aktarılmasına nedendir. İnsanlık tarihi ile de görülen o ki gerçek olan bilginin kişisel sebeplerden dolayı sınırlandırılamayacağı ve ebedi olarak gizlenemeyeceğidir. Mademki bilgi ile gerçeğe erişilmekte, bilgiyi edinme araçları ve yöntemlerini ululamak yerine bilgiye ulaşımı kolaylaştıracak uygulama, yöntem ve araçlar kullanarak bilgiyi evrensel düzeyde insan için kılmak gerekir. Bu bağlamda savaşlar, ticaret, internet vb. bilginin küreselleşmesinde en büyük etken olmaktadır.

Aydınlanmak, ussal ve kalbi bir gelişim sürecidir. Bu süreçte başlangıçta gerçeğin bilgisini edinmek, gerçeğin bilgisi ile bilinçlenmek, gerçek olanı paylaşmak, yaşamı gerçek olana göre biçimlendirmek, gerçek olana göre sonuçlar elde edilebilecek

amaçsallığa göre yaşamak ve üretirken yaratımda bulunmak aydınlanma ve sonuçları olarak görünecek olandır. Gerçek bilinemez olan değil, varoluş belirimlerine göre izafi olarak zevk edilendir. Her ussal, sanatsal, tasavvufi alanda aydınlanma, kendi alanının sonuçta istenilen –açık olması gereken hikmetine – gerçeğine- göre araç ve yönteme bağlı olarak farklı açılardan –çelişki değil, izafi olarak- varlık görüşü edinmek ile gerçekleşir. Dil ile edinilen her varlık görüşü ise gerçeklik idraki ile bakışımlarda bulunmanın önceleyenidir.

Aydınlanmada sonuçta bilmek, son değil başlangıçtır. Varlık, varoluş aşamalarında sadece bilmek ve anlamak değil, bilinen ve anlaşılan gerçeklik zemininde gerçek olanı gerçekleştirmek –hizmet etmek- yaratımda bulunurken gerçek olandan beslenmek, aydınlanmanın yaşamda devam eden bir süreç olduğunu da gösterir. Gerçeği bilmek gerçeği dar anlamında sığlaştırmak anlamına gelmez. Gerçek bilgi, yaratım zemini olduğunda bilgi/ bilmek gerçeği yaratımda tinsel alanda yeniden bulmak –gerçekliğinden emin kılan sağlamasını yapmak- ve gerçek zemininde gerçeğe göre öznelliğin yaratımda yeniden inşa edilmesi anlamını taşır. Her bilmek, bilme nesnesini bilmek iken sınırlı bakış açısı getirir… Ama her bilgi, bilinçte işlevsel kılınırken izafi olarak birçok varlık görüşüne ve varoluş biçimine çeşitlilikte tanık olmayı da sağlar. Aydınlanmada bilginin sorunsal olması, gerçeğe varoluşsal belirimleri üzerinden yakinleşmek/ bilmek için olarak kullanılan araç ve yöntemlerdeki içerik ve biçimselliğe bağlı farklılıklardan kaynaklanır. Özellikle dil bu bağlamda varlık görüşü edinmenin gerçeği iken hangi mantık dizgesinde gerçeklik idraki edinmeye sebepse, o doğrultuda bakışıma nedendir.

Duyu –hissiyat, haz, duygu, sezgi, us vb. melekeler, nesnel olana bakışımda iken doğada olup-bitmekte olanların gerçek olduğunu algılatır… Ve doğadaki nesnel gerçekliği pekinleştirirler. Us, iman, sezgi ve keşf ile de nesnelliğe aşkın öznelliğe tanık olmak da tinde gerçeklik idrakini pekinleştirir. Özne-nesne, neden-amaç, bağıntı-gereklilik, neden-sonuç, anlam-değer, biçim-içerik vb. durumlar dilde çelişki ve karşıt belirimler olmaktan öte, ussal olarak mantık dizgesinin referanslarına göre gerçeği, varoluş belirimlerinde izafi olarak görmemizden öte değildir. Gerçek; öznenin gerçeğidir… Ve öznenin yaratımda nesnel kıldıkları üzeri varoluş belirimlerinde kendini tinde yaratımı –gerçekleştirmesi ve görünüşe taşımasından öte değildir.

Gerçek, kendinde izafi değildir ama birçok farklı varoluş beliriminden dolayı kendisine farklı bakış açıları ile yaklaşırken izafiyete neden olarak izafiyette görünüşü belirginleşir. Gerçek, çelişkiyi kendinde barındırmaz ama diyalektik belirim/ belirimler sonucunda galip gelen ve batıl üzerinden görünüşe gelen

gerçek olandır. Diyalektikte körü körüne taraf olmak ve çatışkının içinde sebeplere takılı kalmak, izafiyette her hangi bir açıdan –böyledir kesinliği ile- bakışımda bulunmak ve batıl olan değer yargılarına göre inandıklarımızla körükörüne bakmak gerçeği sorunsal kılar. Bu durumda aydınlanmak, sadece sıradanlıkta gizil olana uyanmak değil, gerçeklilik olarak sorunsal kılınana da uyanmak anlamını taşır.

Gerçekliği olan, gerçekleşmekte olan-biten, dilde gerçeklik idraki edinilmesi ile gerçek olarak bulunmakta olandır. Usun belirimi olan dil, düşünmenin en yüksek formudur… Dilde, gerçeklik anlamda edinilirken, duyguda içselleştirilmesi, inanılması ve irade ile sahiplenilmesi sonucunda değer nitelemeleri ile muhafaza altına alınır. Dil gerçeği, duyuların sıradanlığından çıkarıp almanın tek aracı olarak aydınlanmanın önceleyenidir. Bu durumda dilde sorunsal olan aydınlanmada da sorunsal olandır. Gerçeğin varoluş belirimlerine göre hangi açıdan gerçeğe yaklaşmaktaysak ve gerçeği hangi değer belirimlerine göre içselleştirmekteysek; bu doğrultuda aydınlanmayı kendimize göre izafi nitelemelerimiz sonucunda bulduğumuzun zannında bulunuruz.

Gerçek, şüpheye yer vermeyecek kadar yadsınamayacak olandır. Gerçeğin bulunması ve ona göre yaşamın biçimlenmesi ise gerçekle aydınlanmanın sonucu olarak zorunlu bulunandır. Gerçek olmayan geride bırakılırken, gerçek olan ile insan, insan olma serüvenine devam eder… Ama her aydınlanma, ötekinin/ diğerlerinin aydınlanması ile bulunduğu gerçeklik idrakinin sağlamasının yapılması ile pekinleştirilmelidir. Gerçeklik idraki nesnel olduğu kadar öznellikte kişisel (fevri) belirimler ile farklılıklarda zevk edilendir. Böyle olsa da her gerçeklik idrakinin, doğruluğunun sağlamasının yapılması gerekir. Özellikle aydınlanmadan bahsetmekteysek; sadece ilkesine bağlı olarak belli bir gerçeklik idrakine göre aydınlananların, eş zamanlı olarak birbirlerini bulundukları alanda paylaştıkları ile etkiledikleri düşünülürse, aydınlanmaya sebep gerçekliğin, kadim olarak tarihsel perspektiften doğruluğunun ispatının da aranması gerekir.

Her insan gerçekliği kendi iç dünyasının zenginliğine göre bulur iken aydınlanma, kişisel kılınamayacak kadar dikkat edilmesi gerekendir. İzafi olarak gerçeklik idraki farklılıklar gösterirken öznel olarak keşfe bağlı aydınlama ile usa bağlı aydınlanmanın birbirine karıştırılmamasında yarar vardır… Ama keşfi olanın ussal alanda idraki ile evrenselliğinde dile getirilmesi aydınlanmaya katkı sağlar. Demem o ki sağlıklı bir aydınlanmadan bahsetmekteysek; evrenseller ile evrensel kılınabilecek bir aydınlanmadan bahsetmek gerekir. Ayrıca amaç gerçekliğe varım ile aydınlanmak ise önemli olanın gerçeğe varmanın gerçeğe varmaya sebep araç ve yöntemlerden önemli olduğudur.

Aydınlama başlığı altında işlenmesi gereken:

1. Yetilerin (subuti sıfatlar özellikle usun vb.) kullanılması ile insanın kendini gerçekleştirmesi, kendini emeği üzerinden keşfetmesi.İnsanın melekeleri üzerinden kendine –özneliğine uyanması.

2. Değerler sorunu. İnsan nedenlere bağlı olarak anlamlar edinir. Yargı ve amaca bağlı olarak edindiği anlamlar değer niteliği kazanır. Değerler nesnel olana nitelemelerde bulunarak tinde yeniden yaratmaktır. Değerler sorunu insanda, yargısal -iradeye bağlı olarak beliren fikirler- ve amaçsal belirimler doğrultusunda açığa çıkar. Aydınlanma amaçsal olduğu içindir ki değerler, gerçeğe ulaşmanın veya gerçekten uzaklaşmanın sebebi olabilirler. Kimi zaman iman ile edinilen değer belirimleri -özellikle kültüre ait iman edilen değerler- dâhi gerçeğe ulaşmanın veya gerçeği hakkı ile yaşamanın önünde engel olabilir.

3. Aydınlanma sorunu. Bu sorun farklı nedenlere bağlı olarak edinilen değerlere göre yargılarda bulunma ile açığa çıkar. Aydınlanma sorunu her ne kadar değerler sorunu ile alakadar olsa da nedenlere bağlı olarak gerçek olanın kabulündeki farklılıklarda görünür olur. Aydınlanma; tüketilemez olan gerçeğin, ilkeye göre öznelliğe ve yasaya göre nesnelliğe bağlı değişken belirimlerinde her disiplinin ve kültürün kendi çıta belirimlerine göre gerçekleşir. Aydınlanmanın sorun olması, aydınlanma referanslarındaki ussal, kültürel olan farklı kabuller ve zamanın ahkâmına göre beliren tavırsal gelişimlere göre yenilenilmemesidir.

Aydınlanma sürecinde insanın evreleri:

- Kendine uyanmak – kendini bilme, biat/ inisiyasyon. Tasavvuf ile tanrısallığına uyanmak.Ayrıca kendini keşfetmek.Ferdi düzeyde kendini bilmek.

- Doğaya –nesnelliğe, varoluşun zorunlu kılınanlarına- uyanmak. Bilim bu uyanışın son durağıdır. Felsefe ise bilimsel olanın, hikmeti ile anlaşılır kılınmasının gereği olarak doğayı da düşünce alanında bulur.

- Toplumsal yaşamda öteki, çifti, diğerleri ile var olduğunun gerçeğine uyanarak beraber yaşamın öğrenilmesi.Kültürün, hukukun, siyasal etkinliğin gücünü keşfetmek.

- Toplum zemininde bireyselliğe/ ferdiyete uyanmak.Toplumsal ilişkiler içinde gerçekleşenler karşısında hak olanın bilincini edinir iken hakikati insan ilişkilerinde tezahür ettiği mertebe belirimlerinde zevk etmek.

- Emek/ ürün verirken değişime uyanmak. Emek ve ürün verirken, koşul-ihtiyaç-talep belirimleri doğrultusunda toplumsal ferdi değişimlerin olduğuna uyanmak. Emek verirken ilkesel olanda edinilen hizmet ile yenilenmek ve kendiliğine değer üreten yaratımda uyanmak. Her zamanın koşul-ihtiyaç-talep ve galip düşüncesi karşısında, gerçek zemininde gerçeğin risal edilirken yaşanması özgün ve benzersiz biçimde gerçekleşir. Gerçek zamansız olarak evrenseldir –herkesin gerçeğidir… Ama her zamanın varoluş –gerçekleşme- belirimlerine göre gerçek zemininde gerçeğin risal edilmesi ve yaşanması, aynılıktan uzak benzersiz biçimde özgünce yaşamak zorunda kalınır. Geçmiş ve gelecekte gerçeğin çizgisinde girift ve katmanlı düşünmeler ile gerçeğe varım ve yaşamak her daim çeşitlilikte gerçekleşir. Buna her insanın esma donanımı ve sıfatların kullanımındaki çeşitliliği de etkendir.

- Değerlere uyanmak/ evrensel değerler ile tinde uyanmak. Bu aydınlanmada da kolektif bilinçte değerlerin edinimi ile ilişkilerde değerler ile yaşamak sonucunda iyiye, doğruya, güzelliğe ait kazanımlarda bulunmak tanık olunacak olandır.

- Değişmezler, evrenseller/ zamansızlar ile gerçeğe/ gerçekliğe uyanmak. Değişmez olan her yaşanması gereken, nedenlerin izinde geçmişi tecrübe ederken amaca bağlı olarak gelecekte olacakları öncelerken günde olanı an-da (bengide) yaşamaya nedendir. Esma, sıfat, ayet, ilke ve yasalar yaşandıklarında gerçek olması gerektiği gibi yaşanandır… Ama gerçek zemininde her yaşanan, öncesinde ve sonrasında yaşanan/ yaşanılacak olan gibi olmadan, insanın donanımı ve zamanın getirileri doğrultusunda yeniden ve yeni bir biçimde yaşanmasına nedendir. Her zamanın varoluş belirimleri farklılık gösterirken, aynı gerçeklik zeminde gerçekleşmeleri beklenir ama aynı biçimde gerçekleşmesi beklenemez.

Değişmez olan gerçek olandır ve insan gerçek olan ile uyanabilir. Uyandığını değerinde yaşadığı doğrultuda özgürlüğünü/ hürlüğünü edinir. İnsan uykudadır, uykudan uyanmaya bakmalıdır. Duyular, âlemler, beka ve fena mertebelerinde

seyirler, her türlü rüyette seyirler kendine uyanmanın miraç basamakları olarak insanın önünde durur. İnsan kendine uyanmalı ve uykuda uyanık olarak insanları insanlığa uyandırmalıdır. Her aydınlanma bir uyanıştır… Ve bir dünya görüşü edinmeye nedendir. Ayrıca her aydınlanma evrenseline bağlı olarak yaşama taşıma çabası ile de genelde etkilerini gösterir/ göstermelidir.

Aydınlanma olarak batıda gördüğümüz ise dine karşı felsefe ve bilimle ussallıkta uyanıştır… Ayrıca siyaset alanında hakların talebi ve kurumsal yapılar ile güvence altına alınması vb. doğrultusunda özgürlük edinimlerinde görülür.

GERÇEKLİLİK:

Bu başlık altında gerçeklik algısının –idrakinin de işlenmesi gerekir. Gerçek olan değişmez, sürekli, evrensel, zamansız olan ve sonuçta tüketilemeyendir. Gerçeklik, varlık yokluk belirlenimlerine göre değil, varlığın görünüş mertebelerine göre mertebe mertebe işlenmelidir. Vücutçu ve Şuhutçu görüşlerde tartışılan bu konu, günümüzde holografik evren, algının gerçekliliği veya enerjinin dalga davranışının ve parçacık durumunun gerçekliliğine göre yapılan yorumlar çerçevesinde halen devam etmektedir.

Bu durumda sorunsal olan, varlık-yokluk çerçevesinde, halen teorik görüşlerde bulunulmasıdır. Her mertebenin kendi yasa ve ilkelerine göre gerçek kılındığından uzak; "bu gerçek, şu gerçek değil/ yokluktadır" demek felsefi olmaktan uzak toptancı bir düşünce olmaktan fazla bir şey ifade etmez.

Her mertebe tüketilmezlerine –değişmez, sürekli olan niteliklerine- göre zevk edilmelidir ki her mertebede izafi belirimler doğrultusunda hile olan üzerinden Allah'a zatından yana uyanmaya doğru yakinlik edinilsin. "Kulum, zatıma varana kadar hileme aldanmasın" hadisi kutsisi ışığında bu konuyu tevhit adına detaylandırmak yerinde olur.

Gerçeklik algısı insan için en önemli konulardandır. Özdeğin gerçekliliği, nesnelliğin gerçekliliği, algıda gerçeklilik, neden ve erek belirimlerine göre sürecinde gerçekleşmek, öznel gerçeklilik ve öznellikte tavırlarında beliren içerik/ duygu/ hâlinde yaşananın gerçekliliği konuşulması gerekenlerdir. Gerçek olan her daim yaşanılan evrensellerdir. Yaşananın, hangi varlık düzeyinin çeşitlenişinde izafi belirlemelere göre gerçek olduğu ise anlamlı kılınması gerekendir. Her izafi görüş, çelişkiye aşkın olarak gerçeğin çeşitliliğinde belirimi için gerekli olandır.

Felsefe tarihi ile de bilinen bir gerçektir ki isim vermek ile varlık/ Allah veya mevcudatın sadece zihinsel düzeyde bilinebilirliği sağlanır. Bu durumda esma ile bilinenin mahiyeti/ gerçekliliği, esmasından öte, kendine mahsus sıfatları ile alakadardır. Esma, insanı mahiyete –bulunulan duruma- örter ama esma ile mahiyet sahibi de onanır. Esma bir gerçeklik olmaktan öte, kendinde gerçek olanı onamanın aracıdır. İsimlendirme ve dil ile varlık görüşü edinirken -gerçeklik algısı inşa ettiğimizi de belirtmek gerekir.

Dil gerçeklik algısı oluşturur. Dil ile gerçekliği onanan, dilde ifadesi ile doğa zemininden tinsel alana taşınır, tinsel alanda ideasında karşılığını bulur ve öznel belirimin nesnesi kılınır. Usta gerçek olarak algılanan ile nesneliğine bağlı mevcut belirimleriyle kendinde gerçek olan, mutlak olanın tininde hak belirimleri üzeri

kendini görünüşe taşımasının açılımlarıdırlar. Bu durum sebebiyle, sadece düşünce alanında/ tinsel alanda olan gerçektir veya sadece doğa alanında olan gerçektir demek paradoksal –kısır düşüncelerde ifadelerde bulunmaktan öte değildir… Ama her gerçekleşmekte olana, gerçeklik belirimlerine göre izafiyette tanık olmak, diğerinin gerçekliğini yadsımadan daha gerçekçi olmaya neden olur/ olabilir.

Dil, varlık aynası olarak anlam-değer bağlamında yüklendiği spekülatif yapısallığı sebebiyle varlık görüşü sağlar iken varlık aynası niteliği kazanır. Varlıksal olanın varoluş belirimlerine farklı açılardan bakışımda bulunmak, izafi olarak edinilen varlık görüşünde, gerçekliğe farklı açılardan tanık olmaktan öte değildir. Duygusunda dirimsel kılınan her durum, duyumsattığı gerçeklikte görülür… Dilde temsil edildiği anlam-değer içeriğine bağlı olarak da canlandırılır/ canlı kılınır veya beyana bağlı ilişkilerde aktarılır. Böylesi durumda dil, gerçeklik idraki edinmenin hem zemini hem de bağlayıcı ilkesidir. Gerçek dilde görünüşe taşınır.

Bu başlık altında yokluk kavramına açıklık getirmek gerekir. Yokluk kavramına tarihi boyunca birçok anlam yüklenmiştir. Bunların en bilindik olanları:

1. Yokluk; olmayan, görünüş bulmamış olandır.

2. Yokluk; varoluşta olanın, öncesinde varlık alanında hiçbir biçimde olmamasıdır.

3. Yokluk; varoluşta olanın sonrasında varlık alanında yok olması. Fani olmasına göre edilgen olması ile süreksiz olmasıdır.

4. Yokluk; varoluşta olunmasına rağmen belirlenmeyen/ belirlenemeyenin nitelenmesidir.

5. Yokluk; mekânsal olarak boş olanın nitelenmesidir.

6. Yokluk; nedeni kendinde olmayan/ kendi ile kaim olmayanın nitelenmesidir.

7. Yokluk; amaçsal olarak nedenini belirli kılan idealinde kaybolmaktır/ yenilenmektir. Nedeni kendi olana ereğinde ererek kendi yokluğuna ermektir.

8. Yokluk; varolanın yitirilmesi veyaelde olmaması sebebiyle yaşanılan ihtiyaç durumunu –fakirliği- anlamlı kılar.

9. Yokluk; kendinde gerçek olanın, imkânlarına bağlı olarak kendini gerçekleştirmediği safhada bulunması… Varoluş belirimleri ile görünüşe taşınmamasıdır. “Allah hiçliğin âmâsındaydı” hadisi kutsisi de bunu anlamlı kılar. Olmamak değil, kendini imkânlarına bağlı olarak gerçekleştirmediği varlık safhasında sadece kendi ile kaim, kendi nedeni kendi iken sadece kendi olanın bulunduğu safhadır.

Özet olarak belirtirsek; yokluk mahiyet olarak olan değil, izafi olarak anlam yüklemi ile nitelemede bulunulan kavram olarak anlaşılması gerekendir. Bu bağlamda gerçeklik, yoklukta veya yokluk ile değil, varlıkta ve varoluş belirimlerinde aranması gerekendir. İzafi belirimleri ile tanık olunur iken çelişkiye düşmeden görülmesi gerekendir.

Gerçeklik İdraki (Varlık Görüşü):

İnsan yaşamının gerçeğidir ki erk –iktidar kimin elinde ve ne ile baskın ise insan ona inanmak ister veya inanmaya eğilimlidir. Gücün gerçeklik idrakinde algı oluşturması inkâr edilemeyecek kadar gerçektir. Doğanın erki de kendisine inanmayı cebren -zorunlu kılar… Cebren kendisinden emin kılar. Doğadan, doğada olup-bitmekte olanlardan cebren emin olarak gerçek zemininde yaşarız. Tanrı’nın erki ise müminlerin inancını besler ve iman edenler O’nun ile her şeyi anlamlı kılarken, O’nun gerçekliğine bağlı olarak gerçeklik idrakinde bulunurlar. Tanrı varlığının gerçekliği ise inançta seçimimize bağlı olarak kabul edilmeye bırakılmıştır. Bu nedenle olsa gerek ki “dini zorlama ve dinde zorlama” yoktur denilmiştir.

İnsan ise erk edindiğinde, kendine olan özgüveni ile beraber iktidar sahibi iken kendi gerçekliğinin kabul edilmesi ve iktidarına –benliğine- boyun eğilmesini ister. Kendi egemenlik alanı kadar tanrısallığını haykırır. Kendini onatma ve kendini egemenlik alanında gerçekleştirme istenci, başkaları üzerinde egemenlik kurma istencine dönüştüğünde, iktidar olarak hükmetmek, ötekinin kendi gerçeğine –hikmetine örtülü kalmasına sebep olur. Tanrı’ya iman ise insanı kul etmekten öte, insanın kendi evrenseli olan Tanrı ile gerçekliğini bulmasına, kendini O’nun la gerçekleştirmesine sebeptir.

Bilgi, her iktidar belirimi doğrultusunda cebren (zorlama) ile edinilmek zorunda kalınandır. "Yaratan Rabbin adı ile oku" ayetinde de bu net olarak ifade edilir… Her okuma aracı ve yöntemi; koşul-ihtiyaç-talep-beklentilere göre gerçeği, algı önceliği doğrultusunda çeşitli açılardan bulmamıza nedendir. Gerçeklik idrakinin edinilmesi sonucunda algı seçiciliği ile gerçeklik, inkâr edilemeyecek biçimde tanık olunandır.

Koşullar, ihtiyaçlar, talepler, beklentiler, rutinler içinde dil ile bulunan anlam ve değer nitelemeleri ile gerçek, gerçeklik idraki edinilmesi ile tinde yaratıma/ yaratılmaya nedendir. Üretilemez olup da üretebilen, amaca bağlı tinde değer belirimleri ile tinde nesnesini üreten, varoluş belirimleri ile tinde kendini üreten ve öznel tavırlarında hep yeniden kendini üretebilirken töz niteliğiyle zemin olan, zemin olduklarına gerçeğin ta kendisidir. Her üretim ise gerçek olanın belirimi olarak kendisini görünüşe taşımasının nesnesi olacağından dolayı iktidar olmanın başlangıcıdır. Gerçeğe bağlı olarak iktidar kimde ise ürettiklerinin gerçeği kendi iken gerçekliği anlam-değer bağıntısında yeniden üretmek erkine de sahip olandır/ olması gerekendir.

İktidar olanın erkine bağlı olarak gerçeğini görmek, baskın –galip kuvvet olması nedeni ile kendini gerçekleştirmesine tanık olmaktır. Gerçek; kişiselleştirilmiş, nesnelliğe indirgenmiş ve bu bağlamda iktidara sebep ise evrenselde gerçek olana insanı kör kılabilir. Bu durumda insan, iktidarın gölgesi altında kendi gerçeğine de örtülü olabilir… Ama her böylesi iktidar, gerçeğin çağrılmasına araç olarak gerçeğin açık olmasının da nesnesi olur. Batıla –zanna- bağlı oluşturmak istedikleri gerçeklik idraki ile algı oluşturanlar ve algı yönetiminde bulunanlar, beklentileri karşılamayınca da kendi sonlarına doğru yürürler… Böyledir! Ve bu durumda beklentileri yönetmek de yapılması gereken olarak bulunandır… Ama gerçek, değerlerle dilde değer nitelemesi ile muhafaza edilmeye başlandığında, inançla da kültüre sebep kült olduğunda, her suni iktidar;gerçeğe bağlı tinde değer belirimleriyle gerçekliliğin gerçeklik idrakinde/ algısında yeniden üretilmesinin nesnesi olarak zayi olmak zorunda kalır. Bu bağlamda aydınlanma, hakiki iktidar (gerçek olan) ile yeniden üretilecek olan gerçeklik idraki ile bakışımda bulunulması olur.

İktidar biçimlerinde ise her bir erkin kendini nasıl gerçekleştirdiğine tanık olunur. İktidar biçimlerini bazen de iç içe görebiliriz. Krallar yerine sermayenin patronlarının geçmesi, barbarlığın sömürgecilikte biçim alması vb. örneklerde köle-efendi ilişkisi değişik formasyonları ile görülür. İktidarın tarihini, ilkesine bağlı olarak tarih okumalarında da bulunabiliriz. Hegel, Marks buna örnektir. Bunun haricinde Allah'ın iktidarını da insanın ilahi murada ("bilinmeyi istedim, hizmet

etsinler diye yarattım, halifem kıldım") bağlı olarak esma ve sıfat tecellisinde yaşarken tarihsel sürekliliğinde okumak da mümkündür. İnsan olmanın gerçeğini tarihte ararız; geleceğe göre günü yaşar iken özne olmanın değiştirici ve dönüştürücü erki/ erkleri ile insan olmayı buluruz. Her tarihsel okuma izafi belirlemeler ile insanın kendi gerçeğini okuması olarak gerçeklik idraki/ algısı oluşturma çabasından öte değildir. Süreç ve ilkeselliğe bağlı okumalar ile tarihte insanı arar ve anlamlı kılmaya çalışırız. Bu açıdan tarihe bakıldığında tarih; tarih öznesi insan olduğu içindir ki insan bilimlerinden olarak önümüzde durur.

İktidarlarda hakların verilmesiyle rızaya ve tesis edilmesi ile de adalete bağlı olarak yaşamak, iktidarı meşru kılar. Her iktidar, adaletin hukuk ile tesisi ve haklar üzeri yaşamı öncelemesi ile de rızayı gerçekleştirdiğinde meşruluğunu genel nezdinde bulur… Ve kendisine inancı tam kılarken kendini de olması gereken gerçek olarak görünüşe taşır. Hazreti Allah işlerinin başlangıcında adaleti tesis eder iken işlerinin gerçekleşme sürecinde hikmeti gözetir ve sonuçta da rızaya bağlı olarak kendini görünüşe taşır… Ayrıca rızaya bağlı olarak inanılan iken kendini genelin kabulünde inanç zemininde meşru kılar. İnsanın değişmez evrenseli –diğer mahlûkatta da olduğu gibi- Allah olduğu içindir ki insanda olması gereken iktidar beliriminin de böyle olması gerekir… Ki meşru olan, gerçekliği de vermiş olsun.

Her insan, hangi mertebenin gerçeğinde durmakta ise o mertebenin gerçeklik idraki oluşturması ile okumalarda bulunur… Ve gerçek olan, varoluş çizgilerinde gerçeklik idraklerine sebep verirken çeşitlilikte kendini görünüşe taşır.Bu da insanın tinsel çeşitliliğinde renklilik bulmasına da nedendir. Daha iyi ve doğru olanı düşünmeye kapı aralar. Bu nedenle her insanın düşüncesini kendi gerçeğine göre anlamakta yarar vardır.

Hüsnü zannı yitirmeden bütün fikirlere açık olmamız hikmeti ile görmenin gereğidir… Ama kendi mertebelerinin gerçeği ile amaç edilenden değil de neden olandan bakan, iktidar hırsı sebebi ile kan dökecek olan insana bakan melekler misali öznel ve izafi olan doğrumuzdan mı bakacağız, yoksa Allah'ın muradı üzeri evrensel olan zamansızlar ile mi bakacağız? Allah'ın muradı üzeri bakarsak eğer her olay ve olgu; yerli yerinde, dizgesinde, bütüne bağlı olarak amaç edilenin gerçekleşmesi –için- gerekçesinden okuruz. Sadece sebep-sonuca bağlı nedensellikte gerçekleşen ve ereksellikten ve ne için olunduğundan uzak düşünce biçimleri, kendi doğrumuzu izafi belirimleriyle daha iyi anlamamızın nesnesi olurlar.

Her gerçeklik idraki kendi doğrusu olarak insanın bakışımlarda bulunmasına sebeptir. İnsanın kendi doğrusu, gerçeklik idrakine bağlı olarak insanın iç dünyasını belirli kılar. Dünya görüşü ise insanın kendi doğrusuna göre biçimlenir.

Başlıklarımızda ders olarak özellikle vurgulamak istediğim, neye göre gerçeklik idrakinde olarak doğru olan ile değerde kendi doğrumuzu edinmemiz gerektiğidir. Doğanın gerçeğini yasalarda, tinin gerçeğini ise ilkeler ve özne olmakta ve öznellikte buluruz. Sonuçlar gerçeği işaret eder. Sebep-sonuç ilişkilerinde nedenselliğin, bağıntı-gereklilik durumunda ise yerindeliğin gerçekliğine tanığızdır. Gerekçe ise amaca bağlı olarak gerekli olanın –gerçekleşmesi gereken için- gerçek olduğuna işaret eder.

Sebep-gerekçe bağıntısında ise öznelliğin/ tinselliğin gerçekliğine tanık oluruz. Nedenlere bağlı olarak sebep-sonuç ilişkisinde bilgi edinirken anlam bulduklarımız ile nesnel gerçekliğe tanığızdır. Nesnel olanın amaca bağlı olarak değer niteliği kazanması ile de öznel olarak yaşamın değer edinilenler ile spekülatif olarak anlamlı kılınmasına tanık oluruz. Nedenlere bağlı olarak anlam edinmek/ bulmak ve değer belirimlerine göre anlamlı kılmak iki farklı durumdur. Böyledir ama amaca bağlı nesnel kılınanın zemin edinilmesi ile doğaya aşkın –olan- tinin/ öznelliğin gerçekliğinde yaşanır.

Birçok gerçeklik mertebesi olduğundan (öznel, nesnel, nedensel, ereksel, ilkesel, duyusal vb.) insanında çeşitli mertebelerde halk edildiği görüldüğünde sadece bir mertebenin gerçeği ile doğrular edinmemek gerektiğini görmekteyiz. Öyle ise insan olarak hangi mertebenin gerçeğinde bulunuyorsak, diğer gerçeklik idraklerine de örtülü kalmamak adına hüsnü zannı yitirmememiz, kendi doğrumuz ile bizi hak ve hakikate kapalı kılacak sınırlar edinmememiz gerekir. Bulunulan her mertebenin gerçeğini, o mertebenin doğrusu olarak görmek ve bu doğrultuda zevk etmek gerekir. İnsanın tinsel gelişimi adına bunda yarar vardır.

Bilme güdüsünün bilmek isteği olarak görünmesi insanı, sonuçta gerçeği aramaya yönlendirir. Gerçek ise insanın anlam ve değerlere bağlı olarak yorumcu olması sebebiyle inanmışlığında gizlenir. Gerçeği yorumlamak elbette ki gerçekten uzaklaştırır… Ama her yorumlanan ile insan, gerçeğe daha yakin olacak tecrübelere gebe kalır. Böylece gerçek, daimi olarak görünüşe taşınma serüveninde kendini bulur.

Gerçek/ hak olan; zamansız, evrensel, değişmez, sürekli ve tüketilemez, yalın olduğu içindir ki metaya bağlı değerler ile görüş sahibi olan insana gizil durandır. Tecrübeler ve bilgi edinim biçimleri ile gizil olan gerçeğe yol edinilir. Böyle olsa da

gerçek, kendisine bağlı anlam ve değerler edinimi ile kendi dünyamızın doğrusu olurken hayatı neye veya kime göre yaşayacağımızın da doğrusu olur. Gerçek, dilde ve duygusunda gerçekliğine bağlı olarak hakkı olan değer nitelemesi kazanması ile yaşama yön verir/ vermesi de gerekir.

Yorumlamacı insan; gerçeği, ya anlam ve değerler dünyası doğrultusunda kendine göre uyarlıyordur ya da gerçeğe göre anlam ve değerler edinmiş olarak yaşamına gerçek ile anlam ve değer katıyordur. Herkes kendi gerçeklik idrakini, kendi doğrusu olarak bulurken inanmışlıkta kendini bulur. İnsan inandığı ile yeni bir mertebenin gerçeklik idrakine taşınmakta zorlanır. Bunun içindir ki her inanmışlık insana sınır olmamalıdır ki kendine örtündüğü doğrusundan kendine yol bulabilsin.

Öze, gerçeğe kendi sanılarına –sığlıklarına- göre sınır vuranların kendilerinden yana mutmain olmaları da beklenemez. Çünkü karşılaşılacak olan her mertebenin kendi gerçeği ile karşılaşıldığında, insan inandıkları ile bulduğu tatminlikten yana sıkıntıya düşer. Sıkıntıda olan ise inandıklarından yana şüphededir ve iç dünyasında ki şüphe ile kendiliğine örtünür. Şüphe, yersizce insanın düşünce ve duygu alanını kapladığın da gerçeğe örtünmeye neden olur/ olabilir. Gerçek olana açık, sınırsız bakanlar ise gerçek olanın tatmin kılması sebebiyle insanlık yolculuğuna devam ederler. İnsan, gerçeğin peşinde bir yolcudur. Her gerçeklik mertebesinde edindiği doğruları ile varoluşunun anlamına da daha çok yakinleşir.

Çünkü gerçek olan ile insan, kendi dünyasının doğrusu olmasıyla kendini bulurken, var oluşuna değer yükleminde bulunarak yaşamına da anlam katar. Önemli olan ise Allah'ın hakikati olan şahıs olmanın gerçekliliğine göre insanın kendisini bulması ve kendi ile gerçek olanları yaşadığının bilincine ermesidir.

Gerçek hep var olandır ama insan, tanrısal özü sebebiyle, gerçek olanın görünüş bulması ve değerinde yaşanmasının membasıdır. Gerçeğin kanıtı olan tecrübeler veya gerçeğe dair edinilen somut veriler, nefsi emmaresi ile kendine kapanmamışsa insana, kendi varlığını doğru biçimde gerçekleştirmesinin aracıdır. İnsan gerçeğe doğru bilim veya keşfi tecrübeleri ile yol kat ederken gerçeği batıl olanın tecrübesi üzerinden bulacaktır. Batıl olan ise insanın; bulunduğu mertebenin gerçeğini, kendine göre değer nitelemeleri ile uyarlamasında, kendi dünyasının doğrusu olarak inat etmesine –gerçeğe direnmesine- sebep dogma olarak görünür. Batıl gerçek olanın görünüşüne sebeptir… İzafiyet ise gerçekliği olanı, farklı varoluş belirimlerine göre bütünlüğünde bilmeye kapı aralar.

Gerçek olan, kendini gerçekleştirecek olandır. İnsan için gerçeğin görünüşe taşınması ile gerçeğe göre değer edinerek yaşamına anlam katması, iki farklı

uzantısı olan çizgi gibidir. İnsan, doğada yasaların (deneylenen-gözlemlen) ve tinde de ilkelerin (tecrübe edilen- us ile tanık olunan) gerçekliği ışığında bilinmez olana yol edinir. Yeni gerçeklik idraklerini tecrübe etme serüveninde bulunur. İdealar ise yorumlamanın nedeni olarak insanın potansiyelidirler. İnsan idealar ile yorumlamacıdır… Kendi için veya ideal bulduğu ülküsü izleğinde yorumlarken/ kullanırken olan-biteni, kendi gerçekliliği ile kendi gerçeğiyle de değer nitelemelerinde bulunmasıyla anlamlı kılar.

Her gerçeklik idraki bilgi ile edinilen olsa da idealara bağlı olarak yorumlanmaya açıktır. İnsan ilkesine bağlı olarak kendi için iyi bulduğu doğru bildiği ve güzel gördüğü ne veya kim ise onu kendine göre yorumlamaya müsaittir. Bu nedenle gerçeğin öznel olarak haklar belirimine göre yorumlanması, gerçeğin galip düşünce olarak genelin kabulü ile aşılabilinir olandır. Bu nedenle toplumda gerçek olanın değer olarak yerleşik olması öznel–izafi veya batıl- olarak fevri düzeyde gerçeği yorumlamanın önüne geçer. Böyle olsa da gerçeğin toplumsal ilişkilerde hazlara, arzulara, menfaatlere, hırsa, açgözlülüğe vb. -özellikle de kültür nesnesi olan hurafeler, ananeler ve kaygılara- kurban edilmesi gerçeğin yozlaştırılmasına ve kendi değerinde yaşanmamasına sebeptir. Bu durumda insan, yeni bir açıdan yaklaşımda bulunarak gerçek olana doğru hep yürümüş olur.

Gerçek olan erildir. İnsan gerçek olanı yorumlama ile kendine göre edilgen kılamaz/ kılmamalıdır. Doğanın gerçeği doğayı kullanabilinir kılar… Tinin gerçeği ise değerinde yaşanması gerekendir, insanın kendisine –niyetine- göre fevri olarak keyfi düzeyde kullanabilinir kıldığı olmamalıdır. İlkelere inanırız, us ile biliriz, tecrübe ile sezeriz/ keşfederiz ama kendimize göre zan ile yorumlayarak kendi değerinden çarpıtarak kendimiz için kılma hakkımız olamaz. İlkeleri kendimiz için çarpıtırsak, vicdan ve hukukun gerekliliğinden ve ortak yaşamın amaçsallığından uzaklaşırız. Gerçek görünüş bulurken ona yabancı kalmamak, ona sırtımızı dönmemek, kendi çıkarlarımıza kurban etmemek insanın ahreti ve akıbeti adına kendi için gerekli olandır.

Bu nedenle insan; anlamayı, düşünmeyi nefsi emmaresine kurban etmeden, gerçeği mantık çizgisinde bulmalı ve irfan çizgisinde de yaşamalıdır. Her yaşanan, kendi mertebesine bağlı olarak gerçeklik taşır. Her gerçekliliği de ötelere bağlı aşkın duruşunda değil de yaşamda zamansız gerçekleşirken içkin olunan aşkınsal oluşuna eylemde gerçekleşirken tanık olmak gerekir.

Gerçek olan olguda gizildir ama olayda aşikâr olur. Bu nedenle olayı nasıl gördüğümüz önemlidir. Olayda olgusuna tanık olmak; duyularda, zihinde kalmaktan öte değildir. Olaya sadece kendisinde tanık olmak; duyarsızlıktan -

ruhsuzluktan öte değildir. Olaya nesnelliğe bağlı nedenselliğinde tanık olmak; zorunlu olanının belirimine bilgisine tanık olmaktan öte değildir. Olaya amaçsallığında tanık olmak; -tinselliğe/ öznelliğe- anlamında tanık olmaktır ki olayın gerçek hikmetinin aranması gereken adreste burasıdır.

Özne olanın kendini gerçekleştirmesi olarak olayı, olgusunda sınıflanması değil ama amaca bağlı olarak sınıflanmasına sebeptir. Çünkü olay, gerekçeye bağlı olarak amaçsal kılınana göre farklılıkların belirimine sebeptir. Bu nedenle olay, yaşama bağlı olarak ne ile karşılaşacağımız/ ne olacağımız veya anlam ve değer edinimine göre kim olacağımız hakkında, -olaya sebep olgunun kendine verdiği/kendiliğe verilen hükümdür.

Demem o ki mutlak gerçeği nesnel olgusal olanda değil, öznel olgusal –edimsel- olan olayda aramak gerekir. Olay, olaya sebep özneyi bize kendi gerçeği olarak gösterecek olandır. Nesnel olgusal olanlar ise yüklü oldukları anlam ve değeri olayda gerçekleştirirken, özne olgusal olana varımın takip edilmesi gereken işaretlerini olaylarında verirler. Aranan özne, olayında sebep olduğu olgularda bulunması gerekendir. Bu nedenle nesnel olgular ara bir gerçeklik olarak süreksizlikte belirirler. Süreksiz oluşları da sürekli olarak olayında kendini gerçekleştirene ayna tutar.

Öznelik sonradan edinilen değil kendilik olarak hep var olandır. Öznellik ise nesnesine bağlı olarak sonradan edinilendir. Bu nedenle nesnel kılınanda kendiliği aramak, öncesiz olanın nesnel olanı öncelemesi olur ki bu da kendiliği öncelemesi gerekenin kendiliğine örtünmesi olur… Bu nedenle ve nesnel olanın süreksiz olması sebebiyle -sonrasının olmamasından dolayı, nesnesini yitirmek ile görünür olan son bulunduğunun zannıdır… Ama öncesiz olanın sonu da olmaz.

İnsan,ölümü son/ sonu olduğunun zannı –idraki- ile hayata tutunur veya hayattan kaçar –istifa (intihar) eder. Son bulmamak için edimlerde bulunurken de kendini nesnelliğe bağlı neden-gerekçelerinde gerçekleştirir. Böyle olsa da insanın olayı; nesnelliğe bağlı sebep-gerekçeye aşkınsal olan, öznelliğe/ tinselliğe bağlı amaç-gerekçeye bağlı olarak gerçekleşir… Ve insan, eylemlerinde kendi gerçeğini bulur. Ne için olduğunu ise eylemde sebep olduklarının sonuçlarında bulur/ bulması gerekir. İnsan amacında kendini gerçekleştirirken, olacağından yana kendine hükmünü de vermiş olarak sonu olmayan bir yaşama kanat açar.

Böyle olsa da son diye görülen –ölümün gerçekliği- insanın, ya hayata tutunmasına ya hayatı anlamsız/ değersiz bularak hayattan kaçmasına ya da hayatı yorumlayarak değer nitelemesinde anlamlı kılmasına sebeptir. Asıl (gerçek) olana

göre anlaşılmayan, değerinde yaşanmayan hayat, hangi düzeyde anlamlı kılınsa da sonuç itibarı ile insanın nesnel olana göre nicel belirimler ışığında çoklukta kendisini anlamlı kılmasından öte değildir. Öncesiz ve sonrasız olarak devamlı olan, özne ve dirimselliğidir. Bu nedenle nesnesini kendilikten ötelemiş olarak nesnesine aşkın ve sonuçlara göre de yaşarken nesnesine aşkınsal duran insanın kendini olayında gerçekleştirmesi –yaşaması- gerekir.

İnsan, bunu da dil varlığı olduğu içindir ki amaca, tinsel sonuçlara bağlı olarak geliştirilen bir söylem ile bulmalıdır. Söylem amaca bağlı beyandır. Nesnesine bağlı bilgi iletişimden bulunmakla beraber, öznel bir belirim olarak iç dünyayı kurgulayan, örgünsel düşünmenin ussal belirimidir. Söylem ile insan geleceğe bağlanır. Gelecek ise ideale bağlı amaç doğrultusunda inandığımızdır. Amaca inanmış olarak da geleceğe doğru yürürüz. Amaç gerçekleştiğinde ise amaca bağlı kendini gerçekleştirmenin mutmainliğinde bulunulur.

Bu bağlamda “ey mutmain olan nefs” ayetini anlamakta yarar vardır. Bu ayet ile kendini amaca bağlı olarak gerçekleştiren, deneyimleyen ve keşfeden insan muhatap alınır. Bu ayet özele ait bir ayet olarak Allah’ı amaç edinen ve sonuçta da O’na yakin gelen kulun ayetidir… Ki bu ayet ile amacı gerçekleştirmenin, varoluşundan yana insanı emin kıldığını da anlamak gerekir. Çünkü gerçekleştirdiğinden yana kendinde tatmin olan, kendi varlığını sorgulamadığı eminlikte bulunur.

Kur’an Allah’ın söylemidir. Bu nedenle Kur’an’da belirli kılınan amaçsallığa göre tanrısal özüne sadık kalarak insanın kendini gerçekleştirmesi, varoluşundan yana insanı emin kılar. Böylesi nefse “sen benden razı mısın” denilir. Yani varoluşunu eminlikte bulanlar amaca bağlı olarak doğru değerlendirmelerde bulunabilirler ki bu soru sorulmaktadır. Amaca bağlı gerçekleşenler ise insanı yaşadıklarından ve kendi varlığından emin kılması ile beraber rızaya ermenin aracı olurlar. Amaç gerçekleşmiş ise hoşnutluk (rıza) kaçınılmaz olarak yaşanandır. Allah’ın muradı kulun muradında belirmiş ve sonuçta gerçekleşmiştir.

Demem o ki söylem, içselleştirildiğinde ve amaçta yönelmişliklere sebep vererek insanı gerçekleştirdiğinden dolayı önemlidir. Söylem amaca bağlı gerçeklik algısı oluşturduğundan dolayı değer nitelemelerine haiz olarak insanın yorumlamacı olduğunun gerçeğini gösterir… Ki bu nedenle gerçeği ifade etmek ile söylemde gerçeği yorumlamış olarak değer nitelemesi ile insanın amaçsal kılındığını bilmek gerekir.

Bu nedenle her metinde, sadece gerçek mi ifade edilmekte veya söylem itibarı ile amaca bağlı algı mı oluşturulmakta olduğunu rahatlıkla anlarız. Önemli olan ise her gerçeğin her insanın anlayışı ve daha önce edindiği değer yargılarına göre farklılıklarda yorumlandığı ve söyleme taşındığıdır. Bu durumda insanın hangi gerçeğe göre söylemde bulunduğuna ve amaç edindiğine dikkat etmek gerekir. Yoksa söylemin tutsağı olarak başkalarının iradesinin gerçekleşmesinin nesnesi oluruz. Allah'ın iradesinin ise nesnesi değil öznesiyizdir. Çünkü Allah rabbimiz olarak ayrısında durmadan –ötekimiz olmayan olarak- yaşadığımızdır.

Ayrıca belirteyim ki; Bilim, nedenselliğe bağlı olarak hakikate doğru ilerlemenin; felsefe, kavramlar ile hakikate çanak tutmanın; sanat, bağlı olunan sıfat gereği hakikati yansıtmanın, içselleştirmenin; din ise hakikati hak-had belirimleri doğrultusunda ahlak ve değer belirimine göre yaşamanın yöntem belirimleri olarak insan tininde yerlerini alır.

İnsan yaşamında, dil ve dilin nüfuzu ile görünen felsefe, sanat, hukuk, edebiyat, matematik vb. soyutlamalardır. Somut olan, duyular ile tanık olunan, imkân dairesinde görülendir. Soyut olan ise dil ile kavramında ussal olduğu kadar, anlam ve değere bağlı duygusunda öznel kılınması doğrultusunda gerçekleşen olması ile bilinçte yer edinendir, idealinde ise eylemde gerçekleştirilendir, ereğinde de yaşanandır. Soyutlamalar ise kavramında soyut (hukuk, din, Tanrı, matematik vb.) olsalar da akli oldukları doğrultusunda anlamın dirimselliğinde ve sonuç veren olmaları ile uygulamada gerçeklikleri olandırlar. Böyledir ve bu açıdan bakıldığında semavi din de bir soyutlama olarak bilincimizin önünde durur… Ve sonuç verilerine göre bir o kadar gerçek olması ile insan yaşamında yerini alır.

İnsan tininde soyutlamanın en yüksek düzeyi ise kimlikte soyutlamada bulunmasıdır. Varoluşuna aşkın, arı soyutlama yaparak ben diyen insan, ben olmanın kendilik belirimini dilde ifade ederken metafizik düzeyde kendiliğini bulur. Ben olmayı ifade etmesine sebep kendine dışsal ben kıldıkları ile varoluşunun zannında iken kendine inanmışlıkta hilede vardır. Böyle olsa da öz varlığı ile insan, kendiliğini –benliğini bulduğunda, kendiliğini kendine dışsal bulmadan, başkası olmadan sadece kendidir. Önemli olan da insanın böylesi kendiliğini bulduğunda bu kendiliğin sadece kendisine has olmadığını, evrensel olduğunun bilincini de edinmesidir… Ki böylece insan, tekbencilikten öteki ile şahsında aynı olduğunun bilinci ile kurtulduğunda, tümeline de aşkın olarak bulduğu benliği bizlikte seyir eder.

İnsan; kişi, ırk, cinsiyet, türlülük vb. isimlendirilirken/ isimlendirirken de soyutlamada bulundukları ile kendini öz değil, sonradan edinilen kimlik

edinimlerinde inanmışlıkta bulur. İsimlendirme, tümeline bağlı olarak kendini gerçekleştirmenin ve diğerini de kendinde gerçek kılmanın gereğidir.

Soyutlamalar, ereğinde -amacında, sonuç verilerine göre uygulamada gerçekleştikleri ölçüde bilimsel nitelikte, öznel düzeyde gerçekliğine tanık olunanlardır… Ki her soyutlama ilkesine bağlı olarak dildeki içeriği ve öznel yaşandığı ölçüde, özdeki gerçekliliğin dışlaşması olarak gerçektir ve bir o kadar somuttur. Bu nedenle fizik doğada madde niteliğine haiz olarak somut görünenler, dilde soyut bilinenlerin (Tanrı, hak, adalet, din, hukuk, sanat, ruh vb. diğer tümeller) tinde somut yaşanılmasının nesnesi olarak görünürler.

Bu nedenle doğada somut diye algıladıklarımız tinselliğe neden ilinek olarak varoluşta görünürler… Ki mevcudatın öz varlığı değil, varoluşu, bu anlamda zamana ait olarak tükenmişlikte bulunmaktan öte değildir. Zamansız olanlar, özneye bağlı dirimsellikte yaşamın nesnesi olarak gerçekliliğe haizdir. Varlığın mahiyeti kendiliktir ve varoluşun mahiyeti ise özler olarak zamansızların yaşanmasından öte değildir. Bu nedenle gerçeklik idrakinin mahsusa göre değil, mahiyete göre edinilmesi, insanın tinde değerler edinmiş olarak doğaya aşkın yaşamasının gereğidir. Olgusal olanın olayı da bundan ibarettir. Her olgu ve olay, mahiyetinin hikmeti olmasının gerçekliliği olması doğrultusunda gerçekleşir. Bu bağlamda kâinat (doğada zorunluluğa bağlı olarak olup-bitmekte olan ne varsa), zamansızların gerçekleşmesini gerçeği olarak bulur ve zamansız olanın amaca bağlı edimlerinde –zamansızların belirimine göre- gerçekleşmekte olandır. “Biz oyun olsun diye yaratmadık.”

Mutlak hakikat, zamansızdır ve zamansızlarda yaşanan olarak görünüşe taşınan gerçekliliğe –hikmete sahiptir. Hakikat; neye göre veya ne/ kim referans alınarak, bulunan anlam ve edinilen değer bakışımına göre idrak edilmekte ise bir o kadar öznel –izafi olması ile insan tininde görünür olur.

Önemli olan ise hak belirimlerini mutlak gerçeklilik –hakikat- olarak kabul etmeden mutlak gerçekliliğin görünüşe gelmesinin belirimleri olarak idrak etmektir. Böylece had belirimlerine göre, hak belirimleri üzerinden mutlak gerçekliliğe -Hakk’a- tanık olma imkânı buluruz. O da Allah’ı Rabb-ül Âlemin olarak tekiller –hadleri olanlar- üzerinden gerçeklik –hak olan- belirimleri doğrultusunda bulmaktır. Hak- had belirimleri üzerinden her mevcut kendi gerçeği olarak Allah’ı bulur. O’nu hakkı gereği yaşamak ise istidada bağlı kılınmıştır.

Gerçeklik idrakinin oluşması, varlık olarak Allah’ın ve mevcudatın hangi mertebelerzemininde varoluşta gerçekleştiği ile ilgilidir… Ama varoluşsal olarak

nesnesi ve öteki ile ilişkiler sürecinde sonuçta yaşanılanlar, yaşanılan her şeyi kendi mertebesinde gerçek kılar –gerçek olarak idrak edilmesini sağlar. Doğada yasa ve yasa ile belirenler/ belirli kılınanlar, melekeler ile tanık olunanlar iken cebren gerçek olarak bulunanlardır. Varoluşsal ilişkilerde dil ile anlam-değer bağıntısında ise gerçeklik idraki, varlık görüşü olarak us ile hangi gerçeklik kıpısına göre bakışımda bulunulmakta ise izafi olarak bulunandır. Nedenlere bağlı olarak anlamda edinilen gerçeklik idraki –algısı ile değer nitelemesinde edinilen gerçeklik idrakinin –bakışımının- da iki farklı durum olduğunu unutmamak gerekir. Yaşam gerçektir… Ama yaşamda edinilen değer belirimlerine göre gerçek zemininde gerçeklik idrakleri oluşur/ oluşmaktadır.

Yaşamda detaylar, küçük ayrıntılar, benzersiz olay ve olgular, amaca bağlı mükemmel edim ve üretimler, ölçülü ve düzenli kılmak, estetik ve cazibe, duyusal kılmak, iradeye sebep vermek, duygusunu oluşturmak, düşünsel kılmak, ussal ayrıntılarda sürekli oluşlar var kılmak, tavırlarda süreklilik vb. durumlar ile gerçekliği, idrak edilen ölçüde/ değerde tanık olduklarımızda buluruz. İmkânlar olan melekeler zemininde anlam-duygu- irade-değer vb. öznel belirimlerde sibernetik düzeyde üç zamanlı düşünmek, gerçekliğin edinildiği zeminde tinde kendini gerçekleştirme olanağı sağlar.

Bazen zorlanmak, zorda kalmak, acı çekmek, ceza, günah, değerler, unutmak ve hatırlamak arasında gel-gitler yaşamak, dayanaklar edinmek, emin kılınmak, hazlar ve arzularda bulunmak, vb. birçok durum üzerinden gerçekliği yaşadıklarımızda buluruz. Anlam-duygu bağıntılığında iradeye bağlı görünüş bulan değerler edinmek ile berber seçimlerde ve değer yargılarında bulunma hakkı ile beraber gerçeği önceliklerimizde buluruz. Geçmişin hatıraları –tecrübeleri karşı karşıya kalınanı gerçek olarak idrak etmeye de nedendir. Süreç, döngüde ki kararlılık, dizge, kurgu, seçim, amaç, eylem vb. durumlarda da gerçekleşen -olup bitmekte olan- içinde gerçekliği emin kılınmışlıkta buluruz.

Her sonradan verilen/ alınan, anlam-duygu- değer bağlamında gerçek olarak algılatılandır. İnsanlık gerçeği sonradan edindiklerinde değil de nedenlerde aradığında gerçeğe, nasıl varoluş bulduğu ile tanık olur. İdeal olan –ilkeler-, amaçsallıkta yönelmiş olanlardır… Edim ve üretimler sonucunda da erekte görünüş bulurlar iken hem evvelde bulunmaları hem de ahirde görünüşe taşınmaları gerçeğini taşırlar. Gerçek, sonda görünüş bulan, sonuç veren ve sonuç alınmasına da neden olandır. Böyle olsa da gerçeğin göstergesi gerçek olmayan olduğu içindir ki diyalektik süreçte hak-batıl ilişkisinde –bağıntısında- gerçekleşenler sonucunda gerçek olana tanık olunur. Çünkü gerçek olan sonuçta gerçekleşenler üzerinden

kendisine tanık olunması zorunlu olan, zorunlu kılınandır… Ayrıca gerçek olan, farklı görünüş mertebe biçimleri ile izafi olarak tanık olunandır. Her tanık olma gerçeği farklı bir yönü ile onamak anlamına gelir.

Yaşam –dirilik gerçektir… Şahıs olarak dirimsellikte yaşanan meleke, anlam, duygu, değer ve eylem bağıntılarında ve bütünlüğünde, öteki ve nesnesi üzerinden her yaşanan –görünüşe gelen- özneye gerçekliği verir. Dirimsellikte bulunan gerçek olarak deneyimlenendir. Gerçek olan ise ferdi –öznel olarak kendilikte yaşanılandır… Yönelmişliklere ve bakışıma nedendir. Gerçek olanı açık eden ise gerçek olanın, ilkesine bağlı olarak istenilen doğrultuda her daim sonuç vermesidir –sonuç almaya neden olmasıdır, sonuçta görünüyor olmasıdır… Ve ortak nokta olarak yaşanılıyor olmasıdır.

Nesnesi ve öteki üzerinden edinilen ortak değerler, ortak inanç alanı olarak gerçekliği duygusunda pekinleştirirken yaşanmasına nedendir. Ortak değer belirimleri, ortak amaçsallıkta ortak bilinç var eder. Ortak bilinç ortak tin alanı olarak kendiliğin gerçekleştirileceği meşru olanı belirli kılar. Hak ve hadlere göre meşru alan belirimleri ise ortak yaşamın gerekliliği sebebiyle sonuçta gerçek olarak kabul edilenlerdir… Değerlerde gerçek olan ile edinilen gerçeklik idrakini pekinleştirir. Ortak bilinç ve ortak amaçsallık, gerçeklik idrakini değerler düzeyinde birbirini beslenmekte olarak pekinleştirir. Bu da aidiyetler, sorumluluklar, alışkanlıklar -vb.- yüklenilmesi ile içinden çıkılması zor olan bir değerler alanı inşa etmektir.Değerler algı oluşturur… Yönelmişlikleri, tutum ve davranışları da belirli kılar.

Değer, ötekinin varlığı ile edinilir. Öteki ile ilişkide ortak noktalar, ortak değerler ve ortak değer edinmeye göre de ortak bilinç edinmenin başlangıç aşamasıdır. Ortak bilinç edinildiğinde, ortak değerlerin verdiği aidiyet ve ortak amaçsallıklar üzerinden edinilen mesuliyet süreçte üç zamanlı olarak gerçeklik idrakinde bulduklarımız ile yaşanılmasına nedendir. Genel anlamda aidiyetler geçmişe, mesuliyetler ise geleceğe bağlı kılarken gün –an-, geçmiş ve gelecek üzerinden olduğuna aşkın, değer belirimleri ile bulunulan ve yaşanılan olur. Değer edinilenlerin örgünselliği üzerinden de karakter ve kimlik belirir.

Sıfatlar -melekeler, sezgi, duygu, us, bellek vb. zemininde koşullar ve ihtiyaçlar sonucunda, olan bitende karşı karşıya kalınanlar üzerinden doğaçlamalarda bulunan, ayrıca amaç ve seçimlerde bulunarak erekte nedenleri gerçekleştirme sürecinde kendilik bilincini –ben olmayı- edinen için, gerçek olan; yaşadığının dışında bulacağı değildir.

Özellikle dirimsellik, süreç ve amaç gerçeklik idraki edinme evreleri içinde en önemlilerindendir. Dirimsellikte öznel kılınma, süreçte gerçekleşme –görünüşe taşınma, amaçta ise gerçek kılmak gerçeklik idraki edinecek olanın kaçınılmazlarıdır. Dirimsellikte karşılık bulan, bulunulan anda gerçek diye algılanır. Süreçte karşılık bulan, belleğe de neden olarak geçmiş ile bağıntı kurmaya neden olur… Ve bulunulan mertebenin gerçekliği, tepeden inme değil, içselleştirme ile edinilir. Amaçta ise amacın gerçekleşmesinin nesneleri amaca bağlı olarak gerçek kılınır… Amaca bağlı gerçekleşme sürecinde tecrübeler ile bilincin her evresinde üç zamanlı kılınmak ve amacın gerçekleşmesi sonucunda edinilen tinde yenilenmekte bulunulan ile gerçeklik idraki bulmak kaçınılmaz olur.

Bilinç üç zamanlı olarak hep andadır… Bilinçli özne sezgi ile bulunulan andadır. Bellek ile geçmişi, bulunulan ana taşır. Duygu ve irade sonunda da kendini gerçekleştirmeyi kaçınılmazı bulur. Gerçek, iç dünyada öznenin bulduğudur. Dış dünya ise iç dünyada tinde gerçeğe ermenin nesnesi olma gerçeğinden öte değildir… Ve dış dünya iç dünyanın gerçeğine göre algılandığı gerçeklikte tinsel kılındığı değerde nitelendiği gerçeklik ile görülendir.

Her şeyden önce ise gerçeklik idrakini, düşüncede -iç nutukta- aradığımızdır. İç ses (iç nutuk), kendiliğin gerçekliğini dilde açık olan dirimsellikte bulunulmasıdır. İnsan zihinde; doğada nesnelliğe ve tinde ilkelere bağlı olarak gerçekleşen üç zamanlı düşüncede bilinçli olarak kendini –nefsi natıka olarak- bulmaktır. Düşünce; zamana aşkın olmaktan öte, üç zamanlı gerçekleşirken, kendinde konuşan -ruh/ tin- kendilik bilincinde bulunurken kendini gerçekleştirmenin ilk ve en önemli evresinde bulunur. Bu evre kendiliğin, tinde varoluşsal olarak yeniden yaratım evresidir. Sezgi, duygu, irade bu evreyi beslemekten öte değildir.

Nesnel olan nedenler üzerinden öznel olan değerler –ilkeler ile sezgi, duygu, irade, düşünce evrelerinde katmalı biçimde inşa edilen kendilik bilincinde bilinçli olmayı bulan, kendini nereye ait hissetmekte ve sorumlu görmekte ise gerçeği olarak kabul ettiğini yaşamaktadır.Öteki ile kabul ettiği gerçeği ise ortak değer edinimleri üzerinden çatışkı ile de pekinleşir. Ötekinin çatışkıda ve doğanın da koşullarında gerçeğini dayatması, insanın kendi gerçeğini de bulmasına nedendir. Kendini gerçekleştirmek zorlama ile bulunanlar üzerinden gerçekleşirken, insanın kendi gerçeğini bulmasına da kapı aralar.

Her zorlama, bulunulan mertebenin gerçeğini de mertebenin belirli kıldığı koşul ve ihtiyaçlar doğrultusunda bulmak için gereklidir. Her zorlamada zorlanan; zorlayana doğru kendini yönelmişlikte bulur… Bu doğrultuda da her çözüm arayışında edim ve üretimde bulunulurken, hem kendi hem de bulunduğu mertebenin gerçeğini

bulma sürecinde bulunur. Bu da gerçeğe yönelme ve gerçeği bulma sürecinde diyalektiğin gerekli olduğunu gösterir. Gerçeklik idraki edinildiğinde ve gerçek olana göre yaşandığında ise diyalektik sürecinde olması gereken olarak geride bırakılır… Ve tevhid olması gereken bakışıma neden olarak diyalektiğe aşkın bakışımı verir. Diyalektikte karşıtlıklar belirliyken ve belirli kılmakta iken tevhitte, karşıtlar aşılmış olarak her olay ve olgu sonuçta gerçekleşme nedeni üzerinden –ne için olduğunu verirken- hikmeti ile tanık olunan olur.

Bazen olur ki çatışkıda ki acılar, kendi içinde derin izler –hatıralar oluştururken, kendilikte parçalanmalara neden verir… Ama değerler bütünlüğün korunmasına neden olur… Ve acılar, olması istenmeyenler olarak ötekinin gerçeği üzerinden edinilen tecrübelerdir. Özde olanın hakiki olarak duygusunda canlı kılmanın, eylemde gerçekleştirmenin motivasyona sebep gerçeği olarak tinde yerini alırlar. Her acı, korkuya neden iken değerlerin duygusunda yaşanmasının göstergesi olarak olması gerekenin gerçekleştirilmesine nedendir.

Bu da gelişimin ön koşullarındandır. Acı olan, yaşanılanı değerinde hakiki olarak hissetmektir. Ve savunma refleksi geliştirirken, taktiksel olarak üç zamanlı düşünmeye ve yaşama tutunmaya nedendir. Böyle olsa da acı olan, acıya neden olanda takılı kıldıkça hikmetine –gerçeğine tanık olmaktan uzak küfre nedendir. Acı olan, sıkıştırır… Ve imkâna bağlı olarak olması gerekene göre ne yapılması gerekmekte ise ona yöneltir… Değer beliriminde gerçek olduğu idraki ile yaşananın, ne kadar değerli ve gerçek olarak algılandığını açık eder. Gerçek olan acı ile hakiki olarak duygusunda yaşanırken, acının verdiği duyarlılıkta değeri de açık edilendir. Acı ile yaşanılanlar, değerinde gerçek olarak da idrak edilenlerdir.

Yaşam acziyet ile yön bulurken, acılar ile de biçim kazanmaya başlar. Acılar; iç dünyaya yönelmenin, olması gerekenden yana bilinçlenmenin, geniş bir yelpazede kabullerin olabilmesi için ve nur (enerji) merkezlerinin açılması için de gerekli olan zulmetten perdelerdir. Acziyetin kabul edilmesi ile haddin bilinmesi, kulluğun gereği olarak çarenin Allah'ta aranması, dualar ile iç dünyanın gerçeğinden hareketle mutlak faile yönelinmesi ve edim-üretimlerde bulunmanın zorlayıcı belirimlerinden olarak rabbi ile kendiliğin bulunması için gerekli olandır.

Yalan dâhi ortak bilince sebep olan ortak değerlere bir itiraz veya başkaldırıdır ama tecrübeler -acılar ile tanışan için kendini korumanın çaresiolarak yaşama tutunmasıdır… Varoluşsal bir belirim olarak varsayılan, gerçek olarak kabul ettiğimiz değer belirimleri sebebiyle söylenir. Değer belirimine göre gerçek olarak idrak edilen doğrultusunda,gerçekleşenin inkârı veya gerçekleşmemiş olana iftira düzeylerinde, gerçeğin kabul edilmemesi veya çarpıtılmasıdır.

Yalan, nefsi emmare mertebesinde, ilkelere evrenseller olarak ortak değer alanında tutunulmadığı içindir ki hile olarak başvurulandır. Her halükarda da varoluşsal olarak değer belirimlerine göre edinilen gerçeklik idrakinin sonucunda gerçekleşir. Duygusunda yaşanılan ile edinilen değer belirimine göre beliren her hangi bir gerçeklik idraki, koşulların zorlaması veya ihtiyaçların gereksinimi/ ihtiyaç duyulanın gerçekleşme arzusu sebebiyle gerçek olamayanı dile getirmeye neden olabilir.

Gerçeğe kıyasen gerçek olmayanın ifade edilmesi;karşıt belirimler üzerinden tinde görünüşe taşınmak nedeni ile gerekli olduğu kadar,gerçek olan ve gerçekleştirilmesi gerekeni de sonuçta görünüşe taşır. Korku, haset, kurnazlık vb. diğer duygular ile görünüş bulsa da bir savunma refleksi olarak da görünüş bulur. Gerçek olan ile yüzleşmek zorunda bırakandır. Gerçek olan ile yüzleşildiğinde ve gerçek olanın idraki edinildiğinde ise olması gereken yapılacak olandır.

Bazen yalanlar, zan ile bilinenler, yanlışlar, gerçek olan ile yüzleşildiğinde geride bırakılır veya aşılır. Yalan gerçek karşısında sürekliliği olmayandır. Gerçek, doğası gereği sürekli olması sebebiyle kendinden emin kılan ve kendini kabul edilmek zorunda bırakandır. Gerçekten kaçış olmadığı içindir ki gerçek olan ile yüzleşmek üzerinden insanın kendi ile hesaplaşması sonuçta da gerçek olanın galibiyeti insanın kaçınılmazı olan gerçeğidir… Ve hep batıl olanda kaldığı mühletçe önünde duran gerçeği olarak bulacağıdır. Gerçek olan ile uyanılır… Gerçek olan ile batıl olandan –olmayandan, olduğu sanılandan, varsayılanlardan- uyanırken insan, doğa zemininde tinde kıyam etmekte kendini bulur.

Bu nedenle olsa gerek ki insan; doğanın gerçeği –yasalar- ile batıl olanın kaygan zemininden bilim ile kurtulurken, tinin gerçeği –ilkeler- ile de hurafelerde, varsayılan batıl inanışlardan değerler doğrultusunda evrensellerde yaşamanın gerçeğini edinmek zorunda kalmıştır. Dinbilim de bu noktada bilim ile sonuçlardan hareket ile aynı çizgide gerçeğe ışık tutmaktadır. Hakikat ise nurun özne niteliği sebebiyle insanın asli doğası gereği kendi olarak bulacağıdır… İstidadı kadarı ile de yaşadığıdır. Gerçek yaşananda gizlidir. Yaşadığımız ise meleke-anlam-duygu-değer bağlamında dirimsellikte bulunduğu kadarı ile gerçek olarak idrak ettiğimizdir… Dirimsel olarak öznellikte karşılık bulan gerçek olarak emin olunandır. Gerçek olduğunun algısı ile de tanık olunandır.

Gerçek olana üç zamanlı olarak kendilik bilinci –ben bilinci- edinenler tanık olabilirler. Gerçek olan tekil ve tikel belirimler ayrıca karşıtlıkların görünüşüne bağlı olarak da ilişkileri üzerinden görülür iken üç zamanlı (geçmiş-gün-gelecek) olarak tanık olunabilinecek olandır.

Görünüşe gelen, ne ve kim ile görünüşe geliyorsa, gerçekliğini aslı olan onda bulur. Koşul ve ihtiyaçlara göre her zorlanmada acı olarak yaşanan ise duygusunda hakikiliği ile gerçekleşme olanağını bulması gereken ilkenin görünüşü içindir. Hakiki olarak yaşanan ise gerçeklik idrakini pekinleştirir.

Doğada gerçek olan yasalardır ve yasalar zemininde görünüş bulmaktır. Tinde gerçek olan ise ilkelerdir. İlkeler zemininde yaşamsal tavırlarda kendini gerçekleştirirken görünüşe gelmektir. Doğada nesnel olgusallığa tinde ise özneye öznel edimselliğinde kendini gerçekleştirmesinde tanık olunur.

Nesnel olana bağlı olarak gerçek olanın arayışında olan insan, öznel olarak melekeleri zemininde anlam-değer-duygu belirimleri doğrultusunda gerçeklik idrakini üreten gerçeğin kendisi olduğunu bilmez. İnsan kendisinin gerçeği olan özün –Allah'ın, ürettikleri ile gerçeklik idraki oluşturduğundan da habersizdir. Özü insana kendilik bilinci –benlik idraki- verir iken her türlü dirimsel olan meleke zemininde dirimsel ve öznel olan anlam-değer-duygu belirimlerinde bulduklarının gerçekliğine açık –duyarlı kılınmıştır. Gerçek, dil ile usta bilinebilir… Ve bilgisi edinilen olarak açık olur/ edilir. Gerçek, dirimsellikte özneldir ve dirimsellikte eril iken iktidar olması ile gerçeklik idraki oluşmasına sebeptir. Değer belirimi ile de inanç düzeyinde gerçeklik idraki oluşmasına nedendir. Her gerçek olan bilgisine bağlı olarak dirimsellikte eril kılınırken kendine inandırması ile değer beliriminde görülür. Nedenleri ile bilinen gerçek, değer belirimi ile gerçeklik idraki oluşmasına da neden iken özne gerçeğinin dışında oluşan, edinilen değildir. Özneden bahsetmekteysek; gerçekliliğin ediniminden ve gerçeklik idrakinin oluşturulmasından ayrıca gerçeğin görünüş bulmasından bahsetmekteyizdir. Nesnelliğe bağlı tanık olunacak her gerçek, öznenin gerçekliğini yansıtır… Ve özneliği zemininde öznenin, öznellikte görünüş bulduğunun delilidir.

Gerçek nedir, nedenleri nelerdir, nasıl olduğu ve ne için olduğu hep sorgulanır. Ontolojik bu sorgulamalar, insanın fıtratı gereği anlam arayışının görünüş bulmasıdır. İnsan anlam arayışını; koşul-ihtiyaç-beklentiler-gerekli olanlar- zorunlu kılınanlar doğrultusunda -ussal ve keşfi olarak ayrıca vahiy ışığında- sonuçta bilgisi edinilecek olan gerçek zemininde bulmak zorunda kalır. Anlam-değer-duygu bağıntısında anlam arayışında olan insan, gerçek ile gerçeklik idraki (varlık görüşü) edinir.

Gerçek, varlık bilimsel olarak bilgisi edinildiğinde insana açık olur… Gerçeklik idraki ise bilgi bilimsel olduğu kadarı ile de varoluşsaldır. Her ilim, varlık belirimlerine göre bir düşünce alanı oluşturur iken ilkesine bağlı olarak dayandığı gerçekliği bulur. Nedeni olan ilke, izleği olarak belirir iken bağlı olunan bilgi edinme araç ve

yöntemleri ile edinilecek olan sonuç verileri doğrultusunda bilim yapılması da olanaklı olur. Gerçek varlıksaldır… Varlıksal olduğu yönü ile varoluşsal belirimlerin zemini iken anlam-değer-duygu nitelemelerinde dilde varlık görüşü (gerçeklik idraki) edinmeye de nedendir. İnsan anlam-değer bulgusunda kendini bulur iken duygusunu buldukları ile tinde varlık görüşünde olarak da kendini bulur… Duygusunda buldukları ise gerçek olarak kabul ettikleridir. Anlam-değer-duygusunda bulunan her olay ve olgu gerçeklik idraki ile görülür iken deneyim olarak gerçeklik görüşünü de pekinleştirir.

Nesnel nedensellik zemininde gerçek olana bağlı olarak idealar (iyilik-doğruluk-güzellik-), melekeler –özellikle esma tavırlarının galip olan dirimsel erki-doğrultusunda değişken koşul-ihtiyaç-beklentiler-gereklilikler sebebiyle gerçeklik idraki (varlık görüşü) tinde yeniden üretilir/ üretilmek zorunda kalınır. Bunlar ile beraber gerçek zemininde anlam-değer-duygu bağıntısı ile de yorumlamacı olmayı bulan insan; gerçeklik idrakini, anlam-değer bakışımında varlık görüşü olarak bulur. Bu olurken de birbirine zorunlu kılınanlar birbirlerinin gerçekliğini belirli kılarlar… Birbirlerinin gerçeklerinin açık olmasının gerçekleşme nedeni olarak birbirlerinin gerçeğidirler.

Gerçek; nedenlerde aranması, sonuçlarda bulunması gerekendir. Ne değil kim sorusu ile öznelikte bulunması gerekendir. Böyle olduğunda ne için ve –nedenlere bağlı olarak nasıl olduğu değil- ne için olunduğuna bağlı olarak nasıl sorusunun cevabına kapı aralanır/ aralanabilir. Öznenin gerçekliğine bağlı olarak her neden, ne için kılınmakta ise ne için olduğuna bağlı olarak da öylesi gerçekleşir iken nasıl sorusunun cevabı olur. Her neden, ne için olunduğuna bağlı olarak amaçta görünecek olanın nesnesi olması sebebiyle amaçta olacağın nasıl olduğunun/ olacağının da nedenidir.

Gerçek, dil ile gerçeklik idraki/ algısı verir iken gerçek, benlikte noktalanmış olarak varlık görüşüne neden olur. Bu durumda dikkat edilmesi gereken ise gerçeği fevri olarak benlikte -mal edinmeden- fevri kılmadan fakr ile gerçeği zevk etmektir. Böyle olduğunda hem Allah'tan beslenmenin önüne geçilmemiş olunur hem de gerçeğe birçok açıdan tanık olma olanağını da yitirilmemiş olunur. Önemli olan, geniş bir yelpazeden gerçeğe tanık olur iken geniş bir düşünce alanı da edinerek gerçeği sınırlamadan hem, hem de yönleri ile zevk edebilmektir. Ya- ya da belirlemelerinde böyledir kesinliği ile yapılacak her yargı, öyle olmadığı ile karşılaşıldığında hüsrana neden olabilir.

Gerçek, bilgi edinme araç ve yöntemleri ile bilgi bilimsel olarak dilde ifade edilmesi ile öznede karşılık bulduğu ile varlık görüşü verir iken bilgi edinme araç ve

yöntemlerin doğrultusunda hangi düşünce alanın ilkesine bağlı olarak tanık olunmakta ise izafiyette nedendir. Her bilgi edinme araç ve yöntemleri bağlı olunan düşünce alanının gerçeğini yansıtır. Demem o ki bilimsel araç ve yöntemler ile Allah'ın ayetlerine tanık olur… Ama bilimsel niteliğe sahip dinsel araç ve yöntemler ile de Allah, varoluşsal belirimleri olan tavırlarında müşahede edilir. Özellik ile "birine hikmet verdik ise bolca hayır vermişizdir" ayeti "yaptığınız hayırlar kötülüklerinizi giderir" ayeti ile okunduğunda; hayır ile arınmanın ilmi ledün düzeyinde keşfi olarak bilgi edinmeye neden olduğu görülür. "yakin gelene kadar ibadet et" denildiğinde de ibadetler ile arınır iken ilmi ledün düzeyinde keşfi bilgi edinmenin gerçekleştiğini de ifade edebiliriz. "kırk gün devamlı ibadet eden müminin gönlünde hikmet pınarları fışkırır" hadisi de buna senettir. Ümmi olup da bu bilgi edinme yöntemi ile arif olan ve irfan ile yaşamı anlamlı kılan birçok kadim bilge vardır.

Gerçek ile ifade edildiğinde" işittik itaat ettik" ayeti gereği varlık görüşü edinmek gerekir… Edinilen varlık görüşü ile de "gözü ile gördüğünü kalbi yalanlamadı" ayeti gereği hakikate varoluşsal belirimlerinde tanık olmak gerekir. Gerçek ifade edildiğinde itiraz etmemek, gerçek görünüş bulduğunda ise kalben yalanlamamak mümin olmanın gereğidir. Allah'ta gerçeği mümin esması gereği emin kıldıklarında buluruz. Doğada yasalar ve tinde ilkeler ve ayetleri ile, özne olanın kendini görünüşe taşımasının gerçekliliğine tanık olunur. Duyum ve görünüş ile bulunan hissiyat ile duygusunda anlaşılan olarak tanık olunandır. Duygusunda hissiyatı edinilmeyene hep uzak durulur… Ama duygusunda hissiyatı –sezgi ile anlayışı- edinilen yakin olarak müşahede edilendir. Tevhitten amaç, sadece bilmek değil, duygusunda Cenabı Allah'ı yakin olarak müşahede etmektir.

Ayrıca belirteyim ki her bilgi edinme araç ve yöntemleri, bireysel özelliklere de bağlı olarak gerçeklik idraki edinmede farklılar açık eder. Önemli olan ise hakikatin (Allah'ın şahsi varlığının) tek olduğu ve hakikate göre yaşamın anlamı ve değerini duygusunda yaşanması gerektiğidir.

İlkeler, Ütopya, İnanç, Gerçekleşme/ Gerçekleştirme ve Politik Olmak:

Gerçeklik idraki başlığı altında işlenmesi gereken bir konuda ilkeler ve ütopyadır. İlke evresel olması ile akli düzeyde yaşamda karşılığı olandır. Genel anlamda ütopya ile kastedilmek istenen ise mevcudatta karşılığı olmayan, gerçekleşmesine olanak bulunmayan, ideal yaşam alanı ve yönetimi bulunan toplumsal hayali tasarımdır.

Ütopya distopya (kötülüğün, zulmün hâkim olduğu vicdanen kabul görmeyen) ve özendirici istenen ütopyalar olmak üzere ikiye ayrılır. Böyle olsa da ütopyaları, gerçekleştirilebilen ve gerçekleştirilemeyen olarak ayırmak gerekir. Bu durumda ütopya kavramını; geleceğe dair tasarlanan hayali toplumsal yapıyı anlamlı kılmak ile beraber, ütopik olmasına rağmen ihtiyaçlara bağlı olarak gerçekleşen toplumsal yapılanmaları da içermesi gerekir.

Temelde ihtiyaca bağlı olarak ideal olanın belirimi ile gerçekleşen yapılanmalar isimlendiğinde ve inanç ile içselleştirildiklerinde ütopik gerçekliği olan bir dünyada yaşanılır. Aile, devlet, şirket, cemaat, vb. yapılanmalarda buna net olarak tanık olabiliriz.

Özellikle devleti ele alırsak: devlet, kavramsal düzeyde içselleştirdiği duruma göre tamamı ile iç dünyanın gerçeği olup, içinde yaşanılan iç mekân algısında insanda yer edinen bir üst yapı kurumu olarak hukuki zeminde gerçekleşirken dış dünyada gerçeklik kazanandır. Aile de iç dünyanın gerçeğidir ve dış dünyada rıza ve muhabbet ile gerçekleşen ilişkilerde gerçeklik kazanandır.

Bu durumda ütopya olanın iç ve dış dünya ile bağıntılı olarak gerçekleşme olanaklarını gözden geçirmek gerekir. Bu durumda ütopyanın:

1. İhtiyaca bağlı olarak ilke düzeyinde kavramsallaştırılarak anlamlı kılınması gerekir (dil, sosyoloji ve bilgibilim yönü).

2. Olacağına dair gerçekleşmesine inanılması ve ilkesinde gerçek olduğuna inanılması gerekir (psikolojik yönü, değer algısı ile gerçeklik idraki –algı-oluşturulan yönü).

   Duygusu verilmeyene inanılması beklenemez ve gerçeklik idrakinde de görülmesi beklenmemelidir. Bu bağlamda bütün ideolojilerin dinsel bir kimlik kazandığı söylenebilinir. Duygudan yoksun, salt akıl çıkarımları ile görülen ideolojik belirlenimler insan bilincinde yerleşik olarak karşılık görmez. Dinlerin kuvvet bulduğu alan da duygusal zeminde fıtri olarak karşılık bulmasıdır. Bu nedenle bu alanın istismara açık olması nedeni ile yozlaştırılmamasına dikkat edilmelidir.

   Bu şıkta dikkat edilmesi gereken bir durum da ilke-ütopya-inanç bağlamında duyarlılığı edinilenin öncelikleri belirlediğine de tanık olmak gerekir.

3. Toplumsal yapıda ortak ilke ve çıkarlar ile örtüşmesi gerekir (sosyoloji yönü). Bu durumda galip düşünce olunması ile gerçekleşmesi olanaklı olanın gerçekleştiğine tanık olunur. Kolektif bilinçte gerçek olarak algılananın dış dünyada da gerçekleşme olanağı bulunur. Bir kişinin yaşadığı kendi gerçeğidir; iki kişinin yaşadıkları, ortak gerçeklerinin belirimleridir; üçüncü kişiler ile beraber yaşananların meşruiyeti sorgulanır, yaşananlar kabul görür veya reddedilir.

4. İlkenin yaşam alanlarında gerçekleşmesine olanak verecek yapılanmaların (örgütlenme –dernek, vakıf vb.- ve kurumsallaşma) gerçekleştirilmesi ve işletilmesi gerekir (hukuksal zeminde kurumsal yapılanma ve ilkeye bağlı işlevsellik ile algı ve tüzüğe bağlı beklenti yönetimi). Bu durumda ütopya yaşam alanlarında sürdürebilinir olarak gerçekleşir.

Bu noktalara dikkat edecek olursak; insanın ütopya olarak tasarladığından daha çok, ihtiyaç duyduğu yönde yapılanırken kurduğu ütopyada yaşadığını söylemek gerekir. Devlet, aile, cemaat, şirket vb. yapılanmalar insanın eli ile gerçekleştirdiği kurgusal gerçekliliklerdir… Ve insan bu kurgusal gerçekliğin içinde yaşarken doğadan ayrılır… Ütopyasını, kültür ve medeniyet adı altında gerçekleştirir. Sanat, mitler, medya –bilişim- kültür vb. ütopyayı değer beliriminde gerçek kılmak için, duygusunu oluşturmanın araçları olarak kullanılır/ kullanılabilinir. Ütopya, bir değer belirimi olarak duygusu oluşturulmadığı sürece, geniş toplum kitleleri tarafından inanılmış olarak kabul edilmeleri –meşru zeminde gerçekleşme olanağı bulmaları- zordur.

Demem o ki insan olarak gerçekleştirdiğimiz bir ütopyada yaşamaktayız ve insanlığımızı da ideale yakın gerçekleştirdiğimiz ütopyamızda bulmaktayızdır. Dikkat edecek olursak, devlet, aile vb. yapılanmalarımız, değer algısı oluşturmamız ile beraber algı yönetimi içinde gerçekleşen gerçeklik idrakinde yaşamamızdır. Mademki böyledir… Öyle ise evrenseller ile şekillenen bir dünya kurmanın gerçek dışı olmadığını da bilmemiz gerekir. Yeter ki ütopyamız distopya olmasın.

Dinde distopyaya örnek cehennemdir, ilkelerin idealize edildiği ütopyaya örnek ise cennettir. Cennet veya cehennem ise elimiz ile ettiklerimizin sonucunda edindiğimiz olarak içinde yaşadığımız/ yaşayacağımız gerçeklikler olarak bulacağımız ütopyalardır. Ütopya ile kast ettiğim ise olmayacak/ olamayacak veya olmayan değil; olacak, olabilir olan ve olup da içinde yaşadığımız olandır.

Gerçeklik idraki; duyular ve dil ile algı oluşturmak, ayrıca ilkesine bağlı olarak iradenin gerçekleşmesi ile beraber, inanç zemininde gerçekleşir. Algıda süreklilik için, inanç ön şarttır. İnanç, gerçeklik idrakinin başlangıcıdır. Bu nedenle gerçek denildiğinde evvela inancın sorgulanması gerekir. Ütopya olanın da inanç ile gerçekleşmesine ve algıda süreklilikle ile yaşamın bir gerçeği olduğuna tanık olunur. İnsan ütopyasını gerçekleştirirken, doğadan spekülatif bir yaşam edinmesi ile kendini soyutlarken, inanç zemininde varoluş tavırlarında bulunur.

Her ütopya inanca davettir. İnanıldığı ölçüde ve gerçekleşmesinin gerekleri yerine getirildiğinde, varlığı değil, varoluşu belirleyen bir gerçeklik idraki oluşturur. Önemli olan ise hak ve hakikate göre inancın temellenmesidir… Ve gerçeği - varoluşu dünyevi ütopyalara göre değil, varlıksal olan değişmez ilkelere göre bulmak ve yaşamaktır. Dünyevi olanın gerçeği süreksizlik iken, sürekli olana göre varoluşu belirli kılmak gerekir. İnancı da hangi gerçeklik zemininde bulması - edinmesi gerektiğine akıbeti için insanın dikkat etmesi gerekir. Gerçek olmayanın gerçek olarak idrak edilmesi sonucunda gerçek olan ile yüzleşildiğinde, varoluş zeminini yitiren insan için yıkım kaçınılmaz olur.

İnanır insan, inandığı ile de yaşar. Öyle ise ilkelere bağlı olarak erdemlerde kendini bulması gerekir. Nefsi emaresinin iradesi üzeri gerçekleştirdikleri, buldukları kendisini kandırmamalıdır. İbrahim gibi olmalı, sürekli olanı süreksiz olana tercih etmemeli… Hayırdan yana iş görmeyen ve hayırdan yana sonuç vermeyenlere inanmamalı.

Anlatılanlar ışığında belirteyim ki ütopya olarak belirttiğim, olmaz-imkânsız olan gelecek belirimine haiz olan değil, gerçekliği olup da gerçekleşmesi/ gerçekleştirilmesi gerekli olandır. Ütopya, Lancan'ın imge-simge-gerçek üçlüsü ile ele alınmaktan öte, imge-simge-algı(duyular ve dil düzeyinde)duygu-ihtiyaç-irade (niyet)-eylem(edim, gerçekleştirme)-galip düşünce(zamanının ahkâmı, ruhu)gerçek olabilme dizgesinde ele alınmalıdır. Sonuç itibarı ile eylemde gerçekleşmeyenin, deneyimlenemeyenin gerçekliği iç dünyaya ait olarak dilde, duyguda, iradede kalır. Gerçekleşecek olanın, imkân(potansiyel)-mümkün bağlamında İç-dış, zahir-batın bağıntılılığına dikkat etmek gerekir.

Ütopya olmaz, olmayan olmaktan daha çok, olması olanak dışı olanın olanaklı kılınmasıdır. Bir nevi ütopya, yoktan var etmektir. Olmazı gerçekleştirmek, olmayanı mevcudat alanına taşımak anlamında ütopyanın 'olamaz veya olmayan' olumsuz içeriği değişmelidir. Olmazı olur kılmak için kapı aralamak ise ötekini kendi gerçeğine inandırmaktan geçer. Din açısından bakarsak eğer İslam ile barış

ve selamet insana teklif edilirken, ötekini yok etmek/ yok kılmak değil, ötekini kazanmak gerektiği mesajı da verilmiştir.

Bilinçte sanal duran, dışta da gerçekleşecek ise bilgi ve algı önemli rol üstlenir. Her ne bilinmekte ise imge ve simgesi ile bilinir. Biçim simgesel olandır, imge ise duygusunda içerikte belirendir. Bilgi ile algıladığımız, değerleri ile yaşadığımız her ne ise simgesi ve imgesi üzerinden gerçekleşirken, evrensel gerçek olanı ne kadar yansıtmakta olduğuna dikkat etmemiz gerekir. İmgesi ve simgesinde bilinenin arkasında gerçek olan görülmelidir. Gerçek olan şahıstır ve kendisini amaca bağlı olarak gerçekleştirirken gerçek kılandır.

Ütopyaların peşinde koşarken, gerçekleştirdiklerimiz ile kendimizi gerçekleştirirken insan olmanın gerçeğini bulmaktayız/ bulmalıyız. Bilmek, olması gerekendir… Ama her şeyden önce önceliğimiz insan olmalıdır/ olmaktır. Evrenselimizde olmayan, suni insanlaşmalara, maskeler arkasında yaşamlara neden olan ütopyalarda yaşamaktan kurtulmak gerekir. İnsan için her devrin ortak hastalıklarından bir tanesi de kendi iç dünyasında kurduğu ütopyasında yaşarken, maskelenmesi ve samimiyetsizce, suni biçimde tavır ve davranışlarda bulunmasıdır.

İnandırmak gerçek kılar ve insan inanç varlığıdır. İnanç varlığı olduğu içindir ki her insan zaten kendi ütopyasında kendi gerçeğini yaşar… Ütopyasını da yaşamın gerçekleri karşısında kurgulamak/ kurmak zorunda kalır. Önemli olan ise evrenselinden, insanlık idealinden uzak ütopyalarda yaşamamaktır. Ayrıca her insan kendisine yansıtılanlar ile edime açık yaratılışa sahip olduğu içindir ki kendisini evrenselinden –Allah'tan uzak kılacak başkalarının ütopyalarında yaşamamalıdır.

Buna örnek: Hıristiyanlığın bir ütopya olduğunu, İsa'nın mesajından ve Allah'ın varlık gerçekliğinden uzak ve olmayanlar ile olumsuz bir ütopya olduğunu görürüz. Özellikle günümüzde daha çok dünyevi olan ve kültürel aidiyetler ile kimlik yönü ile görülen Hıristiyanlığın insanlığın başına bela olduğunu görmekteyiz. Bunun ile beraber İşid (Deaş) ve benzeri terör gruplarının da Hıristiyan batı tarafından finans ve lojistik ile hortlatıldığı düşünüldüğünde, ayrıca İslam'ın idealinden uzak hareket edildiği görüldüğünde, sundukları ütopyanın hem ferdi hem ümmet, hem de İslam algısı adına ne kadar tehlikeli olduğunu da görmemiz gerekir. Hıristiyan ve Yahudi bazı güç odaklarının teröre sebep olur iken İslam algısını değiştirmeye çalışmalarına dikkat etmek gerekir.

Emperyalizm paralelinde gerçekleşen kapitalizmin de sunduğu sahte dünyevi cennetin, insanlığı tininden -evrenselinden yana pasif kılarken nihilizmden daha tehlikeli olduğunu da görmek gerekir. Bastırılmış haz ve duyguları açığa çıkararak sadece tüketmek ile sahte cennetlerde yaşamak, insanı insan olarak kendini keşfetmekten mahrum bırakır. Meta değer edindiklerini –doğa nesnelerini- tüketirken tinde değerlere duyarsız kalır. Tinde değerlere duyarlı olması ile yaşama tutunması gereken insan, tükettiğini bulmadığında tutunacak değerlerini de bulamaz olur.

İnsan hadlerde, hakkı gereği yaşadıkça öteki ile uyumlu ve dengeli ilişkilerinde kendini bulur. Sadece tüketmeye dayalı bilinç yapısallığına sebep söylev ve uygulamalarda bulunmak, yitik özneler olarak insanlığımızı yaşamaya kendimizi ötelemektir… İnsanlığımızı tüketmektir. Bu nedenle yenilenmiş olmaları sebebiyle modern diyebileceğimiz ve kendilerini sermeye gruplarına satmış sofistlerin, değerlerden yoksun olarak her alanda sadece tüketen insanı öne çıkartmalarına da dikkat etmek gerekir.

Her ne gerçekleşmekte ise arkasındaki gerçeği insan olmamız gereği ile sorgulamak zorundayızdır. Gerçek ile ilişkili olarak gerçekleşeni değerlendirmek geleceğimiz ve insanlık için hayati önem taşır. Her gerçekleşenin dayanak ve gerekçesinin hak ve hakikat ile alakadarlığını değerlendirmek ise hikmet edinmenin gereğidir.

İnsan yaşarken, nesnesi üzerinden ürettiği sanal, kültürel vb. benlik ve kimliklerde kendini gerçekleştirir. Varsayılan benlikler ve kimlikler inanmış olduklarımızdır. İnsan bir yönü ile de inanç varlığıdır. İnandığı ile kendine yol tutarken kendi hakikatini ihmal eder. İnsanın neye veya kime inanacağı önemlidir. Bu nedenle zamansızlar –değişmezler (hak ve hakikat) ile kendini gerçekleştirmesi olması gerekendir. Bu nedenle kendine yol tutanın, evrenseli olan zorunlu bulduğu zamansızları –değişmezlerini değil, kendini varsaydığı benlik ve kimliğinde tüketmesi olması gerekendir. Çünkü evrenselde zamansız olan tüketilemez. Tüketilmesi gereken ise varsayılan sonradan üretilenlerdir. Diyalektik çatışkı sebebiyle hak ve hakikate inancımızı yitirmeden, tinin sibernetik döngüsündeki olgunlaşma, hak ve Hakk olan ile tamamlanma yürüyüşünde değişim ve dönüşümleri göz ardı etmeden, sabır ile insanlığımızı asli nedenimize bağlı olarak yaşamalıyız.

Ütopyalarda yaşarken, hakikatimize örtünmemeye dikkat etmemiz gerekir. Gerçeğe ait varlık görüşü edinir iken anlam-değer duygu bağıntısında dil ile gerçekliği aktarmak –paylamak olması gerekendir. Sanat, kültür, mitler, gerçeğe

bağlı edinilen varlık görüşünü öznel olarak aktarımın gereğidir. Duygusu verilmeyen gerçek, bilinse de duygusunda hissedilmediği sürece değerinde tanık olunan değildir. Bu neden ile gerçeği bilerek aydınlanmak, aydınlanmanın ilk evresi iken gerçeğe bağlı olarak anlam-değer-duygu bağıntısında varlık görüşü edinmek aydınlanmanın ikinci evresidir. Aydınlanmanın üçüncü evresinde ise gerçek zemininde edinilen varlık görüşünün, örgütlenerek bireysel ve kurumsal düzeyde aktarımı/ paylaşımı ayrıca yazılı metin olarak sunumu, geleceğe miras bırakmak adına önemlidir. Gerçeği ilkelerine bağlı olarak evrenselde bulmak ve bireysel ve kurumsal düzeylerde aktarmak, gerçeğin bilgisini edinmeyi kolaylaştırır. İlkesine bağlı olarak disipline olmak, kurumsallaşmak yarının aydınlanması için de gerekli olandır… Ama öğretim ve eğitime bağlı olan her disiplin ve kurumsal yapı, ötekinin hukukunu çiğnemeden düşünme alanlarında özgürce düşünebilmenin serbestliğini de kendinde barındırmalıdır.

Her insan, Rabbi ile fıtri donanımına göre okur iken yorumlamacı olarak gerçeğe farklı açılardan tanık olmaya ayna olur. İnsanın Rabbi ile terbiye bulması, gerçek zemininde tinde yaratımıdır ki insan Rabbi ile okur iken Rabbi ile kendi gerçeğine uyanması gerekendir. Kendi gerçeğine Rabbi ile uyanmayanlar, Rabbinden habersiz olarak gerçeği kendi dışında nesnel nedenlerde ararken kendilerine/ asıllarına gaybtırlar -örtüktürler… Ama her insan öteki ile kendini gerçekleştirmek zorunda kalır iken ötekini kendi gerçeğine uyanmasının nedeni olarak bulur. Bunun adına dahi olsa özgürce düşünmek; diğerine varlık görüşü ile ayna tutmak ve kendini gerçekleştirmesine sebep olmak için gereklidir. Her şeyden önce ise özgürce düşünmek, bulduğu gerçek zemininde anlam arayan insana, her yönü ile gerçeğin açık olması için gerekli olandır. Gerçeğe bağlı değer edinimi ile değer yargılarında varlık görüşünde bulunmakta ise farklı amaçsallıklar doğduğundan dolayı –değerler sorunu açık olur iken- din olarak yollar ve olması gereken işler ayrışmayı zorunlu kılar. Toplumsal düzeyde hukuk –bireysel olarak da vicdan- ise ortak yaşam alanlarında farklı değer belirimlerine göre yaşamanın olanağını sunar.

Gerçek, dil ile kavrandığında görünüş bulur… Ve dil/ bilgi zemininde anlam-değer-duyguda varlık görüşü verir iken inanç ile kabul görür… Kültüre sebep olduğunda ortak değer olması ile meşrudur. Disiplin ve kurumsallık ile de verdiği varlık görüşü sürekli kılınmaya çalışılır. Her şeyden önemlisi ise gerçeğe duyarlılığın olması gereklidir. Gerçeğe duyarlı bir nesil ise gerçeğin ifade edildiği sanat, olması gerekenlerin anlatıldığı mitler ve gerçeğin değer olarak karşılık gördüğü bir kültür ile değerler alanında doğmuştur. Böylesi bir nesil yetiştiğinde, geleceğe miras olarak gerçek bırakılır… Gerçeğe göre yaşamak ve bu doğrultuda edinilen ahlakın miras bırakılması, insanın yaşama nedenini de anlamlı kılar iken yaşam ışığı olarak

edindiği olur. Önemli olan ise gerçeği bağnazca fevri yorumlamamak ve kişisel çıkar ve amaçlarımıza alet etmemektir.

Gerçek ifade edildiğinde kabul görmese de kendisini destekleyecek rahmeti de arkasından gelir. Her gelecek tasarımı ise gerçekle ilgili olduğu kadarı ile meşruiyet zemini edinecektir… Gerçekleştiğinde ise gerçek zemininde açığa çıktığı değer kadarı ile ruhu (anlam ve duygusu) verildiği ve kurumsal yapılanmalarını hayata geçirildiği ölçüde sürekli olacaktır. Gerçek ile bağıntısı koptuğu yönlerden ise yozlaşmaya başlar iken değişen koşul-ihtiyaç-beklenti vb. doğrultusunda hak talepleri ile beraber yıkım veya değişim/ dönüşüm sürecine de girmiş olur.

Demem o ki her düşünce/ fikir gerçekleşme eğilimindedir… Gerçek ideal kılındığında ve her fikir gerçekleşme niyeti ile ifade edildiğinde, insan politik olmak zorunda kalır. Zaten nefsi emmare mertebesinde aklı maaş düzeyinde her insan, stratejik düşünür iken politik olmayı fıtratı (doğası) gereği bulur. Bu düzeyde dil, stratejik mantıkta değer belirimlerine göre gelecek algısı doğrultusunda biçimlenir iken politik olma özelliği taşır. Bu dil edinimi ticarette, ilk evre belirimlerinin izlerini taşır. Siyaset düşünce alanında ise stratejik mantık biçiminde beliren bu dil, en gelişmiş evresinde biçim kazanma mecrasını bulur. Strateji bu dile kurnazca biçim verme eğilimine sebep olurken; diyalog, uzlaşma araçları ve kesinlikten uzak genel ifadeler ile uzlaşma –diplomasi- kapılarını açık bırakacak üslupta biçimlenmesini sağlar… Ve demagojiden uzak retorik ise ikna etmeye dayalı olarak söylevin amaca göre biçimlenmesine sebep olur… Tarih, ortak değerler ve projeler, politik dilin retorikte biçimlenmesinin belirimleridir. Demagoji dili ise ikna etmeye dayalı olmaktan daha çok değerlerin kullanılması, vaat edilenler ve yalanlar doğrultusunda insanı kandırmaya yönelik biçim-üslup kazanan bir dildir.

Strateji, diyalog ve retorik, politik dilin biçimleyici prensipleri olarak görülür. Politik dil, bu üç prensipte biçimlenir iken zekâ melekesinin gelişimi ve görünüşe gelişi bu dil ile yetkinleşir. Çünkü bu dilde düşünce alanları –tek düze değil- her noktası ile kullanıma açıktır. Demagoji ise politik dil olmayacak kadar sığ ve ucuz bir dildir. Eğer siyasi alanda kullanılmakta ise siyaset de bir o kadar sığ ve bayağıdır… İnsan yaşamına katkıda bulunmaktan daha çok menfaatler uğruna insanın/ insanların kandırıldığı bir uğraş olur.

Politikada bürokrasinin dili ise otorite dilidir. Her devlet, benimsediği dünya görüşü doğrultusunda iktidar erkini amaca bağlı biçimlendirir iken bürokratik otorite dilini de devlet yapısını amaca -ideolojisine- bağlı olarak işlevsel kılmak yönünde geliştirir.

Ütopya, günün gerçeklik idrakine (varlık görüşü) karşısında, bir proje olarak politik dilde karşılık görmediği sürece genelde gerçekleşmeye olanak bulamaz. Gerçek olan, insanın insan ile olan ilişkilerinde politik olması doğası sebebiyle gerçeklik idrakine bağlı olarak dil zeminin de politik kılınmaya açıktır. Bu neden ile dinde şeriat (hukuk) hakikatin, keyfi beklenti ve çıkarlara göre idealize edilmemesi ve kullanım nesnesi olmaması adına gerekli kılınmıştır. Şeriat de önemli olan ise hakikate (Allah'ın varlığına) göre yaşama biçimi edinilmesidir. Allah'ın hukuku, insanın insan ile olan ilişkilerinde insan hukuku ve kulun varoluşuna neden olanların emeğine yönelik hukuk, dinde öncelenendir.

Demem o ki şeriatsız ütopya,sürekli ve sürdürebilir bir zemin edinmediği içindir ki gerçekleşme olanağı bulamaz. Her ütopyanın hukuki zeminde gerçekleşebileceğini unutmamak, hayalperest olmaktan çok insanı gerçekçi kılar… Ve duygusu verilmeyen ütopya ise akli olsa dâhi insan olmanın doğasından insanı uzak kılacağından dolayı genelde kabulü olsa bile en zayıf noktasını da kendinde bulundurur. Anlam arayışında olan insan, duygusunu bulmadığından sonuçta gına ederek bıkar… Ve yeni arayışlarda bulunur. İnsan duygusunda buldukları ile hayatı anlamlı bulur iken ruhsuz (donuk) kalmaktan öte, hep kendini yeni bir anlam arayışında bulur. Şeriat (hukuk) ile de politik düşünme, söylem, proje ve uygulamalar da meşru sınırlarını bulur. Şeriatsız politika çatışkıdan beslenir… Ve şeriatsız her politik tavır, zulümden öte değildir. Her ütopya şeriatsız gerçekleşme çabasında ise anarşiye sebeptir. Öyle ise şeriat, insan için insani ilişkilerde öncelenmesi gereken en politik zemin olmalıdır… Ki insan kendini bu zeminde hakkı gereği gerçekleştirme olanağı bulabilsin.

İnsan, nefsi emmare sebebiyle kendi için kıldığı nesneleri doğrultusunda tekbenci iken öteki ile ilişkilerinde politik olmayı fıtratı gereği bulur. Politik olan insan için hukuk, hem kolektif bilinç edinmenin hem siyasi hem de ahlaki olan meşru zeminde ilişkilerin belirli kılınması adına önemlidir. Hukukun belirimi kolektif ilişkilerde kolektif bilinç edinmenin gereğidir. Hukukta yasa –töre- ile meşru kılınmış ilişkiler ve yaşam alanlarının belirli olması siyasi ve ahlaki yaşam çizgilerini de belirli kılar. Mekân mülkiyet hakları ile belirli kılındığında ve insan medenileştikçe, insanın insan ile ilişkileri tamamı ile politiktir. Medenileşmenin gereği olarak da mülkiyet hakları ve emeğe bağlı hak belirimleri ile de ilişkiler politik çizgide gerçekleşir. İnsanın politik olmasından bahsetmekteysek; mülkiyet edinimi ve medenileşmek doğrultusunda öteki ile ilişkilerinde hak-had belirimleri ile insanın hukuk edinmesinden bahsetmekteyizdir. Politik olmak, nefsi emmare ile başlasa da toplumsal ilişkilerde hukukun belirimi ile zemin edinir.

Mülkiyet, medenileşmek (toplumlaşmak/ şehirleşmek) emek, hukuk, kolektif bilinç, yönetim ve ahlak politik olmanın süreç belirimleridir. Gerçekleşmesi olası olan her ütopya; mülkiyet ve emeğe bağlı haklar doğrultusunda cezalar ile ilişkilerin belirli kılındığı hadler doğrultusunda toplumsal düzeyde kolektif bilinçte karşılık görmelidir… Ve yönetim erkinde galip düşünce olması ile hukuki zeminde ahlak çizgisini bulması sonucunda da kalplerde anlam-değer-duygusu edinilmiş olarak içselleştirilmesi ve mekânsal zeminde ortak yaşam edinilmesiyle gerçekleşir.

Zaman Üzerine:

Varlık olarak Allah; mevcudatı var etmese de kendinde tükenmeyen ve değişmeyen olarak sürekli olması anlamında zamansızdır. Mevcudat ise zamana, tükenmişliğe -faniliğe tabi olarak nicel belirimlerinde tükenirken, öz mahiyetinde zamansıza bağlı olarak kendiliğinde tüketilemez olandır. İnsan varlık zemininde tümeline ait olarak zamansız görünse de bedeni –nicel belirimleri gereği zamanda görünüş bulurken varoluşunda zamanlıdır, zamana tabidir, zamansal düzlemde kendini gerçekleştirir.

Zaman dördüncü boyut olmaktan öte; yaşamın, nesnelliğe bağlı ama nesnesine aşkın olarak ussal düzeyde anlamlı kılınmasıdır. Zaman olarak ussal düzeyde her belirlediğimiz ise kendi varoluşumuzu, yaşamımızı dolaylı olarak anlamlı kılmaktan öte de değildir… Ama insan için zamanda önemli olan ise özne olarak zamana ait değil, zamana tabi olanları yaşaması da değil, anda –zamansızlıkta- bulduğu kendini, zamansızlara bağlı olarak kendi mevcut zamanında varoluşunu gerçekleştirmesidir. Allah da kendisini zamansızlarla –ilkeli tavırlarında- nesnelliğe aşkın bulunarak kendini yaşamakta, gerçekleştirmektedir.

Özne –şahıs olan, zamana bağlı olarak zamanda var değil, hareket belirimi ile kendine zamansallığı katarken/ edinirken nesnel kıldıkları üzerinden zamanda kendini gerçekleştirmekte olandır. Hareket öznel olduğu içindir ki zamanın gerçeğini nesnellikte değil, öznellikte aramak gerekir. Böyle olduğunda, nesnel olana bağlı ussal zaman belirimine aşkın olarak, öznelliğe bağlı dirimsellikte zamansal düzlemde her şeyi buluruz. Her ne kadar zamansızlıkta isek de zamansal düzlemde de doğaya ait olarak değil, tine –iç dünyaya- ait olarak zamansal kılınışımıza tanık oluruz. Zamansal kılınmak/ olmak, nesnesine bağlı ussallıkta belirli kılınan zamana, mevcudiyete ait olmaktan öte, öznelliğe aidiyet içerir… Bu nedenle insan, özne olarak zamansız iken, zamansızları yaşarken, bedeni ve diğer mevcudat ile ilişkilerinde kendini gerçekleştirir iken zamansal kılınmış olarak kendisini zamanda bulur.

Gerçek olan, mevcudun bulunduğu sistemdeki ardışık hareket belirimlerine göre zamanı algılamak değil, böylesi zamansal belirimde zamansızların gerçekleştiğine tanık olmaktır. Böylesi durumda doğa zemininde mevcudata aşkın görüş sahibi olarak anda yaşarız. Zamanı, değişmezlerin –zamansızların görünüş bulduğu dirimselliğin/ yaşamın, şuursallığın, ussallığın görünüşü olarak biliriz. Zamanı ussal kılışımız ile biliriz ama duyular ile tanık olmaktan öte, yaşadığımız olarak bulur ve tanık oluruz. Yaşayan özneyi de zamansızları yaşarken, eyleminde, zaman beliriminde ussallıkta buluruz.

Gerçek diye bildiğimizi de zaman ile ilişkilendiririz. Zaman gerçekleşmiş olanın veya var olanın var oluşunun kanıtlanabilinir olduğunun göstergesidir. Özellikle Allah'ın zati sıfatlarından olan Kıdem ve Beka, Allah'ın varlığının zaman ile ilişkilendirilerek zamansızlığının göstergesidir. "Habibim seslendim sesimi duyan olmadı; baktım gördüğüm olmadı" hadisi kutsisinde de sıfatları –imkânları ile eylemde Allah kendini gerçekleştirir iken zamansallığı kazandığını/ edindiğini görmekteyiz… Ve geçmiş zaman ifadesi ile zamansallığın idrakinde olarak zamanı ruhsal –tinsel- kıldığını görmekteyiz.Zaten zaman öznel iken bellek ile de idrakinde olarak öznel kılınandır. Dildeki zaman belirimleri ussal olarak zamanın öznel olduğunun da göstergesidir. Dil zamansallığa bağlı olarak biçim kazanır. İnsan; tarihsel oluşu, geleceğe bakışı ve günü yaşaması ile kendini zaman ile usta dil ile ilişkilendirerek doğa zemininde kendini zamansal kılmaz mı? Bu durumda dikkat edilmesi gereken ise kendisini mevcudat kılmadığıdır, zamansal kıldığıdır. Öznenin gerçekliliğini, nesnelliğe bağlı ussal belirim olan zamanda değil de kendini gerçekleştirme eylemi sonucunda beliren zamansallığında aramamız gerekir… Nesnel zaman belirimleri ise bulunulan sistemin kuvvet etkileri, alan belirimleri ve ardışık döngüselliğindeki süre belirimlerine göre izafi olsa da öznenin kendisini zamansallığında görünüşe taşınmasının nesnesidirler.

Özellikle belirtmek gerekirse; tarihsel bağlamda insanın, zamana miras bıraktıkları ile doğa zemininde doğada ilerlerken tümelinde –süreksizliğe, entropiye- direnmesi, insanı tarih öznesi yapar ikennesnelliğe bağlı ussal belirimleri olan zamana –mümkünde belirene- aşkın kılması ile zamansız kılar. İnsan, hem iç dünyada bireysel olarak anda yaşarken zamansızdır; hem de tümelinde, doğadaki zamana –süreksizliğe- direnen, tarih ve kültürel zamanı ile de aşkında seyir eden olarak zamansızdır. İnsanlık ne vakit idealinden –zamansız kılındığı özselliğinden- yana tükenir… O vakit insan, zamanda kendine yitik olarak zamansaldır. İnsan, idealinde zamansızlar ile zamansız olması istenendir (eba vakt), imkân dairesinde zamana ait olması değil (ibni vakt). "Biz insanı aşağılarda ve yukarıda halk ettik" denilirken; insanın zamanda, zamansızlar ile halk edildiği de vurgulanmış olunur.

Zamanda insan, mümkünden –görünen dünyadan- zamansızlığa, hilede –inanmışlıkta- gerçeğe doğru halk edilir iken hakikate yükselişin kıvamında varoluşa sahip olandır.

Zaman; mekânsal, biyolojik, psikolojik olmak üzere rasyonel –ussal-, doğrultusal –yönelimsel- ve kendi için belirlenmiş olan olmak üzere idrak edilir. Mekânsal zaman, döngüsel olan sistem ilişkilerinde ardışık hareket belirimlerine göre beliren süresel olan zamandır. Mekânsal zamana bağlı olarak her canlının varoluş eşiklerinde süresine bağlı olarak yaşamsal kılınması biyolojik zamanı görünür kılar. Psikolojik zaman algısı ise rasyonel olduğu kadarı ile özneldir, yaşamsal olarak doğrultusaldır; nesnel belirimleri ile belirlenen zamanın,talep-beklenti-ihtiyaç-koşullara göre irade ve duygusal belirlemeler doğrultusunda kendilik için kılınması ile de belirlenmiş olana göre biçimlenir iken yaşamsal olandır. Kültürel zaman ve tarihsel zaman öznel olduğu kadarı ile psikolojik zamansallıkta da yaşanır. Özne, öznel kıldıkları ile yönelimleri, tavırları olması üzerinden zamanda görünür olur.

Bunlar ile beraber, amaca bağlı gelişen yapısal zaman ve süreçte takip edilen devirsel zamanı da belirtmek gerekir. Amaca bağlı yapısal zaman iş gücü olarak yapılanmayı ve amaca doğru zamansal çalışmayı belirli kılar. Sanayi bu bağlamda örnek gösterebilinir. “Allah sizin saydıklarınızdan bin senelik bir günde göklerden yerlere işini görür” ifadesinde de yapısal zamana tanık oluruz. Peygamber tarihi veya çağlar tarihide süreçte takip edilmesi gereken devirsel/ süreçsel zamanı gösterir. Devirsel zaman kronolojik zaman sürecinde okunur.

Her şeyden önemlisi ise ontolojik zamandır ki Allah’ın varlığından bakıldığında hareketin sahibi olarak zamanın sahibi ve kaynağı O’dur ki zaman, kendi için özneldir, öznel olduğu kadarı ile de kendini tavırlarında yaşamasıdır. Her zaman belirimi, O’nun mertebe ve tavır belirimlerine göre görünüş bulan alt belirimlerdir.

Zamana boyut nitelemesinde bulunarak idrak etmek yerine, mekânsallığa aşkın öznelliğin belirimi olması doğrultusunda idrak etmek daha doğru olur. Zaten boyutsal olanın varlıksal bir referansa bağlı olarak gerçekliğinden bahsedebiliriz. İzafi olduğu söylenen zaman için boyuttur ifadesinde bulunmak söylevinde –yanılgıya düşmüş olarak- çelişki barındırmak olur. Zaten hareket, varlıksal niteliği olmayan varoluşsal bir belirimdir. Varlık olanın dirimsel belirimi olmasından öte de değildir. Hareket özneldir ve zaman bu nedenle özneldir. Amaca bağlı olarak da nesnel olmaktan daha çok özneliğini öznel belirimlerde yaşamaktır. Zaman değil ama özne, kendinde noktalığı barındırırken ve kapsayıcı boyutsallıkta her mekânsallığa içkin belirime ve her dışlaşmasında hareketinde açık olan sıfatları gereği belirlemelere kapsayıcı olarak haizken öznel bir boyutsallıkta bulunur.

“Hangi tarafa dönerseniz dönün, Allah’ın veçhi oradadır” ayetinde de bu net bir biçimde anlamlı kılınır.

Bu ayet ile öznenin, öznel belirimleri -harekette açık olan görünüşü- ile mekân boyutsallığına aşkın kapsayıcı boyutsallıkta anlaşılması/ idrak edilmesi gerektiğine de dikkat çekilmektedir. Dördüncü bir boyuttan bahsedecek isek öznenin/ öznelliğin gerçekliliğinden bahsetmemiz gerekir… Ve bu boyutsallık kendi dışımızda olmayan ve kendisine de özne olmamız sebebiyle yabancısı olmadığımız bir boyutsallıktır. Farazi (varsayım) bir düşünce olan zamanın boyut olduğu savı ve bu sav üzerinden şehir efsanelerinin yaratılması ise kendi düşünce alanı olan bilimsellikten de uzaktır. Elbette ki hareket kapsayıcıdır… Ama hareket öznenin –nurun- gerçeğinin dışında olan bir varlık değil, varoluşsal bir belirimdir. Hareketten bahsetmekteysek, mutlak öznenin kendini zamansal kılarken kendini görünüşe taşımasından bahsetmekteyizdir.

Boyutsallık; nesnelliğe bağlı boyutsallığın görünüşü ve içkinliğe bağlı katmanlılıkta kapsayıcı olunması ile beliren boyutsallığın görünüşü olmak üzere iki düzeyde sınıflanır. Nesnel boyutsallık; en, derinlik ve yükseklik olmak üzere her bir uzanım ile mekânsallığın açık olmasının gereğinde belirir. Katmanlı boyutsallık (eskiden gök katı olarak belirtilen) ise birbirine içkin ve dışsal olan, kuvvet alanları ve algı düzeyi ile belirgin sınırları olan ama iç içe bağıntılarında ve ilişkilerinde birbirlerinden bağımsız olmayan boyutsallıklar için kullanılır/ kullanılmalıdır. Kavram olarak bir durumun içeriği, anlam derinliği, genişliği ve büyüklüğü ile alakadar kapsayıcı olan belirimlerini ifade etmek için kullanılan boyutsallığı bu iki sınıflandırmadan ayrı tutmak gerekir. Bunlar haricinde zamanın nesnel düzeyde dördüncü boyut olduğunu söylemek, boyutsallıktan habersiz olmak anlamını taşır.

Elbette ki hareket-nesne, enerji-madde, zaman-mekân bağıntılıdır… Ama maddenin önceleyeni olarak enerjinin –nurun- hareketli doğasını göz ardı etmemek gerekir. Cisimler ise kuvvet uygulamaları ile harekete neden olmakta olsalar da varoluşlarını nurun hareketli doğasına borçludurlar… Ve zamansallık, hareketin kendisi ile bağıntılı olmaktan öte, hareketin kendisidir/ hareket ile kazanılandır. Bulunulan mekânın bağlı olduğu sistemde süregiden –ardışık- hareket belirimleri ayrıca mekânın kendi bütünlüğünde gerçekleşen değişken hareket ilişkileri ve sistemde sınırlı kılınan hareket hızına bağlı olarak beliren zaman,farklı uzay alanlarının–mekânların-birbirlerinden kütle, hareket hızı ve sistem içi ilişkileri doğrultusunda farlılıklar göstermesi ile gerçekleşir. Bulunulan sistemdeki harekete özdeş bulunanlar, özdeşliklerde farklılık açık olmadığından dolayı sistemin varoluşsal belirimi olan zamanı da hissetmez. Zaman bu bağlamda

özdeş hareket belirimlerinde sezgisel olarak algılanmaktan daha çok ussal olarak belirli kılınması gerekendir… Ve zaman, ussal olarak idrak edilen iken zamansal algısallıklar da mekânda beliren hareket farklılıklarına ayrıca mekânsal uzaklıklar sebebiyle algılanan ve yaşanan zaman farklılıklarına göre elbette ki izafiyete tanık olunur.

Her algılandığında şuan bulunan, şuan itibarı ile geçmişte olmuş-bitmişin algılanışından öte değildir. Her yaşanan, bir önceki yaşananların izdüşümü gibi yaşanmaktadır. Güneşe bakıldığında sekiz dakika önceki güneşe bakıldığını, bir yıldıza bakıldığında şuan belki ölü olan bir yıldıza bakıyor olunduğunu veya duyular ile algılanan her nesnenin, şuana göre olmuş-bitmiş olan durumuna –duyusal okumalar ile- tanık olunduğunu bilmekte izafiyet adına yarar vardır. Her algı, olmuş-bitmişin (geçmişin) izdüşümü olarak şuanı belirli kılması ile yaşanılandır. Demem o ki her yaşanan, bize göre geçmiş olanın şuan yaşanıyor olmasından başka bir şey değildir. Gelecek, bütünsel ilişkilerde alan ve mekân farklılıklarına -uzaklıklarına- göre olan-bitenin etkileri sonucunda şuan yaşanır iken geçmiş olarak bulunmasıdır. Şuan da bizler de etkir olduklarımız ile başka bir şeyin geleceği olarak onun, olmuş-bitmişi, yaşadığı anda bulmasından ötede durmamaktayız.

Bu durumda her şey bengide gerçekleşir iken bengide de yaşanandır. Ama özne olarak anda bulunmanın bengiselliği ile nesnelliğe bağlı bengide bulunmak birbirine karıştırılmamalıdır. Öznede, anda zamansal oluşun bengiselliği söz konusu iken nesnelliğe bağlı bengisellikte üç zamanlı olarak varoluştan bahsetmekteyimdir. Ayrıca doğada tarihsellik insan ile açık olur iken doğada tekrarlar üzeri yaşanan zamansallıkta da nesnel ilişki tekrarları sonucunda yaşanan bengisellik de diğer anlatır olduğum bengiselliklere göre farklılık gösterir. İzafiyet sadece zamanın algısallığı değil, zamanın varoluşsal belirimlerdeki belirimlerine göre de izafi olarak yaşanandır.

Şuan itibarı ile yaşadıklarımız, hem geçmiş hem de geçmişi gelecek olarak buluyor olmamızdır. Bu bağlamda kader bahsine bakıldığında; bütündeki ilişkilerde hep belirli olan bir kader çizgisinde varoluşu deneyimlediğimizi söylemek doğru bir yargı olur. İç âlemde –nur deryasında ve melekûtta- olanları da hesaba katar isek bu dünyada yaşananların, bize muhit ve içkin olan yerlerde yaşananların sonucunda gerçekleştiğini de söylemek gerekir. Yani her yaşanan, belirli kılan etken nedenler sonucunda bulunandır. Her etkir neden ise geleceğin geçmişin sonucu olarak şuan yaşanmasında da etkir oldukları üzerinden görünüş bulur. Başka bir deyiş ile de kader, neden olanın erekte yaşanması ile kendini görünüşe taşımasıdır.

-Kendi varlık alanındaki hareket hızı eksik hesaplanan ışık hızı- ışık hızında olunduğunda ise günümüzde söylendiğinin aksine zaman sonlanmakta değildir; ışık hızında, ışığın zamansallığında gerçekleşen zaman söz konusu olandır. Işığın hareketinden bahsetmekteysek ışığın da zamansal olduğundan bahsetmekteyizdir. Hareket zamansallıktır. Zorunlu doğası olan hareket sebebiyle ışık da zamansaldır. Işık hızında bulunuluyor ise ışık hızında olunduğundan dolayıhareketteki özdeşlik sebebiyle ışık hızı zamansallığı da hissedilmez… Ve ışık hızı alanında, göreli olan diğer zamanlara göre daha geniş akan bir zamansallıkta bulunulur. Işık hızında zamanın olmadığı değil, hız ve ışık nurunun alan kuvveti ile alakadar olarak daha geniş bir zamansallığın olduğunu belirtmek yerinde olur.

Ayrıca belirteyim ki yaratım hızı ve nurun en latif düzeyinde bilgi aktarım hızı, ışık hızının karesinin karesi kadar hızlı bir hız olarak Allah'ın kendi nurani varlık alanında hem kendilik şuurunda –mutlak olan- benliğininkorunması için hem de rahmetin –var etmenin- de gereğidir. Bu gibi ışıktan hızlı hızlar her ne kadar inanılası olmasa da varoluşun gerçeği sebebiyle olması gereken hızlardır. Böyledir ve bu gibi hızlarda mesafe kavramı yitirilir, her yer kendilik ile doludur.Işık hızından hızlı olarak ilişkide bulunan küçüğün en küçüğü –latifi- olan nurlar, titreşimlerinde kütlesiz nur ile ilişkilerinde bütünlüğü korurlar iken özde aynı olan şuursal bütünlüklerini kendilik –bilinci değil- şuurlarını (Hayy ve Kayyum olarak) da bütünsel ilişkilerinde korurlar (şahsı mutlak).Bu hız, bulunduğumuz evren katmanında tespit edilen ışık hızı gibi doğrultusal ve nesnesi olan bir kaynaktan hareket ile olmaktan öte, en zeminde hep olan bir harekettir… Ve kütlesiz nurun, ışık hızından daha hızlı olarak titreşim hızlarında yayılımı ile varlıksal ve şuursal bütünlüğün korunduğu bir haberleşmeden de bahsetmekteyizdir.

Bulunduğumuz evren ve diğer çoklu evrenlerden bahsetmekteysek; sonsuzun nur deryasında hem kendi mutlak benlik şuursallığını korur iken hem de kendi varlığından olarak katmanlı ve girift, sayısı belirsiz anlam-değer-duygu-yargı yüklemlerinde görünüşler var etmesi, kendini gerçekleştirmesi ve her mekânsallıkta tanrısallığının bilinci ile bulunması söz konusu olan bir şahsı mutlak için, ışık hızının yetersiz olduğunu bilmek gerekir. Böylesi bir hız olmadığında sonsuzlukta kendilik şuuru, nurda -yekpare (tek parça) olunması ile- yek vücud olarak bulunamaz ve hiçlik gerçekten olan olurdu… Her şeye neden olan ilk ve mutlak ilke olarak Allah, bu hızda hem kendi şuursallığında her nurdan hareket ile dolanıklıkta yek parça iken hem de bütün işlerini gerçekleştirendir –kendini de gerçekleştirendir. Bu hızdan hareket ile ilk neden ilke olmasaydı; varoluştan bahsedilemeyeceği için, hiçliğin olacağını söyleyecek birileri de olmazdı. Varlık zemini olarak nur, her yerdeliğini boşluğa yer bırakmadan koruduğu içindir ki zaten her yerde olmak mümkündür… Ve ışık hızından yüksek hızlarda, şuursal kendilik her yerde aynı olarak bulunur ve değişmez. Bu durumda sonsuz alan

hâkimiyeti ile bir anda sayısızca yaratımda bulunmak ve farklı düzeylerde tavırsal belirimler sergilemek olanaklıdır… Ve dilediği yerde dilediği gibi görünüşlerde bulunmak sıradandır.

Kanaatim o ki kara delikler, kütle çekim, evrenin genişleme hızı, dolanıklıkve ışık hızına yaklaşan nesnelerde kütle artımına sebep iç dinamikler üzerinde yapılacak çalışmalar bu hızın gerçek olduğunu gösterecektir. Sıcak olan enerji yükünün soğuk olana doğru akışı olarak beliren entropyinin, soğuk olanın sıcak olanı çekmesi/ emmesi hızının en küçüklerde hangi hız dinamikliklerinde gerçekleştiğinin bulunması da bu konuda katkılar sağlayacaktır. Evrenin şişer gibi genişlemesinin nedenin de bu bağlamda araştırılması gerekir. Evrenin kütlesel olarak kendi ekseninde dönme hızı değil ama genişleme hızı, evren içi çekim kuvveti hızı ile evrenin kütle enerji yükünün çekilme hızı ile ters orantıda olarak gerçekleşir iken sabit bir hıza tanık olunması benim için şaşırtıcı olmayacaktır. Bu durum kara deliklerin -genel olarak aynı oranda belirli- çekim hızı sabitesi ile de birebir aynı çıkarsa benim için şaşılacak bir durum değildir. Çünkü evrende varoluş, tesadüfe ver vermeden hesaplara bağlı olarak ölçü üzeri gerçekleşir. Ölçülülük ise oran ve sabiteler üzeri varoluşun gereğidir.Ayrıca demek istediğim; nurda gerçekleşen bütünlüklü hareket, sadece yaratım için değil, nurun her türlü kuvvet belirim alanlarında –uzay belirimlerinde- şuursallıkta yekvücut olmanın da gereğidir. Allah'ın şuursal/ öznel olarak zamansal olması değil ama mekân belirimine göre zamanın açık olması, ışık hızının karesinin karesi olana hızdan kademeli olarak kuvvet alanlarının var edilmesi ile beraber düşük hızların var edilmesi sonucunda mümkün olmuştur.

Işık hızının karesi kadar hızlı gerçekleşen nurani ilişkilerin olduğu nur katmanlarının da olduğunu belirtmekte yarar vardır. Bu nur katmanlarında Muhammedişuur (üstadı sani) gibi ruhani düzeyde kendilik şuuru olan şahsiyetler var edilir. Allah bu mertebede kendisine ayna olanlar üzerinden Malik esması ile görünüş bulur. Bu nur katmanları düzeyinde, ışık hızının karesi kadar bir hız ile tanrısallığı üzerinde bulan, Allah'ın kendiliğine ayna olan kendilik bilincinde görünüş bulan ve ben olmaya haiz ruhaniyetler var edilir/ edilebilir/ edilmiştir. Bu nur katmanı/ katmanları şuuru zemininde her ne var edilmekte ise bu şuura sahip olan üzerinden Allah yaratımda –Musavvir- olarak her yaratılanda birliğini korur… Ve bu düzeyde yaratılan –benlik sahibi- şuur ehli, varoluşunu belirli kılan nurda, ışık hızının karesi kadar olan hareket hızı ile kendilik şuurunu bulur iken kendi ile varolan âlemlerde hazır ve nazır olarak bulunur ve iş görür.

Ayrıca demek istediğim; varsayılan anlam-değer-duygu-yargı belirimleri üzeri nesnesi üzerinden kendilik bilinci –ben olma bilinci- edinimlerinin izafi belirimler içerdiği gibi nurda kendilik şuuru edinme düzeylerinde özünde aynılık olsa da varoluşsal belirimlerinde izafi ve spekülatif olarak kendilik şuurunda aynalaşmaya neden farklılıkların görünüş bulduğudur.Aslen nurda aynı kendilik şuuru olsa da nurun kendinde beliren hız (ışık hızının karesinin karesi, ışık hızının karesi, ışık hızı ve ışık hızına yakın hızlar) ve faz (kuvvet alan belirimleri) durumlarındaki farklılıklara göre yüklenilen anlam-değer-duygu-yargı belirimlerinde kendilik şuurundaben olunsa da yaratan ve yaratılanın birliğinde kul ile Hakk belirimi söz konusu olur. Zaten kul-Hakk bağlamında ilişkinin açık olması ile tinde nesnelliğe bağlı kendilik bilinci edinilmesi üzerinden, kendinde gerçek olanın öteki ile gerçekliğini ilişkisinde açık ettiği gerçekleşme durumunda beliren gerçeklilikte, ikiliğin belirimiyle –varlık olarak değil- varoluşsal olarak gerçeklikte ortak olunduğu görülür. Kul olmaz ise Zatı ilahi Allah kimliğine bürünemez olduğu gibi Allah olmasaydı eğer kul da olunamazdır. Zatihi varlıkta ortaklık yoktur… Ama gerçekliğin aşikâr olunmasında gerçeklik, anlam-değer-duygu-yargı yüklemlerinde tinde varoluşsal olarak ortak olunandır. Kastettiğim, ortak gerçeklikte–tinde yaratım olarak- varoluş bulunduğudur. “Sen atmadın Allah attı” ayetinde de bu anlatır olduğum durumun tamamı, tefsir ve tevhil mahiyetinde ifade edilmiştir.

Kulluk perdesinde seyir edilir Hakk.

Hakk ile varlığını bulur kul.

Özde aynı, sıfat bir, nesnesinde bütünlüğün korunduğu

Kendinden kendine bir seyirdir bu.

Allah ile kul, kul ile Allah

Bitimsiz bir zevktir bu.

Bitmedikçe yaratım; sonu gelmez,

Kendinde çeşitlenmenin sonucudur bu.

Hazreti nebi Muhammed Mustafa’nın nurda kendilik bilincini bulması da bu düzeyde gerçekleşmiştir. Hazreti Allah, kendi varlık katında“Habibim seslenişi” ile kast ettiğim düzeyde, kendilik bilincinde –ben olan- var ettiğine nida etmektedir. “Kâinatın efendisiyim” hadisi şerifi veya “ruhu ile kâinata muhittir ve kâinata rabdir” ve “Allah’ın aynasıdır Muhammed Mustafa” kelamı kibarları ile de kast edilen de bu çizgide değerlendirilmelidir. Muhammediyet-in beşeri yönü değil, ruhani yönünü kast etmekteyim. İnsan ise ruhu ile onun ruhundan var edildiği içindir ki ruh istidadına bağlı olarak kendilik bilincini evvela ruhta ben olmasında

bulur… Ve insan; ruh olarak nurla edindiği kendilik bilinci değil ama ruhun bedende dolanıklıkta iş görüşünde, bedendeki biyolojik nesnelliğe bağlı olarak bütünlükte birliğini koruması ve bedene bağlı ilişkilerinde her türlü okuma doğrultusundaüç zamanlı olarak bellek edinmesi sonucunda, ışık hızına yakın gerçekleşen kendilik bilincini –ben olmayı- edinir… Ve ben olması ile şahsı mutlak olan Allah'a ayna olur –aynadır-.

Sonuçta anlaşılacak olan isehangi hareket hızı düzeyinde kendilik şuuru edinilmekteyse; kendilik şuurunda ben olmanın anda zamansallığı içerdiğidir. Özne, kendilik şuurunda –nesnesi üzerinden değil, nedeni kendi (Kayyum) olarak kendinden hareket ile ben olmasında- zamansal olandır… Dirimselliğine (Hayy) bağlı olarak şuursal kendilikte zamansallık anda yaşanandır. Nesnesi üzerinden yaşanan zamansallık ise nesnellik üzerinden bilinçliliğin edinilmesi sonucunda üç zamanlı olarak yaşanır/yaşanmaktadır. Ayrıca anlaşılacak olan; nurun doğası gereği yüksek hızlarda gerçekleşen dolanıklıkta, nur katmanları ve kademeli hız belirimleri doğrultusunda yeni özne belirimler halk edildiğidir. İlk halk edilen, kendisine içkin, muhit, aşkın ve malik ("sen atmadın Allah attı") olunan özne/ öznelerdir. Bu nokta da ayrıca belirteyim kiAllah,Allahlığını kimseye vermemektedir… Ama Allah'tan nasipli olunduğu kadarı ile herkes ve her şey, Allah'ı dirilikte yaşamaktadır. Allah'ın nuruna erme imkânı bulan birisi için ise kendilik şuuru ve zamansallık, Allah ile anda bulunmuş olunur.

Bir demek istediğim ise Allah ile varoluşta olmanın –yokluğa yer bırakmadan- bir o kadar gerçek olduğudur. Her ne yaşanmakta ise bulunulan mertebenin gerçekliğine bağlı olarak yaşanmaktadır. "Dışarıda bir şey yok, herşeyi kendimizde yaşamaktayız" diyenler içinde belirteyim ki "dışarıda bir şey yok" demek, bedensel yönü ile dışarıya ait duranın"bende yokum" demesi olmuş olur. Bununda mantıksal olarak açıklanacak hiçbir yönü yoktur. Yaşanan her ne ise dışında olanın yüklerinin öznellikte dışlaşmasıdır. Her zihinsel okuma, dış etkilenişler sonucunda yönelmişlikler ile gerçekleşir. Nesnesi olmadan öznellikte gerçekleşmelerden bahsedilemez. Koku alma, tatmak vb. her olgu nesnelliğe bağlı öznel deneyimlerdir. Nesnel olanın öznellikte karşılık görmesidir. Nurun bir tavrından başka bir tavrına geçişi söz konusu olandır.

Yukarıda belirttiklerim;Allah'ın varlığını ve varoluşsal belirimlerini farklı bir düşünce alanında tartışmaya sebep olsa da inancım olmayacak kadar emin olduğumdur… Kur'an, siyer, hadis, evliyanın keramet ve kelamı kibar kaynaklı hikâyelerimizde de dolaylı olarak ifade edilir. Varlıksal olarak her yerde olmak ve şuursal olarak da her şey üzerinden tavırlarında –varoluşsal belirimlerinde- kendini

yaşamak Allah'tan başkasının yapabileceği bir şey değildir. Gelişen bilim ve edinilecek her yeni bilgi verileri ile beraber Allah'ı anlayarak/ idrak ederek bilmek daha kolaylaşacaktır. Mülkün yegâne sahibinin O olması ve bütün işlerde övülmeyi hak edenin O olduğunun belirtilmesi gibi ifadeleri de yukarıda belirtilenler ışığında anlamak gerekir.

Kendilik şuuru derken de nesnesi üzerinden kendini imkânlara bağlı olarak gerçekleştirir iken edinilen kendilik bilinci ve kendilik bilinci sonucunda kendilik bilincinin sorumluluğunu alabilme şuuruna ermeyi kast etmemekteyim. Kendilik şuuru –Ben olma şuuru- olarak asıl olan nur ile edinilendir. Nesnelerine bağlı olarak kendilik bilinci edinilmesi ve sorumluluk şuuru edinilmesi ise asıl olan benliğin gölgesinde insan olmanın gereği olarak edinilendir. Mutlak benlik sahibinin, yaratımı sonucunda benlik iz düşümlerinde çeşitlilik olur. Asl olan benlik ile nesnellik üzerinden değer belirimleri doğrultusunda varsayılan belirimler üzerinden edinilen kendilik bilinci –ben olmanın- birbiri ile karıştırılmaması gerekir. Mutlak benlik zemininden hareket ile izafi düzeyde beliren benliklerin olduğunu da belirtmek gerekir. Bütün düzeylerinde beni tek tip olarak ifadede mutlaklaştırmak, toptancı bir söylev olarak felsefi olma niteliğine haiz değildir.

Nur katmanlarından kastım ise moleküllere inildiğinde moleküller katmanında olunduğu, atomlara inildiğinde atomlar katmanına vb. -düzeyde sekiz nur katmanına- inildiğidir. Her nur katmanında bulunan nurlar sistem yapısallığı özellikleri gösterirler. Nur deryasında sonsuz ilişki ağında şuuru mutlaklığını korumanın tek nedeni de yukarda belirtilen –inanılması zor- hızlarda hareket edilmesidir. Bu durum iman ehli için ışık hızından hızlı hızlar olduğunun sezgisini vermek adına da önemlidir. Bedende her yerde olmak, kâinatta her yerde olmak ve bütün uzay alanında her yerde olmak ayrıca kendilik şuurunu korur iken birçok işte –oluşta- bulunmak, nurun hareket olanağı ile alakadardır

Özetlersek: Şahsı mutlak için zaman, en geniş düzeyde bütün zaman belirimlerine aşkın olarak anda kendiliğini zamansallıkta bulunur iken kendini yaşamasıdır. Zamansallık, yukarıda şuursallık için belirtilenlerden de anlaşılacağı gibi özneldir ayrıca öznenin, öznelliğinin mutlak gerçeğidir… Ve nurun kendindeki hareket ve hareket hızlarına bağlı olarak uzay varlık alanında gerçekleşen kendilik şuuru, zamansallıkta gerçekleşir iken an-da kendiliğin ben olarak bulunmasıdır. Kendilik şuurunda bulunan –ben olan-, halk ettiği nesneleri üzerinden kendini imkânlarında gerçekleştirdiğinde ise kendilik bilinci edinendir. Kendilik bilinci; geçmiş, gelecek ve şu an olmak üzere üç zamanlı olmak ile edinilendir. Bu durumda kendilik

şuuruna bağlı olarak –kendini gerçekleştirdiği her türlü alanda- bilinç edinimi de nesnel olan üzerinden edinilendir.

Dolanıklıkta hayali ilişki denilen olayın -aranması gerektiği nokta- da ışık hızının karesinin karesi kadar daha hızlı olan bu hızda,en latif düzeyde nurun, enerji yükü değerinde bilgi aktarımı ile mümkün olduğudur… Ki bu da mükemmel düzeyde süper iletken vehomojen yapısallıkta olan elektromanyetik uzay ortamında gerçekleştiğinden dolayıdır. Nur deryasında dolanıklık, yüklerinde eş/ özdeş –sadece iki nur taneciği arasında değil- hem katmalı bir biçimde noktandan noktaya prensibi gereği oluşan nur boyutlarında hem de nurların kuvvet özdeşliği gösterdiği ilişkide bütün oldukları olarak oluşturdukları sistem yapısallığıkazanılan kuvvet alanı ortamlarında da gerçekleşir. Her eş yüklü nurların elektromanyetik alanında gerçekleşen bilgi paylaşımı, bağıntılılık sebebiyle diğer nurani katman ve sistemlerde de karşılık bulur. Her katmanlı nur deryası –alanı- beliriminde daha düşük hızlara inildikçe sistem içi kuvvet belirimleri ile beraber hareket, kütle yoğunluğu doğrultusunda ters orantıda olarak yavaşlar… Ve iç dünyadan itibaren bütün mevcudat âlemleri birbiri ile bağıntılı olarak dolaşıklıkta, bilgi yükü olan –anlam-değer-duygu-yargı yüklemlerinin dışlaşmalarının nesneleri olurlar.

Birine dokunma imkânı olursa eğer, nurani olan sistem içi ilişkileri ve katmanlı olgusallıkta noktadan noktaya doğru biçimlenir iken birbirlerinden bağımsız olmadıkları yek vücud oldukları ortamlarında hepsine dokunulmuş olunurdu. Ayrıca deney nesnesi olarak alınan bir tanecik, bulunduğu nur katmanına ve nur sistemine ait uzay alanında bulunur iken enerji yükü paylaşımları ve diğer hareket belirimleri sebebiyle hiçbir zaman aynı tanecik olarak üzerinde deney yapılamayacak olandır –belirsizliğin belirsiz kaldığı nokta-… Ama her deney, özde aynı olan nurun –enerjinin- doğasına tanık olmaya bir yoldur.

Allah'ın kendi varlık alanındaki hareket hızı, ol dediğini oldurtacak hızda gerçekleşirken ve bütün mevcudat alanını kendi ile ayakta tutarken zaman, anda –varoluşun zemini/ dayanağı olan nurani alanda sonsuzca işlem yaparken-kendiliğin zamansal kılınmasıyla dirimsellikte yaşanandır… Ayrıca belirteyim ki bu kadar hızlı hareket etme olanağı olan ve istediğini yapma özgürlüğüne sahip olan şuuru mutlak ve şahsı mutlak olan Allah indinde insanın beşeri varlığı yaratılmış olmak ile beraber acziyetten öte değildir… Ama buna rağmen insan, Allah'tan aldığı ruh ile kendisine istidat edildiği ölçüde O'nun ile yakinlik bulur/ bulma olanağına da sahiptir… Ve önemli olan ise insanın nesnel neden-sonuç ilişkilerinde ayrıca biyolojik sebep-gerekçe yönelim ve eylemlerinde mi kendini bulacağı veya Allah'ta Allah ile mi kendini bulacağıdır. İnsan tinsel bir varlıktır… Ve tinsellik

manevi yönü ile fıtrat belirimleri, mertebe, koşul, ihtiyaç, beklenti durumlarına göre izafidir. Bu durumda nesnelliğe aşkın Allah'ı mı bulacağız veya Allah ile olup nesnelliğe aşkın yaşamayı mı öğreneceğiz yaklaşım farklılıkları da belirir. Elbette ki Allah ile kendimizi bulup, Allah ile olup nesnelliğe aşkın yaşama ermek öncelenmesi gerekendir.

Allah, şahsı mutlaktır ve kendisine ayna olarak halk ettiği şahıs mertebeleri şahıs olma farklılıklarını izafi olarak açık eder. Nurun öz niteliği olarak kendilik şuurunda –ben- şahıs olan Allah, her daim aynı şahıstır… Ama mutlak şahsın kendinden olarak halk ettiği şahıs mertebe belirimleri arasında; alan hâkimiyeti ve imkân belirimlerine göre izafi düzeyde farklılıklar görülür. Mutlak şahsına bağlı olarak her beliren şahıs mertebesi, nurda aynı şahıs olma durumunu içerir iken nurun hız belirimleri ve ilişki belirimlerinde edinilen donanıma göre edinilen kendilik bilincinde ki birliğe rağmen farklılık gösterir. Işık hızının karesinin karesi, ışık hızının karesi ve ışık hızında kendilik şuuru –Ben olan- zemininde imkân belirimlerine göre kendilik bilinci –benlik- edinmek, ilişki durumlarına göre üç düzeydeki hız belirimi ile dolanıklıkta yek parça ve yek vücud olarak görünüş bulur. Şahısta aynı olan, yaratımda birliğini korur iken şahıs olma şuurunu da korur… Ve kendini kendi varlığında kendine ayna olan şahıs belirimleri ile görünüşe taşımış olur.

Ayrıca belirteyim ki tayyi zaman gibi hadiselerde de ruhaniyete bağlı hızlı hareket etmeler söz konusu olandır. Birçok olası iş, gerçekleşmesi gereken süresinden daha hızlı olarak bitirilir/ gerçekleştirilir… Ve miraç hadisesinde ki gibi "yatağı hâlen sıcacıktı" durumunda olduğu gibi yaşanılan ana geri dönülebilinir. Işık hızı, ışık hızına yakın olan hızlar ve ışıktan daha hızlı hızlarda kütlesel yapısallıktan bağımsız olarak özne olmanın şuursallığı yitirilmez. Nurun doğası gereği şuursallık, nurani bütün hızlarda korunur… Ve özne her hız beliriminde özne şuursallığında –ben olduğu durumda- bilinçli hareket eder. Hızlar artıkça da bulunulan zamansallıkta daha geniş bir imkân dairesinde hareket etme özelliği kazanılır. Tayyi zaman ve Tayyi mekân olaylarında da nurun doğasında imkânları (kabiliyetleri) ile hareket imkânı kazanılması söz konusu olandır. Ayrıca birçok yerde bedenleşerek görünmek (kopyalamak) veya eşyanın yerini değiştirebilmek de nurun imkân alanında, geniş zaman olanağı ile özdeş bilgi yükü dolanıklığında kerametler göstermektir. Evliyaya verilen kerametler de nurun doğası ile bahşedilendir.

Genel olarak da kütle çekim, birleşik nur ilişkilerinde gerçekleşen kabz-bast (Kabz-bast titreşim belirimidir ama ilk nurdan hareket ile sonradan görünüş bulan her nur, çoklu nur ilişkisinde görünüş bulduğu içindir ki kendiliğinde titreşime haizdir.),

itim-çekim ile başlar. Kütlesi olan, döngüsel hareketlere sahip olan ve bulunduğu elektromanyetik ortamda bulunan her olgu, sarmal hareketliliğe bağlı olarak bulunduğu uzay alanında kendisine yol açar. Açılan her yol dalga hareketi gösterir iken takipçisi olan kütlelerin serbestçe aktığı bir yol olmaktan öte, kütlenin kendi çekim dalgaları ile beraber bağlı olduğu diğer kütleler ile tutunması ile gerçekleşir. Genel görelilik teoreminde çekim kuvvetinin olmadığı sonucuna varılır… Ama her kütlenin kendi iç dinamiklerine bağlı olarak oluşan itim-çekim kuvveti ile beraber bulunduğu uzay alanında (elektromanyetik ortam) da itim-çekim kuvveti ile hem bulunduğu uzay ortamına hem de bulunduğu uzay ortamındaki diğer kütlesi olanlar ile tutunmalarda bulunduğunu belirtmek gerekir. Her yol dalga beliriminde bulunurken, kütlesi olanın kendi ekseninde dönmesi ve gittiği istikamette yol alması esnasında çekim ve itim dalgaları etkisi de gösterir iken kendi alanında tutunduğu/ tuttuğu diğer kütlelerin çekim ve itim dalgaları ile de sistem beliriminde döngüsel sınırlar edinilir.

Kütlesi olan; kütlesinin karesi kadar bulunduğu uzay elektromanyetik alanını hızı ile doğru orantılı olarak büker ve kendine yol açar… Ve kendi ekseninde dönme yönünde de eksen dönüşünü tamamlaması süresi ile doğru orantıda bulunduğu uzay elektromanyetik alanını üzerine katlayarak edindiği yolu kuvvet alanı kılar. Her tam eksen dönüşü tamamlandığında bir önceki kuvvet alanının yayılımı sonucunda yeni kuvvet alanının karesi kadar bir kuvvet alanı kazanılır. Bu da her tam eksen dönüşüne bağlı olarak sürekli bir biçimde devam eder… Ve kütle her tam eksen dönüşünde döndüğü yön istikametinde kuvvet alanları olan yollar var kılar. Diğer kütleli olgular da büyüklük küçüklük oranlarına göre birbirlerinin kuvvet alan yollarına katılarak sistemleşirler… Ama her kütle diğer kütle ile hareket ilişkisinde iken kütlelerin çokluğu ile doğrultusal olarak beliren kuvvet alanı olan yollar –kuvvet alanları- birbirleri ile girişirler (dalga davranışında girişim gerçekleşir).

Sistemlerde ise kütleler küçük dalga girişimleri ile hareketleri sınırlı kılınırken büyük dalga kuvvet alanlarında akıp gittikleri yollarda bulunurlar. Kütleler sistemlerde aynı yönde birbirlerine eklemlenirken, ters yönden kuvvet etkileri gösterdiklerinde sistem hareketini sınırlayabildikleri ölçüde belirli kılarlar. Her sistem içi beliren ters yönde kütle hareketlerinin sistemden uzaklaşmak, sistemden çıkmak eğilimi olsa da baskın kuvvet olan yolda devamlı olmak kütlenin kaderi olarak bulduğudur. Kütle sisteme ters dalga hareketi ile tutunur iken sistem içi hareket döngüsünde sistem yönünde hareket eden diğer kütlelere göre yavaş kalır.

Ayrıca kütlenin çekim kuvvet alanı ve kuvvet alanıolarak beliren yolların girişimi ile görülen o ki sistem ve kütle belirimlerinde üzerine katlanan kuvvet alanı ve hareket hızı yönündeki kuvvet etkisi de düşünüldüğünde itim-çekim olayları birleşik kütle yapılarında –sistemlerde- kabz-bast (kalp atımı gibi)olayına neden olur. Her kütle, sisteme bağlı bütünlükte yeni kütle oluşumuna neden iken sistem içi geri çekilim hızı, genişleme hızına oranla kütle büyümesi ile ters orantıda olarak azalır. Böylece büyümekte olan sistemlerde kendi içinde tutarlı –sağlıklı- bir büyüme –genişleme- edinilir. Kararlılık kazanmış kütlelerde ise kütle yoğunluğuna, iç dinamiklerin kuvvetli bağlarına bağlı olarak genişleme azalır. Bu mikrodan makroya kadar böyledir.

Yani kütle çekimini yok saymak ve uzay-zaman eğrileri adı altında basit ifadelerde bulunmak ile kütle-sistem-hız-zaman-kuvvet belirimleri anlamlı kılınamıyor.Zaten elektromanyetiğinevrenselliğinden bahsetmekteysek; kütle çekimin olmadığını belirtmek hata olur.

Ayrıca demek istediğim; zamanın devinime bağlı mekanik olan nesnel bağıntılığından ve zamanın varlık atfedildiği boyutsallığından öte, öznel belirim olduğundan dolayı öznel bağıntılılığından –organik- ilişki bütünlüğünden bahsedilmesi gerektiğidir. Zamana sebep özne zamansızdır ama zaman öznel belirim olarak görünüş bulur.Albert Einstein bağıntılılıkta haklıydı ama özel görelilik kuramı eksiktir ve genel görelilik devrimsel bir düşünce ile bakış olsa da yanlış yargılar veren, en küçüklerin evreni hesaba katılmadan makro büyükler ile bakılan ve doğru olmayan bir düşünce mecrasında gerçekleşir… Ayrıca zamanı nesnel ve boyutsal düzlemde ele alışında da yanılmıştı. En küçüklerin doğasından bağımsız olarak makro ölçekte belirenlerin doğalarını –zorunluluklarını- anlamakta güçlükler oluşur. En küçüklerden hareket ile düşünmek, daha doğru varlık görüşleri edinilmesine sebep olur/ olacaktır. Elbette ki yukarıda belirttiklerimde de eksikler vardır; hatalar da olabilir… Ama saplantılı bir biçimde bir kurama bağlı olarak düşünmenin varlık görüşü adına sakıncalı olduğu kanaatindeyim.Zaman özneldir ve özne zamansaldır; nesnel olan ise zamana ait olarak zamansaldır. Özneden nesnellikten bahsetmekteysek zamanın değil ama zamansallığın mutlaklığından da bahsetmekteyizdir.

Zamanın insan tininde belirdiği formlara –ussal belirimlere/ belirlemelere- göre belirtirsek:

- Ontolojik zaman: “Âdemoğlu dehre küfür ederken beni gücendirir… Dehr, benim, işler benim elimdendir” ve “Baki olan Allah’ın veçhidir” ifadesinde hareketin kendisinde tanık olunması gereken genel olan öznel mutlak zaman

belirimidir. Cenabı Allah "dehr, benim" derken dehrin kendisi olduğu anlamında "benim" ifadesini kullanmaz. "Benim" derken dehrin –zamanın- sahibi olduğunu kast eder. Yani O kendini gerçekleştirir iken zamansal olduğu gibi her neyi yaratmakta/ gerçekleştirmekte ise zamansal kılar iken faili mutlak olarak kendisini gerçekleştirmektedir.

Dolayısıyla El Faal olan Allah, zamanı kendi hareketinin belirimi olarak sahiplenmektedir… Ve zamansal olarak ahkâmı doğrultusunda her ne gerçekleşmekte ise kendisinden olduğunu vurgular. Zaten hadisi kutsinin devamı olan "işler benim elimdendir" ifadesinde de bunu net bir biçimde belirtir.

"Baki olan Allah'ın veçhine yönel" ayeti ise zatına yönel anlamını içerse de harekette kendini görünüşe taşıyan Allah'a yönelinmesi anlamına da gelir. Ayete dikkat edilecek olunursa eğer zamansallığın cisimlere –nesnel görünüşlere aşkın öznel olduğuna da tanık olunacaktır. Fani olan cisimler dünyasından baki olanın veçhine yönelinmesi ile faniliğe aşkın zamansallığa kavuşmanın, zamansız –baki- olan Allah ile mümkün olduğu da ifade edilmektedir.

O Allah'tır ki her zamanın dirisi olarak mekân içinde mekânlar var eder iken zaman içinde zamanlar da halk edendir… Ve ışıktan da hızlı olan halk etme hızına bağlı olarak kendi geniş zamansallığında özne olmanın –ben olmanın- şuurundan bir şey yitirmeden dilediği gibi ol dediğini halk edendir. Halk ettiği ise varlık bulduğu zamansallığına göre zamansal kılındığı düzlemde zamanda kendini bulur.

- Mekânsal zaman: Mekâna bağlı sistemlerdegerçekleşen ardışık hareket belirimlerine göre belirli kılınan zamandır. "Allah katında ayların sayısı on ikidir" ifadesi ile de belirtilir. Mahşer senesi olarak ifade edilen"elli bin senelik bir gün"den de bunu anlamak gerekir.

- Kronolojik zaman: Tarih bilimsel zamandır. Buna devirler –dönemler, çağlar- tarihi dâhildir. İnsanı doğadan farklı kılan, emek verdikleri ile ürün verirken değişimde olarak edindikleri, yaptıkları ile beraber miras bıraktıkları ile tarihsel olmasıdır. Doğanın zamanı büyük değişimler hariç olmak üzere bengide seyir eder… Ama insan, miras bıraktıkları ile zamansal kılınışına direnirken insanlık olarak kendini zamansız kılma yolundadır.

Süregelende dönemsel olarak beliren her zaman belirimi, kendi döneminin koşul, ihtiyaç, beklenti, talep ve gerekliliklerine bağlı olarak gerçekleşir. Her devri, kendi anlam-değer ilişkilerinde beliren galip düşüncesi ve değer belirimleri biçimlendirir. Değişen devirsellikten bahsetmekteysek geçmişi günün değer yargıları ile anlayamayacağımızı da bilmemiz gerekir… Ama insan tininde görülen gelişim, geçmişin eleştirisini de gerekli kılar.

Bu zaman idrakini, en yoğun bulduğumuz düşünce alanı ise günümüzde, paradigmaları ile alanı belirli kılınan bilimdir. Bilim; olanı, olan-biteni bilme çabası olarak gerçekleşir iken nedensellik arayışında bulunur. Zaten neden-sonuç paradigması ile pozitivist düşünce beliriminde bilim; her neden arayışında, olanın bir önceki evresini bilmeye de zorunlu olarak taliptir. Bu bağlamda bilim; geçmişin izini takip ettiği olan ve olan-biten üzerinden elde ettiği sonuç verileri üzeri şu ana dönüşlü olarak iki zamanlı bir düşünce alanıdır. Kaos teorisi, psikoloji, kuantum mekaniği vb. ile beraber bilimde üç zamanlı düşünmeye doğru insan, evrilmek zorunda kalmaktadır… Ama kuantum mekaniği ve psikoloji kendi alanlarında neden arayışında iken geçmiş odaklı yönelimde de kendilerini bulurlar. Antropoloji, kozmoloji, jeoloji, kuantum mekaniği, tarih, psikoloji, sosyoloji vb. benzeri birçok alanda yapılan bilim; geçmiş zaman belirimine dönük olarak nedenselliği ararken veya belirli kılar iken geçmiş ile şu an olan, olup-bitmekte olana bakar. Bing Bang, evrim vb. birçok teoride de olmakta olan budur.

Kur'an da ifade edildiği ölçüde dinde ise nedenler işaret edilir iken gelecek öncelenerek insanın evrensel değerlere bağlı olarak yaşaması istenendir. Bunu belirtmemin sebebi; Hem bilimsel alanındaki zamansal yönelimi göstermek, hem din alanındaki zamansal yönelimi göstermek, hem de her ikisinin arasındaki zamansal yönelim farkını gösterir iken kronolojik zaman idrakinin insan yaşamında ne kadar belirgin etkileri olduğunun anlayışını verebilmektir.

- Biyolojik zaman: Süreksizlik belirimlerine göre belirli kılınan zaman. "Her şeyi bir ölçü üzeri halk ettik" ve "Sizlere bir ecel takdir ettik" ifadesinde görülür. Biyolojik zamanda organik ilişkideki yaratım eşikleri, bu zaman belirimini de izafi kılar.

- Yapısal zaman: İş gücü verimliliğinde amaca bağlı görülse de "Allah sizin saydıklarınızdan bin sene olan bir günde…" ifadesinde de görülebilinir. Bu zamansal belirimde, sonradan olacağa göre önceden olacaklar belirli kılınır. Başka bir deyişle de gelecek, geçmiş nedenler doğrultusunda belirli kılınmış olan değil, olacak olanlara göre geçmiş belirli kılınmaktadır. Nuru ile mutlak özne olan yaratıcı, zamansal ve varlık görüşü olarak yarattığının hep önündedir. Yaratılan yaratıcısını ulaşılması gereken kaderi mutlağı olarak hep önünde bulur.

- Psikolojik zaman: Entropy ve biyolojiye bağlı olarak sebep-gerekçe ilişkisi zemininde gelecek odaklı zaman algısı yürüyüşüdür. Bu durumda zaman hep yaşamsaldır; öznelliğin kendiliğine dışsal olarak mekânsal zamana göre belirli kılınana göre yaşansa da zaman özne değil, özneldir. İnsan ussal olarak zaman belirlemelerinde iken de nesnel zaman algısını kendi için kılar iken zamanı da kendi için öznel kılar. Böyle olmak ile beraber psikolojik zamansallıkta insan bilinçte üç zamanlı olarak geçmiş, gelecek belirimleri üzerinden zamanı günde yaşamışlığında bulur. Özne için zaman yaşamaktır… Kendiliğin nesneleri üzerinden yaşanmasıdır. Var olan kendini yaşarken zaman, kendi varoluş hareketinin dışında olan değildir… Ve her can kendi devrini zaman adı altında yaşar.

- Kültürel zaman: Belli değerler algısında zihniyet olarak beliren zamandır. Kültürel zaman insanın ürettiği değerler içinde yaşadığı zamandır. İnsan kültürel zamanı yaşadığını duyumsamaz. Çünkü kendini özdeş ve ait gördüğüne kıyas olarak fark yaratamaz. Kültürel zaman sosyoloji temelli ve psikolojik olarak ele alınması gereken zaman dilimidir. "Biz atamızdan böyle görmedik" ifadesinde buna tanık olunur.

- Ereksel zaman: Erekte belirli olana göre hedef belirlenimli zamandır. Özellikle sporda görülür. "melek ve ruh sizin saydıklarınızdan elli bin senelik bir günde O'na varırlar" ayet ifadesinde tanık olunması gereken zamandan kasıt da bu zamandır. Bu zaman algısını yapısal zamandan farklı kılan ise bu zaman biçiminde zaman algısal olarak erek –amaç- belirimlerine göre algılanandır. Yapısal zaman ise algılanan değil, sonuçları üzerinden görülmesi gerekendir.

  Ereksel zamanda nedenlerden hareket ile hedef belirimlerine doğru gidilir… Aslında ise her ereksel zaman algısı, yapısal zamanın sonucunda açık olması

gerekenler için görünüş bulur. Bu yazının aynada ters görünmesi misali gibidir… Ve karmadan da bakıldığında bu anlaşılır. Karmada nedenlere bağlı her yapılan sonuçta karşılık görecektir… Ama sonuçta olacağa göre, her yapılan gerçekleşecektir. Ereksel zamanda eylem sonucu belirli kılar… Ama yapısal zamanda eylem olacak için belirli kılınmış olması gerekendir.

- Ussal zaman: Her düzeyde zaman algısını kavramlaştırarak zamanı ussal kılarak algılamaktır. Bu bağlamda vakit kavramı bize bunu anlamakta yardımcı olabilir. Zaman zaten ussal bir belirimdir. Bu nedenle Ontolojik zamansallığa bağlı olarak ne gerçekleşmekte ise ussal bir belirim olarak gerçekleşmektedir. Dil ile de bunun karşılık görmesi doğaldır. Çünkü dil de usun belirimidir… Ve her gerçekleşene kavramı ile dilde tanık olmak insan olmanın gereğidir.

  Kur'an'a zaman kavramı üzeri bakıldığında da görülecek olan ise hakikatin –Allah'ın nesneleri üzerinden kendini zamansal belirimler üzerinden dilde ifade ettiğidir. Bu bağlamda dil; öznel her belirimi –kendini, gerçeği- görünüşe taşımanın gerçeğidir… Ve her öznel belirim dil ile nesnel kılınır iken dil de nesnel kılınanlar üzerinden ifadede öznenin kendini görünüşe taşımasının nesnesi olur. Zamana bağlı olarak Kur'an için söylenecek olan, barındırdığı evrenseller ile zamana aşkın olan zaman fihristi olduğudur. Olmuş, olmakta olan ve olacak olan; her zamanın gerçeği olarak olup-bitmekte olduğu ifadesi ile Kur'an'da yerini alır. Zaman öznel olduğu içindir ki öznenin kendisini zaman ve zamanda olup-bitmekte olanlar ile ilişkilendirerek ifade etmesi Kur'an'da net bir biçimde görülür.

- Bengide, an-da, zamansızlıkta zaman: Arketip (ön örnek) ve ilke olarak her devirde zamansız olanları öznel olarak yaşarken mekânsal zamana aşkın tinselde -iç dünyada yaşanan ruhsal zamansallıktır. Geçmişin ve geleceğin günde yaşanmasıdır. Kur'an'daki üç zamanlı (geçmiş, gelecek ve güne hitap) anlatımında buna tanık olunabilinir. Kur'an, an-da yaşanandır. Kim ki Kur'an'ı yaşamaktadır; an-da sürekli olanda (bengide) yaşamaktadır. "Rahmeti kendime farz kıldım" ayeti de bengiyi de içeren bir ifadeye sahiptir. Çünkü rahmet, yasa ve ilkelerin devamlılığında gerçekleşirken zorunlu kılınan ahlak olarak sonu gelmeyen devamlılıkta bengide gerçekleşir.

  Her beliriminde zaman, doğrultusal yaşanandır. Dehre varılırsa eğer an-da yaşayan Allah'a varılması ile her devrin oluşlarının olgusal görünüşlerine, zamansal belirimlerine tanık olunabilinir.

Zaman, harekete bağlı olarak değişimde, süreksizlikte süre bağlamında görünüş bulur. Mekânsallığa bağlı olarak nedensel, entropye bağlı olarak tersinmez, kozmolojiye bağlı olarak bağıntısal, enerjinin yapısallığına bağlı olarak oluşsal ve psikolojik algısallığa bağlı olarak da öznel, yaşamsal ve ussal olması kadarı ile geri dönüşsüz –tersinmez- kılınmış olmayı ifade eder.

Bu anlatılar doğrultusunda belirtmek istediğim; psikolojik zaman oku ile beraber insanın zamana bağlı olup-bitmekte olanların tersinmezliğine, amaçsal varoluşu üzeri ürettikleri doğrultusunda edindiği değerler algısı –idraki ile muhafaza ettikleri ile direndiğidir. İnsan tersinmezliğe değer edindikleri ile karşı durur. Başka bir deyişle de faniliğe, aidiyet ve sahiplendikleri ile direnir. Hareketin sürekliliğinden, değişim ve dönüşümün gerçekliliğinden bahsetmekteysek imkân ve şuursal düzeyde gelişimden geri dönmemek anlamında zamanın tersinmez olduğundan bahsetmekteyizdir… Ama bu zamansal kılınanların -nesnel zaman belirimlerinin- tersinmez olduğunun anlamını taşımaz. Zamana/ zamansallığa sebep olan özne benlik olarak aynılığını korur iken zamansal kıldıkları üzerinden edindiği varlık görüşü ile varoluşsal olarak -hiçbir zaman/ vakit- şuurunda aynılığı korumaz. “Her an yeni bir tavırdayım” ayeti ifadesinden de bu anlaşılabilinir.

Hareketin bitmezliğinde kendiliğinden yitirmeden var olan zat için hareket, varoluşsal bir akıştan ibarettir. Her mevcut; akışı, varoluşunun nedeni olan gerçeği olarak bulur. Zat düşünce hareketi ile yaratıma başladığında şahıs olarak hep aynı iken yaratımda edindiği şuursallıkta tersinmez olarak değişmiştir… Bir daha eski kendi olmaz. Varlık görüşü ve zamansal belirimlere göre varoluşsal olarak tavırlarında çeşitlenir iken şuurunda edindikleri ile yenilenmesi buna müsaade etmez. Kul için de böyledir/ böylede olması gerekir.“Sanagelen ilimden sonra gerçekten onların hevalarına uyacak olursan o zaman muhakkak ki zalimlerden olursun” Bu ayetten de ilim ile edinilen varlık görüşünden –şuurundan- geri dönülmemesi gerektiği bir farz olarak vurgulanır. Ayrıca bu ayetten; şuurlandıkları ile varlık görüşünden geri dönmeyen Allah’ın, insanın gerçekliğe bağlı edindiği şuurdan geri dönmemesi gerektiği de net biçim ifade edilir.

İnsan değer üretirken zamanı kendi için öznel kılar ve zamanı da değerleri önüne almışlığı doğrultusunda mevcutsal olarak değil, öznel olarak kendinden öteler. Hep aynı değerler idrakinde bulunan insanlar için ise zamandaşlık, olandır. Kültürel zaman idrakinde zamandaş olarak hep aynı zamanda kalınır. Tarih ise yenilenmelere bağlı olarak değişim ve ilerleme ilkeleri ile bakıldığında kültürel zaman gibi sabiteleri sebebi ile ağır değişen değildir. Her devrin koşul ve ihtiyaçları

doğrultusunda beliren, kendi değer algılarına –zamanın ruhuna- ve değer yargılarına –zamanın ahkâmına-göre biçimlendiği görülür.

Tarihsel olmak demek; üretilen değer ve değer algısına göre olayında yargısal ve olgusunda kalıcı olan (medeniyet gibi) izler bırakmak demektir. Tarih izleri, -zaman yaşamsal olduğu içindir ki direnilen olmadığından dolayı- zamana değil de zamanda beliren süreksizliğe karşı duran insanın izleridir… Ki izler, insanı tümelinde –insanlık olarak- süreksizliğe direnen olması ile zamansız kılar. İzler, insanın değer üreten ve değerler ile yaşayan gerçeğini gösteren olarak, insanın bir yönü ile de değerler ile edindiği içsel zamansallıkta anılar ile tarihe bağlı iken anda tarihini yaşayan olarak zamansız kılar. Bununla beraber medeniyet ve kültür ürünleri olan değerler içinde yürürken insana, -her türlü değişim ve ilerlemeye rağmen- tümelinde zamansız olduğu da bir nevi hatırlatılır.

Tersinmezlik doğasal zorunluluğu gösterir olsa da insan, tini gereği iç mekânda zamansızdır… Amadeğişen koşullar, ihtiyaç ve beklentiler, nedenselliğe ve gerekçeliliğe/ amaçsallığa bağlı olarak insanı zamansal kılar. Zamansal kılınmak, zamanın –mutlak hareketin- sürekliliğinde olup-bitmekte olanlarınsüreksizliği -tersinmezliği kanunu- ile nedenselliğini bulsa da amaçsal yönü ile de insanın nesnelliğe bağlı zamansal olduğuyönünü de göz ardı etmeden, insanın anda yaşarken zamanı -kendi için kılması anlamında- kendi lehine çevirdiğini de görmek gerekir. İnsan amaçsal yönü ile varoluş çizgisi edinirken ürettiği değerler ile edindiği tinsellikte ussal belirlediği nesnel zaman belirimini de kendi için kılar… Süreksizliği de tinde kendini gerçekleştirmesinin gereği olarak lehine bulur… Usa ve nefsi emmaresine bağlı olarak kendi için yaşarken süreksizliği göz ardı etmesi ile hiç ölmeyecek gibiyaşar…Kendi için kıldıkları ile de yeni bir öznel zamansallığa kapı aralarken de nesnel zamanı ussal olarak kendi için kılar ve nesnel olarak belirlediği ussal zamana aşkınsal olmayı öznelliğin doğası gereği bulur.

İlkeler zamansızdır, insanı zamansızlığa davet ederler. Zamana ait olanlarla zamana bağlı olmak ile de insan, her ne kadar zamansal olsa da zamanda öz mahiyetini belirli kılan zamansızlara örtük kaldığında, zamanda yitik -doğanın-çocuğu gibidir. İlkeler (idealar ve idealar zemininde yaşamsal olan esmalar) ile insan,doğa zemininde doğaya aşkınsaldır… Ve zamana bağlı süreksizlikte gerçekleşenlereözne olarak aşkın durur iken zamansız (aşkınsal) yaşar.

Bunu ilginç kılan ise karma ile insan, adalet gereği geçmişi ile yüzleşmek, hesaplaşmak ve muhakeme yapmak zorunda kaldığında zaman ve olgularını değilse de zamansal olaylarını –yaşamış bulunduklarını- tersinmiş olarak önünde bulur. Tarihin tecrübeleri ile geleceğe öngörülü olarak bakıldığında ise zamansal

kılınmışlıkta zaman ile kendini ilişkilendiren insan,nesnelliğe bağlı akan zamana biyolojik neden-gerekçeleri ile karşı durur ve zamanı kendisi için kullanılır kılar. Nesnelerine bağlı ussal belirimi/ belirlenimi olan zamansallığı,öznelliğe bağlı olarak ereksel zaman belirimi ile kendi için kılarken nesnesi kılmış olarak kendi lehine kılar. Bir nevi ussal olarak sibernetik düşünme nedeni ile zamansallığı kendi için tersinmiş kılar.

İnsan keşfi ve tasarrufa ait özellikleri varsa eğer; zamanda gerçekleşecekleri de kendi için lehine olarak başka bir yöne doğru doğrultusal kılması ile zamana –hareketteki belirimlere- yön verir. Böyle olduğunda zaman ile kayıtlı olmaktan öte, zamanda olup-bitmekte olanları amacında hükme bağlı kılması ile insan, zamanında eril olarak vaktin babasıdır. Zaten her insan, bilinçte üç zamanlı olmayı bulduğunda geçmişi ve geleceği ile günü yaşar iken zamansallığı kendi için kılar. Hayal melekesinde dâhi üç zamanlı olarak gerçekleşmiş olanı, gerçekleşmekte olanı, gerçekleşecek olanı, tözünden hareket ile kendi için olması yönünde yeniden yaratır.

Tersinmezlik, olgusal olanın süreksizlikte ön veya bir önceki evrelerine dönüşü olmadığının anlamını içerir… Ama mutlak ve ilk neden olan töze bağlı yaratım edinildiğinde tersinmez olan olguların tersinilebildiği dekeşfedilir. Bu bağlamda zamana bağlı olan-biten olguların tersinmez olduklarını söyleyemeyiz. Olgular tersitilebilir ise olgulara bağlı gerçekleşen zamanın koşullarına bağlı olarak yeniden oluşturulması imkân dâhilindedir. Ama hangi düzeyde olur ise olsun tersinmez olanı tersiten için, varlık görüşünde,anlam-değer algısında tersinmez biçimde şuursal değişimler edinildiği içindir ki şuursal gelişimlerin ve imkâna bağlı edinimlerin kaybı olmaz. Demem o ki bir defa yaratmaya başladığında, Allah için bir daha zat olarak tek olduğu ilk durumdaki ruhsal ve şuursal varlık görüşünde bulunduğu hâle geri dönülecek değildir. Bundan kastım Allah için her şey tersitilse de kendiliğinde edindiklerinin tecrübeleri, bilgisi ile eski hâlinden eser yoktur… Zat olarak hep aynıdır ama şuurunda oldukları ile artık hiçbir zaman aynı değildir. Onda bellek yitimi de olmadığından eski varlık görüşüne dönmesi de beklenemez. Bu kendisini eski varlık görüşü bakışımına geri taşıyamaz anlamında da anlaşılmamalıdır. İnsanlık da tersitmeyi edinse, edindiği tinsel gelişimden geri dönmesi söz konusu olmaz… Ama belki tersitilenlerin, yeniden geri getirilenlerin niteliklerinde veya şuurunda aynılık yerinde durur. Yaşadıkları zamanın izleri ile bakışımda bulunurlar. Buna da Kur'an'da Üzeyir nebi ve eşeğinin diriltilmesi vakıasında tanık olunabilir. Zaten bütün imkânları ile geri döndürülmeyen için tersimiştiri kullanmak doğru olmaz.

Zaman, genel anlamı ile öznel olan hareketin mekâna bağlı süre belirimi olarak görünür… Ve mutlak şahsın hareket belirimi olması sebebiyle özneldir. İnsan tarafından ussal belirim olarak belirli kılınması ile de öznel kılınmaktadır. Zaman, hareket belirimi olduğu içindir ki hareketin evrensel –zamansız olması sebebiyle zamansız da olandır… Nedensel olduğu kadar, bir değer belirimi olarak da insan tininde yerini edinir.

Zaman, mekânsallığa aşkın öznel belirimdir… Mekânsal formların belirleyicisi olan varoluşsal ana formdur. Hareket değişimlerde açık olurken zamansallığı da açık eder. Hareket niteliği ile değişmeyen ve varoluşsal olarak belirleyici olan zamanda her olgu ve olay değişimlerde/ dönüşümlerde görünüyordur. Tinde her yeni üretilen ve öznel kılınan ile zaman, değer nitelemeleri yüklenmiş olarak da tinde değiştiği varsayılandır. Bu doğrultuda da nesnelliğe -mekânsallığa aşkın, öznel kılındığı değerde yaşanılandır. Zaten zamansallığın başlangıcı olan düşünme hareketi (yaratmak, gerçekleştirmek, görünüşe taşınmak vb.), öznel olarak zamanın, amaçsal doğrultusallıkta mekâna aşkın açık olmasıdır. Bu ilk neden olarak Allah'tan itibaren böyledir.

Zaman bulunulan uzay alanına, kuvvet belirimlerine ve algı durumuna göre izafi belirimlere haizdir. Bu bağlamda mutlak bir zamandan bahsedilemez… Ama öznenin hareketinden –öznellikten- ve hareket belirimi olan mekânsallıktan bahsetmekteysek; zamansal olmanın ve zamansal kılınmanın gereği olarak zamansallığın mutlak olduğunu ayrıca belirtmek gerekir.

Hareket, yön belirimi ve harekete bağlı görülen mekânsal belirimler doğrultusunda zamansallığı açık eder… Hareket sahibi mutlak özne olan Allah olduğu içindir ki yaratıcı olanın yarattıklarından zamansal olarak ilerde olması kaçınılmazdır.

Mekâna Dair:

Mekân; kûn-den türetilen, oluş ile alakadar, olmuş olan ile görünür kılınan mevcutsal alandır. Mekân, hareketin yasalarına bağlı olarak nurun yapısal düzeyde oluşturduğu enerji –faz- alanlarıdır. Mekân öznel algılanmasa da hareket öznel olduğu içindir ki var oluşu gereği tavırsal bir belirim olarak özneldir… Ve insan için kılınmış olması ve insanın kendi için kılması ile öznel kılınandır… Bununla beraber kendi taşıdığı anlam ve değere bağlı olarak da kendinde özneldir.

Mekân, zorunluluğa bağlı yapısal olması ile varoluşun yaşamsal –zamansal- serimlenmesinin betimlemesidir. Olanın alansal belirimi onu mekânsal kılar ve

kapsayıcı olması olası ise muhit olarak onu mekân kılar… Ve mekân, öznenin kendini imkânlarına bağlı hareketinde zamansal kılması sonucunda açık olandır.

Hareket ile yaratımda -ürün vermek ile- edinilen, varoluşa zemin kılınmakta ise amaçsal bağlamda görünür olan mekândır. Bu bağlamda mekân, oluşta mekânsal kılınma ile amaçsal bir belirimde görünür olandır… Bu nedenle varoluş, mekân ile neden bağıntısında gerçekleşse de amaç ile bağıntılı olarak oluşta –zamanda- mekânsal kılınma ile gerçekleşendir. Mekân, varoluşa neden olmaktan öte, öznellikte –tinsellikte varoluşun amaçsal beliriminde varoluşun nesnesi kılınandır. Yani mekân, tinde kendini gerçekleştirmenin aracıdır, amaç edinilen değildir ("kâinatı senin insan için, insanı kendim için halk ettim"). Amaca bağlı araç kılınandır. Muhit olarak kapsayıcı olması ile de içinde var olunandır. Mekân katmanlı boyutsallıkta içkin ve dışsal olan belirimlere göre kapsayı olduğundan dolayı kendisinde zorunlu olarak bulunulandır.

Önemli olan ise mekân amaç olmadığı içindir ki içinde kalmak değil, öznenin kendisine, amacına bağlı olarak araç etmesi ile mekâna aşkın kendisini –ne için olduğuna bağlı olarak- zamansızlarda gerçekleştirmesidir. İnsanın kaderi, dışsal –madde ve yasa belirimli- veya içsel olan –melekeler ile beliren- mekânı yaşamak değil, bulunduğu mekâna zamansızlar -ilkeler ile aşkın olması ile tinde kendini gerçekleştirmesidir. Böylece insan, nedeni ve nicel belirimi ile kendisine aşkın bulduğu mekânı, amaca/ değer nitlemelerine bağlı olarak kendini ait hissettiği mekân olduğunun idraki ile aşmış olarak amacının gerçekleşmesinin zemini ve amacına ulaşmanın aracı ve amacın gerçekleşmesinin yaşam alanı olarak bulur.

Zaman ile mekân süredurumunda, özne ile nesne ise tözün içkinliği sebebiyle birdirler ama aynı değillerdir. Öznelikten hareket ile bakıldığında öznenin kendini zamansal kılması kendini yarattıklarına mekân kılmasından öncedir… Ama her şeyden öncekendilik,noktalığındakendine mekânsallığı/ mekân olmayı da içerir. Bu nedenle mekân, zamanın öznel olmasından da öte, amaca bağlı olarak öznel kılınandır. Özne ise nesnesine aşkınsal kendini zamansızlarda gerçekleştirendir. Bu nedenle özne olan; nesnesine takılmaktan öte, nesnesine aşkın kendini yaşamak ihtiyacını gerçeği olarak bulur. İnsan doğaya aidiyetle mekânsal kılınandır ama tine aidiyeti ile mekâna –doğaya aşkın kendisini bulur. Eskiler bu nedenle olsa gerek ki "insan kâinatın zatıdır" demişlerdir.

Mekân; yasası gereği bağıntılı oldukları ile bütünlük içeren, yapısal olan ve bu doğrultuda amaca bağlı olarak gerekçesi ile içinde bulunulandır. Yapısal kılınmışlık; görünüş/ görüşe haiz olarak belirimi olandır. Amaçsallık ise yapısal olanı –mekânı- kendi için gerekçelendirmiş olarak meşru kılmaktır. Bu nedenle mekân, öznenin

kendi için meşru gördüğüdür. Mekânın yapısallığına bağlı had belirimleri, hak talebinde olarak kendi için mekânı meşru kılan öznenin hukuksal bilinç edinmesini de belirli kılar. Bu bağlamda Kur'an'a bakılacak olunursa; doğa alanında gerçekleşenler üzerinden Allah'ın, emek –yaratım- ve kendi için kıldığı alan belirimleri ile tinde kendisi için meşru olanlar doğrultusunda hukuksal bir zeminde beyanlarda bulunduğu görülür.

Yapısal olanın, amaca bağlı olarak araç kılınması mekânı kurumsal kılar ki bu bağlamda dünya dahi bilinçteki anlam karşılığı ile kurumsaldır. Kurumsal olduğu kadarı ile de mevcudatın yasaya bağlı gerekçelerinde bağıntılı kılınması ile –organik doğa olarak- kamusaldır (hep, bütünde herkes için olan). Bu nedenle mekân, Rahman sıfatının idrakinin tecellilerinden olup herkes için olandır. İnsan eli ile mekân olanlarda; ilkesine bağlı olarak özlük hakları itibarı sınırlı olarak imtiyaz alanı olması gereği ile kurumsal ve kamusal olandır –Rahim sıfatı gereği-. Mesela; yuva, mekân olarak kamusal olandır ama aile için olması ile kurumsal olandır. Devlet kurumsaldır ama halkı için olması bağlamında da kamusaldır… Ve mekâna bağlı egemenlik alanında yapılanandır.

Kurum, ilkesine bağlı bütünlüğe haiz olarak yapısallığa sebep, ideale göre amaçsal kılan/ kılınandır. Kamu ise herkes için olunduğunu belirtir.

Nedenlere –yasalara- bağlı görünüş bulan her mekân, amaca bağlı değer nitelemesi ile tinsel düzeyde form niteliği kazanır. Bu durumda bir toprak parçası memleket, bir ev yuva, bir beden beytullah vb. olma nitelemeleri ile tinde karşılık gördüğüolgusallıkta görünür. Mekân, nedenine aşkın tinde bulduğu değer niteliğine -öznel kılındığı değer nitelenmesine- göre öznenin kendini ait hissettiği yaşam alanı, sahiplendiğinde ise mülkü olarak gördüğü benlik nesnesi olur… Herşeyden önce ise kendini gerçekleştirdiği yaşam alanıdır.

Allah için mekân,la mekân oluşunda saklıdır. La mekân demek; mekânsız olmak anlamını taşır. Bu da duyusal algı ile zihinsel bakıldığında, belirlenimi, varlığı olmayan anlamına gelse de işin gerçeği; mutlak özne olduğu anlamını taşır… Allah'ın, yarattıklarına nesnellikte önceleyen olarak mekân olmasından öte, özne olduğu bu kavram ile anlamlı kılınır. Çünkü özne olanın kendiliğinde nokta olması, nesnelliğe aşkın mekânsız -la mekân- iken kendine mekân olmasını da zorunlu kılar. Bu bağlamda Allah, kendinde sadece kendine mekân iken yapısal kıldığı mekâna aşkın duran zamansız olarak mekânsız olandır. Nesnel olgusal kılınan mekân, imkâna tabi yapısal kılınandır… Bu nedenle özne, nesnel olgusal olan mekâna aşkın mekânsız olandır.

Mekânsızlık, mekânın imkânları ile sınırlı olunmadığı anlamını da taşır. Nesnel olgusal mekân belirimi Allah'ın kendi varlık alanında belirdiği içindir ki Allah, nedeni olduğu mekânların –Muhit'i olarak- mekânı olur. Bu nedenle olsa gerek ki mekânlara aşkın mekân olması ile kendinde varoluşa zemin hazırlamış olur. Tinsel düzeyde varoluş, amaca bağlı olarak tavır beliriminin aracı olan/ olacak olan mekân gerekliliğini zorunlu kılar… Ki bu bağlamda tinsellik adına varoluşsal olan her mevcut, mekânsal kılınması ile beraber, amaç edinilenin beliriminin nesnesi olarak gerçekleşir… Ve amaca bağlı olarak da kullanılabilirdir.

Mekân olarak alana tanıklık, nurun oluşturduğu ve sonuçta da algılattığı gerçeklik olarak önümüzde durur. Mekân, harekete bağlı ilişkilerde var olduğu için zamansaldır… Algıda görünüş bulması, algılama süresi sebepleri ile zamansal olarak görünüş bulan -algılanandır. Genel zaman ve algısal zaman süresi öznel olduğu içindir ki mekân, sonuçta nedenselliğine bağlı olarak da özneldir. Muhit olması ile de içinde bulunulandır ama dışsal olarak tanık olunandır… Ve içinde bulunanlar, bulundukları mekânın, yasa ile belirli kılınan ve imkân ile görünüş bulan gerçekliğine göre biçim buldukları formlarda mekânsallığa bağlı bir dışlaşmanın ürünü olarak gerçekleşirler… Ve mekânın bir parçası olmaktan öte, mekânı amaca bağlı beliriminde tamamlayan olarak yerlerini almıştırlar. Demem o ki; amaca bağlı olarak mekânsal kılınması ile mekânda yerini alan her mevcut için mekân, kendini gerçekleştirmesinin sahnesidir.

Mekân nedensellikten bakıldığında bir sergi alanı –türlerin belirimi- gibidir. Böyle olsa da amaçsallık yükleminde değer belirimi ile beraber mekân, bir sergi alanı olmaktan öte, kendini gerçekleştirmenin ön değil, arka formu -fonu olarak sahne beliriminde içinde yaşanılandır. "Biz oyun olsun diye halk etmedik." Her mevcut, yasa ve ilke belirimine göre imkânları –istidatları- doğrultusunda kendini gerçekleştirmenin gereğini kendinde bulur… Ve hareket kabiliyeti kadarı ile de yönelmişliklerinde kendini gerçekleştirir. Kendini her gerçekleştirme, mekânın ne içinliğini -amaçsal kılınmışlığını açık eder. Dünyada doğanın insancıl ilkeye bağlı gerçekleşmesi, tinde Allah için olunması sebebiyle insanın kendini gerçekleştirmesi, bir devletin, yuvanın, hastanenin, okulun vb. ilkesine ve yasasına bağlı olarak özerk olduğu kadarı ile gerçek kılınması ve işlevsel kılınması da ne için olunduğunu –amacı da- açık eder.

Mekân, Allah olarak varlığın veya mevcut olarak halk edilmişlerin amaca bağlı varoluşsal kılınmanın, kendini gerçekleştirmenin sahnesidir. Bulunulan sahnede kendini gerçekleştirmek, iradeye bağlı olarak ilkelerin gerçekleşmesi sonucunda olurken; ideal olarak amaç edinilen ne ise önceden belirli kılınmış olduğundan;

mekân, tasarımsal olandır… Mühendislik ile yapısal kılınandır. Demem o ki mekânsal kılınmak demek; önceden belirlenmişliğe göre yaşam alanı edinmiş olarak, kendini tinde gerçekleştirmeye olanak edinilmiş olmaktır. Buna da eskiler, kaderi mutlak derlerdi. Kaderi mutlak üzeri yaşanan ise ilkeye bağlı amaçsallıkta zamansızlarda kendini gerçekleştirmektir… Ki bu da yaşanacakların –gerçekleşeceklerin- olası ihtimallere göre insan için kısmen belirli olması doğrultusunda -kaderi muğlâk kavramı ile ifade edilmiş çizgide- vuku bulur.

Nesnel olgusal olan mekân; kendilik olmayan, kendini gerçekleştirme alanıdır. Bu bağlamda mekân kendini gerçekleştirmenin nesnesi olarak mülk olur. Bu nedenle mülk kavramı dâhi amaçsal kılınmışlığa haiz olarak belirir… Ve mülk, varoluşun nesnesi olması doğrultusunda da amaca bağlı kullanılması ile melik olunmasına sebeptir. Bu, öznel karakter belirimlerini bu doğrultuda çoğaltmak mümkündür. Demek istediğim ise üretilen -yaratılan mekân üzerinden öznenin ruhsal belirimlerinde duygusuna bağlı olarak kendisini öznel kılması ve mekânı da kendisi için öznel kılmasıdır. Potansiyellere bağlı olarak kendini ilkesinde gerçekleştirmek de bu doğrultuda gerçekleşir.

Mekân olmadan öznellikte kendini gerçekleştirmekten de bahsedilmeyeceği sebebiyle mekânsallığı, varoluşun zorunluluğu değil, amaca bağlı bir ihtiyaç zemini olarak buluruz. Mutlak özne, nesnel mekânı varlığının nedeni olarak değil, amacına bağlı olarak ihtiyaç duyduğu için halk etmiştir. Bu da nesnel mekânın, varlık nedeni olmamasından dolayı, kendinde bir noksanlığa işaret etmez. İnsan dahi doğa zemininde doğada ürettikleri ile yaşam alanları olarak mekânlar oluştururken, -özünün/ ruhunun baki kılınması sebebiyle zorunlu olduğundan dolayı değil, amaca bağlı ihtiyaçlı olduğundan dolayı mekânlar var kılar. Bu da insanın acziyeti doğrultusunda şartlar ve koşullar ile zorunlu kılınmış olması nedeni ile görünse de insan, amaca bağlı ihtiyaçları sebebiyle mekân üretir… Ve kendisini, amaca bağlı gerçekleştirirken, mekâna aşkın tinsellikte bulur. Mekân belirimine göre de edindiği karakter belirimi doğrultusunda takındığı kimlik üzeri de kendini gerçekleştirmeye çalışır. Böylece mekân, kimlik belirimi ile soyutlanmış olarak değer beliriminde öznel kılındığı –aidiyet ve sahiplenme- kadarı ile tinde yaşamın nesnesi olur.

Mekân sonradan olan, önceden belirlenmiş olan ve bu doğrultuda da algı sonrasında görünüş bulandır. Bu bağlamda mekân ile edindiğimiz ise mekânın kendi ile değil, başlangıç nedeni ve algı nedeni olarak Hakk ile gerçeklik kazandığıdır… Ve mutlak özneye bağlı olarak nesnel gerçekliği doğrultusunda amaca bağlı araç edinilmesi sebebiyle öznel kılındığıdır. Başka bir deyişle de hadis

olan, -hadis olmaktan- şahıs olmanın gerçekliğine yükselmenin aracıdır. Mekân zemininde tinde halk edilmekteyiz. Mekân içinde zamansal kılınmışızdır.

Mekân ve zaman aynı değil, birdirler. Mekân, zamansaldır ve zaman, mekânın –olgusal kılınanın- olayıdır… Şahıs varlık olarak Allah'ın da kendini gerçekleştirmesinin tinsel –yaşamsal belirimidir. Katmanlı boyutsallıkta beliren ve yasalar ile koşullandırılan her mekân belirimi barındırdığı farklılıklara göre izafi olma durumundadır… Ama varoluşsal olarak görünüş bulmanın gereği olan mekân, olması gerekendir. Zaman gibi mekân da izafidir… Ve zamansallık nasıl ki mutlak ise -kendiliğe mekân kılma-mekansallıkda mutlaktır.

Mekândan ve süreksizlikten bakıldığında, mekâna neden mevcut belirimlerde değişimlere tanık olunur. Hakikatten bakıldığında ise özde aynılık –şahsını baki olması- ve zamansızlar –öznel sabiteler- sebebiyle değişimin olmadığına, tavırsal belirimlerdeki çeşitliliğe tanık olunur. Tümeline bağlı olarak da türlülükten bakıldığında, nesnel sabitelere tanık olunur. Bu nedenlerden olsa gerek ki eskiler; ne gelen var, ne de giden var demişlerdir.

Zaman ve mekân, özne kendini gerçekleştirir iken gerçeklik idraki (varlık görüşü) edinmenin gereğidir. Mekânsallığa, zamansallığa bağlı olarak yaşanan ve yeniden üretilen her şey öznelliğe bağlı olarak da varlık görüşü edinmeye nedendir. Gerçekleşmek, zamansal olan öznenin, mekânsal alanda görünüşe taşınmasıdır.

Ayrıca belirteyim ki mekân olarak dünya, güneş sistemi, Samanyolu galaksisi, galaksiler ve evren uzay mekânında kuvvet bağları ile sistemsel mekân beliriminde görünürler. Özellikle uzayda evrenimiz, makro ölçeklerden bakıldığında -nicel büyüklük belirimi ile- insanın kendisini bir hiç olarak görmesine nedendir. Böyle olsa da mekân, öznenin kendini gerçekleştirme nesnesi olarak mülkiyet belirimidir… Ve mutlak özne, her mekâna içkin mekân oluşu ile mekânları kapsayıcı aşkınlıkta varlık olarak zorunlu olan ilk nedendir. İlk neden olarak olması zorunlu varlık ve (vacib-ül vücud) mutlak olan ise Allah'tan başkası değildir… Ama benim demek istediğim; mekânsal belirimin nicel büyüklüğünün önemli olmadığıdır… Özne olarak mekânları kendi varlığı ile var kılan, ayakta tutan Allah'ın şahsının şuuruna ermek ile insan olmanın gerçeğini Allah'ta bulmasıdır… Ve nicel belirimler doğrultusunda hiç gibi görünen insanın, öz niteliğiyle varlık olarak bakışımda bulunması gerektiğidir.

Özellikle bulunduğumuz evrenden başka evrenler olduğu (paralel değil de çoklu evrenler demek daha doğru gelmekte) da düşünüldüğünde, insanın kendisini hiç olarak bulması kaçınılmaz olmaktadır… Ama insan böylesi düşüncede kendini hiç olarak göreceğine, Allah'ın sonsuz varlığı, kudret ve ilim açılımına tanık olduğunda,

imanında daha da kuvvetlenerek evrenin zatı ile var olduğunun bilincinde varoluşunu özgüven ile taçlandırmalıdır.

Çoklu evrenler ispat edilecek ise bulunulan evrenin sistem ilişkileri ile beraber diğer evrenler ile sistem ilişkilerinde nasıl bulunduğunun nedenlerinin belirlenmesi gerekir. Sistem bağlarında hareket etmenin gereğinde hareket eden bir evren, diğer evrenler ile sistem bağı kurmaktadır. Sonsuzda evrenler; birbirinden kopuk değil, birbiri ile bağ kurdukları kuvvet belirimi ölçüsünde sistem ilişkisinde bulunmak ve birbirlerine sistem bağlarında gerçekleşen etkilerini göstermek zorunda kalırlar. Bu da sonsuzun tamamı ile nur olması (elektromanyetik ortam)sebebi ve ussal hareket etmesi nedeni ile zorunludur. Bulunduğumuz evren, küresel formu ile diğer evrenlerle sistem hareketleri göstererek birbirlerine bağlı kılınmakta olduğu bulunduğunda, çoklu evrenlerin varlığı da ilk etapta ispat edilmiş olunur. Bir sonraki evrede ise diğer evrenleri keşfetmek kaçınılmaz olur. Allah'ın zatında kendini bulan bir insan için ise keşfi olarak diğer evrenleri seyir etmesi olanaklıdır –diğer evrenleri seyir etmek de normaldir.

Katmanlı boyutsallığı anlamaya ise -eksik ve yanlışlarına rağmen- paralel evren teorisi ile ussal kapı aralanmış olması önemlidir… Ama paralel ve çoklu evren ifadeleri sicim teorisi ile açık edilmiştir. Sicim teorisinden bağımsız olarak bu iki teorinin yeniden ele alınması, sicim (ve süper sicim) teorisinin yanlış olduğu ispatlandığında gerekli olur. Bu doğrultuda da paralel evren ve çoklu evren ifadelerini birbirinden bağımsız iki kavram olarak kullanmak yerinde olur.

Kudret sahibi Allah'ın yaratmaktan usanmaz iken sonsuz oluşunda evrenler var etmesi iman eden kul için şaşılacak olan değildir. Hayret edilecek olan sonsuz olanın kendinde sınırsızca yaratımda iken kendi varlığında tavırlarında çeşitlenmesidir. Bu durumda kendisine hayran olmamak, irfan ve ilim sahibi -arif ve âlim- olan mümin için mümkün değildir. Böylesi mümin için hayranlık, ilimde secde edilmesinin hakkıdır. Sadece yaşadığımız evren bile hayran olmayı mümin olan için hak kılar. Bu da Hamid esmasının gereğidir. Hayranlık Hamid esmasının belirimlerindendir.

İNSAN

İnsan; ruh olarak özne olan, beden bineğinde bilinç zemininde söz ile doğana derler… Söz ile edindiği ilim ve bilimle her türlü alanda ürettikleri ve eylemde bulunduklarıyla değer üreten ve değerler zemininde tinde var olana derler. İnsan; kâinatın dürülmüşü olandır, kâinatı okurken anlam ve değer üretmesi üzeri dil ile halk edilendir… Ve nefsi natıka olarak beyan etme yetisinde kendini ifade edendir. İnsan dil ile iletişim kurdukça ve okumalarda bulundukça edindiği varoluşsal yön –yönelimleri- ve kendini gerçekleştirme alanlarına göre duyarlılık kazandığı doğrultuda diğer melekeleri de gelişir.

İnsan olmanın gerekleri ve evreleri:

1. Ruh: Ruhun potansiyelini anlamlı kılmak, nurun potansiyelini bilmekle mümkündür. Ruhun insan olma meratibini de işlemek gerekir. Kalp ve ruh başlıkları altında; melekeler ve dil ile nurda halk edilen insan olma süreci dile getirilmiştir. İnsan bu doğrultuda da karakter ve kimlik belirimlerinde görünüş bulandır. Ruh; insan olma sürecinde bedene geldiğinde doğa zeminde olarak hem doğaya yönelmişlikleri hem nurun doğasına ait olarak iç dünyanın belirimleri hem de önceden olan ve sonradan edindiği melekeleri ile karakter ve kimlik edinmesi sonucunda yaratım sürecinde halk edilir.

   Her şeyden önce ise ruh, bedene –ait değil ama- tâbi kılındığı doğrultuda bulunduğu mekânın/ uzayın; koşul, ihtiyaç, gereklilikleri ve oluşan beklentilerine, taleplerine göre okumalarda bulunur… Ve bulduğu beden formunun tümeline ait biçim-içerik belirimlerine göre anlam-değer bulmaları doğrultusunda edindiği/ edineceği karakter ve formuyla isimlendiği doğrultuda görünüş bulur. İnsan ruhu da böylesi bir okuma sürecinde, kendini melekeleriyle gerçekleştirir iken anlam-değer bağıntısında edim ve üretimleri ile beyan ettikleri sonucunda, insan olma formunun isim belirimi ile görünüşe taşınır.

2. Beden: Arştan, ferşe kadar her ne varsa temsilen (sıfat/ meleke, kıvamı ile açık etmeye haiz olduğu duygu, karakter vb.) özetlenen, insan olmanın ve Allah'a geri yükselmeye sebep kıvamda halk edilen insan formu… Form, özde içkin olduğu ideasının görünmesinin kıvamında bulunur/ bulunmak zorundadır.

3. Melekeler ve özellikle irade ve duygular: İrade ve duygular, melekeler – duyular- zemininde insanın, fizik doğaya aşkın metafizik bir yaratılışta var olmasının ilk evrelerindendir.

4. Cemad: Formuna bağlı olarak doğada kıvama haiz olarak biçim bulmanın gereği olanlar. Taşıdıkları anlam ve yüklendikleri değere göre tinsel dünyaya yükselmenin araçları olanlardır. Her nesne; duyu, dil, us, duygu ile bilinçte kendiliğe taşınmanın nesnesi iken kendiliğe de yükselirler. Her yenilen ve içilen dahi gıda olarak alındıktan sonra sıfatlara/ melekelere döner iken doğa zemininde tine yükselmeye nedendir. Her nesne, dilde bulduğu karşılık itibarı ile insan tininde yerini alır… Ve insan olabilmenin bir nesnesi/ basamağı olarak tinde yerini alır. Anne karnında dahi tinde yüklendiği anlama göre yapı taşı olarak istenen ne ise annenin aşermesi sonucunda temin edilmesi ile insanda açık olacak hormonlara bağlı olarak görülecek duygu, karakter vb. belirimlere zemin olacak gıdalar da gereklidir. Cemada, minerallerden bakıldığında insana eskilerin neden yıldız tozu dediği de anlamlı kılınır.

5. Nebat: Sezgi ile iç dünyada varoluşun zemin edinildiği anlayış mertebeleri. Bu mertebe evrelerinde insan dışa dönük olmaktan daha çok içe dönüktür.

6. Hayvanat: İrade, duygu, karakter vb. meleke belirimleri ile insanda dışa dönük canlılık belirimleridir.

7. Edim ve ürettikleri üzerinden insan olma niteliği kazanması: Bu durumda insan, doğa zemininde, rabbi sıfatına bağlı olarak bulduğu Rabbi'nin, kendisini doğaya aşkın yarattığı tinsel alanda bulur. Edim ve üretimler üzeri edinilen karakter ve kimlik belirimleri ise benliğin anlam ve değer yüklemleri ile ifadesinde de zenginleştirilerek görünüşüne sebeptir.

8. Haz ve acı: Kendini yaşamaya ve yaşananları tatmaya sebep iki insani durum… Tasavvufta Allah kıble edinildiği içindir ki takılası olmayan iki durum olarak görülür ve Allah'la muhabbet ile aşılırlar. Elem ile cehennem ilişkisi, haz,-sefa-ve lezzat ile cennet ilişkisine de dikkat etmek gerekir.

9. Ben olan Ben, nefsi natıka (düşünen) ve varoluş sürecinde insanın kâmil olması: Varsayılanlar ile ferdiyet edinilmesi ile değil, öz benliğiyle – varlığıyla- ferdiyetini bulmak ile idraki mümkün olandır. İnsan, özünde ruh

olması ve doğa zemininde edim ve üretimlerde edindikleri ile doğaya aşkın, doğasına aşkınsal oluşu ile doğaya ait olmaktan öte tine/ tinselliğe ait bir varlıktır. Demem o ki insan, fizik doğaya kıyasen duyular ile algıladıklarından öte, iç dünyanın fizik doğasına ait olarak yaratılmış olduğundan, kendisini tinselliğe –öznelliğe- bağlı olarak mevcudiyet/ imkân alanında bulur.

10. Allah ve sıfatları… Bu bahiste anlaşılması gereken ise İnsanın tamamı ile öz varlığı olan Allah'a ait olarak halk edildiğidir. İnsanın mutlağı –zorunlu olduğu- olarak zatı ile içkin -aşkın ve sıfatları ile de dışlaşırken aşkınsal olana yakin mertebelerinde tanık olmak gerekir.

11. İnsan olma sürecinde nebiler seyrinde de insan, evrensel arketipler olan karakter belirimi doğrultusunda insan olma gelişiminin evrelerinde, sıfat edinimlerinde bulunur. Âdem'de dil ve talim, Şid'te iradenin gelişimi, İdris'te terbiye, Nuh'ta duygusal gelişim evreleri, İbrahim'de mantık ve beyan, Musa'da hukuk ve kolektif bilince sebep ortak anlam ve değerler edinimi, Harun'da sorumluluklar ve aidiyetlerin gelişimi, Davut'ta iktidar ve tasarruf, Süleyman'da emeğe bağlı adaletin tesisi bu süreçte deneyimlenir. Hazreti Resul'e kadarda bu süreçten her kes istidatlı olduğu ölçüde kendini gerçekleştirme olanağı bulur.

İnsan; doğada, doğa zemininde dışlaşan tinselliğini, doğaya aşkın olarak yaşayan ruhsal öznedir. İnsan, fiziksel gerçeklerin zemininde fiziksel gerçeklerin neden oldukları mekânsallığa aşkın ve içkin olan tinsel/ öznel bir uzayda yaşar… Doğa zemininde doğaya aşkınlığı, iradeye bağlı edimlerinde öznellikte bulur. İrade ise biyolojisi üzerinden belirse de mutlak öznenin iradesine bağlı olarak belirdiği içindir ki mutlak olan ile irade bulan olarak insan, kendi doğasına aşkınlıkta özne olarak kendini bulur.

İnsan, nefsi natıkadan ibaret hiledir… Kendinde rabbine uyandığında ise doğa zemininde doğaya aşkın kendiliğini bulur. Böyle olduğunda doğaya ait fizik nedenler, tinselliğin gerçekleşmesinin nesnesi-erekte belirecek olanın nesnesi-olan nedenler olmaktan öte değildirler.

İnsan; anlamın duygusunda ve duygularında fizik doğaya aşkın, öznel olan tin alanında halk edilir. Yani insan özne olarak iç dünyaya aittir ve iç dünyada, duyulur olan dış dünyaya kıyasen metafizik diyebileceğimiz bir düzlemde halk edilişini

bulur. İnsanın iç dünyada tecrübe ettikleri ile dış dünyaya bakışımda bulunması da bunu kanıtlar. İnsan; dış dünyanın gerçekliğinden öte, kendinde yaşadıklarının gerçekliğine bağlı olarak bulduğu anlam ve değerler ile dış dünyayı anlamlı kılarak kendine katmış olması ile metafizik kılar ve yaşar. Anlam, değerinde yüklendikleri ile zenginleştikçe farklı açılardan insanı, spekülatif/ öznel –metafizik- bakışımda görüş sahibi kılar.

Hangi dünyanın gerçek olduğu ise her mertebenin kendi gerçekliğine bağlı olarak yaşandığında görünür olmasında saklıdır. Gerçeklik, sebep-sonuç ilişkisinde nedensellikte aranır olsa da insan için insan olmanın gerçekliliği, sebep-gerekçe bağıntılılığında ereksel olan ideal belirimlere göre amaçsal kılınmışlıkta görünür olur. Önemli olan ise anlamı, rastgelelikte değil, ilişkisine/ ilişkili olduklarına bağlı olarak edinilen duygusunda edinmek ve ideaya bağlı değer nitelemesinde hakkını vererek yaşamaktır.

İnsanda önemli olan, doğa zemininde fiziksel ve kimyasal nedenlere göre deneyimlenenlerin, ruh kendilikte deneyimlenir olduğudur. Ruh, bedende biyolojik fonksiyonlar sonucunda edinilen değil bedene içkin öznellikte biyolojik etkenler sonucunda yaşananlarda kendini öznellikte tecrübe edendir/ sonradan bedene yerleşmiş olarak önceden olandır. İnsanı sadece biyolojik varoluşa bağlı olarak ele almak ve evrimsel gelişimin doğrultusunda nesnellikten öznelliğe geçişin sonucu olarak görmek insafsızlık ve basiretsizliktir.

İnsan, ruhun nesnel/ normatif ve öznel/ tinsel düzeyde kendi dünyasında bulduğu fenomenal deneyimlerinin sonucunda varoluş mertebelerine göre katman katman halk edilendir. Bu bağlamda insan; geçmiş, gelecek belirimlerine göre günde üç zamanlı olarak yaşayandır. Enfüs ve afak, insan için siret ve suret belirimlerine haiz olarak varoluşun gereğidir. Bu başlıkta “ayetlerimizi enfüste ve afakta göstereceğiz” ayetini de zikretmekte yarar vardır.

İnsan bedeni, bir doğa ölçer/ okur olmakla beraber doğaya aşkın Tanrısal tine yükselmenin de aracı/ bineğidir. İnsan, bulduğu anlam ve ürettiği değerlere bağlı olarak amaç varlığıdır. Amaca göre iç dünyada bütünlüğün korunması, sırat-el müstakim olan ilkeler yolunda sapmış olmamaya bağlıdır. İlkeler amaçtan sapıldığının veya sapılmadığının kritik etme referanslarıdırlar. Bu bağlamda salih ameller, biyolojik yapısallığı ile beliren sebep-gerekçeler üzeri kendi üzerine kapanan insanın, kendisini ilkesinde -tinde gerçekleştirmesi adına önemlidirler.

Salih ameller sonucunda ilkeler ile iç dünyasında bütünlüğünü bulan insan için ruhsal sağlık ile yaşam cennet olur. Tanrısal amaçtan kopan insan için sonuç itibarı

ile yaşam ruhsal ve bedensel sağlığın kaybedildiği, iç dünyada bütünselliğin yitirildiği cehenneme döner.

Mutlak tin sahibinin belirli kıldığı amaçtan/ dinden sapmamalıdır. İslam amaçsal bir din olduğu içindir ki edime/ harekete bağlı bir dindir. İnsan amaçsallığı doğası gereği ve tini gereği bulur. Tini gereği olan amaçsallıkta erdemler doğrultusunda doğası gereği beliren iradelerine hak ve hadler üzeri yön ve biçim vermelidir (terbiye).

İnsan kürsü-i âlâdır. İnsanda kürsü ise beyindir. Elbette ki kürsü üzerinden yönlendirilen, yönetilen ve eyleme sevk edilen bir yönümüz vardır. "Biz onları alınlarından yakalamışızdır" ayeti ile de bu anlamlı kılınır. İnsan kürsüde rabbi ile uyandığında âlemlerin kürsüsü olur.

İnsan amaç varlığıdır. Bu nedenle siyaset, iktisat, psikoloji, sosyoloji vb bilimler erek/ amaç ve değerler bağıntılığında insanı ele almalıdırlar. Kur'an'da dahi insanın hangi amaç ve değer belirimlere göre yaşaması gerektiği sonuç nedenlere göre beyan edilir. Bu nedenlerden dolayı insan nedenlere göre ilkelce sınıflanmak yerine amaca bağlı olarak sınıflandırılmalıdır ki amaç belirimine göre gerekçelendirdiği yaşamına anlam ve değer katabilsin. Amaçtan yoksunlaşanlar değer yitimi sonucunda anlam yitiminde de kendilerini bulurlar.

Mutlak iradenin sonucu olarak insanın ne için olduğunun belirli kılındığı tinsel olan ilk nedenler:

1. Allah'ın bilinmeyi murad etmesidir.
2. İnsandan halifeliğin gerçekleşmesidir.
3. İnsanın bu iki amaca bağlı olarak hizmet/ ibadet etmesidir.

Bu üç şık; Allah'ın amaçsallığına bağlı olarak olup-bitmekte olanların ilk gerekçeleridir. Tinsel olan ilk nedenler, insan tininde ve özellikle dünyada olup-bitmekte olanların gerekçeleri ikenidealinde insanın bu nedenleri hakkı gereği yaşaması için kendisinden beklenenler/ yapılması gerekenler ise:

I. Allah'a İman Etmek: İman ettiğine doğru yönelerek üzerinde beliren iradesi üzeri yaşamayı gerektirir. İman, usta tenzihte bulunmaya nedendir.Tenzihte insan iradesi, iman ettiği doğrultuda niyet ve amellerde biçim kazanır iken Allah'ı sıfat ve esma tavırlarında yaşarken bulmaya nedendir… İman ile Allah'ı, kabule göre bilir ve hakkı gereği

yaşamaya çalışırız. İman var ise Allah'a tanıklık mümkündür. İmansız olanın Allah'a tanık olmasından da bahsedilemez.

II. Salih Amelde Bulunmak: İhlâs üzeri iyi olanı yaşamak ve sonuçta sulhta güzelliği bulmak idealinde insandan beklenendir. Salih amel yaşadıklarında nefsi emmareden yana Rabbini tenzih etmeyi sağlar. Salih amelle nefsi emmaresinin kötü huy ve davranışlarından arınan insan, hikmet bilgisine ermenin yolunu edinir… İrfan ile Allah'ı bilir ve bulur iken ilkeli edimlerinde Allah'a erer.

III. Akıbete/ Ahrete Göre Yaşamak: Vicdanın gereğinde doğru olanı yaşamak/yapmak, hakkıyla insan olmanın gereğidir. Vicdan ile de haklar ve hadler üzeri Allah'ı bulur ve O'na kavuşma olanağı bulunur. Hak-batıl kıpılarına bağlı olarak beliren karşıtlıkta insan yaşamında görünen diyalektik, insanın kendini hakkı gereği –istidadı kadarı ile- gerçekleştirmesi nedeni ile görünüş bulur. Böylesi diyalektik belirimde gerçek olan sürekli bir biçimde batıl üzerinden görünüş bulur. Bu durumda insandan ilk nedenlerine bağlı olarak beklenen; hak/ gerçek olanın sonuçta açık olduğunun idraki ile niyet ve amellerde bulunarak sonuçlara göre yaşamasıdır.

İnsan, nurun amaca bağlı bilgi işlem yapması sonucunda ve biyolojik yapısallığı doğrultusunda görünüş bulur. Var olduğu âlemler bütününde âlemleri, bağıntılı oldukları melekeleri zemininde yükseldiği iç alanları olarak kendinde bulur. Hangi alanda öznelliği (özneliği değil) bulmakta ise o alanın kuvvet belirimleri ile ilintili olarak bilincindeki bilgi işlevselliği ve bilgi edinimi doğrultusunda yönelmişlikler ile etkileşimlerde bulunur. Bu durumda insan, iç dünyasında melekelerinin anahtar veya basamak da diyebileceğimiz özelliği ile bağlı olduğu iç âlemlere kapı aralar. Hangi âlemden istidatlı ise o âlemin melekleri/ kuvvetleri ile melekeleri üzeri ilişkide olarak doğada karşılaştığı olay ve olguların belirlediği ihtiyaç ve koşullara –şartlara göre yönelmişlikleri olması ile kendini bulur. Önemli olan ise insanın iç dünyasında/ kalbinde öz varlığı olan Allah ile varlığını bulması ve bu doğrultuda sonuç belirimlerine göre yaşayabilmesidir.

İnsan kendinde buldukları ile organik iletkenlikte iç dünyaların kapısını aralayacak nitelikte halk edilmiştir. Miraç hadisesinde de bunu görmek mümkündür. Demem o ki insan, kendinden, kendi nedeni olanlara/ olana doğru ereksel yön bulmuşluğu ile de sibernetik işlevsel kılınmış olunan bir tine haizdir. Seyri sefer dedikleri de

insanın kendi iç dünyasında, iç dünyalar ile bağıntılı olarak kendi öz varlığına seyahat etmesidir.

Ruh, beden, nefsi emmare ve melekeleri ile insanda biyolojik enerji alanları oluşturulur. Bu enerji alanları içinde insan, ruhun kendiliği olması zemininde, melekelerini ve özellikle nefsi emmaresini asli temsiline bağlı olarak melek/ kuvvet niteliğinde enerjik düzeyde öznellik içeren yaşam biçimleri olarak bulur. Biyolojik enerji alanında öznel niteliğinde –ruhani düzeyde- bulduğu yaşam biçimlerini kendi yönelmişliklerinin nedeni olarak bulur. İnsan, biyolojik yapısallığı ile tek düze yaratılan değil, bir çok açıdan bakıldığında katmanlı yaratılışı ile var olandır.

İnsan, kendini ne ile ilişkilendirmekte ise onunla kendini anlamlı kılar. Yaşadığının anlamı ve değer nitelemesine göre insanın kişiliği –mizacı- ve karakter –meşrep- belirimleri biçimlenir. Bu doğrultuda da insan değer olarak ürettiği ile kültür oluşturur. Oluşturduğu kültürün nesneleri üzerinden diğer insanlar ile olan ortak ilişkilerinde kültür öznesi olarak kendini öteki ile insan olarak bulur. Böylece doğada doğan beşer, doğaya doğan insan olur. Doğa zemininde doğaya aşkın halk edilişinde, metafizik (öznel/ tinsel –manevi denilen anlam ve değer iç dünyasında-) bir yaratılışa sahiptir. Böyle olsa da her insan, tinde Allah için olan nedenini ereğinde yaşadığında kendini gerçekleştirmiş olarak kendi gerçekliliğini bulur. İnsan böylece hakiki insan olarak doğaya aşkın, kendinde doğan olur. Doğada olanlar da insan idealinde gerçekleştikleri kadarı ile -insan idealine hizmet ettiği oranda- gerçek anlam ve değerini bulurlar… Ve bu doğrultuda da amaca bağlı değer kazanımına göre anlamlı kılınırlar.

İnsan, ünsiyetten (yakinlik kuran, ilişkide bulunan) ibaret, ilişkilerinde kendini gerçekleştirendir. İnsan üretir; üretirken kendini gerçekleştirir, ürettikleri ile tarih öznesi olarak da kendini üretir.

Kendini edim ve üretimlerinde gerçekleştiren insan, Allah'ın görünüşünün mabedi olarak biçim kazanır. Mabet olarak insan, şahsı ile içkin, sıfat ve tavır belirimleri ile aşkın dururken gizilde olan Allah'ı kendinde aşikâr eder. Bu nedenle olsa gerek ki erenler "Allah insanın gizil tarafıdır, insan Allah'ı aşikâr edendir" anlamında kelamı kibarlarda bulunmuşlardır. İnsan potansiyeline bağlı olarak kendini gerçekleştirirken aşkında durana da taşınır.

İnsan, özne olarak bilinçte üç zamanlılığı bulur iken zamansallığı kaderi olarak bulur… Özne olarak mekâna aşkın, öznel belirimleri olan tavırları ile de mekâna aşkınsal kendini bulur. Böyle olsa da mekânsallıkta kendini gerçekleştirendir. Bulunduğu mekânın koşullarına/ gerekliliklerine göre beliren ihtiyaç, beklenti ve

taleplerine göre de kendini gerçekleştirir iken katmanlı mekânsallığın belirimlerinde de mekânsallığa haiz olarak kendini bulur.

Bilim adamı yasalar, filozof ilkeler, arif esmalar ile düşünür iken ceberuttan bakışımlardadır. Bir sanatçı eser verir iken melekûttan beslenir. Bir siyasi veya melik mülkten bakar. Bir çocuk nefsi emmaresi ile şahadet ettiklerine yönelir. Bir arifibillah iç dünyasında lâhutta iken hahutun öz niteliği olan şahıs olma niteliğinde kendini bulur ve bu doğrultuda sıfat ve esma seyrindedir.

Miraç hadisesinde yaşananları örnek -referans- alırsak eğer: Yedinci gökte; dilde beliren anlam ve değerlerin içerik-duygu ve meleke temsillerine göre tafsil edildiğine tanık olunur. Altıncı gökte; yedinci gökte tafsil edilenlerin us ve vicdanda toparlanır iken benlikte (inanç ve iman ile buldukları, varsaydıkları ile beliren kendilik bilinci) noktalandığı görülür. Bu toparlanışın ardından yasa ve ilkeler ile sınırlandırılan beşinci gök katının disiplini –kolektif bilinci belirli kılan üst yapı kurumlarının edinilmesini- temsil eden melekelerde seyir edilir. Sorumluluklar ve aidiyetler bu gök katının belirimleridir. Dördüncü gökte; düşünce –us, akıbete göre yapısallık, belirlilik ve tutarlılık kazanır… Ve akıbete göre edim ve ürün vermenin –mühendisliğin, tekniğin- melekelerinin temsilleri görünüş bulur iken kendini nesnel kıldıkları üzerinden gerçekleştirme söz konusu olur. Üçüncü gökte; nesnel kılınanlar üzerinden kendiliği gerçekleştirmenin alan belirimlerine göre yayılım ve istidatlara göre hak olandan pay alımının gerekleri gerçekleşir… Ve nesnelliğe bağlı ussal ve duygusal yönelimlerin temsili olan melekelere tanık olunur. İkinci gökte; nesnesi ve çifti üzerinden aynası olanlar ve karşıt belirimlerine göre kendini gerçekleştirmenin sevk edici duygu ve irade belirimlerinin meleke temsillerine tanık olunur. Birinci gökte; kendini gerçekleştirme erkinin irade belirimlerinde eril olarak niyet ve eylemlerde bulunmanın meleke temsillerine tanık olunur. Dünya göğünde ise insan; duyular ile mülke bakınır iken yedinci gökten itibaren kendinde imkân olarakbulunanları gerçekleştireceği –kendini gerçekleştirmeye zorlayıcı olan- âleme tanıktır… Ve insan, kendini gerçekleştirme evrelerinde seyir ettikçe, sonuçta sekizinci gök katına erme olanağını da edinir ise Allah'ın şahsı ile kendini bulur. Her olgu üzerinden edim ve ürettikleri ile rabbi olan Allah'ı tavırlarında yaşadığını bulur. Her olgu ve olay, hikmeti üzeri gerçekleşir iken evrenseller ile edinilmesi gereken uyum ve tutarlılıkla kazanılacak barış, sonuçta insanın bulması gerekendir.

Her bir gök katı, karakter ve bilinç tipi belirimi ile insanda gerçekleşme olanağı bulur. Bu doğrultuda işin ilginç bir yönü ise insanın, dil melekesi ile anlam-duygu-değer-yargı yüklemlerinde bağlı olduğu gök katı/ katlarını beyanları

doğrultusundadışlaştırmasıdır… Ve dil ile anlayış ve kavrayış bulduğu ölçüde kendisinde uyanan anlam-değer-duygu-yargı yüklemleri doğrultusunda, nurun doğası gereği iç dünyasında, bağıntılı –dolanıklı- bilgi aktarımı sebebiyle –bilincinde olarak veya bilincinde olmayarak- gök katı seyyahı olmasıyla varoluşunu bulmasıdır. Dolanıklık; birbirinden bağımsız gibi görünenlerin, özde aynılık (nur) ve kuvvet alanlarında etkileşim birliği sebebiyle birbiri ile ilgili/ bağıntılı olarak bilgi yükü paylaşımlarına, ayrıca ortak kabullere göre hareket etmeleri veya bilgi aktarımı doğrultusunda aynı özellikleri yüklenmeleri ile her şeye zemin olan tözsellikte aynı ve işlevsellikte özdeşliğin göstergesidir. Özellikle varoluşsal olarak çift ("herşeyi çift yarattık") belirimler bilgi yüküne göre ortak tutumda bulunmak ile beraber farklı davranış biçimi gösterseler de özdeş yüklemleri olan anlam-değer-duygu-yargı belirimlerinde birbirlerine dolanıktır… Ve birbirlerine dolanık olarak tutunurlar.Zaten iç dünyalarda her ne olmakta ise sonuçta gölgeler vadisi denilen -paralel dünyası olan- küreyi arzda, koşul-imkân-ihtiyaç bağlamında zaman-mekân belirimlerine göre değişken durumlar karşısında gerçekleşir/ gerçekleşmektedir. Melekûtta her gerçekleşenin, gölgesi olan çiftinde de belirmesi kaçınılmazdır. Her şey aslına çeker –aslına çekilir-. Dil ise nurun doğası sebebiyle dolanıklı gerçekleşmede tinsel ve ussal belirim olarak, dolanıklı bağlantı kurmanın gereğidir. Her şey dilde karşılık gördüğü anlam-değer-duygu-yargı yüklemlerine bağlı olarak tinsel olan iç dünyada dolanıklık kazanır.

Özellikle "Allah'ın kürsüsü yeri ve gökleri kucaklamıştır" ayeti ile kürsü olan beyin ve kökleri kürsüye bağlı olan Tuba ağacının temsili olan sinir sisteminden bakıldığında iç gökler ile katmanlı ve girift bir biçimde ilişkide olduğumuzu belirtmekte yarar vardır. Dış dünya ve iç dünya belirimlerine ilişkilerde iken açık olan ve bu doğrultuda da değişken etkenler üzerinden gerekçelerine bağlı olarak değiştirici olmayı bulan ve anlam-duygu-değer-yargı yüklemlerinde sentezledikleri ile inşa edilen insandan bahsetmek kolay değil.

Yukarıda anlaşılacağı üzere insan, birçok imkân belirimi ile zengin ve girift olan katmanlı bir yaradılışa haizdir. İnsan; bir ne/ şey olmaktan öte, kendilik bilinci (ben olma bilinci) olduğu için; ayrıca edim, üretim ve ilişkileri sonucunda -nesnesi ve öteki ile-hüviyet sahibi olduğu içindir ki kim sorusu ile cevabı aranacak ve sonuçta da anlamlı kılınacak olması gerekendir. İnsan nesnel beliriminin nedenselliğini ve nasıl olduğunu doğada ve doğaya ait ilişki sürecinde bulsa da özneliği – özüne (ruhuna) bağlı olarak ben olmasını- Allah'ın şahsında bulur. Özne olarak kendini gerçekleştirirken de edindiği anlam-değer belirimleri doğrultusunda inanmışlıkta buldukları ile kendilik bilincinin -ilişkilerinde (ortak ilişkilerinde), kolektif bilinç zemininde- inşa edilmesiyle tinde nasıl gerçekleştiğini bulur… Ve melekeleri

zemininde anlam-duygu-değer belirimleri doğrultusunda edindiği tutumlarında karakter, davranışlarında kişilik belirimleri ile kendini görünüşe taşır. İmkânlarına bağlı içerik ve doğada beliren biçiminde en yüksek formasyona sahip yapısallıkta; Allah'ın sıfatları zemininde esma tavırlarında yaşamaktan başka kaderi olmayandır. İnsana bakan etten, kemikten estetik bir yapıya tanıktır ama hakikati ile gören için ise insan, Hakk'ın kendini görünüşe getirdiği varoluş mertebesidir… İnsanda tanık olunması gereken ise Cenabı Allah'tan başkası değildir. İnsan, Allah için olması nedeni ile ne için olduğunu doğada olanlar ile bulacak değil, Allah ile bulacak olandır. Bu durumda insan ne olmaktan öte, kim, neden, nasıl ve ne için olan ontolojik sorularının cevaplarını, insan olarak terbiye olmasının sonucunda Rabbi olan Allah ile bulur.

İnsan başlığı altında; insan olmanın gelişim sürecindeki belirimler olan nefs ve akıl mertebelerini de işlemek gerekir. Sürüngen beyin düzleminde görülen nefsi emmare ve üç zamanlı bilinç işlevselliğinde insan beyninin ön lobunun gelişimine de bağlı olarak beliren akıl mertebeleri –bilinç tipleri- ile insan; biyolojik sebep-gerekçeleri nedeniyle her şeyi kendi için yaparken/ kılarken, çevresini kendi için değiştirir ve ürettikleri ile de dönüştürür… Ve bireysel ve toplumsal ilişkilerinde ürettiklerine bağlı olarak miras edindiği ve miras bıraktıkları ile tarih, kültür ve medeniyet öznesi olarak çevresinden kendini soyutlarken, diğer mahlûkattan farklı olan yönleri ile de belirmiş olur. Elbette ki insan; biyolojik, nörolojik vb. birçok yönden ayrıcalıklı olduğu fıtratının benzersiz kıvamı ile de diğer mahlûkattan ayrılır… Ama insanı insan yapan ve ayrıcalıklı kılan, sonuçta nedenini açık eder iken kültür, medeniyet bağlamında tarih varlığı olmasıdır. Tarih varlığı olmak demek; us ve en yüksek formda görüngüsü olan dilde anlam-değer-duygu-yargı yüklemlerinde yaşadığı ortamı tinde yeniden üretmesidir… Ve dilde ürettiklerini doğa nesneleri üzerinden yaşama taşır iken bulunduğu ortamı kendi için kılarken, öteki ve çifti ile olan ilişkileri sonucunda yakın buldukları için de dönüştürmesidir. Değiştirdiği ve dönüştürdüklerini de miras bırakabilmesidir.

Nefs Mertebeleri:

- Nefsi Emmare: Nefsi emmare; 300 milyon senelik tecrübesi olan, sadece kendi için tüketime odaklı, kendi keyfine düşkün, bencilliğin nedeni, kötülüğün başlangıç sebebi olan, ruhani düzeyde etkileri görülen, iradeye bağlı görünüş bulan, dışa odaklı nesnesinde kendini bulan, doğa ile örtülü öznelliğe sahip kendi için düşünebilen şeytani melekedir. Sürüngen beyin özelliklerini gösteren sebep-gerekçelerde, bulunduğu ortam ile ilişkiler kurar.

İnsan nefsi emmareyi/ içgüdüleri doğrultusunda haz, arzu ve menfaat belirimleri ile kendinde bulur. Böyle olsa da insanı, insan olabilmesinin zorunlu ilişkilerine sevk eden, vicdanın uyanmasının gereği olan, olması gerekeni tecrübe etmesine neden olarak terbiye edilmeyi olanaklı kılan da nefsi emmaresidir… Ve insanın niyetleri ve eylemleri sonucunda Rabbini ilişkileri üzerinden yaşamasına da neden nefsi emmaresidir. İnsanı, tinde meşru olmayanlar üzerinden eğitimine neden olan terbiyecisi nefsi emmaredir.

Bu mertebe de insan helallere ve hukuka dikkat etmelidir. İnsanda hukukun ve birçok esmanın görünüş bulması da bu mertebedeki nefsin iradeye bağlı gerçekleşen tutum ve davranışlarıdır. Bu nefs aşk veya korku ile terbiye edilir. Her mertebede sinsi eğitmen olarak bulunur… Bu mertebe de nefs biyolojide yerleşik varoluş ve üremeye bağlı irade belirimlerinde içgüdüsel belirimlere haizdir.

Nefsi emmarenin amacı tatmindir, nesnesi dış dünyadadır, beslenişi biyolojik kimyasal olaylarladır. Temel ihtiyaçlar, keyfi arzular, iktidar arayışı, bencillikte ego –ötekini yok görme- amaçta varoluş belirimleridir. Psikoloji de libido denilen ise nefsi emmarenin dirimsel kuvvet belirimidir.

Bu evrede nefs sahibi; sadece doğaya aitlikte kendini bulur… Ve doğa zemininde istek ve arzularına göre kendini gerçekleştirmenin derdindedir. Bu nefs mertebesinde insan, insan olmayı gerçekleştirmenin başlangıç evresini edinir. İnsan önceden edinilen değildir… İnsan bulunan değil, sonradan olunandır.Nefsi emmare de doğa nesneleri üzerinden kendi gerçekleştirmenin gereğidir. Bu mertebede insan terbiyeye muhtaçtır… İnsan ötekini hak-had belirimleri üzerinden korku bulması ile tutum ve davranışlarında sınırlar edinmesi ile terbiye bulmaya başlar. Bu mertebede korku, terbiyenin gereği olarak görünüş bulur. Şeriat (hukuk), bu nefs durumu için toplumsal ilişkilerde zorunludur. Toplumsallık, nefsi emmare ile başlar iken nefsi emmarenin kontrol edilmesini gerekli kılan hukuk ile hak edilmiş ve hak verilmişlerin hadleri belirli kılması sonucunda edinilir. İnsan, nefsi emmare mertebesinde güvenilmez ve nankör olandır. Bu nedenle hukuk, insan yaşamında öteki ile sürekli ve sürdürebilir bir yaşam için kaçınılmazdır.

- Nefsi Levvame: Vicdanı uyanmış olan insan mertebesidir. İlkeler ile akleden ve kendi üzerine ilkeler/ tinde ideal olan ile dönen, düşünen öznenin mertebesidir… Bu mertebede geçmişin hata ve günahları üzerinden vicdan muhasebesi yapılır.

  Bu evrede nefs sahibi; nefsi emmarenin kötü olan huy ve davranışlarından kurtulma mücadelesindedir. Ruh, usta ilkeler ile bulduğu vicdan sahibi nefsini, nefsi emmareden yana terbiye etme çabasında bulunur iken galip iradeye sahip olur. Nefsi levvame; kendini kınayan, öz eleştirisini yapabilme idrakini edinen nefsin mertebesidir. Bu evrede hak olan vicdanda galiptir… Ve insan bu evrede hak olana göre vücud bulur. İnsan vicdan ile olması gerekenlerle gerçekleşmesi gereken değerlere bağlı olarak tinde insan olma niteliği kazanır… Ve insan olmanın duygusunda kendini bulur. Vicdan, insan olarak vücud bulmanın gereğidir.

  Vicdan; öz eleştiri yaptığımız melekemiz olmak ile beraber; özde imkân olarak bulunan ve duygusunda uyandırılan adalet ilkesi ayrıca kolektif bilinçte öteki ile edinilen sorumluluk bilincinin edinilmesi ile insan olmayı önceleyen melekedir. İnsan, edimlerin –ürettiklerinde kendini gerçekleştirir iken gerçekleştirdiği ile doğar… Ama adalet ilkesi ve sorumluluk bilincinde, öteki ile görünüş bulan hak-had belirimlerine göre kendini gerçekleştirir iken insan olma niteliğini kazanır. Zaten halk dilinde insan; kötülük ile değil de ilkeler ile –özellikle iyilikle- nitelendirilir. “İnsanlık bizde kalsın”, “insanlığın gereğini yaptım”, insan olan böyle yapar mı” gibi ifadelerden de anlaşılacağı üzere insan ilkelere bağlı olarak kendini gerçekleştirdiğinde kendini imkânlarına bağlı ve hakiki olarak gerçekleştirendir.

  Bu bağlamda nefsi levvame mertebesinde insan, nasıl insan olması gerektiğinin bilincinde olarak kendine vicdanda öz eleştiri yaparak döner… Ve kendini, ilkeler ile sorumluluk bilinci edindiği vicdan melekesi üzerinden insan olarak üretir. İnsan süreç varlığı olduğu içindir ki vicdanını yitirmeden vicdana bağlı olarak edim- üretimlerinde kendini inşa etmek zorundadır. Çünkü vicdan, akıbete bağlı olarak da insanın karmasında uyarıldığı melekedir.

  Hazreti Âdem’den kararlı kalınmamasının bir sebebi de doğal bilinç sahibi olarak her şeyi doğrultusal biçimde fıtratı gereği olduğu gibi yaşamaya

çalışmasıdır. İnsan kolektif bilinçte hak-had belirimlerine göre hukuku zorunlu olarak öteki ile bulur… Ve sorumluluk sahibi olduğunda, fıtratı gereği kendini gerçekleştirmeyi öteki ile bulduğu hukuk çerçevesinde bulur. Ötekinin hukuku ise vicdanda sorumluluk bilinci edinilmesi ile gerçeklik alanına taşınır. Âdem de eksik kalan ise kolektif bilinçte sorumluluk alma bilincinin tam gelişmemiş olmasıdır… Her âdemin; fıtratında olanı, vicdana bağlı olarak sorumluluğunu edinmek ile kendini gerçekleştirmesi, olması gerekenidir. Buna da Hazreti İbrahim'de tanığızdır. Hazreti İbrahim, öteki ile ilişkilerinde, Rabbi sıfatı ile fıtratında bulduğu Allah'a göre –Rabbinden sorumlu olmak, Rabbinin sorumluluğunu almak ile- ilkesel izleğini önceleyen olarak kendini gerçekleştiren bir karakterdir. İbrahim'de vicdan, halka göre değil, Hakk'a göre yaşamayı gerekli kılar. İbrahim, Allah ile ortak bilinç alanını bulur iken Allah'a göre kendini gerçekleştirirken muvahhid olandır. O'nu tek ümmet yapan ise hanif din olarak Rabbine tabi olmasıdır. Başka bir deyişle de Rabbinden kendini sorumlu hisseden olarak tutum ve davranışlarda bulunan İbrahim, Rabbine –rabbi olan Allah'a- ümmet olmuştur.

Rabbine kul olan Rabbinin ümmeti olur. Sonuçta da Rabbine halil olur. Âdem nebi doğayı değiştirici olan resul iken İbrahim nebi insanlığı değiştirici resul olarak görünüş bulmuştur. Bu nedenle olsa gerek ki geçmiş ümmetlere ve gelecek olanlara özgün yaratımı ile örnek ve değiştirici olarak baba (etken oldukları ile zorunlu olarak yaşanması gereken, değiştirici ve dönüştürücü olan, kendi gibi kılan karakter belirimi) olma özelliğini kazanmıştır. Âdem ceza ile kayıp ettiği kendini gerçekleştirme olanakları üzerinden vicdanı uyanandır. İbrahim ise Rabbine sorumlu olduğu vicdanda kendini bulur iken yanlışta -batılda- olan kavmini kınaması ile kavmine de insan olmanın gereği olan vicdanın –Allah'ın- sesi olandır. Vicdan sıratı müstakime göre karakterin oluşması ve kişiliğin gelişimi adına en önemli rolü üstlenir.

Her nebi mertebesinde nefsi levvame, insanın kendini sorumlu hissettikleri üzerinden de yaşanır. Bunu da zevk etmek nefsi emmareyi tek düze anlamamak ve tanımlamamak için gereklidir.

- Nefsi Mülhime: Özellikle us ve vicdan meleke gelişimi ile beraber; doğru, gerçek, iyi, adil ve güzel olan ile kötü, yanlış, çirkin vb. olanın ilham edildiği ve farklı düzeyle de bilgisi edinilecek olanın anlamının ilham edildiği

mertebedir. Bu mertebede insan, tinde değer olan ile nefsinde değer edindikleri arasında benliğinde gel-gitler yaşayabilir. Kendini kınayan nefs evresinin sonucunda hak olan üzeri niyet ve eylemlerde bulunan, nefsi emmarenin kötü huy ve davranışlarından arınır… Ve arınan nurlandıkça, hikmet bilgisine –irfana- layık görülür. Bu evresinde nefs, kötülükleri iyilikle ve nafile ibadetler ile savar iken gönülde gerçeğe ait ilhamlar edinir. Hikmeti edinmenin başlangıç evresi de budur.

Bu nefs evresinde nefs sahibi, arınırken ve hikmet pırıltıları edinirken anlam ve değerinde buldukları ile yaşamını anlamlı kılmaya başlar… Ve vicdanında sükûnet ile huzurun da kapısını aralar. Her bulduğu hikmet pırıltısı yaşam sevinci ile dolmasına da nedendir. Bu evrede nefs; vicdan evresinde girdiği doğru yolu (sıratı müstakim) sonuç alınan din yolu olarak bulur. İman ve vicdan ile din sahibi olur iken her sonuç aldığı ile de emin olduğu bir çizgide Allah'ı hakkı gereği bilmeye ve bulmaya başlar. Bu nefs evresinde nefsi emmare dahi Allah'a âşıktır. Duygular, duygusal algılama ve duygusal tavırlar hat safhada görülür/ görülmesi gerekir.

- Nefsi Mutmaine: Hayırda, olması gerekenlerde kendini tecrübe eden ruhun insan olarak kendini tecrübe ettiği, kendini ilkesellikte keşfettiği insanlık mertebesidir.

  Bu evrede nefs sahibi; erdemlerde huzuru bulur ve kalbinde bulduğu irfan ile usta idrak ettikleri ile kani olmuş olarak varlık görüşünde bulunur… İlkeler ile tümelinden hareket ile olan-biteni okur iken özünden bulduğu hikmet pırıltıları ile her gerçeğe tanık oluşunda ve gerçeği yaşadığında Allah ile kendini bulmasının mutmainliğini edinir. Nefsi emmare, bu nefs evresinde Allah'ın ahlakının ve sıfatlarının galibiyeti altında beden evini gerçek sahibine –ruha- bırakır. Ruh ise Allah'ın iradesine bağlı olarak edimlerinde görünüş bulan esmayı ilahi ile zikri ilahidedir. İnsan, ilkelere bağlı kendini gerçekleştirir iken Rabbi ile hakiki olarak yaratılır. Bu mertebede insan, rabbi ile edimlerde aslına bağlı olarak kendini gerçekleştirir iken özgüven sahibidir… Ve gerçekleştirdiği ilkeler ile kendi varlığının zevkine varır.

- Nefsi Raziye: Olan biteni ilkesine göre gerçekliliğinde, hak ve hadler belirimlerine göre hoşnutlukta kabul etmenin insanlık mertebesidir. Nefsi raziye Vedûd esmasının gereğinde edinilir. Sevgi var ise insan yaşadığı her

türlü durum karşısında hoşnut olur… Ama Hakk'tan razı olmak; her şeyin Allah'tan olduğunun tevhid bilinci ile idrak edilmesi sonucunda, her şeyden razı olmayı da gerekli kılar.

Bu nefs evresinde nefs sahibi; geçmişi ile yüzleşir iken aldığı hak olan sonuçlar ışığında Rabbi olan Allah'tan hoşnuttur. Sevinçler, acılar, mücadeleler hep Hakk olanı yaşamak için ise nefs sahibi hakkı olandan razı olduğunda Allah'tan razı (hoşnut) olmayı da bulur. Kendisi de dâhil olmak üzere her olay ve olguyu faili mutlak olan Allah'tan bilen, yaşadıklarını da hikmet üzeri Allah'tan olduğunun idraki ile değerlendirir ve kabul eder. Kanaat etmek ve şükür, yüksek bir teslimiyet biçimi olan rızada görünüş bulur. Razı olunan Allah sonuçta kulluna rahmet etmektedir… Ve rıza, her ne yaşanıyor ise rahmet olduğunun bilincinde olarak Allah'ı işlerin sonunda bulmayı da gerekli kılar. Sonuçları hayır bilen ve kazandıklarına nefsi mülhime ve nefsi mutmainde tanık olan için yaşadıklarından dolayı Allah'tan razı olmak kaçınılmazdır.

- Nefsi Marziye: Kendi dışında doğru, adil, güzel ve iyi olduğunun onandığı insanlık mertebesidir. Bu düzeyde onanan insan için iftihar, edinilendir. İnsan rıza ile hakkı gereği kendini gerçekleştirdiğinde hakkı gereği sonuçlar alır iken ötekine kattıkları ile de razı olunmayı bulur. Allah bir kulundan rahmet etmeye başladığında hem kulundan razıdır hem de halkı ondan razı kılar. Zaten kulların rahmet tavrında olandan razılığı, Allah'ın kuldan razılığı olduğu kadar, -kulundan rahmet eden kendisi olduğu içindir ki- Allah'ın kendinden de razı (hoşnut) oluşudur. İlkeler gerçekleşir iken ilkeler ile kendini bulmak da kendine rahmet etmektir.

  Bu evrede nefs sahibi; erdemli olup da nedenini Rabbi ile bulan ve gerçekleştiren iken kendisinden razı kılandır/ razı olunandır. Nefsi raziye evresinde kanaat ve şükür ile rızada teslimiyet görülür iken nefsi marziye evresinde ise hak olana göre akıbete göre salih ameller ile yaşayan insandan razı olunmaktadır. Zaten salih ameller, özden gelen duygusunda canlı kılınan ilkeleri eylemde gerçekleştirir iken Rabbi olan Allah'a insanın direnmeden teslim olmasıdır. İnsanın nedeni olanı hakkı gereği yaşamasıdır.

- Nefsi Safiye: Aslına eren ve kendini aslına göre doğallıkta bulan ve yaşayan nefs mertebesidir. Bu nefs mertebesi gönülde cenneti edinir. Bu

mertebede insan, kendine aslı ile uyanandır… Hem kendisinden emin olunan hem de Rabbi ile tanışmışlığı sebebiyle Rabbinden emin olan mümindir. Mümin, Kuddüs esmasının gereği olarak ihlâsta –özü gereği bulduğu saflıkta- hakikiliği bulur iken güzelliği de bulandır. Bu mertebede selamet kazanılmış ve her sıfat ve esma hakiki olarak yaşanmaktadır.

Bu evrede nefs sahibi; Rabbi ile kutsiyet kazanır iken Rabbini sıfat ve esmaları doğrultusunda kendini yaşar iken bulur. Dış dünya, iç dünyada edinilen cennet nimeti olan irfan ve duygular ile anlam ve değer beliriminde görülür… Nefs sahibi, Allah'ın nefsi üzeri kendini bulur iken katışıksız rahmette –rahmet tavırlarında- Rabbi olarak Allah'ı yaşar/ yaşamaktadır. İnsan bu evrede her ne kadar Rabbinin nefsini kendi nefsi olarak bulsa da kul-Rabb ikiliğinde bulduğu zevkte seyirlerde bulunur. Arifliğin nefs halleri bu düzeye kadardır.

- Nefsi Kemaliye: Erdemlere bağlı yaşananları ve aslına bağlı kendini bulan insanın geçmişine aşkın kendi ile barışık olduğu her şeyi hakkı ve haddi ile yaşadığı kâmil insan olma mertebesidir.

  Bu nefs evresinde nefs sahibi; rabbini düşüncede ikiliğe düşmeden hakkı gereği yaşar. Bu evrede insan, Arifibillah olma mertebesindedir.

Dikkat edilecek olunur ise her nefs mertebesi geride bırakılmadan insanın karşılaştığı durumlar karşısında yaşamsal gerçekliğini korur. Nefsi kemaliyeye eren bir insan için nefsi emmare mertebesi veya yapılan bir yanlış sebebiyle nefsi levvame mertebesi halı hazırda meleke belirimi ile durur… Ama artık nefsi emmare hak belirimlerinde müslim had belirimlerinde ise mümin edilmiştir. Nefsi levvamede ise pişmanlık ile Rabbine daha hızlı ve bilinç bir biçimde geri dönmek/ yükselmek olanağı edinilmiştir. Artık eskisi gibi hatalar veya günahlar takıntı yapılmaz. Diğer mertebelerde de karşılaşılan durumlara göre farklı biçimlerde insan yaşamına katkıda olan sonuçlar elde edilir.

Akıl Mertebeleri:

- Aklı Maaş: İhtiyaca bağlı çalışan akıl seviyesidir. Varoluş ve üremek için gerekli görülenlere göre işletilen, faydacılığa bakan akıl tipidir. Bu akıl tipi en yüksek düzeyde siyasette kendini gösterir. İnsan aklı maaşta doğrultusal olarak stratejik düşünür. Bu akıl tipi nefsi emmare ile gelişir ki

nefsi emmarenin karakteristik özelliklerinin tamamı bu akıl tipinde görülür. Bu akıl tipinden amaç edinilen ise insanın benlik ediniminin zemini olmasıdır. Bu akıl tipinde insan;kendi için düşünürken stratejiktir, hayatta kalma güdüsü ve kendini gösterebilme dürtüsü ile savunmacıdır. Bu evrede insan, nefsi emmareye bağlı olarak politik düşünür.

Bu akıl tipinin gelişim safhalarında duyular ve sezgi zemininde insanın savunmacı olarak stratejik düşündüğü görülse de insan, duyusal, sezgisel, duygusal olarak da savunma refleksleri göstererek, karşılaşılan olay ve olgular karşısında, stratejik olan tutum ve davranışlar doğrultusunda refleksler geliştirir. Bu mertebede insan kendi üzerine katlanan olarak kapanır ve toplumda karşılık gördüğü değer algıları üzerinden kendini gizleyerek iç dünyasındaki kendiliğini saklar. Çünkü bu mertebede insan, nefsi emmare zemininde kaygıları doğrultusunda kurnazlık duygusunda düşünür. İnsani ilişkilerde insanı tanımak için bu mertebede insanı iyi bilmekte yarar vardır.

Çünkü bu mertebede insan, diğer insanlar ile olan ilişkilerinde gelecek olasılıkları kendi lehine düşünerek kurguladığı için güvenilmezdir ve bu da insan tininde/ maneviyatında – öznel yaşamında hukuku zorunlu kılar. Savunma ruhsallığı stratejik düşünmeye insanı zorlarken kurnazlık doğal olarak görülür. Önemli olan ise kurnazlığın insanlığın lehine mi veya insanın kendi lehine olarak benliğini korunmacı olarak geliştirilip geliştirilmediğidir.

İnsan bu mertebede savunmacı ve stratejik düşünürken, kurnazlık diyebileceğimiz ruhsallıkta amaç edindiği ise benlik zemininde gelişen iktidarını korumak ve sürdürebilmektir. İnsan, iktidar ideali ile hırsı ve hırs ile de tamah (açgözlülük) eden olarak sahiplenme güdüsü ile kendini kurnazlığa yönelmişlikte bulur… Kurnazca da yönelmişlikler edinir. Kendinde ve toplumda iktidar yönetimi ve iktidarın sürdürebilirliği kendi için olanlar ile değil de herkes için olanlar –hak ve had belirimleri- ile mümkün olduğunun aklı edinilirse eğer bu akıl tipinde devrim olur.

Çünkü insan; kendi için kendi lehine olanlar ile doğrultusal olarak tutum ve davranışlarda bulunurken, kendi için başkalarını amaçlarına/ hedefine bağlı olarak kullanabilmeyi öğrenmesi ile sibernetik düşüncede zekâ belirimi ile kendi üzerine katlanmış ve kapanmış olarak artık kendi için

düşünmeyi öğrenmiştir. Bu durumda bulunan insanı tanımakta zekâsında kurnaz, duygusunda -kalben sinsi olunduğu içindir ki zorlanılır. Aslında sibernetik olan ama kendi için, doğrultusal beliren düz mantıkta şekillenen düşüncede kurnaz, uyanık olandır… Ama ödünler vererek, kalpleri okşayarak, ödüller vererek, paylaşımlarda bulunarak amaca bağlı kendinden verdikçe ilizyon –algı oluşturmayı ve algı yönetimi yapmayı öğrenmiş bir insanın düşünmeyi neye göre hedefleyerek/ amaçsal kurguladığı önemlidir.

Böylesi kurnazlığa çalışan zekâ belirimini ve sinsiliği, kapitalizmde, medyada, reklamcılıkta, siyasette vb. net görme imkânı bulunur. Böylesi akıl mertebesinde insan, iç dünyasında olanları maskelemiş olarak kendini gizler ve olduğu gibi değildir ama istediği gibidir. Bu akıl tipinde bulunanın amaca bağlı olarak diğer akıl mertebelerinden nasiplendiği de görülebilinir. İnsan, zekâsında kurnaz olması doğrultusunda sinsiliği de öğrenir. Sinsi insan kendi için kurnaz olandır. İnsanların en tehlikelileri de böylesi insanlar içinden çıkabilir.

Bu akıl tipinde her ne kadar nefsi emmareye ait zaaflar kontrol edilemese de gelişmiş safhalarında zaafların dahi insanın kendi için kontrol ettiği görülebilinir. Bu safhada bulunanın en büyük zaafı/ kendiliğini açık edeceği egosudur (bencillikte kendini bütünlediği benliğidir). Böylesi insanlar; karakter belirimine göre kişilik davranışlarını belirli kılan benliğin zeminini bilinçlerinin derinliklerinde saklarlar. Biraz güven ve sevgi bazen çözülmelerine sebep iken bazen de korku çözülmelerine sebep verebilir.

Aklı maaşta insan, diyalektikte kendini bulur. Diyalektik, olumlu veya olumsuz ussal olarak insan tininde aklı maaşta menfaatler üzeri karşıt ilişkide görünür olur. Bu bağlamda tinde gelişimin gerekli olan ilk evresi olarak aklı maaşı görmek gerekir.

- Aklı Maad: İlkeler ile vicdan ve yasalar/ değişmezler ile de mantıkta zorunluluğa ve ilkede gerekliliğe bağlı olarak bağlamlar kurarak düşünen ve değerlendirmelerde bulunan akıl seviyesidir.

- Aklı Salim: Vicdan ve mantığa göre doğru yargılarda bulunabilme akıl seviyesidir.

- Aklı Nur (nurdan kast edilen gerçek nur olmak ile beraber insan melekeleri ve iman gibi lütfedilmişlerdir): Melekeleri doğrultusunda ideale ve gerçek olana göre kendine yol belirleyebilme akıl seviyesidir. Bu mertebede insan Allah'ın nuru ile de feraset sahibi olarak görüş sahibi olandır.

- Aklı Ruh: Doğaya aşkın spekülatif düşünebilen, kendi ruhundaki yansımalara göre de olay ve olguları spekülatif değerlendirebilen akıl seviyesidir. Aklı nur seviyesinde insan her ne kadar gerçekçi ise de bu mertebede duygusuna/ hâline bağlı olarak içerik belirimine göre değer algısı ve değer yargılarına göre düşünür ve kararlar alır.

- Aklı Sultan: Yasa ve ilkesine bağlı olarak bilineni amaca/ ereğe bağlı olarak kullanabilen akıl seviyesidir. Amaçta/ erekte belirlenenin, ilmine bağlı olarak gerçekleştirilmesi bu akıl tipinde görülür. Stratejik hedef belirlemelere göre olan-bitenipolitize etmek ve amaca bağlı olarak yaşama taşımak da bu akıl tipinde gerçekleşendir. Olay ve olgulara tasarruf edebilme ilmi bu akıl seviyesinde belirir. Algı oluşturmak, algı yönetmek ve sürdürebilir bir yönetimde bulunmak da bu mertebede olandır. Aklı maaşta politik olan insan, aklı sultanda olay ve olgulara hükmetme ilmine göre tasarruf eder. Evliyanın irfana bağlı keramet düzeyindeki tasarrufları da bu mertebe aklının sonucudur.

- Külli Akıl: Her şeyi yasası ve ilkeleri üzeri diyalektik, sibernetik ve spekülatif düzeylerde değişmezlerine göre belirleyerek okuyabilme, yeniden üretebilme ve bilinç oluşturabilme akıl seviyesidir. Neden/ yasa ve ereğe/ ilkeye göre her olay ve olguyu bütününde ve sürecinde gören, değerlendiren, işleten, anlamlı kılan vb. düzeylerde çalışan, evrensel aklın zorunlulukta belirimi olan yasa ve gereklilikte belirimi olan ilkeler ile işleyişi olan bilinç mertebesinde görülen akıl seviyesidir. Bu mertebede akıl, külli akıl ile paralellikte tümellere bağlı olarak işlevseldir. Bu mertebede akıl, mutlak özne bağlamında ve külliler ile düşünür.

Tasavvuf geleneğinde akıl mertebeleri, nefsi emmare ile akıl etmekten başlayarak terbiye edildikçe gelişim bulan ve hep bir üst evresine taşınmayı gerekli kılan çizgide görülür… Ama İbni Haldun ile görülecek olan ise toplumsal ilişkilerinde insanın, varoluşsal olarak hangi akıl düzeylerinde kendini görünüşe taşıdığı/ taşıması gerektiğidir.

Bu bağlamda ilk ifade edildiği biçimden farklı olarak bu akıl mertebelerini konu edinir isek:

- Temyiz Eden Akıl: İyi, kötüyü ayırt edebilen ve bu doğrultuda seçimlerde bulunan akıl belirimidir. Aslında bu akıl mertebesinde insan, vicdanı uyanmış olan insandır… Ve ilkeler ile yargısal düşünebilmektedir… Ama bu akıl mertebesinden önce insan, biyolojik sebep-gerekçeleri doğrultusunda –nefsi emmaresi ile- kendi için ilişkileri, nesnesi üzerinden amaca bağlı olarak düşüncesinde belirli kılan aklı maaşta bulunur.

  Aklı maaşta haz, arzu ve menfaatlere bağlı olarak nesneleri üzerinden ilişkiler kurulur iken temyiz eden akıl da olması gerekenden hareket ile ilişkiler belirli kılınır. Olması gerektiği gibi kurulmaya çalışılır… Ve bu doğrultuda aklı maaşa sınırlar getirilir. Sınırları belli olan ilişkiler ağında insan toplum varlığı olmanın yolunu edinmiş olur.

- Tecrübeler Edinen Akıl:Bu akıl tipinde insan, bilinçte üç zamanlı olarak tecrübeleri doğrultusunda günün koşul ve ihtiyaç belirimlerini gelecek öngörüsü ile -ileri görüşlülükle- kıyaslarda bulunarak kararlar alır. Bu aklı mertebesinde insan, süreç varlığı olduğunu da göstermiş olur… Ve insan için gelecek belirimlerine göre tecrübeleri doğrultusunda kararlar almak, bu akıl tipini tedbirci akıl tipi de kılmış olur.

  Gelecek öncelenerek alınmış olan her tedbir, insanın doğa ve insanlar ile gerçekleşen ilişkileri sonucunda koruma refleksi geliştirmesidir… Ki bu doğrultuda insan hem stratejik düşünür iken hem erk olarak bulduğu ne ise birikimlere veya çoğaltımlara yönelir.

- Nazari Akıl:Bilgisini edindiğine bağlı olarak sonuçların öngörülmesi ile sonuçtan hareket ile genelleme yapabilen, mantıksal düzeyde çıkarımlarda bulunarak olay ve olguları değerlendirebilen akıl tipidir. Bir nevi teorik akıl tipidir diyebiliriz. Bu düzeyde, kavramsal bakışıma haiz olunsa da olay ve olgunun nesnelliğinden hareket ile bakışımda bulunulabilir.
  Nazar, görmek, bakışta bulunmak, fikri olarak da görüş sahibi olmak anlamlarını taşısa da bu akıl tipi ile anlaşılması gereken, genel mantıksal çıkarımlar ile varlık görüşü kazanmaktır. Bu bağlamda bu akıl tipinin Aristoteles mantığı ile yakın ilişkisi olduğunu belirtebiliriz. Bu akıl tipinde olgular, olayları belirleyicidir. Her olay olgusuna bağlı olarak okunmak

zorunda kalınandır. Bu doğrultuda da bu akıl tipinde görülecek olan ise doğrultusal olarak akıl etmektir. Zaten İbni Haldun ve bu aklı tipini beyan eden düşünürlerin akıl tipleri ile araştırılacak ise bu mantıksal yürüyüşe haiz oldukları görülmesi gerekendir.

Eski düşünürlerin hepsi olmasa da genelinde akıl; ameli –pratik- ve nazari –teorik- akıl olmak üzeri ikiye ayrılmıştır. Ayrıca kategorik önermeler ile beraber düz mantık çizgisinde teorik aklın geliştiğini görmekteyiz… Ve pratik akıl ile beraber öznel-ussal-deneyimsel olarak ilkelerin değer yargısal formasyonlarında insan ilişkilerinin düzenlendiğini görmekteyizdir… Ki sonuç itibarı ile bu akıl tipinden, ahlak, hukuk, dinsel yargılar vb. düzeylerde kazanımlar edinme sürecinde bulunulur/ bulunulmuştur.

Eski düşünürlerden beri hep aklı faalden bahsedilir. Ama akıl zaten faalde görünüş bulandır. Kendisi ile ayrıştırılanlar ve bağlamları kurulanlar ile geliştirilen bir yetidir. Nesnel yapısal belirimlerde görünüş bulsa da nesneleri üzerinden faalde varoluşu ilişkiler bağlamında olay ve olgular üzerinde gerçekleşmeye devam edendir.

Nitekim koşullara bağlı olarak akıl etmeye dair ihtiyaçlar belirdikçe, nesnel olgusal olanı bilmek için neden-sonuç ilişkilerinde deney-gözlem-ölçüm aklı –bilimsel paradigma aklı- geliştirilir iken öznel edimsel olanı bilmek adına da sebep-gerekçeler bağlamında uygulamalı bilişsel yöntemsel olamaya bağlı olarak biçimlenen akıl tipleri görünüş bulmuştur. Bu dahi eksiktir… Sibernetik, diyalektik, spekülatif akıl etmelere bağlı olarak sibernetik diyalektik, sibernetik spekülatif akıl etme yöntemlerine ihtiyaç vardır… Ve zaman ilerledikçe, bilgi açlığı artıkça ve yeni bilgi verileri edinildikçe, insanoğlunun girift ve katmalı akıl etmesini sağlayacak yeni düşünce biçimlerine ihtiyaç duyulacaktır. Bu bağlamda aklı belli formlarda nitelesek de yeni akıl etme formasyonlarına her daim ihtiyaç olduğunu ve doğrultuda da akıl etme formasyonlarına açık olunması gerektiği, tarihsel olarak akla bakıldığında görülecektir.

Akıl, nesnel olmayacak kadar özneldir… Eylem ve ilişki belirimlerinde görülen sezgi-duygu-düşünce-mantık biçimlerini evre belirimleri olarak bulur. Evreleri doğrultusunda gerçekleşen girift ve katmanlı yapısallığında her edim ve ürün üzerinden öznelliğin görünüşünde, aranması

vebulunması gerekendir. Akıl; nesnesini üreten ve nesneleri üzerinden hareket belirimi ile görünüşe taşınanniteliklerinde,hareket sahibi olan öznesininşuurlu olması gereği ileedim, yaratım ve yaratım nesneleri üzerinden amaca bağlı ilişkilendirmelerde yapısal kıldıkları üzerinden –akıl sahibi olan öznenin aklı olarak- edimlerinde görünüşe gelir. Akıl, nesnenin aklı değil, öznenin aklıdır. Her nesne ise öznenin aklının görünüş bulmasının da nesnesidir.

Akıl; verilen ürünler, yapısal kılınanlar ve amaca bağlı nesnel kılınanlar üzerinden edimsellikte bulunulacak olandır… Ayrıca koşul ve ihtiyaç belirimlerine göre nesneleri üzerinden birçok formasyonda görünüş bulur… Öznesinin amaç ve edim belirimleri doğrultusunda tinsel tavırları ve nesnelerini belirli kılmasının gereğidir. Üç zamanlı olması; öznesinin mutlaklığına bağlı olarak tarihsel süregelişi, nesneleri üzerinden gerçekleşmesi ve gelecek belirimlerine/ belirlemelerine göre de görünüş bulması, bitimsizliğini gösterir. Bilişin, tavırsallığın, nesnel belirimlerin vb. durumların kaynağı iken öznesinin ilişkilerinde yapısal olarak kendini görünüşe taşıdığı melekesidir. Meleke olduğu içindir ki dirimseldir…Kendisi ile görünüş bulan her şeyi, öznenin kendi için kılar iken nesnel kılmasına ve anlam-değer-duygu-yargı belirimleri ile öznel kılmasına sebep olan melekesidir… Gerçeğini; öznenin kendini gerçekleştirme erkinin belirimi ile eylem ve ilişkide öznel edimselliğe bağlı olarak yapısal kılınmasında bulur. Özne, amaca bağlı olarak nesneleri üzerinden edimselliğinde yapısal doğrultuda varoluşunu, akıl mertebesinin belirimi ile görünüşe taşır.

Her düşünce alanının, gerçekliğine bağlı olarak hem kendi içinde hem de diğer düşünce alanları ile olan ilişkisel bağlamlarında varlıksal zeminden hareket ile varoluşsal belirimlerinden bakıldığında yeni akıl biçimlerine gebe kalınacağı kehanet olmaktan öte, aklın tarihsel olgusallığından hareket ile bakıldığında aklın gerçeğidir. Akıl derken; öznesine bağlı olarak nesneleri üzerinden ve karşı karşıya kaldıkları doğrultusunda her daim yenilenmek zorunda kalan evrensel bir melekeden bahsetmekteyiz. Bu neden ile aklı, kesin yargılar çerçevesinde sınırlar koyarak zorlamalar ile geliştirmeye çalışmak aklın gerçeği ile bağdaşmaz.

Kâinatta Akıl:

- Aklı Evvel (Ceberut Âlemi): Kâinattaki bilinç düzeyinde görülen yasa ve ilkeler ile faal olan akla denir. Mutlak öznel belirlenimlere göre neden ve ereğine bağlı olarak düzen, ölçü ve birbiri ile uyum ve denge üzeri her olay ve olgu gerçekleşir. Sonuçta aklı evvel rahman dairesidir.
  Külli akıl denilen bu akıl belirimidir. Evrensel salt –mutlak bilinçte diyebileceğimiz akıl belirimidir. Yasalar üzeri yaratımda türlere bağlı olarak içerik ve biçim birliğinde kıvamlarda –çeşitlendirerek- halk etmek bu akıl düzeyinde gelişir. Bu akıl yaratımın aklıdır ki nesnel kılmaya bağlı her yaratım sonucunda ilişkiler üzerinden ilkesel bağlamda tavırlara bürünmek ve bu doğrultuda da öznellikte görünüşler sergilemek bu mertebede gerçekleşir. Sibernetik, diyalektik ve spekülatif düzeylerde nesnellik zemininde öznellikte ilişkilerin biçimlendirilmesi, değerlendirilmesi ve sonuçlandırılması da bu mertebede evrensel düzeyde gerçekleştirilir.

  Her yaratımda mertebe belirimleri sürecinde nesneleri üzerinden dışlaşmanın gerçekleşmesi akılda katmanlılığa ve katmanlı ilişkilerde iç içe yapısallığın ve bağıntılı edimselliğin görünmesinde ise akılda giriftliliğe tanık olunur.

- Aklı Sani: Her mevcudun istidadı gereği hakkı olan ölçüde aklı evvelden nasipli oluşu ve hakkı ölçüsünde de nasiplenebilmesine neden olan akıl, aklı sanidir.

  Aklı sani, aklı evvel dairesinde olup-bitmekte olanların bilgisini edinme formasyonları ve bilgisi edinilenin amaca bağlı olarak nesnel kılınır iken öznel kılınmasına imkân veren aklı mertebesidir… Ki en yetkin biçimde, insanın tarih olgusal olması üzerinden görünüş bulur.

  Eski düşünürler bu bağlamda da özgün ve benzer görüşlerde bulunmuşlardır. Bu görüşlerle; akıl ile akla yapılan teorik nitelemeler sonucunda aklın hangi düzeylerde gerçeklik idrakine göre süregeldiğini görme imkânı bulmaktayız… Ve her devrin gerçeklik idrakinin evrensel bağlamda hangi düzeyde gerçekleştiğini görmekteyizdir. Bu neden ile bizlere ayna tutmakta ise her bir görüşe, özgün yaklaşımlar ile uğramak, kritik etmek ve eksik kalan yönlerini tamamlamak insani görevimizdir.

İnsan nefsi emmaresinde; haz, arzu ve menfaate bakar. İnsan, aklı ve zihni ile dünyaya, yasalara/ değişmezlere, ilkelere bakar. Nesnel ve öznel belirimlere göre düşünce geliştirir. Öznelikte ilkeler doğrultusunda ahlak ve irfan edinmeye doğru yol alır. Nesnellikte ise temel ihtiyaçları ve yasalar doğrultusunda felsefe ve bilim yapma sürecinde bulunur.

İnsan, kalbi olarak da sezgi ve duygular zemininde kendini bulur. Bu belirimde vicdan; geçmişe, günde olana ve geleceğe ilkeler ile bakabilmenin melekesi olarak insanın tinde halk edilmesinin zeminlerindendir.

Eskilerin de dediği gibi "insan beşer doğar sonradan insan olur." Kur'an'da "birinci yaratılışı bilmektesiniz" ve "sizleri iki defa diriltip öldürmekteyiz" ayetleri ile ikinci bir yaratılıştan bahsedilmektedir. Bu ayetler ile ahret olarak mahşerde diriltilme anlaşılsa da kast edilenin insanın iç dünyada tinde halk edilişi olduğunu da bilmek gerekir. Zaten iç dünyadaki yaratılışa göre ahretimizde yaratılacağımızı da belirtmek gerekir. İnsan anlam ve değerde ne ile kendini buldu ise tinde amaca bağlı olarak belirli kılınana göre sınıflandırılır ikenedineceği karakterin asli biçimine göre yeniden halk edilecektir. Bu bağlamda hadisi şerif dahi vardır. "Ne ile neşr olmakta iseniz onunla haşr olacaksınız." İnsan iç dünya varlığıdır. İç dünyasında ne ile kendini üretmekte ise ürettiği ile kendini bulacaktır… Ama bu buluşta insan, tinde amaca bağlı olarak değerlendirilecek niyetlerine göre yeni doğasında kendini bulacaktır.

Fizik doğa zeminde insanın bedensel düzeyde biyolojik olarak doğması birinci yaratılışıdır. İnsanın; bilinç zemininde duyusal algı, zihin, sezgi, irade, duygu, vicdan, düşünce, zekâ vb. melekeleri üzerinden dil ile biyolojik bedeninde nurani düzeyde ruhun şuurlandığı ile içerik kazanarak tinsellikte/ öznellikte –fenomenal öznellikte, iç dünyada-kalpte halk edilmesi ikinci halk edilmesidir. Bu halk edilişte yetiler içinde en önemlisi dildir. İnsan dil varlığı olarak ruhun içerik kazandığı ve biyolojik bedende öznel düzeyde tecrübe ettikleri/ hâlinde yaşadıkları ile nurda beden kazanarak şuurunda olduğu ile bilinçli olduğu kendilikte diğer melekelerinin de işlevselliği üzeri halk edilir ve bu halk edilişi üzeri uhrevi hayatına taşınır.

İnsan için önemli olan ise bu ikinci yaratılışında biyolojik bedende tecrübe ettiklerine vicdanı ve usu dâhilinde hak ve had belirimlerine göre akıbetini öngörerek dikkat etmesidir. İnsan, üç zamanlı bilinç yapısallığında gelecek odaklı amaçsal bir yaşam yürüyüşüne haiz olarak, birçok mertebeyi bütünlüğünde katmanlı bir biçimde bulduğu içindir ki kendisini bütünleyen amacına dikkat etmelidir. Sırat-el müstakim denilen hak ve hakikate dair sonuç veren doğru

yoldan saptığında, iç dünyasında bütünlüğü bozulmuş olarak kendini bulacaktır. İç dünyada bütünlüğün yitirilmesi öngörülemez bir geleceği de beraberinde getirir ki bu da insan için tam bir yıkım olur.

İnsan; algı, hissiyat, duyu, duygu, akıl, hayal, bilinç, şuur vb. melekeleri zemininde gayesinde (gelecek), amelinde (bulunduğu an) ve tecrübeleri (geçmiş) doğrultusunda bilincinde üç zamanlı olarak sibernetik olunması sebebiyle***bütünlük*** gösterir iken gelecek bakışımıyla doğrultusal hareket eder. Mekânsal ve zamansal oluşu ile kendini bulur… Ve dirimsellikte bulduğu anlam-değer-duygu-meleke belirimleri ile Tanrısallığa ait belirimlerinde yaratılır iken aciz kaldığı durumlarda insan olduğunu hissedecek olan/ olması gerekendir. İnsan her şeyi ile Allahâ aittir, aciz düştüklerinde insan olarak kendini gerçekleştirme olanağını bulur.

İnsanın nedenleri yukarıdaki şıklarda özetlense de insan aslı olan Allah'a vardığında, nedenlerinin yükseleceği erek mertebede bulunur. Yani insan, nedenini Allah'tan bilir ve ereğinde Allah'ı bulur ise nedeni olan ara mertebelerin de yükseleceği asli mertebede bulunur. Bu da tinde sibernetik işleyişi anlamak adına önemlidir. Sibernetik işleyişte/ seyirde erek nedenleri belirleyici olan nedendir. Ereğe varıldığında, ara nedenlerin ereğinde de bulunulmuş olarak seyir edilir. Evvel, Ahir, Zahir, Batın esmaları da bunu anlamlı kılar.

İnsan başlığı altında***insanı kâmil'***inde işlenmesi gerekir. Ne içinliğini nedenler zemininde ereğinde yaşayan tinsellikte aranması gereken hakiki insana insanı kâmil denir. Hürlüğünü sonuçlara göre yaşamak ile bulmuş olan, ne için ise ereğinde yaşayan insana insanı kâmil derler.

İnsan başlığı altında alt başlık olarak cinsiyet ve cinsi yönelmişlikleri de işlemekte yarar vardır.

Cinsiyet, Eril ve Dişil Belirimlere Göre İnsan:

İnsan, kadın-erkek cinsiyet beliriminde karşıt değil, diğer memeliler gibi çift halk edilmiştir. Çift değil, karşıt ilişkilerde; denge (karakter belirimine göre tutarlı ilişki ilkesi) ve uyum (ihtiyaçlar, koşullar, haklar ve hadler belirimlerine göre ilişkide aranan sürdürebilinirlik ilkesi) öteki denilen karşıta baskın gelme eğilimleri sebebiyle aranmaz… Ama Kur'an tabiri ile çift halk edilmişler de eril ve dişil olarak belirli kılınan karakter rol modellerinde, birbirleri ile tutarlı ve uyumlu sürdürebilir ilişki gözlemlenir… Çiftlerin ilişkileri üzerinden kalbi düzeyde bütünleşmeleri ile aidiyet ve sorumluluk bilinci edinmeleri doğrultusunda iç dünyalarında yeni

karakter belirimlerine (eş, kadın, erkek, aile bireyi vb.) sağlıklı geçiş ile iç dünyalarında yeni bir tinsel alan edinmeleri sağlanır.

İnsan iç dünyasında ne ise dış dünyasını da öyle algılar. Bu nedenle çiftlerin kalpte duygular düzeyinde bütünleşmeleri, toplum bireyi olarak insanın tinsellik edinmesinin/ öznel olarak kendini birey olarak algılamasının gereğidir. Bu düzeydeki birliktelikler insanın, ötekiler ile ilişkilerinde daha özgüvenli bir biçimde kendine güvenerek ilişkilerde bulunmasına da yardımcı olur. Bu durumda ilişkide; eminlik, selamet vb. tinsel gereksinimler yuva çatısı altında sağlanmış olarak insanın tinde sağlıklı bir yaşamın zeminini edinmesine yardımcı olur.

İnsanın aile rol modeli ile toplumsallaşması, insanın acziyeti sebebiyle türde sürekliliği ve aile birlikteliğinde edinilen anlam ve değer edinimleri ile sürdürebilinir bir yaşam için olması gerekendir… Ve tinde; anne, baba ve çocuklar ilişkisinde rububiyet ve ulûhiyet belirimi olan karakter belirimleri üzerinden -Allah'ın ilahi sıfatlarının zemininde- insanın birbirini tamamlaması ve ilişkilerinde esmayı ilahiyi hakkı ile yaşamaya yol edinmeleri için gerekendir. Böylece tininde/ öznelliğinde –iç dünyasında- insan, insan ile temsili/ imajinal olan ortak anlam ve ortak amaçlarda beliren temsili gelecek belirlenimlerinde, değerler edinmiş olarak bütüncül kılan ilişkilerinde, Allah'ı hakkı gereği yaşamaya yol edinir.

Özellikle böylesi bütüncül kılan ilişkilerde; sebep-sonuçsallıkta beliren nedenselliğin belirli kıldığı nesnelliğe aşkın olarak insan, sebep-gerekçe bağıntılılığında beliren özneliğin belirli kıldığı öznellikte birey olarak kendini bulur… Ve nedenini belirli kılan Allah için olmasının (bilinmek, halife olması, hizmette Hakk'a taşınması ve hakkı olan üzerinden Hakk'ı yaşaması) ne için olduğunun belirli kılındığı çizgide, tinsel nedenini ereğinde yaşamaya olanak edinmesi ile kendini insan olarak bulur. Zaten insandan amaç edinilen de insan ile olan bütüncül ilişkilerde insanın kendiliği olan ruhun –öznenin-, insan olmasının sağlanması ve insanın anlam ve değerler edinimi ile amaçsallığında, Rabbi olan Allah'ı da kendisinde bulmasına olanak edinmesidir. Tanrısallık, insanın tinsel ve biyolojik doğasına bahşedilmiştir.

İnsan çifti ile bütünlendiğinde, çifti ile olan ilişkilerinin sonucunda çiftinde kendini bulur/ bulması da gerekir. İnsan çiftinde kendini bulamamakta ise çift olmalarına engel ya kalbi bütünlükleri yoktur ya da cinsi yönelmişliklerinde problemler vardır. İnsan çiftinde kendini; tür belirimleri olan sıfatlarının gereksinimi ve tinde, iç dünyalarındaki anlam ve değer bütünlüğünde bulduğunda ise kendi iç dünyasına ayna olan ile bütünleşmenin getirdiği zevkte kendine tanık olur. İdealinde olması gerekende budur –mürşit-talip veya aşk ilişkisinde gerçekleşende budur-. İnsanın

tinsel düzeydeki ilişkilerinde sonuçta aranan kendiliğine tanıklıktır. Böyle olduğunda insan birbirine aidiyette birbirlerine sorumlu kılınmış olarak birbirlerini yüklenmiş olurlar. Bunun dışında sadece cinselliğe ait ilişkilerin amaç edinilmesi ile kurulmuş beraberlikler, sonunda ayrılıklara/ yıkılmaya doğru evrilirler.

İnsan erilliği ve dişilliği kendinde, ulûhiyet ve rububiyet belirimleri olan sıfatların (celal, cemal, rahman, rahim vb) gölgesi altında karakter bütünlüğünde bulur. Cinsiyet olarak da insan yaşlılık evresinde çiftine doğru ilişki beliriminde değil karakter belirimleri ile evrilendir. Böylece insan, kendinde baskın karakterini belirli kılan cinsiyet belirimi (erkek veya kadın) doğrultusunda çiftinin tinsel karakter belirimleri üzeri bütünlenmiş olarak cinsiyeti aşar. Bu düzeyde insan, cinsiyete aşkın bebeklik devresine geri dönmüş olur. Nefsi emmareden edinilen yaşamsal güdüler, yaşam enerjisinin –libidonun,- kişilik belirimlerinde biçim alması, sağlıklı bir düzeye indirgenmiş olarak insanı cinsiyete aşkınlığında seçkin kılar.

İnsanın çifti ile cinsel birleşmesinde ise; insanın, hem fıtratı gereği cinsel yönelmişliklerinden yana Hakk katında meşru olan ile sağalması, hem insan türünün devamlılığı, hem insanın nurani düzeyde -enerjilerini birbirlerini paylaşması, hem de tinsel dünyalarını birbirleri ile paylaşmaya kapı aralamalarının gereği olarak vb. durumlar amaçlanmıştır.

İnsan çifti ile nedenlerine bağlı anlam ve amaçlarına bağlı değerler dünyasında kalben bütünlendiğinde, cinsi olarak da birleştiğinde, tekbenci olmayı kendi sıfatlarına bağlı olarak biz olmaları ile aşarlar. Bununla beraber baskın karakterlerine bağlı olarak yaşadıkları rol modellerinde edindikleri karakterlere geçişlerde, istisnai durumlar hariç problem yaşamazlar. En önemlisi ise kendilerindeki tanrısallığı birbirleri ile bulurlarken ön benlik olarak karakter belirimlerinin zemininde karakter belirimlerini aşmış olarak kendilerini birbirlerinde birbirleri ile yenilemişlerdir. İnsan her an bedensel ve tinsel düzeyde değişir. Bu nedenle sağlıklı bir biçimde gerçekleşen her yenilenme, iç dünyada bütünlüğü korunan bir kişilik edinmenin gerçekleşmesine olanak verir.

Bununla beraber belirteyim ki; nefsi emmarenin, biyolojik enerji zemininde kendi için olarak belirli kılınmış olana göre yaşamsal enerjiyi biçimli kılması –libidoyu açık etmesi- (bedende haz, kalpte arzu, akılda menfaat) görünür. Çiftlerin sağlıklı ilişkilerinde, nefsi emmarenin kendi için belirli kıldığı yönelmişlikleri, birbirleri için olma ile aşılmış olarak sağlıklı insan olmanın zeminin edinilmesini sağlanır. Bu bağlamda Hazreti Muhammed Mustafa'nın "evlilik dinin yarısıdır" hadisi şerifini zikretmekte yarar vardır.

Çiftlerin sağlıklı beraberliği, insandan amaç edinilene doğru insanın sevk edilmesini sağlar. Doğasında olanın bastırılması ile insan, tinde –maneviyatta- yetkinlik elde edecek değildir. İnsan; sevgi, rıza, aidiyet, sorumluluk, iffet, namus, fedakârlık vb. olgular düzeyinde tinde insan olmayı, evvela toplumsal yaşamda hak ve had belirimlerine göre meşru kılınmışlar ile kolektif bilincin getirisi olarak bulur… Ve çifti ile olan beraberliğinde –evlilikte- yukarıda belirtilen öznel olguları, duygusuna bağlı olunması ile içselleştirmiş olarak tinsel bir dünyanın yaşam sınırlarını, karakter belirimleri düzeyinde bulur.

Anlam ve değerler bütününde, karakter belirimlerine göre edinilen her karakter, kolektif bilincin ana bir ürünüdür. Kültür ise karakter belirimleri doğrultusunda kolektif bilincin bir yan ürünü olarak insan yaşamında doğada tinsel yaşamanın zemini olarak edinilir/ belirir.

Her insanın fıtratı ile bağıntılı olarak -tasavvufta esmayı has denilen ile- baskın olan bir karakter belirimi vardır ki insanın kişilik gelişiminin en temel belirleyicisi baskın karakteridir. Baskın karakterine göre insan, insan ile olan ilişkilerinde yaşam tecrübelerine göre edindiği bilgi üzeri kişilik beliriminde davranışlar edinir. İnsanın baskın karakterinin, nefsi emmare üzeri kişilikte biçimlendiği görülür. İnsanın çifti ile beraberliği; nefis emmare ile biçimlenen, karakterinin belirimi olan kişiliğinin hak ve had belirimlerine göre biçimlenmesini sağlar ve böylece insan, nefsi emmaresine aşkın insan olarak hakiki insan olma niteliği kazanmaya da olanak edinir.

Demem o ki insan; sadece nefsi emmaresinin –öznel kılınmış olan yaşam enerjisinin, canın- belirimleri olan kişilik eğilimlerinde bulunur… Kendi için olan bencil ve tekbenci nitelikteki yönelmişliklerinde çifti ile kendini bulduğunda, biyolojik yapısallığını, hak ve hakikat olana göre meşru kılınmışlar –helaller- ile denetimli kıldığında, nefsi emmaresine aşkın olarak hakiki insan olma niteliği edinir. İnsanı sadece beden ve nefsi emmarenin dürtü ve istenç belirimlerine (haz, arzu, menfaat) göre anlamlı kılmak, başlangıç evresine göre eksik tanımlamak/ anlamlı kılmak ve yanlış anlamlar çıkarmak ile belirli kılmak olur. Bu da hak ve hakikate göre yaşaması ile insanlığını -ne için olduğunun-, hakikatine göre elde etmesi gereken insanı, eksik değerlendirmek olur.

Elbette ki insanın biyolojik nedenleri üzerinden inşa edildiğini görmekteyiz… Ama insan; özü itibarı ile tinsel nedenselliği olan ne için olduğunu, amaçsal yaratılmışlığı doğrultusunda ereksel belirimleri ile görünüş bulması -kendini gerçekleştirmesi- sonucunda bulan bir mahlûktur. Bununla beraber insan, nedenselliğini –varoluş gerekçesini/ gerekliliğini- geçmişinde değil, geleceğinde bulacak olan olduğu

içindir ki insanı, iç dünyasını biçimleyen nedenlerine bağlı olmakla birlikte, iç dünyasını biçimlendirdiği amaçlarına da bağlı olarak anlamak gerekir.

Böyledir! Ama amaca bağlı olarak insanı; sadece cinsellik temelli arzulara veya kolektif bilincin belirli kıldığı sınırlarında -bilinç dışı kılınan- olay ve olguların temsili üzerinden hedef gösterilenler üzeri amaç edinen olarak yönelmişliklerine bağlı okumak, nedenlere bağlı okumak olur ki bu da eksik bir okumadır. İnsan, hak ve hakikate göre ne için ise ona göre yönelmişlikleri olarak kendini gerçekleştirmeye doğru, belirli kılınan ihtiyaçlarla ve karşılaştığı koşullarla sevk olunur. Bu bağlamda insanı, biyolojik doğası zemininde beliren sebep-gerekçelerine/ amaçsallığına (hayatta kalma ve üreme) aşkın olarak da tinde amaç varlığı olması nedeni ile ne için olduğunu (hikmeti gereği gerçekliğini), belirli kılınmış olması ile de tanımak şarttır. Bu anlamda başvurulması gereken vahiy bilgisi ve mutlak olanın –evrensellerin- tekil ve tikel belirimler üzerinden görünüşe gelmesi doğrultusunda da insana tanık olmak gerekir.

İnsanın biyolojik doğası gereği yönelmişlikleri, tinde olması gerekenlerin görünüş nesnesi olarak insanlığa verilmiş bir parmak baldır. Bu nedenle insanı okurken katmanlı bir biçimde okumak ve varoluş mertebelerinin haklarını, meşru kılınmışlar –helaller, hak edilenler, hakkı olanlar- üzeri gerçekleştirip gerçekleştirmediğine dikkat etmek gerekir. Çift olmak, meşru kılınmışlar üzeri insanın hem biyolojik hem de tinsel düzeyde hak belirimlerinin gerçekleştirilmesine olanak sağlar… Allah varlığından yoksun bir biçimde okunacak insan, doğaya ait hayvan olarak okunmaktan öte görülecek değildir. Bununla beraber, bilinç dışı, kolektif bilinç dışı kılınanlar ve bu doğrultuda bilinçaltı anlam-değer yüklemleri ile bilinçte nedenlenerek üretilen kültür öznesi insana sadece tanık oluruz.

Böylesi tanıklıkta arketipler, libidonun biçimlendiği karakter belirimleri olarak kişiliğin belirleyicisi olurlar. Dil, dile bağlı olarak edinilen kültür ve kültürde biçimlenen ve dilde karşılık gören kültür nesneleri (mitler, kıssalar, belirli kılınmış ortak etkinlikler ve amaçlar, kimlikler vb-) iç dünyanın şekillenmesinin zeminidirler. İç dünyasında bu zeminde özne olarak nesnelerine inanmışlığı ile insan, kendisini bilinç dışı kıldıkları üzerinden bulur. Bu durumda insan, Rabbinin hilesinde var olandır. Önemli olan ise insanı tevhidin gereği olarak Rabbi ile görebilmektir ve üzerinde kendini insan deneyiminde gerçekleştiren Allah'a tanık olmaktır. İnsanı Allah ile tanımadığımız ve rabbi olarak Allah'a yönelmemiş olduğu her durumda, ilahi amacından yoksun kalması ile sapmış olması

doğrultusunda,sonuçta kendisini psikolojik ve patolojik belirimleri ile yaşadığı sınırlanmış ve tutsak kılınmış bir gelecekte, cehennemde bulması kaçınılmazdır.

Her insan; sadece çocukluk evresinde yaşadıklarının neden olması, evrenselinde meşru görülmeyenlerin bilinçaltında bastırılması, bilinçte temsilinden yana bilinç dışı kıldıkları ile karakter edinimi ve kişilik gelişimini bulmaz. Her insan, karakter edinimleri ve kişilik eğilimleri edinme sürecinde iken dilin bilince zemin kılınması ile anlam ve değer edinimleri doğrultusunda amaçsallığa bağlı olarak geçmişini kendinden öteleyerek kendini bulur. Bazen de geçmişini önüne almış olarak geleceğe kör, amaçsallıktan uzak olarak geçmişine kendisini hapseder. Bazen de haz, arzu ve menfaatlerine bağlı olarak gelecek belirimi olan yönelmişliklerde şehvet ile yaşadıklarında kendini tüketir. Zaten sapkınlık, kendini ilkesinden kopuk, nedensizce ve değersizce yaşadıklarında insanın kendini tüketmesidir. Böyle olsa da insan, ruhun yüklenmiş olduğu anlam ve sıfat belirimine haiz olarak kendini bağlayıcı karakter beliriminde bulur… Ve geçmişte yaşadığı yaşamlardaki karakter belirimlerinin gölgesi altında kendini bulur. Özellikle hipnoz yapabilenlerin bu duruma da dikkat etmesi gerekir.

Böyle olsa da insan; geçmişine, nedenlerine -tinde amaçsal kılındığına göre amaç beliriminde bulunarak kendini gerçekleştirmesi ile- aşkın yaşadığında, aslen kendini üretmiş ve gerçekleştirmiş olarak kendini bulmalıdır. Böylesi kendini gerçekleştirmeyen, insanlık hakkı olan gerçek nedenini gerçekleştirmediği için sapkındır.

Tevhid de gaye, insanı tinde amaçsal kılınana göre insanlık mecrasına geri koymaktır. Bu durumda tevhid, yaşamsal olarak erekte olanın gerçekleştirilmesidir… Ki erekte olan ilkeler olduğundan, ilkeleri eylemde gerçekleştirir iken Allah ile insanın şahsını bulması sonuçta edilmesi gerekendir. Böylesi tevhid, Allah olmak değil, Allah'ı ilkeleri üzeri amaç belirimine göre –zılli değil, asli tecellide- aslına bağlı değer üzeri yaşamaktır. Böylece eril ile dişilliği kendinde baskın karakter ve sıfat belirimlerine göre bulan insan, hakikatte amaç edinilmesi gereken Allah'a erdiğinde, eril ve dişilliğe aşkın olarak kendisini iç dünyasında insan olarak bulmuş olur. Bu da eril ve dişil belirimlerinde insanın, neden belirimlerini yaşamaması anlamına gelmez. Özellikle çifti ile insan sağlıklı ilişkide ise neden belirimi olan erilliği ve dişilliği kendinde bütünlemiş olarak benlikte kendini bulur. Böylesi durumda insana; kadın-erkek, dişil-eril, etken, edilgen olmasından öte tümeline bağlı olarak insan diye bakılır. İnsan da kendini bu belirimlerine aşkın olarak insan diye yaşar.

İnsan; nefsi emmare ile yönelmişliklerinde erildir, haz, arzu ve menfaati olanı elde ettiğinde, elde ettiğine teslim olmuşlukta dişildir… Dil, anlam ve değer belirimleri ile insanı dişil kılar ama insan kelam ettiğinde dil ile eril tavrında bulunur. İnsan, mitlerin gölgesi altında ideal olanın beliriminde dişildir ama ideal olanı kendinde gerçekleştirdiğinde erildir. İnsan, doğuştan/ fıtraten gelen kişiliğini belirleyici olan ana karakteri değil de arketiplere bağlı olarak edindiği karakter –meşrep- ediniminde dişildir ama karakterin görünüş bulduğu kişilik -mizaç- beliriminde erildir. İnsan, ben olması ile benlik belirimlerinde karşı cinsine eril dursa da sevgi, arzu ve hazlarında karşı cinsine teslim olduğunda dişildir. İnsan, Allah'ın esma tavırları karşısında dişildir ama esmaları kendinde gerçekleştirdiğinde esmaları erilikte bulur ve eril tavırlarda görünüş bulur. Duygular erildir, insan duygular karşısında dişildir ve duygularını benliğe taşıdığı ölçüde, eylemlerinde gösterdiği düzeye bağlı olarak erilliği bulur. Karakter belirimleri erildir, insan karakter belirimleri karşında dişildir ve karakterleri edindiği ölçüde karakterin eril yönünü kendinde gerçekleştirir.

Yukarıda belirtilen, yaşamsal yönlerine göre insanı değerlendirdiğimizde; erillik ve dişilliği, kadın ve erkek rol modellerine göre gereksinimi duyulan ihtiyaç ve karşı karşıya kalınan olay ve olgular, belirli kılan koşullar ve edinilen toplumsal düzen/ yapısallık içinde değişken olarak yaşandığı gözlemlenir. Önemli olan ise kaderi mutlak olarak insan için belirli kılınmış olan cinsiyet ve ana karakter belirimi olan rol modellerinde kararlı olarak insanın; karşılaşılan her türlü olumlu veya olumsuz olay ve olgu karşısında, iç dünyasında ki çeşitliliğe aşkın olarak evrenseline göre -Hakk'ın meşru kıldığı düzlemde bulunmasıdır… Ayrıca tutarlı ilişkilerde ve doğru zamanda doğru davranışlarda bulunmasıdır. Bu da insanın geçmişi önüne almasından daha çok geleceği önüne alarak yaşaması olur.

Demem o ki insanı sadece cinsiyetine bağlı olarak tür olmasında görmemek gerekir. Her insan kendinde eril ve dişiliği farklı mertebe belirimlerine göre bulurken insan olarak kendini gerçekleştirir. Önemli olan; her mertebede, bulunulan mertebenin hakkı olan eril ve dişil belirimlerine göre insanın hakkı ile kendini gerçekleştirmesidir.

Bunlara ek olarak belirteyim ki; insanda güdü ve dürtüler dış dünya ile bağlantı kurmasının gereğidir. Duygular ise "benlik" gelişiminde benlikte bütünleyici katalizör (değişime sebep veren kolaylaştırıcı etken) görevi yaparlar. İnsan, duyguları zemininde öznelliğini bulmuş olarak benlik edinir. Dil ile de benliğini –kendiliğini- ifade eder. Anlam ve değer yükleminde beliren dil ve duygu etkileşimi ise iç dünyanın gerçeğidir.

İnsan ruhu, Allah'ın emrindedir diye ayeti kerime vardır. Bu insan ruhu, nuru ile iradesi doğrultusunda mutlak eril olan Allah'ı anlamlı kılar. Böyle olsa da tevhidin gereği olarak bakıldığında; ruhun, beden zemininde yaşadıkları -karşılaştığı olay ve olgular karşısında ruhsal olarak tecrübe ettikleri- karşısında kazasına bağlı olarak Allah'ın emrinde yönelmişlikler ve tecrübelerde bulunduğunu da söyleyebiliriz. Bu doğrultuda edinilen ise insan olmaktır. Ruh, doğası gereği –Allah'ın emri altında iken- dişildir/ edilgendir ve insan olarak üretim ve amaca bağlı edimlerde bulunduğu ölçüde –Allah'ın fail olarak beliriminde Allah ile- erilliği/ etken olmayı bulur.

Önemli olan ise ruhun, nefsi emmareye aldanmadan ilkeye bağlı gerçeklikte insan olarak kendini asli tecellide gerçekleştirmesidir. Bu gerçekleşirken de insan kendisini karakter ve kişilik belirimlerine göre "Benlik/ Ego" gelişiminin gereği olarak iç dünyasında diyalektik çatışkıda bulur. Bedende ruhun maruz kaldığı -libidonun belirimi olan- dürtü, güdü ve bunlara bağlı gerçekleşen duygulanımlar, yönelmişlikler, hak olan evrensel belirimler karşısında bilinçlenen insan için çatışkıyı zorunlu kılar. Tevhit gereği insanın iç dünyasındaki çatışkıyı aşması ise Rabbine olan teslimiyeti ile gerçekleşir. Ruh, Allah'ın emrinde olduğu içindir ki insan vicdanının sesi olarak Allah'ı rabbi olarak bulur. Rabbi ise doğru olan ve olması gerekeni kendisine ilham eder. İnsan, nefsi emmaresinin keyfiyeti (…ki bu da Allah'ın emri olan ceberutun gereğinde tecelli eder) ve Allah'ın ilkeye bağlı emri karşısında ikilemde bulunur. İnsan böylesi ikilemde Rabbine olan teslimiyeti ile kurtulur.

Teslimiyetten kastım; ilkesel olanın –cömertliğin, merhametin, sevginin, bağışlamanın, paylaşımın, emek üretmenin vb.- edim ve üretimlerde gerçekleşmesidir. Böylesi durumda Rabbi (asli yönden etken olan öznel kuvvet belirimine) ile insan, nefsi emmareye (zılli yönden etken olan öznel kuvvet belirimine) aşkın olarak "Ben" sahibi olur. Böylece bencilikten kurtulmuş olarak Ben olmayı evrenseline/ Hakk'a bağlı olarak buluruz. Böylesi durumda gerçekleşen teslimiyette benlik, en saf haline yükselmeye tenzih ettikleri ile olanak bulur. Kur'an'da "bıraktıklarınız kadarı ile erersiniz" ayetini de bu çerçevede ele almak gerekir.

Hak olan doğrultusunda Hakk'a teslimiyet, insanın doğasına aşkın tinde kendini bulması olur ki bu da veliliğin gereğidir. Veliler, Allah ile kendilerini bulanlar olarak teslim olduklarına edilgen dursalar da edimlerinde ve üretimlerinde Allah'a bağlı oldukları sıfat gereği yaşarken âlemlere ve insana yön verebilmenin/ insanlığı hak

olana göre yeniden üretebilmenin etkeni olarak zamanlarının ruhunu/ ahkâmını taşırlar.

Kanaatim o ki libido sadece cinsel enerji gücü olarak anlamlı kılınmamalıdır. Ruhun özneliğine bağlı ama ruhtan bağımsız olduğu yönleri ile biyolojik yapısallıkta açık olan, kendini gerçekleştirme erki -dirimsel enerji- (kendini gerçekleştirme erki, kendini gerçekleştirme iradesi olarak belirir) olarak beliren ve dışa yönelik tutum ve davranışlarda görünen biyolojik dirimselliğin genel adı olmalıdır. Libidoyu sadece cinselliğin dirimsel erki olarak anlamlı kılmak, insan doğasını ve tinini cinsellikte kısır ve sorunsal bir zemine indirgeme çabası olur. Elbette ki cinsellik de kendini gerçekleştirme erkinin –iradesinin- bir belirimidir. Bastırılmadan, meşru olan sınırlarında da gerçekleşmesi ile sağaltılması -iyileştirilmesi gerekir. Eskiler libidoya, enerjik olduğu için şuurlu olduğu bilgisi ile nefsi emmare demişlerdir. Biyolojik sebep-gerekçeler doğrultusunda kendi için kıldıkları ile tekbenci olarak kötülüğün açık olmasının nedeni de bu nefs mertebesidir.Böyle olsa da ilkelerin görünüş bulması da bu nefs mertebesinin karşıtlığa sebep vermesi üzerinden gerçekleşir.

Anlamlı kılmak istediğim doğrultuda libidonun belirimi olan dürtüler ve güdüler, insanlaşmanın hayvani olan ilk evresidirler… Ve libido tekbenci olarak karakter beliriminde erk sahibi olursa; öfke, kıskançlık, nefret, tamah/ menfaat, hırs, şehvet vb. duygular doğrultusunda kaygı ve korkularımızı beslerlerse; sonuçta edinilecek uyumsuz ilişkilerde ve dengesiz tavırlarda değişken –hakkı gereği ile yaşanmayan/ edinilmeyen- karakter belirimlerinde kişilik problemleri ile karşı karşıya kalınabilinir. Allah'a iman ve olan bitene duyarlı olarak Allah'a, karakter belirimi olan esmalarının gereğinde teslim olarak fedakârlıkta edim ve üretimlerde bulunmakta isetekbenciliğe aşkın sağlam bir zeminde benlik sahibi olmakgerçekleşir. Bu da öteki ile yaşamanın, nefsi emmareye göre değil, Allah ve evrenselleri ile olması gerektiği anlamını taşır.

Önemli olan, benlik olarak kendimizi nerede aradığımızdır. İnsan kendini doğa zemininde Allah'ta arar ve kendini O'nun sıfat ve esmaları doğrultusunda gerçekleştirirse eğer benliğini de O'nunla bulacaktır. Bu durumda olması gereken ise karşılaşılan olay ve olgular karşısında evrenseline bağlı olarak olması gereken ne ise ona göre tutum ve davranışlarda bulunabilmektir. Bu olmaz ise erilliğini, edim ve üretimlerinde gerçekleştirmemiş olarak dişilliğin belirim safhalarında gölgelerde kalmış, kendini bulamamış, özgüven yoksunu, özgün olmayan bir taklit olmaktan öte kendimizi bulamayız.

Her dişil belirim, eril olarak kendini gerçekleştirebilmenin basamağıdır. Bir kadının çocuk doğurması anne karakterinde eril olarak kendini gerçekleştirmesinin olanağını verir. Bir erkeğin çocuk edinmesi baba karakterinde eril olarak kendini gerçekleştirmesinin olanağını verir. Bir irşat ehlinin menfaatsiz edim ve üretimlerde hizmet etmesi Rabbi ile kendini gerçekleştirmesine olanak verir. Bu örnekler çoğaltılabilir… Ama belirtmek gerekir ki; İnsan, rol modelini belirli kılan evrenseline bağlı olarak erillikte kendini gerçekleştirmez ise gerçek nedenini yaşamamanın eksikliğinde hep hüsranda bulunur.

Benlik tamamı ile erildir, önemli olan ise benliği zılli mi asli mi edinerek yaşayacağımız/ yaşadığımızdır. Teslim olduklarımızda (Allah, nefsi emmare, duygular, kadın, erkek vb.) benlik, amaçta beliren/ belirecek olana göre kendiliğin yeniden inşasının zeminini edinir… Ayrıca belirtmek gerekir ki teslim olduklarımız ile kendimizi paylaşırken teslim olduğumuza da ruhen açık olarak hamil (yüklenmiş) olabiliriz. Bu bağlamda insanın neye veya kime teslim olacağı önemlidir. Teslim olunana göre belirecek olan karakter ve kişilik belirimlerine göre benlik kendi içinde -kişilikte değişim ve -karakterde ise dönüşüm edinir. Böylece insan, bulduğu anlamlar doğrultusunda edindiği değer belirimlerine –seçimlerde bulunulması/ kararlar alması sonucunda amaç kıldıklarına, amaçta bütünlenmiş olarak- bilinçte teslim olması ve bu doğrultuda edimlerde bulunması üzeri değişim ve dönüşüme tabi kalır.

İnsan öznelikte değil ama öznellikte/ ruhsallıkta/ tinsellikte, yaşadığı durumlar karşısında stratejik düşündüğü içindir ki her zaman değişim ve dönüşümlere tabidir. Bu nedenle bir insanı sadece bir zamanda yaşadıklarına bağlı olarak tanıyamayız. Geçmiş nedenlerinde takılı kalan insanlar için ise değer belirimleri doğrultusunda beliren amaçsallıkta gelecek algısına göre güne dönüş varsa, değişim ve dönüşüme tabi kalınarak sağlıklı bir yaşama taşınmaları söz konusu olabilir. Bu bağlamda insanın ne ile anlam bulduğu ve hangi değer belirimlerine göre amaç edinmesi gerektiği önemlidir. İnsanın sonuçta kendisini karmasında sınırlı kılacağı ve geçmişte takılı bırakacağı edimlerden uzak kalması bu bağlamda önemlidir.

Vicdan uyandığında herkes geçmişini önünde bulur. Önemli olan ise sağlıklı bir yaşamın öncüsü olan vicdanda, insanın olması gerekene odaklanarak salih ameller ile geçmişine aşkın kendini tinde yeni bir yapılanmaya doğru edimleri ile sevk etmesidir. Vicdan geçmiş ile hesaplaşma melekemiz olsa da tecrübeler ile geleceğe doğru yönelmemizin fırsatını da veren melekemizdir.

İnsan, bulduğu anlam ve ürettiği değer yüklemleri ile inanmışlıkta halk edilir. Bu nedenle anlam ve değer zenginliklerine göre insanı değerlendirmek de gerekir… Ayrıca çok yönlü halk edildiği içindir ki tek bir açıdan anlamlı kılınmayacak kadar katmanlı bir yaratılışa haizdir. Bu nedenle insanı sadece geçmiş belirimlerine göre değil gelecek belirimine göre de okumak gerekir. İsrailoğullarının Allah'tan, kudret helvası, bıldırcın eti yerine dünya menfaatlerinden de istemelerini de bu bağlamda anlamlı kılmakta yarar vardır… Ama eril ve dişil belirimleri ile edilgen ve etken olmayı bulan insan, edilgen olduklarını yüklenir iken yüklendiklerini, melekeleri ile gerçekleştirme olanağı bulması sonucunda etken oldukları ile eril olmasına neden kılar. Bu nedenledir ki insan, ne yükleneceğine ve yüklendiklerini nasıl ve ne için gerçekleştireceğine dikkat etmelidir. Çünkü yüklendikleri, varlık görüşünde belirleyici olduğu kadarı ile sonuçta karakter ve kişilik beliriminde gerçekleşir iken insan kendini de gerçekleştirmektedir.

Ayrıca belirtmek gerekir ki iç dünyada insan, biyolojik sebep-gerekçe belirimleri olan hayatta kalma ve üreme güdüsüne aşkın olarak sevgi, rıza üzeri de halk edilir. Bundan da öte, insan sevgi ve rıza/ hoşnutluk zemininde beliren fedakârlıkta hakiki insan olarak halk edilir. Hakiki insan olmanın en önemli iki özelliği; samimi ve fedakâr olmasıdır… Ki özellikle fedakârlık, biyolojik sebep-gerekçeler ile belirli kılınana ve doğaya tâbi olarak nesnesini kendi için kılan nefsi emmareyeaşkın ruhsal bir tavır olarak insanın tinde ne için olduğunu açık eder… Çünkü fedakârlıkta, asli tecellide görünüş bulan ise ilkeleri ile Allah'tır.

Fedakârlık, hayati sonuçları öngörse de insanın amacına aldığına karşı kendini kurban etmesidir. Bunu da sebep-sonuç paradigmasından bakan pozitivizm ve sebep-gerekçeden (sadece hayatta kalma, üremeye odaklı ve her şeyi kendi için kılandan hareket ile) bakan biyoloji ile anlamlı kılamayız. İnsan için fedakârlık ise fedayı can ve fedayı nefs mertebelerinde gerçekleşir. Fedakârlığı olmayanın, gönülde Allah'a ermesine imkân yoktur. Özellikle cömertlik fedakârlığın bir şubesi olarak konuyu anlamak adına örnek gösterilebilinir ("cennetin kapısını cömertler açar"). Anne ve babanın evlatları için katlandıkları fedakârlıklar da buna örnektir. İnsan yaşamında beliren ulvi her karakter beliriminde karakterin edinilmesinin gereği olarak fedakârlığa tanık oluruz. Nebiler tarihi ve özellikle EshabıKiramın –Ali ve Eba Sıddık- yaşamında, evliya menkıbelerinde buna tanığızdır.

Erdem; fedakârlık ister, fedakârlık ile yaşanır… Ve fedakâr olmayanların insanlıktan, Allah'tan nasipleri yoktur. Fedakârlık, şahsı ile mutlak olan Allah'ın, rahmeti kendine farz/ zorunlu kılması ahlakının kulunda görünüş bulmasının gereğidir. Maneviyat yolu fedakârlık üzerine kuruludur.

Bu alt başlık altında işlenmesi gerek bir konu da psikolojide belirtilen içe dönük olmak ve dışa dönük olmaktır. İnsan fıtratına (yaratılışına) bağlı olarak ya iç dünyası cemal, dış görünüşlerinde celalidir ya da iç dünyasında celali, dış görünüşlerinde cemalidir. İstisna örnekler bu durumu bağlayıcı değildir. Bazen olur ki insan yüz hatlarının sağ ve sol yanları itibarı ile de celali veya cemali biçimselliğe haizdir. Cemal ve celal sıfatları insan kişiliğinin bağlayıcı ön karakter belirimleridir.

İnsanın beden yapısallığı, iç dünyasında yaşadıklarının görünüş bulmasının kıvamında halk edilmiştir. Bu nedenle iç dünyada yaşananların bedendeki etkileri sürecinde takip edilebilinir. Ayrıca insan, anne ve baba aracılığı ile edinilen kalıtımsal/ soy mirası ve onlar ile olan korku veya muhabbet ölçülerine göre gerçekleşen ilişkileri sonucunda onlara ait ruhsal belirimleri de miras olarak yüklenmiş olması ile kendinde baskın olarak görebilir/ görür.

İnsan, servet olarak miras aldıkları değil de böylesi miras edindikleri ve cemal-celal belirimlerine göre içe dönük ve dışa dönüklüğü kendinde zorunlu bulur. Bununla beraber nefsi emmaresi ile aklı maaşta edindiği stratejik düşünmeye göre de dışa dönüklüğü üzerinden kendi için olan ile içe dönüklüğü kendinde bulur. İnsan doğası gereği zaten hem içe dönük hem de dışa dönük durumlarda bulunabilir.

Doğası gereği ile insan, duyusal olarak dışa dönük, sezgisel olarak içe dönüktür. Duygusal olarak da duygu nesnesinde dışa dönük duygunun kendisi ile de içe dönük durumlarda kendini bulabilir. Ussal olarak da insan bilme nesnesine bağlı olarak dışa dönük ve bilgi nesnesini düşünen olarak düşünceye kendisini konu edinerek içe dönük uslamlamalarda bulunabilinir… Kendiliğini gözlemlemeye olanak edinebilir.

Böyle olsa da insan, uç/ aşırı (ekstrem) noktalarda dışa dönük ve içe dönük deneyimlerde bulunabilir. Dışa dönüklükte nefsi emmare belirgin bir biçimde rol oynar iken celal karakter belirimi daha çok görünüş bulur. Öteki diye görünen insanların hak-had belirimleri göz ardı edilerek tutum ve davranışlarda bulunabilinir. İçe dönüklük de ise aidiyet, sorumluluklar vb. durumlar üzerinden insan, vicdani olarak içe dönük olması ile beraber diğer insanların hak ve had belirimlerine göre iç dünyalarındaki bütünlüklerini bozmamak adına öze dönük olarak fedakârlık düzeyinde tutum ve davranışlarda bulunabilinir.

Yukarıda anlatılanlar doğrultusunda; bilim adamları dışa dönük, medyumların içe dönük olduklarını söyleyebiliriz. Bir sanatçı ve zanaatkâr ne kadar içe dönük ise bir âlim de o kadar dışa dönüktür. Filozofların dışa dönük olarak, olanı anlamlı kıldıkları ölçüde olana tanık olmaları; ariflerin ise içe dönük olarak -keşifle olana

tanık olmak değil-, olan üzerinden öznel tavırları ile görünen Hakk'a tanık olmalarını da örnek gösterebiliriz.

Davranış olarak içe dönük ve dışa dönüklerde görülen ise dışa dönüklerin daha agresif oldukları, içe dönüklerin ise daha uysal olduklarıdır. Dışa dönükler güzel ahlakta daha zayıf, içe dönükler ise güzel ahlakta daha yetkin olabilirler. Bu durumun tam tersi olarak ta dışa dönük olanlar daha idealist olarak içe dönük olabilir ve içe dönükler de daha kurnaz olarak dışa dönük olabilirler.

Dikkatli gözlemlenirse eğer; anne ve babadan miras edinilene göre dışa ve içe dönük olmalar gerçekleşebilir. Her çocuk bir devresinde belki anneye bir sonraki devresinde ise belki babaya daha yatkın olarak içe dönük ve dışa dönük yönelmişliklerinde bulunabilir. Her insan miras edindiğini zorunlu yaşar ama miras edindiklerinin kombinasyonunda yaşadığı olay ve olgular karşısında özgün bir insan olmanın olanağına da sahiptir. Anne ve babanın gölgesi altında kalan her insan, geçmişin kopyası olarak günü yaşasa da güne yeni bir kişilik olarak katılmış değildir.

İçe ve dışa dönüklüğü bu alt başlık dâhilinde işlememizin sebebi; eril ve dişil mertebe belirimlerinin içe dönük ve dışa dönük olarak insanı belirli kılmasıdır. Dile göre insan, doğa ve insanlar ile olan ilişkileri sonucunda içe ve dışa dönüklüğü farklı durumlarda yaşayabilir. Her karakter belirimine göre insan, içe ve dışa dönüklüğü farklı durumlarda yaşayabilir. Öz eleştiriye bağlı olarak vicdan ile daha çok içe dönüktür ama korku belirimlerine bağlı olarak da kaygı ile daha çok dışa dönüktür. Gelecek belirimlerine göre vicdan ile daha çok dışa dönük olabiliriz ama kaygı ile tecrübe ettiklerimizin nedenlerini sorgulayarak içe dönük olabiliriz. Korku ile daha çok dışa dönüğüzdür ama aşk ile daha çok içe dönüğüzdür. Özellikle platonik aşklarda bu daha çok görülür.

Böyle olsa da bazen kaybedileceklerin korkusu insanı daha çok içe dönük kılabilir ve bazen de kazanılacak bir kalbe karşı insan dışa dönük olabilir. Hazlar insanı dışa dönük kılarken korkular ile insan hazlarını bastırarak içe dönük olabilir. Bazen de hazlarını gerçekleştirmek için insan korkusuzca dışa dönük olabilir.

İnsan, kamusal alanda ihtiyaç ve koşul belirimine göre takındığı –edindiği- karakterler doğrultusunda iş görürken işinde eril olarak dışa dönük olabilir ama evinde anne veya baba iken her ne kadar eril karakter beliriminde olsa da aidiyet belirimine göre içe dönük olarak düşüncelerde bulunabilir ve bu doğrultuda da dışa dönük olabilir. Böylesi durumlarda karakter geçişlerinde insan, kişiliğinde tutarlı ve bulunduğu karakterin hakkını vermiş olarak uyumlu ilişkilerde

bulundukça iç dünyasındaki bütünlüğü ve dış dünyasında edindiği bütünselliği koruyabilir.

Jung, böylesi karakter geçişlerini persona (maskelenme) adı ile anlamlı kılmakta. Çünkü toplumun ihtiyaçlarının belirli kıldığı ve insanın isteyerek benimsediği böylesi karakter takınmak -edinmek insanın kişiliğini perdeleyici/ maskeleyici olarak örter. Böylesi durumlarda kişi, ihtiyaç ve koşul belirimlerine göre asli kişiliğine perde çekebilir. Böyle olsa da asli kişiliğini belirli kılan özelliklerini taşıdığından, takındığı karakter asli kişiliğini göstermesine de engel olmayabilir… Ama takınılan karakter diğer karakter edinimlerinde sıkıntı oluşturmakta veya diğer karakter belirimlerinin hakkını vermekte engel olacak biçimde benimsenmiş ise kişilik davranışlarında ortama ve koşullara göre beliren bozukluklar görülebilinir.

Başlangıçta, cemali olarak edilgen ve içe dönük olan bir çocuk zaman içinde celali olarak dışa dönük ve birçok yaşanacağa etken olabilir.

Demem o ki içe dönük ve dışa dönük olmak, insanın varoluş mertebelerine –meleke, ana karakter belirimlerine, kişilik yapısına vb.- bağlı olarak birçok iç ve dış faktörler sonucunda gerçekleşebilir… Ama belirgin olarak ne durumlarda içe dönüklüğün veya dışa dönüklüğün gerçekleştiğini ve neden gerçekleştiğini insanın tutum ve davranışlarına, ifadelerine ve özellikle beden diline bağlı olarak okuyabiliriz.

İnsan; duyu, irade, duygu, anlam-değer ve birçok melekesi ile beraber ilkelerin gerçekleşme erkinde, âlemlerde olanları değişik formasyonlarda ve tipolojik tutum ve davranışlarda bulur iken girift ve katmanlı bir yaratılışı vardır… Ayrıca edim ve üretimlerinde emek ile hem kendini keşfeden hem doğa nesnelerini kendi için kılar iken yeniden üreten hem de ürettikleri ile doğa zemininde yaşarken doğaya aşkın ve doğadan kendini tinsel olarak değer belirimleri ile soyutlaması ile yaşar… Ve kendini doğaya ait değil de tabi iken Allah'ın varlığı ile kendisini bulması gerekendir. Bu bağlamda tümel değişmezlerine bağlı olarak varlıksal tanımı yapılacak olandır… Ama koşul-ihtiyaç-gereklilik-talep-beklenti durumları karşısında ve varlık görüşü değişimlerinde varoluşsal tavırlarında olacağı/ yaşayacağı belirimlerine göre her an değişken iken değer belirimlerine göre tipolojik olarak tanımı yapılabilse de bireysellikte tanımı, olacağı/ yaşayacağı belirsiz olduğundan yapılmaması gerekendir.

Her âdem beşer iken çifti ile ilişkide -kendini gerçekleştirme erkini irade belirimi olarak bulduğunda- çiftine yönelmişlikteyken andan zamana iner… Ve çifti ile

ilişkilerinde ortak ürün verimi sonucunda tinde insan olarak halk edilmenin zeminini bulur. Her tamamlayıcı olan ortak ilişkide çiftlenen insan, birbirini tamamlar iken insan olmanın –insan olarak kendini gerçekleştirmenin- kapısını çifti ile aralar. Böyledir ama doğanın zorlamaları, insan ilişkilerinde karşıt belirimlerin açık olması ile de insan, insan olabilmenin –insanlaşmanın- gerekliliklerini deneyimledikleri ile öğrenir… Ve kendini öteki bildiği karşıtıyla gerçekleştirme olanağı bulur. Çifti ile insanlaşan, karşıtı ile de insan olmanın gereğini -çatışkının acı tecrübelerinde- edinen için insan olmak, sonuçta olması gerekendir. Âdem, âdem ile ilişkileri sonucunda, melekeleri zemininde edindikleri ve gerçekleştirdikleri ile nedenini açık ederken niyetine bağlı olarak ya insan olacaktır ya da fıtratının gereğini bulamamış olarak beşerlikte kalacak veya hakikatine örtünen iblis olacaktır. Ferd olarak böyle olsa da toplumsal olarak bütünden bakıldığında; insanlık âlemi, sonuçta insan olabilmenin gereklerini çatışkıları sonucunda öğrenir iken tininde de gelişmeye yol edinir. İnsanlaşmayı da öteki ile yaşamayı öğrenebileceği hukuk zemininde edinmeye başlar.

Hukuk, tarih, felsefe, sanat, din, bilimler vb. her alanda edinimlere ve üretimlere bağlı olarak her ne konuşulmakta ise dolaylı olarak insan konuşulmaktadır. Tarih insanın tarihidir, insan felsefi olarak düşünür, bilim edinir ve ilham ve yeteneğe bağlı olarak da sanat yapar… İnsan üretir, ürettiği ile de kendisini keşfeder ve kendisini de anlam ve değerler ile bulduğu duyguda dirimsel kılındıkları ile tinde yaratılır iken bulur.

İnsan başlığı altında alt başlık olarak aklı ve insanı konuşurken özellikle insan ve dili de işlemek gerekir.

Usun Belirimi Olan Dil ve İnsan:

Dil; insan ilişkilerini belirleyen, ussun görünüşü olan, kurgusal yapısı ve yüklendiği anlam itibarı ile gösterge beliriminde nesnel bir olgudur. Dil; iletişim düzeyinde her ne kadar böylesi nesnel olgusallıkta bulunsa da yüklendiği anlamın, fiziksel olan biyolojik süreçten sonra bilinçte öznel –dirimsel kılınması doğrultusunda gerçeklik algısı oluşturması ve oluşan gerçeklik algısına göre de irade belirimleri ile beraber yönelmişliklere sebep olur… Budoğrultuda da özne değil, öznel olan nitelik belirimi olmasıyla ruhun öznellikte kendini bulmasının en temel olay belirimidir. Her türlü düzeyde dil, göstergelerinde nesneldir ama göstergenin yüklendiği anlam-değer-duygu belirimlerinde özneldir. Anlam-değer-duygu belirimleri ise dirimsellikte olarak öznede karşılık gördüğünden dolayı, göstergesi olan nesnesine aşkın bakışımda –varlık görüşünde- bulunmaya nedendir. Bu

düzeyde tinsellik alanında/ fenomenal düzeyde dil, bilgi işlemde öznel belirimin zemini olur… Ki bu zemin üzerinde ruh, bedende diğer melekeleri ile beraber insan olma niteliği kazanmaya başlar. İnsanın dil yetisi, diğer yetilerinden öncelikli -birincil olarak insan olma niteliğinin kazanılmasının nedenidir.

Zaten tinsel alanda –iç dünyada- insan; dil ile gerçeklik algısı edindiğinde, diğer melekelerinin de edinilen gerçekliğe göre yönelmişliklerine sebep vererek yorumsal biçimde anlam bulması ve bu doğrultuda da değer nitelemelerinde bulunması ile fizik doğada olanları okur. Böylece doğa zemininde bulunurken insan için; kendine göre belirli kılınan, dış dünyanın kendine ait nesnel gerçekliliği ve kendine ait mahiyet gerçekliliği bilinçten ötelenmiş olarak bilinç dışı kılınır –insan metafizik düzeyde varoluşsal kılınır. Bu da külli bilinç zemininde insan referanslı olarak bilinç dışı belirimlerde bulunmanın ilk evresidir. Bu durumda insan, kendinde öznel/ tinsel kılınan dış dünyaya, dış dünyayı belirli kıldığı ölçüde aşkın bir bakışımda bulunması ile önünde bulur iken melekeleri zemininde ruhsal etkileşimlerde öznel belirimlerde özne olarak kendiliğini de unutur. Böylece insan özne olan kendiliğine de kendinde yaratılan gerçekliğe göre dış dünya ile ilişkilerinde örtünürken, bellek zemininde beliren kişisel bilinç alanından öz kendiliğini de bilinç dışı kılar. Böylece insan tinsel dünyanın hilesinde halk edilmiş olunur.

Bu halk edilişte insan, bütün melekeleri ile beraber bilinçte dilin öznel kılınması ile beraber dilde kendini bulur. İnsan, doğa ve insanla gerçekleşen ilişkilerinde melekeleri ile okumalar yaparken tinsel/ öznel düzeyde halk edilişini; toplumsal yapısallığın içinde dil ile belirli kılınan hak-had belirimlerine göre bulur. İnsanın insan ile olan dilde iletişimi öznelliğin sınırlarını çizerken toplum öznesi olarak insanın görünüşe gelmesini sağlar. Böylece kendinde insan olma potansiyelinde bulunan, insan ile olan ilişkilerinde ve doğa-insan ilişkisi doğrultusunda üretimlerinin sonucunda insan olarak kendini gerçekleştirir/ kendini üretir.

Bu durumda, rabbi sıfatı –fıtratı gereği yüklenmiş olduğu ana karakterini belirleyici olan sıfatı- gereği ile insanın anlam bulması ve değer üretmesi her insana göre değişir ki insan bu durumda insanlık içindeki çeşitlilikte insan olmayı,insani ilişkilerinde bulmak zorunda kalır. İnsan ne doğa nesneleri, ne melek ile insan olmayı bulur. İnsan, insan ile insancıl olduğu ilişkilerinde insanlaşır… Böylece, Allah'ın sıfat ve ahlakı ile insanlığını bulan olur.

İnsanın insan olması büyük bir emek ve sorumluluk bilinci ile yüklendikleri üzeri toplumsal yaşamın gereğinde gerçekleşir. Her insan karakter belirimine göre anlam bulur, yorumda bulunur, değer belirimlerinde görülür. Bu bağlamda insanın

iç dünyasına bağlı olarak hakikate kapı aralansa da fizik doğanın mahiyetine dair bilgi ve gerçeklilik elde edilmez. Ayrıca insan metafizik dünyasında bir o kadar da izafi bakış açılarına sahiptir. Bu bağlamda insanı toplumsal kılan hak ve had belirimleridir. Bununla beraber fizik doğada olanları nesnelliğine bağlı olarak deney-gözlem, öznelliğine bağlı olarak da mahiyetlerini deneyimsel düzeyde hem hâl olmadan bilemeyiz. Bilim, bize ne'liği ve nasıl'ı söyler. Deneyim bize mahiyeti yaşantılatır. Bu da fizik doğada duran nesneyi özselliğine bağlı olarak aynı tözden olunması sebebiyle formu doğrultusunda değil, mahiyetine bağlı olarak yaşamak – deneyimlemek- ile mümkündür ki bu da yalnızca keşfin alanına giren bir bilme çeşididir.

Dil için söylemek gerekirse; toplumsal yaşamda insan, dil iletişimi doğrultusunda ruhsal/ öznel yaşam belirimlerinde kendiliğine bilinç dışı nesnesi olarak örtünmüşken, dilde nesnesine bağlı beyan ettikleri ile de kendiliğine örtünür. Böyle olsa da kendiliğini ifade ettiği şahıs belirimi olan ben ifadesi ile kendiliğini dolayımsız olarak yansıtır. Böylece kendilik, bilinçten ötelenen bilinç nesnesi olmaktan öte bilinç zemininde kendiliğin olumlandığı dil ile ifade de görünüşe taşınır. Dolayısı ile insan kendiliğini dilin nesnel beliriminde bilinçte ötelerken, kendiliğinin ifadesinde kendiliğini dil ile de görünüşe taşır ve bilince dâhil değil bilinci de kendine dâhil kılarak kendini bulur.

İnsan için dil, nesnelliğe bağlı olarak gösterge olması itibarı ile iletişim aracı iken bilgi işlemde bellek ile beliren öznelliğin beliriminin öznel nesnesi olmak ile beraber, kendini ifade etmenin öznel belirim nesnesidir. İnsan dil ile isimlendirirken ve isimlendirilirken kendini bulduğu anlam ve değer yükleminde öyle olduğuna inanır.

Bu bağlamda insan tamamı ile inançta kendini bulur. Ayşe, Fatma, Ahmed, anne, baba, kardeş, önder, başkan vb. dil nitelemelerine inanılması-kültürel olan öznel değer nitelemelerinde kendiliğin bulunması/ bulunmaya çalışılması vb.- sonucunda insan, doğa zemininde bulduğu birinci yaratılışı üzerinden ikinci yaratılışı olan tindeki yaratılışını bilinçte dil ile anlam-değer-duygu dirimselliğinde bulur. İnsan doğası gereği ve anlam-değer-duygu edinimi doğrultusunda inanmışlıkta var olur. Bu nedenden dolayı ve süreksizlikte aciz yaratılması sebebiyle kendine mutlak bir dayanak arayışı nedeniyle, ayrıca varoluşunun -ontolojik soruları (ne, neden, ne için, nasıl) doğrultusunda- anlamını, ideal belirimi ile bulacağı değerde Allah'a inanmayı doğası/ fıtratı gereği ile bulur. Zaten ilk neden, mutlak neden arayışı, sonucu Allah'a çıkan yolda bulunmak olur.

Dil zemininde inanmışlıkta halk edilen insan için Allah'a inanmak, fıtratı ve vicdanı gereği değil, arzularına bağlı olarak keyfi ve duyular doğrultusunda gerçekleşen zihinselliğe bağlı ussallık sebebiyle de tercih edilmeyebilir. Aslında ise insan, her türlü düzeyde rabbi ile varken inanmışlığa doğru yönelir. Hangi düzeyde olursa olsun inanmışlık insanın kaderidir ve bundan kaçış yoktur. İnsanın Allah'a/ Hakk olana inanmışlığını, başka inançları doğrultusunda ötelemesi ve inanmamayı tercih etmesi, öz varlığı ve kendiliği arasında çatışkıya sebeptir.

Dil ve dilin yükleminde bulunan anlam ve değerler, ortak yaşamın belirimi olarak ifadede yöntem ve yaşam biçiminde sistemi belirli kılar. Dil, söylemi itibarı ile yüklemleri (anlam-değer-duygu-yargı) doğrultusunda erildir ve insanı anlam ve değer yüklemlerinin öznellikte dirimsel kılınması üzerinden erk olarak eril kılar. İnanma, dolayımsız düzeyde fıtraten insanda güdü olarak belirir –duyusal algıda dahi inanmışlıkta bulunuruz-… Ki dil ile anlam ve değer ürünlerinde inşa olan insan, inanmışlığında kendini kültürün ve medeniyetin anlam ve değerler bütünü içinde özne değil, öznellikte doğmuş olarak bulur. İnanma, dil ile anlam ve değer yüklemleri ile edinilir ki bu da insanın, kendi gerçekliliğini dilde inanmışlıkları ile sınırlı edindiği bilgi ile gerçekleştirdiğini gösterir.

Toplumların ortak anlam ve değer bütününde insan, amaçsallığa bağlı olarak toplumsal bilinci edinmiş olarak, dil ile belirli kılınan gerçeklik algısında toplumsal hipnozda yaşar. Dil, inanmışlık-yöntem-sistem-iktidar edinim sürecinde gerçekleşen nedensellikte nesnel belirimlerine göre her alanda nüfuzu görülen iken ortak hipnozda özne olarak insanın yitimine sebep olsa da kimlikte, toplumsal bilinçte toplumsal benliğin doğumuna sebeptir. Bu dahi inanmışlıkta –hipnozda- kendini bulmaktır. Böyle olsa da toplum içinde insan, gerçekleştirdikleri ile kendine yol edinmenin zeminini edinir. Kendini, öteki ile var olduğunun bilincinde olarak yaptıkları ile gerçekleştirir.

Toplumsal hipnoz, toplum bilincinde görünür olandır. Toplum bilinci, ortak dildeki anlam ve değer yüklemleri doğrultusunda insanı, toplumsal tutum ve davranışların belirimlere göre ortak hipnozda bulunmasına sebeptir. Toplumsal hipnoza en güzel örnek sürü psikolojisidir. Dikkat edilmesi gereken ise toplumsal hipnozun, insan için toplum öznesi olması adına gerekli olduğudur. Böyle olsa da öznenin kendisini, ilkesine bağlı olarak gerçekleştirmesini bastıran, baskın -sınırlayıcı yasa ve kuvvet belirimleri öznenin toplumda yitik, toplum nesnesi olmasına da sebep olabilir. Bu durumda dikkat edilmesi gereken; toplumun baskın –galip kuvvetlerinin hangi düzeylerde (ekonomi –kapitalizm-reklamcılık, siyaset, din, ideoloji vb) kendi menfaatlerine bağlı olarak anlam ve değer yargılarına göre

duygusuna bağlı değer algısı oluşturarak (ideoloji) insanı, toplumsal hipnozda (algı oluşturma ve algı yönetimi) tutmaya çalıştığıdır. Dikkat edilmesi gereken ise hak ve hakikaten uzaklaştırıcı niteliklere haiz olan toplumsal hipnozdan insanın İbrahim misali –hayır demesini de bilerek- kurtulmaya çalışmasıdır.

İnsan hak ve hakikatine bağlı olarak kendini gerçekleştirmezse eğer; bulunduğu toplumun ortak anlam ve değerler dünyasının hipnozunda, belirgin kuvvet ayrılıkları doğrultusunda beliren ötekinin nesnesi olmaya her zaman mahkûmdur. İnsan evrenseline bağlı olarak yapılanmış olan toplumsal düzen içerisinde kendini gerçekleştirdiğinde toplum öznesi olarak kendini bulur. Toplum öznesi olan, ötekinin nesnelliğine baskın gelen olarak değil; aşkın gelen olarak kendini gerçekleştirendir… Ötekileri nesnel kılan değil, hak ve had belirimlerine göre öteki ile var olduğunun bilincinde olarak özne görendir.

Olumsuz düzeyde gerçekleşen toplumsal hipnoz; ötekinin nesnelleştirilmeye açık olduğu, nesnelleştirildiği ve amaca bağlı olarak kullanıldığı ortak ve değer algılarında bakışımda bulunulmasıdır. İnsan, ötekinin nesnesi olmaktan öte, insan olarak aynı hukuki düzlemde öteki ile özne olacak kadar özeldir. Özne olarak özel olduğunu da diğerinin özneliğine bağlı olarak -hak ve hakikati doğrultusunda- edim ve üretimlerde ilişkilerde bulunurken kendini gerçekleştirmesi sonucunda bulmalıdır. Böylesi kendini gerçekleştirmek, insanı toplumsal düzeyde özgün ve özgür kılar. Bu, bir temennidir… Ama insan olmamızın da gereğidir. Kendimizi, ötekinin amacının bir nesnesi olurken iradesini yitirmiş bulmayacağımız toplumsal bir beraberlik, diyalektiğin doğası gereği ile şu an mümkün görülmemekte. Başka bir açıdan da insan, nesnelliğe sürüklenirken öznelliğe doğru yol alır.

Demem o ki toplum içinde yaşayan herkes ortak amaç ve değer belirimlerine göre kültürde dil ile bir nevi toplu hipnozdadır… Ama toplu hipnozun hangi ortak anlam ve değerlere göre gerçekleştiği/ gerçekleşmekte olduğu önemlidir. Evrensel düzeyde hak-had belirimleri ile insanın kendine olduğu kadarı ile diğerine de –evet demesi ile- inanmışlığı bunun için önemlidir.

Özellikle bu konu adına dikkat edilmesi gereken ise dildir. Dilin eril doğası gereği ile anlam-değer yüklemleri ve bu doğrultuda da toplumun ortak tutum ve davranışları bize hipnozun hangi düzeyde gerçekleştiğini gösterir. Dilin eril doğası gereği ile değiştirici ve dönüştürücü olması toplum mühendisliğine kadar uzar. Önemli olan ise evrensel düzeyde ilke belirimi olan hak-had -hakikat- belirimlerine göre ortak anlam ve değer edindiğimiz ortak bir dilin edinilmesidir. Buna da hakikatin ışığı altında insanı insanca görmeye sebep olan tevhid dilinde görme olanağına sahip olduğumuz için şanslıyız. Dil, hakikate örten veya hakikati açık

eden anlam-değer yüküyle verdiği varlık görüşü doğrultusunda insan yaşamının en önemli belirleyicisidir.

İnsan, dış dünyasının gerçeğini ilim ve iradeye bağlı biçimler ile bulur. İç dünyasının gerçeğini ise ilim ve duygu ile edindiği karakterin biçimlenişinde bulur. Dış dünya ile bağını, nefsi emmaresine bağlı olarak irade ettikleri üzeri kurmaya başlar. İktidar edinme arzusu ise sahip olma arzusunun ötesinde acziyetinden kurtulma arzusu olarak belirir.

İktidar edinimi güdüsünde dil, toplumsal hipnozun belirli kılanı olarak algı oluşturma ve yönetiminde yönelmişliklere sebep olarak hipnozun devamlılığını sağlar. İnsan türünün devamlılığı ve sürdürülebilir ortak bir yaşam için bu gerekli olan olsa da, toplumun öznesi olarak insan kendini bulsa da, kendi öz varlığına örtünmenin ve başka dünyalarda yaşanan anlam ve değer belirimlerine öteki kalmanın yabancılığını da edinir.

Değerlere bağlı amaçsallıkta insan, sistem edinmeyi toplumsallığın gereği olarak bulur ve sistem, dilin yapı taşı olması ile insan tininde görünür olur. Her kurulu sistem, amaçsallığa bağlı olarak ereğinde devinmenin gereği sebebiyle insan üzerinde otoritedir –kendi üretir kendi inanır, “elleri ile ettiklerine taparlar”-.

İnsan inanmışlığı emin olduklarında bulur. Sisteme inandığında –emin olduğunda ise sistemin ürettiği insan olmaktan öte, sistemden amaç edilene göre sisteme bağlı insan olarak üretilmiş olunur. Önemli olan ise sistemi neden alarak sistemin üretmeye çalıştığı insan olmak değil, sistemden amaç edilene –insan için olmasına- göre sistemi kullanıyor olmaktır. Her sistem amaç edilen değil, araç edilen olarak insan tininde yerini almalıdır. Sistemler amaç edinildiğinde ise insanın/ öznenin sistemde yitik kalması kaçınılmazdır.

Sistem amaç edinildiğinde, öteki ile var olmanın doğası, ötekini yok etmenin iradesi gereği ortadan kalkar. Bu nedenle sistemler ötekini yok etmekten öte, öteki ile kendini, hak-had belirimlerine -ve hakikate/ evrensele göre yenileyebilme yapısallığına sahip olarak değişime açık olmalıdır. Ötekini, bağışıklık kazanmak için değil, kazanmak için sistemin yapılanması; her sistemin kendi çıkar hanesine yazılır.

Sistemde sistemi üreten olarak insanı bulsak da insan, sistem otoritesinin nesnesi olduğunda yitiktir. Bu durumda insanı sistemin yükünü omuzlamış olmanın bilincinde ezilmişlikte buluruz. Sistemin içinde sistemin nesnesi olanlarda insanlığın yitimine tanık olunur. Çünkü sistemler, iktidar ile taçlandıklarında değişmeye direnmenin kaleleridir. Bu durumda ihtiyaç ve koşullar doğrultusunda

üretirken kendini keşf eden, yenileyen, geliştiren insan için sistem, sırtından atması gereken veya hak-had belirimleri doğrultusunda evrensele/ hakikate bağlı olarak yeniden yorumlanması, belirli kılınması ve yeniden üretilmesi gerekendir.

Sistemde ezilen insan, bilmeye, anlamaya, hak ve had belirimlerine göre değerler edinmeye başlayarak ürettikçe kendinde yenilenmiş olarak doğmaya olanak edinir. Ezilen insan, sistemin zorlamaları karşında kendinde değişime mecbur bırakılan ve bu doğrultuda değişen ve ideal olana devinen insandır… Ki sistemler, her türlü alanda ezilen insan ile değişir veya yenilenirler.

Her türlü alanda ezilen insan; sisteme, hak talepleri ve had ihlalleri sebebiyle ya asi olur… Ya sistemle ezilmişliğinde kaderci bir yaklaşım ile barışık yaşamayı öğrenir –kul olur-, ya sisteme göre meşru veya gayri meşru olan yollar ile sistemi değiştirmenin yollarını arar, ya da hak-had belirimlerine göre hukuksal zeminde sisteme aşkın yaşamayı öğrenir –önemli olanda bu düzeyde sistemle barışık yaşamayı öğrenmektir-. İnsan doğası gereği, doğada ve diğer insanlar ile olan ilişkileri sonucunda sistemde kendini bulur. Önemli olan ise sistemin, her türlü alanda insanın hak-had belirimleri doğrultusunda ihtiyaç ve koşul belirimlerine göre yapısal kılınıp kılınmadığıdır.

Dilin yapısallığı, zaman içinde edinilen anlam ve değerler doğrultusunda yeniden yapılandırmaya tabidir. Bu nedenle dilde edinilen değişim insanın iç dünyasındaki değişimleri de belirli kıldığı içindir ki değişen dil ile değişen insana da tanık olmak gerekir. Her devir kendi anlam ve değer yüklemleri ile dolu olan dilde şekillenir. Bu durumda her devrin insanı, zamanının anlam ve değerler bütününe göre insan olmanın gereğini dili üzerinden bulur. Dil ile bulunacak her anlam ve üretilecek her değer belirimi yeniden üretilen insana tanık olmamızı sağlar. Demem o ki insanı sistemde bulamayız. Sistemin gerekliliği insanın varoluşunun devamlılığı içindir… Ama insan, yeniden ürettikleri ile sistemleri de kurgulayan olarak kendini bulurken, sistem zemininde sisteme aşkın yaşamayı da öğrenmelidir. Hukuk zemininde yenilenmeye açık sistem edinmek de gereklidir -gerekli kılınmalıdır.

Sistemler insanı disipline eder ve disipline bağlı olarak toplum öznesi yetiştirmek amaçlanandır. Bu durumda insan kendini ya kaynağına dönerek -iç dünyasına dönerek yeniden bulmalı ya da sistemin nesnesi olarak değil de toplumun öznesi olarak ürettikleri ile kendini bulmalıdır. Sistemin nesnesi olarak kaldığında ise sistem hangi devrin anlam ve değerleri ile biçimlenmiş ise o devrin insanı olarak insan, günü yaşar. İnsanın kendini yeniden üretmesi ise bilme güdüsünün önünde duran, nesnelerine bağlı engellerini aşması gerekir. Düşündükçe-bildikçe, düşündükçe-ürettikçe insan, kendini gerçekleştirdikçe sistemde özgürce yaşamaya

yol bulur. Doğadan değil de doğada -sistemde özgürleşmek de böylece mümkün kılınmış değil midir?

İnsan bilecek, üretecek, gerçekleştirecek ve hak olana inanmışlığı ile edindiği değerlerde sisteme aşkın yaşamayı da öğrenmesi gerekecek. Değerler ile sistemlerde sisteme aşkın yaşamayı öğreniriz. Değerler idealler olarak amaçsal kılındıklarında yaşama biçim verendirler. Kamusal alanda hak-had beliriminde sisteme zemin kılınsalar da sisteme aşkın yaşamanın gereği olarak da özneldirler/ tinseldirler, insanın kendisini gerçekleştirmesinin öznel belirimleridirler. Dildeki yüklemler olarak inanmışlıkta halk edilen insanın kabule bağlı kıbleleridirler.

Önemli olan sistemin nesnesi olmadan sistem zemininde sisteme aşkın yaşayabilmektir. Bunu da sistemi belirli kılan, koşullayan ve hak-had belirimlerine göre yönelmişliğe sebep veren hukuk zemininde mümkün kılmak gerekir. Hukuk varsa eğer sisteme aşkın yaşamaya yol edinilebilinir. Hukuk yoksa eğer güçlünün iktidarında kurulan/ kurulacak olan sistemin nesnesi, güçlünün de kölesi oluruz. Hukukta öncelenen ise sistem değil, hak-had belirimine göre anlam ve değer varlığı olan insan olmalıdır. İnsanın öncelendiği bir toplumda insan kendini insan olmanın haysiyeti ile bulabilme olanağı da edinmiş olur. Hukuk yaşamı disipline eder ama insanın, insanca yaşamasına da olanak veren yaşamsal zemini olur. Bu durumda toplumsal yaşamda özgürlük ideali hukuk zemininde edinilecek olandır.

İnsan kendisini dil zemininde anlam-değer-duygu-yargı yüklemleri sonucunda inanmışlıkta bulur… Kiinanmadığını söylemesi dahi başka bir şeye veya özneye inandığını söylemesinden öte değildir. Dil, inanmışlığın –emin olmanın/ kılmanın- zemini iken anlam-değer-duygu-yargı bağıntılarında hak/ gerçek olana göre anlayışın/ idrakin edinilmesi ve bu doğrultuda da varlık görüşünde bulunulması adına önemlidir. İnsan duyuları ile algıda bakar ama dil ile algıda varlık görüşü edindiği ile görüş –bakışım- sahibi olur. Bu bağlamda insan nesnesini işaret ettiği işaret dili ile Rabbine kördür ama ilkeler –esmalar ile edindiği tevhid dili ile Rabbini eylemlerinde/ tavırlarında görme olanağını edinir. Her şeyden önemlisi ise insan, dil ile edindiği anlam-değer-duygu-yargı yüklemlerinde dirimselliğinde öznel kıldıkları ile öznellikte buldukları ile halk edilir… Bu durumda insan, dil ile nesnelliğe aşkın tinsellikte halk edilmiş olunur. İnsanı metafizik kılanda böylesi yaratılışıdır.

Dil yüklemleri dolayısı ile zamansallığı barındırır. Geçmiş, gelecek ve şu anın belirimleri olan yüklemleri ile insan zamansallığı, duyusal algıda tecrübe ederken dil ile ussal kıldığında, görünüşe taşır… Dil ile nesnel olanları isimlendirirken de -kendisi de dâhil olmak ile beraber- her olay ve olguyu zamansallığa indirger… Ama

isimlendirmenin bir yönü ile de nesnel zamana aşkın olarak her olay ve olguyu, dilde tümel karşılıkları ile öznel kıldığı anlamda kavramlarla karşılar iken zamansız kılar. Dilde anlam-değer-duygu-yargı belirimleri; nesnel olanı zaman göstergeleri ile gösterirken zamansal görüye, ilkelerin içeriğine bağlı anlayış ve kavrayış verirlerken de nesnel zamana aşkın düşünsel, öznel olan zamansallığa geçişin nedeni olurlar iken zamansız –bengisel/ anda- görüye de neden olurlar.

Dil; anlam-değer-duygu-yargı belirimlerinin dirimsel etkisinde insan olarak varoluşun gereği olarak görülür ikenkendiliğe dışsal her yönelmişliğe sebep verdiğinde varlık mahiyetimizede bizleri -kendi olanı kendiliğine- örter… Zaten dil, doğası gereği nesnel kılınan üzeri öznellikte hitap-muhatap ilişkisinde –iletişimde- doğduğu içindir ki ikilik içerir… Ve anlam-değer-duygu-yargı yüklemlerinde yönelmişliklere neden iken bu doğrultuda da anlatım nesnesini görünüşe taşırken dış dünyayı belirgin kılar… Ama her dış dünya belirimi bir iç dünya belirimi olarak içinde bulunulandır. Bu bağlamda dil, içinde bulunulanın bir dış dünya olarak belirli kılınması ile varlık görüşü edinildiği doğrultuda mekân algısını da oluşturur iken dış dünya algısı içinde yaşananlar sonucunda belirir. Bu durumda da dil, zamansal olduğu kadarıyla, varlık görüşü doğrultusunda mekân algısı oluşturması ile de nesnel mekâna aşkın ve nesnel mekânın anlam-değer-duygu-yargı yükleriyle öznel kılınması sonucunda öznel mekân oluşturur iken yapılanır (yer değişir başka bir yer olur)… Ve insanın varoluşsal olarak ön koşullayanı, kabulleri doğrultusunda yönelmişliklerine sebep vereni olarak görülür.

Bu durumda tinde en yüksek biçimde edinilen tevhid dili dahi nesnel mekânsallığa aşkın öznel mekânsallıkta Allah'a tanıklık ile varlık görüşünde bulunulurken ikilik içerir/ ikiliğe nedendir. Kendilikte bulunanın/ kendinde bulunulanın, dilde dışlaşma ile dışsal algılanışı ve kendinde bulunulanın nesnelliğe aşkın öznellikte mekânsal belirimi dahi tevhid dilinde, kul ve Hakk ikiliğinde varlık görüşü edinilmesiyle gerçekleşir. Tevhid dili esma dilidir. Esma ise ismi ile tanık olunana bakışım verirken ikiliğe nedendir. İnsan asli benliğine varmış olarak "ben" ifadesinde kendini bulduğunda ve nesnel mekâna aşkınsal kendiliğini beyan ettiğinde ikiliği aşmış olur… Ama her beyan dahi muhatap edinildiğinde hitapta bulunuluyor olunması itibarı ile ikilikte gerçekleşir… Ve böylece dil ile öteki kılınanın açık edilmesi sonucunda, anlam-değer-duygu-yargı belirimleriyle amaçsal doğrultuda dirimsel tutulanlarla sürekli tavırsallığa neden olan -ve böylece varoluşa da tinsel düzeyde- zemin edinilir. Düşüncede dahi insan, düşünce nesnesini ve kendisini muhatap alarak dilin ikilik beliriminde düşünür. Dilin gerçekliği hitap-muhatap ikiliğinde gerçekleşmesidir.

Dil, varoluşun içerik olarak zeminidir… Ve anlam-değer-duygu-yargı belirimleri ile özneye kattığı varlık görüşü ile mekân algısında belirleyicidir… Böyle olsa da özne eylem ve üretime başladığında kendini zamansal kıldığı için, varlık zamansal olduğu için, mevcudat zamansal kılındığı için ve bilinçte üç zamanlı olunduğu içindir ki dil, zamansallığın biçimsellik kazandığı ussal belirimdir. Dil, zamansallığı içerir ve duyular ile gerçekleşen nesnel mekânsal görüye aşkınsal olarak anlam-değer-duygu-yargı yüklemleri ile gerçekleşen öznel mekânsal görüşe nedendir. Dilde belirli kılınan her zamansal ifade, mekânsal belirimleri içerir iken muhattabında –mekânsallık zamansallığı da içerdiğinden dolayı- mekânsal görüye de neden olur. Zaten her düşünsel olan, holografik olarak görsellik kazanması ile gerçekleşir iken düşüncede öznel mekânsallığında oluşmasına nedendir… Ve dilde ifade bulan her düşünce, zamansallığı ve mekânsallığı içerdiği doğrultuda,-evvela-sezgi ve zekâ melekelerinde karşılık bulduğu anlayış ve kavrayış ölçüsünde görüşe sebeptir.

Dil, aynı zeminden hareket ile gerçekleşir iken yüklendiği anlam-değer-duygu-yargı belirimlerinde tek dil olarak aynılığını korur… Ama farklı göstergeleri ve göstergelerin kullanım biçimi, sıralanmasındaki değişenleri ve ussallığa itki eden belirleyici melekeleri doğrultusunda ve kullanım alanlarına göre çeşitlilik –farklılık- gösterir. Bu nedenden dolayı olsa gerek ki özde aynı gerçeğe bağlı olarak içerik kazanan her dilin birbirine tercüme edilmesi olanaklıdır. Dillerdeki farklılık biçimselliktedir… İçeriğin korunması esası ile aynı varlık zemininden hareket ile her dil birbirine tercüme edilebilir… Ama dilde değer yüklemlerine göre kullanılan her kavram, amaca bağlı olarak kullanıldığında ve bağlı olduğu düşünce alanında ki paradigmaya bağlı olarak değerler sorunu doğrultusunda dil sorununu da açık eder. Bu bağlamda lisan olarak aynı dil kullanılsa da farklı anlam-değer-duygu-yargı yüklemlerine göre iki farklı dil kullanılmakta olunur. Hazreti Resul ile Hazreti Ali konuşur iken hazreti Ömer'in onları anlamaması hadisesinde de bunu görmek mümkündür. Ayrıca belirtmek gerekir ise Kafirun suresi de değer yüklemlerine göre farklı olan diller zemininde varlık görüşü edinenler için indirilmiştir.

İnsan, melekeleri zemininde dil ile ürettikleri üzerinden kendini üreten ve ürettiklerini anlam ve değerde bulduğu öznel duygusunda içselleştirirken, özne/ ruh zemininde öznellikte halk edilen olarak kendini bulan ve kendini gerçekleştirirken edim ve üretimlerde kendini görünüşe taşıyandır. Bu durumda insan iki dünya arasında beliren üçüncü bir dünya olarak halk edilendir. İnsan, mutlak tine ait öznel ve nur niteliğinde bulunan dünya ile nesnel dünya olarak algıladığı fiziksel dünya zemininde inşa edilir. Bu inşa ise her an gerçekleşmekte

olandır. İnsan bu bağlamda olgu olmaktan öte tinsel niteliğe haiz edimde gerçekleşen olaydır.

İnsan, insanlar ile olan ilişkisinde öteki denilen ile kendini bulurken, ötekiyi varoluşunun nesnesi edinirken ve ötekiye varoluşunun nesnesi olması üzerinden öznellikte kendini bulur. İnsan "Ben" derken, "Ben" dediği ile öznel olarak kendini bulur. "Ben" kavramını dilde öteki ile bulan insan için; dilde ötekinin varoluş nesnesi olmak, kendi varoluşunun da dilde ifadesi için gerekli olandır. İnsan –özne- kendini ifade eder iken ve isimlendirilir iken zamana inendir –zamansallıkta dil ile görünüş bulandır. Dil varlık aynası olarak görünüş bulmanın, ussal olarak kendini görünüşe taşımanın ve olan-biten her olay ve olguyu anlam-değer-duygu-yargı belirimlerine göre tanık olmanın, içselleştirmenin, tine taşımanın, ifade etmenin öznel olan nesnesidir.

Âdem nebi, Kur'an tabiri ile dil varlığı olan, dil ile varlığını inşa edecek, gerçekleştirecek olan insanın genel olarak anlamlı kılınmasıdır… Böyle olsa da âdemiyet, dili nesnesi üzerinden edinir iken bengide (an-da-) olanı esması ile zamansal olarak algılama ve tanık olma dilini edinendir. Âdem dil ile öğrenen, öğrendiklerini özel kıldığı anlam-değer-duygu-yargı dil yüklem belirimlerine göre talim eder iken kendini gerçekleştirendir… Ve dil ile kendini beyan edişinde dilde nesnesi kıldıkları üzerinden kendini ifade etmek zorunda kalır. Böyle olsa da Kur'an tabiri ile İbrahim nebiye bakıldığında ilkesine bağlı olarak dil edinmekte iken nesneleri üzerinden hak ve hakikati anlamlı kıldığı görülür. Dil idealist çizgisinde bu biçimde kullanılır olur. Musa nebide dil ortak değer oluşturacak buyruk niteliğinde gelişir iken İsa nebide ilkeler ile öznelliğin anlamlı kılındığı içerikte yapısallık kazanır… Ve İsa ile dil, nesnelliğe indirgemeci nitelikte bulunmaktan daha çok öznelliğe yükseltecek nitelik kazanması ile biçimseldir. Hazreti Muhammed'de ise dil, özneliğin gerçeği olan Allah'a tevhitte yükseltici olduğu kadarı ile Allah'ı halkta tavırları ile gösterici olma niteliğinde biçim kazanır.

Demem o ki dil, nedensellik-ereksellik/amaçsallık, nesne-özne, anlam-değer-duygu-yargı yüklemleri vb. ile hangi ilke ve düşünce alanında biçim kazanmakta ise o doğrultuda varlık görüşü edinilmesine sebeptir… Ve varlık görüşü doğrultusunda yaşam biçimi edinmeye sebep verir iken insanın varoluşunun ve kendini gerçekleştirmesinin gösterge ilmi olarak görünüş bulmaktadır. Ussun en yüksek biçimde gerçekleşmesinin olanağıdır. Ussal olduğu kadarı ile öznel bir belirim olarak kendiliğin dil nesneleri ile görünüşe taşınmanın en yüksek formudur. Dil zenginleştikçe varlık görüşü ve varlık görüşü doğrultusunda yaşam biçimi ile insan da tinde zenginleşendir. "Rabbim ilmimi artır" denilirken de varlık görüşümü

zengin kıl denilmektedir. Yani insan, dil ile varoluşunun gerçeğini, iki yaratılışı olan –beden değil- beden üzerinde tinde/ tinsellikte bulur.

Dil, anlam-değer-duygu-yargı yüklemleri ile bilinçte göklere yükselmenin ve göklerde olanların da yerde görünüşe taşımanın gereğidir. Tinde yükselme ve tinsellikte görünüşe taşınma insan –özne- için dil ile mümkündür. Dil ile tinde her yeni üretilenle insan –özne-, yeni bir varlık görüşünde –varlıksal değil- tinsellikte varoluşsal olarak yeniden üretilir… Ve dilde yeni bulduklarımız, yenilendiklerimiz, koşul ve ihtiyaçlar karşısında yeniden ürettiğimiz her yeni olan ile yeni bir dünyaya taşınmış olarak varlık görüşünde bulunuruz.

Duygusunda bulunan her anlam ve değer, varlık görüşü yargısında görüşe nedendir. Duygusunda bulunan, dirimsellikte özneyi öznelliğinde yargı ve yönelmişliklerinde belirleyici olduğundan, inkâr edilmeyecek olan eminlikte gerçeklik idrakine sebeptir. Her gerçeklik idraki, dil ve yüklemleri olan anlam-değer-duygu-yargı belirimlerinde görüş sahibi olmaktır. Toplumsal ilişkilerde koşul-ihtiyaç-gereklilik-beklenti-talep belirimlerine göre de dil algı oluşturmak ve algı yönetiminde bulunmanın nesnesi olarak politiktir. Ayrıca değer yüklemleri ile kültür ve medeniyet; değer belirimleri doğrultusunda dilde karşılık gördüğü biçimde, ortak algı, görü ve duyarlılıkların elde edildiği öznel olan (kültür) ve yapısal kılınan (medeniyet) dil alanlarıdır.

Dil, insanın insan ve doğa ile olan ilişkilerinde tinselliğe bağlı olarak değişim ve dönüşüm etkileri sebebiyle sorumlu olunandır/ olunması gerekendir. Dilden yana sorumluluk, insan ilişkilerinde hak-had belirimleriyle biçim kazanır/ kazanması da gerekir. Bu da toplumsal birlikteliğin dil zemininde ahlaki olmasının da gereğidir. Anlam-değer-duygu-yargı yüklemlerine göre dil, insanın insan ile olan ilişkilerinde ilkeler öncelendiğinde gerçekleşen ahlak belirimi ile insan yaşamında ahlakı önceleyen melekelerdendir. Bu bağlamda us ilkeler ile işletildiği vicdan belirimi ile dili, tinde ahlaki düzeyde yapıcı kılar.

Toplum yaşantısında da kültür ve medeniyetin değer belirimlerine göre hak-had belirimleri insanı, nefsi emmaresine ait doğasında sınırlar… Ve insan, bu sınırlanış üzeri toplumda kabul görecek ve kendi içinde kabul ettiği toplumsal ön belirlenimler ile toplum öznesi olarak varoluşunu bulur. Bu durumda insan, toplumsal ortak bilincin içselleştirdiği nesnel ve öznel değerlerine göre kendini bulurken, psikanalizde bilinç dışı denilen kendi nefsi emmaresine/ biyolojisine ait içgüdü ve dürtüleri/ yönelmişlikler ve düşünsel temsilleri ile beliren yönelmişliğe sebep arzuları bastırır. Bastırması, kendinde gerçekleşeni kendinden ötelerken bilinç dışı nesnesi kılmasıdır. Bu da insanın toplumsal değer kabulleri ve yargıları

doğrultusunda öznenin, ilkel benliğin arzularının bastırılması olarak beliren bilinç dışılığı görünür kılar. Bu düzeyde bilinç dışı, toplum benliği karşısında bireyin öznel olarak iradi veya gayri iradi geliştirdiği bir kendini koruma ve savunma ruhsallığı ile geliştirdiği sibernetik bir bilinç tutumunun davranışsal belirimi sonucunda görünür olur. Bilinç dışı kılınan ise kendinde gerçekliğini bilinçaltı düzeyde korusa da gerçekleştirilmekten yana ötelenmiştir.

Hiç kuşkusuz insan, fıtratı gereği –doğal bilinçte- kendini gerçekleştirme eğilimindedir… Ama toplumsal –kolektif-bilinci dil ile alır iken toplumsal bilinci belirli kılan hak-had belirimleri doğrultusunda kendini gerçekleştirmek zorunda kalır. Bu bağlamda dil, toplum bilincini belirli kılan değerlerin aktarımının aracı iken bilinç dışılığı da görünür kılar… Ve ortak değerler alanında insan kendini gerçekleştirmek ve bulmak zorunda kalır. Bu durumda önemli olan ise ilkelere bağlı ortak değerler edinir iken kolektif bilincin de ilkeler ile edinilmesidir.

Bilinçli öznenin kolektif bilinç karşısında kendinde bastırdıkları, bilinç dışılığı var etse de insan bilinçaltının anlam ve değer yüklenimleri sonucunda da gayri iradi olarak bilinç dışına öteledikleri sonucunda da bilinç dışılığın var edildiğini görmemiz gerekir. Jung'un da dediği gibi "bilinç dışı kılmak, bilinçaltının derinliklerinden gelir."

Bilindik anlam içeriği ile bilinç dışının ikinci belirimi ise dilde haklar ve hadlerin telkini ile edinilen anlam ve değer belirimlerine göre bilinçaltı kılınanlar üzerinden gerçekleşir. Böyle olsa da her insan ilkeleri doğasında bulur ve doğasında davranışlarının ve tutumlarının belirli kılındığı ana karakter belirimine göre özselliğe/ yazgıya haizdir… Ve yazgısında olana göre birçok dürtü, güdü, fikri vb. yönelmişliklere neden olanı kendinde bilinç dışı kılabilir. Hipnoz ile buna tanık olunabilinir. Eskiler bunu "özünde var" deyimi ile anlamlı kılarlardı. Hadisi şerifte de "kim şaki veya said halk edildiyse onun gereği olan ameller işler" denilmektedir.

İnsan bilinç dışılığı yaşaması değil (bilinç dışı kılınan zaten yaşama taşınmayandır), bilinç dışına ötelemeyi hangi düzeyde bulursa bulsun; nefsi emmaresinden kurtulamadığı içindir ki bastırdığı içgüdü ve dürtüleri ile toplum içinde edindiği değer kabullerine göre kendi içinde mücadele/ diyalektikle karşı karşıya kalır. Bu mücadelenin nedenlerini sadece cinsel dürtü ve eğilimlere bağlamak katmanlı insan varoluşunda sadece insanı anlayabilmenin kapı aralığı olabilir. İnsanın ilkelere bağlı fıtratı, toplum bilincinde edinilen anlam ve değerlerin bilinçaltı düzeyinde işlevsel olması ve bu doğrultuda gelişen vicdan, bilinç dışılığa neden olarak insanın hak ve had belirimlerine göre sağlıklı iç dünya edinmesi ve sağlıklı tutum ve davranışlarda bulunmasını sağlar. Böylece insan hak ve had belirimlerine

göre bilinçdışı kıldıklarına bağlı olmadan anlam ve değerler bütününe bağlı olarak bütünlüğünü korur… Ve dil, bilinçdışı kılınanlardan öte, bilinçte öncelenenler doğrultusunda biçim kazanmaya başlar. Her bilinçdışı kılınan ise dilde; ifade edilmeye doğru irade edildiği ölçüde, göstergenin taşıdığı anlamdan öte ifade edildiği üslup ve vurgu doğrultusunda anlam ile açık edilen değer belirimlerine göre gizil olarak ifade edilir/ edilebilir.

İnsan bilinçaltı değil, bilinçdışını kendinde ussal olarak anlasa da ilkeler zemininde beliren ussal belirim olan vicdanı sonucunda bulur. Vicdanlı insanda bilinçdışı, toplumsal değer kabul ve yargıları üzerinden –bu alan tamamı ile her düzeyde (aile, dinsel inançlar, kültürel belirimler vs.) inanç alanıdır- bilince taşınmaması gerekenlerin amaçsallığa bağlı olarak ideal olana göre ötelenmesi sonucunda belirir… Ki vicdan ile belirli kılınan hak ve had belirimlerine göre insan, bilinç dışını kendi biyolojik işleyişinin bir unsuru olarak bulur –nefsi emmare-. Bilinç dışını insanın kendi dışında belirli kılan ise elbette ki toplumsal değerlere bağlı olarak gelişen yargılar ve yasaklardır. Bu yargılar ve yasaklar bireyde toplumsal vicdanın gelişimi sonucunda insanın toplum bireyi olarak açığa çıkması adına da önemlidir.

Her yargı ve yasak, had belirimlerine göre hakkı olana taşınarak insanın insan olma niteliği kazanması için gereklidir. Bu bağlamda haklar üzeri belirli kılınmış her yargı ve yasak had belirimi olarak insanın kendi iç dünyasında ki savaşın alanını belirli kılar. Yasak, yasaklanmış ile ulaşılabilinecek olanı öznel olarak içselleştirmeye ve idealde görmeye sebeptir… Ki bu da toplumda ortak değer ediniminin gereğidir. Böylece ortak amaçta bütünlenen toplumsal birliktelikten bahsedilebilinir. Bu durumda gerçekleşen ise insanın ön görülebilinir bir geleceğe bakışım kazanmasıdır.

İşte hakiki insan, hak ve had belirimlerine göre belirli kılınan savaş alanının kendisinde ilkeler doğrultusunda erdemlerde görülmesi gereken ideal insan olarak kendi savaşını kazanandır… Nefsi emmareye ait içgüdüsel, dürtüsel, haz, arzu ve menfaat belirimlerine göre beliren nedenseller doğrultusunda tinde amaca bağlı olarak terbiye edildiğinde ve amaç edileni kendinde gerçekleştirdiğinde rabbi ile halk edilen olarak varlık sahnesine çıkar.

Bilinç sibernetik işlevselliğe sahiptir. Böyle olduğu içindir ki neden sonucu belirli kılmaz, sonuç nedeni belirli kılar. Bu durumda belirtmek gerekirse; bilinç dışı olarak insanın bilincinde öteledikleri, ilkelerin görünüşe taşınması ve ilkeler ile bilinçte insanın hakiki insan olarak halk edilmesinin nedeni olarak tinsel/ öznel dünyada yerini alırlar. Yani bilinç dışına itilen nefsi emmareye ait her dürtünün temsili olan nesnesi kötülük belirimi olarak algılanırken ideaya/ ilkeye göre ne

yapılması gerektiğinin bilincini edinmenin gereği olarak belirir. Önemli olan ise böylesi kötülük beliriminde takılı kalmadan, hak olan ile bilinçte insanın kendini bulması veya bulmaya çalışmasıdır. Bu durumda vicdan insan için tinsel dünyasında can simidi gibidir.

Kur'an'da mealen, "O nefs ki hep kötülüğü emreder" denilir. Nefsi emmare biyolojik düzeyde hayvani yönümüz olarak her canlı kılınanın evrenselidir. Bulunduğu biyolojik yapısallığın ussal belirimlerine ve meleke belirimlerine göre tutum ve davranışlara sevk edici dürtülerde kendini emreden kuvvet olarak yönelmişliklerde gösterir.

Unutmadan belirteyim ki bu işin psikanaliz uzmanlarının da belirttiği gibi; bilinç dışı nesneleri dilde ve hayalde temsili olarak bilince gelirler ve bilinçten atılmaya çalışılan sadece temsillerdir, bilinçte bastırılmaya çalışılan ise bilinçte atılmaya çalışılan temsillerin nesnesi olduğu dürtülerdir. Dürtüler ise devamlı bir biçimde bastırılamayacağından dolayı sadece ötelenirler. Dürtü sağlıklı bir insanda hep vardır. İnsan dürtünün temsili nesnesinde seçim yapmak zorunda kalır. Önemli olan ise dürtüleri ilkelerin evrensel kabullerine göre vicdan üzerinden hakkı olana taşımak ve terbiye etmektir. Toplumsal düzeyde beliren hak ve had belirimlerine göre de yerinde ve zamanında tutum ve davranışlarda bulunmaktır.

Hakiki insan; nefsi emmaresi değil, rabbi ile halk edilendir. Böylesi insan için nefsi emmare, dürtülerinde bastırılan değil, dürtülerin nesnesi olan ve dilde temsil edilen lakin toplumsal bilinçte ve tinde kabul görmeyenlerin kabul görmüş hak belirimlerine/ helal kılınmışa göre gerçekleştirilmesi sonucunda terbiye edilmiştir. Bu durumda helal/ hak kılınmışlar ve emek doğrultusunda hak edilenler ile insan edim ve üretimlerde bulunurken kendindeki savaşı aşmış olur. İnsanın bilinç dışı evresi böylece soğurtulmuş olunması ile bilince eklemlenmiş olarak aşılmış olunur. Bu bağlamda "benim şeytanım mümindir" denilen hadisi şerifi hatırlatmakta yarar vardır. Ki nefsi emmarenin bilinç dışı olarak bilinçte karar, yargı ve eylemlerden yana ötelenmesi, bastırılması helal/ hak olanlara göre yaşanmadığı takdirde insan olma evresinde hakiki insan olma idealinden uzaklaşılan sapkınlıkta bulunmak anlamına gelir.

İşin ilginç yanı psikanalizde bilinç dışına ötelenen olarak ele alınan nefsi emmarenin nedenselliğinde bilinç dışının tanımlanmasıdır. Bilinç dışı diyebileceğimiz olgu, toplumsal bilinçten yana içselleştirilenler ve ilkeler doğrultusunda uyanmış bir aklın –vicdanın- kendisinde bilinçten ötelenenler ile bilinç dışı kabul edilenlerdir. Bu durumda bilinç dışı diye söylediğimiz evrensel kabuller ve toplum değerlerine göre bilince nesne kılınmayanlar/ kılınmak

istenmeyenler ile belirli kılınan ussal bir belirlemede bulunulandır. Bilincin kendisinde vicdan, zaten bilinç dışı kılma melekesidir. Us ise toplumsal yaşantıda bilinç dışı olanı belirlemede yardımcı olan melekemizdir.

Böyle olsa da bilinç dışılığı nedenlerine bağlı olarak değil de amaca bağlı olarak gerçekleştiğini görmek gerekir. Çünkü insan amaç varlığıdır, amaca bağlı olarak bilincinden öteledikleri bilinç dışında kalır. Bu tanım doğrultusunda belirtirsek eğer; Allah ereğine göre arifler de insan olarak kendilerini yakıştıramadıkları Allah'a göre kendiliklerini bilinçte bilinç dışı kılarlar. Bu da seyri seferde uğranılası bir safhadır. Böyle olsa da insan, kendi üzerinde dışlaşanın kendi olduğu bilincine vardığında bu safhayı aşmış olur.

Bu anlatılanlar ile de görmek gerekir ki insan, dil zemininde bulduğu anlam ve ürettiği değerlere göre tinsel/ öznel olan iç dünyada kendini bulurken ve edim ve üretimlerde kendisini gerçekleştirirken fizik doğaya aşkın öznellikte bilinçte, istese de istemese de metafizik bir varoluşta halk edilmektedir.

Anlam bulma, potansiyel karakter belirimlerine göre yorumlamalar ve değer belirimlerine göre de yargısal tutum ve davranışlar, doğa zemininde tinsel alanda metafizik bir dünya kurgular… Ve bu kurgusal dünyada insan kendini bulmaktadır. Bu yönü ile insan tinsel olarak tamamı ile metafizik alanda yaşar ve bu doğrultuda fizik doğayı da metafizik alanına göre okur, değerlendirir, kullanır, yeniden üretir ve kendinden ürettikleri ile beraber fizik doğa zemininde kendisini doğadan soyutladığı metafizik bir alanda yaşam kurar. Kültür ve medeniyet denilen de insanın kendi iç dünyasında bulduğu değer algılarına göre belirli kılınan değerler bütünü olarak metafizik yaşam kıpılarıdır.

Kültür ve medeniyet bu bağlamda metafizik bir üst bene neden olurlar. Toplumda yasak, vaat edilenin belirimidir. Bu durumda toplumsal yaşamda yasak olarak nedeni belirli kılan idealinde vaat edilendir. Bu bağlamda insan, toplumsal yaşamda da inanç varlığı olarak görünüş bulur. Çünkü vaat edilen, yasak edilen ile önünde durur. Vaat edilen ise yasak olanın sınır belirimi üzerinden ilkeye bağlı edimler ile hak edilmiş olarak yetişilendir. Bu bağlamda insanı tininde belirleyici olan bilinç dışı ötelenenler, bastırılanlar, atılanlar değil, ilkesine bağlı yaptıkları ile kendisini bulmasıdır.

Toplumsal bilinç, baskın/ galip kuvvet olması sebebiyle yargı, yasak ve vaatleri ile bireyin bilinç dışı nesnelerini belirleyicidir. Önemli olan ise insanın, İbrahim veya Muhammed Mustafa vb. gibi; hak ve amaç olarak önünde duran hakikatten uzak kılacak olan toplumsal düzeyde beliren galip kuvveti dahi bilinç dışı kılabilmesidir.

Demem o ki bilinç dışı nesnelerini; hak ve hakikate göre beliren amaçsallıkta çok geniş bir yelpazede mi ele almak gerekir yoksa sadece insanın biyolojik doğası gereği nefsi emmaresi ve dürtü olarak beliren emirleri üzeri mi ele almak gerekir? Elbette ki hak ve hakikat belirimine göre ele alınacak olan bir bilinç dışı olgusunda nefsi emmare de zorunlu ele alınacağından hak ve hakikate göre bilinç dışı belirimlerde bulunmak daha sağlıklı olur. Neden? Çünkü amaçsal olanda insan kendini daha çabuk bir biçimde toparlar ve amaç ile imanda bütünlendiğinde doğası gereği metafizik yaşam alanında anlam bulduğu ile yıkılmaz olur. Dinin bize getirdiği, bir anlamı ile de bundan ibarettir.

Amaç belirimine göre kabuller skalasında insanın, nedenlere bağlı hile olması ve vicdan yaptırımları sebebiyle kendini bilinç dışı nesnesi kıldığı görülür. Vicdanda kendini temsil eden yansımasını bilinç dışına öteleyen insan, ideal olana göre kendini de amaca bağlı belirlemiş olur. Ereğine bağlı idealinde yaşayan insanı kâmil ise kendini bilinç dışına ötelemeyen kendi ile hak-had edinimleriyle barışık olan insandır… Ki bu durumda nesnel olan her şey, özneliğin nesnesi olmaktan öte, öznelliğin nesnesi olarak tinde yerini alır… Ve amaç edinilmeyenler olarak kendiliğin dışına itilen bilinç dışı materyalleri olurlar…Fani olandan baki olana yönelmenin nesneleridir.

Bir daha söylemek gerekirse fizik doğaya ait olarak bulduğumuz bilgi ve gerçeklik, tinde içeriğine bağlı olarak duygusunda yaşadığımız anlam ve hakikatin yerini tutamaz. Yer çekimini bilmek Allah'a yetiştirmez ama ilkeleri bilmek ve ilkeler ışığında yaşamak ve anlam ve hakikati iç dünyada bulmak ile insan, iç dünyasında kendi mahiyetine, doğaya aşkın olan Rabbi ile daha da yakinleşir.

Fizik doğaya ait bilgi ve gerçeklik, insanın kendi anlamı ve hakikatine insanı örtük kılar. İnsan kendi hakikatine tekbenci olarak uyansa da insan olarak hileden ibaret olduğunun bilincini Rabbi ile edinirse eğer asli ile kendine uyanmış olur. Bunun önemi; diğer insanlarında Rabbi ile var olduğunun bilinci ile görmeyi sağlamasıdır… Ki insan bu durumda hak ve hadler üzeri sürdürebilinir bir yaşamda Rabbi ile olduğunun bilincinde yaşamaya yönelir. Bu da tekbencilikten kurtulmaya sebeptir. Zaten insan bir hile iken tekbencilikte hakikate ait tutunacak bir anlam bulamaz. Zaten "biz" kavramı tekbenci olmaktan kurtulmamız gerektiğinin anlamını da içerir.

Fizik doğaya ait ussal bilgi ve gerçeklik, tine ait anlam ve hakikate kıyasen tinsellik/ öznellik ediniminin ardılıdır. Bu bağlamda insanın öznelliğini, sadece fizik doğaya ait bilgi ve gerçekliliğe göre aramak kısmen doğru olsa da eksik kalır.

İnsan toplumda özneldir ve toplum beliriminde kendi için iken öteki için de olduğunda öznel ilişkide, hak-had belirimlerine göre kendini gerçekleştirir. Bu da bilinç dışı nesnelerinin açığa çıkmasının nedenidir.

Özellikle belirteyim ki insan; bedenine bağlı olarak biyolojik işlevselliğinde –canda-, ruhun/ öznenin fizik doğada ki yasa, koşul ve ihtiyaç belirimlerine göre algı zemininde, ruhsal/ öznel olan anlam-değer-duygu tecrübelerinin sonucunda yaratım bulur. Bunun dâhilinde olarak ruhun tanrısal hakikate dayanarak ruhsal tecrübelerde bulunması da merkezi sinir sistemi (kürsüyü ala) ile bağıntılı olarak insanda gerçekleşir. Biyoloji ve fizyoloji, enerjinin şuurlu doğası ile tanışmadığı mühletçe, eksik değerlendirilen bilgi verilerinden ibaret bilim olmaktan öte gidemezler.

İnsan, insanı anlayacak ise eğer öteki ile ya duygudaşlık yapmalı ya da hemhâl olmalı… Böylece ötekini kendinde bulmalıdır. Böylece kendi özel metafizik alanında tekbenci olma egosundan kurtulma imkânı bulabilir. Bu da şefkat, merhamet ve –özellikle- fedakârlık ile mümkündür.

İnsan bütün âlemlerin katmansal yapıda toparlanışıdır. Her bir âlem kendisini temsili olarak diğer âlemlerde bulur. Âlemlerin kendi üzerine katlanan bütüncül ilişki ve bilgi işlevselliğinde bilinç sibernetik ve spekülatif/ yansıtmalı –öznel belirlenimde- olarak görünüş bulur. Bu bağlamda insanlık da âlemler zemininde âlemi nasut olarak hem toplumsal hem de öznel düzeyde kendi üzerine katlanarak birçok varlık safhasını kendinde bulundurur… Ve bu da insan bilincinin sibernetik ve spekülatif biçimde işlevsel olduğunu anlamak adına önemlidir.

Bu durumda insanı, ilişkilerinde anlamak ve iç dünyasını bilinç dışı nedenlerden daha çok ussal olan kendi iç dinamiklerine göre anlamak daha da kolaylaşır. Sibernetik bilinç yapısallığında nedenlere/ nesnelliğe bağlı olan insan, her ne kadar doğaya ait yönleri ile tanımlansa daspekülatifyanı ve tinsel düzeyde sibernetik oluşu ile kendini gerçekleştirdiklerinde görünüş bulur iken metafiziğe ait yönü ile tanınmaya ihtiyaçlıdır. İnsanın nesnelliğe bağlı tanımlanması ve öznelliğe bağlı tanınması ise en doğru biçimde; enerjinin öz niteliği olan özneliğini, tavırlarında beliren öznelliğini, şuurlu ve dirimsel doğasını anlamak sonucunda, özselliğe bağlı olarakmümkündür. Bunun dâhilinde sosyoloji ve antropolojiden uzak bir yöntem ile de insanın anlaşılmasının eksik kalacağını belirtmekte yarar vardır. Toplumun kolektif bilincinde meşru olan tatminlerin amaçta değer olarak belirimi, insanı toplum öznesi kılar. Ama insan toplum öznesi olmayı toplumsal tatminlerin –vaatlerin- şartına bağlı olarak bulduğu içindir ki toplum dışında kültür öznesi olarak kendini bulamaz. Bu durumda toplum tatminlerinin hak ve hakikate göre nerede

oldukları ayrıca değerlendirilmelidir. Bu bağlamda İbrahim'in kavmi, Lut'un kavmi, Eyke halkı vb toplumsal yapılar değerlendirilebilinir. Asrı sadet de bu bağlamda olumlu bir örnek olarak değerlendirilebilinir.

İnsan nedenlerine bağlı olarak tanısı yapılacak olandır ama amaca bağlı olarak da anlaşılacak olandır. İç dünyasında nefs hastalığına tutulan için ise nedenlere bağlı hastalık tanısı yapılabilinir ama amaca bağlı olarak da tedavi verilebilinir. Bu da muhabbet, vicdan, iman ile had-hak belirimlerine çekilmesi ile mümkündür. İmanı ve vicdanı olmayanın nefsi emmare hastalıklarından kurtuluşu yoktur.

Düşünen özne, düşünce nesnelerini düşüncenin özsel belirimleri olarak düşüncenin tinsel alanına alır. Bilinçte dil ve imgesi ile temsil edilen her nesne, düşüncenin öznel alanını oluşturur. Düşünce öznel alanından öznenin kendini fark etmesi özne-nesne ayrışımını belirgin kılar. Özne-nesne karşıtlığı, karşıtlık olmaktan öte, tinin kendini çeşitlendirmesi ile alakadardır… Ki insan, ussal olarak bunları karşıtmış gibi görür. Aslında ise nesne olan, öznenin görünüşe gelmesinin nesnesi olarak tinsel alanda öznelliğin belirimi olması ile yerini edinmiştir. Nesnel kılınan, özne değil ama mutlak tin sahibine göre öznel kılınmış olandır. Bu bağlamda nesnel olan özne değil özneldir -değer nitelendiği kadarı ile de özeldir-. İnsan iç dünyasında olduğu gibi…

Nasıl ki insan iç dünyası/ fenomenal dünyası, bilinçte temsil edilenlerin öznelliğe taşınmış olması ile öznenin/ruhun öznel belirim nesneleridir… Ve anlam, yorum, değerler dünyası olarak metafizik bir dünyanın nesneleridir. Fizik dünya diye bildiğimiz sebep-sonuçlara göre nedensel düzeyde bilimsel olarak ele aldığımız, duyular ile algıladığımız dünyada olan biten de Allah'ın –Tanrı'nın- metafizik dünyasının öznel belirimlerin nesneleridir. Nesnel oldukları gibi, zorunlu olan özne ile var oldukları için bir o kadarda öznel kılınmışlarıdır. Başka bir deyişe de fizik doğanın cansız diye gördüğümüz nesneleri, mutlak öznenin öznel belirimlerinin nesneleri ve öznelliğinin belirimi olarak öznelliğe haizdirler. Doğada biyolojik yapısallık üzerinden gizilde olan öznenin, öznel belirimler üzeri dışlaşması da/ kendini aşikâr etmesi de bunu işaret eder.

Salt bilginin nedenselliğe bağlı yorumlanması olmaz… Ereksel/ amaçsal belirimlere bağlı olarak bilginin yorumlanması ve yorumlanması ile edinilecek olan anlama ulaşıldığında gerçeğin bilgisi, değer niteliği kazanması ile öznel alana ait olarak metafizik düzlemde karşılık bulur. Hakikatin özne gerçekliliği ve öznel gerçekleşmesi ise fizik doğaya kıyasen inancın bilgi nesnesidir, deneyimlendiğinde kendi gerçekliliğine tanık olunur. İnanç alanının gerçeği olarak hakikat, Allah'ın

hakikatidir ki insan zaten öznelliğinde O'nun öznel sıfat ve esma tavırlarını fizik doğadaki ayet belirimlerine göre yaşar.

Önemli olan ise batında duranın insanda bu kadar net bir biçimde yaşanıyor olmasına rağmen fark edilmemesidir. İnsanın fizik doğa zemininde tininde/ öznelliğinde Allah'ı yaşadığının farkına ermesi kendi meşrep/ karakteri-tutumları ve mizacına/ kişilik-eğilimlerine göre değişik öznel etkiler yapar. Yani herkes Allah'ını kendi gibi bilir… Ve bu da metafizik düzeyde yorumlamacı olarak öznel ve izafi bir durumdur. Hazreti Allah bu durum için "kulumun zannı üzereyim" demektedir. Bu ifade "kulumun hakkı kadarı ile rabbiyim" anlamını da taşır.

İnsansak eğer ayrıca belirtmek gerekir ki: insan algıda hep bir önce gerçekleşenin sonucunu yaşar. Bu bağlamda insan tarihsel ve geçmişin bir sonucudur. Bu bağlamda "benim" dediğinde geçmişi dile getiren olarak ana taşıyandır. Bu bağlamda insan, varoluşunun hilesinde kendine örtüktür. İnsanın gelecek belirimi olarak önüne aldığı ise geçmişe aşkın, tinsel dünyada fizik dünyanın belirimlerinden tinsel dünyaya sıçramasıdır.

Her gelecek belirimi doğrultusunda; öznel/ tinsel olarak Rabbi ile etkin olan insan için doğaya aşkınlık etken kuvvet olunması ile gerçekleşir. İnsan Rabbi olan Allah'ın zatı ile kendine uyanmadığı mühletçe geçmişin sonucu ve Rabbi sıfatının etkinliği altında geleceği belirli kılmaktan öte kendini bulacak değildir. Nesnellikte hep bir önceki zamansal olana tanığız ama öznellikte rabbimizle etkin olarak geçmişine tanık olduğumuzu kendimiz ile spekülatif ve nesnellikte yeniden üreterek geleceğe taşımaya kadiriz. Bu durumda öngörülür bir geleceği de bilincimizin önüne almaya başlamış oluruz. Böyle olsa da insan, rabbinin hilesidir. Hileyi değil, rabbi görmek tevhidin gereğidir.

Dil konusuna geri dönersek; dilde bilişsel olan ile imgesiyle öznellik alanına taşınan aynı şey değildir. Dil, fizik doğayı metafizik öznel alana taşıyan ve insanı metafizik alanda özne/ ruh zemininde öznel kılan metafizik nesnesidir. İnsan kendini ifade edişinde ise özne olarak kendilik beliriminde bulunurken ötekinin tanık olduğu öznel belirim tavrındadır. Dilin gösterge oluşunda kendine kapanan/ örtünen özne için ise dil, kendini bilinç dışına ötelemeye sebeptir. İnsan konuşan özne olarak kendine tanık olduğunda dilin göstergesinde gerçekleşen hilesine uyanır. Konuşan kendidir ve dilin göstergesine değil, kendinin farkında olarak kendi özneliğini deneyimlemektedir.

İnsanın tinsel yaşam alanı olan metafizik dünyasında gerçeğini bulmadan insanı tanımak mümkün değildir. Bu bağlamda ussal olduğu kadar öznelliğin görünüşe

taşındığı belirim olarak dil, insanı tanımamızın en doğru adreslerindendir. İnsan konuştukça kendi dünyasının neye göre şekillendiğinin gerçeğini de gösterir. İnsanın dilde beliren gereksinimleri ve yönelmişlikleri insanı iç dünyasında tanımamıza yardımcı olurlar. Dil ile insan, geçmiş nedenlerinin sonuç belirimlerine göre ve gelecek algısı doğrultusunda günü belirler. İç dünyasında ki gerçeklik idrakine ve değerler belirimine göre de yaşamına yön ve biçim verir. Böyle olsa da hak ve hakikate göre biçimlenmemiş bir dünya algısında insan; dil zemininde beliren inanç nesnesinde kendi kendini hipnotize etmiştir. Algıladığı dünya hipnoz olduğu dünyadır. Kendi gerçeğini uydurdukları ile bulanın, mahiyetinin bilinmesi de elbette ki zordur.

Bu bağlamda insan; üst yapı kurumlarının oluşup oluşmadığı, vicdan melekesinin gelişmiş olup olmadığı, amaç belirimine göre vicdanı üzeri sorumluluklarının olup olmadığı, nedenleri olan geçmişine ve geçmişine bağlı olarak günde yaşadıklarına takılı kalıp kalmadığı, amaçlarına bağlı olarak karakter bütünlüğünü tutumlarında koruyup korumadığı ve kişilik belirimi olan davranışlarında ilkeselliğe bağlı olarak öznelliği muhafaza edip etmediği doğrultuda kritik edilmelidir. Bu kritikler, insanın iç dünyasında sağlıklı bir insan olup olmadığını görmemizi olanaklı kılar. İnsanın; nedenlerine bağlı tanımı yapılsa da amaca bağlı olarak iç dünya beliriminde gerçekleşen karakterine ve gerçekleştirecekleri doğrultusunda görülecek olan öznelliğine/ kendiliğine -kimliğine- bağlı olarak kendisini tanımaktan yana yabancısıyızdır. İnsan, amaca bağlı yönelmişlikleri doğrultusunda kendisini gerçekleştirmesi sonucunda karakter ve kimlik belirimleri ile tanınacak olandır. Kendisinde aslı itibarıyla, gerçekleştirdikleri sonucunda rabbi olarak görünecek olan ise Allah'tır. İnsan, ilk nedeni olan ve sonuçta gerçekleştirdikleri üzerinden, rabbi olan Allah ile kendisini bulması gerekendir.

Herkes kendi öznelliğini özeli olarak yaşar. İnsanı iç dünyasına göre tanımak için nedenlerini ve amaçlarını bilmek gerekse de yeterli olduğu kanısında değilim. İnsanı tanımak için amaca bağlı edim ve üretimlerine dikkat etmek gerekir… Ayrıca, insan ile koşul ve ihtiyaç belirimlerine göre ilişkilerde bulunmak ve müşahedelerde bulunmak da gerekir.

İnsan ussal kılınmıştır ama vicdan ile belirli kıldığı ilişkilerinde insanlığını yaşar. Vicdan, olması gerekenleri yaşamanın gereği olarak toplumsal ilişkilerimizde insan olmanın ön şartıdır. Vicdanda belirli kılınan hak ve had belirimleri, inancın ve toplumun belirli kıldığı, insanlaşmanın gerekleridir… Ve insan, vicdanında ilişkilerini üç zamanlı olarak belirler. Hata ve günahlara bağlı olarak edinilmiş geçmiş tecrübeler, kültürel olan ortak değer kabulleri ve inancın ortak kabulleri

sorumluluk almış olan insanın iç dünyada doğumunun zemini olurlar. Psikolojik olan çoğu hastalık, insan olarak doğamamanın insanlık sancılarıdır.

İnsan kendi içinde katmanlı ve dış dünya ile ilişkileri ile beraber girift bir yaratılışa sahip olduğu için insanı bütün yapısallığı, ilişkileri, edim ve üretimlerine göre edindiği anlam ve değer üretimleri üzerinden yaşadığı öznellikte tanımak gerekir. En önemlisi ise insanı hakikatini/ aslını zemin alarak Allah'ın görünüşe geldiği mertebesi olarak görmek insan tininde insanca yaşamak ve insanca ilişkilerde bulunmak adına önemlidir.

İnsanın savunma güdüsüne göre tavır ve davranışları –direnç, bastırma, bloke etme, açık ifadelerde bulunma vb.- ve her türlü ifade biçimleri insanı okumada gereklidir. Her şeyden önce insanı okuyanın insana duyarlı olarak ön yargısızlık da gözlemci ve dinleyici olması gerekir. Bunlar dâhilinde insanı sadece geçmiş anılarına göre değil günü nasıl ve hangi anlam ve değerlere göre yaşadığı ayrıca gelecek belirimine göre beklentileri, çalışma, tutum ve davranışlarını da bilerek insanı üç zamanlı okumak gerekir. Üç zamanlı olmak sibernetik ve spekülatif bilinç işlevselliğine sahip olmak demektir.

İnsan nasılını sorgulamaktan öte, ne için olduğunu sorgulayan olarak -ne için derken gerekçede/ amaçta- nedenini arayandır. Ne için olduğu kendi gerçeğidir ki insanlık içinde kendini gerçekleştirmesi sonucunda ne için var olduğunun kapısını aralar. Her insan, kendinin ne için olduğunun mesajını taşır ve kendini gerçekleştirdiğinde ne için olduğunu–nesnel düzeyde nasıl olduğu ile değil- öznellik zemininde bulur.

İnsan, doğadan doğanın gerçeğini, bilgisini edinir. Doğanın nesnel gerçekliği, insan bilincinin önünde ne ve nasılı olarak durur. İnsan doğadan doğasal olmanın bilgisini edinirken, ne ve nasılın uzmanlık alanlarında doğayı bölümlendirerek –pozitivizm- okur. Bu durumda insan doğayı tanımada ve kullanmada uzmanlaşsa da tine ait olarak kendiliğini öteler. Bu durum doğrultusunda doğanın makro belirimi karşısında ne içinliğini anlamlı kılmaya çalışır… Ve ne içinliğini anlamsız bulur. İnsan doğanın nicel belirimi karşısında doğaya bağlı olarak varoluşsal sorularını cevaplamamalıdır. Doğa ile nasıl olduğumuza anlam bulabiliriz ama ne için olduğumuza cevap bulamayız. Ne için olduğumuzu hak ve hakikate göre anlam bulduğumuz ve bulduğumuz anlamı yaşamda gerçekleştiğinde/ tecrübe ettiğimizde buluruz. Bu anlamda insan hakikat inancına göre öznellikte ne içinliğini anlamlı kılar.

Demem o ki doğa bilimleri ile sebep-sonuç ilişkilerinde nesnelliğin nedenlerini ve nasıl gerçekleştiğinin bilgisini ediniriz. Tinin gerçeğinde ise sebep-gerekçe bağıntılığında öznelliğin ne için olduğu ile tanışırız. Bu bağlamda insan, tinini/ maneviyatını –öznelliğini- nesnel kılmayacaksa eğer doğa zemininde tininin gerçeğini,Allah'ın şahıs olmasının hakikatine bağlı olarak inancında aramalıdır… Ve özne olmasında bulmalıdır. İnsan kendi hakikatini tecrübe edemiyorsa eğer hakikat ve hakikate bağlı anlam ve anlamını bulma arayışına devam etmelidir. Hakikat tecrübe edilendir. Bu bağlamda Allah, "dua edenin duasına icabet ederim" demektedir. Bu bağlamda insan, sebep-sonuç ilişkisinde nasılına tanık olmalıdır ama sebep-gerekçeye göre sebep-sonuç ilişkileri zemininde kendini bulduğunu da unutmamalıdır.

Bu bağlamda insan, sebep-gerekçeye göre sebep-sonuç belirimlerinin gerçekleştiğinin aklı ile günümüz pozitif bilimlerinin sıkıştığı eş ölçümlü olmama aklını aşmalıdır. Sebep-gerekçelere göre erek/ amaçsal belirimler doğrultusunda sebep-sonuçta belirenlerin nedenselliği belirli kılınmıştır. Bu bağlamda bilimin kendini yenilemesi zorunludur. Bu paragrafla ilgili olan ders konusu olarak "kâinatı insan için, insanı kendim için halk ettim" hadisi kutsisini hatırlatmak gerekir. Bu hadisi kutsiye dikkat edilecek olunursa tinsel olanın sibernetik akıl bağlamlarında iş gördüğüne tanık olunacaktır. Bununla beraber "bilinmeyi istedim, insanı halk ettim" hadisi kutsisiyle bakıldığında bir önceki hadisi kutsi ile beraber de anlaşılacağı gibi sibernetik olanın sonucunda spekülatif/ öznel belirimin idraki ile öznelliğe tanıklığın gerçekleştiğini görmekteyiz. Tevhid de bu bilinç mertebesinde görünüş bulur.

Doğanın gerçeği, nedenlerine bağlı olarak gerçekleşen nasılında saklı değil, ne için olduğunda saklıdır... Ki tinin/ öznenin hakikatine göre tinsel/ ruhsal, manevi olan ile doğanın gerçeği belirli kılınmıştır. Nur deryası/ enerji deryasının kendinde özneyi ayrıcaöznenin tutum ve davranışlarında beliren öznel gerçekliliği üzeri de doğayı okumak gerekir. Yani doğayı bilmek gerekir ama hakikatine bağlı anlamını edinmedikten sonra doğayı bilmek, kullanım nesnesini bilmek olarak insanı insansızlaştırmaktan öteye taşımaz.

İnsan doğanın makro nicelliği altında ne ve nasıl-ın cevabını bilgi verisi edindikçe bulur. Tinde ise hakikate bağlı olarak edindiği anlam ile gerçekliğini değer nitelenmesi ile bulur. İnsanın nasıl var olduğundan daha çok ne için var olduğunun bilgisi, tinde/ maneviyatta –öznellikte- kendini bulma ihtiyacının gereğidir. İnsanlık âleminde tarihi ile beraber sürekli olan anlam arayışına bilimin kayıtsız kalması veya bu anlam arayışını sebep-sonuç nedenselliğine indirgeyerek anlamlı kılmaya

çalışması bilimde basiretsizliktir. Çünkü insanı sadece ne ve nasıl sorularının cevabı ile anlamlı kılmak insanı doğaya indirgemek olur… Ki bu da insan amaç varlığı iken ve amaç varlığı olması ile beraber anlam ve değer üretirken tarih öznesi olmasını ayrıca öznel belirimlerinin ne için gerçekleştiğini anlamamıza yardımcı olmaz.

İnsanın öznelliği, doğa ile anlamlı kılınabilinir ama özne olması, görünen fizik doğa ve sadece biyoloji ile anlaşılacak değildir. İnsanı nurun özne potansiyeli ile okumadığımız ve insanın mutlağa –enerjinin gerçeği olan Tanrı'ya- bağlı olarak var olduğunu bilmediğimiz sürece, insan insanlığına yabancıdır. İnsanın gerçeği, doğa değil Tanrı'dır… Ve insan, Tanrı ile kendiliğini bulmadığı sürece kendinden uzak, kendine öte durur. Kendini bilincinden ötelerken kendine bilinçdışı kalır.

Sıradan insan Allah'ı, üst bellekte edinilen bilinçten öteleyerek bilinç dışı kılarken, arif olan ise kendiliğini temsili/ imgesinde olan dil üzerinden bilincinden öteleyerek bilinç dışı kılar ve Allah'ı kendiliği olarak bilincinin öznesi kılar. Arifibillah ise Allah'ı kendiliği bilerek bilinç dışılığa temsilde/imgesinde kendini ötelemeyerek kendi aslı ile barışıklıkta kendini bulur… Kendi, bilinç dışılığı aşmış olarak öznel bölünmüşlükten kurtulmuştur. Eski deyişle; hile olan insanlığından Allah olan kendiliğine ermiştir ve kendini "Ben olan, benim" olarak yaşar. Arif ise kendini "ben olanı, benliğinde ikilikte bulmuş olarak yaşar. Her iki durumda da tekben -cilikte- olan farklı iki şuur düzeyinde yaşanır.

Zaten insan doğası gereği kendi dünyasında tekbencidir. Önemli olan ise kendini hangi bilinç ve karakter beliriminde tekbenci olarak yaşadığıdır. İnsan iç dünyasında tekbenci olarak anda yaşar, dış dünya ile bağıntı ve ilişkilerinde zamanda bulunarak yaşar. Her insan olan, Musa'ya denildiği gibi "Ben olan Benden" âlemlere inmiş olarak kendiliği yaşar. Yaşadığı kendiliğin farkında olup-olmaması problemi ile kim olduğunun sorunsalında kendini arar. Kimi vakit kendini doğanın sonucu, kimi zaman kültürün sonucu, kimi zaman ise kendini konumlandıramadığı içindir ki boşlukta bulur. Önemli olan ise insan ile olan ilişkilerinde kültürün sonucu olarak dilde temsili/ imajinal içerikte beliren olgusallıkta varoluşsal kendiliğine -varlık düzeyinde varım diyerek- inanmışlıkta kendini bulması değil, özvarlığı ile kendiliği bulmasıdır.

Dil, yüklendiği anlam ve değerler bütününe göre bilinçte insanın karakter ve kişilik belirimindeki en önemli faktördür. Bu nedenle dil ile insana, insanın amaç varlığı olması sebebiyle de hayatını biçimlendireceği seçimler yapabileceği ve yönelmişliklerine göre belirli kılınan imkânlar yaşam yolunun –dinin gereği- hakkı olarak verilmiştir. Bu bağlamda ve diğer semavi dinlerde dil ile yapılmak istenen; insandan istenenin, insanın önüne teklif olarak konulması ile insanın seçimlerde

bulunması doğrultusunda her türlü düzeyde bulduğu anlam ve ürettiği değerler ile yönelmişlikleri ve edimleri doğrultusunda, değer varlığı olarak kendisini çeşitlilikte gerçekleştirmesi ile kendisini üretmesidir. İnsan, ister doğada kendini doğa zemininde nefsi emmaresi doğrultusunda gerçekleştirsin, isterse kendini doğa zemininde hakikate göre belirli kılınan hakkı olana göre tinde gerçekleştirsin; sonuçta nedeni Allah olan insan, ereğinde duran Allah'a dönmektedir –zılli veya asli tecellide dönmektedir-. Yani her insan, hakkı kadarı ile Allah'ı yaşamaktadır.

Dil, bulunan anlam ve üretilen değerlerin yüklenmesi ile iç dünyada insan olmanın neden belirimlerindendir. Bu nedenle insanın iç dünyasını anlamak adına, kendisini dişil kılan maruz kaldığı dilin yüklendiği anlam ve değerler bütününü de iyi bilmek gerekir. Öyle ki Allah; rüyalarda dahi, insanın kültüründe kodlanmış anlam ve değer bütünü üzerinden biçimlenmiş dilin içeriği ve insandaki imgesel karşılığı üzerinden insana konuşur. İnsanı, dilindeki anlam ve değer yüklemleri ile de tanıma olanağını da unutmamak gerekir.

Ayrıca not düşersem eğer; "Ben benim" kendine içkin öz kendiliğin nitelenmesinin ifadesidir. "Ben, olanım" imkâna, mümkün olana kendiliğin indirgemesidir ki bu niteleme doğru olan değildir… "Ben olanım" ise kendiliğin mevcuda aşkın durumunun nitelemesinde bulunmaktır ki doğru olanda budur. Eğer "Ben, olanım" ifadesinden kasıt öznenin mevcudata aşkın kendini ifade etmesi anlamı ve süreklilikte zamansal olduğu doğrultuda kendini ifade etmesi ise bu bağlamda anlaşılacak olmasında –öznenin gerçekliliği ile alakadar olarak- bir sakınca yoktur.

Dilde ifade biçimi ve vurgu dilde anlamlı kılınmak isteneni açık eder… Ama sözelde anlam, daha çok vurguda açık olur iken yazımda anlam, kavramların cümle ve metin içindeki kurgulanışında dile biçim kazandırılması ile verilmeye çalışılır. Bu durumda göstergelerde beliren anlam çokluğu, insanın ifade ettiğinin ne olarak anlaşıldığı sorununu da açık ettiğinden dolayı yanlış anlaşılmamak adına dile ve dil kullanımına dikkat etmek gerekir. Gerekirse eğer kullanılan her kavram, verilmek istenen anlama göre sözlükçe oluşturularak kullanılmalıdır. Bu da özellikle felsefe için, filozofun yanlış anlaşılmaması adına önemlidir… Ama her kavram bir anlamda daraltılmış –sığ- olarak değil, evrenselinde kapsayıcı içerikte geniş anlamda kullanılmalıdır. Verilmek istenen anlam ise dilin üslup ve vurgusallığında verilmelidir… Çünkü değişken durumlar karşısında her kavram, dildeki zenginlik adına farklı içeriklerde yeni anlamlar kazanabilir/ kazanmalıdır. Öyle ise her zengin dil beliriminde ifade edilmek istenene göre belirleyici olan her kavram, ne için kullanıldığının ve neyin kast edildiğinin belirtilmesini de hak eder/ hak etmektedir. Yanlış anlaşılmamak adına da bu önemlidir.

Şüphesiz; dilde her sözcük ilkesine, nedenlerine bağlı içerikte anlamlı kılındığında kavram olma niteliği ile görünüş bulur… Ama her sözcük, amaca –yönelmişliğe, ideale, ortak değer kabullerine- bağlı değer nitelemeleri ile sembol olma özelliği taşır. Bir taşa nesnel nedenine –ilkesine/ yasasına, onu taş kılan olmazsa olmazlarına- bağlı olarak "taş" demek ne kadar doğru ise taşın sıfatlarına bağlı olarak "taş gibi –kalbin var-" vb. ifadelerde bulunmak taş kavramını sembol nitelemelerine haiz olarak kullanmak da dilde o kadar gerçektir… Sembolik kullanım yerli yerince olduğunda,toplumsal gerekliliklerіçinde bir o kadar doğrudur… Ve insan tinine –anlamlı kıldıkları ile- anlam zenginliği katar.

Dilde kavram, nesnelliğe bağlı olarak bir gösterge iken, amaçsallığa bağlı değer nitelemeleri ile kavram içeriğine içkin sembol olarak da kullanılır. Bu durumda kavram ilkeselliğe bağlı tanımda gösterge iken sembol ise vurgusal biçimsellikte değer göstergesidir. Sembolik dil, bilinçte imgeler ile imgelerin duyguna bağlı değer belirimi ile anlamlı kılınana bakışım sağlar. Kavramsal dil ise kavramların anlam içeriğine bağlı olarak çağrışımlar ile bilmeye ve tanımlamaya nedendir. Her terim kavramsal nitelik kazandığında imkân, ihtiyaç, vb. durumlara göre sembol nitelemesine maruz kalır/ kalabilir. Her sözcük, nesnesini işaret eden terim ve ilkesini –içeriğini- çağrıştıran kavram olma özelliğini taşır. Her sözcük; amaca/ ideale bağlı değer nitelemesine maruz kaldığında ise anlamlı kıldığı içerik doğrultusunda sanatsal olmaya kapı aralar… Ve her sözcük, kavram –anlam- içeriği ve sembol -anlamlı kılma- nitelemeleri ile toplumsal yaşamda ilişki alanlarına bağlı olarak ihtiyaç duyulduğu yönde kavramsal ilkesi çevresinde gelişen sembolik yüklemleri ile beraber dolanır olma özelliğinde bulunur. İnsanın metafizik tinsellikte varoluşu da dil ile böylece mümkün kılınır.

Toplumsal ilişkilerde ortak anlam-değer-duygu-yargı yüklemleri ile dil, -ifadelerde beliren farklılıklarına rağmen- varlık aynasıdır/ özdeşlik belirimidir -"biz bize benzeriz"-… Kültürel ve diğer düşünce alanlarında özdeşliğin de göstergesidir. Dil ile insana bakıldığında, ortak dil yüklemlerine göre özdeş tinselliğin paylaşımına tanık olunur. Bu durumda dil, insanın insan ile bilgi iletişimde yüklendikleriyle birbirine devinimi ve dönüşümüne neden olan dolanıklığın danedeni olur. İnsan, insan ile olan dil ilişkisinde birbirine anlam-değer-duygu-yargı belirimleri doğrultusunda tinde ürettikleri ile dolanıktır… Ortak anlam-değer-duygu-yargı edinimleri ile öznelliğe ait bilgi paylaşımı sonucunda kendilik bilincini de birbiri ile paylaşmış olur. Bu duruma da kültürde veya mürşit-talip ilişkisinde tanık olmak mümkündür. -Ayrıca kâinat, insan ve veli ilişkilerinde belirleyici etken olma özelliğine sahip kutuplara da dolanıklık etki belirimlerinde tanık olabiliriz. Büyü yapanlar dahi dolanıklık yasasına bağlı olarak büyü yaparlar. İnsan dahi organik bir

süper iletken olması sebebiyle dolanıklıkta, iç dünya etkenlerini kendisinden dışlaştıran bir yapısallığa sahiptir. Medyumlar dahi dolanıklığın nimetlerinden faydalananlardır. Karma da dolanıklıkta gerçekleşen bir gerçekliğe haizdir. "Önceden gönderdiklerinizi yanımızda bulursunuz" ayetinde dolanıklık anlam yükü olarak belirgindir. İşin ilginç yanı ise doğrultusal bir dolanıklık değil, nur deryasından itibaren organik düzeyde gerçekleşen sibernetik bir dolanıklığa tanık olmak gerekir.

Dolanıklık mikroda gerçekleştiği kadar makro ölçeklerde de istidatlara bağlı olarak ortak yönelmişlikler ve kabuller doğrultusunda da gerçekleşir. İslam tasavvuf kültüründe veli yaşamlarında bunu anlamlı kılacak birçok yaşanmış olay mevcuttur-. Birbiri ile ortak dili kullananlar birbirlerini yansıtan aynalar gibidirler. Hemhâl oldukları düzeyde de dolanıklığı bulurlar iken birbirlerinden de haberdar ve birbirlerini bilirler. Bu durumda dil, sadece dış dünyada iletişim kurmanın aracı değil, iç dünyada dirimsel kılındığı anlam-değer-duygu-yargı yüklem belirimlerinin nurda dirimsel kılınması ile insanın insan ve diğer mahlûkat ile ortak bilinç alanında dolanık olmasına da neden olur. Dil ile yeni ve yeniden üretilen her anlam-değer-duygu-yargı yüklemi ile ortak bilinç alanında dolanıklı olan her canlı, yeniye duyarlı olduğu kadarı ile –varlık değil- varoluşsal olarak edindiği eski kendilik bilincini aşmak zorunda kalır.

İnsan fıtratı gereği; duyular ile uyandığı dünyaya bakışımdayken, biyolojik sebep-gerekçe belirimleri ile kendi için yönelmişlikteyken ve dil ile anlam-değer-duygu-yargı bakışımları edinir iken nesnelliğe aşkın değerler dünyasına aittir… Ve anlam-değer-duygu-yargı bakışımlarında bulunurken; inanmak zorunda oldukları ile beraber inancı –emin olmak anlamında da imanı-, varoluşunun bir gereği olarak bulur. Fıtratı ve dil nedeni ile insan, nihilist olamayacak kadar değerler dünyasına aittir. İnsanın nihilist her yaklaşımı kendi varoluşu ile çatışmasını kaçınılmaz kılar.

DİL (ANLAM-DEĞER-DUYGU-YARGI YÜKLEMİ) VE VESVESE:

Dil, ilkelerin –idenin- anlam yüklemine bağlı olarak metafizik bir anlam yüklenir… Anlamın, duyusal algılanan fizik doğaya aşkın niteliği gereği de bilincin sibernetik işleyişinde, hem mevcuttan mevcuda geri bir dönüşken hem de insan ilişkilerini de anlama göre kurgulayan olarak spekülatif yapısallıkta metafizik anlam yükleminde görülür… Ayrıca, dil anlama bağlı yüklendiği değerler ile de tamamı ile metafizik yapısallıkta/ olgusallıkta, söyleme bağlı olarak da olayında gerçekleşir. Dil, kendi zorunluluğu gereği özneldir ve usun kelim esmasına bağlı olarak da metafiziği zorunluluğunda bulan, anlam ve değerler bütünüdür.

Nesnelliğe –nedenselliğe bağlı olarak dil, insanlığın ortak ürünü iken kolektif bilinç ediniminin de zeminidir. Böyle olsa da dil, amaca bağlı bir belirim olarak insanın tinsel –öznel belirimi olması ile sözeldir. Amaç belirimi ile dil, nedenselliğe aşkın olarak nesnesinin, tinde değer bağlamları ile yeniden üretildiği zemindir. Dil ile nedene -yasasına bağlı yapısal olan, amaca bağlı olarak ilkesinde öznel belirimler doğrultusunda yapısal kılınır… Ve amaca bağlı değer belirimi ile nesnelliğe aşkın olarak nedensel olan kendi gerçeğine aşkın, tinsel gerçeklik alanında yeniden üretilir.

Bu nedenle dilin doğasına amaca bağlı her dokunuş, yeni bir metafizik alanı oluşturmaktan öte değildir. Ola ki bu dokunuş, dili metafizik yönelmişliklerden arındırmak adına olsa da dil; nedene bağlı edinilen anlamın ve anlamın amaca bağlı olarak yüklendiği değerin oluşturduğu gerçeklik idrakinde ve sadece bulunulan mertebenin gerçekliliğine bağlı edinilen anlam yükü sebebiyle metafiziği zorunlu olarak kendinde bulur.

Dil, göstergelerinin yüklendiği anlam-değer-duygu-yargı yüklerinin kendisini metafizik kılması sebebiyle, kendisi zemininde bilinçte halk edilen insanı da metafizik kılar. Yani insan, gösterge zemininde edindiği anlam-değer-duygu-yargı bakışımı ile öznellikte, göstergenin mevcudiyetine aşkın durur.

Nedenlere bağlı edinilen her anlam, amaca bağlı değer belirimlerine göre nitelenirken, dilde metafizik alanda gerçek yeniden kurgulanır. Gerçek bu bağlamda, değer edinilen ile inancın kabulüne sunulur… İnancın nesnesi olur. Dil, inancın gerçeklik kazandığı zemini de olarak insanın değerlere bağlı inşa edilmesinin de aracı olur. Önemli olan ise insanın evrensele bağlı değerlere göre nesnel –yapısal olana aşkın, iç dünya edinmişliğinde inşa edilmesidir. Bunun için de gerekli olan ise değerlerin öncelenmesi ile insanın kendini gerçekleştirmesidir.

Değerler dünyası inancın dünyasıdır. İnandığımıza erdiğimizde ve nesnesine aşkın eyleminde gerçekleştirdiğimizde ise nesnelliğe aşkınsal olunması ile anlam-değer-duygu-yargı yüklemleri ile öznellikte bakışımda iken insan olmakta bulunulur. İnsan, dil ile yüklendikleriyle her daim bir bakışımda bulunur… Ve iç dünyada özne olmanın gerçeğinde bakışımlarda iken kendisine dışsal beliren her dış dünya belirimine –bakışımda olunan iç dünya dahi olsa kendiliğe dışsal bir belirim olarak görünüş bulur- uzanan bakışımlarda -her daim- seyir eder. Bu durumda insan, değişen durumlar karşısında yüklendiği anlam-değer-duygu-yargı belirimleri doğrultusunda hep seyirci olan bir seyyah gibidir.

Dilde, göstergesinde belirli kılınan anlam karşıtları; anlamın doğası gereği eril olmasından dolayı usta karşıt olarak belirli kılınırlar… Ama bilinçte varlık belirimi olarak özde karşıtlıkta bulunmazlar… Birbirlerini çağrıştıran ve ideaya bağlı olarak değer yükleminde yönelmişliklere sebep olunması ile yönelmişlikler ve yönelmişliklerin belirli kılındığı öznel belirimler de karşıtlıkta görünüş bulmaya sebeptirler. Bilinçte anlamın yöneltmişliğinde karşıtlık algılanmaz, usta karşıt belirimler olarak belirli kılınan anlam göstergeleri karşıt belirimler olarak anlamlı kılınırlar –adlandırılırlar-… Ama karşıt anlamlar ideaya bağlı değer yüklemleri sebebiyle karşıt belirim olarak insan için görünüş bulurlar. İdea, bilgiye yönelmişliğin güdüsünü veren olduğu (özellikle güzellik ideası) gibi anlama değer yükleminde bulunmayı da zorunlu kılandır (özellikle doğruluk ve iyilik ideası). Duyusal algı düzeyinde de insan, karşıtlığa aşkın bakar. Ama us düzeyinde –dilin gösterge- anlam-değer kıpılarının bağıntılılığında karşıtlıkta belirli kılmalarda bulunur. Zaten us düzeyinde karşıt belirlemelerde bulunmak dili, zorunlu olarak metafizik anlam ve değer yüklemi ile görünüşe zorlar.

Bilinç zemininde gerçekleşen her düşünce edimi de iç nutuk olarak amaca (her türlü amaçsallık: bilmek iradesi -güdüsü, stratejik düşünmek, karar almak vb.) bağlı gerçekleşirken metafizik niteliğine haiz olarak gerçekleşir. Çünkü amaçsallık dili metafizik kılar. Bu nedenle her söylem, metafizik bir ifade olarak görünüş bulur. Bu, nedenselliğe bağlı bilimsel söylemler dahi olsa da böyledir. Çünkü dil ile nesnesine aşkın, nesnesini kendinde bırakmış, nesnesini kendilikten ötelemiş ve kendiliğe örtünmüş olarak metafiziksel bakışımda bulunulur.

Anlam, doğası gereği karşıt anlam yüklü göstergeleri ile usta anlamlı kılınmaya çalışılsa da düşünce de çağrışımlar, karşıt anlam belirimlerine göre gerçekleşecektir diye bir kaide de yoktur. Çağrışımın, kesinlikle karşıtlar ile mümkün olduğunu belirtmek ise varlıkta, özde ve mevcudun tümelinde karşıtlığının olmadığından ve yönelmişliklere –değer belirimlerine- bağlı olarak

karşıtlığın görünüş bulduğundan habersiz olmak anlamına gelir. Bu nedenle, düşüncede çağrışımın, karşıt belirimleri de kapsayıcı olarak o anki ihtiyaca bağlı gerçekleştiğini bilmek gerekir. Düşüncede ihtiyaç duyulana göre çağrışımlar verilirken, insan birçok çağrışım içinde iç sese bağlı yönelişlerde kendini bulur… Ve doğru olan anlamı edinmesi, doğru olanın değer yükleminde belirmesi ile anlam, anlam edinim sürecinin sonunda zorunlu olarak metafizik nitelemesinde görünüş bulur. Böylece insan, anlamın öznellikte yüklendiği değer niteliğine göre metafizik bir zeminde bakışımda olarak görünüş bulur.

Dilin metafiziksel oluşunu sadece tarihselliğine bağlamak, gösteren-anlam-değer-duygu-yargı beşlisine bağlı olarak her an düşüncenin metafiziksel yapısallıkta gerçekleştiğine kör olmak demektir. Elbette ki dil tarihseldir ve tarihsel oluşu ile göstergelerinin yüklendiği anlam-değer-duygu-yargı nitelemelerinde değişir ve yeni göstergeler ile de zenginleşir. Dilin tarihsel sürecinde göstergeler değişik anlam yüklenmeleri ile değişken olsa da anlam, içerik gerçekliliğine bağlı olarak değişmez. Tarihsel sürecinde anlamın değer nitelenmesine bağlı olarak göstergesinin spekülatif –özellikle sanatsal olan- düzeyde öznellik kazanmasında ise anlam değişmemiş, anlam taşıyıcısı olan göstergesinin ifade biçimine göre yeni bir anlama yerini bırakmıştır. Mesela: güneş kavramı ile göstergesi olduğu güneş anlaşılacağı gibi ana anlam içeriğinin yerini bıraktığı sanatsal veya sanısal birçok anlamın da ifade edilmesini örnek gösterebiliriz. Dilde anlam-değer-duygu-yargı yüklemlerine göre kavramsal ve sembolik ifadelere bağlı olarak zenginleşme ise daha girift ve derin olarak katmanlı düşünmeye sebep verir ki katmanlı düşünce tamamı ile spekülatif olarak metafizik bir nitelikte gerçekleşir… İlkeye göre doğrultusal olan ve ilkeye bağlı gerçekleşen çağrışımlara göre de değişken yönelimlerde anlam bulma ve yargıda bulunma edimi olarak gerçekleşir.

Dilde gösterge olan her sözcük; dilin amaca bağlı kendi bağlamlarında cümle yapısallığı içinde anlam kazanır… Varlıkta, mevcutta olanın –gerçekleşenin- zemin alınması ile göstergeler zincirinde kendini bulur. Her anlam kazanma, cümle içinde ki ifadeye göre bir değer nitelemesinde bulunmaktır. Elbette ki dilde her gösterilen, göstereninden bağımsız değildir… Ama bunu daha çok yazılı metinler için söyleyebiliriz.

İç nutukta -düşüncede ise her gösterge taşıdığı içeriğe bağlı olarak diğer göstergelerin çağrışımları ve karşılık buldukları –alternatif anlamlar- ile yerini anlam-değer akışına bırakmış olması ile kendisine aşkınsal olan düşünce seyrinde yerini edinir. Anlam, amaca bağlı olarak değer belirimi doğrultusunda karakter ediniminde de saklı ve canlı tutulurken söz, gösterge olmaktan ötelenir, sadece

anlam yaşamsal kılınır. İfadeye taşıdığında ise söz, taşıyıcısı olarak anlamı yüklendiği değer nitelemesi ile zenginleştiği anlam mecralarına taşınır.

Anlam, değer belirimine bağlı olarak bellekte yerini edindiğinde ise göstergesine aşkın ve ihtiyaç duyulmadan veya ihtiyaca göre amaçsal olanda beliren yönelmişliklerde -değer belirimine göre- çağrımsal olarak görünüşe taşınır. Anlam ve değere bağlı edinilen bilgi, dil zemininde edinilen öznel ve ussal bir belirim olarak melekelerde işlevsel kılınır. Bu durumda gösteren-gösterilen ayrılığı, bilginin değer edinimine bağlı işlevselliğinde aşılmış olunur.

Bu, öğrenmek ve edinmek arasında görülmesi gereken fark gibidir. Bir arabayı -göstergelerine bağlı olarak- sürmeyi öğrenmek ile arabayı sonuçta –dildeki göstergelerine bağlı olmadan- sürmek iki farklı durumdur. İyiliğin ne olduğunu öğrenmek ile iyilik yapmakta bulunmak iki farklı durumdur. Veliliği bilmek ile veli olmayı edinmek de iki farklı durumdur. Bu örnekleri daha da çoğaltabiliriz. Böylesi örneklerde görülmesi gereken en önemli durum bilginin dilin göstergelerinde nesnelliğe bağlı edinilirken, yüklü olduğu anlamın değer belirimine göre öznelliğe bağlı işlevsel olmasıdır. Öznellik ile nesnelliği dil bağlamında bu iki farklı durum üzerinden daha net okuyabiliriz. İnsan, melekeleri zemininde halk edilir iken dil ile tinde inşa edilir… Ve insanın, insan ile ilişkileri sonucunda insanlaşması –insanlığını bulması- dil iledir. İnsan, insanlaşma harcı dildir.

Böyledir! Ama usun tarihi, metinlerde saklıdır. Bu nedenle her metin, göstergelerine bağlı olarak yüklü olduğu anlam-değer belirimlerine göre usu açık ederler. Us sadece anlam bulma yetisi değildir, ayrıca değer belirimlerine göre yargıda bulunma, karar alma yetisidir.

Her metin birçok yorum biçimine bağlı olarak –biçimsel, içeriksel, öznel, kurgusal vb.- anlaşılır, değerlendirilir, eleştiriye açıktır. Hiç kuşkusuz metni olmadığı ile anlamlı kılmak olarak yapısöküm en dikkati çekendir. Yapısöküm ile dildeki yapısalcılığa/ olgusalcılığa bir eleştiri getirilmiş olunsa da yapısöküm anlamın değer yükleminden eksik ve anlamın kendi mecrasında göstergelerine aşkın belirişine karşıt belirimlerini konumlandırarak olmadığı biçimde, işaret ettiği diğerinden –ötekinden- yoksun bırakılışının eleştirisini getirir. Yapısökümün, amacında iyi niyetli olunsa da metinde, karşıtından yoksun bırakılan anlamın bir şey ifade edemeyeceğini gösterme çabası vardır. Metinde yoksun bırakılan göstergelerin, karşıtının yerine konulması ile farklı bir anlam dünyasına kapı aralanırken metnin gerçekliliğinden de uzaklaşılır. Yapısöküm ile metne bir nevi vesvese vermiş olarak ötekinden yoksun kalmış anlamın/ ifadenin gerçekte karşıtı ile olanın bağlantısının görülmesinin mantığı güdülür. Metni yazarın niyetinin dışında okuma, çelişki ve

çıkmazlarından hareketle okuma ve aykırısında –ötekisi üzerinden okuma vb. yapısökümde görülendir.

Böyle olsa da yapısökümde nedene bağlı anlam sorgulanırken gösterge-anlam-değer üçlüsünden kopuk/ eksik bir bakışım söz konusu olur. Her metin kendi içinde anlam ve değer nitelemeleri ile varlıkta olan-bitene göre amaçsal olduğu ile anlam kazanır ve kendi içinde yapılanır. Metni kendinde olmayan öteki ile okumak metni kendi dışında okuyarak, metinden bağımsız bir okuma biçimi olarak metne ötekinin varlığı ile çanak tutmaktan öte değildir. Yapısöküm ile okuyucu metne vesveseli yaklaşmış olarak metindeki anlam bütününe, bir de böyle bak denilmiş olunur. Yapısöküm ile metinde, dilin anlam-değer-duygu-yargı yüklemleri alaşağı edilir.

Özellikle yapısökümü ele almamın sebebi vesvesedir. Vesvese, belirsiz bir anlam dünyasına kapı aralamaktır. Ötekinin anlam dünyasına çanak tutmak olsa da insan belirsizliği doğası gereği sevmez ve ilkeye bağlı evrenselin değer belirimine göre de batıl olanla hak olan arası karar vermek ve bu doğrultuda yaşamak zorunda kalır. Demem o ki yapısöküm dilin ontolojisine aykırı olarak ötekini de kapsayıcı olan yeni bir dil üretme çabasının sonucudur… Dili öteki ile dolayımlı kılarken, anlatılmak isteneni karşıtlar ilişkisinde değil karşıt belirimler üzerinden anlamlı kılma çabasına tanık olunur. Demem o ki yapısöküm, anlamın doğasını anlamlı kılmaktan öte, dilde beliren değer belirimlerine göre karşımızda duran karşıt belirimleri de görmemizi sağlayan vesvesenin mantığını verir… Zaten vesvese, mantıksal gerçeği itibarı ile yapısökümdür –yapısökümden farklı değildir-.

Vesvese, metinde değer belirimine göre beliren anlamlar karşısında hak ve batılı açık eden, sonuçta da hak olanı açık eden göstergedir. “Yanlış doğrunun azığıdır” denildiğinde anlamamız gereken de budur. Vesvese; doğru-gerçek/ hak olanın yerine, yanlış-gerçek olmayanı/ batıl olanı ifade ederek algıyı değiştirmeye yönelik eylemdir. Bir ifadeyi kendi gerçekliğinin dışında ifade ederek, istenilen başka bir yöne doğru ters-düz etmek vesvesedir.

Vesvese ötekini de görmemize sebep diyalektik zeminde durur. Önemli olan ise vesveseden sonra hak olandan yana mı, batıl olandan yana mı durduğumuzdur. Karşıt belirimler, insanı seçim yapmaya zorlar. Bu nedenle vesveseden sonra insanın hak olandan yana duruş alması veya karar alması, hak olanın her daim baskın gelecek olması sebebiyle lehinedir.

Yapısöküm, vesvese değil de metnin ilkesine bağlı izleğine göre ifade edilenden muradı deşifre etmek olsa idi metne vakıf olarak tevil yapmak olurdu. Yapısöküm/

bozum ile Derrida, yazılı metni ana eğilimi (izlek) doğrultusundan alarak, kendi gerçeğinin dışında olan ile vesveseli kılmıştır. İyi niyetli olunmuşsa da bu vesvesedir. Nedene bağlı doğru olanı, amaca bağlı yararlı olacak olan ile değer belirimi doğrultusunda anlamlı kılmaya çalışmak, insana anlama bağlı bakış zenginliği katsa da hak-batıl çizgisinde kafa karışıklığına sebeptir. Metnin olmasa da hayatın gerçeği ise insanın sonuçta karşıt belirimlerden birinde seçim yapacak olmasıdır. İnsan birçok anlam-değer bakışımında bulunsa da ihtiyaç ve koşullar doğrultusunda hak-had belirimlerine göre doğrultusal düşünmesi üzeri seçimler yapmak zorunda olarak diğerine ötekileşir. Ötekini görmek, insanca yaşamak için gerekli olsa da ötekinin gerçeğini/ gerçekliliğini değiştirmez.

Vesveseye aldanılmaz ise eğer kendi gerçekliliği ile ifade edilenin gerçek ile olan bağıntısı doğrultusunda beliren kıymetini daha iyi anlarız. Vesvese, iyi niyetli olarak ötekinin de farkına getirmek ve ötekinin de kendi ilişkilerinde -gerçeğe bağlı olmasa da- gerçekleştiğini görmek ve öteki ile görünüş bulunduğun idrakini edinmek adına kullanılabilinir… Ama bu durum etik olmaktan öte dolambaçlı bir yoldan gerçeğin sunumu olur ki gerçek olan, dolayımda gizilken kendi beliriminde de bir o kadar yalın olması sebebiyle dolambaçlı ifade edilişi, gerçeği yalınlığından koparmak olur… Ki bu da insanı idrakinde- anlayışında gerçeği edinmekten öte, gerçeğe karşı şüphelendirebilir.

Yapısökümün amacına bakıldığında; ötekinin gerçeğine uyanış için anlam-değer-duygu-yargı yüklemlerinde bulunmak ile metafizik aşılmaya çalışılarak, dilde bütünleyici olan gerçekçi bir zemin olanağı edinme çabası vardır… Ama gerçekte tercihler, hak-batıl çizgisinde gerçekleşir. Tamda bu durumda ötekine/ ötekinin farkındalığı gösteren ifadede gerçekçi olmakla ötekini de kapsayıcı olan bir dil kullanmak, spekülatif düzeyde metafizik yapmak olur. İnsanın doğadaki tarihsel ilerleyişi ve tinde gelişiminin gerçeği, anlam zemininde değer ediniminde ki hak-batıl çizgisinde beliren diyalektikte karşıt belirimlerde taraf olmaktır. Bu da yaşamın kaçınılmazıdır. Bu manada her söylem, anlam-değer-duygu-yargı yüklemleri bağıntısında görünüş bulan gerçeklik idrakine göre taraflık üzeri belirir ki söylem üzerinden bütünleyici bir dil edinmek, anlamın değer belirimleri sebebiyle görünür olan diyalektiğin gerçekliliği gereği mümkün değildir.

Bu sebeple ve vesvesenin/ vesveseye bağlı yapılmak istenenin bütünleyici değil, gerçekten uzaklaştırıcı olması sebebiyle ötekini de kapsayıcı bir dil oluşturması beklenemez. Bu, vesvesenin mantığına aykırıdır… Ama İslam'da tevhid –özellikle Anadolu irfanı -tevhid- anlayışı, ilkeye bağlı bütünleyici bir dile zaten sahiptir. Vesvese ile ötekinin gerçeğine vakıf olarak belki tevhidi değerinde daha iyi

anlamaya olanak bulabiliriz, daha da fazlası değil. Şeytana baktığımızda da Tanrı'nın yerine doğayı, iyinin yerine kötüyü, doğrunun yerine yanlışı, hidayetin yerine sapkınlığı, selametin yerine şiddeti vb. –evrensellerin yerine zıllı olan görünüş belirimlerini- koyarak fevri olarak yapısöküm yapmakta değil midir?

Demem o ki Derrida yapısöküm ile anlamın doğasına ait –yanlış zeminde bulunarak olumlu bir şeyler söylemek/ yapmak isterken, amaçsallıkta –yönelmişlikte- farklı belirimlere sahip değerler dünyasına kapı aralamış olarak tamda bu nokta da metafizik yapmıştır. Kanaatim o ki bunu da anlamı yanlış zeminde yorumlayarak yapmıştır. Anlam hakkında söylediği çoğu şeyin doğruluğu ile anlamın doğasından uzak ifadelerde bulunduğu da görülmektedir. Dili, değer yükleminden öte sadece anlam odaklı ele almak eksik ve yanlış değerlendirmelerde bulunmaya kapı aralamak olur. Kanaatim o ki Derrida, filozof olmaktan öte bir dil betimlemecisidir. Sokrat'ın sorgulamaya dayalı sözde yaptığını, yapı söküm/ bozum ile yazımda yapmaya çalışmıştır. Yapısöküm olarak sıfatlandırılan ise dinde vesvese ismi ile adlandırılandır. Vesvese de insana bir önerme olarak sunulur. Gerçekten ayrımcı olarak, düşünceye sunulur.

Yukarıdaki; dil-gösterge-anlam-değer ifadelerinin tamamı da bu noktaya dikkat çekmek için bir eleştiriden ibarettir. Anlam, kendinde bitimlidir ve değer belirimlerine göre bitimsiz bir biçimde kullanılmaya ve kendi bütünlüğünde zenginleşmeye açıktır. Anlamın hangi amaçla kullanıldığını ise hak-batıl belirimlerine göre ayrıştırmak ve hak olana göre kullanılır kılmak, her anlamı hakkı gereği zevk etmek olur. Yoksa Derrida'nın "anlam oyunu bitimsiz bir oyuna dönüşür" dediği gibi bitimsiz bir anlam oyunu yoktur.

İnsan değer belirimlerine göre anlamı –kendinde-, işlevinde kullanmış olarak bitirir. Her anlam, karşıt anlam belirimleri ile insanın önüne seçimler sunar ve kararlar aldırtır. Her insan aldığı kararlar ile anlamı kendinde ya işlevinde canlı kılar ya da ölü kılar. Bir daha söylemek gerekirse anlam doğası gereği dirimselliğinde ve bütünlüğünde öznel kılınmış olunması sebebiyle erildir… Eril olduğu içindir ki edilgen olarak kaygan bir zemine neden olmaz… Ama göstergesinin, amaç belirimleri doğrultusunda değer belirimlerine göre yargılar sonucunda yüklendiği anlamlardaki sapmaları nedeniyle insan, dilde kaygan bir zeminde yürür.

-Vesveseli düşünmenin, yapısökümün- beni yorduğu kadar başka bir şeyin beni yorduğunu hatırlamıyorum.-

Konumuzun kendi akışına dönersek… Söylem, spekülatif bakışımda bulunmaya sebeptir. Sonuçta söylem gerçekleştiğinde insana, varlık aynası olarak zaten

spekülatiftir. Dilin doğasında, spekülatif olarak gösterge olan nesneleri (sözcük ve cümle) ile yansıtmalı –ayna tutmalı- bir biçimde yapısallık bulunur.

Dil zemininde, spekülatifliği ve diyalektiği belirli kılan ise amaçsallıktır. Amaç belirimlerine göre idealara bağlı olarak söylemde verilen, anlamın değer nitelenmesi sonucunda insan, yönelmişliklerde bulunur. Bu durumda insan; söylemde, anlamın tek başına kendisi değil, değer yükü almış anlam ile taraftır… Ve insan ve doğayla ilişkilerinde diğerlerini; yabancısı olduğu ölçüde başkası, karşıtı olarak bulduğu ölçüde de öteki olarak bulur. Başkalılığı, ortak anlam ve değer edinimi ile duygu belirimlerinde aşar. Ötekiliği ise ortak amaçlarda amacın bütünleyici özelliği olan ortak duygu alanlarında aşma olanağı edinir. Bu durumda insan, başkası olan öteki ile kendini gerçekleştiren olarak kendini bulacaktır… Ötekinin kıymetini ise yokluğunda anlayacaktır. Yokluğunda kıymetli olacak olan ile hukuk zemininde hak-had belirimlerine göre ilişkilerde bulunmak ise insan için kayıplardan önce olması gerekendir. Bu, başkasını öteki kılmadan, ortak yaşamda insanın diğeri ile kendini gerçekleştirmesinin de gereğidir.

Dilin erilliği –olgusallığında-, hiç kuşkusuz koşullandırması ve yönelmişliklere sebep vermesi sebebiyle tartışılmaz olandır. Dil erilliğiyle, insanın bilinç zemininde/ tanrısal alanda diğer melekeleri zemininde halk edilmesinin en önemli unsurudur.

İnsan kendini olgusal bilişinde hilededir, ilkeye bağlı edimlerinde kendini gerçekleştirirken hilesine aşkın kendini bulur, kendine uyanmaya da yol bulur.

Dil ortak anlam ve değer yüklemleri ile ortak neden ve erekselliğe göre biçim kazanmasında yapısaldır. Böyledir ama dil, öznenin anlayışına biçim veren anlam ve değerler dünyasına göre yapısal olmaktan daha çok gösterge olarak çağrıştırdığı, karşılık gördüğü anlam ve değer belirimlerine göre esinlenmeye sebep çağrımsaldır ve amaca bağlı olarak iç dünyada çözümseldir. Her insan; kendi anlam-değerler dünyasına göre bu doğrultuda çağrımsal okur, anlar ve anlamın veya imgenin içeriğinin görünüşe gelişi ve dirimsel kılındığı duygusuna bağlı olarak yargısal bakışımdan kaçamaz.

Dildeki her göstergenin taşıdığı anlam yükü, çağrıştırdıkları ile kıyaslanmış olarak anlaşılır olur. Dildeki her gösterge kendi başına bir anlam yükünde bulunsa da, öncelikli kılındığı diğer göstergeler ile bağıntılılığına göre bir değer yükü kazansa da düşüncede çağrıştırdıkları ve karşılık gördükleri ile anlamlı kılınan olarak diğer göstergeleri ile beraber anlam kazanır. Sözcük ve cümle ilişkisi buna örnektir.

Dil olgularına bağlı yapısal kılınmışlığı ile bir göstergeler bütünü olarak görülür. Böyle olsa da söyleme bağlı görünüşü ile muhatap alınan öznenin iç dünyasının

anlam ve değer belirimlerine göre anlayış biçiminin belirli kılınmasında, anlamın izafi algılanması değil de izafi değerlendirilmesi sebebiyle, söyleminde kast edilenden farklı olarak öznede karşılık görmesi doğrultusunda geldi-geçti durumunda bulunur. Her insan, anlayışı kadarı ile anlar ve her insan anlamın kendisinde ki değer niteliğine göre aynı biçimde yargısal olarak anlamı edinmez.

Böyle olsa da anlamın doğasında bütünlük ve bütünlüğüne bağlı olarak da erillik bulunduğundan; anlam, söylemin bütünlüğünde korunduğundan dolayı herkes tarafından aynı biçimde anlaşılabilinir. Böyle olmasaydı eğer ortak dil ve değerler bütünü edinerek toplumsallaşmaya kolay bir olanak bulunamazdı. Kur'an'da farklı diller de halk edilmenin, buluşulup anlaşılması için olduğu vurgulanır. Yani anlama bağlı olarak dil, ortak buluşma adresidir ama anlama bağlı olarak edinilen değerler farklı yargısal bakış açıları ile birbirimizden ayrılmamıza ve ötekileşmemize de sebeptir.

Anlam, özneldir ve idealara (güzellik, iyilik, doğruluk) iradeye, amaca bağlı yönelmişliklere sebep olarak değer niteliği kazanması ile insanın insan olmasının zemini olur. Bu nedenle insan, bulduğu, edindiği anlamlara bağlı olarak değişken ve ürettiği ayrıca edindiği değerlere göre de karakter yapısallığında dönüşümde bulunan yapısallığa haizdir.

Anlam, öznel alanda insanın anlam ve değerler dünyasına göre karşılık buldukça anlaşılır olandır. Böyle olduğunda öznelliğe bağlı olarak anlaşıldığı ölçüde görüşe ve iradeye bağlı yönelmişliklere sebeptir. İnsan, anlamın eril olan dirimselliği karşısında edilgendir. Edilgen öznellikte anlam anlaşıldığı ölçüde gerçekleşirken, öznenin değer edinimine göre özgün bir bakışımda bulunması ile insanı görünür kılar.

Anlamın; amaca, yönelmişliklere bağlı değer yüklemi ile yargısal bakışımda görüş vermesi göstergesine aşkınsal/ dolayımsız olarak duygusunda bakmaktır. İnsan anlamın duygusunda halk edilmeye başlar, değer nitelemesiyle beraber de doğar. Bu nedenle her anlam ve değer ediniminde insan hep yeniden halk edilir… Anlama ve değere olan inanmışlıkta ise hilede bulunur… Nedenini anlam karşısındaki edilgenliğinde bulurken, değer edinimi ile erillikte insan olmanın ereğinde doğmuş olarak kendini bulur.

İnsan dilde anlam bulma ve değer edime ile halk edildiği içindir ki dilde ki anlam ve değer edinimlerine göre de değişken var oluşa haizdir. Her devir, dilinde bulunan anlam ve değer edinimlerine göre biçimlenen insanın devridir. Her devir bu nedenle bir anlam ve değerler ile biçimlenen olarak görebileceğimiz bir zihniyetin

belirimi olarak görünür. Kur'an'da ki nebiler devirlerini bu açıdan değerlendirmek gerekir. İnsan bu bağlamda her devirde, diğer devirleri de miras bırakılan anlam ve değerler doğrultusunda kendinde dil ile edinilmiş zihniyet olarak kendinde canlı/ dirimsel bulur. Bu nedenle de insana hep aynı devrin insanı olarak bakamayız… Ama tümelinde insan olarak gördüğümüzü ana karakter belirimine göre insan olarak görürüz. Bundan da öte insanı, zatı ile aşkın duran ama sıfat ve esma tavırları ile de aşkınsal olan Allah ile gördüğümüzde ise bulunduğu varlık mertebesinin hakkını yaşar görürüz.

Elbette ki anlam, göstergesi ile beraber çağrışım yaptığı –karşılık gördüğü diğer anlamlara da gösterge olur ve göstergesi olduğu ile bakıldığında anlam anlaşılır olandır. Yani anlamın diğer anlamlara çağrımsal olarak gösterge olması anlamın yitimi değil, edilgen kılan ve yönelmişliklere sebep veren doğası gereği bütünlüğünü içerik olarak amaçsal olanda korumasıdır. Her anlam çağrıştırdığı ile beraber yönelmişliğe bağlı değer nitelemesi ile amaçsallıkta bütünlenmiş olarak kendine yer edinir. Anlam olarak nedeninde yitirilen, amaçsallıkta korunan olarak bellekte korunur. Bu durumda önemli olan, insanın amaçsallığına bağlı olarak anlamını edindiğini değer yüklemine bağlı olarak kendinde tutmasıdır.

İdealar (özellikle iyilik, doğruluk ve güzellik ilkelerini belirtmekteyim), anlam arayışının potansiyel güdü ve irade belirimleridirler. İnsan, bilmeyi irade etme güdüsünü idealar zemininde bulur. İdealar, anlam ile bilinçte buluştuğunda ise her anlam değer nitelenmesine maruz kalarak insanın yönelmişliklerinde yer edinmiş olur.

Dil; olgusallığında anlamlar bütünü olarak insanı belirli kılan ama söylemde değerler bütünü olarak da amaçsallıkta, çeşitlilikte belirmesine neden olan olarak da görülür. Değerler ile her söyleme bakıldığında eleştiriye açık olunduğu görülür. Anlamlar ile her söyleme bakıldığında ise mertebesinde zevk edilmesi gerektiği ile bakılır.

Sözlü söylemde anlam çağrımsaldır ve duygusunda dirimseldir. Metin söyleminde ise anlam, metnin ilkesi ile biçimsel olan yapısallığına bağlı olarak yerini korusa da muhatabının anlayışı ölçüsünde okunur. Okuyucu, anlam ve değer dünyasında metnin çağrıştırdıkları ile metne hep değerlendirmeli/ kıyaslı olarak yargısal bakarken metinde anlama zemin arar. Duygusunda edindiği her anlam metinin bütünlüğünde anlaşılmasına olanak verir. Bu da yapı merkeziyetçiliğe sebep olur. Böyle olsa da anlam, metnin bütünlüğü içinde korunurken; amaç belirimlerine göre değer nitelemelerinde bağıntılılık kurulmadığında kendi içindeki gelir-geçer ifadelerde çelişkiler görünmesi ve okuyucunun anlam ve değerler dünyasındaki

farklı varlık mertebesi algıları sebebiyle metin, yapısallığındaki sağlamlığını koruyamaz. Eleştiriye maruz kalır.

Böyle olsa da okuyucu anlam ve değer çağrışımlarına göre kendinde anlam zemini ararken, anlam genelde söylemde yüklendiği değer niteliğine göre okuyucuda karşılık görmez… Anlam okuyucuda okuyucunun bulunduğu bilinç mertebesindeki anlam ve değer algılarına göre yer edinir. Anlam gerçektir, gerçeği görünür kılmalıdır. Dilin zamansal süreçte yüklendiği anlamlar ve değerler değiştikçe her metin, söylemcinin kast etmek istediği amaçtan uzak, kendi anlam bütünlüğünden de öte anlam kazanır. Önemli olan ise metni kişileştirmeden, metne bağlı olarak metni kendi bütünlüğünde ilkelerine bağlı olarak okuyabilmektir. Böyle olduğunda, metne olumsuz düzeyde eleştirel yaklaşmaktan öte, söylemcinin anlam ve değerler dünyasını anlamaya yol edinilir. Metin, aslına bağlı olarak en yakın açıdan okunmaya çalışılmış olunur. Kur'an derslerinde yapmak istediğimizde buydu.

İnsan, değer edindikleri ile bakışımda iken muhatap olduğu söylemdeki kast edilen anlamları, kendisinde yaptığı çağrışımlara ve karşılık görmelere bağlı olarak yönelmişlikleri sebebiyle söylemde ki asıl karşılığına göre idrak edemeyebilir. Dilin tarihsel ve eklemlenmiş sözcük yapısallığı da dildeki göstergelerin yüklü olduğu anlamlarda değişimlere veya vurgusuna bağlı olarak çeşitlenmelere sebep verebilir. Anlamın usta, tarihsel yürüyüşünde elbette ki istikrar yoktur ama aldığı değer nitelemelerine göre çeşitlenmesi ve zenginleşmesi vardır. Bu nedenler ile dil; söylemde, öznel değer yargıları ve yüklendiği anlam çeşitliliği sebebiyle kaypak bir zemin olmaktan öte, akışkan ve belirsizliklere açık kaygan bir zeminde olsa da anlama bağlı olarak olgusallığını koruduğu yapısallıkta görülür. Demem o ki dilde anlamın olgusallığı korunurken, anlamın değer nitelenmelerine göre ucu açık kullanılışı dili, kabullere bağlı söyleminde kaygan bir zemin kılar.

Dil, hem kendi yapısallığında anlam değil, amaca bağlı değer nitelemelerinde belirsizliğe (muğlâklığa) açık göstergeler ve söylemde ifadeler içermesi hem de öznelliğe bağlı değer bakışımları sebebiyle, olgusallığında ne kadar yapısal ise de yapısallığı zemininde söylemde belirsizlikler içerir. Bu bağlamda dini ve felsefi metinler önemli bir çalışma alanı olabilir. Felsefe tarihinin eleştirel bir sürece tabi olarak gelişmesi de bu bağlamda görülebilinir.

Dilde anlam birimleri amaca bağlı olarak sözcük diziminde anlamın değer nitelenmesine ile yeni anlamlara taşımasıyla zenginleşir. Değer nitelemeleri, her ne kadar göstergenin yüklendiği ana anlama bağlı olarak göstergeye anlam zenginliği katsa da göstergeyi kendi başınalığına anlam belirsizliğinde bırakır. Böyle

olsa da her gösterge, anlam birimi olarak amaca bağlı gösterge diziminde, anlam izleğinde değer yüklenmiş olarak dilin yapısallık kazanması doğrultusunda dilde açık anlam yükü ile ifade edilişinde yerini alır.

Dilde değer belirimi, dilin yapısallığını zorunlu kılar. Değer belirimi olan gösterge diziminde, anlam izleğine göre her gösterge, amaca bağlı olarak dilde yerini alır. Kasti veya öznenin bilgisi dâhilinde olmayanın ifade edilmesi dışında dil, değer yüklemi olan anlam ifadesinde kesinlik içerir –muğlâklığa yer verilmez-.

Dil değer yüklemi ile söylemde amaca bağlı olunması sebebiyle ve anlamın ifade edilmesi gereği ile olgusallığında (gösterge diziminde) ve söyleminde (ifade ediliş vurgusuna göre) yapısal olmak zorundadır. Dili kullanan özne, amacında menfaate, ihtiyaca bağlı açıklık bırakmakta ise dil, kendi içinde ki muğlâk ifadeler ile yapısallığında örtülü anlatıma haizdir. Özne, anlattığının bilgisine tam anlamı ile vakıf değilse, tutarsız ifadelerde bulunur. Dilde tutarlılık, örtülülük, netlik, açıklık dilin nasıl ve hangi amaca bağlı olarak kullanıldığı ile alakadardır. Bu da dilin yapısallığına engel değildir.

Anlam, özde dirimsel olmak ile beraber tümelinde erildir ve amaca bağlı olarak dildeki gösterge dizimine göre değer yüklemi aldığında ise izleğinde yönlendirici olarak iş görür. Bu da dili yapısal kılar ve değer yüklemi ile dil tamamı ile gösterdiğinden bağımsız olarak metafizik bir yapısallığa haizdir. İsterse bu bilimsel bir ifade olmuş olsun.

Bu bağlamda varlık sorunu bir dil sorunu olarak da önümüzde durur. Çünkü dil, varlığın kendisinden öte, dillendirildiği ve dillendiren öznenin de kendisini varlıktan ötelediği, ikiliğe düştüğü, düşünce alanını da belirli kılar… Düşünce alanında varlığı ve var oluşu düşünen, düşünce nesnesini özneliğe dışsal ve öte kılar. Böyle olsa da dil ile varlık alanında olup-bitmekte olanlar içsel kılınırken –tinsel alana taşınırlarken-, dışsal belirimlerine göre belirli kılınırken, dil varlık aynası olarak biçim kazanmış olur. Dil ile görüş sahibi olurken dilin ayna oluşu ile olan-biteni anlamlı kılarız. Aynanın gerçeği, yansıtma ve dışsallığa bağlı olarak görüş sahibi olmaktır ki bu anlamda dil zaten varlık aynasıdır.

Bu bağlamda dilde sorunsal olan ise yansıtıcı olan gösterge olarak kavramın bilinçte karşılığı olan anlam idesi ile karıştırılmasıdır. Kavram gösterdiği değil, gösteren olarak gerçekte olana ayna tutar. Gösterilen ise göstergesi ile kendisine doğru anlam bulma ile yürünendir… Ki varlık, kendinde gerçekliği ile insana uzak dursa da dil ile gerçekliğine doğru yürünen olarak yakinlik kurulandır.

Demem o ki dilin kendisi, varlığın ve mevcudun hakikati değil, varlığı -mevcudu onamanın göstergesi iken varlığın –mevcudun hakikatine doğru yürümenin de zorunluluğudur. Sonuçta ise varlığın -mevcudun hakikatine ne-liği ile değil, özne yükleminde kim-liği ile varılır. Bu da tamamı ile keşfi ve irfan düzeyinde bir tanıklık ile edinilmiş ve böylesi tanıklığa sebep verecek bir dil ile edinilecek olandır… Ki tevhid böylesi bir dildir. Bilim dili ile varlığın ne-liğine tanık iken varlığın -mevcudun hakikatine örtülü kalınır. Tevhid dili ile varlık -mevcut, ne-liği ile değil, aslına bağlı değer yüklemi ve öznelliğine bağlı olarak tanık olunandır. Bu bağlamda varlık –mevcut hakikatine bağlı olarak bilinemez olan değil, bilinebilir olandır; ne-liği değil, yaşamsal olarak kendiliği – hem hal olarak- tecrübe edilebilinecek olandır. Bu durumda dil, kendilik belirimi olarak özneye tanık olmamızın, özneyi ifadesinde bilmemizin varlık aynası olarak ne-liğe aşkın görüş sahibi kılar.

Dil, bilmenin nesnesi olarak varlığa –mevcuda insanı öte kılsa da öznel olması ile öznenin kendini ifade etmesinin nesnesi olması üzeri konuşma ediminde özneye öznel belirimi ile tanık olmanın yansıtıcısı olur. Bu bağlamda varlıksal düzeyde dil sorunsallığını, dilin; mevcudu nesnellikte bilmenin ussal nesnesi olarak öznel olduğunun ve mevcudatın hakikati olan öznenin/ öznelliğin görünüşe taşınmasının nesnesi olduğunun idrakinde olarak aşmak gerekir. Bu da ya-ya da ile tercihlerde bulunmakla değil, hem-hem de ile ayrıştırmadan tamlayıcı bakış açısı –anlayış ile mümkündür.

Varlığın hakikate ait –öznel yönü ile dinsel açıdan ve mevcudatın doğaya ait -nesnel- yönleriyle bilimsel açıdan görülmesi elbet ki gereklidir… Ama doğaya ait olanın tine ait olanın görünüş bulmasının nesnesi olduğunun idrakini verecek, anlayışını oluşturacak bir dile ihtiyaç vardır.

Bu durumda dinde de nesnelliği ve öznelliği aynı kılma zannında bulunan vahdeti vücut itikadı ile değil, öznellikten bakan bir tevhid itikadı ile bir dil edinilmesi şarttır. Bu bağlamda, her şeyi Hakk görmek tevhid değil, her şeyde Hakk'ı hakkı ile görmenin tevhid olduğunu da belirtmek gerekir. Böylece Kur'an çizgisinden sapmadan bir tevhid dili edinmiş bulunarak, mevcudata -nesnelliğe aşkın öznel belirime göre fizik nedenselliğe aşkınsal olan amaçsallığa bağlı olarak bakışımda bulunma imkânı bulabiliriz.

Bu doğrultuda derslerimiz ile yapmak istediğimiz bir durum da varlık –mevcut, logos, anlam, değer hakikat açısından daha doğru bir gösterge olacak bir dil edinmek ile varlık bilimsel sorularımıza (ne, neden, nasıl, ne için, kim, kimim) da cevap bulmaktır.

Dil, sadece anlama bağlı olarak gösterge dizimi, anlam izleği doğrultusunda değer yükleminden ötelenerek anlamlı kılınırsa eğer; çelişik ve felsefi olmayan betimleme niteliğinde ki ifadeler ile beraber eksik veya yanlış anlam nitelemeleri ile doldurulmuş olunur. Dilin gerçeği, öznel olması kadarı ile gösterge de olmasıdır. Öyle ise dil, hakikat çizgisinden uzaklaştıracak biçimde üzerinde herkesin rahatlıkla değişiklik yapacağı bir alan olmayacak kadar kıymetli olduğu için dikkat etmek gerekir. Dili, değerler gerçeğini öteleyerek sadece nesnel olgusallığa bağlı salt anlam yükünde anlamlı kılmaya çalışmak da bir o kadar eksik ve yanlış yargılarda bulunulmasına sebep olabilir/ olmaktadır da.

Dilde ki ötekilik/ karşıt belirime bağlı ifadeler ise değer yüklemlerine göre -insanın anlam ve değer varlığı olduğundan bahsetmekteysek- insanın öteki ile varoluşunun gerçeği sebebiyle zaten hep olacaktır. Bu da diyalektiğin gerçeği olarak insan tininde görünüş bulur.

Bununla belirtmek gerekir ki; Heidegger'in de dediği gibi "varlık anlama yetisi ile tüketilemez" ama anlama yetisi ile dilde belirli kılınır. Dilde yüklendiği anlam ve değer çeşitliliği ile de bir o kadar zenginleşmiş olarak insan tininde yerini alır. İşte bu zenginleşmedir ki dili hem spekülatif kılar hem de metafizik kılar. İnsan bu bağlamda dilde metafizik belirimi ile halk edilendir. Bu nedenler ile dil anlam belirimlerinden daha çok değer belirimleri ile kaygan bir zemindir. Bunun dışında sadece anlam yüklemi olarak dilin kaygan bir zemin olduğunu belirtmek eksik bir söylev olur… Ki bu da anlamın doğasına yabancı olunduğunu –yani anlamın zorunluluklarının bilinmediğini gösterir.

Bunla beraber sadece söyleme bağlı olarak anlam değişkenlerine göre her söylemi çelişkileri, eksikleri, eğilimleri ve ilkesinden uzak ifadeleri doğrultusunda ele almak eksik ve vesveseli bir yaklaşım olur. Demem o ki değer nitelemelerinden eksik olarak yapılacak/ yapılmış olan, söylemi anlama çabası, anlamın doğasından öte anlamı barındıran söylemi vesveseli görme değil de söyleme vesveseli olarak bakmak anlamına gelir. Söyleme vesveseli bakmak söylemi; ilkesine bağlı bütünlüğünden uzak anlamlı kılma ve anlam bütünlüğünden koparmak olarak zorlamadan ibaret olur… Bu durumun uslamlamaya katkısı ise söylemin ilkesine bağlı olarak okumaya olanaklı olunduğunun veya kendisinin ne olmadığının anlamlı kılınmasına da yardımcı olabilmesidir.

Söylem yorumdur, yorum olan ise anlama değer niteliği yükleminde bulunarak anlamlı kılmaya çalışma çabasıdır. Her anlamlı kılma çabası –söylemin- asli ilkelerine bağlı olarak söyleme başka bir açıdan mercek tutmaya benzer. Söylem

yorumsal olduğu içindir ki söylemde amaç edinileni değer yüklemine göre anlamaya çalışmak gerekir.

Hiç kuşkusuz, dilde önemli olan bir durumda dildeki çeşitliliktir. Varlık ve varoluşta olgu ve olayına bağlı olarak işaretler edinmek ve bu doğrultuda seslendirmek dili –usu açık eder. Çünkü her ilişkilendirme usun belirimidir… Ve dil, kendi gerçeğini ilişkilendirmek de bulur. Dilde çeşitlilik; tarih, coğrafya, kültür vb. belirimlerine göre karakter kazanması ve seslendirmede farklılıklar göstermesi ile açık olur.

Böyledir ama tarihin süregetirisi olarak ilkeye bağlı ihtiyaç belirimlerine ve amaca bağlı değer belirimlerine göre dil, ortak aklın belirimi olması ile görünüş bulur. İlkeye bağlı gereksinimler ve amaca bağlı değer belirimlerine göre ortak dil ediniminde ise usun gereği olarak söylemde farklılıklar görünür. Toplumsal ihtiyaç ve etnik değer belirimlerine göre geliştirilen siyasi dil; nesnesini bilmeye ve bildirmeye yönelik geliştirilen, teknik düzeyde şekillenen bilimsel dil; içeriği, duyguyu vermeye yönelik gelişen sanatsal dil; anlamaya, anlamlı kılmaya yönelik geliştirilen felsefe dili; özneliğe, Allah'a tanık kılmaya yönelik gelişen tevhid dili bu bağlamda örnek olarak gösterilebilir.

Bu durumda dilde disiplinler, ilkelerine bağlı olarak gelişen farklı us alanları olmaları ile birbirinden ayrılırlar. Disiplinlerin söylemleri itibarı ile belirginleşen ayrılığı dili sorunsal kılar. Böyle olsa da sorunsal olan dil değil, dilin belirimi olan usta, belirginleşen neden ilke ve amaca bağlı değer belirimlerine göre düşüncenin şekillenmesidir. Şekillenen düşünce ne kadar belirgin çizgilere sahipse, diğer düşünce alanlarından farklılık göstermek zorunda kalır.

Nasıl ki kültüre ait diller arasında ilişki kurmak için tercümanlara ihtiyaç vardır. Farklı dil disiplinleri (ilimler ve bilimler) arasında zorlama ile değil de varlık ve varoluşta ilkelerine bağlı olarak izafi belirimler doğrultusunda bağıntı kuran tercümanlara da ihtiyaç vardır. İlimler arası disiplin varlıktan, varoluştan hareket ile ortak aklın oluşturulması adına da önem taşır. Dil de disiplin, her bir düşünce alanın varlık ve varoluşun hangi safhasında gerçekleştiğine tanık olmak ve anlamlı kılmak adına da önemlidir.

İslam kaynaklı olarak Hazreti Nebi'nin kimi hadisinde ilmi on sınıfa ayırdığı bilinir… Ama "ilim beden –sıhhat/ sağlık ve din ilimleri olarak ikidir" dediği hadisi şerifçe malumdur. İslam kelamcıları tarafından ilmin, uygulamada fıkıh ve kelam olarak düşünce tarihinde sınıflandırıldığını da görmekteyiz. Bunun ile beraber ilmi yedi sınıfa ayıran Farabi ve ilmi dünyevi ve uhrevi ilimler olarak sınıflandıran (tasnif) eden Gazali düşünceleri ile hangi yönde ilmin gelişmesi gerektiğine yön

vermişlerdir. İlimlerin tasnifi hangi ilimlere öncelik verilmesi gerektiğini de beraberinde getirir.

Felsefe tarihinde Platon'un aritmetik, geometri, astronomi, harmoni, diyalektik vb. olarak ilimleri sınıflandırır. Aristoteles ise pratik, poetik ve teorik bilimler olarak üç sınıfta ilimleri toparlar. Felsefe tarihi ve bilimler tarihi sürecin ilmin/ bilimin farklı biçimlerde sınıflandırıldığına tanık olunur. Modern yaşam ile beraber toplumsal yaşamda ihtiyaç duyulana göre bilimlerin akademi de yer aldığını söylemek hata olmaz. Her tarihte ihtiyaçlara göre okulların ilgili ilimler ile uğraştığı da göz önünde bulundurulursa eğer gerekli olana göre öncelenmesi gereken ilimlere yer verildiği ve bu doğrultuda ilimlerin doğal bir süreçte sınıflandığı görülür.

Bilimleri merkezi bilimler, sosyal bilimler ve doğa bilimleri olarak üç kategori de sınıflandırıldığı da olmuştur. Böyle olsa da ilimler: nedenlere bağlı olarak anlam bulmaya çalışılan bilimler ve amaca bağlı görülen değer belirimlerini üzerinden edinilen bilimler olarak iki şıkta toparlanırlar. Nedenler dünyasına bakan bilimler; sebep-sonuç belirimlerine göre mantıksallığını oluşturan, doğa bilimleri (Fizik, kuantum mekaniği, tıp, biyoloji, kimya, coğrafya, vb.) ve merkezi bilimler (matematik, dil bilimi, teori, felsefe, felsefenin başlıklarından olan mantık, metafizik vb.) olmak üzere iki şıkta görülürler/ görülmesi de gerekirler. Özellikle doğa bilimleri nesnel dünyayı anlamanın -bilmenin bilimleridir. Merkezi bilimler ise olan-biteni nasıl ve neye göre bilineceği ve anlamlı kılınabileceğinin ilimleridir. Merkezi bilimler nesnel ve öznel dünyayı anlayabilmenin ilimler kavşağı gibidir. Değer belirimleri ile ilgili bilimler ise sebep-gerekçeye göre amaçsal belirimlere doğrultusunda mantıksallığını oluşturan, sosyal (toplumsal) bilimler (sosyoloji, siyaset, ekonomi –iktisat- vb.) ve özne bilimler (estetik, etik, psikoloji, dinbilimi ve din bilimleri vb.) olmak üzere iki şıkta görülmesi gerekirler. Bu insani bilimler ile de özneye göre belirli olan öznel dünya bilinmeye çalışılır ve amaca bağlı olarak nesnel dünyanın da anlamlı kılınmasının nedenleri sebep-gerekçeye göre anlaşılmaya çalışılır. Bilimlerde bir öncelik istenirse eğer; Merkezi bilimler ile doğru düşünebilmenin ilmi; özne bilimler ile varoluşu anlayabilmek/ anlamlı kılabilmenin ilmi; Doğa bilimleri ile de doğada olup-bitenler bilinmeye çalışılırken, sonuçta da özne için nesnel kılınanın ilmi edinilir/ edinilmiş olunur. Demek istediğim; değişen ilişkiler, talepler ve belirlenen/ belirli kılan koşullar doğrultusunda öncelikleri belirleyerek ilimlerde sınıflandırma da bulunmak hata –yanlış- değil ama görecelilige göre değişken ve zordur… Ama ilimlerin çoğalması ve farklılıklar arasında görüş açılarının genişlemesi nedeni ile merkezi ilimlerden kast ettiğim ilimler ile ilimlere izafi (göreli, bağıntılı) olarak ne ile nasıl bakabilineceğinin öğrenilmesi bu devirde gerekli olmuştur.

Her ilmin/ bilimin diğer bilimler ile ortak ilkeleri ilimlerin tasnifini ve mantıksallığına bağlı değer –dizisi- belirimleri (paradigma) ise ilimlerin disiplin edilmesini –birbirine indirgenerek okunmasını- zorlaştırır… Ama mantıksal gereklilikler ve ihtiyaçlar doğrultusunda ilişkilendirilmelerde bulunmak ve bu doğrultuda birbirlerinin izleği olmaları ilimleri izafi olarak tasnif etmeye nedendir. Bizlerin bu çalışmalar ile yapmak istediği de bir bağlamda; -felsefi olarak fazla önemi olmayan- ilimlerin tasnifinden daha çok -felsefi olarak da önem taşıyan/ taşıması gereken- ilimler arası disiplinin, varlık ve varoluş belirimlerindeki izafi görünüşleri aşarak yapılabilinir olduğunu göstermektir. Bunun için de yapılması gereken; klasik ve bilimsel mantık biçimlerindeki katı düşünce prensiplerine aşkın mantık biçimleri (diyalektik, sibernetik, holistik, spekülatif vb.) ile de düşünebilmektir. Her disiplinde geliştirilen paradigmaların ilkeye bağlı ortak noktaları; olan-biteni, yaşanılanları birçok açıdan zevk ederken, bütüncül (holistik) olarak görmeye, anlamaya, anlamlı kılmaya olanak verir. Bu bağlamda da kendine vazife çıkarması gereken; Allah'ın varlığının muhit ve vahit olarak kapsayıcı olması sebebiyle, her ne kadar tevhid ehli olsa da felsefeye ihtiyaç vardır. Değişen koşullar-ihtiyaçlar-taleplere göre gelişen her yeni bilim ile de mantık biçimlerinde ayrıştırıcı değil de bütünleyici olmak, daha doğru anlaşılabilecek ve anlamlı kılınabilecek bir dünyaya göz açılmasına neden olur.

Dilde biçimsellik, neden ilke ve amaca bağlı olarak gerçekleşirken düşünceyi de biçimler. Düşünce de biçimsellik, düşüncede alınan sonuçlara bağlı olarak sistemleştiğinde ise diğer düşünce alanının diline yabancı kılınır. Sistemler, zorunluluk ve gerekliliklere bağlı olarak biçimlenirken, kendi düşünce alanlarında uzmanlaşmayı ve düşüncede daha kolay üretkenlikte bulunmayı sağlarlar. Böyle olsa da diğer düşünce alanlarına, değer belirimlerine göre kör kılındıklarında, bütüncül düşünmenin önünde engeldirler. Sistemler, tecrübelere bağlı olarak gelişirken düşüncede otoritedir… Diğer düşünce alanlarında zevk etmeyi zorlaştırabilirler. İnsan bir açıdan görürken diğer açılardan da görebilmek adına sistemlere aşkın düşünmeyi de öğrenmek zorundadır.

Usta, bilme ve anlama biçimlerinin alanlarına göre farklılıklar göstermesi de sorunsallığa sebeptir. Ama görülen o ki anlayışın eksikliği de sorunsallığa sebeptir. Bunu aşmak için de varlıkta ilkelerin mutlak nitelikleri sebebiyle birbirlerini yadsımadıklarını ve ussal olarak da örtüştüklerini bilmekte yarar vardır… Ayrıca ilkeler de kendilerine aşkın mutlak ilkeye bağlı olarak görünüş bulurlar. Dinde Allah, fizikte enerji (nur), bütün ilkelerin birden hareketle görünüş bulduğunu anlamlı kılar. Nur söylevi her ne kadar nesnel bir ifade olsa da nurun özne niteliği ile özne olduğunun anlayışına taşınılması gerekir.

Demem o ki dilde sorunsal olan, anlayışta da sorunsallığa nedendir. İlkeler, dilde sorunsal olanı aşmanın adresi olarak görünmektedirler. Böyle olsa da deneyim - keşf ve anlayış, usta ikna olmanın gereği olarak görülmektedir. Ola ki bilim; nurun özne niteliğine, diri ve şuurlu olduğuna tanık kılacak yeterliliğe de gelmiş olabilsin. Doğanın nesnel olgusallığından hareket ile değil de özneden hareket ile yeniden paradigma oluşturabilsin. Nur ile özneliğin aynılığı; özne ile nesnesinin birliği; nesnel olanın yasalar zemininde ve ilkesine bağlı olarak amaçta bütünlüğü birbirine karıştırılmadan yeni bir dile kapı aralanabilsin.

Diğer düşünce alanlarında da doğaya ait nesnel olgusallıktan öte, özneden/ öznellikten hareket ile düşünüldüğünde; nedene bağlı ilkeler -yasalar ile nesnel olgusal zemin edinilerek, amaca bağlı ilkeler ile değer belirimine göre öznelliğin görünüşüne sebep yönelmişliklerde, tavırlarda tinsel düzeyde varoluşun gerçekleştiğine tanık olmak gerekir. Böylece tinsel olandan hareketle ile aynı çizgide bir anlayış edinilebilinir.

RUYA

Dilin sembolik olarak kullanıldığı, zengin anlam ve değer dünyası belirimi olan rüyalar da insan iç dünyasının gerçeğini bulmak ve neye göre şekillendiğini anlamak adına önemlidir. Bu bağlamda bilinçaltı kodlanışta dile bağlı sembolik anlamlı kılmaların edinildiği kültürlerin, yerleşik olan kültürel dokuya neden değerlerinin dil ile aktarımları da büyük önem taşır. Rüyalar insanın öz kendi olan Allah ile buluştuğu adreslerden biridir. Çünkü rüyalar; Allah'ın kuluna, dip notu olmayan zengin olan anlam-değer belirimleri üzerinden kelam etmesidir. Bu bağlamda önemli olan ise Allah'ın rüyalarda kullandığı –sembolik olma niteliğine haiz olan- dili doğru bilmemizdir.

İnsan başlığı altında insanın iç dünyasına göre insanı metafizik bir varlık olarak tanımak adına rüyaları da işlemekte yarar vardır. Rüyalar, insanı tanımanın dili oldukları ve gerçekleşmeleri ile de Allah'ın kuluna bir kelamı olduğu içindir ki dil bağlamında önemlidirler.

Biçim ve içerik –aynılığı değil- birliğinden ayrıca her içeriğin biçim üzerinden gerçekleşmesinden –dışlaşmasından- bahsetmekteysek; her biçimin, içeriğin dışlaşma durumlarına göre gerçekleşecek olanın anlamını taşıyan bir imge olarak bilinçte karşılık bulduğunu bilmek gerekir. Bu bağlamda duyular dünyasına ait olarak görünüş bulunan her biçim, gerçekleşme olanağı ve karşılık gördüğü durumlara göre yoruma açıktır.

İmge duyguyu, kavram ise anlamı açık eder… Her kavram, değer yüklemi aldığında ise değer yüküne göre imge niteliği de kazanır. Her kültürün değer yüklemlerine göre beliren dil yapısallığının bilinçaltında kodlanması sonucunda ise görülen her rüya, kültürel dilde anlam-değer-duygu-yargı yüklemleri doğrultusunda imgelerin aslı olan melek belirimine göre surete geldiği bilincin mekânsallığında yaşanır.

Her rüya; zamansallığı içerse de zaman idrakinden uzak anda gerçekleşen zamansızlıkta yaşanır… Bilinçaltında kodlanmış geçmişin –bireysel ve toplumsal geçmiş belirimlerinin- dilde açık olan anlam-değer-duygu-yargı yüklemleri izleğinde geleceğe ayna tutmaktır. Rüyalar, bengide yaşanırken üç zamanlı olarak zamansal kılınmışlığa tabidirler. Bu nedenle sadece bireysel geçmiş üzerinden rüyaların görülme nedenlerini ve kolektif bilinçte olan arketip belirimler üzerinden rüyaların yorum nedenlerini belirli kılmak eksik ve yanlış sonuçlara çıkmaya neden olur. Kültürde dille öznel kılınan anlam-değer-duygu-yargı yüklemleri, karşılık gördüğü imgeler ile açık ettikleri istenç ve duygular üzerinden geleceğe yansıtımdır.

Freud, rüyaları bireysel nedenselliklere bağlı olarak bilinç dışı kılınan istenç ve duygu belirimlerin açık edildiği görüler olarak ele alır… Ve bu doğrultuda her bir rüya, kişiye göre sağaltıcı yönü ile eksikler ve beklentilerin gerçekleştiği/ görünüş bulduğu görüler olarak çözümlenmesi gerekendir. Jung ise kolektif bilinçte arketiplerin bilinçaltı etkileri sonucunda rüyaların görüldüğü ve bu doğrultuda arketiplere bağlı olarak rüyalara yorum getirendir. Freud, rüya çözümleyicisi olarak rüya sahibine tanı koyabilmenin aracı olarak rüyaları ele alır. Jung ise rüyaları, rüya sahibinin kendini gerçekleştirme potansiyellerine tanık olmak ve kendini gerçekleştirecek alanların göstergesi olarak yoruma muhtaç görüler olarak ele alır. Bu durumda rüyalar kişilik ve karakter analizi yapmanın da aracısı olurlar. Elbette ki her rüya, bilinçaltı değer kodları üzerinden sahibini de haber verir -sıdkı muhbirdir-.

Böyle olsa da –pozitivist paradigmaya bağlı olarak nesnellikte (biyolojik nedenler doğrultusunda) değil- dile bağlı yorum izleğinde rüyabilmi yapılacak ise Freud ve Jung'tan daha ileri olarak gelecek okumalarına göre rüyalardan doğru ve net sonuçlar alabilecek biçimde rüya görülerinin anlamlı kılınması gerekir. Her gerçekleştiğinde, geleceğe de ayna tutan olarak rüyalar, sonuç verilerden hareket ile anlamlı kılındıklarında bilimi de yapılmış olur. Bunun için de kültürde karşılık gören ortak dildeki anlam-değer-duygu-yargı yüklemlerinin rüyada konuşma dili olarak kullanıldığı ve bu doğrultuda da geleceğin işaret edildiğini net biçimde okumak gerekir. Dili edinilmiş olan rüyaları, sonuç verileri olan deneyimler üzerinden gerçekleşme durumlarına göre bilimsel nitelikte okunma olanağı bulunduğunda; rüyalar, Cenabı Allah'ın da ispatı ve muhabbetine ermenin bir aracı olurlar… Ama sadece kültürel değer kodları üzeri bilinçaltından hareket ile rüyaların gerçekleşme nedenini belirtmek de eksik ve haksızca bir yargı olur. Çünkü rüyalar nedenlerine bağlı olarak nesnellik zemininde her ne kadar gerçekleşseler de amaca bağlı olarak öznel yaşanılan bilgilenme araçlarıdır… Ne vakit gelecek verileri ile net ve doğru biçimde rüyalar okunmaya başlanır; o vakit rüyalar, yorumlanmaktan daha çok yarını bilmenin bilimi olarak da ele alınmış olunur.

İnsan, kürsüde/ merkezi sinir sistemi olan beyinde her daim rüya görür... Üst bellekte beliren bilinç alanında rüyaların algılanıp algılanmaması duyarlılığına göre öznel rüya tecrübesinde bulunur. Ruh, rüyalarda kendi öznel metafizik alanında kendini tecrübe eder. İnsan beyninde; duyular ile belirli kılınan zihinsel faaliyetler sonucunda, maddi ve manevi düzeyde karşı karşıya olunan koşul (zorlayıcı neden)-imkân (potansiyel gerçekleşme erki belirimi olarak görünür olan neden)-ihtiyaç (sevk edici olan, yönelmişliğe neden) belirimleri ve anlam-değer-duygu-yargı

yüklemlerine göre belirlenen öncelikler doğrultusunda bilgi işlem yapılır. Bu doğrultuda da bilgi, organik olarak hıfzedilir. Anlam-değer-duygu-yargı yüklemleri insanda ne kadar şiddetli ise o doğrultuda algısal görü önceliği oluşur. Rüyalar bir nevi geçmişin şiddetli algısal görü nesneleri üzerinden açık olan geçmişin ayak sesleridir. Böyle olsa da insan beyninin sadece dış etkenler sebebiyle kendinde olanlar ile değil, kendisinin bağlantılı olduğu diğer varlıksal alanlar –gök katları- ile aslından hareketle dolanıklı bilgi işlem gerçekleştirmesi nedeni ile rüyalar, asıllardan hareket ile gölgelere bağlı olarak -insanın neleri yaşayacağının- nelerin gerçekleşeceğinin habercisidir.

İnsan beyni, iç dünyada ve dış dünyada olanların etkilerine açık geçit âlemi gibidir. Bu neden ile insan beyni olan kürsüyü tanıyan her canlı için beyin, insan veya Allah ile iletişim kurmak için uğrak yeridir. İmgeler ve bedendeki etkileri bilinmekte ise insan kendi dışından müdahale ile rüyalar görebilir/ insana rüya gösterilebilir. Bunun içindir ki her rüya sahibi rüyasına, yaşadıklarında/ yaşayacaklarında karşılığı varsa –gerçekleşmesi doğrultusunda- inanmalıdır… Ve bu doğrultuda da her imgenin zengin anlam-değer-duygu-yargı yükü içeriği nedeni ile yoruma açık olduğunu da bilmelidir.

Günümüzün sinir sistemi ile ilgili uzmanlara göre rüya, beynin bilgi işlem yaptığı fonksiyonel davranışının sonucunda görülür. Psikanalizde ise rüya, fizyolojik düzeyde nasıl görüldüğü ile değil, öznel olarak neden görüldükleri ile ilgilenilir. Bu bağlamda psikanalizi yapılan öznenin, gördüğü rüyada öznel kodları ile öznel nedenlerine bağlı olarak çözümlemesi yapılmaya çalışılır. Ayrıca rüyanın görenine anlam olarak ne kattığı doğrultusunda rüya yorumlanır. Bunlar dâhilinde kültürel dilinin bilinçte yerleşik kodları üzeri rüya sahibinin eğilimleri ve karakter belirimine de tanık olunabilinir.

Böyledir ama rüya, insanda kodlanmış gelecek belirimine göre yaşayacaklarının da beyancısı olan bir dile haizdir. İç göklerdeki bilgi dolanıklığı sebebiyle ve içte gerçekleşenin dış dünyada gerçekleşmesi nedeniyle –batında olanın zahirde gerçekleşme iradesi doğrultusunda-; rüyada yaşanılanlar, asıllarda yaşanılan olarak uzantısında da yaşanılacak olanların habercisidir. Bilimin veya bilimsel disiplinde rüya tabiri yapmaya çalışanların bunu bilmemeleri bunun olmadığı anlamına gelmez. Bu bağlamda rüya, gelecek öngörüsü olarak inancın nesnesi olur. İnsan rüyası ile geleceğini de inancın nesnesi kılar. Bu da insanın sağlıklı bir biçimde geleceğe doğru,değer-duygu belirimleri –özellikle umut- ile tutunması adına önemlidir… Ama rüya nesnelerinin kültürel kodlardaki ve asıllarda ki

arketipleridoğrultusunda dilini bilmiyorsak; rüyalar çözmeye çalışacağımız bilmeceler olarak önümüzde dururlar.

Arketipler (ilk örnekler –asıllar göğünün sakinleri olan melekûtun yüklendiği anlam-değer-duygu-yargı yüklemleri- melekelerde ve dilde karşılık gördükçe) insanın bilinçaltı kodlarıdır ve kültürel nesneler, özellikle mitler ve kültüre bağlı oluşan dilde ki ifadelerde baskın olarak görünüş bulurlar. Her arketip, insanın dil üzeri inanmışlığına bağlı olarak insanda dirimseldir ve dirimsel olduğu kadarı ile külli bilincinin etkisinde yönelmişliklere sebep olarak tutum ve davranışlarda bulunulmasına sebeptir. İnsan değer kıldıklarına inanmışlıkta kendini bulur. Bir anneyi, babayı, bilgeyi, kahramanı, idesine bağlı olarak değerli kılan ve bir şeytanı, psikopatı vb. değersiz kılan; insanın değer yükleminde bulunduğunu dildeki anlam karşılığına olan inanmışlığı ile kendine gerçek kılması ile bağıntılıdır.

Tanrı inancıda böylemidir denilecek olunursa eğer; insanda buna sebep veren Tanrı'dır deriz. Çünkü Tanrı inancın nesnesi olmaktan öte imanın öznesi olarak varlığı dua, muhabbet, keşf ile sınanandır. Var olduğu, iman ehlince keşfi ve akıl ehlince de delile bağlı olarak ispatı olandır. Yani Tanrı bilinemez olan değil, iman ile bilinebilinecek olandır.

Arketipler insanın inanmışlığı ile gerçek kılınırlar. Bu da anlam ve değer yükleminde bulunmaktan öte değildir. Dil, anlam ve değer yüklemi ile düşüncede ve duygusunda karşılık gördüğü ölçüde insanda özneldir ve dirimseldir. Bu nedenler ile dil, insanı inanmışlığa doğru sevk eder. İnanmışlık ise bilinçli yönelmişliğin insanda ilk ve zemin evresidir. Her insanın inanmışlıkta bulduğu, kendi iç dünyasının gerçeğidir ve bu gerçeklik idraki her insanın farklı inanmışlık zeminleri edinmesi sebebi ile izafidir… İzafi olduğu kadarı ile de insanın anlam ve değer edinimlerine göre de değişkendir.

Bu nedenlerden dolayı insanı nedenselliğinde anlamlı kılmak kolaydır… Değer belirimlerine göre amaçsal oluşu doğrultusunda insanlık gelişim sürecinde anlam ve değer çeşitliliğinde görünürken de bir sonuca göre anlamlı kılmak olası görülmez. Böyle olsa da Tanrı'da kendini bulan insan için anlam ve değerler akışının bittiği yer kendiliğine uyanmasıdır. Aslı ile kendine uyanan için ise her olay ve olgu gerçek anlam ve değerinde –hikmeti gereğinde- görülmeye başlanır. Tanrı ile kendine uyanan için her mevcut, kendisinde aslına/ öz niteliğine bağlı olarak dönmekte olur… Ve asli ile anlamlı, asli değeri ile insanlaşmış olarak aslına dönmüş olur.

Rüyalarda olan da her mevcudun kültür nesnesi olarak kodlanması üzerinden aslına göre anlam ve değerinde yüklenmiş oldukları içeriğe bağlı olarak görünmüş olmalarıdır. Dili öğrenildiğinde ise rüyalar, insana kendisini de okuyabileceği asıllardan yana bir ayna ve geleceğe işaret eden bir yol göstericidir.

İnsanın kendi aradığımiti olan rüyasını anlamlı kılması, keşfe yönelik sezgilerinin artması adına ve metafizik tinsel alanında yaşamını renklendiren önemli bir pratik olsa da yanlış okumalar insanı dış dünyanın gerçeklerine ötelerken, dış dünyanın bilinçdışı nesne olmasına sebep verir. Dış dünya olduğu gerçekliliği ile önümüzde dururken rüyalar ile takıntılı olmadan ilgilenmek gerekir. Rüyaların geleceği haber verdiğini, hem Kur'an'da Yusuf nebi kıssası ile bilmekteyiz hem de keşif ehlinin yaşamında örnekler ile –deneyimlediklerinden- gerçek olduğunu bilmekteyiz.

Bilimin bundan yoksun kalması bilim insanlarının, gerçeğe ait bilginin erek ve amaçsallığa bağlı olarak işlevsel olduğunun bilgisinden yoksun ve eksik düşünmeleri sebebiyle olduğunu belirtmek gerekir. Bu durumda görülen ise fizik doğada nasıla ve nedenlere ait edinilen gerçeğe ait bilginin dahi amaç/ erek bilgisinden yoksun kaldığında eksik kaldığı ve nedene ve nasıla hapsedilirken yorumlandığıdır. Bu da erek/ amaç bilgisi olmadan yapılacak her bilimin, eksik bilim olarak insanı sadece nasıl ve nedenlerde hapsedeceğini gösterir… Ki böylede olmaktadır. Pozitivizm ile insan tinine değer olarak bir şey katılamayacağı uzun bir dönemdir tecrübe edilmektedir.

Demem o ki insan yaşamında ne gerçekleşmekte ise neden-nasıl, erek/ amaç-ne için bağlamlarında ele alınması artık zaruri olmuştur. Özellikle erek/ amaç- ne içine bağlı olarak bilimin yapılması neden- nasılı anlamlı kılarken insanın tinine değer olarak birçok şey katabilir.

Rüya başlığı rüya tabir örneklerinin de yapılması dersin anlaşılması ve yaşamda gerçekliliğinin olduğunun görülmesi adına önemlidir. Rüyalar Allah ile gelecek belirimine göre muhabbet edebilmenin de araçları olduğu içindir ki rüyalar seyri seferde her sâlik için önemlidir. Rüyalar ile sâlik kendini keşfetmesinin yeni bir aracını bulurken, bilinç dışı nesneleri ile yüzleşme ve kendini sağaltma imkânı bulur. İnsan bazen de olur ki rüyalarda bilincini ötelerken asıllar âleminde bulunmuş olarak kendine uyanabilir, tinsel tecrübelerde bulunabilir… Ama rüyalara, içinde kalınarak dünyanın gerçeklerden uzaklaşılacak kadar takıntılı olunmamalıdır.

Özellikle belirtmeliyim ki tasavvufta rüyalar, bilgi edinmenin iletişim aracıdırlar. Bir hadisi şerifte "sahih rüyalar, vahyin kırk altıda biridir" denilmektedir… Ve mürşidi kâmiller, rüyalarda dahi ders verebilme yeterliliği olanlardır.

Rüya, mevcudun asli olan varoluş mahiyetlerine bağlı olarak insanın bilincinde görülen iç-görülerdir. Rüyalar: Derin uyku, berzah (derin uykudan uyanmadan önce bilincin uyanık olduğu durumda), murakabe (derin düşünme sonucunda) ve yakaza (uyanık iken) olmak üzere dört düzeyde farklı biçimlerde görülür. Her düzeyde de biçim ve içeriğe bağlı olarak görüler görüldüğü içindir ki rüyalar yoruma açıktır… Ama bilgi edinmek ve olacağın olduğu gibi görülmesi yorum gerektirmez… Ve her rüya:

1. Bireysel geçmişin izlerini taşıyabilir/ taşır.

2. Toplumsal geçmişin bilinçaltında kodlanan anlam-değer-duygu-yargı belirimlerine göre de görülmektedir. Kolektif bilince sebep dildeki anlam-değer-duygu-yargı yüklemleri doğrultusunda her rüya, arketipleri ile anlam kazanan rüya sahibinin karakter ve kişilik beliriminin de göstergesidir.

3. Potansiyelde olanın gerçekleşmesine –gelecekte nelerin yaşanacağına- ayna tutar. Her rüya sahibi, rüyada ortak değerler dünyası doğrultusunda biçimlenen her görü ile kendisine –yaşayacaklarına- ayna tutulduğunu bilmelidir.

Her üç durumda da rüya tabiri rüya sahibini iç dünyasına bağlı olarak yaşadıklarını ve yaşadıklarına bağlı olarak yaşayacaklarını anlamlı kılar.

Rüyalarla anlamlı kılmak istediğimiz o ki insan aslına, asıllara bağlı olarak iç dünyasında yaşadıklarının belirleyici olması ile dış dünyasında yaşayacaklarını bulur. Bu bağlamda rüyaları pozitivist olarak fizik dünyanın dışsal belirimlerine göre anlamlı kılmamız mümkün görülmez. Elbette ki rüyaların kimyasal reaksiyonlar, nurani etkileşimler sonucunda sebep-sonuç ilişkisinde gerçekleştiğini anlamlı kılabiliriz. Ama bu rüyaların ne olduğu ve nasıl görüldüğünü anlamlandırmaktan öte değildir. Tinsel mahiyette rüyaların, ne için görüldüğü ve kim olduğumuza dair bilgi akışında da ele alınması gereklidir. Demem o ki rüyalar ile insan belirli kılınmış bir hayatı yaşadığını idrak edebilir. Bu da tinde olup bitmekte olan ile fizik doğayı nesnellikte anlamlı kılmanın gerekliliğini gösterir. Fizik doğada olanlar ile tinde gerçekleşenleri anlamlı kılmak vahdet deryasının

dalgalarında öznelikten ve öznellikten/ özsellikten yoksun yüzeysel bakış sahibi olmaktan öte değildir.

Hz. Resul'ün dediği gibi "İnsanlar uykudadır, öldükleri zaman dirilirler." Bu hadisi şerif doğrultusunda belirtmek gerekir ki âlem bir rüyadır, bu rüyada sonuçları öngörerek yaşamak, rüyadan kâbus gibi bir hayata uyanmamanın gereğidir. Dünyada yaşayacaklarımızın belirtileri olarak iç dünyamızda gördüğümüz iç-görüler, iç-sesler (ilham ve hatırları kastetmekteyim vesvese değil…) ve iç hareketler doğrultusunda beliren, olacağın habercisi olan iç-tepiler belirli kılınmış bir yaşamı anlayabilmek adına önemlidir. Örneğin: Gözün dalması, avuç içlerinin kaşınması, ayakların sürtmesi, kulakların çınlaması, alnın karıncalanması, göğsün daralması hurafe olmaktan öte, olacağın habercisidirler. Bu da olacağı belirlenmiş olanın, nurun doğasında bilgi aktarımı dolanıklılığı sebebiyle amaca bağlı olarak gerçekleşmesidir. Olacağın kestirilmesi –öngörülmesi- de nurun gerçekleştirdiği böylesi bilgi dolanaklığı sebebiyle de –kısmen de olsa- mümkündür. Rüyalar, -bir nevi- nur düzeyinde bilgi dolanaklığınınmelekûtun (asılların) yüklü olduğu anlam-değer-duygu-yargı belirimlerine göre gerçekleşmesinin –sonucunun- ürünüdürler.

İç tepiler olarak kastettiğimi, anlamlı kılınacak –dolanıklık vb.- bilgi verileri olsa da günümüz pozitif bilim paradigması ile anlamlı kılınamayacağını özellikle belirtmek isterim. Pozitif bilim; sadece fizik doğada olanları anlamaya/ bilmeye çalışır iken öznelikten, öznellikten ve ereksel belirimin amaçsallığından yoksun, nesnesinden itibaren nedensellikte uslamlamalarda bulunmaktan öte değildir.

Rüya tabilerine kültürde oluşan ortak dil yüklemleri üzerinden; için kan ağlaması, ardından gitmek, ayakta beklemek, bağırmak, sırtımdan hançerlendim, güvendiğim dağlara kar yağdı, amma kalabalık yaptın, inek misin, öküz gibi herif, yağ sümek, kara bulutlar çöreklenmiş, buz kestim, yüzü kara kesti, yüzsüz vb. birçok deyim ve atasözü örnek verilebilir. İfade de vurgu edilerek kast edilmek istenen, imgelerine bağlı olarak yüklendikleri anlam-değer-duygu-yargı belirimlerine göre rüyalarda da karşılık görür… Ve yaşanacak olaylara da ışık tutar. Bu bağlamda kültür dili ve rüyaların aynı çizgide buluştuklarını belirtebiliriz. Dikkat edilecek olunur ise değer nitelemeleri ile dilin, yaşamı ve anlayış biçimini sanatsal kıldığıdır… Yaşama anlam kattığıdır. Salt bilginin ifade edildiği dilde ise kültürel dildeki anlam-değer-duygu-yargılarından farklı olarak bilme ussal olarak gerçekleşir iken insanın sanatsal yönünün köreldiği görülür. Demem o ki güzel ahlak çizgisinde anlam-değer-duygu-yargı yüklemleri ile dilin sembolik ifadede kültürde belirmesi doğrultusunda yaşanır iken farkına varılmayan sanatsal yönü olan bir yaşamın da edinildiğidir.

****

Bilimsel olan, neden-sonuç ilişkisinde görülür.Biyolojik olan, sebep-gerekçeye bağlı olarak amaçsallıkta görülür. Nefsi emmareye bağlı olan, biyolojik –fıtri olarak sebep-gerekçeye bağlı olunması sebebiyle kendi için kılmanın amaçsallığında görülür. İmana bağlı olarak dinde beklenen ise fedakârlık üzeri fıtrattaki içgüdü ve nefsi emmarenin amaçsallığına aşkın olarak tekbenciliğin aşılmasıdır… Ve Allah'ın, hakkı gereği istidada bağlı olarak yaşanmasıdır. Bilimsel olan ile dini anlamaya çalışabiliriz ama dini pozitivist düzeyde bilime indirgeyemeyiz.

Çünkü nedensel olan ile amaçsal olan arasında eş ölçümlü olunmadığı ifade edilir. Düz mantıkta böyle görülse de sibernetik mantıkta düşünüldüğünde sonuçsal olanın nedensel olanı belirli kılması üzerinden bakıldığında, dinde istenenin, bilimsel akıl üzeri gerçekleştiğine tanık olunur. Bilim, sonuçsal veriler üzerinden yapılır. Din ise tinsel sonuçların yaşamsal olarak deneyimlenmesi üzerinden gerçekleşir.

Dinde, sonuçsal olan üzerinden nedenlerin belirli kılındığı sibernetik akıl işlevselliğine tanık olunur. Özellikle Kur'an bu bağlamda net ifadeler içerir. Dinde olan, sonuçlar üzerinden yaşamsal olan nedenlerin belirli kılındığı ve belirli kılınması gerektiğidir. Bu bağlamda dinde, bilimsel akıl üzeri yaşamın biçimlendirilmesi gerektiği ifadelerine tanık oluruz. İnsanın bilincinin önünde gelecek,kaos –bilinemez olarak durduğunda ise insan, dine itimat etmek istemez.

Böyle olsa da insandan istenen, dinsel olarak ifade edilenin tecrübe edilmesi üzerinden sonuçta belirtilenlerin tecrübe edilerek gerçek olduğuna tanık olunmasıdır. Bu da bilimsel olanın aklı dışında değildir. Çünkü bilimsel olanda da elde edilen sonuç verileri üzerinden gerçekliğine tanık olmak vardır.

Bu bağlamda eş ölçümlü olmayı, hangi referanslara göre kritik etmekte olduğumuzu doğru biçimde anlamak gerekir. Nesnel olgusal olana göre sebep-sonuç ilişkisinden ve öznel edimsel olana göre sebep-gerekçe bağıntısında amaçsal olandan bakıldığında elbette ki eş ölçümlü olmamayı görürüz… Ama sibernetik mantıktan bakıldığında; sonuç nedeni belirli kılmaktadır; bilimsel akıl ile bakıldığında ise sonuçsal olan üzerinden nedenlerin –nesnelliğin bilinir olduğunu görmekteyiz. Dinde de sonuçta belirli olanlar üzerinden nedensel olanların nesnellikte gerçekliğine tanık olunur… Ve dinsel olan sonuçtan hareketle, gerçek olanı gösterir. Bu bağlamda da bilimsel akıldan uzak olunmadığı görülür… Ama pozitivist aklın nesnel olgusal olan üzerinden ölçülendirmeye dayalı düz mantık

uslamlamalarında dinsel olanın anlaşılabilinir olduğu, özellikle bu zamanda görülecek olan değildir.

Bilim sonuçlardan hareketle gerçeğin peşindedir. Dinde de sonuçlar tecrübe edilirken gerçek olana tanık kılma –olma- vardır. Bu bağlamdan bakıldığında ise her ikisinin eş ölçümlü olmadığı söylenemez. Aradaki tek fark nesnel olgusal olanın sebep-sonuç ilişkisinde, öznel edimsel olanın da sebep-gerekçe amaçsallığında ayrı duruyor gibi görünmesidir. Bir dinbilimi (dini bilimler/ ilimler değil) yapılacak ise bu sibernetik mantık üzeri bu doğrultuda yapılması gerekir… Ve dinbilimi nesnel bir bilim olmaktan öte,özne -öznel bilimsel olma niteliğine sahiptir. Dinde metafizik de bir bilim olacak ise eğer bu doğrultuda yapılabilinir. Zaten bizlerin yapmaya çalıştığı da serbest bir çalışma yapmaktan öte, budur. Böyle olduğunda din, sadece iman ile bilmenin düşünce alanı değil, us ile de bilmenin düşünce alanı olur. Evrensel öğrenim ve eğitimde din adına olması gereken de budur. Böylece Allah iman ile tanık olunan iken us ile de bilinebilir. Bu noktada da Gazali ve Kant'ı aşmak gerekir. Nesnelliğe bağlı neden-sonuç perspektifinde bakan pozitivist bilim anlayışının paradigmasının da değişmesi gerekir.

Demem o ki rüyalar dahi pozitivist olarak bilimsel bakıldığında amaçsız görülüyorlarken, aslında ise amaçsal olanın tecrübe edileceği verilerken, pozitivist akıl ile ancak nedenleri bilinir ama anlamlı kılınamayacakları kesindir. Çünkü bilimsel veriler ile ifade edilen, rüyaların sadece bir bilgi işlem olmaları dışında gerçekleşmedikleridir. Olgusal nedensellikte böyle olsa da öznel olan nedensellikte ne için oldukları tecrübeler ile kesin olarak sabit ve açıktır.

Bilimsel düşüncenin sabiteleri olan değer diziminin –paradigmasının- değişmesi, önünde duran kaçınılmazıdır. Düşünce biçiminde değişim olmaz ise batının orta çağının yoz din anlayışı ile yaşamı biçimlendirmeye çalışmasından farkı kalmaz. Çünkü bilim, insanın ussal olarak inandığı yeni inanç alanı olmuştur. Bu bağlamda gerçeğin peşinde olması gerekirken; gerçeği, nesnel olgusal olanın her alanında indirgemeci olarak görmeye çalışması ile değişimi kaçınılmazı olarak bulacaktır.

Bilim; deney-gözlem-ölçüm ile doğruladıklarımız sonuç bilgi verileri ile yapılır… Ama her bilimsel veri, zaman içinde farklı disiplinlerin verdiği bilgi verileri ve aynı disiplinde yeni bilgi verilerin edinilmesi sebebiyle bir önceki dünyaya bakış biçimini, yanlışlamayı kaderi olarak bulmuştur. Bu bağlamda katı pozitivist düşünce biçimi, yanlışlanabilir olanlar ile bilim yapmaya devam edildiği görüşü ile esnetilmiştir. Bu durumda bilim; doğru bilgi veri sonuçları ile yapılan ama yanlışlanabilir olanlar ile gelişim sürecinde olmayı sürdüren düşünce disiplini olarak insan tininde görünür… Ama doğru bilgi verileri ve yanlışlanabilir olanlar ile

bilimin yapılabilir olması, kararlı –tutarlı- çizgisinde her doğru bilgi verisine şüphe ile bakmaya nedendir… Ki bu da "böyledir" kesinliği ile bilimin yapılamayacağının göstergesidir… Ayrıca bilgide kesinsizliğin açık olması nedeni ile bilimin inandırıcılığını yitirmesi anlamına gelir.

Demem o ki bilim; doğru bilgi verileri ve yanlışlanabilir olanlar ile bilginin değerlendirildiği ve eleştirelliği kendine katmasıyla sınırları belli olan özgür düşünce alanıdır… Ve bu düşünce alanı, katı disiplin biçimleri ile dogma olmayacak kadar önemlidir. Bu nedenle bilim kendi paradigmasına, izafiyet kavramını da –bakış biçimini de- katmalıdır. Doğrulanabilir olan ile zemin bulan –başlangıcına neden olan- ve yanlışlanabilir olanlar ile süreç kazanan bilim; her varlık mertebesinin, farklı yasalar doğrultusunda ayrıştıkları ve ortak yasalar üzeri bağlamlar kurulduğunun bilincinde olunmasıyla, hangi perspektiften bakıldığı ile ilgili olarak bilgi verilerinin, izafiyet belirimleri doğrultusunda değerlendirilmesi gerektiğini, paradigmasına katmalıdır. Katıların dünyasının gerçeği ile enerjinin –latiflerin- dünyasının gerçeği elbette ki bağlamlarını buldukları ve ayrıştıkları yönleri ile birbirinden farklıdır. Her iki dünyanın gerçeği -ilke ve yasaları-, birbirlerini yanlışlamaktan farklı olarak izafidirler… Ve bilim, farklı düzeylerde görünüş bulan doğrular ile düzeylerin izafi belirimlerini; ayrıştıkları yasa ve ilkeleri tespit etmek ve bu doğrultuda da ortak bağlamları olan ortak yasalar ve ilkeleri tespit etmek ile tutarlılık zemini edinmelidir.

Sadece nesnel olgusal alanda bilim yapmak öznel edimsel alanda tinin gerçeğinden uzak bilim yapmak olur. İzafi bakış biçimi ile tinselliğe bağlı öznelliğin bilimi olarak dininin -özellikle Kur'an kaynaklı İslam'ın-, öznel edimsel yönüyle –sonuç verilerden hareket ile- bilimsel yapısallığa haiz olduğunu görmek gerekir. Nesnel olgusal olanın bilimi ile öznel edimsel olanın bilimini izafi bakışımda ele almak bilimin kendi zenginliği olur. Sadece nesnel olgusal ve öznel edimsel uygulamalara bağlı olarak neden-sonuç ve neden-gerekçe paradigması ile bilim yapar iken sonuç verilerden hareketle öznel edimsel yönü ile bilimsel niteliği olan –Kur'an kaynaklı İslam- dinin, din bilimi edinmeye referans olacağını belirtmek gerekir. Dini dogma ve alanı olarak görmek ve hakikatinden uzak sadece neden-sonuç ve neden-gerekçe belirimleri ile bilim yapmak bilimsel bağnazlığa nedendir… Ki bilimsel olmanın altında yatan gerçeği bulma çabası yitirilmedikçe, bu bağnazlıkta aşılacaktır.

Bu bağlamda din ve dini olgular ile kültürel veriler doğrultusunda anlamlı kılınmayı hak eden rüyaları dahi bilim, izafi belirimleri ile anlamlı kılmalıdır. Rüyaların nesnel nedensel olgusal belirimleri ile öznel değer yüklemleri doğrultusunda görülmesi,

iki farklı dünyanın gerçeğini gösterir. Sadece nesnel olgusal olarak nedenleri ile rüyaların; bilinçte, kimyasallar ve elektrik akımları ile gerçekleşen bilgi işlem ile görünüş bulduğunu söylemek yeterli değildir. Hem nedenleri hem de sonuç verileri ile rüyaların öznel değer yüklemleri ile gerçeklik barındırdığını izafi düzeyde bilimin anlamlı kılması gerekir. Aslında katılar, latifler ve rüyalar örneği ile kastetmek istediğim; doğrulanabilir olanlar ile zemin bulan, yanlışlanabilir olan ile süreç kazanan bilimin, izafiyet ilkesi ile paradigmasını yenilemesidir.

İzafiyetten kastım; -zamanın göreceliği teoremi değil- farklı varlık düzeylerinin, doğru bilgi verilerinin birbirlerini yanlışlaması değil, ayrıştıkları ve bağlamlarını buldukları bilgi verileri ile anlaşılabilir kılınmasıdır. Bu anlamda izafiyet, bilimsel paradigma çerçevesinde kabul edilmesi gerekendir. Bilim; doğru olan bilgi verileriyle başlangıç zemini edinen, yanlışlanabilir olanlarla ilerleyen ve izafi sonuç verileri ile bütüncül görüş edinmeye neden olacak paradigmada çerçevesinde yapılması gerekendir. Her bilgi, varlık mertebesinin ve varoluş belirimlerinin bilgisidir. Bu bağlamda bilim; her varlık mertebesinin ve varoluş belirimlerinin bilgisinin izafi yönleri ile kayda değer olarak incelendiği, değerlendirildiği ve holistik düzeyde bütüncül görüş edinmeye kapı aralanan düşünce alanı olmak zorundadır.

Batı aydınlanmasında bilim, dinin yerini alsa da İslam için bunun bir anlam ifade etmeyeceğini belirtmek gerekir. Çünkü İslam'da ilim –bilim öncelenenlerdendir… Ve İslam bilimsel yapısallığı ile din olma özelliğini kendinde barındırır (Kur'an dilinin tamamı ile nedenler göz ardı edilmeden değerler zemininden hareket ile bilimsel ifade içermesi de buna delildir). Din ruhban sınıfın elinde olmaktan öte, evrensellerin değer edinilmesi ile yaşamsal kılınır. Böylece birey öncelikli olarak din, toplumsal yaşamda da hukuk zemininde tesis edilir. Bilim veya ilim ise hakikati bulmanın, hakikate tanık olmanın ve hakikate göre nasıl yaşanması gerektiğinin aklını edinmek için öncelenir/ öncelenmesi de gerekendir.

Zaten İslam, bilimsel aklın istediği yapısallıkta, sonuçlar –akıbet/ ahret üzerinden yaşanmasını isteyen amaç belirimlerine göre insanın yaşamına biçim veren niteliği ile bilimsel olmaktan ayrı değildir. Binlerce senelik insanlık tarihinde Âdem'den Hatem'e İslam, kadim bilgeliğin sunduğu sonuçlardan elde edilen hikmet bilgisi ile akıbetten hareket ile yaşanması gerektiğinin aklını sunar. Bu da Kur'an'da net bir biçimde gözlemlenir.

Dine, özne/ öznel bilimsel olarak bilim gözlüğünden bakarsak eğer; sonuçlara göre ilkelerin yaşamsal izlekler olarak gerekli olmaları sebebiyle idealize edildiklerinden hareket ile dini okumakta yarar vardır. İlkeler amaca bağlı olarak değer beliriminde

idealize edildiklerinde ise ahlak kaçınılmaz olarak dinde belirleyicidir. Din ilkelerin tinsel gerekçeler olarak olması gereken olmaları nedeni ile idealize etmenin bilimidir… Ve bu bilimde; Allah'a iman etme veya etmemeye bağlı olarak –ahlak belirimlerine göre sınıflandırılan karakter ve kimlik belirimlerine tanık olunur/ olunması da gerekir.

Ahlak ise tinsel gerekçeler olarak ilkelerin, öteki ile yaşanmakta ise -olması gerekenler oldukları için- değer belirimi olmaları üzerinden görülen, dinin yan bir bilimidir. Sonuçtan hareket ile bakıldığında, tinde gerekçeler –gereklilikler- olarak ilkeler, din ve ahlak ikilisini zorunlu kılar. Dinde ve ahlakta işleyen mantık biçimi ise sibernetik mantık belirimidir… Ki dine, pozitivizmin düz mantığı ile bakılamaz. Nedenlerin sonuçtan hareket ile belirlendiği sibernetik mantık ile din ve ahlakı bilimsel çizgide doğru bir biçimde okuyabiliriz.

Zaten ilkeler için kullandığımız gereklidirler kavramı ile de bunun rahat bir biçimde anlaşılır olması gerekir. Çünkü gereklilik, sonuçtan hareket ile nedenlerin belirli olduğu ve değer belirimini de açık eden kavramdır… Sibernetik düşünme biçimi de gerekli olanlar –olması gereken/ gerekenler- ile yapısallık kazanır. Sonuçta olan, gerekli olana bağlı olarak gerçekleşirken, nedenin ne için olduğunu da gösterir.

Din ve ahlakı, gerekli olanlar ile işlediğinizde değerler biliminin nedensel olarak zemin ve ereksel olarak da üst kolları oldukları görülecektir. Bir daha söylersek eğer; nedenlere bağlı edinilen –bulunan- anlamlar, amaca bağlı gerekli oldukları -öncelendikleri ölçüde değerler olarak yaşamda yerlerini alırlar. Bu da değerler biliminin oturduğu zemindir.

Bilim nesnel olgusal olan, din ise öznel olgusal olan farklı iki alanda eş ölçümlü olmamaları doğrultusunda görülse de sonuçtan –akıbetten hareket ile bakıldıklarında akli olanın gerçekliliğinin sonuçtan elde edilmesi mantığı gereği eş ölçümlü olabilmektedirler.Akli olan çizgilerinde birbirine indirgenebilir olsalar da önceledikleri ilkeler izleğinde farklı disiplinler olan alanları gereği birbirlerine indirgenmemelerinde bir sakınca da yoktur. Böyle olsa da öznel olgusal olanın nesnel olgusal olanı amaca bağlı olarak değer bulması ile belirli kılınması üzerinden nesnel olgusal olanın yerindeliğinde, ölçü ve yasası ile bilinmesi sibernetik bir döngüsellik içerir. Bu nedenle öznel olgusal olan üzerinden nesnel olgusal kılınanın, tinde ne için olduğunu, öznel edimselliğin sonucunda ilkesinin gerçekleşmesinde buluruz. Bu durumda varoluşta döngüsel olana, düz mantık ile iki farklı disiplin olarak bakmak, sibernetik mantıktan uzak bakmak olur.

Bir asırdan fazladır; bilim -böyledirler ile- genel olarak insanlığın düşüncesine egemen galip düşüncedir… Ama sanatın, dinin ve felsefi düşüncenin gerçeği ile bilmekteyiz ki –böyledirler ile- bilim; doğayı, doğaya ait olanı bilmemize neden iken önceledikleri doğrultusunda tinde, değerler alanında pasif kalmaktadır.

Sanat ve din alanında bilimin –böyledir dediklerinin etkileri görülse de sanattaki yaratımda ve dinde de fedakârlığın öncelenmesinde bilimin etkisi görülmez. Öznel değer alanında bilim, salt bilgi ile yaşanılanların duygusunu vermekten uzaktır. İnsan, doğa nesnelerini kullanabilir kıldığı ölçüde değer olarak ürettikleri ile insanlık tinine, medeniyet nesneleri üretmiş olarak katkıda bulunur. Tözden itibaren yeniden yaratım sürecinde ise değerleri duygusuna kadar verebilmek belki de bilim ile mümkün kılınabilir. Tözden itibaren yaşamın anlamlı kılınması mümkün olduğunda belki dinin gerçeği ile aynı hakikatte buluşulabilir.

İnsan tini, değerler ile yoğrulur. Değerler alanından yoksun kılacak bir bilim, insanı tininde nedenlere bağlı kılarken, anlamsız –ruhsuz bir dünyanın kapısını aralamaktan öte bir şey yapmamış olur. Özellikle dini değerlerin alaşağı edilmeye çalışıldığı şu zamanlarda dinin -gerçeğinde, bilimsel olduğunu da belirtmek gerekir.

Nesnel olgusal olanı tanımlayan bilim ile dindar olmanın aşağılandığı bu devirde, dinin bilimsel niteliğine de yabancı olmamak gerekir… Ama bilimsel verilere de kayıtsız kalmamak kaydı ile düşüncede kendimizi sınırlamamak gerekir. Her alanda Allah'ın gerçekliğine tanık olmak, hayret ve hayranlığımızı artırır. Yeni bilimsel veriler ile Allah'ın daha iyi anlaşılacağı ve insanlığın ihlâs süresini okumaya doğru gittiğini de unutmamak gerekir… Yeni ve doğru olan bilimsel verilerin evrensel olması ışığında değerler üreten insan için yaşamın, daha kolay kılınacağı ortak olunan bir medeniyet ve doğru olana göre daha anlamlı kılınacağı ortak bir kültür edinmek kolaylaşır.

FELSEFE:

Kavram olarak felsefe, hikmet/bilgi, bilge severlik anlamında kullanılır. Hikmet, neden-erek bağlamında gerçekleşenin nedeninin sonuçta açığa çıkmasıdır. Bilgi olarak hikmet ise sonuç –erek belirimi üzeri nedenin bilgisini edinmektir. Hikmet sonuçtan –erekten nedeni belirli olanın bilgisine vakıf olmaktır. Nedenselliğe bağlı olarak doğada olanı anlamlı kılmak ve tinde olan erekselliğe bağlı olarak olan-biteni anlamlı kılmak, bilgisini edinmek, yorumlamak felsefenin ana çizgilerini belirler. Felsefi olan düşünsel olandır ve düşünsel olan ile olan-biteni anlamlı kılmak metafizik yapmaktan farklı değildir. Bir önceki dil ve vesvese başlığında, felsefenin kendi içinde ki çizgisi belirli kılınır.

Felsefe, kavramlarla yapılan ve ussal edimsel olgusallığa haizdir… Anlama ve değerlere dair idrak edinerek hayata, hikmetle bakışımda bulunmak, kavramlar ile mercek tutmak felsefenin işidir. Felsefe, kavramlar ile gerçeğin peşinde koşmaktır… Ve gerçeği,-zihinde değil- us ile bulmak ve usta anlamlı kılma düşünce edimidir. Bilinmeyenin bilinmeye çalışmasında nedenini bulurken, eleştirel düşünce biçimi ile gelişmekte olarak süregelirken, sorunsal olarak buldukları ile yön bulmuştur.

Felsefenin temel ilkesi bilgidir… Ama felsefenin bilgi ile ulaşmak istediği -izleği- hakikattir. Hakikat, varlıksal düzeyde değişmez niteliklere sahipse de değişmezlerine bağlı olarak varoluşsal olarak değişken tavırlarda kendini açık etmek durumundadır. Bu bağlamda felsefe, hakikate, varoluşsal belirimlerini –nesnelerini- izlek edinmesi ile dilde uzanma çabasıdır. Hakikatin tanıtlanması, kanıtlanması ve tanımlanması sonucunda felsefe; varoluşa, anlam bulunan ile görüde olarak bakışımda bulunmaya nedendir… Ve değer algısı verdiği ile de insan dünyasını değiştirmeye neden olur/ olabilir/ olmaya da olanaklı bir düşünce alanıdır.

Felsefe, usta dil ile gerçeğini bulur. Varlıksal, varoluşsal ve sorunsal olanın, sezgide anlaşılır olanın, dilde kavramlaştırma ile tanımlanması ve ilkesine bağlı olarak da tanıtlanması sonucunda idrak edilmesini sağlamakta gerçeğini bulur. Felsefe, bilme iradesinin gereği olarak sonuçta bilme ilkesi ile varlık ve varoluş görüşü edinmeye de nedendir.

Aristoteles'in doğa bilimlerinden sonra başlar dediği felsefe; olan-biteni ilkesine, yasasına –değişmezlerine, tümellere- bağlı olunması doğrultusunda mantık çizgisinde dilde anlamlı kılma çabası olarak kabul görse de bilimlerin doğumuna sebep düşünce alanı olarak insan tininde yerini almıştır. Felsefe; ister materyalist,

isterse idealist çizgilerde olsun, fizik doğaya dil ile aşkında bulunarak anlam-değer bağıntısında soyutlama ile metafizik düşünce alanına geçiştir.Dil ile düşüncede, gerçekte olan kendisinden bağımsız olarak anlam-değer bağıntısında anlamlı kılınırken bir nevi metafizik zeminde felsefede yapılmaya başlanmış olunur. Bu nedenle metafizik, ilk felsefe olarak görünür.

İnsan, duyusal alanda somut olanı–olup-bitmekte olanı-, kavramlar ile mantık dizgesinde dildesoyutlamada bulunmuş olarak anlamlı kılmakta ise felsefe yapmaktadır. Deney-gözlem ve deneyimlere bağlı olarak bilgi verisi almaya çalışmakta ise bilim yapmaktadır.Felsefeye ilkesi olan bilginin, ne olduğu, nasıl edinildiği ile başlamak gerekir. Bilgiyi bilmeden felsefe yapmak ne yaptığını bilmeden bir şeyleri anlamlı kılmaya çalışmaktan öte değildir. Böyle olsa da doğa, bilinç, us, fenomonoloji vb. düzeylerden itibaren felsefenin kapısını aralamak yerine; şahıs ve potansiyelleri –sıfatları temelinde ele almak, işlemek ve nedenlere bağlı anlam bulmak, değerlere bağlı anlamlı kılmak sürecinde üretmek gerekir. Şahsın varlığı kendilik bilinci –ben olma bilinci zemininden hareketle üretilecek bir felsefeye, her şeyden önce insanın ihtiyacı vardır.

İnsan bulunduğu anlayış ve idrak mertebesinin akıl tipinde gerçeği kendi doğrusu olarak algılarken, felsefi söylemlerinde de doğrusunu kanıtlama çabasında iken, başka bir varlık mertebesine göre biçimlenen bilinç tipine göre kendi doğrusunu savunanın eleştirisine maruz kalır. Bu durumda tarihte felsefenin kendi içinde idealist ve materyalist çizgide iki yönde gelişen bir sürece haiz olduğu görülür.

Felsefe, nitelikli düşünebilmenin ilmidir. Neden-erek bağıntılılığında olan-biteni gerçeklik belirimine göre anlamlı kıldığı ölçüde dil ve anlamlı kılmanın bilimi olarak görülmelidir. Bununla beraber felsefe, teorik niteliğe haiz olarak insanın anlam arayışının gereği olarak insan tininin ürünüdür.

Hikmet, neden-erek belirimlerine göre oluşta bulunanın gerçekliliğidir… Ki felsefe gerçeğin; bulunması, yasa ve ilkesine bağlı anlamlı kılınması ve amaca bağlı olarak değer niteliğinde ideal olduğunun ussal düzeyde görünüşe taşınmasının aracıdır. Var olanın gerçeği kendiliğidir ve kendiliğini gerçekleştirdiği sürece hikmetini yaşamış olarak kendini bulur. Bunun içindir ki felsefe neden-süreç-erek bağlamında olan ile ilgilidir.

İnsan nedenlerine bağlı olarak olay ve olguları yorumlar ve kendi için öznel kılar. Felsefe, her türlü öznel yorumlamacılığa karşı, konusu olan olup-bitmekte olanı kavramlar ile evrenseline bağlı gerçekliliğinde anlamlı kılma çabası/ ilmidir.

Her yorumlanan, ideal olan değer nitelenmesi ile sınırlı kılındığında ideoloji olur. Önemli olan ise ideal olarak yorumlananın insanı evrenseline taşıyor olup olmadığıdır. Bu durumda insan bilinci önünde felsefe ile ütopya olarak duranın, gerçeklik idrakine göre belirli ve anlamlı kılınması zorunludur. Her gerçek olan ise kendi mertebesinde anlamlıdır. Bu durumda ideal olan olarak gerçekliliği dile getirilenin, mertebesinde anlamlı kılınması ve gerçekliğinin edinilebilir olması ile gerçekliliğinin ispat edilmesi de zorunlu olandır. Bu bağlamda felsefi olan, gerçeğin kendisi ve gerçeğin edinilmesi ile alakadar olarak kanıtlanabilir olandır. Gerçeğinden koparılmış olarak anlamlı kılınmaya çalışılan zanda/ yanılgıda kalır ve ideal olarak sunulduğunda, hak olan açığa çıktığında batıl olarak görünüş bulmaya mahkûm kılınır.

Bu bağlamda felsefe ile neyin doğru neyin yanlış olduğunun da sınanması gerekir ki bu nedenle felsefe tarihi dogmatik olmaktan öte diyalektik –eleştirel- ilerleyişe sebeptir. Gerçeklik idraklerinin, ilkelerine bağlı olarak farklı mertebelerde ve süreçlerde gerçekleşmesi nedeni ile de bu durum zaruri olarak görünüş bulur. Böylesi durumda doğru olanı hangi referanslara göre gerçekliğinde bileceğimize dikkat etmek gerekir. Teorik olanın yaşamda karşılığı olmadığı sürece inancın nesnesi olmaktan öte tarafı yoktur. Yaşamda karşılığı varsa eğer tanık olunan olarak akılda ve imanda/ emin kılınmış olunması ile gerçekliliğinden bahsedilebilir.

Bu durumda belirteyim ki: İslam'da cennet, ütopya olmaktan öte, ideal olanın gerçekleştirilmesi ile edinilmesinin ve sonuçta da yaşanacak olan, ilkeye bağlı gerçekliğin ifade edilmesidir… Tevhid de Allah ise yaşanılan özne olarak hakikattir ve veli olarak yaşamda sıfat ve esma tavırları ile yaşanırken gerçekliliğine tanık olunması gerekendir.

Nedenlere bağlı olarak olanı, olup-bitmekte olanı hikmeti ile anlamaya, anlamlı kılmaya çalışma çabasını tarihi sürecinde değerlendirmek gerekir. Felsefe nitelikli düşünerek olanı anlamlı kılma çabasıdır. Tarihi boyunca eleştirel olarak diyalektiğe haiz bir ilerlemeye sahiptir. Felsefe diyalektik bir süreçtir.

Genel olarak felsefe başlığı altında işlenmesi gerekenler:

1. Mantık: İlkesine bağlı izlekte çıkarımlarda bulunma ilmidir. Usun yöntemsel olarak paradigma belirimleri ile işletilmesidir.

2. Ontoloji (varlık bilim –varlık teorileri, mevcudatın varlık bilgisi). Doğa ile ilgili olan, anlamı ile okunsa da olgusal olan ilgili olandır. Bu bağlamda İslam'da ontoloji Allah ve mevcudatın ilmi olarak iki farklı düzeyde ele

alınır/ alınmalıdır. Vahdeti Vücud görüşünde bu iki ayrım panteist bir yaklaşım ile toptancı bir bakış ile görmezden gelinir.

- Varlık.
- Varoluş.
- Gerçeklilik.
- Yerindelik.
- Zorunluluk.
- Yasa.
- İlke.
- Türlülük.
- Nedensellik-amaçsallık, özne-nesne, anlam-değer-yargı vb.
- Özne-nesne ve olay-olgu, bağlamlarında ontolojiyi ele almak gerekir.

3. Metafizik (doğaya ait olanın düşünce alanında tinsel/ öznel düzeyde bilinmesi. İlk felsefe…) Bizler için varlık, metafizik düzeyde –duyular ile görülene aşkın-Allah olduğu içindir ki ontoloji ve ilk felsefeyi İslam teolojisi düzeyinde hep işlemekteyiz.Metafizik; fizik ötesi anlamını içerse de fizik (özellikle nurun doğası da düşünüldüğünde) ötesi bir durum olmadığından dolayı, zihnin duyu gerçeği ile dış dünya tanık olmaktan farklı olarak usta dil ile olan-biteni anlama, anlamlı kılma düşünce alanıdır. Metafizik, değerler felsefesinin üst başlığıdır.

   Felsefe olgusal olanın ne olduğuna dair soru sorma ile başlar. Neden arayışında olarak olan-biteni bağlı gördüğü nedenleri ile zorunluluklarında anlamaya çalışma uslamlamaları ile devam eder. Nedenlere bağlı her arayış ve sorgulama felsefeyi bilim çizgisinde görünür kılar… Ama dil ve dilin anlam-değer-duygu-yargı yüklemleri sebebiyle felsefe, us ve usun görünüşe gelişi olan dilde gerçeğini bulduğu içindir ki tamamı ile metafiziktir. Olanı ve olup-bitmekte olanı, zihinsel gerçekliğine aşkın olarak ussal olan gerçekliliğinde kavrama çabasıdır.

   Dil ve dilde anlam-değer belirimlerine göre insan zaten metafizik bir yaratılışa sahiptir. Bu bağlamda felsefe, Sadece metaya dayalı değer belirimlerine göre insanın metafizik bir iç dünyada bulunması ve bu doğrultuda bakışımlarda bulunması insanı insanlığından yana öteler. İdeasız ve öznesiz bir metafizik, doğa bilimleri ve sanat (metaya dayalı sanat) ile alakadar bir metafizik olur. Özne ve idea ile yapılacak olan bir

metafizikle, estetik ve etik olana kapı aralanır, hukukun gerekli olan zemini de edinilebilinir.

4. Epistemoloji (bilgibilim –bilgi teorileri). Zihin, us, ilkeler, nedensellik ve ereksellik vb. bağlamlarda bilgi edinilir iken bilgi edinme yöntemleri de bu başlığın ana konularıdır. Felsefe açısından bakıldığında bilgi, mantık ve kategorik önermeler doğrultusunda uslamlamalar ile edinilendir. Bilimsel açıdan ise bilgi, deney-gözlem-ölçüme bağlı sonuç verileri üzerinden edinilendir. Nesnel idealizmden bakıldığında ise bilgi ilkeler ile edinilendir.

   Bilgi; olgunun, olayın veya ideaların bilgisi ile edinilendir… Ve varlığın; olgusallığında ne olduğuna dair, nasıl-neden olduğuna dair ve ne için olunduğuna dair edinilendir. Nedenselliğe bağlı olarak bilgi nesnesinin geçmişi ile geriye dönük olarak bilginin sağlanması ve erekselliğe bağlı olarak bilgi nesnesinin sonuç ve sonuç etkileri ile bütünde karşılığının olması üzerinden geleceği ile ileriye dönük olarak bilginin sağlanması söz konusu olandır. Sonuçta bilgide aranan; neden-erek belirimlerinde özne-nesne ve olgu-olay belirimlerinin olmazsa olmazlarıdır.

   Sonuçta bilgi, nesnesi üzerinden edinilen nesnesine bağlı bilince sebep öznel bir olgu olarak öznede karşılık bulur. Özne var ise eğer bilginin ve görünüş biçimlerinden bahsetmek mümkündür. Evren tamamı ile bilginin görünüş biçimlerine haiz olduğundan yaratıcı öznesini işaret eden bilgi delillerini ayetler olarak kendinde barındırır. Ayrıca evrende değişik görünüş biçimleri ile doğallıkta bilgi, insan öznesinin okuma biçimlerinde öznel düzeyde karşılık gördüğünde onanan olarak görünüşe taşınır.

   Böyle olmak ile beraber, bilgi edinme yöntemlerini sıralar isek: Vahiy, bilgiyi rahmetin gereği olarak ilham veya nebiler aracılığı ile edinmektir. Keşif, ibadet gibi arınma çalışmaları sonucunda iç görü, ilham ve hatır ile edinilen bilgi edinme yöntemidir. Deneyim, bilincin üç zamanlı işlevselliği sebebiyle tecrübe edilenler ile bilgi edinme yöntemidir. Mantık, kategorik önermelere bağlı olarak çıkarımlarda bulunulması ile bilgi edinme yöntemidir. Teorik (tanrısal görü denilse de bütüncül varlık görüşü veren ve olduğu varsayılan ile bakışımda bulunmaktır –ilmi nazariye-) görüş nedenini mantıkta bulur. Her bir mantık biçimi farklı varlık görüşü edinimlerine neden bilgi edinme yöntemleridir. Deneycilik, deney, gözlem ve ölçümler sonucunda bilgi verisi edinme yöntemidir. Teori, belli ilke ve

mantık dizgesinde ussal yargılara varılarak doğru bilgi edinmeye pencere aralama bilme yöntemidir. Her şeyden önce ise bilgi; ideaların, gerçekleşme erkinde irade ideaları beliriminde yönelmişliklere sebep verir iken zihine aşkın uslamlamalara da neden olmaları doğrultusunda edinilmeye başlanır.

Bilgi, sonuç veriler olarak doğruluğundan emin olunan ve ispatlanabilirdir… Amaca bağlı olarak gerekçeli kullanımında sonuç verileri ile emin olunduğu değerde –böyledir belirimi ile- inancın nesnesidir… Ve değer nitelenmeleri ile varlık görüşünü ve yaşam biçimini şekillendirir. İnsan tarihini kıyas alarak belirtirsek; bilgi, doğruluk ilkesine bağlı olarak sonuç alınan/ veren olması ile gerçekliliğine tanık olunandır… Ki tarihi süregelirinde batılın –doğru olmayan, sonuç vermeyen- gerçek kaşısın da hep kaybetmesi sonucunda görünüş bulmaktadır. Diyalektik belirimi ile bilgi, ispatlanabilir olması ve insanın gelişimine neden veren kazanımları sonucunda inkar edilemeyecek olan nesnelliğe haiz olgu olur. Bilinçte üç zamanlı olarak karşılık bulduğu değer belirimi ve ussal ve pratik olarak kullanıldığı yönde de bir o kadar özneldir.

5. Değerler Teorisi: Etik, estetik ve bilginin amaca bağlı kullanabilinirliği, ayrıca amaca bağlı olarak nesnellik kazananların idealine bağlı olarak değer kazanması değerler başlığının konusudur. Değerler, insan varlığı ile derinden alakadardır. İnsan, amaç varlığı olması nedeniyle değerlerde varlık görüşünü zorunlu olarak bulandır. Amaçsallık genelde estetik olana yöneliktir. Etik ise estetik olanın, -öteki ile ilişkilerde- iyi ve doğru olan ile nasıl yaşanması gerektiğinin gerekli belirimidir.

   Bu düzeyde bilgi; nedene, olgusallığın zorunluluklarına ve olayda nasıl gerçekleşmekte olunduğuna bağlı olarak edinilmesi ve yargısal sonuçlarda bulunulması düzeyinde ussal yargısal biçimsellikte bulunmaz. Bu düzeyde bilgi, amaca bağlı olarak değer niteliği kazanması ile yaşamın/ yaşamanın –varoluşun- gerçeğidir. İdealar (iyi, doğru, güzel), gerçekleşeme erkinde iken irade ideası beliriminde göründüklerinde her bilgi ve bilgisi edinilen amaca bağlı değer nitelemesinde görünüş bulur.

   Bu düzeyde bilgi, ussal pratik kılınır iken edimsellikte görünüş bulur. Bu bağlamda vicdan (ilkeler ile usun kullanılması) ve amaç (nedenin/ olgunun nesnel kılınması ve sonuca/ ereğe bağlı ne için olduğunun belirli kılınması)

bilginin pratikte –edimsellikte- nasıl kullanılacağına biçim verir. Vicdan, ahlaki olarak ussal pratikliğe sebep iken amaç, sonuca bağlı ussal pratik olmaya nedendir. Vicdan, hak-had belirimleri ile bilginin kullanılma sınırlarını çizer iken amaç, kabullere –kıbleye- göre bilginin sonuçta karşılık görmesi doğrultusunda taktiksel ve yorumlamacı olarak bilginin kullanılmasını gerekli kılar. Bilgi, değerlere bağlı varlık görüşü verir iken amaca ve vicdana bağlı olarak kullanılma ve yorumlanma çizgilerinde tinde varoluşun gerçeğini verir. Bu bağlamda felsefe, tamamı ile metafiziktir… İnsan olmanın gerçeğini, nedenlerin –olguların- gerçeğinde aramaktan farklı olarak tinin değerler dünyasında -izafi düzeyde yoruma açık biçimsellikte- yorumlamacı olunması ile aranmasına da nedendir.

Genel anlamda felsefe, bu alanlarda boy göstermiştir. Felsefe; açık, seçik, kanıt ve tutarlı olmayı gerekli kılan mantık ile başlar. Bu durumda mantık zemininde düşüncenin sınırlarında gerçekleşmesi felsefi olmanın gereğidir. Mantıksal olan; bilgisinde gerçek/ hak, olan bitende karşılığı olan ve değer olarak idealinde yaşam alanlarına taşınabilir olmalıdır. Felsefenin bilimsel bir zemine oturtulabilmesi içindir ki gerçek olanın, bilgisine tanıklık ve idealde yaşanabilinir olması gereklidir. Zaten gerçek, ideal olan, olması gerekli olandır. Gerçek, olan bitende de tanık olunması zorunlu olandır. Bu bağlamda doğada gerçek olan, gerçek olarak idrak edilen, değer olarak kullanılabilinir olması ölçüsünce idealinde yaşam alanına taşınır. Tinde gerçek olan,gerçek olarak sezgi ve keşif ile hikmeti üzeri irfanda bilinenise ideal olarak önümüzde durandır ki ona göre de değer niteliğinde anlayışın biçimlenmesi gerekli olandır. Tinde gerçek olana ise deneyimlerimizle olması gereken ideal olarak tanık oluruz. Tarih, kadim bilgelik ve deneyim tinde olanın gerçekliliğinin idealinde değer olarak yaşanması gerektiğini gösterir.

Genel olarak felsefede işlenmesi gereken bir durumda gerçek olan ve ideal olma durumlarıdır.

1. Doğada gerçek olan yasadır… Ve doğada gerçeklik biçimlerin nedenselliklerine ve erekselliklerine bağlı olarak ideal olmasında ayrıca bütünde birbirilerini tamamlarken kendilerini gerçekleştirmenin zemini olmalarında nesnellikte görünür. Tamamlanmak, gerçekleşmek, gerçek kılmak, öznel olana –içerde duran ruha- nesne olmak doğanın gerçeğidir. Doğa gerçeğini kendi varoluşundan öte, özne için olmasında bulur. Salt bilgi edinme olarak pozitif bilim, doğanın nesnel olan nedenselliği sonuç belirimlerine göre yasasına bağlı olarak açık etmekten öte değildir… Ama

doğa ve doğada olup-bitmekte olanlar kendi gerçeklerini özne için olmak da bulurlar.

İnsanlık tarihi boyunca bakıldığında, doğa zemininde kendi gerçeğini arayan insan, doğayı kendi için bulmuştur… Doğa ve doğada olup-bitmekte olanlar kendine içkin olarak görünüş bulan insan için olduğunda, kendisine de içkin olan zat –Rabb'ül Âlemin- için olmak da gerçeğini bulur… İnsan için iken Allah için olduğunu da bulan doğa ve doğada olup-bitmekte olanlar zemininde insan, doğaya aşkın olmayı da tininin gerçeğinde bulur.

Doğa ve doğa zemininde gerçekleşenler gerçeğini zorunlu olan yasada bulur. İdealini ise özne için olmak da bulur.

2. Tinde gerçek olan öznedir ve ilkeleridir. Özne içerdedir ve nedenselliğe içkindir. İçkin olduğuna, içerde bulunurken aşkın olarak kendisini iradeye bağlı gerçekleşen öznel belirimler olan ilkeler ile gerçekleştirir. Her öznel belirim dilde ilke iken öznenin doğaya aşkın değerde bulduğu olarak dirimsellikte duygusunda yaşadığıdır. Tinsel alan, öznellikte değerler alanı olarak belirli kılınandır. Özneden bahsetmekteysek; üç zamanlı olarak bilinçte geleceğin –amacın- öncelenmesi ile iradeye bağlı değer ediniminden bahsetmekteyizdir. Elbette ki nedenler, ussal yargısallıkta bilinirler ama ussal pratik belirimler olan amaç ve vicdan doğrultusunda nesnel kılındıkları değerde özne için olduklarında varoluşun parçasıdırlar –ne için oldukları sonuçta açık olur/ olmuştur-.

Şahıs –özne; kendiliğinde şuurlu, diri, bakış sahibi ve eylemde kendini gerçekleştirendir. Edim, üretim ve kendisine nesne kıldıkları ile kendini her gerçekleştirdiğinde, nesnelliğe aşkın öznelliğin gerçeğinde kendini bulur. Meleke, duygu, anlam ve değerlere bağlı olarak yaşananları, olup-bitmekte olanları anlamlı kılmak –okumak- ve eylemde gerçekleştirdikleri ile dirimselliğini bulur… Ve kendisiyle dirimsel kıldıkları ile değerlerde/ değerinde kendilik bilincinde –Ben- olarak kendini bulur. Karakter ve kimlik edinimi de tinselliğinin sonucu olarak değer belirimleri üzerinden kendini gerçekleştirmesidir.

> Özne gerçeğini sadece kendinde bulur/ bulabilir. Kendisi için ideal olanı ise ilkeler üzeri tutarlı olduğu ilkelerin görünüş bulduğu tutum ve davranışlarda rahmet tavrında olmak da bulur.
>
> Nedenselliğine bağlı olarak gerçekliğini açık eden, tamamlayıcı olduğu bütünde ideal olarak görülür… Ama gerçek olan, insanın fıtratındaki sıfat çeşitliliği, koşul-ihtiyaç-talep belirimleri sebebiyle değer belirimi -yargılarına göre izafi olarak ideal düzeyde görünüş bulur/ bulabilir. Kendinde ilkesine ve yasasına bağlı olarak gerçek olan, öznenin anlam-değer bağıntısında bakışımına gören nesnelliğinin gerçeği ile de bağıntılı olarak öznel yargılarda değer belirimleri ile görülür… Ve bu doğrultuda da koşul-ihtiyaç-talep-gereklilik-zorunluluk belirimlerine göre her an değişebilecek değer algısında insan tinde yerini alır. Bu bağlamda kendinde gerçek olana, Heidegger'in de dediği gibi zamansal bakılması gerekli olur. Kesin yargılar, zamansal oluşta değişkenlik sebebiyle gerçekliklerini yitirirler/ yitirebilirler. Öyle ise olacağa/ olabileceklere açık olabilecek –zamansallığı barındıran bir dil edinmek gerekli olur. Gerçeklik idraki, ideale bağlı değer edinimi ve yargılarla dilin anlam yüklemleri ile ilgili olduğu içindir ki dili bu bağlamda hak ve hakikate göre rafine etmek gereklidir.

Bu bağlamlar da doğada; neden ve erek bağıntısında, sebep-sonuç ilişkisindeözne için nesnellikte, idealinde gerçekleşen/ gerçekleşmesi gerekene zorunlu olanlar –yasa- ile tanık olunur. Tinde ise neden ve erek bağıntısında sebep-gerekçe ilişkisinde amaçta belireninidealinde gerçekleşmesi gerekene, gerekli olanlar –ilkeler- ile tanık olunur. İlkelere bağlı olarak değer yargılarında doğada gerçek olana kendisine aşkın bakışımda bulunulur. Geçmiş –bellekte tutulurken, gelecek ihtimaller ile bilincin önünde bulunurken, günde olup-bitmekte olan, kendisine aşkın bakışımda bulunulan ve yaşanandır. Felsefe zamanın gerçeğine ve bilinçte üç zamanlı olarak öznel kılınmasının gerçeğine bağlı olarak da olup-bitmekte olanları anlamlı kılmayı da kendi gelişimi içinde zorunlu bulandır/ bulması gerekendir. Gün –şimdi, geçmişin gölgesinde geleceğe uzanırken olup-bitmekte olana aşkın yaşanır. Koşul, ihtiyaç, talepler ve bu doğrultuda emek ve üretim bu nokta da belirleyicidir.

Gerçek olan ussal olandır. Akli bağlamlarda gerçek olarak idrak edilenin ussal gerçeği, yasalar ve ilkelere bağlı değişmezleridir. Ussallığın gerçeği, nesnesi üzeri uzamsaldır ve nedenselliğe bağlı olarak sebep-sonuç ilişkisinde eş ölçümlü

olunmayı gerektirir. Düşüncenin kendi gerçeği ise tinsel/ öznel düzeyde iç mekânsallıkta ideası üzeri nefsi natıka olarak ussallıkta bulunmaktır.

İdeal olan, gerçek olanın pratikte tanıklığı ve yaşamsal olarak da gerçek olanın kullanabilinir ve yaşanabilinir olmasını gerektirir. Gerçek olan, düşünsel/ bilgide görünüş bulanın gözleme, deneye, deneyime ve iradeye bağlı olarak olan bitende ve yaşamda karşılığı üzerine idealize edilir. Önemli olan ise idealize edilenin; evrenseline, tümeline, ilkesine bağlı olarak yaşanmasıdır.

Hilmi Ziya Ülken'in de buyurduğu gibi "gerçek ve ideal olan, felsefenin iki konu başlığıdır."Bu bağlamda felsefeden murad edilmesi gereken ise gerçek ve ideal olanın anlamlı kılınması ve insan düşüncesinin önüne kesin, tutarlı bir biçimde ve yaşamda karşılıklarına göre sunulmasıdır. Gerçek olan, bilgisinde tanıtlanmalı ve idealinde değer olarak görünüş bulmalıdır ki insan yaşamında karşılığını bulabilsin.

Felsefe, konuşmaya bağlı yapılacak olmaktan öte metin çalışması ile yazımda görünür olur. Sözel söylemde anlam dirimsel olarak aktarılırken kavramına bağlı olarak anlamlı kılınmayabilir ve sezgisinde anlaşılması istenebilinir. Felsefi bir metinde ise tanıtlanması ve kanıtlanması yapılmamış apaçık olmayan bir ifadeye yer verilmez. Çünkü felsefi metin, betimleme haricinde anlamlı kılınmak istenenin sezgisini vermek değil, idrakini vermekten sorumludur.

Dönemleri:

Felsefenin ilkesi hikmettir. Hikmetin gerçeği ise sonuçta/ sonuçlardan –neden, erek bağıntısından- hareket ile açık ve seçik olan kesin ve doğru olan bilgiye varmaktır… Kesin ve doğru olan bilindiğinde de varlık –varoluş görüşü bulmaktır. Amaç, doğru bilmek ve varlık görüşü elde etmek ise felsefe tarihi boyunca bilginin edinimi ve işlevinde nelere sebep verdiğine tanık olur. Felsefe dönemleri, nedenlere bağlı bilgi edinme ve bilgi ile varlık –varoluş görüşü edinme evreleridir.

Edinilen her bilgi, amaca –ideale bağlı olarak idealize edildiğinde kazandığı değer niteliği ile öznellik kazanırken işlevsel olmaktadır… Ve varlık -dünya görüşü edinmeye de neden olur. Felsefe varlıkbilim (ontoloji) ve bilgibilim (epistemoloji) alanında düşünce aracılığı ile varlık görüşü edinme sürecinde görünür. Varlıktan, varoluşsal olarak edinilen her bilgi idrakine bağlı olarak görüş -bakışım edinmeye nedendir… Ama her bilgi değer kazandığı yönde dünya görüşü edinmeye sebep olur.

1. Antik Yunan Dönemi Felsefesi: Teorik felsefe devridir. Teorik felsefede önemli olan gözlem ve gözleme dayalı olarak nedenler belirleyerek

düşünmektir. Sokrates öncesi filozoflar doğa felsefesi yaparken töz edindiklerine bağlı olarak mitsel betimlemeleri ile bilmekten daha çok anlamlı kılmalarda bulunmuşlardır. Bu dönemde Parmenides bir kavramı doğrultusunda kavramsal ve bütüncül olarak düşünürken, diyalektik ve mantık kullanımı sebebiyle önemlidir.

Özellikle sofistlerin görünmesiyle bilgi, şüphe ile izafi ve kesinliği olmayan olarak ele alınırken doğadan daha çok kendisinin (bilginin) sorgulandığı evreye girilmiştir. Artık felsefede, ilkelerinden olan bilgi sorunsaldır.

Sokrates ile felsefede yeni bir dönem başlar. Bilginin sorunsallığına karşılık doğruluğu ve nasıl edinilmesi gerektiği üzerine düşünülmeye başlanmıştır. Nedenlerin sorgulanması ve ortak neden arayışı da bu bağlamda önem taşır. Sokrates öncesi felsefede, doğayı zemin alarak olanı anlamaya çalışmak ve yargılar ile anlam yükleme çabasında bulunmak öncelikli olarak görülendir. Sokrates ile de anlamlı kılmak değil, neden olan gerçeği bulmak/ buldurmak esas olmuştur. Sokrates öncesi bilgi sorunsaldı, Sokrates ile beraber bilgi, bilgi edinme yöntemi olarak sorunsal kılınmıştır. Doğada olgusallığın nedenlerini bulmak yerine, insanda bilmenin ortak nedenleri aranır iken bilgiyi, sorunsal olmaktan kurtarma çabası görülür. Soru ve sorgulamak gerçeği bulmanın yöntemiydi ve felsefe öz niteliğini bu bağlamda Sokrates ile kazanmaktaydı.

Eflatun ile idealara bağlı anlam arayışı ve anlamlı kılma çabası, ayrıca öğrencisi Aristoteles'in de tamamı ile teorik düzeyde bir doğa bilimcisi olduğunu unutmamak gerekir. Buna rağmen Eflatun ile öğrencisi Aristoteles ile bilginin nasıl edinildiğinin –idealar veya kategorik önermeler çizgisinde mantık belirimi vb.- sorunsal kılındığını görmekteyizdir.

Bu dönem, bilginin; nedenlere bağlı olarak edinildiği, bilginin sorunsal kılındığı, bilginin edinme yöntemeleri ile de sorunsal kılındığı dönemdir.

2. HelenistikDönem Felsefesi: Bu dönemde felsefede bilgi, ahlak ve edinilen insani amaca göre –özellikle mutluluk- yaşam biçimi edinmek için idealize edilendir. Yeni Plâtonculuk ile felsefi bulgular kutsal olan ile örtüştürülür iken uzak doğudaki Tao öğretisi çizgisinde benzerlikler gösteren, Plotinus'un varlık görüşü dikkat çekicidir… Ve kadim bilgelik adına

önemlidir. Helenistik dönem felsefesi bilginin varlık ve varoluş görüşünde idealize edildiği dönemdir.

Bu dönemde bilgi, kendi başına bilinmesi gereken değil, amaca bağlı değer nitelemeleri ile yoruma açık olandır. Bilgi değer belirimlerine göre kullanılan ve idealize edilendir. Ahlak belirimine göre yorumlanandır.

3. Ortaçağ Dönemi Felsefesi: Bu dönemde felsefe Hıristiyan dogmalarını tanıtlamak için bir araçtır. Böyle olsa da Mutlak Tanrı ilkesine bağlı olarak bilginin yargılar üzeri kullanıldığına tanık olunur. Artık bilgi, ilkesine bağlı olarak edinilmekten daha çok ideal edinilene göre yargılarda bulunmanın aracıdır. Nedenler, Neden Tanrı'ya bağlı olarak anlamlı kılınmaktadır.

   Bu dönemde bilgi ve bilme yöntemleri, dogmaları tanıtlamanın nesneleridir.

4. Rönesans Ve Sonrası Dönem Felsefesi: Bu dönem bilginin nedenlere bağlı olarak edinilmesi gerektiğinin yeniden canlandırılması evresidir. Bu dönem ile bilgi nedenlere bağlı teorik -kategorik önermeler ile mantıksal düzlemde ne sorusuyla- edinilmekten öte, nasıl sorusu ile matematik, gözlem, deney ve yeni teknik bulgular ile doğruluğu test edilen olarak bilimlerde biçim kazanma evresine girer. Bu dönemde İslam felsefesi de teolojik çizgide gelişirken, matematik, deney, gözlem ve teknik araçlar üretmek ile de doğa bilimlerinde ilerleme kaydetmiştir.

   Bu döneme dikkat edildiğinde us öncelenendir, bilgi de evrensel kılınmak istenendir…Bilgi, nesnel olgusal dünyayı keşfetmenin yeni araç ve yöntemlerine göre edinilmektedir. Her şeyden önce ise bilgi,geçmiş ile yüzleşirken ve geçmişi geride bırakırken yeni olan ile medeniyet kurmanın gereğidir. Artık bilgi nedenlere göre bir dünya -varlık görüşü edinmekten öte, nasıl ve neye göre ne için kullanılması gerektiği üzerinden –toplumsal belirimlere göre sorunsal olmak ile beraber, çözüm aramanın da adresidir.

   Bilginin amaca bağlı kullanılmasının sorunsal olması –yani değerler sorunsalının açık olması- sebebiyle artık felsefe, sorunsal olana çözüm arama düşünce alanıdır. Tanrı, doğa, deneycilik, yeni araç ve yöntemler ile bilme çabaları, sistem arayışları; bu dönem ve uzantısında, sorunsal olana yeni fikirler ile uzlaşma arandığına tanık olunur.

Bilmek düşünceden hareket ile anlamlı kılınırken, varoluşun doğaya aşkın nerede aranması gerektiğine de dikkat çekilmiştir. Sınanamayan inançlar ve gözlem, deney ile sınanan doğa alanını bilmek birbirinden ayrıştırılırken eksik bir uzlaşma sağlanmıştır.

Sosyal yaşamın değerler sorununa göre yeniden biçimlenişi de değerlere bağlı yaşanılan ile teorik olan arasında gerçeklik bağıntısı kurmakta zorlanıldığından dolayı felsefenin teorik olandan romantikler ile beraber varoluşçuluk çizgisine girdiğini söyleyebiliriz… Ve modern yaşama geçilmesi ile beraber felsefenin, toplumsal yaşamı varlık görüşüne bağlı olarak yeniden –ideolojik düzeyde- yapılandırmak için başvurulan düşünce alanı olduğunu görmekteyiz.

Bu dönemde bilgi; bilgi edinme araçları ve yöntemleri ile bilimsel çizgide görünür iken felsefeye teorikte bilme düşünce alını kalır.

5. Modern Dönem Felsefesi: Bu dönem için bilgi, idealist veya materyalist çizgilerde varlık görüşü edinildiği duruma göre ideal olanın/ kabul edilenin kullanım aracıdır. Bilimler ise nedenlerin nasıl gerçekleştiğinin bilgisini edinmek için ampirik düşünce alanında kendini gösterir iken bilgi, evrensel öğretim ile herkes için kılınandır. Us en belirgin biçimde bilmenin yetisi olarak kritik edilir iken her olay ve olgu us referansına göre kritik edilmektedir.

   Toplumsal ve üretimde ihtiyaç belirimleri ise her devirde olduğu gibi ihtiyaç ve talep edilene göre uzmanlık alanlarında bilmeye sebep olmuştur. Artık bilgi, medeniyete beliren ihtiyaç ve taleplere göre edinilmesi gereken olarak ilerlemenin adresidir. Bunun geçmişten farkı, bilginin toplumsal düzeyde evrensel kılınmasıdır. Us ve deneycilik öncelenmekteydi. Bilgiye bağlı olarak nedenler doğrultusunda iş bölümü ve amaca bağlı olarak paylaşım,moderntoplumsal yapının belirleyeniydi.

   Her şeye rağmen modern dönemler ve uzantısı ideolojiler dönemi olduğu içindir ki felsefe, ideolojik olarak kullanılagelmiştir… Ama ideolojilerin sorunsal kılındığı, bilimin değerler sorunundaki yetersizliklerinin ifade edildiği düşünce alanı da yine felsefe olmuştur… Ayrıca teorik olana karşı varoluşsal olarak gerçekliği dile getirme çabası da felsefe alanında ele

alınmıştır. Artık felsefe, olgusallığa bağlı gerçeği –sonuçta görünecek olan hikmeti- arama düşünce alanı olmaktan daha çok değer belirimlerine göre bilginin yorumlandığı ve kullanıldığı düşünce alanı olmuştur. Olgu yerine yorumsamada bulunmak kavramsal olmaktan daha çok betimleme dilini öncelemeyi gerekli kılmıştır. Her betimleme ise olguyu, nesnel belirimleri üzerinden olay kılmaktır. Bu bağlamda felsefe kanaatim o ki öz niteliğinde uzak olarak olayları betimlerken olgusallaştırma çabasında bulunmaktan öte değildir.

Asıl felsefe; olgusuna bağlı olarak nesnel ve öznel olanı erek ve neden belirimi kavramlarına göre tespit ve tanımını yapmak ve bağlamlarında –olayında- kavramsal düzeyde göstermek ile yapılır. Yorum ise felsefesi yapılmış olanın, yaşam alanlarında öznel etkisi çerçevesinde görülen değer belirimleri ile anlamlı kılma çabasıdır. Soyutlarda duran felsefi anlatımı bir noktada amaca bağlı değer yüklemleri ile tamamlama çabasıdır. Bu bağlamda yorum bilim; felsefe izleğinde, felsefenin izdüşümü olarak yapılması/ gerçekleşmesi gerekendir. Felsefenin yargısal alanında beliren vargıları/ yargıları, anlamlı kılma çabası olarak görülmelidir. Bu düzlemde de -bir nevi- felsefi olanın sağlamasının da yapılacağı felsefi alan olmalıdır. Bu neden ile yorum, fevri olmaktan daha çok olgusal olanın olayında nesnelliği görünür iken yaşamda karşılığı olan gerçeklik zemininde yapılması gerekendir. Bu bağlamda felsefe, bilimsel alanda nitelik kazanmış olur… Ve ilkesel değer yüklemleri farklılık belirimlerinde izafi bağlamlarda olan-biteni, anlam çeşitliliğinde anlama olanağı verir. Özellikle tevhid düşünce biçimi; ilkelere bağlı olarak olayda olgunun gerçeklik kazandığı ve bu bağlamda olgunun olayı ilene için olduğuna dair yorumsandığı düşünce biçimi ayrıca olayın, ilkenin –yasanın- görünüşüne sebep olan sonuç olarak alınması doğrultusunda gerçekçi olarak olguyu anlamlı kılma düşünce yöntemine haizolması nedeni ile önemli bir örnektir.

Modern çağın gösterdiği en önemli felsefi sonuç, bilginin amaca bağlı kullanılmasında vicdan –hukuk- aranmadığında yıkıcı güce sahip olduğudur. Bu bağlamda felsefe; insan vicdanını ilkelerle, insanlığın zamansızlığa uzanması adına yorum bilimini geniş bir perspektifte ele alır iken bulmalıdır. Pratikte usta, vicdan ile yorumlamanın hak-had belirimlerine göre olması gerektiği edinilmedikçe; amaçta hep kendi için estetik olana yönelen, kendi için doğru olanı yapan ve kendi için iyi olanı

tercih eden insan için ötekinin gerçeği ile yaşamayı öğrenmesi pek mümkün değildir. Vicdan elbette ki ussal yargısal olarak yorum yapma melekesi değildir ama ussal pratik düzlemde evrensel değerler referans alınarak bilginin hangi amaçlarda değer belirimine göre kullanılabileceğine dair yorum yapabilmenin edinileceği melekedir… Ve tevhid ilkesi gereği ile düşünebilmenin ve irfan sahibi olarak olay ekseninde olgusallığın değerlendirilebileceği melekemizdir. Usun pratikte vicdan düzeyinde kullanılması, sonuçlardan hareket ile daha gerçekçi yaşamayı olanaklı kılar. Gerçeği bilmek önemli olduğu kadar gerçekçi olarak yaşamak insanca yaşamanın gereğidir.

Bu bağlamda felsefe varoluş çizgisini yakalar ve varoluşu, olgusallığa bağlı katı uslamlamalar ile değil, olayında –edimsellikte- görülen insani değer belirimlerine göre okumak öncelenen olur. Olgusuna, olayda görülen nesnelliğine bağlı her ussal –böyledir yargısı ile gerçekleşen- katı okuma biçimi de yerini daha esnek bakışımlara sebep verecek okuma biçimine bırakır/ bırakacaktır. Değerler alanı ve bu alanın izafi oluşu, ötekinin gerçeğine uyanmanın esnekliğini yakalamanın sebebi olacaktır. Her ne kadar materyalist çizgide görülse de nesnel idealizmi kendinde barındıran Marksist okuma biçimi ve varoluşçu okuma çizgisi bu bağlamda örnek verilebilir. Bu bağlamda felsefeye bakıldığında, zamanın ahkâmında ihtiyaç duyulana göre konu olarak nesne edinilenler üzeri biçim kazandığını belirtebiliriz.

Bu dönemin en önemli ussal belirimlerinden olan diyalektik yöntem ile olgusal olanın nesnelliğe bağlı olarak görünüş bulması üzerinden bilmenin diyalektik yöntemsellikte gerçekleştirilmeye çalışılmasıdır… Özellikle Hegel ve Marks; mantıksal yöntemde benzer ama neden ilkeleri bağlamında birbirinden ayrışan diyalektik yöntemleri ile uslamlamalarda bulunurlar iken ussal olarak bilmenin yöntemine bağlı olarak yorumsal olduğunun farkını da göstermiş oldular. Ayrıca sadece ilkesel düzeyde olgusal olan değil, olgunun –ilkenin- olayında gerçekleşmesi kanaati ile eylemin gücünün fark edilmesi de önemlidir.

Felsefeyi bu dönemin ileriki aşamalarında mantıksal yönü ile sembolik mantıkla matematik çizgisine çekme çabaları olsa da felsefe; matematik olamayacak kadar kavramlar dünyasına aittir. Her ne kadar matematik de usun görünüşü olan dil yapısallığına haiz olsa da matematik ile nicelin

dünyasına bakılır iken felsefede kavramlar ile zamansız olan özsel ve öznel olan nitelikler dünyasına bakılır. Matematik ispat ile gerekçelendirilir. Felsefe ise ispatı yapılmış olanın kavramsal tespiti ve tanımı ile gerekçelendirilir. Matematik ile nicelin dünyasının kapısı aralanır iken felsefe ile içeriklerin dünyasının kapısı aralandığı içindir ki her ikisini birbirine soyut dil yapısallığı ile yakın görmenin dışında bir benzerliklerinin olmadığı görülür.

Eskilerin dediği "felsefe yapmak için geometri –matematik- bilmek şarttır" ifadesi ise soyutlar dünyası olan ussal alanda zihnin imgesel belirimlerinden arınmak adına pratik yapmak için geçerli olsa da felsefe yapmanın şartı değildir/ olamazda. Çünkü duygusal yönü ile imgelerle düşünebilen insanların, anlayış kabiliyetlerinin yüksek olması sebebiyle felsefi düşünce alanında içeriklerine bağlı olarak kavramları anlamaları ve yerli yerince ve çoklu bağlamlarda kullanmaları daha kolaydır. Matematik, doğrultusal biçimde düşünmeye haiz iken holistik, sibernetik, spekülatif düşünme mantık biçimlerinde yetersiz kalır. Bu nedenlerden dolayı felsefe ile matematiği aynı biçimsel düşünmeye haiz oldukları yönünde önermelerde bulunanlara; matematik ile sadece, doğa felsefesi çizgisinde nicel belirimlerde bilim yapılabilineceğini ve teknik noktalarda çözümler verebileceğini –sonuçlar elde edilebilineceğini- özellikle belirtmek gerekir.

Felsefe ile matematiğin en önemli farkı ise matematikte ortak olunan teknik bir dilin olması, felsefede ise izafi belirimleri ile ortak bir dilin olmamadır. Felsefede dil, sorunsaldır ve izafi yüklemleri ile anlam zenginliğine sebeptir… Ama bu durum felsefe çalışanlar için sorundur. Felsefe yapan için ise felsefi dilde, tanımı ve tanıtlanması yapılan her kavramın anlam içeriği ile açıklanması gereklidir… Ki yanlış anlaşılmalara sebep verilmesin. Bu bağlamda felsefe, geçmiş sürecine haiz olarak ansiklopedik aktarım ve sözlük çalışması olarak yeniden ve özgünce olgusunda ele aldığını tanımlama ve tanıtlamayı gerekli kılar. Bu doğrultuda felsefe; tespiti yapılan olgunun, önerme içeren tanımının gerekçeleri ile tanıtlanmasıyla bağlam ve ayrışımlarında doğru biçimde ifade edilmesiyle yapılandır. Bu bağlamda felsefenin en önemli iş; varsayılan anlam olan kavramların ilkesel düzeyde tanımlarını yapmak ve gerekçeleri ile tanıtlamasını yapmaktır. Sanat, hukuk, zaman, görüngü, özgürlük, erdemler, rakam, matematik, din vb. nice olgu felsefenin konu nesneleridir. Böylece felsefe, şeyi –nesnel ve olgusal olanı- ne ve nasıl

soruları ile bilmeyi deney-gözlem-ölçüm değerlendirme dizemi ile bilime bırakmış iken teorik olarak anlamlı kılma işini üstlenme evresinde bulunur.

Dil ile kendini bulan insan için felsefe, nitelikli düşünebilmenin ve varoluşu nitelik bir düzeyde anlamak ve anlamlı kılmak için gereklidir. Gerçek olan, makuller –haklı, doğru gerekçeler ile- farklı düzeylerde bir çok açıdan anlamlı kılınabilir ve yorumlanabilinir. Olguyu tanımak ile olguyu ilkesine bağlı olarak neden-sonuç/ erek belirimleri ile tanımlamak ve tanıtlamak iki farklı durumdur. Olgusal olanı ilkesi ile anlamlı kılmak felsefidir… Ve felsefi olarak her anlamlı kılınan, farklı koşul ve durumlar karşısında yoruma açık olarak belirgin olandır.

Bu dönemde bilgi, katı uslamlamalar ile doğruluk gerekçesi ile edinilmesi gereken iken varoluşun ihmal edilmesi nedeni ile değer nitelemeleriyle yorumsandığında insani özelliğini –öznelliğini- bulma evresine girmiştir. Nedenlere bağlı edinilen bilgi, nesnesi olan olguyu bilmenin bilgisidir… Ama ereğe bağlı olarak bilgi, değer belirimleri/ yüklemleri ile yorumsamada bulunmanın nesnesi olur… Ve bir o kadar da öznel düzeyde değer belirimi ile varlık görüşü edinmeye nedendir.

Bu dönemin önemi; nedenlere bağlı olarak olgusal olanın bilgisinin, salt anlam içerikleri ile dilde karşılık görmemesi, olgusal olanın izafi değer belirimleri ile ereksel olarak yorumsamaya açık duruma getirilmesidir. Zaten nedenlere –nesnelliğe- bağlı olarak anlam bulan ve amaca/ ereğe bağlı olarak değer nitelemeleri ile anlamları öznel kılan insan için; felsefi tarih sürecinde bilginin formasyon sürecini eleştirel biçimde takip etmiş olması kaçınılmazı olarak bulduğudur. Felsefe tarihi; -kişilerin ve yaşamlarının tarihi değil- bilginin, nesnellikten öznelliğe doğru soru, sorun ve sorunsal olma durumlarına göre sorgulanması sürecinde bilme, bilme yöntemleri ve izafi belirimde çoklu değer yüklemleri belirimlerinde geçirdiği formasyonlarına, sürecinde tanık olma evrelerini içerir.

6. Anlam-değer bağıntısından hareket ile fiziksel –nesnel- olanın ve metafizik -öznel- olanın arasında sonuçtan hareket ile felsefe yapıldığında felsefe; bilimden ayrıştırıldığı zamanlardan itibaren teorik düzlemde sadece ilim olmaktan öte iken bilim olma niteliği kazanacaktır. Böyle olduğunda –kanaatim o ki- felsefe; anlam-değer, özne-nesne sorunsalı çizgisinde bilim olma şansını yakalayabilir. Bu durumda felsefe, bilimden öte, metafiziğin

bilimi olur. Bu da felsefe adına yeni bir dönemdir. Bir nebze yapmak istediğimizde budur. Ayrıca belirtmek gerekir ki metafizik bilim olacak ise eğer değer belirimleri, sonuçları ve sonuçtan hareket ile hangi değer belirimine göre nasıl sonuç elde edileceği söz konusu olacak olandır. Algı oluşturmanın ve algı yönetiminin de bu düzlemden hareket ile gerçekleştiğini de hatırlamak yerinde olur.

Belirsizlik –olacakların (hareketin sonuçlarını kestirememe) belirsizliği (bilimsel niteleme ile kaos denilen) her açıdan bütüncül düşünmeye de zorlamakta. Gelecek bilimi ve ihtimaller -kaos bilimi yapılacaksa eğer bütüncül düşünmek zorunludur.

Demem o ki felsefenin, nurun –enerjinin- doğası keşfedildikçe (bilindikçe) tümellerden hareket ile özne-nesne, aynılık-birlik-bütünlük ayrıca anlam-değer bağıntısı ve ilişkileri doğrultusunda sibernetik mantık düşünce ile mertebe düzeylerine göre evrensel olarak düşünce alanı genişletilmeli ve yeniden ele alınmalıdır. Bu durumda yeni felsefeciler, filozof oldukları kadarı ile arif ve âlim (bilim insanı) olmak zorundadırlar. Nesnel olgusal ve öznel edimsel olarak görünüş bulan her düşünce alanı, kavramların yerindeliğine göre kullanılması prensibiyle felsefe ile yeniden anlamak ve anlamlı kılmak olması gerekendir.Özne-nesne, neden-erek, olay-olgu, anlam-değer-duygu-yargı, karşıt-çift, hak-batıl, gizil-aşikâr, başlangıç-son/ sonuç vb. belirimlere göre felsefe; nesnesini bilen alim, olgusu ile bilen ve zorunluluktan –olmazsa olmazından bakan/ bakmaya çalışan filozof (hakim) ayrıca özneye/ öznelliğe vakıf olan arif olma niteliklerine haiz, ilimde kök salmış –çoklu bağlamlarda düşünebilen, holistik düzeyde bağlamlar bularak indirgemeci düşünebilen ve konu nesnesini ayrışımları olan farklılıkları ile görünüşe taşıyabilecek deha olan- düşünürlere ihtiyaç duyar… Ama artık neden arayışında olarak yapılan felsefe değil, erek belirimlerine göre nedenlerin nesnelliğine tanık ve ne için olunduğunu anlamlı kılacak bir felsefi perspektife ihtiyaç vardır. Bu bağlamda anlamın bulunuşu, değerin belirimi, nesnelliğin durumu ve öznelliğin görünüşü vb. nerede başlar, nasıl gerçekleşir, ne için gerçekleşmektedir gibi sorulara doğru bir zemin edinerek cevap verilebilir. Her erek/ sonuç belirimi; olacak/ olabilecek diğer sonuçları gösterir/ gösterebilir ve nedenlerinin de izlerini, görünüşe gelmelerini taşır. Eski dil ile ifade eder isek batın-zahir, evvel-ahir bağlamlarında külliye/ küllilere bağlı olarak da düşünme çizgisi edinmek gerekir.

Filozof sadece olanı değil, üç zamanlı olarak olup-bitmekte olanı da anlamlı kılabilmelidir. Zamansızlar ile de olup-bitmekte olanı anlamaya kapı aralamalıdır. Sadece us ile bilmek değil, vicdanlı us (vicdan usun ilkeler ile uslamlamalarda bulunulan kıpısıdır) ve irade ile buluşan anlam (fikir-niyet), -ayrıca- duygular ile beliren değerler doğrultusunda da anlam-değer bağıntısında varoluşu -irfan çizgisinde- anlamlı kılmalıdır. Us; vicdan, irade ve duygu belirimleri ile işlevsel olduğunda değer üretir. Sadece nedenlere bağlı olarak bilmeye, anlam bulmaya dayalı yapılan çalışmalarda us değer üretmekten daha çok bilmenin melekesidir.

Tarihsel olarak kadim bilgelikte ise anlam-değer belirimlerine göre ilişkilerde beliren sonuçlar ve sonuçlardan hareketle biçimlenen zengin bir düşünce birikimi olduğunu da hatırlatmak gerekir. En basiti ile Kur'an'a göre yaşamak olan tasavvuf ve karma buna örnektir… Ve artık bilgi, varlıksal ve varoluşsal belirimlere göre hakikati, sezgisine bağlı olarak değil, bilimsel nitelik kazanmış olarak gösterir. Korkum o ki bunu yaparken; mutlak şahsın gerçekliğini göz ardı ederek, enerjinin nesnel -davranış ve durum- belirimleri üzerinden materyalist bir çizgide felsefe yapılmasıdır. Süreksizliğin akışında her şey değişken iken değişmeyen, akışın kaynak nedeni olan ve akışa aşkın olan şahıstan hareket ile felsefe çizgisinin belirgin olması gerekir.

Bilgi; bilgi edinmek –anlam bulma-, bilgi edinme yöntemleri, bilginin amaca bağlı olarak değer niteliği kazanması, ahlak ve ideale bağlı idealize edilmesi, toplumsal ortak bilinçte etiğin edinilmesi ile belirli kabullere neden olması ve bu doğrultuda kullanılması ayrıca her safhasında edinildiği düşünce alanına bağlı olarak varlık görüşüne neden olması sürecinde, bilinçte işlevsel ve öznel olandır. Sonuç verilerden hareket ile bilgi, bilimsel nitelik kazanması ile yaşamda kullanıldığı düzeylere göre bağlayıcı olur… Ve koşul, ihtiyaç ve taleplere göre öznenin, anlam-değer dünyasında kendini yenilediği edim ve üretimler üzerinden yaşamın tinde yükseltici nedenidir.

Felsefe, gerçek olanın bilgisinin arayışı olan özgür düşünce alanıdır… Bilgi; bilinçte işlevselken öznede, irade –amaca bağlı olarak değer niteliği kazanması gerçeği sebebiyle yaşama yön ve biçim vermesinden dolayı, insan yaşamında öncelikli olan öneme haizdir. Felsefe bu nedenle sadece

gerçeğin –hikmetin bilgisini edinme düşünce uğraşı olma özelliğini aşmalıdır/ aşar… Bilginin evrensel olarak ne için ve nasıl kullanılması gerektiği, evrensel değerler açısından etik olarak anlamlı kılma düşünce alanı olma özelliğini de barındırmalıdır/ barındırır. Bilgi ile yaşam bu kadar iç içe iken değerler sorunu felsefi düşünce alanının kaçınılmazıdır.

Bilgi, gerçekliğine (sonuç vermesine) bağlı olarak etik düzeyde kullanıldığında felsefe, uygarlığa giden yolun kapısını aralar. Her gerçeklik belirimi düşünce paradigmasında anlam kazanır. Bu bağlamda felsefe, her düşünce alanının paradigmalarından bağımsız olarak gerçeklerin ortak varlıksal belirimleri –neden/ nedenler- doğrultusunda ve ereğe bağlı görülen ortak varoluşsal –sonuçta açık olan erek/amaç- belirimleri doğrultusunda bütüncül görüye sebep kendi paradigma çizgisini bulmalıdır. Bu bağlamda tevhid görüşü, hem neden/ nedenler ile uslamlamalarda bulunmak sonucunda hem de ereğe duyarlılık ile varlık görüşü ve ahlak edinme aklını kendinde bulundurur. Her varlık görüşü, amaca bağlı olarak duyarlı olunduğu yönde ahlak edinmeye de nedendir.

Bilgi her ne kadar, tarihselliğin, nedenselliğin, amaçsallığın, tekniğin vb. bilgisi olarak çeşitlilikte olsa da nesne-özne ilişkisinde anlam-değer bağıntısında biçim alır, işlevsel kılınır ve kullanılabilirdir… Ve bilinçte üç zamanlı olarak anlam-değer bağıntısında karşılık görmesi ile öznel kılınırken, öznenin kendini gerçekleştirmesinin nesnesidir… Ve yaşam, bilgi hangi niyete bağlı olarak kullanılmakta ise ona göre biçimlendirilirken değer niteliği kazandırılandır.

Bir nesne, olay ve olgunun nedenlerine bağlı olarak kendinde gerçek olması ile değer yargılarına göre gerçekliğinin öznenin gerçekliği ile buluşması onun kendinde gerçekliğini değiştirmese de zamansallığa bağlı olarak değişmeyeceği anlamına gelmez. Felsefe, kavramlar ile dilin gerçeği olan usta gerçekleşir… İlkeler ile varlıksal görü edinilmesi ile olanı, olup-biteni doğanın gerçeğinde değil, tinin gerçeğinde bulma çabasıdır. Bu bağlamda nesnesine, ne ve nasıl sorusu ile yaklaşan bilimden –her ne kadar bilimlerin anası olsa da- farklı olarak dilin metafizik yapısı sebebiyle metafizik perspektiften bakar. Bu durumda da felsefe, ussal olarak bilimlere aşkın hikmet –gerçeklik (olgusal olan)- görüsü ile gerçeğe olayında tanık olamaya nedendir. Her olgu (zorunlu, gerekli olduğu belirimleri ile gerçekliği açık olan) olayında gerçekliği ile açık olur iken

felsefe, olayı olgusuyla ve olguyu olayında ussal olarak nesnesi olan kavramlar üzerinden ifade etmeyi gerekli kılar. Bu bağlamda felsefe, sonuç verilerden hareket ile ne için olunduğu/ olduğunu açık eden varlık biliminden de öte, varlık görüşü bilimi olarak tamamı ile metafiziktir.

Demem o ki felsefe, temelde ontolojik ve epistemolojik sorular ile ussal olarak gerçeği –tanımlamak- göstermek işini üstlense de gerçeğinin bilgisinin hem batıl karşısında hak olması hem de amaca bağlı olarak değer belirimi nedeni ile varlık görüşü vermesinden dolayı, varlık görüşü bilimidir/ bilimi de olmalıdır. Bu bağlamda felsefe, anlam-değer-duygu-yargı yüklemleri ile dilin, gerçeğe bağlı olarak bilgi-değer bağlamında kullanılması olur… Ve ilkeler ile bütüncül bir bakışımda, -varlığın hikmeti değil- varoluşun hikmeti –gerçeği- ile görüş sahibi olmaya nedendir/ neden de olmalıdır. Her hikmet –gerçeklik- belirimi, sonuçta/ erekte bir belirim olarak görünüş bulur iken varlık zemininde açık olan varoluşun ne için olduğunun belirimidir. Bu bağlamda her mevcut da asli varlık zemininde bir hikmet üzeri var iken sonuçta hikmetini –kendi gerçeğini- - açık ederken- yaşamanın dışında varoluşunu bulamaz. Hikmetten, felsefeden bahsetmekteysek; varoluş biliminden de bahsetmekteyizdir. Bu bağlamda felsefe, nedenlere bağlı hikmet belirimleri ile yapılan olmaktan daha çok erek belirimleri ile sonuçta açık olan ve ne için olunduğunu gösteren hikmet çizgisinde, varlık görüşü edinmeye neden çizgide yapılmalıdır. Bu bağlamda felsefe, hak ettiği bilim olma niteliğini kazanmış olur. Zaten hakikat, olayında ve sonuçlarında açık olmakta ise felsefe sonuç verilerden hareket ile bilimsel olma niteliği kazanmalıdır. Bu da felsefe –kavramlar- ile varlık görüşü edinmeyi kaçınılmaz kılar.

Felsefenin ana çizgisini tümeller belirler… Tümeller ise olgulardır ve nesnel olan üzerinden olayında gerçekleştiklerinde görünüş bulurlar. Olayın verdiği duygusunda ve kavramın verdiği anlamında dirimsel iken gerçekliği, gerekli oldukları içindir ki inkâr edilmeyecek olan eminlikte bulunurlar. Zaten duygusunda ve anlamında dirimsel olarak bulunan her ne ise gerçek olarak idrak edilendir. Bu bağlamda felsefe, nesnel olanın düşünce alanını bilim ile paylaşır iken öznelliğe kattıkları ile öznelliği düşünce alanı olarak bulur… Ve varlık görüşüne neden yönü ile insanın ussallıkta dil ile edindiği varlık görüşünde kendisini inşa ettiği düşünce alanı olur… Ve insan, felsefi bir varlık olarak her gerçeklik beliriminde

> edineceği varlık görüşüyle yeni bir dünyaya bakışımda iken aslında dil ile yenilenmiş olan iç dünyasından, yeni bir dünyada olarak bakışımdadır.
>
> Felsefe, arı kavramlar –zamansızlar- ile usta yapılır iken zamansızlığa kapı aralar… Ama felsefe; zamansal olanın, gerçekleşmesine bağlı olarak anlamını açık etmesi doğrultusundaöznellikte üç zamanlı olunmasına bağlı olarak da her anlamın değer yüklenmesini,kendi gelişiminde, düşünce alanında bulur/ bulmaktadır. Bu nokta da felsefe ile nesne-özne ilişkisinde gerçekliğe bakılır ikenözne-zaman ilişkisinde zamansallıkta anlam-değerin açık olduğu gerçeği ile gerçeğe bakılması da zaruri olmuştur.

Yunan felsefesi teorik felsefedir, orta çağ İslam ve batı felsefesiise geçmişin sağlaması olduğu gibi pratiğe bağlı felsefi çalışmalar da gösterir. İdealist Alman felsefesi ise teoriktir. Varoluşçu felsefe ise varoluşsal belirimleri kendine konu alarak, nedenlere bağlı olarak insan yaşamını konu alır ve akli –teorik- olan ile yaşamsal olanı ayrıştırıcıdır.

Felsefe antik Yunan düşünce kültünün ve kültürünün bir ürünüdür denilse, doğrudur… Ama felsefi düşünmenin antik Yunandan önce de var olduğu bir gerçektir. Böyledir ama kült olarak antik Yunan etkisi ile felsefeye bakılacak olunursa; ilk filozofların (Thales, Heraklitos, Parmenides, Pythagoras vb.) mitsel düzeyde doğayı anlamlı kılan teorisyenler olduğu görülür… Ki bu, insanın dışında doğanın nedenlerine bağlı olarak aranışıdır, anlamlı kılınmaya çalışılmasıdır. Bir noktada da ilk çağ felsefesi materyalist (maddesel) çizgide doğa bilimlerinin başlangıç evresidir, denilebilinir. Bu evrede felsefeyi nesnel materyalizm düşünce çizgisinde görmekteyiz.

Parmenides'in duyusal alan olan mekânsallık zemininde varlığı bir bütün ve oluştan –değişimden uzak olarak kendinde aynılık içerdiğini ifade etmesi önemlidir. Düşünsel olarak diyalektik ve kıyasa bağlı mantığın yöntem olarak kullanılmasını ayrıca metafizik düzeyde varlığın yöntemsel olarak anlamlı kılma düzeyinde düşünülmesini ilk olarak Parmenides'te görmekteyizdir. Heraklitos'un da hareketi önceleyerek değişime bağlı oluş sebebiyle varoluşun sabit olmadığını –süreksizliği, aynı olunmadığını- vurgulaması önemlidir. Kanaatim o ki Parmenides; formlara bağlı olarak tümel belirimde görülen fenomenal dünyayı duyusal algıda kendi içinde bütün olarak bir görmüştür ve metafizik düzeyde akli kılmıştır. Zaten varlığı bir görmesi, tümeline bağlı olarak idealist çizgide -özne ve nesnelerini, biçim ve içeriğini- aynılaştırmanın ilk evresidir.İlk izleri itibarı ile nesnel idealizm

çizgisinde metafizik düzeyde felsefi söyleve bu bağlamda Parmenides'te rastlasak da Parmenides'in de düşünce çizgisinde nesnel materyalist olduğu görülür.

Heraklitos ile tanık olduğumuz ise değişimde oluştur ki bunun maddeselciliğe bağlı olarak gelişmiş evresinde, evrim teorisine tanık oluruz. Heraklitos değişimin gerçekliğine bağlı olarak varoluşun, süreksizlikte gerçekleştiğini göstermek ile sonuçtan olarak akli bakışıma haizdir. Parmenides ise varoluşu mevcudun tümelinde aynılığı sebebiyle nedensellikten olarak akli bakışıma haizdir. Bu iki ayrımı yaparsak, bu iki görüşe bağlı olarak sonradan gelişen felsefi uzantıyı anlamakta zorlanmayız. Sonuca doğru bakmak ile nedene doğru bakmak, varlık ve varoluş arasındaki ince anlam çizgisini anlamak adına da önemlidir. Böyle olsa da Heraklitos'un düşüncesinde, sonuçtan daha çok hareket olarak nedensellikte takılı kaldığını da belirtmek gerekir.

Sokrates ile beraber antik Yunan felsefesi başat olarak kendini yeniler. Bu nedenle Sokrates öncesi ve sonrası olarak felsefe yeni bir çizgi kazanır. Sokrates ile görünüş bulan ise bilgi ve insan sorunsalıdır… Ki Sokrates ile bildiğimiz, insanın bildiğini zan ettiğini, başka bir açıdan bakıldığında aslında bilmediğidir. Bilgiyi sorgulayan, sağlamasını yapmaya çalışan insan olarak Sokrates, düşünülen kavramların ilkelerini belirli kılmak gerektiğinin çabası ile doğru bilgi edinmenin kapısını aralamıştır… Bu da sofistlerin bir hakikat zemini kabul etmeden, insana bağlı olarak izafiyete, faydacılığa ve amaca bağlı algı oluşturma çabaları ile rayından çıkan felsefi düşünmenin, olan-biteni anlamlı kılma çabası olduğunun idrakini vermesi adına önemlidir. Her ne kadar ilkelerin içeriğini tam anlamı ile doldurmamış olsa da bu önemlidir. Çünkü insan ilkeli düşündüğünde felsefe başlar.

Sokrates, her ne kadar sofistler gibiamaca bağlı olarakbilgiyi ele alan ve eleştirel yaklaşımı ile diyaloglarda bulunsa da ilkesi gereği sorguladığı ile sofistlerden olmadığını gösterir… İnsanı, bildiğinden yana çelişkiye düşürerek (ironi) bilmediğini gösterse de bilmenin insanda yatan bir hazine olarak insanda bulunması, aranması gerektiğinin düşüncesi ile felsefe tarihinde yeni bir başlangıca sebep olmuştur. Kendi dışında olanı bilme ile insanın bilme yetisini ayrıştırmış ve insanın kendisini tanımasına kapı aralamış olarak ussal düzeyde bilmenin öznel etkileri ile beraber gerçekleştiğini göstermiştir. Kendi döneminde bilginin sorunsal kılınması üzerine ortak evrensellerde bilginin sorunsal olmadığı ve bilmenin sorunsal olduğunu göstermesi adına önemlidir. Bu bağlamlarda felsefe tarihinin en önemli filozoflarından olduğunu görmekteyiz.

Sokrates, soruları ile bildiğini sorgulaması gereken insana bilgiyi değil, bilmeyi sorunsal kılmış olması ile diyaloglarında diyalektiğe de kapı aralamış olması ile önemlidir… Ki Eflatun öğrencisi olarak Sokrates'in diyaloglarını diyalektik açıdan sunar. Sokrates diyaloglarında görülmesi gereken ise Sokrates'in evrenseline doğru yürüyüşte bilinene çanak tuttuğudur. Sokrates'in bilgiyi değil, bilmeyi sorunsal kılması, olumsuzlamada kalarak olumsuz kıpıda diyalektiğe ilk kapı aralamasıdır… Ama Sokrates'in bilgiyi sorgularken çıkarımlarda bulunması, sorgulayan aklın doğurganlığını keşfetmek adına ve bilen insan olarak insanın kendini keşfetmesi adına önemlidir.

Sokrates;bildiğini sorgulayan, bildiğinin doğruluğunun sorgulanması gerektiğinin aklını veren, bilineni evrenselinde –yasa veya ilkesi ile- bilinmesi gerektiğini göstermesi adına önemlidir… Ve o evrensele açılan kapıdır. Bilginin idealara bağlı olarak nasıl kullanılması gerektiğinin de sesi olarak felsefi olanın vicdan –irfan yanını dile getirir. O bir filozof olması ile beraber de arif bir şahsiyettir. "Sorgulanmayan bir hayat yaşanası bir hayat değildir" ifadesi ile sorgulayan insan olmayı destur edinmiştir. Nefsi emmare çizgisinde değil erdemler üzeri yaşamayı ve insanın yatkın olduğu ile kendisini bulduğunu göstermesi adına özgürlüğede bir nevi kapı aralamıştır. Teslim olduğu savunması ile ölüme razı olması ile de bunu kanıtlar.

Özellikle sorunsal olan yanı, insanın her şeyi bilme potansiyelinde bulunduğunu belirtmiş olmasıdır. Ruh açısından bu istidada bağlı olarak yönelmişlikler doğrultusunda gerçekliği olan bir sav olsa da istidat açısından bakıldığında zorlamadan ibaret bir savdır. Bu bağlamda varoluşçu felsefenin ilk uzantısı olan sofistlerin insanı merkez alarak öznel düzeyde bilginin göreceli olduğunu belirtmeleri kayda değerdir. Böyle olsa da Sokrates bilginin göreceliği değil de bilmenin göreliliğini göstermesi adına önemlidir. Sorgulamayı bilme yöntemi olarak kullanması ile de bilmenin gerçeğini gösterir.

Bunun haricinde Sokrates'i sadece, her insanda bilginin dolayımsız bulunduğunu göstermeye çalışan, zorlamalarda bulunan ve ironiye sebep çıkarımlarda bulunarak bilgi ebeliği yapmaya çalışan bir filozof olarak görmemek gerekir. O bir bilgi ebesi olmaktan öte, bilgiyi değil, bilmeyi sorunsal kılması ile cehaletin neden kaynaklandığına da çanak tutmuştur. Kendisinden sonra gelen öğrencisi Eflatun ve Eflatun'a (Platon) itirazları ile meşhur öğrencisi Aristoteles ile görülmesi gereken ise neler ile bildiğimizdir ve bilgi değilse de bilmeyi nedenlere bağlı olarak ne ile gerçekleştirdiğimizdir. Eflatun'da idealar -özler ile bildiğimiz göze çarparken, Aristoteles ile kategoriler –şeyin değişmezleri ile bilmenin gerçekleştiğinin

önemsendiğini görürüz. Aristoteles bir nevi Sokrates öncesi doğa felsefesine bulunduğu çizgi itibarı ile geri dönmüştür… Ama doğayı mitsel yakıştırmalar (cevher olarak su, ateş, Hava, atomlar vb. kabul edilmesi) ile bilmekten öte; doğayı, analitik ve değişmezlerine bağlı olarak da tümel belirimleri ile bilmeyi öncelemiştir.

Eflatun, idealar ile değerde anlamlı kılınacak bir yaşamın, Aristoteles ise mantık ile nedenleri (özdek, form, etki ve erek) ve değişmezleri –kategorileri üzeri sabiteleri ile bilinecek bir dünyanın kapısını aralar. Eflatun imkânda bulunanı ifade ederken, Aristoteles ise olanı bilme çabasında bulunur. Olan ise imkânlarına -potansiyellerine bağlı olarak edimde gerçekleşendir. Varoluş ise imkân ve olanın –mevcudun- tinsel birliğinde gerçekleşmekte olandır. Özellikle belirteyim ki varoluş, imkân ve olanın aynılığı değil de özsel birliğinde gerçekleşendir. Aristoteles, gözlemci kaldığı ussal çabası ile doğasal olanı görmek ile evrensel akla tabidir… Eflatun ise tinsel olanı idealize ettiği ölçüde ahlak bilgisine zemin hazırlamıştır ve evrensel -külli iradenin görünüşüne kapı aralamıştır… Demek ile genelleme dahi yapabiliriz.

İdealar imkânlar olarak mevcudun doğası gereğidirler, harekete bağlı irade belirimleri olarak gerçekleşirler. Mevcudu tinsel kılan da rahmet belirimi olan idealardır. İdeasız felsefe yapmak, sadece bilim yapmak olur. Bu da bize, sadece olanın ne olduğuna ait bilgisini verir. Bilimsiz felsefe yapmak ise doğanın gerçeğine aşkın bir yaşamda kendimizi bulmak olur. İdealar ahlakın ilkeleridir, bilimin değişmezleri –sabiteleri ise doğanın yasalarıdır.

Yasa ile bilinen, ilkeler ile değerde anlamlı kılınarak tinsele taşınır. Bu doğrultudan bakılırsa; Aristoteles ile Eflatun'un ayrışımını neden kılma –arama- çabasında görmekteyiz. Mevcudun idealar düzeyinde imkânı idealize edildiğinde, mevcut ne olduğu aşkın tinselde bulunur. Antik Yunanda felsefe, daha çok neden arayışında görülür. Buna dikkat etmek yerinde olur.

Yukarıda belirtilenler ile Parmenides, Heraklitos, Sokrates ve sonrası ile bakıldığında felsefenin kendi içindeki tarihsel yürüyüşünde eleştiriye bağlı diyalektik bir çizgide dizi değil, dizge kazanmış olarak bir düşünce yürüyüşü olduğunu görürüz. Felsefenin ilk çağında olan bitene bir not düşmek ile ilerlediğini görmekteyiz.

Helenistik çağda felsefe, nedenlerden daha çok amaca bağlı olarak -insan için ideal olanın ahlak çerçevesinde dünya görüşü edinmesi doğrultusunda bilgiyi kullanmaya yönelik- yaşamı anlamlı kılmaya evrilmiştir. Özellikle Stoacılar,

Epikürosçular bu bağlamda dönemin düşünce anlayışına şekil vermekten ziyade yön vermişlerdir. Böyle olsa da nedenselliğe bağlı düşünce çizgisinde felsefe, varlık sorunu doğrultusunda yeni Plâtonculuk ile yeniden kendine yön bulmuştur. Nedensellik ve amaçsallık, anlam ve değer edinmek felsefenin bu devirlerinde ana çizgileri olarak biçim kazanmaya başlar. Felsefe sadece nedenlere bağlı bilmek için değil, bilginin amaca bağlı olarak ne için olduğunu da anlamlı kılmaya başlamıştır.

Bu bağlamda -aslında felsefede bilgi, sadece bilmek için olmaktan öte, amaca göre idealize edilirken değer niteliği kazanması ile anlamlı kılmanın kapısını aralar. Nedenler ile bilinmeye çalışılan doğa, amaca bağlı üzerinde yaşanılan olarak anlamlı kılınandır. Bu dönemde felsefenin özellikle bu çizgide kabuk değiştirmesi bilginin, sürecinde evrelerine tanık olunması adına çok önemlidir. Bu dönem ile beraber antik Yunan felsefesinde eksik olan irade de felsefede, bilgi ve irade bağlamında yerini alır. İnsana, bilgi ile yol göstermek, mutluluğu aramak ilkel bile olsa bilginin ideolojiye nasıl sebep verdiğini görmek adına önemlidir.

Bu bağlamda özellikle felsefe ile dinsel olanı anlamlı kılmaya çalışan Philon ayrıca Plotinus'da da bilginin amaca bağlı olarak nasıl değer niteliği kazandığı ile dünya görüşü edinmeye sebep verdiğinin izlerini bulabiliriz. Plotinus her ne kadar varlık felsefesi yapsa da Eflatun'un çizgisinde iyi ilkesini öncelerken, maddeyi de önemsiz kılarken, amaca bağlı olarak bilginin dünya görüşüne neden olduğunu yaşamında göstermesinden dolayı önemlidir. İdealar, amaçta idealler olarak kabul görüldüğünde ahlakın ve ideolojilerin varoluş zemindirler.

Orta çağ Hıristiyanlık devrinde ise Tanrı anlayışı doğrultusunda felsefe, yapılan olmaktan daha çokdine/ ideolojiye anlam katma çabası olarak görülür… Ve dogma olan değerler dünyasına göre biçimlendirilmeye çalışılandır (skolâstik). İdeolojik nedenler bağlayıcı olduğunda dogma, felsefe yapmaya engeldir. Bu Tanrı'dan dolayı değil, özgürce düşünmek olan felsefenin, dinde dogma olanları –sanı ve hurafeleri- ispat etmenin yöntemi olarak kullanılırken, düşünce alanında sınırlı kılınmasındandır. İnsanlık tarihi ile görülen o ki Tanrı, özgürce gerçekleşen ve sonuçta da gerçek olana vardırtan düşünceden yana olmuştur.Rönesans felsefesi ile de Hıristiyan düşüncesinden uzaklaşamaya başlanırken gözlem ve deneycilikle bilimlerin görülmeye başlaması ile de tanık olunması gereken budur. Skolâstik düşünme biçimi ile felsefe, batı düşünce tarihinde antik Yunan düşüncesini muhafaza etmek ile beraber durağan duruma geçmiştir… Ki felsefe adına söylemek gerekirse felsefenin karanlık çağı batı orta çağı dönemidir.

Orta çağ felsefesi teoloji düzleminde gerçekleşir. Bunu İslam felsefesinde de görmek mümkündür. İslam filozofları da doğayı tanımakta Aristoteles'i rehber

edinmiş olsalar da Eflatun'un idealarını İslam teolojisinde kullanmış olmaları ile idealize ettiklerine tanık olmaktayız. Hayrı mutlak, sıdkı mutlak, hüsnü mutlak kavramlaştırmasında da ideaları rahmetin ilkeleri olarak görmekteyiz… Ve Muhyiddin Arabî gibi İslam düşünürlerine yeni Plâtoncu çizgide tanık olmaktayız. Özellikle Gazali ile de doğa ve inanç alanın çizgilerinin belirgin kılınması da takdire değerdir. İslam'da felsefe, sürecinden bakıldığında bir nevi teoloji olarak biçim kazanmıştır. Kelam ilminin sonucunda antik Yunan felsefi metinlerinin çevrisi ile beraber felsefe İslam düşünce tarihinde yerini alır… Dini bilgiler -İslami hükümler dairesinde- ışığında gelişir iken retoriğe (ikna etmeye dayalı) bağlı olarak biçimlenen kelam ilminden de teorik -önermeler doğrultusunda farklı olduğu yapısallığı ile kendini gösterir. Kelamda düşüncede öncelenenler hüküm ve hükümle –vahiye- bağlı olarak iknadır. Felsefe ile de hüküm –vahiy- öncelemeden, hükme –vahye- nasıl bakılabileceği/ bakılması gerektiği, teorik yaklaşımlar doğrultusunda tanımı ve tanıtlaması yapılanlar ile edinilmiştir/ edinilmektedir. Bu bağlamda felsefe kelam ilminde, retorikten daha çok, tanımı ve tanıtlaması yapılanlar/ yapılması gerekenler doğrultusunda genel kabullere yol açması ile yöntemsel düzeyde gerçekleşen bir değişime/ dönüşüme neden olmuştur.

Özellikle Fahreddin Razi ile beraber kelam ilmi ve felsefe, eleştirel olan çizgileri ile belirli kılınır… Ama bu yapılırken de kelam ilmi felsefi olma niteliği de kazanır. Bu nedenle Gazali ve özellikle Razi sonrası kelam ilmi, felsefi nitelik kazandığı içindir ki felsefe denilince, kısmen de olsa kelam ilmini de anlamaktayım. Kelam ilmi;Allah'ı, yaratıklarını ve ilişkilerini dini hüküm –vahiy bilgisi çerçevesinde düşünebilme ilmi olarak görünüş bulur. Bu bağlamda MuhyiddinArabî de filozof olmaktan daha çok keşifçi olan bir kelamcıdır… Ama felsefe bilgi –hikmet- severlik ve ussal olarak kıyasa bağlı eleştirel bir tarihselliğe sahip ise kelam ilminde de felsefi olan ussal bir çizginin olduğu görülür/ görülmesi de gerekir.

Bundan farklı olarak irfan geleneği ise zevki kendinde barındırır… Ve her zevk, değişmezleri olan hükümlerin yorumlama biçimi olarak betimlemeye haizdir… Bunun ile beraber her irfan açılımı, şerh yapma geleneğinin de görünmesine neden olmuştur. Şerh; hükme bağlı bağlamları ve zamanın koşul-ihtiyaç-beklenti-talep belirimleri doğrultusunda irfana/ keşfe ait olarak açık olan ilmin yorumlanmasıdır. Felsefe ise konu nesnesi olanı; ilkesine bağlı olarak izleğinde görülecek olan ve bütünlüğünü gösterecekolan bağlamlarını ayrıca ilkesi gereği diğer olgular ile ayrıştıkları durumları görünüşe çıkarma ile anlamlı kılma yöntemini kendinde barındırır.

Kaynağı olan Kur'an referans alındığında Hıristiyan dogmaları gibi sınırlayıcı olmayan düşünceden yana -aklın öncelikli kılındığı ayetlere bakıldığında- insanın düşünceden yana özgür kılındığı görülür… Ama her devrin ihtiyaç ve koşullarına göre dinde dogmaya sebep fikirlerin oluştuğu da bir gerçektir. İslam felsefesinde önemli olan bir hususiyet de insanın Allah için olduğu görüşü ile ne için olunduğunu ve mutlak olan özne nedene –Allah'a- bağlı olarak amaçta ideal olana erişildiğinde nedenin bulunacak olduğu anlayışını felsefi düşünce alanına kazandırmasıdır.

Düşünce tarihinde tevhid, bu bağlamda önemlidir. Gerçeğin bilgisi olan hikmet, zaten nedenlerde hareket ile olmaktan öte, sonuçta açık olması üzerinden görülmesi gerekendir. Her olgu tarihselliği ile görünüş bulur. Bu nedenledir ki din olarak İslam tarihsel olgusallığa haiz olarak Âdem'den Hatem'e ve günümüze kadar geliş evrelerine tanık olabildiğimizdir. Bunun ile beraber demek istediğim; her devrin koşul-ihtiyaç-talep-beklenti belirimleri ile şekillenen galip düşüncesi karşısında her olgunun yeniden anlamlı kılınması veya yorumlanmaya gereksiniminin olmadır… Ki bu bağlamda din, hukuk, sanat, felsefe, bilim vb. birçok olgu (tarihsel olan) değişen durumlar karşısında yeniden biçimlendiği içindir ki ilkelerine bağlı olarak bağlamları ve ayrıştıkları yönleri doğrultusunda felsefi olarak yeniden anlamlı kılınmaya –insanlık tini adına-muhtaçtır.

Özellikle din adına söylemek gerekir ise yüz sene veya bin sene de bir din yenileyicilerinin gelmesi olayı, tamamı ile zamanın galip zihniyetleri/ düşünceleri karşısında dinin yeniden anlamlı kılınmasıdır… Bu da olgusal olanın belli bir zamana sıkıştırılarak anlamlı kılınmaması gerektiğinin göstergesidir.

Özellikle Rönesans ve sonrasına bakıldığında, bilimler ve felsefe düşünce alanı belirginleşir. Matematik, deneycilik ve teknik ile elde edilen sonuçlar modern bilimlerin doğuşuna sebepken felsefeyi doğa ve doğada olup-bitmekte olanları anlamlı kılmanın aracı kılar. Bu nokta da antik Yunan felsefesinin teorik yönü de aşılmış olur. Felsefe nedenler ile yapılırken nasıl sorusu ile de hareket, ilişki ve sonuçların öncelenmesi ile bilimlerin kapısı aralanmış olur. Felsefede teorik olan nedenleri belirli kılmak ile sınırlı ve sabitelere bağlı iken değişim, dönüşüm, süreksizlik harekete bağlı olarak nasılı sormaya insanı zorlamıştır. Bu bağlamda bilim, öncelikli olarak nedenler ile düşünce alanı belirlenirken, nasıl olunduğu da bulmak ispata dayandırılarak yapılmak zorunda kalınan olmuştur.

Özellikle Descartes ile felsefe –şüphelenmek düzleminde-; gerçeğin nerede aranması gerektiği ve düşünce ile öznelliğin –varoluşun- gerçekliğine tanık olunacağı vurgulanır. Nesneden hareket ile değil, düşünceden hareket ile gerçeğin

görünüş bulduğuna böylece dikkat çekilmiş olunur. Bu doğrultuda düşüncenin gerçeği ile bilgi edinmek için emin olunan bir zemin edinildiğinden, şüpheciliğin "hiçbir şey bilinemez" savı da bilinebilir savı ile çürütülmüş olur. Böyle olsa da düşünmekten şüphe edilmese de düşünmenin en yüksek formu olan dilin; anlam-değer bağıntısında gerçeğe çeşitli açılardan –izafi olarak- bakılmasına sebep vermesinden dolayı düşünceden değilse de düşünülenlerden şüphe edilmesine sebep olduğunu da unutmamak gerekir. Düşünmek ise ben olmak için değil, ben olanın kendisini gerçekleştirmesinin, tinde yeniden kendisini yaratmasının, varoluşa –görünüşe- taşımasının gereğidir.

Gerçek olanın bilgisineSpinoza ile de sistemli düşünce de bütün şüphelerin, çelişkilerin, karşıtlığın tümellere bağlı olarak toptancı bir düşünce ile giderilebilineceğine tanık olunur… Ama bu toptancı düşünceye Muhyiddin Arabî'de, ondan önceki Plotinus'da, Parmenides'te de tanık olmaktayızdır. Ayrıca sonrasında Hegel'de de bu düşüncenin uzantılarını görmek mümkün. İlke ve yöntemde yanılgı ise her türlü sistemli düşünmede bağlı olunan ilkeye göre birçok noktada doğru sonuçlar alınsa da suni olan varlık görüşünün -gerçeklik idrakinin- oluşmasına nedendir. Bu da "kendi uydurur -yalan değil- kendi inanır" dediklerine denk gelir.

Batı aydınlanmasında (Rönesanssın sonları da dâhil olmak üzere usun gerçekliği çizgisinden hareket ile düşünce alanı bulan aydınlanma çağı) ise felsefe doğayı anlamlı kılma, doğadan anlam ediniminden daha çok bilginin -doğada ve insanda- kaynağına inmeye çalışılmıştır. Felsefeyi, bilgi edinmenin melekelerinden olan us ve düşünceye indirgeyerek bilinci -usu ve bilginin mertebelerine göre değişmezlerini öncelikli tutmaya çalışmışlardır. Bu da doğru bilgi edinimi ve felsefeye nereden başlamak ile alakadardır. Bilgi, bilince bağlı olarak edinilmekteyse, us ile sağlaması yapılabilinecek olandır. Us, bilgi edinmenin melekesi olduğu gibi bilginin kesinliğinin sağlamasının da yapılacağı adres olmuştur. Böylece Aristoteles mantığı doğrultusunda kategorik önerme biçimleri ile düşünme (özellikle Kant' düşüncesi), analitik ve ampirik düzlemde bilimsel düşünmenin gereği olarak idealize edilmiştir. Böylece nedenlerin alışkanlıklar olarak sorgulanması ile bilimsel bilgiden dahi şüphelenmesinin önüne geçilmiştir.

Kant ile us çizgisinde doğru düşünmenin zemini aranır. Şüphe edilmeyecek biçimde bilgi edinimi için usun sınırları belirli kılınmaya çalışılır. Ayrıca duyusal olan ve duyu ötesi olanlar arasında bilmenin ve inancın alanı belirli kılınır. İnançsal olanın da bilimsel düzeyde sağlamasının yapılacağı us alanı, böylece –pragmatiklikten yoksun olarak haksızca- bilme ve inanç alanları olarak

ayrıştırılmaktaydı. Doğuştan belirli olan önerme biçimleri (kategoriler) ile düşünür iken ampirik verileri de bilgi formuna taşımak us ile mümkündü. Us; her şeyin yeniden biçimlendirileceği ve tinde yeniden üretileceği adres olmaktan daha çok, doğrulamanın, yanlışlamanın –ya, ya da- veya genellemelerin –hem, hem de- yapılacağı yerdi.

Nedenler –ilk neden olarak tözsüz bırakılırsa; varoluşlarının niteliği ve gerçekliği sorgulanmaya açıktır. Nedenler ilişkide görünüş bulurlarken nedenleri olası refleksler/ alışkanlıklar olarak anlamlı kılmak da pek bir anlam taşımaz. Aslında ise nedenler yerine, sibernetik mantığın gereği olarak yerindelik prensibi doğrultusunda, -nedenlerin ilişkilerde belirimleri sebebiyle- bağıntılılık kavramının kullanılabilmesi de mümkündür.

Özellikle İngiliz aydınlanması, bilimsel bakış açısı ile yön bulur iken Fransız aydınlanması ve uzantılarında da bilimsel verilerin kesinliği doğaya inancı artırırken tümelleri sorgulamaya doğru nihilist bir bakış açısı geliştirir. Bunun sonucunda pozitivizm de görünür olmuştur. Bunun ile beraber bilimsel düzlemde uzmanlaşılan düşünce alanlarında uzmanlaşmanın kapısı da aralanmıştır.

Böyle olmak ile beraber batı aydınlanmasında öz/ özlere bağlı olarak us ve yasalara bağlı olarak da bilim, özgürlük ilkesi ile beraber idealize edilirken mutlaklığın adresi olmuştur (özellikle Alman idealizmi). Usta düşüncenin yöntemleştirilmesi –sistem arayışı- gayretleri de bu devirde görünüş bulur. Düşünceyi sistemleştirmek, felsefeye bilimsel bir nitelik kazandırma çabasıdır. Sistemli düşünmek; düşüncede daha kolay anlaşılır kılmak, düşünceyi yapısal kılarak daifade edileni/ edilecek olanı sürecinde tanıtlamak, kanıtlamak ve anlatımı denetimli kılmak, mertebeleri gereği sürecinde düşünmek anlamına gelir.Mantığın gereği olarak tutarlı düşünebilmek adına bu da gereklidir… Ama sistemli düşünmek, sisteme düşünceyi hapsetmek anlamına da gelmemelidir.

Sistemde sibernetik düşünce mantığına bağlı olarak üç zamanlı –geçmiş, gün ve gelecek- olarak döngüsel düşünmek yoksa eğer doğrultusal düşünme ile felsefe, bilimsel nitelikten uzak yapılır/ yapılmıştır. Bunda da düşünce de hep ilerlemeye dönük düşünülmesinin katkısı büyüktür. Hegel dahi bu bağlamda kavramsal düzeyde diyalektiğe bağlı anlayış biçimi ile oluşturmak istediği sisteminde eksik ve zorlamada bulunmaktan öte geçememiştir. Sistemde döngüsel düzeyde düşünce edinilmesi ile ne için olunduğunu da sistem içinde göstermek zorunludur.

Varoluşçu felsefenin de itiraz ettiği, bu noktadan hareketle felsefe ile idealize edilen bilginin,sistematik biçimde mutlaklık zeminine indirgenmesidir… İnsan

deneyim varlığı idi, inancın veya belli özlerin –tümellerin- idealize edilerek öncelenmesi ile varlık sahnesinde görülmesi gereken değildi. Özlerden -tümellerden önce öncelenmesi gereken insandı. İnsan nesnelliğe indirgenecek de değildi. Nesnelin bilgisini edinmek ile öznenin bilgisini edinmek aynı değildi. İnsan deney değil, deneyim varlığıydı. Tekil -nesnel belirimler karşısında yaşayan insan, özünü –nedenini- kendi yaratmaktaydı… Ve özgürce de yaşamalıydı. Karşılıklı ilişkiler sonucunda yasa koyucu da insanın kendisi olmalıydı. İnsan kendi kaderini kendi yazandı, kendi kaderini de kendisi yaşamalıydı. Genel anlamda varoluşçular için böyledir… Postmodern filozoflar da gelenek ile barışmayı tercih ederlerken anlam bulmak ve değerlere göre anlamlı kılmak arasında uzlaşmaya da gitmiş olurlar.Yapısallığa -merkeziyetçi düşünceye karşı gelmeyi varoluşçu felsefenin çizgisinde bulurlar. Varoluşçular ile sofistleri aynı çizgide buluşturan ise insanı öncelemeleridir.

Nicelin dünyasında olacaklara göre kestirilemez olan belirsiz bir sürüklenişte nereye doğru gidildiğinin kestirilememesi de yeni bir düşünce alanıdır. Süreksizlikte, olasılıklara göre olacağı öngörmeye çalışan insan, nesnelliğe bağlı olarak nelerle karşılaşacağını öngörmeye çalışmaktadır. Nesnellikten an-a ve öznelliğe evrilen insan, gelecek belirimini de önüne almaktadır. İnsan, felsefeyle nedenlerle ilgilenilirken, olacak ile de ilgilenmeyi, sürecinde önünde bulmuştur. Gelecek insanın olası durumlara göre seçimleri sonucunda yürüdüğüdür. Bilinmesi gereken ise yasa ve ilkeler ile belirli kılınmış bir yaşamda sonuçlar, sibernetik işlevsellikte üç zamanlı olarak felsefe yapılması ile hikmet –kesin bilgi- edinmekle öngörülü bir yaşamı da belirli kılmaktadır. Seçimlerimiz tümeline bağlı olarak öngördüklerimiz ölçüsündedoğrudur. İnsan nesnellik zemininde nedenini öznellikte bulur. Bu durumda insan, nedenler ile belirli kılınmış nesnel bir dünyadan, amaçları doğrultusunda öznel kıldığı bir dünyayı kendi için yaratırken kendini değerler dünyasında inanmışlıkta bulur. Böylece insan, belirli bir öze sahip iken özünde insan olarak halk edilir.

Sadece insanın öncelendiği, nesnelliğin ve nedenselliğin geriye atıldığı, özselliğin ve tümellerin ret edildiği bir düşünce yapısallığında insanı hakkı ile tanıyamayız… Ve öznelliği biyolojik doğanın sonucu ve öznelliği de doğanın zorlamalarına bağlı kılarak, nesnel ve nedensel kılmış olduğumuzda,din ve tin açısından baktığımızda insanı bir o kadar özünden uzak tanımlamaya çalışırız.

Her şey gelir geçerken an-ı yakalamak/ yaşamak, felsefi olmaktan öte günü kurtarmak olur. İnsan neden ve ereğe bağlı nesnel ve öznel kıldıkları ile düşünürken zaten merkeziyetçi olarak yapısal düşünür… Ve nesnel kıldıkları üzeri

amaca bağlı yapısal kıldıkları ile kolektif bilinçte hareket eder ve ürün verir. Bu nedenle, gelir-geçer ifadesi birey için an-ı yakalamak/ yaşamak, anlamlı kılmak anlamlarını içerse de üç zamanlı olarak sibernetik uslamlamada yapısal düşünen insan için felsefi olmaktan uzaktır. Şimdi ve burada olanı aşmak, olup bitmekte olanı zamansızlarda görmek felsefenin ana çizgisidir/ ana çizgisi de olmalıdır. Bu bağlamda doğada olanı bilime bırakmış olarak felsefi olanın; olmuş olanı, olan-biteni, olacak olanı anlam-değer bağıntılılığında metafizik düzeyinde anlamlı kılması gerekir. Zaten nedenlere bağlı olarak anlam bulurken, anlamların amaca bağlı olarak değer kazanması olan-biteni metafizik alanda spekülatif olarak anlamlı kılmaktır. İnsan metafizik yönü ile değerler dünyasında tinde yaşarken, salt bilgi ile nesnel düzeyde anlamlı kılınamayacak kadar özneldir. Özneliğini (şahsını) değil, öznelliğini (şahsiyetini) de yapısal zeminde nesnel olanın öznel kılınması üzerinden gerçekleştirir.

Hakikat, tekil ve tikellerin üzerinden kendini nesnel düzeyde yapısal olanın üzerinden gerçekleştirir ve görünür kılar. Nesnel olan üzerinden hakikat görünüş bulduğunda, nesnel olanın ne için olduğunun hikmeti –gerçekliğini nede bulduğu-de açık olur. Bu bağlamda öznenin hakikati, kendini nesnel olan yapısal zeminde gerçekleştirmesi iken yapısallığın tinde özgürleştirici olmasına da dikkat etmek gerekir… Ama yapısal olan, kendini gerçekleştirmeye engel değil, araç olmalıdır.

Felsefe, dönemleri itibarı ile dikkatli incelendiğinde, gerçekleşme evrelerinin dörde indirgeneceği görülebilir. İlk evresinde:Neden ilkelere bağlı soru sormak ve neden ilkeler doğrultusunda düşünür iken çıkarımlarda –yargılarda- bulunmak görülür. İkinci evresinde: Farklı neden ilkelerden hareket ile karşıt perspektiflerden düşüncelerin üretilmesi ile düşünce/ bilgi; bilme ve –düşünce- yöntem çeşitliliğinde,anlam-değer yüklemlerinde ortak ilke ve yargılarda buluşulamamakta ve yargıda kararsız kalınmakta ise sorunlu kılınır. Üçüncü evresinde: Düşüncede anlam-değer-yargı belirimleri ile farklı perspektiflerden bakışım artıkça; düşünce de sorun olarak bilincin önünde duranın, farklı neden ilkelerden hareket ile eleştirisi yapılır ikendoğru yargıların çoklu olarak görünüş bulması sonucunda –düşünce değil- bilgi, izafi olan belirimlere haiz olarak sorunsal kılınır. Düşünceyi biçimsel kılan ve bağlı olunan paradigma doğrultusunda beliren düşünce yöntem biçimleri de sorunsal kılınır. Neden ilkeler izleğinde yapılan her felsefi düşünme, sorun olmaya ve sorunsallığa sebep olmaya adaydır. Bu bağlamda felsefe, eleştirel yönü ile tarihseldir. Dördüncü evresinde: Ya felsefede sorunsal olan ortak olunan neden ve erek ilkelere bağlı olarak bütünlükçü –holistik- olan sistemsel düşünme ile sorunsal olan yerli yerince değerlendirilerek üst bir ilke ile aşılmaya çalışılır ya da felsefede sorun olanlar üzerinden kıyasa bağlı olarak derinlikli bakışım

kazanılmaya çalışılır.Bu açılımlara haiz olarak felsefede gerçekleşenlere farklı bir açıdan da tanık olunabilir.

Bu süreçte; soru (cevaplanması gereken), sorun (aşılması gereken) ve sorunsal olan (toparlanılması gereken), insan bilinci önünde düşünce ile anlamlı kılınması gereken olarak durur. Felsefe soru ile başlar, sorun olanı aşma çabası sürecine girmekle devam eder ve sorun olan doğru yargılarda aşılır iken izafiyet kazandığında sorunsal olarak insan bilinci önünde durur. Ortak izleğe sebep ilkeler ile de sorunsal olan çözümlendikçe de felsefe, her şeyi ve olan-biteni yerli yerince anlama ve anlamlı kılma çabası olarak yetkinlikte yapılan olur. Bu bağlamda felsefe, dil ile düşüncede anlamlı kılma çabası olarak öznenin gerçeğini, bilgi/ hikmet belirimleri üzerinden görünüşe taşınmasıdır. Çünkü felsefe yapan özne, anlama-anlamlı kılma, bilme-tanımlama çabasında olarak uslamlamalarda bulunandır. Bu bağlamda özne olarak insan felsefesinin, dil ile dilin anlam-değer-duygu-yargı yüklemleri doğrultusunda varlık görüşü kazanılması üzerinden yapılması gerekir. Çünkü her varlık görüşü, insan olmanın nedenini açık eden ve etkileri ile de ne için olunduğunu anlamlı kılan varoluşsal bir durumdur… Ki bu varoluşsal durumda insan yaşadıklarına baktığı açıdan her şeyi okumakta ve değer belirimlerine göre yaşamına katmaktadır… İnsan, insan olmayı; düşüncede ürettikleri sonucunda ve ürettiklerini yaşamına kattığı değer ölçüsünde bulur.

Özne, nesne, olay, olgu belirimlerine göre her düşünce, dildeki anlam-değer-duygu-yargı yüklemleri doğrultusunda gerçekleşen bakış açısı ile felsefeye konudur. Her felsefe konusu; varlıksal belirimlerin katmanlı ve varoluşsallığın grift olması nedeni ile izafi olan her açısıyla ele alınması gerekir.

Felsefe her ne kadar doğa felsefesi ile başlamış, metafizik düzlemde gelişmiş olsa da bilgi, anlam-değer-yargı bağıntılığında felsefenin başlangıç noktasıdır; başlangıç noktası da olmalıdır. Bu nedenle bilgi, ilk ana başlığımız olmuştur. Anlam-değer-yargı bağıntısında ontolojik ve fenomonolojik olanı dil ve bilgi açılarından incelediğimizde felsefi olanın bilgi bilimsel olduğuna da tanık oluruz. Felsefe ontolojik ve fenomonolojik olanın bilgi bilimidir de diyebiliriz.

Günümüzde her ne kadar zihin ve nörolojiye bağlı naif fenomonoloji düzleminde mevcudatın varlığının gerçekliği sorgulansa da görülen o ki öznenin gerçekliği sebep-sonuç bağıntılığında nesnelliğe feda edilmektedir. Özne, pozitivizm düşünce düzleminde sebep-sonuç bağıntılılığında nedenselliğe ve biyolojik olarak da sebep-gerekçe ilişkisinde nesnelliğe indirgenmemelidir. Öznellik nedenlere bağlı olarak nesnellik zemininde öznenin kendisini gerçekleştirmesi, kendinden bir dışlaşma olarak görülmesi gerekirken, özne öznellik ile de karıştırılmamalıdır.

İnsan, tekbenci olarak kendini tecrübe ederken evrenseller –zamansızlar ile insanlıkta kendini gerçekleştirdiğinin gerçeği ile kendiliğini, hak-had belirimleri ile hukuk zemininde aşmanın gereği doğrultusunda bulmalıdır. Demem o ki olan-bitende insan, hukuk felsefesi ile feragat ve fedakârlık ettikleri doğrultusunda amaca bağlı olarak kendisini tininde gerçekleştirmiş olduğunun bilincini edinir. İnsan için amaçta nedenini gerçekleştirmek olarak olmak hukuk ile mümkündür.

Hukuk ahlakı belirli kılar. Ahlak ötekinin hukuku –hak ve had belirimleri- ile görünüş bulur. Hukuk zemininde edinilen kolektif bilinçte ahlak hukukun içselleştirilmiş durumudur. Ahlak hukukun öznel düzeyde görünüş bulmasıdır.

Hukuk uygulamalı bir bilim olarak âdemin insan niteliği kazanmasının en önemli şartıdır. İnsan'ı anlamlı kılacak isek eğer; hukukun yapısal bilinç oluşturması ile kolektif bilinç yapısallığında insanın, öteki dediğinin hakkı ve had belirimleri üzerinden ilişkide kendini gerçekleştirdiğini görmek gerekir. Hukuk felsefesi ile insan, değerler alanında kendini gerçekleştiren olarak anlamlı kılınır. Hukukun bize gösterdiği ise insanın sebep-sonuç ve sebep-gerekçeye aşkın tinsellikte fedakârlıkta ve feragat ettikleri ile öteki ile olmayı bulduğudur. Dinin –teolojinin- bize gösterdiği de rızaya dayalı olarak fedakârlık ve feragat ettikleri ile insanın kendini gerçekleştirdiğidir. Demem o ki insan felsefesi yapılacak ise eğer; hukuk ve din bağlamında amaçta kendini gerçekleştiren insanın, ötekini varoluşunun gereği olarak bulmasını göz ardı etmemek gerekir. İnsan sadece doğa ve biyoloji alanında nesnel kılınamayacak kadar özneldir, özü itibarı ile öznedir ve amacına bağlı olarak nesnel kıldığının da öznesidir. Anlam-değer bağıntılılığında insan, pozitivizm ve modernizeme kurban edilmemelidir.

Felsefenin İki Ana Çizgisi –Evresi-:

Felsefede sorunsal olan varlık, varoluş ve varlık görüşüdür. Varlığın ne olduğu –kim olduğu; varoluşun nedenleri, sonuçları, gerekçeleri ve ne için olduğu; varlık görüşünde ise dil zemininde anlam-değer bağlamında bakışımlarda bulunulması, felsefede mertebelerinde ele alınmamaları sebebiyle sorunsal olmuştur. Felsefe de bu sorunsal olanlar düzleminde insan tininde hayat bulmuştur. Böyle olsa da felsefe varlık, varoluş ve varlık görüşü düzleminde iki ana çizgide kendine yön bulur.

Zihin ile dış âleme bakan insan, dilin yüklendiği anlam-değer-duygu-yargı belirimleri ile doğanın gerçeğini, usun verdiği gerçeklik idraki ile bakışımda olarak tinde bulur. Zihin, duyular ile doğal bilinçte okumalarda bulunduğumuz ussal belirimdir… Ama dil ile en yüksek formasyonda görünüş bulan usla, gerçekliğin

kapısı aralanır. Doğal bilinçte; zihinde doğrultusal okumalar ve sebep-gerekçeye göre biyolojik nedenler doğrultusunda da nesnelliğe bağlı ussal belirlemelerde bulunulur… Ama dil ile uslamlamalarda gerçek doğadan sıyrılarak tinin görüş alanına katılır. Zihin, olana duyusal gerçeklikte bakışıma nedendir… Ve insan dilde kazandığı us ile gerçeklerin belirimi sonucunda tinin gerçeği olan öznellikten hareketle duyu nesnesine aşkın olarak bakışımda bulunur… İşte felsefe, ussal olarak açık edilebilinen gerçekliğin görünüşe getirilmeye çalışıldığı düşünce alanıdır. Dil ile gerçeğe yükselmek ve dil ile gerçeği nesnelliğe aşkın seyir etmenin gereğidir.

1. Doğa Felsefesi: Doğadaki olay ve olguların gerçeğini -duyusal görünün gerçeğinden ayrıştırarak-, prensipte görülen yasaların (birlik, bütünlük, sibernetik, izafiyet, çeşitlilik, uyum, denge, süreksizlik, içkinlik, dışlaşma, zamansallık, mekânsallık, aslına rücu etmek, nedensellik, ereksellik vb.) ve kuvvet belirimlerinde görülen yasaların (yasalar çerçevesinde görülen ve yasa belirimi olan doğa kuvvetleri ve nurun –enerjinin kuvvet belirimleri)neden olması üzeri us/ dil ile görmek doğrultusunda yapılan/ yapılması gereken felsefedir. Doğanın gerçeğini, duyuların gerçeğinden uslamlamalar ile ayrıştırarak dil (usun en yüksek görünüş formu) ile yasalarda görmek ve sonuç verilerden hareket ile doğadaki olay, olgu ve olup-bitmekte olanları anlamaya çalışmak, bilimsel düzlemde bu felsefe çizgisinde bulunmayı gerekli kılar.

   Uzay, özdek, mekân, hareket, ölçü, devinim, zaman vb. konular, bu felsefi çizgide nesnel olarak ele alınırlar. Böyle olsa da doğanın gerçeği, öznenin öznel belirimlerinde görünüşe gelmesinin ve kendini ilkelere bağlı olarak gerçekleştirmesinin nesnesi olmaktan öte değildir. Doğa felsefesi, ne için olunduğuna dair yapılacak ise öznenin gerçeğinden bağımsız yapılamaz… Ama görülen o ki doğa felsefesi, nesnellik ve nedensellik çizgisinde gerçeği doğada arama çabasıdır. Bu bağlamda özne, ya doğayla belirli olandır ya da doğanın sonuçta verdiği bir ürün olarak görünüş bulandır. Böylesi anlam sığlığında insanın nesnelliğe ve nedenselliğe aşkın düşüncede bulunarak özne olmanın gerçeğini tinde –nurda- bulması zordur.

2. Metafizik Felsefe: Nesnel olanı anlam-değer bağıntısında dil ile anlamaya ve anlamlı kılmaya çalışmak metafizik felsefeyi görünür kılar. Bu bağlamda doğa felsefesi dahi dilde gerçekliğini bulur iken metafizik niteliğe haizdir. İlkelere bağlı olarak yapılan idealist felsefe de metafizik felsefenin uzantısı

olan kurgul felsefe olarak görülür. Metafizik, nesneye değil de özneye/ öznelliğe bağlı olarak yapılmakta ise ilkeler bu felsefi çizginin kaçınılmaz gereğidir.

Doğanın nedenlerine (yasalara) bağlı olarak anlam arayışı, doğa felsefesinin çizgisini belirli kılar. Tinin nedenlerine (özne ve ilkelere) bağlı olarak anlam arayışında bulunmak ise metafizik felsefenin çizgisini belirli kılar. Böyle olsa da öznenin gerçeğinden bahsetmekteysek; nedenlerde aranan ve bulunan her anlamın amaca bağlı olarak değer niteliği kazanması doğrultusunda doğada ve tinde olup-bitmekte olanları değer belirimlerine göre anlamlı kılmak da metafizik felsefenin çizgisinde görülmesi gerekir.

Tinselliğin/ öznelliğin prensiplerine örnek ise: Her şeyin aslına rücu etmesi; Hakk olandan gelip Hakk olana geri dönülmesi; hak olanın her daim batıl olana galip gelmesi; diyalektik; karma ve karmada adalet ilkesi ile sonuçta yapılanların sonuçları ile yüzleşilmesi; us, irade vb. melekelerin imkân olarak bulunması ve sonuçta kendini gerçekleştirmenin gereği olmaları, rahmetin ahlak edinilmesi, ilkeye bağlı kendiliğin gerçekleştirilmesi –sonuçta ilkesel olanın da gerçekleştirilmesidir- ve daha birçok örnek gösterilebilinir. Tinin prensipleri varoluşsallığın tinsel gerekli kılınanlarıdır.

Felsefe, izleğinde iki ana çizgiye sahiptir. Bunlar:Metafizik çizgisinde beliren idealist felsefe ve özdekçi olarak doğa izleğinde beliren materyalist felsefe çizgileridir. Felsefenin işi, gerçeği edinmek ve anlamlı kılmaktır. Gerçek ise varlık ve mevcudat ile ilişkili olarak neden olan ve izleğinde sonuçta/ ereğinde –amaçta gerçekleşmesinde görünen olarak hikmet belirimi olandır. Hikmet, gerçeğin görünüş bulmasıdır ki gerçekliğin her belirimi tekil-tikel/ hak-had belirimler üzerinden sonuçsal kılınmakta olarak görünüş bulur. Sonuçta kanıtlanmayanın, ifade edilişi teorik veya sanı olmaktan öte değildir.

Gerçek olan, filozoflarında dediği gibi tüketilemez olandır. Tüketilemez olan, sonuçta kendi kalan ve zamansız olandır.

Bu doğrultuda sadece özdeğe (madde; etken-edilgen olarak etkir olan ve alan kaplaması ile alan sahibi olarak alana ait olan, mekânsallık algısına sebep olan) ve onun sonuç verilerine odaklı doğa ile ilgili felsefe çizgisine materyalist felsefe denir. Materyalist felsefede ana yönelim, sadece fizik doğaya ait görülmekte ise

pozitivist bakış açısı ile beraber nedenselliği doğaya bağlayan ve sonuçta ise süreksizlik sebebiyle amaçsallığa bağlı anlam-değer edinmeyi anlamsız bulan nesnel materyalizmde bulunmaya tanık olunur. Antik Yunan'da felsefenin materyalist çizgisinde bulunan ilk düşünürler(Demokritos, sofistler vb.) vevaroluşçuların ateist uzantısı olan düşünürler örnek gösterebilir. Özellikle absürtlük görüşü de nesnel materyalizm çizgisinde gelişen bir fikirdir. Nihilist söylevin de nesnel materyalist çizgide gelişen bir düşünce akımı olduğu görülür.

Bununla beraber doğaya bağlı olarak tarihsel gelişimde rast gelelilikle/ evrimle insan türünün açığa çıkmasına-inancı doğrultusunda-, insan türüne ideolojik çizgide yön vermeye çalışılan öznel materyalizme de tanık olunur. Bu çizgide tarih, günü anlamlı kılacak, materyallerine bağlı olarak gerçekleşenleri anlamlı kılacak olgusallıkta ele alınır. Bu görüşte önemli olan tarihteki tine bağlı amaçsallık değil, süreçte materyale bağlı gelişen evrimselliktir. Öznel materyalizme örnek; nesnel materyalizmin çizgisinde görünse de kısmen de olsa metafizik düşünce çizgisinde Aristo felsefesi,Marksizm, kominizim vb. verilebilinir. Özellikle amaca bağlı materyalist olan kapitalizmi de bu sınıfa koyabiliriz. Sosyoloji, psikolojide de bu izlekte yönelimleri olan ve ifadelerde bulunanlara rast gelmek mümkün. Ayrıca özneye bağlı madde algısı söylevi ile bilimde özne gerçeğinin ele alınışı da öznel materyalist çizgide bulunuştur. Din ise mutlak idealizm çizgisinde görülür.

Gerçeği, görünen fizik dünya ile değil de ruhsal/ tinsel dünyaya bağlı olarak anlamlı kılan, nedenselliği iç dünya belirimlerinde gören düşünceye idealizm denir. İdealizmde, özneden bağımsız ve zamansız nesnel idealara bağlı olarak gerçeklik temellendirildiğinde nesnel idealizme tanık olunur.Plâtonculuk (nesnel idealizm), Parmenides'in özne-nesne birliği ve anlığı, birden başka bir şey yoktur varlık görüşü, Kant'ın nesnel idealizm çizgisinde beliren idealizmi, tasavvufta esma-sıfat-ayet tecellisi de buna örnek gösterilebilir. Mutlak idealizmde ise nedensellik, mutlak olan varlık ile ilişkilendirilir… Ki bu idealizmde Tanrı'ya bağlı olarak ifadelerde bulunulur. Arabî, Spinoza kısmen de olsa Hegel bu çizgide görülür. Gerçeğin sadece özneye bağlı olarak oluştuğunu ve bunun dışında olanların yanılsama hile, izafi, ilinek olduğunu ifade eden idealizme ise öznel idealizm denir.

Bilimde ki gelişmeler ve teorik ifadelere dikkat edilecek olunursa eğer idealist ve materyalist çizgilerde ayrılıkların olduğu da görülecektir. Her iki felsefi akım, gerçeklik idrakinin neye göre biçimlendiği yönünde ayrışsalar da mutlak gerçeğin – Allah'ın (kabul edilse de edilmese de) farklı düzeyde gerçekleşen tavırsal açılımlarına tanıklık söz konusudur. Her iki düşünce akımında, imkânda (potansiyelde) olan ile mümkünde (mevcutsal kılınan) olanın; öznel-nesnel, içsel-

dışsal düzeylerde gerçekliğinin sorgulanması ile nedensel bağıntılarında farklı olan akli gerekçelendirmelerde ayrıştığını söyleyebiliriz. Varlık ve varoluş çizgisinde öznel ve nesnel olanın, aynılığı veya birlikteliği/ birliği, nedenselliği veya sonuçsal –ereksel olarak belirimleri farklı gerçeklik bakış açılarını doğurmuştur.

Felsefeye konu olan, ilk evresinde nedenselliğe bağlı anlamlı kılınmaya çalışılsa da nedende amacı, ereği ve sonucu sibernetik devinim sebebiyle görmek felsefenin asıl konusu olmalıdır. Eksik olanı –kendi için şey olamayanı-idealine bağlı devinimde idealize etmek, kendi için şey olanı tamlıkta olduğu gibi kabul etmek ve bu doğrultularda düşünmek elbette ki karşıt iki düşünce belirimini açık eder. Her iş idealinde gerçekleşmekteyse, eksik aramak veya eksik olanı idealize etmek yerine olan-bitenin hikmetinde gerçekleştiğini görmek gerekir. Bu nedenle hikmeti nesnel nedensellikte değil, tinsellikte ne için olduğuna bağlı olarak sonuçta/ erekte beliren amaçta aramak gerekir. Bu da nesnelik zemininde öznel düzeyde olan-bitenin anlamlı kılınmasıdır. Nesnelliğe bağlı değil, özneye bağlı olarak öznel kılınan ile anlamlı kılınan bir yaşamın gerçeği karşısında, nesnel düzeyde sadece nedenselliğe bağlı yapılacak her türlü anlam arayışı ve olan-biteni anlamlı kılma çabası eksik ifadeler veya hatalı savlar içerir/ içerecektir. Amaca bağlı olarak her şey olması gerektiği gibi gerçekleşmekteyse eğer, hikmet sonuçtan bakışımda olarak amaca vakıf olmayı gerektirir. Buna istenirse felsefe değil de mutlak idealizme bağlı olarak gerçekleşen irfan düşüncesi denilsin…

Özellikle belirteyim ki; her iki çizgide birbirlerine kıyasen ideolojik belirimler olmaları ile iki ana çizgi olsa da aralarında ki en önemli fark dil farklılığıdır. Dilin gösterdiğine bağlı olarak izleğinde anlam-değer belirimlerine göre yük taşıması iki görüşü de birbirinden ayırır. Varlıkta –mevcudatta ise gerçek olan, mahsus ve makul sıfatlara bağlı olarak nesnel belirimler üzerinden öznel tavırlarda yaşanmasıdır. Dil, gerçeklik idraki oluşturması sebebiyle felsefenin en önemli materyalidir. Bu durumda felsefenin önceliği, varlık algısına/ idrakine göre her ne kadar gerçekliliği anlamlı kılmak olsa da dil, gerçeklik idrakini edinmede en önemli rolü oynar.

Dil, varlığa ve mevcuda/ gerçek olana gösterge olmak ile beraber gerçek olandan bağımsız olarak öznel olması ile beraber anlam-değer yükünde gerçekliliği de öznel kılmanın en önemli nesnesidir. Öznel kılındığı ölçüde her gerçeklilik, fizik doğaya kıyasen metafizik –tinsel- alana ait olarak kendini aşkın görüşe sebep taşınmışlıkta bulunur. Bu alanda gerçeklilik, varoluşun mahsus sıfatlarına bağlı ve varlığın makul sıfatlarına bağlı olarak ne-lik ve mahiyet esasında tartışma konusu

olur.Materyalizm ve onun bir nevi uzantısı olan pozitivist bilim çizgisini ne-likte, idealizmi de genel yönden ele aldığımızda ise mahiyet çizgisinde görebiliriz.

Dil ile mahsus –kategorik, değişmez- sıfatlar ile gerçeklik idrakinde olarak duyu zemininde olan-bitene aklen tanık olunur. Makuller –ilkeler, tümeller, zamansızlar- olan değişmezlerle de dil ile akli zeminde tinsel kılındığı ölçüde gerçeklik idrakinde olarak olan-bitene tanık olunabilinir… Ama her gerçeklik idraki, melekelerimize bağlı olarak belirli kılınmış olandır. Bu bağlamda nesnel olmak ile beraber özneldir. Duyular ile gerçeklikte algılanan görünüşler –gölgeler- dünyası ile dille bilinçte ideasına bağlı olarak gerçek olan makuller ile, nesnelliğe aşkın öznel düzeyde gerçeklik bakışımında görüş sahibi olmak iki farklı durumdur. Materyalistler genel anlamda gerçekliliği, duyu melekelerine bağlı olarak bulurlarken; idealistler gerçekliği, bilincin işlevini nedensel olarak belirli kılan değil, amaçsal olarak belirli kılan ideasında bulurlar.

Dil idealara bağlı olarak değer yükleminde gerçeklik idraki oluştururken, nesnesine bağlı gösterge olarak anlam taşıyıcıdır. Felsefe dilin bir eleştirisi olmaktan öte, dil ile varlık izleğinde varoluşun gerçeğine uzanmanın ve gerçek olan ile varoluşa ayna tutmanın gereğidir. Dil, varlığa uzanma ve varoluşsal olarak da tinde yaratımın zemini olması sebebiyle varoluşa farklı açılarda ayna tutmaktır. Felsefede eleştiri, bilginin izafi nitelik kazanması sonucunda bakış açıları olarak görülmesi gerekendir. Elbette ki felsefi birçok önerme gerçek ile ilgili olmadığı için felsefi olmaktan uzak, önermede kalır. Bu da felsefenin hikmet –gerçeklik- izleğine bağlı olarak kendi ile tarihi sürecinde iç hesaplaşmasında yeni bilgi verileri ile doğru ve gerçek olana varımın gereği olarak belirir. Her yanlış, doğru olanın görünmesine nedendir. Bu bağlamda hata ve doğruları ile felsefenin, insani –ussal- bir ihtiyaç olduğunu hatırlatmakta yarar vardır. Felsefe, mantığın gereği olarak doğru bilgi edinme düşünce edimi olmak ile beraber, bilgi ile olan-biteni anlamaya çalışma ve anlamlı kılma uğraşıdır.

Felsefede dil, en dikkat edilmesi gereken materyalidir. Çünkü felsefe kendini olan-bitene aşkın dil zemininde bulur. Bu nedenle felsefenin sesçil mi yazısal metin üzeri mi kendini bulması gerektiği tartışmalıdır. Kanaatim o dur ki felsefe konuşma dilinden farklı olarak metinsel ifade üzeri gerçekleşir. Çünkü sesçil sözel ifade de koşul ve ihtiyaçlar doğrultusunda amaca bağlı olarak vurgu ile içerik verimi öndedir. Bu da gerçeği olduğu gibi vermekte sıkıntılar yaşanmasına sebep verebilir. Yazılı metinde ise dildeki gösterge dizimi ile anlam izleğine göre gerçeği apaçık bir biçimde ifade etme olanağı edinilir. Zaten felsefe tarihi yazılı metin tarihidir.

Konuşma, ihtiyaç ve koşullara göre belirli kılınması sebebiyle değer belirimleri üzeri görünüş bulur ki gerçek, akli duyarlılık yoksa eğer değer belirimlerinde saklı durur. Felsefede yazı dilinde ise anlamın apaçık ve kanıtlanabilinir olarak tutarlı ifadeler ile sunulması olması gereken olarak görülür. Felsefe açısından bakacak olursak yazı, felsefenin olmazsa olmazıdır. Bu öznelliğe tanık konuşmanın kıymetini değiştirici de değildir. Burada yazı veya konuşmanın dil açısından birbirlerine üstünlüğünü ifade etmemekteyim Elbette ki her ikisinin de ihtiyaç duyulduğu alanlarda birbirlerine üstün oldukları görülebilinir. Hukukta, ticarette yazının önceliği, şiirde konuşmanın önceliği vb.

Konuşmada- anlam duygusuna -hâline bağlı olarak vurgusal aktarılırken, düz yazıda ise akılın, bağlamlarında gösterilmesi zorunluluğu hissedilir. Felsefe tarihinin metinler üzeri bir süreçte gerçekleştiğini görmekte isek felsefenin, yazıda dilin akli yapısallığı içinde gerçekleştiğini görmek gerekir. Konuşmak; anlamı vurgusunda vermek, değeri ise amacında anlatım sürecinde göstermektir. Yazı ise gösterge diziminde, anlam izleğinde akli olanın görünüşe taşınmasını sağlar. Akıl, yapısal olduğu içindir ki yazımda apaçık bir biçimde görünüş bulur.

Felsefe, yazıma bağlı olarak apaçık bir biçimde, tutarlı bir anlatımda kanıtlanabilinir kılınan gerçeğin anlamlı kılınışı ve doğru bir biçimde de ifade edilişinin kelam ilmidir. Kelam, insanın yorumlamacılığı sebebiyle değer yüküne göre anlamlı kılmalarda bulunmak ise eğer bir o kadar özneldir. Felsefede bu bağlamda filozofa bağlı olarak bir o kadar özneldir. Bu nedenle felsefede yorum ikincil bir aşama olup, felsefenin önceliği evrensel/ değişmez, tüketilmez, zamansız olana göre gerçekliği göstermek olmalıdır. Felsefede yorum, ister metafizik –idealist-, isterse materyalist olsun fark etmez, ideale bağlı anlatım sebebiyle ideolojinin beliriminin ön ayağıdır.

Her ideolojide gerçek öne alınır,gerçek amaca bağlı yorumlanmış olarak da önceliği olandır. Önemli olan ise gerçek diye bildiğimizin, hangi varlık mertebesinin sınırlarında başlayıp bittiğini –hak ve had belirimlerini- çok iyi bilmemizdir… Mertebesine bağlı olarak dil ile öznel idrak edildiğini de bilerek, yaşamda varsa eğer karşılıkları doğrultusunda yaşanması gerektiğidir… Hakikat, gerçek kıldıkları ve had belirimleri üzeri kendini gösterir.Öyle ise her gerçek, hakikate doğru bir yol belirimidir.

Her gerçeklik mertebesini akli bağlamda zorunlu olan yasa ve gerekli olan ilke belirimlerine göre okuduğumuzda, gerçeğe farklı açılardan tanık olmanın yollarının da edinilmiş olduğu görülür. Materyalizm ve idealizm arasındaki en önemli fark, her iki görüşte de özne-nesne belirimlerini neye –nedenselliğe, amaçsallığa, ilkeye,

yasaya- göre karşıt belirimlerde ele alarak gerçek gördüklerini –inanmış olduklarını- ifade etmeleridir.

Batı dünyası düşünce biçimi, doğrultusal düşünce biçimine sahiptir. Bu düşünce biçiminin en yüksek düzeyi diyalektiktir. Diyalektik düşünce, yargı ve amaca bağlı olarak doğrultusal düşüncenin son safhasıdır. Bu dünyanın düşünce biçiminin en yetkin filozoflarından olan Hegel dahi doğrultusal düşünür. Diyalektiği suni/ sentetik olması ile beraber zorlamadan ibarettir. Bu düşünce biçiminde spekülatiflik görülse de doğrultusal düşünceden öteye geçilemez. Bu da verilen ürünlerinde sabittir.

Bu ifadelerde bulunmamın sebebi olumsuz eleştiri yapmaktan öte, sibernetik diyalektikte spekülatif düşünce biçiminin safha belirimi yapabilmenin kritiğini yapmaktır. Sibernetik diyalektikte spekülatif düşünebilmek, doğu düşünce biçiminin yapısallığında görülür. Nedeni sonucunda açığa çıkan diyalektikte, özler eylemde belirir iken sibernetik döngüsellikte ilkelerin-yasaların spekülatif/yansıtmalı olarak düşünceyi biçimlendirdiği görülür. Bu durumda diyalektiğin doğrultusal beliriminden farklı olarakdüşünce,nesnelliğe aşkın bir yapısallıkta görünüş bulur. Tevhid/ irfan bu düşünce biçiminin kendisinde belirir. Bu düşünce biçimine Hint düşüncesinde de rastlamak mümkündür.

Gandi ve annesinin hikâyesi buna örnektir. Oruç tutan annesinin oruç açması için kuş taklidi yaparak iftar vaktinin geldiğini haber veren iyi niyetli Gandi'ye annesi "ya Krişna; ben ne kötülük yaptım ki oğlum yalan söylemekte" diyerek ilk dersini verir. İslam düşünce biçiminin her hikâyesinde bu tarz hikâyelere rast gelmek mümkündür. Çuvaldız ile su taşıma postlarını delen çocuğun babasının, şikâyetler üzeri "ne yaptım ki bu çocuk böyle bir kabahat işlemekte" diye kendini muhasebeye çekmesi buna örnektir.

Bu tarz düşünce biçimlerinde sonuç nedeni gösterir ve sibernetik bir diyalektiğe sebep vererek spekülatif düşünülmesine sebep verir. Tinde değerler belirimine göre bu tarzda düşünmek, en yüksek biçimde girift yapısallıkta katmanlı düşünmeye sebeptir. Batı dünyasının doğrultusal düşünce biçimi ile bu biçimdeki evrenseline bağlı olarak değer algılarına göre düşünebilmek birbirleri ile kıyaslanamaz. Batı ruhunu yitirdi ise doğrultusal düşündüğü içindir. Doğu ruhunu yitirmedi ise ve halen tinini yeniden üretebilmekte ve yaşayabilmekte ise bu düşünce biçiminde kendisine halen manen ruh üfleyebildiğindendir.

Felsefe ile bilinmesi gereken en önemli durum da düşünce alanı/ tinsel alan sınırsızca –hak ve hadsizce içinde eylemde bulunacağımız bir alan değildir.

Sınırsızca yaşam alanı olarak gördüğümüz düşünce alanı, düşüncenin ilk evrelerinden olan hayal yetisidir. Düşünce ise sınırsızca hareket edilebilinen bir yeti olmaktan öte, kendine ait hak ve hadler ile belirli kılınmış çizgileri vardır. Bu çizgiler, mantığın –açık, seçik ve tutarlı olarak nitelikli düşünebilmenin- zorunlu ve gerekli olanlar ile belirli kılınmış olan kuralları ile sınırları belirlenmiştir. Mantığın dışında özgürce düşünmek, felsefi olmaktan öte zihinsel, hayali tasavvurlar ile düşünmekten öte değildir… Ki bu da, düşüncenin evrenseline/ aslına –ceberuta- bağlı olarak gerçekleşmesinden öte,nesnelliğe bağlı olarak fevri kılınmasıdır. Bu düzeyde düşünce ile ya ihtiyaçlarımızı gideriyoruzdur ya da sanat yapmaya doğru evirilmekteyizdir.

Hiç kuşkusuz felsefe ilkesi gereği gerçeğin –hikmetin peşindedir. Dil ve dilde anlam-değer bağıntısı ile doğada ve tinde olan-biten her olay ve olgu, olduğu gerçeğe aşkın bilinir/ bilinmek zorunda kalınır. Ve her olan-biten, iç dünyada irade ideaları, duygular ve hissiyat olarak karşılık bulduğu ile kendisine aşkınsal olarak bakışımda bulunulandır. Bu nedenle felsefe dilde gerçeğini anlam-değer bağıntısında bulurken metafizik olmayı zorunlu olarak kendinde barındırır. Bu nedenledir ki varlık ve varoluş, görüş meselesi olarak sorunsaldır… Ama varlık ve varoluş iki zıt olmaktan öte, varoluş varlığın belirimleri olarak çeşitlilikte görünüş olduğu içindir ki farklı mantık biçimleri ile birçok açıdan sorunsal olana yaklaşmayı gerekli kılar.

Teorik olan; bilme yöntemi olarak doğada olanın ampirik düzlemde kanıtlanması ve tinde olanında deneyim (talim) ile kani kılmasını gerektirir… Ayrıca tinde ilke olanın herkes için gerekli olduğu, doğada yasa olanın da her şeyin varoluşun zorunluluğu olduğunu bilmek gerekir. Şahısta –mutlak olanda- aynılık, sıfat ve esmalarda bütünlük, nesnel olanda olgu ve olayında amaca bağlı olarak bütünlük göz ardı edilmeden öznesiz, üç zamanlı ve sürecinde düşünmeden felsefe yapılamayacağını bilmek gerekir. Sadece sebep-sonuç ilişkisine bağlı olarak sebep-gerekçe bağıntısı ile felsefe yapmak en fazla bilim yapmaya çalışmak olur. Felsefe, anlam-değer bağıntısına göre sonuçtan hareket ile ne için olunduğunu da anlamlı kılmayı uğraşı olarak bulmak zorundadır.

Bilim sonrası, dilin anlam-değer yüklemi doğası gereği metafizik olmayı zorunluluğu olarak bulan felsefe, tinin gerçeği olan ilkeler ile daha güzel bir dünyanın kapısını aralamak için, değer üretmenin de zaruri düşünce alanıdır. Varlığı varoluşta/ varoluşunda bulmak, mevcut olana aşkın yaşamak, anlam-değer bağıntısında edinilen idrak ve bakışım ile tinde yaratımda mümkündür. Bu neden ile felsefe, doğa zemininde insanın insan –nesnellik üzerinden amaca bağlı olarak

öteki- ile tinde yaratıldığına ve evrensel değerlerde ortak bir tin edinmek ile yaratılması gerektiğine kayıtsız kalmadan, anlam bulmak ile beraber değer üretmeyi de sağlatmak zorundadır. Üç zamanlı olarak düşünürken, evrensellerden hareket ile ortak olunan yönler gösterilirken, bizlerin yapmaya çalıştığı da budur.

Tinin dünyası, doğanın dünyasından daha çok insanın gerçeğidir. İnsan kendi gerçeğine, tinde evrensel değerler ile uyanmadan, doğanın gerçeğini keşfetmek ve sonuçta bilmek ile insanlığını bulamaz/ edinemez. Tümeline ait olarak ve insan ile olan ilişkilerinde insan, dilde anlam-değer bağıntısında halk edilişinde hikmetini – gerçeğini- bulur/ bulacaktır.

Batı dünyası nedenlere bağlı düşünce alanında biçim bulurken, doğu dünyası da amaca bağlı değerler dünyası ile biçim bulmaktadır. Doğu dünyasıitikada bağlı dogmalara rağmen anlam, değer bağıntısında zengin bir kültüre sahiptir. Bu da yaşamı, yoruma bağlı anlamlı kılarken sanatsal kılmaktır.

Özellikle Kur'an, bir değerler kitabı olarak da insana, değer edindikleri üzerinden neyin değer edinilmesi gerektiği, neyin değer edinilmemesi gerektiğini sonuçlar üzerinden ifade etmesi açısından mükemmel bir kaynak kitaptır. İslam'da tevhid ise Kur'an'da sözün öğrenilmesi ve talim edilmesi ile değer olarak inanılanın, dirimsellikte karşılık bulmasıylagerçekleşmesi sonucunda gerçekliğine tanık kılınması da önemlidir. Bilim ile böyledir denilene insan; değerler edinmesi, değer yargıları -bakışımı ile ayrıca da böyledir de demektedir. Tarihi boyunca anlam bulan ve değer üreten insan, kendi gerçeğini de tinine ait kıldıkları ile göstermektedir.

Eminlik, Merak, Acziyet, Kaygı, Sorgulamak, İroni (Çelişki), Şüphe, Bilmek ve Varlıkta Ben, Varoluşta Benlik Arasındaki İnce Çizgi:

Varoluş, yaşanılan ortam ile özdeş olunduğu ölçüde ve yasaya-ilkeye bağlı olunarak eminliğe dayalı bir biçimde bulunur. Duyusal algı ile beliren şeyin cazibesi, bilmeye yönelik olarak merakı uyandırır. Merak, emin olunandan şüphe etmeden ona yönelik olarak bilmeye doğru atılan ussal ve ussal olduğu kadarı ile de duygusal ilk adımdır. Merak sonrası edinilen kurcalama ile beraber insan, analitik düzeyde deneyleyici ve gözlemleyici olarak şeyin doğasına ilk bilme adımını atar. Emin olduğu ve inanmış olarak kendini bulduğu gerçek gördüğü ile de bildiğini, bağlam kurdukları ile beraber bilmeye dayanak edinir… Ve merak ile nedenler sorgulanır; neden olarak bilinenler ile bilme nesnesi anlamlı kılınmaya çalışılır. Şüphe her ne kadar dolayımlı (uslamlamalarda bulunmaya) sorgulamaya

neden olsa da merak, dolayımsız sorgulamaktır. Emin olduğunun çizgisinde yürümektir.

Acziyet ise özdeşlikten kurtulmanın olmasa da özdeşlikte edinilen eminlikte bulunan dolayımsız inanmışlıktan uyanmaya sebep sorgulamaya nedendir. Rahat ve emin olan insan değil, aciz ve rahatsız olan insan sorgulamayı fıtratı gereği ussal ve vicdani bir yeti olarak bulur. Her acziyete düşme, insanı rahatsız kıldığı ölçüde inanmış olduklarını sorgulamasına sebeptir.

Merakta emin olduğunun verdiği inanmışlığın çizgisinde sorgulamayı bulan insan, acziyete düştüğü ile rahatsız kılındığı yönde sorgulamayı,duyusal algıya ve doğrultusunda gerçekleşen meraka- aşkın olarak kaygıda bulur. Kaygı, kaygı nesnesini ussal kılmanın –üzerine düşünmenin- ilk evrelerindendir… Ve sorgulamayı merak ile kendi dışında olanlar ile bulmanın ötesinde varoluşsal kılar.

Aciz ve aciz kılındığı –imtihan edildiği- ile rahatsız edilen insan, inandığı ile yaşadığı gerçek arasında kendisini çelişkide bulur… Varoluşa dair en net biçimde çelişkinin çizgisini ise ölüm –süreksizlik- çizer. Ölmemek için; kaygı ile sorgulamak, varoluşu nedene bağlı olarak değil de amaca bağlı olarak gerekçelendirmeye sebeptir. Varoluşu nedenlere bağlı anlamlı kılmak ile amaca bağlı gerekçelendirerek değerli kılmak veya değersiz görmek hep karıştırılmış olandır.

Acziyetleri sebebiyle sorgulayan insan nedenini başlangıçta değil, sonda olanda görmek zorunda kalır. Bilgi nedene bağlı edinilirken; bilmek, amaca bağlı olarak varoluşsal sorgulamalar ile beraber değer nitelemesinde bilginin işlevsel kılınması ile sonuca/ ereğe bağlı olarak yön bulur.

Sorgulayan, nedenlere bağlı anlam ediniminde olarak mı, amaca bağlı olarak değer belirimlerine göre mi sorgulamaktadır? Bu, varoluşsallık ile salt bilgi edinme arasında ki ince çizgiyi belirgin kılar. Aristoteles ile görünür olan; salt bilginin, nesnesine bağlı olarak nesnenin evrenselleri –değişmezleri- ve nedenleri ile edinildiğidir. Eflatun ile görünür olan ise evrenselin idealar ile belirli kılındığı ve idealar ile evrenselin kendiliğin dışında olmaktan öte, varoluşsal olduğudur. Sofistler ile görünür olan ise öznelliğe bağlı olarak salt doğru olan bir bilginin olamayacağı ve göreceli olarak bilinebilir olanın kesinlikle bilinemeyeceğidir; kesin, net ve doğru bir bilgiden bahsedilemeyeceğidir.

Merak ile kendi dışına yönelen ve nedenlerine, ne için olunduğuna/ olduğuna bağlı olarak olay ve olguları sorgulayan için, nedenler çoğaldıkça gerçeğin bilgisinden yana uzaklaşma kaçınılmaz olur. Bu da sonuç itibarı ile doğru bilginin ne

olduğundan yana veya doğru bir bilginin olup olmadığından yana insanı şüpheye düşürür.

İlkelerden yana vicdanın tesisi ile yaşanılanların doğruluğundan yana ikilemde kalmak; çeşitli nedenlere bağlı olarak edinilen anlamın kesinliğinden emin olmamak; kaygı ile seçimde bulunmaktan yana kararsız kalmak, şüpheyi görünür kılar.Şüphe; vicdan, us ve kalbi olarak insanın, bilginin kesinliğinden yana ikilemde kalması üzeri neden ve ereğe bağlı olarak yargısında hükümsüz kaldığı duygu belirimidir. Bu durumda şüphe, ussal olarak sorgulamanın nedenlerinden olarak bilgiyi mantıksal zeminde felsefi kılabilmenin de ön taşıyıcısı olarak görünüş bulur. Şüpheyi belirgin kılan ise ironidir. Çelişkide (ironide) ikilemde kalmak, emin olmamak, kararsız –yargısız- kalmak şüpheyi, felsefi olarak sorgulamanın mantıksal gereksinimi olarak felsefi kılar.

Doğada çelişki değil zıtlıklar vardır… Ki doğada zıtlık diye ussal olarak belirlediklerimiz ise özsel olarak tinin tümeldeki çeşitlenmesinden ibarettir. Bu nedenle zıtlık değil de öznel olarak yargılar sonucunda görülen, değer nitelemeleri üzeri görünüş bulan karşıt belirimler, evrenselinden uzak nitelemeler ise evrenseli ile karşı karşıya kaldığında çelişki gösterir.

Bu bağlamda İbrahim'in kavmini gerçek olan –gerçek olan evrenseldir- ile putlarını kırdıktan sonra karşı karşıya bırakması bir yüzleşme olarak ironidir. Nemrut ile olan diyalogunda da Nemrut'u ironide bıraktığına tanık olabiliriz (hayat ve ölüm, güneşin doğması ve batması hikâyesi). İroniyi, Kur'an kaynaklı olarak insanlık tarihinde yöntem olarak ilk kullananın İbrahim olduğunu söyleyebiliriz. Şeytanın, ölümsüz yaşanırken yasak meyveyi ölümsüzlüğün aracı olarak göstermesi ile de vesvesenin de ironiye sebep verdiğini görmekteyiz.

Hızır ve Musa kıssasında da Hızır'ın amaca bağlı gerekçelendirdiği her eylemi ile Musa'nın ilkesine bağlı olarak doğru bildiği doğrultusunda ironide kalmasına sebep olduğunu da hatırlatmak gerekir. İsa'nın hakikatten bahsederken hak ile batılı göstermeye çalışması ile değerlere bağlı olarak Yahudi olanlarda ironiye neden olduğunu görmekteyiz. Sanki Yahudiliğe Hızır gibi görünmüş olarak Musa ile Hızır hikâyesinin genelde sergilenişine tanık oluruz.

Muhammed Mustafa ile de ferdi ve toplumsal yaşamda beşeri ve hakikat yaşamının nedenselliğe bağlı olarak ironik düzeyde uyuşmamasını gösterirken haklar düzeyinde ve değerler düzeyinde ironiye aşkın yaşanabilineceğinin gösterilmesini de örnek gösterebiliriz.

İroni insanın hak-batıl çizgisinde bireysel olarak kendi içinde kalbi, vicdani, ussal düzeylerde yüzleşmesidir. İroni toplumsal değil, ferdi olarak iç dünyada görünüş bulur. Hak ve hakikate dair doğru ve kesin olan bilginin edinilmesi ile aşılması gerekendir. Kendinde kalınarak, yaşamın gerçeği olarak kabul edilmesi gereken değildir. İroni, nesnel olgusal olan ile değil, nedene bağlı amaçsal yargılar sonucunda yapılır. Her ironik olan, maksada bağlı olarak değer yükleminde bulunmayı da açık eder.

İronin gerçeği diyalektik belirim olmasıdır… Ki diyalektik kendinde kalınası değil, hangi düzeyde gerçekleşmekte ise bulunulan mertebenin ilkesine, yasasına bağlı olarak aşılması gerekendir. Diyalektik insanın tinsel yürüyüşünün ussal gerçeği olarak yok edilesi olan olmadığı içindir ki ironi de insanın varoluşunun nedeni değil, ama varoluşu ile yüzleşmesinin gerçeği olarak yok edilesi değildir. Bu nedenle ironi, felsefenin bürokratı olan Hegel gibi kavramlar ile teorik düzeyde aşılması gerek bir oluş olmaktan öte, yaşama ait olarak insanın kendisinde hak ve hakikate bağlı olarak aşması gereken bir oluştur. İroni, ya, ya da ile kendinde kararsız kalanın, şüpheye düşenin kendinde vermesi gereken sınavıdır… Ki Sokrates bu bağlamda muhatabını ironide bırakmakla, kendinde yüzleşmesi gereken insanı bize göstermesi ile önemlidir… Ama insan ironiyi, varoluşsal olarak nefsi emmaresi ve ruhu ile kendinde ilkeler üzeri yaşadıklarında zaten bulur. Asli ve zılli tecelli denildiğinde de ironik bir anlam yükleminde bulunulur. Önemli olan ise ironik olandan kurtulmaktır ki bu bağlamda hanif dinin gereği olarak tevhid yaşamsal olarak ironinin aşılmasını gerekli kılar. Zaten İslam, selam dini olarak çelişik (ironik) olanı aşmayı da ismi gereği gerekli kılar.

Bir şeyin doğası gereği karşıt iki oluşsallığı barındırması ironiktir. İnsan bu nedenle kötü ve iyiyi kendinde barındırması gereği fıtri olarak ironik bir yaradılışa sahiptir. İronik olan, hak olanın galip gelmesi ile zaten aşılası olandır ki insanlık tarihi parçalı bakıldığında her ne kadar ironik ilişkiler ağı ile gerçekleşmiş olsa da bütününden bakıldığında ironik olanı hak olan ile aşmanın tarihi olarak da usun önünde durur. Her hak belirimin önünde ise batılın belirimi ile de yeni bir ironik ilişkide tinde ilerlemeye neden edinilir.

Bu bağlamda bakıldığında neden, sonuçta/ erekte görünür olur ki erek olan başlangıç nedeni belirli kılan olarak görünür. Bu, sistemsel düzeyde ussal bir işleyiş olduğu içindir ki sibernetiktir. Sonuçtan, yani işin akıbetinden, oluşun kendisinden bakıldığında ereğin/ amacın sonuçta görünüşü, başlangıç nedenleri gerekçelendirir… Ki nedeni sonuçtan okunanın ironisinin olmadığı da görünmüş olunur. İronide takılı kalmak, varoluşu takılı kalınanda dondurmaktan öte değildir.

İronide bengisellik aramak –olan biteni anlamsızlığa doğru taşımak- ironinin gerçeği olan hak olan ile yüzleşme ve hak olan ile ilerlemeye aykırıdır… Ve ironi ile cehalette kalmaktır… Çünkü ironi bilgisizliğe sebep olmaz ama bilgisinde insanı hak ve hakikatten yana kıblesiz bırakırsa eğer cehalete sebep olur. Ki sonucu nihilizm ise eğer insanın kendi fıtratı ile çelişmesi yıkıcı bir ironi olarak önünde durur. Çünkü insan, fıtratı gereği us ve değer edinimi ile vicdanı doğrultusunda asli karakterini bulmak ile ironiye aşkın benlikte kendini bulmak zorundadır.

İnsan için Benlik, özerkliğini kendi ile bulmaktan öte, inanmışlıkta emin olunan dayanaklar ile kendini bulmaktır… Ki İnsan, 'Ben' dediğinde, kendi olarak bulduğu ve öteki kıldıkları ile benliği,nesnel nedenler ve değer olarak edindiği –varsaydığı- dayanaklar ile varoluşunun gerçeği olarak bulur. Nur düzeyinde özne -şahıs olmak ile salt benlik sahibi olanben, nedeni kendi ve kendinden olaraksadece benimdir… Ama nesnel nedenlere ve varsayılan değer belirlemelerine göre dayanaklar edinmek ile edinilmiş olan benlik olarak ben, hiçbir vakit ben değilimdir, sadece inandığım –varsaydığım- bir benliğe sahibimdir. İnanılan benliği gerçek kılan ise inanılana göre insanın kendini gerçekleştirmesidir. Bu Allah içinde geçerli olandır. Allah dahi başlangıç neden olarak zat iken erek neden olması ile kendini Allah (Rabb-ül Âlemin) olarak gerçekleştirmekte değil midir? Allah inanılan neden olarak önümüzde durur, başlangıç neden olarak zat idi… Allah zat iken kendisini Allah olarak gerçekleştirmiş olandır. Varlık olarak zat aynı zat olmak kaydı ile varoluşsal olarak Allah nitelemesi ile benlik sahibi olması arasındaki ince ayrıntının farkında olmak gerekir.

Demem o ki neden olarak başlangıca sebep Ben olan ile sonuç itibarı ile değer nitelemesine göre anlam bulmuş olan Benlik, varlıksal olarak değil ama varoluşsal olarak aynı ben değildir… Her iki 'ben' de duygusunda farklı nitelik ve nitelenmeler üzeri yaşanılandır. Neden Ben, kendi ile kaim olandır. Neden 'ben'in kendiliğinde amaçsal belirimler üzeri değer nitelenmeleri ile edinilen benlik ise dayanak edinilene göre edinilmiş kişilik ve karakter belirimi üzeri edinilen benliktir.

Görünen o ki varlıksal olarak değil ama tinsel düzeyde varoluşsal olarak sonuçta kimlik düzeyinde benlik edinmek, diğer varoluşsal belirimlere aşkın ve diğer varoluşsal belirimlerin sonuç nedeni olarak ereğe göre kendi için olan-biteni gerekçelendirmektir.

Evet! Ben benimdir ama ben neye göre benlik nitelemesinde bulunulmakta ise varoluşsal düzeyde görünüşe haiz olarak ben bene eşit değildir. Varlık olarak ise ben olan ile özde teklik ve birlik sebebiyle eşit kılınacak olan yoktur ki ben kendiliğine eşit kılınabilir olsun. Varlık olarak kendiliğinde ben olmak ile ben olanın

varoluşsal olarak kimlikte benlik sahibi olmasını iki kişilikte benlik sahibi olunduğu anlamında da anlamamak gerekir.

Bilmenin heyecanı, kendini keşfetme yolculuğunun başıdır. Merak, ironi, şüphe her düzeyde gerçekleşse de insan varlık olarak kendinden şüphe etmez. Çünkü vardır, yaşıyordur, kendi varlığından emindir… Ama varoluşsal olarak kendinden ve olan-bitenden şüphelenir ve bilmeye çalışır. Kendiliğini yasalar zemininde ilkelerde bulduğunda ise hak olana göre gerçekleştirmiş olarak öz güven duygusunun sonucu olan mutmainlikte bulur.

Bilmek, bilme iradesinin sonucunda kendine doğru bir yol almak olduğu gibi kendini neye göre gerçekleştirmek gerektiğinin de gereğidir.Bilgi irfana döndüğünde, insanın kendi dışında olanı bilmesinden öte, kendine yol bulmasının aracıdır. Bu nedenle her bilinen ile kendini gerçekleştirmeye olanak bulan insanın, potansiyelini keşfederken kendini de kişilik, karakter ve kimlik belirimlerinde 'benlik' bulmuş olarak üretmesi de söz konusu olandır.

Önemli olan ise metaya, sürekli olmayana göre değil, idealara bağlı vicdanlı bir kişilik edinimi, ilkelere bağlı erdemli bir karakter edinimi ve Allah'ın hakikati doğrultusunda insan tümeline bağlı olarak kimlik ediniminin zamansız olana göre gerçekleşmesidir. Bunun yolu ise çatışkılı diyalektiğe, ironiye aşkın –zamanlı kılınana aşkın-, ereğinde nedenini bulan idrak sahibi olarak yaşam edinmek ile mümkündür… Ki böylesi yaşam biçimi edinmeye din denilmiştir. Böylesi dinin ismi ise Âdem'den Hatem'e İslam'dır. İslam, bir inanç biçimi olarak ritüelleri ile belli bir insanlık grubuna ait görünse de insanın fıtratı gereği davetinde ki evrenselliği ile bütün insanlığa ait bir dindir.

İnsan, her şeyi bilici değildir ama evrenselinde bildiği ile kendini gerçekleştirdiği kadar insan olma niteliğini gösterir. Süreksizlikte yenilenmek ve değişmek, sorgulayan insanın zorunluluğudur. İnsanın olayı –nedeni- olgularda takılı kalmak değil, tinde kendini üreterek hep yenilenmesidir. Yenilenmede dikkat edilmesi gereken ise bilginin evrensel olduğu ama bilmenin öznel ve bulunulan bilinç düzeylerine –mertebelerine- göre değer nitelemeleri ile beraber itikat düzeyinde izafi gerçekleştiğidir. Öyle ise bilgi değil, bilgiyi neye göre ve hangi öznel yaklaşıma göre bildiğimiz –yorumladığımız, kabul ettiğimiz- ve amaca bağlı olarak kullandığımız önemlidir. Bilgi evrenseldir, her düzeyde değişime ve gelişime sebep veren kuvvet niteliğinde görülür.

Yasalar gereği doğada, ilkeler gereği tinde ve Allah'ın mutlak hakikatine göre de insanın haklar üzeri amaçsal kılındığı üzeri yaşarken ironiye aşkın yaşadığını

görmek gerekir. İroni, tinin hilesi –hileyi rabbani- olarak gerçeğe varımın bir basamağıdır. Ereğin neden kılındığı sistemsel bir ilerleyişte ironinin değil, hikmetin görünüş bulduğunu idrak etmek gerekir. Hikmet ise ironiye aşkın gerçeğin hak-had belirimleri üzerinden ilişkide –olayda- görünmesidir. Olayı edim kılan da hikmete bağlı gerçekleşmesidir.

Öyle ise hüsnü zann ile erekten bakmayı da öğrenerek her şeyi ereğe bağlı nedenselliğinde hakkı ile görmeyi de öğrenmemiz gerekir. Böylece olumsuz ussal kıpıda diyalektik yapmaktan öte, olumlu ussal kıpıda olan-biten üzerinden gerçeğe çanak tutmak gerekir. Bu da tevhid ile mümkündür. Uhud savaşı ve arkası sıra gerçekleşenler, inancında çelişkiye düşen müminler de sonuçtan görmek gerektiğine uyanılması adına güzel bir örnektir.

İroni, alaycı bir üst bakış kazandırsa da alaycı olmaktan öte, bilincin kendisinde usta gerçek olanla, vicdanda doğru olan ile yüzleşmeye sebeptir. İnsanın bilgisini sorgular iken insanın kendisini sorgulamasına kapı aralayan Sokrates'in ironi ile yapmaya çalıştığı da gerçek ile yüzleştirmektir. İronide; gerçek veya doğru olan, karşıtını barındırmış ve karşıtına gerçeği işaret ederken aşkın olarak dolaylı yoldan ifade edilir. Bu nedenle ironi düşüncede zekânın belirtisidir.

İnsan yaşamında, geçmiş ve günde yaşadığı gerçek arasında kalmış, ayrıca nedene bağlı anlam ve amaca bağlı değer yüklemleri arasındaki ince çizginin farkını idrak eden ergenlik devresinde, alaycı bir yaklaşım ile ironi yapmak sıklıkla görülür. Bu devrede yaşanılan ile ironiye dikkat edildiğinde görülmesi gereken ise ironi yapmanın, muhatabı ile alay etmek veya doğruyu-gerçeği göstererek yüzleşmeye sebep olmaktan öte, ironi yapmanınbaşlangıçta kendini aramanın/ keşfetmenin, sürecinde özerklik gereği kendini savunmanın ve stratejik düşünmenin,sonuçta ise sosyal sınıflandırmada kendini konumlandırmak ile alakadar olduğu görülür. Bu düzeyde ironi; gerçeği, doğru olanı vurgulamak ile beraber bir nevi kurumsal otoriteye (aile, devlet vb.) karşı kendiliğin savunması ile varoluşun haykırışı olarak görünüş bulur. Bu bağlamda ironi, kendiliğini keşfeden öznenin, özerkliğini özgün bir biçimde sert veya mizahi bir dille ifade etmesi olarak görülebilir. Bu açıdan bakıldığında bir ergenlik problemi olmaktan öte, olması gerekendir.

Bundan olsa gerek ki varoluşçu felsefe, mevcut düzen ile beliren otoriteye karşı ironiyi, yaşamın, varoluşun bir gerçeği olarak sahiplenmiştir. Özellikle, Soren Kierkegaar'ı zikretmekte yarar vardır… Ve Soren'in kendini bulduğu Sokrates'i de zikretmekte de yarar vardır. Albert Camus da ölümün gerçekliği karşısında yaşamı ironik gördüğünden olsa gerek ki absürt olarak nitelemiştir.Absürt görüşü, olumsuz ussal biçimi ile varoluşsallığa ironik bir bakıştır. Derrida'nın yapısökümü

de yazılı metinde uygulandığında,metnin aslına bağlı olarak bakıldığında, metni ironik kılar…Ve ironik bir yaklaşım ile metin, çelişkisinde anlamlı kılınmış olunur.Varoluşçu modernlerin ve postmodernlerin bir nevi ilkelerine bağlı olarak yapısal olana karşı ironiyi,farklı düzeylerde yer yer bir araç olarak kullandıklarını görmek gerekir.

Böyle olsa da ironi, sezgiye hitap ettiği içindir ki keşfe dayalı zekâ ile idrak edilen olduğu içindir ki irfan edinmeye zemindir… Felsefe yapmaya zemin olsa da felsefe ironi ile yapılası değildir. İroni; olanı, nedene bağlı anlamı ve amaca bağlı değer yükleminde beliren çizgide farklılıklarında çelişik görmek ile açık olur. Anlam ve değer yükleminde uyum, tutarlılık gösteren durumlar ironi değildir. Bu bağlamda felsefe, kendi gerçeğinde sezgisel olan ile değil, sezgisi edinileni mantık zemininde gerçeğine bağlı olarak ussal düzeyde apaçık bir biçimde ifade etmek ile yapılır. İroni ile sezgisi edinilenin felsefesi yapılabilinir ama ironide kalmış olmak ile ironi düzleminde felsefe yapılmaz.

İroniyi kullanan filozof, sanatçı (özellikle mizah) vb. durumlarda bulunanların, bulundukları mertebenin gerçeğine bağlı olarak kendilerini keşfetmeleri/ keşfettikleri veya keşfetmeye –sezgisini vermeye çalıştırdıkları da yaptıkları ironinin amaçsallığından belli olur. İroni, amaç içerdiği içindir ki bilginin değer yükleminde gerçekliğinin ifadesini sağlar. İroni bir üst bakış sağlar ama muhatabın bütüne bağlı gerçeğini veya neden gerçekleştiğini anlamaktan yana ironi yapanı idrakinde örter. İroni ile edinilecek olan ders ise olan-biteni kendi ilke ve yasası gereği, erek belirimine göre düzey ve düzleminde görülen gerçeği ile bilmek gerektiğidir. İroni; gerçeğe, doğru olana kapı aralasa da arayışta olmanın, kendini savunmanın, gerçeği-doğruyu ifade etmeninöznel izlerini taşır. Ve eleştirel olmanın, felsefi olmak ile beraber zekâda en kıvrak ve amaca bağlı olarak da üslubu gereği en sert durumudur.

Felsefe tarihine dikkat edilecek olunursa eğer doğaya anlam veren, değer katan insan ile doğanın nicel belirimi ve doğanın kendinde barındırdığı süreksizlik –fani olma- ilkesi karşısında kendini anlamlı ve değerli kılmaya çalışan veya kendini, yaşamı anlamsız ve değersiz bulan/ kılmaya çalışan insan tiplerine rastlarız. İroni ile görülecek olan son hadsizlik ise yaşamın ve yaşanılanların amaçtan yoksun anlamsız ve değersiz olduğudur. Bu ifade edilirken de olan, amaca bağlı beyanda bulunurken insanın, kendi için değer beliriminde bulunarak ironi içeren bir durumda bulunmasıdır. İnsan için önemli olması gereken ise zamansız, tüketilemez, evrensel ile olan-biteni anlamlı bulması ve evrensel olanının ideal alınması ile olan-bitende değer yükleminde bulunarak yaşanmasıdır.

Bilmek, evrenseller (yasa, ilke, mutlak olan) –zamansızlar ile doğru ve gerçek olanla gerçekleşmesi gerekendir. Gerçeğe kapı aralanırken, ironinin oluşturduğu şüphede gerçeği yitirmek, insan için asli gerçekliğinden yana yitik kalmaktır, gölgelerde kalmaktır… Sonuç itibarı ile de anlamsız ve değersiz bir dünyada cehenneme uyanmaktır.

İroniye ek olarak belirteyim ki ironi en latif hâli ile mizahta görünür. Nedene bağlı anlam ve amaca bağlı değer yükleminde çelişik, tutarsız görülenin; ifadede, görsellikte, tutum ve davranışta çelişik, tutarsız yönü ile açık edilmesi mizahı görünür kılar. Mizah da ironinin sezgisel yönü doğrultusunda sezgi ile anlaşılabilinir olan, zekâyı görünüşe taşıyan latifedir. Bu düzeyde ironi, yaşama anlam katmaya ve gülmece ile neşelenmeye olanak verir. Mizah, nedenselliğe bağlı olarak anlam verilen veya anlamı yitirilen dünyaya, farklı bir değer algısında yeniden anlam katmanın somut örneğidir. İnsan tininde, insan zekâsının ruhsal yaratımındaki inceliğine ve zihinsel düzeyde gerçekleşen bütüncül kavrayışına da mizahta tanık oluruz. Amaca bağlı olarak nedenlerin gülmeceye sebep nitelikte kullanılması ve amaç edilenin sunumu mizahta görülür. Mizah, bir toplumun hangi değer çizgisinde anlam vermelerde veya yargılarda bulunduğunu görmek adına da sosyolojik yönden önemlidir.

İroniye ikiyüzlülükte de tanık oluruz. Savunulan değerlerin dışında, insanın, devletlerin, kendi nedenlerine bağlı olarak riyakâr olması da ironiktir. Özellikle yeryüzünde ıslahat yapacaklarını ifade edenlerin fesada sebep olmalarını da ironik açıdan görebiliriz.

İroni, ifadede ve yaşamın farklı alanlarındaki uygulamalarda, birçok düzeyde önümüze çıkmaktadır. İroni varoluşun gerçeği değil, varoluşun gerçeğine, kendiliğe kapı aralar… Olumlu ussal olan ile olumsuz ussal olan üzerinden yüzleşmektir. Olumlu ussal olanı sorgulamayı da insan bilincinin önüne koyar.

Bu beyanları da ironiye not düşmekte fayda vardır.

Değerler, Karakterler, Ahlak, Kimlik, Miras, Kültür, Mitler, Medeniyet ve Uygarlık:

Bu dokuz başlığı aynı çizgi üzerinden konu etmekte yarar vardır. İnsan her türlü alanda üretken olan bir mahlûktur. Üretilen üzerinden mülkiyet edinme çabası/ iktidar edinme çabası; servet edinimi ile beraber sınıflanmalar görülür. Sınıfsal ilişkilerin belirleyici olması üzeri ekonomik, siyasal, ırksal, cinsiyet, sosyal, askeri,

kültürel vb. düzeylerde değer ve karakter edinimleri üzeri kimlik belirimlerinde bulunulur.

İnsan yaşamında önemli olan ise gerçek olanı arayışı ve ideal olana göre yaşamdır. Din, felsefe ve bilim sürecinde edinilen gerçeklik algısına/ aydınlanmaya göre insanın özgürlük idealine göre nerede olduğu bu başlıklar doğrultusunda işlenmesi gerekendir. İdeal olan, özgürce yaşanmasına olanaklı olan/ olması gerekendir.

Değerler; nedenlere bağlı anlam edinimi sonucunda edinilen bilginin iradeye, amaca haiz olarak değer nitelemesinde yaşama taşınması ile doğar. Her bilgi ihtiyaç ve koşullar doğrultusunda yaşamı biçimlendirmesi ve kullanabilinirliği ölçüsünde değer niteliği kazanır. Metin Bobaroğlu'nun da dediği gibi "nesneler ya da eylemler onları aşan bir gerçeğe şu ya da bu tarzda katılmakla değer kazanırlar." Onları aşan gerçek ise ideal olarak belirli kılınanın amaç olarak insanın önünde durmasıdır. İnsan olma niteliği, anlam bulma ve değer üretme üzeri sonradan kazanılır… Değerler ile hak ve had belirimlerine göre edinilen insanlık dahi bir değer nitelendirilmesidir. İnsan, zorunlu olarak fıtratı gereği ikinci yaratılışını, öznel düzeyde anlam ve değer edinimi üzeri iç dünyasında bulur. İnsan, her mertebenin anlam yükleminin sonucunda belirli kılınan gerçeklik idrakine göre değer nitelemesinde bulunduklarını, hak ve had belirimlerine göre belirli kılınan hikmetinde zevk etmelidir.

Değerler meta ve tinsel değerler olarak iki şıkta incelenmelidirler. Meta değerler, nesnele bağlı kimlik; tinsel değerler ise öznelliğe bağlı kimlik ediniminde kendini gösterirler.

Değerler ile insan, neden erek bağıntılığında karşıt ilişkilerin belirimi ile de diyalektik sibernetik işlevsel olan bilinç yapısallığı kazanması ile tinde gelişim ve doğada ilerleyiş bulur.

Değerler; mitler –anlatılar- ve menkıbeler ile kazandırılabilir, sanat ve kültür ürünleri ile de görünüşe taşınırlar. Mitler tinde amaç edinmenin ve amaçsallığa bağlı iş görmenin değerlerini de veren kültür nesneleridir. Aynı dilde ortak değerlerle kültür edinimi ile ortak düşünce alanı edinilir. Sadece nedenlere bağlı tanısı edinilenin bilgisi ile amaca bağlı ortak yaşam alanı edinilmez. Bildiklerimiz ortak değerlerde ürün vermek ile harmanlandığında ortak düşünce alanı edinmiş olarak toplumsal yapısallıkta ve ilişkilerde yabancılıktan kurtuluruz, aynı kültürün insanları oluruz. Irk, cinsiyet ortak kültür ve ortak medeniyet değerlerinde aşıldığında insanın insana yabancılığı gider, insanın insana kardeşliği görünür olur.

Kültür, insani ilişkiler sonucunda ortak değerlerin edinildiği en önemli değer aktarımı, düşünce ve eylem alanıdır.

Dilde birlik, anlamda birlik, değerlerde birlik, toplumsal birliğin ve devamlılığın zeminidir.

Değerler, insan nitelemesinin belirleyicisi olan tinsel öğedir. Karakter edinimi ve ahlak edinimi değerler başlığı altında işlenmesi gereken konulardır. Bir milletin mitleri, kültürel nesneleri olarak hangi ortak ilkelere göre karakter edinileceğinin belirimlerine haizdirler. Kültürde karakter, mitin gölgesinde şekillenir iken kültürel doğumun da nedenidir.

Ahlakı ise yaratılışa ait (formun gereği olan), huya ait (sonradan edinilen), ilkeye ait (erdemler, idealinde olması gereken) ve kolektif bilinçte had-hak belirimleri üzeri görülen (hukuk zemininde etik olarak beliren) olmak üzere dört başlıkta incelemek gerekir. Ahlak konusunda erdemlerde işlenmelidir. Erdemler; idealde dururlar ve niyete bağlı edimde görünüşleri ile öznel yaşantının ahlaki sınırlarını evrensel değerler olarak belirli kılarlar… Ahir belirimlerine göre fedakârlık gösterilmesiyle edinilen ahlaktır.

Mantık, akıl zemininde teoriktir. Ahlak, irade zemininde pratiktir. Estetik, vücuda geliş olarak tinseldir/ özneldir.

Kimlik (hüviyet) amaca bağlı değer edinimi sonucunda, imkânlar gerçekleştirilirken görülen karakter belirimleri doğrultusunda, edim ve üretimler üzerinden dilde isimlendirme ile görülen şahsiyet belirimidir. Nesnesi dayanak edinerek edinilen kimlikler olduğu gibi öznel belirimler üzerinden edinilen kimliklerde vardır. Her kimlik nesnesi üzerinden edim-üretim, ortak değer belirimleri ve ilişkiler ile biçim kazanır.

Kimlik, mevcudiyetin öteki ile onanmasıdır. Ötekinin tanıklığı ve onaması; gerçekleşene göre beliren aidiyet belirimi ile kimlikte sorumlu kılınmayı da beraberinde getirir. Her kimlik belirimi, kimliğin edinildiği nedenlere bağlı olarak amaçta/ gerekçelerinde/ sonuçta belirecek olan değer belirimlerinden de kimlik sahibini bağlı –mesul kılar.

Kimlik, özneldir; nesnesi üzerinden yaşanan karakter beliriminden de kimlik sahibini mesul kılar. Her kimlik ediniminde, kimliğin gerekçeleri kimliğe bağlı olarak şahsiyet kazanımına da nedendir. Zaten değer belirimine göre edinilen her kimlik, değerlerin mesuliyet ve aidiyet içermesi sebebiyle kimlik sahibini değerlerde şahsiyetini bulmasını gerekli kılar. Bunun ile beraber değer belirimi

olarak da beliren her kimlik edinimi de değer nitelemelerine görekendiliği değerinde -ve kendiliğinde değeri- öncelemeyi ve bu doğrultuda yönelmişliklerde bulunmayı da gerekli kılar. Her yönelmişlik sonrasında her tutum ve davranışın arkasında kimlik olarak yüklenilenin –varsayılanın etkisi görülür.

Kimlik edinmek, tinde değerlerde halk edilirken, değer belirliminde de halk edilme anlamını içerir. Her kimlik sahibi, kimliğinin ötekinde değer bulduğu ölçüde de değer niteliği kazanmış olarak mevcudiyetini anlamlı kılar. Her kimlik belirimi, insan ilişkilerinde duygusunda motivasyon bulmanın formasyonudur. Kimlik, duygusunda karakter formunda iç dünyada yaşanılanın eylem ve üretimler sonucunda üst değer olarak insanın inandığı olmasıyla kendini tinde bulması ve -bu doğrultuda her ne kadar öznel olsa da- kendini tinsellikte/ öznellikte gerçekleştirmesinin dilde karşılık gören nesnesidir. İç dünyada karakter biçeme haiz iken kimlik, karakterde biçem kazanan insanın kendini görünüşe taşıdığı –dilde her ne kadar nesnel olsa da- inanıldığı ve sahiplenildiği doğrultuda öznel form belirimidir. Öznel formu gereği kimlik, karakter belirimlerinin duygusunda uyanışının da nesnesidir. Kimlik; insani ilişkilerde insanın kendini konumlandırmasının, üst kimlik belirimi olan kolektif kimliklerde mensubiyet edinilmesinin,aidiyetlere-sorumluluklara bağlı olarak sağlıklı –bütünlüğün korunduğu- ilişkilerde tutum-davranışlarda beliren karakter-kişilik belirimlerinin onanmasının ve kendilik bilincinin –ben olmanın- canlı tutulmasının gereği olarak insan tininde yerini alır –görünüş bulur-.

Kimlik, tinde halk edilmenin en yüksek biçimidir. Bu halk edilişte ise dilde kendini beyan etmek, kendini en yüksek biçimde değer niteledikleri ile varoluşa taşımaktır. Bu durumda ise kendilik bilinci –ben olmak- nesnesi üzerinden onanması ile pekinleşirken, kendiliğin ben olarak ifade edilişi de nesnesine aşkın kendini olumlamaktır/ olumlatmaktır -onatmaktır.

Önemli olan ise nesnesi üzerinden nesnelerine bağlı olarak değer nitelemesi ile kendini onatırken varsayılanlara göre kimlik ediniminde bulunmak değildir… Önemli olan, öz varlığına bağlı olarak imkânında -potansiyelinde olanını gerçekleştirirken görülen karakter belirimine göre değer edinilmesi ile kimlik kazanılmasıdır. Nesnesi üzerinden varsayılan değerlerde kimlik edinimi hakiki olmayıp insanı kendiliğine gayb kılar. Öz varlığı ile kendini gerçekleştirirken edinilen kimlik ise hakiki olup, hak edilendir.

Değer gerekçelerine bağlı olarak nesnesi üzerinden edinilen kimlik ise mülkiyet, kültür, medeniyet, ırk, kariyer vb. durumlar doğrultusunda kişilikler üzerinden sahiplendiğimiz ve miras olarak bırakılan, miras olarak edinilendir. Miras ise

insanın kendisini insanlık tümeline bağlı olması üzerinden hakiki olarak gerçekleştirmesinin ilk evresidir. Aidiyetler ve sorumluluklar üzerinden öteki ile birey olmanın gereği olarak miras ortak değerdir. Böyle olsa da miras, kimlik olarak edinildiğinde ise kendini hakiki olarak gerçekleştirmenin sonucunda edinilecek olan kimlik edinimi önünde engeldir… Hakikate, yani kendi şahıs gerçekliğine insanı uzak kılar. Yani insanı kendi şahıs gerçekliğine uzak kılar. Nesnesi olan mirasın gerekçelendirdikleri ile insan, kendine gaybtır.

Her kimlik öteki ile onanma üzerinden gerçekleşirken ötekini de kimlik edinmenin nesnesi kılmayı önceler. Kimlik sahibi onanmayı da kendini ilkesine bağlı olarak görünecek değer beliriminde gerçekleştirmenin sonucunda, gerçek kılınmanın gereği olarak görür.

Kimlik, ortak değer belirimlerinde göründüğü içindir ki kendine tanık kılma – onatma güdüsü kendiliğin edimlerde görünmesine sebep iken ötekini de karşıt belirim olarak aşmaya nedendir. Öteki ile ortak değerlerde ortak kimlik edinmek kimlikte bütünlenmektir. Bu da biz olarak ortak değer nesnesi üzerinden kültür edinmeye, medeniyet kurmaya nedendir. Kültür; ortak iyi, doğru ve güzel olan öznel değer belirimlerine göre edinilendir… Medeniyet ise ortak iyi, doğru ve güzel olan nesnel değer belirimlerine göre kurulandır. Kültür ve medeniyette değer olarak edinilenler ise insana miras kalandır/ olandır. Kültürde arketip olarak beliren her karakter belirimi ile öznelliğe bağlı kimlik edinmek (baba, anne, pir, dede vb.) kültürün gereğidir. Medeniyette ise nesnelliğe bağlı olarak yapısal zeminde yapılan işler ve paylaşımlara göre kimlikler (öğretmen, polis, asker vb.) edinilir… Ve kimlik edinimi öznel ve nesnel düzeylerde insanın kendini gerçekleştirme kolaylıkları edinmesidir. Her kimlik belirimi kültürel ve medeni ilişkilerin ve üretimlerin sonucunda insanın toplumsal yaşamda gerçeği olmasıyla kaçınılmazı olarak bulduğudur… Ve her karakter ve kimlik belirimi de nesilden nesle öğrenim ve talim ile nakledilir iken miras bırakılır. Miras, duygusunda yaşandığında gerçekliği olan ve bengisellikte –anda- insanın kendini bulmasına nedendir. Miras ile insan, zamansızlığı tadar… Ama koşul-ihtiyaç-beklenti-talepler karşısında insan, mirasını zamanda yaşamak zorunda kalır.

İnsan, kültürde mirası duygusuna bağlı olarak öznellikte kazanır. Medeniyette ise mirası, nesnelerine bağlı yapısal belirimler üzeri kazanır. Her iki düzeyde de miras, duygusunda yaşanıldığında/ bulunduğunda, hak kazanımıdır… Ki bu durumda miras, emeğe bağlı gayret sonucunda edinilendir. Mülkiyet hakları gibi ardılına bırakılan olmaktan farklı olarak yeterlilik ve liyakatin gösterilmesi ile

kazanılandır.Böyle olsa da medeniyet olarak miras, nesnel yönü ile yapısal olarak bırakılanlar üzeri edinilen olmasıyla da görünüş bulur.

Miras, doğadan edinilenlerin insan için kılınması ile edim ve üretimlerde biçimlenen ilişkiler ağında, öteki ile ortak değerde buluşmaya neden olandır. Kültür olarak miras, insanın içinde doğduğudur. Doğayı kendine katarken, dilde ve ihtiyaç belirimlerine göre yeniden ürettiğidir. Kültüre sebep evrensel ortak belirimlerdir… Ki kült -değiştirici olan ortak değer edinildiğinde, kültür olarak yaşamın biçimlenmesi kaçınılmazdır. Kültürde insan, doğaya içkin olarak doğayı yaşamın zemini bulur. Doğa zemininde kendini gerçekleştirirken, idealine bağlı gerekçeler ile doğa nesnelerini kendi için kılar, kendine katar.

Medeniyet olarak miras ise içinde yaşanılandır. Her kültür nesnesi, ortak değer olarak edinildiğinde, ortak kimlik edinmeye doğru insan evrilir. Medeniyet, kültür evresinin sonucu olarak kimliklerde insanın, ötekinin hukuki ile yapısal kılınan ortak alanda yaşamayı öğrenmesidir… Ötekinin ihtiyaç belirimlerine göre de yaşamın yön bulmasıdır. Böyle olsa da medeniyet, doğadan insanın kendisini soyutlamasıdır.

İnsanın tinselde değer olarak ürettiğinin yapısal yaşam zemininde karşılık görmesi medeniyetin inşasına nedendir. Kültürün değiştirici gücünün galip olduğu değerde ise her medeniyet, kültür insanın taleplerine göre biçimlenir. Medeniyet kültür insanın taleplerine göre zaman içinde değişse de kültür, insani ilişkilerde hep canlı tutulurken değiştirici yeni bir kült –değer bulunmadığı sürece kendini korur.

Kült olan, değiştirici ve dönüştürücü değerdir… İnsani ilişkiler ve duygularla içselleştirildiğinde ve sürekli kılındığında kültüre sebeptir. Nesnesine bağlı edinilen değerler, alışkanlıklar olarak kültürde görünürler… İlkenin biçim aldığı öznel değerler ise töre ve ananeler olarak kültürde görünürler… Töre ve ananeler ile de canlı tutulurlar.

Her kültür, kültür insanlarının ortak hikâyesidir. Bu ortak hikâyede ortak yaşananlar değerinde yaşanırken, ortak yönelmişliklere, duyarlılıklara, tutum ve davranışlara nedendir… Ki her kültür insanı, bu bağlamda ortak kültür karakterine sahiptir. Kültürde değer edinmeyi zorunlu kılan ise töredir. Töre, kültürde tabu –dokunulmaz olan ile biçim kazanır… Ve kültür tabu olan ile korunur.

Böyledir! Ve her kültürün ortak mitleri, kültürde içerilen değerlerin canlı tutulmasına sebep olması ile kültürü yeni nesillere aktarmaya da nedendir. Kültür, değerlerinde tinde canlı kılınırken yaşanan olsa da medeniyet, yapısallığında sabiteleri barındırması ile üzerinde yaşanandır.

Mitler, ortak hikâyenin nesneleridir. Her mit ile insan kültürde değer belirimlerine göre tinde halk edilmenin ilk evresinde bulunur. Mitler ile insan, mirasını alır… Ve mirası ile değer belirimleri üzerinden yapısal ve kurgul düşünmeyi öğrenir. Zekâ mitler ile cilalanırken; hayale gelenlerin uyandırdığı duygularla tine ait kılınması ile kültür, insanın cebren bulduğudur… Ama aidiyetler uyandığında, olduğu gibi kabul ettiğidir. Sorumluluklar edindiğinde ise yaşadığıdır. Sonuçta ise kültür ile mensubu olunan cemiyetin -toplumun bireyi olunmuştur.

Bu durumda önemli olan ise mitlerde kahramandır/ kahramanlardır. Her kahraman/ kahramanlar hikâyeye girmenin öncüsü/ öncüleridir. Hikâyeye girildiğinde de takip edileni/ edilenleridir. Bu bağlamda kahramanın karakterinde biçimlenen ilke veya ilkeler ile yaşam yolu edinilir, vicdan uyandırılır ve karakter belirimleri ile hikâye günde karşılık bulur. Kültür ve medeniyet hikâyeleri ile hep canlı tutulur veya tutulmaya çalışılır.

Her bilgi ortak değer niteliği kazanması ile kültür öğesi olarak kültür nesnelerine sebeptir. Kültür ise medeniyetin ilk ayağı olarak her türlü alanda kalıcı yerleşke ürünleri verilmesi ile oluşan değer algısında, değerler bütünüdür. Değerler bütününün görünüş bulması ise kimlikte belirgindir.

İnsan, idealine göre değerler edinir, değerli kılar… İdealine göre de kendi için kılarken, kendi için değiştirir. Kendi için değiştirdikleri ile de doğa zemininde doğaya karşı ilerler, ötekine karşıda kendini geliştirir. Tinde ise doğa nesnelerini yeniden üretirken, kendi için kılarken doğayı kendini gerçekleştirmenin zemini kılar. Kendini gerçekleştirmenin ilk evre malzemesini doğada bulur. Dil edindiğinde ise doğaya aşkın olarak tinde kendini gerçekleştirmenin öznel olan zeminini edinir. Kendini gerçekleştirirken de kültürü kaçınılmazı bulur. Öteki ile hukuk edinirken de medeniyeti kurmak zorunda kalır.

Kültür ve medeniyet miras alınırken, miras edinilene göre toplumda birey olunması ile ferdiyet kazanılır. Kendilik bilinci de mirasın, sorumlu olunanlarına ve ait kılınanlarına göre biçimlenir. Mirası yüklenmek, toplumsal yaşamda ferdiyet kazanmanın -birey olmanın gereğidir.

Önemli olan ise mirası amaç edinmek değil de kendini aslına bağlı olarak gerçekleştirebilmenin nesnesi kılmaktır. Mirasın amaç edinilmesi ile değer ve nesnel kılınmasına göre değer kılınması insan davranışlarını da belirli kılar. Amaç edinilen miras, değişmezleri öncelenirken katı, sığ ve yoz davranış biçimlerine sebeptir. Nesnel kılınan mirasta ise kendini gerçekleştirmek öncelenirken yeni miras edinimleri ile beraber, daha zengin bir tine sahip olmamıza sebeptir.

Kültürel mirasın paylaşımı; aidiyetlere, ihtiyaçlara ve gerekli olanlara bağlı olarak duygusunda edinildikçe gerçekleşir. Medeniyet mirası ise hak edilmiş olunmasına bağlı olarak bedeli karşılığında edinilir veya talep edilmesine bağlı olarak ortak değerlerde, çıkarlarda buluşulduğunda paylaşılır.

Elbette ki kültür ve medeniyet yaşanılan coğrafyanın iklim vb. koşullarına göre de biçimlenir. Doğanın kültürde ki etkisi sıradan olmayacak kadar önemlidir. Böyle olsa da ideal edilene göre doğa zemininde doğaya bağlı olarak doğaya aşkın yaşamak, kültür ve medeniyette gerçekleşendir. Miras olduklarında ise nesillere, aidiyet, sorumluluk ve mensubiyet gözetilerek aktarılır. Aidiyeti ve sorumluluğu olmayanın mensubiyetinden bahsedilemez. Bu neden ile kültür ve medeniyetin gerçeği, insanın mensubiyet duygularına bağlıdır. Aidiyet duygusu ve sorumluluk hissi yüklenmek kültür ve medeniyet mirasını da bir önceki kuşaktan almak anlamını taşır.

Kültür ve medeniyet, tarihselliğin gereğidir; buram buram tarih kokar. Tarih bilinci edinmek için; aidiyet duygusu oluşturacak kültürün hikâyesine, sorumluluk duygusu oluşturacak medeniyetin de yapısallığına ve eserlerine ihtiyaç vardır. Böylece aidiyet, sorumluluk ve mensubiyet sürecinde kendinden olana duyarlı olmak da görünür.

Kültürde değerlere bağlı olarak kimlikler edinilirken, medeniyette de kimlikler, yapısallığın gereği olarak muhafaza edilmeye çalışılır. Bunun sonucunda ise ötekine karşı savunma refleksleri de edinilmeye başlanır. Her kültür ve medeniyet, ait kılınan değerlere göre biçimlenir… Mensubu olanın sorumluluk hissi ile de savunma refleksleri oluşmasının zemini edinilmiş olunur. Kültür ve medeniyette varoluşunun değer belirimleri, ortak karakter ve kimlik görünümlerinin de dayanaklarıdır. Dayanaklar kültürde ananeler ve töre, medeniyette ise yasa ile korunduğunda, ortak karakter ve kimlik görünümleri de korunmuş olunur. Bu durumda ortak kimlik ve karakter belirimleri de değer niteliği kazanmış olarak kültürde yerlerini alır.

Kültür ve medeniyet, değerlerin muhafaza edildiği ve duygusunda insanın insan ile yaşadığı yurttur… İnsanın insanı sığınağı kıldığı ürünüdür. Çünkü kültür ve medeniyet değerleri; duygusunda, insanda canlı oldukları/ canlı kılındıkları içindir ki insan insana, ortak yaşadıkları ile yurt olur. İnsanın insana yurt, sığınak, yuva olması, yalan olmaktandaha çok,değer olarak duygusunda gerçekliliğini buldukları ile yaşadığıdır… Değer olarak yaşamı tinde anlamlı kılmasıdır. En darda kalındığında ve ihtiyaç duyulduğunda kültür ve medeniyet, insanın -insanda- kendini bulacağı adresidir. Böyle olduğunda,kültür ve medeniyet evrensellere örtü

olmaktan öte, evrenselden uzak kılmakta ise nesnelerini bırakmak, insanlık idealine tümeli gereği yetişmek adına önemlidir.

Kültür insanlıkta değerlere bağlı çeşitliliğin gereği, medeniyet ise insanca yaşamanın zeminidir. Öteki ile düşman değil, ortak olunan insanlık medeniyeti kurmak için hukuk şarttır. Ve kültürde değer belirimlerine göre inançlar ile beliren ötekinin yabancılığını, çeşitlilikte görerek aşmak, kültürünü zevk etmesek de hiç yoksa saygı duymak insan olduğumuzun gerçeği sebebiyle gereklidir. Ötekinin hukukunu çiğnememek adına da uzak durmak –uzaklaşmak en son yapılması gerekendir.

Her kültür ve medeniyet; muhafaza ettikleri ile öteki üzerinden safların belirgin kılındığı, düşmanlıkların beslendiği yer olmaktan öte, insanlıktaki çeşitliliğin, tinsel zenginliğin görünmesinin gereği olarak görülmelidir. Her türlü inanç, ötekine bağnazca bakmaya neden olabilir… Ama evrensellere inanmakla, evrensellerin değer olarak alınması ile ötekine el uzatarak kültürü ile kaynaşabilir veya ortak bir medeniyet de kurabiliriz. Yeter ki aynı dünya da yaşarken hepimizin insan olduğunu unutmayalım. Kültür ve medeniyette inandığımız değerler olarak varsaydıklarımız, insan olduğumuzun önüne geçmesin.

Bu bağlamda belirtmek gerekir ki uygarlık, kültür ve medeniyete aşkın olarak evrensellerin değer edinilmesi ile aynı çatı altında toparlanmayı gerekli kılar. Kültürler ve medeniyetler arası değer belirimi farkları, amaca bağlı karşıt belirimler nedeni ile sorunlara neden olabilir ve farklı değer yüklemleri ile de sorunsal bir durumda görünebilir. Böyle olsa da dilde ortak değerler edinerek dilin yapıcı kuvveti ile aynı insanlık ülküsünde buluşulduğunda, uygarlık seviyesini yakalama olanağı bulunabilir. Bu durumda kültür ve medeniyet değer farklılıkları, ortak ilkelerde buluşulan uygarlık çıtası altında aşılabilir veya uygarlık çatısı altında özgürce yaşama olanağı bulabilir. Bu bağlamda uygarlık bir çıta olmaktan daha çok bir çatı olursa eğer insanın insan ile buluşması yeni çatışmalara neden vermeden gerçekleşebilir. Kültür ve medeniyet farkları sebebiyle sorunsal olan da böylece aşılmış olur.

Hepimizin Allah'tan olduğu ve Allah'a dönerken birbirimize de ihtiyaçlı olduğumuzu da bilmek gerekir. Yoketmek değil, el uzatmak, var etmek kültürümüzün gereği olmalıdır. İnsana hürmet, edineceğimiz güzel ahlakın görünüşü olmalıdır. Tevhid imanımızın gereği iken ve tevhid dili uygarlık dili olmaya layık bir dil iken dilde evrenseller ile bakabilen insanlar olarak uygarlık çatısını anlamamız ve sahiplenmemiz bir o kadar kolaydır/ kolay da olacaktır.

Küreselleşen dünya da ortak değerlerin oluşması ile tinlerinde tanışan, yapılarında eklemlenen insanlığa tanık olmaktayız. Bu durumda öncelenmesi gerekenler; ortak değerlerin -evrensellerin öncelendiği yapıcı bir dil ile iletişim kurmak; ortak fayda ve çıkarlarda buluşmayı önceleyen ticaret ile tanışmayı sağlamaktır… Hak olana bağlı olarak ortak üretilen değerler ile kaynaşmak; birbirine ulaşmanın yollarını oluşturmak; herşeyden önce de evrensel hukuku öncelemektir… Hukuk ile de ortak yaşam alanlarını hak-had belirimlerine göre –yok ederek değil- esnek kılarak belirli kılmak vb. belki de yeni bir dünyaya kapı aralamanın gereğidir. Bu durumda ortak ilkelerde buluşarak uygarlık kurmak mümkün olabilir. Dilde ilkeler, ortak değerler olursa ve hukuksal yapısı olan kurumlar ile ortak yaşam alanlarında birlikte yaşayabilmenin gerekli gerçeği olarak da yaşama yön ve biçim veren nedenler olurlar ise uygarlık kurmak zor değildir. Uygar insan modeli ise ilkeleri değerler olarak özümsemiş olması ile barışı bulmuş insandır.

Uygarlıktan bahsetmekteysek, barıştan ve selametten bahsetmekteyizdir. Bu durumda ilkeler ile bakabilmeyi ve varlık görüşünde, parçalı bakmaktan bütüncül bakmaya doğru yol katetmek gerektiğini belirtmek gerekir. Bu durumda evvela; varlık görüşünü parçalanmışlıkta, yok etmekte bulan insanlar değil, ilkeler ile bütüncül bakabilen varlık görüşü sahibi insanlar yetiştirmek gerekir. Bu da bir öğrenim işi olmaktan daha çok eğitim işidir. Eğitim ise ezbere dayalı olmaktan daha çok talime dayalı olarak insanıahlaki düzeyde yetiştirme yöntemidir. Kültür, bireysellikte ahlak tavırlarında görünüş bulur ve kültür ile nesilden nesle aktarılan ahlaktır. Âdem'e, esmanın öğretilmesi ve talim ettirilmesi, kültürel bir eğitim olarak Allah'ın insanı öz değerler –ilkeler- ile kültür sahibi yapması anlamına gelir. Bu da Âdem'den Hatem'e İslam'da tevhid kültürü edinilmesi ve tarikler ile tasavvufta tevhid kültürünün korunması ile gizilde duran esma ve talim geleneğinin, uygarlık çatısı oluşturacak yeterliliğe sahip düşünce biçeminin bulunacağı adrestir.

İslam adına bakıldığında; amaca ve eyleme bağlı olarak ilkenin gerçekleştirilmesi düşünce biçemi ve kalbi duyarlılığı ile tevhid bakışımına ve tevhid gereği yaşamaya sebep İslam kültüründe tevhidin öncelemesi sebebiyle İslam'ın bir uygarlık dini olduğu görülecektir. Kültürde, öznellikte gizil olanın, medeniyet kurma normlarına dönüştürülmesi iseuygarlık çatısı oluşturmanın gereğidir. Özellikle tevhid dili, uygarlık çatısını anlayabilmek adına önemli bir referans alanıdır. Bu bağlamda İslam'ın, evrensel mesajı ile küreselleşmeyi de gerekli kıldığı görülür… Bu bağlamda aynı ümmet olunmasa da birlikte yaşanabilinir bir dünya kurmanın olabilirliği Kur'an'da belirtilir, siyerde görülebilir ve tevhid kültürünü görünür kılan tasavvuf geleneğinde –olabilirliğine- tanık olunabilir. Diğer ümmetler ile ticaret

yapılabilmesinin serbest bırakılması, yer kürenin mülk olarak Allah'ın verdiği rızkın arandığı yer olması (suni sınırların olmadığı bir dünya olması), her şeyden önce insanın -ötekinin hukukunun gözetilmesi gerektiği özellikle vurgulanır… Ve insanın insan ile iletişim kurmasının, diyalog kapılarının da açık tutulması gerekli kılınır.

Bu bağlamda ticaret, ulaşım, iletişim, bilgi, iş gücü (potansiyellerin, yeterliliği, yeteneğin aranması ve paylaşımı), üretim aklı, küreselleşirken sınırların esnetilmesi, hukuk, yapısal olanın entegrasyonu vb. küreselleşmede görülecek olan ve olması gerekenlerdir. Dikkat edilmesi gereken ise belli çıkar grupları küreselleşmeyi öncelerken; küreselleşmenin, belli çıkar gruplarına bırakılmayacak kadar önemli olduğunu görmek ve bu doğrultuda çalışmalarda bulunmaktır. Her şeyden önemlisi ise –ırk dili değil- ortak değerler dili edinmenin öncelenmesidir.

Kültürler ve medeniyetler farklı dünyalarda yaşamaktır. Dünyalar birbirlerine kavuşamayacak kadar uzak olsalar da aynı sistemin zenginliği olarak beraberce yaşamın gerekliliğini de gösterirler. Medeniyet, yaşamda otoriter olduğu kadar kurulur. Ötekinin ihtiyacına göre de paylaşılabilinirdir. Kültür; içselleştirmeye, duygusunda yaşamaya ve alışkanlıklara bağlı olarak tercih edildiği kadarı ile paylaşılır. Uygarlık ise aynı ilkeler çatısı altında buluşmayı ve yaşamayı olanaklı kılar/ kılması da gerekir.

Kültür, değer belirimi olan özleri itibarı ile kutsallar ve tabular -dokunulmazlar alanıdır. Kültler kutsallar olarak kültürde görünürler. Kültür kutsalları kültür nesneleridir… Kültür nesneleri ise ilkeleri –özleri- yaşamaya araçtırlar… Ama kültürün kutsalları/ nesneleri, amaçlar olup da özleri yaşamaya engelse kültürel yozlaşmaya tanık olunur. Kültür, tamamı ile seküler hazları beslemekte ise kültür ölümü gerçekleşmiştir. Kültür, kendisi ile insanlıkta doğulandır; insan olarak doğuma olanak bulunduğu değerler alanı olması gerekendir. Kendisi ile insanlıktan yana ölünmekte ise ölülerin yurdudur… Ve zalimlerin, zulümlerine meşruiyet aradıkları/ buldukları değerler biçemidir. Kültür nesneleri, fetişist ve ayartıcı ise özleri/ ilkeleri hakları gereği yaşamaya engeldir… Ve cazibeli kılındıklarında öz değerlere haiz kültürlerde, özenti ile gerçekleşen kültürel kaymalara –erozyonlara- neden olurlar. Kültür, ortak değerler alanıdır ve ortak değerler, kültürel emperyalizm ile kültürel algı –otak değer algısı- oluşturulduğunda yitirilmeye başlanır. Bu nedenle, kültürün eğitim ve talim ile edinildiğini bilerek; kültür nesnelerini amaç edinmeden, özleri yaşamanın araçları kılacak eğitime ve talime ihtiyaç olduğunu görmek gerekir. Böylece kültürel değer dokusu içinde, insan kök salarak ortak değerler ile formasyon bulan ve kültürün biçemine haiz olan karakter edinimleri (arketipler, ki her arketip kültürel bir biçemdir) ile kültürü öznellikte

koruma altına alabilir. Bu durumda kültür; özlerin, kültürel yaşam biçiminde biçem (üslup) kazandığı ve gelecek kuşaklara ortak değerlerin gösterildiği anane, töre ve alışkanlıklar üzerinden organik bir bağ olarak ilişkilerde aktarılan olur. Her kuşak yeni kuşakları, anlatılar ve talimler ile kendinden doğurmayı önceler… Ve kültür, her kuşağın yaşam izlekleri olan değerlerin formasyonlarını içerir.

Kültürel zaman, nesilden nesle anlatı ve talimler ile aktarılan değer belirimleri ile bengiselliğe haizdir… Ki bu da hep aynı zaman çizgisinde bulunmayı gerekli kılar. Modern zamanlarda ise yenilenme ve ilerlemeye bağlı olarak değişim gerekli kılındığından; zaman, kültürel zamandan farklı olarak değişken belirimleri ile beraber daha hızlı yaşanandır. Kültürün bengiselliğinden, modern yaşam ile zamana uzanılır. Modern yaşamda zaman, süreksizliği içermesi ile tüketilendir… Beklentilerin, iradeyi gerçekleştirmek için yapılan eylem ve bulunan ilişkilerin artması ile beraber zaman psikolojik olarak hızlı yaşanandır.

Kültür, eğitimle/ talimle; medeniyet, öğrenimle ve kurumsal yapısallıkla; uygarlık ise kültürde gizil duran evrensel değerler ile medeniyetin inşa edilmesini basamak olarak kullanılmasıyla evrensellerin aşikâr kılındığı, varılacak olan insanlık çatısıdır. Batı kendi kültürel değerleri ile medeniyet kurmuş olsa da çatı bağlamında uygarlık seviyesini yakalayamamıştır. Uygarlığı; ilkeleri/ özleri, kültür biçemlerinden süzerek, medeniyetin normları olarak –faydacılığı önceliğinden, ötekine yaşam hakkı tanımadığından dolayı- disipline edemediği içindir ki yaşama taşıyamamıştır. Bu nedenle batı, sözde kalmış ve eylemde başarısız olmuştur. Tarihi ile insanlığa, ideal uygarlık çatısının edinilmesi için, kendilerinin örnek alınmaması gerektiğinin aklını vermiştir. En basit örnek; özgürlük ideali diye ifade ettiği; hep ötekileştirir iken ötekiden kurtulmaktan, egemenliği altında sömürmekten/ tutmaktan ve kendi için kendi gibi kılmaktan öte olmamıştır. Bu da dinsel literatür ile ifade eder isek deccal zihniyetidir… Hak ve hakikat bilgisi ve hukukun evrensel kılınması ile aşılması gereken bir zihniyettir. Ötekinin gerçeğine uyanmayanlar… Öteki ile yok olmayı göze alanlardır. İnsan ise yok etmek ile değil, ancak var etmek ile değerler dünyasında kendini bulabilir/ bulması gerekendir.

Bu başlık dâhilinde işlenen tinde halk ediliş, vücuda geliştir. İnsan dil ile bilinç zemininde, anlamların değer niteliği kazanması doğrultusunda edim ve üretimlerde bulunurken kendi insanlığına uyanırken insan olma sıfatında halk edilmektedir. Rahman suresinde bu net anlamlı kılınmıştır. “Rahman Kuranı/ okumayı belletti, insanı halk etti, beyanı belletti.” Bu ayetle, tefsiri ile anlamlandırdığımız içerikte anlaşılmalıdır. Beyanı belletti ifadesi ile de görmekteyiz ki insan nefisi natıkadır. Bildiğini beyan edebilen ve bildiği üzerinden değer belirimi doğrultusunda kendini de beyan edebilendir.

MEDENİYET ALGISI: KLASİK DÖNEM, MODERNİZM, POSTMODERNİTE:

Her devir, öncelikleri ve önceledikleri göre izlekler edinilmesi ile farklı biçemlerde medeniyet algısı/ görüsü barındırır. Her medeniyet, yapısallığı zemininde verilen eserleri ile bütünlük arz eden karakteristik formasyonlara ve biçeme sahiptir. Medeniyette kültür, değer algıları ve yargıları ile kolektif yapısallıkta koruma altındadır… Ve her medeniyet, varlık –dünya- görüşü ile biçimlenir iken verilen ürünleri ile beraber kültüre katılmış zenginliktir… Kültüre katılmış zenginlikleri ile beraber kültürün üst bir seviyesi/ formasyonu olarak görünüş bulur. Kültürün oluşması, ortak değerlerin edinilmesi ile ortak ahlakta buluşulması sonucunda gerçekleşir. Medeniyet ise ortak değer algıları çerçevesinde bilim ile –bilimsel kazanımlarla- kurulandır.

Bu nedenledir ki her medeniyet, zemini olan kültürün izlerini taşırken ürün zenginlikleri ile beraber kültürün yapısal olarak formasyonuna tanık olunur. Her medeniyet devrinin koşul-ihtiyaç-talep belirimlerine göre kültüründe evirildiği yönelimlerde süreçte görülür. Bu nedenle her medeniyet, idealde olmuş ve bitmiş yargısı ile görülemez/ okunamaz.

İnsan, varoluşsal olarak süreç varlığı olduğu içindir ki hiçbir medeniyet ve kültür, olmuş-bitmişliği kendinde barındırmaz. Elbette ki medeniyetler kurulur ve yıkılır… Ama her medeniyet varoluş sürecinde değişen koşul-ihtiyaç-talep belirimlerine göre değişimi ve yeniden biçimlenmeyi olmazsa olmazı olarak bulur. Bir binanın esnek olması gibi medeniyetlerde –değer yargılarında- esnek olmalıdır ki tarihsel süreçte gerçekleşen yıkımları en aza indirgeyerek karşılayabilsin… Veya her medeniyet evrensel değerlere bağlı olarak değer yargılarında esnek olmalıdır ki üzerine galip olduğu medeniyetleri de kendinde barındırabilsin… Ki uygarlık yolunda mesafe kat etmiş olsun. Medeniyetler mirastır… Bu nedenle her medeniyet, eklemlendiği medeniyetlerde bıraktığı kültürel izleri, evrensele ait yönlerinin kalıcı olması ve yapıt olarak tortularını bırakmış olarakizlerinde canlı iken insanoğlunun zaman içinde geçirdiği formasyonlarının aynasıdır. İnsanın süreç varlığı olduğunun kanıtıdır.

İdeallerin belirli olduğu ve ideallere göre yapıtların verildiği dönem klasik dönemdir. Klasik dönem insanı yapıtlar altında kendini bulmaya çalışan çocuklar misalidir. Bu dönemin insanı hep bir öncekine öykünürken daha iyisini yapma eğiliminde kendini bulur. Bu dönemde insan kendi değil, kendi dışında olanlar ile kendini bulmaktan daha çok kendini geliştirme evresinde bulunur. Dogma ile sınırlı

düşünce alanında verilen ürünler ile insan nefes alma mücadelesinde bulunur… Ki bu devrede deha sınırları içinde insanın gelişiminin öncüsü olarak başat verir.

Modern dönemde ise us öncelenirken, organize hareket ile dogmayla belirli alanlar reformlar doğrultusunda yerini yenilenmenin nesnelerine bırakırlar. Klasik dönemde öncelenen olarak nesnel ve belirleyici olan idealler yerini, ortak ideallere ve ortak ideallerin gerçekleştirilmesine bırakır. Toplumsal yaşamda reformlar, ortak ülküde harekete neden olur. Us ile olgusunda bilinen, kullanabilinir kılınan ve ihtiyaca ve koşullara göre yeniden üretilen ile toplum, sosyal yaşamda daha sağlıklı, rahat ve konforlu bir yaşam edinir. Modern dönem ile öncelenen öznedir, bireyselliktir.

Her yenilenme olgusal olan ile gerçekleşir… Ki olgusal kılınan yeni olan ile insan, doğaya karşı ilerleme bulur. Modern dönem; insanın doğaya karşı, -ürettiklerine bağlı olarak- zaferleri ile kendini bulduğu dönemdir… Ki bu dönemde insan, yenilenmenin getirdiği tazelikte geçmişine sünger çekmeye çalışan ergen gibidir. Geçmiş, geride bırakılması gerekendir ve yakalanması gereken güne dönülmelidir.

Klasik dönemde tinde ideal görülene doğru bir yakarış gerçekleşmekte iken modern dönemde normlarına göre belirli kılınan pahasına bağlı olarak herkes için kılınır. Bu da doğaya öykünmenin sonucunda doğada olanın insan için bilim ışığında yeniden üretilmesi sonucunda gerçekleşir. Modern dönem, bilimsel aklın sonucunda başlayan, sanayileşen ve üreten insanın toplumsal yaşamda yer edinme mücadelesini verdiği dönemdir.

Modern; günde olanı yakalayan, güne göre yaşayan ve ilerleyişi önceleyen olarak geleceğe kapı aralayandır. Modern kavramı günde olmak anlamına gelir. Geçmişin sınırlayıcı ve geri bırakan yapısallığına karşı yenilenmeyi içeren yüklemi ile anlamlı kılınmaktadır.

Sekülerizm, kapitalizm, emperyalizm, sanayi, pozitivizm vb. etkilerin bilgi ve ticaretin bileşkesinde yenilenme, geçmişin bağlarından yana özgür kılınmayı doğrultusal düşüncenin sonucunda gelişen bilim çizgisinde sistemleştirdiğinde modernitenin paralelinde modernizm kaçınılmaz olmuştur. Usa bağlı aydınlanma ile beraber modernizmde öncelenen, yenilenme ve ilerlemedir. Yenilenme ve ilerleme, ussun doğası gereği nesnesi üzerinden gerçekleşirken yapısallığı zorunlu kılar.

Us ile nedene ve ereğe bağlı bağıntılar kurulduğunda -bulunduğunda ve mantık dizgesinde çıkarımlar yaparken, us tamamı ile yapısal işlevselliğe sahiptir. Bu nedenledir ki ussal olan her görünüş, ustan bir ürün olarak öznenin amaca bağlı

nesnesi olması ile önünde dururken, nedenler dünyasına da eklemlenirken yapısallığa ait kılınır. Bu da yapısallığı güçlendirir… Yapısallığa eklemlenen ise yapısallığı, mertebe düzeyine göre ilişkiliğinde katmanlı ve amaca bağlı değer belirimlerindeki çeşitliliğe göre ise girift bulur –kılar.

Modernizm; evrenseline, yasasına bağlı olarak nedensel olanı normlarında kullanılması ile yenilenmenin öncelenmesidir…Ussaldır ve bu bağlamda teknik düzeyde bir medeniyet projesi olarak yapısaldır. İdealine göre gerçekleştirilmeye çalışılan her yapı, yapı dışında olanı ötekileştirmeyi de beraberinde getirir. Bu nedenle modernizmle, idealine bağlı yapısallık çizgisinde insanın tek tipleştirilmesi ve idealin dışında görülenlerin ötekileştirilmesi, modernitenin ilkeleri ile çelişmesi anlamına da gelir. Ayrıca içinde insan olan her yapı ise amaca göre değer belirimleri sebebiyle içinde bulunulan yapıyı zemin olarak kaygan kılar. Bu nedenlerden dolayı her yapı içinde özne, öznelliğini değer belirimlerine göre gerçekleştirmek ister iken yapıyı kendi için kendiliğin nesnesi kılar. Yapısal olanda ise us ve yapı öncelenirken,modernitede öncelenen birey, modernizm yapısallığı karşısında anlamını yitirir; özne yapının nesnesi olarak kendini bulur. Bu nedenle olsa gerek ki, modernizmi yapısal merkeziyetçiliğinde, sistem belirimlerinde sorunsal kılan postmodernite; modernite gibi öznelliği de öncelerken; ötekinin, varoluşun ve çeşitliliğin öncelenmesi olarak görünür.

Modernistlerdeterminist çizgide usu ve bilgiyiönceler. Tanrı'yı doğanın dışında bırakarak, doğa ve insan bilimleri ışığında gerçekçi olma zannında bulunmak, dünyevi-yeti (seküler) öncelikli kılmak, siyasi uzantısında laiklik, sistem/ düzenarayışında yapısal kıldıkları ile ilerlemeciliğe bağlı olarak yenilenmek önceledikleridir. Önceledi̇klerini yapısal biçimde herkes için kıldıklarında/ kılmaya çalıştıklarında isemoderniteyi, modernizm olarak yapısallığa bağlı bir zihniyet biçimine sokarlar.

Modernitede öncelikli olan; bilim, bireysellik ve evrenselliktir. Bu bağlamda bilimin paradigmalar düzleminde sistemlere bağlı olarak kuramlar-modeller üretmesi, bilgi arayışı, bireyin hak ve özgürlüklerinin kazanımı, herkese evrensel olan sistemler üreterek modellere göre yaşamak her ne kadar cazip görünse de idealde olanın düzen ve ilerleme bağlamında herkes için kılınması çabası moderniteyi/ yenilenmeyi modernizm olarak ideolojik kılmıştır. Yapısal kılınanda merkeziyetçilik söz konusu olduğundan; öznenin olmaması, insanın ötelenmesi, belirginleşen ötekinin dışlanması sebebiyle postmodernite/ postmodernizm kendine meşru bir zemin bulur… Ve yapısallığın merkeziyetçi olan her yönelimine bir itiraz sesi olarak

yükselir. Bilgiden önce varoluşun öncelemesi ve bilginin referanslarının çeşitliliği sebebiyle bilgi de sorunsal kılınır.

İdeolojik olanda, ideale bağlı sistem kurgulanır, yapısal kılınır ve gerçek kurgusal olarak dilde varsayıldığı üzere yeniden üretilir.Nedenlere –nesnelliğe bağlı anlamlar gerçekliklerinde değişmez olsalar da amaca bağlı değer belirimlerinde dil zemininde yeniden üretilirlerken gerçeğin kurgulanmasına sebep, varsayılan gerçeklikler olarak insanın önünde dururlar… Ve tinde öznelliğin yeniden üretiminin de nesnesi olurlar. Varsayılan gerçekler ile tornadan çıkmış gibi tek tip olarak bireyselliğin tinde yeniden üretilmeye çalışılması, ideoloji olarak yapısal kılındığında ise insan, yapı içinde kendine yitik, sistemin –ideolojinin nesnesi olur. Önemli olan ise yapısal kılınanın, insan için olmasıdır… Ve yapısal kılınanın, insanın kendini ötekinin hak-had belirimleri üzerinden hukuk çerçevesinde gerçekleştirmesinin nesnesi olmasıdır.

Her yapı ilkesine bağlı değişmezlikte gerçekleşirken, amaç belirimlerine göre işlevsel kılınırken, değer belirimlerine göre öncelenenleri ile karşılaşılan ihtiyaç ve koşullar doğrultusunda nesnel kılındığı ölçüde değişken olmak zorundadır. Yapı nesneleri, ortak hukukta öznelliğin gerçekleşmesinin nesneleridirler.

İdeale bağlı gerçeklik savları, değer belirimleri olarak insandan insana değişeceği içindir ki çeşitlilikte insan birlikte yaşamayı öğrenmek zorundadır. Bilim bize doğanın gerçeğini verir ama insan tininde değerlere göre yaşamak, bilimsel olana aşkın yaşamaya nedendir. Bu nedenle nesnelliğe bağlı modernizm ve nedenselliğe-sonuçsallığa bağlı bilimsel veriler doğrultusunda tek tip bir yaşamın -bireyselliğin öncelenmesi ile bir dünya kurmak, varsayılan yeni bir gerçeklik kurgusunda bulunmaktan öte değildir. Öznenin gerçeği ise iç dünyadadır ve amaçsal kılan değer belirimlerine göre kendiliğin, nesnelliğe –yapısallığa aşkın gerçekleştirilmesi üzerinden görünüş bulur. Bu nedenle özneye dışsal her dayatılan yapısallık, özneyi kendinde nesnesi kıldığında, öznenin gerçeğinden uzaktır.

Her ideolojik yapıdaki sistemde, sistem dışı kalanlar öteki ve geri görülürler. Çünkü her ideolojik sistemde erek belirimine göre geri kalınmışlık söz konusu olur ki bu da ötekini görünür kılar. Problem ise öteki ile var olunduğunun idrakinin dışında, ötekini sisteme dâhil ederek sistem içinde düzende denetlenebilir kılmak, sistemde pasif kılmaktır… Vediğerini, sisteme karşı öteki olarak belirleyerek sistemin meşruiyetini sağlamanın nedeni kılarak, yok etmeyedoğru da yaptırımlarda bulunmaktır. Modernizm de ya sistem içindesindir ya da sistem ile karşı karşıyasındır.

Her kıstırılmış olanın küllerinde sancılı olarak doğması kaçınılmazdır. Bu bağlamda modernizm ile vaat (daha iyi bir dünya) edilenin yerine gelmeyişi ve modernizmin model olarak herkese zorla dayatılması eleştirel olarak postmodernizmin görünmesine sebep olmuştur. Postmodernizm postmodernite çizgisinde; yapısal kılınan, evrensel olanın belli bir amaca bağlı olarak sistem için kılınmasına/ indirgenmesine ve bu bağlamda her alanda görülecek olan tek tipleştirmeye, kültürel olarak da tarihsellikten, gelenekten kopuşa bir itiraz olması ile beraber modernitenin yenileyici çizgisine uygun olarak haklı bir başkaldırıdır…

Dışa dönük yönelmişlikleri ile yapısallık içinde kendine yer edinmeye çalışan insana, varoluşunu ve varoluşunuöteki ile öncelemesi gerektiğinin bir hatırlatılmasıdır. Eksik kalan yönü ise içe dönük olarak insanın kendini asli varlığı ile özgünce gerçekleştirmesidir. Buna rağmenpostmodernizm; varoluş çizgisinde insanın tinsel yönünün bir hatırlatılması olarak modernizmin olgusal yapısallığı içinde yitik öznelliğinden insanın kurtulması gerektiğinin haykırışıdır. Pozitivizme ve modernizme ruhunu kiralayan insana, insanlığı hatırlatma çabasıdır.

Bu doğrultuda postmodernite; sanatta, felsefede, -bilimsellikte değil de- bilimsel anlayışta, hakikiliği, varoluşu önceler iken kültürel yaşamda, insan haklarında vb. çoklu nesnellik, çoğulcu düzlem de moderniteyi rayından çıktığı yenilenme-ilerleme çizgisine oturtma çabasıdır. Sistemler devlet erkinde galip kuvvet oldukları içindir ki ne kadar başarılı olduğu da ayrıca tartışma konusudur.

Postmodern insan, yenilenme davası ile kurgulanan sanal dünyasında gözü insanlığa fulü bakarken, ötekine uyanışı ile kendi gerçeğini de bulmaya çalışan insandır. İnsanın yapısal olan sistem içinde tek tipleştirilirkenboğuluşuna –katline seyirci kalmak istemeyip de çare arayan ve bağıran insandır. Öteki ile vicdanının sesini yeniden duyan ve böylece ötekiile evrensele açılan kapıyı çeşitlilikte bulurken yetişkin olmaya başlamış olan insandır. Modernizmle, varsayılanlar ile sunileştirilen, katledilen yaşamı -hakikiliği geri arayandır.Böyle değilse eğer, böyle olması gereken insan postmodern dönemin insanıdır/ insanı olmalıdır.

Önemli olan ise bu dönemden sonrası olarak özde aynı olan bizlerin, ötekini de kendimiz gibi görerek ve yabancılığından da kurtulmuş olarak ötekiliği aşmamızdır. Varsayılan -suni olan- ile değil de gerçek olan ile aynı zeminde buluşup birbirimize kavuşmamızdır… Sonuçta bir olabilecek insanlık ülküsünde eylemlerde bulunurken bütünlenmemizdir. Çatışkılı diyalektikten, rekabete dayalı diyalektiğe geçerek başka dünyalarda buluşmamızdır. Uzak dahi görünse; ötekinde kendimizi görmemiz, bulmamız ve böylece kendimize hizmeti öncelememizdir. Nefsi

emmarenin ilahlığını alaşağı edip, helali ile zapturapt altında mümin kılarak, selameti edinebilmektir.

Doğa zemininde bilimselliğe bağlı medeniyet ufku ile ilerleme ve kültürel düzeyde yenilenme –veya devrim düzeyinde yenilenme, diyalektik çatışkıya bağlı olarak gerçekleşir. Modernizmde öteki ile kendini meşru kılmak söz konusu olduğunda, ötekine bağlı olarak toplumsal dinamiklerini kullanmak, yönlendirmek ve kendi insanını da sistemde/ düzende tutmak yukardan inmeli yönlendirilensürü psikolojisini doğurur. İlerlemek için ötekinin karşıtlığı gerekli görülür ve hep yeni bir karşıt bulunur. Postmodernizm bu bağlamda romantik bir söylemden öteye geçmez.

Soğuk savaş dönemi ve günümüzde batının İslam'ı, değerlerini meşru kılmak ve ilerlemesinin nesnesi kılmak için kendisine cephe alması yukarıdaki paragraf için örnek gösterilebilinir. Batı zihniyeti doğrultusal düşünür. Bu nedenledir ki kıstırdığının yeniden doğuşunun ebesi olduğunun idrakinden yoksun, kendi egemenliğini bitirme hamlelerinde bulunur. Sömürgecilik ile modernizmi, doğuda ve uzak doğuda da doğurtması buna örnektir.

Postmodern; modern sonrası anlamını içerir. Modernizmde insana dair bir katkı görülmediği gibi bilimin putlaştırılması sonucunda sadece doğa ile sınırlı düşünen insan tipleri görünür olmuştur. Postmodernler, nihilizminde etkisi altında insanı belirleyici olan bir mutlak bilginin olmadığı görüşü ile modernizme bir nevi eleştiri gibidir. Bilginin gerçekliğinin değil, izafi olduğunun fikrindedirler.

Postmodernlerin sosyal ve siyasal bir çizgi üretememelerinin sebebi de kanaatim odur ki budur. Çünkü bilgi bize gerçekliliği verir. Bilginin amaca bağlı değer niteliğinde izafi olarak gerçeklik algıları var kılması asl olan problemdir. Postmodernlerin anlayamadığı da budur. Bu bağlamda çoğulculuğu tercih etmeleri önemlidir… Ama bu ayrışımı yapamadıkları için olsa gerek ki bilginin düşüncedeki etkilerinde kendilerine düşünce alanı açsalar da; bilginin değer olarak insan yaşamındaki etkilerinden yana eleştiriden öte gidememişlerdir.

Postmodernler genel anlamda indermenisttirler… Ve izafi oldukları içindir ki bir doğrultuda fikir görüş birlikleri görülmemektedir. İnsan gelişiminde değerlere göre bilginin işlevselliği ve değer üretimi olduğundan dolayı her devrin kendi gerçeklik algısı, insan yaşamını da belirleyicidir.

Modernler, bilgiyi olgusunda bulurlarken, postmodernler ise bilgiyi neden olduğu olayda ele alırlar. Modernizm ve pozitivizm; olgusalcı, yapısalcı, nedenlere bağlı olarak nesnelliği belirleyici olarak durağanlığı, değişmezleri, sınıflandırmayı, sürekli

olanı nesnel olgusal düzeylerde görme eğilimindedir… Değişimi ve ilerlemeyi, nesnel olgusallığa bağlı olarak gerçekleştirme eğilimi ile görünüş bulurlar. Bu yaklaşıma karşılık postmodernite; olaycı/ edimselci olarak yapısalcı ve merkeziyetçi düşünmekten öte sonuçlar/ erek veya amaç ile bağıntılı olarak öznelliği, hareketliliği, öznel edimselliğe bağlı olarak gerçekleşmesi gereken değişimi, süreksizliği, belirsizliği göstererek yapısalcılığa postyapısalcı olarak eleştiride bulunma hareketidir. Postmodernizm, çoğulcu, bütünleyici ilkeler ışığında modernizmin tekilci ve ayrıştırıcı görüşlerine de eleştiri getirir. Katı modernizm çizgisini böylece ilkeselliğe bağlı olarak esnetme çabası olarak görülür.

Bizim için bu iki konu batı toplumundaki doğrultusal ve izafi düşünce biçimini görmek için önemlidir. Bunları gördüğümüzde tevhitsel düşünce biçimini daha net görürüz. Düşünce dünyalarının da ne kadar sığ düşündüklerine de tanık oluruz. Doğu düşünce dünyası; sezgide, vicdan ile öngörülü olarak sibernetik gerçekleşir. Bunun ile beraber tevhid düşüncesi dahi irfan düzeyinde neden ve erek Tanrı bağlamında sibernetik düşünce biçimine sahiptir. Özellikle tasavvuf düşünce biçimlerinde bu görülür. Ayrıca ahret ve akıbet öngörüsüne bağlı olarak düşünce yapısallığında sibernetik düşünce biçimini yine görmekteyiz.

Hikmet –hakikat bağıntılılığından ve nedensellik-ereksellik/ amaçsallık bahsetmekteysek, zorunlu olarak yapısalcı olmaktan bahsetmekteyizdir. Nedensellik zemininde amaçsallığa bağlı gerçekleşecek olan yapısal merkeziyetçilik öngörülü bir ilerlemenin gereğidir.

Sebep gerekçeye bağlı amaçsallıkta insan merkezli gerçeklilikte düşünmek isteyenler için postyapısalcılık yeniden doğuşun adresi gibidir… Ama yapısal olanda anlam-değer belirimleri olan tavırlarda amaca bağlı olarak çeşitlilik vardır. Bu çeşitlilik içinde yaşamın gerçeği ise öteki ile diyalektik belirimde insanın kendisini bulmasıdır. Bu durumda özne merkezli düşünen postyapısalcılar, nedenlere bağlı gerçekçi olsalar da amaca bağlı ifade ettikleri gerekçeleri ile gerçekten uzak –ütopyalarında- romantiktirler. Felsefe tarihine en önemli katkıları ise yapısalcılığı sorunsal kılmaları ve her türlü yapısalcılığın olumsuz noktalarına dikkat çekmeleridir.

Postyapısalcılar/ postmodernler; romantikliği, anlamın soyut doğasında değil, yaşamın kendisinde ararlar. Böyle olsa da gerçekliliği; insanın varlığı ile sınırlı kılmanın gerekçelerinde, hakikatten, olanın olgusal hikmetinden ve olayın diyalektik gerçekliği ile barışıklıktan uzak, öteki ile bütüncül düşünmenin romantizminde bulunurlar.

Bu bağlamda ya bilimsel veri olan salt bilgi edinimi ile anlamı değerlerden –zenginliğinde- yoksun kılma ile anlamsızlığa ya da anlamın değer belirimlerini sözde öteki ile bütüncül kılma çabasında olarak gerçekten uzak yaklaşımda bulunurlar. Postyapısalcılık, insana insanı hatırlatsa da insanı öteki ile ilişkisinde diyalektiğin çatışkılı doğasından uzak olarak eleştirel yaklaşımları ile daha insancıl bir dünya hayali sunar… Ama görünen gerçek o dur ki insan, insanlığını öteki ile çatışkısında ve insancıllığını da öteki ile çatışkısı üzerinden edinmektedir. Salt bilgi nedene bağlı anlamında çatışkıya neden değildir. Çatışkıya neden olan; bilginin, amaca bağlı değer belirimlerinde farklı düzeylerde nitelemeler alması ile yorumlanmasıdır. İlkeler diyalektikte görünüş bulma gerçeğine haizler iken değer farklılıklarından bahsedilmekte ise yenilenme ve ilerleme prensipleri –izlekleri- ile modernitenin vaatlerini gerçekleştirmemesi normaldir.

Demem o ki yenilenmenin/ modernitenin doğası diyalektik çatışkıda görünür. Modernitenin ilkelerinin yapısal olarak idealize edilmeye çalışıldığı modernizm ile beraber çatışkı ise kaçınılmaz olarak görünüş bulur. Bu nedenle postmodernizm; modernizmin bir eleştirisi olarak çatışkının diyalektik doğasında kendini gösteriyor olsa da bu göstergesinden gerekçeleri ile uzak olmasa da insanın nefsi emmare, çatışkı, anlam bulma ve amaca bağlı değer edinimi gerçeğinden uzak, yapısallığın karşıt beliriminde düşünce alanı edinmektir.

İnsan, yapısallığı geçmiş tecrübeleri ışığında geleceğe öngörülü bakışımında, doğada ilerlemenin gereği olarak bulur. Böyle olsa da insanın tininde yenilenmesinin önünde yapısallık engelse, elbette ki yenilenmenin gereği olarak karşıtını önünde bulacaktır… Ama bu, yapısallığın gerekliliğini değiştirmez. Olsa gerek ki yapısallıkta doğrultusal düşünen insanın, nasıl veya neye göre yapısal olmasının sorunsallığına cevap bulma çabasında bulunma, düşünce alanı oluşturmasına sebep olur. Eleştirilmesi gereken yapısalcılık değil, nasıl, neye göre ve hangi amaca bağlı olarak anlam-değer belirimleri doğrultusunda yapısalcı olunması gerektiğidir.

Yapı, statüye ve kişisel çıkarlara bağlı olarak işlevsel değil, ilke ve liyakate bağlı olarak işlevsel kılınmalıdır. Yapısal olanın kamuya yönelik işlevinde şeffaf olması ve özellikle denetlenebilinir kılınması ve hesap verebilir olması gerekir. İlkeye –tüzüğe- liyakat ile kişisellikten uzak hizmet, denetlenebilinirlik, bilgi edinme hakkı olarak şeffaflık ve yapının liyakat ilkeleri doğrultusunda işlevsel olması için de hesap verilebilir olması, yapısal olanın sürdürebilinirliği için zaruridir. Şeffaflık ilkesi, zaafların kontrolü; denetlenebilinir kılmak, yapının sınırları dâhilinde çalışması; liyakat de yapının amaca bağlı bütünlüğünü koruyarak işlevsel olması

için; hesap verilebilinir olunması ise yapının, doğru ve amaca bağlı düzen içinde işlevsel olması için gereklidir. Liyakatte, yeterlilik ve amaca -yapının ilkesine –tüzüğüne- bağlı olarak iş görmek aranması gerekendir. Yapı, amaca bağlı ilkesel işlevinde yaptırıma haizdir. Bu nedenle yapının amaca bağlı işlevi dışında kullanılmaması bu prensipler ile gerçekleştirilmelidir.

Bununla ile beraber belirtmek gerekir ki yapının korunması prensibi gereği de yapıya özel kılınan işlevsel mekanizmalar gizil kalmalıdır. Amaca bağlı işlevinde bilgi edinme gereği ile şeffaf ama yapısal ağ ve mekanizmaları ile yapının gizil kılınması, yapıya yönelik saldırılara karşı yapının korunması için gerekli olandır. Yapı, kamunun hayrı için gerekli ise akıbete bağlı olarak yasa ile koruma altındadır ve koruma altında olması da gerekir. Her yapı kendi bütünlüğünde muhafazakârdır… Ama yapının, kamunun hayrı için değişime, yenilenmeye açık olması da gerekli olandır. İhtiyaçlar ve koşullar karşısında amacını gerçekleştiremeyen yapıların yapısallığında değişimi ve ilkeye bağlı olarak işlevinde yeni paradigmalara açık olması gerekendir.

Yapıdan, genel anlamda nedenlere bağlı olarak amaç edinilen ise kamuya hizmet olsa da yapıyı gerçekçi kılan en önemli neden ereğinde kamunun ilerlemesi ve gelişiminde öncü olmasıdır. Bu niteliğe sahip olmayan yapının sorgulanması ise olması gerekendir. Her yapı bütüne bağlı olarak bu iki ilke doğrultusunda ne kadar gerçekçi ve gerçekleştirilmekte ise o kadarı ile kamuda yerini almalıdır. Elbette ki yapı kendi içinde muhafazakârdır ama böylesi muhafazakâr olmalıdır.

Yapısalcılıkta önemli olan, tümeller ile olgusallıkta biçimlenmek ve yapının tümeline bağlı olarak işlevsel olmasıdır. Tümellere bağlı olarak olgusu zemininde olayda gerçekleşmeye yabacı kalmayarak, olayında gerçeğe tanık olmak elbette ki olması gerekendir… Yapısal olana bağlı olarak gerçekleşenin –ifade edilenin- olayının evrenseline/ tümeline bağlı olarak gerçekleşip gerçekleşmediği eleştirel yaklaşımın zemini olmalıdır. İdeal olan, öteki ile beliren karşıt ilişkide diyalektikte görünür olurken, diyalektiğin çatışkılı gerçekliliğinden uzak, ötekinin –sadece teorik olarak olumlanması gerçeğe kıyasen bir şey ifade etmez. Bu durumda gerçekte olup-bitmekte olana göre yapısallıkta kendini bulan insanın, her yenilenme için nasıl bir yapısallık edinmesi gerektiği düşünülmesi gerekendir.

Nedenler insanı yapısallığa doğru zorlar, amaçsallık ise değer edinimi ile beraber öngörülü bir gelecek edinmesi gereği ile insanı, kurum ve kurgusal olan işlerinde zorunlu olarak yapısal kılar. Değerler amaca yönelik belirimler olduğu içindir ki insanı yapısal düşünmek, yapısal ilişkilerde bulunmak, kurumsal yapılanmalara doğru yapılanmak ve koşul ve ihtiyaçlara göre iş görmek zorunda bırakırlar.

Dediğim gibi yapısallık eleştiri konusu olmamalı, eleştiri konusu neye göre nasıl yapısal olunduğu ve hangi amaca hizmet edilerek yapısal olanın işletildiğidir.

Modernite; özgürlük, adalet, bireysellik, yenilenme, idealde olanı gerçekleştirme ilkelerini kendinde barındırır. Bu ilkeleri yapısal olarak gerçekleştirmek için ise modernizm gerekli olarak görülmüş olandır.Modernite ilkelerinin yapısal düzeyde gerçekleştirilmesi ihtiyacı, modernizmi görünür kılar. Modernizmin en temel ilkeleri yenilenme ve ilerlemedir. Bu da çatışkılı diyalektiğe bağlıdır. Modernitenin ilkeleri ile vaat ettikleri –barış, özgürlük, adalet vb.- seküler çizgide modernizm ile yapısal düzeyde –kısmen gerçekleştirilenler hariç olmak üzere- gerçekleştirilemediği içindir ki postmodernler kendilerine düşünce alanı bulmuşlardır. Bu durumda yapısal kılınana göre edinilen düzende ilerlemenin; çatışkılı diyalektik yerine rekabete bağlı olumlu diyalektik düzleminde gerçekleştirilmesinin yolları aranmalıdır. Böylece hak-had belirimlerine göre her insanlık alanı hakkı gereği, ötekini de kapsayıcı olarak yaşamda yerini alabilir.

Doğaya ait bilginin edinilmesi ile daha konforlu bir yaşamın edinildiği doğrudur… Ama daha mutlu ve güvenli bir dünyanın kapısının aralandığı söylenemez. İnsan tinine, doğayı bilimsel düzlemde bilmekten başka bir şey eklediği de pek söylenemez. Demem o ki bilim ile her şeyi ölçülendiren modernizme karşı postmodernizm, modernitenin yol çizgisini göstermesi adına önemlidir. Dikkat edinilecek olunursa; modernizme en can alıcı eleştiriler insan bilimleri alanından gelir. Modernizm bir medeniyet kurma projesi gibidir. Postmodernizm ise ortak insani değerle bağlı olarak medeniyet zemininde uygarlık seviyesine ermenin gerektiğinin bir nevi seslendirilişidir. Modernitede birey öncelenir iken modernizm ile bireyin kendini ne ile anlamlı kılacağı hiçe sayılmıştır. Postmodernite, modernizm altında ezilen insanın, hiçe sayılan bireyin kendini bulma çabası olarak haykırışıdır… Ve tek başına değil, öteki ile kendini bulma ve anlamlı kılma seslenişidir. Bu bağlamda postmodernite, insanın uygarlık çatısında kendini bulması gerektiğinin sesi de olmalıdır. Modernitede, fırsat eşitliliği verildiği kadarıyla birey olarak kendini bulan insan, postmodernite de kendini öteki ile tamamlayacağı ve böylece –ben olmaktan daha çok- biz olmayı öğreneceği ilişkiler ağında kendini bulmalıdır. Kültürde de zaten bu olmaktaydı… Ama diğer kültürler ile değer belirimlerine göre görülen farklılıklar, kültürler arası ilişkilerde aynı çizgide olmayı zorlaştırır ve engeldir. Bu bağlamda postmodernitede dile getirilmesi gereken ise ortak evrensel ilkelerde buluşarak uygarlık çatısının inşa edilmesinin yolların aranması ve uygarlık çatısı altında buluşarak birlikte yaşamanın gerekliliğinin dile getirilmesidir.

Böyle olsa da/ olması gerekse de postmodernler, “ne olursa gider” mantığı ile yapısallığın gerçekliliğini değil, oluşun gerçekliliğine bakarlar... Ama bu, yapısal olmanın gerçekliliğini ve yapısal olan ile ilerlemenin gerçekliliğini de değiştirici değildir. Her türlü yapısallık –vatan, devlet, hastane, ülke, yoldaşlık, kültür, medeniyet, şehir vb.- kendi alanında mekân idraki -algısı oluşturur. Mekân idraki olmadan da insanın varoluşsal kılınmasından bahsedemeyiz. Bu nedenle yapısallığın gerçeğinin doğruları ile oluşsallığın gerçeğinin doğrularını aynı çizgide buluşturmak gerekir. Bu da herkes için ideal olanın amaçsal kılınması ile birlik edinilmesi sonucunda mümkün kılınabilir. Nedenlere bağlı olarak itirazlarda bulunmak, kaotik bir düşünce alanı oluşturmak, yapısallığı amaçtan yoksun yanlışlamak fazla gerçekçi olmamak ile beraber yapısallık içinde yozlaşanların kendi kabuklarını kırmaları adına da önemdir.

Postmodernler, yapısalcılığın merkeziyetçi –olarak ben olma- zihniyetini sorgular. Bu da doğuştan gelen ve sonradan edinilen mensubiyetlere bağlı olarak merkeziyetçi düşünceyi de kapsar. Merkeziyetçi düşünce, taban kitlesi doğrultusunda hedef kitlesinide yer yer kendi gibi kılma eğiliminde bulunur. Modernizmde öncelenen ussallıktır. Ussallığa bağlı olarak da ilerleme ve ilerlemede yenilenmektir. Postmodernizmde öncelenen ise varoluş, varoluşa bağlı olarak da insan –özne, ötekidir.

Mensubiyetleri, ortak yaşam alanı, ortak değerler vb. belirli kılar. Böyle olsa da aynı mensubiyet haklarına sahip olmayan ve değerlerinde farklılık gösterenlerin öteki kılındığı bilindiktir… Ve ötekini, kendi için kendi gibi kılmaya çalışmak da kapitalizm, emperyalizm ve küreselleşme ile berber modernizmi tek tipleştirme projesi kılar.

Modern dünyada -medeniyet çıtaları dünyevi olmak ile beraber- her yer medeniyette aynılaşır/ aynılaşmaktadır… Ve insan kendisini medeniyet çizgisinde aynı doğrultuda bulur -bulması istenir. Postmodern dünyada ise medeniyet çizgisinde her insanın aynı olacağı düşünülemez ve aynılık da beklenemez. Postmodern hareket, sınırlayıcı olmaktan öte sınırları aşma hareketidir… Çoklu dünyada farklılıkları gözeterek çokseslilige kapı aralar.

Çokseslilik ise ilişkilerde uyum ve değer belirimlerinde dengelerin tutarlı biçimde korunmasını gerekli kılar. Hukuki zeminde hak belirimlerine göre uyum, had belirimlerine göre de dengelerin gözetilmesi çokseslilig̃i, kurumsal düzeyde tesis edilmesi ile olanaklı kılabilir. Bağımlı olduğumuz ortak çıkarlardan hareketle, ötekini sınırlamadan ve siyasi alanda üzerini örtmeden, ortak yaşam alanlarında

ortak değerler edinilmesi de çokseslilik çizgisinde bütünlenme (entegrasyon) adına önemlidir.

İnsan mensubiyetleri doğrultusunda farklılıklar gösterir… Ama mensubiyetlerine aşkın olarak ötekini de kucaklayacağı değer algısı, hukukla yapısal kılınan kamusal alan ve siyasal alanda meşru olan çokseslilliği demokratik zeminde edinmedikçe biz olamaz. İnsan için önemli olan, kültürel mensubiyetlerine aşkın olarak, insan olması sebebiyle insanlığa mensup olduğunun idrakinde insan kimliğini öncelemesidir. Böylece çoklu dünyada çoksesli olarak insanlık idealinde biz olmaya doğru yol edinilebilir. Böylece insanlık kendi içinde birbiri ile olumlu ussal düzeyde rakipler olarak değişime, yenilenmeye açık bir dünya kurabilir. Modern dünyanın değer algıları ve merkeziyetçi yapılanmalarından ve çıkara dayalı ilerleme hırsından, çatışkıya dayalı yayılımcılığından vb. bakıldığında insanlık için uzunca bir yolun olduğu görülmektedir.

Klasik dönem, ideali yakalamanın ve gelenekçi olmanın karakteristik özelliklerine sahiptir. Modern dönem, çağın gerekliliklerine göre yenilenmenin, gelenekçiliği aşmanın, bilim ile idealde görülenin -üretilenin idealize edilmesinin ve bunların sonuçlarını barındırır. Postmodern durum/ dönem ise geleneği yeniye katmanın gerektiğinin, nesnel olgusal olarak idealize edilene karşı eleştiriler olmanın ve öteki ile kurulu dünyada büyük ideallerin/ söylevlerin geriye atılarak daha gerçekçi olunması gerektiğininbaşkaldırısıdır.

Nesnel olgusal olana göre öznel ve edimsel olan öncelenirken, kendine dışsal kalan insanın varoluşuna geri dönmesi gerekir. Varoluş ise öznel belirimlere göre çeşitlilikte göreli yaşansa da evrensel belirimlerine –nesnel idealizminde öncelenenlere- göre öteki ile belirli olan sınırlarında yaşanması gerekendir.

Modernizm; katı materyalizm ve dünyeviyet ile biçimlenirken yenilenmeyi, değişmez öncelenenler ile yaşamın nesnel olan her alanına taşır. Yeni olan idealize edilirken tek tipleşme de kaçınılmazdır. Bu nedenle postmodernizm ötekini, çokluluğu, çok sesliliği, yapı merkeziyetçiliğe karşı önceler/ öncelemek zorundadır.

Buna rağmen öznel idealizm ve materyalizm çizgisinde nicelin dünyasında takılı kalınır veya takılı kalınırsa eğer; insan, mutlak olana göre kendini bulmak yerine, nesnelliğin değer -amaç edinilmesi ile varsayılan öznel aidiyetler ve kimlikler üzerinden varsayılan değerler dünyasında kendini bulur… Ve bu doğrultuda da tutum ve davranışlarda bulur. Önemli olan ise nesnesine takılı kalmadan, nesnelliğe –nedenselliğe aşkın evrensel olan ilkeler doğrultusunda yaşamın değişenlerini tinde önceledikleriimiz ile karşılamamızdır… Ve bu doğrultuda

yenilenmeye açık olmamızdır… Ve öteki ile yenilendiğimizi bilerek ötekinin hukukunu da nesnel idealizm çizgisinde korumaktır.

Postmodernizmde nesnenin, yapısallığın olayı üzerinden okumalar görülür… Bunun da aşılması gerekir. Modernizm gibi nesnesine –olgusal olana bağlı öncelemeler değil de olayında olması gerekenler öncelenir/ öncelenmesi gerekir. Bu nedenle nesnel idealizm çizgisinde öznel edimsel olunması ile kendisinde uzantısı görülen öznel idealist ve katı materyalist çizgilerinde de aşılması gerekir.

Çoklu ilişkilerde yapısal zeminde ağlar kurarak gelişen dünyada, postmodern söylev daha da önem kazanmaktadır. Böylesi ilişki ağlarında çoğulculuğu neye göre değerlendirileceği de sorunsaldır. Bu durumda ortak değer belirimlerine göre öncelenenler ne ise ona göre ilişki ağları kurulduğunu belirtmek gerekir. Ortak değer belirimleri ise niyetleri belirli kılar ki dikkat edilmesi gereken amaçta, ötekininde yararına olan ve ötekininde katılımcı olduğu insanlığın yararına olan ile hareket edilip edilmediğine dikkat edilmesi gerektiğidir.

Değer belirimleri çoklu ilişkileri anlayabilmemizin ölçüsünü verirler. Bu bağlamda değer belirimleri üzerinden varoluş gerçekleşirken, gerçekliği veren bilgi üzerinden de ilerlemenin yolu bulunmalıdır.

Ağlar amaca bağlı olarak kurulur. Bu nedenle amaçta görünecek olan değer belirimleri üzerinden stratejik düşünmek de kaçınılmazdır.

Ağlar ve ilişki ağları içinde kendini gerçekleştirmek ise ağlarda öncelenenlere göre olacağı içindir ki ağlarda kendiliğine yitik öznelere tanık olunur/ olunabilinir. Bu durumda insanlığın haysiyetini koruyarak, şahsiyetsizlikten şahsiyet kazanmaya çalışması da insanın kaçınılmazı olarak önünde durur. Çünkü insan; haysiyetini, varoluşunun gereği olarak koruma güdüsünde tini gereği bulur. İnsan haysiyetinin yitirildiği yerde haksızlık söz konusudur ki haksızlığa –zulme karşı insan kendini hep yenilemek zorunda olarak karşı durur.

Nesnel olana karşı varoluşun doğası gereği kendiliğin/ öznelliğin, varoluşun gerçekliğinin öncelenmesi, şahsı mutlağın şahsını öncelemesinin doğası gereği insanlık âleminde her merhalede görülür. Ağlara bağlı olarak -daha iyi bir dünya hayali ile- klonlanan (kopyalanan) insan için, özüne bağlı olarak kendini gerçekleştirmesi ağlardan kurtuluşu veya sınırlarında iyileştirilmiş olan ağlara aşkın yaşamayı edinmesi ile mümkündür.

Yapılar insanı ilkesine bağlı olarak dışsal kılınana göre tek tipleştirirler; ağlar ise girift yapıları ile içine aldıkları insanı amaca bağlı olarak birbirlerine benzetirken

kopyalar/ kopyalamaya çalışırlar. Yapılar insana dışsaldır ama ağlar insanı içine alırken iç dünyasına da biçim verendir. Tek tipleşmede sunilik, monotonluk vb. görülürken; ağlarda da yönelmişliklere bağlı olunması ile tipolojik olarak aynı tutum ve davranışlara haiz insanlarda birbirlerini psikolojik düzeyde beslemeleri sebebiyle motivasyon, aynı ruhu paylaşma ve özgüven fazlalığı görülür. Hak için değilse eğer ağları tehlikeli kılanda budur. Çünkü ortak çıkarlar ağları beslerken, ötekini daha da öteki kılar ve ötekinin yaşam alanlarını da daraltır. Ve ağlar tekelleşir/ tekelleşmeye yönelir. İnsanlığın önünde duran en büyük problemlerden biri de budur.

Devlet yapıdır… Ama çok uluslu şirketler, kendi içine kapalı çok uluslu cemaatler bir ağdır. Dikkat edilmesi gereken de bu girift yapılardır. Devletler girift biçimde duygusuna bağlı olarak insan klonlamaya başlarlar ise eğer; insanlık adına tehlike gösterecek durumlar ile karşı karşıya kalınır. Özellikle kontrgerilla yapılanmaları ve bunların şirket mantığı ile organize olması insanlık adına en vahim tehlikelerdendir.

Demem o ki yenidünyada sadece acımasız yapılar değil, acımasız ağlar ile karşı karşıya kalan insanlık için -caydırıcı yaptırımları ile- evrensel hukuku tesis etmek zorunludur. Evvela hukuk, hukukun tesis edilen yapısallığı zemininde varoluşun ve varoluşun öteki ile de öncelenmesi, insanca yaşamak adına gerekli olandır. Ağların hangi çıkarlar için kimler tarafından kullanıldığı bilindik ve hukuki olmalıdır. Ağlar niyetlerinde kötü olarak iş görmekte,şeffaf ve denetlenebilinir değilse eğer tehlikelidir.

Yeni dünyada gelenek, yapının ruhsuzluğu ve duyarsız kıldığı insanlık adına önemlidir. Çünkü gelenekte duygusu korunan ilkeler ile insan vicdan bulduğunda, insanlığa duyarlılığını da yitirmemiş olarak canlı durur. Ağlar ve yapılar yaşamın kolaylaşması adına önemli olsalar da insanca bakışa ve duygusunda hakiki olarak yaşanana insanı örterler. Gelenek, klasik olan duygusu ile kendinde barındırdığı ilkeyi hep canlı tutmakta –muhafaza etmekte- başarılıdır. Bu nedenle duygusu ile canlı kılacağımız ilkenin gelenek örtüsü altında canlı tutulmasına ihtiyaç vardır.

Bunun ile beraber geleneği canlı tutana, ilkeyi canlı kılan mitlere de her daim ihtiyaç vardır. Mitler ve gelenek ilkeyi duygusunda canlandırmanın, canlı kılmanın da gereği olarak görülmelidirler. Bu da hakiki olarak varoluşun yaşanması adına gereklidir. Elbette ki teknik olarak yaşadıklarımızı anlamlı kılmaya çalıştığımız bilgiye, felsefeye ihtiyaç vardır… Ama duygusunda samimi olarak yaşanmayan her yapı ve ağ suni insan olmamızın nedeni olarak büyük tehlikedir. İnsan kendini duygusunda samimi olarak yaşadıklarında hakiki olarak bulur. Bu hakikilik

zemininde kendini gerçekleştirirken kendini zevk edebilir. Sunilikte zevk değil, belki sadece haz almak vardır. Daha ötesi de yoktur.

****

Bu başlık vebir alt başlığı; günü anlayabilmek, tanımlayabilmek ve yaşadığımız değerler doğrultusundatinde neredeve ne ile karşı karşıyaolduğumuzu görebilmek ayrıca ne yapılması gerektiğinin aklını oluşturmak adına önermekteyim. Tarihsel çizgisinde bağlamları ve ayrışımları ile günü anlamadanda yarını öngörmeye imkân yoktur. Ayrıca insan yaşamında bilgi ve bilginin yaşam formasyonlarına ve biçemlerine değer belirimleri ile etken olmasının süreçte nasıl gerçekleştiğini görmek adına da bu iki başlık önemlidir.

Dini literatür çizgisinde: Moderniteye; İbrahim nebinin, hurafeler ile dolu kültüre ilkesel düşünce ışığında başkaldırısı ve ilkeler üzeri yaşamasında tanık olabiliriz. Modernizme de Musa nebide ilkelerin yasalarla normlarında gerçekleştirme çabasında tanık olabiliriz. Postmodernizme ise yapısal normları faydacılık ile kullanılmasına ve yapısal olanın amaç değil ilkeyi gerçekleştirmenin aracı olduğunun vurgusunu yapan ve “ben sizi tamamlamaya geldim” diyen İsa nebide, akli çizgileri ile görmek mümkündür. Nebi Muhammed Mustafa ile de uygarlık çatısının, şeriat –hukuk- zemininde evrenselleri yaşamaya olanak tanıması ile edinilebileceğine tanık olunabilir.

Modernite, modernizm ve postmodernite tarihsel sürecinde, bilginin formasyonlarına ve dolayısı ile de insanın insan ve doğa ile ilişkilerinde edinildiği öznelliğin formasyonlarına tanık olunur. Her öznel formasyon ise nesnesine bağlı olarak gerekçeli amaçsallıkta değer belirimlerine göre gerçekleşir. Bu durumda değer belirimlerine göre öznelliğin, formasyonlarda nasıl görünüş bulduğuna da tarihsel belirimlerine göre tanık olma imkânı da edinilmiş olunur.

ORYANTALİZM, EMPERYALİZM, DECCALİZM VE SONUÇLARI/ SONU:

Kültür sonrası batı medeniyetinin; modernite sonucunda modernizm ile bulduğu değerleri üzeri doğu değerleri ve yargılarına bakışı ve bunun sonucu olarak da doğunun batı aydınlanması olarak gördükleri ile doğuya bakışımı, bu konunun içeriğinibelirleyicidir. Oryantalizm; modernleşen batının, modern değer yargılarıyla doğu kültürünü ötekileştirir iken –eleştirel olmaktan daha çok- üstten bir bakış olarak değer yargıları ile bakışımlarda bulunmasıdır. Emperyalizm ise oryantalizm ile beraber ötekileştirilen doğuya, sömürgeciliğin değişmiş üst formu olarak her alanda yayılımcı olan siyasi ve ekonomik çıkarlar doğrultusunda plan, uygulama ve yaptırımlarda bulunulmasıdır. Oryantalizm;emperyalizm ilebatının, modern kültürel değerleri doğrultusunda doğuya kültürel etkileri ile de yön verme çabası olarak da görünüş bulur.

Oryantalizm, emperyalizm ile siyasi olma niteliği kazanır.Oryantalizmin başlangıcının, modern öncesi kültürel –değer yargılarını- özde kendinde barındırması ve seküler yapısallıkta bu doğrultuda izleklerinin olması nedeni ile iyi niyet üzeri gerçekleşmediği kesindir. Bu durumada oryantalistlerin doğuya kendi değer belirimlerine göre bakışımda bulmasına neden olan kültürel köklerinin incelenmesi ile tanık olunur. Oryantalist bakış, batının kültürel ve medeniyet değerleri üzeri değer yargıları ile doğu kültür ve medeniyetlerini okuma biçimi olarak görünüş bulur. Bu okuma biçiminde, üstünlük kanaati ile doğu, öteki olma nitelenmesi ile hep aşağıda görülendir. Bu neden ile oryantalist bakış, insani sıfatlar (erdemler) ve ilişkilerde insanın insana duyarlı olmasından uzak, insanı insana yabancılaştıran bir okuma biçimidir… Toplum sorunsal bir engel olarak doğu ve batı arasında ayrışımda bulunmaktır… Ki bu da özellikle doğunun batıyı kıyas alarak ilerlemesi ve kazanımlarda bulunması sonucunda görülen siyasi ilişkilerdeki krizlerde görülmektedir. Ayrıca batının, kendi değerleri içinde ötekini pasif kılma veya asimile etme siyasi çabaları da bunun göstergesidir. Bu durumda değişmesi gereken doğu değil, batının kendisidir. Batı modernitenin ilkelerini evrensel ölçekte herkes için görmedikçe ve kılmadıkça, kendi ile çeliştiğinden dolayı varoluş bunalımında görülecektir. Bu bunalımı aşmak ise evrensel olan varoluş ilkelerini, kurumsal düzeyde hakiki olarak herkes için yapısal ve işlevsel kılmasına bağlıdır.

Oryantalizm ile batıya bakıldığında doğu kültürünün, özellikle İslam tevhid nazarının anlaşılmadığı da görülecektir. Oryantalistler, nesnel bir dünya algısında modern kültür nesnelerinin değer olarak putlaştırılması üzeri doğu kültürüne bakar. Bu nedenle doğu kültürü ve uzantıları oryantalistler için sığ değerler bütünü

olarak sıradandır. Böylesi bir anlayıştan, insanlığı tümeline bağlı olarak anlaması beklenemez. Demem o ki insanı insanlık idealinde tümelinde anlayabilmek için daha insancıl bir bakışa ihtiyaçları vardır. Bu konuyu başlık altında bulundurmamızın sebebi; tevhid nazarının,Allah'ı kâle alarak insana/ insanlığa daha bütüncül ve değerinde bakışıma sebep olarak insanlığımız adına önemini vurgulamaktır.

Edward Sait'in dediği üzere oryantalizm, batı medeniyetinin doğu kültürüne yıkıcı eleştirisidir. Oryantalistler için doğu; kendi gibi olmayan, öteki olandan ibarettir ve kendi gibi olması gerekendir. Bu da oryantalistleri, kültürel bağlamda emperyalist çizgide belirli kılar. Kendi gibi olmayanı kendi gibi kılmak, siyasi yapıda karşılık bulduğunda medeniyetlerin yıkımı olması gereken olarak görülür. Bu nedenle tarihsel bağlardan yitik toplum yapısallığı oluşturmak ve kendi kökenleri ile bağlar oluşturmak olası ilk hareketlerdendir. Bu nedenledir ki doğuyu öteleyerek tarih okumalarında bulunmak önceliklidir.

Herkesin hikâyesi ile yaşama tutunduğu doğuda; batının, hikâyesi olmayan insan yığınları var etmesi, savaş ve yaptırımlar sonrasında kendi gibi kılmanın ilk evresidir. Batı; kapitalizm ile kültürünü ve teknolojisini, konfor ayrıca özgürlük vb. ilkeler ile pazarlar. Piyasa değeri olarak da kendini ucuza satmaz. Değerini de yitirmek istemez. Bu nedenle kendi gibi bir dünya kurma ideali ve vaadi ile batının, modernizm ile beraber geçmişe sünger çekmeye çalışması ve geçmiş –hikâyesi- ile değerler bütünü olan medeniyetleri aşağılaması veya yok etmeye çalışması kendi çizgisinde kendine doğrudur… Ama tarih kendisine örtü örtülemeyecek kadar kültüre sebep kült olmuşsa doğuda, doğu değerleri bağlamında batı olmayacak kadar büyük bir tine sahiptir. Kendi kültü ile batı için olmadan kendi için olarak kendini yeniden inşa eder.

Zaten diyalektikte öteki, diğeri ile kendini bulmaz mı? Batı, doğuyu, özellikle İslam'ı karşısına aldığında öteki ile kendini –özellikle oryantalistler-motive ederken ötekileştirdiği doğunun,batı ile kendine uyanacağını belki de hesaplayamamıştır. Her alandan kıstırılan kendine dönmek zorunda bırakıldığında, zamanın gereği doğrultusunda yeniden doğmanın doğum sancılarını çeker… Ve dayanak buldukları ile yüklendiklerini kendinden özgün bir biçimde yeniden üreterek doğar. Bu bağlamda oryantalizm ve paralelinde uzantısı olduğu emperyalizm, tinde yeni bir doğuma etken olan öteki olarak tarihin raflarına kaldırılacaktır. Çünkü ötekiyi kendi gibi yapmadan, kendi için kılmadan, beraber yaşamanın yolları aranacaktır.

Bu bağlamda medeniyetler arası çatışma ile coğrafi, kültürel ve öz değerlere karşı yapılmak istenen doğunun, İslam'ın yıkımıdır… Ve dinler arası diyalog ile sinsice

yapılmak istenen ise; tarihinden koparılmaya çalışılarak itibarsızlaştırılan ve meşruiyeti sorgulanır biçime getirilen İslam'dır. İslam, kendi gibi yapılmaya çalışılsa da Kur'an, siyer, hadis bilgisi ile tarihi bağıntıları sebebiyle kendi gibi kılamadıklarıdır. Bu nedenle meşruluğunu sorgular hale getirmek; bu doğrultuda taraf kaybına sebep vermek ve batının kendi siyasi alanlarındaki egemenliğini kendi değerlerine bağlı olarak korumaya çalışması istenilendir.

Bu nokta da İslam coğrafyasında egemen olma çalışmalarında bulunmak, egemen olamasa da iç savaşlara sebep vererek güç yitimine neden olmak ve öğrenim üzerinden de İslam'ın öz değerlerinin yitirilmesi istenendir. Bu İslam'ın dini cazibesinin yitirilmesi için de yapılanlardır. Birçok alanda doğuya cephe açılmış ise birçok alanda doğunun yeniden doğuşuna tanık olmak kaçınılmazdır. Doğunun doğumu ise batının değer olarak kabul ettiği ve geliştirdiği evrenseller (özgürlük, demokrasi vb.) ile gerçekleşirse eğer batı ötekisi kıldığını kendi eliyle doğurmuş olur. Batı için acı olacak olan ise ötekinin egemen olduğu siyasi özerk alanı olarak kendi coğrafyasında doğuşu olur –ki batı hegemonyası ile her yeri kendinin zan etmektedir ve kendi için kılmaya çalışmaktadır-.

Demem o ki kapitalizm, emperyalizm, oryantalizm üzerinden gerçekleşen diyalektikte, insanlığın yeni bir doğuma gebe kaldığıdır… Ve olumsuz ussal olan bu siyasi, kültürel ve ekonomik düşünce ve uygulama çizgilerini insanlığın aşmak zorunda olduğudur… Ki diyalektiğin gerçeğinde olumsuz ussal olan hep aşılmak zorunda kalınandır.

Emperyalizm ileinsanlık,ekonomik düzlemde gerçekleşen borçlandırma, zorda bırakma, bölme ve parçalama politikaları ile beraber kültürel sonuçları ile karşı karşıya kalınan postmodern bir savaşta bulunmaktadır. Bu savaşın izlerini tarihte arayabiliriz… Ama bu savaşın kazananı; adalet olmalıdır, hak-had belirimlerine göre hakkaniyet ilkesi doğrultusunda da insanlık olmalıdır. Bu gerçekleşmez ise insanın, belirsiz/ öngörülemez bir geleceğe doğru adım atması ve bu doğrultuda da tinde yenilenememesi durumunda da tininde çıkmaza düşmesi kaçınılmazdır. Teknoloji ise tinde yenilenme değil, doğada doğaya karşı ilerlemenin aracı olarak yeniliktir. İnsan vicdanı ile tinine geri dönmek zorundadır. Böyle olduğunda ötekini de kendi gibi görmenin fırsatını elde etmiş olarak deccalın gölgesinden kurtulabilir. Çünkü deccal kendi gibi görmez, görmekte istemez. Oryantalizmde de bunun izlerini görebiliriz.

Dinler kendi içinde itikat ve içtihatlarındaki farklılıklar üzeri fırkalara ayrılmışken, dinler arası diyalogdan bahsetmek gerçekçi değildir. Dinler adına kimin kimler ile diyalogda bulunacağının meşru zeminini edinmek de zordur. Zaten Âdem'den

Hatem'e din söylevi itibarı ile tek iken dinler arası diyalogdan bahsetmek, dinin özü itibarı ile anlaşılmadığını ifade etmektir.

Bu nedenlerden dolayı,asıl olan dinde ortak söylevi görmek olmalıdır… Ki bu da Allah'ın vahidiyetine ve ahret/ akıbete iman ederek yaşamak; bu doğrultuda da salih amel üzeri sırat-el müstakim üzeri bulunmaktır. Bu üç ana başlık Allah dininin üç temel çıtasıdır… Ki bu üç temel çıtaya göre herkes ne kadar dindar olduğunu sorgulayabilsin. Bu üç noktadan hareketle Allah'ın dininde bulunulup bulunulmadığını da görmüş oluruz.

Dinler arası diyalog ile istenen Hegel'in sentezine benzer bir oluşuma sebep vermek ise bu yapay olduğundan, fıtraten ve tarihsel olarak karşılığı olmadığından gerçekleşmesi kısmen olsa da genel anlamda ihtimal dâhilinde değildir. Dinler arası diyalog, hukuk zemininde rıza ve tevazu ile ortak yaşam alanlarında kardeşçe yaşamak ise olması gerekendir. İnsan çeşitlilikte yaratılmıştır ve çeşitlilikte yaşamayı öğrenmek zorundadır.

Egemenliğe bağlı hegemonya sahibi olanların yönelimlerinde her zaman görülen, kendi gibi olunması, kendi için olunması ve iktidarlığının sorgulanmamasıdır. Popüler kültürde de bu, aynen görünür. Bu nokta da her şeyin hukuk zemininde meşru sınırlarında gerçekleşmesine dikkat etmek en öncelikli durumdur. Herkes ötekinin hukukunun meşru olduğu hak-had değer belirimleri içinde kendi gibi oldukça ve beraber yaşamayı öğrendikçe daha güzel bir dünya kurulabilir. Ötekinin hukukunu görmezden gelerek yapılacak ve uygulanmaya çalışılacak her proje, kulağa hoş gelen sloganlar ile yapılsa da maksatta kötü niyetli olunduğundan sonuç verici değildir. Niyet güzel ise akıbette de güzellik görünür olur.

Böyledir ama emperyalizme dikkat etmek gerekir. Çünkü emperyalizm deccalizmdir. Kendi için kendi gibi kılarken kendi ile dirilttiklerini öldürmektedir. Kendi için kendi gibi kılmak ise kapitalizmde küreselcilik ayarıca özgürlük gibi evrensel ifadeler ile gerçekleştirilmeye çalışılır. İlkesel ifadeler önemlidir ve kendi gibi olmak da bu bağlamda sakınca yoktur… Ama sadece tüketime dayalı olarak kendi gibi kılması, tüketim toplumlarını kendi gibi kılarken pasif etmesi ile kendi için kılmasıdır. Deccalın mantığı aklı maaşta stratejik olarak kendi için kendi gibi kılmasında görülmesi gerekir. Kapitalizm de bu bağlamda arzuya yönelik fetişizmi ile beraber yaşamı sığlaştırırken, zamanı arzu nesnesinde donuk kılarken deccalizmi besler.

Demem o ki insan dini ile deccalın önünde durabilir. Bu da fedakârlık ve sadakat ile mümkündür. Din temelini, insan ve Allah merkeziyetçi olarak Allah için yapılan

insani ilişkilerde fedakârlıkta bulur… Ve insan nefsi emmaresine, kendisine köle, kendisine eleman yetiştiren kişi ve cemaatlere değil, Allah'a sadakat ehli olduğunda dinini bulmuş olarak deccaldan kurtulabilir. Bunda en önemli durum ise her türlü alanda insanın ürettiği ile kendini bulmasıdır. Kendini ürettikçe bulanlar kendini tükettiren deccalizmin gölgesinden kurtularak daha sosyal ve adaletli bir dünyanın kapısını aralar.

Öncelenmesi gereken mülk değil, emek ve paylaşımıdır. Mülkün sahibi Allah'tır, mülkünden emek ile elde edilen servet ile mülkten hak elde edildiği (mülkiyet hakları) kadarı ile istifade edilebilinir. Sınırların kalkması/ şeffaf olması, emeğe - üretimefaizsiz teşvik ve ihtiyaç dışında olup da elde tutulan emeğin vergilendirilmesi gerekir. İletişim, ulaşım, ekonomi, siyaset bağlamında küreselleşmenin gerçeği ile karşı karşıya iken bütün halkları ve hakları gözetecek biçimde ortak hukukun da tesis edilmesi ile küreselleşmesi gerekir.

Küreselleşen dünyada uluslar arası hukukun adilce, çok sesli biçimde savunulması ve yaptırım gücü ile uygulanması gelecek adına önemlidir. Hukuk, belli sınıf, grup ve zorba devletlerin eline bırakılmayacak kadar hayatidir… Ve sürdürebilir bir birlikte yaşamın ve öngörülebilir bir geleceğin ön koşuludur. Sınıfları yok etmeden, sınıflar arası denge hak-had belirimlerine göre emeğe bağlı olarak adilce yönetimin gerekleri gözetilmelidir. İnsanca yaşamanın haysiyeti gözetilmelidir. Bu durumda ihtiyaçlıya yardım ile beraber, ihtiyaçlıyı yaşama kazandıracak emek üreteceği alanlar ve projeler hayata geçirilmelidir. Daha adil, selametli ve huzurlu bir dünyanın kapısını aralamanın gerekleri her ne ise yapılmalıdır.

Mülk ve sınıflar gözetilmeksizin, emeğin, hakların ve insani olan meşru hadlerin evrensel düzeyde herkes için öncelendiği hukuk tesis edilmelidir. Ötekinin hakkı, hakkaniyet ilkesi gereği vicdani olarak öznel düzeyde öncelenmeli/ öncelenmesi gereklidir…Ve hukuksal düzeyde kurumsal olarak da öncelenmelidir. Sınıflar yok edilmeden, sınıflar arası eşitlikten öte denge aranmalıdır… Ve hak-had belirimlerine göre emeğe bağlı olarak yönetmenin gerekleri gözetilmelidir.

Fıtrattaki çeşitlilik, kaygılar doğrultusunda gerekli görülen sınıflanma ayrıca mülkün ve emeğin sahiplenmesi ile edinilen ayrıcalıklar sebebiyle sınıflanmalardan dolayıinsani olgularda eşitlik beklenemez… İnsanın nefsi emmaresi sebebiyle çatışkılı diyalektik ilişkide bulunmasından dolayı da adalet gerçekleşmesi aranır olandır… Ama sürdürebilinir bir toplumsal yaşamın gereği olarak ilişkilerde karşı karşıya kalınan tutum-davranışlara göre hukuk önünde eşit olmak ve imkânların değerlendirilmesinde fırsateşitliği -aynı haklara sahip olmak adaletin gereği olarak gerçekleştirilmesi gerekenlerdir.Ayrıca emek, miktarda –meblağda- eşit olarak

değil, oranda eşit olarak ihtiyaçtan fazlası ile vergilendirilmelidir.Adalet mülkün temeli değil, emeğin ihtiyaç belirimlerine göre dolaşımının, hakça paylaşımının ve insanca yaşamanın temeli olmalıdır. Ötekinin de hukuku, geleceğinin selameti adına emek, harcanması –paylaşılması gerekendir.

Özellikle belirteyim kimülke tamah etmek ve mülke bağlı olarak dünyada iktidar sahibi olmayı sürekli kılmaya çalışmak, Allah'a rakip olmaktır ki böylesi bir tamahın karşılığı yoktur. İnsan ölümle, her zapt ettiğini ve mülke bağlı elde ettiği her iktidarı/ iktidar biçimini bırakıcıdır. Ayrıca deccal kavramı niteleme olarak bir zorlama olsa da kendi gibi ötekini görmemek ve ötekine duyarsız olmanın, dindeki karşılığı olan kavram olduğunu belirtmek isterim. Emperyalizm ise kendi için kendi gibi kılmaktır ki deccalın karakter biçimi ve uslamlamaları da bu doğrultuda gerçekleşir. Emperyalizm, deccalın karakter formasyonudur. Bu anlam yüklemleri ile beraber deccal kavramını kullanmaktayım. İslam'ın evrensel mesajı doğrultusunda küreselliğe açık olması değil, deccal zihniyeti için küreselleşmek ise hegemonyasını -egemenliğini- evrensel kılma projesi ve çabasıdır.

Deccalizm; kapitalizm ve emperyalizm zihniyetinin dindeki kavram karşılığıdır. Kapitalizm ve emperyalizm ikilisi ile küreselleşmede ise batı, deccal rolünü karakter özellikleri ile edinmiştir. Bu bağlamda kendi için kendi gibi kılmaya dikkat etmek gerekir… Ki kendi için kendi gibi kılmak da kendi gibi olunmasında bir problem görülmeye bilinir… Ama öz değerlerini yitirerek kendisi gibi olmak İslam'ın takva elbisesinden soyunmak anlamına gelir. Âdem cennet elbisesinden soyunduğunda dünyalık yönü görünür oldu... Ve kendini dünyalıkta sürüklenir buldu. Müslim, takva elbisesinden soyunduğunda selametini yitirmiş olarak dünyayı kâbusu bulur. İşte devir bu devirdir ki Müslimler deccal ile dünyayı kâbusu bulmuşlardır.

Deccal ile Müslimlere hatırlatılan ise her türlü alanda üreterek, öz değerlerini yitirmeden hak ve hakikat ışığında kendilerini bulmalarıdır. Evet! Deccal dünyayı kuşatacaktır… Ama gönül yurdunda Allah'ı bulan ve ürettikçe yenilenerek tin edinenlerin, haklar üzeri yaşayanların kalplerini değil. İşte bu nokta da kalbi, Allah'a fedakârlık ve sadakat ile teslim eden cesaret sahibi Müslimlerin sesine ihtiyaç vardır. Deccalın görünüş formasyonlarından olan oryantalizme de deccalı tanımak adına dikkat etmek gerekir. Kendi içimizdeki oryantalistler ile deccallaştığımızı da unutmamak gerekir.

Yukarıdaki söylevden ilim öğrenmemek, yenilenmemek ve ilerlememek değil, ilim öğrenerek her türlü alanda üretimlerde bulunmamız, zamanın ahkâmına göre her daim yenilenmemiz ve böylece ilerlememiz gerektiği anlaşılmalıdır. Deccalın

bizlere verdiği en önemli ders de tinde eksiğimizi gösteriyor olmasıdır. Deccalı yenmek ise evrensel düzeyde hukukun tesis edilmesi, üretirken ona bağımlı olmaktan kurtulmak ile olur… Ayrıca onun kendi için –menfaate dayalı olarak evrilttiği evrensellerin hakkını vererek yaşamak ile mümkündür. Suni olan ve zanda kalan her türlü sözde gerçekleşen algı, varoluşu hak ve hakikate göre anlamlı kılmak ile ret edilmelidir.

Her insan veya toplum hakikati öz varlığı ile bulmalı ve kendi dışında dayanakları amaç değil, araç olarak kullanması gerektiğinin bilincini edinmelidir. Çünkü varoluşun dışsal dayanakları insanlık ideali için amaç değil, araçtırlar. Deccalda ise varoluşun dışsal dayanakları kapitalizm vb. ile amaç olarak idealize edilirler. Önemli bir konu da deccalın zihniyeti itibarı ile dünyevi akıbetten yoksun değil, ahretten yoksun yaşamı vaat etmesidir… Ki bu da kapitalizmde görülmekte olandır. Deccalın vaadi dünyadır; ahret değil. Bu durumda deccal ile yaşanan nefsi emmare ile sadece günü kurtarmak için yaşamaktır. Emperyalizm ile görülmesi gereken ise her alanda kendi için kendi gibi kılarken kendisini idealde varılması gereken erek olarak göstermesidir. Kendi menfaati için evrilttiği evrenseller ile içeriği boş, vicdanı olmayan bir hukuk ile hareket etmesidir… Ve bu bağlamda kendini idealize ederken hegemonyasını meşru kılmaya çalışmasıdır. Emperyalizm ile yapılan ise deccal hegemonyasının sürekli ve sürdürebilir kılınmaya çalışılmasıdır.

O dünyada sulhu, saadeti, cenneti özgürlük adı altında vaat eder… Ama savaşın, emniyetsizliğin ve huzursuzluğun kaynağıdır, habercisidir. Onunla iş tutan ahretinden yana iflah olmaz. Mümin o dur ki diyalektiğin gerçeğini bilmeli ve Allah'ın rakip esması gereği dünya kurulması gerektiğinin bilinci ile hareket etmelidir.

Deccalın en büyük tuzaklarından bir tanesi de kendi için bir dünyada yandaş edinmek ve yanında başka bir rakip istememesidir. O'nun için rakip demek, karşısına alacağı ötekidir ve yok edilmesi gerekendir. O Allah'ın rakip esmasını, yandaş kıldıkları ve kendi ile tek kıldıkları ile ortadan kaldırmaya cüretkârdır. Bu nedenle dünyaya değil, Allah'a savaş açtığı içindir ki zihniyet itibarı ile çoksesli bir dünyaya geçiş sürecinde yok olmaya mahkûmdur.

Sömürgecilikle ile beraber uzun süreden beri gelişerek büyüyen bu batı zihniyeti, çoksesli bir dünya ile aşılması gerekendir(Osmanlı emperyalist değildir. Çünkü kendi için kılarken kendi gibi kılmamıştır). Bu zihniyeti idealize ederek hegemonyasını oluşturanlar çoksesli bir dünyaya ya rıza gösterecekler ya da münafık kalarak sinsice, değişen dünyaya ayak uydurmaya çalışacaklardır. Çoksesli

bir dünyanın hukuksal zeminde kurumsal yapısı evrensellerin idealize edilmesi ile tamamlanmazsa eğer; çokseslilik yerini kargaşaya bırakabilir. Çokseslilikte önemli olan hak, had belirimlerine göre disipline olmaktır ve ötekinin hukuku doğrultusunda da feragat ahlakı ile hareket edebilmektir. Hukuk zemininde edinilmesi gereken feragat ahlakını edinmediğimiz mühletçe, dünyevi dayanaklar ile boy gösteren bencillerin tarihine tanık olmaya devam edeceğizdir. Deccal gider yerine kargaşayı idealize eden ve kargaşadan beslenen zihniyet sahipleri –yecüc-mecüc- çıkar.

Bu nedenle diyalektiğin karşıt ilişkisinde mümin ve müslim olanların taraflarını hep hak ve hakikatten yana, rakip esması gereği göstermeleri gerekir. İlkeli duruşları ile dinin hayati önemini de göstermeleri gerekir. Kendi ürettikleri ile kıyam etmiş ve vicdan ile tesis edilmiş hukuk ile iş gören her mümin veya müslim, kendinde Mesihliği ve Mehdiliği görmelidir. Mehdilik ve Mesihlik, beklenilen olmaktan öte, ilkelerine bağlı olarak bilinçte tesis edilmesi gereken zihniyetler olarak yer edinmelidir. Böyle olduğunda hakikaten ve hak olandan gafil deccalizmden kurtulma imkânı bulunabilir. Herkes evvela kendi deccalını, Allah'ın hakikatini öz varlık olarak bulması ve vicdanı ile de adil olarak iş görmesi doğrultusunda yenmelidir. Bu yapılmadığı mühletçe, deccal dahi aranır hâle gelir. Deccaldan öğrenilmesi gereken ders, deccal gibi nefsi emmareyi ilahlaştırmamamız gerektiğidir… Ve kendi için kendi gibi kılmanın insanlık idealinden insanı uzaklaştırdığı sebebiyle uzaklaşılmasıdır.

"Yaratılanı hoş gördük yaratandan ötürü." Yunus Emre.

Emperyalist olarak kapitalin küreselleşmesi insanlığı jeofizik düzlemde jeopolitik politikalar üretmeye zorlamakta. Bu nedenle ticaret için ortak alan oluşturmak yerine alan daraltma çabaları, insanlığı özerk yaşam alanlarında kendi olarak yaşamasından yana zorlar –olanak da tanımaz. Ekonomik çıkarlar ve alanlarını kaybetme korkuları ötekini karşında var etmeye sebeptir. İnsanlık için öteki, karşısında değil, rakip olarak yanında olmalıdır… Ki daha iyi bir dünyaya doğru kapı aralamış olabilelim.

Küreselleşme insanın geleceğidir… Ama vahşi kapitalizme dayalı emperyalist küreselleşme insanın geleceği değildir… İnsanlık tini adına da insanın geleceği olmamalıdır. Çünkü emperyalist kapitalizm ile dünyeviliğe inandırılan ve dünyevi kılınan insan, günü ve olduğu kendiliğinin dışında fıtratına aykırı başkalılığı yaşarken; yarınına, kendiliğine, erdemlere, Allah'a ve Allah dinine KÖR kılınmıştır.

Elbette ki ticaret olacak ama emperyalist bir biçimde kapitalist zihniyet üzeri olması gereken değildir… İnsanlık adına hukuki sınırları olması gerekendir. Görülen o ki sermaye sahipleri hukukun üzerinde kendilerini görmekteler, görünmez eller olarak kendilerini gizlemekteler.

İlerleme, gelişim sermaye ile elbette ki ilişkilidir… Ama sermaye kendine yayılımcı olarak savaşlar ile alan açarken ve çıkar grupları acımasız bir biçimde insanlığı kontrol etmeye çalışırken, insan tinine ait kayıpların da görülmesi gerekir. Kendisine şeker verilirken, sevk edildiği yönü bilmeyen ve yetişkinliğinden, özekliğinden yana kayıpları olacak olan çocuklar olunmamalıdır. Bu bağlamda emperyalist kapitalizm, hertürlü alanda modernleşmeyi maske edinmiş olarak büyük savaş vermektedir. Modernizm ile görülmesi gereken ise gizli faşizmdir. İşte bu faşizmde görülmesi gereken ise deccalizmdir.

Hayatın gerçeğini sadece paraya ve tüketime dayandırarak iktidarını küresel finans döngüsellikte kuvvetli kılan/ kılmaya çalışan her devlet, grup ve kişiler deccal zihniyetinin gölgesi altındadır. Bu bağlamda dikkat edilmesi gereken ise bilinçli tüketim, yerinde kullanım ve ihtiyaca göre üretimdir… Ve yaşamın gerçeğini insanın evrenseli olan Allah'ta bulan insanların yetişmesidir. Böylece israfa – sadece tüketime dayalı yaşamdan kurtulmaya yönelik politikalar üretmeye çalışan, olanaklar sağlayan insanlar ile galip düşünceler hayata geçirilebilinir. Her şeyden önce önceliğimiz, insan olabilmek için insan olmalıdır.

Görünen odur kiticaret ve sermaye zamanın –genelde görülen- galip düşüncesidir. Sermaye üzerinden doğa ilerlemeye paralel olarak tinde gelişimin aynı oranda gerçekleşmediği görülür. Bu bağlamda deccalizm ile doğada ilerlemenin insanlık tinine karşıtı ile gelişimin dışında başka bir katkı yapmadığı da görünür olandır. Zamanın galip düşüncesi olmasa da tinde hak ve hakikate kapı aralanması zamanın ruhu olarak kendi için deccalı belirli kılmaktadır. Önemli olan ise vahşice her alanda tüketimde bulunan insan için, insanın öncelikli kılınması ile tüketimin, hak belirimlerine göre sınırlarının belirli kılınmasıdır.

Özellikle belirtmek gerekir ki dünya, Deccal'ın hayallerini kendisi için gerçek kılacağı yer olmayacak kadar geniş ve insan çeşitliliğini barındırır. Tek kutuplu dünyadan çok sesli bir dünyaya evrilirken Deccal'ın da sonu görülmektedir.

SANAT; ESTETİKTEKİ HİLE, CAZİBEDE SAKLI DURAN GERÇEKLİK:

Sanat; Halik, BariMusavvir, Bedi, Kuddüs, Şafi ve birçok esmanın görünüşüne sebep olgusallığa sahiptir. İlkesi estetiktir. Estetik olan ise cazibesinde sezilen, öznel duyarlılık belirimidir.Güzelin, -ezelde saklı olanın- nesnelerine bağlı olarak betimlendiği ve -dışa vurumda- görünüşe taşıma çabasını sanat olarak buluruz.

Her sanatsal eylem ve sanat ürünü eser/ yapıt, aslında olanın nesnesine bağlı olarak yorumlanış biçimi ile dışa vurumudur. Her sanatsal eylem veya eser, tevhitten bakıldığında yukarıdaki esmaların vb. tecellisinde gerçekleşir iken Cenabı Allah'ın görünüşe geldiği yaratım nesnesidir. Tevhid açısından sanat, Cenabı Allah'a giden yolda Ondan beslenişe araç olarak Ona yakarış ve sonuçta da Ona öykünmedir.

Evreleri:

1. Doğayı içselleştirmek, gölgelerde çırpınmak ve taklit: Bu evrede sanat, çocukluğun saflığı ile gerçekleşir… Doğa esinlenme kaynağı olarak insanın tinsel düzeyde kendine dönmesinin nesnesi olur. Taklit, bir oyun misali insanın kendini imkânlarını –yeteneklerini- açık etmesinin ilk evresidir.

   Sanat, oyun misali taklit etme çabası ile başlar ve kendini gerçekleştirme erkinin –libidonun- dışa vurumu olarak görünüş bulur. Kendiliğin dışavurumunun nesnesi olan sanat, yaratım gücünün keşfi ile özgüvenin bulunduğu alan olur. Yapabilmek/ gerçekleştirebilmek insan için yaşam enerjisinde motivasyona nedendir… Ki bu bağlamda sanat, yaratmaktan öte, yapım çalışması nesneleri üzerinden kendilik bilincinin çocuksuluğun yalınlığında geliştirildiği alandır. Böyle olmak ile beraber taklit, özgünlükten –kendini tinde bulmaktan- uzak olarak dışa dönük olması sebebiyle insanın nesnesi ile kendini bulduğudur. Ve kendine dışsal olanı tinsel kılmanın da ilk evrelerindendir.

   Bu evrede sanat, uğraş olarak insanın kendini sağalttığı huzur bulma aracıdır. Yalnızlığın insan için dayanabilir olmasına da nedendir. Ürün vermenin zevki bulunduğunda yalnızlık, kendini aramaktan daha çok kendini bulmanın adresi olur. Emek verir iken insan, emekte kendi bulur… Ve sanat yapan özne sanatı, bu ve birçok evresinde, iç dünyanın yalnızlığında kıskanç olarak bulur. Sanatta yalnızlık, yaratımın başka bir şeyle meşgul kılmayacak kadar önemli olmasındandır. Bu durum öznel olarak sanatta yaratımı bulanlar için geçerli olup, sanatın muhatabı olan/

olacak olan özne veya kitleler ile ortak gerçeklik alanı olması durumunda karşılık bulmayabilir. Zaten her taklit sonuçta gınaya nedendir ki her özgün yaratım, gınadan sonra gelecek olandır.

Bu evrede sanat, taklidin iz düşümünde gölgelerde çırpınmaktır ve gölgelerden kendi aslına doğru yol aramak olarak sanat, sonuçtan bakıldığında aslına varımın, aslından beslenimin bir yöntemidir.

2. İhtiyaç belirimleri doğrultusunda nesnel olana yeniden biçim vermek… Zanaat: Doğayı ihtiyaca göre biçimlendirir iken insanın ihtiyaç duyulan genel formları zevkine göre yeniden biçimlendirmesi olanağı bulduğu evresidir. Bu evrenin taklitten ileri olmasının nedeni, tinsel olarak insanın kendi duygu ve zevkinden yapılan çalışmaya katkıda bulunmasıdır… Ve bu evrede sanat, ötekinin alıcı olarak beğenisine sunulur iken takdir edilmesi ile ortak zevke -ortak tinde- buluşmaya nedendir.

   Taklitte sanat, ideali yakalama çabasında bulunur iken ferdidir… Zanaatta ise sanat, yapımın cazibesine bağlı olarak ortak değer ediniminde buluşulandır… Bu durumda kültüre sebep ortak tin edinimi gerçekleşir… Ama bu düzeyde sanat, özgün estetik yapıt vermek derdinde yapılan değil, kültürel ve tabii olan ihtiyaçlara göre biçimlenen estetik biçimsellikten ibarettir… Pratik düzeyde ortak zevkte buluşmaktan öte değildir… Ve ortak estetik duyarlılık kültürel düzeyde bu aşamada edinilir. Zanaatta sanat, zanaat ürününün toplumda ihtiyaca göre karşılık gördüğünde değil, ustanın eyleminde ürüne kattıklarında görünüş bulur.

3. İdeal olarak kabul edilene istence bağlı olarak yetişmenin –uzanmanın- gereği olan sanat… Ritim: Sesin vurgu, uyum, düzen içinde dizemde –ritimde- keşfedilmesi hiç kuşku yok ki dinsel ayinlerde müziğin kullanılması ile görünür… Ve raksta ritme ayak uydurma ile insan, taklit ve zanaattan farklı olarak nesnelliğe bağlı sanat gelişiminden, öznelliğe bağlı sanat gelişimi evresini edinir. İlk evresinde doğa kuvvetleri ile bağ kurma düzeyinde şaman kültürü öğesi olan bu öznel sanat biçimi, öznelde olanın dışa vurumu olduğundan dolayı nesnel sanat gelişim evrelerine kıyasen daha ilerde görülür.

   Nesnesine bakınmak yerine öznenin değer belirimleri ile kendini ifade etmesi olarak bu düzeyde sanat, ilk icrasını bulur. İdeal kabul edilene

uzanma ve kendini idealde olana sunma –adak etme- ve ritimle duygusu verilen ile üst bellek olarak –varsayılan- kendilikten arınma, bir nevi ilahi olanı davet etmenin ibadeti olma özelliği taşımaktadır. Bu bağlamda sanat; -hiç kuşkusuz- öznel bir deneyimdir ve öznel olarak ibadetten sonuç alındığı ölçüde –deneyimsel yönüyle- bilimsel olma özelliğini kendinde barındırır. Her kültürde ritim, öznel sanatın gereği olarak sesin iç dünyaya seyahat etmenin aracı olmasının zorunluluğudur. Ve müzik niteliği ile ritim ayrıca ritme ayak uydurma olarak raks; sesin cazibesi ile nesnelliğe aşkın öznellikte, doğanın gerçeğine bir başkaldırı olmaktan öte, nesnel olanın değil de öznel olanın gücünü keşfeder iken insan olmaya doğru bir çekiliştir.

İlerleyen aşamalarında müzik, şiirsel söylev ile tanıştığında doğaya inen insanın görünüşe gelmesidir… Müzik, öteki ile aynı düzlemde buluşmanın, doğaya ve insanın insana karşı yabancılığını bitirmenin aracı olarak evrensel kültür nesnesidir. Kültür nesnesi olduğu kadarı ile de öznelliğe etkisi ile gerçeği nesnellikte değil de öznellikte dirimsel olarak bulmanın gerçeğini kendinde taşır. Bir bu kadar da gerçekten uzaklaşmaya sebep hazların dışa vurumu sonucunda, fıtratın gerçeğine insanı itecek –indirecek- kadar kuvvetlidir.

Ses ritimle buluştuğunda cazibesi ile yüklü olduğu anlam-değer-duygu-yargı yüklemlerini canlandıran eşsiz bir ruh üfleme –anlamlı kılma- aracıdır. İlahi şarap misali –ağız ile içilen değil- kulak kadehleri ile içilendir… Ve her sanatçının dilinden sura –kulağa- üfürülmekte olarak dış dünyanın bağlarından koparır iken insanı, iç dünyada yeniden ve zevk ile kendini bulmasına araç olur. Yüklü olduğu aşk, acılar, özgürlük, cesaret, umut, kaygı vb. nicesi ile insana, tümel belirimleri duygusunda öznel ve dirimsel olarak yaşatır… Ve yaşama onlar ile varlık görüşünde olarak bakar iken nesnelliğe ait her şey, ilkeler duygusunda bulunurken ve ideal olarak bilincin önündeyken değerini yitirir/ yitirebilir.

Ritim ile her şeyin ritimsel bir değerinin de -tartımının da- olduğu bulunur. Ritim, sese cazibe katar iken her şeyi sesin estetik değerinde karşılık bulması ile öznelliğe taşımanın öznellik nesnesi olur. Müzik ile her şey, olduğu gibi görülemeyecek kadar duygusal yargısallıkta görülür… Ve herkes müziğin ritminde kendi olamayacak kadar değişir. Her şey ise müzikle nesnel görülmeyecek kadar canlı ve öznel kılınır… Ve her şey ile iç

dünyadan hareketle bütünleşmenin öznel nesnesi olarak müzik; ritimde ve ritme ayak uydurmada gücünü gösterir. Müzik yüklü olduğu ilkeye bağlı olarak yaşamı kucaklamanın ve anlamlı kılmanı gereği olarak insan tininde yerini alır. Duygusal düşünmeye sebep olur iken daha hızlı düşünmenin aracıdır… Kimi vakit ise kalbe inen vahiy olarak ilham bulmanın esintisini oluşturur. Cebrail'in kanatlarında ilmi ledün zevkine ermeye nedendir. Ruh, beslenirken ilahiyattan Mikail'in kucağındadır… Ve insan varlık ve yokluk arası Azrail'in dokunuşlarında nesnellikten yana ölürken, ilkeler ile öznellikte dirilir. Nesnelliğin cansız duruşundan öznelliğin canlılığına taşırken de İsrafil'in sura üfürmesi misali dirimselliğe taşıyan kudret belirimine sahiptir. Müziğin kudreti altında kalan, her sura üfürülmesindeki gibi iç dünyada anlam-duygu-değer-yargı yüklemlerinin sonucunda öznel formasyonlarda yaratım bulmaktan kaçamaz.

Müzik; yaşamın insanca yaşanabilmesini, ortak değerlerde buluşarak inşa edebilecek en güzel öznel duyarlılığa sebep estetik yargısallığı kendinde barındırır. Ritim gerçeğidir ve insana kalbi olarak anlayışını verdiği, duygusunu uyandırdığı ile en yüksek düzeyde gerçeklik uygulaması verecek formasyona/ formasyonlara sahiptir. Çünkü kalbe –öznellik alanına- dokunmanın/ dokunabilmenin seste biçim kazanan en yüksek duygu formudur. Her değer belirimi müzik ile yaşama daha kolay yerleşik olur. İnsan müzik ile değer belirimi ile yaşamı ses estetiği ile daha anlamlı kılma olanağı edinir.

4. Kendi ruhunda karşılık göreni görünüşe taşımak. Yansıtmak: Yansıtmaktan kastım, doğada olup-bitmekte olanın birebir taklit edilmesi ile eserden yansıtılması değildir. Taklit, her ne kadar sanatsal olmanın başlangıcı olsa da aslı karşısında taklit bir anlam ifade etmez. Önemli olan sanat ile insanın doğaya tini gereği kattığı değer belirimidir. Daha da ilerisi; insanın, insan olmanın bir belirimi olan estetik yargısını doğa karşısında yaratım gücü ile göstermesidir. Bunun içindir ki yansıtma, insani olarak doğaya aşkınlığın tinsel olarak yansıtılması olmalıdır. Spekülatif yönü ile muhatabında karşılık görmese de insan olarakilhamlar ile bulunanı ya nesnesine bağlı olarak ya da soyut ifadeler ile anlamlı kılma çabasıdır. Bu evresinde sanat, üst bir değer olarak toplumda kendini gösterir… Ve zanaat gibi öğretilecek olan ve nesnesini cazibeli kılmak için yapılan değil, yetenek ile açığa çıkarılacak ve yansıtılmak istenen ne ise nesnesine aşkın olarak duygusu verildiği ölçüde görüşetaşınması ile yapılandır.

Sanat bu evresinde yeteneğe bağlı gerçekleştiğinde gerçeğini, yaratım ve estetik yargı içeren estetik sunumunda bulur.Bu evrede ilkeler, nesnelliğe aşkın olarak duygusu verildiği kadarı ile sanatın değerlendirme noktaları olurlar. Sanatsal her nesne, verilmek –yansıtılmak- istenenin, cazibesini taşımak ve duygusunu oluşturmak için uyum ve ahenk içinde sunulur… Bu doğa zemininde doğaya aşkın olarak insan tininin göründüğü tinsel olan performans alanıdır. Bu sanatın son evresi insanın, insanlık tininin görünüşe taşındığı performans gösterileridir. Bu evrede sanat, yeteneklerde açık olan değer belirimi ile görünüş bulur.

Her yetenek, yaratım ediminde verdiği ürün ile olanı ve olup-biteni yeniden tinde üretir. Yeniden ve özgün biçimde ürettiği ile doğaya aşkın olarak tinde nefes almaya olanak sunar. Sanat, doğanın gerçeğinden kaçış değil, tinin gerçeğinde olan –yaratım- ile doğanın gerçeğiyle yüzleşmektir. Bu yüzleşmede kazanan ise sanattır… Çünkü sanat, yaratım gücünün elde bulundurulduğunun gerçeği üzerinden bilinçlenen insan için, doğa nesneleri ile değiştirilerek ve tinde yeniden üretilecek olan nesnelliğe haizdir. Bu durumda doğa, yaratımın zevkine varan insan karşısında yüzleşecek olmaktan farklı olarak anlamını insan ile bulan olur.

Sanat nesnesi olan (eser), sanatçının kendilik bilincini sanatsal eylemi sonucunda açık olan imkânları ile bulmasının da nesnesidir. Her sanatçı, zamanın ahkamına –ruhuna- göre esinlendiklerini eserinde ifade eder iken sanat, estetik yargı olarak görünüş bulur…. Ama sanat, estetik yargı olarak bir ideolojinin ürünü olmaktan öte, ilkesel gerçeği verilmek istenenin duygusunu vermenin betimleme uğraşıdır.

Din, başlangıç evresinde –hak olanın ifade edildiği- vahiyle düşünceye neden ve erek belirimlerine göre yön vermek olarak görünüş bulur. Felsefe, süreç evresinde düşüncede vahiysel –hak- olanı dile indirgeme çabası olarak görünüş bulur. Sanat ise ilham ile kalpte vahiysel olana yükseltme çabası olarak görülür. Sanat, insanın doğadan daha çok tine ait olduğunun delili olarak görünüş bulur… Ve her sanatsal yapıt ile sanat, bağlı olduğu ilkesinde gerçeğinin –etik çizgisinde- estetik yargıda ifade edilmesi sonucunda etik çizgilerinde kendi gerçeğini bulur.

Estetik yargı ve tinsel gerçekliğin dışa vurumu sanatın kaçınılmazıdır. Estetik yargıda gerçeği yansıtmak olması gerekendir… Ama yansıttığının duygusunu verebilmek ile yansıttığını sezgisinde gerçek olarak algılatmak, sanatta aranması gerekendir. Bu durumda eser/ yapıt, seyircisinin –muhatabın- sezgi, duygu ve anlam belirimleri ile oluşan değer yüklemi ile kendisine katılımcı kılar… Ve sanatsal duyarlılık, entelektüel bir zevk olma yolunda gelişir.

Her sanatsal betimleme, duygusu ve anlayışını veren imgesel çağrışımları ile iç dünyada olanın dışa vurumudur… Ve duygusunu ve anlayışını veren imgesini çağrıştırdığı ölçüde kendisine katılımcı kıldıkça gerçeklik algısını yeniden oluşturur. Bu durumda sanat; anlam ve duygusunda betimleme ile gerçek kılınana, çağrıştırdığı imgeler ile uyandırdığı anlam ve duyguya davet etme niteliği taşır. Bu bağlamda sanat, imgenin gücünün –tesir etkisinin- keşfedildiği ve insanın en savunmasız yönünü açık eder. Eğitim için veya kültürel bir silah olarak kullanılabilir olması nedeni ile hem olumlu hemde olumsuz olmayı amaca –niyete- bağlı olarak gösterir. Sanat; imgenin anlayış ve duygu uyandıran/ barındıran gücünün etkisinde gerçekleşir.

İmgenin anlayış ve duygu barındıran eril gücü betimlendiğinde ise belirecek olan anlam-duygu-biçimin bütünlüğünde görülecek olan cazibe ve cazibenin taşıdığı bütünlükteki görüş sanatı tinin çocuksu gerçeği kılar.

Çünkü imgenin tesiri altında insan, kendi gerçeğine o kadar yakın olmasına rağmen o kadar da örtüktür. Sanatçıların ulaşılmaz –bazen de şımarık bulunan—dünyalarından gerçeğe çekilememeleri veya onların dünyasına kolay bir biçimde girilememesi de sanatın tinde çocukluk evresine ait olgulardan olduğunun delilidir. Felsefe ise tinin ergen ve kendinde ciddiyeti olan evresidir… Her ergen gibi geçmişle eleştirel yönü ile kavgalı olması ve her ergen gibi önerme ve tanıtladıklarının kabul edilmesinin aklının güdülmesi de bunu gösterir… Ve din –Âdemden Hateme İslam-, gerçeğin insan eylemlerinde görünmesinin gereği olarak tinde olgunlaşmaya davettir. İnsan tininde olgunluk, faziletler –erdemler- ile beklenendir. İnsan fedakârlık isteyen erdemler ile vicdanın gereğinde eylemlerde bulundukça vücut bulur… Ve kendilik bilincini erdemlerde inşa ederken Allah'a –aslına- yakinliği gerçekleştirdiklerinde bulur.

Kast ettiğim sanatta, felsefede ve dinde ideal olan rol modellerde (sanatçı, filozof, arif) görülen karakter belirimleri üzeri bir tespitten ibarettir. Sanatta –hayalde- imgenin anlam-duygu içeren ve çağrıştıran gücünü, felsefede usun ve kavramsal düşünmenin gücünü, dinde ise amaca bağlı olarak eylemin, eylemde ilkenin gerçekleştirilebilmesi ve eylem sonucunda deneyime bağlı bilgi edinmenin gücünü keşfetmesi gereken insan; her birinin insanın kendi hakikatini tinsel olarak yaşamasının gerçekleri olan vazgeçilmez yönleri olduğunu görmelidir. Dinde, deneyimsel bilgi kavramsal düzeyde bilimsel niteliği ile anlamlı kılındığında; felsefede, erek belirimler –sonuç veriler- doğrultusunda nedenler anlamlı kılmaya başladığında; sanatta ise yansıtılmak istenen gerçeğin çizgisi, cazibede kalbe yansıtıldığında, gerçeği dışavurumun–yansıtmanın- ve ilkesel olarak içselleştirmenin nesnesi olduğunda, idealarının ortak noktada buluşması ile varoluşsal düzlemde buluşurlar.

Sanatta önemli olan ise amaca bağlı tasarımsal ürün vermek yerine; yaratımın şuuruna teslim olur iken yarattığı ile duygusunda bulunanla tinsellikte yeniden yaratımın kapısını aralamaktır…Sanatsal eylemde aslından beslenirli olarak hep yeniden üretebilmektir. Böylesi düzeyde sanat, tasarımsal değil, gelen ilhama göre doğuş veya doğaçlama biçiminde görünüş bulur.

Üretirken de özgünlüğünü bulduğu estetik yargıda insanın karakter olarak kendini bulmasıdır. Bu durumda estetik yargısallık içeren her sanat eseri, eser sahibinin karakter ve kişilik belirimlerinin de dışa vurumudur. Önemli olan ise eser sahibinin kendiliğini dışa vurumu değil, eserde kendiliğini duygusunda bulduğu ilkenin özgünce dışlaştırılmasına tanık olmaktır. İlkeden duygusu ile beslenmek sanatçıya bir lütuftur. Eserde sanatçının yansıttığı ilkede karakter ve kişiliğin nasıl formasyon geçirdiğine dikkat etmek gerekir. Bu bağlamda sanatçıyı, bir eseri ile değil, sanat yaşamında verdiği birçok eserleri ile sürecinde takip etmek gerekir… Ki sanatsal eylemin, insan üzerindeki değiştirici ve dönüştürücü etkisine sanatçı üzerinden tanık olabilelim.

Sanat eserinin toplum nezdinde karşılık gördüğü estetik duyarlılık karşısında da sanat, toplumda insan tinini kültürel düzeyde değiştirici olan kalıcı izler bırakır. Bu bağlamda sanat; kavramlar ile yapılan arı felsefeden farklı olarak betimlediği; emir, amaç ve sonucu gösteren dinden farklı

olarak ruha duygusunda yansıttıkları; katı uslamlamalar da gerçekliğini bulan matematikten de farklı olarak kalbe üflenen ruh misali; insana kattığı estetik bakış ile varlık görüşüne katkıda bulunan -varlık görüşünü değiştirecek- tinsel niteliğe/ kuvvete haizdir. Sanat bu açıdan kuvvetini; imgelerin duygusunda uyandırdıklarının betimlenişinde ve her sanatsal betimlemenin, imgesini çağrıştırır iken duygusunu verdiği ile ruh üzerindeki etkisinde bulur.

Estetik duyarlılık, bakış, yaklaşım ve yargı, özgün olan sanatsal bir ifadede etkileri ile görüldüğü ölçüde anlam kazanır. Estetik yargı, felsefi yargıdan farklı olarak kavramsal anlam içeriğinde değil, imgesel içeriği ile betimlenende görülür. Estetik yargı; dinden de farklı olarak ahlaki olan değer yargısı kaygısı taşımadan, etik çizgileri ile görülen gerçekliği, duygusunu verdiği bütüncül görüde açık eder. Estetik duyarlılık sezgisel olduğu kadar, duygu yoğunluğuna da haiz olmayı gerekli kılar. Estetik bakış, bütüncül görüyü ister. Estetik yaklaşım, duygusal olduğu kadarı ile ussallığı da ister. Estetik yargı ise eserin bütünlüğünde görülen ve tinde gerçekleşen özgünce yorum ve özgürce yaratımdır ki eserin nesnelliği üzerinden özne, öznel tavırsallıkta görünüşe gelmiştir. Sanatta öznellik, ilkeleri sanatsal eylemde yansıtırken, eserin betimlenişinde görünüşe taşımaktır… Ve sanat, öznenin iç dünyasında ruhunu kaplayan ilham ile özgürce bulduğu ilkeleri, özgürce duygusunda canlandırdığı özgünlükte özgürlüğü bulmanın aracı olur. Bu bağlamda sanatçı, yaratımın verdiği veilhamdan aldığı özgüven ile özgürlüğü tatmanın heyecanını kendinde bulması gerekendir… Ve özgür insan modeli olarak toplumu yaşantısına değil ama eserinde paylaştığına davet eder iken özgürlüğe –kendinde olanı gerçekleştirmeye- davet edendir.

Sanat, estetik yargıda olan-biteni -yaşamda bulunanları- yorumlama biçimidir. Yorum ise ilkesine bağlı yargı gereği değer yüklemine haiz olduğundan; sanat, nesnel olanı salt bilgisinden ayrıştırarak veya salt bilgisini amaca bağlı değer yüklemleri ile estetik bağlamında buluşturarak öznel olan tinselliğe –aşkınlığa- taşıma edimidir. Bu bağlamda sanatta estetik, nesnel olanı öznel kılmanın gerçeğini –hikmetini- kendinde barındırır.

Bilgi nesnesinin bilgisidir… Ki yoruma ihtiyaç duymadan nesnesini görünüşe taşır/ taşıması gerekir. Yorum ise idealara bağlı olarak konu

nesnesinin, ilkesi bağlamında bilgisinin öznel kılındığı formasyonda görünüşe taşınmasıdır. Her yorum, değişmezinin –gerçek olanın/ gerçekleşenin- betimlenmesidir… Ve her betimlenmiş olanın yorumlanması da -eleştirisi de- değişken durumlara (koşul-ihtiyaç-talep-beklentiler doğrultusunda gerçekleşen yargı belirimlerine) göre kaçınılmazıdır. Sanat bu iki gerçeği kendi tarihsel olgusallığında gösterir.

Sanat; gerçekten kaçış değil, öznenin kendini gerçekleştirdiği üzeri değer beliriminde görünüşe taşımasının gereğidir… Ve gerçek ile yüzleşmek, gerçek ile yaşamayı öğrenebilmek, gerçeği içselleştirmek, gerçeği betimlediklerinde yansıtır iken sezgisini verebilmek ve gerçeği anlamlı kıldığı ölçüde değer kılabilmenin olanağıdır. Bu bağlamda sanat, "yaşamın ciddiliğinden kurtarıcıdır" ifadesi ile sığ olarak anlamlı kılınmayacak kadar, insan tinin bir görüngüsü olan vazgeçilmezlerindendir… Ve yaşam, biçim verme –yaratım- etkinliği olan sanat ile metafizik düzeyde ilk derinliğini kazanmaya başlar. Sanat ile insan, kendindeki tanrısallığı keşfeder iken tanrısallığın tadına varır… Ve sanatta ilkeler görünüşe getirilir iken insan, ilkeler ile yoğrulmuş fıtratının gereği olarak zamansızlar ile zamana inerken zamanda olup bitmekte olanlara tanrısal görüş edinmiş olarak bakınır/ dokunur.

Doğada eksiksiz/ mükemmel duran, insanın estetik bakışı ile tinini açık eder iken insanın estetik dokunuşu ile de insandan Allah'a yükselme olanağını edinir. Sanat; insanın tanrısallığını çocukça haykırışıdır… Ama çocuksuluğun saflığında Allah'ın kulundan kendini görünüşe taşımasıdır. Bu bağlamda sanatçı; eser veren değil, doğuş sahibi olandır. Her doğuş (şiir tarzında olan da dâhil olmak üzere geniş anlamda doğuş), sanatçının tinde ilkeler ile dokunuşuna neden tanrısal bir nefestir. O nefesten beslen için, ölü dahi olsa, yapıtta canlandırılacak olandır. Sanatçı sanatı ile ölü kalplere dokunacak, canlanmaları için ruh üfleyecek kadar basiret ve feraset sahibidir… Ve sanat, her şeyden uzaklaştıkça edinilecek olan değil, her şeyde olana yakınlaştıkça melekler âleminin raksında kendini bulmaktır… Sanatçının "benim" diyeceği eserinde/ yapıtında kendisine ait hiçbir şeyi bulmadığında Allah'a ait olduğunu bulmasıdır. Kast ettiğim sanat, insanın menfaat ile değil, kendini Hakk'a adayışı ile bulacağı etik ve estetik değerde görünüş bulan sanattır. Böylesi sanatta eser, Zatihidir ve bedeli olmayandır... Ve ilahiyattan bir bahşetmedir. Eser ise verilen ürün olmaktan daha çok, eser verir iken her eser verişinde yeniden yaratılan

sanatçının kendisidir. Ürün olarak verilen nesnelliği ile büyüleyen eser ise sanatçıya, aslı olan Allah'ı işaret eden aynasıdır. Bu bağlamda tarikte sohbet, Allah'tan ikram olunan sanatsal bir eylem olarak kullarına sunduğu, dilde görünüşüne neden varlık aynasıdır. Sohbet ile Allah katına eren için zaman, anda zamansızca yaşanandır.

İnsan; doğayı sanat ile kendine taşımaya/ katmaya başlar iken tinsel alanda doğayı ve tini, sanat ile yeniden yorumlayarak olanın hep aşkınında durur. Sanat, zamansızlığa –evrensellere- uzanır iken zamana yansıttıkları ile insanın, yaratım gücü ile zamanın önünde durmasıdır. Sanat, iç dünyada özne olmanın zamansızlığında bulunur ve zamanla belirli kılınan dış dünyaya evrenseller ile el uzatır iken zamansızlığının göstergesidir… Zamansızlığa davettir. Eserde saklı duran gerçek ise eser ve eser sahibinin miras ile ölümsüz olmasından daha çok özneliğin ve yaratımın zamansız olduğudur. Yaratım iç dünyada gerçekleşir ve öznenin kendinden –tinsel- bir dışlaşması olarak eser verdiği üzerinden zamana inmesidir. Eseri ile zamanda, zamansızlığa kapı aralamasıdır. Cenabı Allah'ta da olmakta olan budur.

Sanat, potansiyelin olanaklar çerçevesinde gerçekleştirilmesi olarak değerlendirildiğinde, eserin vücuda getirilmesinden daha çok insanın tinini vücuda taşımasıdır… Sanat, insan olarak vücud bulmanın, yaratım gücü ile gerçekleşmesidir. İnsan, diğer varoluş alanları dâhilinde vücut bulduğu ile varolandır. Bu bağlamda sanat, insanın estetik çizgide gerçeğini keşfetmenin, gerçeğini vücuda getirmenin varoluş alanıdır. İnsan, estetik zevkte kendini bulduğu kadarı ile sanata duyarlılığı olandır.

Sanat, -başlangıcında- cinsel ve tinsel belirimleri ile insanın kendinde olanı duygusuna bağlı olarak nesnesi üzerinden görünüşe taşımasıdır. Bu durumda sanat, insanın kendisini cinsel ve tinsel değer belirimlerine göre görünüşe taşımasının bir yöntemi olarak görünüş bulur.

Sanat, cinsellik yönü ile fetişist ve ayartıcı olarak nesnesi ile arzuya –istence- bir sunum olarak gerçekleşir… Ve istenç tüketilene kadar gerçekten koparıcı/ ayrıştırıcı olarak gerçekleşir. Böyle olsa da sanat, tinsel yönüyle de anlatım ve yargısal olarak biçim-içerik birliğinin bütünlüğünde –muhatap olan özneyi/ kitleyi- nesnesine indirgemeci olmaktan farklı

olarak nesnesine aşkın ilkenin duygusunu uyandırıcı olma yönüyle gerçekliliğini bulandır/ bulması gerekendir.

Sanat bu düzeyde kendini bulamamakta ise daha yeni olan fetişist, ayartıcı ve gerçekten koparıcı sanat eserleri veya biçemleri ile geriye atılır. Duygusuna bağlı olarak anlatım ve yargısında biçim ve içerik birliğinin bütünlüğünde ilkesine bağlı olarak nesnesine aşkın bakışıma ve tinsel uyarılmalara neden olan sanat ise evrenselliğini her daim kabul görmesine bağlı olarak eserinde ölümsüzlüğü yakalaması ile klasik ürün verebilen yaklaşımda görünüş bulur/ bulması da gerekir. Fetişist ve ayartıcı sanat, piyasa değeri yitirildiğinde vebaşka ürün veya akımlar yerini aldığında ölmeye mahkûm edilendir. Klasik düzeyde ürün verebilen sanat ise insan var oldukça, insana ait değişmezleri yansıttıkça ve insan kendisini nesnesine aşkın yansıtılanda buldukça, ölmezliğini ve gerçekliliğini korur. Çünkü insan olmanın gerçeği, -nesnesinde değil- öznellikte zamansızlar ile bulunur. Sanat, nesnellikten koparan yönü ile zamansızlar ile öznelliğini insana hatırlatmakta ise gerçekten kaçışın değil, insanın kendi gerçeğine uzanmasının nesnesi olur.

Bu düzeyde sanat, nesnesine aşkın bakışım verir iken aldatmaca –ilizyon- olmaktan öte, metafiziksel yaklaşımda olarak metafiziksel varoluşa haiz olan insana, insanlığını tümellere bağlı olarak yansıtır. Bu yansıtma ise tamamı ile imgenin gücünü –uyandırdığı duygusuna bağlı olarak değer algısı oluşturur iken- kullanma başarısı –yeteneği- ile alakadardır. Fetişist ve ayartıcı sanat biçemlerinde de imgenin gücü yetenek düzeyinde kullanıldığında, insan bir yönü ile de nesnelliğe uzanma gerçeğini her daim kendinde bulduğu içindir ki klasik olabilecek başat eserler verilebilir/ -talep ve beklentiler doğrultusunda- verilmek zorunda kalınır… Ama estetik olarak başat eser vermek, sanatta etik olarak başat eser vermenin gölgesinde kalır. Çünkü sanatta estetik, etikte –zamansızların görünüşe taşınmasında- gerçekliliğini bulduğunda evrenselliğini ilan eder. Bu bağlamda sanatta estetik, arı ve duru olarak kendinde olan evrenseli gösteren biçimselliktir. Estetik; kendi dışında yüklemler almadan, -başka bir şey göstermeden- kendinde olanı imgesel yönü ile sezdirir iken en yalın biçimde gösterebilen betimlemedir. Bu düzeyde estetik, Kuddüs esmasının görünüşe gelmesine haizdir. Bu bağlamda etik çizgileri ile estetikte beliren her yaratım, betimlendiği düzeyde kendinde olanın sezgisini verir iken biçim ve içeriğin –aynılığı değil- birliğinin göstergesidir… Ve her

betimleme; öznenin kendinde dirimsel ve imgesel olarak anlam-değer-duygu-yargı yüklemlerinde bulduğunu yaratımda yansıtır iken -özne değildir ama- öznel beliriminin nesnesi olur.

Sanat; her türlü gerçeğinetik çizgileri ile insan tininde karşılık gördüğü bağlamlarında duygusunu-anlamını uyandıran imgesi ile edinilen sezgisi doğrultusunda yorumlanış biçimidir… Ve her türlü gerçekliliği nesnesine aşkın olarak betimler iken gerçek ve gerçek üstülüğü kendinde görünüşe taşır. Bu bağlamda sanat, metafizik düzeyde insan tininin görünüş bulduğu nesnelliğe aşkın tinsellikte belirimin öznellik alanıdır. Eser/ yapıt, gerçek ve gerçek üstülüğü kendinde barındırır iken öznellikte karşılık bulduğu değerde duygusunu-anlamını verdiğinde başarısını göstermiş olur. Eser her ne kadar sanatın nesnel olduğu yönünü açık etse de içeriğini yansıttığında, öznede karşılık gören değer belirimi ile beraber özneldir.

Sanat; nesnel olmayacak kadar özneldir… Ve evrensellere bağlı her gerçeklik beliriminin (zaman, mekân, aşk, korku, acılar, sevgi, erdemler, mitler, ilkeler vb.) etik çizgilerini (olması gerekenlerini/ -öznenin değil-öznelliğin betimlenişini) estetikte betimler iken görünüş bulması ile soyutta –gizilde- olanı duygu-anlam veriminde somuta taşımasıyla insana ayna olur… Nesnel-öznel ve gerçek-gerçek üstülüğü kendinde barındıran yaratım alanı olarak insana benzer olmasıyla nesnelerine indirgenmeyecek kadar insanidir… Özü gereği sanat, varoluşsal olarak insanın, estetik çizgisinde (idealin yansıtıldığı/ bütünlüğünde cazibe belirimine haiz olan) betimledikleri ile öznellikte görünüşe geldiği yaratım alanıdır… Ve melekût âleminin biçim-içerik birliğinde görülen nesnel belirimleri olan asıllar; bulunduğumuz gölgeler dünyasının asli gerçekleridir… Ve öznel fenomenler (imgeler) -hayal gücü- dünyasının gerçekliliğini taşır ve yansıtır.

Sanat tarihsel olgusallığında, etik ve estetik çizgide yakaladığı tutumlarda akımsal belirimleri ile izleklerinde görünüş bulur. Her sanatsal akım, etik çizgisine bağlı olarak sanatsal bir tutumdur. Her sanatsal tutumda etik çizgi olması gerekeni iken tutumun izleği olan etik çizgilerinin estetik çizgisinde belirimleri olsa da estetik idealde çıta olarak aranması gereken değildir/ ve olmamalıdır.

Sanat, insana insanlığına dair anlam ve duygusunda nefes vermektir… Ki sanat ile nefes almayı öğrenen insan için yaşam ve nesneleri, oldukları gibi görülemeyecek kadar özneldir… Ve sanat insan için, nesnellikten tinselliğe açılan kapıdır.

Sosyal bilim için sanat; bir toplumun ortak anlam-değer-duygu-yargı yüklemlerinin dışa vurumudur… Ki bu durumda sanat, toplumun ortak ruhunun görünüşe geldiği değerler alanıdır. Bir toplumun ortak ruhu sanatında en yalın biçimde dışlaşır. Toplumu yakından tanımak için sanat, referans alınabilir. Sonuçta sanat; muhatap alınan öznesine/ kitlesine bir sunumdur ki her sanatçı, aidiyet hissi ile hangi toplumun ruhunu taşımakta ise ortak ruhun çizgilerini dışavurumlarında da gösterir.

Genel anlamı ile dinde etik, idealde ahlak olarak edinilmesi gerekendir;dinde estetik iseidealde ahlak ile kazanılması gerekendir… Ve dinde amaca/ niyete bağlı olarak yapılmış olan edimlere (amellere) niyete bağlı olarak yargıda bulunmak söz konusu olandır.Felsefede her yargı ise -konusu ile alakadar olarak bağlamları ve ayrıştırdıkları ile- bir eleştiridir. Sanatta ise yargı, eleştirel olmaktan daha çok anlamında, değerinde ve duygusunda hissedilenin yorumlanmasıdır. Eleştiri gerçeğin görünüş bulmasına sebep izafi belirimler içerse de yorum, estetik çizgi ve etik çizgide öznenin veya ortak anlam-değer-duygu yüklemlerinde ait olunan kitlenin öznel belirimi olarak kendini görünüşe taşımasıdır.

İdealar (iyilik, doğruluk, güzellik), hiç kuşku yoktur ki öznellikte değer belirimine sebep yargılardır… Ve bu yargılar, potansiyel öznel yüklemler olarak koşul-ihtiyaç-beklenti-talep belirimlerinin çeşitliliğine göre izafi belirimler gösterir… Ama insanlığın ortak anlam-duygu-değer-yargı yüklemlerine göre ortak duyarlılık gösterdiği sınırların –eşiklerin- evrensel düzeyde belirimine nedendirler.Ortak duyarlılık eşiklerine sebep olan ortak anlam-değer-duygu-yargı belirimleridir… Ki bu bağlamda estetik, ideal olarak benimsenen anlam-değer-duygu yüklemlerinin biçimsellikte içerik olarak dışa vurumudur. Her dışa vurum, öteki ile gerçekliği görünüşe taşınan olduğu içindir ki gerçeklilik, onama-onanma belirimleri ile ortak varoluşsal olan öznel bir durumdur. Bu durumda estetik, öznel olarak bulunan anlam-değer-duygu yüklemlerinin bencilce dışavurumu olmayacak (sanat için sanat olmayacak) kadar ortak gerçekliğe haiz, yorum yargısal belirimleri olan sanat ilkesidir.

Zaten her özne; öteki ile ilişkilerinde, eleştirel yargısal olarak değil, beğenilme istenci ile varoluşsal olarak yorum yargısal estetik belirimlerde tutum, davranış biçemleri ile motivasyon bulacağı –olumlu düzeyde- yorum yargısal tanık olunma gayretinde bulunur iken nesnelerine bağlı olarak estetik çizgide dışavurumlarda bulunur. Bu durumda estetik; özü gereği, yorum yargısal olan öznel bir tutumdur… Diyalektik olmaktan öte, izafi belirimleri ile öznenin öznellikte kendini yorum yargısal biçimde tutum olarak çeşitlendirmesidir. Kendini gerçekleştirme erki (libido –cinsel güç anlamında değil; zaten cinsel güç de kendini gerçekleştirme erk belirimlerindendir-), anlam-değer-duygu yüklemlerine bağlı olarak idealde beklenen/ aranan, istenen ne ise dolaylı veya dolaysız olarak estetik yorum yargı tutumunda üsluba bürünerek estetik formasyonda kendiliğin dışavurumu olarak görünüş bulur/ bulma belirimleri gösterir.

Estetik yargı, ötekide düşünüldüğünde üslup –özgünlük- olarak değilse de ötekine göre de biçim kazanan/ kazanması gereken yorumlamadır. Ortak anlam-değer-duygu-yargı yükleminde biçim kazanmayan her estetik tutum, özgün olsa da estetik duyarlılığa (cazibenin sezgisinde açık olan) neden olacak etkirliği göstermeye bilir… Estetik tutum, taklit değil de özgün olduğunda, yeni bir akım olarak kendi kitlesini oluşturma sürecine de girmiş olur. Her özgün tutum, ortak anlam-değer-duygu yüklemlerini yargısında kullanma becerisine göre ortak estetik duyarlılığın yeni bir aşaması olarak kitlesini bulursa eğer estetik kabulleri yeniler. Böylece sanat; her yeni olan estetik tutum ve yargı ile öncesiz ve sonrasız olarak sürecinde –akışında- bitimsiz olması ile durmaksızın gerçekleşme olanağı bulandır. Bunu da insanın süreç varlığı olarak koşul-ihtiyaç-talep-beklenti belirimlerine göre değişken ruhsal hâli ve değişken ahkâmları sebebiyle bitimsiz olması nedeninde bulur. Bu durumda sanat, her devrin ruhunu ve ahkâmını yansıtan ortak estetik tutum ve duyarlılıklarını gösteren bitimsizliğinde tarihselliği içerir. Zaten –tarih/ olup da biten değil- tarihsellik/ olageliş, olgusal olanın tümeline bağlı olarak bitimsizliğini gerekli kılar.

Sanatta estetik çizgi; idealde olanın anlam-değer-duygu yüklemlerinin yansıtıldığı izlerini taşıyan yargısallıktır. Sanatta etik çizgi ise değer belirimi ile ideal olanı estetik çizgide, estetik duyarlılığa neden olunması sonucunda yüklü olunan anlam-değer-duygu belirimlerinin olması

gerekenleri ile –ilkesinin-verilmesini gerekli kılar… Ayrıca sanatta etik çizgi, estetik çizgide özgünlüğün yakalandığı üslupta görünüş bulan tutumdur. Sanatta etik çizgisellikte her tutum, bu bağlamı ile estetik yargı ile özdeş belirimdedir. Sanatta etik çizginin izafi belirimlere göre birçok tanımı yapılabilir olsa da en genel anlamı ile etik çizgi; sanatta yansıtılmak istenenin sonuçta anlam-değer-duygu belirimlerine göre estetik çizgi ve estetik tutum üzeri estetik yargısının verilmesini gerekli kılar. Sanat etik çizgide bulunmadan, estetik yargısallığın ve ortak estetik gerçekliliğin estetik duyarlılıkta açık olmasından bahsedemeyiz. Her estetik çizgi etik çizgiselliği kendinde barındırdığında, sanat –ortak yaratım alanı olarak gerçekleşmesi ile- yapılmış olunur… Ve sanatta estetik tutuma bağlı olarak yapılan sunum estetik yargısallığı kendisinde barındırır iken estetik duyarlılığa göre onama ve onanmaya bağlı olarak görülen estetik yargısal duyarlılık, sanatın izafi olarak gerçekleştiğinin göstergesidir.

Bu bağlamda sanatın izafiyet belirimleri doğrultusunda biliminin yapılması zorunlu olur. Sanatın özne ve kitleleri üzerindeki etkisi sanatçının yorumuna bağlı olarak gerçekleşse de özne ve kitlelerin sanatta yansıtılanın kendilerindeki etkileri ile yorumlayarak okumaları ve estetik yargıda duyarlılıklarını göstermeleri yorumda çeşitliliği getirir… Ve yapılan her sanat, sanatçısının tutumunu barındırsa da sanatçısını aşan değerde kitlesinin –insanlığın- ortak varoluşsal nesnesi olur. Her yorum, yorum nesnesine bağlı olarak doğru belirimlerine göre izafiyet içerir. Bu bağlamda sanatta yansıtılmak istenen, ilkesine bağlı olarak karşılık gördüğü muhataplarında anlam-duygu-değer-yargı yüklemlerinin duyarlılıklarda yorumlanmasına bağlı olarak karşılık gördüğü değer belirimlerinde çeşitlenir. Her estetik yargı belirimi, estetik yorumlama biçemi olarak sanatı izafi kılar.

Sanatın kaderi izafi oluşudur… Ki her sanatçı, sanatsal zaman sürecinde iç dünyasında bulduğu anlam-değer-duygu-yargı belirimlerine göre estetik duyarlılıklarda bulunur iken estetik çizgisinde yargısal ve etik çizgilerinde tutumsal değişiklikler gösterir/ göstermesi de gerekir. Çünkü toplumsal yaşamda zamanın değişen/ değişecek olan ortak ruh ve ahkâmına göre ortak ruhun etkisi altında edilgen olan sanatçı, ortak ruha ayna olacak doğuşlarda bulunur/ bulunması da gerekir. Bu durumda iken toplumsal dinamiklere bağlı olarak değişen ortak ruh, ahkâm veya sanatçının

geleceğe dair kaygı, umut vb. değişken durumları, sanatçının estetik ve etik çizgilerinde belirgin değişimlere neden olur/ olabilir.

Sanat; estetik yargıda izafi yorumlamada uyandırdığı bağlamlarında farklı alanlara kapı aralayan tinsellik alanı olarak insan tininin yaşamı anlamlı kılma motivasyonunu kendinde barındırır. Yorumda çeşitliliği ile insan tininin yaratım zenginliğini gösterir.

İlkeler; öznel ve zamansızdır… İçerildikleri her betimlemede nesnelliğe aşkınsal dururlar… Ve ilkesini yansıtmayan sanattan bahsedilemez. Bu düzeydeki sanatta, nesnellik ön planda olur iken sanatta yaratımın -zamana ait kılışın- ilk evresine tanık olunur. İlke, içerildiği betimlemenin nesnelliğine aşkın olarak eylemin formasyonlarında -öznel tutum ve davranış biçimlerinde- betimlenmekte ise sanatta yaratımın ikinci evresine tanık olunmaktadır. Eylemin gerçeği, donuk sanattan dirimsel sanata geçiştir. Eyleminde dirimselliğini bulan her ilke, betimlemenin inandırıcılığı kadarı ile gerçekleşme olanağı bulur.

Her sanatta betimleme, eril (etken) ve dişil (edilgen) yönleri kendinde barındırarak görünüş bulur/ bulmalıdır. Dişil yönü ile cazibeli ve içine almalı/ katmalıdır. Eril yönü ile de ilkesine bağlı gerçekliliğini baskın olarak cazibesinde göstermelidir. Sanatta cazibe, erilliğin ve dişilliğin barındırıldığı ilkedir… Ki cazibeli kılınanın, ilkesi ile erilliği ve nesnel belirimleri ile dişilliği öndedir.

Cazibeye/ cazip kılmaya bağlı olarak gerçekleşen her sanatsal sunum, erilliğin ve dişilliğin barındırıldığı cazibede yaratımın gerçekliliğini taşımalı ve yansıtabilmelidir. Her sunum, zamansızlıkta bitimsiz olanın zamanda belirimidir… Ve zamandan zamansızlığa taşımaya neden cazibeli kılmada gerçekleşmelidir.

Sunumdaki her dışavurum, etkisi ile öznellikte/ tinde karşılık buldukça imgenin gerçeğini –gücünü- açık ederken gerçekliğin, yorumlanır iken yeniden yaratımına taşımalıdır/ taşıyabilmelidir. Etki, sunumda gerçekliğin içine alır. Sanat etkisi ile barındırdığı gerçekliğin sunumudur. Bu durumda gerçek olanın gerçekleşme çizgisinde -aslında olup-bitmekte olduğu gibi- kendini bulur. İnsan-doğa ve insanın insan ile olan her ilişkisinde de olan budur. Sunum, yansıttıkları ile etkisi altına aldığı kadarıyla imgenin

öznellikte/ tinde iz bıraktıklarıyla izleğinde bitimsizdir. Bitimsizliği, hissiyatta verdiği takdirde ve gerçekliğin yorumlanışına inandırdığı kadarıyla başarısını bulur. Sunum; ilişki bütününde imgenin ilkesini anlam-duygu-değer-yargı yüklemlerinde canlandırdığı üzere tinsel düzeyde içinde olunduğu kadarı ile inandırıcı olarak gerçektir/ gerçeklik algısında hissedilmesi gerekendir. Bu, sanatta üçüncü evresidir… Ki sanat; tinsel düzeyde içinde olunduğu ve tinde yaratıma katılımda bulunulduğu kadarı ile gerçektir.

5. Sanatta kurgusallık; dizi-dizge, başlangıç-sonuç ve sürece haiz olarak tasarımsal yapıt vermek ile görünüş bulur.Sanatta kurgu; gerçek veya gerçek üstülüğün tasarımsal sunumudur… Bu düzeyde sanat; gerçeğin ve hayallerin, gerçeklik algısı oluşturulan/ oluşturulmak istenen değer verileri ile duygusu verildiği ölçüde, -dışında durulan olmaktan öte- duygusu verilen/ oluşturulan ile muhatabını kurguya dâhil ettiği kadarı ile başarı çizgisini yakalayandır. Bu düzeyde sanat, değer belirimlerine göre muhatabın hedef alındığı çizgide, muhataba göre biçim kazanır. Bu bağlamda sanat, -izlenme ve kritik etme bağlamında- takdir gördüğü/ ödüllendirildiği ölçüde yapıldığı varsayılandır.

   Bu düzeyde sanat, estetik duyarlılığı olan herkes içindir. Sanatsal yapıt, kurgunun eylemde gerçekleştirilmesi ile görünüş bulur. Kurgu, eylemde görünüş bulması gerekendir. Bu bağlamda kurgusal olan sanatsal eylem, sanatsal duyarlılığı olanı cazibesi ile kuşattığında, verilmek istenen ilkenin duygusuna taşır ve duygusunda yaşanmasına olanak verir. Edebiyat, sinema ve özellikle müzik; bu sanatsal evrede, edebiyatı aşan performans ile estetik duyarlılığı olan muhatabında uyandırdığı ilkenin duygusuna bağlı olarak estetik bakış sağlar iken estetik yargıda bakışıma da neden olur. Eser estetik bir yargı ise estetik yargıyı verdiği duyguda, oluşturduğu sezgisel bakışımda estetik duyarlılığı uyandırdığı kadarı ile sanatsaldır… Ve edebiyatta şiirsellik, tiyatro ve sinemada ise müzikle bütünlük içinde duygusu verildiği kadarı ile her kurgu, ruhunu –içeriğini- yansıtacak vecazibeli olduğu kadar tasarımsal estetiktir. Salt kurgu, ruhsuz ve çıplak –yalın- biçimselliktir… Ve ruhsuz her biçimsellik, tasarımsal estetikten değilse de estetik duyarlılıktan –cazibeden- yoksundur.

6. Bu evrede sanat, içinde yaşanılandır…Ve taklit olmayan, özgün bir dünyanın kapısını aralar.Bu evrede sanat, kurgusallığın devamı gibi olsa da muhatabın konuya katılımcı olarak dâhil edildiği evresindedir. Nesnel olanı muhatabın değer belirimleri doğrultusunda yeniden ve özgün bir biçimde inşa etmek bu düzeyde gerçekleşir.

   Bu evreyi anlamlı kılabilmek için bilgisayar oyunları kısmen de olsa örnek verilebilir… Ama kastettiğim evrede seyirci, oyuncu olmaktan da öte, oyunun içinde doğaçlamaya bağlı olarak kurguyu yaşamak zorunda kalır… Ve kurgu, gerçeklik algısı verdiği/ oluşturduğu kadarı ile sanatsal bir icradır. Bu icranın içinde seyirci, kurguyu yaşamak zorunda bulur.

   Bu evrede sanat, estetik olma kaygısı taşımadan, gerçekçi olma ve gerçeklik algısını en yüksek seviyede verebilme kritiğinde görülmek istenendir. Zaten sanatsal olan her betimleme, simgesel olarak yüklendiği anlam-değer-duygu-yargı yüklemlerini kendi gerçeği olarak bulur. Sanatsal olan her betimleme, yüklem olarak bulduğu kendi gerçeğini, öznel belirimi olan imgesini uyandırdığı kadarıyla gerçek kılma ruhuna –kuvvetine- sahiptir. Sanatta simgesel olarak betimlenen her ne kadar nesnel ise simgenin imgesi de bir o kadar özneldir –dirimseldir-. Bu bağlamda sanat, imgede yüklü olanın simgesellikte biçim kazanırken betimlemede dışlaşmasıdır… Ve betimlemede dışlaşan betimlemenin gerçeğinin öznellikte imgesine bağlı olarak geri canlandırılmasıdır. Her ilke sanatta, imgenin dolayımsız olarak uyandırdığı anlayışa ve duyguya bağlı olarak simgelendiği ile karakter bulur. Sanatta karakter, ilkenin imgede örneklenmesi üzeri betimlemede dışa vurumudur.

   Felsefede idea, kültür ve psikolojide arketip, dinde asıllar –melekut-, tasavvufta ayanı sabite denilen her karakter belirimi sanatta, sanatçının estetik duyarlılığı kadarı ile estetik yargısı olan betimlemesinde, bilinç altı anlam-değer kodları üzerinden dışlaştırılır. Bu bağlamda sanat, insanın evrensellerde buluşma adresi olarak estetik yargıdan (her estetik yargı bir veya birkaç tane karakteri açık eder) estetik duygusallık (ilkelerin imgesine bağlı olarak dolayımsız biçimde duygusunda canlandırıldığı) ile ilkelere taşıma niteliğini kendinde açık etmelidir.

   Demem o ki sanat, her ne kadar metafizik yönü ile gerçekten bir nebze uzaklaştırıcı bir örtülülüğe sahip olsa da kendinde gerçek olanı verdiği/

uyandırdığı/ ölçüde tinsel gerçekliliğin bir parçasıdır… Ve tinsel gerçekliğin bir nevi dışa vurumudur. Bu bağlamda tinsel düzeyde barındırdığı gerçekliği betimlenende gösterdiği/ verdiği kadarı ile estetiktir. Bir betimlemenin estetik olması katışıksız güzel olması anlamına gelmemelidir. Bir betimleme; yüklendiği gerçekliği yansıttığı veya içine alarak duygusunu verdiği/ uyandırdığı ölçüde estetiktir… Ve uyandırdığı duygusunda nesnesine aşkın dirimsellikte bakışımda bulunmaya sebep olduğu kadarı ile de tinsel –öznel- gerçekliğin bir parçasıdır.

7. Sanatta yeniden yaratım; Yaratım: Sanat muhatabının, kurguya bağlı belirli bir mekânsallık içinde rol model seçimi ile başlangıç ve sonucu kendine göre belirleyeceği doğrultuda kurguya müdahil olabileceği veya kurguyu doğrudan değiştirebileceği ve yeniden üretebileceği gerçeklik idrakinin/ algısının had safhada yaşandığı sanatsal evredir.

   Bu evrede sanat, sanal yaratılan dünya içinde yaşamayı olanaklı kılar… Ve altıncı evresinden daha özgür katılımlar ile yaratım öncelenir… Ve sanat, gerçek yaşamdan uzaklaştırıcı olma özelliğine haizdir. Sanatta yaşanılan ile gerçekte yaşanılan ayırt edilmeyecek kadar benzer. Bu düzeyde sanat, gerçek olan veya estetik duyarlılık ile esere bir bakış olmaktan öte, eser içinde seyir edebilme lüksünde gerçekleşir. Yaratıcının, yarattığında seyir etmesinin ilk deneyimleri de böylece edinilmiş olunur. Hayal gücünün sınırsızlığı düşünüldüğünde, bu evrede sanatın dirimsel olarak verdikleri ile ne kadar ucu açık olduğunu ahlaki, etik, gayri ahlaki ve gayri etik yönleri ile düşünmek gerekir.

   Altıncı ve yedinci şıklardaki sanatsal evreler, teknolojik olanaklar artıkça ulaşılabilinecek evrelerdir. Bu düzeylerde sanat, sanatçı olma potansiyelini kendinde bulan veya ilgi alanına bağlı olarak yaşamında yenilik isteyen ve kendine güvenen herkesin uğrak alanı olabilir. Ayrıca bu düzeyde sanatta, arka planda oluşturulanlar ne kadar gerçekçi ise o kadar içine alan/ alabilen mekânsal ve kurgusal veri, olması gerekendir.

   Sanatta aranan her ne kadar estetik olsa da gerçek olanı ilkesine ve ilkenin duygusuna bağlı olarak yansıtmak veya gerçeklik idraki/ algısı oluşturarak yeni bir dünyaya bakışım ile bakabilmek, idealinde olması gerekenidir. Demem o ki estetik sanatta ara bir erektir. Sanatta asıl erek ise hangi düzeyde olursa olsun gerçeği yeniden üretebilmek ve üretilen gerçeği

> duygusunda algılatmak/ yaşatabilmektir –algılamak/ yaşamaktır-. Estetik bunun aracıdır.
>
> Sanatta asıl olan ise varoluşsal gerçekliliğin yorumda iz düşümünü olan etik çizgisellik doğrultusunda ilkesel tutum ve izleğe bağlı olarak görünüş bulan etik çizgiselliktir. Her sanatsal yorumda –tinsel/ öznel belirime sebep yaratımda- görülecek olan ise sanatsal etiğin ve estetiğin iz düşümleri olan etik çizgilerin ve estetik çizgilerin belirliliğidir. Etik çizgisellikte estetik çizgilerin de yakalanmasıdır… Ama her etik çizgide izlek edinilir iken estetik, bir çıta olarak yakalanması gerekende değildir. Çünkü varoluşsal gerçekliğin görüngüsü olan etik çizgisinde görünüş bulan her sanatsal yorum, tutum beliriminde etik yargısına bağlı dışavurumlarda evrensel düzeyde estetik görünecek diye bir kaide yoktur… Ama her etik çizgi, sanatsal yaratımda bütünlük içinde görünüşe taşınır iken estetik çizgisellik de yakalanır/ yakalanmak zorunda kalınır. Bu bağlamda etik çizgiselliğe bağlı olarak estetik her belirim izafi düzeyde karşılık görür/ görebilir. Sanatta estetik, bir çıta olmaktan daha çok etik çizgiselliğe bağlı olarak çatı olma durumunda görülür ve böyle kabul edilmesi de gerekir.

Böyle olsa da sanat: klasik dönemde, ideal olanı yakalamaya çalışmanın; ideal olanı tinde yeniden üretirken yeniden gerçekleştirmenin izlerini taşır… Modern dönemde, öznenin belirleyici etkisinde şekillenen yeniliği yakalamanın, yeni olmanın izlerini taşır… Postmodern dönemde ise her alanda yaşamın ihtiyaçlarına göre yeniden ve özgünce biçim almanın, öznelliği özgünce dışa vurmanın izlerini taşır.

Sanat, ilhamdan besleniş ile başlar; ilham nesnesini, olduğunun dışında yeniden yaratmanın, öznel kılmanın cazibesinde dirimsel kılarken bütünlüğün elde edildiği ve sonuçta da uyandırdığı duygusuna bağlı olarak aşkına taşınmanın gücünü kendinde barındırır.

Sanatçı için sanatsal emek, eyleminde tanrısallığı deneyimlemekten öte değildir. Sanat eseri ise sanatçının -yaratıcısının duygusunun izlerini taşıyan, yaratıcısının duygusuna taşınmanın izleğidir. Eser, duygusunda yakalandığında kendisine aşkın kılan, metafizik bir yapıttır. Nedensel olarak nesnel olgusal olmaktan öte, verdiği duygusu doğrultusunda gerçekleşen değer beliriminde öznel olgusal kılınandır. Eylemde gerçekleşme sürecinde ise öznel edimsel olmanın sonucunda açık olduğu içindir ki gizilde duran öznenin kendini emeğinde gerçekleştirmesinin ilk evresidir.

Emek ise duygusunda öznel kılınan -yaşanandır. Bu nedenle olsa gerek ki sanatsal olan, emeğin özgürleştirici gücünü de kendinde bulur. Böyle olması ile beraber emek olarak görülen, değer olarak beliren olmasından dolayı, nesnelliğine aşkın tinselliğin yaşam alanında yerini alır. Sanatsal olan, öznel kılındığı değerde metafizik düzeyde varoluş bulmasına da nedendir. Sanatsal olan, değer belirimi üzerinden öznelliğin yalın bir biçimde deneyimlenmesidir.

İnsan, sebep-sonuç ilişkisinde beliren nesnel olgusallıkta kendini arasa da bulamaz. Amaçsallığa bağlı olarak edindiği değer belirimleri doğrultusunda edimlerde bulunurken, imkânlarına bağlı olarak kendini gerçekleştirmesinde kendini bulur… Ve emeği üzerinden de kendini tinde keşfeder. Sanat, sebep-gerekçelerine bağlı olarak imkânları –potansiyelleri ile kendini bulan insanın; kendisini tinin, yasasına bağlı olarak gerçekleşen değiştirici ve ilkesi doğrultusunda değer belirimine bağlı olarak da dönüştürücü alanında keşfetmesinin ilk evrelerinde olarak bulduğudur.

Tinselliğin -öznelliğin gücü, kendi için kılarken değiştirdikleri üzerinden dışlaşmalarda görünüş bulur. Değer olarak her görünüş bulan ise inanç alanında da kendini gösterirken tinsel olana göre kendinde değişime uğrar/ uğramıştır ve duygusunda sebep olduğu ve duygusunda aidiyete taşıması ile tinsel –öznel olanı duygusuna bağlı olarak dönüştürücüdür. Tinsel olan asıl gücünü bu alanda bulur ve kendini bu alanda geliştirir… Kimi durumda bu alanda etken olarak kendini gösterir ve kimi durumda da bu alanda saklı kalmak tercih edilendir. Bundan olsa gerek ki sanat, algı oluşturma ve yönetimi için siyasetin ve sermayenin emperyalist bir silahı olarak kullanabilir duruma da indirgenendir. Klasik dönemde ki gibi masum olmaktan öte, arkasında saklanılan bir silah olarak görünüş bulur. Toplumsal mühendislik dâhil her alanda kendini gösteren tehlikeli bir silah olur.

Böyle olsa da sanat, değerler dünyasının renkliliğidir. Nedene bağlı sanat taklit niteliğinden öte değildir… Ve sanat, değerlerin görünüşe geldiği ve betimlendiklerinde renklendiği tinsellik alanıdır. Bu renklilik ise nesnel olgusal olarak görüleni olduğundan öte değer belirimine göre anlamlı kılmanın gereğidir. Sanat ile salt bilginin alanından değerler dünyasına taşınılır. Bilme nesnesi, bilgisi ile anlam bulurken, değerler ile anlamlı kılındığında tinde yeniden üretilmiş olarak tinde yerini alır. Sanat, olan-biteni değer yükleminde tinde anlamlı kılarken, doğada olanın yeniden üretilmesidir… Kendi bütünlüğünde de yaşama değerleri ile tutunan insanın yaşamı nesnesi üzerinden yeniden üretmesinin gerçeğidir. Bilgi nesnesine takılı bırakırken, sanat ile öznelliğe yeniden dönüşün kapısı aralanır.

Sanatın gerçeği -özgün bir ifade ile yeniden- tinde yaratımdır. İnsan göğünde –gönülde olan, nesnesi üzerinden sanat ile dışlaşırken aşağıya iner. Eser ise insan

göğüne yeniden yükselmenin gerçeği olarak bilincin önünde durur… Böylece doğanın süreksizliğinde yaşarken, tinin sürekliliği ile tanışılmış olunur. Çünkü sanatta gerçekleşen ilkelerin, evrensellerin duygusunda canlandırılmasıdır. Duygusunda her daim canlı olan ise zamansızlığa kapı aralar… Bu bağlamda eser, zamansızlıktan nasipli olduğu kadar zamansızlığın göstergesi olur… Ve sanat, nesnelliğe aşkın sunumdur… Tine haiz olanın, eseri üzerinden görünüşü gelmesinin öznel belirimidir.

Allah'ta da böyledir. Tümellerin zamansızlığında eser ile insan zamansızlığa doğru itilir. Sanattan amaç eserinde öznelliğin yitirilmesi değil, eser üzerinden öznelliğin ilkelerin duygusunda bulunması yaşanmasıdır. Eserin cazibesi kendinden aşkına taşımamakta ve tapınılacak olarak insanın önüne getirilmekte ise cazibesinde kendiliğin yitirilmesine sebep olduğunda, aşağılara inmek ve bu doğrultuda da nesnellikte sürükleniş kaçınılmaz olur. Böyle olsa da her iniş, eser ve eser ile olan ilişki sonucunda görünüş bulan sanatta mükemmelliğin ilk göstergesidir.

Âdem'in cennetten inişinin görsel nedenleri, insanın doğanın cazibesi karşısında aciz düşmesi ve doğada sürüklenişi de buna örnektir. Böyle iken sanatsal olan ile insanda duygusuyla uyanan, insanlaşmanın ve tinde yükselmenin de ilk evresidir. İnsan; sanatsal olanı paylaştıkça ve sanatsal olan kült ile ortak değer edindikçe görünüş bulan kültürde ortak bilinç edinmenin sonucunda, insan olmanın duygusunda kendini bulur… Ve kültür, dilde ve yaşamda anlam-duygu-değer-yargı belirimleri ile doğada yitirilen insanlığın yeniden inşa edildiği ortak değerler alanı olarak sanatsal niteliğe haiz yaşam biçimidir… Etik ve estetik çizgilerin belirimi olan ortak kabuller olan değer belirimi yargılar ile sanatsal olma özelliğini barındırır. Çünkü kültür; her imgesi ile anlam-değer-duygu- yargı yüklemleriyle içinde doğulan, tinsel olarak içinde olunan ve katılımcı olarak değerler bütününde yaşamın –gerçekliğin- tinde yorumlanışı olarak yaşanılandır. Etik çizgi ve estetik çizgileri ile nesnelliğe aşkın ilkesel yaşama taşınmadır. Bu düzeyde de yaşanır iken farkında olunmayandır. Ayrıca nesnelliğe aşkın olarak yaşamın anlamlı kılındığı ve ilkelerin öteki ile yaşamda değer olarak belirdiği tinselliğe yükselten ortak çatısıdır. Kültürde doğan için kültür nesneleri, değer belirimlerine göre cazibeli iken yaşama tutunmaya da nedendir. Bir bakıma insan fıtratı, sanatsal olacak kadar anlam-değer-duygu-yargı yüklemleri ile yeniden inşa edilecek bir kıvamda yaratılmıştır… Zaten insan için Kur'an'da "en güzel kıvamda halk ettik" denilmektedir.

Cazibe, nesnesine aşkın duygusuna taşırken, insanı tinsel alana iter. İnsanın kendini bulacağı alanda bu alandır. Cazibe, erilliği ve dişilliği barındırır iken nesnesinin değer belirimine göre hem değerin duygusunda nesnesinde takılı

bırakabilir hem de nesnesine aşkın öznelliğe taşınmaya neden olabilir. Cazibeli olanın kendi için kılınması nesnesine takılı kılarken, cazibeli olanın güzellik belirimi üzerinden ilkesinin duygusunda yaşanması, insanı tinsel alana yükseltir.

Bu bağlamda belirtmek gerekir ki sanatta estetik, sanatın izleği olan ilkesi olarak önceleneni iken duygusunda verilmek istenenin hilesi olarak tinde yerini alır. Yani güzellik, içerik olarak ilkenin; duyular ile aktarımının, cazibesinde canlı kılmanın/ canlandırmanın sunumu olan hiledir. Bu hile de önemli olan ise sanatta estetik aranır iken dışlaştığında, ilkenin duygusunda öncelendiğini de görmektir. Âdem, Havva ve yasak meyve mitinde de sanatsal olanın nesnelliğe indirgemeci olduğunu görmek ile beraber; kendini gerçekleştirme erkinin bitimsiz olması istenci üzerinden tanrısallık ilkesinin tezahür ettiği de görülür. Güzellik; ilkenin cazip kılınmasının, uyandırdığı anlam-değer-duygu-yargı belirimleri ile ilkenin içselleştirilmesinin, ilkenin yaşamsal motivasyonun cazibe belirimleriyle yakalanmasının ve bu doğrultuda da ilkenin yaşamsal olarak eylemde gerçekleşmesi için iradesinin uyandırılmasının vb. nice sebebin hilesidir –hikmetidir-. Bu durumda estetik, cazibesinde saklı duran ilkesinin örtüsüdür. Örtü ise nesnel olsa da nesnellikten öte, öznellikte uyandırdığı ilkeyi, anlam-değer-duygu-yargı belirimlerinde yaşamanın gereği olacak kıvamda bulunur.

Bu bağlamda her yaratım nesnesi, varoluşunun etik çizgilerine bağlı olarak estetik olmayı kıvam beliriminde bulur. Her kıvam, etik çizgileri dâhilinde estetiktir. Bu yargı ile beraber belirtmek gerekir ki öznel olarak estetik, beğeni ile seçimlerde bulunmanın çıtası olan yargısallığa haizdir… Ama etik çizgileri ile beraber nesnel olanın öznel yüklemlerini dışlaştırır iken estetik olmasında estetik, çıta olmaktan daha çok evrensel belirimi ile ilke bağlamında çatıdır. Bu bağlamda her nesne etik çizgilerine bağlı olarak estetik olmayı doğası gereği bulur… Ve estetik, çıta olarak yakalanması gereken olmaktan daha çok çatı olan ilke olarak etik çizgilerde çeşitlenmede görünüşe gelmektir. Bu bağlamda kötü, çirkin vb. her yargıda dahi etik çizgilerine bağlı olarak sonuçta ilkenin görünüşe gelmesi bütünlükte betimlenmekte ise estetik her yerdedir diyebiliriz. Sanatta da böylesi biçimde olması gerekendir… Ki sanat, aslında olduğu gibi gerçekliğini bulmuş olabilsin.

Öznellikte anlamın, değerin duygunun ve yargının dirimsellikte uyandırılması, estetik çizgide ve etik çizgide nesnesinin yaratımı ile mümkündür… Ve her yaratım, kendiliğini keşfetmenin heyecanını nesnesi üzerinden bulmaktır… Ki yaratım nesnesi, etik çizgi ve estetik çizgide taşıdığı anlam-değer-duygu-yargı yüklemlerini bütünlüğünde ve bütünlüğünü koruduğu bütünsel ilişkilerinde verdiği kadarı ile

sanatsal olma niteliği taşır. İnsan bu kadar sanatsal olan –doğa- ile iç içe yaratılmış iken sanatsallığı doğası gereği Allah için halk edilmişliğinde bulur.

Böyledir! Veinsan için, sanat ediminde iken tasarımsal olandan öte, doğaçlamaya bağlı olarak doğuş gerçekleşir. Doğuş aslından hareketle gerçekleşirken, aslında olanı güzellikte saklı tutarken, cazibesi ile duygusunu oluşturduğunda, kendisinde olanı da aşikâr eder. İlke tasarımsal olarak her ne kadar akli düzeyde verilmek istense de doğuşun hakikiliğinden uzak, sunidir. Kimi durumda özünden uzak kıldığı için de iğreti olarak görünüş bulur. Estetik olmaktan öte, çirkindir.

Böyledir! Ama her tasarımsal olanın çirkin olduğundan da bahsedilemez… Ama sanatsal değerinde evrensel olduğu da söylenemez. Belki zamanın ruhuna uygun bir tasarımdır… Ama öteki zamanların ruhuna uygun olarak kabul edilecek bir yapıt olmadığı da zaman içinde görünüş bulur. Doğuşta ise tümeller/ ilkeler evrenseller olarak güzellikte biçim kazanır. Her doğuş kendi zamanının izlerini taşırken, her vaktin ruhunda yeniden kendini bulacak olarak klasikleşir… Ve canlılığından hiçbir şey yitirmez. Yeter ki onun duygusuna, duygusu ile uyandırdığı ilkesine duyarlı olan, güzellikten haz ile değil de duygusu ile zevk eden insanlar olsun.

Böyledir! Ama zaten doğuş ile yapıt olan, her zamanda uyandırdığı duygusu ile kendi içine alandır… Kendini içsel kılandır. Estetik olan bu bağlamda cebriyetide kendinde bulur. Kendini cazibesinde kabule zorlar, meşru kılar ve yaşamın idealinde görünen gerçeği olarak gösterir. Bu zorlamada ise görülen rıza –hoşnut kılmak, beğenmek- ve inandırıcılıktaki ustalıktır.

Cazibe arzuları tetiklemekte ise nesnesine yönelmiş kılar… Duygulara zemin olmakta ise nesnesine aşkına taşır. Bu bağlamda sanata; arzulara yönelik fetişizm ve fuhşuyatın mı öncelenmesi veya ilkenin duygusunda yaşanmasının mı öncelenmesi gerektiği sanatın sorunsalıdır.

Elbette ki sanatçı yaşamın her alanına duyarlılığı ile eserlerindeki değer belirimine göre projeksiyon tutar… Ama sanat için sanatın yapılmayacağı idraki doğrultusunda sanatı ile insanlığın bulunduğu ortak ruh haline ayna tutar… Ortak ruh halini anlamlı kılar… Ve duyular ile kör olduğumuz görünenlerin arkasında ki gerçeği bir nefeste anlaşılır kılar. Kendini de yapıtları ile ölümsüzleştirerek zamansız kılar. Bunun haricinde, arzular ile takılı kalınanda ise geçici tatminler sonucunda geriye atılmışlığın dışında bir şey kalmaz.

Hakiki sanatçıda doğallık, sanatın kaynağı olan Allah'tan beslenimi devamlı kılarken, yapaylıkta sanat ise doğadan, kendi dışında olandan ilham almayı beklemek zorunda kalır. Hakiki sanatçı, sanatsal olan her ediminde Allah'ın

yaratım sıfatını kendinde bulurken; Allah'ı, yaratımın duygusunda yaşarken, Allah'ın yaratıcı eli olarak görünüş bulur. Yaratımın sonucunda ise doğuş, hem özgünce biçim verirken tindeki özgürlüğü tatmanın hem de eserde biçim alan ilkenin duygusunda, doğada değil de tinde yeniden doğumun gerçeği olarak görünüş bulur. Eser ise bu gerçeğin kanıtıdır. Eserinde kendini gösteren ise salt yetenek sahibi olan Allah'tır. Sanatçı, Allah'ı rabbi olarak Halik, Musavvir, Bedi, Bari Şafi vb. ilkelerin gerçekleştiği duyguda bulur. Eserine verdiği duygunun ilkesini ise kendinde canlı olarak yaşar.

Kendi dışında ilhamı bekleyen için ise tasarımsal olanın kapı aralaması ile tinsel olana doğru yükselmek ve ilhamı yükselirken bulmak söz konusu olandır. Bazen taklitten hakikate doğru yol yürürken ilham bulunur. Bazen de olur ki sanatçının duyarlılığına bağlı olarak kendine dışsal yaşananların etkisi ilhama neden olur. İlhama teslim olmak, sanatsal eylem gerçekleşirken duygusunda onu yaşamak olur.

Sanat, sanatçıdan Allah'ın üflediği bir nefestir. Bu nefs, doğaya düşen insanın tinde yükselmesi gerektiğinin hatırlatılmasıdır. Salt yetenekte doğuş bulunan ile doğaya aşkın Allah'ın gerçekliliğine de tanık olunur. Çünkü sanatta görülmesi gereken doğaya ait olunmayacak kadar öznel olmasıdır… Ve ilkeler duygusuna bağlı olarak biçimlenirken, doğa bir materyal olarak nesnel kılınması ile tinin gerçeğine göre biçim kazanır… Tinsel olana ayna tutar. Tinde özne olanı işaret eder.

Tinin gerçeği ise doğaya aşkın olan ve aşkınsal tavırlarda bulunan Allah'ın hakikatidir… Ve insan, doğaya ait olamayacak kadar sanatsallığı üzerinde taşır. İnsan en doğal hâli ile en güzel kıvamda bulunurken en ideal olanı gösterir… Kendi gerçeğini de en yalın hâli ile yaşar. Zamansızlıktan zamana uzanan yapıt olarak insan, zamandan zamansızlığa uzanmanın adresi olur. Sanat kendini öteki ile bulmanın gereği olarak kendini de onatmanın aracı olur. Sanatçı eseri ile kendini de onatmanın yolunu bulur. Eser, sanatçının kendisini görünüşe taşımasının -ayeti (delili) olan- gerçeği olur.

Kendini gerçekleştirirken, onanma iradesi Allah'tan görünüş bulur. Böyledir! Ama eser, benliğe dayanak veya bencilce davranışlara neden ise sanatçı için şöhret; kimi durumda üretimin bitmesine neden yıkım olur, kimi durumda ise motivasyonun artması ile yeniden üretime sebep olur. Her iki durumda da taleplere göre şekillenen sanat, yaşamı anlamlı kılmanın aracı olsa da değere bağlı anlam edinmekten öte, daha çok sanatçıyı taleplerin nesnesi kılar.

Taleplere göre belirli olan ise her karşılık bulduğunda, kendini hakiki olarak gerçekleştirmeye engel olur. Taleplerin bağlı olduğu gerçekliğe göre sanat biçimlenirken, taleplerde sanat yitirilir. Sanatın gerçekliği tasarımlar içinde kaybolur. Aslında sanat ise estetik ve cazibe doğrultusunda duygusunu verdiği ile kendini hakiki olarak gerçekleştirmenin kolaylaştırıcı, motive edici gücünü edinmeye nedendir. Çünkü sanatsal olan; doğada örtülü olan tinsel duranın, dirimsel olanın, doğadan sıyrılarak yeniden üretilirken, duygusu verildiğinde insanı en yalın duruma taşır. Arındırır ve gerçek -ilkenin, özneliğin, öznelliğin gerçekliği dolayımsız olarak- olduğu gibi dirimselliğinde deneyimlenir. Biçimde güzel olan aslında güzel olanın görünüşüne neden kıvamında bütünlüğe haizdir… Ve gerçeğe taşımanın hilesi –nesnesi olarak hikmetini sonuçta, duygusuna taşıdığında açık eder.

Sanatta estetik, özü yansıtan hiledir… Cazibe ise sanatta saklı olan gerçeği açık eder. Cazibe, duygusunda gerçekliği deneyimlenecek olan özün –ilkenin- gerçekliğini edinmenin gereğidir. Estetik olan cazibeden yoksun ise ruhsuz –anlamsız biçimden ibarettir. Cazibe ise estetik olanın özünü –içeriğini yansıtırken duygusunda yaşamaya nedendir. Öz kendine çeker; çekerken de nesnesi olarak estetik kıldığını da değer belirimi üzeri kendi ile anlamlı kılar.

Estetik olan, cazibesinde yönelmişliğe sebep ise öznel olarak onanandır. Cazibe beğenmeye ve duygusunda kuvvetli ise eğer sevmeye de nedendir. Estetik olan, sonuçta -ereğinde yaşanması gerekenin nesnesi olarak kendini bulur. Böyle olsa da cazibede kendini canlı tutar. Cazibesi ile iç dünyada değer belirimi olan duygusunda tine ait olarak tinsel –öznel kılınır. Cazibede öz açık edildikçe, öznenin şahsiyetini belirleyen özselliğe bağlı olarak karşılık buldukça, estetiğin belirimi söz konusu olandır.

Sanat estetik ve cazibenin kaçınılmaz bütünlüğünden doğar. Estetikte ilkesel olanın –ideanın görünüşü gerçekleşirken, sanat diğer ideaların görünüşe taşındığı tinsel alan olarak biçim kazanır/ kazanması da gerekir. Hiç kimse kendinde ki iyi veya doğru ile örtüşmeyen esere yönelmez. Kendinde ki iyiyi, doğruyu, merhameti, sevgiyi, cesareti vb.–etik çizgilerinde göstererek- uyandırmayan eseri de beğenmez.

Sanat cazibesini ideaların –ilkelerin dirimselliğinde bulur. İdeaların ve ilkelerin (esmalar vb.) duygusunda cazibeli kılınır. Böylece sanat, zamansızların tutulduğu eserde, zamanda görünüş bulmasının gereği olur… İç dünyaya ait öznel olanların, dış dünyada görünmesinin-tanık olunmasının sebebi olur. Doğadan zamansızlar ile tinselliğe yükselmenin kanadı olur. Estetik ve cazibe olmak üzere iki kanatlıdır. Her

bir kanatta da kendini göstereceği olguları ile ilkeleri belirgin kılar. Sanat ile tinde uçmayı öğrenenler, ilkelerin duygusuna varırlar.

Bilimde gerçeğin peşindeyizdir, gerçeği değişmezlerde –yasalarda buluruz. Felsefede gerçeği, olup-bitmekte olana göre tanımlar ve kavramlar –ilkeler ile anlamlı kılmaya çalışırız. Dinde gerçeği, mutlak özneye göre öznel olduğu değerde belirli kılar ve gerçeğe göre beliren değer edinimleri ile yaşanmasını önceleriz. Sanatta ise gerçeği, dolaylı yoldan yaşama değer olarak katarız, gerçeğin estetik ve cazibede sunumu ile yaşama anlam katarız. Sanat yaşama anlam katmamızın en kolay yoludur. Dinde de anlamlı kılanlar ile duygusunda bulduklarımız, değerler olarak yaşama tutundurur. Boşluğa düşen için sanat, boşluğa atılmış bir çapadır. Din ise değer olarak önceledikleri ile yaşama tutundurur, boşluktan kurtarır.

Gelecek kuşaklara, değerler ile yaşama tutunması öğütlenecek ise sanat, en yetkin adrestir. Sanat bir topluma anlam katmanın, değerlerin hakkı ile yaşanması gerektiğinin idrakini verendir. Doğada değil, doğa zemininden hareketle tinde üretimin ilk adresidir.

Hukuk, değerlerin zorlama ile yaşanmasını sağlarken, sanat aracılığı ile ilkeler yaşama kendiliğinden katılır. Sanat olması gerekenin vicdan sesi olarak görüldüğünde, öteki ile beliren hadler kendiliğinden görünüş bulur. Ötekinin hukuku, ötekinin duygusunda sanatta açık edilir. Ötekini yabancı görmek de sanat ile aşılır.

Toplumlar ortak kimliklerini sanat ile içselleştirirlerken belirgin karakteristik yapılarını da sanatta açık ederler… Ve sanat insanı sıradanlıktan koparırken, uzakları –öteleri yakin kılarken, insanın kendini huzurlu hissedeceği, dinleneceği en yakın adresidir. İnsanın insanlığı ile yüzleştiği/ yüzleşeceği adresidir.

Şafi esması ile sanata bakıldığında ise bütünlüğünde estetiğin verilmesi ile insanı sağaltan ve kendilik bilincini dış etkenlerden koruyan meditatif yönü ile de ilahi bir lütuf olduğu görülür. Yaratım her şeyden arı olarak kendiliğin en yalın biçimde yaşandığı andır… Ki o an yakalandığında Musavvir iken Şafi olunur. Yani her türlü sanatsal düzeyde biçim verir iken eserde bütünlük ve kendilik bilincinde bütünlük Şafi esmasında görünüşe nedendir… Şafi esması, bütünlüğün korunması anlamını kendinde barındırır… Ve Allah, kendilik bilincinde bütünlüğünü her yaratım safhasında korurken eserlerini de neden ve amaca bağlı olarak bütünlüklerinde ve ilişki bütünlüğünde varoluşa taşır. Tevhid gereği sanat; Halik, Musavvir, Bari Bedi, Şafi, Hasen vb. birçok esma da yaratım nesneleri üzerinden kendiliğin görünüşe taşınmasıdır.

Sanat; kendi yaptığının zannı ile eser verenin, Tanrı'nın dokunuşuna teslim olmasıdır. Tanrı dokurken eserini, O'na şahit olmasıdır. Eylemde iken özün, cazibede bulunuşudur. Aslında ise özün, kendini cazibeli kılmasının yoludur. Güzellikte gizlenenin, cazibede aşikâr oluşunun yorumudur.Estetik biçimde, cazibe ise sanatsal deneyimde harekete bağlı olarak görünür. Cazibede sanat, biçim üzerinden içerik ve duygusunda verilmek istenene taşırken, ilkelere taşınmanın da gereği olarak şekillenir. İlkeleri duygusunda deneyimlettiğinde ise zamansızlara taşıması nedeni ile zamansızlığı hatırlatır -yaşatır. Eser klasik olduğunda ise tarih üstü yapıt olarak insan tininde yer bulur. Zaman ve tarih üstülüğü sanatsal deneyimde buluruz. Tevhid ehlinin Allah ile bulduğunu, sanatçı sanatsal olan performansında, eserini görünür kılarken Allah ile bulur.

Sanat; ilkelerin görünüşe geldiği, içselleştirildiği ve sonuçta insanın tine yükselmesinin gereğidir. İnsanı tarih varlığı olması dâhilinde doğadan en belirgin biçimde ayıran özelliklerden bir tanesi de doğa nesnelerini tinsel kıldığı değerde sanat yapması/ üretmesidir… Ve sanatsal olarak kültür dilinde de yaşamı nesnelliğine aşkın anlamlı kılmasıdır.

"Sanat her yerde" olduğunu ifade eden slogan; yaratımdaki zevki, evrensel düzeyde görebilmek ve evrensel kılabilmek adına belirtilebilir… Ama yeter ki sanatsal duyarlılığı edinmiş olarak bakabilelim… Göreceğimiz; yaratım zevkinde tanrısallığın dışavurumlarında tanrısallığa dolayımsız olarak tanık olmaktır. "Sanat her yerdedir" ve herkes için kılınması gerekendir. Modern dünyada öğrenimden daha çok özellikle eğitim alanında sanata hiç olmadığı kadar ihtiyaç vardır.

Her yaratım, yaratım nesnesini açık eder iken yaratım nesnesinde kalıcı bırakıcı olmaktan daha çok iç dünyada kendilikte derinleşmenin seyri seferine nedendir. Sanatta; tinsellikten nesnelliğe doğru yaratımdainiş ve nesnellikten tinselliğe doğru ise yaratımda yükseliş görülür. Sanat, yaratım ile nesnelliğe uzanır iken yaratım nesnesi üzerinden kendiliğe dokunuşa ve varoluşsal belirimlerinde öznelliğin zevk edilmesine nedendir… Ki her yaratım, imkân –potansiyel- belirimleri dâhilinde kendiliğe dokunmaya nedendir… Ve kendiliğin zevk edilmesi ile kendinden mutmainliğe –rızaya/ hoşnutluğa- ermeye de nedendir. Sanatta en önemli durum, kendiliğe dokunuşa yol olmasıdır. Evrenseline bağlı olarak ortak anlam-değer-duygu-yargı yüklemlerinde sezgide hissiyatı/ ilhamı edinilen –verilen- her betimleme, imgesi ile öznede canlı kılınır iken dirimsellikte kendiliğe dokunuşa nedendir. Sanatta dokunuş, imgeler üzerinden varoluşsal düzeyde tinde yaratıma nedendir… Ve ortak anlam-değer-duygu-yargı yüklemlerinde aynı gerçekliliği farklı

veçhelerden –perspektiflerden- yaşamaktır. Bilim nesnesine baktırır, felsefe olgusunu anlamlı kılar, din aslına rücu ettirir, sanat ise kendiliğe dokunmaya nedendir.

İlim, asli varlığından yana insanı uyandırmakta ise ilahiyattan bir nefestir… Sanat da insanı asli varlığına yakin kılmakta ise ilahiyattan bir nefestir.

SİYASET:

İnsanlık tarihi boyunca insanıntinsel gelişimi adına eğitimi, doğada mücadelesi ve devamlılığı adına da yönetimi zaruri olmuştur. İnsan toplum varlığıdır. Toplum varlığı olduğu içindir ki eğitim ve yönetim (ikame, idare ve idame edilmesi)/ siyaset insan hayatının vazgeçilmezi olmuştur. İnsan eğitimi, insan yönetimini belirli kıldığı gibi insan yönetimi de insan eğitimini yönetime göre belirli kılar.

Siyaset bilimi yönetim bilimidir. Siyaset kavram olarak SYS kökünden seyis, at yetiştiricisinden zımnen üretilmiş bir kavramdır. İnsan, at değildir ama kimin için yetiştirildiği noktasında amaca bağlı olarak yönlendirilen ve yönetilen olarak siyasetin aletidir. Tarihi boyunca da buna tanığızdır. Bu bağlamda siyaset, her şeyi ile beraber amaca bağlı gelişen ve öteki ile yaşamayı öğreten/ öğretmesi gereken bir eğitim alanıdır. Güvensizlik hukuku gerekli kılar iken geleceğe bağlı menfaat ilişkilerinde üç zamanlı olarak gelecek belirimi üzerinden taktiksel düşünmek siyaseti öznel düzeyde görünüşe getirir.Medenileşen insanın öteki ile bulduğu güvensizlik hukuku gerekli kılar iken birlikte yaşamanın yönetimi gerekli kılması da siyaseti görünür kılar. Kurumsal düzeyde nesnelliğe bağlı her siyasi yapılanma ile beraber gerçekleşen yönetim ise toplumsal düzeyde siyaseti hayati kılar.

Bilgi, nedensellikte ve ereksellikte örgünsel olarak beliren olay ve olguların bilgisidir. Bilgi, iradeye bağlı olarak güç arayışında olanın; olay ve olguları denetlemek, yönetebilmek için amaca bağlı işlevsel kılınmasında görüldüğünde ise siyaset, insan tininde mülke bağlı şekillenirken iktidar arayışı olarak kaçınılmazdır. Bilginin, hak-had belirimleri ile amaca bağlı kullanımı, ilke veya menfaatler doğrultusunda öteki ile gerçekleşirken;insanın kendi için kılmak iradesi sebebiyle taktiksel düşünme de görünüş bulur. Bu noktada siyaset, amaca bağlı gerçekleşirken olabileceklerin öngörülmesi ile beraber hukuksal zemin arayışını da beraberinde getirir… Ve siyaset, hukuksal zeminde yönetim ve ortak çıkarlara göre belirlenmiş hedefler doğrultusunda yapılır/ yapılmaya çalışılır.

Bu doğrultuda siyaset, toplumda koşullar doğrultusunda beliren ihtiyaç ve ihtiyaç belirimlerine göre sürdürebilinir bir toplumsal yaşam adına belirli kılınan yasalara göre şekillenir. Siyaseti başlangıç evresinde biçimlendiren ise ekonomik ihtiyaçlar ve ekonomik ihtiyaçlara göre beliren sınıfsal hiyerarşi ve mücadeledir. Modern hayat ile beraber beliren siyasal sınıflandırmaların tamamı, mülkiyet belirimleri üzerinden haktalepleri doğrultusunda içerik kazanmış kavramlar ile anlamlı kılınmıştır. Solcu, sağcı, muhafazakâr, liberal, radikal vb. kavramlar bu nokta da açık olmuştur.

Siyaset yönetim ilmidir ve ilimde önemli olan amaca göre yönetim olduğu içindir ki siyaseti, bir değerler bilimi olarak kritik etmek gerekir. Bundan önce ise siyaseti yönetim biçimi ile ele almakta yarar vardır. Monarşi, meşrutiyet, demokrasi, cumhuriyet, oligarşi, faşizm vb. düzeyde yönetim biçimleri; siyasetin, hak ve taleplere göre insanların kendileri adına meşru gördükleri ilkeleri doğrultusunda sınıflanmanın sonucunda beliren yönetim biçimleridir. Yönetimlerde önemli olan ilke ise toplumsal düzeyde sürekli ve sürdürebilinir bir yaşam için hak olanın meşru olarak kabul edilmesidir.

Yönetici, yönetilenler ve yönetimi belirli kılan taraflar; hak edilen (emek) ve hak kılınmış olana (fıtri)göre kendileri için meşru gördükleri doğrultusunda ilişkide bulunurlar. Hak kavramı ile beraber görülmesi gereken ise siyasette belirleyici olanın ortak meşruiyet alanı olarak hukuk olduğudur/ olması gerektiğidir. Hukuk, siyasetin formasyon bulduğu zemindir.

Toplumsal yaşamda görünür olan sorunlara hukuk zemininde çözüm üretmek siyaseti, toplumsal düzeyde ortak varoluşun gerçeği kılar. Bu bağlamda siyaset; çoğunluğun, kişi veya grupların erkleri doğrultusunda değil, hukukun çatısı/ gölgesi altında bütünlüğün korunmasının gerçeğini kendinde barındırarak yapılması gerekendir. Siyasetten amaç, çoklukta bütünlüğün korunmasıdır/ korunması olmalıdır. Çünkü siyaset, çoklu ilişkilerde çokluğun gerçeğinin görünüşe gelişidir. Tarihsel olgusallığında siyaset; çoğunluğun, kişi veya grupların erkleri doğrultusunda yapılıyor görünür olsa da çoklu erklerin belirimi sonucunda yapılması gereken olarak insanlık tarihinde görünür olmuştur… Bu bağlamda da sonuç itibarı ile çokluk -ötekinin varoluş gerçeği-,siyaset yapmaya olanak verir… Ve siyaset, çoklu belirimlerde yapılması gereken olarak bulunur.

Kralların, diktaların siyaseti olmaz; halkların siyaseti olur/ olması da gerekir. Belki aynı ümmet olamayız ama hukuk zemininde siyaset ile beraber yaşamayı öğrenebiliriz… Birlikte olarak daha güçlü ve sağlam bir medeniyet kurarak geleceğe birlikte yürüyebiliriz.

Siyasette en belirleyici olan etken ise ekonomik hak ve taleplerdir.Siyasette her sınıf dinsel, kültürel belirimlere göre belirleniyor olsa da ekonomi ve ekonomiye bağlı olarak iktidar arayışı sınıfların belirgin bir biçimde görünüşüne sebeptir.

Siyasette önemli olması gereken ise yönetilebilir bir insan sürüsünden öte,yönetime toplumsal yaşamın devamlılığı adına her bireyin reyleri ile yönetime ortak olmasıdır. Bu bağlamda siyaseti bizler; insanın iradesine bağlı olarak hak ve özgürlüklerine göre gelişim evreleri olarak ele alacağız.

1. Çocukluk evreleri; kabilecilik, monarşi, oligarşi, tiranlık vb. dir.
2. Ergenlik evreleri; meşrutiyet ve cumhuriyettir.
3. Yetişkinlik evresi; demokrasidir. Demokraside yetişkinlik evresi ise hukukun üstünlüğü altında yönetimin gerçekleşmesi, çoklu katılımda ve çokluğun göz ardı edilmediği yönetimdir. İnsan onuruna yakışır bir biçimde insanca yaşamayı sağlayacak olan da budur.

Yukarıdaki şıklar ile beraber işlenmesi gereken ise değerler belirimlerine göre iktidar arayışları ve hükümet yönetimlerine göre siyasette iletişim biçimidir.

Siyasette iletişim, amaca bağlı olarak üç düzeyde gerçekleşir. Bunlar:

- Algı oluşturma.
- Algı yönetimi.
- Beklenti yönetimi.

Algı oluşturma, algı yönetimi ve beklenti yönetimi; siyasette her türlü olanağın –donanımın- kullanılması ile olduğu kadar siyasi dilin kullanılması düzeyinde de yapılmaya çalışılır. Strateji ve diyaloga bağlı gelişen siyasi dil; demagoji, retorik, diplomatik ve bürokratik olmak üzere dört genel çizgide görünüş bulur. Bu bağlamda siyasette iletişim amaç belirimlerine göre biçim kazanır.

Algı oluşturma ve algı yönetimi strateji belirlemek ve uygulamaktan ibarettir. Siyasette önemli olan, strateji belirleme ve uygulamaktır. Stratejide esas alınan ise:

- Durum belirlemesinde bulunmak. Lokal ve küresel düzeyde durum tespiti yapabilmek.
- Hedef belirlemesinde bulunmak.
- Hedefe doğru taşıyacak plan programlamak.
- Hedefe doğru gidecek yolda kullanılacak iletişim biçimi olarak tavır ve duruşları belirlemek.
- Hedefe doğru taşıyacak donanımın (medya, sanat, askeriye, kapital, kültür nesneleri veya kültür putları vb.) kullanımı ve gerekli eylemleri gerçekleştirmek.

- Gerekçeler göstermek. Gerekçelere göre suçlanabilir veya desteklenebilir alanları değer yargılarına göre farkındalığa taşımak ve bu doğrultuda kitleleri yargı ve eylemlerde bulunmalarını sağlamak.

- Hedefe ulaştıktan sonra karşılaşılacak zorlukları nötr edecek eylemleri belirlemek.

- Karşı duruşta olanları hedeften saptırıcı algı oluşturmak.Amacı gizlemek.

- Algı yönetiminin sürdürebilirliği için; her türlü iletişim ağını maksada bağlı olarak olumlu veya olumsuz noktalarda kullanabilmek.

- Gerektiğinde pazarlık konusu olabilecek noktalarda değer paylaşımında bulunmak.

- Hedefi zorunlu/ şart olarak göstermek.

- Yaşam alanlarında hedefe göre biçim kazanan sanatsal veya kültürel eylemler oluşturabilmek. Amaç edilene varımın gerçekleşmesi için, hedefin değer niteliğinde sunumu ve kabul ettirilmesi.

- Sonuç itibarı ile de gerçekleştirilen algı oluşturması, yönetiminde kazanç ve kayıp ölçülendirmesine göre geri dönüşümsel biçimde –sibernetik olarak-değerlendirmelerde bulunabilmek.

Strateji, her devlet kurumunun ve sivil toplum kuruluşlarının öncelikli konusu olması gerekendir. Her siyasi parti stratejisi olan parti olma niteliğine haiz olmalıdır.

Stratejide önemli olan ana başlıklar: doğru durum tespiti, hedefe giden yol –plan-, amacın gerçekleştirilmesi ve en önemlisi de amaç edinilenin değer olarak insan için gerçek kılabilmektir. Değer niteliğinde gerçek kılınanın genelde onanması stratejinin başarıyla oluştuğunu gösterir. Strateji siyasetin vazgeçilmezidir. Diyalektik sibernetikte stratejik düşünemeyen akılların sürdürebilir politikalar üretemeyeceği kesindir. Politika dendiğinde, algı oluşturma ve algı yönetiminde strateji belirlemelerden bahsetmekteyizdir.

Değer üretmeyen bir stratejinin sonunda başarı elde etmesi beklenemez. Gerçek olana göre strateji belirlemek ise doğru yönetildiğinde insanlığın yararına olur. Önemli olan ise reel politikalar üreterek, şeffaf, denetlenebilinir, hesap verilebilinir bir siyaset hukuku oluşturabilmektir. Böylece yanlış politikaların oluşturacağı stratejilerin önü kısmen kesilmiş olunur. Algı oluşturma ve algı yönetimi

sonucundakimlerin kazançlı olduğu veya kayıplar verenlere dikkat etmek gerekir. Fazlası ile kayıpları olanların da takibini bırakmamak gerekir. Uzun vadeli stratejilerde önemsiz kayıplar vermek veya tamamı ile kayıp verildiğinin tuzak algısını oluşturmak stratejinin bir parçasıdır.

Stratejik diyalektik belirimlerde olay ve olgular kâle alınmaz… Kâle alınacak olan; dikkatli ve doğru biçimde takiptir ve sonuçlardır. Sonuçlara bağlı olarak durum değerlendirmelerinde bulunmak, stratejilerdeki tutarsızlıkları amaç/ değer saptırmaları ile kapatmaya çalışılmasını da gözden kaçırmamak gerekir.

Küresel bir dünyada yaşarken ekonomik ve iktidar politikaların belirlediği stratejik savaşların olduğunu da belirtirsek bu konunun önemini daha fazla anlamış oluruz. Bu durumda bilgi iletişiminin ne kadar sağlıklı olması gerektiğini de vurgulamak gerekir. Küresel güçler ve dengeler dikkatealındığında yaşadığımız dünyada, insanlık âleminde olanları daha rahat anlayabiliriz. En önemlisi de her türlü değer yitimine sebep veren politika uygulamalarının karşısında İslami değerlerimizi yitirmeden nasıl durabileceğimiz daha iyi değerlendirebilir ve stratejiler belirleyebiliriz. İslam olmanın suç olarak gösterildiği bir batı dünyası ve stratejilerini anlamak adına bu önemlidir.

İnsan doğada olanları değişmezlerine/ nedenlerine bağlı olarak türler olarak sınıflandırır. İnsan doğada bir türdür ve değerler edinimine göre kendi içinde cins ve farklılıklar olarak sınıflanır. Siyasette her iş ve ilişkideğer belirimlerine göre gerçekleştiği içindir ki siyaset bahsi ile beraber değer belirimlerine göre sosyolojik sınıflanmayı da işlemek gerekir. Toplumsallığın en belirleyici olgusu ortak değer edinimidir. Tinsel ve meta düzeyinde beliren her türlü değer belirimleri, tinde ve doğada üretim nesneleri edinerek sınıflanmaya sebeptir.

Değer belirimlerine göre sınıflanmayı belirleyenolgular da şunlardır:

1. Ekonomi:Üretim ve tüketim sınıflarının belirlenmesi ve hak edilene göre meşru sınırlarının belirlenmesi ile hak ve hadler çerçevesinde gelişim. Üretim nesnelerine göre tüketen sınıfların yenilenmesi. Çiftçi, işçi, sendika, patron vb.

2. Yasama, yürütme –iktidar- ve yargı – hukuk-kuvvetleri: Bunlar ile beraber beliren seçilmiş veya atanmışlara göre beliren yönetici sınıflar.

3. Din: İnsanın inanca bağlı toplumsal yaşama göre beliren sınıflar.

4. Kültür: Geçmiş ananelerin birikimine göre toplum içinde beliren, insanın yaşam biçiminde tutum ve davranışlarını belirleyici olabilen ilk üst akıl ve ortak akıl zemini edinerek sınıflanması.

5. Irka, cinsiyete vb. olgulara göre ilkel düzeyde sınıfların belirmesi.

6. Aidiyet ve sorumluluklara göre tinselliğe bağlı olarak sınıfların belirmesi.

Sınıflanmada önemli olan ise nedenlere bağlı olarak görülen gerekçeler doğrultusunda sınıflanmak değil, sürekli bir toplumsal yaşamın gereği olarak ortak ilke –değer- belirimlerine göre ilkesel amaca bağlı olan nesnel bir düzlemde kurumsal düzeyde sınıflanabilmektir. Bu bağlamda ilkenin gerçekleştirilmesinin gereği olarak sınıflanmada; iş bölümünde/ paylaşımında liyakat ve yeterlilik aranmalı ayrıca ussal olarak olması gerekeni gerçekleştirecek taktiksel ve ilkesel düşünebilen –akla, iradeye, özgüvene sahip- ve adil yöneticiler yetiştirilmelidir. Her şeyden önce ise sürekli bir toplum yapısallığı için koşul-ihtiyaç belirimlerine göre yenilenebilen kurumsal yapılar edinilmelidir. Sürdürebilir bir toplumsal yaşam için ise hukuk öncelenmelidir… Ve hukukla; adil yargı, fırsat eşitliği, emekle kazanımların güvence altına alınması ve vergilendirilmiş emeğin adilce paylaşımı belirlenmiş olarak olanaklı kılınmalıdır. Toplum amaca bağlı olarak ortak iradede, öteki –insan- ile insan olabilmenin gereğinden dolayı bütünlenmektir. Bir toplumda da evrensellerin toplumsal yapısallıkta baskın gelmesine sebep hukuk ile kolektif bilinç edinildiğinde etik olunması sonucunda yargısal belirimlere göre ahlaklı olmak zorunlu kılınır.

Ahlak bireyseldir ve etik olmak ise toplumsal hukukun yargısallığı sonucunda ortak bilinçte edinilendir. Bu bağlamda toplumsal sınıflandırma, ortak ve evrensel hukukun yargısal belirimleri sonucunda -insan olmanın gereği olarak- etik olma düzleminde ahlaklı olmaya göre gerçekleşir/ gerçekleşmesi de gerekir. Hukukta yargısal olan erekte yaşanması gerekeni belirli kılar iken etik olmak zorunludur ama ahlaklı olmak öznel olduğu içindir ki yasa ile tavsiye edilirken gerekli olduğu açık edilir. Toplumsal yapısallıkta ortak ve evrensel hukuk, kurumsal düzeyde yapısal ve işlevsel kılındıktan sonra amaç değil, çıta olarak amaçların hangi çizgilerde gerçekleşmesi gerektiğinin belirimidir.

Siyaset; toplumsal yaşamda iradenin sonucu olarak öteki ile aynı yaşam alanlarında hak-had belirimlerine göre nasıl yaşanması gerektiğinin yönetim bilimidir. Siyasette temel ilke irade belirimidir… Ama sürdürebilir bir toplumsal yaşam için hukuk çizgisinde siyaset olması gerekendir. Hukuk ise ussal bir belirim

olarak irade bağlamında insanın, us ile hak-had belirimlerine göre terbiye edilmesidir. Toplumda sürekli kalabilmenin gereği olan ahlak, öteki ile yaşamanın hak-had belirimlerine göre eğitim ve hukuk ile etik olmayı belirli kılar. Ahlak, fıtri ve vicdani yönü ile her ne kadar öznel olsa da etiğin gölgesinde, etiğin kolektif bilinç olarak görünüşünün sonucunda olgunlaşmasını bulur. Siyasette her ne kadar nedenlere bağlı gerekçeler ile sınıflandırmalara tanık olsak da hukuk ve etik çizgisinde ne kadar insan olabildiğimize göre sınıflandırmada da bulunuruz. Bunu da hapishane gerçeği ile açık ederiz. Haklı gerekçeler ile toplum dışına itilen her mahkûm, insan olabilme yeterliliğine sahip iken insan olma liyakatini gösterememiştir.

Böyle olsa da toplum dışı kılınma mahkûmiyeti; insan olmanın/ olabilmenin önünde, hakkına göre kendini gerçekleştirememenin ceza olarak dursa da amacında, insanın ıslah ve terbiye edilmesi vizyonuyla yeniden kazanılacağı hükmü/ yargısı olmalıdır. Zaten dinde sınıflandırma ve amaca bağlı olarak cezanın hak oluşunun nedenlerinden bir tanesi de budur. Bu bağlamda siyasette, insana hizmet öncelenir iken insan olabilmenin kazanımlarına göre insan, insanlığını gerçekleştirmeye doğru yönlendirilecek ve yönetilecek biçimde yapılması gerekendir. Siyasetçi ahlaklı olmalıdır ve siyaset, hukuk çizgisinde etik olmak zorundadır… Ki toplum, kendisine ayna olan veya olacak olan siyasetçiler ile insan olma idealini gerçekleştirmiş olabilsin ve yarına emin elleri tutmuş olarak yürüyebilsin. Siyaset tarih zemininde yarına yürümenin gerçeğini barındırır. Tarih bilinci, tarihsel miras ile değerler bilinci edinmek olsa da üç zamanlı olarak geçmiş üzerinden günün sorunları değerlendirilir iken geleceğe projeksiyon tutabilmek (alimlerin sorumlu olduğu) ve projeler ile yarınları öngörülebilir kılarken toplumsal birliği koruyacak politikalar üretmek (siyasetçilerin sorumlu olduğu) ile edinilmiş olunur.

Siyasetçide olması gereken, tarih bilincidir ve tarih bilinci doğrultusunda toplum ve insanlık menfaatine olarak yarınlar için projeler üretebilmektir. Koşul ve ihtiyaçlar insanı neye zorlamakta ise siyaset bu doğrultuda zorlanılarak yapılması gereken değildir… Siyaset; olanaklara göre olması mümkün olan, tarih bilinci ile de gerekliliği ve olabilirliği öngörüleni zamanın ahkâmına uygun olarak uygulamada gerçekleştirir iken koşul ve ihtiyaçları yerinde görerek koşulları değiştirebilmek, ihtiyaçları ise belirli kılarak karşılayabilecek plan ve projeler ile yapılması gerekendir. Bu bağlamda siyasette; irade yönetimi, iradenin terbiye edilmesi kurumlar ve kurumların işlevselliği ile ussal çizgide mümkün kılınır iken tarih bilinci ile yarınlara yürümek ile de ussal olarak gerçekçi olunur. Bu durumda beklentilere göre popülist (değer belirimlerine vaat ve görünüş biçimleri ile karşılık vermek)

olunan bir mecrada siyaset yapmaktan da kurtulmuş olunur. Beklentilere göre siyaset yapmak, beklenti yönetimi çizgisinde siyaset yapmak olur ki iradeye ussal olan ile retorik düzlemde yön verilir/ verilebilir… Ama her beklenti yönetimi, popülist olmaktan farklı olarak olanaklar ve olabilecek gerçekler ile yönlendirildiğinde; sonuçta beklentiler, istenilene göre değil de olanak ve olabileceklere göre karşılandığında, gerçekçi bir çizgide siyaset yapılmış olunur.

Demem o ki siyaset, her ne kadar irade belirimine göre mecrasını bulsa da ussal olana göre şekillenir… Zaten ötekinin karşıtlıkta diyalektiğe sebep vermesi ussal olana göre siyaset yapmayı zorunlu kılar. Çünkü siyasette hata, telafisi olmayan kayıplara neden olur. Ötekinin gerçeği siyaseti; hukuksal, etik, stratejik, tarih bilinci, iktisadi, kurumsal vb. olgularda ussal düzlemde yapmak zorunda bırakır.

Siyaset yönetim bilimidir ve bu bilimde Rab, malik, ilah sıfatlarına bağlı olarak algı oluşturma, algı yönetimi ve değer belirimlerine göre de iletişim kurularak iş görüldüğünü belirtmekte yarar vardır. Buna da Nas suresinde tanık olabiliriz. Rab; yönlendirici, irade sahibi olandır. Malik; mülk sahibi, iradesini yerine getiren, konumlandırıcı ve sınıfsal belirime sebep verendir. İlah; dokunulmaz olan, güç ve iktidar sahibi olarak da idealde görünen, gölgesi altında yaşanandır -devlet.Devlet ilahtır; amaca bağlı yön bulduğunda rab, hükme ve idareye bağlı iş gördüğünde maliktir.

Nas suresinde, Allah'ın iktidarına tanık olan kulun, Allah'ın değer belirimleri ile beraber hukuku zemininde meşru kıldıkları üzeri amaçsallığına bağlı beliren siyasi çizgisinden, insanın sapmaması talebine tanık olunur. Fatiha suresinde de amaca bağlı eylemlerle kulun, Allah'ın hukuku –helal, haram, emir ve yasaklar- çizgisinde kalma talebine tanık olunur. Allah'ın iktidarı altında kul ile Allah arasında siyaset, Allah'ın hukukuna göre şekillenendir… Allah'ın hukukuna vicdan ile dikkat eder iken salih ameller üzeri Allah'a kendilik şuurunda eren ve sıfatlarında tanık olan için ise hukuk, ilkeselliğe bağlı meşru düzlemde kendini görünüşe taşımanın; siyaset ise Allah ile kul arasındaki ilişkide tinsel düzeyde varoluşun ortak gerçeği -olması gerekeni- olarak görünüş bulandır. Allah'ın varoluşsal olarak siyasi çizgisi –amaca bağlı değer belirimlerine göre- evrensel ilkelerine bağlı olarak biçimlenen hukuk çizgisinde belirli kılınmıştır. "Rahmeti kendime farz/ zorunlu kıldım" ayeti ile Allah, varoluşu önceler iken kulları ile olan ilişki gerçeğinde, yasa ve ilkelere bağlı bir çizgide kendini görünüşe taşımaktadır.

Yusuf nebi ileemeğe göre biçimlenen yasaya bağlı yönetim ve emeğin vergilendirilmesiyle paylaşımı anlamlı kılınır. -Kıtlık senesi için mahsul toplanması emeğin iktisadi olarak vergilendirilmesidir. Kardeşini rehin alması ise mülkiyet/

emek belirimine göre görünüş bulan hak edişe göre biçimlenen yasa ile mümkün olmuştur-.İktisadi adalet ise vergilendirilmiş kazancın ortak çıkarlar doğrultusunda kullanımı ile mümkün kılınır. Bu bağlamda Yusuf; iktisadi adaletin emeğin adil olarak toplum nezdinde paylaşımı ile mümkün olacağının ve böylece sürdürebilir bir devlet yönetimi ve toplumsal yaşamın mümkün olacağının habercisidir. Musa nebi, ortak değerlerde buluşarak toplumsallaşmanın ve toplum içinde insanın nefsi emmaresinin yasa ile terbiye edilmesinin gereği olarak olması gereken hukuku önceleyendir… Hukukun olması gerektiğinin habercisidir… Musa'da hukuk, siyasi olmaktan daha çok insanın toplumsal yaşamda siyasi olmasına etken olacak yapısal zemin olarak açığa çıkandır. İnsan, toplumsallığı hukuk ile edinir iken ötekinin hak-had belirimleri doğrultusunda bireysel olarak siyasi olmayı bulandır… Ve toplumsal yaşamda yönetimin gerekliliği sebebiyle siyasi olmak zorunda kalandır.

Davut nebi ile de toplumsal yaşam, artık siyasi nitelik kazanmıştır… Ve Davut bahsi ile mülkiyetlere göre belirli olan toplumsal yaşamda suç ve cezaya göre yasa ile belirli kılınan sonuçtan hareketle hak arayışının karşılığı olarak adaletin tesis edileceği anlamlı kılınır… Ama Süleyman bahsi ile de yasa, bireyin hak-had belirimleri üzeri emek ve emeğin hakkaniyet ilkesi ile beraber kullanılabilinirliğine göre inisiyatif kullanılarak yorumlanandır… Ve bu doğrultuda bireyin, mülkiyetten daha çok emeğe bağlı olarak görülen hak-had belirimleri doğrultusunda özgürlüklerin korunması ile sürdürebilir bir toplumsal yaşama kapı aralanır. Adalet ise emek ve emeğin paylaşımı üzerinden iktisadi adaletin sağlanmasına göre biçim kazanması gerekendir… Ve adalet, değişmez kanunlar ile sağlanır olmaktan daha çok; değişken mevcut koşul ve ihtiyaçlara ayrıca hak-had belirimlerine göre birey ve toplumun akıbeti öngörülerek menfaatleri için, kanunların inisiyatif kullanılarak yorumlanması sonucunda sağlanması gerekendir.

Bu doğrultularda olarak Hazreti Muhammed bahsi ile de toplumsal etnik grupların itikada bağlı görüşlerine bakılmaksızın, -ceza hukukunda ayrı olan- ortak bir hukukta buluşarak çoklu bir yaşamın mümkün olabileceği haberi verilir. Medine vesikası ve siyerden birçok örnek ile buna tanık olunur. Ayrıca erdemler üzeri yaşayabilmenin gerekliliği sebebiyle çoklu yaşamda,fıtratta bir olunduğuna dikkat edilmesi, adalette ayrımcılığın olmaması adına öncelenmesi gerekendir. Hanif olarak ahlaki eğitimde ilkelerin yaşama sirayet etmesi ile erdemlerin edinilmesi sonucunda toplumsal birliğin korunması ve ortak geleceğe güvenle öngörülü olarak bakılması da sağlanmak istenendir. Böylece insan, ortak hukuk ve hukuk zemininde gerçekleşmesi gereken siyaset çizgisinde ötekinin de hak-had belirimlerine göre ahlakı zorunlu edinir iken ahlakı, Allah ile insan olmanın hukuki

çizgisinde rıza ile bulur… Ve siyaset hukuk zemininde gerçekleşmesi gereken olsa da genelin rızası aranarak yapılması gerekendir. Küreselleşen dünyada da ihtiyaç duyulan budur.

Siyasette elzem olan hukuktur. Kimin/ kimlerin hukuku üstünse, siyasette söz sahibi odur/ onlardır. Bu durumda evrensel düzeyde herkes için hak ve had belirimlerine göre hukukun tesisi, sürdürülebilir ve öngörülebilir bir toplumsal yaşamın gereğidir.

Siyasette esas olan erek belirlenimlere göre yönetimdir. Bu durumda hukuk düzeyinde kurumsalyapısallığa haiz olan ve kurumsal düzeyde işlevselliği olan devletin idaresi ve bekasının neye göre belirleneceği önemlidir. Bu durumda önemli olan bir konu da dünyevi nedenler doğrultusunda mı, uhrevi ereksel belirlenimler doğrultusunda mı hukukun işlevsel kılınacağıdır. Bu bağlamda laik bir devlet işletimi ile uhrevi –akıbet ve ahret bilincine göre beliren erekselliğe bağlı devlet işletimini ilkeler doğrultusunda ele alarak işlemek gerekir. Bu durumda kısas durumunu da sibernetik düşünce, mantık yapısallığında ele almak gerekir.

Devletin dini olmaz ama devlet ideal alınana göre, yöneticilerinin dünya görüşlerine göre yönetilebilir. Bu durumda insanı merkeze almayan her toplumda, diğer bir toplumun haksız iktidarı sebebiyle hak taleplerinin görülmesi olağandır. Her hak talebi, haksızca idarenin hadlerini belirlemenin gereği olarak görünüş bulur.

Siyaset, hak arayışları ve had belirimlerinegöre biçim kazanır. Temel olarak ekonomik nedenlerinin belirleyici olması sebebiyle aklı maaşın aklı sultan ile yönetilebilinirliği söz konusu olandır. Bu bağlamda siyaset, meşru olarak erk arayışı alanıdır. Siyasetin tarihsel olgusallığından bakıldığında ise siyasi erklerin tek bir erkte toplanmadan; erk/ kuvvet belirimlerine göre ayrışması ve hukuk zemininde ilişkilerinin düzenlenmesi gerekli olmuştur. Erklerin paylaşımı –iş bölümü-, erklerin hukuk zemininde sınırlarının belirgin kılınması ve denetlenebilir olması doğrultusunda sağlam bir zeminde yönetimin gerçekleşmesine nedendir… Ama her yapısal olanın hangi niyet ile kullanıldığı önemlidir… Ki her erk ortak bağlamları ile toplumsal yaşamın sürekliliği ve sürdürebilirliği çerçevesinde hukuksal zeminde hakkaniyet ilkesi doğrultusunda evresel değerlerin yürürlükte kılınması ile gerçekleşme olanağını bulmalıdır.

Peygamberler tarihi ile siyasete bakıldığında… Yakup'u öngörüleri ve projeleri olup da hedefe göre yapılandıramayan, uygulayamayan muhalefet karakterinde okuyabiliriz. Yusuf'u iktisadi adalet, öngörülü olan, strateji üreten ve uygulayan

devlet adamı karakterinde okuyabiliriz. Musa'yı yasa koyucu ve uygulayıcı olan hukuku tesis eden karakterde okuyabiliriz. Davut'u hak ilkesine göre yasalar ile memleketini yöneten devlet adamı karakterinde görebiliriz. Süleyman'ı kamuda ve toplumsal ilişkilerde hakkaniyet ilkesi üzeri insan öncelikli olan ve sürekliliği gözeten; bu doğrultuda da iş gören, kurumsal akla sahip devlet adamı olarak görebiliriz. Muhammed Mustafa'yı da (s.a.v) hukukun tesis edilmesi ile devlet oluşumu üzerinden hakikati toplumsal ilişkilerde görünmesine sebep olan ve yaşam alanlarında hak olana göre yapılanmayı tesis eden devlet adamı olarak görebiliriz.

Demem o ki, ilk örnek belirimi olan karakterler ile sürecinden bakıldığında siyaset, insani ilişkilerin hukuksal zeminde gerçekleşmesinin meşru zemini olarak olmazsa olmazıdır. Nefsi emmarenin sosyal alanda hukuk ile kolektif bilinç edinimi doğrultusunda terbiyesinin gereğidir. Toplumsal yaşamda hak taleplerinin meşru alanıdır. Bu bağlamda İslam'da siyasallaşmanın meşru ve zorunlu olduğunu görmezden gelemeyiz. Adalet ilkesine bağlı olarak yönetimi olmayanın değerlerini hakkı ile yaşamasından bahsedemeyiz. Siyaset hukuksal zeminde meşru ise temel ilkesi adalettir. Zaten adalet arayışı, insanı siyasi alana doğru zorlar… Ama iktidar hırsıdır ki insanı öteki ile yaşamında, geçmişin deneyimlerine bağlı olarak gelecek belirlemeleri üzerinden stratejik kılar iken siyasi kılar.

Siyaset her ne kadar iktidar oyunlarının –stratejilerinin- olduğu değerlerin savaş alanı olsa da halkların, değer belirimlerine göre geleceğe kaygı/ korku ve umut ile tutundukları, yaşamın hayati olarak etkilendiği varoluş alanıdır. Her devrin siyaseti, zamanının galip zihniyetine –değer belirimlerine- bağlı olarak şekillenir iken siyaset; medenileşen insanın, öteki ile yaşaması doğrultusunda doğal nedenlere ve değer belirimlerine bağlı sınıflanması ile beraber koşul-ihtiyaç-talep-beklenti belirimlerinin baş göstermesi üzeri yönetimin gerekli olması, iktidar istencinin de açık olması sonucunda zorunlu olarak bulduğudur. Zamanın koşul-ihtiyaç-talep-beklenti belirimleri doğrultusunda, ortak değer belirimleri ile beraber galip düşüncesi şekillenir iken siyaset de tarih olgusal olarak birçok formasyondan geçmiştir/ geçecektir.

Siyaset, tarihsel olgusallığında diyalektik ile biçim kazanır iken diyalektikle de ilerlemeye bağlı olarak yön bulur. Diyalektik, niyete -iradeye- bağlı olarak amaçsal olan gerekçeler üzeri uslamlamalara sebep tinsel/ öznel bir belirim olduğu içindir ki insanın insan ile karşıt belirimlerde hasım veya muhalif olarak karşı karşıya kalması sonucunda görülür… Hasım veya muhalif olmaya sebep olan ise iradenin koşul ve ihtiyaç belirimlerine göre talep ve beklenti durumları karşısında sorun

olmasıdır. İradeye bağlı beliren ve diyalektiğe neden olan her sorun; toplum varlığı olan insan için meşru olan hukuk alanında veya gayri meşru yöntemler ile aşılması gereken olarak önünde bulduğudur. Gayri meşru yollardan çözüm aramak, siyasi çizgiden uzak hukuki yaptırımlar ile meşru olanın görünüşüne nedendir. Hukuki zeminde meşru kabul edilenlere göre sorunlara çözüm aranması ise siyaseti görünür kılar. Çünkü siyaset, meşru olan zeminden hareket ile diyalektik ilişkilerde beliren sorunlara karşı çözüm aramanın ve birlikte yaşamayı olanaklı kılmanın düşünce ve eylem alanıdır.

Siyasette diyalektik, muhalif kanatların ortak amaç belirimi olacak olan ilkelerde buluşması ile tevhid çizgisinde aşılır. Hukuk, amaç belirlemekten daha çok ortak yaşamın olanaklı kılındığı ve amaca meşru yoldan ulaşabilmenin zemindir. Bu bağlamda siyasette diyalektik, ortak hukuk zemininde gerçekleşme olanağı kazandığında ve amaca bağlı olarak sorun olanların aşılacağı tevhid (ortak ilkeye bağlı olarak ortak amaçsallıkta bütünlenmek) çizgisinde aşılır/ aşılabilir… Ama siyasette önemli olan, toplumsal dinamiklerin hareketi ve geleceği adına diyalektiğin bitirilmesi değil, sürekli kılınmasıdır. Bu bağlamda siyasette diyalektik, ortak hukuk zemininde ve ortak amaçlarda buluşulduğunda bitirilmesi gereken değil, ortak hukuk zemininde toplumun yararının gözetildiği amaç belirimlerine göre rekabete dayalı olarak yapılması gerekendir. Bu durumda hukuk zemininde gerçekleşecek olan siyasette, diyalektiğin bitiminden değil de diyalektiğe biçim verilmesi ve diyalektiğin nitelik kazanması söz konusu olur. Bu durumda siyasetin nitelik kazanması ile kazançlı olan halk olur.

Siyasetteki her diyalektik belirim, karşıt belirimleri ile gerçekleşir iken hukuk zemininde rekabete dayalı gerçekleşmekte ise toplumsal yapıda yukarıdan aşağıya doğru olumlu yönde kazanımlar olur. Her karşıt belirim, ilkelerine bağlı olarak rekabette birbirlerinden eksiklerini görmek ile yenilenerek beslenmek zorunda kalırlarken de birbirlerinin motive edici kuvvetidir. Bu bağlamda en alttan en yukarıya doğru fırsat eşitliğive en yukarıdan en aşağıya doğru da iktisadi adaletin gözetilmesi ile mülkiyete ve emeğe bağlı olarak görülür olan sınıf farklılıkları arasında -kalkınma, gelişim, ilerleme ve refah düzeylerinde- denge sağlanmış olunur –sağlanabilir-.

Siyasetinde her toplum, dünya görüşüne bağlı olarak çıkar ilişkilerinde kendi zengini ve fakirlerini çıkarır. Bu da siyasi çizgide olumsuz diyalektiğe neden iken gayri meşru alanda siyaset yapma çabalarına da sebep olur. Bu neden ile hukuk zemininde sosyal adaletin yakalanması adına; en alttan en yukarıya doğru fırsat eşitliği ve en yukarıdan en aşağıya doğru iktisadi adaletin gözetilmesi

doğrultusunda işletilen ve yapısal kılınan hukuk devletinin olması gereklidir. Bu durumda selamet ve umut ile yaşama ve geleceğe tutunan insanlar için, efendi-köle zinciri kırılmış olur. Emeğin hakkı ile karşılık gördüğü bir düzende, fırsat eşitliğiyle geleceğe tutunmak ve sosyal refahın öncelenmesi adına iktisadi adaletin sağlanması ile edinilecek selamet, günü insanca yaşamaya olanak sağlayabilir. Bu durumda insan insana köle olmadan; zengin-fakir, üst-alt, amir-memur, büyük-küçük, aşağı tabaka-yukarı tabaka vb. nitelemelerde sınıflanır iken hukuk zemininde hukukun çatısı altında insanca yaşamanın yolunu öğrenmiş olur.

Fırsat eşitliliğinin dinilmesi ile de amaca bağlı olarak üreten ve ürettikleri ile toplumsal yaşama katkı sağlanması sonucunda adalet ilkesi gereğiyle gelişime de yol edinilir. Korku ve sindirme ile galip erkeler karşısında ezik kalan her insan ise toplumda gerçekleştirdikleri ile birey olarak kendini bulmak yerine yitik kaldıkları ile toplum öznesi olmaktan yoksun kalır. Galip güçler karşısında toplum nesnesi olarak görülen veya kullanılan olur. Bu nedenle fırsat eşitliği ve iktisadi adalet toplum sağlığı adına da önem taşır.

Siyasi erklerin siyasi çizgilerini koruma refleksleri ve bu doğrultuda geliştirdikleri gerekçelere bağlı olarak baskıları, baskı nesnesi olarak kullandıklarına üzerinden/ karşı baskı görenlerin de koruma refleksleri oluşturmalarına nedendir. Her koruma refleksi, kendi idealine bağlı olarak siyasi çizgisi olanların muhafazakârlığına veya taassuba düşmesine nedendir. Bu nedenle,karşılıklı olarak oluşan ve ilişkileri sınırlı kılan koruma reflekslerine sebep olan; sonuçta ayrılıkları, tarafgirlikleri ve hak arayışlarını açık eden baskıcı siyasi uygulamalardan uzak hakların gözetildiği çokluğun katılımcı olduğu siyasi çizgide bulunmak gerekir. Kast ettiğim siyaset, demokraside bulunması/ aranması gereken siyasettir.

Her devrim silahların gölgesi altında yapılır… Ve kendi meşruiyetini hukuksal zeminde gerçekleştirmek için siyasi çizgisine bağlı olarak hukuksal alt yapısını da oluşturur/ oluşturmak zorundadır. Devrim, ilkesine bağlı olarak sistem düzeyinde yapısal kılındığında rejim olur. Her rejim kendi ilkesine bağlı olarak siyasi kimlik oluşturur iken baskıcı yönleri ile diğer siyasi kimlik sahiplerini ve kültürel kimlik sahiplerini hem görünür kılar hem de sindirerek rejime katmak çabalarında bulunur. Bu durumda rejimin siyasi çizgisinden bahsedilebilir ama çoklukta denkler ile görülmesi gereken siyasetten bahsedilemez. Önemli olan ise etnik kimlik ve siyasi kimliklerin meşruiyet kazandıkları hukuki zeminde siyasetin meşru olmasıdır. Her rejim ideolojisine bağlı olarak siyasi çizgisinde üst kimlik ve alt kimlikleri belirli kılar… Ve üst kimliklerin baskıcı olması doğrultusunda alan belirimlerinde kimliksel her yüzleşme, korkuya bağlı olarak sinmişliğin belirgin olarak görüldüğü

tedirginlikte rahatsız edicidir… Ama hak ve hakikatten taviz vermeden insanın, gerçeği olarak bulduğu inandığını hakkı gereği yaşaması en doğal hakkıdır. Her şeyden önce insan, her şeyden önce hukuk ve her şeyden önce inandığı değerler çizgisinde insanın insanca yaşaması siyasette; rejimlerin baskıcı siyasi uygulamalarından kurtulmak ile olur… Bu da varoluşsal olarak insanın hakkı gereği taleplerde bulunmasını, bu doğrultuda da eylem ve örgütlenmesini gerekli kılar.

Kralların, diktaların, silahların siyaseti olmaz… Ama siyasi çizgileri vardır. Her hak talebi siyasi çizgilerin meşru sınırlarına çekilmesi istenci ile başlar… Koşullar ve olanaklar uygun olduğunda isyan veya idealde beklentilere göre devrimlere doğru evrilirler. Devrimin doğası gereği hak taleplerine her direniş, çatışkıyı görünür kılar. Silahların gölgesi altında, devirim yerleşik kılınabilir veya erklerin siyasi çizgileri, toplumsal hareketler sonucunda meşru çizgilerine hukuk zemininde çekilebilir. Her rejim, hak talebi ile belirginleşen toplumsal hareketleri, demokratik ortamda çizgilerinden taviz vermesi ile uzlaşma ilkesine bağlı olarak ileriye taşır/ taşıyabilir. Her siyasi kimlik ve kültürel kimlikler üzerinden belirginleşen üst ve alt kimlikler demokratik ortamda hukuk devletinin güvencesi altında özgürce ve yaşam biçimlerinde özgünce birlikte yaşamanın yolunu bulabilir. Böylece rejime aşkın olarak uzlaşma ilkelerine bağlı olarak hukuk zemininde adilce yaşamanın yolu edinilebilir.

Siyaset, erkeğin baskın doğası gereği koruma reflekslerinde biçim kazanır iken kadının baskın doğası gereği ile de şefkati de kendinde barındırmalıdır. Fırsat eşitliği şefkatin görünüş bulduğu, iktisadi adalet ise toplumsal erklerin dengelenmesi adına önemlidir… Ve siyasette uzlaşı ise çoklu ilişkilerde ve erk belirimlerinde nesnel hukuk zemininde bütünlüğün/ birliğin yakalanması adına önemlidir… Ama ötekinin barbarlığı, çatışkıya sebep verir iken siyaseti olması gereken bu çizgisinden çıkarmamalıdır. Savaş, siyasetin acımasız erkeksi yönünüdür. Hayati olarak zorda kalınmadığı sürece siyasette uzlaşı ilkesine bağlı olarak siyasi ilişkilerin devam etmesi önemlidir. Toplumun menfaati adına yapılan her uzlaşı birlikte yaşamanın gereğidir. Ayrılıklara, düşmanlıklar sebep olacak siyaset üretmek yerine birlikte yaşamaya olanaklar üreten siyasete, -diyalektiğin çatışkılı doğası gereği- insanlığın her devirde ihtiyacı vardır.

Siyaset, dış dünyada nasıl ve neye göre yaşanacağının ilkelerini belirli kılar. Çıkar ilişkilerinin olduğu durumlarda masumiyetin yitirildiği menfaat alanıdır. Her menfaat, ötekinin menfaatleri ile çatıştığında uzlaşı, hırsların törpülendiği şefkat belirimi olmak zorundadır… Ama kast ettiğim uzlaşı, duygusal olmaktan daha çok ortak gelecek adına ussal olarak olması gerekenlerin yapılmasıdır. Bu bağlamda

topluma sirayetinde uzlaşı şefkat olarak görünüş bulur… Ve şefkat, halka hizmette biçim bulur iken görünüş bulması gerekendir. Hizmet ise hizmetin halka yapılır iken Hakk'a yapıldığının bilinci ile özveride yapılması gerekendir. Hakk için her ne yapılmakta ise sonuçta insanın kendi hayrına yaptığıdır. Allah için yapılanda Allah görünüş bulmakta iken insan, eyleminde Allah ile kendini bulur ki bu durumda Allah için yapılan insanın kendi için yaptığıdır. Hem karması hem de tevhid ilkesi ile bakıldığında Allah için hayır olarak ne yapılmakta ise öz kendiliğin görünüşe gelişinde kendi için yapılandır.

Her iktidar, kibri ile kendini görünüşe taşır. Kibir ise siyasi olmayacak kadar taktiksel düşünceden uzaktır. Bunun içindir ki nesnel dayanaklarına bağlı olarak doğrultusal ve üstten bakışıma neden olan kibir, siyaset alanında meşru değildir. Her iktidar erk formu, imtiyazları gereği edindiği nesnel dayanaklara bağlı olarak yetki ile donatılmış ve ekonomik kazanımlara/ birikimlere sahip olarak görünüş bulur. Bu bağlamda siyasette yetilerin liyakate ve yeterliliğe göre alan belirimleri ile paylaşılması zorunludur… Ayrıca ekonomik her birikimin, iktisadi adaletin gereği olarak hukuki zeminde, toplum menfaatine yansıtılması/ kullanılması adına denetlenebilirliği, vergilendirilmesi ve ilişki ağlarında kontrol edilebilinir olması zaruridir. Sermaye, vergilendirilmediğinde, denetlenebilir olmadığında ve ilişkilerde kullanım amaçlarına göre kontrol altına alınmadığında, hukuk devleti yerine şirket devletlerin görünüş bulmasına tanık olunur. Bu da efendi-köle ilişkisini, sermayenin küresel ölçekte emperyalist olması ile beraber farklı bir boyuta taşır… Şirket devletlerin efendiliği altında güçsüz devletlerin köleliği kaçınılmazdır… Bu nedenledir ki küresel ölçekte hesap verebilirlik ilkesine bağlı olarak yaptırımı olan hukuk kurumlarının hayata geçmesi zaruridir… Ki her düzeyde iktidar/ erk belirimi, ilişkilerinde düzenin bir parçası olarak insanlık adına meşru sınırlarını bulmuş olabilsin.

Küresel ölçekte emperyalizme dikkat etmek gerekir… Kendi için kendi gibi kılan siyasi çizgisinde; askeri güç, ekonomik güç ve adam devşirmek vb. silahları ile insanlık adına en büyük tehlike, hesap verebilir ilkesinden uzak olunmasıdır. Herkes için hukuk ve herkes için adalet, biz kılmasa da birlikte yaşayabilmenin kapısını aralar.

Siyasette beliren sınıflar, kimliklerde biçim kazanır… Ve her siyasi kimlik üzerinden yapılan sınıf mücadelesi; insanın acılarla dolu geçmiş tecrübeleri, günün zorlayıcı koşulları, geleceğin belirsizliği ve kaygıya neden olması, ayrıca insanın birçok dünyevi veya tinsel sebep-gerekçeleri sebebiyle iktidar istenci üzerinden gerçekleşir. İnsanın en genel anlamda amaç ve amaca bağlı edindiği nesneleri

üzerinden değer varlığı olduğundan bahsetmekteysek; insanın öteki ile yaşamasında sınıfların tarih olgusal olduğu görülür. Sınıfların, yok edilmesi veya asimile edilmesinin dahi farklı sınıfsal oluşumlara neden olduğu görülür.

Demem o ki "dileseydik sizi bir ümmet yapardık" ayeti ile de bakıldığında, sınıflar mademki yok edilememektedir: Sınıfların yok edilmesinden değil, sınıfların hukuk -çıtası değil- çatısı altında buluşması ve hak-had belirimlerine göre yasalar doğrultusunda terbiye edilmesinden bahsetmek gerekir. Hukuk zemininde gerçekleşmesi gereken; en aşağıdan en yukarıya doğru fırsat eşitliği, en yukarıdan en aşağıya doğru iktisadi adalet ve her kesin hesap verebilir olması ilkelerinin, en genel düzeyde yaşama taşımasıdır. Ütopyalara bağlı olarak devrimler peşinden koşmaktan ise gerçekçi olarak hukuk adresinde buluşulması önemlidir. Bu durumda insanların, hukuka bağlı olarak hukuk normları altında insanlığın istikbali adına buluşması gerekir… Ama zamanın galip düşüncesi altında koşul ve ihtiyaçlara göre belirecek olan ortak veya farklı kabuller doğrultusunda gerçekleşecek her yeni oluşum, yeni kimlikler altında yeni sınıf belirimlerine neden olur/ olabilir. Önemli olan ise değişken durumlar karşısında da hukuk zemininde buluşulmasıdır… Hukuk zemininde de hakkaniyetli olarak pozisyonların alınması ve ilişkilerin sürdürülmesi için siyaset ortamının hep canlı tutulması gerekir.

Böylece, çatışkılı mücadeleye dayanan diyalektiğin hukukla kontrol altına alınması ile rekabette mücadeleye dayanan diyalektikte insanlığın, hak-had belirimleri doğrultusunda bireysel ve sınıfsal olarak görülen kimlikler üzerinden varoluşlarını –bireysel ve ortak kendiliklerini- gerçekleştirebileceği doğru bir yol edinmesi sağlanabilir. Bu bağlamda tek adres hukuktur. Hukuk, siyaset alanında halkların ve sınıfların ortak kaderidir –ortak kaderi de olması gerekir-.

Siyasette Yapısallık, Sosyolojik Yapılar Üzerinden Yönetim ve Ötekinin Belirimi Doğrultusunda Yenilenmek:

Siyaset, her şeyden önce yapısallığı gerekli kılar. Bu da siyasi bilimlerin ilgili alanıdır. Siyasetten bahsedilmekte ise amaca bağlı olarak yapısal kılınanın yönetiminden de bahsetmekteyizdir. Yönetim, yapısal olanın ve yapısal olan ile toplumsal kılınmış olanın yönetimidir… Ki yapı, kayıt altına almak ve kaydı alınana göre iş görmek doğrultusunda bürokrasiye evrilir.

Bürokrasi, yapısal olanın işlevsel kılınmasının ve devlet dâhilinde hükmü gerekli kılınan iktidar belirimidir. Bürokrasi, atanmışları ve seçilmişleri ile devlet aracını (aygıtını) işlevinde görünür kılar. Bürokratik yapısallıkta önemli olan ise yapının amaca bağlı işlevinde aranması gereken ilkelerdir. Tüzük, liyakat, şeffaflık,

denetlenebilirlik ve hesap verilebilir olunması, yapının işlevinde sürdürülebilir olması ve halk için ise kendi içinde sınıf oluşturmamasıgereklidir.

Siyaset, kurumsallığı gerektirir. Kurumsallık ise ilkelerine bağlı olarak toplum nezdinde güven liyakatini yitirmeden işlevsel olmalıdır. Bunun için de liyakat prensibine bağlı olarak kadrolaşma ve iş görmek öncelenmesi gerekendir. Güven yitirmiş yapı, yenilenmeyi veya tasfiyeyi kaçınılmazı olarak bulur. Önemli olan her yenilenmenin hangi normlara göre olacağı ve tasfiye edilenin yerine yapı olarak neyin getirileceğidir.

Yapısal olanda atanmışların bürokratik çizgisi ile seçilmişlerin inisiyatif çizgisi, devlet yapısallığı içinde meşru zeminde uyum ister. Uyumsuzluğa ve düzensizliğe sebep durumlarda, yapısallığa bağlı kılınan beka sorunsal olarak görünür olur. Önemli olan ise atanmışlar ve seçilmişler arasında yapısal olanın işlevindeki uyum ve disiplindir… Ki devlet, ilkesine bağlı hükmünde otorite olarak hukuksal işlevinde disiplin demektir. Hukuk da yapısal olanı disipline eden ve disiplinine bağlı olarak yapıyı işlevsel kılmanın gerekli otoritesidir.

Hukukta önemli olan ise kişi ve gruplara göre değil, herkese göre olan evrensel çizgisinde, hak-had belirimlerine göre görünüş bulan özgürlük alanlarının güvence altına alınmasında otorite olmasıdır. Devlet hukuku, halk için hukukun meşru sınırlarında olmalıdır… Ki halk devlet aygıtında, kendini görmüş olması ile kendini tehdit etmeyen bir yapı olarak emin olabilsin. Zulme sebep yapı, ötekisini var ederek, tasfiye edilmeye kendini mahkûm bırakır. Yapı halkta meşru bir zemin edindiyse eğer, tasfiyeden daha çok koşul, ihtiyaç ve evrenselinde karşılığı olan taleplere göre yenilenmesi ile görünür olmaya devam eder.

Bu durumda belirtmek gerekir ki iletişim, ulaşım, ticaret, medeniyet bağlamında küreselleşen dünyada,küreselleşmeninhukuksal açıdan bağlayıcı ve toplumlar nezdinde meşru olan ve ihtiyaç duyulan kurumları kurulmadığı sürece, tek bir dünyadan bahsedilemeyeceğidir. Bu nedenle emperyalizmin gölgesi altında küreselleşme her ne kadar gerçekçi olsa da hukuktan yoksun ve ötekini hiçe sayan bir zihniyet olarak tehlike arz eder. Modern dünya tarihi ile de buna her yönü ile tanığızdır.

Dünyanın ihtiyacı olan ise ideolojik ve ekonomik çıkarlar sebebiyle; kendi için, kendi gibi kılmaya çalışan yapısal ve yaptırımı olan kuvvetlerin hukuksal yaptırım ile tasfiyesi veya yenilenmesidir… Ötekini de kucaklayacak olan ülkeler arası hukuk ile de çatışkıya dayalı ilerlemeden, rekabete dayalı ilerlemeye geçiş ise insanoğlunun geleceğini belirleyecek olan seçimidir. Bu durumda ihtiyaç duyulacak

olan ise insanlık için insanlık adına cesareti olan insanlardır. Çünkü çıkarlar kolay terk edilesi değildirler.

Çıkara dayalı siyasette, suni çizgiler ile kendi için meşru olan sınırlar belirlenir. Er ya da geç, insanoğlu suni çizgilere, sınırlara hayır diyecektir… Ve rahmeti esintisinden belli olan küreselleşmeyi hukuksal zeminde yapısal kılma eğilimine girecektir. Bu nedenle ayrışma/ ayrıştırma devri değil, birleşme ve bütünleşme devrine girilmelidir. Herkes için olan dünyayı hukuksal zemin ve yapısallıkta yeniden inşa etme devrine girilmelidir. Buna direnenler ise kültürel olmasa da ekonomik olarak çıkarlarını gözetmek adına yenidünyaya ayak uydurmak zorundadırlar.

Yenidünya ise bir veya bir kaç kuvvetin sesi –hegemonyası ile yönetilir olan değil, çok sesli –çoklu- olarak bütün dünya toplumlarının katılımcı olduğu bir yönetime sahip olmalıdır. Demokratik ve herkesin kendi layığı ile özgür kılındığı bir yönetim insanlığın ideali olmalıdır. Çünkü dünya; iletişim, ulaşım ağları ile medeniyet ve ekonomik ilişkilerde bütünleşirken küçülmektedir… Ve bu nedenle olumlu-olumsuz yaptırım ve etkileri olan siyasi her olay ve olgudan etkilenmekte olduğu içindir ki bütünleşme insanlık için daha güvenli bir dünyanın ön gereğidir.

Ötekini kazanma vaktidir, kaybetme değil. Öteki ile var olmayı öğrenme devridir, ötekini düşman edinme değil. Öteki düşman oldukça; insanlık için barış, huzur ve kalıcı bir saadetten bahsedilemez. Hayati bir mesele söz konusu değilse; ötekine el uzatmak “iyilikle kötülüğü savmak” için gereklidir.

Öteki denilenin de insan olduğunun bilinci ile insanlık çizgisinde ve ilkelerin evrenselliğinde herkes için olan ile selamet bulmak ve saadeti edinmek gerekli olandır. Bu da hukuk zemininde gerçekleşmesi zor olan değildir… Yeter ki çıkarlardan, ötekinin de hukuku gereği fedakârlık ve özveri ile erdemli adımlar atabilelim. Her insandan özveri beklenmese de hukuk çerçevesinde fedakârlık bunun için gereklidir. Hukuk adaletin tesisi doğrultusunda yapısal olanın erilliği sebebiyle, her ne kadar bağlayıcı hükümleri ile genelde otorite olsa da ötekinin hukuku üzerinden ferdi düzeyde fedakârlığın gerçekleşmesini de sağlar. Daha tinsel bir dünya için fedakârlık şarttır. Dünyada cenneti edinmek fedakârlık ile kapısı aralanması gerekendir… Ki insanın her devirde ihtiyaç duyduğu şefkat, merhamet ve samimiyeti de unutmamak gerekir.

Siyaset, bireysel olarak çıkar ilişkilerinden arındırılamasa da ötekinin hukukunu da gözetecek bir biçimde yapılmalıdır. Bunun ön koşulu ise kamusal hizmet kurumlarının yapılanması ve hizmette çoğunluğu değil de geneli kapsayıcı olarak iş

görmesi, ayrıca yapının ilkesine bağlı olarak nitelikli bir biçimde hizmet ağının çoğaltılarak genelleşmesidir. Böyle olduğunda, aynı yaşam alanlarında kültürel düzeyde ortak olunmasa da medeniyet düzeyinde ortak bir beraberlik inşa edilebilir.

Siyaset, koşul ve ihtiyaçlara göre her devir de yenilenmeyi gerektirir. Bu nedenle siyaset kurumları da hizmet belirimlerine göre yenilenmek zorundadır.

Her siyaset kurumu, öz niteliği ile ilkelerin –zamansızların zamanda gerçekleşme olanağı bulduğu yapılardır. İlkeler, Allah'ın sıfatları olarak sıfatlarında kendisini açma-dışlaştırma ile gerçekleştirmesinin potansiyelleridir. Allah bahis konusu olduğunda ilkeler evrensellerdir… Ve ilkeleri fıtratının potansiyeli olarak bulan insan için kendini gerçekleştirmek, ilkeleri yaşamasıdır.

İnsan için ilkelerde kendini gerçekleştirmenin ön ayağı kültürde görülür. Kültürde yapısallık, toplumsal ilişkilerde ve üretimlerde (her türlü alanda) ilkelerin değer edinimleri üzerinden gerçekleşmesidir. İlkeler siyaset kurumlarının icadı ile beraber medeniyet alanında gerçekleşirler. Medeniyet denilen değerler bütünü, yapısal kılınan kurumlar üzerinden ilkelerin tesis edilmesi ile gerçekleşir.

Siyaset kurumu olarak her yapı, ilkesine bağlı olarak gerçekleştiği ölçüde zamansız olanın zamanda görünüşüne sebeptir. İlkeler insan için kurumsal düzeyde tesis edildiğinde –temellendiğinde- medeniyet görünüş bulurken, ilkelerin öznel kılınması doğrultusunda insanın bulunduğu alanın öznesi olması da söz konusu olandır. Bu da Allah'ın, halifelik ve ilahi sıfat –ilkeler, idealar- üzerinden hizmet (ibadet) iradesinin medeniyet düzeyinde gerçekleşmesinin gereğidir.

İdealde devlet, rahman ilkesi üzeri işletilmesi gerekendir ve mucip ilkesi gereği de demokratik düzeyde, hukuk ile hizmet alanı oluşturması gerekendir. Adalet hukuk ile tesis edilir. Rahim ilkesi ahlak ve erdemler üzeri ailede tesis edilir. Âlim ilkesi ilim ile öğretim kurumlarında tesis edilir. Rakip ve mucip ilkeleri ticaret kurumları üzeri tesis edilir… Ve böylece cami ilkesi de bütünlükte –düzen ve ölçülülükte- tesis edilir. Musavvir, Bedi, Halik vb. sanatta tesis edilir. Şafi ilkesi, tıpta tesis edilir. Hâkim ilkesi felsefede tesis edilir. Halik esması düşünce ve düşünce kurumlarında tesis edilir. Hafız, mümin, selam vb. ilkeler kolluk kuvvetlerinde tesis edilir. Bu ve benzer örnekler ile medenileşen insanın ürettiği değerler üzerinden ilkeleri yaşaması ile zamansızlara kapı aralanmış olduğunu görmekteyiz… Ve kendini de bedeni ile olmasa da tininde/ maneviyatında –öznel olarak zamansız kıldığını görmekteyiz.

İnsan kurumlaşırken tesis edebileceği ve tesisedemeyeceği ama tesis ettikleri ile kendisini taşıyabileceği sıfatlara kapı aralar. Şafi ilkesi (esması) tesis edilebilir ama Şafi ilkesi ile Allah ilkesinde rabbimiz olana yükselmiş oluruz. Çünkü Allah ilkesi –ve Hayy, kayyum vb.- tesis edilmez. Her tesis edilen ile rab olarak kendisine yükselen olunur. Zati ilkeler tesis edilmekten öte tesis edilebilinenler ile yaşanılan olunurlar. İdealar da ilkeler olmalarıyla, her tesis edilenin zeminidirler… Bununla beraber yapısal olanda dışlaşırlarken yapıyı kritik etmenin çıtalarıdırlar.

Kurumsallaşmak ile siyasi alanda, insanın ilkeler ile aklı sultan mertebesinde iş gördüğüne tanık olunur. İlkelerin insanlık genelinde tesis edilebilmesi –öznel kılınabilmesi için de kurumsallaşmak şarttır. Kurum ile insanlık geneline ilkenin nüfuz ettiği görülür… Ki insan, ilkenin kendi için tesis edilmesi ile genel düzeyde daha hızlı bir medeniyet ilerleyişinde kendini bulur. Bu nokta da devlet çatısı altında öğrenim ve eğitim öncelenmesi gerekendir.

Her yapı idealinde gerçekleştirilmesi gerekendir. Yapının ilkesi dışında yapıyı menfaate kullanmak veya hizmet ilkesinin dışında yapısallığa saplanmak yapısal kılınan ile dayanak edinen insanın, benliğini kibir ve bencillik düzeyinde besler. Yapı kurum olarak erildir ve eril olması nedeni ile bencilliği körükler. Yapı içinde ilkesine bağlı iş yapması gereken kişi ve kadroların yapının ilkesine bağlı karakter belirimine göre iş görmesi gerekir. Yapı ile bulduğu karakterde insanın zaafları sebebiyle kendi için iş görmesi yapıyı hizmetinde kendi için dişil kılması olur ki bu da yapının gerçek değerinden yana bozunumuna sebeptir.

İnsan söz konusu ise eğer nefsi emmare sebebiyle zaaflarını görmezden gelemeyiz. En mükemmel sistemleri de kursak, nitelikli insan yetiştirmedikten sonra her yapıda açık verilebilir. Önce insan diyen ve insana –Allah'a hizmet ettiğinin idraki ile hizmet eden insan yetiştirmek gerekir… Ve siyaset alanını menfaat alanı değil de hukuk ile sınırları çizilmiş hizmet alanı olarak yapılandırmak insan için olması gerekendir. Böylece insan siyasette de kendini aslına bağlı olarak gerçekleştirme olanağı edinir.

Siyaset, görüşler (sağ, sol, merkez sağ, merkez sol vb.) itibarı ile de yapısaldır. Görüşlere bağlı kimlik belirimleri ile de öznel kılınanadır. Yapısallıkta siyaset ötekinin muhalif olması ile sınırları belirli olan bir alanda gerçekleşir. Her bir muhalif, toplum yapısı adına yapıcı ve üretken ise iktidar arayışında olarak kendi idealini gerçekleştirme istencinde bulunur. Toplum dokusunda karşılığı olmayan her yapı ise iktidar olamasa da muhalif bir ses olarak siyasette yerini alır/ almalıdır. Toplumun iç dinamiklerinin siyasallaşması, meşru zeminde kendilerini göstermeleri olur… Ki bu da hak taleplerinin meşru zeminde karşılık görmesinin

gereği olarak siyaseti gerekli kılar. Siyaset her kes için olmalıdır ki sürdürülebilir bir toplumsal yaşamın gereği olarak meşru bir zemin edinilmiş olunsun. Siyasi talepleri olup da hukuk dışı -gayri meşru olan her yapılanma, kimlik belirimleri ile beraber siyaset alanında kendini meşru kılmak zorundadır… Ki hak taleplerine karşılık bulabilsin.

Toplumsal sınıflar ve toplumsal yapılar, siyasal zeminde kedini ifade ettikçe daha güvenli yaşam alanları edinilir. Bu nedenle hukuki düzeyde meşru olarak siyasallaşmak veya siyasi taleplerde bulunmak en olması gerekendir.

Bunları konuşurken demokrasiyi önceleyerek ifadelerde bulunduğumu belirtmek isterim. İslam özü itibarı ile demokrasiyi önceler. Bu nedenle belirteyim ki yüz yıllardır saltanatın gölgesi altında İslam yaşanabilmiş/ yaşanmakta ise demokrasinin gölgesi değil de çıtasına göre en mükemmel biçimde yaşanabilir. Çıtası insan olan ve insana hizmet olan bir demokrasi; selam dini olan İslam'ı yaşamaya engel değildir... Aksine, İslam'ı kavramsal içeriği ile de daha güzel yaşamaya olanak bulmak olur.

Demokraside halk için olan devlet önceliklidir. Halk devletin namusudur ve halkın değerleri ise devletin şerefidir. Devlet halkına sahip çıkmak ile namusunu, değerlerine sahip çıkmak ile de şerefini muhafaza etmelidir… Ve halkı için olan devlet olmalıdır… Ki manası gereği soyut olan, ilkesine bağlı olarak yönetimde somut olmuş olsun… Halkın özerkliğinde devlet olmuş olsun. İnsan için daha ideal bir yönetim bulunana kadar hak-had belirimlerine göre demokrasinin geliştirilmesi, insanın kendi tinini fıtratı gereği yaşaması adına önemlidir.

Siyaset her nekadar yapısal olsa da sosyolojik yapının ortak değerlerine göre biçimlenen ortak toplumsal karakterlerin tutum ve davranışları ile yön bulur. Ortak tipolojik yapılar ile de siyaset yapılacak alanlar belirginleşir. Siyasi yapısallık, işin görünen kısmı iken siyasette sosyolojik yapılar/ yapısallık, işin görünmeyen kısmıdır. Siyasi olan her karar ve uygulamada belirgin olan, siyasi figürler olsa da siyasetin üzerinden yapılmasına neden olan ortak tipolojik yapılar, yapılacak siyasetin alanlarını belirgin kılar.

Siyaset, yapısallıktan halka doğru biçimlenmekte ise sosyolojik yapısal olan üzerinden siyaset yapılsa da sosyolojik yapısal olanın siyasette hükmü meşru alanlarının kuvveti kadardır. Siyaset halktan yapıya doğru biçim kazanmakta ise siyasi karar ve uygulamalarda, halk kitlelerinin –sosyolojik yapıların- etkisi görünür. Modern siyasette görünür olan da budur.

Toplumsal yapılardaki değişmezler ve değişkenler, siyasetin meşru alanlarını belirli kılar. Gelecek adına yapılacak/ yapılması gereken her yenilik, sosyolojik yapılar göz ardı edilmeden meşru biçimde yapılması gerekir. Bu da siyasette algı oluşturma ve algı yönetiminde ustalığı ister. Siyasi yapısallıktan halka doğru meşru olmadan yapılacak her yenilik ise dikta edilen olarak toplumun değişmez dokularındaki kararlılıklar sebebiyle ya ret edilecektir ya da toplumda bölünmelere neden olacaktır. Bu da toplum yapısında sürekli ve sağlıklı bir yapı oluşturmaya engeldir… Ama halktan hareketle yapılacak yeniliğe bağlı her değişim, yeniliğin kalıcı olması ve toplum yapısında bütünlüğün korunması adına önemlidir.

Siyaset adına birçok durum konuşulacak olsa da toplumsal ihtiyaçlar ve siyasi yapısallığın belirli kıldığı koşullar siyasette belirleyicidir. Siyasette ötekinin belirli olması ise siyasetin diyalektik işlevselliğe sahip olmasına nedendir. Karşılıklı menfaatler gözetildiği sürece siyaset hep yenilenmeyi gerekli kılar. Bu bağlamda ötekinin galibiyeti ve hükmü, diğerinin kendini yenilemesini zorunlu kılar. Siyasette önemli olan ötekine göre saflarını belirgin kılmaktan öte, ötekini yenilenmenin gereği olarak görmektir.

Yönetim ihtiyaç ve koşullara göre olsa da yenilenmek ötekinin belirimi üzerinden zorunlu olarak bulunur. Dünya tarihinin siyasi olarak yön bulması, ihtiyaç ve koşullara göre olsa da ötekinin varlığı yenilenmeyi zorunlu kılmıştır. Yenilenmek ise siyasette istenmeyene göre zaruri olarak görülendir.

Demem o ki siyaset, ilkesi gereği yönetimi öncelese de izleği; öteki üzerinden ve toplumsal ihtiyaç ve koşullar doğrultusunda her daim yenilenmek olmalıdır. Kendini yenilemeyenler siyasettin gereği olarak mağlubiyeti kaderleri olarak bulurlar.

Yöneteceksen, koşul-ihtiyaç-talep-beklenti belirimlerine göre mevcut olanaklar dâhilinde yenileneceksin, yenileyeceksin… Ama bunu yaparken de halkın anlam-değer-duygu-yargı yüklemleri ile biçimlenmiş kültürel dokusunu, talep ve ihtiyaçlarını hiçe saymadan yapacaksın. Halka rağmen yenilenmek diktaya sebeptir. Halktan hareket ile yenilenmek ise olması gerekendir. Yenilenmenin neye göre olacağı ise sürdürebilir bir toplumsal yaşamın gereği olarak sürdürebilir bir yönetim için gereklidir. Değişen koşul belirimlerine göre pozisyon almak, stratejiler üretmek ve halkın selameti adına kararlar almak, değişen kuvvetlerin dengelerini gözetmek ile olması gerekendir… Zalimliğe fırsat vermeden olması gerekenleri yapmak, halkın geleceği adına önemlidir.

Özellikle emek ve emeğin paylaşımı hukuki zeminde hakkaniyet ilkesi gereği adilce belirli kılınmakta ise toplumsal yapıdan hareket ile yenilenmek, siyasi erkin öncelemesi gerekenidir. Çünkü emeğin üretimi, emeğin paylaşımı, hukuki zeminde adilce ve öncelenerek yapılmakta ise halktan hareket ile yenilenmek toplumların kaderi olur. Emek, ilişkilerde yenilenmeyi zorunlu kılar. Siyaset bu bağlamda emeğin de yönetiminden bağımsız değildir. Halkın yönetimi emeğin yönetimi ile biçim kazanır.

Böyle olsa da kültürel ve medeniyete ait aidiyetler –mensubiyetler ve sorumluluklar, toplumsal dokuda neye göre siyaset yapılacağının da belirleyici etkenlerindendir.Kültür süregelendir. Süregelen olsa da eklemlendikleri ile zenginleşir. Kültür emek ile biçimlenir. Emeğin üretildiğinde ortak değer edinilmesi sonucunda kültüre neden olduğu görülür. Bu bağlamda emek, halktan hareket ile yenilenmenin yapıcı etkisine sahiptir. Emek öncelenmeden yapılmaya çalışılacak her türlü yenilenme hareketi ya yadsınacaktır ya ret edilecektir, ya sonuçta başarısız olacaktır ya da başarılı olsa dahi yabancılaşma ve yalnızlaştırmalara neden olacaktır. Bu anlamda emek, kültürler arası ilişkiye neden iken toplumların kültürel düzeyde yaşam biçimlerinde değişimlerine de nedendir.

İLETİŞİM:

Özne olmak, sebep-gerekçelerine bağlı olarak amaçsal yönelmişliklerde kendini bulmaktır. Amaçsallığa bağlı olarak nesneler edinmek ve nesneleri kendi için kılmak dil oluşumunun başlangıç evrelerindendir. Dil, nesnelliğe bağlı okumalarda –bilgi ediniminde- bulunmanın öznel belirimidir ve usun görüngüsü olan nesnelliğe de haizdir. Dil kendini beyan etmenin de nesnesidir… Öteki ile ilişkilerde bilgi edinim nesnesi olarak iletişim kurar iken ortak bilinç zemini edinmenin de ortak nesnesidir.

Bilgi edinim ve iletişim, dilin iki farklı amaca bağlı olarak kullanılmasını gerekli kılar. Bu neden ile bilgi edinimde dilin çözümlemeye bağlı olarak kullanılması ile iletişimde dilin amaca bağlı seçicilikte kullanılması iki farklı durumu gösterir. Elbette ki her bilgi edinim, nesnesi ile iletişim kurmanın gereğidir… Ama her iletişim, amaca bağlı olarak dile neden dil göstergelerinin amaç için kullanılmasını gerekli kılar. Bilgi edinim, olay ve olgusallığa bağlı olarak nesnellik zemininde gerçekleşir iken iletişim, nesnel olanın ve nesnesine bağlı edinilen bilginin anlam-değer-duygu-yargı yüklemlerine bağlı olarak kullanılmasını gerekli kılar… Ki her iletişimde nesnel olan, değer yüklemlerinde öznel kılınır iken iletişimin bir parçası olarak öznenin; dilin yapısal doğası gereği ussal olan belirim zemininde, öznel yüklemlerinde kendini görünüşe taşımasının aracıdır.

Duyular ve farklı belirimleri ile sezgi, bilgi edinimde okuma görevi yapar. Sezgi zemininde –bilginin öznede refleksler oluşturması durumunda- duygulara ve usa bağlı olarak refleksler gösterilmesi iletişimin zemini olur. Her bilgi verisi, amaca bağlı öznellik kazanması ile anlam-değer-duygu-yargı yüklemlerinde iletişimin parçası olur.

İletişim; her bilgi verisinin sezgisel, duygusal ve ussal olan bilinç belirimleri doğrultusunda dil göstergelerine yüklemlerde (anlam-değer-duygu-yargı) bulunarak, amaca -gerekçeye- bağlı olarak nesnel olanı, öznenin –öznellikte-görünüş bulmasının nesnesi kılınmasıdır. Amaca bağlı olarak nesnel kılınan, kendi için kılınandır… Ki iletişimin gerçeği, öznenin nesneleri üzerinden kendini görünüşe taşımasıdır. Bu bağlamda iletişim; nesnelliğe odaklı değil, amaca odaklı olarak öznenin hem kendini görünüşe taşıması hem de amaca varım için ortak dil zemini edinmenin gereğidir.

En geniş anlamı ile dil; nesnel olanın ifade edilmesi anlamını taşısa da nesnel olanın amaca bağlı gösterge olması düzeyinde kullanılışı ve ussal gösterge diziminde amaca bağlı ifadelerde bulunmaktır. İletişim; her türlü düzeyde beliren

dil ile gerçekleşen öznel edimsel olgudur. Olgu olduğu içindir ki tarih değil de tarihsel olma yönü ile bitimsizliği kendinde taşır.

Tarihsel olması ile iletişim; anlam-değer-duygu-yargı yüklemleri ile dilin amaca bağlı kullanılışında sorunsal ve ifade yetersizliğinde sorun olarak buldukları ile gelişim gösterir. İletişim; ifade yetersizliğinde sorun olanların aşılması gereği ile dil göstergelerinde zenginleşir. Amaca bağlı sorunsal olan belirimlerde ise ortak amaca bağlı dil ediniminde ortak bilinç edinilmesi ile toplumsal yaşamın sürekliliği ve sürdürebilirliğinin gereği olan yapısallıkta biçim kazanmaya başlar.

Her toplum dilde yapısal olan ve amaca bağlı gelişen iletişim biçimlerine göre bireyini yetiştirir… Ve her birey, toplum içinde iletişim kurduğu düzeyde kendini gösterdiği/ gerçekleştirdiği kadarı ile birey olur. Hiç kuşku yok ki toplum ve birey olmak iletişimin sonucudur. Ortak anlam-değer-duygu-yargı belirimleri ile iletişim zemini edinilmesi sonucunda toplumsallaşma gerçekleşir. Toplum yapısallığında iletişim, amaç farklılıklarında zenginleşir iken amaç farklılıklarında sorunsaldır. İletişimde sorunsallığı belirgin kılan ise anlam-değer-duygu-yargı yüklemlerinde dilin sorunsal kılınmasıdır.

Dil; varlık bilimsel zemininde ve varoluşsal belirimlerde içerik olarak anlam-değer-duygu-yargı yüklemlerinde aynılığını korur… Ama dil, yüklemlerine bağlı olarak kazandığı formasyonlara ve kullanılış formasyonlarına göre farklılıklar gösterir. Dilin formasyonlarındaki farklılık iletişimde sorun, dilin yüklemlerine göre amaca bağlı kullanılması ise iletişimde sorunsallığı açık eder. Öyle ki formasyonları gereği iki farklı dil, öğrenilmeleri ile iletişim sorununu aşmaya neden olsa da aynı dili paylaşanlar arasında amaca bağlı dil yüklemlerindeki farklılıklar sebebiyle iletişim sorunsal olabilmektedir. Ortak anlam-değer-duygu-yargı yüklemlerinde içerik kazanan her dilde ise iletişim sorunsal olmaktan çıkar. İletişimin sorun ve sorunsal olan yönlerinin aşılması sonucunda sağlanması ise ortak amaç ve gerekçelerde buluşmaya nedendir.

İletişim, bağlantı kurmaktır… Ve –her ne kadar öznel olsa da- öteki ile bağ kurdukça, hak-had belirimleri ve nesnel olan ortak bağlar doğrultusunda ussallıkta yapısal olmayı kaderi olarak bulur. Bu nedenledir ki iletişim, dilde görünüş bulan yapısal belirimleri ile amaca bağlı olarak şekillenir iken toplum ilişkileri, toplum yönetimi, algı oluşturma, algı yönetimi, algı seçiciliği, beklenti yönetimi vb. birçok düzeyde, yaşamda amaca bağlı olarak gerçeklilik idrakini belirli kılar.

İletişim, öznesine bağlı olarak hangi düzeyde varoluş bulunduğunun da göstergesidir. Bu bağlamda insan olma niteliğinin kazanılıp kazanılmadığı da

iletişimdeki hakiki olmaya bağlı olarak değerlendirilebilir. Zaten öznenin iletişim formasyonunun dilde mecazi olarak hayvan yüklemleri ile ifade edilmesi, iletişimin insani olmayan düzeyde gerçekleştiğinin göstergesidir. İnsan, iç dünyada bulduğu anlam-değer-duygu-yargı yüklemleri ile kendini inandıklarında bulan olsa da beden dili ve söz dili ile bulduğu iletişim formuyla da kendini görünüşe taşıyandır.

Bu durumda iletişim, öznesinin görünüşe gelmesinin –iletişim- formasyonlarında çeşitlenir/ zenginleşir. Her iletişim formasyonu tavır belirimi olarak hem bir bilgi aktarımını hem bir duruşu hem de bir görünüşe gelişi içerir. Her nesne bir iletişim formasyonunda öznenin öznel belirimlerinde görünüşe gelmesinin nesnesi olarak yüklendiği anlam-değer-duygu-yargı belirimleri ile tinselliğe katılır -öznel kılınır-. Ve iletişimde tavırsallığın belirimine nedendir. İletişimde tavır, iletişim formasyonunun öznel belirimlere bağlı olarak biçem kazanmasıdır… İletişimde her biçem –üslup- belirimi, amaca bağlı olarak gelişen iletişim usulleri –yöntemleri- üzerinden de formasyonlar kazanır iken her iletişim yöntemi de bir iletişim biçemi olarak görünüş bulur.

Öteki ile her iletişim, koşul-ihtiyaç-talep-beklenti vb. durumlar karşısında olması gerekendir. Bu bağlamda iletişim, varlıksal zeminde varoluşun görünüş bulmasının tinsel sonucudur. Varoluş, iletişimde görünüş bulmaktır. Bu bağlamda özne, toplum, birey ve kitleler, varoluşsal olarak görünüşe gelmenin öteki ile mümkün olduğu bir dünyada ötekini yabancısı görmeden öteki ile var olmayı öğrenmelidir. Bu bağlamda tarihselliğe haiz iletişim, varoluşun zorunlu göstergeleri (yasalar, ilkeler, hukuk vb.) ile iletişim kurmanın gereğini edinmek zorunda kalmışlardır/ kalacaklardır. Her iletişim, amaçta ayrılık, kopuş ve düşmanlıklar için olmaktan daha çok ortak anlam-değer-duygu-yargı yüklemlerinde buluşmanın gereğini taşır… Ki iletişim amaca bağlı olarak kurulmuş ve yapılmış/ yapılabilir olsun. Sonuçta buluşmaya ve aynalaşmaya neden olmayan, iletişim olmaktan daha çok iletişim kopukluluğu olarak görünüş bulur.

Koşul-ihtiyaç-talep-beklenti vb. her belirim, iletişim formları ve araçlarını gerekli kılar. Bu durumda iletişimde amacın ne olduğuna bağlı olarak yöntem ve araçlarının kullanılması kaçınılmazdır… Önemli olan ise bireysel ve kitlesel iletişimde hukuki zeminde iletişimin gerçekleşmesidir. Zaten öteki ile ilişkilerde hak-had belirimleri hukuki zeminde iletişimin olması gerektiğini belirli kılar. Bireyde vicdan, kültürde töre, kurumsal düzeyde hukuk; amaca bağlı farklı belirimler doğrultusunda iletişimin ilkesel düzeyde nasıl olması gerektiğinin zemini olması ile iletişimin öznel ve yapısal formasyonlara bağlı olarak gerçekleşmesinin sınırlarını belirli kılar. Bu da tarihselliğinde deneyimler sonucunda, us zemininde

dile bağlı olarak iletişimde ortak bilinç edinilmesi ile iletişimin hangi sınırlarda gerçekleşmesi gerektiğinin gerekli kılınmasıdır.

Tevhid gereği iletişim: Habir, Mucib, Mürid vb. esmaların sonucunda haberdar olan ve haberdar ettiren, icabet eden ve icabet ettiren, talep eden ve talep ettiren durumlarında Cenabı Allah'ın kendini görünüşe taşımasının gereği olarak zorunlu kıldığıdır. Bu durumda iletişim, doğası gereği beşer olanın beşeri sıfatları üzerinden insan olmasının kaçınılmazı olmuştur. İletişim, insan olmanın kaçınılmazıdır. Nesnesi üzerinden öteki ile kendini gerçekleştirme, iletişim ile bağlar kurdukça mümkün olmuştur. Zaten her kendini gerçekleştirme, varoluşsal olarak tavırsallıkta tinde biçim kazanma olsa da bir nevi nesnesi üzerinden iletişimde bulunmaktır. Bu bağlamda vahiy bir iletişim biçimi olarak –özellikle Kur'an'a bakıldığında- Cenabı Allah'ın sezgisini vermek istediği, duygusunu oluşturduğu/ görmek istediği ve ussal olarak bilinmesini istediği anlam-değer-duygu-yargı yüklemleri ile amaçsal belirimlerinde kulu ile iletişim kurmasıdır… Ve dilde iletişimde bulunur iken en yüksek formasyonda kendini karakter, kimlik belirimleri üzerinden hitap-muhatap ilişkisinde görünüşe taşımasıdır.

Böylesi iletişimde amaç; iletişimde görünür olan öznenin/ öznelliğin gerçekliğinin ikilikte açık olması üzerinden tinsellikte görünüşe gelmektir… Ve nesnel olan üzerinden tinselliğe yükselmesi gereken insanın, insan ve doğa ile olan ilişkilerinde ne ile nasıl ve ne için kendini gerçekleştirmesi gerektiğinin bilincini edinmesidir. Ayrıca insanın kendini hakkı ile gerçekleştirdikleri üzeri hakiki olarak insanlığını bulur iken Allah ile var olduğunu bulmasıdır.

Görsel ve duyusal olarak her iletişim aracı ve yöntemi, amaca bağlı olarak kullanılır iken amacın gerçekleşmesinin nesneleridir. İletişim, amaçta/ erekte istenenin gerçekleşmesinin olması gerekenidir… Ve amacın gerçekleşmesi sonucunda öznesinin, öznellik belirimleri ile nesneleri üzerinden görünüş bulmasının gereğidir. İletişim sonucunda görülmesi gereken ise amaca bağlı olarak öznenin hangi niyet üzeri görünüş bulduğudur.

İletişim; tarihsel olgusallığını, dilin tarihsel formasyonlarındaki gelişim evrelerinde ve amaca bağlı olarak gelişen dilin kullanım araçları üzerinden bulur. Bu bağlamda her devrin dil yapısallığına –anlam-değer-duygu-yargı yüklemlerine- bağlı olarak iletişim nesneleri üzerinden biçimlenen kendiliğin görünüşe taşınmasında biçimsel düzeyde çeşitlilik görülür. Her devrin, koşul-ihtiyaç-talep-beklenti belirimlerine göre iletişim, şartlar zemininde olanaklar ölçüsünde gerçekleşir iken bireysellikten kitleselliğe doğru özel ve tüzel düzeylerde geniş bir yelpazede tinde kendini görünüşe taşımasının –tinde varoluşun- gerçeği olarak görünüş bulur… Ve tabiatta

her mevcut -her canlı-, zorunluluklara bağlı olarak nur ile gerçekleşen organik bağıntıda ortak varoluşun gereğini iletişimde bulur.

İletişim, bilgi edinimi/birikimi ve amaçsallığa bağlı gerekçeler sonucunda gerçekleşir. Özne olmanın tekli doğası gereği, nesneleri üzerinden gerçekleşir iken yalnızlıktan kurtuluşunda gereğidir. Yalnızlıktan kurtulmanın her nesnesi, iletişim sonucunda, kendiliğin görünüşe gelmesinin yansıtıcısı –aynası- olma niteliğini de kazanır. İletişim, amaca bağlı gerçekleştiği içindir ki her iletişimde edinilen anlam-değer-duygu-yargı yüklemlerine göre bulunan eminlik ve inanç çizgisinde nesnesi üzerinden kendilik bilinci bulunur. İletişim sonucunda inandıklarımız, değer yargıları olarak kendilik bilincinin oluşmasına etkendir. İletişimin en yetkin formu ise dil ile karakter ve kimlik formlarında kendiliğin –benliğin- nesnesi üzerinden beyan edilmesidir.

Unutmamak gerekir ki her iletişim; muhataplar arası ortak varoluşun gerçekliliği üzeri birbirine duyarlı olunduğu ölçüde gerçekleşir… Ve ortak varoluşun gerçekliliğinde görünüşe gelmenin gerçeğidir.

HUKUK; KENDİNİ GERÇEKLEŞTİRMEK, İNSANLAŞMAK VE GELECEĞİNİ KURTARMAK:

Siyasetten, siyasette dilin aldığı iletişim formasyonlarından ve sınırlarından bahsediliyorsa;siyasetin ve iletişimin hukuk zemininde gerçekleşmesi gerektiğinden bahsedilmektedir. Hukuk, toplumsal yaşamda beliren haklar ve kurallara göre toplumsal yaşamsınırlarının belirleyicisi olan yasalar ile biçimlenen bağlayıcı hükme sebep olangerekçelere bağlı –varsayılan- sözleşmedir. Toplumda hadler, hakları belirli kılar. Haklar ise hadleri zorunlu kılar. Bu doğrultuda beliren toplumsal ahlak belirimlerinin kurumsal düzeyde yargı-yasama-yürütme merkezli bağlayıcı kılınması hukuku görünür kılar.

Hukuka neden olan, insanoğlunun nefsi emmaresi sebebiyle zaaflarının olmasından dolayı ötekinin insanlık haklarının gasp etmeye eğilimli ve yönelimli olmasıdır. Hukuku gerekli kılanda nefsi emmaredir. Hukuktan amaçlanan ise sürekli ve sürdürülebilir bir toplumsal yaşamdır. Böyle olsa da insan hukuk ile öngörülü bir geleceğe doğru adım atmanın eminliğini edinir. Yasa ile toplumsal yaşamda ehlileşen olarak insan, insan ile insanlaşma olanağını hukukla bulur… Ve hukuk, hak ilkesine bağlı olarak adalet ilkesinin tesis edilmesidir.

Adalet, usun hakkaniyet ilkesine bağlı olarak ilkelerin bütünlendiği yapısal oluşta vicdan melekesinin edinilmesi ile öznellikte duygusuna bağlı olarak tesis edilir. Toplumsal yaşamda ise nesnel hukuk beliriminde hak ilkesine bağlı olarak tesis edilir. Vicdanda, ötekinin hukukunun öncelendiği hakkaniyet ilkesi görünüş bulur iken nesnel hukuk yapısallığında aranan hak ilkesidir. Böyledir ama yargısal hukukta, insanın/ halkın –selameti- sürekliliği ve ilişkilerinin sürdürebilir olduğu toplumsal yaşam adına hakkaniyet ilkesi, yapısal alanda adalet tesis edilir iken karar almalarda ıskalanmamalıdır. Hukuk hak ilkesine bağlı olarak adaletin tesis edilmesi normlarına haiz olmalıdır amauygulamada hakkaniyet ilkesi unutulmamalıdır… Ki -Süleyman nebide olduğu gibi- hukuk, toplum vicdanında meşru olmuş olsun.

Hak; değişmez ve gerçek anlamlarını içeren bir kavramdır. Varoluşsal olarak gerçekten pay sahibi olmak hak sahibi olmaktır… Ki her mevcut yaratılışı gereği varoluşsal belirimleri ile hak sahibidir ve her mevcut hak sahibi oldukları ile görünüş bulur. Bu bağlamda hak, görünüş bulmanın gereğidir. Varoluşsal –yaratımın sonucu gereği- olarak her hak belirimi, ilişkilerde had belirimleri ile beraber görünüş bulur. Hak, ilişkilerde had belirimleri ilegerçekliğin ortak ilişkide belirmesidir… Ayrıca kendini gerçekleştirenin, gerçekleştirme nesneleri edinir iken

–sonradan hak edilen-kazanımlarıdır. Böyle olsa da hak olanın ve hak edilenin, ilişkide had belirimleri ile ortak varoluşun gerçeği olması, gelecek belirimine göre ilişkilerin düzenlenmesini gerekli kılar. Gelecek belirimine göre ilişkilerin düzenlenmesi ise varoluşsal devamlılık –süreklilik, sürdürülebilirlik- adına adalet ilkesi ile olması gerekendir.

Adalet;varoluşsal düzeyde hak olan ve sonradan hak edilen belirimlerine göre ortak varoluşun devamlılığı adına –varlıksal olanın değil de- ilişkilerin-kendiliğini gerçekleştirmenin-,had belirimlerine göre düzenlenmesine sebep hukukun görünüşüne neden olan ilkedir… Varoluşsal olan ve sonradan edinilen hakların ihlal edilmesi ile de olması gerektiği üzere ussal olarak görünüş bulur. Bu bağlamda da ceza yargısı ile gerçekliğini gerekliliğinde gösteren ilke olur… Ve ceza yargısı ile hukukun, kurumsal düzeyde formasyon kazanması ile görünüş bulmasının nedenidir.

Adalet, ilişkilerde bütünlüğü sağlamanın ilkesi olarak Şafi esmasının gereği olması düzeyinde bütünlüğün korunmasının gereğidir/ ilacıdır. İlişkilerde bütünlüğün bozulması, adaletin yitirilmesidir ki adalet yitirildiğinde ceza, adaleti meşru kılacak yaptırım olarak görünüş bulur. Adalet, ilişkileri/ ilişkide düzenleyici ilke olarak bütünlüğün korunmasının gereğidir. Hukukta ceza, hesap verilebilir olmanın gereğidir. Hukukta her karar, ilkesine bağlı nedensellikte ve her ceza da suça –meşru olmayana- bağlı olarak sonuçtan hareket ile gerekçelendirilir iken yargıda bulunulmasıdır. Hukukta gerekçeli karar, hukuksal sınırların görünüş bulmasıdır… Ve hukukta ceza ise hukukun gerekliliğin gösterilmesidir.

Hukukta geçerli olan haklar ve yasa ile belirli kılınmış hadlerdir. İnsanın en önemli hakkı doğuştan edindiği kendiliğidir, yaşama hakkıdır ve güvenli ortamda sürdürülebilir bir yaşam sürmesidir. Bu nedenle hukukta öncelikli olarak aranması gereken, yaratılışına –doğasına/ fıtratına- bağlı olarak insanın varoluşsal haklarıdır. Her bir hak ötekinin hakları ile de belirli kılınmış olduğundan, hukukta aranması gereken bir durum da yasa ile belirli kılınmış yaşam sınırlarıdır. Zaten her bir insanın ilişkilerinde hak-had belirimleri, öteki ile ilişkilerde edinilen ahlak hukukunu görünür kılar. Toplumsal yaşamda ortak bir sözleşme olarak toplumsal yaşamın sınırlarının, hak-had- hakkaniyet ilkeleri ile yaptırımlar düzeyinde görülecek adalet çizgisinde belirli kılınması ile hukuk, insan yaşamının -insan olabilmenin-sonuçta kurumsallığa bağlı biçimlenen emniyet ve özgürlüklerin edinildiği alandır.

Olgusallığı gereği tarihsel olan hukukta edinilen en önemli sonuç ise tek başına imtiyazlı olan bireylerin veya sadece yöneticilerin, kendilerine has –kendi

varoluşlarını imtiyazlı kıldıkları ve kendilerine göre bir gelecek ideali ile yasa koydukları- hukukunun olmayacağıdır. Hukukta öncelikli olan, birlikte varoluşun sürdürebilirliği ve sürekliliği adına insanın, ilişkilerinde insani yönlerini gösterebilecek biçimde ehlileştirilmesi/ terbiye edilmesidir… Ki insan yasa ile terbiye edildiğinde, toplumsal ilişkilerinde insan ile insanlaşma yöneliminde kendini gerçekleştirme olanağı bulur. Bu durumda da insanı tümeli gereği ele alarak, sadece imtiyaz sahibi birey ve yöneticilere ait bir hukukun olamayacağını belirtmek gerekir. Her imtiyaz sahibi, yasaların çatısı altında sınırlarında, ehil olduğu yönde varoluşunu bulmak zorundadır. Yasa altında varoluşunu bulmak; aidiyet ve sorumluluk alanlarında ehilleşmenin ve öteki ile yaşar iken ehlileşmenin/ terbiye olmanın gereğidir.

Yasa, terbiye edici –ehlileştirici- ve varoluşsal alanlarda ehilleştiricidir. Yasa herkesin idealinde bulduklarının gerçekleşmesinin çıtası olan değil, herkesin aynı yaşam alanlarında varoluşsal olarak emniyet ve özgürlüklerini hak-had belirimlerine göre buldukları çatıları olması gerekendir. Çıta olan yasa tek tipleştiren yasadır ki insanın tek tipleştirilemeyecek kadar çeşitliliğe ve -tarihsel durumlar karşısında da beliren koşul-ihtiyaç-talep-beklenti belirimleri ile- değişime haiz olması sebebiyle gerçekliliği olmayan ve aşılmak zorunda kalınandır. Çatı olan yasa ise toplum bilinci edinmek ve yasalar karşısında kolektif bilinç dışılığı var eder iken sağlıklı bir toplum olma yolunda ehilleştirici ve ehlileştiricidir.

Yaşam hakları biyolojik gerekçelere bağlı olarak belirli kılınmıştır. Bununla beraber insanın karşılıklı mübadeleye bağlı olarak emeği sonucunda edindikleri, hak ettiği olarak çıkar hanesinde bulunur. İnsanın çıkar hanesinde bulunanların; toplum yapısallığını düzen kurucu olarak belirli kılan hukukla güvence altına alınması da vicdani hukukun sonucu olarak görünüş bulur. Hukuk, karşılıklı ilişkilerin nasıl gerçekleşmesi gerektiğinin belirleyicisi olarak düzen kurmanın -medenileşmenin- gereğidir. Toplumsal yapılarda hukukun devlet, iktidar erki ile tesis edilmesinden daha öncelikli olan ise bireyin özde adalet duygusuna bağlı olarak vicdanının uyanmış olması ve vicdana göre hareket etmesidir. Vicdanı nefsi emmarenin haz, arzu ve menfaatleri ile örtünmüş olan bireyler, devlet/ iktidar erklerinde bulunmakta ise hukuka değil, hukuksuzluğa tanık olunur/ olunabilir. Her yapı, insan zaafları karşısında yozlaşır. Yapının nasıl kullanıldığı ve hangi amaca bağlı olarak işletildiği öznesine bağlı olduğundan, hukuku –adaleti- önceleyecek insanlara ihtiyaç vardır. Önce mülk değil de önce insan diyebilecek insan yetiştirilmesi gerekir… Ki toplum bilinci hukuksal zeminde kendini bulsun. Hukuk, vicdanın vergisi olarak karşılıklı ilişkilerde beraber yaşamanın zeminini olur iken hak-had belirimleriyle sürekli ve sürdürebilir bir yaşama öngörülü olarak

bakabilmenin gereği olması ile yaptırımları olan sözleşmedir. Hukukla insan, karşılıklı ilişkilerden doğan güvensizliklerin aşılması ile geleceğe, kaygı ve korkularını aşmış olarak tutunabilir.

Bir toplumda devlet erki doğrultusunda hukuk zemininde olması gerekenler: Kuvvetler, –erklerin- denetlenebilir olması doğrultusunda vazifelerinde ayrı olmalı ama halkın ve devletin bütünlüğünü koruyacak biçimde organize edilmelidir… Bu doğrultuda da adil yargıda eşit olunması, kazanımlarda fırsat eşitliliğinin olması, emeğe bağlı olarak iktisadi –eşitlik değil- adaletin tesis edilmesi, hakların evrensel düzeyde beliren yasalar ile sınırlarında belirli kılınmasıyla özgürlük alanlarının adilce belirgin olarak açık edilmesidir… Bu durumda adalet ilkesi ile biçimlenen yasalar çerçevesinde hak-had belirimleri doğrultusunda özgürce yaşama olanağının edinilmesi gerekli olandır.

Böyle olsa da zaafları sebebiyle insan için, hırs ve çıkar ilişkileri söz konusu olduğundan devlet erkinin veya belli bir iktidarın gölgesi altında hukukun tesis edilmesi gerekir. İnsan nefsi emmaresi doğrultusunda kendi için; geleceği adına yönelimleri, tutum, davranışları ve emek sahibi olması ile tekbencidir. Bu neden ile öteki ile yaşamayı zorba olarak değil, insan olarak başarması adına hukuka ihtiyaç duyar. Hukuk; toplumsal yaşamda bireyin vicdan sesi olarak doğar; yaşam ilişkilerinde öteki ile görünen hak-had belirimleri doğrultusunda edinilen ahlak çerçevesinde eğitim olarak içselleştirilen ve ortak toplumsal bilince neden olandır. Kültürde değer yargıları ile töre olarak uygulanan ve devlet erkinde ise kurumsal olarak tesis edilmesi gerekendir… Ki evrensel normları ile öznel değer yargılarından bağımsız olarak adaletin tesisine olanak oluşabilsin.

Yönetim biçimleri olarak iktidar erkleri, gölgesinde bulunanların hukuklarını gözetmemekte ise eğer bu tek taraflı imtiyazlara sahip olarak kendileri için hak-had gözetiminde bulunulması sebebiyle hukuksuzluk olur. Hukukun gerçekleşebilmesi için tek taraflı değil, toplumun tamamını çatı bağlamında kapsayıcı olması gerekir. Bu bağlamda hukukun evrenselliğinden bahsedilebilir.

Demem o ki hukukun -fıtri olan haklar, emeğe/ kazanımlara bağlı haklar ve mülkiyet hakları doğrultusunda varoluşsal gerekçelere bağlı olarak- öteki ile olan yazılı –kurumsal bağlayıcılığı olan- veya sözlü –eğitimsel karşılığı olan- bir sözleşme olduğunu belirtmek gerekir. Ötekini hukuki olarak tanımamak; kendi için olan hak talepleri ve had belirimleri ile çıkar sahibi kişi ve gruplarının imtiyaz edindiği anlamını taşır. Bu nedenle hukuktan bahsedeceksek eğer;ötekini ezen, dışlayan, yaşam hakkı tanımayan imtiyazlardan değil, herkes için olan hak, had belirimlerinden, fırsat eşitliğinden, ortak değerlerinin korunmasından,zulme sebep

olan/ olabilecek imtiyazlı haklar sebebiyle ayrımcı ve cezadan muafiyetin olmamasından vb. bahsetmekteyizdir. Bunun dışında olan, kendi için olanın hukukundan öte değildir… Ki bunun için olsagerek "mağrurlanma padişahım senden büyük Allah var" denilmiştir.

İmtiyazlar için belirtmek gerekirse; imtiyazlar:

- Yasalar ile alanları belirli kılınmış olan kamu hizmeti için verilen imtiyazlar.

- Toplumsal yaşamda rızaya bağlı olarak edinilen, ayrıca ihtiyaç ve koşullara göre beliren karakterlere verilmiş imtiyazlar (Baba, anne, komşu, tacir, esnaf vb.).

- Emeğe bağlı olarak sonradan kazanılmış –hak edilmiş- imtiyazlar (emeklilik, zenginlik, vb.).

- Cebren, zulüm ederek edinilmiş imtiyazlar (diktatörlük, gasp ile edinilen mülkiyet doğrultusunda imtiyaz sahibi olmak, kendilerini hukuktan üstün gören çıkar sahibi sınıf, kişi ve kurumların imtiyazları vb.) İşte bu imtiyaz düzleminde insan, imtiyaz sahibi olduğunun zannında bulunarak bencillikte benlik sahibidir. Hukukta sorunsal olan da bu imtiyaz biçiminde bulunan kişi, kurum ve sınıfların çıkarları için galip kuvvet oluşturmalarıdır… Ve ötekinin hakkını gasp ederken, yaşam hakkı bile tanımamaları, yaşam alanlarını sınırlamaları, yaşamın anlam ve değerinden yana sadece kendilerinin söz sahibi olduklarının zannında bulunmalarıdır.

  İşte! Hukuk, ötekinin de yaşam hakları sebebiyle bunların ıslahı için gerekli olan had belirimlerini yasa ve hükümler ile gerçekleştirilmesidir. Bu anlamda kast ettiğim, sınıfların kaldırılması değil, toplum menfaatlerinin, insan haklarının göz ardı edilmeyeceği meşru sınırlarında bulunmalarıdır.

Hukukun ilkesi adalet ve adaletin ilkesi ise hak-had belirimlerine göre iş görmektir. Vicdanın kabul etmeyeceği olaylar karşısında hukuka tanık olmak elbette ki mümkün değildir.Adalet ise adil olmak kaydı ile hukuksal yapılanmada herkes için olmak kaydı ile her hangi bir iktidar erki gölgesinde gerçekleşebilir. Önemli olan amaca bağlı olarak adaletin tesisidir. Bunun için toplumun ortak çıkarları –sürekli ve sürdürülebilir yaşam, öngörülü bir gelecek idraki oluşması sebebiyle fedakârlık yapmaları, özveride bulunmaları zorunludur. Bu nedenle hakların gaspı, hadlerin

çiğnenmesi değil, hakların ihtiyaçtan fazlası olanından feragat –vergi- ve hadlerin imtiyazlardan yana geri çekilmesi –meşru olana dönmesi- olağandır. Bu doğrultuda da bireysel emekte eşitlik değil, emekten alınan vergi ile ortak vergiden toplumun eşit faydalanmasını sağlayacak hizmetlerin yapılması gerekli olandır… Ki hukuk, hangi iktidar gölgesi altında bulunursa bulunulsun tesis edilebilinir olsun… Ama hukuk, iktidarın/ iktidar biçimlerinin gölgesi altında olmamalı; her iktidar ve iktidar biçimi hukukun gölgesi altında olmalıdır.

Hukuk, toplumsal yaşamda meşruiyetler zeminidir. Hukuktan bahsetmekteysek; meşru olan hak-had belirimlerden bahsetmekteyiz. Önemli olan ise koşul ve ihtiyaçlara göre değişen değer belirimlerine göre hukukun değişmez yapısallıkta değil de evrensele –hak, had ve hakkaniyet gereği adalet ilkesine- bağlı olarak yenilenebilir olmasıdır. Zaten olgusal olmanın doğası gereği, her zamanın koşul-ihtiyaç-talep-beklenti durumlarına göre değişim kaçınılmazdır… Bu bağlamda hukukun da evrensel niteliklerine bağlı olarak yenilenmesi kaçınılmazdır… Ama fevri keyfiyetler ve kişi, gurup -hakları değil de- çıkarları doğrultusunda hukuki değişimler olmamalıdır. İlkesinden her uzaklaşma, insanın insan ile gerçekleşen insanlaşma sürecinde başarısız olmasına neden sapkınlıktır. Hukuksal anlamda sapkınlık, adalet izleğini terk etmek olsa da evrensel değerler üzeri biçimlenen toplumsal yaşamda gelişen meşruiyet alanının dışına çıkarak gayri meşru olunmasıdır.

Toplumlarda özellikle değer belirimlerine dikkat etmek gerekir. İnsanı biyolojik gerekçeleri sebebiyle nesnelliğe sürükleyecek meta değerler edinmek elbette ki olması gerekendir… Amatinde değerlere insanı örtmeyecek biçimde kurallar ile ötekinin mahremiyetine saygı duyacak bir biçimde, hayâ duygusunu yitirmeden güzel ahlak kurallarıda edinmek gerekir. Güzel ahlak, öteki ile ilişkilerde erdemler ile edinilendir. Erdemler eğitim bağlamında toplumsal hukukun bağlayıcı çizgileridir –çizgileri de olması gerekir. Erdemlerden yoksun bir toplumsal yaşamda kurumsal düzeyde yapısal kılınmış hukuk,-erdemler olmasa da- ahlaki normlara geri dönmenin gereğidir… Ama kurumsal düzeyde hukukta karşılığı olmayan veya karşılığını yitirmiş olan ahlaki normların yokluğundan bahsetmekteysek; hukuk, insan olarak ehilleşmenin sınırlarını belirli kılsa da insani olarak ehlileşmekten yoksun bırakabilir. Bu durumda hukuk, insan eğitimi gerekçesinde tek ayaklı kalır.

Bilinmesi gereken ise toplumsal bilincin; hak-had belirimleri zemininde edinilen ortak anlam ve değerlere göre yapılanmış olan, yazı ile hükme bağlanmamış ama vicdan ile ahlakta hükme bağlanmış hukuki bir niteliği olduğudur. Sevgi olmasa da

ötekine hoşgörü, rıza, tevazu, edep, hayâ, özveri vb. ile yaklaşmak ve ilişkilerini güzel ahlak seviyesinde tutmak kalplerde hukukun tesis edilmesi olur.

Toplum yapısallığında hukuk ne kadar gerekli ise kalplerde –bilinçte hukuk da bir o kadar insan tini adına gereklidir… Ki insan, Allah katı olan kendiliğinde Rabbine örtünmüş olmadan Rabbi ile kendini bulmaya da yol edinmiş olsun. Rabbinin güzel ahlakı ile hak-had belirimlerine tinde meşru zemin edinmiş olarak kendini gerçekleştirmiş olsun. Böylece ahretinde/ akıbetinde de kendisini, ceza hükmü ile sınırlı kılınmayacağı özgürlükte gerçekleştirmiş olsun. Bu bağlamda hukuk, nedenlere bağlı gerekçeleri ile adalet ilkesine bağlı olarak normları olan –pozitif hukuk- olmaktan daha çok akıbete göre gerekçelenerek hakkaniyet ilkesi ve ceza yaptırımlarına bağlı olarak insan eğitimindeki –ehilleşme ve ehlileşmedeki- rolünün önemi ile ahlaki normlar da edinmelidir. Bu durumda içeriğini, toplumsal değerlerden yoksunlaştıran olmaktan daha çok toplumsal değerleri pekinleştirmesi ile bulan bir hukuk söz konusu olandır. Evrensel olması gereken toplumsal değerler –aile, emek, güzel ahlak vb.-; bir toplumun sağlıklı nesiller yetiştirmesi ve yaşama ortak değerler ile tutunmaya sebep toplum bilincinin oluşturulması adına önemlidir. Bu durumda hukuk olması gerekenini, toplumun sürekliliği ve sürdürebilirliği için olan gerekçeli yasalardan farklı olarak ahlaki normlarda da bulmalıdır. Böylece hukuk; içeriği, evrensel değerlerden yana boşaltılmış bir toplum olmaktan kurtulabilmenin de adresi olur.

Hukuk, meşruiyet zeminidir… Tine –güzel ahlaka bağlı olarak vicdanlarda meşru kabul edilmeyenin ise hukuksal açıdan meşruluğu sorgulanması gerekendir.

Hukuk tarihsel sürecinde; insanın nefis emmaresinin –biyolojik sebep ve gerekçelerinin- dışa yönelik eğilimleri üzerinden nesnesi ile edindiği kazanımları sonucunda, öteki ile olan ilişkileri doğrultusunda beliren, insanın fıtri çeşitliliği ve zaman içinde değişken olan koşul-ihtiyaç-talep-beklenti belirimlerine göre farklı formasyonlar kazanan bir olgusallığa sahiptir. Hukuk, insanın dışa yönelik olmasının ve nesnelerine bağlı olarak kendini gerçekleştirme erkinin –iradenin- sınırlandırılması gerektiğinin akli olan görüngüsüdür. Toplumsal yaşamın gerekçeleri doğrultusunda da tarihsel sürecinde gelişim bulur. Doğal gerekçeler, ahlaki gerekçeler, kültürel gerekçeler, erk belirimi olan yönetim biçimlerine ait gerekçeler, yurttaşlık haklarına ait gerekçeler, birey hak ve özgürlüklerine dair gerekçeler, emek ve kazanımına dair gerekçeler vb. belirimleri ile hukuk; tarihsel sürecinde gelişim kazanır iken olgusallığında bölümlere ayrılmıştır… Ve idealarn/ ilkelerin/ zamansızların, yaşamda/ zamanda görünüş bulmasının izleği olarak

nedenlerden ve sonuçtan hareketle gerekçelendirdikleri ile insan yaşamının kaçınılmazı olmuştur.

Hiç şüphe yok ki siyasetin olgusal tarihselliği hukuk ile iç içe gelişim kazanmıştır. Hukukun tarihsel olgusallığı siyasetin belirleyici olduğu yönde formasyonlar kazanarak günümüze kadar gelmiştir. Bu da istence bağlı iktidar arayışlarının ve iktidar/ yönetim biçimlerinin, hukukun belirleyici çizgisinde gerçekleşmesi ile sınırlar edinerek olması gerektiğinde sonuçlanmıştır/ sonuçlanması da gerekmektedir.

Özgürlük; insanın nedenini/ nedenlerini ereğinde gerçekleştirmesidir… Hukuk, insanın ortak yaşamda hak-had-hakkaniyet belirimlerine göre ilişkilerinde özgürce kendini gerçekleştirmesinin sınırlarının belirli kılındığı ortak olunan ussal gerçeklilik zeminidir. Bu zeminde insan, eylemlerinde nasıl gerçekçi yaşaması gerektiğini öğrenir. Çünkü hukuk, neden gerekçelere bağlı biçimlenir iken sonuç yaptırımları ile istenç ve eylem belirimlerinin sınırlarını yargısal olarak belirli kılar iken sonuçtan hareket ile gerçekçi düşünmeye insanı zorlar. Bu bağlamda ilahi hukuk olan karmada da aynı ussal gerçekliliğe tanık oluruz. Böyle olmak ile beraber hukuk, sonuçların gerçekçi kılması ile insanın, nasıl yaşaması gerektiğinin tinsel zemini olur… Ve nesnel olmaktan daha çok özneldir. Zaten her olgu öznesi ile nesnellikten öznelliğe, ilkesine bağlı olarak duygusuyla taşınır… Ve öznel olarak anlam-değer-duygu-yargı yüklemleri doğrultusunda tutum ve davranış belirimleri ile gerçekleşme olanağı bulur. Ayrıca ussallığa bağlı yapısallıkta –kurumsal düzeyde- nesnel kılınır iken herkes için kılınmasıyla herkesin ortak gerçeği olur. Herkesin ortak gerçeği ise ortak bilinç edinimine sebep ortak us alanının belirli kılınmasıdır. Hukuk; insanlaşmanın, insanca yaşamanın, bireysel ve toplumsal olan neden-gerekçe belirimleriyle beraber sonuç-gerekçe belirimleri doğrultusunda yargısal yaptırımlar olan yasalar ile nasıl yaşanılması gerektiğinin ortak ussal gerçeğidir.

Beşer olmanın zaaflarından dolayı her devirde gerçekliğini koruyacak ve zamanın koşul-ihtiyaç-talep-beklenti belirimlerine göre formasyonlar geçirecek olandır… Ama her devirde öncelikli olması gereken; insanın, Allah'ın insan üzerindeki hakkı gereği nedenini bulurken, Allah'ın mülkünde yaşarken ve her şey üzerinde Allah hak sahibi iken Allah'ın hukukuna bireysel olarak dikkat etmesi gerektiğidir… Ve her şey adalet ilkesi ile varoluşunu bulurken ve sonuçta karmaya göre eylemlerin niyetlere göre karşılık gördüğü adaletin ilahi düzeyde tesis edilmesinde insan olarak karşılaşılacak olan durumları öngörerek, sonuçlara göre niyet ve edimlerde bulunarak yaşamanın öğrenilmesi gerektiğidir. Bu bağlamda hukukta öncelenmesi

gereken; yargısal normlar olan yasalar ile –sadece- eylemlerin sınırlanması değil, -niyetlerine göre gerçekleşmiş olan eylemlerin niyetlere göre de değerlendirilmesidir… Ayrıca insanın, yargı normları olan yasaların yaptırım erki sonucunda beliren ceza doğrultusunda akıbete göre yaşamın da edinilmesidir. Hukuksal zeminde akıbete göre yaşam insanın geleceğini kurtarmasına nedendir.

İnsanı geleceğinden mahrum kılacak hukuk ise insana dünyevi olarak geleceğini öngörülür kılsa da manevi olarak geleceğine kör kılar. Bu neden ile hukuk, insanı neden-gerekçelerinden yana yasalar çerçevesinde özgürleştirici olduğu kadar, sonuçta görülecek olan ceza durumuna göre de gelecekten yana özgürleştirici formasyona sahip olmalıdır.

Zaten olgusallığı gereği adalet, hak belirimleri doğrultusunda had belirimleri ile yaşamaya olanak veren ilke olsa da ceza belirimi ile görünüş bulandır. Bu bağlamda adalet, caydırıcı ceza belirimleri ile insanın, hem yer kürede edindiği dış dünyasından yana selamet edinmesinin hem de gönülde edindiği iç dünyasından yana kurtarıcısı olması gerekendir. Modern hukuk dış dünya nesneleri ve ilişkileri üzerindenilkesine bağlı yasalar ile biçimlenir; manevi hukuk ise iç dünyasından yana insanın, dış dünyasında gerçekleşecek ceza yaptırımı -kısas- ile iç dünyasında ve ahretinde göreceği cezadanyana kurtuluşuna sebep olur. Modern hukuk bunu akıbetten yana kısmen gerçekleştirse de ilahi adalet çizgisinde gölgede kalır. Zaten genel olarak ceza; gelecekten yana insanın kurtuluşa ermesinin gereğidir… Ayrıca ceza; yasa ile yargısal olması nedeni ile evrenselinde meşru olanların ve evrenselinde meşru görülmeyenlerin ussal ve vicdani düzeyde görünüş bulmasının gereğidir. Bu bağlamda hukuk, ceza belirimi ile gelecekten yana insanın kurtarıcısıdır.

Hukuk, insanın geleceğe açılan kapısıdır. Gelecek, hukuk ile yürünen yolda selamet ile bulunacak olandır. Hukuk ile hem dış dünyadan yana hem de iç dünyadan (gönül göğünden) yana insanın selamet bulması olması gerekendir. Hukuk her ne kadar dış dünya nesneleri üzerinden gelişen insani ilişkiler üzerinden biçimlense de insani ilişkiler üzerinden insanın tanrısal yönü olan tavırsallıkta ilkeleri yaşamasının gereğidir… Ve nesneleri üzerinden gelişen ilişkilerde insanın tinselliğe yükselmesinin olmazsa olmazıdır. Hukuk olmadığında, yer nesneleri üzeri ilişkilerinde insanın kendini gerçekleştirme olanağının yitirilmesi sebebiyle iç dünyasında insan olma niteliğini edinmesi de zorlaşır.Dış dünya belirimlerinde gerçekleşen ilişkilerde nesnelliğe bağlı olarak bütünlüğün yakalanması/ kazanılması adalet ilkesi ile mümkün olur. İç dünyada ise bütünlük; sevgi, kanaat ve rıza ile edinilir/ kazanılır… Amaca bağlı ilişkilerde de adalet ile korunur/ koruma

altına alınır. Bireysel olarak vicdan, toplumsal olarak kültür ve töreye/ yasaya bağlı oluşan kolektif bilinç ayrıca kurumsal olarak hukuk, adaleti duygusunda ve ussal karşılıkları olan nesneleri üzerinden yaşamanın ve gerçekleştirmenin belirimleridir.

"**Gökler ve yer adalet üzeri ayakta durur.**"

Hukuk, insan ilişkilerini erek belirimi olan adalet çizgisinde düzenleyen kurallar ve yasalar doğrultusunda ceza belirimleriyle beraber sonuçtan hareketle toplumsal yaşamı belirli kılması ile uygulamalı bilim olma niteliğini kazanır… Ve kendi ilkeleri izleğinde, toplumsal yaşamda karşılaşılan sorunlar karşısında çözüm bulmanın ve nasıl bir toplumsal yaşamın olması gerektiğinin edinileceği adrestir. Ortak değerleri ile görünüş bulan yaşam biçimlerini değil, yaşam ilişkilerini düzenler iken yaşamayı bilimsel çizgisinde olması gerektiği gibi kılma vazifesi vardır. Bu bağlamda devlet erklerinin, -yaşam biçimlerine dokunmadan- idealinde bütün olduğu hukuk şarttır… Ama kanaatim o ki ceza hukukun da yaşam biçimlerinin kendi iç hukuklarının referans alınması önemlidir. Bu durum ilk evresinde sorunlara neden olsa da her bir yaşam biçimi arasındaki ilişkilerde evrensel insan haklarının öncelenmesi doğrultusunda ortak ceza hukuku edinilmesi ile değerlere bağlı olarak daha özgürce yaşanabilinecek bir dünya kurulabilir.

Bu doğrultuda ceza hukukunda yaşam biçimlerini, modern hukukun normları olan çıtaları altında tek tipleştirmeden, beraber yaşamanın hukuki yolları -çıtalara göre değil de çatı olunması izleğinde- aranmalıdır/ aranabilir. Bu da devlet hukukunda çok başlılığa neden olmadan sadece ceza hukukunda olması gerekendir. Yapılması gereken ise kurumsal alt yapıların hayata geçirilmesidir… Ve devlet, farklı yaşam biçimlerinin erklerinin gölgesi altında olmayacak kadar evrenselliğini hukuk zemininde bulmalıdır. Devlet; erk sahibi kişi, grup veya farklı yaşam biçimlerinin güdümünde olmayacak kadar önceliğinde halkın, insanın devleti olmalıdır. Hukukun görüngüsü olan devlet için hukuk, evrensel ilkelerinin izleğinde çatı olarak toplumsal yaşamın düzenleyicisi olmalıdır. Devlet çatı değil, her şeyden önce hukuk çatı olmalıdır… Ve devlet hukuk zemininde meşruluğunu bulur iken insan haklarını öncelemesi ile –nefsi emmareye değil- vicdanlara da meşruluğunu kabul ettirmelidir.

İlişkilerde sorunlar aşılması gerekendir. Sorunlar karşılıklı çözüm üretme ile aşılamamakta ise hukuk herkesin ortak adresidir… Ve hukukta adalet; varoluşun ve geleceğe tutunmanın gereği olan ilke iken fevri düşünen/ iş gören kişi ve gruplara ayrıca yarınlara bırakılmayacak kadar önemlidir… Ve adalet; er ya da geç sonuçta karşı karşıya kalınan, insanın kendisi ile yüzleşmesine neden olan ve kendisi ile hesaplaşır iken olması gerekene dönmesinin tinsellik/ öznellik ilkesidir.

Varoluşun gayesi olmasa da varoluşun selamette yaşanmasının ve varoluşun ilkesel düzeyde gayesinde/ ereğinde gerçekleşmesine de nedendir.

Yukarıda anlatılanlar doğrultusunda hukukun olgusal tarihselliğinden evrelerine bakarsak:

1. Tinselliğe Bağlı Hukukun Görünüş Bulması: Bu evrede hukuk; yaşam ilişkilerinde bütünde varoluşun gereği olarak birbirini tamamlayan ve varoluşuna sebep vereninin hakkının gözetilmesi üzeri görünüş bulur. Üzerinde hakkı –emeği- olanın hakkının gözetilmesi, aidiyet ve sorumluluk bilinci edinir iken ahlaki olarak ilkelerin yaşamda görünüşüne nedendir… Ki bu düzeyde hukuk; ilişkilerin, ahlak belirimi ile adap, edep, erkân olarak biçimlenir iken kültür düzeyindetörede biçim kazanmasıdır. Kültürde hukuk; değer belirimlerine göre yaşam ilişkilerinin belirli kılınmasıdır.

   Kuşku yoktur ki insan bireysel olarak ilişkilerini, usta ilkeler ile düşünmesi üzeri edindiği us belirimi olan vicdanda, ideaları adalet duygusunda bütünler… Ve idealar; adalet duygusunda bütünlendiklerinde, eylemin ve ilişkilerin nasıl olması gerektiğinin uslamlaması ile pratikte –deneyimde- nasıl ve neye göre yaşanması gerektiğinin yargısal belirimleri olurlar. Bu bağlamda öteki ile ilişkide ahlak edinimi, öteki ile eğitimde/ talimde olarak ilişkileri düzenleyen hukuk belirimidir. Bu bağlamda –vicdan düzeyinde ve kültürel değer belirimleri düzeyinde- hukuk, öznenin amaca bağlı varoluşu nedeni ile eylemlerinde terbiye bulması için görünüş bulur iken eylemin, idealar ve idealara bağlı olarak bütünlendikleri adalet duygusunda yargısal olarak değerlendirilmesi sonucunda değer yargısı ile anlamlı kılınmasına da nedendir. Zaten hukuk, ilişkileri düzenleyici iken ilişkilerde eylemin değer niteliği kazandırıldığı yargısallığa haizdir.

   Ahlak, öteki ile ilişkilerde kültüre bağlı aidiyet ve sorumluluk bilincinin duygusunu veren değer belirimleri ile de kültür belirimi olarak törede içerilir… Ve toplumsal birlik, kültürde hukukun ahlak ve töre olarak belirimi ile kolektif bilinç edinilmesi sonucunda kolektif bilinç dışılığın da edinilmesi ile ilişkilerde görülen ortak değerler ile mümkün olur. Bu düzeyde hukuk, ötekinin hak-had belirimleri ile ortak değerlerde buluşarak edinilen öznel hukuktur. Töre, ahlakın yasa olarak ilişkileri belirleyici olması ve eylemlerin kritik edildiği değer yargısı ile görülmesine sebep kural ve yasadır. Kültürde eylem, töre ile kritik edilir… Ve eylem töre ile ya olumsuz değer yargısında aşağılanan ya da olumlu değer

yargısında kutsanandır. Bu düzeyde idealar –adalet ile beraber- değer yargıları olarak eylemin kritik edildiği referans çıtalarıdır.

2. Nesnesine Bağlı Olarak Hukukun Görünüş Bulması: Bu evrede hukuk; nefsi emmarenin tekbenci olarak sadece kendi için olması ahlakı doğrultusunda güvensizliğin belirmesi sebebiyle tesis edilmesi gereken olarak görünüş bulur. İnsan tekbenci olması ile varoluşsal hakları doğrultusunda mülkiyet ve emek kazanımları üzerinden ötekinin varoluş haklarına –mülk ve emek kazanımlarına- gelecek kaygısı veya aç gözlülüğü sebebiyle tenezzül eder. Sahiplenmek ve sahiplendiklerini hükmü altında tutmak, insanda göründüğünde ve bu doğrultuda da öteki ile ilişkilerde pervazsızca, hoyratça ve zalimce ötekinin fıtraten ve sonradan edinilen hak-had belirimlerine tecavüz edilmekte ise ilişkilerin düzenlenmesine sebep olarak yasa ile hukuk şart olur.

   Bu evresinde hukuk, iktidar sahibi kişi veya grupların, sürdürebilir ve sürekli bir toplumsal yaşamın gereği olarak adaletin tesis etmesi ile kısmen olsa da ilkelerin/ ideaların; varoluşsal haklar, mülkiyet ve emek kazanımı ile görülen haklar üzerinden nesnelliğe bağlı olarak nesneleri üzerinden görünüş bulmasına nedendir. İlkeler, toplumsal düzeyde ceza yaptırımı ile eylemlerin kritik edildiği referans noktalarıdır… Ve eylemlerin, sonuçları olarak karşı karşıya kalınacak olan ceza yargısı/ hükmü ile değer belirimlerinde toplumsal bilincin oluşmasına neden oldukları görülür. Ceza belirimine göre her eylem, sonuçları ile sınırlandırılmış olarak nesnel bir zeminde gerçekleşirler iken toplumsal bilinç, neden-gerekçelerden daha çok eylemlerin sonuçta karşılık gördükleri üzerinden gerekçeler edinilmesiyle görünüşe taşınır.

   Bireysel düzeyde vicdana bağlı olarak adalet istenci; kültürde aidiyet ve sorumlulukları belirli kılan töreye bağlı olarak ceza veya mükâfat ile adaletin görünüşe taşınmasında öznel düzeyde karşılık görür. Adalet; nesneleri (varoluşsal haklar ve sonrada kazanılan haklar) yasa ile güvence altına alındığında, toplumsal düzeyde selametin, güven ve emniyet ortamının edinilmesi ile evrensellinde yaygın olduğunda yaşamsaldır… Ve evrenselinde genele yaygın iken hissedilmez… Ama her evrenselin ihlali, ceza yaptırımı ile sonuçtan hareketle evrenselin gerekli olduğu ussal yargısı ve uygulamada tesis edilmesi ile duygusunun verilmesi sonucunda

evrenselin, olması gerekenler olarak görünüş bulmasına araç olur… Ve hukuk, yaptırım olarak nesnel haklar üzerinden tesis edilen olur.

Böyle olsa da hukuk; kişi, belli bir grubun veya ideolojisine bağlı olarak otoriter olan iktidarların egemenliği altında icra edilmekte ise icra edenlerin nesnel hakları üzeri şekillenir iken evrenselinden uzaktır… Vicdanlarda karşılık görmeyecek olan uygulamaların ve hukuk adına olduğu ifadesiyle gerekçelendirilen yaptırımların sonucunda, insani çizgisini bulamamış olur. İnsanın evrenseline/ aslına bağlı olarak hakkı olan ile kendini gerçekleştirmesi, üst erk sahiplerinin gölgesi altında iken hakkı gereği gerçekleşmez.

3. Evrensel Düzeyde Hukukun Görünüş Bulması: Bu düzeyde hukuk, nesnesine bağlı görünüş bulan haklar üzeri adalet çizgisinde tesis edilse de yasa hak-had ilkesi ile uygulanır iken mülkiyet hakları üzerinden daha çok emek hakları üzerinden sürekli ve sürdürebilir bir toplumsal yaşamın kapısını aralar. Bu düzeyde hukuk, belli bir kişi ve grup erki altında veya ideolojisine bağlı olarak otoriter olan iktidarların gölgesi altında değildir. Bu düzeyde hukukta her türlü erk ve iktidar biçimi denetlenebilir ve yargılanabilir olarak hukukun çatısı altındadır. Hukuk, hukuk devleti çıtasında ilkeleri ile nesnel zemine oturtulur… Ve ilkeleri ile herkes için hukukun uygulama ve yaptırımları ile olduğu düzeyde görünüş bulur.

   Bu düzeyde hukukta; tinsel düzeyde görünüş bulan kültür değerleri – yaşam biçimleri- hukukuna saygı ve nesnelliğe bağlı hak belirimleri üzeri adaletin herkes için tesis edilmesi, olması gerekendir. Evrensel hukukta; devlet erkeleri ve her türlü iktidar belirimi dahi olağan koşullara bağlı olarak denetlenebilir ve yargılanabilirdir. Hukuk; belli bir erk için özel olmayacak kadar herkes için kılınması gerekendir. Her türlü alanda küreselleşen dünyada hukuk; kurumları ile evrensel düzeyde herkes için tesis edilmediğinde, tesis edilmesi gerektiğinin koşulları görüldüğünde hak-had belirimleri doğrultusunda görünüş bulacak olan ihtiyaç-talep-beklentiler ile karşı karşıya kalınır.

   Günümüz dünyası, iktidar erklerinin kendi menfaatlerine göre hukuku gölgeleri altında tutmakta iken evrensel düzeyde hukukun kurumları ile tesis edilmesi şimdilik uzak bir ihtimal olarak görülmektedir. Başlangıcında sınırsız olarak dünyayı bulan insan için, varsayılan değer belirimlerine göre

suni olarak çizilen her türlü alanda görülen sınırların aşılması bu düzeyde hukukun tesis edilmesi ile mümkündür. Bu bağlamda insan, insanlık çatısını hukukta bulacak olandır. Bu durumda insanın, yanlış, hata, günah, kötülük vb. yapmama gibi bir durumda bulunacağını beklememek gerekir… Ama daha güvenli bir dünyada daha emin adımlar ile geleceğe doğru yürüyen insanlığa tanık olunacaktır.
Törede insan, eylemleri ile nitelenir iken nesnel düzeyde hukukta insan, nesnesine bağlı varoluşsal ve sonradan edindiği haklar üzerinden nitelenendir. Evrensel hukukta ise insan, nesnelliğe bağlı haklarının da göz ardı edilmemesi ile beraber evvela –mülkiyetin değil- insanın öncelendiği yargısallıkta özne/ birey olması itibarı ile değer olarak görünüş bulur. Nesnel hukukta, hukukun nesneleri değer kazanır iken evrensel hukukta insan değer kazanmıştır. Adalet mülkün temeli olmaktan daha çok insanın insanca yaşamasının temelidir.

Kültürel hukukta; kültür tabuları –nesneleri- altında insan, kendi aslına yitiktir. Nesnel hukukta; mülkiyet zemininde yönetime bağlı olarak görüş bulan erkler/ iktidar belirimlerinin uygulama ve yaptırımları –gölgeleri- altında ayrıca nesnel hakların güvence altına alınması ile bulduğu konforda insan, nicelin -dünyeviyetin- içinde kayıptır. Evrensel hukukta ise insan, özne/ birey olarak öncelenir iken kendini hakkı ile gerçekleştirmesinin alan genişliğini bulur -bulması da gerekir-… Öteki ile varoluşunu –düşmanca değil, haklara saygı ile- hukuk çatısı altında birlikte yaşama –kendini hakkı gereği gerçekleştirme- olanağını edinmesi sonucunda bulur.

Tarih düzeyinde olgusal belirimlerinde hukuk: Antik Yunanlılardan önce Musa'nın yasa getirici olması ile yasa zemininde, ortak yaşam alanlarında toplumsal düzeyde yaşamak ve yasa çatısı altında ilişkilerinde insanın terbiye edilerek insanlaşması gerektiğinin önemini açık edilmişti. Roma'dan önce de Davut ve Süleyman hanedanlığında hukuk; mülkiyet ve emek belirimlerine göre sürekli ve sürdürebilir bir toplumsal yaşamın gereği olarak hukuk devleti çatısı altında zaten görünüş bulmuştu. Elbette ki dinsel yönleri ile belirgin olan Tanrısal hukuk ile daha çok seküler olan Roma hukuku birbirinden farklıdır… Ama hukukun üstünlüğü çizgisinde hukuk devleti olmak Roma'dan önce başarılmıştır. İngiltere kralı ve derebeylerin arasındaki anlaşmazlığa son veren, yargılanma ve adalet ilkesi gereği de modern hukukun referans alındığı Magna Carta anlaşmasından önce ise –siyere bakıldığında- Arab kabilelerinin Mekke'de

> –belgesi olmasa da- zulme karşı adaletin tesis edilmesi gereği ile anlaştıkları bilinmektedir. Ayrıca ilk anayasa metni olma niteliği ile Medine vesikası, ortak yaşam alanında hak-had belirimleri ile insanca yaşanması adına evrensel hukukun izlerini taşır… Hukuk çatısı altında farklı yaşam biçimlerinin ortak yaşama alanlarında beraber yaşayabileceği, hukukun üstün tutulması ile görünüş bulmuştur.
>
> Böylece insan yaşamının gerçeği olan diyalektik sebebiyle edinilen hukuk zemininde diyalektik sınırları belirlenmiş olarak gerçekleşir/ gerçekleşmek zorunda olur. Diyalektiğe göre hukuk değil, hukuk zemininde biçim kazanan diyalektiğin olması gerekir… Ve hukuk çatı altında rekabete ve amaçta bütünlenmeye dayalı olarak ilişkilerin belirli kılınmasını toplumsal yaşamın devamlılığı ve ilerlemesi adına önemlidir.

Hukuk; iktisadi adalet, fırsat eşitliği ve hesap verilebilir ilkeleri ile çatı olmayı insanlık adına hak eder... Hukukta; eylem kritik edilir, ilişkiler düzenlenir… İnsan hukuk çizgisinde ehilleşme ve ehlileşme sürecinde olarak toplumsal yaşamda –insanlaşırken- terbiye edilir iken adalet ilkesinde bütünlenen idealların yargısal değer belirimi olmaları nedeni ile insan olma nitelenmesinin yargısında görünüş bulur. Bu bağlamlarda Kur'an'a bakıldığında, her eylemin sonucundan/ sonuçlarından hareket ile verilen her mesajda İslam'ın insanı önceleyen ve eylemleri sonucunda niteleyen yargısallığa haiz olduğu görülecektir. Her insan için İslam evrensel mesajı ile nedenlere bağlı ayrımcılığı bitirmiş olarak ilkede bütünleştiren, fırsat eşitliğini gözeten, iktisadi adaletin tesisini isteyen ve hesap verilebilir ilkesi ile meşru alanların hak-had belirimlerini belirgin kılar.

Kur'an hukuku, hükümler olarak insanoğlunun varoluşsal bütün çizgilerini görünür kılar… Ve insan, varlıksal ve varoluşsal çizgileri üzeri neye göre ve ne için kendini gerçekleştirecek ise genel anlamda Kur'an'da bulur. Kur'an çizgisinde diyalektiğe bakıldığında ise istenen, çatışkılı diyalektikten rekabete dayalı diyalektiğe geçiştir. Bu da insanın, maddi ve manevi düzlemlerde nesnel ve öznel olarak sonuçta edinmek zorunda olması gerekenidir.

İnsan her türlü düzeyde hukuk belirimi ile eylemleri kritik eder. Hukuk; eylemlerin, ilkelerin bütünlendiği adalet ilkesinde kritik edildiği bilimdir… Ve hukuk ile kritik edilen eylemler sonucunda ilkelere bağlı olarak olumlu veya olumsuz yargı belirimleri ile nitelenen insandır. Hukukta yargı fevri olmayacak kadar önemli ve insanidir. Her meşru ve doğru olmayan yargı, insanın dedikodusunu yapmaktan öte değil iken hukuk ile insan, hak ilkesi ile hakkı gereği yargısında bulunularak

nitelenendir… Ve toplumsal yaşam, ilişkilerin sonuç belirimlerine göre hukukla düzenlenmesi sonucunda bilimsel çizgide görünüş bulur.

Hukuk adına, birçok başlıkta ilgili oldukları düzeyde beyanlarda bulunulmuştur. Ayrıca bu konu başlığı adına zevk edilmesi yerinde olur.

TARİH VE İNSAN:

Her türlü alanda ürün veren insanın insanlığa bıraktığı mirası, tümelinin geçmiş belirimi olarak tarihidir. Tarih;kültür, medeniyet, ilim, tecrübeler, değerler vb. olgusal miraslar ile geçmişi anlayabilmenin yöntemi olduğu kadarı ile günde olanların, hangi nedenlere kadar uzandığını kaynağından itibaren takip etmenin de gereğidir.

Bu bağlamda; tarihçiler için tarih, her ne kadar edebi olarak geçmişin, gerçeğine - gerçekleşmiş olay ve olgulara göre en yüksek anlatım biçimi olsa da sosyolojik olarak sosyal bilimlerin zemini olarak ele alınması gerekir. Tarih bilgisi olmayanların, sosyalde gerçekleşenlerin durum değerlendirmelerinde doğru tespitlerde bulunmaları beklenemez.

Tarih deyince kronolojik geçmişi dizi olarak dizgesinden kopuk işlemek; tarihi, bilgi olarak nakletmekten öte değildir. Bununla elde edilecek olan ise;günün değerleri ile ya tarihi olay, olgu ve kişilerine ululamak ve kendine bir kimlik oluşturmaya çalışmaktır ya da geçmiş tecrübeleri günde değerlendirerek işine geldiği gibi kullanabilir kılmaktır.

Tarih dizi olarak geçmişi, günün değer kabullerine göre değerlendirmekten öte bir mirastır. Bu nedenle tarihi; olay ve olgulara bağlı beliren koşul ve ihtiyaçlara göre şekillenen bir yapısallıkta ilerlemenin süreci olarak görmek gerekir… Ama bununla beraber; öznesi olan insan, ilkelerin görünüşe geldiği meleke donanıma haiz olduğu içindir ki tarihi, ilkesel de okumak gerekir. Bu bağlamda tarihte gerçekleşenleri ahistorik bir düşünce yapısallığında okuma olanağı elde edebiliriz.

İnsan tarihin öznesidir. Bu nedenle insanı melekelerine bağlı olarak gelişimini tanımadan eksik bir tarih okumasında bulunuruz. Ayrıca; insanın, nedenlere bağlı anlam arayışı, bilgi edinimi, ürettikleri ve ürettiklerini amaca bağlı olarak değer niteliği kazandırması doğrultusunda aidiyet ve sahiplenmelerde bulunması sonucunda değer belirimlerine göre tarih öznesi olduğunu bilmemiz gerekir. Tarih olaylarına sebep veren insanın; bilgi edinirken, edindiği bilgiyi idealinde değer niteliğinde görmesi, koşul ve ihtiyaçlara göre de üretimlerde bulunurken üretim kaynak, araç ve üretim nesnelerini değer olarak belirlemesi sonucunda değer algısı ve değer yargılarına göre gerçekleştirdiği olaylar, insanı tanımanın aracıdır.

Tarihte, gerçekleşenolay ve olguları bilmek tarih biliminin önceliği değildir. Tarihte önemli olan, tarih öznesi insanı tanıyabilmektir. İnsanı geçmiş belirimlerine göre tanırsak ve hangi süreçlerde nasıl iş yapabileceğini, nelere neden olabileceğini görürsek, günde hukuki zeminde hak ve hadlere göre nelerin olması gerektiği veya

olmaması gerektiğini görebiliriz. Böylece tarihi, olay ve olgularından bağımsız olmadan, olay ve olgularına aşkın okuyarak güne dönebiliriz. Tarih, üzerinde deney yapmadan insanı tanıyabilmenin gerçek deney alanıdır.

Bu bağlamda tarih tümelinde kendimizi tanıyabilmenin de bilimi olarak işlenmelidir. Sadece tarih olay ve olgularına takılı kalınırsa eğer tarih bilimden uzak, edebi bir anlatımdan ibaret olur. Çok iyi tarih bilmek tarihçi olarak bilim insanı olmak anlamı gelmez. Tarih bilim olarak okutulacak ise eğer insanı tümelinde tanıyarak, olay ve olgular sonucunda da gerçekleşen değerler belirimlerine göre nasıl ilerlendiğini prensipleri ile görerek, olan biteni evrenselinde okumak gerekir.

Tarihsel sonuçlar, insanlığın insanlık adına olması gereken ve olmaması gerekenlerin tecrübeleri ve bilgi verileri ile doludur. İnsan tecrübe ve vicdan varlığıdır. Bu bağlamda tarih; insanın, insanlığın son varisçisi olarak vicdanını bulacağı tecrübe alanı olarak kendi ile yüzleşmesi gereken bir düşünce alanıdır. Yani tarih insana, yaşadıklarının sonuçlarını öngörebileceği ibret sahnesi olarak geleceğini öngörebileceği kapı aralığıdır. Bu kapıyı insan; hem vicdanı ile aralaması hem de bilimsel düzlemde tarihte olan bitenlerin–sürecinde görülen- ilkesel aklıyla, yarına bakmayı öğrenerek aralaması gerekir. Bu gerçekleştiğinde tarih; ilkesel sonuç verileri ile geleceği yansıtan olduğunda, bilimsel niteliğini kazanır/ kazanabilir.

Bu bağlamda Johann Gustav Droysen'in "tarih bilim değil, bilimlerin üstündedir" sözü, eksik bir ifade olarak anlamını yitirir… Elbette ki tarih, insanlık tini adına vicdanın uyandırılacağı ve –her türlü alanda gerçekleşenleri ile- ibret alınanlarla günün, olması gerekenlere göre yaşanması gerektiğini gösteren; ayrıca ortak değerlerde toplum birliği ve kolektif bilincin edinilmesine sebep olması, tecrübeler doğrultusunda da gelecek adına strateji üretebilmenin düşünce alanı olarak siyaset düşünce alanını biçimlendirir ve bu doğrultuda da yaşama yön verdiği değer belirimleri ile bilimlerden ayrıcalıklıdır. Bilimler nesnelliğe bağlı bilme edimi iken tarih yaşama yön veren mirastır… Kanaatim o ki bilimde nesnesine bağlı kalarak düşünen, vicdana örtük olması ile ruhundan uzak duran insanın, insan olmanın tinsel nedenlerini tarihte aranması gerektiğidir. Tarih, miras bırakılanlar ile yarına uzanmanın, öz güven nesneleri ile yarınlara yürümenin ve sonuç verileri ile öngörülü bir geleceğe bakabilmenin düşünce alanı olmaktan daha çok insan bilimi olmalıdır. Tarih, insanın tarihi ise insan bilimlerinden olarak kabul edilmesi gerekendir. Bu açılardan bakıldığında tarih, insanlık tini adına yarınlara iz düştükleri ile yarınlara olması gerekenler ile bakabilmenin bilimi olarak bilimler

içinde yerini almalıdır. Zaten bilimde de zamansal iz düşümlerden hareket ile nedensellik aranır iken nesnesi olana tarihsel perspektiften bakmak zorunda kalınır.

Tarihe; geçmiş veri belirimleri doğrultusundadeğerler edinimine göre geçmişte yaşamanın, anakronik değerlendirmelerde bulunmanındüşünce alanı değil evrenseline bağlı gerçekleşenler doğrultusunda yarını öngörebileceğimiz bir düşünce alanıdır. Yani tarih ile günü değerlendirmek, günün değerlerine göre tarihi okumak ve siyasi, kimlik vb durumlara göre tarihi stratejik bir silah olarak kullanmaya çalışmak oluyor olsa da tarih ile olması gereken geleceğin öngörüsü ile beraber günü hukuk ile belirlemektir.

Bu bağlamda tarih bilinci edinmenin olması gerekenleri:

1. Günde yaşananların nedenlerinin tarihte araştırılması.

2. Tarihsel verilere göre olasılıkları öngörebilmek.

3. İlke ve prensiplere bağlı olarak okunacak tarih ile olasılıklar doğrultusunda gelecek belirimlere göre günde olması gerekenleri belirlemek.

Gerçek olan değişmezliği ile görünüş bulur. Bu bağlamda tarihi değişken olay ve olgular dizgesinde değişmez olana göre okumak yerinde olur. Yani tarihin değişmezlerini belirlemeden tarih bilimi yapmanın imkânı olmaz.

Tarihin Değişmezleri:

1. İnsan Öznesi Ve Tarih Psikolojisi:
   İnsanın; nefsi emmareye ait fıtratı gereği yazdığı tarih; savaşlar ve göçler tarihidir. İnsanın biyolojik olarak temel ihtiyaçları, insanı tarih öznesi kılmaz; doğaya ait yönlerini açık eder… Ama insanın temel ihtiyaçları, insanı tarih öznesi olmaya zorlar. İnsan mülkiyet ve haklar edindiğinde, öteki ile ilişkileri sonucunda hadler edindiğinde, toplumsal yaşamı gerçeği olarak bulur. Toplum, hak-had belirimlerine göre aidiyetler yurdudur. Aidiyetler belirdiğinde ise insan değer edindikleri ile tarih öznesi olmaya başlar.

   İnsanın değerler ile yaşadığı tarih; kültür ve medeniyet tarihidir. Kültürel tarih, kültür nesneleri üzerinden kuşaktan kuşağa aktarılan aidiyetler tarihidir… Ki insan kültür ile tarihi öznellikte bulur. Hiç kuşku yoktur ki kültürel tarih; değer edinilen –kültler (değiştirici ve dönüştürücü etkileri

olan değer belirimleri) ile biçim kazanır iken öznellikte yaşanandır. Geçmişe dair kültürel anlatılar ve medeniyet yapıtları ortak değerleri belirli kılarlar… Ve toplum psikolojisini, ortak değerlere bağlı olarak aidiyet, sorumluluk, mensubiyet ve duyarlılık belirimlerine göre yönelimlerinde etkiler. Ortak değerler alanı, her toplumsal yapının ortak kaderidir. Bu nedenle yabancılığı örter, yakinlik edinimlerine sebep olur. Toplum olma ussallığını gösteren insan, toplum oldukça tarih yazma –tarih öznesi olma- potansiyelini kazanır. Çünkü tarih;tek başına olan öznenin olamayacak kadar toplumun öznesi olan insanın ve toplumların tarihidir… Toplum öznesi olan öznenin, değer belirimi ile etrafında toplanan ve peşinde giden toplumların tarihidir.

İnsanın tarihsel yönelimlerinde ve eşiklerinde de hiç kuşku yoktur ki tarih belirimi olan kültürün etkileri fazlası ile vardır. Her tarihsel eşik, farklı kültür değerlerinde olan insanların karşı karşıya kalır iken öteki olarak birbirlerini bulmaları sonucunda görünüş bulur… Ama medeniyet olarak yapısal ve teknik kazanımlarının üstünlüğü veya değer belirimlerine göre iradenin direnci ve usun kullanılma başarısı, tarihte karşı karşıya kalınması ile varoluşsal olarak insanın yeni bir evreye taşınmasının kırılma eşiklerini açık eder.

Her karşı karşıya kalınan kırılma eşiğinde insan, öteki ile varoluşunu birbirine kattıkları ile bulur. Her kırılma eşiği, bir nevi insanın korunma reflekslerini ussal olarak geliştirir iken birbirini aşılamasıdır… Ayrıca birbirine kültürel, medeni ve psikolojik etkiler ile kalıcı izler bırakır. Her iz, insanı tarihsel kılar ve tarihsellikte bulduğu değer bağları ile tarihsel yargılar ve duyarlılıklarda bulunmasına nedendir. Bu da her devirde insan için değer belirimlerine göre sorunsaldır. Bu durumda insan; tarihi, insan olmanın –değerlere göre varoluşun- sorunsal alanı olarak bulur.

İzler, yaşanan travmalara göre acıların etkileri doğrultusunda ne kadar derin ise insan, tarihsel saplantıların değer belirimleri ile tarihin sorunsallığı ile karşı karşıyadır. Bununda toplumsal düzeyde etkileri, kültürde beliren ortak refleks belirimleri ile toplumsal psikolojide görünür… Ve her iz, toplumsal korunma reflekslerini ussal düzeyde geliştirir iken saplantı düzeyinde ise toplum sağlığını tehlikeli kılar… Ama aidiyet ve kimlik edinimlerinde sorumlulukların üstlenilmesi ve

mensubiyetlerin belirli kılınması doğrultusunda toplumsal yapıyı pekinleştirici olarak tutkal –harç olma- görevi görür.

İnsan gerekçeleri sebebiyle amaç varlığıdır… Ve her amaç belirimine göre nesne edindikleri değer belirimi ile yaşamında yer alır. İnsanın amaçlarında farklılaşma, çeşitlenme ve tarihsel izlerin belirimi, insanın insan ile olan tarihsel yürüyüşünü, rekabet veya çatışkı düzeylerinde diyalektik kılar.

Diyalektik, tek ümmet olamayan insanın tarihsel gerçeğidir. Nesnel olmaktan öte, tamamı ile özneldir ve ussaldır. İnsanın doğa zemininde doğaya aşkın ilerlemesinin ve insanın insan ile ilişkilerinde olması gerekenleri –ilkeleri- öğrenmesinin nedenidir… Ve olması gerekenlere göre yaşaması gerektiğinin talimidir. Diyalektik, kavramsal olarak bir olgu olsa da nesnel olgusal olmaktan farklı olarak öznel edimsel belirimi ile olaydır. Tarihsellikte ise diyalektik, tarih belirimine sebep her tarihsel gelişimin ayrıcahem öznel hem de nesnel birikimin sonucudur ve sebebidir.

- Tarihte belirleyici olan ve tarihsel olmaya sebep insan melekeleri olanus ve vicdan: Vicdanın tarihinden daha çok usa bağlı olarak doğa karşısında ürün vermek ile insan ve usunun tarihine tanık olunur. Vicdanın tarihine ise kültür nesnesi olan mitlerde –anlatılarda- tanık olunur.

  Mitler, kültürel düzeyde toplumsal değerlerin insan psikolojisindeki etkileri üzerinden bakıldığında insanın tarihsel bağları ile aidiyet, sorumluluk, mensubiyet ve bu doğrultuda da tarihsel duyarlılık edinir iken tarih varlığı olduğunun izlerini taşır… Ve kültür, insanın tarih varlığı olduğunun görüngüsüdür. Kültür tarihsel biçemdir… Ve insan, kültür içinde tarihi bengisellikte bulur. Çünkü insan için kültür, tarihselliğin bengisellikte biçem kazanmasıdır. Tarih ilk olarak kültürde meşruiyet alanını bulur. Tarih, kültürde olduğu kadar hiçbir alanda değerlerin bengisel kılınması ile öznel kılınamamıştır. Kültür; tarihi, günde ve yarında ölmezleri –zamansız kıldıkları- ile yaşamaktır. Geçmiş zamana ait olmaktan farklı olarak tarihin ortak bilinç olarak özümsenmesidir. Kültürel zaman, -nesnel değil- değer yüklemli zamansallık-tır-ta özne olarak bulunmaktır.

Kültür, ilkeleri/ özlerin ortak değer alanında değerlerin organik ilişkide biçemler kazandığı kutsallar alanıdır. Atadan oğul-a bırakılan değerlerin zamansız kılınması ile değerlerin bengiselliğe taşındığı durumun kavramsal olarak ifade edilmesidir. Ortak değerler üzerinden ortak bilinç, ortak karakter ve ortak kimlik biçimleri ile insanın insana ve doğaya karşı yabancılığının bitirildiği ortak mensubiyet alanıdır… Ve insani ilişkilerde ortak değerler aranır iken insanlaşmanın meşruiyet alanıdır. Bu nedenler ile seküler olarak zamana –tüketilebilir olmaya- ait kılınmayacak kadar tinsel ve kutsaldır. Kültür nesnelerinin putlar edinilmesi ile fetişist ve ayartıcı olarak seküler kılındığında ise zulmün meşru görüleceği gerekçelerin bulunduğu/ uydurulduğu değer biçem belirimleri ile diyalektiğe nedendir… Ve diyalektik –doğrultusallığı ve tüketilen tekrarlığında-, zamana ait bir belirim olarak kültürel zamanın, zamansızlık içerdiğini açık eden tarih çarkı olarak görünüş bulur. Diyalektik her ne kadar tarihsel zaman belirimine haiz olsa da nefsi emmarenin –biyolojik-sebep-gerekçeleri sebebiyle varoluşundan ve her daim insanın amaçsal olduğunda bahsedilmekte ise zamansızlığını tarihsel oluşu ile hep koruyacaktır.

Çatışkılı diyalektiğe tarihselliği ile bakıldığında tarih, savaşların tarihidir… Ve savaşlar, birçok nedenden dolayı yapılsa da kültürün insan üzerindeki insanı etkir kıldığı gücü doğrultusunda kültür savaşlarının yapıldığı görülür. Bu bağlamlarda diyalektik, ilişkide ussallığın ve karşı karşıya kalınmışlıkta ise değerlerin belirimi olarak toplumsal düzeyde kültürlerin farklılıklarını çatışkılarında açık eder. Her kültür değerleri ile ön yargılı olan insan, ötekileştirdiği ile de kültürünü canlı tutma çabasını gösterir. Uygarlık, değer belirimleri ile çıta değil, çatı olabilirse eğer kültürler arası çatışkı da hukuk zemininde beraber yaşayabilmenin aklının edinilmesiyle geride bırakılmış olunur.

Her savaş, kültürlerin savaşıdır… Ve her savaş sonucunda, galip kültürün etkisi altında gerçekleşen, kültür kaymaları –erozyonları- ve kültür kaynaşmaları doğrultusunda kültürel değişimlere gebe kalınır. Hamili olunan, değişen koşul ve ihtiyaçlara göre de yenilenen her kültür, yeni kuşaklara aktarıldıkça bengisellikte kendini bulur. Kültürün en önemli yönü ise insanın değişim ve dönüşümlerine göre

her zamanda yenilenmek zorunda kaldıkları ile görünüşünü koruyor olması ve insanın insan ile olan ilişkisinde hep bulunuyor olmasıdır. Kültürler savaşında önemli olan ise sonuçta fetişist olan değer yargılarının ve ayartıcı olan alışkanlıkların seküler değerler olarak yerleşik olması değil, öz değerlerin korunuyor ve yerleşik olmasıdır. Bu durumda yaşamın yıkıcı olan acı gerçekleri karşısında insan, kültür nesneleri üzerinden edindiği kendilik bilincini koruyor iken hayatı/ varoluşu, anlamsız ve değersiz –nihilist- görmekten farklı olarak, insancıl ilişkilerinde kültürel değerleri ile anlamlı bulmasıyla -yabancılıktan kurtulmasıyla- yaşar/ bulur.

Ussal olarak insan, ürettikleri ve ürettiklerini miras bırakması ile tarihin öznesidir. Her diyalektik tarih beliriminde ise insan, kendine dersler çıkararak varoluşunu devamlı kılma çabasında bulunur. Bu bağlamda tarih, diyalektik belirimi ile insana ilkeler ile usunu, ibret betimlemesi olan olaylardan ders almaya yönelik kullanmaya zorlar iken vicdanı ile sağduyulu olması gerektiğinin de dersini verir –talimini yaptırır-… Ama insan, acı olan tarihsel izlerin izleğinde korunma, savunma –güvenlik- reflekslerini ussal olarak geliştirir iken saldırı pratiğini de ürettikleri doğrultusunda ussal olarak geliştirir.

Us, tarih yazmanın aracıdır. Üç zamanlı olarak bilinçlenmeye neden iken tarihin pratik alanında tarih ile geleceğe öngörülü olarak kapı aralamanın anahtarıdır. Tarih; usa bağlı olarak insanın kendini gerçekleştirdiği ve değerlere bağlı olarak insanın kendini kültür, medeniyet, uygarlık çizgisinde toplumsal ve bireysel psikolojik yönleri ile bulacağı, insan olmanın formasyonlarının değişik koşul-ihtiyaç-talep-beklenti belirimlerine göre nasıl gerçekleştiğini ussal olarak görmenin de düşünce alanıdır.

- Tarih ve hak olanla ilerleme: İnsanın her türlü alanda bilgi edinirken, bilgiyi ürettikleri üzerinden değer niteliğinde kullanması… Ki bu, insanı tarih öznesi kılan en önemli olgudur. İnsan değer varlığıdır ve değer edindikleri üzerinden tarih öznesi olmaktadır.

  Bu bağlamda iyi bir tarih okuması; küresel düzeyde yapılacak bir okuma ile insanlıkta beliren değer edinimleri ve değer edinimleri doğrultusunda birbirleri ile karşı karşıya kalan insanlığı

anlayabilmenin gereğidir… Ama her değer belirimine göre yapılacak olan tarih okuması, tarihe bir açıdan yaklaşım olarak eksik veya öznel olur. Önemli olan ise değer belirimlerine göre tarihin nasıl biçimlendiğini ve süreçte nelerin geride bırakılması ile tarihselliğin gerçekleştiğini okuyabilmektir. Bu bağlamda hak olan ile insanın hep ilerlediğini ve tinde gelişim kazandığını görmekte oluruz. Batıl olan ise hak bilginin –gerçek- olanınçıtasında geride bırakılmış olarak tarih dışı kalmaya nedendir.

Tarihsellikte ilke ilerlemedir ve tarih ilerlemenin tarihidir. İlerleme ise tinde gelişimin gereğidir… Ve her ilerleme değer belirimlerine göre gerçekleşir. Tarih, değer belirimlerine göre insanın kültür, medeniyet ve uygarlık çizgisinde nerede kaldığının göstergesidir… Ve psikolojik olarak zamanın ahkâm belirimlerine ve galip düşüncesine göre -genel görünüş biçimi ile- insanın tipolojik karakter belirimlerine gelişim süreçlerinde tanık olma alanıdır.

Hak olan ile ilerleyen insan, değişen insandır… Ki her devrin insanı; tümellerinde benzer olsa da bulunduğu zamanın ahkâmı ve galip düşüncesi karşısında edindiği varlık görüşü ve varlık görüşü doğrultusunda gerçekleşen yaşam biçimi nedeni ile -aynı değil- birbirinden farklı olan insanlardır.

- Gelecek belirimlerine göre tarihin görünüş bulması: Menfaatler, umutlar, ortak ilkeler/ ülküler değer belirimidir… Ve insanı tarih öznesi kılan en önemli nedenlerdendir. Bu değer belirimlerine bağlı olarak da gelecek korkusu/ kaygısı ise tarih psikolojisinde önemli yer tutar.

  İnsan toplumsal yaşamda öteki ile ilişkilerinde politik olmayı bulur iken toplumsal yaşamda hak-had belirimlerine göre politik gerçekleşen menfaate dayalı ilişkilerinde öteki ile var olmayı öğrenir. Doğa ve öteki; insanın, koşullar karşısında ihtiyaç ve taleplerini karşıladığı ölçüde güven duyduğudur… Ama doğanın sert koşulları ve insanın nefsi emmaresi sebebiyle güvenilmezliği, geleceğe kaygı ile bakmaya nedendir. Geleceğe karşı her türlü kaygı/ korku insanı, çözüm ve üretime zorlar iken çözüm üreten ve her türlü alanda ürettikleri ile insan gelecek belirlemeleri ile tarihsel olmayı bulur.

Tarih, gelecek belirlemelerinde bulunmak ile insanın üretmek zorunda kaldıklarıyla başlar… Ve hak olanın bilgisini edindikçe doğanın kullanımıyla gerçekleşen ilerlemeyle devam eder.

İnsan, üç zamanlı bilinç yapısallığı ile öncelikli olarak güne bakar iken gelecek öngörüleri ile de çözüm ve üretimlerde bulunması sonucunda tarihsel olmayı fıtratı gereği bulur. Tarih bilincini ise miras edindiklerinin değer belirimleri ile görünüş bulması ve tarihin deneyim alanı olması üzerinden gelecek öngörüleri edinmesiyle bulur.

- Dinler –inanç- tarihi: İlkelere bağlı vicdan ve değer edinme tarihidir… Ki din –ideoloji-, eyleme bağlı olarak varlık görüşünü gerçekleştirme erkini kendinde barındırır. Dinden edinilen ilkesini gerçekleştirme motivasyonu ile tarih, inancın ve inancın gerçekleşme tarihi olarak biçim kazanır. Zaten insan; gelecek olarak inandığı, kendisi için tercih ettiği ile inandığı ve tercih ettiğini gerçekleştirdiği kadarı ile tarihsel olmayı hak eder… Ve tarihsel olmayı, gelecek üzerinden bulur.

- Her türlü alanda üretirken doğada ilerleyen insanın, ürettikleri ile tarihin akışını belirleyici olduğunu görmek: Üretim, tarihsel olmanın nesnelliğe bağlı olduğunu gösterse de üreten özne olarak insanın, tarih öznesi olduğunun göstergesidir.

- Tarihi belirleyici insan karakterleri: Kahramanlar, önderler, liderler… Bunlara ve toplumları ile olan ilişkileri ve sonuçlarına bakıldığında, -yukarıda belirtildiği gibi- tek başına tarih yazılmadığı, toplum öznesi olan birey ve birey etrafında belli bir amaç uğrunda toplanan insanların organize olmaları ile toplumsal düzeyde tarihsel olmanın gerçekleştiği görülür.

2. Coğrafi nedenler: Coğrafi nedenler; insanın, biyolojik sebep-gerekçeleri doğrultusunda en temel ihtiyaçlarını karşılama gereksinimi nedeni ile tarih varlığı olmasına etkendir. İnsan ihtiyaçlarına coğrafyanın cevap verdiği ölçüde coğrafi şartların insan karakterine etkileri düşünüldüğünde tarihte insan, tarih yazmak için değil ama ihtiyaç belirimlerine göre hem üretmek hemde yeni coğrafyalara açılmak zorunda kaldığında tarih öznesi olmayı zorunlu olarak bulmuştur.

3. Tarih ve diyalektik: İnsan değer üreten olduğu için amaçsal/ ereksel belirimleri sonucunda farklı değer algı ve yargılarında bulunan insanlar ile amaçta/ erekte ayrılığa düşerek karşıt belirimlerde görünüş bulur. Bu da doğal olarak savaşların çıkma tarihidir. Savaşlar tarihi,hem insan dehasını hem debasiretsizliğini stratejilere bağlı olarak okuyabilmenin düşünce alanıdır.

   Diyalektik, karşıt ilişkiler sonucunda gerçekleşen olay beliriminde görülür. Farklı değer algılarından bahsetmekteysek eğer insan yaşamında diyalektikten bahsetmekteyizdir ki bu da tarihte insanın ilerlemesinin nedenidir. Tarih celal sıfatı ile arayışa sevk edilen insanın kendini keşfetme serüvenidir. Tarihte diyalektik ussal bir belirimdir. Bu durumda amacımız usu keşfetmek değil,ussal olan kavramın ilke olarak evrenseline yükselerekolan biteni hakkıyla idrak etmeye çalışmaktır.Gerçek olanın değerinde görünüşü, celal tecellisinin/ çatışkının sonucunda gerçekleşmiştir. Diyalektik belirim olan çatışkıyı insan tarihinin değişmez gerçeği olarak görmek ve çatışkıyı olumsuz ussallıktan olumlu ussallığa (sulh) nasıl taşınabilinir olduğunu tarihin gösterdiği gereklilikte görmek gerekir.

   İnsanın iktidar hırsının, haklar ve hadler düzeylerinde küresel alanda yaptırım gücü olan hukukla sınırlanması, birlikte yaşayabilmenin gereğidir. İnsan sınırsızca hareketten, evrensel hukuk ile adilce belirlenmiş sınırlarda hareket etmeye geçmek zorundadır. Bunu da tarihin derslerinde görmesi gerekir. Önemli olan, tarih varlığı insan için diyalektiğin bitirilmesi değil, kontrol edilebilinir bir oluşun gerçekleştirilmesidir.

4. Değer üretmek ve değerlere göre algı, yargı ve yaşam biçimlerinin oluşması: İnsanı tarih varlığı/ öznesi yapan değer üreten olmasıdır. İnsan, ihtiyaç, menfaat durumları doğrultusunda ilkeler/ idealar zemininde ve diğer evrensellerine –esma ve sıfat belirimlerine- bağlı olarak da değer üretir. İnsan da değer üretimi aidiyet ve sahiplenme üzeri ya menfaate ya da ilkeye bağlı olarak vicdan zemininde üretilir.

   Bu bağlamda değerler:

- Meta (nesnel) değerler.
- Tinsel (öznel/ özsel) değerler olmak üzere iki şıkta görünürler.

Bu bağlamda; kültür ve medeniyet, değerler bütünü olarak ele alınmadır. Her türlü alanda ürettikleri ile insanın değer üreten olarak tarihin nesnesi olmaktan kurtulduğu görülür. İnsanın geçmişi günde yaşaması, insanı tarih nesnesi kılar. Her zamandaki ahkâma yani vaktin hükmü/ akıbeti– ihtiyaç ve koşullarına göre beliren değer algısı, yargıları ile insan yaşam biçimleri oluştururken tarih nesnesi (ibni vakt) olmaktan kurtulur ve tarih öznesi (eba vakt) olur.

5. Doğa zemininde üretim ve kendini keşfetmek: Üretim ussaldır. İnsan için doğa nesneleri ve doğa nesneleri ile de ürettikleri tarih nesnesi olurlar. İnsanı tarih öznesi yapan en önemli faktör her ne kadar değer algıları ve değer yargıları olsa da insanın tarihte ilerlemesi, hak/ gerçek olana göre bilgi edinimi ve bilgiye göre de her türlü alanda üretimlerde bulunmasıdır.

   Doğanın bilgisi, sonuç verilerine göre doğa nesnelerini kullanmayı ve ihtiyaca bağlı olarak üretimi olanaklı kılar iken toplumsal yaşamda iş bölümü ve paylaşımlara bağlı sınıflanma insanın kaçınılmazıdır. Doğa nesnelerinin kullanılması,faydacılığa bağlı olarak yeniden üretimi ve sınıfsal olarak toplumsal yaşamın yapısallık kazanması ayrıca diyalektik ilerlemenin gerçekliği nesnel tarih okumasını görünür kılmıştır.

   Böyle olsa da doğa zemininde doğa nesnelerinin kullanımı ve yeniden üretimi, usun görünüş bulması anlamına da gelse, doğanın bakirliğine – doğallığına- us ile her dokunuş, doğanın insan tinine bağlı olarak amaçsal yönde ne olduğunu belirli kılar iken yeniden yorumlanmasıdır. Bu da tarihin, doğa zemininde tinsel olarak edinildiğinin göstergesidir… Ve tarih, doğanın tinde yorumlanışı ve insanın da insan ile mülkiyet ve üretim alanlarına göre sınıflandırılır iken karakter ve kimlik kazandığı tinsellik alanıdır. İnsan için sınıflandırmada bulunmak; fıtri ve kültürel nedenlere (renk, cinsiyet, ırk vb.) bağlı olarak değil, fırsat eşitliği ile beraber mülkiyet haklarına bağlı olarak emeğe göre sonuçtan hareket ile kazanımlar sonucunda olması gerekendir. Tarihteki çatışkılı diyalektikten insanın ders çıkarması gereken en önemli sonuçlar da hukuk zemininde, fırsat eşitliği ve iktisadi adalettir...Hukuk zemininde mülkiyet edinme

hakkı olmalı ama mülkiyete göre değil,emeğe bağlı kazanımlar sonucunda ayrıca insanın doğal olarak iş bölümü ve paylaşımları sürecinde ve sonucunda, mizaç ve meşrebine uygun olan yönelimleri doğrultusunda sınıflanmasıdır.

Doğa zemininde üretim, üretim nesneleri, araçları ve yöntemleri; tarihselliği nesnelliğe bağlı gerçekleşen doğrultuda görmeye nedendir. Böyle olsa da insan, ürettikçe doğaya aşkınlığı ve tinde kendini bulmaya başlar… Ve tarih, üreten insanın kendini imkânları dâhilinde keşfetmesinin tarihidir. Doğayı keşfeder iken kendini doğada ürettiği ile keşfetmek, insanın kaçınılmazıdır. Doğayı tini gereği yeniden yorumlayan insan için tarih, varoluşunu anlamlı kıldığı ve kendini bulacağı düşünce alanıdır… Ve tarih, materyalist -nesnel nedenlere bağlı- olarak okunamayacak kadar ussallık ve ussallığa bağlı olarak tinsellik kokan öznellik alanıdır.

6. Üretim ve değer edinimine göre değişimin ve ilerlemenin kaçınılmaz olması: İnsan nedenlere bağlı olarak anlam bulur/ bilgi edinir… Ama bildiği ile yargılar edinişi ve ürettiklerini amaca bağlı kullanımı ile değerler edinir –bilgi değer niteliği kazanır. Zamanının koşul ve ihtiyaçlarına göre de üretimlerde bulunan insan için kazanç, bir değer belirimi olarak insan yaşamının biçimsel olarak değişimine neden olan etkenlerdendir. İlk çağlardan beri dinsel değer edinimleri ile de insan, yaşamını köktenci bir biçimde değiştirir. Tarihte değişim, geriye dönük olmaktan farklı olarak ileriye –geleceğe- doğru ilerlemeci bir çizgide gerçekleşir.

7. Tarihi sibernetik değerlendirebilmek ve eylem:İmkânlaragöre gelecek (akıbet) öngörüsü ile beraber tarihi sibernetik değerlendirebilmek gerekir. Her olay sonuçları itibarı ile nedenlerini de etkiler. Sonuç nedenleri belirleyici olarak görüldüğünde tarihte olması gerekenlerin dışında bir şeye tanık olunmaz. Bu durumda edinilecek olan ise değişmezlere göre değişim gerçekleşiyorken değişmezler doğrultusunda karmanın gerçekleştiğini görebilmektir. Bu da sonuçlara göre imkânlar bağlamındadoğru stratejiler belirleyerek günde yapısal ve olumlu politikalar üretilebilmeye neden olmalıdır. Bu tür bir tarih okuması, geçmiş ile yüzleşmenin zorunlu olduğunun bilgisi ile gerçekleşir. İlkesel

> yaşanmaz ise eğer ilkeler ile yüzleşmek, yüzleşirken de Tanrı'nın ilahi adaleti ile karşılaşmak insanın kaçınılmazıdır.
>
> Demek istediğim; Tarihsel her olay nedenleri belirli kılarken olgusallıkta bulunmayı zorunlu kılar. Her tarih okuması ile olayların etkir güçleri sonuçları doğrultusunda değerlendirildiğinde, olguların hangi yönelimlerle nesnel kılınacağı ve bu doğrultuda neler ile karşı karşıya kalınacağı öngörülebilir. Bu bağlamda tarih, gelecek öngörüsü ile yeniden ve bilinçli olarak değerlendirilmesi sonucunda bilincin nesnesi olur… Ve insan, bilincin nesnesi olan tarihi, tarihin öznesi olması sebebiyle bulur.
>
> Sibernetik tarih bilincinde insan; üç zamanlı olarak tarihi, doğanın bengiselliğinden kurtuluşun belirimi olarak bulsa da tinde bengiselliğe ermenin belirimi olarak bulur… Ve günde yaşananlara ve geleceğe bakışımda bulunmanın sonucunda, eylemde bulunarak zamana uzanmanın gereği olarak bulur. Eylem, tarihsel olmanın sonucudur ve üç zamanlı olarak hem bengisellikte gerçekleşir hem de zamanda bulunmaya nedendir.

İnsan, üretim, değer edinim, diyalektik olarak uslamlamak ve sibernetik olarak düşünmek geleceğe ve günün koşullarına ve ihtiyaçlarına göre tarih bilinci edinmenin gereğidir. İnsan, Kur'an'ın işaret ettiği gibi üç zamanlı olarak durum tespiti ve değerlendirmelerde bulunacak biçimde düşünemedikçe tam anlamı ile bir tarih bilinci edinemez. Tarih bilinci ise hem insanlığımıza uyanmak için hem de geleceğe selamet ile yol alabilmek için gereklidir. Bu nedenle tarih bilimlerden daha önemli olarak ders konusu olmalıdır.

Tarihi, devirsel düzeyde okumak:

- Öznelbelirimlere göre tarihin okuması.
- Nesnelliğe bağlı beliren olay ve olgulara göre tarihin okunması.

Öznel ve nesnel belirimler doğrultusunda iki düzeyde de okuma yapanlar vardır. Kur'an ve diğer dini metinler kaynaklı biliyoruz ki öznel tarih, arketip karakter belirimlerinde insanlığın tinde gelişim –psikolojik ve tipolojik karakter yansımalarının- devirleri olarak ele alınır. Âdem devri, Musa devri vb. bu gibi tarih okumalarında tarih bilinci, devirlerin karakter değişmezlerine ve ideal olanın gerçekleştirilmesinin evrensel düzeyde bir belirim olarak ele alınması ile edinilir. Bu tür okumalar; inanca bağlı keşfi okumalar olduğu kadarı ile deneyimsel olarak da tecrübe edilmesi üzeri kadarda aklidir. İnsan tarih öznesi ise insana göre tarihi

okumak en olması gereken okuma biçimlerindendir.Bu tür okumalar ile insanın tinde arketipindehangi evrede yaşadığı belirlenir. Eskiler buna; kademlerde ilerleme, safhalarda seyir etme derlerdi. Her devir, öznesine bağlı olarak yaşanması doğrultusunda hatmi meratipte seyir edilendir. Hatmi meratibe bağlı olarak seyir edenin nerede olduğu tespit edilir ve nereye doğru gittiği de öngörülür. Tarihe ilkelerin gerçekleşmesi olgusallığı ile bakıldığında, insanoğlunun hangi devirleri yaşadığını tespit etmek ve neyi ilkesine bağlı olarak nasıl yaşayacağını öngörmek mümkündür.

Nesnel tarih belirimleri ise insanın koşul ve ihtiyaçları doğrultusunda gerçekleşen her türlü alandaki üretimlere göre yaşam biçimlerini değiştiren olay ve olgulara göre belirlenir. Böylece tarihin değişmezlerinden olan değişim ve ilerlemeye göre nerede kalındığı ve neye göre insanın değerlendirildiğine tanık oluruz. İnsan, hak/ gerçek belirimlere göre değişim ve ilerlemeyi tarihi gerçeği olarak bulur. Üretmek, acziyetinin ve ideallerinin gereği olarak insanı, gerçeklik ve doğazemininde ilerleyişi ile anlayışında değişime ve yaşam biçimleri ile de dönüşüme tabi kılar. Tarihin en önemli değişmezi, gerçeğe/ hak olana, üretim nesnelerine göre insanın değişime tabi olarak değişmesidir.

Siyasi tarih, öteki ile gerçekleşir ve hep öteki ile yazılır. Ötekinin yabancı olması ve olgulara bağlı olay seyrindeki ilişkilerde değer belirimlerine göre amaçlarda ayrışılması, çatışkılı diyalektik belirimde insanı tarihsel kılar. Çatışkılı diyalektik (olumsuz ussal olan)insanı her türlü alanda stratejik düşünce doğrultusunda üretime zorlar (tarihte üretim, stratejik düşünmenin sonucunda görünür). Böylece insan, ürettikleri ile iktidar istenci doğrultusunda sürdürebilinir bir yaşam için stratejik düşünmeyi tarihinin getirisi olarak bulur. Siyasi tarih, sebep-gerekçelere bağlı olarak insanın stratejik düşünmesinin ve bu doğrultuda ürünler vermesinin sonucu olarak görünüş bulur. Tarih diye bizlere okutulan ise meleklerin “kan dökecek” diyerek ifade ettiği insanın siyasi tarihidir.

Siyasi tarih, insanın ötekinin farkındalığı ile varoluşunu korumak ve varoluşunu sürdürebilmenin gereği olarak ihtiyaç belirlemelerine ve iktidar edinme gereksinimine göre stratejik düşünmenin doğrultusunda biçimlenir. Bu durumda insanın insana hep öteki kalması ve bu doğrultuda da ayrışması, ayrıştırması, suni sınırlar çizmesi görülür.

Böyle olsa da ötekinin diğerine itki olması ile insan, kendinde olan ile de aşılayıcı olur… Ve aşılayıcı olması ile insan; toplumsal yaşamda bütünleyen, düşüncede analitik düşünmeye sevk eden, tinsel belirimlerde toparlanılmaya sebep olan, ilişkilerde hukukun belirli kılınmasına neden olan ve her türlü üretim alanında

kendini bulan olarak doğa zemininde doğaya aşkın tinsel yaşamında görünüş bulur. Siyasi tarihinde insanın en büyük kazanımı üretim ve hukuk olmuştur. İnsan üretim ile kendini keşfederken, hukuk ile de öteki ile nasıl sürdürebilinir bir hayat yaşayacağının zeminini edinmiştir.

Genel ifadesi ile tarih, anlam bulan ve anlam bulduğu ile değer üreten insanın ürettiklerini miras bırakması ile bellek oluşturması sonucunda tarih yaparken tarih öznesi olmasının sonucunda görünüş bulur. Bu bağlamda; -insanmelekeleri ile melekelerinin tafsilatını görebileceği doğadan ayırıcı özellik taşımaz- tarih, insanın doğadaki diğer mevcudattan ayrıldığı en önemli özelliği olarak belirir. Çünkü üreten insan ürettiklerini değer olarak bırakırken, tarih öznesi olarak kendine dönendir vetarihe bağlı doğrultuda anlam buldukları ve yeniden ürettikleri ile yeni bir geleceğe kapı aralar. İşte bunu, cinler vb. yaşam birimleri hariç doğadaki diğer mevcudatta bulamamaktayız. İnsan kendinde olan bütün melekelerin gelişmiş ve gerisinde kalmış olan örneklerine doğada rast gelse de tarih öznesi olmasını doğadaki diğer mahlûkatta göremez. Bu nedenle tarih, insanın özne olarak kendini bulacağı düşünce alanıdır.

Bu nedenle insan tarih okumalarında nesnelliğe değil, öznelliğe dikkat etmelidir. Nesnelliğe bağlı tarih okumaları arkeolojik veriler sonucunda yapılır. Bu okuma biçimi ile geçmişe nesnesine bağlı tanıklık gerçekleşir. Yazılı tarih ile beraber yapılan tarih okumalarında ise kişi ve olaylara odaklı olaraksonuçlar doğrultusunda okumalar yapılır. Bu okumalarda problem olarak görülen ise aidiyet ve sahiplenmelere göre romantik diyebileceğimiz okumalar yapıldığıdır. Bilimsellikten uzak bu okumalarda sağlıklı tarih bilgisi edinmek mümkün değildir. Olsa gerek ki buna, tarihsel olay ve kişilere tanık kılmak ile beraber, insanın kendisini tarihe hapsetmesinin okuma biçimidir de diyebiliriz. Bu tür okumalarda tarih, kimlik bulmanın meşruiyet alanı olarak da kullanılır.

Tarihi, kişiler ve olaylara aşkın olarak sonuçta beliren tarihi olguların (siyaset, ekonomik, askeri, ilim, bilim, tin/öznel, din vb. olgular) gerçekleşmesürecinde,ilkesel nedenlerine bağlı olarak okursak eğer o vakit tarihi bilimsel nitelikte okuruz.

Böyle olsa da insan amaç varlığıdır ve amaç varlığı olduğu içindir ki tarih, insanlığın amaç belirimlerine göre anlam buldukları ve değer olarak ürettikleri ile amaçsal okunmalıdır. Tarih, nesnel nedenlerine (coğrafya, hava koşulları, antropolojik veriler vb.) aşkın amaçlarda tinsellikte –gerçekleşenler ile miras bırakılanlar doğrultusunda gerçeklik kazanır iken - nedenini bulandır. Bu bağlamda tinselliğin

düşünce alanıdır. Bu doğrultuda edinilmesi gereken tarih okuması ise ilkeye bağlı tarih okumalarıdır.

Bu bağlamda doğada ilerleme, tinde gelişim insan tarihi sürecinin değişmezleridir. İnsan geçmişini bilincinin önüne alarak geleceğe doğru yürür.Tarih bu bağlamda geleceğe yürümenin nesnesi olarak insanın bilincinin önüne alması gerekendir. İnsan süreç varlığı olduğu içindir ki tarih kaotik değil ilkesel ereğine bağlı sürecinde okunmalıdır. Böylece tarih, insanın kendisinden kopmadığı olarak kendisini beliren koşul –şart ve ihtiyaçlara göre nasıl yenilenerek yeniden üretebildiğinin kanıtsal düşünce alanı olarak okunmuş olunur. Bu durumda tarih, Kur'an'da da denildiği gibi ders çıkarılan ve günü, insanın tutum ve davranışlarına göre belirecek olan gelecek olasılıklara göre tutum ve davranışlarda bulunarak yaşayabilmenin gereği olarak önümüzde durur.

İnsan, anlam bulduğu ve değer olarak ürettikleri ile tarih öznesi olmayı doğası gereği bulur. İnsanın doğada ilerleyişi ve tinde gelişimi, insanın hangi melekelerine bağlı olarak ilerlediği ve geliştiğini görmek adına önemlidir. Bu bağlamda insanın potansiyelleri olan us ile doğa zemininde ilerleyişi ve vicdan ile de tinde gelişimini sürecinde takip etmek gerekir.

Demem o ki insanı tarihsel sürecinde takip ederken; meleklerin "kan dökecek" olarak gördüğü insanı, Allah'ın hangi hikmet üzeri yarattığını görebiliriz. Elbette ki hangi nedenlere bağlı olarak insan kan dökmekte ise o nedenlere göre de tarihin biçimlendiğini görmek gerekir… Ama meleklere "ben sizin bilmediğinizi bilmekteyim" diyen Allah'ın gözleri ile insanın tarihsel gerçeğini görmek gerekir ki bu da amaca bağlı olarak belirli kılınan nedenleri doğru okumamıza ve sonuçta belirecek olan hikmeti ilahiye tevhid gereği tanık olmamızı sağlar. İnsan tarihinde tanık olunması gereken ise Allah'ın mülkünde insan üzerinden sıfatlarını görünür kıldığıdır. Bu bağlamda tarihi sadece özgürlük idealinin gerçekleşmesinin alanı olarak değil, Allah'ın kendisini diyalektik olan ussal ilişkiler üzerinden görünüşe taşıdığı tinsel belirim alanı olarak da görmek gerekir.

Tarih kendi sürecinde sebep-gerekçe bağlamında amaçsallık içerir. Amaca bağlı belirimlerde ise değer belirimi alanıdır ki insanı ve Allah'ı değer belirimlerine göre beliren tutum ve davranışlarda görebileceğimiz, insanın deneyim alanı ve deneylendiği alan olarak da görmek gerekir. İnsan kendi ve Allah'ı tarihte görmelidir ve yaşanmış olan tecrübelere göre ibret alıp, gelecek öngörüsü ile yarınlara yürümelidir.

Tarih, olayların tarihidir; tarihsellik ise olguların tarihselliğidir. Tarih öznesi olan insan, sebep olduğu olaylar ile tarih yazar iken insan olmanın tümeline bağlı olarak süregelen olgusallığında tarihseldir. Tarih, olup da bitenlerin; tarihsellik ise olagelen –süregelenin- tarihselliğidir. İnsan, din, sanat, felsefe, bilimler vb. olgular; öznesine/ öznelliğe bağlı olan bitimsizliklerinde -gerçekleşmelerinin evrelerinde- süregelen tarihselliğe haiz olarak tanık olunması gerekenlerdir. Tarihsel olanın sürecinde öznesine bağlı olay belirimleri ise tarihin görünüşüne nedendir.

Tarih, insanın süregelişinde sadece olay ve olaya sebep özneleri ile okunamayacak kadar tarihsellik içerir. İlişkiler, olaylar ve sonuçlar itibarıyla tarihi; olaylar çizgisinde okumak ile olgusal olanın tarihselliğinden hareketle tarih okumaları yapmak birbirinden farklı iki okuma biçimidir. Tarihte olaylar kaotik oluşta görünse de tarihte olgusallık kaotik olunmadığının göstergesidir. Bu bağlamda her olgu, tarihsel bağlam ve ayrışımlarında süregelen gelişim evrelerinde süreç belirimi ile görülmesi gerekendir.

Öznesine bağlı olarak olgunun tarihselliği vardır. Her olgusal olan, tarihsel sürecinde takip edildiğinde ne olacağına dair kanaat verir.Olgulara bağlı olarak gerçekleşen olaylar ve olaylara bağlı olarak gelişen olgular, tarihsel oluş sürecinden takip edildiklerinde mevcut olanak ve koşullar karşısında geleceğin göstergesidirler. Bu bağlamda tarih, öznesi olan insanın ve insani olan olguların tarihidir.Tevhid çizgisi ile bakıldığında ise insan üzerinden kendini görünüşe taşıyan Allah'ın tarihine tanık olunur… Tarih, Allah'ın tarihidir. Yaptığımız tevhid okumaları ders başlıklarında da din, bilim, sanat, felsefe, hukuk vb. olguları süregelen süreçlerinde evreleri ile okumayı yöntem olarak tercih ettik.

TOPLUM, İNSAN, ŞEHİR VE MABET:

Tarih, insanı tanımamızın deney verileri alanı gibidir. Tarih varlığı olan insanın,tarihi süregelişine bağlı olarak bireysel, toplumsal tutum ve davranışlarının nedenlerini, ilişkilerinde belirleyici olan etkenlerini-değerlerini ve ilişkilerdeki düzenini araştıran bilim dalı sosyolojidir. Toplumsal yapılar ve ilişkiler, ayrışım ve bağlamlarının kurulmasını sağlayan sonuçlara doğru yürümesini olanaklı kılan neden-erek belirimleri doğrultusunda sosyolojinin ana konularındandır. Sosyoloji, toplum bilim demektir.İnsan sosyal bir varlık olarak ortak akıl ve amaçsallıkta görünüş bulduğu içindir ki bu bilimin iki temel olgusu, ortak akıl oluşumunun nedenleri ve ortak amaçta bulunmanın gerekçeleridir.

Bu bilim sebep-sonuç ve sebep-gerekçe bağıntısında eş ölçümlü olmama düzeyinde bulunur. Bu iki ilke doğrultusunda sosyalleşmek, iş görmek ve gerekçelere bağlı olarak ilişkilerde bulunmak sosyolojinin ilgi alanına dâhildir. Sosyoloji, toplumun nedenleri doğrultusunda nasıllarını ve amaçlarına bağlı olarak değer belirimlerini sorgulaması gereken bilimdir. Her şeyden önce insan şahıs –özne- olan varlıktır. Özne olmanın nesnel yönleri elbette ki bilimsel araştırma konusudur… Ama özne, biyolojik sebep-gerekçeler ve tinsel sebep-gerekçeler doğrultusunda amaçsal olandır. Bu bağlamda amaç, amaca bağlı olarak nesnel olanın değer kazanması ve nesnel olanı kendi için kılar iken nesnesi/ nesneleri üzerinden kendiliğini gerçekleştirenden bahsedilmektedir.

Demem o ki insanın toplum bilimi yapılacak ise özne olmanın amaçsallığına dikkat etmek gerekir. Amaçsallıktır ki insanı gerekçelerine bağlı olarak toplum varlığı kılar… Ve öteki ile ilişkilerinde kendini gerçekleştirmesinin nesnelerini edinmesine sebeptir. Amaca bağlı ortak değerler edinilmeye başlandığında ortak bilinç edinmenin evrelerinde insan, toplumun insanı olarak insanlaşmayı bulur. En genel anlamı ile toplum, ortak değer ve ortak bilinç alanı olarak insanın ilk insan evresidir. Çünkü toplumsal olan ortak ruha bağlı olarak her insan, toplumun insanı –ortak kendilikte- olarak doğar… Ve toplumlar, iç ve dış etkenler ile yakaladıkları diyalektik belirimlere bağlı olarak ortak ruhlarında her daim değişken olmayı, tarihsel olgusallıklarının gereği olarak bulurlar.

Bizlerin dersini gördüğümüz başlıkların çoğu sosyolojinin ana başlıklarıdır. Hukuk, insan psikolojisi, antropoloji, tin vb. insanı ve insan ilişkilerini konu alır. Bizler için önemli olan ise tinine bağlı olarak insanı, insan ilişkilerinde tanıyabilmektir.Bu bağlamda daha çok özdekçi/ bedensel –antropolojik bakan, kültürel, medeni ilişkiler, inançlar, hukuk vb. alanlarda insanı inceleyen ve sonuçlar çıkaran sosyolojiden farklı olarak insanı insanlığını edinme niteliğine bağlı olarak öznel bir

zeminde, tinsel düzeyde ele alarak anlamlı kılmaya çalışmaktayız. Tevhidin gereği de budur. İnsan; beden değil, ruh cevherinin beden üzerinden melekeler zemininde dil ile anlam-değer-duygu-yargı yüklemlerinde bilinçte halk edilendir… Eylemde gerçekleştirdikleriyle de kendini bulandır.

İnsanı sadece kimyaya, biyolojik neden ve değer belirimlerine indirgemek; sadece bedene indirgemek, sadece ruha indirgemek, insanlığımızdan uzak insanı mekanik ilişkilerde, organik ilişkileri dışında anlamaya çalışmaktır.

İnsan, anlamlar edinir, erek/ amaç ve yargı belirimlerine göre edindiği anlamlara değer yükleminde bulunur. Bu bağlamda insanı anlam ve değer edinerek tümelinde/ insanlıkta, nelere göre anlam ve değerler edindiğini ve bu doğrultuda ilişkilerde bulunduğunu ve ilişkilerini geliştirdiğini bilmez isek insanı her alanda incelerken o alanın kendisine hapsedebiliriz.

Bu konu başlığından amacımız; sosyolojiden daha çok toplumsal düzeydeinsanın, neden ve erek belirimlerine göretinsel düzeyde insan olmaniteliğini nasıl kazandığını, insanlığa bağlı olarak tümelinde insan olabildiğini de anlamlı kılarak bir daha özet olarak ele almaktır. İnsan, insan ile kendini bulur, keşfeder ve ortak değerler ile organize olur… Ve hep daha bir üst kültür veya medeniyet yaşam alanında kendini geleceğe odaklı olarak geliştirir. Toplumsal yaşam, insanın hem doğası gereği hem de tini gereği zorunluluğudur… Ve insan,insan olarak kendini toplumsal yaşamın kendisinde bulacaktır. Ferdiyetini bulamamış insanbeşerdir.İnsanbeşer olarak dünyaya gelir ve toplumsal yaşamda haklar ve hadlere bağlı olarak hukuk zemininde bulduğu kolektif bilinçte insan olma niteliğini edinir ve fıtratının gereğini yaşar; İnsanlık tümeli altında insan olma vasfıkazanılır.

Hukuk insanın ilişkilerinin hangi çerçevede gerçekleşeceğini belirli kılar iken insan, insan ile olan ilişkilerinde başkaları için yaptıkları ile beraber yaşadıklarına katkıda bulunduğu ölçüde –salih amellerde- insanlaşmaya başlar. Bu durumda toplumsal yaşamda değerlere bağlı olarak aidiyet ve sorumluluklar edinmek tinde insanlaşmanın gereğidir. İnsan, öteki ile ilişkilerinde ötekiye olan yabancılığını aidiyet ve sorumluluklar dâhilinde duygusal bağlar, ortak amaçlar/ değer belirimleri, ortak ilişkiler vb. görünüş bulan ilişkilerinde aşar… Ve yabancısı olmadığı ile ortak yaşamda insanlaşma serüvenine, tekbenci olan nefsi emmare yönüne baskın gelerek terbiye/ eğitim bulur iken devam eder… Ve insan, bu durumda yine insan ile insan olma niteliklerinde kendini gerçekleştirirken insanlaşmak zorunda kalandır.

Doğa nesneleri veya melekler ile ilişkide olarak kendini gerçekleştiren bir insan için insan olmak, nitelikleri ile kendini gerçekleştirmekten daha çok ilişkide olduğu ortamın ortak belirimlerine göre kendini gerçekleştirmesi söz konusu olurdu. İnsan yaratılış itibarı ile edilgendir… Ve erk ve yargıları doğrultusunda üzerinde galip olana göre tinde biçim kazandığıyla varoluşunu bulur. Demem o ki insan, bedensel tarafı ile her ne kadar insan formunda bulunsa da ilişkilerinde üzerinde belirleyici olanlar doğrultusunda kendini gerçekleştirir iken tinde her türlü nitelemeye açık olan bir yaratılışa haizdir. Bu doğrultuda toplumsal yaşamda insanın insan ile ilişkilerinde doğadan kendini soyutladıkları ile bulması ve insani ilişkilerde kendini gerçekleştirmesi önemlidir. İnsanlaşmak/ insan olmak, formuna bağlı olarak insanın insan ile olan ilişkilerinde yüklendiği anlam-değer-duygu-yargı belirimlerine göre insanın kendisini niteledikleri –inandıkları ile gerçekleşmektir.

Bu başlıkta; toplusallığın ve toplum içinde değer belirimleri doğrultusunda aidiyet ve sorumluluklara göre ferd bilincinde gelişimin önemini de vurgulayacağız. Hazreti Resul'ün de dediği gibi "her insan mümin doğar…" sonradan verilen öğreti ve eğitim ile edindiği değerler doğrultusunda farklılaşır. Farklılaşırken de insanlıkta farklı olarak görülen yapısal düşünce, inanç, kültür ve medeniyet olgularında başkalılaşarak, yabancılaşarak, ötekileşerek insan tümelinden uzaklaşması ile kendini insan bilir… Ama insan, tümelinde bağlayıcı olan ilişkiler sonucunda insanlığını bulduğunu ve özde aynı olduğunu bilmelidir. Sonradan edindiklerimiz, insan olduğumuzun hakikatine bizi örtmemelidir. İnsan isekendi hakikatine zihin alanında örtüktür.

İçinde doğulan toplumun bilinci, toplumsal üst akıl belirimi olarak anlam bütünü ve değerler bütünü, insan olma nitelemelerinde belirleyicidir. Toplumsal ortak bilinç sonradan edinilendir ve insan nitelenmesine neden olan en belirleyici etkendir. Toplumsal ortak bilince –şahsı manevi olarak- ilk insan evresi de diyebiliriz… Ve her beşer, içinde doğduğu ve içinden doğduğu insan olarak ilk insan evresinin karakter ve kimlik beliriminin iz düşümünde gerçeklik olarak bulduğu inandıklarında yaşar. Zamanın koşul-ihtiyaç-talep-beklenti belirimleri doğrultusunda ve diyalektik erklerin görünüşü sonucunda değişken olan galip düşüncesinin her daim yenilenmesi/ değişmesi sebebiyle de ilk insan evresi, anlam-değer-duygu-yargı yüklemlerine bağlı olarak her daim değişkendir. Önemli olan ise insanın ilk insan evresine aşkın ferdiyetinde kendini bulabilmesidir. Bundan daha da önemlisi: Özde birlik –birbirine içkin olmak-; tümelinde birlik –ilkesine bağlı olarak aşkınlığı bulmak-; ilişkilerde bütünlük –devlet- ve ilişkilerinde düzen yakalar ikenortak yaşamı, ilişkileri sürdürebilirlik –hukuk-ilkeleri

doğrultusunda hak ve hadler çerçevesindenesnelliğe aşkın, toplumsal bilinci yapısal kılabilmektir.

Mademki önemli olan toplumsal yaşamda insan olabilmektir; toplumun yapısallığı,ideallerive neye göre ilişkilerinde işlevsel olduğunu bilerek, tinde gelişen ve doğada ilerleyen insana korunaklı ve devamlı olan, ilk insan evresi sağlamak önemlidir… Ama bu ilk evre, gelişim ve ilerlemenin önünde engel olacak yapısallıkta ise insanın bunu aşması kaçınılmaz olduğundan, geride kalması da kaçınılmaz olur. Önemli olan ise insanın, insanlığa katkıda olarak yapıcı olması ile gelişim ve ilerlemesinin önünü açabilecek toplumsal olgunlukta yapısal ortak bir bilinç edinilmesidir.

Toplumsal akıl, değerler ile belirleyici olan ahlaki belirimlere haizpratik akıl belirimidir… Ve hukuk zemininde nesnel kılınmış olan, olması gereken akıldır. Toplumsal akılda ortak değerler, ortak ahlak anlayışı, ahlaki yaşam biçimi ve bu doğrultuda da ortak karakter belirimlerine toplumsal yaşamın ana taşları olmaları sebebiyle dikkat etmek gerekir.

Dil, toplumsal yaşamın en önemli yapı taşıdır. Ortak dil, ortak akılda ortak değerler edinilmesine sebeptir.Ortak dil, fıtri/ organik kurgusu ile sebep-gerekçeye bağlı olarakaklın nesnelerini ve bağlamını belirler… Ve bu ortak akıl üzeri toplum, gerekçelerine bağlı olarak amaç belirimlerine göre ortak değerler edinir.Bu süreçte toplumsal yapıda, ortak değer algıları ve yargıları belirir ki bu da toplumsal yaşamda ortak bilinç edinmeye sebeptir. İnsana dışsal olan/ duran, dil ileanlam-değer-duygu-yargı yüklemleri sonucunda tin alanına taşınır. Ve dil ile ortak fikirler, amaçlarda buluşulduğunda ve ortak değerler edinildiğinde -özellikle hukuk zemini edinilmesi ile- ortak akılgörünüş bulur… Ortak değerlere, hak-had belirimlerine göre yargılar belirdiğinde, yargılar doğrultusunda sonuçlara bağlı olarak yapısal nedenlerin işlevsel kılınması ile sibernetik organik işlevselliğinde toplumsal bilinç edinilir. Toplum bilinci; neden ve amaçlara bağlı olarak sonuçlara göre nedenleri yargı ve yaptırımları ile belirleyici olan sibernetik bir işlevselliğe sahiptir… Ve mekanik olmaktan farklı olarak ilişki ve iletişimde organik yapısallığa sahiptir.

İnsan toplumsallığı her ne kadar fıtratının gereği olarak acziyeti, ihtiyaç ve koşul belirimlerine göre bulsa da toplumsal yaşamı kaygı ve güven üzerine kuruludur. Kaygı, güvensizliğe bağlı olarak toplumsal yaşamda yaşam sınırlarının ve gereksinimlerinin edinilmesinin, güven ise amaca bağlı olarak gerçekleşen toplumsal ilişkilerin gerçekleşmesinin ön koşuludur… Ama bir toplumda daha iyi yaşama umudu yoksa toplumsal yaşamda zorlanmalar ve zorlamalar sonucunda

insanın yalnızlaşması kaçınılmazdır. Kaygı, umut ve güven; toplumu, ortak akılın organik ilişkisinde canlı tutmanın gereğidirler.

Toplumda aile, ortak değerlere bağlı olarak varoluşun ve ortak yaşamanın gerekliliğinin görünüş bulmasıdır. Toplum ilk insan evresidir… Ve her toplum kendi insanını tarihi, coğrafi, ticari, dini, kültürel, biyolojik –genetik- vb. etkenlerde ilişkiler içinde çıkartır ve belirli kılar. Toplumda ise ilk insan evresi ailedir… Ve toplumsal olarak ilk insan evresi ikinci aşamasındakültür, üçüncü aşamasında da hukuk zemininde medenileşme sonucunda ortak aklın edinilmesiyle görünüş bulur.Ortak alışkanlıklar, değer ve tabular kültürü belirli kılar iken medenileşen insan için ortak akılda buluşmak hukuk zemininde olur. Kültür her ne kadar öznel olsa da nesnelerine bağlı olarak yaşamsaldır. Aile de kültürün izleğinde yapısallığını bulan ve en temel karakterlerin görünüş bulduğu tinsellik alanıdır.

Toplumda ortak değerler ve tabular, bütünlüğe neden buluşma nesneleridir. Her toplumun kutsalları/ dokunulmazları, diğer toplumlardan ayrıştığı yönleridir. Toplumların ortak değer nesneleri her ne kadar birliktelikleri adına önemli olsa da toplumsal ortak birliği sağlayan ilişkilerin sonucunda görünür olan menfaatlerdir… Ama menfaatlerden daha da önemlisi;ortakahlak ve ortak hukuk ileilişkilerin bir düzen içinde güvenliğin sağlanması ile toplumsal yaşamda istikrarın yakalanmasıdır. İlişkilerde düzenin sağlanmadığı ve nedensel-ereksel düzeylerde istikrarın yakalanmadığı her toplumsal yapıda çatlaklar görünmeye başlar. Her çatlak, hak taleplerinin veya had bildirimlerinin aşırı biçimde seslendirilmesi ile görünüş bulur. Bu durumda toplumsallığın gereği olan bütün ilişkilerin, evrensel hukuk çatısı altında düzenlenmesi ve ilişkilerde kazanımlar edinilmesi toplumsal yaşamın istikrar kazanması adına önemlidir.

Toplumda iletişim ve iletişime bağlı gelişen her ilişki, toplumsal olmanın iki gerçeğidir. İletişim, toplumsal ortak olgular üzerinden yapılır ve durumlar karşısında gelişir. İlişki ise toplum olmanın gerçekliliğidir ve toplumsal olgulara bağlı amaçsal durumlara göre beliren gerçekliliği belirli kılar. Toplumda gerçeklik; olgular zemininde nesnel olanın yasasına bağlı olarak görünüş bulmasından farklı olarak, nesnellik zemini üzerinden ilkelerin (özellikle ideaların) ilişkilerde dışlaşırken görünüş bulur. Toplumdaki ilişkilerde ilkeler; yargısal belirimler olarak seçimlerde bulunmanın, tecrübeler sonucunda ideal kabul görülene bağlı olarak kararlar almanın ve düzenleyici ortak yargılar olarak meşru görüldüklerinde de toplumsal yaşamın nasıl ve neye göre yaşanması gerektiğinin ahlaki çizgisini belirli kılarlar. Her toplumun düzenleyici ortak yargıları, ortak akılları –genel kabulleri olarak- toplumsal yaşamın gerçeğidirler. Düzenleyici her yargı, hukuksal karar,

ceza ve yaptırımlar ile beraber ilişkilerin hangi sınırlar dâhilinde gerçekleşmesi gerektiğini açık eder.

Hukuk devlet erki ile toplumda işlevsel olduğundan, her devletin hukukuna bağlı olarak yargısal belirimlerinde ahlakı vardır. Bu neden ile devletlerin ahlakı olmadığından değil, hukuksal açıdan hangi düzeyde ahlakının olduğu veya olması gerektiği sorgulanması gerekendir. Bu bağlamda ilkelerin hukukta karşılık gördüğü evrensel haklar, yargısallığın/ kritik etmenin adresidirler.

Toplumların kendi içlerindeki değer belirimi farklılıkları ve diğer toplumlar ile belirgin bir biçimde ayrıştıkları değer belirimleri, her türlü erk kullanımına göre galibiyet iradesi ile çatışkılı diyalektiğe sebeptir. Bu bağlamda çatışkı; amaca bağlı görünüş bulan değer belirimleri doğrultusunda galibiyet istencinin sonucudur… Ve her galibiyet istenci, güvenlik veya menfaat durumlarına göre biçim kazanarak hedef beliriminde bulunmaktır. Toplumsal yaşamda her zorluk, zorlanma ve zorlama, insanın her yeni duruma göre pozisyon alması –tavırsal olarak- tutum ve davranışlarda bulunmasına sebeptir… Ama en önemlisi insanın, durumlar karşısında olanakları dâhilinde çözümler üretmesi üzerinden kendini gerçekleştirmesine sebeptir. Toplumsal yaşamdaki her diyalektik zorlamada insan; mevcut durumlar karşısında ya yenilenir ya asimile edilir ya yok olur gider ya da ürettiği yenilik ve ürettikleri ile kendini vazgeçilmez kıldıkları veya edindiği/ edineceği erk belirimlerine göre kabul ettirir. Bu doğrultularda ilişki gerçekliliği belirli kılar. Toplumsal yaşamda ilişki belirimleri, toplumların hangi gerçeklilikte kendilerini buldukları veya inandıklarını gerçeklik idrakinde yaşamda hangi değer belirimlerinde gösterdiklerine tanık kılar. Toplumun iletişim ve ilişki nesneleri ise toplumun gerçeği olanı açık etmenin nesneleridir.

Her toplum gerçeğini, amaca bağlı ilişkilerinde bulduğu kadar tarihsel neden ve köklerinde bulur. Hiç kuşku yok ki toplum, tarihselliği ile olgusaldır. Tarih olgusal olarak toplum, erk belirimleri ile kendilerini zorla kabul ettirenlerin zulmü ile doludur… Ki tarih, erklerin tek elde toplanmadan –tekelleşmelere müsaade etmeden- ortak yaşamın olması gerektiğini gösterir. Bu bağlamda toplumların tarihinde ilk edinilecek ders, toplumsal yaşamın selameti adına tedbirlerin alınmasıdır.

Her toplum sıcak veya soğuk düzeyde görünüş bulan çatışkılı diyalektikte, -her türlü- erk kazanımlarına göre devamlılık ve erk kayıplarına göre de yok oluşu, tarihsel süregelişte bulur. Kuşku yoktur ki toplumlar, insan kaynağı olarak erk yitiminde pasifleşmek ve kayıplar vermek zorunda kalır. Her türlü erk belirimi, insan kaynağı var ise eğer nitelikli bir biçimde kullanılabilir. Toplumda amaca/

değerlere bağlı olarak beliren gerekçesine göre insan yetiştirilmesinde koşul-ihtiyaç-talep-beklenti belirimleri doğrultusunda erk kazanımı –hayati düzeyde olduğu içindir ki- öncelenir/ öncelenmesi de gerekir.

İnsan doğayı varoluşunun zemini olarak bulsa da doğa nesneleri insanın tercihlerde bulunmasına nedendir. Toplumsal yaşamda, doğa koşulları, ortak değer belirimleri elbette ki etkendirler… Ama doğadan, tedbirleri ile kendini soyutlamayı öğrenen veya birçok sebepten dolayı gerçekleşen göç ile yeni yerleşkeler edinen insan için doğa kaderi olarak kabul etmediğidir. İnsan, fıtratı gereği tinde yeniden yaratılışa hep gebe olduğu içindir ki kaderini amaca bağlı gerçekleştirdikleri üzeri bulur. Bu neden ile ilkesel yaşamayı, toplumsal yaşamın kaderi olarak bulur… Ve ilkelere göre varoluşunu gerçekleştirmek zorunda kalır… Çünkü ilkeler; öznel, ussal, deneyimsel ve genel –meşru- olan yargılar olarak insan yaşamının –ilişkilerinin- değer yargıları olarak kritik edilmesi ile beraber amaca bağlı olması gerekenlerin –gerekçelerin- gerçekleşmesinin gereklilikleri olarak tecrübe edilmiştir. Toplumsal yaşamda istikrar istenmekte ise evrensellere bağlı hukuk ile meşru zemin edinilmesi şarttır. Fırsat eşitliği ve iktisadi adalet, bu bağlamda bir toplumun olmazsa olmazıdır.

Bir toplumda stratejiye bağlı olarak askeri, ekonomik ve eğitim vb. alanında tedbirler gelecek adına önemlidir… Ama her şeyden önce toplumsal yaşamın istikrarı ve ilişkilerin düzeni adına tedbir hukuk ile edinilmesi gerekendir.

Toplumlarda tedbir; hem erk edinimi adına koşul ve ihtiyaç belirimlerine göre birikimlerde bulunmak hem de hukuki zeminde hesap verebilirlik ilkesine bağlı olarak olması gerekendir… Ama her birikim; denetlenebilir, kontrol edilebilir, amaca bağlı kullanımında hesap verilebilir olmalıdır… Ve menfaati halka dönecek biçimde vergilendirilmelidir. Her vergilendirme, toplumsal ilişkide –iktisadi adalete bağlı olarak- sibernetik döngüsel olduğunda toplumlar daha rahat yaşam biçimi edinmeye başlarlar. Toplumlar, karşı karşıya oldukları diyalektiğin şiddeti ve yönü ölçüsünde; -rahatlıkta- rehavete düşmeden kendilerini hep yenilemek zorunda bulurlar. Diyalektikte kendilerini mevcut şartlar karşısında yenilemeyen toplumlar, tarih yazar olmaktan farklı olarak tarihin arka sayfalarında geride kalmış olurlar. Tarih kendini yenileyenlerin tarihidir… Kendini yenilemeyenler, yenileyenlerin bulduğu erk belirimleri –iktidarları- altında yönetilirler, güdülürler, asimile edilirler, süreçte ise yok edilirler. Erk kazanımlarını, iktidarların zaafları veya menfaatleri doğrultusunda beklenti yönetimi ile kullanmasını bilenler ise kısmen de olsa ayakta kalırlar. Kültürel dokuları ne kadar kuvvetli ise asimile edilmeleri de o kadar zordur.

Toplumlarda gelecek odaklı amaca bağlı gerçekleşen ilişkiler, koşul-ihtiyaç-talep-beklenti durumlarına göre biçim kazanır iken günün belirli kılınmasını sağlar… Ve kültürel olarak tarihsel bağlar ile kök bulan toplum için; gelecek, gün ve geçmiş üç zamanlı olarak yaşanır. Kültür ve medeniyet, toplumun ilişkilerinde ortak değer belirimleri ile organik beraberliğini sağlayan bellek olması sebebiyle önemlidir.

Her toplum; zamanın, koşul-ihtiyaç-talep-beklenti belirimleri ve anlam-değer-duygu-yargı yüklemlerini kendinde barındırır. Tarihsel kök ve nedenler, gelecek kaygıları ile biçimlenen ilişkilerin düzenlenmesi ve günün koşullarına göre beliren ihtiyaçların giderilmesi, insan ve insanın –insanlaşmanın- ilk evresi olan toplumu ortak kabullere göre belirli kılar. Toplum her türlü insani belirimi ile ilk insan evresidir… Ve insan tarihsel neden ve kökler, gelecek kaygısı ve umutlar, günde bulduğu koşullar ve ihtiyaçlar doğrultusunda ilk evresi içinde doğar ve ilk evresinin izlerini taşır… Ama her insan, ilk evresinin izleri üzeri yaşayacak diye bir kaide de yoktur… Çünkü insan, tercihleri ile yaşamına yön verir. İlk insan evresi de insanın kaderi değildir… Değişen insan, kendini farklı insanlık evrelerinde bulur/ bulması da gerekir… Ki insan olmayı, yapısallığa ve kütlere aşkın olarak çeşitlilikte görebilsin.

Tarihsellik ve gelecek, günün koşullarına göre toplumsal yaşamın rutinlerini belirleyenleri olsa da toplumsal iç ve dış diyalektik etkenler krizlere neden olduğunda stratejiye bağlı olarak tedbir ve değişim kaçınılmazdır. Her toplum değişim durumlarını göz ardı ettiğinde, krizleri olası olarak önünde bulur. Her olası kriz durumuna göre ise toplumlar, devlet çatısı altında kriz yönetimini de edinmelidirler.

Her toplum, erklerin (toplumsal düzeyde beliren her türlü alandaki nesnelliğe ve öznelliğe bağlı erk belirimi) imtiyaz belirimine göre sınıflanır… Tarihsel süregelişte de kültürel kimlikler ve siyasi kimlikler doğrultusunda sınıflar belirginleşir. İş bölümü ve paylaşımlara göre belirli olan ilişkilerde beliren her türlü yönelim doğrultusunda da toplumsal yaşam canlı tutulur. Toplum, ilişkilerinde ve yönelimlerinde canlıdır… Ve diyalektiğe bağlı değişen imtiyaz belirimlerine göre alınan pozisyonlar ve yönelimler doğrultusunda da yeniden biçim kazanır.Toplumların tarihsel çizgileri de gösterir ki her toplumun kendi içindeki diyalektik belirimlerin ve dış etken olarak buldukları diyalektik belirimleri ne kadar kuvvetli ise her türlü olanağa (özellik ile insan kaynağına) bağlı olarak kendini geliştirmesi ve yenilemesi daha kuvvetli bir biçimde gerçekleşir… Ama ola ki rehavet, şımarıklık, israf vb. durumlarda toplum ve toplum yöneticileri sadece kendi menfaatlerini düşünüyor olarak olan-bitenin gerçekliliğinden uzaklaşmış

olmasın. Toplum, fevriliği kaldıramayacak kadar gerçekçi olmayı önceler. Ötekinin ve diyalektiğin gerçeği doğrultusunda koşulların gösterdiği istikamette yenilenmek, toplumların varoluşsal olan ortak gerçeğidir.

Toplumların tarihi değilse de toplumların tarihsellik çizgisinde ilişkilerini okumak, ileri görüşlülüğe –ön görülebilir bir geleceğe bakabilmenin- gereğidir. Tarihte önemli olan ilişkilerdir… Ve tarihte ilişkiler, olayın tarihini ve olguların tarihselliğini belirli kılar. Ortak koşul-ihtiyaç-talep-beklenti ve anlam-değer-duygu-yargı yüklemlerine göre her toplum, ilişkilerinde karakter yapısını açık eder iken ne ile karşı karşıya olunduğunu da göstermiş olur. Bir toplumu değişkenlerine göre okumak ise tarihsel çizgisinde mümkündür. Tarihsel olan değişken çizgileri ve ilişkilerinde aldığı pozisyona bağlı olarak tavırları ile görünüş bulan karakter belirimleri, toplum olarak nasıl bir insanlık evresi ile karşı karşıya kalındığının göstergeleridir… Bu bağlamda toplum yöneticilerinin ileri görüşlülüğü edinmeleri, halklarının selameti adına gereklidir. İç erk dengelerinin gözetilmesi ve dış erkler ile ilişkilerin diplomasiye açık olması her toplumun kendi geleceği adına önemlidir. Hayati olmadığı sürece ilişkilerde çatışkıya yer vermeden, erk edinimlerinde tekelleşmeye müsaade etmeden, rekabetin adalet çizgisinde gerçekleştirilmesi insanlık adına önemlidir.

Toplum, yaşamı yerleşkesinde bulur… Ve her yerleşke, medenileşen insan için biyolojik sebep-gerekçelerini ve tinsel sebep-gerekçelerini değer belirimi olan nesneleri üzerinden yaşayabilmenin yapıları ile şekillenir. Bu bağlamda kurulan her şehir, öteki ile yaşar iken insanlaşmanın mabedidir. Şehir ilkelere göre yaşamaya insanı zorlar iken mabet olmayı, insanın değer belirimlerine göre ilişkilerinin sonucunda tümeline bağlı olarak insan olmayı insanlık içinde gerçekleştirmesi sonucunda bulur… Ve şehir, insanın kendini gerçekleştirdiklerine bağlı olarak nitelendikleri –inandıkları- ile edindiği ortak ruhun yansıtıcısıdır. Şehir; öyle bir mabet ki sezgisinde anlaşılması zor olan ortak ruha taşıyan bir mabettir… Bu bağlamda her şehrin koşul ve ihtiyaç belirimlerine göre şekillenen farklı karakterlerde görünüş bulduğuna tanık olunur. Şehri yaşamak; içinde olmak ile değil, içinde iken onu da yaşadığını hissetmek ile olur… Çünkü her şehir, ortak ruhu ile canlılık bulmuştur.

İnsan şehirdeki çoklu ve girift ilişkilerde özünde olanı gerçekleştirme olanağı bulur… Şehri insanı kendini gerçekleştirmeye zorlar… Ve her kendini gerçekleştirme de öteki ile insan, tanrısal yönlerini emek ve edimlerinde ilişkiler üzerinden aşikâr eder. İnsan, şehrin zorlukları ve sağladığı kolaylıkları içinde tanrısal yönlerini geliştirme olanağı da bulur… Ve şehir, insana mabet iken insanın

da asli varlığı olan Allah'a ermesine olmasa da Allah'ı hakkı kadarı ile yaşamasına nedendir. Şehrin yapısal düzeni zemininde ilişkilerinde insan Allah'a mabet olur. Bu doğrultuda şehrin koşuşturması içinde insan kendine dönebilirse eğer kendini Rabbi olan Allah ile bulacaktır. Yeter ki Allah'a duyarlı olsun… Ki Allah ile kendini insan olmanın gerçeğinde bulabilsin… Ama şehrin her zorlaması ve zorluğu, acılar için de kendini gerçekleştirmeye çalışan insanın izlerini taşır.

Şehir kimilerinin acıları kimilerinin de sefası ve menfaati üzerine kurulur. Acılar ve sefa arasında insan, şehre tutundukça kendini gerçekleştirmenin yollarını arar/ bulur. Her türlü koşul ve ihtiyaç karşısında kaygı ve umut ile insan, tutundukları ile şehrin insanıdır… Ve şehir çaba ve emek ister iken insan, dünyevi olarak peşinden koştukları ile aslına yitik ve dünyayı yüklenmiş olarak yorgun olması ile ölüme doğru yürür. Her şeye rağmen insan, şehirde öteki ile yenilenmeyi, zamana ayak uydurmayı ve yakınları ile de yarınlara doğru yürümeyi öğrenir. İdealar ile değer yargısallığında insan olmayı niteler iken insan olmayı acı tecrübeleri sonucunda hakiki olduğunda bulur. Her şeye rağmen şehir, insanın insan olması için kurduğu ocağıdır. Bu ocakta ışıyan ateşte pişen de insandır.

Şehir insanlaşmanın ocağı, mabedi ise hukuksal açıdan emniyeti sağlanmış olmalı ve insan olmanın nitelemelerine ait çizgilerde yapılanmış olarak görünüş bulmalıdır… Ama doğa koşulları, hayati ihtiyaçlar ve ekonomik gerekçeler sebebiyle her şehir, kültüre ait çizgileri ile beraber yapılanmayı, faydacılığın öncelenmesine göre bulur. Bu, bir şehir yaşama taşınır iken olması gerekeni değildir.

Şehir insanın kaderi değildir ama her şehir, değerini ve kaderini insan ile bulur. Her şehir; kültürel, dinsel, siyasi, bulunduğu coğrafyanın koşulları ve nesneleri ile beraber ortak faydada buluşulan yerleşkedir. Hukuki zeminde yapısal olduğu ölçüde insanın kendini güvende hissettiği ve ortak değerleri ile yaşam ilişkilerinde kendini bulurken kendisini ait hissettiği yurdudur… Ve şehir, insanın kendisini çoklu ilişkilerde ilkelere bağlı gerçekleştirirken ve karşılaştığı durumlar sonucunda insanlığını kritik etmesinin, insanlaşmasının, tinini/ özsel olanı hakkı gereği yaşamasının değer belirimine haiz yaşam alanıdır. İnsan olmanın hikâyesi şehirde başlamasa da şehirde en yüksek biçimini alır.

Şehir, insanın koşul-ihtiyaç-talep-beklenti belirimlerine göre zamana dönmek zorunda kaldığı yerleşkesidir… Ama yerleşkesi zemininde insan, ilişkilerinde özünde olanı gerçekleştirir iken yerleşkesine de aşkın yaşamayı öğrenir. Zamansızlık, -şehrin zorlamaları sebebiyle- şehir ile bulunacak olan değildir ama şehir, insanın zamansızlığını tarihsel olan olgularına bağlı olarak çizgilerinde

görünüşe taşır… Ve insan, şehirde tarihsel olgusallığında kendini bulur iken değerler alanında zamansızlığına ayna tutan şehrine bakar ve şehrine tutunur. Şehir insanın kendini ortak anlam-değer-duygu-yargı yüklemlerinde kök saldıkları ile bulduğu adresidir… Ve şehir zemininde insan; ilk evresi olan toplumda toplumlaşmanın nedeni olsa da toplumda insan olma niteliğini nitelendikleri ile bulurken, insanlaşma serüvenine şehirde devam eder.

Küreselleşen dünyada şehir, hızlı ilişkilerde yakınlaşan mesafelerde, bir durak gibi kullanılandır. İnsanlık belleğini şehirden daha çok sanal ortam ve sanal ilişkilerde buldukça şehir anlamını yitirmeye yüz tutar… Şehrin her sokağı insanlığın izlerini taşır iken insanlıktan –insanlaşmadan- kaçanları boğmaya başlar. Her şeye rağmen şehir, insanın doğduğu yerdir ve kendisi ile buluşacağı adresidir.

Her toplum ortak anlam-değer-duygu-yargı yüklemlerini tarihselliğinde bulur iken nesnelliğe bağlı olarak seküler olamayacak kadar değerler alanında kendini bulur… Ve şehir, koşul ve temel ihtiyaçlara bağlı olarak seküler izler taşısa da tarih olgusal olması nedeni ile toplumun seküler olmadığının kanıtıdır. Her toplum, değerlerine bağlı olarak biçimlendirdiği şehri, seküler olmaya aşkın kılar… Ve şehir, doğa zemininde biçimlenir iken insan tini karşısında doğa nesnelerinin yeniden üretildiği ve her türlü inanç belirimi ile –özellikle din çizgisinde- ortak değerlerin yaşanıldığı tinselliğe yükselmenin memleketidir. Toplum seküler nedenler ile ilişkide iken ortak değerler, seküler olmaya aşkın yaşamaya nedendir… Bu bağlamda her toplum, tarihsel değer belirimi olan kökleri ile beraber seküler ve nihilist olmayı kendinden öteler.

Bireyler nihilist ve seküler olma seçiminde bulunsalar da toplum, tarihsel kökleri nedeni ile bunu baskılar. Sadece seküler olması ile nihilist olmaya aday olan toplumlar ise nesnel hukuk zemininde bütünlük oluştursalar da tinsel –evrensel- değerler ile biçim bulan aidiyet ve sorumluluklar zemininde birlik oluşturmaktan yoksundurlar. Çünkü insanın her şeyden önce değerler alanında birliğe ihtiyacı vardır… Ki toplum içinde yalnızlığını ve anlamdan yana boşluğunu aşabilsin… Ve böylece yaşama duygusallıkta kurduğu bağlar ile tutunabilsin. Bu durumda modern yaşamın önceleğiği tarihsel dokulardan kurtulmak yerine, zamanın galip düşüncesi/ düşünceleri karşısında ve birlikte yaşar iken yalnızlaşmamak adına tarihsel değer dokularının yeniden yorumlanması ile yaşamsal kılınması insanlık adına önemlidir.

Toplumda: Sistem, İktidar, Devlet ve Hukukun Gerekliliği:

Tin ve doğa bağlamında erekte belirimin nedenleri belirleyici kılması ile döngüsel işlevsellik elde edilmesi,organik işlevsellikte özselliği/ öznelliği ve bilincigörünüşe taşır… Ve bu organik işlevsellik –bilinç-,her daim sibernetik işlevsel bir döngüye haizdir.

Toplumsal yapısallığın yürütme olarak idaresi, değer algılarına göre belirli kılınanın yargısı ve değişen ihtiyaç ve koşullarına göre beliren değerler doğrultusunda yasalar edinmesi kurumsal yapısallığı zorunlu kılar. Kurumsal yapısallık ise toplumun sistem zemininde medenileşmesinin gereğidir. En ilk hali ile her kültür ve aile, kendi içinde değerler bütününde beliren bir sistemdir. Bu da insan türünün öznelde kendini keşfetmesinin, kendini üretebilmesininve devamlılığının ilk zeminidir.

Böyle olsa da insan, sistemler üretirken sistemler ağı içinde kendini sistemin bir parçası olarak bulur… Ve sistemin öznesi olarak kendini gerçekleştirmesi ile birey olarak insan olmanın hilesinde kendini bulur. Böylece sistem kendi öznesini var kılarken insanlaşmış olarak bir o kadar öznellik kazanır. Artık insan sisteme aidiyet ve sorumluluk bilinci ile kendini gerçekleştirme derdindedir.Varsa eğer insanın kendine ait genel doğruları –değerleri-, toplumun genel doğruları –ortak değerleri- sistemin kendisinde belirleyici iken gerçekleşmeye olanak bulamaz… Gerçekleşmeye olanak bulsa da insan değer yargıları ve sistem ile karşı karşıya kaldığında zorlukları önünde bulur.

Her sistemde sistemin belirli kılındığı ilke ve yasalar sistemin gerçeği olarak kendi ile var olanların hak ve had belirimini zorunlu kılar… Ki fizik doğada da böyledir. Bu nedenle ilke ve yasa ile belirli kılınan sistemin kendisi ile değil de –çünkü sistem varoluşa zemin olarak gerekli olandır- sistemin hangi değerlere bağlı olarak işlevsel kılındığı ile ilgili olmak gerekir. Bu da sistemin hikmeti gereği sistemi gerekli görüp sistemi sorgulamak –sistemselliğe anarşist olmak- yerine sistemin yapısallığını sorgulamak gerektiğinin anlayışına kapı aralar.

Toplumun genel doğruları da diyebileceğimiz ortak değerleri, sistemin belirmesinin ana nedenidir. Her sistem kendi içinde amaca bağlı değer edinimi sebebiyle sonuç belirimlerine göre yapısallık kazanırken sibernetiktir ve ortak değerler ile biçimlenen kolektif bilinç yapısallığında spekülatif bir yapısallığa haizdir.

Her sistem ilkesine bağlı edinilen genel doğruları ile yasalar zemininde meşrulaştırılır. Yasalar, mekaniğe bağlanmış insan üretiminin nesneleri olsalar da

sistemdeki ilkeye bağlı değerler bütününde insanın kendini bulmasının da gereği olarak görünürler. Bunun içindir ki yasa ile koşullandırılan, denetlenilir kılınan, yönetilen, amaçsallığa bağlı yönlendirilen insan, toplumsal yapının –kolektif bilincin- önünde gözetlenendir ve gözetim altında tutulandır. Bütün kurumsal yapılanmalar da toplum içinde insanın gözetlenmesi veya gözetim altında bulunmasının üst yapı kurumları olarak kolektif bilincin öznel kılınmasının nesneleri olarak görünüş bulurlar.Bu durumda insan, toplumun değer anlayışına göre disipline –terbiye- edilen olarak sistemin bir parçası olur. Böylece insan, ortak değerlerin –genel doğruların-belirli kıldığı aidiyet ve sorumluluk bilinci ile toplumun bir bireyi/ öznesi olmasına rağmen; topluma eklemlenmiş olarak kendini toplum içinde diğerinin ötekisi olarak bulur. Bu da toplumsal düzeyde güvensizliğin göstergesidir.

İnsan nefsi emmare mertebesinde terbiye edilecek ise elbette ki toplumun genel doğruları ile biçim kazanmış, hak ve had belirimlerine göre şekillenen yasalar doğrultusunda hukuku tesis etmelidir. Hukuk, insanın kendi için iken bencil olması –güvenilmez olması- sebebiyle insan türünün insanlaşmak için ortak yaşamasının zorunluluğu olarak görülür. İnsan, nefsi emmare sahibiyken, nefsi emmarenin tutsağı olmamak adına hak ve belirimlerine göre diğer insanlar ile olan ilişkilerinde meşru görülen genel doğrulara göre yasalar ile disipline edilmek zorunda da olandır.

Yasalar ile amaçlanan, insanın toplum içinde eklenmiş olmasından öte toplum öznesi olarak insanın kendisini bulmaya çalışması, olması gerekendir. Yasanın zorunluluğu ilkeye bağlı değerlerin görünüşe taşınması içindir ki bu da insanı insan kılacak ilişkileri belirli kılar. Böyle olsa da insan zaafları sebebiyle toplum nazarında suç olana göre denetimi, gözetlenmeyi, gözetimi ve cezayı hak etmişlikte bulur. Bu da insanın nefisi emmaresi sebebiyle sınırlar edinmesinin gereğidir. Nefsi emmarenin belirimi olan hazlar, arzular, menfaatler elbette ki öznel olarak her bireyin kendine ait dünyasının bir gerçeğidir… Ama diğer insanlar ile insanca yaşamanın gereği olarak hukuk, insanın ilkeye bağlı ortak değerlerde tin edinmesinin zorunluluğu olarak olması gerekendir… İnsanın nefsi emmaresine göre meşru sınırlarını çizerek insan olduğunun hatırlatılması ve insan olmasının gereğini hakkı olana göre yaşayarak edinmesinin doğrultusal yolunu belirli kılar.

Hukukta ceza ise toplumun genel doğrularına göre genel doğruların belirli kıldığı sistemde, sistemin devamlılığı için belirli kılınan yasaların/ hadlerin öznellik kazandığının göstergesidir… Ve ceza, suç görülenin meşru kılınmamasının, insanın genel doğrulara göre edinilmiş ortak tine –değerler algısına- geri dönülmesinin

caydırıcı yaptırımı olarak toplumsal yapılarda görülür… Ve ceza belirimi ile de toplumsal mensubiyet hak kazanımı olarak da belirli kılınmış olur. Bu da ailede, kültürde, medeniyette hep bu mantık çizgisinde görünür.

Ceza, sonuçtan bakıldığında yaşamsal –meşru- sınırların belirli kılınması adına önemli olmak ile beraber, meşru olmayan eylemler sahibinin sonuçta kendine verdiği hükümdür. Ceza olarak sonucu bilinerek yapılmış her eylem, sahibinin sonuç itibarı ile hak edilecek olan hükmü kendine vermesidir.

Hukuk -şeriat-, sürekli ve sürdürebilir bir toplumsal yaşamın önceleyenidir… Ve bu doğrultuda sağlıklı bir toplumsal yaşamda amaçsal olarak olması gerekendir. Böyle olsa da tinselliğe ait hakikatin –özne olmanın- ve ilkelere bağlı olarak öznelliğin beliriminin nesnesidir.

İnsan, toplum nazarında ortak değer algılarına göre belirli kılınan zaaflarını, hak taleplerini gerçekleştirmek için yol arar… Ve toplum içinde ortak değer belirimleri doğrultusunda çalışan sistem yapısallığında buna gayri meşru yollardan çözüm bulur. Bu da insanın, gayri meşru olarak iktidar arayışına doğru yönlendirir ki hakkı olarak gördüğü talep ettiklerini gerçekleştirebilsin. Meşru yollardan iktidar arayışı da insanın hak talepleri doğrultusunda kendini gerçekleştirmek istemesinin değerler çizgisini gösterir. Her hak talebi ve iktidar arayışı hukukla belirli kılınmış yasalara göre had belirimi doğrultusunda geçekleşmezse görülecek olan düzensizlik, yönetilemezlik, anarşi, toplumsal yapının –sistemin- çökmesine veya değer algılarından yana yozlaşmasına sebep olur. Toplumsal yapısallıkta hukuka bağlı sistem zorunludur… Ve zorunlu olana göre yaşanmaz ise insanın insanca yaşamaya yol bulacağı söylenemez.

Bu nedenle sistem değil de sistemi belirli –sınırsal, yapısal, kurumsal, işlevsel kılan yasalar doğrultusunda yargı ve yürütme de biçimlenen sistemler ağı olan devlet değil, devletin işleyiş biçimi ve mekanizmaları sorgulanmalıdır. İnsan sistemsiz olamaz ama her devirde koşul ve ihtiyaçlara bağlı olarak daha iyi işlevsel olabilecek olan sistemler edinmek zorundadır. Sistemi işleten de insan olduğu içindir ki insan zaaf varlığı –hukuksuzluğa meyilli- olmasından dolayı denetlenebilinir sistemler –şeffaflılık ilkesinde- toplumun vicdanı önünde hesap verebilir olmalıdır. Tabi ki her sistemin kendine ait özelleri bulunduğundan denetim -şeffaflılık ilkesi- özellere/ mahreme ait değil hak görülmemiş olana ait olarak gerçekleştirilir. Bu her ne kadar doğru olsa da zaafları olan insanlar sebebiyle yozlaşmaya da açık kapı bırakmaktır.

Bu nedenle sistemlerde aranması gereken, sürdürebilinir bir yapısallık için insanın yeterliliği ve liyakatinin aranmasıdır. Bu, aile için geçerli olduğu kadar özellikle

devlet içinde geçerli olandır. Bunun dışında kurulacak sistemler sürdürebilinir bir yapısallığa haiz değillerdir… En fazla görülecek olan, çıkar birliği –ortaklıklar kurulması ile menfaatler veya tatminlerin gerçekleşmesine kadar sürecek beraberliklere tanık olmaktır.

İnsanın insan ile ilişkisi sistemleşmeyi zorunlu kılar. Bu, ilk evresi itibarı ile ailede ve kültürde görünüş bulur. İnsan toplumsal yapısallığında ihtiyaç ve koşulara göre yeni sistemsel yapılar kazanırken sistemler ağı olarak hukuk zemininde yükselen devlet, insanın toplumsal yaşamının gerçeği olur. Devlet,doğa-insan ilişkilerinde doğa ile olan zorunlu beraberlikte kolay yaşayabilmenin, insanın insan ile olan ilişkilerini de öngörülü bir yaşam için örgütleyen/ örgütlemek zorunda olan, hukuksal niteliğe haiz olan sistemler ağı olarak yapısal ve işlevsel en büyük insani organizasyondur. Toplum bilinci altında üst yapı kurumu olarak da devlet önemli rol alır. İnsan devletin gölgesi altında kendini bulur ki bu gölgede insan, ya devletin gerçekleşmesinin nesnesi olarak ya da devletin hizmet ettiği toplum öznesi olarak kendisini bulur.

Önemli olan ise devletin hangi ilkeye göre öncelikli olarak işletildiğidir… İnsana rağmen insan için mi, insana rağmen devlet için mi, insana rağmen ideolojik nedenler için mi, insana rağmen insanlık için mi, sadece insan için mi? Her sistem insan içindir ama evrenseline bağlı olarak düşünüldüğünde, insan için değil de insana rağmen insanlık için olan prensipte her sistem işletilmelidir. Böylece insanın bencilce zaaflarının önüne, diğer insanlarının da hak belirimlerine göre yasalar ile sınırlar çizilmiş olunur. Bu da insanın insan ile olan ilişkilerinde bencilliğini aşmasının, diğer insanlar ile hak ve had belirimlerine göre yaşamasının zeminini edinerek insanlıkta, doğanın nesnesi değil de toplum öznesi olması doğrultusunda doğanın öznesi olmasının olanağını da edinmesi olur.

İnsan; tek başına doğanın nesnesidir –edilgenidir, kendini tek başına ferd olarak değil tür olarak gerçekleştirmesi söz konusu dahi olamaz-… Toplumsal yapısallıkta anlam bulurken ve değer üretirken, emeği doğrultusunda doğayı nesnesi olarak bulur…Doğa, insanın bulduğu anlam ve ürettiği değerler ile aşıladığı, medeniyetin rahmi olur. Böylece insan, insanlık idealinde kendindeki tanrısal özü gerçekleştirmeye olanak bulur. Bu bağlamda insana bakıldığında kaderinin Allah'ı subiti sıfatları zemininde esma tavırlarında yaşamaktan öte olmayan tinselliğe haiz olduğu görülür.

Demem o ki sistem, tür olarak insandan bahsetmekteysek ilkel veya modern her düzeyde görünüş bulur ve olması gerekendir. Önemli olan ise insanın değerlerine bağlı olarak ürettiği ve değer olarak da idrak ettiği sistemler doğrultusundasistem

varlığı olması değil, edindiği sistemlerin uygulamada evrensele bağlı gerçeklik ile örtüşüp örtüşmediğine dikkat edilmesidir. Böylece zılli değil de asli tecellide insanın kendini gerçekleştirmesine belki bir kapı aralanabilinir.

Sistemleri işletenlerin batıl zihniyetli olması hak taleplerine göre hak olanın vicdanlardaki meşruluğu sebebiyle hak olana göre sistem arayışı ve yapılanmalarına sebep verir.Hak olana göre sistem, hukuk zemininde tesis edildiğinde öngörülü bir geleceğin kapısını aralamış olarak insan, daha güzel ve emin yaşanacak bir dünyanın kapısını aralayabilir. Bu nedenle kul hakkına dikkat etmek insan vicdanın ve insanın tinde kendini hakkınca gerçekleştirmesinin olanaklarına dikkat etmek olarak en dikkat edilmesi gereken önceliklerden olmalıdır.

İnsanın ilkelere bağlı kılındığı vicdana göre meşru zeminde hakları doğrultusunda kendini gerçekleştirilmesini belirli kılan yasa, insanın insan ile olan ilişkisinin had belirimlerini de görünür kılar. Yasa, sistemin devamlılığı, insanın birbirinden ayrı öteki ile sınırlı kalması, topluma eklenmiş olmak için değil insanlıkta kendini gerçekleştirmenin, insanca yaşamanın, insan olmanın gereği için insan için olması gerekendir. İnsanın toplumsal düzende –sistemde- kendi içinken başkası içinde olması -yaşaması toplum içinde edinilmiş olur.

Dikkat edilmesi gereken ise sistemin öznesi iken sistemin nesnesi olmamaktır. Ailede, devlette, kültürde, medeniyette, sistem çarkları içinde insan kendine yitik değil, kendine özgün olarak kendini hep yeniden üretmelidir. Sisteme aşkın, tin edinmiş olarak kendini gerçekleştirmelidir. Sistemin çarkları altında insan öznesi ezilmekte ise kendine yitik olmaya itilmekten daha çok kendini gerçekleştirmeye fırsat edinmiş olması söz konusu olandır.

İnsan sistemin çarklarında genel doğruların kopyalandığı insan olmakta ise asli niteliğine bağlı olarak özgünlüğünü bulmamış olması nedeni ile elbette ki kendine yitiktir… Ama toplumun genel doğruları insan olmasının ilk evresi olarak kendini asli niteliğine –tanrısal belirimine- bağlı olarak gerçekleştirmesinin ilk zeminidir.

Önemli olan ise insanın,sistemde hapis olanları da özgürleştirici olarak kendini özgünce gerçekleştirirken, insanın kendisine katkıda bulunmasıdır… Ve sistemi, tinde özgürleşmesinin nesnesi olarak kullanabilinir kılmanın yollarını da oluşturmasıdır. Her yeni gerçekleşmeye –yenilenmeye- sistemin nesnesi olanlar direnir. Özgürleşmek için olsa gerek ki insan evrenseline bağlı olarak gerçekleşmesi gereken her yeniliğin önünde sistemin nesnesi olarak durmamalıdır.

Toplumların tarihsel süregelişlerinde yapısallığa bağlı yaşamayı öğrenmeleri, koşullar karşısında ihtiyaç ve talep belirimleri doğrultusunda gerekli olmuştur. Her yapı toplumun tarihsel olduğunun görünüşe gelmesidir… Ve yapılar ilişkilerinde sonuç belirimlerine göre sistemleşmek zorunda kalırlar.Sistemler değer belirimi olarak amaç değil araçtırlar. Araç olduklarını bildiğimiz ve değer olarak önümüze almadığımız sürecesistemler insan için tehlike olmaktan öte, bulduğumuz anlam ve tinde değerleri yaşamamızın, sisteme aşkın kendimizi insan olarak gerçekleştirmemizin ve tanrısal özü hakkı ile görünüşe taşımamızın kolaylaştırıcı gereklilikleridir. Bu durum dinde şeriat içinde geçerlidir. Şeriat amaç değil araçtır. Resulullah hakikate memur iken şeraite duçar olmuştur.

İnsanın, sistemden kaçışı yoktur… Evrensel değerlere –zamansızlara bağlı olarak sisteme aşkın yaşamayı öğrenmesi gerekir. “Dinde –sistemde- zorlama yoktur” ve “atalarımızdan böyle görmedik” ayetlerini yukarıda anlatılanlar ışığında zevk etmek de gerekir. İlkesine bağlı olarak sistemleşmek, düzen kurmaktır ki düzen; medenileşen insanın ortak alanlarda ortak akılda buluşarak birlikte yaşayabilmesinin gereğidir. Düzen;toplumsal yaşamda güvenlik, huzur, selamet ve öngörülü bir gelecek adına önemlidir… Ama düzen adına insana zulmün olmadığı düzenlerin olması toplum sağlığı ve toplumsal yaşamın devamlılığı adına önemlidir.

Düzen; insanın ilişkilerinde koşul,-ihtiyaç-talep-beklenti belirimlerine göre organize olması sonucunda bulduğudur. Amaca bağlı olarak olgusal olanı ilkesi gereği nesnel kılmada organize olma kabiliyeti, insanı ussal düzeyde/ düzlemde ileriye taşır. Organize olmadaki yetenek ve organizasyonu yönetebilme kabiliyeti ve liyakatinin gösterilmesi insanı zorunlu olarak iş bölümü ve paylaşımında sorumluluk almasıdır. İnsanın toplumsal yaşamda sorumluluk alması ve toplumsal yaşama kattıkları ile toplum varlığı olması; kendini gerçekleştirmenin öteki ile olması gerçeği üzerinden zorunlu olarak bulmasıdır..

İnsan ve insanlık ilkesinden –ideasından- uzaklaşarak sistem kurmak/ organize olmaya çalışmak, dayatmadan öte değildir… Ve sonuçta ayrılıklara sebep verecek olan ötekiyi var etmek olur. Bu da sistemlerin kendi içinde yozlaşmasına ve hak talepleri olanlar doğrultusunda yok edilmesine veya yenilenmesine sebep olur.

Hak talepleri ise fıtraten hakkı olan ve emeğin karşılığı olarak da hak edilen doğrultusunda vicdanlara bağlı olarak evrenselinde karşılık görmekte ise tinde meşrudur. Bunun dışında insanın haz, arzu ve menfaatlerine meşru bir zemin araması olarak hak talebi dünyevi hukukta karşılık görse de vicdanlarda yani ilahiyatta karşılık görmez ve meşru da değildir. Bu durumda önemli olan ise

insanların sapkınlıklarına –batıl olana meşru bir zemin aramaları değil sonuçta kendilerini bağlayıcı olan bir ceza ile karşı karşıya bırakmış olmalarıdır.

Bu da karmada, din gününün sahibi olan Allah ile karşı karşıya kalmak olur ki insan sapkınlıkta, vicdan ve imandan uzak iken vicdanda kendini geçmişine mahkûm pişmanlıklarda bulur/ bulacaktır.Allah katında din; insanın yaşamına ilkeler ışığında yön ve biçim vermekle beraber, insanın yaşadıkları ile de insanlık ideasını –tanrısal özü- ereğinde gerçekleştirmesi gerektiğine göre insanın hesap verir ve ceza görür olması doğrultusundaişlevsel bir sistemler bütünüdür. Yani, insan sistemi fıtratı gereği buluyorken; Allah'ın insanı amaca bağlı olarak belirli kıldığı bir sistemin içinde de doğmaktadır.

Bireylerin karması olduğu gibi, toplumların da toplumsal yaşam belirimleri ve organize oldukları değer belirimlerine ve edimlerine bağlı olarak karmaları vardır… Ama insan; toplum içinde hukuk zemininde sonuç belirimlere göre karmayı nesnel kıldığı gibi toplumlar ölçeğinde de ortak hukuk zemininde sonuç belirimlerine göre karmayı evrensel düzeyde yaşama taşımalıdır. Bu durumda evrensel ölçekte ilişkilerin –menfaatlere göre değil- hukuka göre düzenlenmesi söz konusu olur. Hukuk zemininde nesnel düzlemde gerçekleşecek olan karmada; yüzleşmek, hesaplaşmak ve cezasını çekmek düzeylerinde yaptırımlar gereklidir. İnsan yaşamında evrensel hukuk; Allah'ın adalet sistemi olan tinsel şeriat beliriminin, nesnel düzeyde insan yaşamına katılımıdır/ dışlaşmasıdır -olması gerekenidir-.

Her sistem, yapılanmasına sebep değerler bütününü özeli olarak kendinde bulundurur… Ve değerler bütünün dışlaşmasının nesnesidir. Bu durumda kurgusalbelirliliğe haiz olan sistem, erekte olanın eylemde gerçekleştirilmesine göre kurgusal olmaktan öte, kavramlaştırılması ve sebep olduğu duygusu ile beraber öznel/ tinsel kılınır. Bu durumda kolektif bilinç edinmeye de yol edinilir. Sistemi belirli kılan değerler ise ortak değerler olarak kolektif bilinçaltını oluştururken, toplumda meşru kabul edilmeyenler bilinç dışılığın zemini olan kolektif bilinç dışılığı da berberinde gerçekleştirir. Böylece insan toplum öznesi olarak kendini, bilinç dışı belirimlerine göre değil de bilinçaltı belirimleri olan ortak değer algılarına göre yönelmişliklerde bulunması doğrultusunda gerçekleştirmeye olanak edinir. Bilinç dışı nesneleri,bilinçaltında değer yargılarına göre hareket etmenin tetikleyicisi olarak terbiye edilirken insanlaşmanın gereğinin sistem ayağıdırlar… Araçtırlar, amaç edilen değildirler.

İnsan, sistem üretirken sisteme bağlı yöntemsel düşünmesi ile de bilinçli olarak bilincini kurgular. Bu nedenle her insan, bulunduğu sistemin dışında olmadan kurgulanmış olan bilinçte kendini bulur. Sistem nedenler yumağı olarak insanın

içinde bulunduğu ise sistemden amaç edilene göre yaşanması ile sistem yumağı, insanın anlam ve değer edinimleri üzeri örülmüş olması ile insanı aşkın olmaya doğru iter.

Bunun dışında, sadece iktidar arzusu, hırsı ile sistemi kendi menfaatine kullanmak veya alternatif sistemler kurarak meşru sistemleri kendi çıkarı doğrultusunda yönlendirmek, gayrı meşru olarak sisteme aşkın durmak insanlığın geleceği adına tehlikedir. Mafya, çete, şirket devletler ve devletler hesap verebilir olmadıkları sürece sistem dışı veya sistem içinde olarak sisteme müdahildirler ve menfaatleri doğrultusunda acımasızca hareket ettikleri için tehlikelidirler. İnsanlık için hukuk tesis edilmesi, insanlığın son kalesidir. Din olarak İslam'a başvurulursa eğer ilk olarak bütün insanlık için hukukun tesis edilmesi gerektiği görülecektir.

Her iktidar, iktidarlığının sürekliliği için sistem geliştirir, öznesini var ederken sistemin nesnesi olan insanları da beraberinde üretmiş olur. Mevcut koşullara göre kendini yenilemediğinde ise toplumda ayrışma, savaş kaçınılmaz olur. Sistemin kurucusu insandır. Öyle ise insanı anlam ve değerler dünyasında değiştirmek ile daha iyi, daha doğru ve daha güzel biçimde kolayca ve emniyet içinde yaşanacak sistemler kurulabilir. Bunu da hukukun güvencesi altında had ve hak belirimlerine göre sınırlanmış iktidar alanlarını belirli kılmak ile mümkün kılabiliriz. İktidarların nesnesi olmaktan öte toplum öznesi olarak insanın kendini gerçekleştirmesi gerekir.

İktidar; aciz insanın muktedir olmasının, ezilmiş olan insanın hak arayışının, hırslı insanın benliğinin tatminin, ideali olandır. İnsan, ya iktidar olarak sistem kurucudur ya iktidar olarak sistem yöneticisidir ya da sistemin içinde iktidarın yönetimi altında, kendisini gerçekleştirdiği ölçüde toplum yaşantısında kendisini bulur. Bir daha söylemek gerekirse; iktidar belirimlerine göre sorgulanması gereken ise sistemin varlığı değil, sistemin yapısallığı, amacı ve işletim biçimidir. İdeal bir sistemin, insanlık ilkesi öncelikli olarak yapılanması gerekir.

İktidar mülk edinme ile değil, edinilen mülkün ve gerekli sistemlere bağlı olarak sürdürebilinir olunması kaydı ile yönetilmesi ile sağlanır. Yönetim bilincinden –siyasetten- uzak güçler sadece ellerinde tutamayacakları mülk edinmiş olurlar. Bilinmesi gereken ise mülk Allah'ındır, Allah'ı hesaba katmadan iktidar hesapları yapmak sonuçta hüsrana sebep olabilir.

İktidar edinimi dünyada insanın ilerlemesinin, ürettikleri ve sahiplendikleri ile doğaya aşkın durmasının, insanın doğaya hükümdarlığının gerekli koşulu olsa da insanın tinsel yolculuğundaki gelişiminde tanrısal öze dönerek kendini

gerçekleştirmesinin koşulu değildir. İnsan iktidar ile tanrısal öze bağlı olarak kendisini doğa karşısında gerçekleştirirken, tanrısal öze bilincinde örtüktür. Önemli olan ise tanrısal öz ile insanın şuurunda olarak kendini deneyimlemesi/ gerçekleştirmesidir… Ki böylesi kendini gerçekleştirmenin ön koşulu iktidar değil, fedakârlık ve fakrdır. Fedakârlık ve fakr ile insan, tanrısal özün şuurunda olarak kendini gerçekleştirebilir. İnsanı kâmiller -kutuplar bunun örneğidirler. Böyle olduğunda gerçek iktidar sahibi ile tasarruf eden olarak insan, kendini öz varlığı ile bulmuş olur. Her işi hakkı ile görür ve hakkı ile yaşama olanağı edinir. İktidar peşinde koşmak gerçek iktidar sahibinin gölgesinde/ zılli tecellide kendine örtük, nefsi emarede yaşamaktan öte değildir. Gerçek iktidarı, rahmet etmek ile bulanlar ise huzura, selamete ve yaşam sevincine kapı aralarlar.

Nefsi emmarenin haz, arzu ve menfaatleri doğrultusunda hırs ile iktidar arayışı insanın, iktidarının nesnesini kendi için kılmaktan öte değildir. İnsan, bencilce kendi için kıldıkları ile iktidar edinirken edindikleri, kendi iktidarlığının nesnesi olurlar… Ve tüketilen, saklanan/ korunan, gerektiğinde harcanan vb. nesnesi ile insan, dışa dönük olarak kendini nesnesinde bulmanın hilesinde iktidarlığın şımarık sarhoşluğunda arzu/ heva edindiğini iç dünyasında ilahı kılar… İç dünyasında ilah kıldığı ile iktidar edinmiş olması ile ilah olarak kendini görür ve bu doğrultuda da karakter edinimi ile tutum ve kişilik belirimi ile de davranışlarda bulunurken ilahlık beliriminde kendini bulur.

Nedenini kendinde bulmayan insanın bu durumu, kendinden başka ilah olmayan Allah'ın halifesi olmasından kaynaklanır. Bu durumda insan, Allah ile öz benliğini edinmiş olsa da Allah'ın hükmü dâhilindenefsi emmaresi ile benliğini inşa edendir… Tekbenci olarak insan kendini bulur.

İktidar edinimi insanı tarihsel kılar. Tarihsel olmanın olmazsa olmazı iktidarlardır. İnsan iktidar edinimi peşinde olmasa öznel olarak diyalektiği karşıt ilişkide bulamaz. Çünkü her iktidar edinimi hak talepleri ve hak gaspları varsa eğer karşıtı –muhalifi, hasımı ile kendini bulur. Bu da insanın hem doğaya karşı hem de muhalif –hasım- olduğuna karşı kendisini koruması için üretmeye zorlar. İnsanlık tarihini belirli kılan ise iktidar ve her türlü alanda üretimdir. İktidarlar tarihsel olmanın kapısını aralar, üreten insan ise tarihe biçim verir. Dikkat edilecek olunursa eğer tarih üretenlerin tarihidir ama tarih sahnesinin aktörleri olan iktidarlar, tarihsel şöhreti, görünen o ki kimseye kaptırmamaktalar. Doğada ve insana verdiği anlam ve üretilen değerler ile üreten/ halk eden Allah ise tarihe yön veren olarak sahnede hiç görülmeyen yönetmen gibidir.

İktidar olma ilkesi ile tarihe göz atıldığında, iktidarlığın biçimsel olarak gelişimine tanık olunur. İlk olarak barbarların kaba kuvvet ile kaptı-kaçtı tarihine tanık olunur. Bu düzeyde iktidar sürüngen beyinde nefsi emmare ile biçimlenir. Sömürgecilik bu tarihselliğin uzantısıdır. İkinci olarak mülkiyet edinimi ile beraber ferde göre beliren iktidar edinimi ile hadlerin çizilmesi sonucunda öteki iktidar belirimleri ile olan ilişkiler doğrultusunda görünür olan hukuka bağlı tarih göze çarpar. Aile ve komşuluk ilişkileri bu iktidar belirimin ilk evresidir. Krallıklar ve ulus devletler bunun en gelişmiş halidir. Üçüncü olarak görülecek olan iktidar edinim biçimi ise ikinci iktidar belirimi doğrultusunda mülkiyetin, siyasi düzlemde çıkar amacı ve her hangi bir ideolojik sebeple gasp edilmesidir. Bu da savaşlar tarihini görünür kılar. Barbarlığın insanlık tarihinde siyasi nedenler ile en gelişmiş biçimini almasını bu iktidar edinimi biçiminde görürüz… Ki bu iktidar ediniminde önemli olan, coğrafi olarak mülkiyet edinimi ve gasp edilen toprak sahiplerinden ganimet/ haraç almaktır. Zenginlik her zaman daha fazlasını istetir ve her zaman daha çok göze çarpar. Bu nedenle bu iktidar biçiminde savunma ve saldırı insanı sürüngen beyinde avcı olarak düşünmekten öte üst bellekte stratejik olarak düşünmeye zorlar. Her türlü düzeyde (siyasi, kültürel, ekonomik, ideolojik vb.) emperyalizm, bu iktidar biçiminin en gelişmiş halidir. Dördüncü olarak iktidar edinimi ve biçimlenişi ise birinci dünya savaşı ve beraberinde görünen, monarşilerin çökmesi ile beraber ulus devletlerin ve ideolojik yapısallıkta sistem devletlerinin görünmesi ile başlar. Artık modern tarih başlamıştır.

Modern tarihte ise fertlerin tarihe kapı aralaması değil sistemlerin tarihe kapı aralamasına tanık olunur. Bu durum sonucunda görülen ise sistemlerin savaşı, çöküşü, yeni koşul ve ihtiyaçlara göre şekillenişi ve birbirleri ile olan entegrasyonlarıdır (sistemlerin entegrasyonu emperyalizm son geldiği aşamadır). Soğuk savaş dönemi, Çin'in ekonomik açılımı/ gelişimi, özellikle Batının orta doğu politikaları, sermayenin küreselleştirilmesi politikaları ve kendi içindeki mücadele ve rekabetleri, sistem uygulamalarına göre tarihselliği belirli kılar. Bunda en büyük payı olan bir durumda cumhuriyet ve demokrasi anlayışına göre sistemlerin biçimsel kılınması ile tekbenci yönetimlerin modern tarihin gerisinde bırakılmasıdır.

Sistem içinde iktidarın biçimlenmesi ise insanın sisteme bağlı olarak tarihsel kılınmasına yol açar. Sistemler, iktidar arayışlarını hak-had belirimlerine göre kendi içinde dengelediğinde sürdürebilirdir/ süreklilik kazanır. Sistem içinde iktidar arayışı dengelendiğinde sistem, insanlık için gerekli olandır… Ama ola ki sistem iktidar olmasın! Sistemin iktidar kılındığı yönetimlerde insan sistemin nesnesi olarak insanlığına yitik olmaya terk edilir. Komünizm politik

uygulamalarında,Birleşik Amerika ve diğer batı kapitalizm politikalarında –özellikle sermayenin küreselleştirilmesi politikasında- bunu net görmekteyiz. Kominizim de kendini tinsel düzeyde gerçekleştiremeyen sistemin nesnesi –kölesi- kılınan insana tanık olduk. Kapitalizm de ise üretirken, tüketen ama tükettikçe kendini gerçekleştirdiğinin zannında olan, sermayenin tuzağında kalan, meta değil de tin üretemeyen insana tanık olmaktayız.

Sistem içinde kendine yitik insanın, sistemi kendi lehine geliştirebilmesi için siyasi üretkenliğe ve uygulamalara ihtiyacı vardır. Daha doğru, iyi ve insan için güzel olan bir sistem için mücadele etmek gerekir. Daha iyi ve güzel bir dünya propagandası ile de insan sisteme kurban edilemez. Bu durumda meşru yollardan siyasetle alakadar olmak gereklidir.

Siyaset, meşru sistemleri organize bir biçimde yönetim bilimidir. Sistemler kendilerini bağlayıcı olan ana bir sistem tarafından yönetilmedikleri sürece organize olarak bütünün bir parçası olamazlar. Sistemleri organize bir biçimde bütünün bir parçası kılan ana sistem organizasyonuna da devlet denilir. Devlet her toplumun amaca bağlı olarak varoluşunun olmazsa olmazıdır. Devlet çatısı altında insan sistemlere aşkın yaşam ortamı bulur.

Önemli olan ise sistem, iktidar, devlet yapısallığının hangi amaca bağlı olarak işletildiğidir. İnsanlığa rahmet olmayan sistemler elbette ki hak talepleri ile ya yok olacaklardır ya da mevcut durumlara göre yenileneceklerdir… Ama modern tarihin başlangıcı ile beraber insanın, sistem varlığı olduğu ve bu doğrultuda da yaşamak için en doğru sisteme ihtiyaç duyduğu görünmektedir.

En doğru olan ise evrenseline –tanrısal özüne- bağlı olarak yeni edinilen anlam ve değişen değer algılarına göre amaçsal yaşamında insanı, insanlığını gerçekleştirmesinden yana sınırlayıcı ve öteleyici olmayandır. Ayrıca akıbetinde insanı, vicdanen ve hukuken mesul kılınacağı olay ve olgulardan yana uzak kılacak cezalar ile caydırıcı olmalıdır. Özellikle belirteyim ki bu bağlamda İslam, insana kendisini neden ve ereğine bağlı olarak en doğru teklifi yapmaktadır. İnsan dünyada tanrısal öze bağlı olarak kendini gerçekleştirme sorumluluğundadır. Ereğinde Allah'ı hakkı ile yaşayamayan insan, kendini aslına bağlı olarak gerçekleştirmemenin mesuliyeti ile vicdanında/ mahşer yerinde yüzleşecektir.

Batının sözde aydın olan nihilist felsefi düşüncesi; sonsuz olana, Tanrı'ya bağlı olarak düşünmeyi çocukça niteler. Sadece nedenlere bağlı olarak felsefe yapmak; nedenler dünyasının gerçeği ile nesnele bağlı düşünmektir ki özneden yoksun her şeyi özdeğin gerçekliliğine indirgeyen bu düşüncenin, doğaya bağlı ussallık ile

sınırlı olması, ayrıca insan ve düşüncesinin gerçeği ile sığ bir alana hapsedilmesi çocukluktur. Tanrı ideali ile insan, kendi gerçekliliğine hep daha yakindir ve kendini bu idealde gerçekleştirmesi ile doğa zemininde tinde yeniden keşfedecek olandır. Bu bağlamda tevhid anlayışı insana yol ışığıdır.

Modernleşen ve küreselleşen dünyada insanın, ilk evre belirimlerini yitirmesi ile sistemlerde veya ağlarda nesnelliğe bağlı olarak öznel değer belirimlerinden yana yoksunlaşır iken sunileşmesi, yabancılaşması ve yalnızlaşması; insanlaşmanın ilk evresi olan aşamalarının, zamanın koşullarına bağlı olarak yenilerken yitirilmemesi ile mümkündür. İnsan hakiki olarak gerçeğinin peşinde ise öteki ile insanca yaşamasını sistem içinde kendiliğini yitirmeden, sisteme aşkın yaşamayı öğrenmek zorundadır.

“YARATAN RABBİNİN ADI İLE OKU”:

İnsan, potansiyelleri ve karşı karşıya kaldıkları doğrultusunda yönelimleri olan -doğa- öznesidir. Kur’an’ın ilk inen ayeti: “Yaratan Rabbinin adı ile oku” ayetidir. Bu ayet emir kipi taşıdığından, farz/ zorunlu olanın dile getirilişidir. Kur’an düşünürleri bu ayet için;her ne kadar nübüvvet verilen Hazreti Resulün risaletine işaret ettiği ve inen her ayetin okunması ile davet emrinin ifade edildiğini beyan etseler de bu ayet; yaratılışı ile beraber şahıs olmayı kendinde bulan ve bu doğrultuda da yönelmişlikleri üzeri okumalarda bulunan/ bulunmak zorunda kalan insana işaret eder. İnsanın yaratılışını ifade eden ayet ile beraber bu ayetin beraber zikredilmesi bunu doğrular.

“Oku” emri geneli kapsayan bir emir olup insan olmanın/ insanlaşmanın zorunluluğunu ifade eder. İnsan, bedeni yönü ile duyular düzeyinde bulunduğu uzamı –mekânı- okumaktadır. Okuduğu uzamda –mekânda-, değer yargı belirimleri olan idealar (irade belirimi olan ilkeler: iyi, doğru ve güzel) ile öznel düzeyde okumalarda bulunur… Ki idealar ile her okuma, bulunduğu ortamı iradesi (irade idealar = evrensel değer yargı belirimleri), sıfatlar (subuti sıfatlar) ve esma tavırlarının galipliği ile üzerinde bulunan Rabbi ile okumadır. Her okumada insana, değer yargıları ile yönelmişlik verende Rabbi olan Allah’tır.

İnsan, idealar ile öznel düzeyde değer yargılarında bulunur iken biyolojik sebep-gerekçeler ile okuduklarını kendi için kılmanın çabası ile de okur. Duyu, sezgi, irade, duygu, us (usta mantık biçimleri) ile insan, imkânlarını zorunlu olarak okumaya yönelik biçimlendiğinde bulur. Her okuma öznel olarak irade belirimleri doğrultusunda yorumlanışa gebedir. Zaten doğa koşulları –zorunlulukları- karşısında beliren ihtiyaç-talep-beklenti irade belirimleri ile insan, okumayı zorunlu olarak bulur. Bu bağlamda kendine dışsal zorlamalar karşısında insan, imkânlarına bağlı olarak kendini gerçekleştirmeyi okumak zorunda kalışı ile bulur. Her okuma, kendini gerçekleştirmenin nesnelerini edinmeyi de beraberinde getirir.

İradeye bağlı öznel okuma ve nesnesine bağlı ussal okuma biçimleri üzerinden insan, nesnel okuma düzeyinde doğaya tanık olma ve iradeye bağlı okuma biçimlerinde ise her okuduğunu kendi için kılma eğiliminde görülür. Kendi için kıldıkları üzerinden de nesnesine bağlı olarak kendilik bilinci –ben olma bilinci- edinme safhasında bulunur. Okuma, kendiliğini gerçekleştirmenin zorunluluğu olarak insanın zorunlu bulduğudur… Ki “oku” emri kendini gerçekleştirmenin nesnelerinide oku anlamını içerir.

İnsan, ilişkilerinde öteki ile kendini gerçekleştirmek zorunda olandır… Doğa koşullarının çetinliği karşısında ve insan ile olan ilişkilerinde karşı karşıya kaldığı zorluklarda kendini aciz bulur. Aciz insan için; geçmişin acı tecrübeleri, günde karşılaşılan olay ve olgular, geleceğe karşı kaygı ve umut ile tutunmak doğrultusunda gerçekleşen her okuma, bilinçte -okuma nesneleri üzerinden- üç zamanlı olarak gerçekleşir. İnsan iç dünyada üç zamanlı olarak okumayı bellek üzerinden bulur iken gelecek odaklı olarak geçmiş tecrübeleri doğrultusunda günde yaşadıklarını tarihsel düzlemde edindikleri ile okur, yargılarda bulunur, kararlar alır, seçimlerde bulunur ve sonuçta da eylemde kendini nesneleri üzerinden gerçekleştirir. Her kendini gerçekleştirmesinde ise nesneleri, idealların amaca bağlı görünüş biçimi olan değer yargılarında anlam kazanır/ değer kazanır.

Değer kazanan nesnelerine bağlı olarak ilişkilerde –eylemde- kendiliğin gerçekleştirilmesi, bir değer belirimi olarak kendiliğin de okunmasına sebep olur. İnsan kendini edimlerinde görünüşe taşır iken değer beliriminde kendini beyan eder. Her beyan ise kendiliğin değer yargısında okunmasıdır… Ve ötekinin kendisini eylem ve nesneleri doğrultusunda değer yargıları ile okuması sonucunda ideaların çıtası üzerinden olumlu veya olumsuz düzeyde okunan olur.

Her kendini gerçekleştirme formasyonu (ticaret, din, töre, hukuk, sanat, felsefe, bilim vb.); idealaın değer yargı belirimleri olması doğrultusunda -ilkelerine de bağlı olarak- değer belirimleri olmaları ile insan tininin ideale ulaşma çizgisinde kendini görünüşe taşımasıdır. Bu düzeyde her değer belirimi, insanın kendilik bilinci ile kendine geri dönüşü sonucunda kendiliğine ayna olur iken kendini okumasının –kendiliğini fark etmesinin- nesneleri olur.

Her değer belirimi nesneleri üzerinden insan kendini gerçekleştirirken, tutum ve davranış biçimleri de kazanır. Her tutum ve davranış biçimleri karakter belirimi olarak ile insan tinin öznel düzeyde görünüş bulmasıdır. İnsan; doğa, insan ve Tanrı ile olan ilişkilerinde tavırlar düzeyinde de tinsel okumalarda bulunur. Bu tarz okumalarda olgusal olandan farklı olarak olayında kendini gerçekleştiren özneye ilkesine bağlı görünüş biçimleri olan karakter ve karakterlerin isimlendirildiği isimler ile tanık olur… Ve böylesi her tanık olma özneyi nesnelerine aşkın tavır belirimleri ile eyleminde okumadır… Ki tevhid böylesi bir okuma biçimidir.

İnsan her türlü düzeyde okur ve okuduğunu değer yargıları ile öznel kılarken, imkân belirimleri ile kendini gerçekleştirme olanağı bulur; doğa-insan-Allah ilişkileri karşısında kendini melekeleri ile gerçekleştirirken –bir meleke belirimi olan- dil ile anlam-değer-duygu-yargı yüklemlerinde bildikleri ve inandıkları üzerinden tinde halk edilir. İnsan tinde halk edilmesini de okuma

formasyonlarınabağlı olarak bulur. Nesnesine ve öznesine bağlı düzeylerde öznel ve nesnel okumalarda bulunur. Her okumasının sonucunda ise okuma nesnesini değer yargı belirimleri ile yaşamının bir parçası kılar… Ve öznelliğini, okuma nesneleri üzerinden beyan eder iken kendini okur ve onattığı/ tanık kıldığı değer belirimine göre de kendini okutur.

İnsan yaşamında –her türlü düzeyde- okumak ve okuduğunu amaca bağlı olarak nesnel düzeyde veya öznel düzeyde görünür olanbelirimlerine göre talim etmek hiç kuşku yok ki okunanın, değer yargı belirimi ile kritik edilmesinin sonucunda insan tinine katılımına sebep olur. Her okunan öğrenildiğinde –bilinci edinildiğinde- yaşamda amaca bağlı olarak gerekçeleri ile beraber tecrübe edilir ve değer yargı belirimi ile tinde yerini alır. Bu durumda da her okuma, değer yargı belirimleri ile eğitime neden olur. Eğitim; insan olmanın/ olabilmenin nesnelerinin, hangi ilke ve niyete bağlı olarak kullanılması ve ilişkilerinde insanın, nesneleri üzerinden hak-had belirimleri ile nasıl yaşaması gerektiğinin değer yargılarını içerir iken ahlakın görünüşüne nedendir. İlkelere ve amaçlara bağlı olarak tecrübe ile edinilen her eğitim, koşul-ihtiyaç-talep-beklenti belirimlerine göre insan yaşamına yön ve biçim verilmesidir. Bu durumda insanın neye göre hangi niyet ile nasıl eğitildiği önem taşır. Çünkü her eğitim sonucunda insan, eğitimin verdiği değer yargıları doğrultusunda okumalarda bulunur… Ve her okuma nesnesini, bilincinde değer yargıları ile bütünden ayrıştırır iken kendi amacına bağlı olarak kendi için bütünlüğünün korunmasının nesnesi kılar.

Bu durumda insanın nefsi emmaresi sebebiyle tekbenci olması nedeni ile her eğitim, insanın tekbenciliğini aşması için bir fırsat olmalıdır. İnsanın nefsi emmaresi (biyolojik sebep-gerekçeleri) doğrultusunda haz, arzu ve menfaate bağlı olarak nesnelerine takılı bırakacak her eğitim, insanlaşmanın önünde engeldir. Bunun içindir ki “oku” emri “yaratan Rabbinin adı” ile başlarken; nefsi emmareye bağlı olarak kendini gerçekleştirmenin nesnelerine takılı kalmadan, üzerinde bulunan Rabbi ile insanın okumalarda bulunması ve Rabbini sıfat belirimlerinde –ilahi tavırlarında- talim eder iken nesnesine aşkın öznel belirimlerinde insanın kendini gerçekleştirmesi gerektiği de beyan edilmiştir. Bu ayet ile nesnelliğe aşkın olarak insanın, Rabbi ile okur iken amaca bağlı değer yargı belirimleri üzerinden Rabbini hakkı ile –asli tecellide- yaşaması daveti de mevcuttur. Bu durumda ilk ayet ile beraber insana emir edilen; zorunlu olarak okur iken Rabbi olan Allah’a erdirecek biçimde okuduklarını talim etmesidir. Zaten her talim etmede de insan, üzerinde eylemleri ile görünüşe gelen Rabbini okuyacaktır -Rabbine tanık olacaktır-.

Her yaratım, bir düşüncenin ürünüdür… Ki her düşünce bir okuma olarak yaratımda sonuçlanır. Bu bağlamda "yaratan" der iken mutlak düşünce sahibi özneye/ şahsa ayak uydur da denilmektedir. Düşünen özne yaratım nesneleri üzerinden okur ve her okuma, okuma aracı, okuma biçimi/ yöntemi doğrultusunda okuyan öznenin edindiği anlam-değer-duygu-yargı yüklemleri ile tinde varoluşa –tinde gerçekleşen yeniden yaratıma- neden olur. "Oku" der iken düşün denilmektedir… Ve her düşünce ile nesnelliğe ve öznelliğe bağlı edinilen ve anlam-değer-duygu-yargı yüklemleri ile içselleştirilen –öznel kılınan bilgi ile varlık görüşü edinir iken tinde gerçekleşen yeniden yaratım safhasına geçilmektedir.

"Oku" emri ile düşün ve düşün ki bulduklarınla yeniden okuyabilesin, her okumanda edindiğin varlık görüşüyle –bilinçlendiklerinle- yeniden halk edilesin, mesajı da verilmektedir… Ama her okumada, takip edilmesi gereken izlek olarak ilke, okumayı ve istikametini belirli kılar. Okumanın ne ile nasıl olması gerektiği de yine ayetin kendisinde ifade edilmektedir. İlkesi olmadan izleksiz biçimde yapılacak her okuma; dağınık, parçalı ve bütünden kopuk veriler olarak bütünsel görüşe sebep varlık görüşünde eksik, yanlış veya anlamsız –boş- görülere sebeptir. İlkesi ile izleğinde yapılacak her okuma, ilkesi ile bağıntılı olan ve olgusunda ayrışımda bulunan durumlara göre daha sağlıklı varlık görüşünde bulunmaya nedendir. Kitap okumalarında dahi her kitap, kendi ilkesi/ ilkeleri ile okunduğunda anlamlı olur… Ve içerik olarak yüklendiği anlam-değer-duygu-yargı yüklemlerinde insan tininde karşılık görmüş olarak görünüş bulur.

Yukarıdaki paragrafa farklı bir perspektiften de kapı aralarsak: Arab geleneğinde; doğan kişilerin, babasının –yani erkek egemen toplumlarda ailede rab (efendi, sahip, erki ile eril olarak baskın gelen) sıfatı ile görünenin- ismi ile anıldığı olur.Babanın da doğan evladının ismi ile babalığı ifade edilerek işaret edildiği de olur. Bunun içinde Arapçada "İbni" ve "Ebu" sözcükleri kullanılır. Demek istediğime gelir isek: "yaratan Rabbinin adı ile oku" denilirken varoluşa gelişe/ tinde görünüşe sebep her nesneyi, nesnelliğine bağlı değil; yaratımına neden olan Rabbinin yarattığı üzerinden görünüşe gelen isimleri ile okunması gerektiği de vurgulanmaktadır. Bu da tevhitsel okumadır… Ki nesnelerine aşkın kendini eylemlerinde sıfat ve isimleri ile görünüşe taşıyan Allah'a tanık olma okuma yöntemidir. Yaratılan her okuyucu ise donanımında bulduğu sıfat –meleke-zemininde; karşı karşıya kaldığı olay ve olgular sonucunda üzerinde baskın/ galip ve asli karakterini belirleyici olan ilahi isimlerin gerçekleşme erkinde iradede belirişiyle biçimlenmesi üzeri hem okumalarda bulunmak hem de esmasına bağlı gerçekleşen her okumaya göre tavırlarda bulunmak zorunda kalır.

Yukarıdaki paragraflar ışığında belirtir isek: Bu ayet ile muhatap alınan insana denilmek istenen; Sebeplere bağlı değil, özneye bağlı olarak öznenin kendini görünüşe taşıdığı karakter ve kimlik belirimleri üzerinden nesnelliğe aşkın okumalarda bulun! Zaten Rabbinden olduğun içindir ki O'nun rabb olarak baskın karakter biçimleri üzeri okumalarda bulunmaktasın. Öyle ise her mevcut üzerinden Rabb olarak görünüşe gelen Allah'ı;her alanda baskın/ galip olan esma tavırlarıyla ve Rabbin olarak bulduğun sıfatın gereği ile de oku! Ki Allah ile her şeyi gerçek değerinde anlamlı kılarak bulasın ve tinde de bu doğrultuda yaratım bulasın.

Bu ayet ile belirtilen; her mevcudun ortak gerçeği (evrenseli) olan Allah'ı, her mevcudun ortak gerçeği (evrenselleri/ zamansızları) olan ilahi isimleri ile okumak gerektiğidir… Ve her olay ve olguyu nesnelliğe indirgemeden,tümelinde ait oldukları hakikat belirimi olan ilahi isimler çerçevesinde de okunmasının gerektiğidir. Bu kitap çalışmasında ve bir önceki kitap çalışmalarında yapmak istediğimiz de tevhidin gereği olarak bu tarz bir okuma biçimi ile okumalarda bulunmaktır. Her türlü düşünce alanında kısmen de olsa okumalar yapar iken her düşünce alanının ilkesi ile Rabbi olarak görünüş bulan Allah'a tanık olmak ve Allah'ı üzerimizde Rabb olarak belirdiği sıfatları ile de zevk etmektir –okumalarda bulunmaktır-. Tevhidin gereği olarak Allah'a, rabb sıfatları ile belirimlerinde tanık olur iken yaşamda da karşılıklarını görürken, talim ettiklerimizde rabb olduğuna tanık olmaktır. Baba olarak değil ama Rabb olarak kaderimiz olan Allah'ı, hakkımız gereği bilmek ve görmektir.

Ayetin, Arab kültüründe olan bir gelenek üzerinden yukarıda anlamlı kılınması ise ayet ile verilmek istenen tevhitsel okuma biçimi ile geleneğin benzerlik göstermesi sebebiyle tevhidin anlaşılabilir olması içindir. Hiç kuşku yok ki Allah kimsenin babası değildir… Ama babalık rabb sıfatına haiz olduğundan her babada Rabb olarak iş görenin Allah olduğunu da belirtmek gerekir… Ve babamız değil de Rabbimiz olan Allah'a tanık olmak, daha doğru bir yargı olarak dilde -Allah'ın varlık gerçekliliği sebebiyle- zaruridir.

Zaten, "Rabbinin ismi ile oku" denilirken, öznel olan evrenseller –ortak gerçekler- ile oku denilmektedir… Üçüncü kişiler ve nesnelerine bağlı olarak oku denilmemektedir. Ayrıca belirteyim ki ayet sadece tevhitsel okumaya işaret etmemektedir. Her türlü alanda her türlü okuma biçimine bağlı olarak genel anlamda her türlü okumayı kapsayıcı ifadeye de haizdir. "Yaratan" denilir iken yaratımın genel olması, zaten her okumanın nedeninin de Rabbin sıfatlarıyla olması ve oku emrinin geneli kapsayıcı olması nedenlerinden bakıldığında insanın her türlü düzeyde okumalarda bulunmasının kaçınılmazı olduğunu

görebiliriz…Ama "Rabbin adı ile oku" denilirken; zorunlu –gerekli- olan/ olanlar ile okumalarda bulunulduğu ifade edilmekte olsa da amaç ilkeye bağlı izlekte gerçekleşen her okumada, tevhitsel düzeyde okumada bulunulması da istenmektedir. Her nesne Rabbi ile okunduğunda gerçek hakikatine bağlı olarak sonuçta görülmüş olur -kendisine Rabbi ile tanık olunur-. Her nesneyi Rabbi ile okuyan insan için, her nesne rabbi ile görünüşe taşınmış olur… Ki bu da her nesnenin Rabbinin nazarı/ bakışı ile anlam-değer-duygu-yargı yüklemlerinde anlam kazanması olur.

"Rabbinin adı ile oku" denilirken; muhatap alınan kul ile rabbi ikiliğinden iki karşıt anlaşılmamalıdır. Bu ayette iki karşıt öznenin ifade edilmesinden daha çok birbirini içeren ve kapsayan iki farklı öznel durumun okuma çizgisinde –eylemde-buluşmalarından ve aynı ortak gerçeği yaşamalarından bahsedilmektedir. Rabb ile kul ikiliği karşıt olma durumunu değil; mutlak -ortak gerçeklik- zemininde kulun, Rabbini eylemde gerçekleştirdikleri üzeri bulması sonucunda okuması –Rabbine kendi ile tanık olması- ile muhit durumunda gerçekleşen ikili durumunu barındırır. Rabb karşıt olmayandır ki kulu ile ilişkisinde kendini, görünüşe taşımanın –onatmanın- istenci doğrultusunda isimleri üzeri gerçekleşen her okumada kendini görünüşe taşır. Her görünüşe taşıma Rabbi ile okumada gerçekleşirken de kul rabbi ile okuyan olarak kendini –kendilik bilincini- Rabbi ile bulur… Ve rabbi ile bulduğu kendilik bilincinde Rabbinin kendisi olduğunun idraki üzeri nicelin dünyasına aşkın veözne olmanın şuuru ile kendiliğinin bilincinde olur. Rabbinin isimleri ile okuması ve talim etmesi Rabbi ile kendiliğini bulmasının uyanışına nedendir.

Bu ayet ile görülen başka bir durum da asli olan benlik belirimi ile nesnelliğe bağlı değer belirimleri üzerinden varsayılanlara bağlı olarak edinilen benlik belirimi arasında varoluşun, ben olarak birbirine ayna olunması ile ortak gerçeklilikte bulunmasıdır. Ben olarak görünüş bulan, kendisine ayna olan ile ilişkisinde ben olmanın tavırlarında kendini bulur. Demem o ki "yaratan Rabbinin adı ile oku" denilir iken nesnesi üzerinden edimleri sonucunda ismi ile görünüş bulan Rabbine tanık olmak; benliğin tavırlar olarak eylemde görünüşe taşındığı esma formasyonlarında Rabbine tanık olmak anlamını da içerir. Ayete muhatap olunduğunda; Rabbinin adı ile okuyanın, nesnelliğe aşkın bakışımda olarak Rabbine esma bilgisi ile tanık olması kaçınılmazdır. Bu da ötekisi ile ilişkilerinde kendilik bilinci edinmek ve varoluşa dayanak edinilen nesneler üzerinden kendilik bilinci olan benlik bilinci edinmekten farklı olarak kendilik bilincine ayna olan üzerinden kendini görünüşe taşımaktır. Çünkü muhatap alınan da Rabbinin esması ile okur iken Rabbini esması üzeri düşünen kendilik bilincinde görüş sahibi olan

benliğe haizdir… Ve rabbi ile her okuyuşunda kendiliğini Rabbi ile bulan olarak tinde kendilik bilinci edinir iken Rabbine ötekisi olarak dışında olmaktan farklı olarak bilincinde, kendiliğin –benliğin- aynası olarak varoluş bulandır.

Kendilik, iç mekânsallığı bilinçte belirli kılar… Ve aynalaşma, benliğin iç mekânda isim belirimlerinin öznel içerik yüklemleri doğrultusunda yansıması üzerinden gerçekleşir. Her öznelliğe haiz yüklem belirimi; benlik algısı var eder… Ve öznelliğin nesnesi olmayı geride bırakır iken benlikte aynalaşmaya nedendir. Aynen bir aynaya bakıldığında nesnel gerçekliğine aşkın olarak nesnesinin değil de yansımanın görülmesi gibidir… Ama tek fark; yansımanın gerçeklik tarafında Allah'ın, yansımada ise kulun benliğinin görünüş buluyor olmasıdır… Ve kul, varsaydığı nesnel değer belirimlerinden arı olduğunda bilinçte, Rabbini esma belirimleri ile benlik tavrında bulur. Bu durumda gerçekleşecek aynalaşmada, nesnesi üzerinden aynalaşma değil, nesnesine aşkın görüşte gerçekleşen benlik belirimlerinde aynalaşma gerçekleşmektedir. Tevhid, bu aynalaşmadaki dışlaşmada görünüş bulan öznelliğe bağlı varlık görüşü ilmidir. Her dışlaşma; ilkelerine bağlı olarak tümelinde ortak gerçeklik belirimlerine haiz alt veya üst formasyonlarda gerçekleştiğinden dolayı aynalaşma -spekülatif bakışım- kaçınılmazdır.

"Kâinatı yarattım sığmadım. Mümin kulumun kalbine sığdım."

Öteki ve nesnesi ile kendilik bilinci edinmek, kendi dışında olan ile varoluşun ortak gerçekliliğinde bütünde varoluşun sonucunda kendilik bilinci edinmektir… Ama insanın rabbi ile kendilik bilinci edinmesi ise kendi bilincinde kendi dışında olmadan kendisi ile bir olanla ile varoluşun gerçeğinde aynalaşmaktır… Ve her aynalaşma, kendiliğe dışsal görünse de bilinçte düşünce edimi ile içselde gerçekleşir. "Yaratan Rabbinin adı ile oku" denilir iken aslın olan ile oku, aslın olan ile kendine dön ve kendilik bilincin üzerinden kendini görünüşe taşıyana ayna ol denilmektedir… Ayrıca kendilik bilincin üzerinden ayna olduğun Rabbinin de sana sen olarak kendini hatırlattığının sonucuna var denilmektedir. Bu ayete bu biçimde bakıldığında; insanın kendi aslına uyanışının yöntemini içerdiği de görülür. Her yöntem, başlangıcında sonuçta olacağı göstermesi ve sonuçta ise başlangıçta olanı görünüşe taşıması adına önemlidir. Bu bağlamda; "yaratan rabbinin adı ile oku" ki okuduğunda bulduğun her varlık görüşünde kendini görünüşe taşır iken tinde şuurunda kıldığı ile seni yaratan Rabbine -her daim- yaratıcın olana varabilesin. Zaten "…oku" ayeti bu yönüyle de Rabbini talep edene yol göstermektir.

Hira'da Rabbini arayan Hazreti Muhammed Mustafa'ya da bu doğrultuda icabet edilmiştir. Bu ayet inmesiyle beraber, evrensel düzeyde mesajı ile Rabbini

arayanların da yol göstergesidir. Her insan üzerinde bulduğu esma ve sıfatı ilahisi ile özgünce okumalarda bulunur iken Rabbini, kendilik –Benlik, kimlik- belirimi olan isimleri ile okuduğunda kendinin dışında bir yerde bulmayacaktır. Zaten kendisinin dışında olunmasına da imkân olmayandır.

*****

Doktrinler Hilmi Ziya Ülken'in de dediği gibi; beliren koşul ve ihtiyaçlara göre ussallığa bağlı olarak beliren tavırlardır. Bizim yapmaya çalıştığımız; Allah'ı bilmeye çalışırken, tavırları ile yaptıklarında O'nu anlamaya çalışmak ve önümüzdeki değer olarak O'nu yaşarken hakkı ile değerinde istidadımız gereği ereksellikteyaşamaya çalışmaktır. Bunu da başlıklar adı altında; kâinatın devasa nicelliği karşısında ezilen insana, insan niteliği ile duruş sahibi olarak yaşaması gerektiği için ve Allah ile kendisini asli nedenine bağlı olarak bulması gerektiği için yapmaktayız. Yapmak istediğimiz bir doktrinden öte, her zamanda zamansızlar ile tinde yol bulacak insana bir nebze dahi olsa ışık tutabilmektir.

Her insanlık evresi ereğe doğru ulaşmanın evrilme safhalarıdır. İnsan bilimle konfor bulmuştur ama mutluluğu bilimle bulamayacağını tecrübe etmiştir. Değerlere bağlı ortak ilişkilerinde haklar üzeri yaşam edinmedikçe, mutluluğu bulmak bir o kadar zorlaşmaktadır.

Enerji fiziği, diyalektik, sibernetik, izafiyet, kaos, holistik, psikoloji vb. alanlarda varlık görüşü işlenmelidir.Bu bilme disiplinleri, varlığı anlama disiplinleridir. Akıl mertebeleri, bilme mertebeleri ve nefs mertebeleri ise kendinde Hakk'a yükselirken kendini tecrübe etme mertebeleri olarak işlenmelidir.Nedenlere bağlı olarak sonuç çıkarımlar ile belirlemelerde bulunmak nesnelikten hareket ile her ne kadar doğru olsa da sonuç/erek/amaç belirimler üzerinden nedenlerin belirli kılındığı/ kılınması gerektiği düşünce çizgisinden hareket ile de yeni paradigmalara açık bir biçimde düşünce yapımızı değiştirmek ve çeşitlendirmek gerekir.

Yapmak istediğimiz; farklı disiplinlerdeki ifadeleri örtüştürmekten öte özsel ilişkilerini kurarak birbirlerine tercüme etmektir… Hak olanı dile getirip, insanların hak olana göre yaşamalarının yolunu açmaktır. İkinci veya üçüncü kişilere göre değil,bedel ödeyerek kendilerine göre yaşamanın bilincini edinmeleridir. Böylece her meşrebe ayrı nitelikte ders vermek yerine, hak ve hakikate göre insanın, meşrebi doğrultusunda kendi emeği ile yetişebilmesinin önünü açmaktır.

Yeni olan özgün bir dünya kurmak, özgün fikirler ile olur. İnsan tininde karşılığı olmayan her yeni fikir, kurulacakyeni dünyada yürüyüşümüzeengeldir. Yeni olanı,insan hayatında görmeli ve yeni olan insanın önünde değer olarak durmalı ki gerçekten yeni bir dünya kurulmuş olsun. Böylece kurulan her dünya kendinde edindiği değerlere göre işlevsel bir yapıya sahip olarak daha yeniye taşıyan sibernetik bir yapısallığa ve akışkanlığa sahip olmalıdır. Yeni bir dünyada ilerlemek ise sınırları ilkeler ile belirli olan kontrol edilebilinir bir diyalektikle mümkündür. Tinde ise böylesi bir dünya tevhid/ irfan düzeyinde spekülatif olmak zorundadır ki tinde mutmain olarak insan yeni dünyasını benimseyebilsin.

Değerler olmaz ise nedenler zaman içerisinde bir anlam taşımayabilir ve sonuç itibarı ile anlamlarından yana yitirilebilirler. Bu doğrultuda neden olan -erek beliriminde- değer niteliğine haiz olmalı ki ve değer olana göre amaçta işlevsel kılınan bir dünya kurulsun. Değişmez,hakilkelere göre değer edinimi her türlü nedeni de işlevsel kılmayı sağlar. Değişmez olan Allah'tır, Allah önümüzde duran değer ise değişmez olana göre,yaşamda yürürüz. Değişmez olanı fevri tavır ve iradelerimize göre esnetiyorsak eğer hak olana göre değil, kendimize göre bir din/ yol edinmekteyiz ve yürümekteyiz demektir.

Toplumsal yaşamda en önemli olan bir ilkede adalettir. Hakikatten nasip edilen istidat olarak doğa zemininde hak olanın, vicdanda meşru bulunduğu tinsel karşılığı olarak hak edilenin adil olmaya sebep vermesi ile görünüş bulur. Adalet, melekesi vicdan olan bir ilkedir. Zaten her ilkenin tezahürüne sebep tecelli mahali olan bir melekesi vardır. Hak denilince doğaya ait tarafı ile hak olanın, tine ait tarafı ile hak edilmiş olan olarak görünüş bulmasından bahsetmekteyizdir.

Adalet, Allah'ın hak sıfatına bağlı olarak adil iş görmesidir. Allah'ta adalet, sibernetik ve spekülatif olarak karmada iş görmesi olarak görünüş bulur. Efalinde rahmetin temel ilkesi adalettir. Adalet olmaz ise rahmetten bahsedilemez.

Nedenlere bağlı olarak gerçek/ hak kılınanın, ereğine bağlı olarak değer niteliğinde hak/ gerçek edinilmesi hak kavramının iki veçhesidir.

Önemli olan; mutlak olan Allah'a göre hak belirimlerinde yaşandığını bilmektir. Bundan daha önemlisi ise mutlak belirimine göre olan biteni anlamlı kılarken, nedenselliği yitirmeden emanet edilen hak belirimlerin değerler olarak önümüzde dururken eyleme tabi olarak yaşanmasıdır. Böylece mutlak olanın kendisini eylemlerimizde, subiti sıfatları ile tecellisine ve esmaları ile de tezahürüne asli tecellide tanık oluruz. Kulluk, ikilikte bulunmaktan öte, birliğe ermenin yolu olmaktan daha çok Zatı mutlak, Sıfatı mutlak ve Faili mutlak olan, eylemlerinde bir

olanın şuurunu edinmenin yoludur. Yani hak ve hakikati değer edinerek yaşamak, eylemlerde -asli tecellide- kendimizi gerçekleştirmek demektir. Kendimizi gerçekleştirirken Hakk'a ermek,hakolanı keşfetmek ve açık etmek ile de abduhu ve resulümertebesi edinilir.

"Kâinatta harekete bağlı olarak fizik nedenler doğrultusunda sadece olay vardır, edim yoktur" demek; irade belirimine bağlı olarak öznellik de yoktur demektir… Ki bu beyan ifadesinde ateist bir söylevdir. Bu da nihilizme, değer yoksunluğuna sebep olur ki insanı varoluşunda anlamsız kılar. İnsan, anlam bulan ve değer üreten bir varlık olarak görünüşte/ zahirde ise batınında zatı olan ile kaim olduğu için sebep-gerekçe amaçsallığında nedenini bulur. Bu durumda da kendi ile zatı olan Allah'ın da en büyük ayetidir/ delilidir. Kendisi, özne olarak var edilmesi ve ilkelere bağlı olarak öznel tavırlarda bulunması ileAllah'a ayna iken öz varlığına delildir.

Sübjektif bir dünyadan objektif bir dünyaya bakmaktayız. Objektif olan, yasa ile doğa zemininde görünüş bulandır. Sübjektif olan ise ilkelere/ idealara bağlı olarak tine/ öznelliğe ait olandır.Sübjektif olan tinsel, objektif olan ise zorunlu kılınanlar üzeri görünüş bulandır. Böyle olsa da doğa zemininde görünüş bulan/ gerçekleşen her belirim, mutlak öznenin ilmine bağlı olarak anlam ve iradesine bağlı olarak da değer yüklendiği içindir ki bir o kadar gerçekliğinde öznellik yüklenmiş olarak sübjektif bir belirimdir. Böylesi sübjektif olanın okunması ise tanrısal bakışla mümkündür. Bu da O'nun nuru ile nurlanmak ile mümkündür. Tanrı ile görüş sahibi olan, olan biteni neden ve erek belirimlerine göre hikmeti ile okur. Tanrı, olanı ne için, hangi anlam ve değer yükleminde halk etti ise mevcudun gerçekliliğidir ve feraset sahibi hikmet görüşlü kul, mevcudu kendi gerçekliğinde görür.

İnsan; beyanda vahiy ve hatır ile bilir; burhanda akıl ile delile bağlı bilir. İrfan ile de vicdan, sezgi ile zevki, ilham ve keşfetme ile bilir. Her bilmede ise bulduğu anlam ve ürettiği değer algısına göre bildiğine bakışımda bulunur. Ki bu da insanı öznel doğası gereği sübjektif/ spekülatif bakışım sahibi olduğu anlamına gelir. Yani hiçbir vakit eşyayı ve olan biteni fiziksel nedenlerine göre algılamayız. Zaten doğa zemininde var iken fiziksel nedensellikte özdeşlik olduğunda fiziksel nedenselliği değil de sonuçlarına tanık oluruz ki bu da spekülatif/ sübjektif bakışımda bulunmamızın normatif düzeyde ilk evresidir. İkinci evresinde ise anlam ve değer algılarına göre bakışım gerçekleşir.

****

Hazreti Resul'ün "Bende sizin gibi bir beşerim" hadisi şerifinden de kendi gölgesinde bırakmadan, kendini putlaştırmadan, kendini merkeze koyduğuyapısallığa müsaade etmeden, en yalın hali ile insanın insana ayna tutması anlaşılmalıdır.

Amacımız, gölgelerden kurtulmak olmalıdır. Geçmişin gölgesi, kendi gölgemiz olarak uzantılarımız, geleceğin kaygı ile üzerimize çöken gölgesi ve Rabbimiz olan Allah'a bizi uzak kılan her gölgeden kurtulmak gerekir. Gölgelerden kurtulmak; gölgenin aslından kurtulmak anlamına gelse de gölge hak ve hakikate ulaştıracaksa eğer, gölgenin sahibi veya kaynağı ile hemhal olunduğunda ve özgünce kendimizi yeniden ürettiğimizde -gerçekleştirdiğimizde de gölgeden kurtulmuş oluruz.

Gölgeler peşimizi bırakmadan bizi hep kovalamakta ise kaçmak yerine,-gölge ile değil- gölgenin kaynağı ileyüzleşmek yapmamız gerekendir. Kaynağı neden olan olarak başlangıçta arasak da sonda/ erekte, amaçta aramak ve bulmak da gerekir… Ki gölgelerden her yönü ile kurtulmaya olanak bulabilelim.

Bu çalışmada İslam izleğinde skolâstik izler görülmekte ise çalışmanın net olarak anlaşılmadığı kanaatindeyim. Tevhidi, dini, metafiziği vb. başlıkları bilimsel düzlemde ele almaya çalıştık… Ve bilimsel paradigmaların nerede takılı kaldıklarını –yetersiz kaldıklarını- görmeye çalıştık. Elbette ki İslam da konu başlığımızdır... Ve İslam'ı dinbilimi çizgisinde Kur'an ile bulduğumuzu belirtmek iman ehli olarak iftiharımızdır. Duyarlı olan canlara rahmetten hediyemdir.

Son söz olarak da imanla; sabır, salih amel, kanaat, şükür ve rıza ile akıbet ve ahrete göre günü, geçmişin deneyimleri üzeri yaşamayı tavsiye etmekteyim. Hukuk, herkes için gerekli olandır… Ama hukukta, adalet arayışında olunduğundan insana tanık olmak zordur. İnsan hakikatte bulunandır… Ki insanın hakikati Allah'tır. Allah ile insana tanık olan için, insan bulunmuştur. Tevhidin gereği olarak da insana insani olarak yapılacak her yaklaşım, Allah ile dolaylı yoldan yakinlik kurmak olur. İnsana hizmet ve muamele Allah için yapıldığında, Allah insanın varacağı son adresi olur.İslam'a Kur'an ve tevhid çizgisinden bakıldığında, insanlık adına evrensel çizgileri ile kurtuluşun adresi olduğu hatırlatılır.

Halil İbrahim GENÇ

O8. 09. 2016